Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki 901 ve 920 No.'lu Nüshalara Göre

KİTÂBÜ't-TÂRİḪ-i KÜNHÜ'l-AḪBÂR

GELİBOLULU MUSTAFA ᶜÂLİ EFENDİ

Hazırlayanlar:

Prof. Dr. Ahmet UĞUR

Dr.Mustafa ÇUHADAR

Dr. Ahmet GÜL

Dr.İbrahim Hakkı ÇUHADAR

KAYSERİ 1997

F İ H R İ S T

BU ÇALIŞMAMIZDA TAKİB ETTİĞİMİZ USUL

Bu çalışmamızda biz iki metni esas aldık:

a) Kayseri Raşid Efendi Kitaplığı 920 no.'lu nüsha. Her varakta 35 satır olmak üzere 4+602 varaktır. İstinsah tarihi 1083 H.'dir.

b) Ayni Kitaplık 901 no.'lu nüsha. 635 varak, her varakta 33 satır mevcuttur. İstinsah tarihi 1072 H.'dir.

Biz (a) nüshasını esas aldık ve bazı ufak tefek eksikleri (b)'den tamamladık. (b) çok yerde (a)'dan eksiktir ve bazan da (a)'nın kullandığı kelimelerin müterādifini kullanmıştır.

Ayrıca yer yer Süleymāniye Esad Efendi (İstanbul) no. 2162'deki nüsha ve matbu olan (İstanbul ?) nüsha ile de karşılaştırmalar yaptık. Fakat en az hatalı olanın (a) ve (b) nüshaları olduğunu gördük.

ᶜÂlī'nin verdiği malûmatı mevcut tarihler ile karşılaştırmaya gitmedik. Kendisi zaten pek çok yerde kaynaklarını zikrediyor ve yer yer gerekli tenkidi de yapıyor.

Yer ve şahıs adlarında ve bilhassa yabancı isimlerde zorluk çektik. Orada da ᶜÂlī'nin yazdığı formu korumaya çalıştık.

Bu çok yönlü yazarımızın bu kıymetli eserini okuyucularımıza sunmaya çalıştık. Zaten sayın meslektaşımız Dr. J. Schmidt, bu konuda çok değerli bir çalışma yapmıştır. Biz sadece Türk okuyucusuna ve araştırmacılara bu kıymetli eseri bugünkü harflere aktarmakla yetindik. Şairler kısmında Sayın Mustafa İsem'in hazırladığı Tezkere kısmından da faydalandık.

Şimdiden araştırmacıların yapıcı tenkitlerine müteşekkir olduğumuzu bildiririz.

GELİBOLU'LU MUSTAFA ᶜÂLÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ*

I- HAYATI:

XVI. yüzyılın ünlü tarihçisi Mustafa ᶜÂlî elliden fazla kitap, risâle ve şerh mâhiyetinde eserler yazmıştır.

Hayatı hakkında kendi eserlerinde de bilgiler bulduğumuz ᶜÂlî, 2 Muharrem 948/28 Nisan 1541 tarihinde Gelibolu'da doğduğu için Gelibolu'lu Mustafa olarak da tanınmıştır. Önce kullandığı Çeşmî mahlasını 17 yaşında değiştirerek, "ulu, yüce" anlamına gelen ᶜÂlî mahlasını alışını ᶜAhdî, onun yaratılışındaki irâde yüceliğine sâhip oluşuna bağlamaktadır.

Gelibolu'lu Mustafa ᶜÂlî 17 yaşına geldiğinde medreseye başladığını belirtmektedir. Medrese tahsilini tamamlayınca, önce medrese müderrisi olmak üzere "mülâzemet"'e yazılmışsa da, daha sonra, ilim yolunda çalışmayı terkederek 968/1560-1651'de ilk eseri "Mihr u Mâh"'ı sunduğu Şehzâde Selim II'ye Dîvân Kâtibi olmuştur.

İki yıl boyunca Kütahya'da Şehzâde'nin hizmetinde kalan ᶜÂlî, zaman zaman Şehzâde'nin yakınlarından olmuştur.

*) ᶜÂlî'nin Hayatı ve Eserleri kısmını Sayın Prof. Dr. Mehmet Şeker Hazırlamıştır.. Kendilerine müteşekkiriz.

Fakat Şehzâde'nin Lala'sı Tütünsüz Hüseyin Paşa ile geçinemeyerek, yine aynı şehzâdeye lalalığı sırasında tanıştığı Şâm Beylerbeyi Lala Mustafa Paşa'nın daveti üzerine 970/1562-63 yılında Şam'a giden Mustafa ᶜÂlî, burada altı yıl boyunca (970/1562-976/1568) Mustafa Paşa'nın dîvân kâtipliği görevinde bulunmuştur.

Şam Beylerbeyi Mustafa Paşa'nın Yemen fethi başkomutanlığı ile görevlendirilmesi üzerine onunla birlikte Mısır'a giden ᶜÂlî, Paşa'nın bu görevinden azledilmesinden (976/1568-1569) sonra, Şeh-zâde Murâd III'ün aracılığı ile İstanbul'a gelebilmiştir. Mustafa ᶜÂlî, Şeyh Muslihuddîn b. Nûreddîn aracılığı ile Sadra'zam Sokollu Mehmed Paşa'ya ithaf ederek sunmaya muvaffak olduğu ve karşılığında çok şeyler beklediği "Heft Meclis" adlı eseri üzerine, ancak Bosna Beylerbeyi Ferhad Paşa'nın yanına divan kâtibi olabilmiştir (978/1570-1571). ᶜÂlî'nin bu arada 982/1574-1575 yılında Bosna'da Şair Yahya Bey ile tanıştığını, ayrıca Malkoçoğulları ile de görüştüğünü bilmekteyiz. Sultan Selim II'nin vefâtına kadar Bosna'da kalan ᶜÂlî, Sultan Murâd III'ün cülusunu müteâkip İstanbul'a gelerek Hoca Saᶜdeddîn aracılığı ile; 985/1578 yılında, Gürcistan, Azerbeycan ve Şirvan tarafları komutanı olan Lala Mustafa Paşa'nın divan kâtipliğine bir hatt-ı humâyûnla tayin edildi.

Şirvan fethinde münşîlikteki hizmetine karşılık Haleb Timar Defterdarlığı'na tayin edilen ᶜÂlî'ye, 986/1578 kışını Erzurum'da geçirmeye niyetlenmişken Van Beylerbeyi Hüsrev Paşa tarafından yeni bir görev verildi. Hüsrev Paşa, ᶜÂlî'yi, yeni serdâr gelinceye kadar, asker için gemilerle gönderilen un, arpa, diğer levazım ve mühimmatın

Trabzon'da mahzenlere konularak anbarlanması, bunların taşınması için hayvan bulunarak yolların açılması ve gerekli tedbirlerin alınması işleri ile görevlendirdi. ᶜÂlī bu görevi güç şartlar altında da olsa yerine getirdiğini söylerken tayin olunduğu ve fakat uhdesinden alınması endişesini duyduğu Haleb Timar Defterdarlığı'na başlamak üzere Haleb'e gittiğini de Münşeāt'ında "erbāb-ı devletten birine" gönderdiği bir mektupta kaydetmektedir. Aynı yılda Haleb Timar Defterdarlığı görevine başlayan Mustafa ᶜÂlī, bu görevinde fāsılasız olarak 986/-1578-991/1583 tarihleri arasında beş altı yıl kalmıştır. 989/1581 yılında ᶜÂlī, Haleb'de Tımar Defterdārı iken Van hudut boyuna Haleb ve Arab askerleri ile birlikte görevli olarak gelmiştir.

Bu görevi sırasında kaleme aldığı "Nuṣḥatu's-Selāṭīn" adlı eseri kendi hayatının kırk senesini ihtivā etmesi bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca Gürcistan, Azerbaycan ve İran seferlerine dair yazdığı "Nuṣret-nāme" ile Şehzāde Mehmed'in 990/1682'daki sünnet düğününü konu alan "Cāmiᶜu'l-Buḥûr der Mecālis-i Sûr" adlı eserleri de bu dönemin mahsullerindendir.

ᶜÂlī, son iki eserini Padişah'a takdīm ederek daha üstün bir mevkiye tayin edilmesini temin maksadı ile, kendi hakkında, yine kendi eliyle yazılmış birçok referans ile, 991/1583 yılında Haleb'den İstanbul'a geldi. Padişah'a sunulan Nuṣret-nāme'nin beğenildiği halde müellifinin bir başka göreve tayin edilmediği gibi Haleb Timar Defterdarlığı'ndan da azledilmesi şāyān-ı dikattir.

Hem padişaha, hem de Sadrazam Özdemiroğlu Osman Paşa'ya yazdığı gazellerin etkisi ile 993/1585 baharında, yani iki yıllık aradan sonra, Erzurum Mal Defterdarlığı'na, altı ay sonra da Bağdat Mal Defterdarlığı'na tayin edildi. Çok kısa süren bu görevlerinden sonra İstanbul'a gelen ᶜÂlī, üç dört sene her hangi bir göreve tayin edilmeden bekledi. 997/1589 yılında kısa süren Sivas Defterdarlığı görevinden üç yıl sonra Mustafa ᶜÂlī, 1000/1592'de Yeniçeri Kātibi, 1001/1592'de de Defterdar Emīni oldu ise de her iki görevinden azledilerek ayrılmak zorunda kaldı.

İkinci defa Yeniçeri Kātipliği'ne getirilen ᶜÂlī'nin bu göreve hangi tarihte getirildiği bilinmemektedir. Ancak Sultan Mehmed III'in tahta çıkışında Yeniçeri Kātibi olarak cülus merasiminde hazır bulunduğunu görmekteyiz (1003/1595). Sultan Mehmed III, cülusunu tebrik eden şāirleri mükāfatlandırdığı için, ᶜÂlī'ye de; arzu ettiği takdirde, Yeniçeri Kātipliği'nden ikiyüz bin akçe hāsla emekliye ayrılması teklif olunmuştur. Buna karşılık tarihçimiz, "Künhü'l-Aḫbār" adlı eserini yazmakla meşgul olduğu için emekli olmak istemediğini ve eserini tamamlaması için gerekli kaynak ve malzemeyi daha rahat bulabileceği gerekçesiyle Mısır Defterdarlığı'nın kendisine verilmesi isteğini bildirmiştir. Fakat kendisine, 1004/1595-1596'da Sivas Defterdarlığı ile Amasya Sancak Beyliği verilmiştir. Daha sonra Kayseri Sancak Beyliği'nde kısa dönemlerde iki defa bulunan Gelibolu'lu ᶜÂlī Efendi, Cidde Emīrliği görevinden önce Şam Beyliği'ne tayin olunmuştur.

Cidde Emīrliği ve hacc niyeti ile 1008 yılının Muharrem ayı-(Temmuz-Ağustos 1599)'nda Kahire'de bulunan ᶜÂlī, burada yazmaya

başladığı "Ḥālātü'l-Ḳāhire" adlı eserini Cidde'de tamamlamıştır. Yine bu seyahat sırasında yazmaya başladığı "Mevāidü'n-Nefāis fī Ḳavāᶜidi'l-Mecālis" adlı eserini, Mısır Vāliliği'ni istemek için kaleme aldığını görmekteyiz.

ᶜÂlī'nin vefat tarihi, bütün kaynaklarda 1008/1599-1600 yılı olarak benimsenmekle beraber, bu yılın hangi ayında olduğu kesinlikle belirtilmemektedir. Ancak Ramazan 1008/Mart 1600 tarihinde hayatta, ama hasta olduğu bilindiğinden, ölümünün aynı yılın daha sonraki aylarında olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır.

X. (XVI.) yüzyıl, Osmanlı Türkiyesi'nin, yükselişin doruğunda bulunduğu bir çağdır. Bu çağda kültür hayatı da, diğer gelişmelere paralel olarak olgunluk dönemini yaşamıştır. Birçok bilgin, şāir ve yazar, ilim alanında olduğu gibi edebiyat ve sanat alanında da klasik Türk şiir ve nesrinin üstādı olmuşlardır. Bunlar arasında tarihçiliği ile ün yapmış olan Gelibolu'lu Mustafa ᶜÂlī, kişiliği karmaşık olmakla birlikte bıraktığı değerli eserleri ile üzerinde durulması gereken bir kişidir.

Gördüğümüz kadarı ile görevi gereği olarak Osmanlı Devleti'nin doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine kadar birçok yerinde bulunmuş olan ᶜÂlī, vazifesi icābı, devleti yakından tanıma imkānını elde etmiştir. Elliyi geçen irili ufaklı eserleri bu bakımdan önemlidir. Çünkü X. (XVI.) yüzyılın Osmanlı Devleti'ni yakından tanıma imkānını elde eden ᶜÂlī'nin çağının sosyal yaşayışını aksettirmesi yanında insanların psikolojisine nüfûz eden gözlemlerini de bizlere aktarması bakımından ilmī ve edebī şahsiyeti üzerinde durmayı gerektirir.

1- İlmī ve Edebī Şahsiyeti

Altı yaşında ilköğrenimine başlayan Mustafa ᶜÂlī, yirmi yaşında İstanbul'da yüksek öğrenimini tamamlayarak X. (XVI.) asrın medrese kültürünü almış oluyordu.

Nitekim ᶜÂlī, Arap gramerini Habīb-i Hamīdī'den öğrendi. Gelibolu'lu olan hemşehrisi ünlü müderris Mustafa Surûrī'den de tefsir ve fıkıh ile kelāma dair olan "Vücûd-ı zihnī" risālesini okudu. Eserleri arasında gördüğümüz Kırk Hadis Tercemesi'ni manzum olarak yapan ᶜÂlī'nin, eserlerinde de yer yer hadisler kullanması bu ilme de aşina olduğunu ortaya koyar sanırım.

Öğreniminden sonra ilk çalışmaları, hāşiye yazmak, bazı şerhlere reddiyeler ile Hidāye adlı meşhur fıkıh kitabının Hacc ve kölelikle ilgili bölümlerini ilgilendiren yazılar yazmış olması, daha yirmi yaşlarında iken yazma alışkanlığını kazandığını göstermektedir.

Özellikle tarihçi olarak ün kazanan ᶜÂlī'nin, tarih ilmini de tenkitçi bir gözle ele aldığı bilinmektedir. Gerçi tarihinde otantik sayfalar daha önemli yer tutarsa da, "Mirᵓâtü'l-ᶜAvālim" ve "Mirḳātü'l-Cihād" adlı eserlerinde olduğu gibi tenkid edilen tarihe dair eserleri de olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Fakat her şeye rağmen ᶜÂlī, Türk tarihinin, özellikle Osmanlı tarihinin XVI. asrının kaynaklarından sayılmaktadır.

ᶜÂlī, Künhü'l-Aḫbār'ında dört dil bildiğini, bunların da Türkçe'nin yanında Arapça, Farsça ve Çağatayca olduğunu bildirmektedir.

Kendisinin, bildiği bu dillerde yetenekli olduğuna ve bu dillerde eserler yazmış olması ile de gücünü ortaya koyduğuna inanmaktadır.

Sosyal hayata, ahlâka ve tasavvufa dair eserler de yazmış olması ᶜÂlî'nin değişik ilimlerle uğraştığını göstermektedir. Ayrıca hattatlarla benzeri sanatkârları tanıtan "Menâḳıbı-ı Hünerverân"'ı, kendisi de hattat olan ᶜÂlî'nin çok dikkate değer bir yanına dikkati çekmemizi gerektirir. Bu arada "İlm-i Nücûm" denilen astroloji ve tıb gibi müsbt ilimlerle de meşgul olduğunu görmekteyiz.

Bu kadar değişik konularda kalem oynatabilmek gerçekten zordur. ᶜÂlî, bazıları hacimli sayılabilecek otuza yakın mensur ve yirmiden fazla manzum eser yazmıştır. Çok eser vermiş olması dolayısıyla kendisinin tutarsızlıklara sürüklendiğini gördüğümüz tarihçi ᶜÂlî'yi böyle bir davranışa götüren sebeplerin başında hırs ve yükselme arzusu gelmektedir.

ᶜÂlî, boş vakitlerinde kitap okuduğunu Künhü'l-Aḫbâr'ında söylüyor. Râzî, Mevlânâ, Şirâzî ve Ömer Hayyâm gibi bilgin ve şâirlerin eserlerini okumakla birlikte, Künhü'l-Aḫbâr'ın kaynaklarını sayarken adlarını verdiği yüz altmış yedi eseri gözden geçirdiğini kaydetmiş olması da yazarımızın araştırıcılıktaki değerini anlamamıza yetecektir sanırım.

Edebî yönünü ele alırken ᶜÂlî'nin nesir ve nazım vâdisinde eser verdiğini tekrar etmek gerekecektir. Dil ve edebiyat itibariyle Türkçe, Farsça ve Arapça olarak şiir bile yazacak güçte ve bu dillerin edebiyatına da vâkıf olduğu anlaşılmaktadır.

Eserlerinde yer yer açık ifâdelere rastlıyorsak da devrinin ağır üslûbunu devam ettirmektedir. Gerçi hayatının son yıllarında yazdığı eserlerinde açıklık daha net görülür. Seci dediğimiz sanatlı nesrin örnekleri yanında, aynı mâhiyetteki ifâde ve tamlamaların ayrı kelime ve kalıplarda tekrarlandığını da görmek mümkündür. Rindce ve aşıkça söylediği gazellerinde de açıklık kendini gösterir.

Kendisinden önceki devirlerde yaşayan Hayâtî, Fevrî, Necâtî ve Zâtî gibi şâirleri geçtiğini söyleyen ᶜÂlî, çağdaşı olan Bâkî ve Nevᶜî gibi şâirlerle denk, hatta kendisini onlardan üstün görmektedir. ᶜÂlî'nin aruz veznine hâkim olduğu, aruzu hatâsız kullanmasına karşılık, şiir gücünün pek az şiirlerinde görüldüğünü söylemek yanlış olmasa gerektir.

ᶜÂlî'nin tezkirecilik bakımından da önemi vardır. Gerçi ᶜÂlî'nin doğrudan bir tezkire yazmadığını, şâir biyografilerini de Künhü'l-Aḫbâr'ının her pâdişah devrinin bölüm sonlarına eklediğini biliyoruz. Onun için ᶜÂlî, şiir, şâir ve tezkire hakkındaki düşüncelerini ayrı bölümler halinde değil de, yeri geldikçe söylemektedir.

2- ᶜÂlî'nin Eserlerine Dair Bir Tasnif

Selim II (1520-1566), Ḳânûnî Sultan Süleyman (1566-1574), Murad III (1574-1595) ve Mehmed III (1595-1603) gibi dört pâdişaha hizmet ederek, onların zamanında yaşamış olan ᶜÂlî Mustafa, devrinin ünlü tarihçilerindendir. Ayrıca şiir ve nesir halinde irili ufaklı altmışa yakın eser bırakan ᶜÂlî'nin, tasavvuftan edebiyata, gramerden mantığa

kadar birçok konuda kalem oynatabilme yeteneğine sahip yazarlarımızdan biri olduğu görülmektedir.

Bildiğimiz kadarı ile ᶜÂlī'nin eserlerinin, şimdiye kadar yapılan çalışmalarda, genellikle; tarihī, edebī ve diğer eserleri olmak üzere üç ayrı bölüm halinde ele alındığını görüyoruz. Fakat biz, ᶜÂlī'nin eserlerini konularına ve yazılış şekillerine göre yeni bir tasnife tabi tutmayı uygun buluyoruz.

a- ᶜÂlī'nin Tarihī Eserleri: Künhü'l-Aḫbār, Fuṣûlü'l-Ḥall ü ᶜAḳd ve Uṣûlü Ḫarc ü Naḳd, Ḥālātü'l-Ḳāhire mine'l-ᶜādāti'ẓ-Ẓāhire, Zübdetü't-Tevārīḫ, Nuṣret-nāme, Furṣat-nāme, Heft-Meclis, Nādiru'l-Maḥārib, Mirḳātü'l-Cihād, Mirᵓātü'l-ᶜAvālim, Cāmiᶜu'l-Buḥûr der Mecālis-i Sûr, Mişkāt vs.

b- Manzum ve Edebī Eserleri: Türkçe ve Farsça Dīvan'ları, Sadef-i Sad Güher, Sübhatü'l-Abdāl, Gül-i Sad-Berg, Bedīᶜu'r-Ruḳûm, Mihr u Māh, Mihr u Vefā, Tuḥfetü'l-ᶜUşşāḳ, Manzum Kırk Hadis Tercemesi, Mecmaᶜu'l-Baḥreyn, Sübḥatü'l-İnābe, Nikātü'l-Ḳāl fī Tażmīni'l-Maḳāl, Daḳāyıḳu't-Tevḥīd, Meᶜālimü't-Tevḥīd, Cāmī'nin bir beytinin şerhi, Bedāyiᶜu'l-Meṭāliᶜ, Şehr-engīz Berāy-ı Ḫûb-Rûyān-ı Gelibolı.

c- Sosyal Hayata ve Ahlāka Dair Eserleri: Nuṣḥatü's-Selāṭīn (Naṣīḥatü's-Selāṭīn), Meḥāsinü'l-ādāb, Mevāidü'n-Nefāis fī Ḳavāᶜidi-'l-Mecālis, Ḳavāᶜidü'l-Mecālis, Ḫulāṣatü'l-Aḥvāl der Leṭāfet-i Mevāᶜiẓ-ı Ṣaḥīḥi'l-Ḥāl, Tuḥfetü'ṣ-Ṣuleḥā, Ḥaḳāyiḳu'l-Eḳālīm, Meᶜāyibü'l-Erāẕil.

ç- Tasavvufa Dair Eserleri: Ḥılyetü'r-Ricāl, Riyāżu's-Sālikīn, Nevādiru'l-Ḥikem, Dürer-i Menẓûre veya Zübdetü'l-Evrād, Ravża-i ᶜİrfān, Ravżatü'l-Leṭāif.

d- Hattatlığa ve Diğer Sanᶜatlara Dair Eseri: Menāḳıb-i Hünerverān.

e- Mektupları ve İnşaya Dair Eserleri: Menşeü'l-İnşā, Münşeāt, Enīsü'l-Ḳulûb.

f- Diğer Eserleri: Rāḥatü'n-Nüfûs, Cāmiᶜu'l-Kemālāt, Ṭāliᶜ-i Selāṭīn, Ferāidü'l-Vilāde, Risāle-i Żırgāmiyye, Vaḳıf-nāme, Nüzhet veya Nüzhetü'l-Mecālis.

g- ᶜÂlī'ye isnād olunan, fakat kesinlikle ᶜÂlī'nin olmayan eserlerden burada söz etmeyi zāit addediyorum ki, bunların sayısı onu bulmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

ᶜÂLÎ'NİN ESERLERİ

1- Künhü'l-Aḫbār, İst. Ün. Ktp. TY. 5959.

2- Nuṣḥatü's-Selāṭīn.

3- Mevāidü'n-Nefāis fī Ḳavāᶜidi'l-Mecālis.

DİĞER KAYNAKLAR

1- ᶜAhdī Tezkiresi, Süleymaniye Ktp. Hālet Ef. İlāvesi, No. 107.

2- Bursalı M. Tāhir, Müverriḫīn-i Osmāniyye'den ᶜÂlī ve Kātib Çelebi'nin Terceme-i Hālleri, Selānik 1322.

3- Bursalı M. Tāhir, Menāḳıb-i Hünerverān Önsözü, İst. 1926.

4- Atsız, ᶜÂlī Bibliyografyası, İst. 1968.

5- İsen, Mustafa, Gelibolu'lu Mustafa ᶜÂlī, Ank. 1988; Kunhu'l-Ahbar'ın Tezkere kısmı, Ankara 1994.

6- Kütükoğlu, Bekir, "ᶜÂlī Mustafa Efendi", Küçük Türk-İslām Ansiklopedisi, İst. 1974, I. Fasikül.

7- Süssheim, K., "ᶜÂlī", İslām Ansiklopedisi, C. I, s. 304-306.

8- Şeker, Mehmet, Gelibolu'lu Mustafa ᶜÂlī ve Mevāidü'n-Nefāis fī Ḳavāᶜidi'l-Mecālis Adlı Eserinin Tahlili (Doktora Tezi), Atatürk Ün. İlāhiyat Fak. Erzurum 1978.

9- Şeker, Mehmet, Gelibolu'lu Mustafa ᶜÂlī'nin Eserlerinin Yeni Bir Tasnifi ve Mevāidü'n-Nefāis fī Ḳavāᶜidi'l-Mecālis Adlı Eseri, İslām Medeniyeti Mecmuası, İst. 1979, C. IV, s. 2.

10- Şeker, Mehmet, ᶜÂlī Hakkında Yazılmış Müstakil Biyografik Eserler ve Çalışmalar, Atatürk Ün. Edebiyat Fak. Araştırma Dergisi, Erzurum 1980, s. 197-205.

11- Şeker, Mehmet, Gelibolu'lu Mustafa ᶜÂlī'nin Hayatı ve Şahsiyeti, Dokuz Eylül Üniversitesi İlāhiyat Fakültesi Dergisi, I, Manisa 1983, s. 159-172.

12- Şeker, Mehmet, Ḳavāᶜidü'l-Mecālis, Dokuz Eylül Üniversitesi İlāhiyat Fakültesi Dergisi, V, İzmir 1989, s. 288-333.

II- Künhü'l-Aḫbār

Tārīḫ, (Mustafa ᶜÂlī 1591-1598). ᶜÂlī'nin en önemli eseridir. Tarihçiliği ile tanınan Gelibolu'lu ᶜÂlī'ye bu ünü Künhü'l-Aḫbār sağlamıştır. Bu eser klasik tarih anlayışı ile yazılmış olmasına rağmen diğer tarihlerden ayrılan tarafları vardır. Kendi devrinin olaylarını, şahıslarını değerlendirişi bakımından ve eserin Osmanlılar'ı içine alan son bölümünde, Yıldırım Bayezid ile II. Selim'e kadar yetişen vezirler, emīrler, alimler, şeyhler ve şairler hakkında biyografik bilgiler verirken çok zaman yargılarında isabet etmesi bakımından da orijinaldir. Özellikle ᶜÂlī'nin kendi çağını içine alan bölümü, ana kaynak niteliğindedir.

ᶜÂlī, Künhü'l-Aḫbār niteliğinde bir tarih yazmayı yirmi yıldır düşündüğünü, ancak 1000/1591 yılında, İstanbul'da yazmaya başladığını ve 1007/1598 tarihinde tamamladığını yine kendisi kaydetmektedir.

ᶜÂlī, Yeniçeri Kātipliği'nde iken tahta çıkan III. Mehmed (1003/-1595), kendisine isterse bu görevden emekli olarak 200.000 akçelik hās tayinini teklif etmişse de Künhü'l-Aḫbār'ı yazmakla meşgul olduğunu bildirerek bu eseri yazarken faydalanacağı malzemeyi bulmak ümidi ile Mısır Defterdārlığı'nı istemiştir. Fakat Saray'daki bazı kimselerin engellemeleri sebebi ile Mısır Defterdārlığı yerine Sivas Defterdārlığı ve Amasya Mīrlivālığı verilmiştir. Künhü'l-Aḫbār'ı yazarken Sivas ve Amasya'dan sonra Kayseri'de de Sancakbeyi olmuştur. Muhtemelen eser tamamlandığı zaman İstanbul'da bulunuyordu ve görevi de yoktu (Künhü'l-Aḫbār, I, 39).

Basımı yapılan Künhü'l-Aḫbār'da Mukaddime kısmı 1-47 sayfa tutmaktadır. Burada eserinin kaynaklarından, tarih anlayışından ve tarihçilerin özellikleri ile tarihin faydalarından söz eder.

Münşiyāne bir dille kaleme alınan geniş bir mukaddime ile daha sade diyebileceğimiz bir dil kullandığı "dört rükün"'den meydana gelen Künhü'l-Aḫbār'ın rükünlerinde şu konular yer almaktadır:

İlk rükünde; yaratılıştan Hz. Muhammed'in nurunun Hz. ādem'e geçişinden, bütün yaratıkların sırası ile meydana gelişinden, dağlar, denizler, sular ve iklimlerden bahseder.

İkinci rükünde; Kurᵓān-ı Kerīm'de ismi geçen peygamberler, Arap toplulukları, Hz. Muhammed'in peygamberliği, mucizeleri, ashabı, Ḫulefā-yi Rāşidīn, Emevīler, Abbāsīler, Arap emīrleri, alimler, şeyhler, tabibler ve ḥakīmler yer alır.

Üçüncü rükünde; Türk ve Tatar kavimleri ile hakanlarından bahseder. Bu bölümde; Tolunlular, Iḫşıdlar, Fātımīler, Eyyûbīler, Türk Kölemenler, Çerkes Kölemenler, Baykara ve Halefleri, Safevīler, Buhara ve Semerkand hanları, Akkoyunlular, Karakoyunlular, Dulkadırlılar, Hind hükümdarları, Geylan ve Māzenderān hākimleri, Ramazanoğulları, Şirvan hākimleri ve Hint Kölemenleri anlatılmaktadır.

Dördüncü rükünde ise Omanlılar'ın ortaya çıkışlarından 1005 Safer(Ekim 1596)'ine kadar olup biten olayları anlatmaktadır.

Künhü'l-āḫbār'ın 1861'de yayımına başlanan bir basımını İstanbul'da Matbaa-i āmire yapmıştır. Basılan kısım, Fatih'in İstanbul'u fethi ile İstanbul şehrinin kuruluşu hakkındaki efsānevī bilgi verilerek tamamlanmaktadır. Künhü'l-Aḫbār'da olayların sıralanmasında pādişahların saltanat süreleri esas alınmıştır. Her pādişahın tahta çıkışı ile yeni fasıl başlar; ilkin pādişahın doğum tarihi yazılır, sonra cülûsuna geçilir. Bu sırada dağıttığı bahşişler, hediyeler ve bağışlamaları anlatılır. Daha sonra vasıfları, meziyetleri, seciyesi ve idaredeki gücü ile çocuklarına ve şehzādeler arasındaki olaylara geçilir. Pādişah'ın devrinde olan olaylar "Birinci, ikinci hādise" diye verilir. Pādişah'ın ölümü ile defni belirtildikten sonra bu vesile ile yapılan hayırlardan, güzel işlerden bahsedilir.

Sonunda pādişahın devrinde yetişen ekābir, devlet adamı, bilgin, meşāyih ve şāirlerin hal tercümeleri ile bunların çalışmaları ve eserlerine dair çok kıymetli bilgiler verilir. ᶜĀlī'nin çağdaş tarih anlayışına hākim olan bu tezkirecilikte çok başarılı olduğu görülür. Belki de diğer tarihlerden üstünlüğünü bu özelliği sağlamıştır.

ᶜÂlī, tarihinde sadece olaylardan gördüğünü aktarmış, fakat bir yargıya başvurmamıştır. Gerçi şekil itibariyle düzenli olan Künhü'l-Aḫbār, olayların derinliğine inemeyişi sebebi ile yüzeyde kalmıştır. Bu sathīliğini devrinin tarih anlayışına bırakarak devlet adamları, şāirler, meşāyih ve bilginler hakkında kaleme aldığı bölümün oluşturduğu tezkireciliği bakımından da ᶜÂlī'nin tarihindeki bu eksikliğin kısmen hissedildiğini söyleyebiliriz.

Künhü'l-Ahbār'da, IV. rüknün içindeki şāirlerle ilgili tezkire kısımları her devrin sonunda topluca verildiğinden bir bütünlük arzeder. Fakat devrin diğer sosyal, kültürel ve dinī olaylar çerçevesinde adından söz edilen şāirle de vardır. Msl. Azlolunması üzerine Baki'nin saltanat makamına yazdığı gazel, yahut Kanuni ile birlikte sefere katılan Taşlıca'lı Yahya tamamen tezkire dışı olayların arasında adları geçen şāirlerdir. Fakat Künhü'l-Aḫbār'da hayatı, sanatı ve eserlerinden söz edilen iki yüz elliye yakın şāirin bir şuarā tezkiresini dolduracak hacimde olduğu gözönüne alınırsa eserin edebiyat tarihimiz bakımından da önemi ortaya çıkar.

Künhü'l-Aḫbār bütünüyle ele alınınca; üç rüknün kaynakları üzerinde, tarihçilik açısından tartışılabilir. Ancak Osmanlı dönemini içine alan dördüncü rüknün iki kısımda mütālaası mümkündür:

Biri; Kānûnī Sultan Süleyman devrine kadar olan kısımdır ki, ᶜĀlī burada özellikle Neşrī, ᶜāşık Paşa-zade ve Şükrullāh gibi tarihçileri kaynak olarak seçmiştir.

İkinci olarak da; kendisinin yaşadığı, olaylarını yakından takip ettiği, hatta çoğunda içinde bulunarak kaleme aldığı kısmıdır ki, tarihinin en önemli bölümü sayılabilir. Çünkü orada ᶜÂlī'nin şahsī görüşü, şahit olduğu olayların tesbit ve kaydedilişindeki özellik, tarafsız kalıp kalmadığını ortaya çıkaracak, kısacası, tarihçiliği hakkındaki en doğru yargıya kitabının bu bölümünde varılabilecektir. Ne yazık ki, bu bölüm yayımlanamamıştır. Sadece Atsız, Âlī Bibliyografyası adlı eserinin

sonuna "Künhü'l-Aḫbār'ın Osmanlı tarihi bölümünden III. Mehmed çağına ait parçanın sadeleştirilmiş şekli"'ni eklemiştir.

Fātih Sultan Mehmed devrine kadar olan kısım beş cilt olarak yayınlanmıştır. Yazmaları: Arkeoloji Müzesi Ktp. TY. No. 1320, 2359, 2376, 2377, 2400, 5958-5962, 6029; Millī Ktp. No. 280; DTCF Ktp. No. 1783; TTK Ktp. No. 3087; Konya İzzet Koyunoğlu Ktp. No. 13600 ve 13605 (Müzenin yeri değiştirildiğinden, yeni tasnifte bu numaralar değişebilir); Kayseri Rāşid Efendi Ktp. No. 901, 920; Isparta Halil Hamid Paşa Ktp. No. O.221.

Fuṣûl-i Ḥall ü ᶜAḳd ve Uṣûlü Ḫarc ü Naḳd: 1598'de Künhü'l-Aḫbār'ın özeti olmak üzere yazılmıştır. Bu eser, Hz. Peygamber'in hicretinden XVI. asrın sonuna kadar Şark'ta kurulan çeşitli devletleri ve bu devletlerin çöküş sebepleri hakkında ᶜÂlī'nin tenkīdī düşüncelerini içine almaktadır. Ayrıca devrinin bozukluklarını da tenkit etmiş olması dikkat çekicidir. III. Mehmed zamanında düzenin bozulması üzerine kaleme alınmış olup, bir önsöz, 32 fasıl ve bir de hatimeden ibarettir.

ÖZÜR VE TEŞEKKÜR

Bu eser, Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'nde bulunan 901 ve 920 No.'lu nüshalar esas alınarak hazırlanmıştır. Gerek matbû nüsha, gerekse diğer nüshalar çok nadir hallerde kullanılmıştır. Gönül isterdi ki, devrin diğer ana kaynakları ile karşılaştırma yaparak eksiksiz bir eser sunalım.

Fakat, Kayseri gibi İstanbul kütüphaneleri ve diğer kütüphanelerden uzak bir yerde bulunmamız sebebiyle bu mümkün olmamıştır.

İnşaallah, 2. ve 3. ciltte bu eksiklikler giderilmeye çalışılacaktır.

Bu eser başlangıçta iki cilt olarak düşünülmüş idi fakat hacmin kalınlığı nedeniyle üç cilt yapmak mecburiyetinde kaldık. Üçüncü cilt Dr. Faris ÇERÇİ tarafından hazırlanmış olup Tarih Kurumu'na basılması için gönderilmiştir. Kanuni dönemini içine alan ikinci cilt ise Prof. Dr. Mehmet ŞEKER ve Doç. Dr. Şefaettin SEVERCAN tarafından hazırlanmaktadır. Bu eserin basımını teşvik eden Gelibolu Belediye Başkanlığı'na ve eserin basımını üstlenen başta Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN Bey olmak üzere Üniversitemiz ilgililerine teşekkürü bir borç bilir, tekrar bu gecikmeden dolayı dışardan bize sipariş veren şahıs ve kuruluşlardan özür dileriz. Bu eserin Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki nüshalarının filimlerini bize sağlayan Türk Tarih Kurumu'na teşekkür ederiz. Eserin hazırlanmasında büyük emeği geçen fakat maalesef tamamlanmadan aramızdan ayrılan Dr. İbrahim Hakkı ÇUHADAR'a da Allah'tan rahmet dileriz. Ruhu şad olsun.

Eserin araştırmacı öğrenci ve öğretim elemanlarına faydalı olması dileklerimizle.

Hazırlayanlar.

(1b) (b1) KİTÂBU't-TÂRÎḪ-İ KÜNHÜ'l-AḪBÂR

Sipās-ı bisyār, ol Ṣāniᶜ-i Büzürg-vār ve Ḫālıḳ-ı leyl ü nehār, Cenāb-ı Aᶜlā'sına ki, evvelā nûr-i Muḥammed'i maẓhar-ı ᶜizz ü sermedī kılub, ḫilḳatini envār-ı cemāliniñ bir pertevinden ifāde buyurdı. Ṣāniyen, ᶜArş u Levḥ u Ḳalem'i ve ḥaẓīre-i laṭīfe-i ᶜālemi ol perteviñ kem ẓerresinde ser-ḥadd-i vücûda getirdi. Ṣāliṣen, benī nevᶜ-i Âdem'i ve bunca melek-i muḳarreb u mükerremi yokdan var idüb, ecnās-ı milel ü ümemi ve ᶜaşāyir-i Türk ü Süryān u Düveylem'i ve ḳabāyil-i Yûnān u ᶜArab u ᶜAcem'i ḥuẓûr ve şühûd cilve-gāhına yitürdi.

Naẓm-ı Bedīhe:

Sübḥāne men teḥayyere fī vaṣfihi'l-ᶜuḳûl
Naᶜmāhu ḳad bedet bi-uṣûlin mine'l-fuṣûl

Fi'ṣ-ṣayfi ve'ş-şitāi tevālet nevāluhû
Lā-tektümu'l-meᶜāyişe yā eyyühe'l-fuḍûl

Neṣr. Ve sitāyiş-i bī-şumār ol zībende-i besātīn u gül-zār ve resm-i peyvend-i berg ü bār-ı eşcār ve naḳḳāş-ı ṣuver-i ezhār ve küre-bend-i zamān u zemīn-i devvār ṣavb-i vālāsına ki, **riyāż-ı**

mülk-i Rûm'ı nüzhet-sarāy-ı merzübûm kıldı. **Ḫuṣûṣā ki, "Elif Lām Mīm, ġulibeti'r-Rûm"**[1] naṣṣ-ı maclûmı ile ol memālik-i ṭarāvet-rüsûmı meẓāhir-i eşcār u şimār ve reşk-i Firdevs-berrīn u tenaccum-şicār ve mā-ṣadaḳ-ı "**Cennātün tecrī min taḥtihe'l-enhār**"[2] mażmûnı ile menbit-i kürûm ve menşe-i aṣḥāb-ı culûm kıldı.

Li-Münşiihī:

Başladı dönmeğe Çarḫ-i Devvār,
Doğdı şems u ḳamer u leyl u nehār.

Gülüb, açıldı besātīn ü zemīn,
Oldı esḥār reyāḥīne ḳarīn.

Meyveler ḥāṣıl idüb, naḫl-i şimār,
Kıldı nev-bādelerin sükker-bār.

Oldı bir ḫûb nişīmen peydā,
Ṭoldı bezm ehli ile ol beydā.

Yacnī ıẓhār-ı zīb-i kemāl-i ḳudret,
Bu ḳadar zeyn, bu deñlü ḥikmet.

İḳtiżā eyledi kim maḫlûḳāt,
Olalar ṣunc-i Ḫudāya mir'āt.

cİlm u caḳlile ser-efrāz olalar.
[Fehm ü idrāk ile mümtāz olalar][1].

Bileler tā ki, cemīc-i eşyā,
Yoġ iken, ṣuncile oldı peydā.

---

[1]) Kur'ān-ı Kerīm, XXX (Rûm sûresi), 1.
[2]) Kur'ān-ı Kerīm, III (Āl-i cİmrān sûresi), 136.
[1]) Matbû nüsha, V. 3. s.'dan.

Ḥażret-i Ḥaḳḳ'a bu ḫalḳından murād,
Olmadır ẕātına şāhid-i īcād.

Nûr-ı Aḥmeddir egerçi maḳṣûd,
Ẕerrelerdir āña sāyir mevcûd.

Yalıñuz olsa eğer cāşıḳ u yār,
Bu diyār olmasa her-giz deyyār.

Arż-ı ḳudretde bulunmazdı kemāl.
Kim olurdı cacabā şāhid-i ḥāl?

Ve ṣalevāt-ı ṭayyibāt-ı iḫlāṣ-dişār, Ḥabīb-i Lebīb-i Kirdigār, Şefīc-i müẕnibīn-i güneh-kirdār, Ḥażret-i Muḥammed-i maḥmûd-eṭvār ve Aḥmed-i muḫtār-ı pesendīde-pindār, ẕāt-ı şerīf-i muccizişicār ve şān-ı laṭīf-mizāc-ı ictibārına ki, ḫudāvendigār-ı enbiyā vu mürselīn ve şehriyār-ı şerāyic-nişār-ı aṣfiyā-güzīn, **rıḍvānullāhi caleyhim ecmacīn, ve's-selāmu calā ālihī ve ezvācihi'ṭ-ṭayyibīn ve calā aḥibbāihī ve caşīretihī ve calā men tebicahum ilā Yevmi'd-Dīn.**

Li-Münşiihī:

O Şāh'ıñ Çār Yārı'dır muḳarrer,
Ebû Bekr u cÖmer, cOṣmān u Ḥayder.

Zihī Ḫallāḳ-ı cālem u Rezzāḳ-ı benī Âdem ki, iḳlīm-i rûy-i zemīni ḳuvvet-i Dīn-i (b2) **(2a)** Aḥmedī ve şerc-i güzīn-i Muḥammedī birle mecāyib-i çirk-i şirk ü ḍalāletden berī kıldı ve ẕāt-ı ber-güzīde-ṣıfātına ẓıll-i ẓalīl olan selāṭīni te'yīdāt-ı tīġ-i mübīn ve muḥākemāt-ı culemā-i şericat-güzīn ile nīk ü bed meyānını tefrīḳ ve İslām küfr eşedd-i bünyānını taḥḳīḳ içün seyf-i meslûl gibi çerī kıldı.

Li-Münşiihī:

Fāṣıl be-lebān-ı ḥaḳḳ u bāṭıl şerᶜast ,
Ḥāṣıl hem ez-ān mürsil u mürsel şerᶜast.

Bī-şerᶜ şurūᶜ ne be-maḳṣad ne-resed
Ez-mā be-Ḫudā şāriᶜ vāṣıll şerᶜast.

Baᶜde-mā gāh oldı ki selāṭīn-i ceng-āzmāyi aᶜlām-ı enbiyādan biri ile mükerrem ve muḥterem evliyā eyledi ve gāh oldı ki sülāle-i ḫavāḳīn-i ᶜadālet-nümāyı çār-yār-ı bā-ṣafādan birinin ism-i eşheriyle müştehir u pīşvā ve muḳtedir u muḳtedā eyledi. Ol cümleden biri silsile-i celīle-i Āl-i ᶜOşmān ve pāy-taḫt-ı mülk-i Rûm'da fermān-ı rābb olan şehriyārān-ı zamāndır. Hicret-i Nebeviyye'niñ sebᶜa-mie **(700/1300-1)** tārīḫinde mütemellik oldılar. Şebān-rûz cihād u ġazāya ictihād ile gitdikce iᶜtilā-yı şān buldılar. ᶜAle'l-ḫuṣûṣ ol mülûk-i reᵓfet-sülûk, ṣāḥib-i kerāmāt, ṭālib-i ḫayrāt u meberrāta rāġıb olub, **"İnnehum yüsāriᶜûne fi'l-ḫayrāt"**[1] naṣṣ-ı kerīmine mā-ṣadaḳ, ẓāhiru'l-ḥālāt idükleri müttefeḳun ᶜaleyh-i şiḳātdır. Bu taḳdīrce evṣāf-ı ḥālleri lāzime-i müdevvenāt ve muḳaddime-i müselleme-i münşeātdır.

Fe-lā-cerem sülāle-i sāmiye-i velāyet-nişān ki, evvelleri ᶜOşmān Ḫān ve ṣānīleri Sulṭān Orḫān ve ṣāliṣen, ḫāmis ve ṣānī-ᶜaşerleri Murād ism-i şerīfi ile nām-dārān-ı murād-baḫşān olmuşdur. Niteki, rābiᶜ ve ṣānīleri Bāyezīd ᶜunvāniyle şāhin-şehān ve yine ḫāmis u sābiᶜ ve ṣāliṣe-ᶜaşerleri semiyy-i Faḫr-i Cihān Sulṭān

[1]) Kurᵓān-ı Kerīm, XXI (Enbiyā sûseri), 90. Âyette **"innehum"** ile **"yüsāriᶜûne"** kelimeleri arasında **"kānû"** kelimesi vardır ki metinde atlanmıştır.

Muḥammed Ḫān iştihārı ile melāẕ-ı ᶜālemiyān oldukdan mā-ᶜadā tāsiᶜ ve iḥdā-ᶜaşeri Selīmān-ı selīmü'l-cenān, niteki ᶜāşir-i muᶜteberi Süleymān ismi ile ṣāḥib-nigīn-i ẕī-şān ve **"tilke ᶜaşeretün kāmileh"**[2] faḥvāsınca mevṣûf-ı ṣunûf-ı ins u cān idikleri taḥaḳḳuḳ bulmuşdur.

Fe-lā-cerem bir sülāle-i sāmiyeniñ bünyān-ı devlet ü salṭanatları ki, esās-ı ᶜizzet-i ᶜOşmānī'le mümehhed ve pāy-best-i devlet-i Orḫānī birle müşeyyed ola ve mevālid-i ṣāliṣe ḫilḳatleri üç Muḥammed-i müeyyed ile ṣāḥib-i baḫt-ı sermed ola.

Lā-büdd Selīmānī ve Süleymānī semiyy-i mürşid-i Bisṭāmī iki sulṭān Bāyezīd-i kirāmī birle ḫams-i ḳuvā-yi müdrike gibi taṣarrufāt-ı külliyyeye bāᶜiş oldukdan mā-ᶜadā tārīḫ-i kitābda mesned-nişīn-i ecdād-ı ẕī-şān, deyden-güzīn eben ᶜālī-mekān olan Sulṭān Muḥammed Ḫān bin Murād Ḫān'dan ġayri ᶜamûd-i nesebleri ḥisāblarınca on iki şehriyār-ı memālik-sitāndır ki aᶜżā-yi müzevvece gibi düvāzdeh zevāt-ı meᶜālī-nişān oldukları ẓāhirdir. Ḫuṣûṣā celālet ü celādet bir ḫilḳat-i şeref-ḫilḳat iᶜtibār olunduğı taḳdīrce rābiᶜa-i ûlāsı ᶜanāṣırdan ᶜibāret ve cihār-ı vusṭāsı çār emzice-i mümteziceden kināyet ve erbaᶜa-i uḫrāsı ᶜaḳl u cān u nefs ü beden mezāyāsına delālet ider ḥālet idüği bāhirdir. Ammā istīlā-yı Emīr Tīmûr ve inḳıżā-i müddet-i Ḫān Bāyezīd-i maġfûr eşnālarında ḥükûmet iden Sulṭān Süleymān-ı ᶜişret-şuᶜûr ve birāderi Sulṭān Mûsā nām şehriyār-ı mebrûr ile onbeşinci tāc-dār-ı büzürg-vār idikleri muḳarrer ve mütebādirdir. Ve bu zümreniñ ṭabīᶜatlarında kemāl-i ḥadṣ u ẕekā ile muḥadded ve

[2]) Kurᵓān-ı Kerīm, II (Bakara sûseri), 196.

ictidāl-i ḥükm ü velā ile muvaffaḳ u müstacidd olub, her biri müstemedd-i bāhiru'l-meded oldığı müşāheddir. İmdi tabaḳāt-ı Ḫüsrevān-ı cālī-cenāb "**ṭûbā lehum ve ḥusnü meāb**"[1] mücelledāt-ı evvel u şānī vu ṣāliṣdeki tefāṣīlile ḫātime-i bāb olduğunda, soñra bu zümre-i muḥtereme-i eyālet-menāb ki "**le-ḳad kāne fī ḳaṣaṣıhim cibretün li-üli'l-elbāb**"[2] mażmûnına mā-ṣadaḳ-ı celāl-iḳtisābdır, ber-mûceb-i "**ve le-ḳad (2b) calimne'l-müstaḳdimīne minküm ve le-ḳad calimne'l-müste'ḫırīn**"[3] anlarıñ menāḳıb-i sāmiyeleri encāma ḳarīn olmağla, bunlarıñ fütûḥāt-ı cāliyeleri "**ve'c'al lī lisāne ṣıdḳın fi'l-āḫirīn**"[4] naṣṣı üzre zebān-ı ḫāmeden şāḥid-i mażmûnına telḳīn muḳarrer oldı. Yacnī ki, selef ḥikāyetini naḳl-i istimācla tebyīn ve bunlarıñ tesḫīrāt-ı nuṣret-simātını ḳarībü'l-cahd olmağın ḥaḳḳ-ı edā ile ṣadāḳat üzre tacyīn mertebeleri tacayyün buldı.

Li-Münşiihī:

Ḥaḳḳ Tacālā bu nesl-i pāki müdām,
Salṭanat birle kılsun istiḫdām.

Rûḥ-ı ecdādın eyleyüb iḥyā
Ṭavr-ı ābādan itmesünler ibā.

cAdle meyl eylesün vücûdları,
Kâmil olsun seḫā vu cûdları.

1) Kur'ān-ı Kerīm, XIII (Racd sûseri), 29.
2) Kur'ān-ı Kerīm, XII (Yûsuf sûseri), 111.
3) Kur'ān-ı Kerīm, XV (Ḥicr sûseri), 24. "**ve le-ḳad calimne'l-müstaḳdimīne minküm**" kısmı (a) nüshasında yok.
4) Kur'ān-ı Kerīm, XXVI (Şucarā' sûseri), 84.

Nicesi oldı ḫādimü'l-Ḥaremeyn,
Kıldılar kāinātı luṭfile zeyn.

Eyleyen dil ḫarābesin macmûr,
Beyt-i Macmûr'a beñzeye pür-nûr.

Şehriyār-ı cihān olan Sulṭān,
Ki oldı hem-nām-ı Faḫr-i cÂlemiyān

Māle māyil değil bi-ḥamdi'llāh,
Olmasun kār u bār u cāhı tebāh.

İrtişādır ḫarāb iden dehri,
Lezzet-i şehdi telḫ ider zehri.

Naḳd-i rişvet ki ide ḫazīneyi pür,
Gösterir bīlesini göz yaşıdur.

Şehlerinñ varlığı recāyādır,
Anlar olmak ḫazīne evlādır.

Neylesün ol ḫazīnei ādem,
Ki ola bir ev tolusı sīm u direm.

Dem olur sīm u zer bitürmez iş,
Ḫaṣm olur ṣāḥibine naḳd-i gümüş.

Mülke ḳaṣd itse bir caduvv-i ḳavī,
Kaplasa bir diyārı cünd-i ġavī

Lāzım ol demde ehl-i seyf u ḳalem,
Vīre tā kim netīce tûġ u calem.

Mālı insan yığar zevāde içün,
Cān u dil ḳuvvetin ifāde içün.

Yoksa yitmez beğim zerr ile sīm,
Tīġdir eyleyen ᶜadûyı dü-nīm.

Neşr: Ve bi'l-cümle pādişâhıñ ḫazīnesi raᶜiyyetdir, reᶜāyānıñ lāzimesini riᶜāyetdir ve ẓulme ẓulmetden kendüleri ṣıyānetdir. Ḫazīnedeki nuḳûd, ḥarḳ u ġarḳla nā-bûd ve cünûd olmaduġı zamānda bī-sûd olması muḥtemeldir. Fe-ammā reᶜāyānıñ her biri bir kenz-i mevcûd ve genc-i pür-nüḳûddur ki, nār-ı sûzān ve seyl-i revān ile izālesi ve iżāᶜası ġayr-i müyesser idüği mā-delldir.

SEBEB-İ TEᵓLĪF-İ KİTÂB VE BÂᶜİŞ-İ TAṢNĪF-İ KİTÂB Kİ ÂL-İ ᶜOṢMÂN OLAN MÜLÛK-İ CİHÂN-BÂNIÑ ḤASEB-İ NESEB-İ MEMDÛḤU'ṣ-ṢIFÂTLARI VE SENE SEBᶜA-MİE-İ HİCRĪ (700/1300) EVVELİNDEN SENE SİTTE VE ELF (1006/1597) TÂRĪḪİNE-DEK ẒUHÛRA GELEN SÜLÂLE-İ CİHÂD-İŞBÂTLARI VE KENDÜLERE MUᶜÂŞIR OLAN MÜLÛK-İ EṬRÂFIÑ MİN-CİHETİ'n-NESL ẒUHÛR U ŞEBÂTLARI VE KÜRSĪ-İ MEMLEKETLERİNDEKİ TEMEKKÜN-İ MEMLEKET-İ HÜKÛMET-SİMÂTLARI, ḪUṢÛṢÂ TERBİYETLERİNE MUḲÂRİN OLAN BAᶜŻI ᶜÜLEMÂ EṢNÂFININ MÜCMELEN ÂṢÂR U TEᵓLĪFÂTLARI BEYāNINDA VE OL ḤAVÂDİŞİÑ ÂRÂ-YI MÛCEZLE İᶜLÂNINDADIR

Seyyāḥ-ı deryā-yı zeḫḫār-medār ki, ġavvāṣ-ı ᶜummān-ı ilhām u imdād olup, ṣıdḳ-ı baḥre ve devātdan vāridāt cevāhirin çıkarup, bāzār-ı evc-i iᶜtibārda ve reh-güzār-ı naḳḳādān u ṣayrafiyān-ı ẕevi'l-enẓārda ᶜarż-ı naḳd ide-gelmişdir ve seyyāḥ-ı müdün ü emṣār-ı sevād ki, bevādi-yi gerd-i rüşd ü sedād, ve nevāḥi-yi neverd-i fikret ü fevād olup, mā-verā-i baḥr-i muḥīṭ ve ẓulumāt-ı ḳaᶜr-ı jerf-i basīṭ u mürekkebātdan ḳaṭarāt-ı āb-ı ḥayāt nevādirin ḥāṣıl kılub,

hünerverān-ı dār u diyār ve ḫıred-perverān-ı aᶜṣār, rāzigāra ᶜarż-ı ᶜaḳd-i gevher-i ᶜıḳd ide-gelmişdir.

Li-Münşiihī:

Siyeh ᶜimāme ile döndi Âl-i ᶜAbbās'a,
Beyāża çıkdı o günde süvār-ı her ḫāme.

Dilinde ṭayy-i lisān, ṭaylesānı başında,
Müdām elinde ᶜaṣā, feylesof, ᶜallāme.

Meğer göñl ü dilde ᶜibāret olmuşdur,
İki dilinde ider naẓm u neşri encāme.

Pür olsa ᶜanber-i ḫāmeyle micmeresi,
Muᶜaṭṭar olmağa başlar dimāġ-ı hengāme.

Meğer ki, ḫāme-zer ol naḫl-i meyve-dār-ṣıfāt,
Yanında merdüm-i nā-puḫteniñ döner ḫāme.

Neşr: Bāᶜis-i tasṭīr olan faḥvā-yı ġarrā **(3a)** bu yüzden imlā kıldı ki ve sebeb-i ḥādiṣe-i taḥrīr-i ṣunûf ᶜadd olunan maẓmûn-ı dil-güşāyı bu ṭarīḳla inşā eyledi ki, tārīḫ-i taṣnīf ve teᵓlīf ki, ḥisāb-ı müsteṭāb-ı hicrīde tamām-ı elfe elīf ve ḥavādiṣ-i ᶜulvī vü süflī maᶜlûm-ı ḥer vażīᶜ u şerīf olmuşidi ve müverriḫān-ı milk-i Rûm ve nükte-pervāzān-ı ẕevi'l-fühûm ki, ferden ferdā **"ve mā minnā illā lehû maḳāmun maᶜlûm"**[1] mûcebince merātib-i ᶜāliye-i ᶜilmiyyede ṣāḥib-ḳırān-ı ḳavānīn-rüsûm oldukları, ḫuṣûṣā **"şemeretü'l-ᶜulûm el-ᶜamel bi'l-maᶜlûm"** ravżasınıñ eşcār-ı müşmire-i müstemirresinden ẕihn-i pāklerini nev-bāve-çīn boldukları aḫbār u

[1]) Kurᵓān-ı Kerīm, XXXVII (Ṣāffāt sûresi), 164.

āşārla sükkān-ı memālik-i ġabrā vü sākinān-ı mele-i aᶜlānıñ kûşeleri ṭolmuşdı, lā-siyyemā selāṭīn-i mesālik-i rûy-i zemīn ve ḫavāḳīn-i memālik-i maᶜmûre-i arażīn, yaᶜnī aṣḥāb-ı ḫuṭbe vü sikke nāmındaki şehriyārān-ı mesānid-nişīn ez-merzibûm-ı Rûm-ı pür-temkīn, tā serḥadd-i Sind u Ḫaṭā vü Çīn kimler idüği ve ne maḳûle kīş ü dīn ve tertīb ü āyīn ve aḥkām u ḳavānīn ile meşhûr idükleri şüyûᶜ-ı küllī bulmuş idi.

Bu minvāl-i ṣıḥḥat-meāl üzre ki dāru'l-mülk-i Ḳosṭanṭıniyye'de taḫt-nişīn olan zübde-i ᶜOsmāniyān ṣāḥib-i tāc u nigīn Sulṭān Murād Ḫān bin Sulṭān Selīm Ḫān-ı maġfiret-ḳarīn idi ki üçyüz yıldan beru ḫudāyegān-ı cihān olan tāc-dārān-ı ṭûy-ı temkīn, silsile-i celīlesinden onikinci şehriyār-ı kām-baḫt u kām-bīn idi. Niteki sākin-i pāytaḫt-ı Ḳazvīn ve memālik-i ᶜAcem sevādındaki şehriyār-ı ṣadr-nişīn Şāh ᶜAbbās İbn Ḫudā-bende Şāh Ṭahmāsb-ı rıḥlet-güzīn olup, şāhān-ı Erdebīlī sülāle-i sāmiyesinden yüz yıla ḳarīb ḥükûmet idenleriñ yedincisi bir Ḫusrev-i mesned-nişīn idi.

Mülûk-i Özbekiyye'den ᶜAbdullāh Ḫān bin İskender Ḫān olup, yüzelli yıldan beru icrā-i aḥkām iden ṣāḥib-ẓuhûr Ebu'l-Ḫayr oğlın dimekle meşhûr melik-i büzürg-vār evlādınıñ onikincisi bir kārfermā-yı müteşerriᶜ u ḳavī-dīn idi. Ammā mülûk-i Hind'iñ cümleden eşheri ḫuṣûṣā Tīmûr-ı ṣāḥib-ẓuhûr nesliniñ beşinci şehriyār-ı nāmveri, Sulṭān Celālü'd-Dīn bin Hümāyûn olup, nesli ikiyüz yıldan beru rāyān-ı Hind meyānında ekber ve muẓaffer kemāl-i cûd u seḫā ile ve bezl ü baḫşiş u ᶜaṭā birle cümleden meşhûr ber-ḫurdār olub, müellif-i mücrim ü günehkār ve muṣannıf-ı müteessif-i perīşān-

rûzgār, dünyā vü āḫiret saᶜādetlerinden ṭûl-ı ᶜömrile maḳżıyyü'l-evṭār ve meclis be-meclis ẕikr-i cemīl ve duᶜā-yı bī-ᶜadīl ve ecr-i cezīl mezāyāsından behre-dār kılınması taḥaḳḳuḳ u taᶜayyün birle Ḥażret-i Ḫudāy-ı Büzürgvār-ı ᶜÂlem vāḳıf-ı esrārdır ki, bu teᶜlīfden murādım temettuᶜ-ı menāfiᶜ-dişār ve tevaḳḳuᶜ-ı dirhem ü dīnār değildir. Zīrā āgāh u ḫaberdār idim ki cemīᶜ-i kār u bār ve raġbet-i ᶜırż u nāmûs u vaḳār ve devlet-i dünyāya müteᶜalliḳ olan ṭumṭurāḳ u āşār, mānend-i ᶜömr mümācil ve ẓıll-i zāyildir.

Li-Münşiihī:

İşbu teʾlīfden budur maḳṣûd
Ola göñlümden ḥüzn ü ġam mefḳûd.

Her murādım Ḫudā ᶜınāyet ide,
Kılmayam illere rukûᶜ u sücûd.

Ṭûl-ı ᶜömr ü kemāl-i ᶜilm ü ᶜamel,
Ḫalef-i ṣāliḥ u ṣalāḥ-ı vücûd.

Ṣıdḳ ile tevbe, ḫayr-ı ḫātime hem,
Şükr-i maᶜdûd ü menzil-i maḥmûd.

Baña rûzī kılub, ide Mevlā
Seyyiātım varaḳların nābûd.

(b3)*Çekmeyem ḫavf-i cisr-i mīzān,*
Ola ben bendeden Ḫudā ḫoşnûd.

Görmeyem nār-ı Dûzaḫ'ıñ şererin,
Gözüme girmeye ol oddan dûd.

Cennet içre Maḳām-ı Maḥmûd'ım,
Dār-ı dünyāda kıl baña meşhûd.

Tā ziyān itmeyem **(3b)** *taṣavvurdur,*
Çārsûy-ı ᶜamelde kerem ola sûd.

Yā lāhī be-ḥaḳḳ-ı ṣınf-ı ümem,
Yā İlāhī be-ḥaḳḳ-ı her mevcûd.

Yaᶜnī her milletiñ duᶜāsiyle,
Baña kıl luṭf u cûd-ı nā-maᶜdûd.

İḪTİLÂF-I SÜKKÂN-I RÛM VE ECNÂS-I MÜTENEVVİᶜA-İ MERZİBÛM, BE-TAḲDİR-İ MELİK-İ ḤAYY U ḲAYYÛM

Ḫafī olmaya ki, aṣlda ḳavm-i Rûm ᶜIyṣ Nebī İsḥāḳ evlādından idüği maᶜlûm, bir kavm-i pāk-iᶜtiḳād-ı ṣalābet-rüsûmdır ki, muvaḥḥidleri bisyār ve muᶜteḳidleri bī-şümār, müᵓmin-i perhīz-kārları gerek şābb, gerek şeyḫ, sıdḳ u itḳān u ḫulûṣ-ı iẕᶜān ile bī-ᶜayb **"Hüden li'l-müttaḳīne'lleẕīne yüᵓminûne bi'l-ġayb"**[1] naṣṣ-ı kerīmine mā-ṣadaḳlardır. Nitekim mübārizler ve mücāhidleri gāh meşûbāt-ı ġazā ve gāhī devlet-i şehādet gibi rütbe-i ᶜulyā merātibine mülḥaḳlardır.

Ve'l-ḥāṣıl sene-i sitte ve erbaᶜa-mie (406/1015) mā-beyni eṣnāları ḥudûdındaki mülûk-i Âl-i Selçûḳ ki, Milk-i Rûm'a ḳadem basdılar, kırk-elli yıldan beru ol serḥadleri temellük iden ümerā-i Dānişmendiyye ile yek-dil ü yek-cihet olup, küffār-ı ḫāksāra cihād u ġazādan ḫālī olmadılar. Baᶜde'l-Hicre ikiyüz yıldan ziyādece mürûr iden eyyāmdan soñra evlād-ı ᶜÖmer İbn-i Ḫaṭṭāb'dan cedd-i aᶜlāları Emīr Ziyād ve ānıñ oğlı Emīr Loḳmān ve ānın ferzend-i devletmendi

[1]) Kurᵓān-ı Kerīm, II (Baḳara sûresi), 2.

Emīr ᶜÖmer'iñ zamān-ı ḥükûmetinden beru dāru'l-mülk Malāṭıyye'de ḳarār itdikleri baᶜżı rivāyāt-ı ṣaḥīḥa ile ṣübût buldı ve ol tārīḫde kendüler ile müşrikīn-i füccāra ġazā ve kārzār eyleyen ġuzāt-ı aḫyārıñ żaᶜf u ḳuvvetleri giderek, żaᶜf u ḳudretlerine sebeb oldı.

Fe-lā-cerem āḫir-i mülûk-i Selçûḳiyye ki, Sulṭān Ġıyāṣu'd-Dīn-i muḥterem idi, silsile-i devleti şikeste olduktan sonra, ᶜaşāyir-i ᶜOṣmāniyye ki, Māverāe'n-Nehr cāniblerinden gelmiş bir gürûh-ı pür-şükûh idi, ṭāife-i Selçûḳiyye ile gûyā ki, bir dûd-mānda ḥāṣıl olmuş iki ᶜaşīret-i enbûh idi, bu ẕikr olunan sāde-diller ki, serḥadd-i Rûm-ı Yûnān'da sākin oldılar, otuz-kırk yıla dek esīr çıkardıkları evlād-ı kefere ve ḳadīmden ol diyārda buldukları ecnās-ı mütenevviᶜa ile iḫtilāṭ üzre geçindiler. Baᶜdehû Rûm illeri açıldı. Memālik-i küffārdan nice yerler silk-i hükûmetlere dāḫil oldı. Tā eṣnāf-ı ehl-i İslām peydā olup, bāġ u rāġ u cevrde gûyā ki eşcār-ı muḫtelifetü'l-eşmār ẓuhûr itmesi taᶜayyün buldı. Evvelā ṭāyife-i müslimīn iki bölük müteşerriᶜayn olup, Akdeñiz şarḳīsindeki bilāde, yaᶜnī ki, ᶜArabistān'dan beru maᶜmûr olan sevāda ki, mā-teḳaddemden Yûnān ve mülk-i Ermenī vü Rûm iᶜtibār itdikleri eḳālīm-i merzibûmdır, Anaṭolı ıṭlāḳ olındı. Niteki, ḫalīc-i Baḥr-i Ebyaż'ıñ sāḥil-i ġarbīsindeki memālik ü eḳālīm-i ᶜörfiyyeye Ehl-i Rûm ıṣṭılāḥı üzre Rûm-ili taᶜbīr kılındı.

Fe-ammā evlād-ı kefereden zümre-i Ehl-i İslām ile maḫlûṭ ve ricāl ü nisā cihetinden birbirlerine aḳd-i nikāh ile merbûṭ olanlar oniki milletle daḫī ᶜale'l-esāmī mażbûṭ oldı. Yaᶜnī ki, Arnavûd ü Çerkes ü Abaza vü Ḫırvād u İfrenc ü Macār u Gürcī ᶜinād u iᶜtikād ve

Rûs u Erdel ü Buğdan ve cins-i Eflāḳ u Almān-ı bed-gümān esīrleri geldi, döle-döşe ḳābil mādiyānlara aşan aygırlardan sibrān ü düşīzegān ve oğul balı gibi zī-şān, dilīrān-ı semen-berān-ı zenān ve dilīrān-ı dil-peẕīrān-ı beste-dehān ḥāṣıl oldı.

Ḥālā ki ᶜülemā-i rû-şinâsân (b4) u fużalā-i ehl-i ᶜirfān, bu zümreden nādir ṣudûr eyleyüb, kırk-elli yıla-dek Mülk-i Rûm'da ki, müsteᶜıddān-ı dār-ı ümmet-nişān taḥṣīl-i ᶜulûm itmeğe Diyār-ı ᶜAcem'e giderdi, baᶜde ḥuṣûliᶜl-merām kimi anda kalurdı ve nicesi Diyār-ı Rûm'a yine ᶜavdet iderdi. Vaḳtā ki, yüz yıl **(4a)** miḳdārı zamān mürûr itdi, sükkān-ı bilād-ı Rûm'da daḫī beledī meyveler ve aşılamalu ağaçlardan yetişmiş müslimī elmalar ve güzīde nevbâveler ẓuhûr eyledi.

Li-Münşiihī:

Hüsn-i ḫulḳla niçe bedr-i enām,
Mülk-i Rûm'ı müşerref itdi tamām.

Sān benī Cānn'ı kaldırub Mevlā,
Virdi insāna yer yüzin meʾvā.

Oldı insiñ güzīdesi bī-şek,
Ḫûy u ḫaṣletde rişk-i ceyş-i melek.

İçlerinde ẓuhûr idüb, ᶜülemā,
Ġayriler cisme döndi cān fuḍalā.

Çünki tārīḫ-i Hicret oldı hezār,
Künh-i Aḫbār'ı ḫāme kıldı nigār.

Ṭoldı nevᶜ-i beşerle milket-i Rûm,
İdelim ḫulḳın anlarıñ maᶜlûm.

Teẕyīl-i bī-ᶜadīl der-beyān-ı aṣl-ı aṣīl:

Ḫilḳat-ı beşeriyyedeki ṭabaḳāt-ı bī-intihā ve ecnās-ı mütenevviᶜa-i insāniyyedeki derecāt-ı ᶜuḳalā ve süfehā ki, Allāh **Celle ve ᶜAlā** nüfûs-ı benī Âdem'i ṣıfātı gibi lā-tuḥṣā ve her ḳavmi bir lisānla hüveydā ve her bir lisānı bir beyānla ᶜibret-nümā eyleyüb, insānıñ sāyir ḥayvāndan imtiyāzını nutḳ u naḳlile ve ehl-i ᶜirfānıñ cühelādan tefāvüt-i kārsāzını fażīlet ü ᶜaḳlile taḳdīr eyledikde, eşref-i ḳabāyil-i maḥmûdetü'l-ḫaṣāyil-i ᶜArab ḳavmi olan fuṣaḥā-i meʾşûretü'ş-şemāil idüği muḳarrer olmağla, Faḫr-i Enbiyā, Resûl-i Müctebā Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'yı, **ṣalla'llāhü ᶜaleyhi ve sellem**, ol sülāle-i sāmiyeden vücûde getürdi. Ḫuṣûṣā Furḳān-ı ᶜAẓīm ve Kelām-ı Ḳadīm-i lāzimüᶜt-tekrīm cevāhirini ol zebān-ı vāżıḥu'l-beyānla semt-i şuᶜûra yitirdi ve ekṡer-i ehl-i Cinān'ıñ beyānı fuṣaḥā-i ᶜArab ve büleġā-i pāk-neseb lisānı üzre olmasını işāret buyurdı. Bu taḳdīrce efḍal-i ümem ü beşer, ᶜArab serverleri idüği muḳarrer ve efṣaḥ-ı elsine-i muᶜteber anlarıñ zebānı olduğı nice vechile muᶜteber oldı.

Li-Münşiihī:

ᶜArabī olmağın Resûl-i Ḫudā,
ᶜArab'ıñ oldı rütbesi vālā.

Bu şeref Faḫr-i Enbiyādandır,
Sanmañ ol ḳavm eşkiyādandır.

İçlerinden ẓuhûra geldi Resûl,
Olsa onlar ᶜaceb midir maḳbûl?

Şeref-i ḫatm-i enbiyâyile hem,
Oldı anlarda ḫatm-i lüṭf u kerem.

Bi'l-cümle ᶜArab ḳabāyiliniñ vaṣf u şānlarında taḥrīk-i ḳalem ve benī nevᶜiñ ekşerinden ruchānlarında basṭ-ı raḳam, emr-i vācib u ehemm olmağın mücelled-i evveliñ evāyilinde tafṣīl olmuşdır. Bināen ᶜalā ẓālik bu maḥalde iḫtiṣār iḫtiyār kılınmışdır.

Ḥikāyet: Aḫbār-ı naḳḳādān-ı cevāhir-i aḫbār u ebrār, aṣḥāb-ı esrār-ı zevāḫir-āṣār, bu menāḳıb-ı ġaribei işᶜār ve bu ḥikāyet-i ᶜacībei iᶜlām u iḫbār eyledi ki, benī nevᶜ-i insāndan Bişr nām bir melik-i büzürgvār ᶜArab ve Kīsû ve Arnavûd dimekle müsemmā üç ferzend-i dil-pesend-i nām-dār ve ḳabāyil-i benī nevᶜıne ḥākim-i ḳavī-iktidār ile ᶜIrāḳ u Yeṣrib u Baṭḥā vu Yemen u ᶜAden u mülk-i Sebā memleketlerine fermān-rān ı bülend-iştihār iken ber-muḳteżā-yı rûzigār, ḫāk-i vücûdı ṣarṣar-ı ecel birle tār u mār olup, evlādı tesḫīr-i ᶜızz ü devlete saᶜy-i bī-şümār ve tedbīr-i mülk ü millete cehd-i bisyār ile, leyālī vü nehār ceng-sitīz ü kār-zār u ḫazān bahār-ı şimşīr-i âbdārların mānend-i cûy-bār u enhār mevc-i kibr u kīn ile nümû-dār ve fevc-i ehl-i rezmile muḥārebe ve muᶜāreke feżālarını lāle-zār iderek bir mertebeye vardı ki, muḫanneṣ ve yararları seçildi, şecīᶜ u dilīr olanlara saᶜādet hilᶜatleri biçildi. Yaᶜnī ki ᶜArab nāmına olan ferzend-i ekber-i ercümendi vālid-i mācidiniñ pāy-taḫtında ḳarār eyledi. Kīsû nāmındaki ferzend-i evsaṭı inhizâm u (b4) inkisâr bulup, etbāᶜ u enṣārı ile bir gice firār iḫtiyār eyledi. İrtesi bu ḥāle vāḳıf olanlar "**Serā Kīsû**" dediler. Ya'nī ki, "Bu gice Kīsû kaçub gitmiş" diyû söylediler. **(4b)** Pes ol ḳavme Serākīsû nām gibi oldı, giderek teraḫḫumile Serākīs dinildi. Baᶜdehû anda daḫī ġalat olunup, Çerākise diyû şöhret virildi. Çak soñra lisān-ı ġalīz-ı Etrāk'e düşüb, Çerkes ıṭlāḳ olundı.

Bedīhe:

Böyle bir ḳavm ki isminde ola çār ġalaṭ,
Anlarıñ ẕāt-ı ḫabīṣinde daḫī var ġalaṭ.

Yaᶜnī evżāᶜ u eṭvārı o murdārlarıñ,
Gösterir varlığı erḳāmını bisyār ġalaṭ.

Fe-lā-cerem ol gürûh-ı mekrûhü'ş-şiyem Deşt-i Ḳıpçaḳ vādilerinde ḳarār itdiler ve ḳabāyil-i ᶜArab'dan imtiyāz içün başka bir lisān ile naẓm iḫtiyār eylediler. Ammā kiçirek karındaşları olan Arnavûd vücûdı muḫanneṣlikle nā-bûd, bir fırḳa-i ḫabīṣe-i bī-sûd olmağın, Baḥr-i Ebyaż geçüp, gitdi. Ḥālā Arnavûdluḳ olan ṣaᶜb dağlarda ve yaylalarda ḳarār kıldı.

Pes cins-i Arnavûd, ḫilḳatinde lecûc u ᶜanûd, cibilletleri ḫabāṣet-ālûd, ḫuṣûṣā ḫubṣ u fiᶜlile merdûd ve laḳlaḳa-i lisān ile maṭrûḥ u maṭrûd, sārıḳ-ı toprak u ġubār ve erẕel-i küffār-ı ḫaksār ve secāᶜatle eḳalli nām-dār, ekşeri muḫanneṣ olup, bed-dillikle bī-ḥamiyyet ü bī-ᶜār idikleri müteveffaḳun ᶜaleyh-i aḫyārdır. Cümle-i edyānda serika menhī vü maᶜyûb, bāri bir ẕī-kıymet nesne ṭaleb olunması ṭamaᶜ-ı nefsāniyyeye göre, nevᶜan merġûb-i şeklī iken anlarıñ turāb uğrulamaları ve pāymāl-i devābb olan ḫāk-i bī-ḥisābı torba torba uğrulayub, turp u soğān u sarımsak ekmek içün cevher-i iksīr gibi, rağbetle aḫẕ ü celb kılmaları denāetlerine delīl-i sāz-kār ve ḥamāḳat u ḫiyānetlerine ᶜalāmet-i meşhûru'l-eṭvār olmuşdır.

ᶜAle'l-ḫuṣûṣ ẕāt-ı ẕemīmü'ṣ-ṣıfātlarında merkûz olan kibr u kīn u ġurûr ve mekr u ḥīle vü naḫvet ü şürûr muḳteżāsınca aṣlā birbirleri ile ülfet itmezler.

Eḳārib-i ᶜaḳārib-sīretlerine bile maḥabbet itmezler. Reᶜs-i cibāl u ḳulel u tilāl semtlerine teḥaṣṣun idüp, bī-netīce ceng ü cidāl ve var yok yire serḥadd beğleri ile ḥarb ü ḳıtāl itmeden ḫālī olmazlar. Zuᶜm-ı fāsidleri üzerine daᶜvā-yı şecāᶜat ve laḳlaḳa-i lisānile leylek gibi şehāmet lāfını urup ḫoroslandıkça ᶜuḳalā-i bāhiru'l-inṣāf, anlarıñ her birini ṣol mākiyānc benzedirler ki, bir beyḍa yumurtlayınca, nice feryād u fiġān eyleye, yaᶜnī ki, bir lokma içün ehl-i beytini kendüden girīzān eyleye. Zīrā ki, ḫoros gibi ḫurûş iderler. Sifāli mākiyān-ı çirgābī ile, yedi deryā-miṣāl cûş ider. Baᶜżı ᶜuḳalādan menḳûldir ki, ṭāife-i mezbûreden birini ġulām ve āḫûrı ḫidmetinde istiḫdām idüp, nice yıllardan soñra, kendüye bir yeñice çuka yelken alıvirmiş. Yaᶜnī ḫidmet muḳābelesinde ol miḳdār riᶜāyete lāyıḳ u erzānī görmüş.

Fe-ammā derḥāl ol bed-baḫtın derûnı kibrile mālā-māl olup, yelken-i cedīdine bir ḫoros yüñini sokmuş. Güneşe karşu oturup, ol rīş-i çirk-ālûdıñ gölgesine bakup, ᶜale'l-fevr naḫvet ü ġurûr peydā idüp, ṣılasına icāzet istemiş, yaᶜnī ki, aḳrāba vü taᶜalluḳāt nāmındaki dil-rīşlere ol yelken ü rīşle görünüp, ᶜarż-ı ṣalābet itmek murād idinmiş.

Li-Münşiihī:

Ne umarsıñ o bed-aṣldan kim,
Ola bir taḳye giymeğe maġrûr?

Biri ser-dār olursa ol ḳavmiñ,
Nice olur gel gör imdi kibr ü ġurûr.

Eğerçi ki, vaḳār ṣāḥibi edīb ü dilīrleri daḫī vardır. Fe-ammā ġāyetle nādirdir ve ᶜadīmü'l-āṣārdır. Ehl-i seḫā vü kerīmi daḫī görülmüşdür. Ḥālā ki, katı nādir bulunmışdır. Ammā Çerkes ve Abaza çeşm-i ebrûları siyāh, ġılmān u ebkārınıñ gendüm-gûnleri (b5) ṭarāvet-güvāh, **(5a)** lākin aṣlı merġûb, ammā ᶜinād ile nevᶜan meşhûrlardır. Fi'l-cümle ḫıyānetle daḫī meẕkûrlardır. Ve lākin aṣlı merġûb u dil-bend olup ve ḫᵛāceler ol cinsiñ dilīrlerine raġbet-mend olurlar. Ḫuṣûṣā dilāverleri sāir cinse göre vāfir ẓuhûr ider. Tāzeleri adamlar öldürdüği gibi silāḥşör civānları daḫī nice ehl-i dilleri helāk ider.

Ammā ṭāife-i Ḫırvād ki, Bosna nām nehr-i cārīye nisbet iḫtiyār itmişlerdir, cibilletleri mirᵓāt-ı ṣafā-yı ṭabīᶜatlarına maẓhar olmağla, Bosna nāmı ile meşhûr akar suya intisāb semtlerine gitmişlerdir, ḫilḳatleri pāk āyīne-i tāb-nāk, ekṣeri mevzûn-ḳāmet ü ṣāf-dil, heykelleri daḫī cibilletleri gibi doğrulığa māil, sāde-dilleri vefā-dār ve sāde-rûları hüsn-dār, civānları vecāhet ile şöhre-i dār u diyār ve ağır başlular ve edībler ve reᵓy ü tedbīre mālik lebīblerdir.

Bāᶜiş budur ki, Allāh **celle ve ᶜalā** devlet-i ᶜOṣmāniyye'de ol ḳavm-i memdûḥıñ ḳadrini, cāh u celālle muᶜallā ve rütbe-i devletlerini ḳāmet-i bālāları ve himmet-i ᶜulyāları gibi vālā kılub, içlerinde merdüm āvāzları az olur. Menāṣıb-ı ᶜāliyeye vāṣıl olanlarıñ ekṣeri, ᶜulüvv-i himmetle mümtāz olub, yaᶜnī ki kerem-i şānla mümtāz, ḫısset u ḥırṣ u āza mübtelāları az, rezm ü ceng demlerinde

ser-bāz, bezm-i ᶜīş u nûşa āheng itdiklerince dil-nüvāz, ekşeri sāde-dil ve ḫoş-ḫulḳ ve ḫāṭır-sāz, lā-siyyemā ḥüsn ü sīmā ve ḳāmet-i müsteşnā ile ser-efrāz bir ḳabīle-i celīledir.

Ammā ṭāyife-i İfrenc ü Macār ḫilḳatde birbirlerine ḳarībü'l-āşār olup, ekl ü şürb u teneᶜᶜum lāzimātında, ḫuṣûṣā libās u firāş muḥassenātında naẓīfler ve pākler ve sürᶜat-i fehm ü ẕekā ṭarīḳlarında cestler ve çālākler ve maḥallinde ḥīle vü ḫudᶜa semtine meyyāller ve nevᶜan ḫissetle celb-i māl ü menāl ṭarīḳında daḫī mümtāz u mümtāller ve edeb ü vaḳār yollarında ise muᶜtedil-aḥvāller ve ḳīl ü ḳāl ve güftār-ı ṭāhiru'l-meāl vādīlerinde daḫī müselsel maḳāller, nihāyet baᶜżıları ṭamaᶜ u ḫiyānetle mezmûmü'l-ḫāller idüği āzmāyiş-i ᶜuḳalā ile ṣābitdir. Niteki, ḥüsn ü cemālle mümtāz olanlar leṭāfet-i ruḫsār ile behcet ü melāḥat burclarında gûyā ki nücûm-i ṣābitdir, ammā ṣaḥīḥu'l-mizāc olanları nādirdir ve emrāż-ı mütenevviᶜaya mübtelāları ẓāhir ve ᶜīş u nûş meclislerinde ḥakīmāne tenaᶜᶜumları mütebādirdir, fırḳa-i ẓarīfedir.

Ammā ṭavāyif-i Gürcī vü Rûs sû-i ḫulḳıle maᶜyûb, ḫiṣāl-i ẕemīme ile menkûb, deniyyü'ṭ-ṭıbāᶜ, reẕīlü'l-evżāᶜ, ḥüsn ü bahāda bahāları gibi nāḳış ve zer ü sīm ṣıfatında sikke ṣûretleri nādir ve temāmü'l-ᶜayārları nā-ḫāliṣ küfrānü'n-niᶜmelerdir. Niteki, ekl ü şürb meᶜāyibinde ġalīẓu'ṭ-ṭuᶜmelerdir ve devlete sezāvārları nādir ve pāyeye gelenleriniñ kerem-kārları ġayr-i mütebādir, ancak ᶜunfuvān-ᶜunvān-ı şebāb ḥalindeki luṭf u mevhibeleri maᶜlûm-ı ekābir, āña bināen ekşeri erāẕil ü edānī kisb ü kār ile bāhirdir.

Li-Münşiihī:

Bunlarıñ az olur yarārı katı,
Meyl ider luṭf-ı kām-kārı katı.

Az kişi tāc u ᶜızz-ı cāh urınur,
Nādir olmağla yok gibi görinür.

Dibelik yok dinilmez ey miskīn,
Vardır ammā ki nādiru't-temkīn.

Ammā cins-i Alamān muᶜānid ü bed-gümān, kemān gibi eğrilikle nümāyān, dikkat-i ṣanāyiᶜde fāyiḳu'l-aḳrān, tüfeng-endāzlik fenninde pesendīde-i küffār-ı bī-amān, dilleri dönmez gümrāhlardır. Değmesi İslām'a gelmez ḍalālet-penāhlardır. Süvār-ı āmādesi altışar, yedişer el tüfeng ile **(5b)** hīcār-sāz ve enfār-i piyādesi(b5) hod envāᶜ-ı silāḥla ve ālātla maᶜreke-perdāzdır.

Netīce-i aṣīl ez-aṣīl ve ġayr-ı nesīl, çünki bu düvāzdeh ecnās ḫilḳatleri ile maᶜlûm oldı ve nesl-i Etrāk ü Ervām'a karışan gürûh-ı nā-sipās ḫaṣletleri muḳteżāsınca mefhûm oldı, pes her zümreden biri ki, ḥarem-i ḫāṣṣ-ı pādişāhīye düḫûl itdi, yekdiğerin ḳaṭᶜ-ı merātible ṭaşra çıkub, ağa ve mīr-i mīrān ve mīr-livā rütbelerine ki yetdi, lā-büdd aṣīl ne ise cibilletine göre ḥareket eyledi. Kemāl-i ḳābiliyyetle taḫt-ı ḥükûmetindeki neferāt ü levāzım, inṣāf u ᶜadāletini müşbet eyledi ve şunlar ki, nefer mertebesinde maᶜdûd oldı, nā-cins ise ḫubş ü ṭıynet ve keşāfet-i ṭabīᶜatı müstedᶜāsınca envāᶜ-ı fesād u şenāᶜatle vücûd buldı.

Fe-lā-cerem Ḫırvād cinsinden maḥsûb, yaᶜnī ki Bosna nāmına matbûᶜ u merġûb olanlar neferātdan ise ṣalāḥ u diyānetle ağa ve mīr-livā mertebesinde ise kemāl-i ādāb ü ḫaṣletle, eğer vüzerā-i ᶜiẓām mertebe-i sāmiyesinde bulundı ise, icrā-i ḥükûmetinde ḥüsn ü ḫulḳ ve vaḳār u ᶜadāletle muttaṣıf olub, pesendīde-i aᶜyān ve memdûḥ-ı ber-güzīde-i rû-şināsān olurdı. İfrenc ü Çerkes ve Macār ise kesb-i derecāt-ı menāṣıb ile iᶜtilā-i şān buldı.

Nihāyet-i īnān, himmetleri nuḳûd-ı ḥīle vü ḫudᶜa ile memlû bulunurdı. Yaᶜni ki, firāset ü ẓekāları ve ḫod-bīnlikleri mûcebince baᶜżısınıñ baᶜżı umûrda diḳḳat ü ṣanᶜatları mekr ü āle ḥaml olunurdı. Ammā Arnavûd cinsinden devlete irişenler ekserī, aḳrānına taᶜaṣṣub ve mā-fevḳindeki ekābire ıẓhār-ı ġaraż u ᶜadāvet kılub, laḳlaḳ gibi laḳlaḳa-i lisān-ı vāfir ve var-yok yere daᶜvā-yı şecāᶜatle lāf u güzāfı mütekāṣir idüği ḥadd-i tevātüre yetişürdi. Belki ġamz ü nifāḳ ve kibr ü naḫvet ü şiḳāḳ vādīlerinde mütebādir olan aḥvāl-i efᶜāli taḥḳīki elbette ġāyet ü nihāyete yetişürdi. Eğerçi edīb ü vaḳûrları da vardır, fe-ammā katı kem-yāb ü nādir u nā-hem-vārdır. Ḥattā ol zümreden bir-iki devletmendi gördüm, Arnavûd cinsi idüğin taḥḳīḳa irgördüm. Ḥālā ki, vaḳār-ı vādīde Bosna'lı gibi bī-ḳarīne aḳrān buldum. Bunlardan mā-ᶜadā olan ecnāsı yaᶜnī ki, envāᶜ-i milel-i vācibü'l-iḥtirāmı mutlaḳā lāyıḳ-ı devlet görülmedi. Pāye ḳaṭᶜ idüp, ṣadra geçenleri daḫī ber-ḫurdār olmadı. Ehl-i ḥükm ise ẓālim ve sitem-kār oldı. Ḥıfẓ-ı māla kullanıldı ise, ḫāyin ü ṭamaᶜ-kār oldı.

Li-Münşiihī:

Bed-aṣl lā-büdd belürdür kendüyi,
Ḥākim olsa, ẓālim ü ġaddār olur.

Menṣıb aṣḥābın soyar ᶜuryān ider,
Şefḳat itmez kimseye cevvār olur.

MUḲADDİME-İ LÂZİMÜ'L-İZÂFE DER-BEYÂN-I DEKÂYIḲ-I ᶜİLM-İ ḲIYÂFE

Merḥûm Sulṭān Muḥammed ki, Fātiḥ-i Ḳosṭanṭıniyye müşeyyedü'l-erkān ve'l-beyān ve Mefḫar-ı Kāyināt, **ᶜaleyhi'ṣ-ṣalāt**, lisān-ı şerīfinden "**niᶜme'l-emīr**" vaṣf-ı laṭīfiyle mevṣûf-ı şehriyārāndır, zamān-ı saᶜādet-nişānında, ᶜilm-i ḳıyāfete iᶜtibār ve dād-ı Ḫudā olan vecāhete ḥüsn-i teveccüh-i hidāyet-āşār buyurdukları ḫuṣûṣ-ı büzürgvār, bu vechile iᶜlām u işᶜār olunmuşdur ki, āyīn-i selāṭīn-i ᶜOṣmāniyān ve ḳavānīn-i ḫavāḳīn-i memālik-sitān ki, teᵓyīdāt-i ilāhiyye ile hemvāre müeyyed ve füyûżāt-ı Sübḥāniyye-i nā-mütenāhiye ile her-āyīne mümehhed ü müeyyeddir, tecārib-i aṣḥāb-ı ᶜirfān ve teṣārīf-i ᶜülemā-i rû-şināsān müstedᶜāsınca ādāb-ı kerāmet-nişānları, edāt-ı dāniş ü bīnişle müeddā ve pāy-ı pest-ḫünyān-ı erkānları taṣarrufāt-ı āzmāyişle müstaḥkem ü akvâ(b6) olduğundan mā-ᶜadā **(6a)** bu kār-ḫāne-i saᶜādet-nişāna niẓām ve bu umûr-ı cumhûr-ı ᶜālem-mürûra ser-rişte-i intiẓām viren vüzerā vü ḥükemā ve vükelā vü ᶜuḳalā bu nesaḳ-ı maḳbûl-i müretteb ve bu üslûb-i nā-meslûb-i müheẕẕeb iḫtiyār itmişlerdir ki, ḳurûn-ı bisyār u dühûr-i bī-şümār ki inḳırāż-ı aᶜmār-i ādemiyān, ol zamāne-dek ṣābit ü ber-ḳarār ola, emhād-ı āṣār-ı ḫāk-nişīnān, tā intihā-i devrān-i āsumān ve intişār-ı ṣevābit-i kevn ü mekān olan āna varınca, gird-

bād gibi perīşān-ı rûzgār olmayub, revātib-i aḥkām-ı İlāhiyye gibi metīn ü üstüvār olmağla, ḳuvvet-i ẓuhûr bula, meğer ki, ᶜuḳalā veyāḫud ᶜufāt-ı vüzerā-i ḥükemā sebebi ile ol umûra iḫtilāl ve żavābıṭ-ı cumhûr olan evāmir-i menşûre-i naḳṣ u zevāl vāḳiᶜ olmağla tezelzül bula.

Fe-lā-cerem bu niẓām-ı muḥkem bināsına esās-ı müstaḥkem bırağan, selāṭīn-i muḥteremiñ evvel, erşed ü eşher ve aᶜlemi ki, İstānbul fātiḥi merḥûm Sulṭān Muḥammed Ḫān-ı ᶜālī-şāndır, ṣāniyen, ol ḳavānīn-i ᶜāliyeniñ taḳviyetine bezl-i mechûd ve evvelā emcād ü ferzendān-ı maᶜālī-nijād zümre-i ḥamīdesi tavṣiyetine saᶜy-i mesᶜûd iden, Mıṣr-ı Ḳāhire fātiḥi Sulṭān Selīm Ḫān-ı ġażanfer-beyāndır.

Pes mezbûr Sulṭān-ı kār-dān, yaᶜnī Sulṭān Muḥammed Ḫān zamānında pīş-keşi gelen üsārādan ve ḳānûn-i hümāyûnlarıyla ḫarāc-güẕār kefere evlādından devşürilen enhāl-i bāhiru'l-bahādan ki, ᶜatebe-i hümāyûna gelürdi ve Bāb-ı ᶜÂlī ağası olan merd-i zī-şānı ḥużûrunda ḥarem-i muḥterem ḫıdmet-i sāmiyesine lāyıḳ olanlar ve der-bānlığa ve yiñiçeriliğe ve ḫizmetlere muvāfıḳ görülenler, kemāl-i tedḳīḳle tefrīḳ olunub, yerlü yerine gönderildi, diyü bildirdilerdi. Ve ol ḥinde sarāy-ı ᶜāmiresi ḫᵛācesi nāmına olan merd-i niḥrīr ki, ᶜilm-i ḳıyāfeden ḫabīr bir dāniş-ver-i rûşen-żamīr idi, āğā-yı bāb ile maᶜan ḥāżır olub, her bir ġulāmıñ pīşānındaki, saᶜādet-imārātına naẓarları müteᶜalliḳ oldukdan soñra içerü alınurdı ve cibilletinde ᶜalāmāt-ı şirret ü fesād olanlar ṭaşra ḫidmetlere şāyeste görilürdi. Tā ki, bed-aḫlāḳlardan biri ḥarem-i muḥterem-i şehriyārīye düşüb, ṭarīḳınca āğā ve mīr-livā veyāḫud melikü'l-ümerālıkla hüveydā oldukda,

müfsid ü ẓālim ü cevvār kopub, reᶜāyayı zulmile āteşe yakub yandırmaya ve ṭaşra ḫidmetlere kullanduğı taḳdīrce, nefer rütbesine kalub, ḫalḳ-ı ᶜāleme cefā-kār ve āteş-endāz dûdmān-ı aḫyār olacak manṣıblara varmaya bāᶜiş bu idi ki, ol zamānıñ ümerāsı kār-dān ve her melikü'l-ümerāsı pesendīde-erkān, vüzerāsı ᶜadlile şöhre-i cihān ve vükelāsı dāniş ü bīnişle memdûḥ-ı rû-şināsān olmuş idi. Ve ẓulme kûşiş ider ẓaleme nādir ve reᶜāyāyı yakub yandırır ḫaẕele ḫılāf-ı mütebādir idi.

Li-Münşiihī:

Böyle tedbīr iden mülûk-i cihān,
ᶜAdlile mülkin eyler ābādān.

Bulunur kendülerde ᶜadl-i ᶜÖmer,
Añılurlar Sülāle-i ᶜOṣmān.

Ṭabaḳāt-ı mülûke vāḳıf olan,
Görmedi böyle serverān ü şehān.

Żābıṭa-i mühimme-i müfīde ve rābıṭa-i suḫte-i pesendīde ḫafī olmayalar, evṣāf-ı mülûk ve aᶜlām-ı Ḫusrevān-ı ḫılāf-ı sülûk, lisān-ı ᶜArabī'de birkaç evṣāf ile anılurlar. Zebān-ı Fārisī'de daḫī aᶜlām-ı müteᶜaddide ile ẕikr olınurlar. Ammā evṣāf-ı ᶜArabī'si, emīr, sulṭān, melik, ḫāḳān ve ṣāḥib-ḳırān ve müeyyed min ᶜindi'llāh lafızlarıdır. Niteki Fārisī'leri, ḫıdīv, şāh, ḫudāvendigār, şāhenşāh, ḫusrev, şehriyār, server, tāc-dār ve pâdişâh (b6) vasıflarıdır. Pes bunlarıñ istiᶜmāli, her vilāyetiñ, muḳteżāsı **(6b)** üzre zamān-ı vuḳûᶜıñ malıdır.

Bu minvāl üzre ki, memleket-i Rûm'da emīr-i ṣāḥib-sikke vü ḫuṭbe olmayub, manṣıb-ı pādişāhī ile emāret idenlere ıṭlāḳ olunur. Ammā memālik-i ᶜAcem'de ve diyār-ı Etrāk-i Düveylem' de ulu pādişāhlara ve ṣāḥib-ḳırān nāmındaki mālik-i sikke ve ḫuṭbe olan şāhenşāhlara Emīr dinilür. Ḥattā Tīmûr gibi ṣāḥib-ẓuhûra Emīr Tīmûr ıṭlāḳı münāsib görilür.

Kezālik sulṭān ki, ḥākim maᶜnāsınadır, āña bināen ḥālā Vilāyet-i ᶜAcem'de mīr-livā olanlara sulṭān dinilür. Ḥālā ki, Rûm mülkinde pādişāh-ı ᶜālī-cāha ve nesl-i mülûkden olan ḫavātīn-i ᶜiffet-penāha sulṭān ıṭlāḳı münāsib görilür.

el-Ḳıṣṣa, bi'l-fiᶜl ᶜAcem diyārında, şehriyār olan kimesneler, ḫāṣṣaten şāh vaṣfı ile añılurlar. Ve Hind'de tāc-dār olanlar sulṭān nāmı ile ve Māverāe'n-Nehr'e, ḫuṣûṣan Deşt-i Ḳıpçaḳ'a ḥükûmet idüp, ṣāḥib-i ssikke vü ḫuṭbe olanlar Ḫān ᶜunvāniyle ve memleket-i Çīn'e ḥükm idenler, Ḫāḳān ıṭlāḳiyle meşhûr olurlar. Nitekim pāy-taḫt-ı Rûm'da ḫidīv-i büzürg-vār olanlara gāh pādişāh dinilür ve gāh Ḫünkār ıṭlāḳ olunur. Ḫudāvendigārdan terḫīm olunmuş olsa, fe-lā-cerem bu ẕikr olunan istiᶜmālleri ḫod ᶜale'l-ıṭṭırād olmadı, iᶜtibār-ı ḳavme göre ᶜibāret kılındı.

Bunlardan mā-ᶜadā Ḫusrev, Ḫidīv ve Server birer vaṣfdır ki, iḫtiṣāṣ ile ᶜamele getürilür. Melik lafẓı daḫī mālik'den muraḫḫam olup, pādişāhlara ᶜalem gibi ᶜadd olunur. Bā-ḫuṣûṣ, Ḳurᶜān-ı ᶜAẓīm ve Furḳān-ı lāzimü't-tekrīmde selāṭīn ki añılmışdır, ekşeriyā melik ismi ile yād kılınmışdır. Maᶜa ẕālik diyār-ı ᶜAcem'de köy ketḫudālarına, Melik dirler. Mülûke ıṭlāḳ olunurken, ol maḳûle diyenlere daḫī ᶜalem

kılurlar. Ġ ıbbe ẕālik müeyyed min ᶜindi'llāh bir vaṣf-ı celālet-güvāhdır ki, her savaşda muẓaffer dest-gāh ve her bir ceng ü pürhāşde manṣûr-ı bī-iştibāh olan şāhlara dinilür. Nice maᶜrekelerde muẓaffer olsa, ancak birinde hezīmeti muḳarrer olsa, yine āña müeyyed min ᶜindi'llāh dirler. Yine öyle vaṣf-ı ḫāṣṣ ile iᶜzāzını lāyıḳ görürler.

Ammā ṣāḥib-ḳırān, şehriyār-ı zī-şān ve ᶜālem-gīr-i memālik-sitān vaṣfıdır ki, öñinde kimse durmaya, kişver-gīrliğe tenezzül itmeyüb, şarḳdan ġarba taḥakküme cüll-i himmet eyleye. Niteki, Hicret'den evvel gelen şehriyār-ı dīn-dār aᶜnī bihī İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn-i nām-dāra ve küffār u füccār zümresinden ẓuhûr iden bed-kirdār, yaᶜnī Buḫtü'n-Naṣr-ı ḍalālet-medār-ı nev-ẓuhûrdur, tārīḫ-i Hicret'den soñra ẓuhûr iden ḫavāḳīniñ bir ṣāḥib-ḳırānı Cengīz-i rûşen-tebār ve birisi daḫī Tīmûr-ı büzürgvārdır.

Ammā ḳadīmü'l-eyyāmda beyne'l-mülûk cārī olan ıṣṭılāḥāt bu yüzden idi ki, ᶜAcem pādişāhlarına Ekāsire, Rûm pādişāhlarına Ḳayāṣıra, Etrāk ḥākimlerine Ḫavāḳīn ve Selçûḳīler'e Selāṭīn ıṭlāḳ olunurdı. Ḫuṣûṣan aḳyāl-ı ᶜArab, tebābiᶜa-i Yemen, rāyān-ı Hind, ḳārān-ı Ḫᵛārizm dinilür. Mülûk-i Sāsān, beṭālise-i Yûnān daḫī ol ᶜibāret-i müstaᶜmeleden sayılurdı.

Ekāsire Kisrā'nıñ, Ḳayāṣıra Ḳayṣar'ıñ, Ḫavāḳīn Ḫāḳān'ıñ, Aḳyāl Ḳayl'ıñ, Tebābiᶜa Tübbaᶜ'ıñ, Rāyān Rāy'ıñ, Beṭālise Baṭlamyûs'uñ cemᶜi olmak irāde kılınurdı. Ammā aṣḥāb-ı ᶜaḳl u fehm ü reᵓye ve erbāb-ı ᶜılm-i faẓl u ᶜālem-ārāya pûşīde olmaya ki selāṭīn-i Āl-i ᶜOṣmān'da müeyyed min ᶜindi'llāh nefsine sezā-vār olan

şehriyārān-ı ʿālī-cāh evvelen Ebu'l-Fetḥ-i nām-dār Sulṭān Muḥammed Ḫān kān-ı kām-kārdır. Şāniyen **(7a)** Ebü'n-Naṣr-ı Sikender-vaḳār Mıṣr-ı Ḳāhire fātiḥi Sulṭān Selîm (b7) Hân-ı bülend-iştihārdır. Şālişen Ebu'l-Muẓaffer-i memālik-medār Sulṭān Süleymān Ḫān-ı Süleymān-iḳtidār. Ve bu üç pādişāh-ı manṣûr, hiç bir muḥārebede münhezim olmamışlardır ve taḫt-ı ḥükûmetlerindeki sipāh-ı mevfûrānlar, ḳutb-ı dāire-i ḥarb ü vegā oldukları ḥālde, kesr u hezīmetle manẓûr-ı üli'n-nühā olmak taḥaḳḳuḳ bulmamışdır. Eğerçi ki, "Sulṭān Selīm Ḫān Ṣaḥrā-i Ḳarışdıran'da vālid-i büzürgvārı Sulṭān Bāyezīd Ḫān'dan gorīzān oldı, müddet-i ʿömründe kesr ü hezīmet iḥtimāli ancak ol maḥalde nümāyān oldı" dirler. Ḥālā ki, ṣıḥḥat-ı ḥāle vāḳıf olmayub, ḫılāfın naḳl iderler. Zīrā ki, merḥûm Selīm Ḫān, vālid-i celālet-nişān ziyāretine ʿazīmet-künān idi, vüzerā-i bed-gümān, ḫılāf-ı iḥtimāl virüb, tob ü tüfenge āteş virdiklerinde bi-vechin mine'l-vücûh cidāl ü ḳıtāl mübāşeret itmeksizin ʿavdet ṭarīḳıyle semt-i āḫara müteveccih ü revān olmuşidi. Bu taḳdīrce ne ceng niyyetine gelmiş idi ve ne kesr ü hezīmet ile firār itmiş idi. Ve bu zümre-i celīleden ṣāḥib-ḳırān nāmına salṭanat itmiş, yaʿnī ki, ḳalem-i ḥükûmeti serḥadd-i şarḳdan ʿaḳṣā-yı ġarba yitmiş bir pādişāh-ı Sikender-sipāh ẓuhûr itmemişdir, İskender u Cengīz ve Tīmûr-ı ṣāḥib-ceng ü sitīz gibi rûy-i zemīni şarḳan ve ġarben dolaşub, mülûk-i maʿmûre-i arżı Âl-i ʿOṣmān'ıñ biri maḳhûr itmemişdir.

Fe-ammā Selīm Ḫān ki, fātiḥ-i Mıṣr-ı Ḳāhire-i ʿUrbān'dır, muʿammer olmuş olsa, yaʿlemu'llāh ṣāḥib-ḳırān olurdı. ʿAcem Şāhı

mülûk-i Çerākise'niñ Ḳansu Ġavrī gibi ḳavī cāhını sındırduğı gibi, sāir pādişāhlar daḫī zamānında zevāl ü ḫüsrān bulurdı.

Li-Münşiihī:

Sāir mülûki añma ġuzāt-ı cihānı gör,
Yaʿnī zamān-ı Devlet-i ʿOṣmāniyān'ı gör.

FAṢL-ı BİDÂYET-NİŞÂN Kİ, CEDD-i BÜZÜRGVÂR-ı ÂL-i ʿOṢMÂN OLAN ERTUĞRUL-i ẒĪ-ŞÂN SELÇÛḲİYÂN İLE ʿIẒAM U ŞÂN BULDUĞI, YAʿNĪ Kİ, MÜLÛK-i RÛM'A FERMÂN-RÂN OLAN SULTÂN ʿALÂU'D-DĪN-i SÂMĪ-MEKÂN ZAMÂNINDA MUʿAZZEZ Ü MÜKERREM ḲILUNDIĞIDIR

Fātiḥa-ḫᵛānān-ı kelām-ı iḫlāṣ-āyāt ve ḫātime-gûyān-ı ḥikāyet-i iḥṣāṣ-gāyāt, bu ḫuṣûṣ-ı maḫṣûṣda müttefiḳātü'r-rivāyātdır ki, cedd-i mācid-i enbiyā-i āfāḳ, Ebü'l-Mürselīn Ḥażret-i İsḥāḳ **Ṣalevātu-'llāhi ʿaleyhi ve ʿalā Nebiyyinā ve ʿalā kāffeti'l-mürselīne ve'l-aṣfiyāʾ**, Ḥażret-i ʿIyṣ ve Yaʿḳûb nām tevʾemeyn-i mükerremeyn-i vācibü'l-iḥtirām, iki ferzend-i dil-bend-i nebāhet-fercām ile sezā-vār-ı inʿām-ı Melik-i ʿAllām olub, Ḥażret-i ʿIyṣ ẓuhûr-ı velādet-taḫṣīṣda teḳaddüm ve Ḥażret-i Yaʿḳûb bürûz-i nûr-efrûzı taʿḳīble anlardan taʿallüm şeklin idüb, ḫātûn-i felek-i pencümīn ve zevāl-i sipihr-i perde-nişīn, ol iki ġonce-i nāzenīniñ giryelerine tebessüm ve bānû-yi ḳamer-şöhret ü ḫurşīd-ṭalʿatıñ ḳābile-i muḳbile-vār semt-i ḫidmetle nefereynde saʿādet-i ṭāliʿ-i lāmiʿlerini tevehhüm idüb, Ḥażret-i ʿIyṣ'ıñ ʿālem-i mülke bir ḳadem taḳaddüm itmesi cedd-i büzürgvār-ı mülûk olmasına ve Ḥażret-i Yaʿḳûb **ʿaleyhi's-selām**'ıñ

ol minaṣṣadan ẓuhûrda teᶜḫîr gözetmesi, bāṭın-ı pādişāhları olan enbiyā vü mürselîn, ānıñ sülāle-i sāmiyesinden vücûd bulmasına sebeb olmuşdır. Yaᶜnî ki, ilā sāᶜati'l-ḳıyām, memālik-i maᶜmûre-i ᶜālemde mālik-i tāc u taḫt olan serverān-ı ᶜiẓām Ḥażret-i ᶜIyṣ neslînden gelmesi ve enbiyā-i kirām-ı lāᶜzimü'l-ikrām Ḥażret-i Yaᶜḳûb nebî **ᶜaleyhi's-selām**'a żürriyyet olması ekṣer-i kütüb-i muᶜteberede **(7b)** rivāyet olunmuşdur.

Fe-lā-cerem, Âl-i ᶜOṣmān ṣāḥib-i ᶜilm cenābına ecdād-ı ᶜıẓām-ı emcād-ı maṭbûᶜu'ṣ-ṣiyem olan mülûk-i devlet-(b7)sülûk-i muḥterem ki, Mevlānā İdrîs-i Münşî'nin "Heşt-Bihişt" nām kitābında ellinci mertebede Ḳayı Ḫān cenābına müntehî olub, cümleniñ esāmîsini bi-ᶜaynihî taᶜdād kılmışdır. Ve Ḳayı Ḫān'dan murād, Oğuz ṭāᶜifesi lisānınca Ḥażret-i ᶜIyṣ bin İsḥāḳ tutılub, andan ötesi daḫî ismen bi-ism tafṣîl olunub, altmış üçünci mertebede Ḥażret-i Nûḥ Necî'ye müntehî bulunmuşdur.

Li-Münşiihî:

Bir zümredir yegâne mülûk-i ẕevi'n-neseb,
Ferzāne-i sütûde-nijād-ı ḳavî-ḥaseb.

Her biri āb-ı rûy-ı selāṭîn-i baḥr u berr,
Dürr-i Necîb nisbet ü Nuḥ-ı Necî neseb.

Niteki, vāṣılîniñ mümtāzı, sālikînin kāşif-i rāzı, merhûm ᶜÂşık Paşa **Nevvera'llāhu merḳadeh** Tārîḫ'inde ḫarîṭa-i neseb-i ᶜOṣmānî ve silsile-i ḥaseb-i Orḫānî bu vechile beyān olunmuşdur ki, Ertuğrul bin Süleymān Şāh bin Kaya Alb bin Kızılboğa bin Baytemur bin Aykutluğ bin Tuğrā bin Karayḳû bin Sungur bin Bulgay bin

Soygadir bin Toktemûr bin Yāsāk bin Cemendûr bin Kutluk bin Tûrāk bin Kazḫān bin Yansû bin Yalvac bin Baybek bin Tuğra bin Toğmuş bin Gücbeğ bin Artuk bin Kamādî bin Çegenmur bin Tûrāḫ bin Kızılboğa bin Tomak bin Başboğa bin Cumhûr Münîr bin Baysû bin Sevinc bin Çarboğa bin Kurulmuş bin Korcāv bin Balcık bin Kubaş bin Karaoğlan bin Süleymān Şāh bin Ferhālû bin Bozḫān bin Yaytemur bin Torumtaş bin Gökalp bin Oğuz bin Karaḫān bin Kalıḫān bin Diptākoy Ḫān bin Olha Ḫān ki, Kıbṭî dilinde ᶜIyṣ dimekdir, murād ᶜIyṣ bin İsḥāḳ'dır.

Ammā tārîḫ-i Neşrî'de Oğuz bin Karaḫān bin Diktakoy (Zib-Bakoy) bin Licās (Bulcas) bin Yāfeṣ bin Nûḥ en-Nebî **ᶜAleyhi's-Selām** yazılub, neseb-i ᶜOṣmānî Yāfeṣ'e müntehî olmuşdur. Oğuz Ḫān'ıñ ᶜIyṣ evlādından olması münāḳıż bulunmuşdur. Zîrā ki, Rûm benî aṣfer ceddidir. Niteki Oğuz ve Türk ü Moğal Yāfeṣ evlādıdır. Ve baᶜżı müverriḫîn Âl-i Selçûḳ Ḥażret-i İbrāhîm **ᶜAleyhi's-Selām** neslindendir, didikleri ḫaṭāy-ı fāḥişdir, dimişdir. Yaᶜnî ki, Monlā Neşrî-i Müverriḫ bu vechile beyān eylemişdir.

Li-Müellifihî:

Bir ḳıṣṣadır bu, ḫāme lisānı edā kılur,
Biz nāḳiliz eṣaḥḥını ancak Ḫudā bilür.

el-Ḳıṣṣa, cedd-i büzürgvār-ı ᶜOṣmāniyān olan Süleymān Şāh Oğuz ḳabîlesinden eben ᶜan cedd mülûk-i ṣāḥib-ᶜaşîret olan Kayı Ḫān evlādından olub, Dāru'l-mülk-i Merv hudûdında vāḳiᶜ Māhān ismi ile şöhret-şiᶜār bir şehrde mütemekkin idiler. Sene sitte-mie (600/1203) tārîḫinden soñra İrān-Zemîn'e zelzele ve memālik-i Tûrān'a ṣademāt-

ı kahrile velvele bırağan şâhib-kırân-ı cihân Moğol nâm tavâyif-i gûl-sîrete fermân-rân olan Cengiz Hân fitnesinden celâ-yı vatan idüb hudûd-ı Erzeni'r-Rûm didikleri merzübûmdaki, Ermeniyye ve Ahlat'a geldiler. Nice yıllar ol nevâhîde ferâğatla âsâyiş kıldılar.

Li-Münşiihî:

Bir diyârı ki, kaplaya eşrâr,
Ola tîğ, âteş-i şerâre-nişâr.

Lâzım olur o kavme nakl ü sefer,
Duramaz ol diyârda deyyâr.

Bâ-husûs ola ol gürûh-i gavî,
Cins-i Tâtâr-ı nâ-sütûde-tebâr.

Ot bitürmez o zümre basduğı yer,
Ôda yânub, kül olmağın şad bâr.

Neşr: Ba^c^de-mâ âteş-i fitne-i Tâtâr, ol havâlîde dahî şerâre-bâr ve ahbâr-ı ğâret ü hasâretleri **(8a)** mesmû^c^-ı ^c^aşâyir-i seyâhat-kirdâr oldukda, raht-ı ikâmeti kaldırdılar, merâkib-i ^c^azîmetlerini bâd-i rihletle bir diyâra dahî saldılar. Ya^c^nî ki, kable vuşûli'l-eşrâr ferâğ-ı bâlle (b8) geşt[1] ü güzâr idüb, "**Fe-sîhû fi'l-ardı erba^c^ate eşhür**"[2] nass-ı şerîfine mâ-şadak oldılar. Eğerçi ki, murâdları vatanlarına gitmek ve Ca^c^ber Kal^c^ası öñündeki Nehr-i Fırât'ı geçüb, Diyâr-ı Bekr (Diyarbakır) câniblerine güzer itmek idi. Tedbîrleri takdîre muvâfık gelmedi. Fırât'dan geçerken Süleymân Şâh'ıñ atı ayağı muhâlif yere râst gelmeğin, ^c^ubûr idemeyüb, ğark oldı.

---

1) Bu kısım (b) nüshasında eksiktir.
2) Kur^ɔ^ân-ı Kerîm, XLIV (Duhân sûresi), 28.

Li-Münşiihî:

Su geçit virmeyicek dâr-ı cihândan geçdi,
Eceliñ şerbetin ol nehriñ içinde içdi.

Kesdi evlâdı hemân bir kefen-i nûrânî,
Gördiler su âña bir hil^c^at-ı mânî biçdi.

Ba^c^de't-techîz ve't-tekfîn meyyitini kenâr-ı âbda genc gibi defn eylediler. İle'l-ân elsine-i dehr u ân'da "Mezâr-ı Türk" diyû merkad-i münevveri şöhret buldı. Ammâ sâlâr-ı nâm-dârıñ mevti evlâd-ı ^c^aşîrâtına tefrika virdi. Kimi yine vatan tarafına gitmeği ve nicesi, bu teveccühimiz müvecceh ve müteyemmen olmadı, diyû Yûnân iklîmine sefer itmeği mukarrer kıldı.

Mir-i müşârün ileyhiñ dört ferzend-i nâm-dârı ki, Sungurtekin, ikinci Gündoğdı, üçünci Ertuğrul, dördünci Dündâr idi. Sungurtekin'-le, gündoğdı ayrılub, vatanları cânibine gitdiler.

Ertuğrul ve Dündâr birbirinden ayrılmayub, Pasin Ovası ve Sürmelü Çukur Şahrâsı çerâgâh-ı vâsi^c^dir, diyû âña gitmeği mukarrer itdiler. Eğerçi ki, bi'l-ittifâk ol ser-zemîne vardılar, bir kaç gün karâr idüb, otundan ve suyundan intifâ^c^ buldular. Bi'l-âhare Sungurtekin'le doğdı sâyir ta^c^allukât u ensâbına, husûşâ Ertuğrul ve Dündâr cenâbına vedâ^c^la vatanlarına çekildiler.

Şi^c^r:

Le-in tâle ^c^umrî, yecme^c^u'llâhu beynenâ,
Ve in câe mevtî, ve's-selâmü ^c^aleykümû.

beytini okudılar. Pāy-taḫt-ı Konya'dağı şehriyār-ı Selçûkī'den isti^cānet ve istiẓhār niyyetine Engûrī diyārına vuṣûl buldılar. Az zamān geçmedin Karacadağ ḥavālīsinde temekkün ve nüzûle muraḫḫaṣ oldılar. Ol eṭrāf u cevānib, ya^cnī ki, pīrāmenlerindeki bevādī vü sebāsib küffār-ı ḫāk-sār diyārı olmağla rûz u şeb ġazādan ḫālī olmadılar. Aḥyānen atları yorulduğı gibi kendüleri yorulmadılar.

Dem oldı ki, tīġ-ı ḫûn-feşān, ellerinde bir nāvedān olub, ḫûn-ı düşmenān yeryüzine revān olurdı. Maḥal düşerdi ki, ḍarbet-i gürz-i girānları ve zor-ı pür-envārları ^cālemi ^cayn-ı a^cdāya şeb-i tār idüb, ekşeri bi'ż-żarûre terk-i diyār kılurdı.

Li-Münşiihī:

İtmeyüb, māl ü mülki endīşe,
Her birine ġazā idi pīşe.

Olmaya seyl-i ḫûn-ı kāfire ġarḳ,
Kalmamışdı, o yerde bir pīşe.

Salṭanat fikrin eylemezdi biri,
Ṣıdḳ ile tīġ urardı bed-kīşe.

Neşr: el-Kıṣṣa, "**Ḫayru's-Serāyā erbe^ca-mie**" faḥvāsınca dörtyüz miḳdārı göçer evlü Türkmān ve ba^cżıları ḳavlince, dörtyüz kırk nefer dilīrān, Ertuğrul'ıñ emrine fermān-berān ve şebān-rûz cihād u ġazā ḫidmetinde dāmen-der-meyān idiler. Ḳabīlesiniñ meşāhīr u ketḫudāları Ağca Ḫ^vāce, Kutgün Alb, Turgud Alb, Aygûd Alb, Ḥasan Alb, Saltık Alb, Samsa Çāvuş ve karındāşı Sülemiş Çāvuş, ^cAbdurraḥmān Ġāzī, Akbaş Maḥmûd Alb, Karaoğlan, Kara Mürsel,

Baḫşlu Karateke, Şeh Maḥmûd, Targāl, Mihmār, Kara Tekin nām ġāzīler idi. Ammā mezbûr Sulṭān ^cAlāü'd-Dīn bin Keyḳubād bin Ferāmurz, şol şehriyār-ı büzürgvārdır ki, sene seb^ca ve tis^cīn ve sitte-mie (697/1297) tārīḫinde ^cammīsi Sulṭān Mes^cûd yerine mülk-i Rûm'a pādişāh oldı.

Nevcivān-ı pīr-tedbīr ve keremkār-ı bī-naẓīr **(8b)** iken, irādetu-'llāh'dan silsile-i Selāçiḳa-i Rûm'ıñ küsiste olması ve bu mābeynde Āl-i ^cOṣmān ẓuhûr-ı devlet-şu^cûriyle kâmrân (b8) olub, i^ctilā-i şān bulması muḳadderāt-ı İlāhiyye'den olmağla, cünd-i Cengīziyān asker-i Selçûḳıyān'a ġālib oldı ve Ġazān Ḫān ṭarafından gelen ^casākir-i bī-girān, müşārun ileyh Sulṭān ^cAlāü'd-Dīn'i muḳayyed ü maḳhûr ve leşkerini tār u mār ve meksûr itdiklerine bināen, ol silsile-i celīle dest-i ḳahrile munḳaṭı^c olub, nihāyet buldı.

Ṣafaḥāt-ı taḳdīr ve leveḥāt-ı meşiyyet-i Ḳadīr'de "**Keẕālike ve evraşnāhā ḳavmen āḫarīn**"[1] mażmûn-ı ṣafaḥāt-ı taḳdīr-i ^cibret-ḳarīni mihr-i sipihr-i çarumīn gibi, kitābe-i ḳaṣr-ı felek-i berīn üzre nigāşte bulundı.

Naẓm:

Şikeste şod ān mürġzār perr u bāl,
Ki cevlān zedī der cihānān māh u sāl.

Çü pejmürde lāle be-inḳıyād-ı serv,
Be-çengāl-i şāhīn der āmed teẕerv.

---

[1]) Kur^cān-ı Kerīm, XLIV (Duḫān sûresi), 28.

Bu gûne iḫtilāfāt-ı fetret-meālle vilāyet-i Rûm tā Sulṭān Ebû Saᶜīd Ḫudā-bende zamānına-dek ümerā-i Tātār żabṭında teklīfāt-ı şāḳḳa ile perīşān-diyār kılındı.

Fe-ammā aṣḥāb-ı silāḥ ve erbāb-ı şimşīr u riyāḥ-ı nûr-ı tābdār, Salṭanat-ı Erṭuğrul ve ᶜOṣmān Beğ cebīninde nümāyān u āşikār görmeğin, aṣlā Tātār'a iḳtidā etmediler. Nevcivān civān-ı devlet ü pīr-ḫasletdir, diyû ᶜOṣmān Ḫān cānibine ilticāyı tercīḥ kıldılar. Bu ṭarīkile ṣubḥ u şām cihād-ı fi'llāh'e ihtimām ve iᶜlā-yı aᶜlām-ı dīn-i Muḥammediyye'ye cüll-i himmeti ġuzāta iᶜlām idüb, meclis-i muᶜāşeret ve bezmi, küffār-ı eşrārla dem-be-dem rezmi, başlar kesilüb, kanlar döküldükce her rezmi gûyā ki peymāneleri girdān ve bāde-i erġuvānīsi firāvān ve tüfeng funduḳları meclislerine erzān, bu gûne nā-dīde vü bī-naẓīr bezmi idi. Şebān-rûz baḫt-ı fīrûz ve mehce-i rāyet-i cihān-sûz ile ġazā etmek üzre oldılar. Günden güne kemāl-i şevketle irtifāᶜ-i şān u iḳtidār buldılar.

Rivāyet-i Dīğer der Mülûk-i Dār-gīr:

Ve Tārīḫ-i Rûḥī'de mesṭûr bir ḥikāyet-i ṣarīḥadır ki Āl-i Cengīz'den Ġazān Ḫān ki, mülûk-i Selçûḳ meyānında nice tebeddülāta bāᶜiṣ olmuş kār-dān idi. Salṭanat-ı Rûmī ᶜAlāü'd-Dīn Keyḳubād bin Ferāmürz'e tefvīż kılındı. Küffāra ġazā ve eṭrāfındaki eşirrā-i Etrāk'e sell-i seyf-i veġā eylemeğe sipāriş itdi. Ol daḫī Ermenek'de sākin olan evlād-ı Ḳaramān ki, gāh bāġı-yi Tātār ile hem-ᶜinān ve gāh ḳuṭṭāᶜ-ı ṭarīḳla reh-zenān bir bölük ḥarāmīler idi, anları gereği gibi ifnā ve iskāt eyledi. Baᶜdehû, yine Ġazān Ḫān, Sulṭān ᶜAlāeddīn'i ᶜazl idüb, Semīre ve Ḳastamonı ve Sinob vilāyetlerini İznīḳ'a-dek ve bir ṭarafdan

Ḳarasi memleketi ile Ṣarûḫān sınırına-dek Sulṭān Mesᶜûd oğlı Ġāzī Çelebī'ye muḳarrer eyledi. Ḥālen ki Rûm ve Yûnān ḥudûdındaki sāyir vilāyetleri ümerā-i Tātār żabṭında kaldı. Fe-lā-cerem Ġāzī Çelebī nāmındaki ṣāḥib-i ᶜilm Sinob iskelesinde olurdı. Gemiler yapdırub, Rûs ve Çerkes'e Kefe temellüki olan Efrenc-i nā-pāke ġazādan ḫālī değil idi.

Evlād-ı Ḳaramān reh-zenlerini ve sāyir mütemeridīni defᶜa saᶜy içün Moğol beğleri Lārende'de olurlardı. Gördiler ki, Āl-i Selçûḳ'da devlet ü ḳuvvet kalmadı ümenā-i Tātār yād u yāğı olmağla reᶜāyāya rāḥat komadı.

Bu daḫī Tārīḫ-i Neşrī'de mesṭûrdır ki merḥûm Monlā Ayās Sulṭān Orḫān'ıñ **(9a)** rikāb-dārı olan merd-i bā-sipās ol şehriyār-ı nuṣret-libāsdan naḳleyler ki: "Ceddim Ertuğrul Ġāzī'ye Söğüt nām mevżiᶜı kışlık ve Tomaliç dağları yaylak taᶜyīn olundukda Ḳaraḥiṣār'da sākin girībān, babası Eliş Beğ, Çavdār nām Tātār ile eṭrāf u cevānibe ılġārdan ḫālī değillerken ve cedd-i büzürgvārımızıñ ḫavfında fī-mā-baᶜd reᶜāyāya cevr u eẕāda ḳādir olamayub, żuᶜafā vu berāyā her vechile emn ü rāḥat ve tamām mertebede ḥużûr (b9) u istirāḥat üzre olmuşlar idi. Bir iki yıldan soñra ceddim Ertuğrul Ġāzī ki Sulṭān ᶜAlāü'd-Dīn'e vardı, anlarıñ izālesi lāzım idüğin bildirüb, ḥattā ol şehriyārı Ḳaraçi şehri üzerine getürdi. Bi'ẕ-ẕāt Sulṭān-ı Kişver-sitān ve ᶜasākir-i bī-girān ve cedd-i büzürgvār-ı celādet-beyān, mübāşir-i fetḥ u tesḫīr iken Bayıncar nām Tātār ᶜıṣyān idüb, Ereğli'yi ġāret itdüği ḫaberi gelmekle Sulṭān-ı cihānān ol mażarrāt defᶜına meded-resān olmağa gitdi. Ertuğrul kendü tevābiᶜı ve baᶜżı Sulṭān ādemleri

ile kalᶜayı muḥāṣara idüb, bekleyürek silk-i tesḫīre getürdi. Ammā şehriyār-ı ẕī-şān ve zümre-i Tātār-ı bed-gümān Biga ṣaḥrāsında buluşdılar. Gürûhā-gürûh, ceng idüb, Tātār-ı nā-üstüvār fırkasını kılıçdan geçürdiler ve ḫāyalarınıñ derilerinden bir sāyebān peydā idüb, nām-ı nīk içün altında oturdılar ve ol ṣaḥrāya Taşak Ovası dimekle maᶜrûfdır. Bu tarīk ile defᶜa sebeb oldılar, dimişdir". Yaᶜnī ki, Orḫān Ġāzī böyle buyurdı, diyû Monlā Ayās rikāb-dārdan nakl etmişdir.

Ve bi'l-cümle Sulṭān ᶜAlāü'd-Dīn-i sābık zamānından ᶜAlāü'd-Dīn-i Ṣānī ᶜaṣrına gelince Ertuğrul Söğüt'de sükûtı iḫtiyār eyledi. Bu mā-beynde yetmiş yıla karīb gelince zamān mürûr itdi.

Mīr-i müşārun-ileyh her zamān riᶜāyet ü ikrāmla muᶜazzez dutılurdı. Ḥattā eṭrāfındaki küffār beğleri bile iltifāt u ᶜızzet iderlerdi.

SER-DÂR-I MEĠÂZĪ AᶜNĪ BİHĪ ERTUĞRUL ĠÂZĪ MUṢḤAF-I ŞERĪF'Ī TEŞRĪF İTDÜĞİ VE OL MUKÂBELEDE RÜTBE-İ RÂTİBEYE YİTDÜĞİDİR

Mevlānā Rûḥi-yi dāḫī Tārīḫinde mesṭûr, beyne'l-müverriḫīn meşḫûrdur ki, ḥāl-i ṣıḥḥat ve ḥayātında Ertuğrul bir fakīhin evine konmuş. Meğer ki, ṣāḥib-i ḫāneniñ bir Muṣḥaf-ı Şerīf'i mezbûrıñ ardındaki dolabda kalmış. ᶜAle'l-fevr fakīh kalkdı, ardınızda bir kitāb kalmış, diyû kaldurub, andan yüksek bir yere daḫī kodı. Mücāhid-i mezbûr bu ne makûle kitābdır, diyû tefaḥḥuṣ-ı meᵓşûr kıldıkda "Ḥażret-i Peyġamber'imiz'e **-ṣalla'llāhü ᶜaleyhi ve sellem-** nāzil olan Kitābu'llāh'dır" didi ve "ᶜumûmen aḥkām-ı dīniyye ve şerāyiᶜ-ı

Muṣṭafaviyye bunuñla cārīdir" diyû beyān eyledi. Ertuğrul ki, vākıᶜ-ı ḥāli bildi, Fakīhe ġayr-i kelām itmeyüb, sükût kıldı. Şol zamān ki, ṣāḥib-i ḫāne ve kendüye hem-rāh olan ḫuddām-ı yegāne yemeklenüb, yatdılar, uyudılar.

Gûyā ki, āb-ı ḥayāt çeşmesārında ferāġatle el yudılar. Ertuğrul ise cest ü ḫiz ābdestle ġark-ı rīz oldı. Sünen ü farż u vācibi edādan soñra Muṣḥaf-ı Şerīf cānibine teveccühle el kavuşdurub, turdı. Ṣabāḥa-dek necm-i bīdār gibi gözün yummadı. Başın bir sāᶜat bālīn-i rāḥata komadı. Nihāyet Fakīh ve sāir ḫuddām uykularından uyanub, kıyām itdiler. Bir sāᶜatcik ki, ımızgandı, bir ruᵓyā-yı ṣāliḥa ile salṭanat müjdesin işitdi. Yaᶜnī ki, ḫᵛābında ḫiṭāb-ı müsteṭāb-ı İlāhī şöyle vārid oldı: "Çünki sen benim Kelām-ı Kadīm'imi böyle taᶜẓīm itdiñ, ben de seni ve evlād-ı emcādıñı, sinīn ü şuhûr **(9b)** ve aᶜṣār u dühûr devlet ü salṭanatla iᶜzāz u tekrīm itdim" buyuruldı. Ol vākıᶜadan soñra Ertuğrul'ıñ kevkeb-i baḫtı şeref-i saᶜādetle peydā olub, her yerde muᶜazzez ve muẓaffer oldı.

Aḥvāl-i diğer: Bu ḥakīr, Sulṭān Bāyezīd Ḫān Ġāzī zamānında teᵓlīf olunmuş bir kitāb-ı ᶜatīkda gördüm: Ertuğrul (b9) kıssasını ol risāleden bu vechile dāire-i taḥkīka ir-gördim ki, henüz ol pādişāh-ı bāhiru'l-iclāl "**Tenākeḥû tenāselû**"[1] emrine imtiṣāl itmedin bir ruᵓyā-yı ṣāliḥa görmüşler. Gûyā ki, melek-i ruᵓyādan "**Leyse li-vakᶜatihā kāẕibeh**"[2] beşāretini ol vākıᶜanıñ taᶜbīrini bilmişler. "**Ve lākin li-yaṭmeinne kalbī**"[3] mefhûmı mûcebince Konya'ya

[1]) Hadis-i Şerīf.
[2]) Kurᵓān-ı Kerīm, LVI (Vākıᶜa sûresi), 2.
[3]) Kurᵓān-ı Kerīm, II (Bakara sûresi), 260.

müteveccih olub, ol ᶜaṣrıñ Aristo-yı bī-naẓīri ve Sulṭān ᶜAlāü'd-Dīn'iñ kātib-i müşīri ᶜAbdu'l-ᶜAzīz nām ᶜazīziñ ḫizmetine varub, taḳrīr etmişler. Yaᶜnī ᶜālem-i ruʾyāda kāşānesi ocağından bir mā-i leẕīẕ cārī ve peydā oldığını ve aka aka ᶜālemi tamām kaplayub, Baḥr-i Muḥīṭ gibi iḥāṭa kılduğını söyleyüb iltimās-ı taᶜbīr etmişler. ᶜAzīz-i Dānā daḫī şeb-i vāḳıᶜadakī daḳīḳa ve sāᶜati ve andaki teḳābül ve tenāẓur u saᶜādeti kemā yenbaġī taḥḳīḳ itdikden soñra Ertuğrul'a bu taᶜbīr ile beşāret virir ki, dûdmān-ı gülzārınıñ ocağından yaᶜnī ki, ḥalīlesi ile kendiniñ kucağından bir ġonca-i nev-şüküfte muṭṭarıdan bu yakında peydā vu hüveydā ola ki, salṭanat ile ᶜālemi kablaya. Ve menāzil-i eḳālīmden her diyārda, ḳuvvet-i ḳāhire ile, bir sinān-ı kişver-sitān sayıla. Fi'l-vāḳiᶜ az zamān geçmedin ᶜOṣmān Ġāzī vücûda geldi. Celādet ve şehāmetle iştihār-ı küllī bulub, babası vefātından soñra nāmı intişār buldı.

Ḥāṣıl-ı kelām, Ertuğrul münᶜam u ḫurrem ve memdûḥu'ş-şiyem, cihād emrinde ṣābit-ḳadem, gāh maᶜreke-i veġāda bebr-i dijem, gāh meyādīn-i dilīr-i heycāda muẓaffer-ᶜalem olub, az zamān geçmedin nām-ı küllī taḥṣīl itdi. Ṭaleb olundukça, umûr-ı müşkile taḥlīli içün Sulṭān ᶜAlāü'd-Dīn ᶜatebesini taḳbīl itdi.

Bu tarīḳile ᶜömri tisᶜīni geçdikde sene ṣemānīn ve tisᶜa-mie (980/1572)[1] ḥudûdında vefāt eyledi. ᶜOṣmān Ġāzī mihter-i evlādı olmağın ḫayr-ı ḫalefliğini iṣbāt eyledi. Zīrā ki, mevālīd-i ṣelāṣe-nümû-dār, üç ferzend-i şecāᶜat-mend-i nām-dār ki, Gündüz Beğ ve Sarı Bālī dimekle mevfûru'l-iştihār idi.

[1]) Tarih yanlıştır. 780/1378 olacak.

SALṬANAT-I CEDD-İ MÂCİD-İ SELÂṬİN-İ RÛM VE ḪIDİV-İ ḪUDÂVENDÂN-I MERZUBÛM OLAN NERRE-ŞİRÂN-I MEĠÂZİ, EBU'N-NAṢR ᶜOṢMÂN ĠÂZİ'NİÑ TAḪT-I SALṬANATA CÜLÛS VE MERTEBE-İ TAᶜYİN-İ ḪUTBE VÜ SİKKE-İ BÜLEND-RÜTBE MEZÂYÂSIYLA, İŞTİHÂR-I MEʾYÛSI BEYÂNINDA

Li-Münşiihī:

Ey vāḳıf-ı rüsûm-ı selāṭīn-i rûzigār!
Ne zümre-i kiyânı, ne Eşkānyān'ı āñ.

Cengīzyān-bidᶜat, Tīmûryān-gû,
Tedbīr-i yeʾs ola, Sāsānyān'ı ān.

ᶜAbbāsiyān ᶜadlile vaṣfeyle kim ne dir?
Kim dir saña ki, ᶜādet-i Mervāniyān'ı ān.

Şerᶜ-i şerīfe, revnaḳ-ı İslām'a raġbet it,
Pīrāye-i cihād ile ᶜOṣmāniyān'ı ān.

Vilādetleri vilāyet-i Rûm'da Hicret'iñ sene sebᶜa ve ḫamsûn ve sitte-mie (657/1259) tārīḫinde vāḳiᶜ olub, taḫta cülûslarında sinn-i şerīfleri kırküçde bulunub, reʾs-i sebᶜa-mie(700/1300)'de vāḳiᶜdir. Bu delīle ekṣeriyā bu maḳûle evlād-ı emcādı ᶜālem-gīr olan pādişāhlara ᶜibreten li'n-nāẓırīn reʾs-i miede vāḳiᶜ olub, cümleden Cengīz Ḫān cülûsını Mīr-Ḫond müverriḫ sene tisᶜa ve tisᶜīn ve ḫamse-mie (599/1202)'de yazdığı üzre ᶜOṣmān Ḫān cülûsını Tārīḫ-i Cihān-nümā **(10a)** müellifi Mevlānā Neşrī ve müverriḫ Mevlānā Rûḥi-yi Edirnevī, ḫuṣûṣā Tevḳīᶜī Muhammed bin Ramażān ve efḍalü'l-ᶜülemāʾ Mevlānā Saᶜdü'd-Dīn bin Ḥasan Cān ve anlarıñ muᶜāṣırları Şeh-nāme-

gûy-ı Ḫāḳānī Seyyid Loḳmān, bi'l-ittifāḳ sene tisᶜa ve tisᶜīn ve sitte-mie(699/1299)'de yazmışlardır.

Fe-ammā bu ḥaḳīr tetebuᶜında ikisi de reᵓs-i mie'de vāḳiᶜdir. Zīrā ki "**İnna'llāhe yebᶜaşü li-hāẕihi'l-ümmeti bi-raᶜsi külli mietin men yüceddidü lehā dīnehā**" ḥadīş-i şerīfi (b10) ḫilāf-ı māniᶜdir. Cülûs-i iᶜtibārī mażmûnı ki, āfāḳ-ı salṭanatı ṣīt ü ṣadāsınıñ şümûli ve girān-tā-girān gûş-ı müstemiᶜān-ı ᶜāleme vüṣûlidir, pes bu maᶜnā ancak bir senede hüveydā olur. Bu taḳdīrce reᶜs-i mie'de cülûsları fehme aḳrebdir. Ve hem bu maḳûle umûr-ı küllīyesinde heyᶜāta göre selḫ olan senede vāḳiᶜ olması ᶜinde'l-fuḍalā aḳrebdir.

Eşkāl-i Şerīfleri:

Kara yağız, yassı yağrınlu, vesīᶜu'ṣ-ṣadr, orta boylu, ḥālet-i ḳıyāmda kollar dizden aşağı, çatık kaşlu, müdevver-çehre, nıṣf-ı esfeli aᶜlāsından aṭvel, sözi tatlu, vecāheti mükemmel, şīr-heyᵓet, bebr-sebelet, bahādır şehriyār idi. Kırmızı çuka, Ḫorāsānī tāc üzerine çüftānī destār ve perīşān ṭaylesānı āşikār, libāsında daḫī içlü-tışlu uzun yeñlü cāmeler giyerlerdi. Ve Rûm ili yakası ki kırmızı çuka yaka ferācelerinde muḳarrer idi.

Ammā seḫāsı ġālib u hemvāre, luṭf u iḥsāna ve kereme rāġıb olmağla değmede bir cāmeyi iki kerre giymezdi. ᶜAyn-i taᶜalluḳla her kim nigerān olursa āña baḫşiş iderdi. Ve haftadan haftaya simāṭ-ı rûz-efrûz ve şīlān-ı gûnā-gûn çeküb fuḳarāyı żiyāfet (şölen) ve erāmil ü fuḳarā vü eytāmı nafaḳa vü kisve ṭarīḳiyle riᶜāyet eylerdi.

Evlād-ı Kirāmları:

Kihter evlādı ki, Orḫān Ġāzī idi, dāyimā eṭrāf ü cevānibe sipeh-sālār gönderirlerdi. Ve ᶜAlāü'd-Dīn Paşa nām veled-i reşīdini vezāret ḫiżmetine istiḫdām buyururlardı. Ve bir oğlı daḫī Savcı Beğ idi ki, rûy-ı zemīnde şehāmet ü celādetle gûyā ki bir beğ idi.

Ve ᶜadāletleri bir derecede idi ki, bāc-ı bāzārdan ġayri nesneye vazᶜ itmezlerdi, ānı da reᶜāyānıñ ḥüsn-i rıżāları ile taᶜyīn kılurlardı. Ve bi'l-cümle yigirmi yıl miḳdārı Sulṭān ᶜAlāeddīn'e tābiᶜ mīr-livā olurdı. Baᶜdehû ṭûğ u ᶜalem gönderilüb, istiḳlālle serv gibi engüşt-nümā oldı.

Beyt:

Ve mebdeü ṭalᶜati'l-bedri'l-hilālü,
Ve evvelü mā yekûnü'l-leyşü şiblû.

Neşr: Bu iḥsān muḳābelesinde muaḫḫar kendüler dest-bûse varmak üzere iken Sulṭān ᶜAlāü'd-Dīn fevt olub ve ferzend-i devlet-mendi Sulṭān Ġıyāşeddīn ol şāh-ı ᶜālem-gīr yerin tutamadı. Bi'l-āḫare Devlet-i Selçûḳiyye munḳarıż olub ve Salṭanat-ı ᶜOşmāniyye günden güne istiḳlālle istiᶜlā mertebelerin buldı. Gûnā-gûn ġazālar, şīrāne neberd ü heycālardan ḫālī olmayub, Sāvcı Beğ nām oğlı Tomalic Beli'nde vāḳiᶜ ceng-i ᶜaẓīmde şehīd oldı. Bilecik'de ceddi Ertuğrul mezārında defn kılındı.

Tafṣīl-i Ġazevāt Ḳable'l-Vuṣūli'r-Rivāyāt:

Serīr-i devlete cülūsından evvel vāḳiᶜ olan ġazāların evveli, sene erbaᶜa ve s̱emānīn ve sitte-mie (684/1285) tārīḫinde, İnegöl Tekvurı İnenikola nām kāfir-i ḍalālet-meāṣirle şüyūᶜ bulmuşdur ki, ᶜOs̱mān Ḫān ve zīr-i destindeki ᶜaşāyir-i Kayı Ḫān beğleri ki, aᶜdāya semūm ve reᶜāyaya nesīm-i rāḥat-rüsūm idikleri "**el-Ümeräü nesīmün ᶜalā ḳavmin ve semūmün ᶜalā ḳavm**" maẓmūnından **(10b)** maᶜlūmdur, kışlakdan yaylaka revān ve yine evḳāt-ı ḫazānda yaylakdan eski menzillerine cūyān olduklarınca tekvur-ı pür-şürūr furṣat düşürüp, ḥīn-i ᶜavdet ü ᶜazīmetde düzdān u ḳuttāᶜu't-ṭarīḳ-ı reh-zenān resminde zümre-i mücāhidāna żarar u gezend ir-görmekden ḫālī değil idi. Bu ṭarīḳla mirāran muḥārebāt ve mā-beynlerinde müṣādemāt vuḳūᶜ bulmuş idi.

Yine ol eṭrāfda Bilecik Tekvurı daḫī var idi ki, ānın ᶜOs̱mān Ḫān'a nevᶜan mülāyemeti ve gāhī hedāyā gönderüb, ẓāhiren ᶜarż-ı mütābeᶜatı (b10) mukarrer olmağla, aḥmāl ü eṣḳālleri ki, kendülere pāy-bend ü şikāl eyledi, şol zaman ki, ᶜazm-i yaylak eylediler, anları Bilecik Tekvurı'nda emānet kodılar. Baᶜdehū İnegöl Tekvurı olan kāfir-i ġūl ve fācir-i maḫẕūl tedārükini mühimmāt-ı dīn ü devletden bilüb, bi'ẕ-ẕāt ᶜOs̱mān Ḫān Ġāzī ve yetmiş nefer mücāhidān-ı şeb-ḫūnla mezbūrın memleketine ġāret-künān bir şeb cümlesi yek-dil ü yek-cihet ve hem-ᶜınān olub, vardıklarında, eğerçi ki, cāsūsları zümre-i melāᶜīni ḳaṣd-ı şeb-ḫūndan āgāh itmişdi, ol daḫī baᶜżı mütemerrid maᶜberlerde piyāde vü süvār nihāyetsiz müsellaḥ bed-kirdār kemīn-i pür-kīn eylemiş idi.

Li-Münşiihī:

Eylemiş kāfirin kimini kemīn,
Ḥāżır itmiş yanınca maḥrūmīn.

Ola yaᶜnī bu ḥīleden mesrūr,
Görmeye ḳavm-i şūmını maḳhūr.

Ḫaberi yok ki, Kirdigār-ı Muᶜīn,
Eyledi luṭfını ġuzāta ḳarīn.

Pes ᶜināyet-i Bārī zümre-i mücāhidīne yārī kılub, hezār muhāceme vü muḍārebe ve müṣādemelerden soñra, küffār ᶜaskeri maḳhūr ve dilīrān-ı rūzigār manṣūr olub, ekṣeri ḳatl ü helāk ve memleketlerini nehb ü ġāret ü āteş-nāk ve kesilen kelleleri ser-nīzelerde manẓūr-ı ehl-i idrāk idüb, bu nuṣretle döndiler ve küffār-ı bed-kirdārın gözlerine bir heybet ü celādetle görindiler ki, "**mā-lā ᶜaynün raet**"[1] gūyā ki o ġanīmet ü nuṣret ḫuṣūṣunda vuḳūᶜ buldı.

Ġuzātdan ancak Saru Bālī ki, birāder-zāde-i ᶜOs̱mān Ḫān idi, ancak onlar şehīd oldılar. Mā-ᶜadāsı mücerred yaraya ḳābil yaralarla kurtuldılar. Der-ᶜaḳab bir defᶜa daḫī üçyüz nefer ġuzāt-ı nuṣret-eṣerle baḳıyye-i memālikine ılgār itdiler. Kızılca nām ḳalᶜalarını fetḥ idüb, içindeki füccār-ı nā-üstüvārı ᶜumūmen kılıçdan geçürdiler. Evvelkiden ziyāde māl ü menāl ü ġanāim-i bī-ḥisāba mālik olub, şādān u manṣūr ve ġanāyimle mesrūr, yerlü yerlerine geldiler. Bu ṭarīḳ ile küffār-ı zehre-çāk, ᶜOs̱mān Ḫān'dan ziyāde vehm-nāk ve ᶜarż-ı ᶜubūdiyyet ve irsāl-i hedāyā ḫidemātında cest ü çālāk deprendiler.

[1]) Hadis-i Kudsī.

İkinci ġazāsı sene sitte ve s̱emānīn(686/1287)'de ki, Tekvur-ı İnegöl ve meşāhīr-i küffārdan Ḳaraḥiṣār Tekvurı olan maḫẕûl ve sāir küffār-ı bed-kirdār-ı bī-uṣûl birbirlerine irsāl-i tomār kıldılar. Bu yakında yakınımızda yerleşen Etrāk bizimle ceng ü cidālde günden güne dilīr-i bī-bāk olub, tedārükleri görülmezse ve ᶜumûmen ḳatl ü ᶜarālarına ittifāḳ ile himmet kılınmazsa, gitdikce āteş-i fesādları fürûzān olmak ve cümlemizin ḫānumānı iḥrāḳ bi'n-nār kılınub, milk-i mevrûşımız anlara intiḳāl bulmak muḳarrerdir, diyû bildirdiler. Fe-lā-cerem cemm-i ġafīr ve gürûh-i mekrûh ve cemᶜ-i keṣīr Tomalic Derbendi dāmeninde vāḳiᶜ Eğrice dimekle meşhûr maḥalde ehl-i İslām'a muḳābil oldılar. Ṣarf-ı maḳdûr idüb, ṣabāḥdan aḫşāma-dek ceng ü cidāle koyuldı. **(11a)** İki ṭarafdan revān olan kanlar reᵓs-i cebelde cārī bir nehr-i firāvāna döndi. Ṭarafeynden küllī nüfûs varṭa-i helāk ü tebāhda maḫṣûṣ olub, "**Ḳatlānā fi'l-cenneti ve ḳatlāhum fi'n-nār**"[2] mefhûmı ẓuhûra geldi. Aᶜyān-ı mücāhidīnden ᶜOṣmān Ḫān'ın birāder-i kihteri Gündüz Alb ol ġazāda şehīd oldı ve meşāhīr-i ġuzātıñ baᶜżı nām-verleri yaraya ḳābil yaralar ile ᶜavdet kıldı. Ammā ser-dārān-ı küffārdan Ḳaraḥiṣār Tekvurı'nıñ karındāşı Ḳılavuz nām laᶜīn ki, karındāşı ṭarafından ser-dārlıkla ol cenge ḳarīn olmuş idi, ānıñ gibi şöhre-i diyār kāfir-i maḫẕûl-i nā-üstüvār ve nice küffār u füccār-ı nā-sütûde-kār "**Cehenneme yaşlevnehā ve biᵓse'l-ḳarār**"[1] naṣṣ-ı şerīfine mā-ṣadaḳ oldılar ve zaḫm-ı süyûf-i ġuzātla derk-i nīrān-ı Dûzaḫ'a toġrı gitdiler.

2) Hadis-i Şerīf.
1) Kurᵓān-ı Kerīm, XIV (İbrāhīm sûresi), 29.

Naẓm:

Hemī ḫāk bā-ḫûn ber-āmīḫtend,
(b11)*Nīze-i firāvān ser-āvīḫtend.*

Neṣr: Ve bi'l-cümle küffārıñ ekṣeri mecrûḥ u ḫûn-ālûde berg ü bār-ı devḥa-i ḥayātları pejmürde, baḳiyyetü's-süyûf olanları daḫī gûyā ki, birer müteḥarrik mürde, ber-muḳteżā-yı "**Ke-ennehüm ḥumurun müstenfirah, ferrat min ḳasverah**"[2] bin belāya cān kurtardılar. Ḳaraḥiṣār Ḳalᶜası'na firār idüb, bir nice nerre-şīrān-ı İslām'dan ḫalāṣ oldılar.

Üçünci ġazāları sene-i s̱emān ve s̱emānīn(688/1289)'de ᶜOṣmān Ḫān arzû-yı cihād-ı nuṣret-nişān idüb, birāder-zādesi Aktimûr'ı ve meşāhīr-i ġuzātdan Gündüz Alb ve Aykud Alb nām iki dilīr-i meşhûrı Sulṭān ᶜAlāü'd-Dīn b. Ferāmurz cānibine gönderildi. Bahādır ve birāder-zādesi şehādetini ve küffār nefīr-i ᶜāmmile kendülere ḳaṣd-ı mażarratını bildürdi. Baᶜd ez-ān anlarıñla muḳābele ve muḳāteleye icāzet ve yarāġ u yātdan istiġāṣe vü istiᶜānet eyledi. Çünki Ḫān-ı Zī-şān muᶜtemedün ᶜaleyh-i erkān ve sözleri mesmûᶜ-ı şehriyār-ı cihānān-sitān idi. Bilā teᵓḫīr ol pādişāh-ı ṣāib-tedbīr ᶜasker çeküb, Ḳaraḥiṣār üstine geldi ve ᶜOṣmān Ḫān'a iltifāt-i küllī kılub, nice vechile ḫāṭır-nüvāzlıkdan soñra ḳalᶜayı ḥiṣār idüb, cānib-i kıblesini ᶜOṣmān Ḫān'a ve sāir cihātı kendülerle gelen mücāhidīn-i memālik-sitāne tefvīż eyledi. Ḫizmet-i muḥāṣarada her reᵓy ü tedbīr ki eylerdi, ṭabᶜ-ı Sulṭān'a muvāfıḳ gelüb, elbette ıṣġā eylerdi.

2) Kurᵓān-ı Kerīm, LXXIV (Müddessir sûresi), 50-51.

Naẓm:

Her āfitāb k'ez ufḳ-ı ᶜızzet-i tü tāft,
Nī züll-i ġarb dīd ü ne naḳż-ı zevāl yāft.

Neşr: Sırr-ı ᶜOşmān Ḫānī'ye te'yīdāt-ı İlāhiyye ile ol maᶜrekede yüz gösterdi. Nice günler ḳalᶜayı döğdiler. Hezārān müşrikīn kānını ḫāk-i siyāha dökdiler. Aṣlā tecdīd-i ᶜahd ü ẕimmete iltifāt buyurmadılar ve ne makûle ḫarāc ü pīş-keş ᶜarż itdiyse ḳabûl kılmadılar. Bunlar bu vechile ḫiẕmete ve şebān-rûz meşûbāt-ı ġazā kesbine cüll-i himmetde iken gürûh gürûh Moğol-i ġûl-sīret-i mekrûh, vilāyet-i Ḳaramān dāru'l-mülkine geldüği, bölük bölük yāğı Tātār, reᶜāyānıñ māl ü menāl ġāretine bal-yağ gibi tenāvül kıldığı ḫaberler maᶜrûż-ı cenāb-ı şehriyār-ı ġazā-kirdār oldukda bi'ż-żarûre pāy-taḫtı ḥirāsetine teveccüh eyledi ve ᶜOşmān Ḫān'a duᶜā-i ḫayrile cümle yarāğ u yātı baḫş u teslīm idüb, "Muḥāṣaradan el çekmeyesiz" diyû söyledi.

Fi'l-vāḳiᶜ az zamānda ᶜOşmān Ḫān ḳalᶜayı tesḫīr ve māl ü menāli ile tekvurını esīr ve memleketini fetḥ-i dil-peẕīr idüb, Sulṭān ᶜAlāü'd-Dīn'iñ ᶜatebe-i ᶜulyāsına gönderdi ve sāir ġanāyimini beyne'l-ġuzāt taḳsīm idüb, Ḳaraḥiṣār'ıñ kenāyisini mesācid ü cevāmiᶜ kıldı ve küffārıñ maᶜmûre vü ābādan olan ḫānelerini aṣḥāb-ı cihāda temlīk idüb, Cenāb-ı Kirdigār-ı Lāyezāl'e şükrler itmek üzre oldı.

Naẓm:

Sereş sevdā-yı Ḫusrevī (11b) *dāşt,*
Be-dest āverd çün sarāy-ı ḳavī dāşt.

Neşr: Ammā ġarābet bundadır ki, Sulṭān ᶜAlāü'd-Dīn, Moğol ᶜaskerini sıyub, nuṣret ü ẓafer birle kām-bīn oldığı ḥālde ᶜOşmān Ḫān ṭarafından ve ṭarafeynden emvāl u ġanāyim ve aḫbār u fetḥ-i mülāyim ki, taᶜḳīb itdi, te'yidāt-ı İlāhiyye me'mûllerinden artık ẓuhûra gelüb, ol beşāşet-i şādmānı ᶜOşmān Ḫān'ın teşrifāt-ı lāyıḳa ile iᶜzāz u ikrāmını Sulṭān'a terġīb itdi.

Naẓm:

Devlet ān-rā be-terbiyet kārī,
Felek īn-rā be-taḳviyet dārī.

Hemānā ḫizāne-i şāhīden, nice ḫizāne-i şāhīden, belki ᶜaṭāyā-yı bī-girāne-i İlāhī'den bir beyāż sancak ve kûs-i devlet ve ṭabl u ṣurnā vü naḳḳāre vü nefīr āña mülḥaḳ ve sancak mehterleri ve sāir levāzımı ile tīġ u kemer-i Ḫüsrevāne vü raḫtı mükemmel bir raḫş-ı bahāne irsāli (b11) muhaḳḳaḳ kılınub, bir berāt-ı ᶜālī-şān yazıldı ki, Eskişehr ve İnöñi eyāleti ile, ol ᶜalem-i nûrānī sāyesinde ᶜOşmān Ḫān'a muḳayyed-i muṭlaḳ ola, min baᶜd, ol cānibleriñ fetḥ u tesḫīrine me'mûr olub, günden güne iᶜtilā-i şān bula. Fe-ammā mehterleriñ sāzından ve ṭabl u nefīr u ṣurnānıñ naġamāt-ı ḫāṭır-sāzından gûş-i vuḥûşa vāṣıl olan ṣûret-i ᶜacīb, bir gûne nā-şenīde naḳş-ı ġarīb idi ki, mażmûn-ı ᶜibret-nümûnı gûyā ki bu beyt-i dil-firīb idi. Yaᶜnī ki,

Naẓm:

Ez-ṣadā-yı kûs-i Sulṭān īn nidā āmed be-gûş,
K'īn serā-ser pādişāhī-rā be-nevbet mī-dihed.

Neşr: nüktesi ile her terennümi nağamāt-ı sāz-ı salṭanata taḳrīb idi. Ve bi'l-cümle tārīḫ-i mezbûrda ʿOsmān Ḫān-ı dānā ṭabl ü ʿalemle mīr-livā oldı. Nevbet-i salṭanatı reʾs-i mie eşnālarında taḥaḳḳuḳ buldı.

el-Ḳıṣṣa, bu teşrīfāt-ı Sulṭānī ki, ʿaṣr zamānı kendüye vāṣıl oldı, ferīd-i ʿaṣr olduğını şiʿran āyīn-i cedīd ile nevbet döğildi ve kendüler Sulṭān ʿAlāü'd-Dīn'e taʿẓīmen ol nevbet nihāyet bulunca, ayağı üzerine durdı. İlā-hāẕe'l-ān nevbet-i Sulṭānī ikindi zamānlarında çalınmak ve selāṭīn-i Āl-i ʿOsmān hengām-ı nevbetde ayāğ üzre durmak, ol demden berû ḳānûn oldı. Tā Ebu'l-Feth Sulṭān Muḥammed Ḫān Ġāzī'ye gelince ol ṭarīḳ-ı meslûk tutuldı. Ammā anlarıñ ʿıẓam-ı şānı, ol vażʿ-ı ġarībe taḥammül itmeyüb, ikiyüz yıllık müjde-i pādişāhīyi tekrīmen "Ayağın turulmak kār-ı bīhûdedir" diyû ol üslûbı terk itdiler ve bu maḳûle bir beyt okuyub, ẕāt-ı nükte-şināslarını ḫalḳ-ı ʿāleme bildirdiler.

Naẓm:

Zenem reʾy ü devlet çü-ferzānegī,
Neyem pür-vesm-i bīgānegān.

Neşr: Dördünci ġazāları Sorkun ve Muṭurnı ve Gönik ve Tarakçı Yiñicesi ġazālarıdır ki, Köse Miḫāl delāletiyle sene iḥdā ve tisʿīn ve sitte-mie (691/1291) tārīḫinde ʿOsmān Ġāzī ve sāir hizebrān-ı meġāzī Nehr-i Saḳariyye'den ʿubûr u güẕār, nevʿan şuʿûbetle meḫûf bir reh-güẕār-ı düşvār olmağın Sarukaya semtinden vardılar. Evvelā vilāyet-i Sorkun'a dāḫil oldılar. Samsa Çavuş ki, Ertuğrul Ġāzī'niñ ḳudemā-i ḫuddāmından idi, kendüleri istiḳbāl ve o nevāḥī ḫalḳını mütābaʿat ve

ḳabûl-i ḫarāca meyyāl idüb, dilīrāne ḫidmet ve ṣādıḳāne ḥareket itmeğin sühûletle ḫalḳını silk-i tesḫīre çekdiler. Keẕālik Gönik vilāyetini daḫī fetḥ idüb, emvāl-i ġanāyim deryāsına ġarḳ oldılar. Bī-şübhe "**Ülāike lehüm rızḳun maʿlûm**"[1] naṣṣ-ı kerīmini kendülere mā-ṣadaḳ buldılar. Baʿdehû Taraklı Yinicesi'ne ve Kalanora'ya vardılar ki, tā ol zamānda daḫī ḫalḳı şāne-tırāş ve milʿaḳa-sāz ṣāḥib-i maʿāş olub, İstanbul ve Bursa memālikine ve nice yerlere tarak ve kaşık anlardan giderdi, **(12a)** şebān-rûz merdān u nisvānı ol ṣanʿatla kār u kesbe verziş iderlerdi, şehr ve nevāḥīsini ġāret kıldılar. Ḳalʿası fetḥine muḳayyed olmayub, çekildiler. Ammā ṣāḥib-cemāl ġılmānı ve yāl-i ẓī-bāl mālikesi kenīzānı, bār-ı belā-yı ʿuşşāḳdan ziyāde getürdiler ve ḥīn-i ʿavdetde Köse Miḫāl'e maḥkûm olan Ḫarmankaya nevāḥīsinden sālimīn ve ġānimīn Karaḥiṣār'a vāṣıl oldılar. Bu ẕikr olunan ġazālarda zümre-i mücāhidīn gerçekde temevvül ve ġınāye ḳarīn oldılar. Ammā eṭrāf u eknāfda küffār beğleri ḫavf u ḫaşyetlerin ziyāde kılub Köse Miḫāl'iñ delāletinden ḫaylice iḥtiyāṭ kıldılar. Eğerçi ki Miḫāl'den iḫtilāf u muḫālefet muḥāl idi ve illā baʿżılar taḳarrubına ḥased idüb, düşdükce ʿOsmān Ḫān'a nifāḳ vādīlerinde (b12) ifsāde meyyāl oldılar. Ol mücāhid-i dīndār ise "Miḫāl bize yār u ġār ve niçe ġazālarda ṣadāḳatla nām-dār vācibü'r-riʿāye bir ġam-ḫār-ı vefā-dārdır ki, ẓāhiren küfründen ġayrı ʿaybı yokdur, ol ʿaybı daḫī Ḥaḳḳ ve civār, maẓhar-ı naṣṣ-ı kerīm-i hidāyet-āṣār kılub, "**Ve in eḥadün mine'l-müşrikīne'stecārake fe-ecirhü ḥattā yesmeʿa kelāma'llāh**"[1] mażmûnın riʿāyet-i vācibātdan idüğinde söz yokdur. Ümīddir ki, ol noḳṣānı daḫī ʿan-ḳarīb kemāl-i İslām'la

[1]) Kurʾān-ı Kerīm, XXXVII (Sāffāt), 41.
[1]) Kurʾān-ı Kerīm, IX (Tevbe sûresi), 6.

müsellem ola. Ḥālā bize lāzım olan ḥuḳūḳ-ı sābıḳaya bināen ānıñ riᶜāyetidir. Tā ki ḥaḳḳında bu beytiñ mażmūn-ı merġūbı şübūt bula,

Şiᶜr:

İnne'l-kerīme iẕāmā eshele ẕekerū,
Men kāne mā-yefhemü fi'l-menzili'l-ḫaşini.

meşhūnı muḳarrer ola, dirlerdi. Ve bi'l-cümle ᶜOsmān Ġāzī ki, Köse Miḫāl'ile ülfet ve berāy-ı maṣlaḥat küfri ḥālinde āña ᶜarż-ı uḫuvvet idüb, ānıñ tavassuṭı ile Bilecik Tekvurı daḫī egerçi ki, lāf-ı muḥabbet iderdi, lākin küfr ü şirki mūcebince duruluğını mūcib-i muvāfaḳat iderdi. İttifāḳ ol eṭrāf tekvurı bir gün Köse Miḫāl'ile müşāverede ḫiṭāb idüb, ᶜOsmān Ḫān ki, siziñle min-külli'l-vücūh dost u yārāndır, ᶜan-ḳarīb Yārḥiṣārı'nıñ tekvurınıñ duḫteri ile tezevvüc idüb, neşāṭ u inbisāṭla cemᶜiyyetiñiz muḳarrer. Bir bahāne ile ᶜOsmān Ḫān ehl ü ᶜiyāli ve ᶜasker ricāliyle düğüne daᶜvet olunsa ḫāṭırıñız içün icābet itmesi müyesserdir. Pes bu furṣatla ki, fāriġu'l-bāl meclis-i sūra gele, ber-vech-i istiḳbāl tedārükleri görilüb şerr u şūrlarından vilāyetimiz ḫalāṣ ola diyū tazarruᶜ eylediklerinde Miḫāl yanında muḥāl olmağın, bu bābda nefyen ve işbāten söz söylemeyüb süḳūt eyledi. Ammā Bilecik Tekvurı olan müşrik, ᶜale'l-fevr ḥaḳḳ-ı nān u nemeki tārik olub, "**semᶜan ve ṭaᶜāh**" diyüb, rıżā gösterdi. Ol Miḫāl'iñ vażᶜında daḫī muḫālefet fehm olundı.

Naẓm:

ᶜAnḳā-şikār kes ne-şev u dām-ı bāz çīn,
K'āncā hemīşe bād be-dest dām-rā.

Neşr: Vaḳtā ki ᶜOsmān Ḫān'ı ḫᵛāna daᶜvet eylediler ve "Cemīᶜ-i tevābiᶜiñizle gelüb, mā-beynimizde vaḥşet kalmamak murādımızdır" diyū söylediler. Anlar daḫī kendüler teşrīfe rıżā gösterdiler. Baᶜde zamān Köse Miḫāl kendülere tenhā geldi ve ḳaṣd-ı fāsidlerinden bir bir haber virdi. Fe-lā-cerem ᶜOsmān Ḫān-ı muḥterem daḫī tedārükini muḥkem görüb, evvelā bu ḫaberleri gönderdi ki, "Geçen senelerde vāḳiᶜ olduğı üzre, yaylaka naḳl idecek ve māl ü menāl ve bār u büngāhı ḳalᶜalarında emānet konıcak zamāndır. Cemᶜıyyet-i sūr ḫidmetini edādan soñra doğrı yaylaka gidilmek melḥūẓdur. Öyle olsa bizim ehl ü ᶜiyālimiz nā-maḥreme görünmezler. Lā-büdd onlarıñçün bir ḫālī yerceğiz lāzımdır ki, varalar ve gice oldukda cemᶜiyyet-i nisvāna karışalar. Keẕālik emānet olacak esbābımız daḫī **(12b)** vardıkda Bilecik'de kalanlara sipāriş oluna ki, olageldüği üzre ḥıfẓ ideler". Anlar daḫī bu aḥvālden mesrūru'l-bāl olub, muḳteżālarına muvāfıḳ olmağın, her ḥāle rıżā gösterdiklerinde ol şeb kırk bahādır civānı libās-ı zenān ile mülebbes kıldılar ve esbāb yükleriyle Bilecik'e gönderdiler. Vaḳtā ki, ḳalᶜaya vāṣıl oldılar, sāḥasını ekşer-i küffārdan ḫālī buldılar ki, cemᶜiyyet-i sūra ḫuṣūṣā ᶜOsmān Ḫān içün olan tedārük-i pür-şürūra gitmişler idi.

el-Ḳıṣṣa, içerüye ki girdiler, meyān-ı şeb-i tārda defᶜ-i eşrār u āzār idüb, ḳalᶜa fetḥiniñ mühimmini ber-ṭaraf kıldılar ve müjdesini ḫıfyeten ᶜOsmān Ḫān'a gönderdiler, kendüler daḫī geldiler. Muḳaddemā teklīfleri (b12) üzre ḳalᶜa ḳurbındaki ṣaḥrāya tekrīmle kondurdılar ve ᶜavret libāsında bir bölük merdānla namāz-ı maġrib zamānı nāzil oldılar ki, baᶜde zamān ṭāyife-i nisvān, cemᶜiyyet-i zenān-ı küffāra revān oldılar. Ammā ḫaber-i fetḥ-i ḳalᶜa geldüği gibi

ᶜOsmān Ḫān ve yanındaki zenān libāsındaki dilīrān bir uğurdan girīzān oldılar. Yaᶜnī ki, aᶜdānıñ efkār-ı fāsidesini duyub, firār ile şitābān oldılar. Küffār ise şādān ve vakt-i fursatdır diyû taᶜkīb-kunān ᶜOsmān Ḫān'ıñ ilerû bir bīşe-zārdan pususın terakkubla nigerān, der-ḥāl pusu yerine güzerān eylediler. İki āteş meyānında kalub yalıñ kılıçları der-kenār eylediler. Fe-lā-cerem nerre-şīrān-ı ejder-dem libās-ı zenāndan āşikār oldı ve tarafeynden küffāra kılıçlar koyıldı. Bi-ᶜināyeti'llāh iki kalᶜa muzāfātıyla memālike ilḥāk olındı ve ᶜarûsları ki, Nīlüfer nām duḫter-i tarāvet-meᵓnûs idi, Orḫān Ḫān'a nasīb oldı ve Köse Miḫāl daᶜvā-yı ḫulleti isbāt ve kadr u imtiyāz ile mümtāz oldı. Bu minvāl üzre Kalᶜa-i Bilecik ve Kalᶜa-i Yārḥisār, bā-ḫusûs ᶜarûs eyledüği duḫter-i zībā-nigār ve cümle memālik ü kār u bār, Sultān-ı ġāziyān tasarrufına karīn oldı.

Nazm:

Derīn mihnet-sarāy-ı ābnûsī,
Gehī ᶜālem buved, gāhī ᶜarûsī.

Nesr: Ve irte ᶜale'l-fevr Uygur Alb ve bir mikdār ġuzāt-ı sāḥib-selb İnegöl Kalᶜası muḥāsarasına gönderildi. Anlar ol ḫizmete dāmen-der-meyān ve içinde küffār-ı dalālet-nişān kemāl-i dacret ü inkisārla ser-gerdān iken, ᶜOsmān Ḫān ve sāyir ġāziyān berû cānibdeki mühimmātı ber-taraf itdikden soñra İnegöl'e revān oldılar. Bi-ᶜināyeti'llāh ol kalᶜayı daḫī feth idüb, tekvurını ele getürdi ki, ġāzīler ānıñ dest-i kahrından nice kanlar yutmuşlar idi ve mekr u ġavrına mirāran mazhar düşüb kāse kāse zehr-i āb tasalarını çekmişler idi. Bi-ᶜināyeti'llāhi Taᶜālā kalᶜasınıñ fethi müyesser ve içindeki kefere-i

fecereniñ tuᶜme-i şimşīr olması mukarrer ve cümle mā-melek ve ehl-i ᶜiyāli şimşīr-i mücāhidāna müseḫḫar, kendüsi ise evvelā dest-beste vü muḥakkar, sāniyen zaḫm-ḫorde-i tīġ u teber, kellesi ḫāk-i siyāhda meşābe-i kārûġ mükedder kılınmışdı. "**Fe-kutıᶜa dābiru'l-kavmi'llezīne zalemû ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ᶜālemīn**"[1]. Ḫafī olmaya ki, bu maḥalde vākiᶜ olan fütûḥāt ki, medār-i erbaᶜa ile maḥż-ı teᵓyīdātdır, kable'l-cülûs vākiᶜ olmuşdır. Baᶜdehû müyesser olan tesḫīrāt taht-ı saᶜādete teşrīf ve nām-ı şerīfleri ve ḫutbe vü sikkesini taltīf itdikden sonra taḥakkuk bulmışdır.

İmdi baᶜde'l-cülûs Köprīḥisār ve Marmara ve İznīk kalᶜalarınıñ fütûḥātıdır ki, aḥyānen Köprīḥisār'a varırlardı. Ḥavālīsinde buldukları nisvān ü ġılmānı esīr **(13a)** idüb, çıkarırlardı. Bi'l-āḫare hücûm-ı tāmmla vardılar, feth idüb, ḫalkınıñ mā-meleklerini yağmaladılar ve bir kaç gün anda ārām itdikden soñra cüll-i himmetlerini İznīk fethine sarf itdiler. Küllī tedārükle ol şehr-i muᶜazzamıñ kapusına gitdiler.

Ol tārīḫde İznīk Kostantıniyye'ye mukābil gelürdi ve dört kapusı vār idi. Eşnā-i teferrücde her birinden biñer alaca atlu süvār çıkmak mukarrer idi. Yaᶜnī ki, abraş atlardan nevādirden iken bir şehrde dört biñi bulunmak, kemāl-i ᶜināyetine delālet kılurdı. Kalᶜasınıñ metāneti, bāġ u rāġınıñ letāfeti ve balığının letāfeti ve ḥalāveti, kāşīsiniñ nezāketi dīb-i Firengistan'da söylenürdi.

---

[1]) Kurᵓān-ı Kerīm, VI (Enᶜām sûresi), 45.

İznīḳ'i baᶜde't-ṭûfān taᶜmīr u ābādan eyleyen, Sām bin Nûḥ Necī ᶜaleyhi's-selām'dır.

el-Ḳıṣṣa, eṭrāfını yakdılar, ḳalᶜayı tamām mużṭarib kıldılar. Ḥattā ol ḳalᶜayı (b13) Ṭāz ᶜAlī nām mücāhid ve ġuzātdan kırk nefer-i mübāriz-i müsāᶜid nice rûzgār bilmişdi. Ṭāz ᶜAlī Ḳalᶜası diyû, ol burc iştihār bulmış idi. ᶜÂḳıbet İznīḳ keferesi İstanbul tekvuruna adam saldılar. Muḥāṣara oldukları ıżṭırābı bildirüb, istiᶜānet kıldılar. Tekvur-ı dil-kûr gemiler ile ᶜasker-i mevfûr gönderdi. Yalak-ābād semtinden çıkub, "ᶜAsker-i İslām ġāfilken, şeb-ḫûn idesiz" diyû ısmarladı. Ammā bu aḥvāli zümre-i mücāhidīn anlardan evvel duydı. Anlardan cāsûsları küffārıñ efkār-ı fāsideleri ḫaberin getüre. Fe-lā-cerem ġuzāt-ı ẓafer-ᶜalem, Yalak-ābād vādīsine varub, pusu kurub, küffārıñ daḫī donanması er döküb, cümle cengcisi ṭaşra çıkub, sefāyinden cüdā oldukları gibi, dilīrān-ı bī-pervā mubaşīr-i ḥarb u veġā oldılar. Gürûhā-gürûh ḥarb ü ḍarb mühimmātına koyıldılar.

Li-Müellifihī:

Dutdı āfāḳı naᶜre-i tekbīr,
Rezmile itdi Müslimīn el bir.

Kim olub, sāḥil ṭarīḳ-ı necāt,
Kırdı sāḥilde müşrikīni ġuzāt.

Bi'l-āḫare gördiler ki, ḫalāṣa dermān ve fevz ü necāḥa imkān yok, vire ile İznīḳ Ḳalᶜası'nı virmeği muḳarrer itdiler. Mezbûr Ṭāz ᶜAlī ve Kara Tekīn nām merd-i velī bu bābda çokça ḫizmet itdiler.

İCMÂL-İ FÜTÛḤÂT-I SULṬÂN ᶜOṢMÂN VE ĠAZEVÂT-I MÜTENEVVİᶜA-İ ḪÂN-I SÂMİ-MEKÂN BÂ-MEDÂR-I MÜTEᶜADDİDE-İ CELÂLET-NİŞÂN

İnegöl ḳurbindeki Ḳaracaḥiṣār ve şöhre-i diyār ve kendülere nice rûzigār pāytaht-ı nām-dār olan Ḳaraḥiṣār, evāyil-i ᶜarż-ı ḳudret ü iḳtidār ḥālinde vuḳûᶜ buldı. Baᶜdehû bir kaç yıl mürûrundan soñra Yiñişehr'de, Bilecik ve Köprīḥiṣār ve İnegöl, Deyvendḥiṣār ve İnöñi ve Yārḥiṣār sene-i tisᶜa ve şemānīn ve sitte-mie(689/1290)'de müyesser oldı. Ammā baᶜde'l-cülûs, fetḥ itdikleri ḳılaᶜ-ı üstüvār ki, sene-i sebᶜa ve sebᶜa-mie (707/1307-8) tārīḫinden sene-i selāşe ᶜaşr(713/1313)'e-dek ehl-i İslām'a cāy-ı ḳarār ve zümre-i mücāhidāna medār olmuşdur, Ḳalᶜa-i Marmara ve Kestel ve Lefke ve Akçaḥiṣār ve Ḳalᶜa-i Marhaş ve Tekfûrpıñārı ve Koçḥiṣār ve Ḳalᶜa-i Oynaş ve Atranos ve Leylucīḥiṣār ve Koñrapa ve Akyazı ve Yalak-ābād ve Mudurnı ve Ermeᶜa ve Samanderiye ve Ḳara Mürsel nām bürûc-ı taḫt-bünyād ve bunlarıñ meyānında baᶜżı ḳulei, bir milel-i ḍalālet-eṣer ki, cāy-gāh-ı küffār-ı füccār-ı şirār olmışdı, her yeri bir ṭarīkla fetḥ u tesḫīr kılındı. Sancak iᶜtibārında Livā-i Karasi, Livā-i İnöñi, Livā-i Ḫudāvendigār, Livā-i Kocaili, Livā-i Ḳaraḥiṣār'dır ki, bir beğlerbeğilik memleket diyārınca bir uzun ḥisāb **(13b)** u şümārdır.

Bundan mā-ᶜadā Akçakoca nām dilīr fetḥ itmeğin, İznimgid ḥavālīsine Kocaili dinilmişdir. Ḳara Mürsel nām mücāhid-i nusret-siyer teshīr eylemeğin Ḳara Mürsel'e ol nām ile şöhret virilmişdi. Ammā Aydos Ḳalᶜası fetḥine bāᶜiş benāt-ı küffārdan biriniñ ruʾyāsı olmuşdır ki, Aydos Tekvurı'nıñ ṣāḥib-i ḥüsni bī-bahā bir düşīze-i müsteṣnāsı olub, ol duḫteriniñ, aḫter-i behcet-nümār, bir şeb

vâkıᶜasında görür ki, bir çirkâbe ġark olmak ṣadedinde iken bir güzel yiğit kendüyi kurtarır. Gûyā ki, meyān-ı ẓulmetden çıkarub, ẕāt-ı āb-ı ḥayātını deryā-yı nûra müstaġraḳ kılur. Pes ḳalᶜası muḥāṣara olundukda Ġāzī ᶜAbdurraḥmān (b13) Beğ'i görür ki ol ruᵓyāda görüb, bırāġub, "Eğer gice ile fülān maḥalle gelürseñ, seni yukaruya çeküb, ḳalᶜayı alı-vereyin, ben daḫī saña ārāyiş-i cān olub, küfr ü ḍalāletden kurtulayın" ḫaberin virür. Fe-lā-cerem Ġāzī ᶜAbdurraḥmān Beğ onuñ ḳavline iᶜtiḳād ider. Ol şeb maḥall-i maᶜhûde varub, yukaru çekilüb, gider. Duḫter-i nīk-aḫteriñ kākül-i ḳullābına meczûb olmadan ġayrı resen-i taᶜalluḳına daḫī kendüyi taᶜlīḳ ider ve burc-ı ḳalᶜaya çıkar. Zümre-i küffār ġāfil iken ġuzāta ḳalᶜa kapusın açar. Sühûletle feth iderler. Der-ᶜaḳab ᶜāşıḳa maᶜşûḳayı vāṣıl idüb, şeref-i İslām'la müşerref kılurlar.

TAFṢİL-İ YALAK-ÂBÂD:

Ḳalᶜa-i mezbûre daḫī küffār elinde iken ᶜAbā-pûş nām bir dervīş-i pür-cûş aḥyānen ol maḥalle varır, gāh küffārı tehdīd ü taḫvīfle dīn-i mübīne daᶜvet kılur ve gāh bir taḫta-pāre kılıcın gösterüb, "Müslümān olmayanı, bunuñla taḫta gibi iki biçerin" dir durur. Küffār-ı ḫāksār ise ᶜazīz-i müşārün ileyhi istihzā eylerler, "Bu kesmez kılıçla nice bizi kesdirirsiñ?" diyû kendüye söylerler. ᶜÂḳıbet mest-i lā-yaᶜḳıl ecel cāmına teşne-i kān-ı ẕüll, bir kāfir-i cāhil, "İşte bu benim, işte kılıcıñ" diyû gerdenini uzadır ve "Beni çal, gör kesdirebilür misin?" diyû teshīr ḳaṣdını kılur. Hemānā ᶜazīz-i bī-pervā, ol şirk ü ḍalālet-nümā, ḳabża-i velāyetle bir kılıç çalar, şimşīr-i taḫta-pāresi tīġ-i Kirmānī gibi ol melᶜûnı ortasından iki böler. Gören

küffār ḫavf ü ḫaşyete giriftār olub, nicesi ᶜazīz'iñ ḳatline diş biler. Lākin ne çāre dest-i kerāmeti zümre-i melāᶜīniñ bellerini büker. Ḥikmet Ḫudā'nıñdır, bu eṣnālarda ḳalᶜaları alınur. Devlet-i ᶜOṣmānī'de tesḫīr-i ḳalᶜa ehl-i İslām'a müyesser olur. ᶜAzīz'iñ işāreti vāḳiᶜa muṭābıḳ ve küffārıñ ḳatl ü helāki taḳrīrine muvāfıḳ bulunur.

Aḥvāl-i Ḥammām-ı Yalakova

Kütüb-i tevārīḫde mesṭûrdır ve bu ḥaḳīre manẓûr ki, İstānbul Tekvurı'nıñ bir ṣāḥib-cemāl ve mālik-i bāl u yāl duḫteri emrāż-ı müzmine-i gûnā-gûna mübtelā olub, eṭıbbā ᶜilācında ᶜāciz ve devā ḳaṣdın itdikce, izdiyād ile bāriz olur. Ḥükemā-i ḥāẕiḳīn ve vüzerā-i firāset-ḳarīn, tedbīr-i raṣīn ve reᵓy-i rezīn idüb, āb u havāsı muᶜtedil bir zemīn içün geşt ü güẕār ve teferrüce ḳābil bir tenhā köşede bir sarā-yı ᶜālī yapdırdılar. Yaᶜnī ki, Yalak-ābād ve ḥammāmı ḳurbındaki hod-āy bir ılı su nice ulu sulu, "Belki menfaᶜatden ḫālī değil bir ulu sudur" diyû ḳurbında yapdıkları ḳaṣr-ı bī-hemtāda kenīzān u ḫuddāmı ile mütemekkin kıldılar. Yaᶜnī ki, duḫter-i Ḳayṣar'ı ol ḳaṣra ḫuddām ve ḥavāṣṣ-ı kedbānûyān-ı ḫāṣṣ ve ḫᵛāce-i sarāyān-ı bāhiru'l-iḫtiṣāṣ ve kenīzān-ı semen-berān-ı ẓāhiru'l-iḫlāṣ ile gönderdiler. Fe-lā-cerem düşīze-i ᶜaẕrā-ᶜizār-ı maṭbûᶜu'ş-şiyem nice rûzigār ṣābit-ḳadem oldı. Sāzendeler göñlün eğleyüb, **(14a)** tenhālığa sitāyiş oldı. Günlerde bir gün ol ḳaṣr-ı zer-nigār-ı vāladan eṭrāfına neẓẓāre ve ol teferrüc ile derd-i bī-devāsına çāre fikründe iken, ṭabīb-i ḳulûb-ı maġmûmān yārelerine yārāy buyurdı. Yaᶜnī ki, mûy-ı rīşi nihān, derd-i bī-devāyile ser-gerdān bir gürāz-ı güẕārān çıka geldi ve ol āb-ı germiñ çirgābına gāh banub ve gāh çıkub, nice zamān eylendi. Baᶜdehû çirgābına murûr

itdi. İrte yine bu ḫālle nümāyān ve bi'l-cümle bir hafta miḳdārı, müdāvemet ṭarīḳına şitābān olub, geldi ve gitdi. Fe-ammā günden güne maraẓı zāil ve evāḫir-i tereddüdünde ṣıḥḥatı kāmil olub, zaᶜfı ḳuvvete ve ḳuvveti ṣıḥḥate mübeddel göründi. Yaᶜnī nigār-ı māh-ruḫsārı irşād kıldı. Bir cānever-i siyāh iken süveydādaki sevdā ᶜilācına vardı. Duḫter bu ᶜibrete ṣād oldı. Bi'l-āḫare dāye-i ḫāṣṣına (b14) danışdı. Bu bize taᶜlīmdir, diyû kendüsi daḫī ol āb-ı germe fevrī bir seferī germābe yapdırdı ve gāh u bī-gāh girüb ḥavuẓda yatub eğlenmeği münāsib gördi. Fi'l-vāḳiᶜ bir-iki aya varmadın ol mihribān-ı māh-ṭalᶜat, tekmīl-i ṭarāvet ü ṣıḥḥat ve bedr olmuş ay gibi envār-ı melāḥatle hüsn-i cemālini müşeyyed kılub, bir dereceye vardı ki, aṣlā ᶜavārıż u emrāżından ẕātında eṣer kalmadı. Evvelki ḥāletlerin bilenler camāli nûrına bakdıkça, bu duḫter-i nāzenīn, ol düşīze-i derd-nāk u ġam-gīn değildir diyû inanmaz oldı. ᶜÂḳıbet pederine beşāret ḫaberleri vardı. Aᶜyān-ı devletiyle Yalak-ābād'a teveccüh idüb, kızını görmeye geldi. Ṣıḥḥat-ı ḥāle vāḳıf ve bāᶜiṣ-i ṣıḥḥat ol āb-ı germ idüğine ᶜārif oldukda, bilā-teᵓḫīr ol ḥammāmı inşā ve menāfiᶜini eṭrāf-ı ᶜāleme ifşā idüb, vāfir taṣadduḳ u inᶜām ve duḫterinīñ şenliğine fuḳarāya kīse kīse zer u sīm virüb, sīr oluncaya iṭᶜām eyledi. Baᶜde zamān dāru'l-mülkine ᶜavdet kıldı ki, Ḥammām-ı Yalakābād, ol tārīḫden berû maᶜmûr u rāst-bünyād ve maraẓlu bīmārān baᶜżı ezmine-i maḫṣûṣada varub gelmeğe muᶜtāddır.

FETḤ-İ BELDE-İ MAḤMİYYE-İ BURÛSA Kİ, MUᶜAẒẒAMÂT-I BİLÂD-I RÛM'IÑ EVVELİ, ZİB Ü ZİNET, SOKAK VE ESVÂḲLA MÜTEḤALLİ, YAᶜNİ Kİ, EDİRNE VE ḲOSṬANṬINİYYE ŞEHRİNİÑ KEŞRET-İ SİYÂH-ZÜLÂLLE ÂB-I RÛYİ YERİNDE DEĞİL MİDİR?

Ekşer-i sükkān ü tüccār ve ḫᵛācegān-ı aᶜcāmla muḫteliṭ, kām-bīn ü māl-dār ve mütemevvilān-ı rûzigār oldukdan ġayrı, ᶜülemā vü ṣulehāsı daḫī vefretle bedīdārdır. Ḫod-āy giryāneleri ḫod ḥased-kerde-i dār u diyārdır ve meyve-ḫāneliği ḥayṣiyyetinden reşk-i Dimaşḳ-ı Şām idüği müttefeḳun ᶜaleyh-i aḫyārdır. Sene-i sitte ve ᶜişrīn ve sebᶜa-mie (726/1326) ḥudûdunda fetḥ olunmuşdur. Baᶜżı müellifīn Tārīḫ-i fetḥi "**Ümmü'l-fütûḥayn**"'dir, diyû beyān itmişlerdir. Lākin "**Ümmü'l-fütûḥayn**" altıyüz yiğirmi altı ḥisābında bulunub, yüz yıl noḳṣānı var iken bilmezin ne iᶜtibār ile tārīḫ dimişlerdir. Ve bi'l-cümle Sulṭān-ı nerre-şirān-ı meġāzī merḥûm u maġfûrun leh ᶜOṣmān Ġāzī vefāt itdüği senede devlet-i fetḥ-i ᶜOṣmānī ve ḫidmet-i tesḫīr-i Orḫānī vāḳiᶜ olub, ġāyetde ḳalᶜa-i metīn ve metānetde ḥıṣn-ı ḥaṣīn olmağın, ᶜOṣmān Ḫān Ġāzī nice zamān Burûsa ḳalᶜasını muḥāṣara kılub, gürûhā-gürûh ġuzāt-ı nuṣret-şükûhla fetḥine çalışdılar. Müyesser olmayıcak, Kapluca ṭarafında ḳalᶜaya ḥavāle bir ḳulle yapdılar. Birāder-zādesi Aktimûr nām bahādırı ol semtde ve Balabancık nām yarar ve nām-dār kulını dağ ṭarafından bir gürûh-ı pür-şükûh ile fermān-berdār kılınub, kendüler pāy-taḫt cānibine çekildiler. **(14b)** ᶜİllet-i nikrīse giriftār olmağın ol fetḥde bi'ẕ-ẕāt bulunmadılar. Ammā ġuzāt-ı mübāşirīn zümre-i müşrikīni rāḥat ü ḥuẓûr semtinde bir mertebede taᶜvīḳ itdiler ve bir derecede taᶜcīz ü taẓyīḳ itdiler ki, Bursa ḳalᶜasından taşra ādem

çıkamaz oldı. Ḫuṣûṣā zād ü zevādeleri dükenüb maraz-ı cûᶜa ibtilāları istiᶜdād buldı. //a

el-Ḳıṣṣa, bu iki ḥavāle ḳullelerinin̄ bināsına başlanub, Burûsa fetḥine gelince bir yıl mürûr itdi. Küffārın̄ şeb ü rûzı kemāl-i ıżṭırābla ᶜubûr eyledi. ᶜÂḳıbet istiᵓmānla şehzāde Orḫān'a ḳalᶜayı teslīm itdiler ve ḥaḳḳ-ı ḥimāye otuzbin̄ sikke altun ve bir ol denlü daḫī tuḥaf-ı gûnā-gûn peş-keş ᶜarż idüb, çekildiler, gitdiler. Ammā Ḳalᶜa-i Burûsa tā sene-i sebᶜa(b14)-ᶜaşr (717/1317-18) tārīḫinden berû muḥāṣara olunmuşdı. İçinde maḥbûs ve ḫalāṣdan meᵓyûs olan küffārın̄ azıkları tükenmişdi. Ḫuṣûṣā Köse Miḫāl Bursa'nın̄ fetḥ-i dil-peẕīrinde küllī diḳḳat itmeğin nice riᶜāyet olunmışdı ve inᶜām-ı Ḫüsrevāne ile nice fāḫir ḫilᶜat virmişdi.

el-Ḳıṣṣa, şehzāde-i encüm-ḥaşem Bursa fetḥiyle ḫoş-dem olub, ᶜOṣmān Ḫān ḥuzûrına ki, geldi, kendülerini ḫasta vü bī-mecāl bulub, şādmān u ṭarab-nāk iken vācid-i mācid firaḳı kendüleri melûl ü pür-ġam itdi. Ḥattā Tārīḫ-i Neşrī'de yazılur ki: İbtidā-i mülāḳātdaki ziyāret ᶜibādet-makûle idi. ᶜOṣmān Ḫān şehzādesi Orḫān'a muḳābil maḥall-i ḫᵛān olmuşlar. Yaᶜnī ki,

Naẓm:

ᶜÂḳibet-i kār bu dehr herkese,
Bād-ı fenā pīr u civāne ese.

Neṣr: beytini okumuşlar. Tārīḫ-i vefātlarına "Fetḥ-i Burûsa" tārīḫdir. Ḥattā şuᶜarā-yı Rûm'ın̄ maᶜlûmu'ş-şānı, Şeh-nāme-gûy-ı Ḫākānī Mevlānā Loḳmān Şemāyil-nāme nāmına naẓm idüb, ḫuṣûṣā

Sulṭān Murād'ın̄ Şāh Selīm cānibine itḥāf eyledüği risālei, mezbûr Köse Miḫāl'e ve ᶜAbdurraḥmān ve Akçakoca nām merd-i ḳattāli bir ṭarīḳla ẕikr itmişidi ki, Burûsa fetḥinin̄ icmāli ve şāᶜirinin̄ leẕẕet-i maḳāli andan maᶜlûmdur.

Naẓm:

Çü fetḥ itdi Burûsa'yı Orḫān tamām,
Muṭīᶜ oldı dergāhına ḫāṣṣ u ᶜāmm.

Açılmış bahār idi ol bürde-nev,
Havānın̄ cebīninden almış gırev.

Alub koynına koca ḫoca,
Sanasın̄ Burāḳ geldi Atakoca.

Cihāda ṣanevber ḫırāmān idi,
Kızıl gül ruḫ-ı ᶜAbdurraḥmān idi.

Çeküb nīze nev-restelerden nihāl,
Ġazā ᶜazmine miṣl-i Köse Miḫāl.

O mülki açub, şāh-ı ᶜālī-nijād,
Livā-yı Ḫudāvendigār itdi ād.

Meġārib ü meşāriḳda ber-zined,
Ki Tārīḫ-i Ümmü'l-Fütûḥayn'dır.

Neṣr: Kendüsi fenninde şaḫṣ-ı müfred olmağın, teṣniyesini cemᶜ üzerine taḳdīm eyledi. Ammā eyisi kangısı idüğini bilmeyüb, ṭabīᶜatı ᶜadem-i nezāket ṭabᶜını tefhīm eyledi. Merḥûm ᶜOṣmān Ġāzī aṣlā dünyāya iᶜtibār itmezdi. Sīm ü zer ve emtiᶜa vü güher cemᶜine raġbet göstermezdi. Vefāt itdüği zamānda üç sürü koyunı, bir kaç tāzī yundları, tīz-reftār u havā-dār atları ve bir sādece şimşīri ve bir

cevşen-i bī-naẓīri bulunmışdır. Nüḳûddan bir akçesi bulunmamışdır. Ve ol koyunlar ile'l-ān teberrüken ḥıfẓ olunur. Yine Burûsa ḥavālīsindeki çerāġābda ṣıyānet kılınur.

BU FAṢL ᶜOŞMÂN ĠÂZĪ ᶜAṢRINDA TAḪT-I TAṢARRUFLARINDAKİ MEMLEKETLERİNDE ẒUHÛR İDEN MEŞÂHİR-İ ᶜÜLEMÂ VÜ EKÂBİR VE MEŞÂYİḪ-İ ETḲİYÂ MENÂḲIB-İ CELİLELERİ TAFṢİLİNDEDİR

Eğerçi ki, müverriḫīniñ şöhre-bendi Ramażān-zāde Tevḳīᶜī Muḥammed Efendi, Şeyḫ Ṣadreddīn-i Ḳonevī ve Mevlānā Celāleddīn-i Rûmī ve anlara muᶜāṣır olan meşāyiḫ-i maᶜlûmı ᶜOṣmān Ġāzī devrine yazmışlar. Maᶜnen bu taḥrīrde **(15a)** iṣābet itmeyüb yañılmışlar. Zirā ki, maḳṣûd olan zamān-ı ḥükûmetlerinde taᶜayyün ve imtiyāz bulan meşāyiḫ u mevālīdir. Bu taḳdīrce anlar Sulṭān ᶜAlāü'd-Dīn ᶜaṣrında gelüb, ᶜOṣmān Ḫān'a ḳalem-rev olan memālikde mütevaṭṭın olmadıkları muḳarrerdir.

Fe-ammā beyān itdiğimiz üzre ᶜaṣr-ı bāhiru'n-naṣrına gelen ᶜülemā vü meşāyiḫıñ biri **Mevlānā Edebālī**'dir ki, Vilāyet-i Ḳaramān'da doğmuşlardır. Seyāḥatle Şām diyārına varub, taḥṣīl-i ᶜilm-i Tefsīr ve Ḥadīṣ'de imtiyāz bulmuşlar, baᶜdehû yine bilād-ı ᶜOṣmāniyye'ye gelüb Ḫān-ı mûmā ileyh'iñ küllī iltifātına muḳārin olmuşlar. Ḥattā kendülere muḥabbeten kerīmesi ile tezevvüc itmişler. Mesāil-i şerᶜiyyeden müşkilleri düşdikce, anlara mürācaᶜat kılmışlar. (b15) Taḥṣīl-i fürûᶜ u uṣûl ve tekmīl-i menḳûl ü maᶜḳûlden soñra ᶜilm-i taṣavvufa raġbet itmiş, bināen ᶜalā ẕālik Sulṭān-ı mûmā ileyh muᶜāvenetiyle bir zāviye binā idüb, fuḳarāsı inzivā iḫtiyar eylemiş,

aḥyānen ᶜOṣmān Ḫān ziyāretine varurlarimiş. Mā-beynlerinde resm-i tekellüf ber-ṭaraf olmağın zāviyesinde gicelerler imiş.

Ve biri daḫī **Mevlānā Dursun Faḳīh**'dir ki, sālifü'ẕ-ẕikr Edebālī'niñ aḳrabāsındandır. ᶜİlm-i Ḥadīṣ ve Tefsīr'de nefīs ve uṣûlde ḫuṣûṣā ᶜilm-i fıkh-ı menḳûlde müşārün ileyh olmağın Edebālī'den soñra emr-i fetvā ve tedrīs-i ᶜulûm-i bī-intihā kendüye müfevvaż olmuşdur.

Biri daḫī **Mevlānā Ḫaṭṭāb bin Ebü'l-Ḳāsım**'dır: Ḳaraḥiṣār'da neşv ü nemā bulub, Vilāyet-i Şām'a taḥṣīl itmeğe gitmişdir. ᶜUlûm-i mütenevviᶜai fużalā-i ᶜArab'dan taḥṣīl itmişdir. Ḥattā Şeyḫ ᶜÖmereddīn Nesefī'niñ Ḫilāfātī manẓûmesine ḫayli nāfiᶜ şerḥ yazmışdır. Sene sebᶜa-ᶜaşer ve sebᶜa-mie (717/1317) ḥudûdunda itmām-ı teʾlīfle muvaffaḳ olmuşdur.

Meşāyiḫ-ı ᶜİẓāmdır ki, Ẕikrolunur:

ᶜ**Ârif biᶜllāh**'dır ki, maḫlaṣı Paşa'dır. Ṣāḥib-i maḳāmāt-ı ᶜaliyye ve vāṣıl-ı kerāmāt-ı seniyye, mücābü'd-daᶜve bir ᶜazīz idi. Baᶜżı evḳātda ᶜOşmān Ḫān'la ġazāya gidüb, cihād fi'llāh meşûbātına raġbet gösterdi. Sulṭān Ġıyāṣeddīn helākinden soñra sükkān-ı Vilāyet-i Yûnān, ḫuṣûṣā taḫt-ı ḥükûmetdeki mürīdān, ilḥāḥ u ibrāmla serīr-i ḥükûmete iclās itmişler, hattā altı ay miḳdārı icrā-yı aḥkām itmesine sebeb olmuşlar. Baᶜdehû kendüler istiᶜfā idüb, çekinmişler. Pederi Şeyḫ İlyās ṣofīlerinden Nûreddīn nām sālikiñ Ḳaramān nām oğlını beğ idinmişler.

Li-Münşiihī:

Ḫavfā nedir? Çü fānīdir bu ᶜālem
Salṭanat terkinde ᶜālem vār,

Ser-i kem-baḫtın efserden
Sakınmış nīce sersem vār.

Biri daḫī Vāṣıl Bi'llāh ᶜÂşıḳ Paşa ki, mezbûr maḫlaṣ, paşanıñ ferzend-i hidāyet-mendidir ve merḳad-i münevveri Ḳırşehri'ndedir. Ziyāret-gāh-ı Müslimīn olub, meẓanne-i icābet-i daᶜavāt idüği muḳarrerdir ve Türkī naẓmla bir kitāb te'līf itmişlerdir. Uṣûl-i maḳāmāt-ı sālikīni anda bir bir beyān itmişlerdir. Basīṭ Türkī lisānla Tārīḫ-i Âl-i ᶜOṣmān daḫī yazmışlardır. İfādesi beyne'l-ᶜāmm ve'l-ḫāṣṣa şāmil olmasın irāde kılmışlardır. Bu ḥaḳīre merḳad-i pākini ziyāret ve ol kitābeti ḳırāat müyesser olmuşdur.

Biri daḫī Şeyḫ ᶜUlvān Çelebī'dir ki, mezbûr ᶜÂşıḳ Paşa'nıñ oğlıdır. Ḳaṣaba-i Çorum ḳurbında bir ḳaryede medfûndur. Bunlarıñ daḫī Türkī naẓmla Taṣavvuf'a müteᶜalliḳ bir kitābı ḫuṣûṣā meşāyih-i vāṣılīnden Şeyḫ Ġarḳīn ile baᶜżı suāl ve cevābı vardır. Ol kitāb rütbe-i ᶜālīsine şāhiddir. Merḳad-i muṭahharī ḫod duᶜālar müstecāb olmasına müsāᶜiddir. el-Ḥamdü liᶜllāh kirāren ziyāretiyle müstesᶜad oldum. **(15b)** Âsitānesini riyādan ḫālī ve ḫulûṣla mālī buldum.

Biri daḫī Şeyh Ḥasan'dır ki, zamānında Aḫī Ḥasan diyû şöhret bulmuş, maẓhar-ı kerāmāt ve maᶜden-i berekāt, nāhīd-i mücābü'd-daᶜve, ᶜābid-i müsteṭābü'l-ḥālāt idüği defeᶜātla ẓāhir olmuş. Burûsa şehrinde Dāru's-Saᶜāde'ye ḳarīb yerde bir zāviye-i laṭīfesi ḫaber

virilmişdir.

SERVER-i MÜCÂHİDÂN, EŞHER-i SELÂṬÎN-i ÂL-i ᶜOSMÂN, FERZEND-i SAᶜÂDET-MEND-i ᶜOSMÂN ḪÂN OLAN İKİNCİ ŞEHRİYÂR-ı CİHÂN SULṬÂN ORḪÂN ḪÂN SERİR-i SALṬANATA CÜLÛS EYLEDÜĞİ, KEMÂL-i ᶜADL Ü DÂD İLE RAᶜİYYETi RiᶜÂYET-ME'NÛS EYLEDÜĞİDİR Kİ

Li-Münşiihī:

Şehriyār-ı pāk-dil Şehzāde-i ᶜOṣmān (b15)*Ḫān,*
Tāc-dār-ı nām-dār-ı memleket Orḫān Ḫān.

Dem-be-dem ġāzīlere çekdi ġanīmet sofrasın,
Bir simāṭ oldı ẓafer niᶜmetde iḥsān-ı ḫᵛān.

Neşr: Vilādetleri, sene-i s̱emān ve sebᶜīn ve sitte-mie(678/1279-80)'de, taḫt-ı salṭanata cülûs-i pür-miknetleri, sene sitte ve ᶜişrīn ve sebᶜa-mie (726/1326) ḥudûdında vuḳûᶜ buldı. Yaᶜnī ki, kırk sekiz yaşında racül-i kāmil ve süveydālarında sû-i re'y-i ᶜayş u ṭarab zāil iken pādişāh oldı. Ḫuṣûṣā ol sene-i mülk-ārāda, taḫt-ı salṭanatla ber-murād oldukları eşnāda bir şehzāde-i saᶜīd ve ferzend-i devletmend-i reşīdleri daḫī dünyāya geldi. Kibār u ṣıġār maḳdem-i mübārekini müteyemmen gördi. Delīl-i muḳaddemāt-ı murādātdır diyû nām-ı şerīfi Murād taᶜyīn kılındı ki, nesl-i ᶜOṣmānī'deki Murād Ḫān-ı Ḳadīm anlardır ve Ḫudāvendigār Ġāzī laḳabı anlar ḥaḳḳında ṣudûr itmişdir.

Bir mevhibe-i ittifāḳiyye daḫī Semendire Ḳalᶜası fetḥidir ki, Konuralp'la Akçakoca żabtındaki Kocaili vilāyetiniñ meyānında vāḳiᶜ idi. Ḫuṣûṣā ki kemāl-i metānet ü ḥaṣānetle şāyiᶜ idi. Tekvur-ı dil-

kûrıñ ferzend-i bî-nûrı mürd olub, defnine mukayyedler iken ol iki şehbāz-ı humā-pervāz furşat bulub, ser-dārlarını tutub, kalᶜaya mücāhidler koyub, içindeki küffāra tîr ü şimşîr üşürdiler. ᶜÂkıbet İznikmîd Tekvurı'na düşdi. Semendire ḥākimi ol kibr u kîn ile pür olan maġrûrı māl ü menāl-i mevfûr ile satın aldı. Kalᶜa-i mezbûr ve mużāfātı Akçakoca'nıñ zeᶜāmetine żamîme kılındı. Şehzādeleri mezbûr Sulṭān Murād ve Süleymān Paşā-yı pāk-nihād ve Sulṭān Kāsım-ı bā-güher evlādıdır ki mezbûra kısmet-i salṭanatdan nesne değmedi. Sıġar-ı sinn-i ᶜazîzde vefāt eyledi.

Ḥilyeleri:

Nûrānî-şekl, min-vechin beyāża māil, surḫ-rû, uzun boylu, sulṭān-ı sibāᶜ gibi mehîb ve ġazā vü cihād demlerinde bî-ḫavf u nehîb, mübārek gûşı yanında bir ḫāl-i siyāh-ı dil-firîb, elā gözlü, çatık kaşlû, koç burunlu, tatlu dillü, neberd ü heycāda alnı açık, kerem ü ᶜaṭāda eli açık, sînesi vesîᶜ, derisine dolu, kuvveti çok, muᶜtedilü'l-liḥye, maṭbûᶜu'l-ḥilye, ġayûr ve merd-i kahhār bir pādişāh-ı düşmān-sûz u kîne-güzār idi.

İCMÂL-i FÜTÛḤÂT-ı ÂN ŞEHRİYÂR-ı DÂR-i İDÂRÂT

Anlar hakkındaki teʾyîdāt-ı İlāhiyye'den biri budur ki, Burûsa gibi medîne-i ᶜażîmeyi daḫî pādişāh değil iken feth itdi. Ol āna-dek makarr-ı devletleri olan Yiñişehr yerine ol belde-i mübārekeyi pāy-taḫt idindi. Aydos fetḥi daḫî bunlarıñ sipeh-sālarlığı ḥālinde vukûᶜ

bulmuşken, baᶜżı müverriḫîn sene şemān ve ᶜişrîn (728/1328) tārîḫindedir diyû eyyām-ı salṭanatlarını yazdılar.

Ammā baᶜde'l-cülûs vākiᶜ olan fütûḥāt-ı mütenevviᶜaları Kaşıkḥişārı ve İznikmîd kalᶜası ve İznik kalᶜası ve Göynik ve Taraklu Yeñicesi ve Balıkesîr kalᶜaları **(16a)** ve Karasi vilāyetleri ve Berġama kalᶜası ve Aydıncık (Edincik) ḥişārı ve kalᶜa-i Edremid ve Kirmasti ve kalᶜa-i Ulubad ve Kızılca Tuzla Ḥişārı, bu cümlei tesḫîr itdi ki, her biri tahrîr olunduğı tertîb üzre feth u tesḫîr olunmuşdur. Ammā İznik ol tārîḫde aᶜżam-ı medāyin-i Efrenc olub, İstanbul'dan maᶜmûre ve ḫalkı nice vechile andan mevfûre, tekvur mā-beyninde merġûbe bir meskûne-i maṭlûbe idi. İznikmid ḫod Makedon nāmiyle meşhûr ve İskender-i Şāḥib-Kırān'ıñ mevlidi olmağile dillerde meẕkûrdur. Ḥattā İskender-i Makedonî dinmesine sebeb bu idi ki baᶜżı kütübde mesṭûrdur. (b16) Ve şehr-i İznikmid dört fersaḫ yeri müştemil, ḥattā Ağaçdeñizi didikleri kûh-ı ᶜażîm ve deşt ve nehri bi'l-külliyye şāmil bir vesîᶜ mülk olub, Dil nāmındaki ḫalîc-i baḥr-i Rûm ānıñ iskele-i maᶜmûresi ve evlād-ı Kayṣar'dan Yalakomna[1] nām duḫteriñ pāy-taḫt-ı meşhûresı idüği menkûldür. Fe-lā-cerem ol pādişāh-ı muḥterem ve şehriyār-ı encüm-ḥaşem ve kār-fermā-yı muḥteşem Bursa taḫt-gāhında sākin ve ṣābit-kadem olunca, baᶜżıları kavlince ḫuṭbe vü sikke daḫî Selçûklular'ıñ āḫiri Gıyāṣeddîn Keyḫüsrev nāmına idi. Cidden ᶜOṣmān Ḫān'da ve cibillet-i ᶜOṣmān Ḫān oğlı Sulṭān Orḫān'da sikke ve ḫuṭbeye tehālük yoğidi. Hemān muktezāy-ı fuādları şeb ü rûz iᶜlā-i Kelime-i ᶜUlyā ve küffār-ı ḫāk-

1) (b) nüshasında "Balakomna" (16a); Atsız'da "Yalakonya" (s. 309).

sāra cihād u ġazā olmuşdur. Vaḳtā ki, cāh u celālle Bursa'ya geldiler, birāderleri ᶜAlāeddīn Paşa'yla memleket umûrını müşāvere kıldılar. Anlar ġāyetde ʿāḳıl ü dānā ve tedbīr-i dil-peẕīr ile beyne'l-ümerā engüşt-nümā olmağın; evvelā "Sikke ve ḫuṭbe nāmımıza olmak gerekdir" diyû terġīb itdiler. S̱āniyen "İmtiyāz içün ᶜaskere maḫṣûṣ baᶜżı kisve-i gûnā-gûn lāzımdır" diyû bildirdiler. S̱ālis̱en "Lāzime-i feth u tesḫīr ve mühimme-i şehriyārī-i kişver-gīr, atlu ve piyāde leşkerini teks̱īr ve reᶜāyā evlādından nice yararları piyāde nāmına yazub, bunlara başbuğ taᶜyīn idüb, zümre-i ġuzātı tevḳīrdir" diyû iᶜlām eylediler. Eğerçi Karaḥiṣār'da Edebālī aḳrabāsından Turṣûn Faḳīh nām ᶜazīz ᶜOs̱mān nāmına ḫuṭbe okuması mesṭûrdur, ammā sikke ve ḫuṭbe tevᵓemeyn bolub, birbirinden ayrılmağla ve taᶜyīn-i sikke Burûsa fetḥinden on yıl soñra tā sene tisᶜa ve ᶜişrīn(729/1329)'de idüği taᶜayyün bulmağla birbirine tevfīḳi muḫālif-i reᵓy-i cumhûrdur. Lākin taᶜyīn-i libās u kisvet-bahā leşkeriyāni bī-ḳıyās ol zamānda ekṡeriyā sof u sakırlāt maḳûlesi cāme-i peşmīn ve külāh-ı nemedīn cinsinden olub, surḫ u zerd ve siyāh börkler giyilmişdi. Baᶜdehû "**Ḫayru'ṣ-ṣiyābi'l-ebyaż**" diyû sipāh giydüği siyāhlar, beyāż külāhlara mübeddel kılınmış idi. Yaᶜnī ki, leşker-i İslām, nûrānī kisveler ile imtiyāz virilmek ve vüzerā vü ümerā kullarına emīru'l- ümerā Timurtaş Bīğ ilḳāsiyle kırmızı börkler giydirilmek, tā Bāyezīd Ḫān pederi Sulṭān Murād Ḫān zamānına-dek iḫtiyār olunmuşidi. Kisvet-i Bektāşī didikleri ānıñ tārīḫinde Ḥacı Bektāş-ı Velī ḳuddise sirruh işāretiyle vuḳûᶜ bulmuşidi.

el-Ḳıṣṣa, Sulṭān Orḫān gün günden iᶜtilā-i şānla kendüler nümāyān ve kişver-gīrlik vādīsinde nuṣret-i bī-girān itmeğle, bir gün

ᶜAlāeddīn Esved nām munlāyı ziyārete vardı. Ṭalebesinden bir kimse Ordû-yı Humāyûn ḳāḍīsı idinmek murād idindi. Anlar daḫī Candereli Kara Ḫalīl nām müsteᶜid çelebīyi taᶜyīn idüb, evvelā Âl-i ᶜOs̱mān ḳāḍī-ᶜaskerlik ıṭlāḳı anlara olmuşdur. Teks̱īr-i ᶜasker içün, meẕbûr Munlā Ḫalīl piyāde taḥrīrine meᵓmûr olub, civānān-ı Etrāk'den biñ nefer piyāde yazdı. Sefer seferlediklerince dirliğe mutaṣarrıf olub, **(16b)** eyyām-ı ᶜāṭılada vaẓīfeler virilmek üzere şarṭ eyledi. Baᶜdehû atlu yazılmak emr olunub, yine ol şarṭla biñ nefer müsellem nām süvārān-ı hizebr-intiḳām taḥrīr eyledi. Lākin az zamānda süvār u piyāde Etrāküñ reᶜāyāya teᶜaddīleri ḥadden ziyāde ve meᶜāyib-i cevr u sitemleri her cihetle ḥāżır ve āmāde olmağın evlād-ı kefereden her biri ciğerdāre (b16) ceddi zümre-i Yeñiçeri yazılması, ehl-i İslām'ı ikṣāra bādīdir, diyû buyuruldı. Tā ki, yıldan yıla biñer ādem yazılması mukarrer oldı. Ammā bunlarıñ taḥrīri ümerāya buyuruldı. Müsellem ve piyāde ḫuṣûṣunda daḫī ᶜināyāt-ı bī-ġāyāt-ı şehriyārī ẓāhir olub, tekālīf-i ᶜörfiyyeden muᶜāf kaydolundı ve zümre zümre bölük başılar ve sancak beğleri taᶜyīn kılındı.

Ve Bi'l-Cümle Sulṭân Orḫân-ı Nâm-Dârıñ Baᶜde'l-Cülûs Vâḳiᶜ Olan Fütûḥâtınıñ Aḥvâli Ve İcmâli: Ḳalᶜa-i Ulubād ve Karasī vilāyeti ve Bergama Ḥiṣārı gibi memleket-i ābād tesḫīridir ki, ḳuvvet-i ḳāhire ile aldılar. İmāretini ḥākim-i sābıḳı Emīr ᶜAclān'a virdiler. Daḫī fetḥ-i dil-peẕīrleri Ḳalᶜa-i İznimgīd gibi ḥiṣār-ı kebīr ve maḥrûse-i müstedīr ve ḳamᶜ-ı küffār-ı ḍalālet-maṣīr ki, ol zamānda İstanbul'a muᶜādil memleket idi, kes̱ret-i sükkānı, vefret-i besātīn-i cennet-nişānı, nitekim ᶜOs̱mān Ḫān tercemesinde s̱ābit idi, ānı feth-i meşhûrları, baᶜdehû İznīḳ Ḳalᶜası'nı tesḫīr-i nuṣret-

şu^cûrlarıdır ki, sene seb^ca ve ^cışrîn(727/1327)'de müyesser oldı. Bu emvāl-i ġanāyime ġarḳ olan dilāverler zîr-i bāzû-yı zer ü sîm ve erzāḳ olub, murādāt-ı dünyeviyyelerine dest-res boldı.

Ba^cde-mā Edremid ve Aydıncık, Kozluca, Tuzla ve Kirmasti nāmındaki ḳaṣabāt-ı rāsiḫatü'l-bünyād fetḥ olundı. Bu ṭarîḳla sāl-be-sāl eṭrāf u cevānibdeki ḳılā^c-ı gerdûn-mişāl żamîme-i vilāyet-i maḥmiyye olub, devlet ve ḳudret-i ^cOṣmāniyye bir dereceye vardı ki, bir günde biñ kāfir şeref-i İslām'la behre-mend olmak vuḳû^c buldı. Sulṭān-ı mûmā-ileyhiñ ve şehzādesi Süleymān Paşa'nıñ ve sāir ümerā-i mücāhidîniñ ^cadālet ve inṣāfları a^cdā-i dîniñ raḳabe-i ẕimmetlerini bi'ż-żarûre ribḳa-i teba^ciyyet-i ^cubûdiyyete geçürdi. Ve her kîşver-i mu^cteber ve ḳal^ca-i büzürgter ki, silk-i taḥrîr-i tesḫîre çekilürdi, bilā-te^cḫîr kenîseleri mesācid ü cevāmi^c ve ḫavānik kılınurdı. Ekşeriyā millet-i İslāmiyye'ye ihtimām-ı tāmmları rûz-be-rûz mukarrer idi.

Süleymān Paşa ise kîşver-küşā ve şehzāde-i celālet-inşā kopdı ki, Rûm illerini pür-ḫāş ve ḍarb-ı şimşîr ile açmaġa ve kûh u hāmûna navdān-ı tîġ-i ḫûn başından kanlar saçmaġa başlamışdı, ḳal^ca-i Gelibolı fetḥinden soñra ḫod tevsî^c-i memālik iḳdāmları ziyāde oldı. Çorlı ve Ḫayrabolı ve Vîze ve Ma^clġara ve İbsala fütûḥātına nüvvāb-ı nuṣret-meābı furṣat ve ẓafer buldı. Zümre-i nām-dār, ya^cnî Ḥacı Evranos nāmında bülend-iştihār ve Ġāzî Umûr Beğ didikleri ḳavî-iḳtidār ve Ḥacı İl Beği ismiyle şöhre-i diyār olan ġazā-kirdār Ece Beğ ve Fāżıl Beğ şöhretiyle ma^crûf olan dilîrān-ı büzürgvār bir derecede ġāret-i dār u diyār ve ḫasāret-i küffār u füccār kıldılar ki,

emvāl-i ġanāim-i hubûbāt gibi keylle tevzî^c u taḳsîm olunmaġa başladı. Altun üsküf ve muraṣṣa^c yüklük idinmeyen Yeñiçeri ġuzātını aġniyā-i mücāhîdin ṭa^cne taşlar ile taşlardı. Kemāl-i ittifāḳla izāle-i aṣḥāb-ı cihād ḳaṣdına gelen Lāz keferesi yanındaġı ehl-i nifāḳ ki, şeb-ḫûnla ḳatl ü inhizām-maḳrûn kılındı, ba^cde-mā ḳaṣd-ı gezend ü mażarrata a^cdā zümresi iḳdām idemeyüb, müeyyed min ^cindi'llāh idikleri ke-mā yenbaġî bilindi. Ḫuṣûṣā ^cAlāeddîn Paşa tedbîr u ilḳāsıyla terġîb ve surḫ u sepîd külāhları tertîb **(17a)** olunan ^casākir-i ẓafer-taḳrîb yer yüzini lāle-zār ider oldı. Mehābetleri ^cayn-i a^cdāda cāy-gîr olub, her ma^crekede firār u inhizāmları taḥaḳḳuḳ buldı. Zîrā "Gelibolı tekvurı ki, ḳudreti mevfûr, leşkeri mekşûr, harb u veġāyla meşhûr, cibilleti (b17) kibr u naḫvetle mecbûr bir dilîr-i dil-kûr idi, ānda mesā^ci-yi keşîresi netîce virmeyince ve ḳal^cası gibi hışn-ı ḥaṣîn dest-i teġallüb-i mücāhidînden kurtulmayınca kangımız kurtulacakdır?" dirler idi. Elbette feryād-ı emānla istîmāna raġbet gösterirlerdi.

TAFṢîL-i AḤVÂL-i SÜLEYMÂN PAŞA BİN ORḪÂN ĠÂZî VE SERDÂRî-i ÂN DİLîRÂN-ı MEĠÂZî

Dilāverleriñ mümtāzı, meydān-ı ġazānıñ ser-bāzı, bir dilîr-i sāib-tedbîr idi ki, seḫāsı kemālde, ^caṭāsı verā-yı i^ctidālde, leşker-keşlikde bî-naẓîr ve düşmān-küşlükde bir civānmerd-i ^cālem-gîr idi,

Li-Münşiihî:

Fikre düşdükde hem Âṣaf-rāydı,
Cenge girdiğinde ṣaf-ārāydı.

Şīr-gīr idi, dahī şimşīr-zen,
Ḫaṣm-bend idi, dahī düşmen-şiken.

Neşr: Babaları Sulṭān Orḫān ki, cemīᶜ-i memālik-i İslāmiyye'ye nāẓır u nigeh-bān idi, İnöñi sancağını ferzend-i kihteri Sulṭān Murād'a virmiş idi, ve Tarakcı Yeñicesi ve Göynik ve Mudurnı cānibleri ki, şehzāde-i mihteri mezbûr Süleymān Paşa'nıñ kılıcıyla fetḥ olunmuşidi, eyāletini ol dilīr-i pāk-nijāda tevcīh buyurmuşidi. Yaᶜnī ki, muḳaddemā dilīrān-ı ġuzātdan Konuralp ve Akçakoca ve Ġāzī ᶜAbdurraḥmān Akyazı Ovası ve Kocaili'ni ve Koñrapa ve Mudurnı ve Bolı vilāyetlerini fetḥ idüb, zeᶜāmet resminde her biri mutaṣarrıf iken ecelleri yetişüb, vefāt itdiklerince ol vilāyetleri birikdirüb Sancak ṭarīḳiyle Süleymān Paşa'ya lāyıḳ görülmüşdür. Ḥattā İznikmīd fetḥ olundukdan soñra yine müşārün ileyh şehzādeye żamīme virilmişdi.

el-Ḳıṣṣa, ol eṭrāfıñ keferesi mûmā ileyhiñ ᶜadāletini görüb, çok çok īmāna gelürlerdi. Her ne semte ġazā eylese öñine düşüb, muᶜāvenet kılurlardı ve bunlar bu semtde ġazā üzre iken, Orḫān Ḫān Ġāzī leşker çeküb, Karasī vilāyetine vardı. Balıkesir'i ve Berġama'yı ve Edremit'i tevābiᶜ ve mużāfātıyla aldı. Baᶜdehû ᶜavdet idüb, Ulubād ḳalᶜasını fetḥ u tesḫīr kıldı.

Mevlānā Rûḥī-yi Edirnevī ḳavlince bu ẕikr olunan fütûḥāt soñrasında, bir gün Orḫān Ḫān Ġāzī Rûm-ili'ne geçmek fikrin eyledi. ᶜİzz-i ḥużûrında ḥāżır olan ferzend-i mihteri Süleymān Paşa'ya bu ḫāṭırın söyledi. Müşārun ileyh hemān-dem ayağa kalkdı. ᶜArż-ı

meskenetle zemīn-bûs idüb, bu ḫidmeti kendüye fermān olunmasın recā kıldı.

Mezbûr şehriyār, ferzend-i ercümendin ᶜarż-ı tehālükde görüb, ıẓhār-ı meserret-i bī-şümār idüb, düᶜā-yı ḫayr ile bu ġazāyı sipāriş itdi. Tā ki, Süleymān Paşa çekilüb, Aydıncık'a vardı. Andağı temāşālığı seyr iderken, ḫāṭırasını Ece Beğ ve Fāżıl Beğ nām iki bahādıra bildirdi.

Ammā ᶜÂşıḳ Paşa Tārīḫi'nde: Bir gün Süleymān Paşa'nıñ Aydıncık'da temāşālığı temāşā iderken, deryāya naẓar idüb, bir miḳdār fikre vardı. Ke-ennehû āyīne-i deryāda sudan fetḥ u ẓafer müşāhedesin kıldı. Ümerā-yı ġuzāt "Bāᶜiṣ-i fikr-i şerīf nedir?" didiklerinde, "Fikrim budur ki, sallar tedārükini idevüz. Gürûh gürûh Rûm ili sāḥiline geçevüz" buyurdılar. Fe-lā-cerem imtiṣālen bi'l-emr cümleden evvel emri ile İnlükemer nām maḥalle vardılar. Bir sāl düzüb, ikisi üstüne bindiler. Gelibolı'dan Yukarı Çimenlik nām ḳalᶜa civārına çıkdılar. Gice ile bağlar arasında bir kāfir bulub, ol gice baḥri geçdiler. ᶜAle's-seḥer aldıkları dil **(17b)** ile Süleymān Paşa cenābına (b17) geldiler. Şehzāde-i müşārun ileyh ol kāfire ḫilᶜat giyürdi. Tā ki, kendülere kulağuzluk idüb, Rûm-ili'ne geçmek tedārüki görildi. Zīrā ki, Sulṭān Orḫān'ıñ izdiyād-ı müknet ve fütûḥāt-ı keşīre ile kerr u ferr u şevketi eḳālim-i şarḳ u ġarba münteşir olub, Ungurus kıralı ve Laz beğleri ve Sırf voyvodaları istimāᶜ idince ittifāḳ-ı pür nifāḳ ile Anaṭolı'ya geçüb, Orḫān Ḫān'ıñ izālesine ḳaṣd itdiklerini ümerā vü vüzerā istimāᶜ idicek, Süleymān Paşa Cenāb-ı Pādişāhī'den Rumili'ne geçmek ḫuṣûṣında istiᵓẕān kıldı. Meşāhīr-i dilīrān-ı

ġuzātdan ve mücāhidīn-i şikātdan Yaᶜḳûb Ece ve Fāżıl Beğ ve Yaᶜḳûb Beğ nām bahādırlar Gelibolı'ya karşu deryā mili ile otuz mile ḳarīb olan Kemer nām mevżıᶜa vardılar ve mīşe-zārında küffārıñ sığırların bulub, nicesin tutub, derilerin yüzüb, birbirine bağlayub, sallar düzdiler. Tā ki, ol tedārükle Rûm-ili yakasına geçüb, ḳalᶜa fetḥ itdiklerince, kifāyet miḳdārı adam geçüreler. Fī-nefsi'l-emr evvelā Ece Beğ ve Fāżıl Beğ nām, ḳalᶜa cānibine gice ile geçdiler ve bağlar arasında bir kāfir bulub, Süleymān Paşa'ya dil getürdiler. Mezbûr kāfire Süleymān Paşa ḫilᶜat-i fāḫire giydürüb, riᶜāyet olunmağla bunlara reh-nümālık eyledi. Yetmiş-seksen kişiyle ve baᶜżılar ḳavlince yalıñız kırk kişi ile Süleymān Paşa ve mezbûrān-ı dilīrān-ı ḳaviyyu'l-ḫaṣṣā Rûm-ili yakasına geçdiler ve zebān-ı ḥālile gûyā ki, bu ebyātı su gibi ezber okudılar:

Naẓm:

Akdeñiz'i geçmişüz biz bu iki sālile,
Himmet-i merdānile, ġaybdan irsālile.

Oldı bizim sālımız taḫt-ı Süleymān'ımız,
Gözlerimiz açmışuz aḥsen-i aᶜmālile.

Neşr: Ḥattā nāẓım-ı Mevlûd-i Nebī eimme-i mükerremeden merḥûm Süleymān Çelebī ki, müşārun ileyh Süleymān Paşa-yı Ġāzī'-niñ semiyy-i hem-meşrebi ve aḥyānen ser-ḥalḳa-i bezmine dāḫil olub, muṣāḥabetiyle şeref kesb iden hem-nām-ı müeddebi idi, mücāhid-i büzürgvārıñ Rûm-ili yakasına geçdüğini ki, işitdi, tehniye-i ġazā-nāme-i bī-hemtā inşā idüb, münāsebetle bu maṭlaᶜ-ı ġarrāyile ıẓhār-ı maḥabbet itmişidi:

Naẓm:

Velāyet gösterüb ḫalḳa, sûya seccāde salmışsın,
Yakasın Rûm-ili'niñ dest-i taḳvāyile almışsın.

Evvelā Odköklük kalᶜasını aldılar. Ḫalḳını ᶜumûmen kılıçdan geçürdiler. Baᶜdehû Eksemīl kalᶜasın fetḥ itdiler ve içindeki küffārı ḫarāca kesdiler. Bu minvāl üzre ḳalᶜayı ki aldılar, küffārını riᶜāyetle ḫoş tutdılar ve gemiler gönderüb, dört-beş yüz adam daḫī geçürdiler. Eṭrāfda buldukları atlar ile atlandılar ve Akça Liman'a varub, gemilerini ateşe yakdılar. Ve mehābet-i şehzāde, bir derecede müheyyā vü āmāde idi ki, kangı ḳalᶜaya teveccüh itdiler ise içinde küffār "**Mā lekum lā-tenāṣarûn**"[1] sırrına mā-ṣadaḳ ve āmādegān-ı ceng ü peykār "**Bel hümü'l-yevme müsteslimûn**"[2] mażmûnına mülḥaḳ, günden güne nuṣret ü ẓaferleri efzûn ve aḥvāl-i kefere-i fecere sāᶜat-be-sāᶜat vājigûn olmakda idi. Muḥaṣṣal-ı kelām, gün-be-gün ḳuvvet buldılar. Murād idindikleri ḳalᶜayı silki tesḫīre çekdiler. Bu minvāl üzre Ḳalᶜa-i Çemen ve Ḳalᶜa-i Ayaşla ve Ḳalᶜa-i Odköklük ve Ḳalᶜa-i Kırgızḥiṣār ve Ḳalᶜa-i Eceābād ve Ḳalᶜa-i Düğür ve fetḥ-i Gelibolı ve fetḥ-i Karacık ve fetḥ-i Ḫayrābolı ve fetḥ-i Tekfûrtağı ve baᶜżı ḳalᶜalar, sene tisᶜa ve ḫamsīn ve sebᶜa-mie (759/1358) tārīḫinde fetḥoldı. Ḥattā Yaᶜḳûb Ece fetḥ itdügi vilāyete Eceābād (b18) nām konuldı. Ammā Gelibolı Tekvurı alay bağlayub şehzāde ile ᶜaẓīm ceng ü neberd eyledi. Lākin furṣat ve iġtinām mücāhidīn-i aḥyāra ve meẓellet ü inhizām küffār-ı füccāra vāḳiᶜ olmağın tekvurı kaçub, ḳalᶜaya girdi ve baᶜdehû tedrīcile ol daḫī alındı.

1) Kurᵓān-ı Kerīm, XXXVII (Ṣāffāt sûresi), 25.
2) Kurᵓān-ı Kerīm, XXXVII (Ṣāffāt sûresi), 26.

(18a) Ḥattā ġuzāt, māl-i ġanāyimi Bektāşi börgleriyle bölişüb, ekşeri altun üsküf idindi. Şehzāde-i ġazā-kirdār daḫī Mevlānā Celāleddīn-i Rûmī külāhin giyüb, pīç-der-pīç, naẓīri nā-yāb, vehīc destārını anıñ üstine sarınurken, anlar daḫī ġuzāta ıṭṭırāden külāh-ı mevlevīsini zer-endûd, yaᶜnī zer-rişte-i tār u pûd resminde sarınurken, bu minvāl üzre vaẓᶜ itdirdi.

el-Ḳıṣṣa, Sulṭān Orḫān zamānındaki ġāzīler küffārıñ māl ü menālini iġtinām ile bir mertebede ġanī oldılar ki, içlerinden biri zekāt virmelü oldukda bir faḳīr bulamazdı ki, müsteḥaḳḳ-ı zekāt olaydı.

Li-Münşiihī:

Zihī ġınā-yı firāvān, zihī menāl-i füzûn,
Ġuzāt içinde bulunmaya faḳrile maġbûn.

Baᶜde ẕālik Aydın ili beği olan Aydın Beğ oğlı Ġāzī Umûr Beğ gemilere binüb, ıẓhār-ı kerāmetle Rûm-ili'ne akınlar idüb, bir mertebede nām-dār ve muᶜteḳad-i ġuzāt-ı ẓafer-kirdār oldı ki, uğrı fetḥ u tesḫīre maḳrûn ve yümn-i maḳdemi berekāt-ı gûnā-gûn ile rûz-efzûn olmağın, mücāhidler "Ġāzī Umûr Beğ başiyçün" diyû and u ḳasem yād itdiklerince ānıñ nāmı ile sevgend itmeğe başlamışlar idi.

Ḥāṣıl-ı kelām: Süleymān Paşā-yı Ġāzī altı ay miḳdārı Rûm-ili'nde aldı, virdi. Ġāzī Umûr Beğ ve Evrenos Beğ ve Ece Beğ ve Fāżıl Beğ ve bir birlerinden yeğ nice beğler eṭrāf-ı memālike akınlar kıldı. Tārīḫ-i hicretden sene s̱emān ve ḫamsīn ve sebᶜa-mie (758/1357) ḥudûdında dāru'l-cihād-ı ḳadīm, āşıyān-ı şahbāzān-ı ḳavīm, leb-i

deryāda vāḳıᶜ, bağ u rağ ve ḫuld-i berīn gibi ṭarāvet ü leṭāfetle şāyiᶜ Gelibolı ḳalᶜasını aldılar. Deryāya müşrif bir ᶜālī sarāy binā eyleyüb anda kaldılar. Ḫuṣûṣā Sulṭān Murād Ḫān-ı nām-dār ki, Ġāzī Ḫudāvendigār nāmıyla şöhre-i dār u diyārdır ve bu sülāle-i sāmiyede kerāmet ü velāyetle bülend-iştihārdır, ekşeriyā Gelibolı'da sākin oldılar, Burûsa dāru'l-mülkinden her cihetle ānı tercīḥ kıldılar.

Li-Münşiihī:

Mevlidimdir benim hem ol kişver,
Peykerim anda buldı ḳuvvet ü fer.

Pederim ercümendim ᶜAbdullāh,
Ḫᵛāce-i ehl-i ḫayr u tārik-i cāh.

Niᶜmeti ehl-i ᶜilme āmāde,
Kerem ü lüṭfi ḫāriḳu'l-ᶜāde.

Leb-i deryādadır o şehr-i laṭīf,
Bağ u rāğı miṣāl-i Ḫuld-ı naẓīf.

Etḳıyā kānıdır, güzel yerdir,
Sāḥili ammā ki, ġarḳ-ı gevherdir.

Ḥāṣılı ol diyār-ı nüzhet-sā,
Oldı aṣḥāb-ı ṭabᶜa menbaᶜ-ı cā.

İçlerinde kimesne yok ḫālī,
Herkesiñ muntaẓamdır aḥvāli.

Kimi ᶜārif, kimi mücāhiddir,
Kimi ḳāniᶜ, kimisi ᶜābiddir.

Merd-i ᶜayyāşa ḫod nihāyet yok,
ᶜIşḳ-bāzına ḥadd ü ġāyet yok.

Ola ma'mûre ḥaşre-dek o maḳām,
Beyt-i Ma'mûr idine ānı enām.

Neşr: Küffār-ı Efrenc taṣarrufına dāḫil olmadın Yûnānīler elinde olmış. Bi-ḥayşü'l-mażmûn Ḳal'a-i Ḳal'-izār nāmiyle şöhret bulmış. Niteki ol tārīḫde Üsküb ḥiṣārı Ḳal'a-i Gevher-nigīn ismiyle naḳl olunmuşdır.

Li-Münşiihī:

Çü şüd mevlidem Ḳal'a-i Gül-zār,
Gülī dārem u bülbülem bī-ḳarār.

Zi-eş'ār-i nigīn min-külli ḫacil,
Şinīdī ki, bāşed ḫacil gül zi-gil.

Çü der-sāḥil-i baḥr şüd behre-em,
Dürr-i şehvār-est, zer-i mihre-em.

(b18) Fe-lā-cerem Gelibolı ḳal'ası eṭrāfındaki nevāḥī fetḥinden soñra Lāz vilāyeti küffārı bir 'aẓīm direng itdiler. Ġuzātıñ izālesi niyyetine 'asker çeküb, Ma'igara'ya-dek, geldiler. Süleymān Paşa bu ḳıṣṣadan ḫaberdār oldı. Yanında bulunan ġuzātdan kırk nefer kimseyi Meylik Ḳal'ası fetḥine ve ḥıfẓına alıkodı. Sāiri yanınca uydurub, şeb-ḫûn niyyetine çekildi. Ḥattā ḥāżır naḳḳāresi bulunmamağın bir aş tasını naḳḳāre yerine çaldırdı.

VEFÂT-ı SÜLEYÂN PAŞA BU TARĪḲLA YAZILMIŞDIR Kİ

Şehzāde-i dilīr gāh fetḥ u tesḫīr ve gāh ṣayd u naḫcīr idüb, kuşlukluk menzil bir yer olmağın, ekṣer-i evḳātda iḳāmeti anda iṣbāt buyurdılar. Şikārgāhı, ḫāristān u kûh u deşti çengelistān olmağın, "Ne belā yerdür!" diyû ta'bīr eylediler. Ba'dehû anlarıñ nefes-i pāki żāyi' olmayub, Bolayir nāmı ile şöhret virildi. Fī-nefsi'l-emr salla geçüb evvel ḳadem basdıkları yerde sala sarılmaları taḥḳīḳ buldı. Ya'nī ki, bir kaza doğan saldılar. Ardınca at burağub, giderken tekerlenüb teslīm-i rûḥ eylediler. Ya'nī ki, Gelibolı fetḥinden soñra Ḫayrabolı ve Çorlı semtlerine gāh kendüler ve gāh Evrenos Beğ ve Ḥacı İl Beği akınlar idüb, toyumluklarını Gelibolı'ya getürüb, keẕālik Dimetoka'yı ġāretden soñra Orḫān Ḫān Ġāzī vefātından iki ay evvelince fevt oldılar. Ba'dehû ol senede Orhān Ġāzī daḫī altmış dört yaşında ve otuz dört yıl tāc-ı Salṭanat başında iken, 'ālem-i baḳāya riḥlet itdiler. **Raḥmetu'llāhi 'aleyhi ve eskenehû fi'l-cenneti'l-a'lā**. Ve bi'l-cümle Sulṭān Orḫān babası 'Oṣmān Ḫān taṣarruf itdüği beş sancaklık yerden mā-'adā Livā-i Karasī ve Livā-i Gelibolı ve Livā-i Vize ve iki sancaklık yer daḫī 'umûmen iki beğlerbeğilik vilāyetinde bi-tarīḳı'l-istiḳlāl mutaṣarrıf idiler. Nihāyet beğlerbeğilik nāmıyla kimesneye tevcīh kılınmadılar.

Ammā Ḥasenāt ü Ḫayrātları:

İzniḳ'de yedi yüz otuz iki (732/1331) sālde bir kilisāyı cāmi'-i şerīf itdiler ve bir medrese daḫī binā itdirüb, Âl-i 'Oṣmān'dan medrese binásını evvelā anlar icād eyledi. Ve bir 'āli 'imāret daḫī

Burûsa'da yapdırdılar. Fuḳarā-i ebnā-i sebîle aṭᶜıme-i gûnā-gûnile ziyāfet şarṭın itdiler ve tevliyetini Burûsa ḳadısına meşrûṭ kıldılar. Baᶜdehû şāhzāde Süleymān Paşa merḥûm merḳadine Ḳaṣaba-i Bolayır'da bir cāmiᶜ-i şerîf ve tābḫāne-i laṭîf, ḫuṣûṣā bir ᶜālî ᶜimāret, ġurabā vü müsāfirîne nefāyis-i müteᶜaddide ile riᶜāyet irāde kıldılar. Bunlardan māᶜ-adā Geyiklübaba nām ᶜazîziñ üstine bir tekye ve bir cāmiᶜ-i şerîf inşā buyurdılar. Vefātları yaᶜnî ᶜālem-i ᶜulvîye ᶜazîmetleri ve bu gûne rifᶜat ve derecātları sene sittîn ve sebᶜa-mie(760/1359)'de vāḳiᶜ oldı. Gencîne-i ẕāt-ı muṭalsamları şehr-i Burûsa'da taḥaḳḳuḳ buldı. **Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh.**

FAṢL Fİ-VÜZERÂİHİM VE ÜMERÂİHÂ Bİ'L-ḪULÛṢI VE'L-VELÂ' EBÜ'L-MÜCÂHİDÎN ᶜOṢMÂN ḪÂN-ı CELÂLET-KARÎN VE SULṬÂNU'L-MÜBÂRİZÎN SULṬÂN ORḪÂN-ı FELEK-TEMKÎN ZAMÂNINDAKİ VÜZERÂ-i PİŞÎN VE VÜKELÂ-i ᶜUẒAMÂ-i MÜTEKADDİMÎN ZİKRİNDEDİR

Eğerçi ki, ibtidā-i āyîn-i devletleri olmağın, vezîr nāmına bellü başlu müşîr ve merciᶜ-i ṣaġîr u kebîr kimse yoğıdı. Lākin ᶜOṣmān Ḫān evlād-ı emcādından Orḫān-ı kişver-küşā, babası ᶜaṣrında ser-ᶜasker-i nām-dār ve diğer ferzend-i ercümendi ᶜAlî Paşa dāyimā yanlarında müdebbir-i (b19) kār u zār ve melāẕ-i kibār u ṣıġār olub, fî-zemāninā görülen vekālet ḫiẕmetini anlar iderdi ve Etrāk ḳabîlesi mā-beyninde ferzend-i mihtere Paşa dinilmek ādet olmağın şehzāde-i mezbûr-i kebîre, sinnine bināen, ᶜAlî Paşa dinilürdi. Fe-lā-cerem anlar ki ḫiẕmet-i vezāretde ṣābit-ḳadem oldılar ve beyne'l-ᶜasker ᶜAlî Paşa nāmıyla ᶜunvān buldılar, andan soñra vezir olanlar daḫî Paşa ıṭlāḳıyla

şöhret buldı. Ḥattā Orḫān Ḫān evlādından Süleymān Paşa'da daḫî hem vezāret ve hem ferzend-i mihterleri oldukları ḥālet bu ḫuṣûṣıñ ṣıḥḥatına delālet eyledi. Ammā mezbûr ᶜAlāeddîn Paşa ᶜilm ü zühd ü ṣalāḥla engüşt-nümā ve keṣret-i ᶜıbādet ü ṭāᶜatla tārik-i devlet-i dünyā olmağın, her çend ki, emāret teklîf olundı, ḳabûl eylemedi ve muḳteżayāt-ı nefsāniyye **(19a)** üzre biz de leẕāyiẕ-i cāh u celālden behre-mend olalım dimedi.

Mezbûr ᶜAlî Paşa babası ᶜOṣmān Hān'a vezāret itdikden soñra karındāşı Orḫān'a daḫî vekālet eyledi. Ḥattā Burûsa fetḥinden soñra Sulṭān Orḫān beyāż üsküf giymek ve ᶜumûmen ᶜasākir-i İslām kırmızı börk giyüb, lāle-vār meydān-ı kār-zārda mümtāz görünmek içün ve ol tārîḫe gelince Şāh-ı Selçûḳî nāmına okunan ḫuṭbe vü sikke, Orḫān-ı ẓî-şān nām-ı nāmîsi ile ᶜunvān bulmak vezîr-i mezbûrıñ ᶜarż u ilḳāsıyla vāḳiᶜ oldı.

ÜMERÂ-İ DEVLETLERİ

Koñur Alb'dır ki, Akyazı ve Koñrapa ve Bolı ve Mudurnı nāḥiyesini fetḥ idüb ölince sancaklık üzre mutaṣarrıf oldı ve Akçakoca Kocailini tesḫîr kılub ḥayātda oldukca emāreti āña iḥsān kılındı. Anlar öldükden soñra ol vilāyetler umûmen şehzāde Süleymān Paşa'ya virildi ve İnöñi Sancağı ki, Ḳaraḥiṣār emāretidir, şehzāde Sulṭān Murād Hān'a virildi ve Ḳaramürsel, hālā Ḳaramürsel diyû şöhret bulan nevāḥîye tā ölince sancak üzre mutaṣarrıf oldı. Bunlardan mā-ᶜadā Ermenî Pazarı Baḫşlû Beğ'e ve Ḳayseri ḥükûmeti Akbeşe ve Gelibolı ḳurbında Eceābād nāḥiyesi eyāleti ol yerleriñ

fâtiḥi Ece Beğ'e ve cümleden evvel sâl düzüb, anıñla dil almak niyyetine Rûm-ili'ne geçen Fâżıl Beğ'e revâ görildi. Ammâ Dimetoḳa Eyâleti cümleden evvel Evrenos Beğ'e, baᶜdehû Dimetoḳa'yı fetḥ idüb ġâret ve Burgus semtlerini ḫaşâret kılan Ḥacı İl Beği'ne tevcîh kılındı. Ammâ Ḥacı İl Beği ġâyetde mücâhid ve yarar ve Evrenos Beğ'le ġazâlarda bir birlerine hevâdâr, ᶜaṣrında şecîᶜ ve ferîd-i mümtâz ve zamânında dilîr ve düşmen-gîr-i ᶜadüv-şikâr olub, sene sitt ve sittîn ve sebᶜa-mie (766/1364-65) târîḫinde ṣarf-ı seref kırk-elli biñ küffâr-ı ḍalâlet-ḥiref, kemâl-i tehâcüm ü terâkümle mânend-i ḳaṭarât-ı bârân u berf Edirne'yi almak ḳaṣdına gelüb, Çirmen Sancağı'nda ḥâlâ Sırfsınduğı nâmıyla meşhûr olan menzilde konub, ġurûr-ı pür-şürûrile fisḳ u fücûr idüb, yatdıklarında mezbûr Ḥacı İl Beği dört nefer yarar âdem ile şikâre çıkmış iken nâ-gehân leşker-i küffâr ol ḥavâliye geldi. Mezbûr ḫadem ü ḥaşemine ol gün vuṣûlüne imkân olmayub, ol gice şebḫûnla zümre-i müşrikîne ḥîle ve nîreng ḫuṣûṣında himmetini berk ve iḥtimâlât-ı ḫavf u ḫaşyetini terk eyledi.

Asâkir-i küffârıñ ve dört ṭarafından âvâz işidilmek mertebesinde yakın olan dört tepeye birer âdem, dördüncü tepede debe ve tenhâ (b19) bir âdemi ile kendüsi ṡâbit-ḳadem olub, "**el-Ḥarbu ḫudᶜah**" hadîṣ-i şerîfine imtiṣâl ve muᶜcizât-ı Ḥażret-i Muḥammed -**ṣalla'llâhu ᶜaleyhi ve sellem**- gerekdir diyû zemzeme-i hücûm u [ḳıtâl idüb ittifâḳları üzere bir yerden ki, ṣadâ vu çâr kûşe-i pür-zemzeme vü ġavġâlar kıldılar. Mest ü][1] maḫmûr ve naṭᶜ-ı istirâḥatda ber-ġurûr yatan ehl-i fücûr-ı faḫûr "Hay meded, İlbeği geldi!" diyû

1) Bu kısım (b) nüshasında yoktur. Asıl nüshada mükerrerdir.

atlarına süvâr ve gice karañusunda bir birlerine sell-i seyf-i ḫûn-bâr idüb, birbirleriyle bir derecede ceng itdiler. Aṣlâ vâḳıᶜ-ı ḥâlden âgâh olmayub, dört ṭarafdan gelen ṭabl-bâz ṣadâların virüb, ol vâdîlerin pür itdürüb, bunlara mehâbet müstevlî olub, birbirlerine urdılar kılıcı, ekṣeri küşte ve sâirleri zaḫm-ḫorde olunca çalışdılar. Ancak, firâr iḫtiyâr idenler kurtuldı. Ol zümre-i zemîmeniñ şülüşi ancak kurtuldı. Ammâ Lala Şâhîn ki, ol kâfirleriñ defᶜi ḳaṣdına ol vâdîlere ḳarîn ve bir menzil miḳdârı yakın olmuşidi, ḥikmet Allâh'ıñdır, bu ṣît u ṣadâdan âgâh olub, ᶜale'l-fevr askeri atlandı, ḳarârı firâra tebdîl itmiş askeriñ kuyruğın ele aldı. Birbirleri kılıcından ḫalâṣ olanlar göz gözi gördükde bunlarıñ kılıcından kurtuldı. Baᶜdehû döndiler, emvâl-i ġanâyime ġarḳ oldılar. Ve lâkin "Lala Şâhîn nedir ki, ᶜasker-i küffârı ürkütdün, bana naṣîb olacak nâm-ı bülendi sen taḥṣîl idüb, dört **(19b)** âdemle elli biñ kâfiri rû-gerdân itdiñ" diyû sâyir ekâbir u ümerâ bi-esrihim Ḥacı İl Beği'ne, "**Ḥaseden min ᶜindi enfüsihim**"[1] buġż u ᶜadâvet itdiler. Nezâketle Pâdişâh'a ġamz iderek, baᶜde zamân iki gözlerin oydurub, siyâsetle ḳatl itdirdiler. Belî öyledir. Rûzigârıñ ezelî kârıdır ki, ḫizmet muḳâbelesi derd ü siyâset ve ᶜarż-ı ṭaviyyet cezâsı elbette ḳatl ü siyâset olur.

Li-Münşiihî:

Rûzigârıñ bu kârıdır ezelî,
Merd-i ḫizmet-güẕârı bî-ser ider.

Cân u başla ḫizmet eyleyeniñ,
Cevrile ḥâlini mükedder ider.

1) Kurᵓân-ı Kerîm, II (Baḳara sûresi), 109.

Yoluna cān viren kulıñ, şehler,
Kudreti toprağa berāber ider.

Başın almazise siyāsetile,
Bār-ı kahrını bārı ser-ber ider.

Lāyık-ı rifᶜat olanı devrān,
Düşürür zillete muhakkar ider.

FAŞL: SULṬÂN ORḪÂN'IN ZAMÂN-I DEVLETİNDEKİ MEŞÂHİR-İ ᶜÜLEMÂ-İ ᶜİZÂM VE EKÂBİR-İ MEŞÂYİḪ-İ VÂCİBÜ'L-İḪTİRÂM BEYÂNINDADIR

Bu zümre-i celīleniñ evveli yaᶜnī ol ᶜaṣr ᶜālimleriniñ ekmeli **Mevlānā Dāvûd-ı Ḳayṣarī**'dir ki, kendüler Ḳaramānīdir. Muḫtaṣarāt'ı vilāyet-i mezbûrede taḥṣīl itdikden soñra Mıṣr-ı Ḳāhire'ye varmışlar, ᶜİlm-i Tefsīr ve Ḥadīṣ ve Uṣûl'i ol diyārıñ ᶜülemāsından taḥṣīl etmişler, ᶜulûm-ı ᶜaḳliyyede müşārun ileyh oldukdan soñra, ᶜİlm-i Taṣavvuf'a iştiġāl itmişler, ol baḥriñ daḫī nihāyetine ġavṣ itdikden soñra Şeyḫ-i Ekber ᶜArābī'niñ Füṣûṣ'ını şerḥ eylemişler, ḫuṣûṣā ol kitābıñ muḳaddimesinde uṣûl-i ᶜİlm-i Taṣavvuf'ı aḥsen vechile beyān kılmışlar, vaḳtā ki, Orḫān Ḫān İznik'deki medrese-i şāmiḫatü'l-bünyān inşāsı ile kāmrān oldı, baᶜde't-tefaḳḳud, tedrīs-i medrese-i mezbûre fāżıl-ı mûmā ileyhe münāsib görüldi. Devlet-i ᶜOṣmāniyye'de evvel binā olunan medrese ol idüği Şaḳāyıḳ'da taḥḳīḳ olunmuş.

Mevlānā ᶜAlāeddīn-i Esved: Bunlara **Kara Ḫᵛāce** dimekle maᶜrûf, ᶜulûm-ı mütenevviᶜa ile mevṣûf bir feylesofdur. Uṣûl'de Muġnī nām kitābı şerḥ eyledi ve Viḳāye'ye bir laṭīf şerḥ

yazdı. Ammā evāyil-i ḥālinde bilād-ı ᶜAcem'e vardı, tekmīl-i fażīlet itdikden soñra Rûm'a gelüb, İznik'deki Medrese-i (b20) Orḫāniyye'ye Tāceddīn-i Kürdī vefātından soñra müderris oldı. Ol medresedeki iştiġāli ḥālinde Viḳāye şerḥini teᶜlīf itdi. Mevlānā Şemseddīn el-Fenārī bunlardan telemmüẓ itmiş, baᶜdehû bir ḫuṣûṣa incinüb, Mevlānā Cemāleddīn-i Aksarāyī tedrīsinden teleẕẕüẕ itmiş.

Mevlānā Cendereli Kara Ḫalīl dimekle meşhûr Devlet-i ᶜOṣmāniyye'de evvelā ḳāḍī-ᶜaskerlik ile mezkûr, ᶜilm-i meşrûᶜātdan maᶜlûmātı mevfûr bir ehl-i ᶜilm idi, sābıḳan ẕikr olunan ᶜAlāeddīn'iñ ṭalebesinden iken bir gün Sulṭān Orḫān Mevlānā-yı mezbûrı ziyārete varmış, ordularında ḳażā ḫiẕmetine istiḫdām içün ṭalebesinden birini iltimās itmiş. Eğerçi ki hiç birisi ḫiẕmet-i Sulṭān'a rıżā göstermemiş, yanar āteşden kaçar gibi firār üzre olmuş, lākin Kara Ḫalīl cebren taᶜyīn olunmuş. Bu ṭarīkile ḫidemāt-ı serverīye düḫûl eyleyüb, devletle irtifāᶜ-ı şān bulmuş. Sulṭān Murād Ḫān Veziri Ḫalīl Paşa tā Sulṭān Süleymān ᶜaṣrında Ḥaleb defterdārı olub, ümerāya ilḥāḳ olunan Cendereli-zāde, mezbûruñ neslinden ẓuhûra gelmişdir. Ḫānedān-ı ᶜOṣmāniyye'ye çokluk ḫiẕmeti sebḳ eylemişdir. Ve baᶜżıları ḳavlince mezbûr Mullā Ḫalīl zamān-ı ḥükûmet-i ᶜOṣmān Ḫān'da Bilecik ḳażāsiyle ḳadr-i celīl bir ᶜazīz idi. Evvel İznik'e, baᶜdehû Burûsa'ya ḳāḍī olmuşdur. Dāḫi soñra ḳāḍī-ᶜasker ve vezīr-i nām-ver kılınub, "Ḫayru'd-Dīn Paşa" diyû şöhret bulmuşdur.

Mevlānā Ḥasan-ı Başrī: Mecdeddīn-i Ḳayṣerī şāgirdlerindendir. Baᶜżı fünûnı taḥṣīlden soñra diyār-ı **(20a)** Şam'a varmış. ᶜİlm-i Tefsīr ve Ḥadīṣ'i andaki fużalādan tekmīl kılmış.

Ba^cdehû ^cİlm-i Fıkh'da bir kitāb naẓm eylemiş. Der-^cakab ^cİlm-i Ferāyiż'i daḫī naẓm-ı laṭīfle müeddā kılmış. Ba^cde zamān dekāyık ve esrārını şerḥ idüb, küllīce eṣer itmiş. Ḥattā ^cArûż-ı Endelüsī'ye daḫī müfīd ve muḫtaṣar şerḥ yazmış.

VE MİNE'L-MEŞÂYİḪ Fİ ZAMÂNİH

Ḥacı Bektāş-ı Velī: Nesebleri Seyyid Muḥammed bin Mûsā Ṡānī bin İbrāhīm bin el-Mücāb bin İmām Mûsā Kāẓım'dır ki, anlarıñ nesebleri maḥallinde beyān olunmuşdur. Ammā Neseb-nāme'de Seyyid Muḥammed eş-Şehīr el-ān bi-Ḥacı Bektāş bin Seyyid Mûsā Nişābûr bin Seyyīd İsḥāḳ es-Sākin bi-Âbe İbṇ Seyyid İbrāhīm el-^cAskerī bin Seyyid Mûsā eş-Şehīr bi-Ây Seyḥa bin Seyyid İbrāhīm el-Murtażā el-Aṣġar bin el-İmām Musā'l-Kāẓım **-raḥmetu'llāhi ^cāleyhim ecma^cīn-** yazılub, üç baṭn ziyāde yazılub, ya^clemu'llāh eṣaḥḥ odur. Fe-lā-cerem İbrāhīmü'l-Mücāb Maḥrem-i Sulṭān-ı Ḫorāsān İmām ^cAlī bin Mûsā Rıżā'nıñ bi-eb ve ümm birāder-i kihteridir. Zīrā ki, İmām-ı velāyet-meāb ve İbrāhīm-i Mücāb ve ^cAbbās ve Ḳāsım ve Ḥamza nām büzürgvārīn-i me^cālī-cenāb cümle bir anadan olmağla İmām Mûsā Kāẓım'ıñ otuz yedi evlādı meyānında memdûḥ u mümtāz olmuşlardır. Ya^cnī ki, beyne'l-kevākib müşārün ileyh olan ḫamse-i müsteraḳa gibi ol sādāt-ı pesendīde-ṣıfāt necmetu'n-nebeviyye diyû şöhret bulmuşdır. Pes Ḥacı Bektāş-ı Velī'niñ pederi, Seyyid Muḥammed eṣ-Ṡānī laḳabı ile meşhûrdur ki, İmām Mûsā Rıżā vefātından soñra Ḫorāsān vilāyetine göçüb, temekkün itdikleri ḳaṣaba-i maṭbû^ca ve şehristān Nişābûr'dur. Ḥattā ol şehriñ ^cülemāsından Şeyḫ Aḥmed nām ^cazīziñ Ḫatme nām duḫteri

ile tezevvüc eyledi. Ba^cde zamān kendülerden Ḥacı Bektāş vücûda geldi. (b20) Vaḳtī ki, nihāl-i ḳāmeti serv gibi ser-efrāz ve beyne'ṣ-ṣıbyān kemāl-i ṣalāḥ u diyānetle mümtāz oldı, pīrān-ı Türkistān'dan Ḫ^vāce Aḥmed Yesevī'niñ ḫalīfe-i nām-dārı Şeyḫ Loḳmān, ^caṣrınıñ muḫtārı ve envā^c-ı fezāil ü kerāmātla Ḫorāsān vilāyetiniñ mürşid-i bülend-iştihārı idi. Bināen ^calā ẓālik vālid-i büzürgvārı, Ḥacı Bektāş'ı anlara şāgirdliğe virdi. "^cUlûm-ı ẓāhire ve bāṭınei anlardan taḥṣīl itsün" buyurdı. Zīrā ki, İmām-ı Ca^cfer-i Ṣādıḳ Ḥażretleri kendü ḫırḳa-i mübārekesini Bāyezīd-i Bestāmī eliyle mezbûr Şeyḫ Loḳmān'a göndermişidi. Berr u beyābān ü kûhistānda dīvāne-vār geşt ü güżār iderken ḫırḳa vüṣûlünden soñra āḫar vādīye ḳadem basub, şehr-i Nişābûr'da mütemekkin olmuşidi. İmām ^cAlī ki, Ḥacı Bektāş'a ta^clīm ḳaṣd iderdi, ol fātiḥasına mübāşeret itdikde ferzend-i sa^cīd ḫātimesinden ḫaber virirdi. Ya^cnī ki bilā-ta^clīm her ^cilmi üstāẓına tefhīm kılurdı.

Ġıbbe ẓālik Bektāş-ı Velī'ye Ḥacı ıṭlāḳına bā^ciş budur ki, Şeyḫ Loḳmān-ı pûyende bir zamanda ḥacc-ı şerīfe gitdi. Kûh-ı ^cArafāt'da sā^cir ḥuccācla vaḳfeye dururken ḫāṭırına pişi arzûsı ḫalecān itdi. Yanındaki yoldaşlarına ḫiṭāb idüb, "Bugün rûz-ı ^cArefe'dir, diyārımızda pişi pişirülüb, üleşdirülmek ^cādetdir" diyû cevāb itdüği gibi velīyy-i nām-dāra bu [gün rûz-ı ^cArefe'dir. Diyārımızda pişi][1] ḳıṣṣa ma^clûm oldı. Sa^cādet-ḫānesinde pişen pişilerden bir tepsi doldurub, velāyet eliyle Ḫorāsān'dan uzatdı, kûh-ı ^cArafāt'daki üstādına sundı. Pes Şeyḫ Loḳmān ol sene ki, ḥacc-ı şerīfden ^cavdetle

1) Matbû nüsha(s. 58.)'dan,

Ḫorāsān'a geldi, veliyy-i büzürgvāra mulāḳāt itdükde "Ehlen ve sehlen ve merḥabā yā Ḥacı Bektāş-ı Velī!" diyû ḫiṭāb ve ṭayy-i mekānla ḥacc-ı şerīfe vardıklarını remz-i müsteṭāb eyledi. Andan soñra şöhretleri Ḥacı Bektāş oldı. Ve bi'l-cümle veliyy-i kerāmet-āşār ḥadd-i bülûġa nāil ve büzürgvār oldukdan soñra bir ṣavmaᶜada ᶜuzlet idüb, kırk yıl tamām ṭāᶜat **(20b)** u riyāżat iḫtiyār eyledi. Aṣlā umûr-ı dünyeviyye ile muḳayyed olmadı. Ve riyāżat ḥālinde żaᶜf-ı bünyeleri bir mertebeye vardı ki, rukûᶜ ve sücûd itdikce ser-i mübārekinde beynisi ḥareket iderdi, ol cünbüşi yakınında olanlar duyardı. Bu ḥālle evḳātı güẕerān iken, pīriniñ pīri Ḫᵛāce Aḥmed Yesevī -**ḳuddise sırruh**- Ḥażretleri'ne mülāḳāt eyledi ve anlarıñ işāreti ile nice rûzigār Bedaḫşān mülkindeki küffāra ġazālar idüb, fī sebīliᶜllāh cihād saᶜādetini iẟbāt eyledi.

Ḫafī olmaya ki, mezbûr Ḫᵛāce Aḥmed Yesevī, İmām-ı Heştüm ᶜAlī Mûsā Rıżā ḫiẕmetine yetişüb, anlardan istifāża itmişlerdir. Ve āḫir ḥālinde Yesû nām şehirde sākin olub, "**el-ᶜuhdetü ᶜale'r-rāvī**" doksan dokuz biñ mürīd ile vilāyet-i Türkistān'da iştihār-ı tamām bulmuşdur ve ᶜilm-i ẓāhirde ve bāṭında hiç bir ferd kendü ile baḥṣe ḳādir olmamışdır. Ve dāyimā ᶜaraḳ-ı cebīn ve kedd-i yemīn geçinüb, ᶜibādetden ḫālī oldukça, kaşık ve kepçe ve keçkül yonardı. Maᶜāşına anlarıñ ḳıymetini ṣarf iderdi. Ṣadaḳāt ve nüẕûrı āyende ve revendeye beẕl iderdi.

Rivāyet olunur ki, ḫᵛāce-i nām-dārıñ bir öküzi var idi, dāyimā üstünde bir heğbe ile kaşık ve kepçe ve keçkül bedīdār idi ve ol şehriñ çarşusında devvār idi. Ḫarīdār olanları ne miḳdār ki alurlardı,

ḳıymet-i muᶜayyenesini heğbeye burağurlardı. Ol öküz aḫşama-dek her gün (b21) her bār gezerdi. Baᶜdehû ḥużûr-ı Ḫᵛāce'ye gelürdi. İçindekini kendü mübārek eliyle alurdı. Farażā bir kimesne ol metāᶜdan alsa ammā ḳıymetini heğbeye bırakmasa hergiz öküz ardından ayrılmazdı, tā ol alduğı metāᶜı veyāḫud akçeyi bırakmayınca āḫar semte gitmezdi. ᶜAzīz-i müşārun ileyhiñ bir kerāmeti daḫī ol gāvıñ bilā-dīdebān bu vech ile çarşuları deverān itmesiydi.

el-Ḳıṣṣa, Ḫᵛāce-i büzürg-vār Ḥacı Bektāş-ı nām-dārı vilāyet-i Rûm'a gönderdiler. "Sulucakaraöyüğü saña yurt virdik" buyurdılar. Veliyy-i kebīr daḫī eṣnā-i rāhda nice kerāmāt göstererek, şehr-i Necef'e geldi. İmām-ı ᶜAlī Ḥażreti'ni ziyāret idüb, anda bir erbaᶜīn çıkardı. Baᶜdehû Mekke-i Mükerreme'ye varub, üç yıl mücāvir oldı. Andan soñra Medīne-i Münevvere'de Ḥażret-i Resûlu'llāh -**ṣalla-'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**-'i ziyāret idüb, Yeẟrib ve Baṭḥā'da birer erbaᶜīn daḫī çıkardı. Andan Ḳuds-i Şerīf'e varub, Ḫalīlu'r-Raḥmān ziyāreti ile müstesᶜad oldı. Baᶜdehû Şām-ı Şerīf'e gelüb andağı emākin-i şerīfeyi ziyāret itdi. Ḳuds ve Dımaşḳ şehrlerinde daḫī birer erbaᶜīn ile imtiyāz buldı. Ve bi'l-cümle şehr-i Ḥaleb'deki cāmiᶜ-i kebīr'de ve Ḥażret-i Dāvûd Nebī -**ᶜaleyhi's-selām**- merḳad-i şerīfinde ve Elbustān nevāḥīsindeki Aṣḥāb-ı Kehf ġārında birer çille çıkardı. Ammā şöyle rivāyet olunur ki, Ḥażret-i Dāvûd Nebī -**ᶜaleyhi's-selām**- mezār-ı şerīfindeki erbaᶜīni baᶜżı ehlu'llāh recāsiyle iḫtiyār itdiklerinde, anlara ḫiṭāb idüb, "Murādıñız çille-i zenān mıdır ki, kırk gün bī-ekl ü şürb, ḫalvet çekesüz, veyāḫud çille-i merdān mıdır ki, kırk günüñ her birinde bir gāvı yaḫnī bişirüb, yiyüb, ardınca su içesiz, ıẓhār-ı bevl ü ḥadeẟden berī olasız?" buyurdılar.

Ġayrılar "Biz āña ḳādir değiliz" didiklerinde, kendüler ol maḳāmda çille-i merdān çıkardılar. Baᶜdehû Elbustān'dan Rûm'a müteveccih olub, Ḳayṣariye şehrine vardılar. Ol tārīḫde Rûm erenleriniñ ḳuṭb-ı nām-dārı Karaca Aḥmed Sulṭān idi ki, Sivriḥiṣār'da sākin Seyyīd Nûreddīn nām ᶜumde-i vāṣılīn terbiyesiyle seccāde-nişīn olmuşidi, ᶜaṣrında elliyedi biñ mürīd-i hidāyet-nüvīd Karaca Aḥmed Sulṭān'ıñ taḫt-ı ḥükminde bedīd idi. Ve Fāṭıma bacı nām düşīze-i vāṣıla ki, mezbûr Nûreddīn'in kerīmesi idi, Ḥacı Bektāş-ı Velī Rûm illerine maᶜnā yüzinden selām virdikde, evvelā Karaca Aḥmed meclisinde ayağa kalkub, üç kerre "Aleykümü's-selām yā veliyy-i be-nām" diyû Ḥacı Bektāş'ıñ selāmını ol ḫāṭun reddetmişidi. Ḥattā ḥużżār-ı meclis "Kimiñ selāmını aldıñız?" didiklerinde "Rûm'a bir gerçek er geldi **(21a)** ve size teveccühle selām virdi, anlarıñ selāmını aldık" diyû cevāb virdiler.

Bu daḫī menḳûldür ki, ol Ḥażret'iñ Vilāyet-i Rûm'a duḫûlüne Rûm erenleri rıżā virmeyüb, ġıbṭa ile menᶜine saᶜy itdiklerinde bir güğercin ṣûretinde mütemeṣṣil olub, ṭayerān ile geldiler, remz olunan Sulucakaraöyük'e kondılar. Ricāl-i Rûm bi'l-ittifāḳ Bāyezīd-i Bestāmī ḫulefāsından Ḥacı Tuğrul nām ᶜazīz-i müşārun ileyhe musallaṭ kıldı, tā ki, doğan sûretine girüb, ṭayerān eyleye. Ḥacı Bektāş'a ḥavāle olub, ser-pençesin uzatdı. Kaçan kim zaḫm uracak maḥalle yaklaşdı, veliyy-i vāṣıl, yine insān-ı kāmil şekline girüb, ol toğanı tutdı ve ḳuvvet-i (b21) velāyetle sıkdı bırakdı. Tā ki, nice zamān bī-hûş yatdı, baᶜdehû ᶜaḳlı başına gelüb meskenet itdikden soñra, "İmdi var, gördiğiñ söyle" diyû Tuğrul'a icāzet virdi. "Seni bize ḥavāle iden ricāl-i güzīni benim lisānımdan daᶜvet idesin" buyurdı.

Ḥālā ki, anlar daᶜvete icābet itmediler, ġıbṭaları ziyāde olub, müsāmaḥa semtin tutdılar. Lākin veliyy-i büzürgvār bir kerre "üf" didi cümlesinin çerağları söyindi. Üç gün neşīmenleri bī-nûr u fer kaldı. Baᶜdehû her biriniñ elinde ve altındağı seccādeleri ġāib oldı. Anda daḫī veliyy-i büzürgvārıñ kerāmeti ḳuvvet ü ẓuhḫr buldı. Pes bu ḥālāt Ḥacı Bektāş-ı ṣāḥib-kerāmāt cānibinden idüğini bildiler, ḫᵛāh u nā-ḫᵛāh, cānibine teveccüh kıldılar. Vardıklarında seccādelerini ᶜale't-tertīb döşenmiş bulub, ᶜazīz-i nām-dārıñ ḥużûrında yollu yolunca oturdılar. Kendülerden ol Ḥażret'e teslīm ve ᶜiẓam-ı şānını taᶜẓīm idüb, "Aḫteriçe" diyû laḳab kodılar. Fe-ammā ẕikrolunan ehlu'llāh, Ḥażret' in meclisine ᶜazīmet itdiklerinde Emre nām velī-yi vāṣıl mütābaᶜat itmedi. "Dost dīvānında cümle erenlere naṣīb üleşdirdiklerinde Ḥacı Bektāş nāmına kimesne görmedim ve işitmedim" didi. Veliyy-i nām-dār daḫī anıñ esrārını maᶜlûm idinüb, eḥibbāsından Sarı İsmāᶜīl nām merd-i vāṣılı gönderdi, mezbûr Emre'yi ḥużûrına getürdi. "Dost dīvānında size ḥicāb māverāsından ve merdāne naṣīb üleşdiren eliñ ᶜalāmetini bilür misin?" diyû eliyle, yaᶜnī eli ayasını gösterdi. Emre andağı yeşil beñi görince ḥāle vāḳıf olub, dest-bûs ile meskenet gösterdi ve iᶜtiẕāre āğaz eyledi. Ḥattā üç kerre "Tapduk Sulṭān tapduk" diyû söyledi. Baᶜdehû nāmı Tapduk Emre olmağa ol edāsı sebeb oldı.

Ve ᶜazīz-i müşārun ileyhiñ üç yüz altmış ḫalīfesi var idi ki:

Cümleniñ muḳaddemi ve pīşvā-yı maḥremi Cemāl Seyyid Sulṭān'dır ki, her cihetle ᶜazīze sır-dār ve her rāzına maḥrem-i rāst-kār idi. Ḥakkında "Cemāl-i Dürr" diyû, buyurdılar.

İkinci Kovacık Hācim Sulṭān idi ki, Ḥażret-i büzürgvār tīg-i bāṭını anıñ ḳabżasına sunmuş idi.

Üçünci Sarı İsmā^cil idi ki, ibrīḳ-dār-ı ḫāṣṣı idi.

Dördünci Resûl Baba idi ki, ḫidmet-i firāşı ol görürdi. Pes cümle dervīşān, Ḥażret'iñ ol maḥalde mekān tutmasına nev^can rıżā göstermeyüb, bir bölük ^curyān-ı bī-ser u sāmān "Şiddet-i şitāda ḥālimiz nice olur? Bu yerlerde ise odun olmaz" diyû, nice kerre muḥarrik olub, āḫar yere naḳline sa^cy itdiler. Fe-emmā mümkin olmadı. "^cAcziñiz heyzüm ḳılletinden ise emr sehldir" buyuruldı. ^cÂḳıbet bir gün Ḫırḳadağı ile ma^crûf olan çıplak dağa vardılar. Dervīşlere āteş yakdırdılar. Şevḳle nice semā^c u ṣafādan soñra veliyy-i büzürgvār şevḳa gelüb ḫırḳalarını āteşe bırakdılar. Tamām kül oldukdan soñra ḫākisterini savurdılar. "Vāfir ağaçlar bitsün, fuḳarā şiddet-i şitāda ḥużûr itsün" buyurdılar. Fi'l-vāḳi^c ol tağda vāfir mīşe bitdi. Dervīşleriñ ol mühimmi encāma yitdi.

Li-Münşiihī:

Ot bitmezīken tûde-i ḫākister içinde,
Bitürdi dıraḫt āteş içün ol yer içinde.

Ḥarḳ eyledüği ḫırḳa külinden yed-i ḳudret,
Gösterdi gülistān şecer-i aḫḳar içinde.

Müşārun ileyhiñ bir kerāmeti daḫī budur ki, Ḥażret bir gün Karaöyük'ün cānib-i şarḳīsini seyre çıkdı. (b22) Ehl-i ḳaryeniñ **(21b)** ḫarmanları çeç olub, püşte püşte yığılmış gördi. Kesr-i nefs içün mübārek eteğin açub, bunlardan bir miḳdār maḥṣûl temennā eyledi.

Ammā nesne virmediler. "Gördüğüñ nesne maḥṣûl püştesi değildir" didiler. Ḥażret-i Velī daḫī "Nesne olmasun" didi, nev^can perīşān-ḫāṭır olub gitdi. Ammā be-ḳudret-i Melik-i Żü'l-Celāl fi'l-ḥāl ne ḳadar arpa ve buğday ve mercimek ve noḫudları var ise taş oldı. Ol cühhāl-i bed-fi^cāl, bu ḥāli gördiler ke-ennehû elem çekmeyüb, bunlar taş oldıysa, akçemiz ve altunımız hele yerindedir didiler. Ḥażret ki bu sözleri işitdi, "Anlar daḫī öyle olsun" buyurdı. Fi'l-vāḳi^c ne ḳadar sīm ü zerleri vārise taş oldı. Meclislerinden ba^cżılarına ^cibret gelüb de "Ne ^caceb nefes itmişsiz, insāna ^cayn-ı menfa^cat olan ḥubûbatı bī-nef^c kılmışsız" didikde buyurdular ki, "Nef^ci de olsun. Üç gün oruc tutub, dişlerine değürmedin şeb-i Cum^ca'da üç dānesini yudub, ḥelālı ile cem^c olanlar oğul kız ḥāṣıl itsün". Fi'l-vāḳi^c öyle oldı. Nīceler bu ṭarīḳla evlād ḥāṣıl kıldı. Ve bi'l-cümle Sarı Saltık Çāh-ı Zemzem kenārında şübbānlık iderken, Ḳuṭb-i mûmā ileyhiñ naẓar-ı kimyā-eşerine maẓhar düşüb "Hemān durma" diyû vilāyet-i Rûm'a bunları göndermişdir ve Yûnüs Emre ḫiẓmet-i ^cāliyelerinde iken, terbiyetini Tabduk Emre'ye bunlar buyurmuşdır.

Menḳûldür ki, bir gün Sarı İsmā^cil bir güğüm su isteyüb, Ḥacı Bеḳtāş-ı Velī'ye "Siziñ-çün su istedim, girseñiz olmaz mı?" didi. Ḥażret daḫī "Ânıñ şimdi zamānı değildir" cevābını virdi, "Lākin vech-i ^cacele Konya'ya varub, Celālü'd-Dīn-i Rûmī Ḥażretleri'ne benim selāmımı yitür ve anlarda bir kitābımız vardır, mu^caccelen al gel, getür" buyurdı. Sarı İsmā^cīl daḫī fermānına imtiṣāl itdi, bilā-te^ɔḫīr çekilüb, Konya'ya gitdi. Tā ki, Munlā Ḫudāvendigār'a mülāḳāt olub, ^cazīziñ selāmını ulaşdırdı ve suya girmek teklīfinde kendüyi anlara gönderdüğini bildirdi. Fe-lā-cerem ol veliyy-i mükerrem ıẓhār-ı sırr-ı

mübhem kıldı. Yaᶜnī ki, "Her gün Ḥacı Bektāş'ıñ ḥużūrında yedi deryā-yı bī-pāyān ve sekiz Nīl-i firāvānī uğrayub, kendülerini ᶜarż iderken, seniñ su istedüb, teklīfiñ cāiz değildi" buyurdılar. Tekrār İsmāᶜīl Ḥażret-i Munlā'ya ḫiṭāb idüb, "Sizde bir kitābları varmış, ānı iḥsān idiñ" didikde "Kitābdan murād bu ẕikrolunan kelimātımız idi" diyû cevab virdiler.

Li-Münşiihī:

Evliyā arasında çok sır var,
Yine anlar bilür ānı deyyār.

Neşr: Bir kerāmeti daḫī budur ki: Ġavs-i mezbûruñ ṣīt u ṣadāy-ı kerāmeti rûy-ı zemīne münteşir olub, eṭrāf u cevānibden ziyāretine niceler müteveccih oldukda Akşehr'de temekkün iden Seyyid Maḥmûd-ı Ḥayrān, üçyüz dervīş-i ᶜuryān uydurub, kendüsi bir arslana binüb ve bir yılanı tāziyāne idinüb, Ḥażret'e ᶜazīmet itdikde keşfile maᶜlûm idinürler. Dervīşlere "Bize bir gürbüz er geliyor ki, arslanı semend-i yegāne ve yılanı tāziyāne idinmiş. Fe-ammā cānverleri müsaḫḫar itmek, āsān idüğini bilmemiş. Aṣlda her cemādı emre rām itmekdir" buyurdılar ve fi'l-ḥāl sıçrayub, bir kızıl yekpāre kayaya binerler. "Bi-emri'llāh yüri" diyû yüridirler. Seyyid Maḥmûd-ı büzürg-vāre böyle ṣalābetle karşu varırlar. Bu ḳıṣṣa Velāyet-nāme'lerinde maşhûrdur ve bi'l-fiᶜl ol yekpāre taş daḫī āsitāneleri ḳurbında (b22) mevcûddur.

Ve bi'l-cümle Ḥacı Bektāş-ı Velī'niñ kerāmātına nihāyet yokdur. Fī zamānınā dervişānı nāmındaki abdālān bī-ser ü pā ve ṣalāt [ve vużû, belki āb-ı rû ḳaydından müberrā, meẕhebleri nā-peydā ibn

vaḳt oldukları hüveydā bir bölük seyyāḥīndir][1] Müşārun ileyh Ḥażretleri'ne intisābları, taḳavvül cihetindendir, efᶜāl u aᶜmāl ve iᶜtiḳādāt ḥayşiyyetinden değildir. Keẕālik ol veliyy-i ẕī-şānıñ nefes evlādı nāmındaki ᶜazīzler daḫī hem-ḥāl olamamışlardır. Bu ḥaḳīr, yaᶜnī nāẓım-ı dürer-i ġurer-i bī-naẓīr sene-i ḫams ve elf(1005/1596)'de ki, ol āsitānei ziyāret-i dil-peẕīr kıldım, evlād nāmındaki şöhre bendelerden **(22a)** İskender Çelebī bin Abdullāh'dır ve İbn Ḫudā-dād bin Cārullāh bin Resûl bin Ḫıḍr Balım bin İskender ile muṣāḥabet itdim. Ḥasb-i ḥāllerini kemāliyle taḥḳīḳa ir-gördüm. Mezbûrdan mesmûᶜumuzdur ki, veliyy-i büzürg-vārıñ künbed-i merḳadini ol ᶜaṣrdaki ümerā-i Tātār'dan biriniñ bir duḫteri dürüst-iᶜtiḳād imiş, ol bünyād eylemiş, ammā kurşunlamasını baᶜde zamān Şeyṭān Murād dimekle mülaḳḳab bir mīr-i mīrān-ı pesendīde-edeb, ḫāliş māliyle īcād eylemiş. Ol tārīḫde mezār-ı mehbiṭ-ı envār olan veliyy-i nām-dār civārında Ḳayṣeriyye Sancağı Beği imiş. Baᶜdehū anlarıñ ᶜālem-i rûḥāniyyetinden yümn-i himmetleri ile Beğlerbeği olmuş. Tafṣīl-i tercemesi Sulṭān Süleymān ᶜaṣrında ümerā faṣlında yazılmışdır.

Emīr-i Çīn ᶜOṣmān: Bunlar ḳuṭbü'l-aḳṭāb-ı āfāḳ, vāṣıl ᶜale'l-ıṭlāḳ Ḫᵛāce Aḥmed Yesevī Ḥażretleri'niñ ḫülefāsındandır. İsm-i şerīfi ᶜOṣmān'dır. Tā ki, Rûm vilāyetine gelmişler, mihmān-küş bir ṭāyife-i fācire varimiş ki, Keçikıran dimekle maᶜrûf ḳaryede sākin olurlarimiş, anlarıñ şeref-i İslām'la hidāyet bulmalarına sebeb olmuşlar. ᶜÂḳıbet anda temekkün idüb, bir zāviye bünyād itmişler ki, ᶜOṣmān Paşa Tekyesi dimekle maᶜlûmdur, Rûm-ili beğlerbeğiliğinde

1) (b) nüshasında yok.

Yüzdepāre ķażāsında yaᶜnī Bozok Sancağı civārında bir zāviyedir ki, ziyāret-gāh-ı ehl-i Rûm'dur. Sene ḫamse ve elf (1005/1596) tārīḫinde ki, bu ḥaķīr, yaᶜnī müellif-i keşīru't-taķṣīr Ķayṣeriyye mīrlivā ve Bozok Sancağı'nıñ ḥıfẓ u ḥırāsetine meᵓmûr ve iṭāᶜat-nümā olmuşdur, zāviye-i mezbûreniñ şeyhi ᶜUmdetü's-seyyāḥīn[1] Demgele nām ᶜazīz-i hidāyet-ķarīn ki, İmam Mûsā Rıżā -**ᶜaleyhi'r-rahme ve'l-cinān**-'da mücāvir ve ıẓhār-ı ḫāriķ-ı ᶜādeye ķādir Şeyḫ Ebû Türāb'ıñ ḫulefāsından idi ve tārīḫ-i mezbûrda, pāy-ı ḥareketini dāmen-i sükûta çeküb, Emīr-i Çīn Zāviyesi'nde ķarār itmişidi. Bu ḥaķīre gelüb ṣāḥib-i mezār aḥvālini böyle taķrīr eylemişdi ki, Bārī Ḫudā -**celle şānuh**- Yemen pādişāhınıñ Mederet nām bir duḫter-i ferḫunde-aḫterini ķābil-i ᶜilāc değil bir maraża mübtelā kılmış. Ol ᶜaṣrıñ ḥukemāsı müdāvātına çāre idemeyüb, her biri ıẓhār-ı ᶜacz ile istiᶜfā kılmış. ᶜÂķıbet Üveys el-Ķarāni Ḥażretleri'niñ ocağına iletmişler. ["Kızımızı bu derdden ḫalāṣ iderse cāriyesi olsun" diyû neẕr itmişler.][2] Fe-lā-cerem ol veliyy-i mükerrem duḫtere bir İsm-i Aᶜẓam öğretmiş. Duḫter az zamānda Sulṭān'ıñ duᶜāsıyla kurtılub, ifāķat bulmuş. Lākin pādişāh-ı Yemen, kızınıñ bezm-i ülfetinden cidden cüdā olamaz, her ne deñlü ķaṣdeder ise andan müfāraķata rıżā göstermez, bi'l-āḫare bu ḥīleyi tedārük ider. Yaᶜnī andan bedel bir la'l-i böğrek neẕri virüb kızını alur gider. Kendüsi küffār kīşinde olmağın İsm-i Aᶜẓam'a müdāvemetden ānı menᶜ ider. Lākin yine ol maraż ᶜavdet kılur. Nā-çār kızını yine Üveys el-Ķarānī cānibine gönderir. Bu kerre bi'l-külliyye ḫiẕmetine neẕr virir. [Ḥāṣıl-ı kelâm, ol benām-ı ᶜālī-maķām, ḫırķa-i Faḫr-i

1) ᶜUmdetü'l-Māçīn.
2) Matbû nüsha, s. 59.

Enbiyā'dan bir-iki kıl koparıb, duḫtere tütsi virmiş][1] Fi'l-ḥāl yine marażdan ḫalāṣ olur. [Ḥattā telķīn-i İslām'la īmān getürür ve ismini Selāme koyub, ḥüķķām-ı Ḫaten'den Mīr ᶜAlī nām kimse şeref-i İslām'la müşerref olmuşidi, (b23) duḫter-i mezbûre āña nikāḥ kılunur. Ammā Şeyḫ-i Ḫānkāh beyān-ı sırr-ı nihānī kılub, duḫtere ısmarlar. "Bir oğlanıñ vücûda gelecekdir" diyû beşāret eyler. Ḥattā "Çār yār-ı Nebevī'den Ḥażret-i ᶜOṣmān -**Raḍıya'llāhü ᶜanh**- ismiyle nām-ver kılasın" diyû söyler.][2] Vaķtā ki, ḫātûn [ḥāmile olur, kırk gün miķdārı ṭaᶜām ve şarābdan kesilüb, gûyā ki, kendüye marażḥāṣıl olur. Zevci olan Emīr, Ḫᵛāce Aḥmed "Âña Ḥażret-i Üveys'iñ nefes-i pāki tokunmuş, raḥminde bürûdeti nām-dār tevellüdi muķarrer olmuş" buyurur. Baᶜde-mā ḫātûn-ı[3] ḫateni onyedi ay ḥamlini götürdiler, "Yedilerden olmasiyçün yedi ay ziyāde eğlenmişdir" diyû ol ġavṣ-i bülend-iştihār **(22b)** ḥamliniñ sırr-ı müstedirrini ḫātûna duyurur. Ve bi'l-cümle baᶜde zamān ferzend-i saᶜīdi dünyāya gelmiş. Tenbīh buyurulduğı üzre nāmı ᶜOṣmān konulmuş ve üç yaşına yitdikden soñra bi-ṭarīķi'n-neẕr Ḫᵛāce Aḥmed Yesevī ḫānkāhı ḫiẕmetine teslīm olunmuş. İttifāķ bir gün şeyḫ-i hidāyet-nümā tāze özler. "Baña bir miķdār ᶜineb-i ṭarī buluñ" diyû ḫulefāsına söyler. Hemān-dem ṣabiyy-i nām-dār taşradan içeru girer. ᶜİzz-i ḥużûr-ı Şeyḫ'e bir salkım üzüm ᶜarża kılur. Ḥużżār-ı meclis, "Bunı kande bulduñ?" diyû sordular. Ammā Ḥażret-i Pīr "Bu sırrı size bilmek lāzım değil" buyururlar. Ol eşnālarda, Mülk-i Çīn'den baᶜżı tüccār geldi, "Memleketimizde bir ejder kopdı, kibār u ṣığārımızı ᶜāciz kıldı. Bize bir çāre, ol ejderiñ

1) Aynı yer.
2) Bu kısım (b) nüshasında yok.
3) Bu kısım (b) nüshasında yok.

ḳatl ü izālesine sizden yümn-i himmet ile bir neẓāre" didiklerinde, Ḥaẓret-i Pīr ḫulefāya naẓar eyledi. "Ejderiñ ḳatline kangınız gider?" diyû söyledi. Eğerçi ki, her mürīd: "Emr siziñ" lafẓını bedīd kıldı. Ve illā ᶜOṣmān-ı saᶜīd henüz ṭıfl iken bu ḫiẓmete icāzet istedi. Şeyḫ daḫī "İcāzetdir" diyû buyurdı. Ḥattā "Uğuruñ ḫayr olsun" duᶜāsıyla ruḫṣatını duyurdı ve beline bir taḫta pāresinden yonulma bir kılıç kuşandı.

Li-Münşiihī:

Merd-i ṣāfī derûn-ı himmet-i Pīr,
Oldı pûlādı ḳaṭᶜ ider şimşīr.

Kim ki, tesḫīre oldı erzānī,
Ḥabeşī kıldı tīġ-ı Kirmānī.

el-Ḳıṣṣa, hemānā ki, ᶜOṣmān kapudan taşra çıkdı, naẓarı, Pīr-i büzürg-vārınıñ çift öküzine rāst gelüb, ol taḫta-pāre ile çalub iki biçdi. Ḫulefā ki, bu sırrı Pīr'e ᶜarż eylediler, "Bırak kişiniñ kendüyi kesmeyince, ġayrı nice kesdirir" buyurdılar ve bi'l-cümle mürīd-i büzürg-vār mülk-i Çīn'e vardı, ol ejderi bir nehriñ kenārında bulub, sell-i seyf kıldı. Fi'l-ḥāl yedi kelleṣinin dördini urub, ḫāke düşürdi. Ejder-i āteş-nāk bu ıżṭırābla gırīv-i sehm-nāk idüb, kendüyi suya urdı. Ol varṭadan kurtulmayub, suya boğıldı. Kaçan ki, baᶜde edāi'l-ḫiẓme ḥużûr-ı Pīr'e gelüb el öpdi, mürşid-i büzürg-vār, "Ġazāñ mübārek olsuñ" diyû arkasın yepdi ve ne vechile öldürdüğün bildirdikde, "Dört kellesini kesmez, seni dört ḫalīfeniñ icāzeti delāletindendir. Yoksa cümlesini kesdirirdin" buyurdı. Andan soñra ᶜOṣmān'a "Emīr-i Çīn" lafẓını laḳab virüb, duᶜā vu ṣenāyile Rûm'a gönderdi.

el-Ḳıṣṣa, Ḳalᶜa-i Keykāvûs'a ki geldi, yatub uyurken bir düş gördi ki, Ḥaẓret-i Şeyḫ Aḥmed Yesevī gelmiş, "Şunda bir köy vardır, ḫalḳı mihmān-küşlerdir. Anlarıñ irşādı saña buyuruldı ve ol ḳarye saña ḳarār-gāh virildi" müjdesin söyledi. Emīr-i Çīn ki uyandı, kalkub ol ḳaryeye vardı. ᶜİmād Sulṭān ki, kendinin mürīdi idi, ittifāḳla vardılar, "Mihmānıñızız" diyû kondılar. "Ammā yine konuk boğar mısız?" diyû sordılar. Baᶜżı ehl-i ḳarye "Neden bildüñiz?" didikde, "Öküzleriñiz diyû-virdiler" cevābın virdiler. Bi'l-āḫare "Ya ol ḥayvānlar bizim yanımızda söyler mi?" (b23) didiklerinde, "Belī söyler" didiler ve birkaç öküzi Emīr-i Çīn öñine getürdiler. "Bu köy ḫalḳı gerçek mihmān-küş midir?" diyû sorduklarında, bi-ḳudreti'llāh öküzler cevāba gelüb, "Öyledir, merdüm-küşlerdir" diyû söylediler. Fe-lā-cerem ḳarye-i mezbûrede sākin olan ümem, bu gizlü kerāmeti ki gördiler, bī-iḫtiyār şeref-i İslām'la muḥterem oldılar. "Bunlar ḫālī kimse olsa öküzlerimizi kelāma getürmezlerdi" diyû īmāna geldiler ve min baᶜd ol fiᶜl-i ḳabīḥa istiġfār idüb, ṣalāḥ-ı ḥāl üzre oldılar. Ve bi'l-cümle Emīr-i Çīn vāṣıl-ı güzīn bir veliyy-i hidāyet-rehīn idi. Âña bināen mezārı icābet-i duᶜā kılındı, varan maraẓlu şifā bulması taḥaḳḳuḳ buldı. Ġālibā tārīḫ-i hicretden sene sitte-mie ḥudûdı(Temmuz sonu 1204)'nda gelmişler, Rûm erenleri meyānında kerāmāt-ı ᶜaliyye ve maḳāmāt-ı seniyye ile imtiyāz-ı tām bulmuşlar.

(23a) Li-Münşiihī:

Milk-i Rûm olmasa elbette naẓar-gāh-ı Ḫudā,
Evliyā anda gelüb bulmaz idi neşv ü nemā.

Şehsuvārım sakın ol yerleri ḫālī sanma,
Çiğneme kendiñi, āḫur ayağın ejderhā.

Seyyid Aḥmed-i Kebīr-i Rifāᶜī: ᶜAzīz-i müşārün ileyh Vilāyet-i Rûm'a gelüb Amāsiyye civārında mütemekkin olmuşlar, ḥattā kerāmāt-ı ᶜaliyye ıẓhār eylemeğin Seyyid Aḥmed-i Kebīr-i Ṣāḥib-ḥāl ᶜunvāniyle şöhret bulmuşlar. Sene erbeᶜa ve elf-i hicrī (1004/1595-96) tārīḫinde bu ḥakīr ki Amāsiyye'de emīr-i fermān-kār ve ḫizāne-i Rûm'a defter-dār iken eyālet-i mezbûre mużāfātından Lādik nām ḳaṣabaya vardım. ᶜAzīz-i müşārun ileyhiñ merḳad-i muṭahheresin ziyāret kıldım. Ve yine ol nesl-i ṭāhirīnden olub, mezārında sākin olan ᶜazīzdeki Menāḳıb ve Kitāb-ı Vaḳfiye'ye naẓar kıldım. Şöyle istiḫrāc eyledim ki, ol veliyy-i kebīr Şeyḫ ᶜAliyy-i Ḳārī-i Vāsıṭī mürīdlerinden iken çokluk ḥālāt ḥāṣıl itmişler. Ol vaḳt on yıl bī-ser ü pā-berehne gezmişler idi ve yedi kerre piyāde ḥacc itmişler. Ve anlarıñ enfās-ı ṭayyibesi berekātından kırk erbaᶜīn çıkarub lafẓ-ı erbaᶜīnin ẓāhiren ve bāṭınen mefhûmını riᶜāyet itmişler ᶜömr-i ᶜazīzlerinde biñbir kerre Kelāmu'llāh'ı ḫatm kılmışlar. Kendü daḫī seccāde-nişīn ve mürşid-i hidāyet-ḳarīn iken Şeyḫ-i Ekber-i Mücerred Devvānī nām mürīd-i saᶜīd-i kerāmet-nüvīdin liyāḳat-i şānını görüb, kendülerine ḫalīfe naṣb itmişler, ḥattā ḥāliyā anlar Lādik şehrindeki Cāmiᶜ-i ᶜAtīḳ'de medfûndur ki, Şeyḫ-i Ṣāḥib-ḥāl-i Kebīr iḥyā eyledüği cāmiᶜdir. Nefs-i Tokat'da daḫī Ḥasan-ı Rifāᶜī nām ᶜazīz, āsûde ve ziyāret-gāh-ı ebnā-i sebīl olduğı ḥālde ġunûdedir. Ġālibā anlar daḫī bunlarıñ aḳrabā vü taᶜalluḳātındandır. Mûmā ileyh Seyyid Aḥmed-i Ṣāḥib-ḥāl altmış üç yıl ᶜömr sürüb, kırk yılını seyāḥatde ve ᶜālem-i tecerrüd ile ferāġatda geçürmişler, yiğirmi üç

yıl daḫī müteehhil iken ṭāᶜat u ᶜibādet kılmışlar ve buyurmuşlardır ki, "Allāh -tebāreke ve teᶜālā-'nıñ bende-i vāṣılı lā-büd maḳāmını teşrīf idecekdir ki, ol maḳāmāt-ı erbaᶜīniñ onı şerīᶜatda ve onı ṭarīḳatda ve onı ḥaḳīḳatda ᶜaşr-ı āḫiri maᶜrifetdedir" Ol cāmiᶜ-i şerīfi iḥyā eyledikleri zamānda vaḳfiyye-i maᶜmûlün bihāsını alıkoymuşlar. Tārīḫini sene iṣnā ve ḫamsīn ve sebᶜa-mie ḥudûdı (752/1351) ile taᶜyīn kılmışlar. Bu taḳdīrce Orḫān Ḫān ᶜaṣrında geldikleri muḳarrerdir. Nihāyet tārīḫ-i vefātları taḥḳīḳı ġayr-ı müyesserdir. **-Raḥimehu-'llāhu Taᶜālā ve eskenehû fi'l-cenneti'l-aᶜlā-**

Giyiklü Baba: ᶜÂrif bi'llāh, vāḳıf ila'llāh bir ᶜazīz idi. Ġazāl-i vaḥşī kendüye muṭīᶜ olub, merkeb yerine suvār olmağla Giyiklü Baba dinildi. ᶜAcem'den Ḫoy ḳaṣabasında tevellüd itmiş, baᶜdehû Rûm'a gelüb (b24) ve ġazāle süvār oldığı ḥālde Sulṭān Orḫān'la ġazālara varub, ıẓhār-ı kerāmetle teferrüd itmiş bir müstecābu'd-daᶜve Şeyḫ idi. Burûsa ḳurbında temekkün itdikden soñra vefāt eylemiş, kendü merḳadini Sulṭān-ı mûmā-ileyh yapdırub, ziyāretiyle niceler müstesᶜad olmuş, cezebāt-ı ẓāhire ve kerāmāt-ı nādire ṣāḥibi bir ᶜazīz idi. Şeyḫ Ebu'l-Vefā Baġdādī ṭarīḳında Baba İlyās nām mürşid-i büzürg-vārıñ ḫulefāsından idüği mesṭûrdur ve mezbûr Sulṭān Orḫān dāyimā ᶜazīz-i mûmā ileyhden istidᶜā-i himmet-i bī-girān itdikde, "Ben senden ġāfil değilim" didikleri, baᶜde zamān bir dıraḫt getürüb, Dāru's-Saᶜāde sāḥasında dikdikleri şehriyār-ı manṣûr, ol remzinden şebāt fi'l-umûr nüktesini duyub şād oldukları meşhûrdur. "Ḥatte'l-ān ol şecer Burûsa'da bāḳīdir" dirler. "ᶜÂl-i ᶜOṣmān taḫt-ı salṭanata melāẕ-ı ᶜālemiyān oldukça ol naḫl-i ser-efrāz-ı şāḫsār **(23b)** sāyedār-ı

mümtāzdır" diyû ḫaber virirler. -**Ravvaḥa'llāhü rûḥahû ve kessere fütûḥahû**-

Kara Aḥmed: Bunlar daḫī diyār-ı ᶜAcem'den gelmişlerdir. Ebnā-i mülûkden iken cezebāt-ı sülûke maẓhar düşüb, vāṣılīnden olmuşdur. Ḳaṣaba-i Akḥiṣār'a ḳarīb yerde tevaṭṭun itmişler, zamān-ı ḥayātlarında kerāmāt-ı ᶜaliyye ile şöhret virmişler, ḥālā mezār-ı şerīflerine ol diyārda ziyāret idenleriñ ḥüsn-i iᶜtiḳādları rûz-be-rûz izdiyād u iᶜtibārdadır. İletdikleri marīż sāᶜatiyle şifā bulur. Ḫāk-i merḳadinden iktiḥāl iden aᶜmā gāh olur ki, nûr-ı baṣar peydāsı ile manẓûr-ı ᶜayn-i ᶜināyet olur.

Aḫī Evrān: Bunlar daḫī evliyā-i kibārdan ve maẓhar-ı esrār olan etḳıyā-i büzürg-vārdandır. Ḥacı Bektāş-ı Velī -**Ḳuddise sirruh**- Velāyet-nāme'sinde mesṭûr ve bu ḥaḳīre manẓûrdır ki, mezbûr bir zamān Konya'da sākin olmuşlar, gāh u bī-gāh Şeyḫ Ṣadreddīn Konevī Ḥażretleri'niñ ḫidemāt-ı sāmiyelerine intisāb ᶜarża kılmışlar, lākin ḥālleri mestûr imiş. Hīş u bī-gāneden bir ferd kendüleri bilmez imiş. Baᶜdehû Deñizli nām ḳaṣabaya göçmüşler, ānda nevᶜan bāğ-bānlığa teḳayyüd göstermişler. Şol zamāna-dek ki, Ḥażret-i Mevlānā Şems-i Tebrīzī'den biᶜat eyler, ᶜörf-i ᶜülemāyı çıkarub, kisvet-i dervīşāna tebeᶜıyyet eyler, lākin fużalā-i şehr bu ḫuṣûṣa incinürler. İttifāḳla Sulṭān Alāeddīn'e varıb, "Elbette Mevlānā'yı Şems-i Tebrīzī'den tefrīḳına iḳdāmıñız gerekdir" diyû söylediler. Şehriyār-ı mezbûr bu bābda istiᶜfā eyler. "Mülûk-i ehl-i ẓāhir karışacak maḥal değildir" diyû söyler. Pes ᶜülemā-i beled rencīde olur. Bir Cumᶜa güni ᶜale's-seḥer terk-i diyār niyyetiyle

şehrden ṭaşra ᶜazīmet kılurlar. Fe-lā-cerem ol Pādişāh-ı muḥterem bu fitne-i ᶜuẓmā içün ziyāde pür-ġam olur. "Bu gün Cumᶜa namazı kılınması şānımıza naḳş-ı küllī virir" diyû Şeyḫ Ṣadreddīn cānibine ḫaber gönderdi. Yaᶜnī ki, "ᶜÜlemāyı döndersünler, ānlarıñ şehre ᶜavdetine ḳādir bir mücidd-i muḳdim ādem göndersinler" buyurur. Şeyḫ-i Büzürg-vār kendü esterini iḥżār ve bir sofīsi ile Deñizlü'ye ılgār iderler. "Anda bir bāğ-bān vardır, bu fitneniñ defᶜine ancak sezā-vārdır" diyû irsāl kılurlar. Meğer ki, ol bāğ-bān Aḫī Evrān Sulṭān idi. Ḥaseb ü nesebi nā-maᶜlûm oldığı gibi Şeyḫ Ṣadreddīn'den ġayra kendüler daḫī pinhān idi. Emr-i Şeyḫ'le ki, Aḫī Evrān katıra süvār oldı, Çārşanba Suyı kenārında ḳāfile-i (b24) ᶜülemāya vüṣûl buldı. Evvelā riᶜāyet-i edāyile selām virdi ve Şeyḫ Ṣadreddīn'iñ selāmını īṣāl eyledi. Baᶜdehû "Elbette dönüñ, vaḳt-i ṣalāt-ı Cumᶜa fevt olmadın şehre vuṣûl buluñ. Tā ki, bugün cāmīᶜ muḳaffel kalmaya, ẓıllu'llāh olan ᶜAlāeddīn'iñ şīşe-i ḫāṭırı inkisār bulmaya" buyurdı. Lākin müsteᶜıddīn zümresi ḫuşûnet eylediler ve "Biz min-baᶜd ol şehre girmeziz" diyû söylediler. Hemānā veliyy-i büzürg-vār nevᶜan ġażabını işᶜār kıldı. Basīṭ-ı arża işāret idüb, muᶜānidīn-i mezkûrīn kendülerini ve tavarlarını dizlerine-dek yer yutar gördiler. Dönmedikleri taḳdīrce ġażab-ı İlāhī'ye düşmeleri muḳarrer oldı. Fe-lā-cerem emre imtiṣāl idüb döndiler. Aḫī'niñ kerāmeti ve Şeyḫ Ṣadreddīn'iñ velāyeti ile ṭayy-i mekān idüb, ḳable ṣalāti'l-Cumᶜa şehrde bulundılar. Andan soñra her kişi Aḫī Evrān'ıñ gizlü genc idüğini bildi. Kemāl-i izdiḥāmla ziyāretine heves kıldılar. Bināen ᶜalā ẕālik Konya'dan göçüb Ḳayṣeriyye şehrine vardı. Ṣanᶜatı debbāğlık olmağın ẓāhir ol cihetden kisb ü kāra iştiġāl eyledi. Lākin yedi renkde yedi saḫtiyānı var idi.

Müşterī her ne renk saḫtiyān isterse Bismi'llāh ile el ururdı, istedüği deñlü saḫtiyān sayı virirdi. Mezbûre bu yüzden kimyāgerlik naṣīb olmuş idi. Bī-renc ü te'ab vech-i ma'āşına bu yüzden dest-res bolmuşidi. İttifāḳ bir nā-merd-i pür-nifāḳ Ḳayṣeriyye beğine vardı. "Debbāġ-ḫānede bir misāfir-i rûz-merre **(24a)** bu deñlü kesb-i ẓāhir ider, ḫālā ki, muḳannen olan 'öşr-ı mīrī edāsına muḳayyed olmayub, te'annüd ider" diyû bildirdi. Mīr-i mezbûr daḫī iḥżār-ı veliyy-i meẕkûr içün ḥavāleler gönderdi. Vaḳtā ki, debbāġ-ḫāneye vardılar, Aḫī'niñ meskeninde bir evren gördiler ki, gözleri 'alev-i āteşīn ile nümû-dār, zebānı zebāne-i nār gibi şerāre-pār; ḥavālelere bir sehm-gīn ḥamle kıldı, kaçarak her biri güçle kurtuldı. Andan soñra veliyy-i büzürg-vārıñ laḳabı Aḫī Evrān oldı. Ayruk Ḳayṣeriyye'de temekkün itmeyüb, 'azm-i dār-ı ḳarār idince Kırşehri'nde tavaṭṭunları taḥḳīḳ buldı. Bi'l-fi'il mezār-ı şerīfi anda mümehhedü'l-bünyāndır. 'Umûmen ebnā-i sebīl ve ehl-i ḥācāta recāy-ı icābet-i de'avāt idüği 'ayāndır.

Li-Münşiihī:

Nesebi gerçi oldı nā-ma'lûm,
'Acem olmak gerek o mefḫar-ı Rûm.

Laḳabı Evrān oldı, kendüsi genc,
Ẕātıdır naḳd-i pāk-i mülk-i Sipenc.

Sırr-ı kenz-i velāyet oldı o merd,
Ḳuṭb-ı ser-i ḫalḳa gibi rütbede ferd.

Ḥacı Bektāş'a olmuş idi ḳarīn,
Ya'nī hem-'aṣr idi āña bu güzīn.

Mûsā Abdāl: Bunlar Sulṭān-ı ẕī-şānla Bursa fetḥinde ḥāżır idi. Kerāmāt-ı 'aliyyeleri her zamān manẓûr-ı ekābir u eṣāġır idi. Ḥattā bir kerre bir aḫker-i sürḫı ele aldılar. Bir atılmış penbeniñ içinde pinhān kıldılar. Eḥibbāsından biri ile Giyiklü Baba cānibine gönderdiler. Anlara bu ḥāli müşāhede idince mezbûr Mûsā Abdāl'a bir ḳaṣ'a leben irsāl eylediler. Meclisde ḥāżır olanlar ta'accüb eylediler. "Leben irsālinde ne sır vardır?" diyû söylediler. Ammā Mûsā ḫayli taḥsīn itdi. "Leben irsālinden murādları tesḫīr-i ġazāle işāretdir ki, ḥayvānātı müsaḫḫar itmek nebātātı taṣarruf eylemekden ziyādedir. Bu taḳdīrce anlarıñ ḳuvvet-i kerāmetleri izdiyādile āmādedir" didiler.

Li-Münşiihī:

Penbe vu nārı bir yire getüren,
Ânı yakdırmayub, işin bitüren.

Şübhesiz bir veliyy-i vāṣıldır,
Penbeden bûy-ı müşk ḥāṣıldır.

Neşr: Mezbûrıñ ḳabri Burûsa'da vāḳi'dir, ziyāret-gāh-ı müslimīn idüği şāyi'dir.

Abdāl Murād: Bu daḫī meczûbīnden (b25) ve ıẓhār-ı kerāmet iden ricāl-i merġûbīndendir. Ḳabri bir yüksek yerde ma'lûmdur, Burûsa ḫalḳınıñ ziyāret-gāhı idüği mesmû' u mefhûmdur. Ḫuṣûṣā ki, Burûsa fetḥinde bile idi. Âti'ẕ-ẕikr Duğlu Baba gibi niyyet-i cihād itmişidi.

Duğlu Baba: Bu daḫī veliyy-i vāṣıl bir meczûb-i kāmil idi. Burûsa fetḫinde ṣarf-ı maḳdûr iden ġuzāt ki, ḥarāret-i şems ile ᶜatşān olurlardı, mezbûruñ āb-ı zülālle memzûç leben-i ḫālişden teşneliklerini refᶜ kılurlardı. Ḥattā Duğlu Baba dinilmek, İrānī'de Pīşvā maᶜnāsına idi.

SALṬANAT-I PÂDİŞÂH-I ŞÂLİŞ SULṬÂN MURÂD ḪÂN BİN SULṬÂN ORḪÂN BİN ᶜOŞMÂN ḪÂN

-Nevera'llāhü merḳadeh-

Laḳab-ı meşhûrı Ġāzī Ḫudāvendigār, fuḳarāya raḥmet-kār, seḫā vü mürüvveti bī-şümār, vālid-i mācidi gibi ġazā-kirdār, bir mütedeyyin, ṣalāḥ u ṭāᶜati müteᶜayyin pādişāh-ı büzürg-vār idi. ᶜAle'l-ḫuṣûṣ bāni-i ḫayrāt, māil-i meberrāt olub, farażā ki, ḫidemāt-ı cihād u ġazā māniᶜ-i ḳavīsi olmasa her faṣlda bir cāmiᶜ ve medrese yapması muḳarrer idi. Dāyimā "**Men ᶜadele zāde ḳadruh**" naṣṣını fikr iderdi. "**Ve men ẓaleme naḳasa ᶜömruh**" mefhûmından ziyāde iḫtiyāṭ eylerdi. Âl-i ᶜOşmān'da vāḳiᶜ olan selāṭīn-ı ẕī-şānıñ, yaᶜnī, Murād nāmıyla müsemmā olan üç şehriyār-ı gītī-sitānıñ evvelidir. Sene sitte ve ᶜışrīn ve sebᶜa-mie(726/1326)'de āfitāb-ı vücûdları bu ᶜālem-i mevcûda ṭulûᶜ u ṣuᶜûd eyledi ve iḫdā ve sittīn (761/1360) senesinde otuzbeş yaşında iken serīr-i salṭanata cülûsları vuḳûᶜ buldı. Ve altmışaltı yıl ᶜömr sürüb otuzbir yıl salṭanatları ve işnā ve tisᶜīn (792/1390) tārīḫinde vefātları müteᶜayyin oldı. Şaḳāiḳ-ı Nuᶜmāniyye müellifi tetebbuᶜda diḳḳat itmeyüb, cülûs tārīḫini sittīn (760/1359) 'de taᶜayyün itmişler. Ḥālā ki, siyāḳ u sibāḳ delāleti ile ḫilāf-ı semte gitmişler. Ḫudāvendigār-ı mezbûr **(24b)** ḥüsn-i ḫulḳla meşhûr ve

kerāmāt-ı seniyyeleri dillerde meẕkûr olub, Burûsa'daki cāmiᶜ-i şerīfi itmām itdikden soñra baᶜżı zamānda evḳāt-ı ẓuhr u ᶜaṣrı anda kılurlardı ve sāḥa-i ḥareminde eğlenür kalurlardı. Bir gün ol sāḥada doğan okurken bir şehbāz ser-keşlik idüb, cāmiᶜ-i şerīf içine girür. Zīr-i ḳubbede konub, fārigu'l-bāl olub, oturur. Her çend ki, okurlar, gelmez. Sulṭān'ıñ icābeti lāzım idüğini bilmez. Pādişāh-ı ġayûr, bu ḫuṣûṣa nevᶜan bī-ḥużûr olur. "Bolay ki, ḳadīd olub kalasıñ!" bed-duᶜāsıyla dönüb, sarāy-ı ᶜāmiresine vuṣûl bulur. Be-ḥikmet-i Ḫudā ol şāhbāz ile'l-ān anda ḳadīddir. Bu ḥaḳīr muᶜāyeneten seyr itdiğim sene sebᶜa ve tisᶜīn ve sebᶜa-mie (797/1395) tārīḫine gelince anda bedīddir. Eğer görmesem inanmazdım, uçurma sanurdum, gerçek sanmazdım.

Ḫilyeleri:

Orta boylu, çehresi müdevver, şāhīn bakışlu, şecāᶜatda behre-ver idüği ebher, iri dişlü, koç burunlu, bülend-gerden, parmakları etlü, liḥyesi muᶜtedil, bahādır u ceng-efken, mehābeti kemālde, cemāli sûret-i celālde, aḫlāḳı ḥasen, eşfāḳı müstaḥsen bir şehriyār-ı nām-dār idi. Bunlar daḫī birāderleri Süleymān Paşa gibi der-rişte üsküf üzerine piçīde destār ve girih ber girih leṭāfetle nümû-dār bir ġarīb ᶜimāme sarınurlar idi ki, bir barmak miḳdārı vech-i vecīhleri ṭarafından ᶜayān idi. Yaᶜnī külāh-ı Mevlevī gibi kenār-ı zerrīni farḳ-ı ferḳadı cānibinde nümāyān, gûyā ki, saᶜādet şemsi mübārek başlarına efser yerinde idüği gün gibi ᶜayān idi. Ve kendüler beyāż libāsa māil ve Germiyān vilāyetiniñ kirpās-ı sefīdinden ṭırāzı surḫ-(b25)reng cāmeler ile zīb ü zīnetleri kāmil olmağın, ekṣer-i sipāh-ı bī-ḳıyās

"**en-Nāsü ᶜalā dīni mülûkihim**"[1] mażmûnına mā-ṣadaḳ-ı iḳtidā ile iltibās idüb, kırmızı senceflü beyāż cāme giyerlerdi ve siyeh-pûşān küffār içinde ġarḳ-ı baḥr-i envār görinürlerdi.

Evlād-ı emcādları:

Yıldırım Bāyezīd Ḫān ve Savcı Beğ ve Yaᶜḳûb Çelebī nām şehzādelerdir ki, Savcı Beğ ḳānûn-ı ᶜOs̱mānī üzre vezāret ḫiẕmetiyle Burûsa muḥāfaẓası ḫiẕmetine alı-konuldı. Kendü devlet-i iclāl-i nuṣret-vifāḳ ile kefere-i Eflāḳ gazāsına teveccüh buyurdı. Baᶜzı müfsidīn iğvālarıyla Savcı Beğ ᶜiṣyān ve istiḳlālden dem urmağın, mānend-i şehbāz ᶜale'l-fevr Burûsa cānibine pervāz idüb vardılar, gereği gibi ḥaḳḳından geldiler ve mezbûr şehzādelere vezāret virilmesi cāiz değil idüğini ḳānûn eylediler.

İCMÂL-İ FÜTÛḤÂT

Ḳalᶜa-i Botnus ve Ḳalᶜa-i Çorlu ve Ḳalᶜa-i Mesīn ve Ḳalᶜa-i Burgûs ve Ḳalᶜa-i Eskiḥiṣār ve fetḥ-i vilāyet-i Keşān ve Anadolı yakasındaki Ḳalᶜa-i Boğa ve Rûm-ili yakasında Ḳalᶜa-i Dimetoka ve Ḳalᶜa-i İbsala ve Ḳalᶜa-i Maᶜlġara ve Ḳalᶜa-i Gümülcine ve Ḳalᶜa-i Terkoz ve Ḳalᶜa-i Toltı ki, Ḥaḳ yıkduğı ḥiṣār diyû meẕkûrdur ve elsine-i nāsda mes̱el-i meşhûrdur ve Ḳalᶜa-i Siroz ve Ḳalᶜa-i Ebkiye ve Ḳalᶜa-i Mārûle ve Ḳalᶜa-i Zīhne ve Ḳalᶜa-i Karaferiye ve Ḳalᶜa-i Yeñice-i Zağra ve Ḳalᶜa-i Zağra Eskisi ve Ḳalᶜa-i Derāme ve Ḳalᶜa-i Kavala ve Ḳalᶜa-i Manastır fetḥ u tesḫīridir ki, yiğirmiyedi yıla varınca vāḳıᶜ oldı. Ve Anadolı vilāyetine geçüb Biga Ḳalᶜası ki Burûsa ile Gelibolı arasındadır, fetḥ olundı ve āḫir fetḥleri ki, Manastır'dır, sene-i s̱emān ve s̱emānīn(788/1386)'de taḥaḳḳuḳ buldı.

1) Hadīs-i Şerīf.

VE MİNE'L-ḤAVÂDİS̱ Fİ ZAMÂNİ SULṬÂN MURÂD ḪÂN Bİ'L-FÜTÛḤÂT VE'L-CİHÂD

Vāḳıᶜa-i ûlā: Cülûs-ı humāyûndan müyesser olduğı sene ki, Sulṭān Murād Ḫān Leşker-i bī-girān cemᶜ idüb, Rûm-ili ser-ḥaddine güzār ve küffār-ı hāksara gazāy-ı nusret-hencār itdikde bu haberler geldi ki, İbn-i Ḳaramān-ı bed-gümān ve Sivās-ı Rûm ḥākimi olan nā-dan, ol ḥavālīdeki Varsāḳ ve Turgud ve ᶜaşāyiri ile emīr-i Türkmān tā ḥattā Şām vālīsi olan ġabāvet(**25a**)-nişān ittifāḳ itmişler ki, şehriyār-ı ẕī-şān Rûm-ili'ne geçdüği gibi Burûsa üstine leşker çeküb, memāliki ġāret ü talān kılmağı muḳarrer eylemişler. Ḫudāvend-i ᶜālemiyān bu ḫaberi ki, işitdi, "Defᶜ-ı aᶜdā rāciḥdir, küffāra ġazā mı?" diyû ᶜülemādan istiftā kıldı. Anlar "Defᶜ-i nuṣret-i müsülmānī evlādır" dimeleriyle gürûhā-gürûh ᶜasākir-i pür-şükûhla Rûm vilāyetine yüridi. Gûyā ki, ol memāliki bir deryā-yı bī-girān büridi. Her nerede ki, muḳābil oldılar, kesr u hezīmet, bed-ḫvāhlara ᶜāyid oldı. Cünûd-ı müsülmān kemāl-i nuṣret ü iġtināmla döndi. Bu seferinde şehr-i Ankara'yı aldı. Sulṭān-öyüği'ni fetḥ idüb, ḫalḳına ᶜadālet sāyesini saldı.

Vaḳᶜa-i s̱āniye: Şehzādelerden Savcı Beğ ḫuṣûṣıdır ki, Sulṭān Murād'ıñ ferzend-i kebīr ve teberrüken vālid-i mācidiniñ ᶜammi nāmıyla müsemmā kılduğı veled-i dil-pez̄īri olmağın, kendüler ki,

Edirne fethi niyyetine dāru'l-mülk Burûsa'dan ḥareket eylediler, Savcı Beğ, vezāret nāmıyla anda alıkonılub, Anadolı cānibleriniñ ḥıfẓ u ḥirāsetini ısmarladılar. Ḫudāvendigār ki, bir kaç menzil gitdi, bacżı müfsidīn levend-i evbāş zümresinden iken teḳarrub iden cāhilīn o nev-civān-ı ġāfili azdırdılar. "Babañ Rûm-illeri'ni açub, Edirne'yi pāy-taḫt idinsün, sen bu cānibde ṣāḥib-i sikke vu ḫuṭbe ol, cunfuvān-ı şebāb ḥālinde (b26) salṭanat ve kām-rānī müyesser olsun" diyû iġvā virdiler. Hemāngeh bu aḫbār mesmûc-ı Ḫudāvendigār oldı, şahbāz-vār Sebük-bār ber-vech-i ılġār cavdet idüb, cale'l-ġafle Burûsa'ya geldi, veled-i reşīd zanneyledüği ferzend-i bī-devletiñ tedārükini gördi. Bilā-tecḫīr yine mucasker-i ẓafer-ḳarīnine yitişüb, Edirne fetḥine nehżat buyurdı.

Vaḳca-i ṣāliṣe: Dāru'l-Mülk Edirne tesḫīrine mütecalliḳ olan fütûḥāt-ı kübrādır ki, sene iṣnā ve sittīn ve sebca-mie (762/1361) ḥudûdında müyesser oldı, ḥattā Lala Şāhīn ki, beyne'l-ümerā fütûḥātla engüşt-nümā bir şahbāz ve ġāret-i bilād itmekde bir şāhīn ṣıfatlu şikār-bāz idi, leşker-i İslām'la muḳaddem gönderildi. Kendüler varınca bārûy-ı düşmanı muḥāṣarada bulmaları tenbīh olundı. Gürûhā-gürûh ol casākir-i nuṣret-şükûh ser-dārlarına mütābacatla revān ve Edirne şehriniñ ḥavālīsinde olan żıyāc u biḳāc-ı macmûreye sell-i seyfle āteş-feşān ve nehb ü ġāretle ûasāret-künān, küffār-ı füccār-ı ḍalālet-nişān daḫī tertīb-i ṣufûfla ḥāżırīn ve muḳaddem-i mübārizīne silāḥ-ı kāmille muntaẓırīn iken bi-cināyeti 'llāh teḳābül-i ṭarafeyn oldı. Kılıclar ḥabs-i niyāmdan çıkub, Ḳalca-i beden tedmīrine, düşmenān cānlarınıñ tesḫīrine koyuldı.

Li-Münşiihī:

Her ṭarafdan bahādırān-ı güzīn,
Oldılar kār u ḥarb ü ḍarbe ḳarīn.

Tīrler deprenüb, atılmada cüst,
Gösterirlerdi rumḥ u nīzeyi süst.

Gāh ağarır bir nûr idi gürz-i girān,
Gāh olur, salunurdı cest ü revān.

Anlarıñ deşnesin kılan ışġā,
Sıyırub deşnesin iderdi veġā.

Şöyle mebhût idi muḫanneşler,
San cemād idi ol mülevveṣler.

Līk merd-i neberd olan şīrān,
Ceng iderdi miṣāl-i bebr-i demān.

Her ne emr itse anlara Lala,
*Diyemezlerdi ünf ile: "**Lā lā**"*

Ḥāṣılı özge rezm idi o ḳıtāl,
Ṭurfa tesḫīr idi o siḥr-i ḥelāl.

cÂḳıbet ġuzāt-ı ẓafer-maḳrûn "**İnnehum le-hümü'l-manṣûrûn**"[1] naṣṣ-ı kerīmine mā-ṣadaḳ u meşḥûn oldılar. Dilāverān-ı nuṣret-nümûn "**Ve inne cündenā le-hümü'l-ġālibûn**"[2] faḥvā-yı ġarrāsını vird-i zebān idindiler. Ḫātime-i kār-zārda küffār-ı füccār-ı ḍāllīn, ḫāsirīn ü ḫāibīn "**Fe-ġulibû hünālike ve'nḳalebû**

1) Kurān-ı Kerīm, XXXVII (Ṣāffāt sûresi), 172.
2) Kurān-ı Kerīm, XXXVII (Ṣāffāt sûresi), 173.

şāġırīn"[1] mażmûniyle rû-gerdān u münhezimīn olub, ekşeri ṭuᶜme-i şīr-i şimşīr oldı. Kurtulan daḫī mecrûḥan firār idüb, ᶜaḳabince cānını dûzaḫa revān kıldı. Ammā Tekvur-ı dil-kûr ki, beyne'l- küffār kibr u naḫvetle meşhûr bir kefûr u fecûr ve Tekfûr-ı maġrûr idi, ümerā-i ḫāṣṣı ile Edirne Ḳalᶜası'na kapandı. **"Eynemā tekûnû yüdrikkümü'l-mevtü ve lev küntüm fī bürûcin (25b) müşeyyedeh"**[2] faḥvā-yı ġarrāsından gûyā ki teġāfül itdi. Lala Şāhīn minnesin gözler şāhīn gibi Ḳalᶜaya gözin dikdi ve ḥużûrındaki şahbāzlara emr-i muḥāṣaraya iḳdām idüb, cenāb-ı şehriyārīye beşāret ḫaberlerin gönderdi. Vaḳtā ki, pādişāh-ı rûy-ı zemīn ᶜasākir-i Ḳalᶜa-küşāyile Edirne muḳābiline yakın oldı, zümre-i żemīme-i küffār, dimāġ-ı pindārında ḫavf u ḫaşyet buḫārın ber-ḳarār buldı. Eğerçi ki, etrāfı ḥiṣār olmuşidi, **"Eyne'l-meferr"**[3] naṣṣ-ı kerīmine mā-ṣadaḳ düşdükleri taᶜayyün bulmuşidi. Lākin kendüsi gibi Nehr-i Meriç daḫī tuġyān itmiş bulunmağın, bir gice tevābiᶜiyle şaykalara binüb, bir miḳdār dünyā cīfesi götürüb, biñ belāyile cān kurtardı.

Li-Münşiihī:

Tunca'nıñ olmağla ṭuġyānı,
Öyle bir düşmenini kurtardı.

Oldı tuġyānda müttefiḳ yaᶜnī,
Cûşa geldi yüzini purtardı.

Mā-melek terkin eyledi Tekfûr,
Cān atub ġayrı Ḳalᶜaya vardı.

1) Kurᵓān-ı Kerīm. VII (Aᶜrāf sûresi), 119.
2) Kurᵓān-ı Kerīm, 4 (Nisāᵓ sûresi), 78.
3) Kur'ān-ı Kerīm, 75 (Kıyāme sûresi), 10.

Neşr: Ol maḳûle (b26) ḥiṣār-ı güzīn ve mā-melek-i pīşīn ve ḫazāyin-i vāpesīn ve miyān-ı ḳalᶜadaki reᶜāyā-yı ḍalālet-ḳarīn bi'l-külliyye silk-i temellük-i Ḫüsrevāne'ye dāḫil oldı. Fe-lā-cerem Sulṭān-ı ġuzāt Edirne'yi teşrīf buyurdılar. Âb u havāsın beğenüb ᶜaḳabince Dārussaᶜāde bināsına el urdılar. Baᶜdehû bilā-teᵓḫīr Lala Şāhīn dinc atlu ᶜasker-i güzīn ile Zağra ve Filibe cāniblerine gönderildi. ᶜAlā mā hüve'l-murād, bel fevḳa murādi'l-Murād akınlar idüb, nihāyetsiz esīrler getürdi. ᶜUrbān-ı abṭāl ve mücerredān-ı ehl-i ḳıtāl ebkār-ı ṣāḥib-cemāl ve düşīzegān-ı ṣāḥib-bāl ile ġanīmet, beyᶜ-i raᶜiyyet-i ehl ü ᶜıyāl idüb, ṭamaᶜ-ı izdiyād-ı ensāb u ensāl itmeleri taḥaḳḳuḳ buldı. Ḥattā bu fütûḥāt-ı kāmile vü meserret-i vāfire-i şāmile ol şehriyār-ı büzürgvārıñ küşāyiş-i ḫāṭır u ᶜāṭırına sebeb olub, ḳāḍī-ᶜasker Kara Ḫalīl'e vezāret virdi. Nāmı beyne'l-ümerā Ḫayreddīn Paşa konulub, küllī imtiyāz buldı. Ve Lala Şāhīn emekdār-ı ḳadīm idi. Rûm-ili beğlerbeğliğiyle iᶜtilā-i şān buldı. Emīr Evranos daḫī riᶜāyet-i şāhāneye meᵓnûs bir dilīr-i kişver-gīr-i ṣāḥib-i kûs olmağın, ser-leşker-i ġuzāt kılındı. ᶜUmûmen serḥadler umûrı anlara müteᶜalliḳ olması buyuruldı. Bu minvāl üzre Devlet-i Âl-i ᶜOṣmān'da vezīr ıṭlāḳ olunan vekīl-i müşīr evvelen Kara Ḫalīl oldı ve beğlerbeğliği ᶜunvānı virilen Lala Şāhīn idüği taᶜayyün buldı.

Vāḳıᶜa-i rābiᶜa: Mücāhid fi'llāh ġāzī fī sebīli'llāh Evranos Beğ nāmındaki pīr-i dilīr-i żafer-dest-gāh sene selāş ve sittīn ve sebᶜa-mie (763/1362) tārīḫinde sipāh-i nuṣret-güvāh ile gönderilmek emrolundı. İbsala ve Maᶜlġara vilāyetleri silk-i tesḫīre çekildi. Anlarıñ zamānında ġılmān u kenīzān cinsine raġbet kalmadı. Ḥüsn-dār ġulām ve rûḥ-ı melāḥate bedr-i tām olan eṭfāl-i ḫoş-ḫırāmı değmede kimse

biñ akçeye almadı. Cevārīniñ daḫī ḥüsn-dārları böyle idi. İkişer üçer yüz akçeye ḥasnālarını satan "Eyü kazanç itdim" diyû öğünirdi. Ve esīr penc ü yekī buyuruldukda şöyle ısmarlandı ki, beş esīri olanıñ biri mīrī içün alına, dört esīri olandan yiğirmi beş akçe alına. Bu taḳdīrce bir esīre yüz yiğirmi beş akçe tutuldığı muḳarrer oldı. Bundan soñra esīr ucuzluğunda söz kalmayub, nihāyet buldı.

Vāḳıᶜa-i ḫāmise: Yine Mīr Evrenos'un sene sitt ve sittīn (766/-1364-65) ḥudûdında Gümülcine Ḳalᶜası'nı fetḥ u tesḫīr ve eṭrāfındaki memāliki nehb ü ġāret-i dil-peẕīridir ki, leşker-i ẓafer-peykār ile müteveccih oldı. Az zamānda taḫt-ı taṣarrufına getürüb, berīd-i beşāret-nümûdı ᶜatebe-i ᶜulyā-yı şehriyārīye vüṣûl buldı.

Vaḳᶜa-i sādise: Karasi vilāyetinden maḥsûb ve levend-i evbāş ile maᶜyûb olan Biga Ḳalᶜası[1] fetḥidir ki, metīn ve üstüvār kalᶜa olmağla küffār-ı ḫāksār müteḥaṣṣın olmuşlar, Burûsa'dan Gelibolı maᶜberine ᶜazm iden tüccār ve ebnā-i sebīliñ ḳıtāl ü izālesine ṣarf-ı maḳdûr kılmışlar. Ḫudāvendigār-ı cihān aᶜnī bihī Sulṭān **(26a)** Murād Ḫān sene sitt ve sittīn(766/1364-65)'de bi'ẕ-ẕāt nehżat eyledi. Varduğı gibi fetḥ eyledi ve ḥavālīsini tamāmen żabt itdikden soñra bir sancak beği naṣb etdi. Kendüler yine dāru'l-mülk Edirne'ye çekilüb gitdi ve zamāndan āyīn-i ẓülm ü ḥayfı defᶜ-i küllī kılub, ᶜadl ü inṣāf-ı ḳavānīne rağbet gösterdi.

Naẓm:

Ḥicāb-ı ẓulm ber-endāḫt tā zi-çehre-i ᶜadl,
Niḳāb-ı küfr keşīdend ez-ruḫ-i īmān.

Ez-ān ferīḳa ḳavī geşt bāzû-yı İslām,
Ki ez-tesādüm-i küffār küşte büd vīrān.

Vaḳᶜa-i sābiᶜa: Sene-i sebᶜ ve şemānīn (787/1385) tārīḫinde (b27) Siroz Ḳalᶜası'nıñ fetḥidir ki, gürûh-i mübārizīn ve zümre-i pür-şükûh-i mücāhidīn, tārīḫ-i mezbûrda vardılar, sipeh-sālārları olan Evranos Beğ işāretiyle muḥāṣara bünyādına urdılar. Nice ḥarb u ḍarb ve gûşiş-i bī-ḥisābdan soñra alındı. Ġāzīler māl-i ġanāyime ġarḳ oldı.

Baᶜżı müverriḫin ḳavlince bu Ḳalᶜa fetḥinde vāfir altun taslar çıkdı. İġtinām iden ġāzīler başlarına giyüp mubāhāt itmekle baᶜdehû üsküf īcādı taḥaḳḳuḳ buldı. Yaᶜnī ki, zer tasları filoriye kesdiler. Zer-rişteden sāḫte ve ṣanāyiᶜ kerehler birle perdāḫte üsküfler düzdiler. Ve yine bu sāl-i mübārekde Belene üstine varıldı. Evranos Beğ delāletiyle ol Ḳalᶜa daḫī alındı. Bu vechile nice günler muḥāṣara kılındı. Fe-ammā fetḥ u tesḫīr müyesser olmadı. Lākin şehriyār-ı dīn-dār ġāyetle ḥazīn oldı. "Bu ḳalᶜayı Allah yıka!" diyû menziline buyurdı. Bi-ḥikmeti'llāh duᶜāsı müstecāb olub, ḳalᶜa-i mezbûre ol gice yıkıldı. Nāmı, Tañrı Yıkduğı Ḳalᶜa oldı.

Vaḳᶜa-i ṣāmine: Sene-i sebᶜ ve sittīn ve sebᶜa-mie (767/1365-66) tārīḫinde Ḥamīd-ili'niñ fetḥ u tesḫīri ve Akşehr'iñ ve Seydīşehri' niñ ve Yeñişehr'iñ ve Karaağac'ıñ fütûḥāt-ı dil-peẕīridir ki, bu sefer de furṣat ve iġtinām ᶜalā vechi'l-meʾmûl ve'l-merām yol gösterdi. Zümre-i mücāhidīn ü mübārizīn şādgām yerli yerine geldi.

Vaḳᶜa-i tāsiᶜa: Bāyezīd Ḫān ve Yaᶜḳûb Çelebī'nuñ cemᶜiyyet-i ḫitānı sûrine şehriyār-ı cihān ki, ᶜammār-ı memālik-i ᶜOṣmāniyān'

dır, dest-i lutfile bānī oldı. Ümerā-i ḫāṣṣu'l-ḫāṣṣ, ḥattā ᶜumûmen ᶜavāmm u ḫavāṣṣı żiyāfet idüb, ṣilān-ı pādişāhī mûr u mārları bile ḥiṣṣa-dār eyledi.

Naẓm:

Yaᶜnī kim irdi emr-i Rabbānī,
Oldı sûr-ı saᶜādete bānī.

İki şehzādesini sünnet idüb,
Tutdı ẕevḳ u sürûr, erkānı.

Nice şehzāde iki nûr-ı baṣar,
Ki basar mihr u māh-ı raḫşānı.

Şerᶜ kesdiği parmak acımadı,
Gerçi kim akdı lāle-gûn kanı.

Vaḳᶜa-i ᶜāşire: Pādişāh-ı cihān, küffār-ı bed-gümān cānibinde ḥareket olduğını işidüb, memālik-i maḥrûseye tābiᶜ nevāḥīde furṣat bulub, gezdiklerine incinmekle ᶜasākir-i deryā-meḳāṭırı ḥarekete getürdi. Kefere-i Saḳar-medār üzerine varub, şīr-i jiyān gibi anları kaçırdı. Ve canlarına nīşi, ciğerlerine rīş ḳaṣdına Nīş nām ḳalᶜalarına yapışdı. Ḫᵛāh u nā-ḫᵛāh ol burc-ı sipihr-iştibāhı fetḥ eyledi. Bed-kīşān zümresi, nehżatlarına nādim olub, üç yıllık ḫarācla elçisin gönderüb biñ belāyile ṣulḥ u saᶜādetine fāyiz oldı.

Vaḳᶜa-i iḥdā-ᶜaşer: Tārīḫinde tekrār Karamān-oğlı'nıñ ḥareket-i bī-bereketi baᶜżı memālik-i maḥrûse ḫalḳını ḫasārete ve bu ḫıdīv-i ẓafer-kirdārıñ azīmetine bāᶜiş oldı. Dāru'l-Mülk Burûsa'dan ᶜasākir-i deryā-ḫurûşla ḥareket idüb, ḳaṭᶜ-ı merāḥilile Kûtāhiyye'ye vardı.

Eğerçi ki muḫālifīniñ ilçisi geldi ve ṣulḥ itmeğe tamām minnet-dār oldı, lākin ikide birde ḳaṣd-ı fāsidi ve Ḫudāvendigār ḳażā itdikce ẓuhûra gelen mefāsidi ḫaylice māniᶜ oldı. Yûnān vilāyetine yüridi. Eğerçi kim ḥākim-i bed-gümān Sanmağar-oğlını ve Tatar ulusın ve Varsaḳ beğlerin yanına almışidi, zuᶜmünce ol bed-gümānlar ile meydān-ı ḳıtāle at salmışidi, hemān leşker-i Sulṭān, Fireng Yazusı nām ṣaḥrāda nümāyān oldı. Ber-mûceb-i fermān, ᶜasākir-i nuṣret-nişān alaylarını bağladı. **(26b)** Şehzāde Sulṭān Bāyezīd ile Fīrûz Beğ ve Ḫvāce Beğ sol kola ve Sulṭān Yaᶜḳûb nām oğlı (b27) Lāz ᶜaskeri, ḫuṣûṣā Karasi Beği ve ᶜĪsī Beğ nām nām-dārlarıyla sağ kola vażᶜ olundukdan soñra Beğlerbeği Timurtaş Paşa ve Saruca Paşa ve İncecik Balabān ve İlyās Beğ ve Müstecāb Subaşı nām nām-dārlar Germiyān leşkeriyle o gice yürümek buyuruldı. Sulṭān-ı Cihān ise mānend-i rûḥ-i revān ḳalb-i leşkerde nümāyān, Karamān leşkeri daḫī ᶜazīmet-künān birbirlerine muḳābil, kimi ḥārib ve kimi muḳātil bir ceng oldı ki, siperler pāre pāre, bedenler yāre yāre, oklar ve kılıçlar rīze rīze, yürekler ve ciğerler raḫne raḫne olunca pervīn-vār müctemiᶜīn oldılar. Ve bu minvāl üzre olan zümre-i bed-kirdār Benātü'n-naᶜş gibi tağıldı. Nice ümerāsı ḳayd-ı īsār ve keyd-i ḫasārla giriftār kılındı. Bu ṭarīkla şehriyār-ı cihān muẓaffer u şādān, otağına geldi. Bi'l-āḫare Karamān-oğlı'nıñ taḫt-ı nikāḥındaki kız karındāşı iltimāsiyle recāsı ḥāṣıl olub, ṣulḥ kılındı. Baᶜdehû Karamān-oğlı ḫalvet-sarāy-ı Sulṭān'a gelüb, dest-bûs ve ḫilᶜatler ile müşerref kılındı. Ve bu dönüşde Beğşehri'ni fetḥ idüb, Burûsa'ya geldi. Birkaç gün ᶜīş ü nûşa meşğûl oldı.

Vaḳᶜa-i iṣnā-ᶜaşer: Karamān üzerine muᶜāvenete gelen Lāz ᶜaskeri serdārı murādınca riᶜāyet olunmamağın vilāyetine vardıkda Lāz Beği'ne vāfir şikāyet idüb, ᶜişyān itdirdi. Bu ḥālde muḥarrik olmağın onbeşbiñ adamıyla Lala Şāhīn akın itmeğe meᵓmûr oldı. Lākin beğler biribirine muᶜīn olmayub, nām ġayrıñ olmasun diyû küfrānü'n-niᶜmelik itmeğin zümre-i mücāhidīnden çok kimse alındı. Sulṭān-ı ẓī-şān bu ḥālet içün infiᶜālle perīşān olub, ᶜAlī Paşa'ya leşker cemᶜi buyurıldı. Ḥattā oğlı Bāyezīd Ḫān Ḥażretleri'ne daḫī "Sefere ḥāżır ol!" dinildi. Vaḳtā ki, şehr ḳurbında dernek oldı, bu eşnāda Tebeklüli[1] ve Tırnova ve Susmanez ḥākimi küffār beğleri ki, ḫarāc-güẕār-ı Şehriyār idi, emre imtiṣāl itmeyüb rāyiḥa-i ᶜişyānları istişmām olunmağın otuz biñ adamla Vezīr ᶜAlī Paşa Rûm-ili'ne geçüb Susmanez iline salındı. Edirne'ye geldüği gibi Timurtaş Paşa oğlı Yaḫşī Beğ beşbiñ adam ile taᶜyīn olunub, gönderildi. Buvādī Ḳalᶜası'nı silk-i tesḫīre getürdi. Yaᶜnī ki, konduğı gice Hüseyn Ağa nām ġāzī Niğde Ḳalᶜası'nı uğurladı. Baᶜdehû Mudurnı ve Şumnı ḳalᶜalarınıñ kilidleri geldi. Baᶜdehû Susmanez Beği ṭuġyānına nādim olmağla ᶜAlī Paşa'nıñ ayağına düşüb, günāhı bağışlanmak ümīdiyle pāy-taḫt-ı humāyûna geldi ve maḳṣûdına vāṣıl kılındı. Silistre Ḳalᶜası'nı daḫī bu defᶜa memālik-i Ḫüsrevānī'ye ilḥāḳ olunub, ḥākimi ḫarāc-güzār olmağa mütekabbil oldı.

Vaḳᶜa-i ṣelāṣe-ᶜaşer maᶜa vefātihī fi's-sefer: Zümre-i kübrā ve ḥādiṣe-i kāmine-i ᶜuẓmā Kosova cengi ile meşhûr olan muḥārebe-i ᶜazīmet-nümādır ki, Ġāzī Ḫudāvendigār anda şehīd oldı. Yaᶜnī Sulṭān

1) Matbû nüsha(V/71)'da "Nigbolı" şeklindedir.

Murād-ı nām-dār menzil-i ᶜuḳbāya ol merḥaleden teveccüh kıldı. Çünki ol eṭrāfdaki küffār-ı ḍalālet-kirdār birbirleriyle yek-dil ü yek-cihet olub, ıẓhār-ı fesād u şenāetden ḫālī olmadılar. Gûyā ki, başlarına gelecek muṣībeti her-giz taṣavvur idüb bilmediler. Ḫıdīv-i rûzigār bu ḫuṣûṣa ziyāde ḫışm-kār oldı. Şehzādeleri Bāyezīd Ḫān ve Yaᶜḳûb Ḫān hem-rikāb u hem-ᶜinān olmak buyurıldı. Mevkib-i humāyûn aḥmāli göçüb, Karañlu'ya[1] konub tevaḳḳuf kıldı. Eṣnā-i müşāverede kelimāt-ı ümerā buña müncerr oldı ki, develerle ağırlık öñde bile gide. Metris şeklin (b28) idüb, tā ki küffārıñ atları ürkmesine bāᶜiş ola. Lākin şehzāde Bāyezīd Ḫān bu maᶜnāyı ḳabûl itmedi. "Me-bādā develerimiz ürkme ile bizim alaylarımıza **(27a)** dönerse, perīşānlık bize ᶜāyid olur" diyû menᶜine iḳdām itdi. Vaḳtā ki, Kosova ṣaḥrāsında alay alaya muḳābil ve mücāhidler ise mānend-i necm-i muḳābil kevkebe-i külliyye ile cenge māyil olduklarında āhen-i kebûda ġarḳ, küffār-ı bed-ẓihār kimi telāṭumla āşikār ve rengāreng bayraḳları lerzede-i ḫaşyetle nümû-dār deh ü nüh ṣadāsı dünyāyı tutdı. Şebāşāb-ı tīr u şimşīr, ġuzātı sağır itdi. Meymene ve meysere tīr-endāzlar tīr bārān itmekle ceng-sāz ve ᶜarbede-perdāz, ekṣer-i küffār-ı bed-gümān ḫāk ü ḫûn içinde ġalṭān iken bi-ᶜināyeti'llāh "**fe-naṣarnāhum fe-kānû humu'l-ġālibīn**"[2] sırrına zümre-i mücāhidīn mā-ṣadaḳ oldı. Kefere-i fecere-i müşrikīn ḳatl ü hezīmetle "**ve ḫasira hünālike'l-kāfirûn**"[3] maẓmûn-ı ᶜibret-nümûnunda yüz gösterdi. Şehriyār-ı nīk-kirdār, baᶜde inhizāmi'l-küffār ḫûn-āġaşte ve mecrûḥān-ı ḫāksāre meyānında ümerā-i ᶜiẓām ile seyr idüb baᶜżı cān-

1) Matbû nüsha(V/72)'da (Karatoy'a) şeklindedir.
2) Kurᵓān-ı Kerīm, XXXVII (Ṣāffāt sûresi), 116.
3) Kurᵓān-ı Kerīm, XL (Ġāfir sûresi), 85.

güdāz yāreleri temāşā iderken bir dil-rīş-i şirk-i fācir Miloş nām fedāyī kāfir meğer ki, lāşeler meyānında ḥāżır ve ṣıḥḥatinden yeʾsile vaḳt-i furṣata muntaẓır imiş. Hemānā yerinden sıçradı. Pāy-bûse müsāraᶜat yüzinden ẕāt-ı Ḫudāvendigār'a yakın vardı. Yanında ḥāżır olan ḫançer ile ṣadr-ı mübārekin mecrûḥ kıldı. Ecel ol zaḫm-i mühlikden muḳadder olmağın, ol ḥīnde saᶜādet-i şehādet-geh-i dār-ı cinānа toğrı ḫirām itdi. Eğerçi ki, mezbûrı ol ḥīnde pāreleyüb, tamām itdiler, lākin derd-i ġazā-yı Sulṭān'a mübtelā ehl-i ġazā nevḥa vü zārīlerin göklere irgördiler. Ammā vezīr Ḫayre'd-Dīn Paşa bir ġarīb ḥüsn-i tedbīr itdi. Henüz şehādet-i şehriyārı tuymadın "Vālid-i mācidiñ seni ister" diyüb, Yaᶜḳûb Ḫān'ı otāğa getürtdi. İçeru girdiği gibi ḳaydını gördi. Baḫt-ı salṭanatı Bāyezīd Ḫān'a teslīm eyledi.

ḪAYRÂTÜHÜ'L-MÜTENEVVİᶜA

Evvelā Dāru'l-mülk Burûsa'da bir ᶜālī ᶜimāret ve cāmiᶜ-i şerīf-i maᶜālī-menzilet ve medrese-i mevālī-mertebet inşā itdiler. Ḥucurāt-ı ᶜimāretinde ebnā-i sebīle niᶜmetler sebīl idüb şebān-rûz niᶜam-ı mütenevviᶜa ile żiyāfet levāzımını işāᶜat ü ifşā itdiler ki, sāyir ᶜamāyirden Kapluca'ya ḳarībdir. Ḫayrāt-ı āb-ı ḥayāt ve ehl-i riyā meberrātı gibi bī-ḳışriyyāt idüğini bi-vechin mā Kapluca'dan buᶜdi īmāsiyle işāret eylediler. Andan mā-ᶜadā yine Burûsa'da Ḥiṣār içinde kapusı muḳābilinde bir cāmiᶜ-i laṭīf daḫī yapdılar. İkisine daḫī sene ḥudûdında mübāşeret kılub, baᶜde ᶜubûri'l-aᶜvām ve'ş-şuhûr ġāyete irgördiler. Ve iki seneden soñra bir cāmiᶜ-i şerīf daḫī Bilecik nām ḳaṣabada ve bir sāl geçdikde bir cāmiᶜ-i şerīf-i lāzimü't-teşrīf daḫī Yeñişehr'de taᶜmīr eylediler. Ḫuṣûṣā bir zāviye bināsıyla ol ḳaṣabai

iḥyā-i dil-peẕīr eylediler. **Teḳabbela'llāhu ḫayrātihī ve teżāᶜafe mücāzātuh.**

VÜZERÂ-i ᶜİẒÂM VE ÜMERÂ-i LÂZİMÜ'l-İḤTİRÂMLARI

Devlet-i ᶜOṣmāniyye'de Paşa lafẓı ıṭlāḳ olunub, evlād u emcāddan değil iken vezāretle engüşt-nümā olanlarıdır ki, bunlarıñ pīr-i pīş-ḳademleri, ḫuṣûṣā ᶜülemā ṭarīḳından gelüb, emek-dārlıkla muᶜazzez ü muḫteremleri **Ḫayreddīn Paşa**'dır ki, Kara Ḫalīl nāmıyla evvelā Bilecik'e, ṡāniyen Burûsa'ya ḳadı olub, ṡāliṡen ḳadı-ᶜaskerlikle ol şehriyār-ı cihān-sitān ḫidemāt-ı meşkûresinden rāżı olduğı vezīr-i müşīr-i büzürgvārdır.

Biri daḫī vezīr-i mûmā ileyhiñ ferzend-i devlet-mendi **ᶜAlī Paşa**'dır ki, pāye-i (b28) imāretden vālid-i mācidine riᶜāyeten vezāret virildi. Vezīr-i Aᶜẓam ıṭlāḳı daḫī zamān-ı salṭanat-ı ᶜOṣmāniyān'da evvelā Ḫayreddīn Paşa'ya müyesser oldı. Bā-ḫuṣûṣ vālid-i veled ṣadr-ı vezāretde hem-nişīn bulunmak, ikisi de ṣüsn-i tedbīr ve reʾy-i dil-peẕīr ile engüşt-nümā olmak bunlarda ẓuhûra gelmişdir. Lākin mezḳûr ᶜAlī Paşa zīb ü zīnet-i ḫuddāmla hüveydā, tertīb-i sipāh, ᶜarż-ı şān-ı bī-iştibāh vādīlerinde muḫteriᶜ u dānā ve sofrası mebẕûl ve seḫā vü keremde mecbûl bir vekīl-i celīl idi. Ânıñ zamānına gelince ümerā vü vüzerāda iç oğlanı terbiyeti[1] ve ḫalvet ḫāṣṣalarınıñ ḳuṣûr-ı cennet gibi zīneti ve ġılmān-miṡāl **(27b)** ġulāmān ve çehregān-ı gül-çehregān ile

1) (b) nüshası 27a, (a) nüshası 27'de "rütbeti",matbû nüsha 5/74'te "rağbeti" şeklinde.

tertīb kılınub, ḥarem-i muḥterem ricāyeti ve maḥrem nā-maḥrem tefrīḳ olunmak ḥayşiyyeti görünmüş ve bilinmiş değil idi. Vezīr-i mûmā ileyh nev-civān-ı ḳavī-devlet ve ṣāḥib-tedbīr-i cālī-menzilet olmağın her neye ki ḳaṣd iderdi, eli irişürdi. Cemciyyet-i ḫûb-rûyānla durışurdı. Ḫuṣûṣā "**inna'llāhe cemīlün yuḥibbü'l-cemāl**"[1] kemāli ile mümtāz bir emīr-i celīlü'l-ḳadr-i ṣāḥib-rāz idi.

Biri daḫī **Lala Şāhīn Paşa** idi ki, Rûm-ili beğlerbeğliğiyle cümleden evvel anlar engüşt-nümā idi. Ḫayli şecīc u dilīr idi. Ve ġazālarda meymenet-i maḳdemle dil-pezīr, ḫuṣûṣan Edirne fetḥinde tīr gibi müşārun ileyh olmuş bir emīr-i dilīr idi.

Biri daḫī **Timurtaş Paşa**'dır ki, ḳudemā-i ümerādan ve dilīrān-ı ceng-āzmādan olub, bi'd-defecāt ġārāt ü fütûḥāt ile memdûḥ-ı şiḳāt ve mevṣûf-ı acyān-ı mecālī-derecāt olmağın, Lala Şāhīn vefātından soñra Rûm-ili beğlerbeğiliğiyle şān virildi. Beyne'l-aḳrān mehce-i rāyeti ḫurşīd gibi evc-i feleğe irdi. Mīr-i mīrān olduğını işiden küffār-ı ḍalālet-nişān kemāl-i ḫavf u ḫaşyetle birbirlerine girdi. Umûr Beğ ve Oruç Beğ ve cAlī Beğ bunuñ oğullarıdır ki, her biri mücāhid fī sebīli'llāh ġazālar idüb, küffār-ı ḫāksāra kılıç çeken dilāverlerdir. Ve mezbûr Timurtaş Paşa üçbiñ akçe tīmārdan ẓuhûr itmişdir. Lala Şāhīn gibi ḥarem-i pādişāhīden çıkmış değildir. Rûm-ili eyāletine vuṣûli muḳarrerdir. Ammā "vezīr oldı" diyenleriñ ṣıḥḥat-i kelāmında şübhe vardır.

---

[1]) Hadīs-i şerīf.

Biri daḫī **Saruca Paşa** idi ki, gāh emāretle ve gāh Anatolı cāniblerinde eyāletle rütbesi mucallā idi. Şehr-i Gelibolı'da bī-naẓīr cāmic-i şerīfi ve cimāret ve medrese-i laṭīfi vardır. Kendüsi daḫī anda medfûndur. Menḳûldür ki, merḥûm Sulṭān Murād-ı büzürgvār, nefs-i Gelibolı'da üstüvār ve leb-i deryādaki püşte-i refīca pāyidār kılduğı sarāy-ı sipihr-iştihār ki, tārīḫ-i teʾlīfe-dek sûrı ve mahalli ẓāhir idi. Ammā sene sebcīn ve tisca-mie (970/1562-63) ḥudûdına gelince ekşer-i bināsı bāhir idi. Merḥûm Ḫudāvendigār, sarāy-ı gerdûn-medār üzre āfitāb-ı tāb-dār gibi āşikār iken, dīb-i Frengistān'dan küffār gemileri gelmek ve ṭarafeyni casker-i İslām taṣarrufındaki macberden geçüb, İstanbul'a gitmek, ekşeriyyā vuḳûc u ṣudûr bulmuş. Ol zamānda sefāyin müheyyā ve kadırgalar ve kalitalar gibi gemiler hüveydā olmamağın mencine ḳudretleri az olurmuş. Yine bir gün bu ḥāle bir büyük bārça macber-i mezbûrdan geçerken rûzgār tenezzül ider. Furṣatla geçemeyüb ol maḳûle ağır yüklü bārça çıkan rûzgāra taḥammül idemeyüb gidemez. Hemān Saruca Paşa ḥüsn-i icāzetle engüşt-nümā olub, bir kalitacığı tonadır ve kurı çekdirüb, muḳābiline varır. Eğerçi ki, tob u tüfengle ceng ü cidāl iderler ve turduḳları yerden (b29) hezār sacyile ḳıtāl iderler, lākin kāfiriñ ihtimāmı müfīd olmaz. Kalīta tob altına girüb bārçanın dāmen-i dümenine sarılmağla kimesne ḫalāṣ bulmaz ve bi'l-cümle çok adamı şehīd olur. Lākin kendüsi fetḥ u tesîire dest-res bolur. Meğer ki, İstanbul kralınıñ duḫteri ve cihāz-ı tekellüf ü mücevheri İstanbul tekvurına gelin olub giden nice bellü başlu beğleri ol bārçanıñ içinde imiş ve tekvur nikāḥına nām-zed olan düşīze-i maġrûr, meğer ki ḫıṭbe vü nikāḥ şehzādeye muḳadder ve müyesser imiş ki, vāḳıc-i ḥāl-i bülendi İstanbul tekvurınıñ nām-zedi

idüği ḫaber alındı. Bārçadaki māl ü menāl Saruca Paşa'ya bağışlandı. Ancak ol duḫter-i ṣāḥib-cemāl, şehzāde Yıldırım Bāyezīd'e revā görüldi. Müşārun ileyh Paşa daḫī ol ġanīmet mālile Gelibolı'daki ḫayrātını inşā itmiş. Ḥakkan şümme ḥakkan, mevḳiᶜine ḫarc idüb iṣābet kılmış.

Fe-ammā eşher-i ümerāsı **Evrenos (28a) Beğ**'dir ki, ṣāḥib-i ḫayrāt, rāġıb-i meberrāt, şīr-merd-i pīşe-i cihād, şeh-levend-i kerāmet-nihād bir emīr-i büzürgvār idi. Rûm-ili'niñ İç-il'i ḥükmündeki ḳurā ve ḳaṣabātı ekṣeriyyā ol feth itmişdir. Ol emīr-i nām-dār kendiniñ ve evlādınıñ yedi yerde ᶜamāyir-i laṭīfesi vardır. Menḳûldür ki, ol emīr-i nām-dār evvelā Gümülcine'de temekkün itmiş, bir ḫuṣûṣa incinüb Siroz'da temekkün ider. Andağı evlerini ᶜayniyle ᶜimāret taᶜyīn itmiş. Baᶜdehû Siroz'da daḫī ḥazz itmeyüb göçmüş, Vardār Yeñicesi'ne varub iḳāmet itmiş. Bu kerre Siroz'daki evleri de ᶜamāyir yirine mülḥaḳ itmiş. Vaḳtā ki, sefer-i Âḫiret'e gitmiş Vardār'daki sarāy daḫī ᶜimāret olmuş. Meşhûrdur ki, mezbûr evḳāfda müsāᶜade ḳaṣdına birkaç ḳarye-i maᶜmûre recā itmiş. Şehriyār-ı ṣāḥib-ẓuhûr kendüye ᶜarż-ı maḥabbet-i mevfûr kılub, "Beyne'l-ümerā yorgalığla meşhûr olan eşheb edhemine süvār olursuñ. Bir günde gurûba-dek ne ḳadar yer tolaşursa kendiniñ olsuñ" buyurulmuş. Fe-lā-cerem bir günde tolanduğı maᶜmûre üç muᶜtedil menzil idüği ḥālā maḥsûb-ı ᶜuḳûl-i meᵓşûredir.

Biri daḫī **Ḥacı İlbeği**'dir ki, dört adamıyla çār erkān-ı ḫaṣma velvele salub, ellibiñ Sırf küffārını sındırduğı vāriddir. Baᶜdehû ḥıḳd u ḥased-i ümerā, Pādişāh-ı ᶜaṣrı siyāsetine ilkā idüb, gözlerin oydurub,

helāk kılınduğı yukaruda mestûrdur ki, ḥālā mücāhid-i ġayûr ve şeciᶜ u dilīr u manṣûr idüği müttefeḳun ᶜaleyh-i cumhûrdur.

Biri daḫhī **Kutlu Beğ**'dir ki, ümerānıñ meymenet-i maḳdemle meşhûrı ve nice ġazāların muẓaffer u manṣûrı bir ᶜādil beğ idi.

Biri daḫī **İne Beğ** idi ki, müdebbir-i vüfûr ve nīk ü bed görmüş dilāver-i ᶜadālet-şuhûr, seḫā vü keremi meşhûr idi.

Biri daḫī **Fīrûz Beğ**'dir ki, ılgārlarda ḥüsn-i reᵓyile bülend-iştihār ve eyālet-i ḥükûmetinde ᶜadāletle nām-dār ve büzürgvār, gāh Ankara eyāletiyle tûğ u rāyeti celālet-şiᶜār ve gāh akınlara gidüb, şebḫûn u ḫasāretler ile ẕāt ü şānı gibi bülend-iştihār-ı iḳtidār bir mīr-i mükürrem idi.

Biri daḫī **Paşa Yiğit**'dir ki, ümerā-i ḳudemā evlādından ḳavī, bahādır, ḫaṣmı ile her yerde cenge ḳādir ḫuṣûṣā ceng ü pür-ḫāş umûrunda ḳudreti ẓāhir bir emīr-i dilīr idi.

Rûm illerinde **Ebü'l-Ġārāt** añılan **İsḥāḳ Paşa** ki, ātīde (b29) meẕkûr olacakdır. Mīr-i mezbûrıñ kullarından bir şīr-merd-i ṣāḥib-ḳırān idi.

Biri daḫī **Müstecāb Subaşı** idi ki, ġāyetle müdebbir, leşkerine her ne-deñlü olursa, żabṭ u rabṭına ḳādir bir ādem idi. Ekşeriyyā taḫt subaşılıkları ile muᶜazzez ü mükerrem idi.

Bunlardan mā-ᶜadā **Toyca Balabān** ve **Bāzārlu Toğan**, **Kutluboğa** ve **İnce Beğ** nām beğleri ve aᶜyān-ı ᶜasākiriñ

biribirinden yeğleri vardır ki, meydân-ı ġazānıñ şīr-i nerleri ve ma^cārik-i neberd ü heycānıñ serdār-ı ẓafer-rehberleri idikleri kirāran s̱ābit olmuşdur.

VE EMME'l-^cÜLEMÂ^ɔ Fİ ^cAṢRİ SULṬÂN MURÂD el-MÜNḲALİBÛNE İLÂ RAḤMETİ'LLÂHİ'l-MENNÂN

Ol zümre-i ^caliyyeniñ evveli, ya^cnī fāżıl, kāmil ve mükemmeli **Mevlānā Cemāleddīn Muḥammed b. Muḥammed Aksarāyī**'dir. ^cUlûm-ı ^cArabiyye'de māhir, fünûn-ı şer^ciyye vü naḳliyyede te^ɔlīfe ḳādir bir ^cālim-i mütebaḥḥir idi. Tefsīr-i Keşşāf'a ḥāşiye yazdı. Fenn-i Ma^cānī'de Īżāḥ'ı şerḥ idüb, sikkei mermerde kazdı. Keẕālik ^cİlm-i Ṭıbb'da Mûcez'i şerḥ idüb, ma^cārif-i ẕātiyyesini ıẓhār itdi. Nesebi dördünci mertebede İmām Faḫreddīn Rāzī'ye çıkmak üzere müştehir oldı. Ya^cnī ki, Muḥammed b. Muḥammed b. Muḥammed b. Faḫreddīn Rāzī şöhretiyle beyne'l-^cülemā imtiyāz buldı. Evvelā vilāyet-i Karamān'da Medrese-i Müselsele'ye müderris oldı. Şarṭ-ı vāḳıfda evvel tedrīsi Sıḥāḥ-ı Cevherī'yi ḥıfẓ idene meşrûṭ kılınmağın bi'ż-żarûre Mevlānā-yı müşārun ileyh taṣarrufına lāyıḳ görüldi. Ṭalebesini üç ḳısm itmişdi. Bir ḳısmı Mevlānā-yı mezbûr medreseye giderken rikābında yürürdi. Ser-menzile varınca derslerini ta^clīm kılurlardı. Ve bir sınfı ḥadāset-i sinlerine binâen revāḳ-ı medresede cālis iken öğrenürlerdi. Sınf-ı āhir ise ^cālim-i niḥrīr mertebesinde olub, kendü ile bi'l-mübāḥaṣe müẕākere kılurlardı.

(28b) Naḳl olunur ki, Seyyid Şerīf Cürcānī Mevlānā-yı mezbûrıñ ṣīt u ṣadāsını işitmiş, Rûm'a ^cazm itmiş, eṣnā-i rāhda ki,

Īżāḥ'a yazduğını görmüş, "**ke'ẕ-ẕübāb ^calā laḥmi'l-baḳar**" diyû beğenmeyüb yine vilāyet-i ^cAcem'e dönmüş. Ba^cżılar ḳavlince "Taḳrīri taḥrīrine ḳalıbdır" diyû işitmeğin tekrār bilād-ı Karamān'a gelmiş, Mut nām ḳaṣabada Mevlānā Cemāleddīn meyyiti çıkduğı güne rāst gelüb, ol merām müyesser olmayıcak Mevlānā Fenārī'ye muḳārin olub, ma^can Mıṣr'a ^cazīmet kılmış.

Mevlānā Maḥmûd Bedru'd-Dīn: Sulṭānöñi nām mevżı^cda tevellüd idüb, ^culûm-ı külliyyeyi taḥṣīlden soñra Burûsa'ya ḳāḍī olmuş ve beyne'n-nās ḫiṣāl-i ḥamīde ile maḥbûbü'l-ḳulûb olub, Koca Efendi diyû şöhret bulmuş.

Menḳûldür ki, Sulṭān Murād Ḫān -**^caleyhi raḥmetü'l-Mennān**- emīr-i Germiyān iken duḫterini oğlı Sulṭān Bāyezīd Ḫān içün aldıkda, ümerā-i kirāmı ve ḫavāḳīn-i ^ciẓāmı zümresine, Mevlānā-yı müşārun ileyh reīs-i ẕī-şān göndermiş. Yümn-i ḫidmeti mûcib-i berekāt-ı ^caliyye bilüb, ol ḫidmete irsālini revā görmüş. Mezbûrıñ Muḥammed nām bir fāżıl oğlı kopmuş, lākin mu^cammer olmayub, şebābı ḥālinde naḳl itmiş -**raḥmetu'llāhi ^caleyh**-. Ba^cdehû Mûsā nām bir oğlı vücûda gelmiş. Bilād-ı ^cAcem'e varub, Ḳāḍī-Zāde-i Rûmī diyû şöhret bulmuş. Ḥattā Uluğ Beğ Mīrzā yanında ḫayli iltifāt bulub, ^cİlm-i Hendese'den Eşkāl-i Te^ɔsīs'e şerḥ yazmışdır. **Ve kāne ẕālike't-te^ɔlīf fī sene ḫamse-^caşere ve ṣemāni-mie** (815/1412).

Mevlānā Burhāne'd-Dīn: Ḳāḍī-i Âẕerbaycān dimekle meşhûr ve fezāyil ü kemālātı vera^c u taḳvāsı gibi nā-maḥṣûrdur. (b30)

Telvīḥ'a ḥāşiye yazub nāmını Tercīḥ komuş. Şihābe'd-ḍīn Ḥacer ḳavlince evvelā Âẕerbaycān'la muẓāheret itmiş, baᶜdehû mābeynlerine münāferet düşmeğin mezbûrı ḳatl idüb yirine emīr-i ṣāḥib-tedbīr olmuşdur. Fażl u maᶜrifeti gibi naẓm u şecāᶜati daḫī vardır. Gāhī ᶜAsker-i Mıṣrī'ye ve gāh Tatar cünûdına muᶜārıż olub, nice ceng itdikden soñra Karāīler'iñ ḳıṭālinde ḳatl olunmuşdur. **Fī evāḫiri sene s̱emānīn** (780 sonları/1379 başları).

VE EMME'L-MEŞÂYİḪ Fİ ᶜAHDİ DEVLETİH

Şeyḫ Muḥammed Engüşterī: Vilāyet-i ᶜAcem'den Rûm'a gelmiş ve kerāmāt-ı ᶜaliyyesi müşāhede olmuş bir ᶜazīzdir. Dāru'l-mülk Burûsa'da temekkün itdi. İle'l-ān ol maḥalle āña intisābla şöhret buldı. Cez̠be-i ᶜaẓīm ṣāḥibi, icābet-i duᶜā rāġıbı bir müstecābü'd-daᶜve ᶜazīz idi.

Şeyḫ Postīn-Pûş: Bu daḫī cez̠ebāt-ı İlāhiyye'ye maẓhar ve beyne'n-nās teʾs̱īr-i deᶜavāt ve ıẓhār-ı kerāmātla muᶜteber, ḥāl-i ḥayātında kendüye ve baᶜde memātihī merḳadine Bursa'nıñ ḳavminiñ teveccühi füzûnter bir merd-i güzīn ve ṣāḥib-postīn idi. **-Raḥmetu'llāhi ᶜaleyhim ecmaᶜīn-**.

MENÂḲIB-i SULṬÂN YILDIRIM BÂYEZİD ḪÂN BİN MURÂD ḪÂN ĠÂZİ

-Raḥmetu'llāhi ᶜAleyhimā Raḥmeten Vāsiᶜah-

Li-Münşiihī:

Mülûk-i mülk-i Rûm'ıñ şehriyārı pāk-vicdānı,
Fürûġ-ı şemᶜ-i ᶜOs̱mānī, żiyā-yı çeşm-i Orḫānī.

ᶜAdûnıñ ᶜarṣa-i rezm içre bārān eyleyen kanın,
Cihānıñ raᶜd-i heybet, berḳ-ı cünbüş Yıldırım Ḫān'ı.

Ġażab hengāmınıñ olmuşdı merd-i āteşīn-ṭabᶜı,
Tehevvürden geçince yoğ idi ẕātında noḳṣānı.

Evvelā velādetleri sene-i s̱emān ve erbaᶜīn ve tisᶜa-mie (sebᶜa-mie)[1] (748/1347-48) tārīḫinde ve cülûs-i bā-rifᶜatleri sene iḥdā ve tisᶜīn Ramażān'ınıñ beşi(5 Ramazān 791/28 Ağustos 1389)'nde ẓāhir olub, 43 yaşında iken pādişāh oldılar. Tīmûr-ı Gürgān ile vāḳiᶜ ceng-i bī-girāndan soñra ḥummā-yı muḥriḳdan sene sitte-ᶜaşer ve s̱emāni-mie (816/1413) ḥudûdında dār-ı fenādan sarāy-ı baḳāya riḥlet eylediler.

Ḥilyeleri: Beşereleri kırmızıya māil ak ve çehreleri müdevver u berrāḳ, kumral kaşlu, seyrek dişlü, elā gözlü, koç burunlu, arslan-sīmā ve sarıya māil ve kumral sakallu, heykeli ḳavī tevānā ve maᶜārik vādīlerinde bī-pervā pādişāh idi. Pīçīde destārı ve külāh-ı zer-kārı yine vażᶜ-ı **(29a)** ḳadīm üzre idi. Ve ammā ekseriyyā giydüği libās Bursa'ya maḫṣûṣ ağır çatma ḳaṭīfelerden idi ki, ḥālā ümerāya

1) İki nüshada da 948 denmekte, doğrusu, matbû nüsha(5/78)'daki 748'dur.

virilen ḫilᶜatler daḫī anlar zamānından kalmışdır. Yıldırım laḳabına bāᶜiş, ġazāda berḳ-reftār, raᶜd-güftār ve serīᶜu'l-eṭvār, cest-ferr ılgār olmağla ümerā-i kibār ol laḳabla nām-vār itmişleridi. Ve baᶜżılar ḳavlince hengām-ı vāḳıᶜada bāriḳa vü āteş-i sāᶜiḳa-kirdār gibi aṣḥāb-ı cerāyime tehdīdātı lāḥiḳa olduğı eclden ol vechile şöhret bulmuşidi.

Evlād-ı emcādları: Sulṭān Muḥammed Ḫān ve Sulṭān Süleymān ve Ḳāsım ve Mûsā ve ᶜīsā ve Muṣṭafā nām şehzādegān ki, Ḳāsım Ḫān, babası ḥayātında dāḫil-i Dāru'l-Cinān oldı. Ġayrıların aḥvāli aşağada beyān kılındı.

İcmāl-i Fütûḥāt-ı Bāhireleri:

Vilāyet-i Rûm-ili'nde; fetḥ-i Boğdān maᶜahû Karatova ve fetḥ-i Ḳalᶜa-i Üsküb ve fetḥ-i Ḳalᶜa-i Varadine be-dest-i Evranos Beğ ve fetḥ-i Ḳalᶜa-i Vidin be-dest-i Fīrûz Beğ (b30) ve fetḥ-i Ḳalᶜa-i Silistre ve fetḥ-i Ḳalᶜa-i Alaşehr ve fetḥ u tesḫīr-i vilāyet-i Eflāḳ ve fetḥ-i Ḳalᶜa-i Niğbolı ve fetḥ-i Ḳalᶜa-i Ruscuk ve fetḥ-i Ḳalᶜa-i Ungurus der ḳurb-i Niğbolı ve Karaferiye.

Ve Anaṭolı vilāyetinde olan fütāḥātı: Tesḫīr-i mülk-i Saruḫān ve tesḫīr-i vilāyet-i Aydın ve Menteşā ve Germiyān ve tesḫīr-i vilāyet-i Karamān, fetḥ-i Ḳalᶜa-i Konya ve Ḳalᶜa-i Niğde ve Ḳalᶜa-i Aksarāy ve Ḳalᶜa-i Akşehr ve fetḥ-i Ḳalᶜa-i Ḳayṣeriyye ve fetḥ-i Ḳalᶜa-i Amāsiyye ve Ḳalᶜa-i Toḳāt ve Ḳalᶜa-i Cānīk ve Ḳalᶜa-i Sīvās ve fetḥ-i Ḳalᶜa-i Samsûn ve Ḳalᶜa-i Sinob ve Ḳalᶜa-i Taraklıborlı ve Ḳalᶜa-i Kastamonı ve Ḳalᶜa-i ᶜOṣmāncık ve fetḥ-i Ḳalᶜa-i Şili ve fetḥ-i Malāṭiyye ve fetḥ-i Ḳalᶜa-i Derende ve Ḳalᶜa-i Divriği ve Ḳalᶜa-i

Behisni ve Ḳalᶜa-i Erzincān. Bu ẕikr olunan fütûḥāt ve āṣār, Tīmûr Ḫān'la vāḳiᶜ olan ceng-i bāhiru'l-iştihārdan evvel vāḳiᶜ olmuşdur.

VE MİNE'l-ḤAVÂDİṢ Fİ ZAMÂNİH

Evvelā ṣadmet-i saṭvet-i Ḫusrevāne'den Aydın-oğlı tersān ve İbn-i Saruḫān hirāsān ve Menteşā-oğlı lerzān ve Kastamonı ḥākimi kötürüm, Bāyezīd Ḫān zamān-ı devletinde ḫāke yeksān ve Karamān-oğlı ise şiddet-i baṭşı ḫavfinden gorīzān ve Germiyān-oğlı Yaᶜḳûb Beğ daḫī İbsala Ḳalᶜası'nda maḥbûs u ser-gerdān ve Eflāk voyvodası Mirçu voyvoda ḫod tevābiᶜiyle iṭāᶜat-girān bi'ṭ-ṭavᶜ ve'r-rıżā ol şehriyāra ḫarāc-güẕārān olduklarından ġayrı, Vilāyeti Rûm ḥākimi Ḳāḍī Burhān, Gediz vādīlerinde dāmen-der-meyān, bu cümlenin cemᶜiyyetleri perīşān, esās-ı devletleri münhedimü'l-bünyān oldukdan mā-ᶜadā cümle-i Efrenc renc, yaᶜnī kefere-i Efrenc tonanması ol sene Selānik semtlerinde nümāyān oldı. Yalılarda vāḳiᶜ memālik-i maḥrûsei ġāret ü tālān ḳaṣdına ol sevāḥilde görindi. Nā-çār Bāyezīd Ḫān-ı berḳ-nişān Yıldırım gibi şitābān olub, fitneleri defᶜine defᶜaten yetişdi. Küffār-ı ḫāksār bin belāyile ḫalāṣ yakasına düşdi. Ve ol seferinde tekrār ḥareket idüb Rûm-ili'ne gitdiler ve maᶜdenlerin fetḥ idüb, izdiyād-ı ḫazīnei müstevcib nice fetḥler itdiler.

İkinci senede ümerā-i ᶜiẓāmdan Fīrûz Beğ nām bahādırı ᶜasker ile gönderüb Vidin sancağını mużāfātiyle tesḫīr kıldılar. Der-ᶜaḳab kendüler Edirne'ye gelüb, sābıḳu'ẕ-ẕikr Fīrûz Beğ Eflāk vilāyetine akına gönderildi. Küllī ġanāyimle geldikde gûnā-gûn ᶜaṭālar eylediler.

Üçünci yıl ümerādan Paşa Yiğit nām dilīr-i bī-pervā ve dilāver-i nerre-şīr-i ceng-āzmā ki, şecā'atla mevṣûf olan āti'ẕ-ẕikr İsḥāḳ Paşa'nıñ efendisidir, evvelā Üsküb fetḥiyle kām-kār oldığı, ṣāniyen Bosna vilāyetini ġāret idüb, beyne'l-ümerā küllī iştihār buldı.

Li-Münşiihī:

Mûy-i zülf-i yārden çıkdı gılmān u kenīz,
Her mücāhid cānına can katdı bī-ceng ü sitīz.

Yārsız kaldım diyen dil-rīş-i rezm-endīşler,
(29b) *Çāre kıldı zaḫmine düşīzelerden nā-gorīz.*

Tāze bir zaḫm urdı, oñdı eski derdiñ yāresi,
Gevheri la'l eyledi, kāfûrı gûyā müşk-bīz.

Dördünci, (b31) nā-gehān Sinob ḥākimi Kötürüm Bāyezīd fevt oldığı ḫaberi geldi ve oğlı Emīr İsfendiyār 'arż-ı 'ubûdiyyetle isti'fā vü isti'mān ṭarīḳasını ıẓhār itmeğin Sinob Ḳal'ası kendüye mezīd-i 'ināyetden oturaklık virildi.

Beşinci, bu ḥādiṣe, Yıldırım Ḫān İstanbul fetḥine teveccüh-i ṣalābet-nişān idüb metrislerin kurdığı ve cemī'-ı tedārükin görüb döğmeğe mübāşeret kılduğı vaḳtde Ungurus kralı ili ḫālī bulub, ba'zı yerleri ġāret ve Niğbolı Ḳal'ası fetḥine gereğince sa'y ü diḳḳat itdüği ḫaber gelmeğin Pādişāh-ı berḳ-reftār ve Şehinşāh-ı Yıldırım-iştihār-ı sebük-bār ber-vech-i ılgār vardı ve yitişdi. 'Ale'l-ġafle şeb-ḫûn idüb leşker-i küffārı ṭu'me-i tīġ u şimşīr itdi. Krāl-i bed-fi'āl birkaç yüz bed-kīş-i pā-māl le güçle cān kurtardı. 'Asākir-i füccārıñ ekṣeri giriftār-ı selāsil ü aġlāl kılınub esīr olındı.

Altıncı, Aydın-oğlı ve Saruḫan-oğlı nām emīrān-ı dilīrān fevt olub, vilāyetlerindeki re'āyā ve sükkān ḫaşyet ü ṣadmet-i Pādişāhī'-den 'arż-ı mütāba'atla iṭā'at-künān olmağın, ol memālik-i ma'mûre ser-cümle fetḥ olundı.

Yedinci, sene toksandört (794/1392) tārīḫinde ol şehriyār-ı dilīr 'azm-i neberd ü dār-gīr idüb, Niğbolı Ḳal'ası'nı ve Silistre'niñ burûc-ı mürtefi'asını fetḥ u tesḫīr itdikden soñra Mora cānibine 'azīmetle Karaferiye'ye vardı. Rodoscuk fetḥiyle kām-kār oldukdan soñra etrāf u cevānibe vāfir akınlar göndürüb, hob-rû esīrleri, 'uşşāḳıñ derd ü ġamdan ziyāde getürdiler. Ve cefālarına taḥammül idüb, cān gibi hezār şûr u ta'bile götürdiler.

Sekizinci, sene toksānbeş(795/1393)'de Mısır sulṭānı Emīr Berkok fevt olub, memālikinde iḫtilāl āṣārı ẓāhir olmağın Ḫān Bāyezīd-i nām-dār, ber-vech-i ılgār Malāṭıyye şehrine 'azīmet-i nuṣret-şi'ār kıldı. Varduğı gibi fetḥ idüb memālik-i maḥrûsesine mülḥaḳ buyurdı. Ḥattā anda kışlayub, evvel-bahārda Āẕerbaycān'ı daḫī fetḥ eyledi. Timûr-ı Gürkān'ıñ Rûm'a gelmesine bādī olan fitne-i āteşin rûzigārını germ itdi.

DER ẒUHÛR-I BA'ẒI ḪÂLÂT PÎŞ EZ-VUṢÛL-İ TÎMÛR

Naẓm:

Gel ey ḳalem, yine bir rumḥ-ı cān-sitān göster,
Müzeyyen eyle bu yazıları sitān göster.

Elifleri bize geh tīr u gāh nīze eyle,
Nüvişte günleriñi ḫaşyet-gümān göster.

Diyār-ı Rûm'ı şeb-i tār içinde bī-nûr it,
Ẓalām-ı leşker-i Tātār'ı der-miyān göster.

Ya raᶜd-ı ṣāᶜiḳa tut naᶜrelerle gûyā kim,
Ya tīġ-ı Yıldırım'ı tīġ-ı ḫûn-feşān göster.

Yazık değil mi, kıyarsıñ diyār-ı Rûm'a felek?
Dem-i Ḳıyāmet ise bāri bir nişān göster!

Neşr: Sene-i şelāş ve tisᶜīn ve sebᶜa-mie(793/1391)'de ki, Yıldırım Ḫān İstanbul'a vardı, Galata cānibinde bi'l-fiᶜl ber-ḳarār ve binası üstüvār olan burc-ı ᶜaẓīmi yapdırdı. Ol ḳulleden nice günler İstanbul'ı döğüb, topları āfāḳa velveleler bırakdı ve ol ḥavālīden İstanbul ḥavālīsini tamām ıżṭırāba düşürdi. ᶜÂḳıbet Tekvur cānibinden ᶜalāyim-i ᶜacz ü inḳılāb muḳarrer oldukda, ṭarafeynden rusül ve resāil vardı, geldi. Biᶜl-āḫare ᶜahd ü mīşāḳ bu minvāl üzre muḳarrer oldı ki, İstanbul'ıñ bir köşesi Pādişāh içün taᶜyīn kılına. Anda bir maḥalle iskān olunub, bir cüzᶜi taḫt-ı ḥükûmetlerine dāḫil ola. Yaᶜnī ki, "Elbette Kosṭanṭıniyye bizim kendimize lāzımdır" diyû ṭaleb buyurdılar. Tekvur-ı menḳûb daḫī hezār pīş-keş ile ᶜarż-ı ᶜubûdiyyet üslûbı gösterdi ve her senede ber-vech-i naḳd onbiñ sikke altun ḫarāc göndermeğe taᶜahhüd kıldı. (b31) Fe-lā-cerem ṭarafeyniñ rıżālarıyla İstanbul içinde Müslümānlar'a bir maḥalle-i kebīr taᶜyīn olundı. Ḥattā Taraklu Yeñicesi ḫalḳı sürgün olub ve her biri evlerini yapub ve mescidlerini taᶜmīr eyledi **(30a)** ve bir ḳāḍī bile gönderilüb icrā-yı aḥkām-ı şerᶜiyye kılındı. Tīmûr cenginde kāfirler furṣat

buldılar, mescidi yıkub, Müslümānlar'ı ḳāḍīları ile Rûm-ili'ne sürdiler.

VAḲᶜA-i HÂİLE-i TīMÛR ḪÂN VE ḤÂDİŞE-i MÜŞKİLE-i RÛMİYÂN VE DER ÂN MUḤÂREBÂT VE DER ÂN MEYÂN

Kütüb-i tevārīḫde tafṣīlen yazılub, vāḳıᶜāt-ı meşhûr ve ceng ü cidāl-i mevfûr olmağın bu bābda iḥṣārı evlā görüldi. Ancak keyfiyyet-i cidāl, meāl-i ḳıtāl maᶜlûm olacakleyin icmālile naḳl olundı. Yaᶜnī ki, Tīmûr-i Gürgān, Âl-i Cengīz'iñ devletleri üfûl ve hengām-ı cemᶜiyyetleri besāiṭ-ı ᶜālemden ẓühûl itdüği ḥālde necm-i muḳātil-vār kevkeb-i burc-i ceng ü peykār olub, sene sitt ve şelāşīn ve sebᶜa-mie(736/1335-36)'de Sulṭān Ebû Saᶜīd Bahādır Ḫān vefāt eyledüği ve sene-i mezbûre Şaᶜbān(Mart-Nisan 1336)'ında ṭulûᶜını müneccim-i çarḫ-ı berīn, envāᶜ-ı fiten ü şürûr u ḳırānāt ve lecen-i nûrterile işbāt eyledi. Ammā kemāl-i ḳudret ü ḳuvveti ve Hind ü Sind'e seferler idüb, mülk-i Rûm'a ᶜazīmet idecek cemᶜiyyeti reˀs-i şemāni-mie(800/1397)'-den soñra ṣudûr buldı. Ḫuṣûṣā, Türkistān vılāyetinden ḫurûc ve ṣāḥib-ḳırānlık merātibine rûz-be-rûzile vülûci baᶜdemā hezār serverleri bī-ser u pā vü derbeder kılub, gāh Hind'e vü gāh Sind'e, gāh Īrān'a vü gāh Tûrān'a, gāh Zavulistān'a vü gāh Māzenderān'a ve gāh Şām-ı ᶜArab'a vü gāh beriyye-nişīn olan ᶜaşāyir-i ᶜArab'a ve bi'l-cümle Diyārbekr u Gürcistān ve Bağdād ve Fāris ve Âẕerbaycān, ḥattā bir zamān Ġûl-i Beyābān'a daḫī teveccühi tārīḫ-i mezbûrda Mülk-i Rûm hücûmına dem-sāz u kār-sāz ve hezār ḫānumān u dûdmāna āteş-endāz olması mûcib olmuşidi.

el-Kıṣṣa, kişver-gîrliğe tenezzül itmedi ve ᶜālem-gîrlik sevdāsını koyub gitmedi. Ammā selāṭîn-i Âl-i ᶜOṣmān, cihād fi'llāh'a meşġûl şehriyārān-ı dilāverān-ı Rûmiyān, zormend ü tuvānā pehlevānān olmağla bî-sebeb Rûm'a toğrulmadı. Veyā meşakkat ü taᶜb, ol merzibûma ᶜasker çekmeği revā görmedi.

Li-Münşiihî:

Dir idi Kayṣerān-ı Rûmî-zād:
Pehlevānlardurur cihād-nihād.

ḤakkTaᶜālā ġuzāta yāverdir,
Kande ᶜazm itseler muẓafferdir.

Âl-i ᶜOṣmān olan şehān-ı cihān,
Oldılar Ḫusrevān-ı mülk-sitān.

Biz ne iklîm-i Rûm'a er çekelim?
Niye o vādîde toḫm-ı şerr ekelim?

Çünki rûy-i zemîne yok pāyān,
Bizde eksik olmaya meydān.

Neṣr: Bu fikr-i ṣāyib üzre ṣābit oldukdan ġayrı baᶜżı umûr istidᶜā itmekle kendüsi ki, bi'd-defeᶜāt Yıldırım Ḫān'a ilçi vü nāme gönderüb, ᶜarż-ı ḫulûṣını iṣbāt eyledi ve her mektûbında ādāb-ı mülûkāna riᶜāyet idüb, ġubār-ı ḫāṭıra bādî kelām-ı saḫt u dürüşte mürtekib olmadı.

Fe-ammā Bāyezîd Ḫān "**āfetü'l-mülûk sûu's-sîre**" mażmûnına mā-ṣadaḳ-ı delālet-nişān ve sû-i ḫulk tehevvüriyle şöhre-i ᶜālemiyān olmağın, gāh ilçisini öldürmek istedi ve gāh oldı, şetm ü düşnāmla maḫlûṭ siyāk u sibākı nā-merbûṭ mektûblar gönderürdi.

Ammā müverriḫ-i meşhûr Hond-i ḫāhib-şuᶜûr, nesl-i Tîmûr'dan Ḥüseyn Baykara ḫuṭbesiyle "Ravżatü'ṣ-Ṣafā" nām kitābını muvaşşaḥ itmeğin mübālaġa ḳaṣd itmişdir. "Nedir ki, bunı memālik-i maᶜmûre vü mesālik-i mevfûre (b32) tesḫîrinden soñra Yıldırım Bāyezîd Ḫān cānibinden kendüye ᶜarż-ı ḫulûs-ı bî-girān istidᶜā kılub, ol vādî metrûk ve ġayr-i meslûk olmağla, sene-i ṣelāṣ ve ṣemāni-mie Muḥarrem(Muharrem 803/Ağustos-Eylül 1400)'inde Sîvās-ı Rûm'a müteveccih oldı. Evvelā Cenāb-ı Saᶜādet-maāb-ı Ḫān Bāyezîd'e ıẓhār-ı ḫulûṣile manṣûṣ nāmeler ve ilçi gönderdi. "Murādı kendüye iḫlāṣ-ı ᶜarż-ı ḫulûṣ u ṭaviyyet itmesi idi" diyû yazmışdır. Ḥālen baᶜżı kütüb-i ḳadîmde, ilçi irsālinden maḳṣûd bu ṭarîḳ idüği beyān kılınmışdır. "Kara Yûsuf-ı Türkmān Ḥaccāc-ı Ẓevi'l-ibtihāc ṭarîḳında feşārāt-ı bî-girān idüb, bu cānibden ele getürilmek ve siyāsetle cezāsına yetürilmek muṣammem idüğini bilmekle mezbûr Kara Yûsuf ve sābıḳan ḥākim-i Baġdād olan Aḥmed Celāyir nām **(30b)** bed-baḫt-ı bāhiru't-teessüf, bir zamān Sulṭān-ı Mıṣr'a ilticā itmişler ve şimdiki ḥālde bi'l-ittifāḳ sizi muḫliṣ tutunmağa gitmişler. Vilāyet-i Rûm tesḫîrine teveccühi teʾḫîr ve bu bābda cenābıñızı bu vechile taḫyîr ideriz ki, ya mezbûr Kara Yûsuf kellesini maḳtûlen ve Sulṭān Aḥmed Celāyir'i muḳayyeden ve maḫẓûlen adamlarımıza teslîm idesiz, veyaḫud ikisini daḫî merbûṭan ve maḥbûsen gönderesiz. Eğer "Bi'ṭarîḳı'l-istimālet gelmişlerdir. Âdāt-ı kerîme-i şehriyārān üzre ṣıyānet ü ḥimāyetleri bize lāzım olmuşdur", diyû cevāba müteṣaddî olursañız, amanıñız aman, vücûdlarına sizden mażarrat u ziyān gelmeyüb, nā-bûd u bî-nişān olmağıçün güm-rāhān-ı mezbûrānı taḫt-ı taṣarrufıñızdaki memālik-i Rûm'dan ṭard u redd idesiz. Tā ki, mektûbumuza müsāᶜade kılub, ṭarîḳ-

ı fitne vü fesādı, ᶜasākir-i ġılāẓ u şidād āmed şodenden sedd idesiz. Ve Āẕerbaycān ḥākimi Ṭahar-ten[1] nām vālīniñ mülk-i mevrûşını elinden alub, ḳalᶜasını żabṭ itmişsiz. Bu cānibe ḫulûṣan miftāḥını gönderesiz. Tā ki, sükkān-ı diyār u ḳuṭṭān-ı aḳṭār zümresiniñ "**ve lā-tülḳû bi-eydīküm ile't-tehlüke**"[2] ḫiṭāb-ı müsteṭābıyla muḫāṭab olmalarına sebeb olmayasız ve baġteten ᶜasākir-i ḳattāl, āteş-i ḳıtāle ḳuvvet-i iştiᶜāl virdikde, ḳażā-i mübrem, bāriḳa-mānend-i ḥādiṡe-i ṣāᶜiḳa memālik-i maᶜmûreye lāḥıḳ olub, kibār u ṣıġār "**fe-yevmeiẕin vaḳaᶜati'l-vāḳıᶜa**"[3] mażmûnını vird-i zebān itmekle kendiñize intişār-ı ḫāṭır bulmayasız. Ṭahar-ten daḫī ṭahāret-i ten ü rûḥ-i cedīd-i müstaḥsen-ṣıfātına mütehālik olub, eyyām-ı devletimizde mülk-i mevrûṣına mālik ve sipās-ı maḥmidet-ṭarīḳına sālik ola. Ve illā ol semte teveccühümüz muḳarrerdir. Ve ol nevāḥīniñ fetḥ u ġāretine saᶜyimiz mükerrerdir, biline. Bizim cānibimizden "**ve in min ḳaryetin illā naḥnü mühlikûhā**"[4] naṣṣ-ı şerīfi mûcebince üstüñize varılmak lāzım gelüb zebāneler salına. Lā-siyyemā "**inne'l-mülûke iẕā deḫalû ḳaryeten efsedûhā**"[5] faḥvā-yı ġarrā-yı hezār ḫānumāna seylāb-ı ḳahr ile sular koya" diyû iki defᶜa ilçiler gelüb, sāyir mülûk ü selāṭīne itmedüġi teslīm ü tekrīmi Bāyezīd Ḫān cānibine ᶜarż idüb maṭlûbınıñ murādını maḳṣûd idindikde Pādişāh-ı ẕī-şān ol āna gelince ser-efrāz-ı gerden-keşān ve ġālib-i şehriyār-ı cihān-sitān olub, bu maḳûle faḥvāsı dürüşt ü nerm ve leyyini ḫār-püşt

---

1) Tahraten (Âşıkpaşa, 141).
2) Kur'ān-ı Kerīm, II (Bakara sûresi), 195.
3) Kur'ān-ı Kerīm, LXIX (Hākka sûresi), 15.
4) Kur'ān-ı Kerīm, XVII (İsrā' sûresi), 58.
5) Kur'ān-ı Kerīm, XXVII (Neml sûresi), 34.

ve maāline naẓar olundukca her lafẓı ḍarbet-i müşt olan kelimāt, semᶜ-i şerīflerine vāṣıl olmuş, belki dehān-ı devātdan mervī ve işāret-i benān-ı aḳlāma merᵓī kılınub vücûd bulmuş olmamağın āzurde-ḫāṭır olmalarına bāᶜiṡ oldı. Ḥattā elçileriniñ ḳatlini (b32) fermān-ı şerīfleri ḥādiṡ oldı. Fe-ammā dāmād-ı kerāmet-nihādları ḳuṭb-ı rûzigār, ġavṡ-i bülend-iştihār Seyyid Muḥammed Buḫārī -**ḳuddise sirruh**- Ḥażretleri ki, miyān-ı Rûmiyān'da Emīr Sulṭān dimekle meşhûrdur ve zevc-i ḫvāherleri ve ᶜülemā-i ᶜaṣrınıñ mihterleri Seyyid Muḥammed Fenārī -**verreṣehu'llāhu'l-cinān bi-ᶜilmih**- ve sāir vüzerā-i kibār ve ümerā-i nām-dār ki, esāmīsi maḥall-i cengde mesṭûrdır, bi'l-ittifāḳ ilçileri kurtarub, māniᶜ-i siyāset oldılar ve "ᶜinde'l-mülûk sünenden olmayan fiᶜliñ ḫātimesi ḫayra müeddī olmaz" diyû buyurdılar.

Ve bi'l-cümle Tīmûr'ıñ iki kerre ilçisi geldi. Birinde bu mektûbı gönderdi ki, nüsḫası mevcûd olmağın ᶜayniyle inşā kılındı. Ve keẕālik Bāyezīd Ḫān kıbelinden daḫī bu gûne dürüşt ḫiṭāblarla cevāb yazıldı. Ânıñ daḫhī ᶜaynı naḳl olunmak münāsib görüldi.

MEKTÛB-ı TĪMÛR İLE'L-MELİKİ'l-MAĠRÛR

el-Ḥamdü li'llāhi vaḥdeh. Ve'ṣ-ṣalātü ᶜalā men lā nebiyye baᶜdeh. Ve ᶜalā ālihī ecmaᶜīn. Baᶜde't-taḥiyyeti't-tāmm, eyyühe'l-melikü'r-Rûm Yıldırım Bāyezīd, iᶜlem. Fe-naḥnu fī-bilādi'llāh sulṭānün cedīd, muẓafferun ve manṣûr ᶜalā cemīᶜi'l-ümerāi bi'n-naṣri ve't-teᵓyīd. Fe-cümletü'l-ḫalāyıḳ lenā ᶜabīdün fīh. İnne Kara Yûsuf (31a) ve Sulṭān Aḥmed ḳad herebā min saṭveti süyûfinā ve min heybeti

cüyûşinā ve lā-yaḫfā ᶜaleyke ennehumā māddetü'l-fesādi ve dimāri'l-ᶜibād. Ve humā kāfirāni ke'l-Firᶜavn ve Hāmān ve cünûdihimā fi'l-ᶜulüvv ve'l-istikbār ve lā taḳbelhümā in lem naṭlübi'l-edyār. "Fecāsû ḫilāle'd-diyār"[1], "İnne Firᶜavne ve Hāmāne ve cünûdehumā kānû mine'l-ḫāṭıīn"[2] ve ḳad ṣārû bi-men maᶜahumā fī ḥamei verākum ḳāṭınīn. Ve eynemā ḥallû ḥallet bihimü'n-nuḥûsetü ve'ş-şuᵓm. Ḥāşā en yekûne mişluhumā taḥte cenāḥi meliki'r-Rûm. Ve iyyākum en taṣḥabûhum, bel aḫricûhum ve ḫuẓûhum, bel aḥḍırûhum va'ḳtülûhum ḥayṣü vecedtûhum. Ve iyyākum muḫālfete emrinā, fe-taḥille ᶜaleykum dāiretü ḳahrinā. Ḳad semiᶜtüm aḥvāle muḫālifīnā ve ihrābehum ve mā yeraḥu bihim mā fī ḳırābihim. "Ve tebeyyene leküm keyfe faᶜalnā bihim"[3] ve tekṣīrun beynene'l-ḳīlü ve'l-ḳāl, faḍlen ᶜan ḳıtālin ve cidālin ḳad vaḍaᶜnā lekümü'l-berāhīn ve ḍarabnā lekümü'l-berāhīn "ve ḍarabnā lekümü'l-emṣāl"[4]. Ve fī eṣnāi ẓālike envāᶜu't-tehdīd ve't-taṣvīf ve aṣnāfü'l-ᶜiḳāb ve'l-erācīf. Ve-'s-selāmu ᶜalā men hedāhu'llāh. "Ve'l-emru yevmeiẕin li'llāh"[5]. Temme'l-mektûb. Ammā müverriḫīn ḳavlince bu inşā-i güzīn Mevlānā Saᶜdü'd-Dīn Teftazānī'niñdir ki, ol tārīḫde Pādişāh-ı mûmā ileyhiñ yanında bulundı ve taḥrīri anlara buyuruldı diyû ḥālā ki,

[1]) Kurᵓān-ı Kerīm, XVII (İsrāᵓ sûresi), 5.
[2]) Kurᵓān-ı Kerīm, XXVIII (Kasas sûresi), 8.
[3]) Kurᵓān-ı Kerīm, XIV (İbrāhīm sûresi), 45.
[4]) Aynı âyet.
[5]) Kurᵓān-ı Kerīm, LXXXII (İnfitār sûresi), 19.

nā-maᶜlûmdur. Zīrā Mevlānā-yı müşārun ileyhiñ Emīr Tīmûr ile mülāḳātı ancak Semerḳand'da vuḳûᶜ bulduğı meşhûr u maḳhûrdur.

CEVÂB-NÂME-i SULṬÂN-ı MESFÛR İLÂ ḪÂKÂNÎ'l-MANṢÛR

el-Ḥamdü li'llāhi'lleẕī şerrefenā bi'l-İslām ve ᶜazzezenā bi'l-ᶜizzi ve ceᶜalenā ᶜan selāṭīni'l-aᶜrāb ve'l-aᶜcām. Ve'ṣ-ṣalātü ve's-selāmü ᶜalā Resûlihī Muḥammedin ve ālihī ve ṣaḥbihi'l-kirām. İᶜlem eyyühe'l-kelbü'l-ᶜaḳûru'l-mevsûm bi't-Tīmûr. Fe-hüve ekferu mine'l-meliki't-Tekfûr. Ḳad ḳaraᵓnā kitābeke eyyühe'l-meyşûm. Tüḫavvifünī bi-hāẓihi'r-rüşdi'lᶜavāmm, ev fī cemᶜi'l-cünûd, ke-ceyşi'l-Hünûd. Ev cemᶜin fi'l-kefereti ve'ş-şiḳāḳ. Ke-cemᶜi'l-Herāt ve'l-ᶜIrāḳ. Ev mā ᶜindī mine'l-ġuzāti'l-İslām, ke-ᶜasākiri'l-Ḥaleb ve'ş-Şām. Ve şebete ᶜindehümā keyfe "Tevellā ve kefer. Fe-yüᶜaẓẓibuhu'llāhü'l-Ekber"[1]. Bi-enne efᶜāleke naḳżu'l-ᶜuhûdi ve'ẓ-ẓimem, sifākü'd-dimem. Ve hünāke fe-naḥnü efḍalü's-selāṭīn şarḳan ve ġarben ve eşrafu'l-ḫavāḳīn buᶜden ve ḳurben. Ve ente taᶜrifü niẓāme ᶜaskerinā. Ve ᶜasākirunā vāḳıᶜatü'l-ḳıyāmeti bi-teżāfürinā ve teşāmürinā, kem ferraḳa (b33) beyne tekeffülin bi-emri't-ṭuġāti ve'l-buġāt ve beyne men teḥammele emra'l-kümāti ve'l-ᶜurāt. Fe-inne'ḍ-ḍarbe ve'l-ḥarbe ve ebnāü'l-cihādi ṣıfātünā ve sürᶜatü'l-ġuzāti fī sebīli'llāhi şeraᶜnā enne ḳātile aḥadin nekālünā ᶜale'd-dünyā fe-naḥnü'l-

[1]) Kurᵓān-ı Kerīm, LXXXVIII (Gāşiye sûresi), 24

muḳātilûn fe-tekûnu kelimetu'llāhi ev ricālünā bāᶜû enfüsehüm ve emvālehüm bi-enne lehümü'l-Cennete fi'l-ᶜuḳbā. Ḥāṣılü'l-kelām, enne külle eşġālinā ve ecelle aḥvālinel-ḳıtālü maᶜa aᶜdāi'd-dīn mine'l-kefereti'l-mütemerridīn. Vaᶜlem enne men beᶜaşe hāẕe'l-kelām ilā bilādine'inbiᶜāşen ve in lem te'ti ve zevcātüke ṭavāliḳu şelāşen. Ve's-Selāmü ᶜale'l-ḳavmi'l-müslimīn. Fe-laᶜnetu'llāhi ᶜaleyke ve ᶜalā tebeᶜike ecmaᶜīn, ilā yevmi'd-dīn".

Çünki ol ġavṣ-i kerāmet-nümā Tīmûr-ı ṣāḥib-ḫurûcıñ aᶜrāż-ı ẕātiyyesinden bir miḳdār taḳrīr inhā idüb,

Li-Münşiihī:

Didiler cünd-i zümre-i Tātār,
Oldı her yerde maẓhar-ı Ḳahhār.

Feth idüb mülk-i Zāvulistān'ı,
Silk-i tesḫīre çekdi Īrān'ı.

Pāy-taḫt idinüb Semerḳand'i,
Saldı tā mülk-i Rûm peyvendi.

Ḫāricī ola bā-ḫuṣûṣ ki ol,
Ânı taḥrīke görmeziz maᶜḳûl.

Kanda vardıysa leşker-i Tīmûr,
Kıldı ānı ḫarābe mārile mûr.

Şām-ı Cennet-meşāmᶜa nitdi o şûm,
Yıkdı her kande kondı ise o bûm.

Basmasın sakın bu mülke ḳadem,
Salmasun seyl-i ḳahr ḥışm-ı ḥaşem.

Ne ise ḥācetin revā buyuruñ,
Ġarażı cīfedir, ᶜaṭā buyuruñ.

Pādişāh oldur, ide re'y-i ḳavīm,
Konmaya milketine cünd-i ġarīm.

Ola yāġı ᶜale'l-ḫuṣûṣ Tātār,
Rûz-ı pür-nûrı gösterir īle tār.

Neṣr: Eğerçi ki, bu kelimāt-ı nuṣḥ-āmīzi ıṣġā iderdi, ve illā ḫilḳatlerinde **(31b)** ᶜasār ve cibilletlerinde zor-ı bāzûya iᶜtimād muḳarrer olmağla, taḥrīk-i fitne vü fesād semtine giderdi. Bi'l-āḫare maṭlûb-ı Tīmûr'a müsāᶜade kılmadı ve hem serkeşliğe müşᶜir mükābere ṭarīḳından dönmedi. Ḥattā ilçilerine daḫī yol virmedi. Nihāyet kendüsi āḫar ilçiler gönderdi. Mażmûn-ı nāmede daḫī ne bellü riᶜāyet ve ne ihānet ve ne bellü muṣālaḥa vü ne ᶜadāvet ve ne bellü iᶜzāz ü niyāz ve ne bellü düşmen-sûz, ne ḫāṭır-sāz. Resûlān ki, Tīmûr-ı Gürkān cānibine vardılar, hezār ḫavf ü ḫaşyetle nāmeleri virdiler. Nāmeniñ mefhûmına ki, muṭṭaliᶜ oldı, Tīmûr'ı daḫī ḥışm-ı mevfûr istīᶜāb kıldı. Fātiḥası ġażab-āmīz ve ḫātimesi rıfḳ u maḥabbet-engīz nice sözler söyledi. Yaᶜnī "Her çend ki, Bāyezīd Ḫān süġûr-ı ehl-i İslām'a nigehbān ve her zamān ġazā vü cihād ḫiẓmetine dāmen-der-meyān bir pādişāh-ı ᶜazīmü'ş-şān, eşref ü aḥsen ḫudāyegāndır, diyû vilāyetini ṣıyānet iderdim ve bu leşker-i mevfûr ve ḥaşr-i nā-maḥṣûr anda varmasunlar, dir idim. Kendüleri cüz'ī maṭlûbumuzda tereddüd iderler. Ḫuṣûṣā ki, resûllerimizi yanlarında alıkoyub taᶜannüd iderler. Çünki aḥvāl bu minvāl üzre bedīdārdır, bizim de murādımız ṣayd ü

şikār ve seyr-i dār u diyārdır. Ḥāżır olsunlar ve teveccühümizi muḳarrer bilsünler ki, evvel bahār-ı nüzhet-şiᶜārda kendülere muḳābil oluruz. Pendile ᶜāmil olmadıkları içün, şīr u şimşīr ile muḳātil oluruz" diyû hemān ol demde ḥaremini ve mührile bulunan mīr-zāde-i muḥteremini Semerḳand cānibine revāne idüb gönderdi ve tertīb-i ᶜasker ve tezyīn-i cünûdını müretteb kılub, Bāyezīd Ḫān cānibinden gelen ilçilere ᶜarż-ı ḳudret itdi. Bu ḫuṣûṣ sene erbaᶜa ve şemāni-mie (804/1402) tārīḫiniñ evāyilinde ḳalᶜa-i Sīvās muḳābilinde vāḳiᶜ oldı.

el-Ḳıṣṣa, resûlān ki, Bāyezīd Ḫān'a geldiler, mażmûn-ı nāme-i sābıḳı tekrār maᶜlûm idindiler. Birkaç reᵓs (b33) raḫş-i tāzī ve birkaç cenāḥ şehbāz-ı pervāzī ile ilçiyān-ı Tīmûr'a destûr virdiler. "Yañılan yañlış döner Bağdād'dan" mefhûmını "**Baᶜde ḫarābi'l-Başra**" meṣel-i meşhûre ile ke-enneû müeddā kıldı. Bundan soñra āmed şüd-i resûlān ṭarīḳı münsedd ve ḥarb ü ḳıtāle ṭarafeyniñ tehālüki müştedd olub, evvel bahār-ı cennet-āşārda ki, rûy-i zemīn lāle-zār ve zamān-ı berrīn ᶜabher-i āfitāb ve şükûfehā-yı encüm-i pür-tāb ile nümû-dār oldı, semāvāt-ı berrīn ve basīṭ-ı arażīn, naḳḳāşān-ı kār-gāh-ı ḳudretden zamān u zemīn pür-naḳş u nigār oldı. Henüz vaḳt-i ḥaṣād yetişmedin ve fuḳarā-yı reᶜāyā-yı Rûm gürûh-ı mûr gibi dānelerini zīr-i zemīnlerine koymadın, leşker-i Tīmûr, menzil-be-menzil Rûm'a toğrı ᶜazm-i ḥaşem itdi ve Bāyezīd Ḫān-ı Manṣûr ᶜasākir-i nā-maḥṣûriyle taḳaddüm ḳaṣdına basṭ-ı ḳadem kıldı. Bu ḫāṭıra ile ki, ᶜadû ḫaylini serḥadden taşra karşulaya, reᶜāyā vü berāyānıñ mezrûᶜāt ü ḫarmanların bu ṭarīḳ ile ḥirāset eyleye.

Li-Münşiihī:

Yıldırım Bāyezīd olub āgāh,
Refᶜ-i ḫaṣma yetişdi niteki barḳ.

Fitneden Rûm'a düşdi ṣāᶜiḳalar,
Duydı bu vāḳiᶜātı ġarbile şarḳ.

Siḥrile yağmur indirdin Tatār,
Oldı bārān ḥarḳ-ı dīdeye ġarḳ.

Yer yüzün yardı seyl-i ḫûn-ı ᶜadû,
Ġarḳ-ı ḥarḳ oldı nār-ı tīġıle çarḳ.

Ḍarbet-i sille-i ḥavādiṣden,
Gömgöğ oldı ᶜadû zı-ser tā-farḳ.

Ṣûretā āhen oldı, maᶜnīde zaḫm,
Tīġ-i ser-tīz ider bu noḳṭai farḳ.

Neṣr: Bu minvāl üzre iki leşker-i enbûh ṭayy-i merāḥil-i deşt ü hāmûn ve ḳaṭᶜ-ı menāzil idüb gelmekde, sükkān-ı dār u diyār ve fuḳarā-i żıyāᶜ u kıfār daḫī baᶜżı mağāralarda şuᶜûbetle meşhûr olan cibāl ü tilāle taḥaṣṣun itmekde, bi-ḥikmeti'llāh ᶜasker-i Tīmûr sürᶜat-i mürûr ile meşhûr olmağın, ᶜasākir-i İslām, Tīmûr'dan evvelce Engûrī ḳalᶜası muḥāẓīsine gelür. Ḫulefā-i ᶜiẓām zamānlarında nāmı Maᶜmûriyye, şimdiki ḥālde eṣaḥḥ-ı kitābeti Ankara ve ġalaṭ-ı meşhûrı Engûrī'dir ki, **(32a)** peşm cinsinden olan ṣûf ki, elbise ḳısmından ekṣerinden ḫaliyyet ve nezāketle mevṣûfdur, ordusı Çıbuḳ ovası nām maḥalle nüzûl itdi ve kendüsi daḫī baᶜż-ı ümerā ile ḳalᶜa-i meẕkûreniñ fetḥini tedārüke gitdi. Zīr u bālāsına naẓar ve taᶜyīn-i cāh-ı kemīn-gāh-ı çep ü rāstında iken ᶜasākir-i Ḫudāvendigār'ıñ ḳudûmı, yaᶜnī

Bāyezīd Ḫān-ı peykār-kārıñ hücûmı ḫaberi gelmekle bi-ṭarīḳı'l-ılgār ordusına ᶜazīmet kıldı. **"Yevme'lteḳa'l-cemᶜān"**[1] vāḳıᶜasıyla **"ve cāe-hümü'l-mevcü min külli mekān"**[2] ṭûfānınıñ ḳıyāmet-şāyiᶜasını muḳarrer bildi. Fe-ammā ᶜasker-i Tīmûr muḳaddem ᶜubûr itmekle āb u revān ṭarafını aldılar. Meṣāib-i Kerbelā fitnesi iḥdāşına yaᶜnī ki, naẓar salub cünûd-i Pādişāh-ı manṣûr ol ḥaşr-i nā-maḥṣûrıñ cānib-i yemīnindeki kûh-pāye ṭarafına vardı. Düşmana ḥavāle bir püşte-i refīᶜa semtine teveccühi evlā gördi. Ol gice karavolları teyaḳḳuẓ ve intibāhla bīdār ve tertīb-i meṣāff u peykār, irtesi ᶜale's-seḥer bedīdār olmak üzre nevᶜan āsûde vü hezār efkār-ı vesāvisile ġunûde oldılar.

Li-Münşiihī:

İki deryā ḫurûş idüb seḥeri,
Ġarḳa-i sûriş itdi baḥr u beri.

Merdümān nāliyle toldı cihān,
Ki deme cûşe geldi naᶜre zenān.

Ditredi ḫavfile semā vü zemīn,
Bī-mecāl oldı sevr-i çarḫ-i berīn.

Toğdı gerçi felekde bir ḫurşīd,
Nice mihr oldı yer yüzinde bedīd.

[Nice bayraklar açdı gûnā-gûn
San zemīn oldı naḳş-ı bûḳalemûn][3]

---

1) Kurᵓān-ı Kerīm, III (Âlu ᶜİmrān sûresi), 155.
2) Kurᵓān-ı Kerīm, X (Yûnus sûresi), 22.
3) Matbû nüsha, 5/87.

Yaᶜnī berḳ urdı zer ᶜalemler o gün,
Necm-i tābendelerle niteki dün.

Bunca bayrak açıldı rengā-reng,
(b34) *Komadı rûzigār ḫāke direng.*

Deşne-i raḫş u ṣayḥa-i esbān,
Kıldı āfāḳa rustaḫīzi ᶜiyān.

Her dilīriñ dilinde ferr u şükûh,
Ber-ḳarār olmuş idi niteki kûh.

Līk ḳalb-i muḫanneṣān-ı pelīd,
Ditreşürdi çü berg-i devḥa-i bīd.

Rûmiyān hemçü rûz-i pür-envār,
Şeb-i tār idi sanki ḳavm-i Tatār.

Neşr: Evvelā, Bāyezīd Ḫān Ġāzī ve şehzādeleri olan şīrān-ı meġāzī, tezyīn-i ṣufûf ve tertīb-i ṣufûf emrine bi'ẕ-ẕāt mübāşir olub, ümerā-i ġuzāt-ı benām ve vüzerā-i küberā-i hizebr-intiḳām müşāvereleriyle meymene-i meysere-i ālāt-ı rezm ü heycāyı tertīb ve bahādırān-ı ceng āzmāyānı neberd-i veġāya terġīb eylediler. Baᶜdehû kelimāt-ı nuṣḥ-āmīzile istimālete başlayub, bunca zamāndır ki, bu dûdmān-ı devlet-nişānıñ emekdārları ve cihād u ġazā ṭarīḳında mücerred umûr olan ḫiẕmet-güzārları, el-ān germlik ve ᶜarż-ı şikestelik idüb, "Eylüğiñiz muḳābelesinde kemlik ṣudûr bulmadı, eğer baᶜżı cüzᵓiyyātda ṣādır olduysa daḫī yaᶜlemu'llāh ᶜilmimiz müteᶜalliḳ olmadı" diyû söylediler. Ve "Bi'l-cümle dört-beş atadan berû peder ber-peder ḫānedānımıza ḫiẕmet itmiş bahādırlarsız. Ḥaseb ü nesebiñize ve zamān-ı salṭanatımızda ġarīḳ-ı māl ü menāl ve lāyıḳ-ı

câh u celâl olan dilîrân eyû adıñıza bu demde sezâvâr olan ne ise ol vechile duruşuñ ve küfrân-ı ni^cmelik küfrinden ibâ idüb, hakk u nân u nemek-i kadîm müsted^câsınca, düşmen-i ber-geşte-zorla mukâbil olub dürüşün. Ümmîddir ki, Hudâ-yı Müste^cân yâr u mu^cîniñiz ve gıyâş-i müstagîşîn olan Perverdigâr-ı Deyyân her hâlde zahîr u karîniñiz ola. İle'l-ân sudûr iden vâkı^cât-ı hâyile gibi bunda dahî nusret ü zafer yelleri râhat ü emniyyetiniz kazâlarına vusûl bula" diyû nice du^câlar ve cüll-i himmet ü yümn-i tevekküli müş^cir ilticâlardan hâlî olmadılar.

Şâniyen, Tîmûr-ı Gûrkân ve mîrzâları nâmındaki nev-bünyân ve sâir erkân u kibriyâ-i saff-keşân âyîneleri üzre tertîb ü tezyîn ve bahâdırlarını sehm-gîn, husûsâ bakiyye-i Hindustân olan nice zincîr-müsellah u cevşen-pûş pîl-demânlarını mukaddem-i sufûfa nice hışn-ı hasîn ve anlara süvâr olmuş neft-endâzân u âteş-rîzân ki, her biri bir zebâne-i sûzân u şerâre-feşân ve kıyâmet-nişân idiler, tamâm-ı tertîb-i ta^cbiye ve istedikleri gibi tezyîn ü tehiyye itdiklerinden soñra, melâike-i heft âsumândan "**el-hazer, sümme'l-hazer**" sadâları işidilmeğe başladı. Ve çarhciyân-ı **(32b)** hâkiyândan "**yevmeizin eyne'l-meferr**"[1] fahvâları müşâhede kılınmağa başladı. Bu hâletde mukâbil-i saffeyn ve tehâcüm-i tarîkayn ve telâtum-i bahreyn ve tekâdüm-i ^caskereyn mevc mevc, fevc fevc, fırka fırka şitâbân, zümre zümre hamle-künân, saff saff cûşân, taraf taraf hurûşân olub, âfâka zelzele ve âsumâna velvele düşdi. Ve dâire-i nusret ü zaferde basît-ı zemîn bir şehd-i engübîn olub, zümre-i şühedâ ^casâkir-i Müslimîn'den

1) Kur^ɔân-ı Kerîm, LXXV (Kıyâmet sûresi), 10.

ve erbâb-ı neberd ü heycâ fırka-i gânimînden ol ni^cmet-i lezîzeye üşdi. Fe-lâ-cerem ^casâkir-i Rûmiyân'dan sağ kolda şehzâde-i mihter Süleymân Hân me^ɔmûr ve meşâhîr-i vüzerâdan Lala Şâhîn Paşa ve dilîrân-ı ceng-âzmâdan Saruca Paşa ve Hacı Evrenos Beğ ve mîr-livâ-i Karasî İne (b34) Beğ ve nice gerden-keşân-ı ser-efrâzân merdüm-i zî-şân vusûl buldukda kihter-i şehzâdegân, a^cnî bihî Sultân Muhammed Hân ve Timurtaş Paşa ve Hacı İlbeği ve Fîrûz Beğ, Ankara Beği, husûsâ Kutluboğa ve Toyca Balaban ve İlyâs Beğ ve Bazarlu Toğan ve Hasan Ağa ve hezâr serdârân-ı saff-şikenân ve ağayân-ı rezm-âzmâyân-ı merd-efkenân müsellah u müzeyyen, celâdet ü mehâbetleri mu^cayyen, yerlü yerinde hâzır ve kollu kolunda kıtâle müterakkıb ü nâzır oldukdan gayrı bu cenâhaynıñ kalbinde zât-ı Hudâvendigâr Bâyezîd Hân-ı nâm-dâr-ı sa^câdet-medâr ve kafasında bölük halkı nâmındaki sipâhân-ı zümre-i silâh-dâr u ulûfeciyân yemîn ü yesâr düşmene yarâğla her biri âmâde ve dîdeleri ^cadû-yı devletden yaña küşâde, husûsâ Yeñiçeriyân ü solâğân ü peykân ve her birinde tîğ u kemân u hadengi perende peykân, gürûhâ-gürûh ızhâr-ı şevket ü şukûh yönünde nümâyân oldukda, bu zümreniñ öñinde nâm-dâr-ı Efrenc'den yiğirmibiñ mikdârı süvâr u piyâde-i cengî ki, ekşeri tüfeng-endâz u velvele-i ra^cd ü bark-âmîzile heycâ-sâz, fe-ammâ şehzâdelere müte^callik iki koldan taşra yemîn ü yesârda ^catebe-i ^culyâ kullarından olan dügeli gürûh-i enbûh dahî dûdmân-ı Âl-i ^cOsmân'ıñ ni^cmet-hordeleri olan Tâtâr tâifesi ve cümleden evvel küfrânu'n-ni^cmelik iden Moğol-i gûl-siriştin zümre-i sâlifesi idiler. Sûretâ mütâba^cat, hufyeten muhâlefet, ^cadâvet ve muhâsamet semtine ittifâk-ı nifâkla taleb-kâr olub-dururlardı. Kezâlik ^casâkir-i Tîmûr-ı

Gûrkân dahî mânend-i bahr-i bî-girân riyâh-ı ᶜazm-i rezmile cünbüş-künân ve emvâc-ı müterâkim gibi ol Terkemeler cûşân u hurûşân olub, şehzâde Sultân Muhammed Hân'a muhâzî emîr-zâde Cihân Şâh Mîrzâ ve Kara ᶜOsmân ve nice gerden-keşân ve Lâs Frengi semtine Emîr-zâde Muhammed Sultân ve bu zikr olunan iki kol mâ-beyninde Tîmûr'ıñ diğer oğlı Pîr Muhammed Mîrzâ ve ᶜÖmer Şeyh ve İskender Mîrzâ ve Emîr Şâh Melik ve baᶜzı yağmâ-girân ve Emîr-zâde Nûre'd-Dîn Mîrzâ dahî sağ cânibinden ve öñlerince nice esliha-i gûnâ-gûnile tezyîn olunan pîlân-ı sehm-gîn ve anlara süvâr olmuş neft-endâzân-ı pür-kîn bir uğurdan hücûm ve kelle-i gurkân u rûbâhân gibi kasd-ı şîrân-ı Rûm itdiklerinde şehzâdeler dahî kollu kolunda musâbakât idüb bi'l-ittifâk yekrân-ı ᶜazîmeti yekrân-ı himmetle sürdiler. Ve zümre-i zemîme-i eᶜâdî ve düşmenânı hᵛâh-nâ-hᵛâh tüskürdiler. Aslâ neft-endâzlarıñ âteş-i şerer-bârından yüz çevirmediler ve pîlât-ı silâh-pûşânıñ hücûmı zemzemesinden ilerû gelüb, girû kalmadılar. Cüyûşı cüyûşa mukâbil, lüyûşı lüyûşa, vuhûşı mevhûş-ı vuhûşla mukâtil olub, sahrâ vü yazı ᶜasâkir-i cerrârile toldı ve bahâdırân yemîn ü yesâr birbirlerine muᶜârıż oldı. Çünki hamle-i ûlâ bu tarîkla vâkiᶜ oldı, hamle-i şâniye bu kerre şehzâdeler kolından takaddümle taᶜayyün buldı. Ammâ bu hamle ki, ᶜArş'da perendîde olsa câiz ve zebân-ı melâike ve sürûş bu muhâcemeniñ tahsîninde şükr u sipâse fâiz ve ᶜalâ hâze'l-minvâl Hudâvendigâr leşkerindeki kıtâl, envâᶜ-ı feth u nusrete ikbâl ve cünûd-i Tîmûr'dan **(33a)** şâdır olan cidâl ânen fe-ânen bâᶜiş-i hezîmet ü infᶜâl (b35) olmak sadedinde [olub, Tîmûr, dilâver-i ᶜâlem kim imiş añlayub, eğer bir hamle dahî olsa firâr

itmesi mukarrer][1] iken düşman cânibine mütâbaᶜatları maᶜhûd olan [dü-rûy-i muhanneşân-ı nekbet-nişân-ı][2] hiyânet-kârân, yaᶜnî zümre-i zemîme-i Tâtâr-ı hoş-nişînân, nâ-gehân iki koldan müretteb alayla gorîzân ve aᶜdâ-yı devlet tarafındaki ġaret-gerâna **"ehlen ve sehlen"** diyû revân ve ᶜale'l-fevr veliyy-i niᶜmetlerine ve ᶜaskerine tîr-bârân ve havâle-i şimşîr-i berrân itdikleri gibi mücâhidîn zümresinin zahr-ı miknetleri şikest ve rütbe-i cüll-i himmetleri pest olub, dilâverler dehşet ve kafadârlarına hirâs-ı vahşet müstevlî oldı ve ceng âteşini fürûzân ve dîk-i gerdûnı ġaleyân, hûn-ı haşmile cûşân iden mübârizleriñ kânûn-ı cemᶜiyyetleri germâ-germ iken gûyâ ki, sovuk sular koyuldı. ᶜAle'l-husûş dilâverân-ı Efrenc firâr itmeğe müterassıd oldılar. Ve beyᶜ u şirâ-i kâr-zârda metâᶜ-vâr idbârı tasavvurlarından ziyâde buldılar. Ve bi'l-cümle gûyâ ki, bir mutalsam genc idi ki, tılsımı bozuldı. Nukûd-ı nusret ü zafer zuᶜbânlar tasarrufına düşdi.

el-Kıssa, harb u darb vakt-i duhâdan zamân-ı ᶜasra-dek müstemirr oldı. Âteşnâb-ı ahzâb tâbiş-i hadîdile nâ-bedîd olmak ve mübeşşiri feth u zafer-i Rûm üzre Sûre-i Nasr tilâvet kılmak mukarrer iken ol kavm-i şûm rucûᶜından soñra vâkiᶜ olan hücûm **"Ġulibeti'r-Rûm"**[3] fahvâsını iᶜlâm buyurdı. Ve ammâ müttehemî-i âyât-ı ᶜinâyet-rüsûm fâtiha-i katᶜ-ı nazar, hâtimeye sarf-ı basar kılub **"Ve hüm min baᶜdi ġalebihim se-yaġlibûn"**[4] müjdesiyle tesliyet

---

1) Matbû nüsha(5/90)'dan.
2) Aynı yerden.
3) Kurᵓân-ı Kerîm, XXX (Rûm sûresi), 2.
4) Kurᵓân-ı Kerîm, XXX (Rûm sûresi), 3.

buyurdı. Bu ḥāletde her şehzāde dīde-i başarını küşāde buyurıb, çünki irādetu'llāh aᶜdānıñ igtināsına ve kendüleriñ inhidāmına taᶜalluḳ itdi, "**Lā rādde li-ḳażāihī ve lā muᶜārıża li-rıżāih**" diyū bir semte teveccühi evlā ve Pādişāh-ı cihān ḫalāṣ olmaduğı taḳdīrce ᶜiyāl ü ḫānumān ṣıyānetini nāmūs-ı dīn ü devletde cümleden aḥrā görüb, Süleymān Ḫān vüzerā ve ümerādan baᶜżı rufeḳāyile Burūsa'ya doğrı çekildi ve andaki ehl-i beyt ve nefāyis ü ḫazāyini ve cevāhir ḳısmından güzīdelerin alub, ᶜale'l-fevr Gelibolı maᶜberinden geçdi ve Dāru'l-mülk Edirne'ye varub, umūr-ı mülke mübāşeret itdi. Ammā Sulṭān Muḥammed Ḫān ve birāder-i kihteri Mūsā Çelebī kendülere hem-ᶜinān bir iki vezīr ve nice emīr daḫī anlar ḫiẓmetinde dāmen-der-miyān, tīz-revlikle hem-çü-ṣabā evrād-ı şeyḫ u şābb u ṣıbā "**Le-ḳad laḳīnā min seferinā hāẕā naṣabā**"[1] faḥvāsını gûyā, anlar daḫī Amāsiyye'yi cûyā oldılar ki, ḳalᶜa-i ḳaṣıyye-i şāhiḳa-i Ḫarçene nāmı ile şöhreti vāḳıᶜa-i "**Ke-ennehā baḳiyyetün mine'l-ᶜAmāliḳa**" ānıñ ḥaḳḳında vāḳi'dir, el-ḥaḳḳ bir ḳalᶜa-i metīndir ki, bād-ı vezān āña hezār ṣuᶜūbetle ṣuᶜūd ider ve andan inmek ḳaṣd eylese āb-ı revān nice meşaḳḳatle nüzūl eyler. Muḥaṣṣal, ol ḳalᶜaya vardılar. Tīmūr ol semte müteveccih olduğı taḳdīrce āña taḥaṣṣunı muḳarrer itdiler. Fi'l-ḥaḳīḳa Muḥammed Ḫān-ı mülk-ārā Amāsiyye mülkine Mīr-livā idi ve ḥirāset-i vilāyet kendülere müteᶜalliḳ idi.

Fe-ammā Sulṭān Bāyezīd Ḫān tā beyne'l-ᶜaṣr ve'l-magrib yerinde ṣābit-ḳadem oldı. Ḥattā birkaç defᶜa cüll-i himmetle gurāb-vār üstine hücūm iden ḫān-zādegān-ı Tātār ve mīrzāyān-ı Tīmūr'ı

[1]) Kurᵓān-ı Kerīm, XVIII (Kehf sûresi), 62.

şahbāz gibi dağıtdı. Āḫir-i kār sürādiḳ-ı şeb-i tār ḥicāb-ı ẓulmāniyle bedīdār olub, ẓevi'l-intiẓār pes-i perdede mestūru'l-eṭvār oldukda anlar daḫī piyāde vü süvār rikāb-ı humāyûnlarında bulunan üçyüz miḳdārı kār-güzār ile bir semte çekildi. Fe-ammā ne fāide, ḳażā rehāsına rıżā virmeyüb ardına düşen gümrāhānı fitne-i bī-dādān eline giriftār oldı ve ṣalāt-ı ᶜişādan soñra meclis-i ṣāḥib-ḳırānda ḳudūmı müjdesi vuṣūl buldı. (b35)

Li-Münşiihī:

Çünīn dād fermān Ḫidīv-i cihān,
Ṭarāzende-i mesned-i Ḳayṣer-est.

Ki īn şeh-nümā ne-dīd diğer şehān,
Neşīmende-i taḫt-ı İskender-est.

Ki ost ez-kerde-i ḫod ḫacīl,
Şevīdeş heme merhem-i cān-ber-est.

(33b) Neşr: Ve bi'l-cümle bāᶜiṣ-i hezīmet bu dört ḥālet olmuşdur ki, ẕikr olunur:

Evvel, beyān olunan ṭāife-i Tātār'ıñ āteş-i kār-zārı iştigāl üzere iken Tīmūr-ı Gurkān ᶜaskerine bi'l-ittifāḳ varmalarıdır.

İkinci, fermān-dārān olan ḫāyin ḫān ve kār-fermā-yı Germiyān añılan mekri mütebāyin ḫān ve evlād-ı İsfendiyār'dan ve Emīr Menteşā ebnāsından olan ḥukkām-ı nā-tuvān birer ḥīle ile Bāyezīd Ḫān ḥabsinden ḫalāṣ olub, ḫuṣūṣā ehl ü ᶜiyāli Burūsa'ya bi-ṭarīḳı'r-rehn getürilen ḥākim-i Āẕerbaycān Ṭahar-ten nāmındaki Girān Ḫān, ṣāḥib-ḳırān-ı celālet-nişān Tīmūr'ı karşulayub gāh aḥvāl-i pür-

melālinden şikāyet ve gāh vilāyet-i Rûm'ıñ āb u havāsını vaṣf idüb, delālet iderek, Tīmûr'ı getürdikleridir.

Üçünci üç defᶜa Tīmûr'dan nāme gelüb, Ṭahar-ten'e mülk-i mevrûşını recā ve Aḥmed Celāyir'iñ ve Kara Yûsuf-i Türkmān'ıñ irsālini istidᶜā veyāḫud yanlarından reddile memālik-i Rûm'dan ṭaşra sürülmesini inhā itdikde gûş-ı ḳabûlle ısġā itmedikden mā-ᶜadā ilçilerine ḫayli eẕā ve Tīmûr nāmesinde riᶜāyeten li'l-edeb ikisiniñ nāmı bir yerde imlā olunmuşiken anlar Tīmûr'a gönderdüği nāmede nām-ı Tīmûr'ı sāir nās esāmīsi gibi, beyne's-süṭûr ᶜidādile inşā ve kendüleriñ ism-i sāmīsini zer ile bālāda hüveydā olmasıdır ki, müverriḫ Mevlānā ᶜArabşāh, Tīmûr-nāme'sinde mādde-i ṣāliṣei işāret ve īmā kılmışdır.

Dördünci, "Ḫiṣāl-i ḥamīde ve aḫlāḳ-ı pesendīde pādişāhlara lāzım ṣıfāt-ı ber-güzīde, ḳulûb-i ricāli ḳullāb-ı devletle cezb itdiklerinden ġayrı rīsmān-ı meveddetle daḫī muḥkem kılub, kelām-ı saḫt u dürüşt meᶜāyibini, vicdān-ı pāklerinden selb itme iken Bāyezīd Ḫān-ı mezbûr bu ḳażā-i mübrem nüzûlinden muḳaddem taġyīr-i evżāᶜ idüb, memleketi māl-dārlarından müṣādere itdürüb mallarını almaġa ve bāc u ḫarāc ve tekālīf-i ᶜörfiyye, reᶜāyāya ecdād-ı ᶜiẓāmı ḳānûnından ziyāde teklīfler kılmaġla ve fuḳarā ve ġuzāt olıgeldüği üzere her üç ayda bir ᶜülûfelerin ṭaleb itdikce gāh suḫr u düşnām ve gāh taᶜallül-i bī-iltiyām itdikce ᶜasākir-i ẓafer-fercām kendülerden müteḍaccir ve vüzerā vü ümerāsından kibr u ġurûr müşāhede olunmaġla münfaᶜil ve müteneffir olmaları ve Tīmûr cenge gitdikde

sille-ḫor-künānını iḥdāṣ idüb, fuḳarā ve reᶜāyādan bed-duᶜā almasıdır" diyû baᶜż-ı müveriḫīn taᶜyīn ü tebyīn itmişlerdir.

Ḥikāyet olunur ki, Bāyezīd Ḫān-ı mezbûr Tīmûr ile ceng itmezden muḳaddemce bir şeb sipāh ṭāyifesinden baᶜż-ı ᶜuḳalā, "Saᶜādetlû Pādişāh tāze ᶜasel-i muṣaffā istemişler" diyû bir ṭabaḳ şehd-i laṭīf-i aᶜlā ve bir mektûb koyub, bu mażmûnı inhā kılmışlar ki, "Gece ile şehd-i āb-gīne zenbûr üşer. Niteki vaḳt-i żarûretde bezl idecek māl-i mevfûrıña ġuzātdan kimse meyl itmez. Yaᶜnī żarûretimiz zamānında ᶜulûfemizi virmezsiñ ve ṭaleb olundukca hezār taᶜallül eylersin. Eğer murād-ı Pādişāhī bu ise ki, vaḳt-i ḥācetde bezl iderin, şimdi āzurde-ḫāṭır olanlarıñ ḳulûbini ol zamānda cebr iderin. Maᶜa hāẕā ol zamānda virilen māl gice ile ortaya gelen bal maḳûlesidir ki, ne çāşnisi helāldir ve ne terki engüşt-i iştihāya vebāl olur". (b36)

DER ẒİKR-İ CEMᶜİYYET-İ YILDIRIM BÂYEZÎD ḪÂN BÂ-TÎMÛR-I GÜRKÂN

Ol şeb ki, Tīmûr'ıñ bezm-i ḫāṣṣına getürdiler, karşulayub, iᶜzāz u ikrāmla birer iskemlede oturdılar. Rıfḳ u teraḥḥumla ḫiṭāb, ammā mażmûnı cihetinden ᶜitāb, neçe dürlü cevāb eylediler. Cümleden biri: "Her çend ki, vilāyet-i Rûm ve taḫt-ı ᶜiyāliñizdeki merz u bûm, ᶜasākir-i manṣûreniñ hücûmundan **(34a)** maṣûn ve maḥrûs ve ᶜāmme-i fuḳarā vü memālik ve kāffe-i reh-neverdān-mesālik nehb ü ġāret belālarından ṣıyānetle ḥimāyete meᵓnûs olmalarını ḳaṣd itdim ve maḥabbet-nāmelerile kirāran ve mirāran cenābıñıza iᶜlām kıldım. Aṣlā sûd-mend olmadı, ᶜinād u muḫālefetiñiz hiç bir vechile fayṣal

bulmadı. Âḫir-i kâr taḳdîr-i Kirdigâr bu ṣûretle bedîdâr ve bunca yıllık memâlik-i maᶜmûre vu ḫazâyin-i mevfûre, bir ân içinde intişâr u zevâl buldı. "**Fe-emme'l-ḥükmü li'llâhi'l-Ḳahhâr**", "**Yefᶜalu-'llâhü mâ yeşâü ve yaḫtâr**".

Naẓm:

Eğer yâr ḫârest ḫod keşte,
Zi-zaḫm-i zebânet râm âgeşte.

Neşr: İnhizâm u inkisâr bu cânibe ve nuṣret ü iḳtidâr sizden ṭarafa vâḳiᶜ olsa, tîġ-i intiḳâm ḳaṭᶜâ der-niyâm olmayub, ne maḳûle evżâᶜ-ı nâ-hencâr iḫtiyâr olunacağı bi-taḫmîni'l-efkâr ẓâhir u âşikâr ve illâ bizim lisânımızda "**el-ᶜAfvü zekâtü'ẓ-Ẓafer**" manṭûḳı ḥilye-i güftâr ve lâzime-i iᶜtiẕârdır. "**Meżâ mâ meżâ, ḳad ṣâra (mâ) ḳaddera'llâhü ve ḳażâ**". Min baᶜd ḫoş-ḥâl ü niḳâyet-i elem-i intiḳâmdan fâriġu'l-bâl olmak mercuvdur. Ve mülk-i mevrûşıñızı birkaç günden soñra taḫt-ı taṣarrufıñızda biliñ" diyû girânmâye ḫilᶜatler giyürdi ve ḳurbında muᶜallâ otaklar kurdurdı ve riᶜâyetini sipâriş buyurdı ve kendüsi meʾmûli gibi ihânet ü taḥḳîr görmeyüb, sâᶜat be-sâᶜat luṭf u tevḳîr ve iḥsân-ı keşîr müşâhede itmeğin maḥall-i maᶜrekede gom olan evlâdını recâ kıldı. Ḥayâtda olanları bi'ẕ-ẕât ve muḳârin-i memât olanlarıñ irsâlini istidᶜâ-i tażarruᶜ-simât kılmağın, irtesi oğullarından ᶜÎsâ Çelebî'yi buldurub, ḫilᶜat-i fâḫire ile ᶜizz-i ḥużûrına gönderdi. Ve Muṣṭafâ Çelebî nâm ferzend-i dil-bendiniñ ḥayâtı ve memâtı maᶜlûm olmadı. Baᶜdehû Ḫân-ı ẕî-şân-ı ẓafer-menzilet, fetḥ u tesḫîr mühimmâtına mübâşeret ve memâlik-i eṭrâf u eknâfa fetḥ-nâmeler irsâline mübâderet eyledi. Yaᶜnî ki, Sulṭâniyye

vü Semerkand'a ve Kâbil'e vü Bâbil ü Mâzenderân'a ve Hind ü Sind'e vü Fâris ü Ḫorasân'a ve Kâşifî vü Ḫaten ü Ḫᵛârizm ü Taberistân ü Türkistân ve Gîlân ü ᶜIrâḳ-ı ᶜAcem ve Kirmân ü Gence vü Migerân ü Sîstân ü Bedaḫşân ü Âẕerbaycân ü Semnân'a birer müstakil âdemi ve nâme-i pesendîde raḳamı gitdi ki, ḥukkâm kendü evlâdından ve aḳrabâ vü taᶜalluḳâtından idi. Ammâ Câmiᶜu'l-Meknûnât nâm kitâbda ve Aḥmedî karındâşı Munlâ Ḥamza'nıñ Târîḫ'inde yazılmışdır ki, ol şeb Tîmûr meclisine Sulṭân Bâyezîd'i getürdiler. Baᶜde'l-iclâs ḥużûrına sofra yitürdi ki, ol konulan ṭaᶜâm bir kâse yoğurd idi, Bâyezîd ki, ol yoğurdı gördi, tamâm ḥayrete varub, düşündi durdı. Tîmûr Ḫân "Bâᶜiṣ-i fikr-i mevfṣr nedendir?" diyû istiḫbâr kıldıkda, cevâbında "Muḳaddemâ Sulṭân Aḥmed, Bağdâd bezmimizde miḥmân-ı dervîş-nihâd iken, siziñle bizim mülâḳâtımız niyyetine reml atmışdı. "Bi'l-âḫare ikiniz bir yere gelüb evvel mertebede sofranıza gelecek ṭaᶜâm (b36) yoğurd gelecekdir" diyû söylemişdi. Ḥâlâ ânıñ ᶜilmini taṣavvur iderim" didikde Tîmûr Ḫân "Fi'l-vâḳiᶜ Aḥmed Sulṭân özge remmâl-i ḳattâl idi. Ol seniñ yanıñda durmuş olaydı, bizim Rûm'a teveccühümüz değmede vâḳiᶜ olmazdı" diyû cevâb virdi. Lâkin kütüb-i muᶜteberede bu maḳûle mücâleset yazılmamışdır.

Teẕyîl: Baᶜż-ı müverriḫîn-i pür-taḳṣîr, selâṭîn-i Âl-i ᶜOṣmân'ı tevḳîr ve Tîmûr-ı Gürkân'ı şemâtet ü taḥḳîr ḳaṣdına ḫilâf-ı vâḳiᶜ baᶜż-ı nesneler yazmışlardır, ḥâlâ ki, Âl-i ᶜOṣmân'a riᶜâyet yüzinden ihânet ile yolların azmışlardır. Maᶜa hâẕâ fülân ᶜâlim "**Ḳad ḳaraehû ᶜaleyye**" ḳıṣṣası meṣel-i meşhûrdur. Ve Tîmûr'ıñ müeyyed min ᶜindi'llâh idüği müttefeḳun ᶜaleyh-i cumhûrdur. Ve ricâl-i ġayb ḥażarâtı seferde vü ḥażarda hem-râhlığa meʾmûr idikleri ekṣer **(34b)**

tevārīḫde mestûr ve elsine-i nāsda meẕkûr iken, nisbet ve taᶜaṣṣub ile ānı ḳadḥ itmek maᶜnīi medḥ itmek idüğin lā-siyyemā Ḥażret-i Âferīd "**Ve mā Hüve bi-ẓallāmin li'l-ᶜabīd**"[1] naṣṣ-ı metīni taᶜyīn buyurduğını esrār-ı ḫafiyyeden ḫaber-dār olub netāyicini idrāk kılmamışlardır. Zīrā ki, Tīmûr Ḫān-ı reīs-i ġāret-girān ve sālār-ı cevvār-ı bī-nişān olduğı taḳdīrce Ḫān Bāyezīd gibi Sulṭān-ı Cihān ve bunca ġuzāt-ı rû-şināsān bir meges-miḳdār şaḫṣ-ı nā-tuvāna maġlûb olmuş olurlar ve bu bābda Ḥażret-i Ḫallāḳ-ı ādemiyān ve Rezzāḳ-ı ᶜālemiyān olan Kirdigār-ı Müsteᶜān meşiyyet-i ber-ḥikmetini nā-maḥalle müteᶜalliḳ bulurlar. "**Taᶜālā Şānuhû ᶜammā yekûlûn**". "**Bel hüm fī şekkin yelᶜabûn**"[2]. Bī-ġaraż bu ḥaḳīr-i bī-iẕᶜān birādeti 'llāhi'd-Deyyān bu bābda tamām ıẓhār-ı ḥaḳḳa meyelān ve zamānındaki efāḍıl ve meşāyıḫdan tetebbuᶜ-künān, rāh-ı taḥḳīḳde envāᶜ-ı saᶜy ü diḳḳatle ki, pûyān oldum, ḳażāya rıżā ḥüccet-i meşiyyetini dest-i ḳudretle imżā olub, ṭarafeyniñ bī-kem ü kāst, eṣaḥḥ u rāst yazılmasını rāciḥ u evlā buldum. Âña bināen ol eẕnālarda anlardan ẓuhûra gelen teklīfāt u zellātı bilā-ketm ü noḳṣān taḥrīr u tasṭīr eyledim.

Ḥikāyet: Kütüb-i muᶜtebereden Ḫvārende Şāh Mevlānā Şerefeddīn ᶜAlī Yezdī, ḫuṣûṣā sükkān-ı Şām'dan olub, Tīmûr-ı Gürkān'a nisbet ve taᶜaṣṣub ve baᶜż-ı maḥallerde sebb ü ṭaᶜnla ᶜaks-i teeddüb iden Mevlānā ᶜArbaşāh Münşī bi'l-ittifāḳ yazmışlardır ki, irtesi cenge mübāşeret ve mübārizler ḳaṣd u āhenge mübāderet idecekleri gice bir cest abdāl-i bī-iᶜtibār ḳalb-i yaḳẓān u dīde-i

[1]) Kurᵓān-ı Kerīm, XLI (Fuṣṣılet sûresi), 46. Âyette "Hüve" yerinde "Rabbüke" var.
[2]) Kurᵓān-ı Kerīm, XLIV (Duḫān sûresi), 9.

bīdārile ol iki pādişāhlarıñ orduların dolaşmış, Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a tażarruᶜ ve niyāzları ve kemāl-i tevaḳḳuᶜ ve aşḳla ferāyiż ve nevāfilden fażla namāzları nice iki dīv-i muḳayyed dövüşmüş, fe-lā-cerem Tīmûr-ı ẓafer-ᶜalem leşkeriniñ nām-dārları ve mīrzāları nāmındaki hevā-dārlarıñ şeb-tā-seḥer namāz u niyāzda ve Cenāb-ı Ḳāḍı'l-ḥācāt ilhāḥ-ı fütûḥātla sûz u güdāzda bulmuş, ḥattā Tīmûr Ḫān'ıñ kat kat otaklarından içerû nevḥasını, yaᶜnī "Ḫudāvendā! Beni rüsvāy-ı ᶜālemiyān eyleme!" diyû giryesini defeᶜātle işitmiş ve duᶜā tażarruᶜından bu mażmûnı iẕᶜān itmiş ki, "İlāhā! Kirdigār-ı Ḳādirā! Kerem-kārā! Selāṭīn-i Âl-i ᶜOṣmān-ı rû-şināsān, şehriyār u mücāhidīn-i dīn-dārān idüklerini bilürin. Ve füsḥat-i milket ü ḥaşmet ü miknet ve cünûd-i bī-nihāyetlerini idrāk kılurın. Cenāb-ı Kibriyā'ña maᶜlûmdur ki, ġarażım ᶜarż-ı (b37) ḳudret-i istiᶜlā değildir ve maḳṣûdum ġāret-i memleket ve yağmā vü cemᶜ-i erācīf-i cīfe-i dünyā değildir. Kirām-ı Germiyān'ıñ ḥākim-i güzīdesi, ḳurûm-ı Karamān'ıñ fermān-rān-ı pesendīdesi olan İsfendiyār'ıñ erşedi ve mülûk-i Menteşā'nıñ esᶜadı ve Âẕerbāycān ḥākimi Ṭahar-ten ve bunlarıñ emṣāli budundan cüdā ve ehl ü ᶜiyālinden firāḳ derdine mübtelā nice miskīn-i bī-mesken bi'l-ittifāḳ bu ᶜāciz-i bī-miḳdāra geldiler. Seniñ nām-ı şerīfiñle sevgendler virüb, yaᶜnī bu merzibûma getürdiler ve mülk-i mevrûşları istiḫlāṣı cān ü göñülden recālar itdiler ve bu eżᶜaf-ı ᶜibādı şefīᶜ tutundılar. Her çend ki, recā itdim, sözüm geçmedi ve ne ḳadar ki, ṭarafeyniñ ṣulḥını istidᶜā itdim, şedāyid-i cengi fevāyid-i şettādan seçmedi.

Bedīhe Naẓm:

ᶜÂḳıbet mużṭarr u mecbûru'l-fütûr,
Müstaᶜīnen minke fī külli'l-umûr.

Üzerine geldim, ḥarb u ḍarb u muḳātele-i bī-irtiyābı muḳarrer kıldım. Kirdigārā! Türkistān'da bir nice fetḥler virdiñ ve nereye müteveccih oldum ise ᶜināyet-i bī-gāyetiñe bu bendei maẓhar kıldıñ. Recā iderin ki, bu defᶜa daḫī furṣat u nuṣret bu cānibe ve kesr u hezīmet o cānibe ola!" diyû ağlarmış, ṣabāḥa-dek gözyaşların dökermiş.

Ammā Sulṭān Bāyezīd Ḫān mālik-i ᶜasākir-i bī-pāyān u ṣāḥib-i tob **(35a)** u tüfeng-i āteş-feşān olub, varduğı muḥārebelerde manṣûr olmağla, bu cengde daḫī teġallübi muḳarrer bilüb maġrûr olmağla pister-i rāḥatda ġunûde ve zānû-yi istirāḥatda şeb-tā-seḥer āsûde imiş. Leşker-i bī-girān daḫī **"en-Nāsü ᶜalā dīni mülûkihim"**[1] müstedᶜāsınca her biri ᶜālem-i ġafletde ḫāb-nāk ve Tātār gibi yāġī ᶜaskerden bī-hirās u bī-bāk yatmışlar imiş. Benāen ᶜalā ẕālik **"İẕā cāe'l-ḳażā ᶜamiye'l-baṣar"**[2] mażmûnı sefāhet-i āẕārlarında muḥarrer, göz açdırmayub, cünûd-ı aᶜdānıñ hücûmı evvel-i seḥerden muḳarrer olmuş.

Li-Münşiihī:

Devr-i Âdem'den berû peydā olan ṣāḥib-ḳırān,
Çār sulṭān-ı cihāngīr oldılar leşker-keşān.

1) Hadīs-i Şerīf.
2) Hadīs-i Şerīf.

Biri ānıñ evliyādan ikisi Tātār'dan,
Biri daḫī ẓāhir oldı zümre-i küffārdan.

Şāh-ı ehluᶜllāh olan İskender-i ṣāḥib-ẓuhûr,
Ḫüsrev-i küffār Buḫtu'n-Naṣr-ı mezmûmü'l-ġurûr.

Biri Cengīz oldı Tātār'ıñ, biri Tīmûr Ḫān,
İkisi daḫī celāl ü ḳahra maẓhar bī-amān.

Cünd-i Cengīz-i zemīmü'l-fiᶜl-i bed-ḫᵛāh oldılar,
Ḫayli Tīmûrī ricāl-i ġaybe hem-rāh oldılar.

Çokdurur bu ḥāle şāhid ḳavl-i āṣār ey ḥakīm,
Şübhe çekmez ṣıḥḥatine bunlarıñ tabᶜ-ı selīm.

Neṣr: Baᶜż-ı kütüb-i muᶜteberede mesṭûr ve bu ḥaḳīre manẓûr oldı ki, ᶜasker-i Tīmûr mānend-i üsûd ve tīmûr şehr-i Sīvās'a düḫûl ü ᶜubûr itmek ṣadedinde ehl-i Sīvās, ḳahrından bīm ü hirās idüb, biñ miḳdārı aṭfāl cemᶜ itdiler ve raḥlelerle başlarına muṣḥaflar getürdiler ve Tīmûr'a karşu ẕikru'llāh'la gönderdiler. Tā ki, aṭfāle merḥamet ve anlar yüzi suyına ehl-i şehre şefḳat kıla ve ḳatl-i ᶜāmm u ġāret-i tāmm ve isāle-i ḫûn-ı ḫavāṣṣ u ᶜavāmm ve izāle-i ensāb ü ensāle iḳdām itmeyüb, iṭāle-i rimāḥ-ı ejder-kām iḥtimālinden herkes kendüyi maḥfûẓ u maṣûn eyleye. Vaḳtā ki, aṭfāl zemzeme-i ẕikru'llāh'la çekildiler, henüz māder ü nisvān ve ricāl Tīmûr Ḫān karşusına vardılar. Bir peyk-i çüst ü şeng gönderüb bunları sordı. "Bu zemzeme ile gelen aṭfāl kimleriñ ebnāsıdır?" (b37) diyû tefaḥḥuṣ kıldı ve vāḳiᶜ-i ḥālden āgāh olub ve başlarında Kelāmu'llāh oldukları ᶜarż olundı. ᶜAsākir-i ḳattāl, muṣḥafları başlarından almak ve cünûd-i mevfûru'l-celāl, aṭfāli ayağı altında pāymāl idüb, cümlesine kılıç urulmak buyuruldı. Ekşer-i nās, mezbûrıñ bī-raḥm idüğine taᶜyīb

itdiler ve "Bī-raḥm olub, bī-cürm ü bī-günāh bu deñlü ṣıbyānı helāk eyledi" diyû şetm-i ḳabīḥ semtini tutdılar. Bacde ẓālik birkaç gün ol ḥavālī ve mesālik, muḫayyem-i ordû-yi cünd-i mütehālik olubdururken ṣuleḥādan biri ordusı semtlerine vardı. Bi-şaḫṣıhī maclûm olan evtādıñ birini anda gördi. cİzz-i ḥużûrına varub "Siz bu ẓālimiñ caskeri içinde neylersiz?" diyû sordı. Anlar daḫī cazīzi vāḳic-i ḥālden āgāh idüb "Zinhār Tīmûr'a ẓālim ve cabbār dimeñ. Meşiyyetu-'llāh ile olan umûra ṭacn u inkārla söz söylemeñ ve bu şehri ġāret ü ḫasāret ve eṭfāl-i müslimīni ḳatle cesāret, ẓulm-i ṣarīḥ ve ficl-i ḳabīḥ değil midir? diyû sebbeylemeñ ki, cümlesi irādetu'llāh'ladır. Ve Tīmûr kendüsi ve caskeri "**el-Me'mûru macẓûr**" sırrındaki güvāhladır. Niteki, bu maḳûle esrār ve ḳatl-i ṣabīye mütecalliḳ nā-şinīde kār Ḥażret-i Ḫıżır'dan ṣādır oldı. Ḥażret-i Mûsā ficl-i mekrden sanub, inkār ile suāl itdikde ḥikmetine vuḳûf buldı. İmdi bu bābda şübhe çekme ve toḫm-ı inkārı ḫayālāt zemīnine ekme ki, evvelā Tīmûr, ıṣlāḥ-ı cāleme me'mûr, ḳahr u celāl yüzinden icrā-yı ḫizmete bāẕilü'l-maḳdûr ve bu ḫuṣûṣdaki ḳıtālde cinde'n-nās mezmûm ve cinda-'llāh meşkûr idüğini idrāk kıl ki, sükkān-ı Sīvās-ı Rûm ve ekşer-i ahālī-i merz u bûm Ḥażret-i Ḥaḳḳ'dan ḫavf u ḫaşyeti unutdılar. Mucāmelāt semtinden şeyṭānıñ nuṣḥ u pendini tutdılar. Aṣlā içlerinde narḫ u escār ricāyet olunmaz idi. Fesādāta cür'etleri ve cibādātda tekāsül-i ḫizmetleri günden güne izdiyād buldı. Bu taḳdīrce **(35b)** ḥelāl olan mallarını daḫī ḥarāma karışdırmağla ḥarām ṣarf itdiler ve loḳma-i ḥarāmla müctemic olan menī ḳaṭarātını erḥām-ı nisvāna ekdiler. Bā-ḫuṣûṣ ekşeriniñ nikāḥı fāsid ve cavretleriyle mücāmacatları zinā ile vārid olub, toğan ḥarām-zāde izdiyād-ı cömrile

ecel ser-pençesinden āzāde olduğı taḳdīrce ya ḳuṭṭāc'u't-ṭarīḳ veya küfr-i ḍalālete mürtedd-i muḥaḳḳaḳ ve her zinā-zāde nice nice ḫānumāna āteş bırakmak cinda'llāh taḳdīrāt-ı İlāhiyye ile mucallaḳ olmağın, ol maḳûle eṭfāliñ ḳatline mübāşeret ve peder ü māderiniñ māli ġāretine müsāracat, muḳteżā-yı meşiyyet-i ḥikmet oldı. Tīmûr Ḫān-ı ferīd bu bābda ẓulm itmedüği "**Ve mā Hüve bi-ẓallāmin li-'l-cabīd**[1] naṣṣ-ı şerīfi iki vechile żāyic gitmedüği tacayyün buldı. Daḫī de ictimādıñ yoğise ve bu ḫuṣûṣa mütecalliḳ şekk ü reybiñ çoğise Tīmûr Ḫān bu cānibe revān oldukda arkasına naẓar kıl ve Medīne-i Resûlu'llāh-**ṣalla'llāhü caleyhi ve sellem**-'den püştine muttaṣıl olan camûd-ı nûrı görüb, sırr-ı taḳdīriñ ṣıḥḥatini bil!" diyû söyledi. Evtārdan olan vāṣıl, ol cazīz-i ṣāliḥi ḥikmet-i ḫafiyyeden āgāh itdi.

Ḥikāyet: Bu daḫī meşhûr ve bacż-ı tevārīḫde mesṭûrdır ki, Bursa ḫalḳı leşker-i Tātār ġāretinden maḳhûr ve nice vechile müteellim ü me'sûr olduklarında ol zamānda ġavṣ-i rûzigār olan Emīr Sulṭān'a varırlar. "Tīmûr leşkerini bu diyārdan defc idüb, bizi mażarratlarından kurtarıñ" diyû yalvardılar. Anlar daḫī mürīdlerinden birine işāret idüb, Tīmûr Ḫān ordusına (b38) gönderdiler. "Fülān nacl-bandı bulub bizden selām ve carż-ı ṭaviyyet ile "Bir günden soñra āḫar diyāra teveccüh buyurmaları mercuvdur" diyû benim lisānımdan söyle" diyû vaṣiyyet iderler. Vaḳtā ki, ol mürīd şaḫṣ nacl-banda ki varırlar, Emīr Sulṭān'ıñ kelāmını naḳl itdikde "Nola ḫāṭır içün kalkayım" diyû buyurur. Hemān nacl-bandlığa mütecalliḳ olan ālātını devşürür. Ânı

[1]) Kur'ān-ı Kerīm, XLI (Fussılet sûresi), 46. Âyette "Hüve" yerinde "Rabbüke" var.

görürler ki, ᶜasker-i Tîmûr birbirine bakmayub, çekilürler, giderler. ᶜAcem diyārına toğrı ᶜazîmet iderler[1].

TÎMÛR ḪÂN'IÑ FÜTÛḪÂTI BAḲÂYÂSI VE MİRZÂLARINI EṬRÂF-I MEMÂLİKE İRSÂL Ü İNHÂSI BEYÂNINDADIR

Çünki kişver-gîr ele girdi, memālik cansız bedene döndi. Sükkān-ı ḳaṣabāta vāveylā ve reᶜāyāyı żıyāᶜa iżāᶜa-i mā-melek cefālarıyla nevḥa ve bükā, eṭrāfa perîşān olan ġuzāta cānlarını fedā muḳarrer olub, lā-siyyemā nām-dārān-ı eyālet-nümûn ve ümerā-i küberā-i rûz-efzûn ḫadem ü ḥaşemden firāḳla maġbûn "**Ve lā-yestaṭîᶜûne tavṣiyeten ve lā ilā ehlihim yerciᶜûn**"[2] naṣṣ-ı şerîfi aḥvāl-i pür-melāllerine maḳrûn idüği taḥaḳḳuḳ bulub, Tîmûr Ḫān Muḥammed Sulṭān nām oğlunı sağ koldan Burûsa ve eṭrāfını ġārete ve Şeyḫ Nûre'd-Dîn nām oğlunı Bāyezîd'iñ ḫizānesi ḳabżına ve Mîrzā Emîr Cihānşeh'i leb-i deryāda vāḳiᶜ ḳaṣabāt u ḳurā fetḥine ve Emîr-zāde Sulṭān Ḥüseyn'i Konya ve Akşehr ve Karaḥiṣār ve ᶜAlāiyye ve Antāḳıyye tesḫîrine serdār naṣb idüb, her birine yiğirmişer[3] biñ miḳdārı Tātār leşkerini fermān-berdār itdi ve kendüsi daḫî ol ḥavālîdeki esāfil ü eᶜālîde, yaᶜnî gāh bāġ u rāġda ve gāh sayd ü şikār ile deşt ü ṭāğda āb u havāsı laṭîf murāfaᶜada ve ezhār-ı şükûfesi müstevfî müzāraᶜada "**Fî-sidrin maḫḍûd ve ṭalḥın menḍûd ve**

[1]) Müverrih bir mikdār gayret dahî itseydi Tîmûr'ı, o kelb-i ᶜakûrı kutb iderdi. Lâkin kusûr itdi. Hele büyük ... gibi Tîmûr'un efᶜālini tahsîn itmedi. Bu sözleri ᶜakl kabûl itmez. Hakîkati böyle olsa bile yine Tîmûr-ı kelb-i ᶜakûr maᶜzûr olmaz. (Kenār notu).

[2]) Kurᵓān-ı Kerîm, XXXVI (Yāsîn sûresi), 50. İlk vav yerine "Fe" olacak.

3) "Yiğirmibeş" (Matbû nüsha, 5/98).

ẓıllin memdûd ve māin meskûb"[1] müstedᶜāsınca rāḥatla manṣûb, yaᶜnî teferrüc ve selāmetle maṣḥûb, mesîrelerde anlarıñ aḫbārı gelince istirāḥat eyledi. Fe-lā-cerem mîrzāyān-ı Tûrān Burûsa'ya vardılar. Âyînleri üzre ġāretler ve ḫasāretler kıldılar. Sükkān-ı dār u diyārı olan evlād u ᶜiyāl firāḳına ve mā-melek ü ḫānumānı ayrulığı iftirāḳına mübtelā eylediler ve Ḥażret-i Ḫudāvendigār içün "**Mā lā ᶜaynün raet**" ḫazāyin-i mütekāṣirini "**Ve lā üẕünün semiᶜat**" nefāyis ü cevāhirini "**Ve lā ḫaṭara (36a) ᶜalā ḳalbi beşer**"[2] ġılmān ü kenîzān cinsiniñ meḥābîb-i nevādirini ḳabż u żabṭ itdiler ve Keşîş Dağı'na taḥaṣṣun ve şevāhiḳ u tilālinde temekkün iden ekābir u eşrāfdan Mevlānā Şeyḫ Muḥammed b. Yûsuf el-Cezerî[3] ki, edᶜiye-i meᵓşûreye müteᶜalliḳ Ḥıṣn-ı Ḥaṣîn nām kitābıñ ve nice pāre eṣer-i müsteṭābıñ müellifidir ki, Tîmûr Ḫān-ı müşārun ileyhiñ oğlı Mevlānā Aḥmed b. Muḥammed Cezerî'i Mıṣr Sulṭānı Melik Nāṣır Feraḥ b. Berḳûḳ'a ilçi gönderdi ve peder-i ferzendi, vilāyet-i ᶜAcem'e bile alub gitdi. Şeyḫ-i mezbûrı ve Mevlānā Şemsü'd-Dîn Muḥammed b. Muḥammed Fenārî ki, ol tārîḫde Burûsa ḳāḍîsı idi, anları ve Şeyḫ Şemsü'd-Dîn Seyyid Muḥammed Buḫārî **-ḳuddise sirruh-** ḥażretlerini ele getürdiler. İçlerinden Mevlānā Muḥammed Cezerî'i ḫizāne ile bile Tîmûr Ḫān'a iletdiler. Sāirini Burûsa'da koyub gitdiler. Ammā baᶜżılar ḳavlince ẕikr olunan eşrāfı cümleten bile aldılar. Nihāyet Munlā Cezerî anda alıkonılub, sāiri yine Burûsa'ya salındılar ve bi'l-cümle pāytaḫt Burûsa'nıñ nuḥûd ü aḳmişe vü tuḥafını ve eṭrāf u

[1]) Kurᵓān-ı Kerîm, LVI (Vāḳıᶜa sûresi), 28-31.

[2]) Hadîs-i Kudsî.

[3]) "el-Cevzî" (Matbû nüsha, 5/99).

cevānibin ġanem ü baḳar u esb ü ester maḳûlesi ġanāyimini (b38) çok çok getürdiler ve bölük bölük maḥall-i ᶜarża yitürdiler. Ḫuṣûṣā Kütāhiyye fetḥinde Timurtaş Paşa ki, ġınā vü temevvülle beyne'l-aḳrān engüşt-nümā idi, ānıñ ḫazīnesi ve tuḥafı nice günler güçle naḳl olundı ve Ḫizāne-i ᶜÂmire-i Sulṭāniyye'niñ nıṣfı miḳdārı mevcûd bulundı.

ŻİYÂFET-i ᶜÂLİYE-i TİMÛR ḪÂN BE-CÂNİB-i SÂMİYE-i BÂYEZİD ḪÂN

Bu eṣnālarda bir gün simāt-ı ᶜişreti āmāde ve cevherī ṭabaḳları ile naḳl-i bunduḳ rüsûmı, nücûm-ı çarḫ-ı berīnden ziyāde, lā-siyyemā muṭrıbān u rāst-girān zümresi āheng-i nevā ve ḳulûbı şarāb-ı rāḥ u rāḥat-fezā vü nûş-ı ṣāġar-ṣahbā meclisine Pādişāh-ı ẓī-şānı daᶜvet kıldı ve keyfiyyet-i şarāb rāfiᶜ-i ḥicāb olub, mā-beynlerinde küllī muvāneset ü ülfet ḥāṣıl oldı. Raḳḳāṣlar döne döne raḳṣ itdi, cürᶜa-nûşlar bu ẕevḳiñ taṣavvurı ile varlık ᶜāleminden gitdi. Bir bezm-i dil-ārā ve bir meclis-i ṣafā-peymā tertīb eyledi ki, devr-dīde naẓīrini görmüş değil idi.

Naẓm li-Münşiihī:

Sun ṣāġarı sāḳī, idelim bezm-i ṣafā-baḫş,
Muṭrib, neġamāt it, görelim bezm-i nevā-baḫş.

Bir cām ile dil-i mülk şenlensün ki görünsün,
Kim çarġası biñ Ḫusrev-i Cemşīd'e nevā-baḫş.

Sāḳī, bu ne ḥikmetdir, işitdik ḥükemādan,
Ġam derdine bir şerbet imiş bāde, ṣafā-baḫş.

Neṣr: Bu maẓmûnda ġazeller okunur, muṭribleriñ kelāmı gûyā ki, Ḫān Bāyezīd'e dokunurdı. Ḥükkām-ı küffārdan duḫter-i Lāz ki, şehriyār-ı müşārun ileyhiñ maḥbûbe-i ṭannāzı idi, meclise getürdiler. Moġol-i Ġûl āyīni üzre Ḫidīv nām-dārınıñ ḳadeḥin sürdürdiler. Zīrā ki, ol zümreye bezm-i meyde ᶜādet, cāriye sāḳīlik itmek Moġolāne ḥareket idi. Eğerçi ki, ᶜArabşāh "Taḥḳīren meclise getürdi" dimişdir, ḥālā ki, ḫilāf-ı vāḳiᶜ yazmışdır. Şerefeddīn Yezdī'de ve ġayride bu ḥāl taḥrīr olunmamışdır.

Baᶜde-mā Tīmûr-ı ġayûr-ı mülk-ārā, ḥarem-i muḥteremini Engûrī'de alıkoyub, kendüsi Aydın iline müteveccih oldı. ᶜUmûmen Aydın ve Sarûḫān ve Ḥamīd ili ve Menteşā ve Germiyān ve Karesi vilāyetiniñ yalılarını ve İstanbul karşusında vāḳiᶜ Karadeñiz muḥāẓīsini ve sāir kara ve nevāḥīsini bi'l-külliyye ġāret ü tesḫīr ve yaġmā vü tālān ü tedmīr iderdi ve İstanbul tekvurından ve Sakız adası ḥākiminden birer yıllık ḫarāc ve hezārān tuḥaf-ı bāhiru'l-ibtihāc getürüb, ḫidemāt-ı seneviyyelerin taᶜyīn eyledi ve şiddet-i şitā ġālib olmaġla kendüler yerinde ve mīrzālar ve sulṭānlar eṭrāf-ı ḳaṣabātda muayyen kışlamalarında olmaġı taṣmīm itdiler. Fe-ammā irādetu'llāh, ḳarār u ārām itmelerine māniᶜ oldı. Ḳalᶜa-i İzmīr ve Edremīd'iñ ḥaṣānet ü metānetlerini işitdi. Muttaṣıl berf ü bārān ve ᶜālem şiddet-i şitā ile efsürde yaḫdān şeklini baġlamış, lākin üç günceğiz istirāḥat itmedi, fütûḥāt-ı mezbûre niyyetine çekildi.

FETḪ-İ ḲALᶜA-İ İZMİR

Bi-ṭarīḳı't-tedmīr ve tesḫīr ḳalᶜa-i Edremīd ᶜalā ṭarīḳı't-tehdīd **(36b)** İzmir'iñ fetḥine dört yıl Bāyezīd Ḫān ve üç sene miḳdārı Sulṭān Murād-ı ẓī-şān ṣarf-ı maḳdûr idüb, Tīmûr Ḫān işidicek ḥiṣār-ı mezbûr kefere-i Efrenc ü Efrencī-renc zümresiniñ ziyāret-gāh-ı ḳadīmleri olub, Frengistān'dan ol ḳalᶜa sükkānına zuᶜmlarınca bī-nihāye ṣadaḳāt ü nüẕûr geldüğini bilicek, bilā-teʾḫīr u terāḫī müteveccih oldı ve dāyimā dīvānında ümerāsına dir idi ve ṣāḥib-ḳırānlığa müteᶜalliḳ muṣāḥabet eṣnāsında söylerdi ki, "ᶜÂlem-gīr olan pādişāhıñ yolunda ḫār u ḫāşāk yakışmaz, dāmenine ilişmedüği taḳdīrce (b39) de izāle kılınması lāzımdır". Çünki İzmīr ḳalᶜası metānetini bildi, evvelā sünnet üzre cizye ḳabûl iderler mi, diyû nāme vü ādem gönderdi. Ṣāniyen bir miḳdār güzīde ᶜasker ile üstüne ᶜazīmet kıldı. Gördiler ki, bir ḥıṣn-ı ḥaṣīn ve sebuᶜ ki, evcine kemend-i idrāk irmez ve bürûc-i metīn-menbaᶜ ki, yāt u yarāğ medfeninden cünd-i bīgāneye yol virmez. Keferesi cümle istiḥkām-ı ḳalᶜaya mağrûr olub, ḫarāc ḳabûl itmez. Der-ḥāl seh-pālar çatdılar ve çatılar vażᶜ idüb üç güne-dek deryā ṭarafını doldurdılar. Zīrā ki, ḳalᶜa-i mezbûrıñ bir ṭarafı zemīn ve üç ṭarafı deryā-yı ṣuᶜûbet-ḳarīn idi. Vaḳtā ki, toldurdılar, baḥr cānibinden feryād-res gelmesini ve keştīlerle azık taşınmasını gereği gibi menᶜ eylediler. Baᶜdehû raḳḳāblar ve neft-endāzlar ṣarf-ı ḳudrete āğāz idüb ve ḥāżır bulunan mīrzāyān ve ümerā-i ceng-āzmāyān bir vech ile iḳdām itdiler ki, haftasına varmadın ḳalᶜanıñ bir dīvārı ve nice biñ küffār-ı füccārıñ nefs-i ḫabīṣi āteş-i demār mā-beyninde

helāk oldılar. "**Uğriḳû fe-üdḫılû nāran**"[1] miṣdāḳınca derk-i esfele yol buldılar.

el-Ḳıṣṣa, onbeş gün içinde ḳalᶜa-i İzmīr fetḥ u tesḫīrile ḫāke berāber, içindeki küffār-ı dil-gīr envāᶜ-ı ḳahr u ḫızlānla zīr u zeber kılındı ki, beğleri nāmına olan bed-kīş yiğirmi nefer miḳdārı taᶜalluḳāt-ı ḫᵛīş ḫalāṣına ḳāniᶜ u şākir olub, bir kiçirek sandalla bir gice nā-peydā oldı. Baᶜdehû Edremīd ḳalᶜasına cizye ᶜarż eyledi. Ḫavf u saṭvet-i ḳahramānīden ilçiler varduğı gibi ḳabûl idüb, nice pīş-keş ü ḫarāc ile geldi yitdi. Ẓafer-nāme müellifi Mevlānā Şeref, İzmīr'e müteᶜalliḳ bir ḳıṭᶜa-i güzīde naẓm itmişler. Münāsebetle īrād olundı. Ol ḳıṭᶜa budur.

Ḳıṭᶜa:

İzmir ḫarāb geşt ez-Mīr
Tīmûr-ı müeyyed-i cihān-gīr.

V'ān ḳalᶜa-i hīç şāh ne-fikend,
Ber-kungure-eş kemend-i tesḫīr.

Der-ceng be-heft sāl Ḳayṣar,
Bin'şāned ber-ān ğubār taḳṣır.

Be-giriften ü künendeneş be-bünyād,
Zᶜīn şeh be-dü hefte yāft müyesser.

İnest kemāl-i kem-kārī,
Bāzû-yi ḳavmī vü ḥüsn-i tedbīr.

1) Kurʾān-ı Kerīm, LXXI (Nûḥ sûresi), 25.

Neşr: Bu tarīḳ ile ḳılāᶜ-ı mülk-i Rûm'ı serā-pā fetḥ itdi ve şiddet-i şitā daḫī bir miḳdār gidüb ṣayd ü şikār ve naḳl ü güẕār zamānı gelmekle yine Engûrī'ye doğrı ᶜazīmet kıldı. Lākin merāḥil ü menāzilde tilel-i cibālde ve mağāralarda baᶜż-ı cemᶜiyyet ḫaberin almağla bir miḳdār eğlendi.

YILDIRIM BÂYEZÎD ḪÂN'IÑ SU-i ḤÂLİ VE MİZÂC-ı ŞERİFİNİÑ ḪUNÂḲ U ḌİḲU'N-NEFES MARAŻLARINDAN İḪTİLÂLİ, ᶜÂḲIBET AKŞEHR'DE DÂR-I BAḲÂYA İNTİḲÂLİ BEYÂNINDADIR

Menşûr-i zevāl vaḳtā ki, cibāh-ı sipāh-ı Şāh'a mersûm olmuşdur, lā-büdd ecel-i ḳażā vü müsemmā her ne ḳadar mektûm ise de, vaḳti geldüği gibi ẓuhûrı taᶜayyün bulmuşdur. Bende vü Şāh, hiç bir ferd ḫalāṣ-ı ecele rest-gāh yokdur ki, daᶜvet-i İlāhiyye'ye cānla icābet itmeye, risālet-i Melekü'l-mevt'ile ṭaleb olundukda ol fermāna imtiṣāl idüb gitmeye. Ḥikmet Ḫudā'nıñdır, bu eşnāda Sulṭān Bāyezīd' iñ mizāc-ı şerīfleri muğayyer, āb u ḥayāt-ı muṣaffāları ᶜaraż-ı marażla mükedder olub ve birbirlerinden müfāraḳatları vilāyet-i Karamān'da olması taḥaḳḳuḳ bulub, Akşehr'e revāne oldılar ve ḫidmet-i ᶜāliyelerinde kendülerin reīsü'l-etıbbālarına taᶜyīn kıldılar. Fe-lā-cerem Akşehr'e geldikleri gibi maraż-ı ḫunāḳ ve ḍīḳu'n-nefes (b39) muḍāyaḳasından ḫuṣûṣā iki mühlik marażıñ bir uğurdan iştidādından berāy-ı Bihişt'e riḥletleri **(37a)** ve cilve-i ḥûr u ġılmāna ᶜazīmetleri muḳarrer oldı ve bu muṣībet-i kıyāmet-eşer sene ḫams ve şemāni-mie Şaᶜbān'ınıñ ondördünci (14 Şaᶜbān 805/9 Mart 1403) güni rûz-i Pencşenbe'de taᶜayyün buldı. Eğerçi ki, baᶜżı müverriḫīn, "Ḥükemā-i

Tīmûr zehr içürdi veyaḫud kendüler ḳaṣden şürb-i şerengi irtikāb itdi" diyû yazmışlar. Maᶜa hāẕā ġalat idüb ṭarīḳ-ı rāstı azmışlar. Ve bir maḥalde daḫī "Tīmûr Ḫān eşnā-i kelāmda Bāyezīd Ḫān'a "Semerkand'e-dek bizimle revān olursuz, baᶜdehû ṭumṭurāḳ-ı salṭanatla yine mülk-i mevrûşıñıza vuṣûl bulursuz" dimeğin Bāyezīd Ḫān'ı ġayret helāk itdi ve ol varṭadan ḫalāṣ içün semm-i ḳātil nûşını bu kelām-ı zehr-ālûda tiryāk eyledi" diyû yazılmışdır. Ammā evvelkisi eṣaḥḥdır. Zīrā Pādişāh-ı mağfûra Tīmûr Ḫān rûz-be-rûz iltifāt-ı bī-girān idüb, ḳaṣd-ı cān itmedüği nümāyān ve ḥīn-i müfāraḳatda küllī maḥabbetle ayrılmaları maᶜlûm-ı ekābir-i erkān iken neden ki, ṭarafeyni böyle işe mürtekib ideler? Ancak Ḫudāvendigār-ı mağmûm u meᵓsûr ve nāziş ü naᶜīme muᶜtād olan ṭabᶜ-ı nāzik bir server bunca ālām-ı şedāyidile rencûr olub, bağteten ḥummā-yı muḥriḳa ile maḥmûm olub ve der-ᶜaḳab ḫunāḳ u ḍıyḳu'n-nefes ᶜārıżalarıyla mehmûm olub, tenezzül-i fānīyi mesned-i bāḳīye tebdīl buyurmuşlardır. Bu maᶜnāyı müeyyiddir ki, Tīmûr Ḫān'ıñ ol eşnālarda Muḥammed Sulṭān-ı Enām oğlı daḫī vefāt eyledi ki, evlādınıñ yararı ve yiğirmi tokuz yaşında ḳurretü'l-ᶜayn-i nām-dārı idi. "Ânıñ müfāraḳatından olan ḫûn u elem Bāyezīd Ḫān muṣībetiyle mātem, ber-mātem oldı" diyû ağlardı ve Sulṭān Bāyezīd'iñ ḳable'l-infiṣāl vefātına teessüfler eyledi. Ve bi'l-cümle Tīmûr-ı Gürgān sene-i erbaᶜ ve şemāni-mie Ẕi'l-Ḥicce'siniñ tokuzuncı (9 Zi'l-Hicce 804/10 Temmuz 1402) güni ki, rûz-i Cumᶜa idi, vefātı anda vāḳiᶜ oldı ve diyār-ı Rûm'dan āḫar merz u bûma riḥleti sene ḫamse ve şemāni-mie Şaᶜbān'ınıñ evāḫiri(Şaᶜbān sonları 805/Mart ortaları 1403)'nde taḥaḳḳuḳ buldı ve küfrānü'n-niᶜmelik Tātār ṭāifesini bi'l-külliyye

sürgün eyleyüb Türkistān'a aldı ve gitdi. Bu taḳdīrce bunca var īstād ve ḳalᶜ u ḳamᶜ u küşād sekiz aydan ziyādece müddet-i ḳalīlede vuḳūᶜ bulmuş olur.

Ammā mādde-i fesād olan Kara Yûsuf-ı Türkmān ve Celāyirī Aḥmed Sulṭān aḥvāli bu minvāl üzre güẕerāndır ki, ikisi de Mıṣr Sulṭānı ḥabsinde iken bir ṭarīḳla kurtuldılar. Sulṭān Bāyezīd Ḫān dergāhına istimdād niyyetine doğruldılar. Fi'l-vāḳiᶜ Aḥmed Celāyir'i iki ay miḳdārı elṭāf-ı pādişāhīye maẓhar ve mükerrer inᶜāmlar ile ḳarīn-i ḳudret-i bī-mer olub, icāzet-i humāyûnlarıyla Bağdād'a teveccüh buyurdılar. Zīrā ki, ᶜilm-i remlde māhir ve teşḫīṣ-i ḫabāyāya ḳādir olmağın, her çend ki, reml itdi, Yıldırım Ḫān'ıñ ṭāliᶜini nüḥûsetde bulmağla mülk-i Rûm'dan çekildi gitdi. Ve Kara Yûsuf-ı Türkmān, Tīmûr Ḫān ilçileriniñ āmed-şüdi eṣnāsında sekiz ay miḳdārı ḫidemāt-ı Ḫüsrevāne'de kendü zuᶜmınca arż-ı ḳudret ü tevān idüb Āẕerbaycān fetḥine Hān Bāyezīd'i ilḳā ve Ṭāhir-ten'den intiḳām almak ḳaṣdına nice fesād ü ġavġā ve Āẕerbaycān eyāleti kendüye virildikde on günden ziyāde żabtına lāyıḳ u sezāvār olmadıkdan mā-ᶜadā bir ṭarīḳla Bāyezīd Ḫān'dan icāzet aldı ve Ḳayṣeri serḥaddine çayırlanmağa geldi. Cibilletinde fesād ve ḫiḳatinde şirret ü ᶜinād ve ilḥād muḳarrer olmağın, aḥvāl-i ātiyeyi maᶜlûm idindiği gibi, iki nerre-şīr meyānında ḫınzīre dönüb, ḫuṣûṣā nāire-i fesād iştiᶜāli kendüden (b40) idüğini bilüb, bir gice Ḳayṣeri şehrinden gorīzān ve ıṣṭabl-ı ᶜāmireden nice yarar atlar ve güzīde yarāğ u yātlar seriḳasıyla nābûd u bī-nişān oldı.

Li-Münşiihī:

Kenīzī ki, vey rû-siyāhest u zişt,
Sitāned civān-ı sürûşī-sirişt.

Be-miskeş çü der-kāfûr pinhān şeved,
Mer nûr-ı zulmet nümāyān şeved.

Eğer Zühre vey-rā resed ḳābile,
Zi-Mihr āvered ṭaşt-i nā-ḳābile.

Siyeh-çehre zāyed der-encām-ı kār,
Ez-ānhā binā şüd pes behre-dār.

Neṣr: Ve bi'lcümle Tīmûr Ḫān cengi ve mülk-i Rûm'a āhengi bu maḥalde tamām oldı. Eğerçi ki, baᶜż-ı müverriḫ-i ᶜArabşāh**(37b)**-aḥvāl, Tīmûr'ı ṭaᶜn u ḳadḥ ile yazmışdır ve Mīr Ḫond müverriḫ, Tīmûr neslinden olan Sulṭān Ḥüseyn [Mīrzā ki, Sulṭān Bayḳara'dır, ānıñ][2] ᶜaṣrında teʾlīf itmekle Tīmûr medāyiḥine mübālaġa kûşiş kılmışdır. [Ammā müverriḫān-ı Rûm, Tīmûr'a ġadr-i ḳabīḥ ve Sulṭān Bāyezīd Ḫān'a vaṣf-ı ṣarīḥ ile yazmışlardır.][3] Bu ḥaḳīr ıẓhār-ı ḥaḳḳ idüb, her ne yazdım ise eṣaḥḥ u rāst yazdım ve ne naḳl itdim ise bī-kem ü kāst taḳrīr eyledim. Zīrā ki, müellife bundan büyük ᶜayb olmaz ki, ḥaḳḳı ketm eyleye, kimine ġadr ve kimine vaṣf iḫtiyār idüb, ᶜarżla söyleye. Müṭālaᶜa idenlere maᶜlûm olur ki, aṣlā ġaraż u taᶜaṣṣub semtine gitmedim ve ḥaḳḳ-şināsāne mefhûm olur ki, kiẕb ü iftirāya cürʾet itmedim.

2) Matbû nüsha, 5/103.
3) Aynı yer.

TAʿYİN-i RESM Ü ʿÂDET-i ḲAṢABÂT BE-ʿAFV-i CERÂYİM-i VÜLÂT VE İBTİLÂ-i ʿÜLEMÂ-i RÛM BE-TAMAʿ-ı ḪÂM-ı MEZMÛM VE MÜKÂLEME-i AKBIYIK NÂM YEGÂNE BE-MUNLÂ YEGÂN NÂM FERZEND-i ZAMÂN Kİ, ḲUṬB-i ʿAṢR-ı ḪOD BÛDE

Sulṭān-ı Selāṭīn-i Âl-i ʿOṣmān Ebü'l-Cihād ʿOṣmān Ḫān-ı ṣalābet-nihād ve Sulṭān Orḫān-ı pāk-nijād ve Ġāzī Sulṭān Murād zamānlarında ḫamr içilmezdi. Cidden ehl-i İslām'dan fısḳ u fücûr ṣādır olmaz idi. Farażā, ekābirden biri fısḳa müteʿalliḳ bir cürm işlese ʿülemā-i ʿaṣr, sulṭān-ı ẓāhiru'n-naṣr kapusına gelürlerdi. "Emr-i maʿrûf ve nehy-i münker itmez iseñ, memleketde durmaz gideriz" dirlerdi. Dir-dimez menʿ iderlerdi. Ve bir ḳāḍīlık maḥlûl oldukda nice aylar dururdı. ʿÜlemādan kimse ḳabûl itmezdi. Każā "Cehennem'den bir ḥaṣırlık yirdir" diyû ol berzaḫa ibtilāyı bir ferd almaġa cürʾet itmezdi ve şimdiki gibi dilekciler ve rüşvetlerle saʿy ü ṭaleb ve ıẓhār-ı şûr u şaġab kılmazlardı.

el-Kıṣṣa, ḳatl-i evlād-ı selāṭīn ve irtikāb-ı fısḳ u fücûr-ı dalālet-ḳarīn ve ẓulm-i ẓaleme-i ḳużāt-ı pīşīn evvelā Yıldırım Bāyezīd Ḫān zamānında oldı. Ḥattā zümre-i ḳużāt bir mertebe fesādāta koyuldı ki, onbeş miḳdārı ḳāḍīları Yiñişehr'de cemʿ itdirdi ve bir āḫûa kapayub āteşe yakmaġı muḳarrer itdi. Vezīri ʿAlī Paşa kurtarmaġa ḳādir olmadı. Ḥālā ki, ol zamānda ḳużātıñ daḫī istiġnāsı, ḳāḍīlık teklīf olundukca vebādan kaçar gibi ibāsı muḳarrer idi. Maʿa hāẕā zamāne ḳāḍīlarına göre ekṣeri ʿadālet ü diyānetle engüşt-nümā idi ve bu ʿaṣrıñ ḳużāt-ı bī-raḥmi ol zamānda olsa, birisi cān kurtarmayacaġı daḫī ẓāhir u hüveydā idi.

el-Ḳıṣṣa, ḳāḍīlar ki, āteşe yakılmak muḳarrer oldı, vüzerā, defʿine çāre idemeyüb, cümlesi, nāmı ʿArab bir şāṭır-ı bü'l-ʿaceb nedīmine tażarruʿ kıldılar ki, bir ṭarīḳla vara, ḳużātı ser-pençe-i ḳażā vü siyāsetden kurtara ve bu muḳābelede vüzerādan küllī inʿām u iḥsāna dest-res bola. Fi'l-vāḳiʿ mezbûr nedīm, yolcı libāsıyla ʿiyān (b40) ve elinde sumāġı ve tīr u kemān ve arkasında bir peştemālle peynir u nān ẓāhir u nümāyān iken cenāb-ı salṭanata girdi. Ḳosṭanṭıniyye'ye yaʿnī ki, İstanbul'a icāzet istedi, ammā kemāl-i istiʿcālle ve ṣûret-i irtiḥālle. Şehriyār daḫī "Bāʿiş nedir ki, İstanbul'a gidersiñ?" buyuruldukda, "Varayın, vaḳtiyle mühimmāt-ı dīn ü devleti göreyin, siyāseti buyurulan ḳāḍīlarıñ yerlerine keşīşler getüreyin. Tā ki, bunlarıñ yerlerini tutalar, memālikimizde ḳāḍīlıklar ideler" didikde, "Behey ʿArab, yabandan gelen bed-kīş ü bed-meẕheb keşīşleri ḳāḍī itmekden ise kendü kullarımı naṣb itsem yeğ değil mi?" didiler. Lākin Bāyezīd Ḫān tecāhül-i ʿārifān remzin eyledi, "Ya bu ḳāḍīlar okumak bilür miydi?" diyû söyledi. "Okumak bilmeyen ḳāḍī mı olur?" dinildikde, "Ya okumuş olan böyle ẓulm ü ḥayf ider mi?" buyurdı. Nedīm-i ʿArab bu ṭarīḳla defʿ-i ġażab kıldıkda nevʿan kelāma ruḫṣat olmaġla der-ʿaḳab ʿAlī Paşa ve Süleymān Paşa içeru girdiler, "Bu ḳāḍīlarıñ muʿayyen ʿāideleri yokdur. Ol sebebden ṭamaʿ-ı ḫāmla böyle irtişāları çokdur. İẕn-i humāyûn olursa bir ḳānûn koyalım. Naḳl ü ḥüccetde yiğirmibeşer ve sicil ṣûretinden yedişer ve resm-i imżādan onikişer taʿyīn idelim" didiler ve resm-i ḳısmeti daḫī taʿyīn **(38a)** eylediler. Tā ki, Yıldırım Ḫān ol resm-i ʿādete rıżā virdiler. Ḳāḍīları ʿuḳûbet-i ḥabsden ıṭlāḳ itdi. Nedīm-i ʿArab daḫī ḳużātıñ siyāsetden rehā bulmalarına bāʿiş olub, beyne'l-aḳrān imtiyāz u şān buldı.

Vüzerānıñ küllī in'ām u iḥsānına vāṣıl oldı ve bi'l-cümle dānişmend Kara Rüstem ilḳāsiyle esīr-i penc-i yeki vaẓ' olundı. Ve ḳāḍī Kara Ḫalīl vezīr olub, ol 'aṣrda 'adāletle müteşerri'liğine göre şerru'd-dīn iken Ḫayru'd-Dīn nāmiyle 'unvān buldukdan soñra, ṭammā'īn-i 'ülemā nev'an ruḫṣat bulmağla nice bid'atlar ẓāhir oldı. Farażā ki, aḫẕ ü celbe müte'alliḳ aḳvāl-i żaʿīfe istiḫrācına, ekṣer-i müsta'iddīn ictihād da'vāsına başladı. Bir gün Bursa şehrinde fużalādan Munlā Muḥammed Yegān, evliyā-i meczūbinden Akbıyık Abdāl'la cāmi'de buluşub, muṣāḥabet iderken, meczūb-i maḳbûl bir seyf-i meslûl olmağın Munlā-yı meslûl müşārun ileyhe ḫiṭāb idüb, "Eğerçi "**Ve lā teziru vāziratün vizra uḫrā**"[4] naṣṣ-ı şerīfi muḳarrerdir, ve lākin 'avāmmıñ irtikāb itdikleri günāhlardan ekṣeriyā 'ülemā zümresi mes'ûl olması ekṣer-i iḥtimāldir. Zīrā ki, şürb-i ḫamr, zinā vü livāṭa ve ekl-i ribā evvelā dānişmendlerden ṣādır oldı. Ba'dehû 'avāmm-ı nāsdan ol gûne zellāt ü hefevāt ṣudûr buldı. Siz laḥm-i ḫınzīri ekl itmediñiz ve sāir kebāyir gibi ānı irtikābı cāiz görmediñiz. 'Avāmm daḫī cür'et itmediler, 'ülemāmız ekl itmediler diyû anlar daḫī yemediler. Lākin māl-i dünyāya rağbetiñiz ziyāde ve ḥıfẓ u iddiḫārına ḥırṣıñız āmāde olmağın ne yersiz ve ne yedirirsiz, cühelāyı daḫī cem'-i māle ḥarīṣ idüb, ḥubb-i māl ü cāhla birbiriñize "**Üstür ẕehebek**" ḳavlini tutarsız. Ḫālā ki, "**üstür**"'den murād ḥırṣla ketm itmek değil idüğini bilürsiz". Ve bi'l-cümle abdāl-i yegāneden Munlā Yegān'e bu maḳûle ḫiṭāb ve Ḫayreddīn Paşa'ya ta'rīżla ṭa'ne vü ḫiṭāb u 'itāb ẓuhûr

4) Kur'ān-ı Kerīm, VI (En'ām sûresi), 164; XVII (İsrā' sûresi), 15; XXXV (Fāṭır sûresi), 18; XXXIX (Zümer sûresi), 7.

eyledi. Ya'nī ki, Akbıyık mā fi(b41)'ż-żamīrini sevdā-yı ehl-i dünyāyile beyāża çıkarub, mufaṣṣal u meşrûḥ söylemişidi.

AḪVÂL-İ ŞEHZÂDEGÂN BA'D EZ-REFTEN-İ TÎMÛR ḪÂN VE SALṬANAT-I SÜLEYMÂN ḪÂN

Kütüb-i tevārīḫde mersûm ve 'ülemā-i āṣāra ma'lûmdur ki, Bāyezīd Ḫān Ḥażretleri'niñ altı nefer evlād-ı emcādı olub, Ertuğrul ḳable'l-fetret vefāt itdi ve Muṣṭafā Ḫān Tīmûr cenginde nābedīd gitdi. Ancak Sulṭān Süleymān ve 'Īsā ve Muḥammed ve Mûsā kaldı. Pes 'āmme-i müverriḫīn ḫuṣûṣ-ı tetebbu'da tecāhül ve ba'de'l-fetret şehzāde aḥvāli neye müncerr olduğından teġāfül itmişler, ḫuṣûṣā Sulṭān Muḥammed Ḫān'ı Kirişci 'unvānıyla ceng-i 'aẓīmde bile yazmışken, ba'de'l-intişār ne semte teveccüh itdiklerin bildirmemişler, ancak "Maḥaccetü't-Tevārīḫ" müellifi Mevlānā Şihābü'd-Dīn İmām Zeyneddīn cemī'-i müverriḫīnden esbaḳ ve ḥaḳḳ-ı tafṣīle cümleden eḥaḳḳ u elyaḳdır, anlar fi'l-cümle işāret itmişler. Vaḳtī ki, ol neberd-sitīz-i muvaḥḥaş ve ceng ü rustaḫīz Rûmiyān u Tātār mā-beyninde vuḳû' buldı, meşiyyet-i kāmine-i Ḳahhār, ser-keşān-ı 'ibādıñ tevbīḫ u terbiyetlerine muḫtār olub, mücāzāt ḳıbelinden olan feterāt ile bu perākendeliği irāde buyurdı ki, şehzādegān-ı Rûm nice yıllar muḫayyelü'r-rüsûm, muḫtelifü'l-ḫuṣûm olub, bir-ikisi Rûm ilinde cāy-gīr olub ve bir-ikisi Anaṭolı vilāyetlerinde ḳuvvet ü temkīn bulub, bu minvāl üzere Süleymān Şāh, Vezīr 'Alī Paşa ilḳāsıyla Edirne'yi pāy-taḫt ve maḳarr-ı devlet-i ḳavī-baḫt idinüb, ḫuṭbe vü sikke nām-ı nāmīsine okundı. Küçük karındāşı Ḳāsım Çelebī'yi ve hemşire-i sağīresi Fāṭıma nām duḫter-i ber-geşte-

aḫteri İstanbul tekvurına rehn virdi. Mā-beynlerinde mucādāt ü muḫālefet olmamak üzere Kosṭanṭıniyye macberinden Edirne'ye geçdi. Ve kāne ẕālike fī seneti ḫams ve s̱emāni-mie (805/1402-3). Ol tārīḫde Sulṭān Muḥammed Amāsiyye sancağında cilve-nümûn, sinn-i şerīfleri bülûġ mertebesinden dûn, ammā ḳıyāset ü firāsetde cāḳıl ü ẕû-fünûn olmağla Tīmûr Ḫān fitnesi ber-ṭaraf (38b) olunca Amāsiyye'de direng üzere olub, ḥattā Tīmûr Ḫān Tātār zümresine ılgār fermān idüb, gitgide eṭrāfa münteşir olub, ol ḥavālīde uğrayan leşkeri ile dinçden dinçe tab diyince ceng ve onyedi defca ḳıtāl ü āheng idüb, ḫidmetindeki ġuzāt bu varṭalardan ḫalāṣ ve kendüsi mesned-i salṭanatda felāḥ-ı ḫāṣṣ buldukda "Bize cināyetiñ ne vechile mebẕûldür?" diyû istiḫbār itdiklerinde, ol savaşlarda bulunanlarıñ esāmīsi żabṭ olunub, bacde'l-cülûs Rûm beğlerbeğiliğinde vāḳic tīmārlar anlara şol vechile tevzīc oluna ki, her tīmārıñ nıṣfı maḥṣûl-i şāhāne ve nıṣf-ı āḫarı rüsûm-i mālikāne ola. Fi'l-vāḳic öyle itdiler. cAhdlerine durub, cülûs-i hümāyûnları müyesser oldukda ol ġuzātı, muḳteżālarınca ricāyet buyurdılar. İle'l-ān Rûm beğlerbeğiliğinde vāḳic tīmārıñ nıṣfı mālikāne olmağa sebeb budur. Memālik-i cOs̱māniyye'de andan ġayri yerde bu ḳānûn cārī değildir.

el-Ḳıṣṣa, birāderi Süleymān Şāh'ıñ Rûm-ili'ne pādişāh olduğunı işitdi. Ol tārīḫde vāfir tuḥaf u hedāyā ve mübārek bād-nāmesiyle salṭanatını tehniyet itdi. Fī sene sitt ve s̱emāni-mie (806/1403-4). Ammā Mûsā ve cĪsā nām birāderān, yacnī şehzādegān-ı birāderān Burûsa taḫt-gāhı sevdāsıyla birbirine düşüb ve gāh muṣālaḥa idüb ve gāh döğüşüb, āḫir-i kār Mûsā Çelebī (b41) ġālib gelüb, cĪsā Çelebī'niñ

vücûdına fenā virüb, bacdehû Burûsa'yı taḫt-gāh idüb, sikke vü ḫuṭbe ile ḥükmin yürütdi.

AMMÂ ḪAYRÂTÜHÜ'L-MÜTENEVVİcA VE ḤASENÂTÜHÜ'L-MÜTEFERRİcA

Edirne'de bir cālī cāmic ve bir cimāret-i mütevālī-menāfic inşā itdiler. Ve yine Dāru'l-mülk Burûsa'da bir cāmic-i laṭīf ve dāru'ş-şifā-yi şerīf ve medrese-i culyā-yi lāzimü't-tavṣīf ve Ebû İsḥāḳ cAlemdār mezārına bir zāviye-i bāhiru't-talṭīf iḥyā itdiler. Bacdehû ḳaṣaba-i Balıkesīr'de bir cāmic ve medrese-i güzīn ve şehr-i Karaferiye'de bir cāmic-i nüzhet-ḳarīn ve yine ḳaṣaba-i Dimetoka'da bir cāmic-i hidāyet-rehīn ve belde-i Kütāhiyye'de bir cāmic-i laṭīf ve fetḥ olunan memālikde nice ḫayrāt-ı şerīf ve camāyir-i vācibü't-tanẓīf yapdırmışlardır ve cümlesiniñ evḳāf-ı lāzimesini müretteb kılmışlardır. Ve bu miḳdār ḫayrāt-ı keṡīreye cemcan ondört yıllık salṭanatda dest-res bolmuşlardır ki, ekṡer-i eyyāmı ġazevāt ve hengām-ı muḥārebāt ḫilālinde ṣudûr bulub, māyil-i meberrāt idikleri bundan daḫī maclûm olmuşdur.

FAṢL Fİ VÜZERÂİ'l-cİẒÂM VE ÜMERÂİ'l-KİRÂM MİN MEŞÂHİR VE AcYÂNİ'l-ḪUDDÂM

Bu zümreniñ pīr-i pīş-ḳademi, yacnī ki, ol caṣrdaki vükelānıñ büzürg-i muḥteremi **cAlī Paşa bin Ḫayreddīn Paşa**'dır ki, tafṣīl-i aḥvāli ve tertīb-i umûr-ı dünyeviyyeye mütecalliḳ kemāli ve āyīn-i ḫalvet-i ḫāṣṣ ve ḳavānīn-i ḫuddām-ı ḫavāṣṣ cinsinden ġılmān-ı ḥarem

nāmına ḥüsn-dār ṣāḥib-bāl ü yāl bir ᶜişve ve gonce-dehān ve ḳāmet-i mevzûn-ı bā-iᶜtidāl olan sāde-rûyān cemᶜine ve maḥremiyyet-i taḳarrublarına bināen her birini çerāġ-ı fürûzān idinüb, şemᶜ-i dīdār-ı pür-envārlarınıñ lemᶜine cüll-i himmet ve iltifāt-ı raġbet-meāli bundan evvel beyān olmuşdur. Lākin bu ᶜaṣr-ı bāhiru'n-naṣrın daḫī vekīl-i celīlü'l-ḳadri olmaġın tekrār īrādı münāsib görülmüşdür.

el-Ḳıṣṣa, ᶜuyûb-i irtişādan maḥabbet ü ḥırṣ-ı cemᶜ-i māliyle sû-i ḥāli olmayanlara muḥibb, ḫuṣûṣā esrār-ı salṭanatı ifşādan mürtekib bir vezīr-i müşīr-i ṣāḥib-tedbīr idi.

Timurtaş Paşa: Ânıñ daḫī icmālen tercemesi geçmişdir. Lākin pāye-i ᶜulyāya vezāretde ṣābit-ḳadem olub, irtifāᶜ-ı şānla merciᶜ u melāẕ-ı ehemm[5] olması aṣlda bunlarıñ zamānında olmaġın, tekrār teẕekkür tecvīz olunmuşdur.

Naẓm:

Niᶜamü'l-İlāhi ᶜale'l-ᶜibādi keṣīratün,
Ve ecellühünne necābetü'l-evlādi.

Neṣr: Maẓmûnına mā-ṣadaḳ düşüb, evlād-ı kirāmından Ġāzī Umûr Beğ gibi mücāhid fi'llāh emīr-i kebīr-i ẓafer-dest-gāh ki, ᶜaṣrında yegāne-i rûzigār ve bī-ḳarīne-i ümerā-i nuṣret-şiᶜār idi, diğer ebnāsı Oruc Beğ ve ᶜAlī Beğ daḫī serḥadler ḥirāsetine meᵓmûr **(39a)** ve her biri muḳallid-i umûr-ı pesendīde-i cumhûr-ı nām-dārlar idi. Bā-ḫuṣûṣ paşā-yi mesfûr taşrada ḥāṣıl olmuş, üçbiñ akçe tīmārdan vekālet rütbesine vāṣıl olmuş, emek-dār u ḫidmet-güẕār idi.

---

5) Bu kelime matbû nüsha(5/107)'da "ümem" şeklindedir.

Süleymān Paşa: Anlar daḫī sipāh u zuᶜamā ṭarafından saᶜy ü riḳḳatle ve ḫidmetle evvelā rütbe-i emārete, baᶜde zamān cüll-i himmetle rütbe-i ᶜaliyye-i vekālete vāṣıl oldı. Bā-ḫuṣûṣ ḫuṣûli müyesser olan umûra istiḫdām olunub, ḫayli saᶜy u diḳḳati ẓuhûr buldı. Fe-ammā muᶜammer olmayub, Tīmûr cenginden evvelce dār-ı āḫirete intiḳāl eyledi.

İsḥāḳ Paşa: Ümerā-i ġuzāt ve ġuzāt-ı ümerā-i nuṣret-simātdan Paşa Yiğit Bosna serḥaddiniñ emīr-i kebīr-i nuṣret-mīri idüği bundan evvel meẕkûr olmuşdur ki, İsḥāḳ Beğ ânıñ ᶜabd-i direm-ḫarīdesi (b42) idi. Lākin kemāl-i ḥüsn ü ḳābiliyyetine bināen ferzend-i ercümendi idündüği nûr-ı dīdesi oldı. Mīr-i müşārun ileyh-i sābıḳ zamānında zeᶜāmetle beyne'l-aḳrān sancaġa lāyıḳ diyû şöhret buldı. Baᶜdehû ehl-i vuḳûf u kemāl-i celādet-vüfûr-ı şecāᶜatle mevṣûf olmaġın Bosna beğliği ᶜināyet olundı. ᶜİẓam u şāna mālik ve seḫā vü kerem ṭarīḳına sālik, kapusı maᶜmûr, ṭumṭurāḳ-mevfûr bir emīr-i kebīr-i ġayûr u şecīᶜ-i kişver-gīr-i vaḳûr idi.

Miḫāl Oğlı Muḥammed Beğ: ᶜOsmān Ḫān'a ḫidmet idüb, şeref-telḳīn-i Ḫayru'l-Mürselīn ile īmāna gelen emek-dār-ı sābıḳ ve hevā-dār-ı muvāfıḳ Köse Miḫāl'iñ oğlıdır. Ol dûdmānı devlet-nişān maᶜmûr u ābādān idüb, dāyimü'l-evḳāt pīşvā-yı zümre-i ġuzāt olurdı. Serḥadlerde vāḳiᶜ sancaklardan ayrılmayub, kapusı mükemmel, adamları müsellaḥ ve mütebeccil bir yarar beğdi. Celādet-i ᶜulüvv-i himmetle ve seḫā vü keremle ᶜaṣrı ümerāsınıñ ekṣerinden yeğ idi. **Raḥimehumu'llāhü Taᶜālā ve eskenehüm fi'l-ġurafi'l-aᶜlā.**

VE MİNE'L-ᶜÜLEMÂ᾽ Fİ ᶜAṢRİHİ VE'L-FUŻALÂ᾽ Fİ EVÂNİ NAṢRİH

Mevlānā Şemsüddīn Muḥammed bin Muḥammed Bin Ḥamza Bin Muḥammed Fenārī: Sulṭān Bāyezīd zamānındaki ᶜülemānıñ eşheri ve kemālāt-ı fežāille cümleniñ mihteri, te᾽līfāt-ı laṭīfe ile ᶜaṣrınıñ nāmveri ve muṣannafāt-ı münīfe ile zamānınıñ muᶜazzez ve muvaḳḳarı idi. Nesebleri Fenār nām ḳaryedir. ᶜUlûm-ı ᶜArabī'de fāyiḳu'l-aḳrān ve ᶜilm-i bedīᶜ u beyān-ı Ḳur᾽ān'da rāyiḳu'l-iẕᶜān, şāriḥ-i Muġnī ve Viḳāye Monlā ᶜAlāeddīn Esved'den ve Mevlānā Cemālüddīn Aksarāyī gibi aᶜlem-i emcedden taḥṣīl-i ᶜulûm itdikden soñra Mıṣr-ı Ḳāhire'ye varub, şāriḥ-i Hidāye Mevlānā Ekmelüddīn'den istifādeye ṣarf-ı himmet kıldılar. Baᶜdehû yine Rûm'a gelüb evvelā Bursa'ya ḳāḍī oldılar. Ḥattā ḥužûr-ı selāṭīnde ve vüzerā rütbe-i ᶜāliyesinde olanlardan ziyāde iltifāt buldılar. Devlet-i dünyeviyyeden şol deñlü ṣervet ü ḳudret ḥāṣıl kıldı ki, defᶜaten yüzelli biñ altunları bulunmak vāḳiᶜ oldı. Sene işneyn ve ᶜişrīn ve şemānimie(822/1419)'de kemāl-i cāh u celālle ḥacc-ı şerīfe ᶜāzim oldı ve āḫir-i ᶜömrinde aᶜmā olub, ol vechile rûzgārı daḫī gözine göstermedi. Gûyā ki, manẓûr-ı emāṣil olan edānī zümresini görmeğe revā görmedi. Uṣûl-i fıḳha müteᶜalliḳ Fuṣûlü'l-Bedāyiᶜ fī Uṣûli'ş-Şerāyiᶜ nām kitāb te᾽līf eyledi. Otuz yıl miḳdārı ᶜömrini āña ṣarf eyledi ve Fātiḥa-i Şerīf'i tefsīr eyledi. Bir mücelled kitāb olub, ḥaḳḳā ki, fežāilini ol mecmûᶜada tasṭīr eyledi. Ve Müverriḫu'l-ᶜUlûm[6] nām bir risāle-i fežāil-rüsûm taṣnīf eyleyüb, içinde yüz fenne müteᶜalliḳ esvile vü ecvibe derc itdi. Baᶜżıları ḳavlince bu risāleyi oğlı Muḥammed Şāh Fenārī taṣnīf eyledi. Ve bunlardan mā-ᶜadā Risāle-i Eşribe'ye ve Ferāiż-i Sirāciye'ye şerḥleri vardır. Ve Seyyid Şerīf'iñ Şerḥ-i Mevāḳıf'ına te᾽līfāt-ı laṭīfe yazmışdır ki, cümlesi taḥsīne sezā-vārdır. Lākin ekṣeri müsveddātda żāyiᶜ kılınmışdır. Mevlānā-yı mezbûrıñ babaları Mevlānā Ḥamza, Şeyḫ Ṣadreddīn Ḳonevī'niñ telāmīẕinden imiş. Ḥattā teṣānīfinden Miftāḥu'l-Ġayb'ı anlardan görmüş. Ve bi'l-cümle Bursa ḳażāsını Manastır Medresesi'yle ve memālik-i ᶜOṣmāniyye fetvāsıyla mecmûᶜan mutaṣarrıf olmuş. **(39b)** Bu cihetden daḫī küllī iştihār u şevket ile taᶜayyün bulmuş. Ammā libās-ı ᶜimāmede (b42) ṣûfiyyûna teşbīh ider imiş. Ḥattā "Kendü elim emeğiyle kazanduğum akçeden idinürin" diyû dir imiş. Yaᶜnī ġazzāzlık ṣanᶜatını işler imiş. Lākin mülebbes ḫiẕmet-kārları, kırkdan ziyāde zer ü zīvere ġarḳ olmuş cāriyeleri muḳarrer imiş. Meşhûrdur ki, bir gün Pādişāh-ı ᶜaṣr bir ḫuṣûṣa şehādet itmiş. Tārik-i cemāᶜat olduğı ḥayṣiyyetle şehādetini ḳabûl itmemiş. Baᶜde zamān bir ḫuṣûṣ içün şehriyār-ı ᶜaṣrile mā-beyninde münāferet düşmüş. Bursa'dan göçüb Konya'ya varduğı gibi Karamān-oğlı kendülere yevmī biñ akçe taᶜyīn itmiş. Beşyüz akçe daḫī dānişmendi içün muᶜayyen itmiş. Lākin ol ḥālile kalmamış, tekrār daᶜvet ve iltifātla yine Rûm'a gelüb ve Burûsa'da bir medrese binā eyleyüb, sene ṣelāṣ ve ṣelāṣīn ve şemānimie Receb(Receb 833/Nisan 1430)'inde vefāt eyledi. Onbiñ mücelled kitābı kaldı. Ammā aᶜmālığına sebeb bunı yazmışlar ki, "**İnne'l-arża lā ye᾽külü lüḥûme'l-ᶜülemā᾽**"[7] kelāmını imtiḥānen üstādı ᶜAlāeddīn Esved'iñ ḳabrini açdırmış, fi'l-ḥaḳīḳa cesed-i şerīflerini yerlü yerinde bulmuş, lākin "**Hel ṣaddaḳte? Aᶜma'llāhu başarak**"

6) Bu kelime matbû nüsha 5/107"da "Ünmûẓecü'l-ᶜUlûm" şeklindedir.

7) Hadīs-i Şerīf.

ṣadāsını işidüb, kendüye ᶜamā lāḥiḳ olmuş. Ḥattā menḳûldür ki, ᶜİvaż Paşa nām vezīr, Mevlānā-yı mezbûrdan dil-gīr olub, "Allāh Taᶜālā ol güni göstermeye ki, ol aᶜmānın meyyit namāzını ben kılam" didikde, birisi Mevlānā'ya bu sözi yetişdirmiş. Anlar daḫī bī-ḥużûr olub, "Ben, Allāh **Tebāreke ve Taᶜālā Celle Şānuh**'dan isterim ki, beni bīnā ve ol cāhili nā-bīnā eyleye ve āñıñ meyyiti namāzını kılmağa bu aḥkara taᶜbiye eyleye" buyurmuş. Az zamān geçmedin Pādişāh-ı cihān, vezīr-i mezbûrıñ gözine mil çekdirüb aᶜmā olmuş ve Mevlānā-yı mezbûra şifā müyesser olub, ᶜİvaż Paşa'nıñ cenāzesi namāzını anlar kılıvermiş. Bu daḫī menḳûldür ki, ṭabīb-i ñāẓık Ḥacı Paşa ve İskender-Nāme müellifi Aḥmedī nām Mevlānā ve müşārun ileyh Monlā Ekmelüddīn'den şirketle ders okurlarmış. Allāh Tebāreke ve Taᶜālā **ᶜAzze Şānuh**'dan tekmīl-i fezāil recāsında mücidd olurlar imiş. İttifāḳan bir gün evliyāu'llāh'dan birine ziyārete varırlar, aḥvāl-i ḫātimeden mükāşefesin irāde kılurlar. Veliyy-i mezbûr bu cümleye naẓar ider. Mevlānā Aḥmedī'ye "Sen ᶜömrüñi şiᶜre düşürüb żāyiᶜ idersiñ" der. Ve Ḥacı Paşa'ya "Sen daḫī ᶜilm-i tıbbda ḥaẓākat taḥṣīl idersiñ" diyû söyler. Ammā Mevlānā Fenārī'ye "Sen dünyā ve Āḫiret riyāsetlerini ᶜilm ü taḳvā ile bir yere getürürsük" diyû himmet eyler. Fi'l-vāḳiᶜ kelām-ı şerīfi teʾsīr idüb, her ne didiyse her birinde baᶜde zamān ẓuhûr eyler.

Mevlānā Ḥāfıẓuddīn Muḥammed bin Muḥammed Kürdī: Bunlar Fetāvā-yı Bezzāziyye müellifidir. Vilāyet-i Rûm'a gelüb, Mevlānā Fenārī ile baḥṣ-i ᶜilmī idüb, ᶜilm-i uṣûlde anlar ve furûᶜda 31b bunlar āña ġālib bolmuşlardır. Şöhretleri Bezzāzī iledir. Fetāvāya yazdıkları kitāb-ı laṭīfden ġayrı "Menāḳıb-i İmām-ı Aᶜẓam"

ve bir müellefleri daḫī vardır. Ḫayli nāfiᶜ kitāb olmağın her cihetle pesend ü taḥsīne sezā-vārdır.

Mevlānā Şihābüddīn Sivāsī: Bunlarıñ tevellüdi Sivas'da, temekküni Ayasluğ nām ḳaṣaba-i nüzhet-kıyāsda olub, ᶜülemā ᶜaṣrında mebāni-i ᶜulûmi taḥṣīl ve ekşerini izᶜān ü īḳānla tekmīl itdikden soñra Şeyḫ Zeynüddīn Ḫāfī ḫulefāsından Şeyḫ Muḥammed Ḫalīfe nām mürşid ḫidmetine yitdi. Ṭarīḳ-ı taṣavvufı taᶜallüm idüb, maᶜa Şeyḫ Emīr-i Kebīr Aydın-oğlı ḥużûrına gitdi. (b43) Āḫir-i sene şemānīn ve şemāni-mie ḥudûdı(880 sonu/27 Mart 1476)'nda Dār-ı Āḫiret'e gitdi. Tefsīr-i Şeyḫ dimekle meşhûr olan ᶜUyûnu't-Tefāsīr'i bunlar teʾlīf eyledi. Resānetü'n-Necāt min Şerri'ṣ-Sıfāt nām risāle ile baᶜżı resāil daḫī taṣnīf eyledi. El-ān ḳabr-i şerīfi Ayasluğ'dadır. Meẓānn-ı icābet-i duᶜā olan mezārāt-ı müteberrekedendir.

Mevlānā Ḥasan Paşa Bin ᶜAlī: Mevlānā ᶜAlāeddīn Esved'iñ oğlıdır. Evvelā vālidinden, ṣāniyen Cemālüddīn Aksarāyī'den, ṣāliṣen Mevlānā Fenārī'den telemmüẓ eyledi. **(40a)** Baᶜdehû Merāḥ'a şerḥ yazdı ve Miṣbāḥ-ı İftitāḥ nām şerḥ ile müşkilātını ḥall itdi. Menḳûldür ki, Mevlānā Cemālüddīn bir gice ṭalebesi ḥucurātını ḫufyeten gezdi. Mezbûr Ḥasan Paşa'yı bālīnine tayayub kitāb mütālaᶜasında ve Monlā Fenārī zānûları üstinde mükibb olub, taᶜlīḳāt taḥrīrinde gördi. "Ḥasan rütbe-i fażīlete varmaz ammā Fenārī şān-ı ᶜālī ṣāḥibi olur, aḳrānına vücûd virmez" buyurdı. Fi'l-vāḳiᶜ didüği gibi oldı.

Mevlānā Sefer-Şāh: Ekşer-i ᶜulûmda māhir, fenn-i belāġatda yed-i ṭûlāsı ẓāhir, fürûᶜ u uṣûl ve maᶜḳûl ü menḳûl cemᶜinde müstaḥżar monlā idi. Mevlānā Fenārī'ye baᶜżı taᶜlīḳātını gönderdi. "Cevābın yaza gönderesin" diyû emr eyledi ve ḥadd-i edebden tecāvüz kıldı. Mezbûr daḫī cevābın yazub, "**el-Meᵓmûru maᶜẕûr**" kināyesi ile ᶜaks-i teeddübini Mevlānā Şefer-şāh'a bildirdi.

Mevlānā Muḥammed Şāh İbn Şemseddīn Fenārī: Kemāl-i ẓekāyile maᶜmûr, fezāyil-i kār u bārına bi-ṭarīḳı'l-irş vāriş-i meᵓsûr olub, vālid-i mācidinden taḥṣīl-i ᶜulûm itdi. Sinn-i ᶜazīzi onsekizde iken vālidi ḥayātında Burûsa'daki Medrese-i Sulṭāniyye'ye müderris oldı. Ḥattā ᶜülemā-i muᶜāṣırīn baᶜżı müşkilāt-ı fezāil-ḳarīn ile bir gün dersine ḥāżır oldılar ve mezbûr müderrise fünûn-i muḫtelifeden suāller kıldılar. Cümlesinde ḥāżır bulunub, sıġar-ı sinni ḥālindeki fażīletine iᶜtirāf eylediler. Sulṭān Medresesi müderrisleri ders-i ᶜāmm şeklin itmeklik andan soñra ᶜādet oldı. Yaᶜnī bu bidᶜat-i ḥasene ol maḫdûm-ı fāżıldan kaldı ve ol ḥīnde muᶜīd-i ders Mevlānā Faḫreddīn ᶜAcemī idi ki, ẕikr-i fezāili gelecekdir.

Menḳûldür ki, ders-i ᶜāmm gününde bir şaḫṣ-ı fāsıḳ, maḫdûm-ı fāyiḳa bir suāl eyledi. Cevābına ḳādir olmayub, ancak kendüsine ol ġalebe kıldı ve baᶜde'd-ders ağlayurak vālidine geldi. "Siz şaḫṣ-ı fāsıḳ ᶜālim olmaz didiñiz. Bugün beni bir mey-perest bu ṭarīḳla mülzem kıldı" didikde Mevlānā-yı mezbûr, oğlına teselli-i mevfûr buyurdı. "Eğer fāsıḳ olmasa, daḫī ziyāde ᶜalim ü fāyiḳ olurdı" nüktesini tuyurdı.

Mevlānā Yûsuf Bālī'dir. Bunlar daḫī Monlā Şemseddīn Fenārī'niñ oğlıdır. Sābıḳu'ẕ-ẕikr birāderi vefātından soñra Medrese-i Sulṭāniyye'ye müderris oldı. Fežāyil-i ᶜaliyye ve ḫaṣāyil-i marżiyyesine bināen baᶜdehû Burûsa ḳażāsı virildi. Sene sitt ve erbaᶜīn ve şemāni-mie (846/1443) ḥudûdında vefāt eyledi ve tā ölince ḳażā-i mezbûre ḫidmetinden ḫālī olmadı.

Mevlānā Şeyḫ Ḳuṭbuddīn İzniḳī: Gerek ᶜilm-i ẓāhirde, gerek ᶜilm-i taṣavvuf-ı hidāyet-meāşirde nādire-i ᶜaṣr idi. ᶜUlûm-i şerᶜiyyede mahāret ve sāir fünûnda tekmīl-i fażīlet itdikden soñra İzniḳ'de vefāt eyledi. Kitāb-ı Ṣalāt'a müteᶜalliḳ olan resāili cāmiᶜ bir kitāb teᵓlīf idüb mahāretini işbāt eyledi. Menḳûldür ki, Tīmûr Ḫān Rûm'a geldikde Şeyḫ-i mezbûr ile buluşmuşlar, bir miḳdār muṣāḥabet idüb ḫayli alışmışlar. (b43) Eşnā-i kelāmda Şeyḫ, kendüyi, ḳatl-i ᶜibād ve nehb ü ġāret-i bilāddan menᶜ şeklin gösterir. Tīmûr daḫī cevāba gelüb, "Her rûz elli miḳdārı ricāl-i güzīn emāmımda imām gibi ẓāhir u müstebīn olur. Ḥālā ki, benden ġayrıları ne anları bilür ve ne görür, her ne idersem anlarıñ emriyle iderin ve ne semte gidersem işāretleri ile giderin" didikde "Ġālibā anlar şeyāṭīn olmak vardır. Yoksa ricāl-i ġayb, sefk-i dimāya ādemi irşād itmek vażᶜ-ı nā-hemvārdır" diyû cevāb virmiş. Tīmûr daḫī "**Leküm dīnüküm ve liye dīn**"[8] ḫātimesi ile mebḥaşe fayṣal virmiş.

Mevlānā Bahāeddīn ᶜÖmer: Monlā Ḳuṭbuddīn nām ᶜālimiñ oğlıdır. Fāżıl u faḳīh ve müteşerriᶜ-i bī-şebīh olmağla ᶜaṣrında müftī

8) Kurᵓān-ı Kerīm, CV (Kāfirûn sûresi), 6.

olmuşdur. Sükkān-ı mülk-i Rûm, müşkilātını niçe zamān anlardan sormuşdur.

Mevlānā Necmeddīn Ḥanefī: Rivāyet ve dirāyeti cāmiᶜ, ᶜulûm u fünûnla riyāseti müstecmiᶜ bir ᶜālim ü ᶜāmil idi. Mevlānā'ya emr-i fetvā, kendülere ifāde-i ḳażā müfevvaz olub, **(40b)** ᶜāmm u ḫavāṣṣa şāmil idi.

Mevlānā İbrahīm bin Muḥammed Ḥanefī: ᶜÂlim ve müteşerriᶜ, fāżıl ve müteverriᶜ, ekşer-i fünûnda māhir ve ᶜulûm-i şerᶜiyyede naẓīri nādir olmağın nice rûzigār milk-i Rûm'da fetvā virmişdir, müsteftīlere ifāde-i külliyyesi ġınālar virmişdir. **-Raḥmetu'llāhi ᶜaleyhi raḥmeten vāsiᶜah-**.

VE MİNE'L-MEŞÂYİḪ Fİ ᶜAṢRİHİ'L-MUḪTELL Bİ-UMÛRİ ḲUDÛMİ'T-TĪMÛR VE SÜFLİHİ'L-MÜHMEL

Şeyḫ Ḥāmid bin Mûsā: Bunlar Ḳayṣeriyye'dendir. ᶜUlûm-i ẓāhire ve bāṭıne-i fāḫirede ṣāḥib-i şān olub, kerāmāt-ı ᶜaliyye ve maḳāmāt-ı seniyyeye vāṣıl oldukdan soñra Burûsa'da temekkün itdi. Ekmekcilik idüb, ḥattā arkasında götürüb, çarşularda gezmekle tesettür ḳaṣdın eyledi. Ḫalk-ı ᶜālem, "İştirā-i ḫubz-i kerāmet-medār ḫaylice ekmeklü bāzārdur" diyû rağbet iderlerdi. Teberrüken birbirlerine nevbet virmeyüb kapuşurlardı. Bu ḥāletde yine Şeyḫ Şemsü'd-Dīn Fenārī kendüden telemmüẓ iderdi. Fezāilini ẕikr idüb niᶜam-i ifādesinden teleẕẕüẕ gösterirdi. Vaḳtā ki, Sulṭān Bāyezīd Ḫān Burûsa'daki cāmiᶜi yapdı, hezār ilḥāḥ u iltimāsla şeyḫ-i mezbûrı āña vāᶜiẓ eyledi. Nice eyyāmdan soñra ḫalḳuñ kendüye iḳbāl ü iltifātı

ziyāde oldı. "Bu riyāset baña mekr ü siyāsetdir" diyû terk idüb, ḳaṣaba-i Aksarāy'a gitdi. Eğerçi ki, ẓāhiren ṭarīḳati Şeyḫ Ḫoca-i ᶜAlī Erdebīlī'den aḫẕ idüb, Veysīler'e dāḫil oldı ve ammā bāṭınen Bāyezīd-i Bistāmī Ḥażretleri'nüñ rûḥāniyyetinden istifāde kılub iᶜtilā-i şān buldı ve Ḥażret-i Ḫıżr'a mirāran mülāḳāt itdüği baᶜżı ehl-i keşf şehādetleriyle şübût buldı.

Şeyḫ Şemse'd-Dīn Muḥammed bin ᶜAlī Ḥüseynī: Sādāt-ı ṣaḥīḥu'n-neseb ve eşrāf-ı ṣābitü'l-ḥaseb zümre-i ḥamīdesinden Emīr Sulṭān dimekle maᶜrûf ve kerāmāt-ı bī-ġāyātla mevṣûf olan ᶜazīzdir. Belde-i Buḫārā'da doğmuşlar, ḥālet-i ṣıbāda meşāyiḫ-i ᶜiẓām ḫizmetine yetişüb, merātib-i ᶜaliyye ḳaṭᶜına cüll-i himmet itmişler, ceẕebāt-ı ᶜaẓīme ile şöhre-i āfāḳ oldukdan soñra baᶜżı işārāt-ı ġaybiyye muḳteżāsınca Rûm'a gelüb Burûsa'da temekkün itmişler ve ᶜilm-i taṣavvufda Şeyḫ Ṣadre'd-Dīn Ḳonevī'nüñ Miftāḥu'l-Ġayb nām kitābını Mevlānā Fenārī'den okumuşlar, gûyā ki, tesettür ḳaṣdın itmişler. Menḳûldür ki, evāyil-i ḥālinde Burûsa'ya gelüb, ḥālā medfûn oldukları maḥalle ḫaymesin kurarken ittifāḳ, Yıldırım Ḫān'uñ duḫter-i ferḫunde-(b44)aḫteri bāğ-ı ḫāṣṣı tarafına müteveccih iken şikāf-ı perde-i ᶜarabadan Ḥażret'i görür ve dāye-i devlet-sāyesine ḫiṭāb idüb, "Rüʾyāda Faḫr-i ᶜÂlem **ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem** beni bunlara nikāḥ itmişdir. Senüñ dünyā ve Âḫiret'de zevcüñ budur, buyurmuşdur" diyû gösterdi ve kendüye ᶜışḳ eṣeri ṭārī olub, bāğa teveccühden ᶜavdeti evlā gördi. Vālid-i büzürgvārı Eflāk keferesi ġazāsından gelince ṣabr idemeyüb, irtesi vekīlini gönderdi. Şeyḫ-i hidāyet-şiᶜāra maᶜrifet-i şerᶜ ile nikāḥ itdirdi. Seyyid-i nām-dār daḫī tebessüm kılub, vāḳıᶜa kıṣṣası anlara da olmuş gibi buyurdılar, bi'l-mükāşefe maᶜlûm

idindikleri esrārı mürīdlerine tuyurdılar. Bilā-te'ḫīr duḫter-i şehriyāriyle bir yere gelüb, bunca rûzigār ᶜömr sürdiler. Ve ammā Şeyḫ-i mûmā ileyhiñ ṣıḥḥat-i nesebinden bu ḥikāye meşhûrdur ve kütüb-i muᶜteberenüñ birinde mesṭûrdur ki, ḥacc itdükleri senede Ḥażret-i Resûlu'llāh-**ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**-'iñ ravża-i muṭahharasına varmışlar, tevzīᶜ-i ṣurre ve ṣadaḳāt maḥallinde sādāt-ı Medīne ile bile bulunmuşlar. Lākin anlar Şeyḫ-i büzürg-vārıñ ḫırḳa-i fenāsına bakub, ke-ennehû ṣıḥḥat-i nesebinde şübheye düşüb, müsāvāt yüzinden behre-dār olmasına rıżā göstermemişler. Ammā Seyyid-i nām-dār bu töhmetden ıẓhār-ı ᶜār eylemişler ve "Ṣurre alınca siziñle berāber oluruz **(41a)** ve illā şübheñiz var ise, Ravża-i Muṭahhara'ya siziñle varub selām virevüz, her kangımızın selāmını redd iderler, ṣıḥḥat-i nesebi s̱ābit olur, ve illā mücerred mükābere neyi ᶜāyid olur?" diyû bi'l-ittifāḳ sādāt ile merḳad-i münevvere-i Nebevī'ye varırlar, bir bir ᶜubûdiyyetle selām virirler. Fe-lā-cerem Ḥażret-i Resûl **ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem** anlardan biriniñ selāmını redd itmemişler. Ammā kaçan kim, Seyyid-i büzürg-vār selām virmişler, yaᶜnī **"es-Selāmü ᶜaleyke yā ceddī"** dimişler, hemān-dem türbe-i muṭahharadan **"Ve ᶜaleyke's-selām yā veledī"** ṣadāsın işitmişler, mezbûrun ᶜiẓam u şānını bilüb, sādāt-ı Mekke ve Medīne taᶜẓīm ü tevḳīrine muḳayyed olmuşlar.

el-Ḳıṣṣa, kerāmāt-ı ᶜaliyesine nihāyet yokdur. Seneden seneye ḥuccāc Kaᶜbe'ye teveccüh ider gibi mezār-ı şerīfine müteveccih olan züvvār taḫmīn ü taṣavvurdan artukdur. Ḳaddesa'llāhu sırrahu'l-ᶜazīz.

Şeyḫ Ḥacı Bayrām: Bunlar kār-hāne-i ṣûf, beyne'l-bilād mevṣûf olan Engüriyye'dendir ki, eṣaḥḥı Ankara'dır. Aṣlda tevellüd itdikleri Ankara mużāfātından Sol nām ḳaryedir ki, Çıbık ṣuyı nām nehrüñ ḳurbında vāḳiᶜdir. Pes şeyḫ-i büzürg-vār ᶜilm-i maᶜḳûli taḥṣīl-i tāmm idüb, beyne'l-ᶜülemā iştihār-ı tāmm buldukda ḳaṣaba-i mezḳûredeki medārisiñ birine müderris olmuşlar, baᶜdehû terk-i tedrīs idüb, sābıḳu'z-ẕikr Şeyḫ Ḥāmid ḥużûrına vuṣûl bulmuşlar, fe-lā-cerem ol ᶜazīz-i muḥterem ḫiẓmetinde ġāyetü'l-ḳuṣvā olan müddeᶜāsına vāṣıl ve tezkiye-i nefs ve taṣfiye-i ḳalb ve ġalebe-i rûḥ aḳribāsına mütevāṣıl oldukdan soñra ol diyār ḫalḳınıñ ḳulûbı kendülere müteceẕẕib olmuş, meymenet-i cüll-i himmeti ile niceler merātib ḳaṭᶜın idüb, medāric-i ᶜāliyeye vuṣûl bulmuş, ḥattā ol diyār-ı maᶜmûretü'l-aḳṭār mürīdīn ü aḥibbā ile tolmuş, ᶜāḳıbet şehr-i mezbûrede vefāt idüb, mezār-ı pür-envārı maẓanne-i icābet-i daᶜvet-i aḫyār olub, ile'l-ān ziyāret-gāh-ı kibār u ṣıġār idüği (b44) taᶜayyün bulmuş. Mezbûrıñ kerāmāt-ı ᶜaliyyesine nihāyet yokdur. Ẓuhûr eyleyen āṣār-ı ᶜināyet-diṣārı be-ġāyet çokdur.

Şeyḫ ᶜAbdu'r-Raḥmān: Bunlar Erzincānī[9] Şeyḫ Ṣafiyyü'd-Dīn Erdebīlī ḫulefāsından iken diyār-ı Rûm'a gelmişler, Amāsiyye'ye ḳarīb bir maḥalde ḳarār eylemişler. Ekṣeriyyā ruûs-i cibāl ve ẓirve-i tilālde sākin olurlarmış. ᶜUzlet ve inḳıṭāᶜı ülfet ve inḳıṭāᶜdan tercīḥle ṣafā bulurmuş. Menḳûldür ki, bir gün Ḥażret-i Şeyḫ, bi-ṭarīḳı'l-keşf baᶜżı mühimmāt görüb, mihmān geleceğin bilmiş. Mürīdlerine "Ṭaᶜām tedārük idün" diyû buyurmuş. Lākin kilerde hergiz nesne

9) (a) nüshasında "Âzerbâyencānī" şeklindedir.

bulunmamış. Naḳīb-i mürīdān olan dervīş, iʿlām-ı ḥālle kendülere ḫaber virmiş. Ânı görürler, şeyḫ bir miḳdār müteveccih olur. Hemān sākin oldukları reʾs-i cebelde bir sürü ceyrān ve ġazālān karşularına gelür. Şeyḫ anlara ḫiṭāb itmiş, "Kangınız baña nefsini fedā eyler?" deyince, biri ayrılub, ḥużûr-ı şeyḫa gelmiş. Dervīşān tutub boğazlamışlar. ʿAḳabince gelen konuklara żiyāfet tedārükini görmüşler.

Bir daḫī mervīdir ki, şeyḫ-i mezbûr bir gün ziyāde melûl olub durmuş. Ḫulefāsından biri "Bāʿiş-i melāl nedir?" diyû sormuş. Eşnā-yı cevābda "Ṭāyife-i Erdebīliyye ile'l-ān zühd ü taḳvāsı ẓāhir ve ʿiyān bir bölük fuḳarā-yı ẕī-şān iken, ḥālā Şeyṭān kendülere düḫûl kıldı. Ḳulûb-i ẓāhirlerini iḫtilālle mükedder eyledi" buyurmuşlar. Fi'l-vāḳiʿ birkaç günden soñra Şeyḫ Ḥaydar'ıñ ṭālib-i mülk olduğı ḫaberler şüyûʿ u ẓuhûr bulmuş.

VE MİNE'l-ḤÜKEMÂʾ Fī EVÂNİH

Mevlānā Ḥacı Paşa: Mezbûrıñ mevlidi Aydın ilidir. Taḥṣīl-i ʿilm recāsına Mıṣr-ı Ḳāhire'ye varmış, Şeyḫ Ekmelü'd-Dīn'den küllī iʿtibār bulmuş, baʿdehû Mīrkeşān-ı Manṭıḳī'den telemmüẕ idüb ʿulûm-ı ʿaḳliyyede daḫī yed-i ṭûlā ḥāṣıl kılmış, lākin ol eşnālarda bir maraża mübtelā olmuş, bi'ż-żarûrī ʿilm-i tıbba iştiġāli lāzım gelmiş. Fe-lā-cerem ol ʿilme daḫī tevaġġul iderler. Ḥaẕāḳat-i tāmme ḥāṣıl idüb, bīmāristān-ı **(41b)** ʿaṣrıñ riyāsetini taṣarruf eyler. Hattā Kitāb-ı Şifā'yı teʾlīf eylemiş. Dībācesinde Emīr Muḥammed Aydīnī'yi[10] taʿrīf

10) Matbû nüsha, 5/115'te "diyû kendiyi" şeklindedir.

eylemiş ve Türkī dilde bir muḫtaṣar daḫī taṣnīf idüb nāmını Teshīl taʿyīn itmiş. Ammā daḫī ʿilm-i ṭıbba iştiġāl itmedin ʿallāme-i Rāzī'niñ Şerḥ-i Meṭāliʿ'ına ve Beyżāvī'niñ Ṭavāliʿ'ine şerḥler yazmış, hattā Seyyid Şerīf Cürcānī'yle nice kerre mubāḥaṣe-i ʿilmiyye kılub, Seyyid bunuñ feżāiline muʿterif olmuş.

VE MİNE'ş-ŞUʿARÂʾ Fī EVÂNİH

Ḫafī olmaya ki, ʿOṣmān Ḫān ve Orḫān ve Sulṭān Murād Ḫān zamānlarında şuʿarādan kimse ẓuhûr itdüği maʿlûm değildir. Mücerred sāde naẓma ḳādir baʿżı varsağı-gûylığla bile iken şöhret bulmamışdır. Zirā ol zamānda sükkān-ı milk-i Rûm, ekşeriyyā ġuzāt-ı Etrāk ve Tātār idüği maʿlûm ve sāir ahālī-i merzibûm ise evlād-ı kefereden ẓuhûr eylemiş bir bölük sāde-levḥ idükleri mefhûm olmağın, içlerinde şiʿr-şināsları bile maʿdûm idi. Tā Bāyezīd Ḫān zamānına gelince ve Tīmûr Hān'la baʿżı şuʿarā-yı ʿAcem ve Nevā lisānınuñ ẓurafāsı milk-i Rûm'a dāḫil olunca, ṣāḥib-i maḫlaṣ kimse var idüği maʿlûm değil idi. Ammā bunlar zamānında baʿżı kimesne peydā oldı.

Pes bu zümreden biri **Süleymān Çelebī**'dir ki, Yıldırım Ḫān'uñ zamān-ı ṣıḥḥatında Dīvān-ı Humāyûn'ı imāmı idi ve baʿde vefātihī (b45) Burûsa'da iḥyā itdüği cāmiʿiñ muḳtedā-yı hümāmı idi. Ol tārīḫde raġbet-i eşʿār diyār-ı ʿAcem'de idi. Bāzār-ı Rûmiyān'da eşʿāra çendān raġbet ve ḳıymet yoğidi, fe-emmā mezbûr Süleymān Çelebī, merzibûmıñ yalñız yüğrüği olub Süleymān iken Süleymān'lık iderdi. Ẓāhirī olan ṣāḥib-serīriñ ḥüsn-i iltifātına muḳārin olub,

Ḫāķānī gibi kām-rānlık iderdi. Ḥikmet Ḫudā'nıñdır, ol tārīḫde bir tācir-i ᶜAcem, Monlā Laṭīfī ķavlince kürsī-nişīn bir vāᶜiẓ-i muḥterem, "**Lā-nüferriķu beyne aḥadin min rusulih**"[11] naṣṣ-ı kerīmi tefsīrinden dem ururken, maᶜnā-yı şerīfini vech-i āḫara taḥvīl eyler, yaᶜnī ki, "**Tilke'r-rusulü faḍḍalnā baᶜḍahum ᶜalā baᶜḍ**"[12] naṣṣ-ı kerīminden ġaflet idüb, Ḥażret-i ᶜĪsā'yı Server-i Enbiyā'dan -**ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**- tafḍīl eyler. Burûsa ḫalķınuñ ᶜaķāyidine iḫtilāl virüb, nice felsefiyyāt söyler. Mezbûr Süleymān Çelebī naẓm eyleyüb,

Naẓm:

Ölmeyüb ᶜĪsā göğe bulduğı yol,
Ümmetinden olmaġiçün idi ol.

beytini bedīhe naẓm itmiş ve kibār u ṣıġār pesend-i bī-şümār itmeğin mevlûdini teʾlīfini tamāma lāzım kılmış. el-Ḥaķķ, bir kitāb-ı müsteṭāb itmişdir ki, lisān-ı kalemden beyāż-ı raķama gelmesi bir sāᶜat-i saᶜīdede vuķûᶜ bulub, belki ekṣer-i kevākibiñ burc-ı şerefde ittifāķına rāst gelüb, āṣār-ı nuḥustden müberrā zamāna gelmişdir ki, sāl-be-sāl nice biñ meclis-i vācibü'l-iclālde okunur. el-Ḥaķķ, müeṣṣir edālarla naẓm eylemişdir ki, nice manẓûm daḫī variken birisi ne ele alınur ve ne kimsenüñ gözine dokınur. Gûyā ki, taᶜlīm-i rûḥ-ı ķudsīyile söylemişdir.

11) Kurʾān-ı Kerīm, II (el-Bakara sûresi), 285.
12) Kurʾān-ı Kerīm, II (el-Bakara sûresi), 253.

Ve mezbûr Süleymān Çelebī'niñ Şeyḫ Maḥmûd nām ceddi eğerçi ki, şiᶜriyle küllī iştihār bulmamış ve bir maḫlaṣ iḫtiyāriyle ebyātını tedvīne raġbet kılmamış, lākin ol ᶜaṣr ḫalķınıñ zebān-ı vuķûᶜına göre cā-be-cā ebyāt ve meṭāliᶜ naẓmına iķdām ider imiş. Muḥarrik rāst geldikde tamām ġazel daḫī söyler imiş. Merḥûm Süleymān Paşa İbn Orḫān Ġāzī ki, Rûm-ili milkini açan ve Gelibolı cāniblerinde leb-i deryāyı ġarķ-ı ḫûn eyleyüb, kanlar saçan evvel anlardır ve mezār-ı şerīfi Gelibolı'ya nıṣf-ı menzil ķarīb olan Bolayır'da vāķiᶜdir, sallar düzüb aṣḥāb-ı cihādiyle Rûm-ili'ne geçdikde, mezbûr şeyḫ Maḥmûd, tehniyet-i ġazā ḫizmetini edā eyleyüb, şehzāde-i cihād-iķtidāra bir duᶜā-nāme yazmış. İçinde bu maṭlaᶜı ḥüsn-i edāyile müeddā kılmış:

Naẓm:

Velāyet gösterüb ḫalķa, suya seccāde salmışsıñ,
Yakasın (**42a**) *Rûm-ili'niñ dest-i taķvāyile almışsıñ.*

Mevlānā Niyāzī Bursavī'dir. Baᶜżılar ķavlince Ķaramānī'-dir ki, Yıldırım Ḫān devrinde ẓuhûr itmiş, ekṣer-i evķātını anlarıñ medāyiḥine mürûr itmiş, zamānına göre şāᶜir-i sāḥir ve ebnā-yı cinsine göre merd-i nāẓım u māhir idi. Eğerçi ki, Fārisī ve Türkī mükemmel Dīvān'ı var imiş, Tīmûr Ḫān fitnesinde żāyiᶜ olub gitmekle ekṣeri münᶜadimü'l-āṣār imiş. Ḥattā bunlarıñ bu iki beyt-i ḫoş-edāları, Sulṭān-ı mûmā ileyhe itḥāf itdüği Fārisī ķaṣīdesinden hüveydā, "Ekṣer-i ķaṣāid-i Aḥmed Paşa, ḫuṣûṣā laᶜl ü āfitāb ve şikār u āb redīf olan ferāyid-i bī-hemtā, Monlā Niyāzī semtini tetebbuᶜla müeddādır" diyû Laṭīfī yazmış, üstād-ı ķadīm idüğine şehādet itmişdir. Ol iki beyt (b45) bunlardır:

Min Nazmihî:

Yıldırım Ḫān Bāyezîde'l-vakt,
Ḥāmi'l-mülki māhi'l-a^cdā,

Tû Tehemten-tenî Sikender-der
Tû Sikender-derî vü Dārā[13].

Ve Min Eş^cārihî:

Zülfiñ gicesinden başıma gün toğa bir gün
Taḥkîk ise ger nükte-i **"el-leyletü ḥublā".**

Ve Lehû:

Ebrûsı nice ḥācib ola bāğına,
Almış iki ḥarāmî iki kucağına.

SALṬANAT-I SÜLEYMÂN ŞÂH İBN YILDIRIM BÂYEZİD ḪÂN BA^cD EZ-MUḤÂREBE-İ TÎMÛR ḪÂN-I ĠÂRET-NİŞÂN

Âyîn-i müverriḫîn bu ḳā^cide üzre cārîdir ki, cālis-i serîr-i salṭanat olub, zamānında bir hafta icrā-yı aḥkām iden selāṭîniñ, ḫuṣûṣā menābirde bir def^ca ḫuṭbesi okunan mülûk-i serîr-nişîniñ elbette aḥvālini yazalar. Nedir ki, cüzvî zamānda ẓuhûr itmişdir ve ^cahd-i ḫasāret-nişānı feterātle geçmişdir diyû bahāne itmeyeler. Veyāḫud ^camûd-ı nesebde dāḫil değildir diyû iki-üç birāderiñ pey-der-pey salṭanata cevāz göstermeyeler. Ma^ca hāẕā mülûk-i selefde bu ḳā^cide niçe niçe cārî olmuşdır. Ḥattā kırk-elli günde iki-üç pādişāhıñ ḥükûmetini müverriḫîn taḥrîr eylemişdir. Ḫuṣûṣā ki, Süleymān Şāh

13)(b) nüshasında "Dārā-rā" şeklindedir.

yedi yıl miḳdārı salṭanat itmiş ola. ^cAḳabince Sulṭān Mûsā üç yıla ḳarîb fermān-kār olub, kemāl-i cāh u celālle istiḳbāl bula. Ḥālā ki, ^cāmme-i müverriḫîn bu ṭarîḳla sülûk itmişlerdir. Ancak Yıldırım Bāyezîd Ḫān'ıñ aḥvāli buña müncerr oldı. Şehzādeleri bir zamān bî-ser u sāmān gāh Rûm-ili'ne ve gāh Anaṭolı semtlerine revān olduklarını bildirüb, ḥükûmetleri muḳteżāsınca taḥrîr itmeyüb müsāmaḥa göstermişlerdir. Ammā bu ḥaḳîr, vāḳi^c olan ḥāli yazdım. Her biriniñ zamānındaki vāḳı^cātı ke-mā yenbaġî beyān kıldım. Ve ba^cżı müverriḫîn ki, Tîmûr Ḫān gitdikden soñra şehzādelerden ^cÎsā ve Mûsā birbirleriyle mirāran ceng itdiklerini, ḥattā bir def^ca furṣat bulub, Mûsā'nıñ Bursa dāru'l-mülkine cülûsını yazmışlardır. Ma^ca ẕālik tā aṣlından yañılmışlardır. Zîrā ki, Şeyḫu'l-Müverriḫîn ^cÂşıḳ Paşa **-nevvera'llāhu merḳadeh-** tārîḫinde ve Mevlānā Neşrî kitābında muḳayyed ve mesṭûrdur ki, Sulṭān Mûsā sinnen Sulṭān Muḥammed'den kiçirek idi. Merḥûm Yıldırım Ḫān'uñ meyyiti ile Germiyān oğlı Ya^cḳûb Beğ elinden Sulṭān Muḥammed'e vāṣıl oldı. Andan soñra ^cizz-i ḥużûr-ı Sulṭān'dan ayrılmayub, ẓuhûr-ı devletine müteraḳḳıb oldı. Şol zamāna-dek ki, Süleymān Şāh, iştirhā-i salṭanata rıżā virmeyüb, Sulṭān Muḥammed'iñ izālesi ḳaṣdına Anaṭolı'ya geçdi. Evvel furṣatda Sulṭān Mûsā, birāder-i emcedi Sulṭān Muḥammed'den icāzetle Sinob'dan Rûm-ili'ne geçdi. Süleymān Şāh'ıñ Anaṭolı vilāyetini ḫarāb itmeyüb, Rûm-ili'ne cān atmasına sebeb oldı. Bu taḳdîrce Sulṭān Mûsā'nıñ ^cÎsā ile cengi Burûsa'da ve cālis-i serîr olması bi'l-külliyye yañlış olmağın, bu ḥaḳîr bu māddei daḫî taḥḳîḳ eyledim. Ve bi'l-cümle vaḳtā ki, Süleymān Şāh dāru'l-mülk-i Edirne'de ḳarār ve ^cumûmen Rûm-ili'ndeki diyār-ı İslām'a kendüyi

fermân-kâr itdi. Sinnen kendüden kihter olan Sultân cİsâ Burûa semtinde bulunmağla Anatolı vilâyetleriniñ saltanatını benimsedi. Bundan sinnen büyük olan Süleymân Şâh Rûm illerine müstevlî **(42b)** olub, "Tanşîfe kâbil olmak müşkildir. Sâir birâderler ise, benden sağîr ve benim sinnim anlara göre kebîr iken cinâda ve muhâlefete ne yollarıdır?" diyû beğlenmek istedi. Lâkin Sultân Muhammed câkil (b46) ü şeccân ve şîr-i jiyân meşâbesinde bir nev-civân-ı memâlik-sitân olmağın mezbûr cİsâ ile dört kerre savaş itdi. Bi'l-âhare katl ü helâkle cİsâ'nıñ izâlesi zuhûra yetdi ki, bu tafşîl Sultân Muhammed Hân-ı bî-cadîl zamânınıñ havâdişinde yazılmışdır ki, bu mahalde tafşîli câiz değildir.

el-Kışşa, Sultân Muhammed Hân ziyâde câkil ü kâr-dân olmağın, **"et-Teennî mine'r-Rahmân ve'l-caceletü mine'ş-Şeytân"**[14] kavliyle camel-künân Tokat havâlîsinde eğlendi. Hattâ Süleymân Şâh'a bacżı tuhaf u hedâyâ gönderib tehniyet-i saltanat hizmetini edâ eyledi. Anlar dahî Rûm-ili esîrlerinden ve gılmân ü ebkârıñ bî-nazîrlerinden bir mikdâr hedâyâ ve incâmla mahabbet-nâme gönderdi. Ammâ bacde zamân ki, cİsâ hareket itdi ve Burûsa'i dâru'l-mülk idinmeği hâtırasıyla küllîce caskeri çekdi, bu yüzden hareketi Sultân Muhammed'iñ Burûsa câniblerine cazîmeti mûcib oldı. Hattâ ikinci cengde münhezim ü mağlûb kaçarak cİsâ İstanbul Tekvurı'na vardı, bir zamân ânuñ yanında eğlendi. Fe-ammâ bu kerre Süleymân Şâh bu ahvâle rıżâ virmedi. "cİsâ kendiden müsinn iken sıyub Tekvur yanına kaçırması münâsib değildi" diyû Sultân

14) Hadîs-i Şerîf. (Başı sona gelmiş).

Muhammed'iñ kuvvet bulduğını câiz görmedi. Ânı ber-taraf itdükden soñra kendüye kaşd itmeniñ ğâilesini fikr idüb cİsâ'yı berzah-ı Tekvur'dan halâş ve Sultân Muhammed'e teslît-ı hâşş tedbîrine mukayyed oldı. Yacnî ki, anlar birbirine düşdiler. Biriniñ ki, kuvvet ü teğallübi zâhir olub, ol birini helâk eyleye, Süleymân Şâh dahî ânuñla muhâşamet idüb, "İki haşma cevâbdan birine âsândır" didi turdı. Bu tarîkla Tekvur'dan cİsâ'yı halâş kıldı. Bir mikdâr casker dizüb Gelibolı macberinden Anatolı'ya geçürdi ve Sultân Muhammed'i Burûsa'dan izâle kaşdın itdi. Lâkin tedbîri muvâfık-ı takdîr olmadı. Muhammed mucizesi dîn-i cİseviyye'yi izâle vü fesh itdüği gibi, Sultân Muhammed-i müeyyed, cİsâ'yı mukârin-i zevâl-i sermed kıldı. Bir kerre Süleymân Şâh, fikr-i sâbıkı mûcebince Anatolı'ya cazîmeti mukarrer kıldı ve Sultân Muhammed'iñ Burûsa dâru'l-mülkinde serîr-nişîn olduğına katcâ rıżâ virmedi ve eyitdi:

Nazm:

Serîr-i mülk ya ânıñ, yâhud tenhâ benim olsuñ,
Taşavvur kılmasun câlem ki, merd-i iştirâkim men.

diyû Edirne'den kalkub Gelibolı'ya geldi. Hemân Süleymân beni avlamağın **"Rabbi heb lî mülken lâ yenbağî li-ahadin min bacdî"**[15] naşş-ı şerîfine muvâfık nice sözler söyledi. Hâtem-i devletine musahhar olan dîvânla Dîvân idüb, Rûm-ili beğlerine ve Yiñiçeri zümresine ki, kimi kendüsiyle mahall-i macreke-i Tîmûr'dan mürûr idüb Edirne'ye varmışlar idi, kimi dahî bacde'l-inhizâm birer ikişer,

15) Kur'ân-ı Kerîm, XXXVIII (Sâd sûresi), 35. Aslı " **Rabbi'ğfir lî ve heb lî**" şeklinde.

her biri Gelibolı ma^cberinden geçüb, ^cizz-i ḥużûrına vuṣûl bulmuşlar idi, müstaḳbel pādişāh olmasına müte^calliḳ her biri nice kelimāt eyledi. Muḥaṣṣal-ı kelām, Emīr Süleymān-ı be-nām Burûsa tesḫīrine hareket itdi. Sulṭān Muḥammed ise, ḳudûmından ḫaber-dār olduğı gibi, muḳāvemet ḳaṣdın itmeyüb, uğur-ı devlet-maḳrûnından ayrılmağı münāsib gördi. Bu ṭarīḳla Süleymān Şāh-ı zī-şān evvelā Burûsa'ya vardı, ba^cdehû Engüri'ye ve der-^caḳab Sulṭān Muḥammed'iñ (b46) ardınca Amāsiyye'ye vardı. Nice aylar ḥavāli-i Anaṭolı'da ^cīş ü ^cişret kıldı ki, tefāṣīl-i ḥarb u ḳıtāli Sulṭān Muḥammed Ḫān ḥavādişinden mesṭûr ve ẓāhiru'l-meāldir. Bi'l-āḫare Sulṭān Mûsā, birāder-i mihteri Sulṭān Muḥammed'den Rûm-ili'ne geçmeğe isti^cānla icāzet istedi. Anlar daḫī münāsib görüb, sefer esbābını tekmīl ve ālāt-ı ḥarb ü ḳıtāl taḥṣīlinden soñra mektûblar virüb Mirço Voyvoda yanına gönderdi. Ḥadd-i ẕātında ma^cmûre-i kāināt, deyr-i mükāfāt idüği s̱ābit oldı ki, **(43a)** bir zamān Sulṭān ^cĪsā'yı ḳuvvetlendirüb Süleymān Şāh Muḥammed Ḫān'uñ żararı ḳaṣdine göndermişidi, şimdi Sulṭān Muḥammed cānibinden Mûsā'nıñ levāzımı görilüb Rûm-ili'ne gönderilmek ol ḳażiyye tamām-ı mükāfāt oldı. Fe-lā-cerem, Sulṭān Mûsā-yı muẓaffer-^calem ki, Rûm-ili'ne geçdi ve Mirço Voyvoda kendüyi dāmād idinüb taḳviyet itdi, Süleymān Şāh bu aḫbārı işitdüği gibi Rûm-ili'ne cān atdı. Ḥattā İstanbul Tekvurı'na uğrayub ma^cberden geçdikde nice yerleriñ bağışlamasını ^cahd idüb "Tek biraderlerimiñ izālesinden baña mu^cīn u ẓahīr ol" diyû ^casker çeküb cān atub "Mûsā Çelebī kandadır?" diyüb giderken anlar daḫī hücûm-ı birāderden ḫaber aldı. Yanına gelüb mütāba^cāt iden leşkerle mezbûra karşı gitdi. Tā ki, göz açdırmayub ceng ide ve bir uğurdan fitneyi ber-ṭaraf itmeğe

āheng eyleye. Vaḳtā ki, karavolları birbirine hücûm itdi, Sulṭān Mûsā alayını düzüb, Süleymān Şāh'ı karşulayu gitdi. Bir ṣaḥrā-yı vāsi^cde ceng-ü cidāl ve beydā-yı tāsi^cde birbiriyle ḳıtāl idüb, ṭarafeyniñ bahādırları silāḥ-ı rezm-azmāyla hücûm itmede ve her şehriyāruñ baş u cāna kalmaz dilāverleri sā^cid-i şāhid-i maṭlûba i^ctinā ümidiyle ceng-i nuṣret-rüsûm itmede bir mertebede ihtimām-ı āheng eylediler ki, yaylarda kiriş kalmadı ve ne oklarda rīş, ne yüzleri dönmedik kılıçları kaldı ve ne ṣaf-derān-ı dil-rīş gürûhā-gürûh birbirlerine girişdiler. Farażā ki, ḥarb ü ḍarb vādīlerindeki cibāliñ ẕirve-i ^culyāsına irişdiler. Ṣûret-i nuṣret ü ẓafer Sulṭān Mûsā'nıñ baḫt āyinesinde cilve-gīr olmak mertebelerine varmış iken, farażā ki, Süleymān Şāh rû-gerdān olan sipāh zümresini görüb, firār itmeğe ḥażırlanmış iken, meğer ki, zamān-ı devleti henüz munḳażī değilmiş, serīr üstünde tenāvüli muḳarrer nice günlük zād ü zevāde muḳarrer imiş, āña bināen yine baḫt u devlet ü iclāl ānıñ ^caskerini istiḳbāl itdi. Nāgehān Sulṭān Mûsā kolundaki Rûm-ili beğlerinden birkaç nām-dār ve her biri bir zümre-i dilāvere medār emīr-i kebīr-i fermān-kār bir uğurdan firār itdiler. Ya^cnī ki, Süleymān Şāh cenābına varub ^carż-ı mutāba^catdan soñra rezm-i vājgûne ile Leşker-i Mûsā ḳaṣdına at depretdiler. Mûsā ki, bu ḥāli ^cayānen müşāhede itdi, "Rûzigār kārzārda elvirmediyse, bir daḫīde elvire" diyû, ḫavāṣṣı ile der-kenār oldı. Ol nevāḥīdeki cibāl-i Ġāşıye tilālinde ^cāşiler gibi nice eyyām nûş-i cām-ı müdām ile def^c-i ġam derdine şifā buldı. Eğerçi ki, ardınca leşker gönderse, yine kendüler mücidd olub, Mûsā'yı ta^cḳīb itse, belki bi-^cināyeti'llāh furṣat u nuṣret Süleymān Şāh'a ^cāid ola idi, Sulṭān Mûsā ele gelüb, tedārüki görile idi. Lākin Süleymān Şāh, ġavġādan

bezerdi. Kendüye kalsa bir ḥammāmda meclis idüb, yıllarca çıkmamaḳ ve māh-rû sāḳīler ile şebān-rûz peymāne-i müdāmıñ ṣafāsın sürüb, cāmı elinden koyub, cāmekāna bakmamak muḳarrer idi. Āña bināen Sulṭān Mûsā'nıñ ardınca olmadı. Bari vezīrini leşkerle gönderüb ele getürmesine iḳdām itmedi. Bu minvāl üzere Sulṭān Mûsā ṣa°b ṭağlara taḥaṣṣun itdi. Perākende leşkerini devşürüb nice kerre Edirne'ye gelüb, hücûm ile furṣat gözetledi ve illā baḫt müsā°ade olmayub, her bir gelişinde sındı ve gitdi. Mecnûn-vār ṭağlara düşüb, Leylā-yı °arûs-ı mülk iştiyāḳıyle giryelikler itdi.

SULṬÂN MÛSÂ'NIÑ NUṢRETİ VE SÜLEYMÂN ŞÂH'IÑ HEZÎMETİ VE MEMLEḲET-İ SÜLEYMÂN'IÑ MÛSÂ TAṢARRUFINDA °İYÂN OLDUĞI, YA°Nİ Kİ, CÂLİS-İ SERİR-İ MÜLK OLUB, SÜLEYMÂN ŞÂH'I ḲATLİLE HELÂK KILUB, FENÂ BULDUĞIDIR

Nāḳıd-i cevāhir-i aḫyār, °āḳıd-i zevāhir-i āṣār simṭ-ı taḥrīre bu yüzden niẓām virdi **(43b)** ve silk-i tasṭīre söz dürlerini bu üslûbla dizdi ki, Süleymān Şāh, ifrāṭ-ı °īş ü nûşla tażyī°-i evḳātda ve Sulṭān Mûsā tertīb-i muḳaddemātla bünyān-ı devleti istiḥkāmını işbātda daḳīka fevt itmeyüb, her sındıkca yine himmeti dürüst olmağla ve hezīmetle gitdikce nuṣret ümīdine keşān ber-keşān Cāmi°-i Kebīr'e iletdi. Bī-vaḳt eẕān okuyub, °ülemā kendüde ḳuvvet-i ḳalb bulmağla kerreten ba°de uḫrā, bel merreten ba°de merre bi-meẕāḳati'l-aḥlā yine bir küllī direng itdi. Cem°iyyetinde levend ü evbāş ve Arnavud-ı ḳallāş zümresine istimāletler virüb, Edirne'ye toğrı gitdi. Bu da°vāyile ki, ya serin vire, veyā efser-i devleti urınub server ola, veyā bi'l-külliyye °askerin kırdıra, ya kendüsi zümre-i muḫālifīne fenā

virüb, manṣûr u muẓaffer ola. Bu minvāl üzre "**Hümmû bi-me°āli'l-umûr**"[1] emrine cüll-i himmetle imtiṣāl kıldı. Ḫuṣûṣā ḥüsn-i istimāletle Miḫāl-oğlı Muḥammed gibi nām-dār u ser-āmed ümerā-yı büzürg-vār nice nīk ü bed görmüş °atebe-i °aliyye-i °Oṣmāniyān'a ṣadāḳatle yüz sürmüş emīr-i kebīri yanına getürdi. Ḥattā Rûm-ili Beğlerbeğliği'ni kendüye tefvīż kıldı. Andan mā-°adā Koyun Mûsā dimekle nām-ver-i bī-pervā şecā°at ü şehāmetle engüşt-nümā şaḫṣı yanına alub hem-rikāb idindi ve bir seḥer °ale'l-ġafle dāru'l-mülk Edirne'yi kuşatdı. Ümerā-yı Süleymān Şāh ve vüzerā-yı ṣadāḳat-güvāh atlanub, sarāy-ı Şāh'a vardılar. Fe-ammā anda bulmayub, yine bir ḥammām içinde maḫmûr u ḫarāb ve ḫvāb-ı ġafletle ser-mest ü pür-tāb buldılar. Hezār iḳdāmla uyḫusından uyardılar. "İşte Sulṭān Mûsā geldi yetdi, cümle şehri ve bizi muḥāṣara itdi" diyû nüdemādan birini gönderüb °arż itdiler. Ammā şehriyār-ı mezbûr bu ḫaberleri taḳrīr iden ṣaḫṣa ḫayli ġażab itdi. Ol ḥīnde °arżını yıkdırub muḥkem lett uruldukdan ġayrı ḳatlini buyurdı. "Mûsā ne oğlandır ki, böyle kıla, benim üstüme gelüb, esbāb-ı ḥużûr ve rāḥatımı tağıdub ḫasārete cesāret kıla?" diyû nice sözler söyledi. "Velī üftād müşkilhā" żamīmesinden iġmāż-ı °ayn idüb "**Edir ke°sen ve nāvilhā**"[2] güftesine müsāra°at kıldı.

el-Ḳıṣṣa, Karavullar birbirine buluşdılar. İki leşker mübāşir-i ḥarb u ḳıtāl olub bölüşdi. Daḫī "Bu ġāfil midir ki?" diyû Ḥacı Evranos Beğ'e iḳdām eylediler. (b47) "Hele siziñ kelāmıñız işġā ider" diyû vezīrler ānı gönderdiler. Mezbûr ki, ser-vaḳt-i şehriyārīye girdi,

1) Hadīs-i Şerīf.
2) Hāfız-ı Şīrāzī, Dīvān.

"Ḥammām ḫalvetinde ᶜīş ü nūş vaḳti değildir. Karındāşıñ ḥavāli-i şehre gelmişdir" diyū ḫaber virdi. Hemān dönüb, "Ḥacı Lala, li'llāhi Teᶜālā öyle söz ile baña bīm ü hirās ilḳāsın itme! Mûsā gibi tabancamuz altında büyüyen oğlanı bir maṣlaḥat-kûre ḳıyās itme!" diyû cevāb virdi. Derd-mend Evranos, bin hezār şermile ṭaşra çıkub vüzerāsına bu aḥvāli bildirdi. Bi'l-āḫare ḳurᶜa-i ittifāḳları Ḥasan Ağa nām emek-dāra düşdi. Yaᶜnī ki, vāḳiᶜ-i ḥāli iᶜlāma ol derd-mend gönderildi. Hemān-geh ḫalvet-i germ-ābeye girdi, "Nûş-i cānla ᶜuryān turacak zamān değildir, silāḥ-ı rezmile meydāna çıkacak maḥall ü āvāndır" diyû ḫaber virdi. Buña ḫod āteş-i tehevvüri şāh-ı külḫān-ı germ-ābe gibi dûd-gāh olub, meẕkûr Ḥasan Ağa'yı tutdurdı, vech-i ḥasenine silleler urdurub sakalını yoldurdı. "Yıkıl şundan, daḫī durur mısın?" diyû ᶜarażını yakub ṭaşra sürdürdi. Fe-ammā meẕkûr ki, bu ḥarāretle ḥammāmdan çıkdı, ümerāya ḫiṭāb idüb, "Beẕl-i cān ḳaṣdın itdikce bize bu ihānetleridir" diyû buyurdı ve ben Sulṭān Mûsā Ḥażretleri'ne gitdim. "Min baᶜd, bu ġāfile ḫiẕmetden ibā itdim" diyû vāḳiᶜ-i ḥālini beyān eyledi. Ağaların ki, bu ḥālde gördiler, neferātı olanlar daḫī nefret idüb ardına düşdiler. Ol maḳûle rükn-i aᶜẓam olan ağa ve taḫt-ı hükmindeki bölük ḫalkı nāmındaki dilīrān-ı **(44a)** vegā bir uğurdan çekildiler. Sulṭān Mûsā'nıñ rikābın öpüb ᶜarż-ı tebaᶜiyyet kıldılar. Baᶜde-mā niẓām-ı sipāh-ı bī-intihā, güsiste tesbīḥ dāneleri gibi intişārla hüveydā oldı. Ümerā-yı kibārdan ve neferāt ü sipāh ᶜadd olunan dilīrān-ı düşmen-şikārdan gürûh gürûh vażᶜ-ı mekrûhla rû-gerdān oldılar. "Devlet ü saᶜādet, Sulṭān Mûsā ṭarafına yüz tutdı" diyû ᶜizz-i ḥużûrına varub, iᶜtilā-i şān buldılar. Ancak tamām kapusında ümerādan Karaca Beğ ve Kara Muḳbil ve Oruc Beğ kaldı. Yüz aklığla

ḫiẕmet idenler gidüb, isimlerindeki karalık yüz karalığına bāᶜiş olmasını ᶜaḳlen nice vechile iẕᶜān kıldılar. Süleymān Şāh ki, bu aḥvāli bildi ve elindeki cām-ı şarābı ruḫām üstine çalub bir kerre derdile āh kıldı ve bu mażmûnı ḥasb-i ḥāline güvāh kıldı:

Li-Münşiihī:

Dirīġā nefs elinden neng ü nāmı pāyimāl itdim,
Şarāb-ı āla beñzetdim , içüb kānım yāl itdim.

Ḥarāmken meye hürmetler idüb yüz suyın dökdüm,
ᶜAdûya göz göre teslīm olub, kānım ḥelāl itdim.

Girüb ḥammāma, ḫalvet potasında cān-güẕār itdim,
Zerim kāl olmadı, nā-puḫte kaldım, puḫte-ḳāl itdim.

Neşr: Muḥaṣṣal-ı kelām, kibār u sıġār-ı enām ve ümerā-yı ṣāḥib-livā vü aᶜlām fırḳasından niceler ki, varub beyᶜat itdiler, birāder-i ᶜayyāşı el-ān ḫalvet-i germ-ābede ḫalvet idüğini bildirdiler. Bi-lā teᵓḫīr Sulṭān Mûsā-yı dilīr bi'ẕ-ẕāt ol ḥammāma toğruldı, Süleymān Şāh henüz atlanub sarāyına gitdüğin ḫaber aldı. Ardına düşüb sarāy kapusına vardı. Fe-lā-cerem kapular kapandı. Bendegān-ı ḫavāṣṣān korkusı ile cenge āġāz kıldı. Ne ḥāl ise ol gün tayandılar. Aḫşam olunca elvirmeyüb anlar içerüden, Sulṭān Mûsā ᶜaskeri taşradan ḥarb ü ḍarb lāzimesine ihtimām üzre oldılar. Vaḳtā ki, şebaḥ irişdi, göz gözi görmez oldı, Süleymān Şāh ve ḫuddām-ı (b48) bārigāh firār itmeğe fürce buldı. Kendüsi ve Karaca Beğ ve Kara Muḳbil Beğ beşyüz atlu ile bir nühüfte kapudan çıkdılar, İstanbul niyyetine ᶜazm-i şāh-rāh kıldılar. Ve kenār-ı şehre çıkdıkları gibi bir Türkmān-ı bed-gümān bunları bildi. Firār iden Süleymān Şāh idüğini

idrāk kıldı. Bu kerre şāh-rāha delālet itmeyüb, "Yol budur" diyû ḫilāf semte çekdi. Cibilletinde merkûz olan ḫiyānet muḳteżāsınca bunları yoldan çıkarub, her ṭarīḳla yolsuzluḳ itdi. Tā ki, ᶜale'ṣ-ṣabāḥ Düğenciler nām ḳarye muḳābilinde bulundı. Ve ammā Türkmān-ı bed-liḳā ḫilāf semte delālet itdüği ḫiẕmetine ḳanāᶜat itmeyüb, bir bahāne ile ḳarye-i mezbûreye varub vāḳiᶜ-i ḥāli bildirdi. Bu kerre zümre-i Etrāk Süleymān Şāh'uñ aḫẕi ḫiẕmetine çālāk oldılar. İttifāḳ-ı nifāḳla üstine toğruldılar. Karaca Beğ mübāşir-i ḳıtāl idi. Evvel vehlede ānuñ ḳatli taḥaḳḳuḳ buldı. Baᶜdehû Kara Muḳbil üzerine iḳbāl itdiler, ānı daḫī öldürdiler. Ve bi'l-cümle yanlarında olan ḫuddām ḳarīn-i ḳıtāl ü inhizām oldukdan soñra Süleymān Şāh'ıñ semendini okladurdılar. Ol vechile kendüyi ele getürüb yine çıkdılar, kimi ḳatline iḳdām itdiler ve kimisi ḥabsini evlā gördi. Bunlar bu ḥālde iken bi'ẕ-ẕāt Sulṭān Mûsā ve kendü ile bile ılğār eyleyen birkaç yüz çābuk-süvār-ı sepük-pā çıkageldiler. Süleymān Şāh'ı Etrāk elinde dest-beste ve ḥazīn-i dil-şikeste buldılar. Hemān-geh birāderine teslīm olundı. Koyun Mûsāsı'nıñ ḥıfẓında olmak buyuruldı. Fe-lā-cerem Mûsā-yı mezbûr ol ᶜayyāş-ı ġaflet-şuᶜûrı aldı ve gitdi, bir ḫālī yerde sāᶜatiyle şahādet saᶜādetine vāṣıl itdi. **Raḥimehu'llāhu Teᶜālā ve eskenehû fī Cenneti'l-Meᵓvā, şāriben min zülāli-'l-Kevẟer ve't-Tesnīm, müteḳāriben ile'l-ḥûr ve'l-ġılmān fī Dāri'n-Naᶜīm.** Bu vaḳᶜa-i ᶜuẓmā, tārīḫ-i Ḥażret-i Muṣṭafā **ᶜaleyhi-'s-selām ve't-taḥiyyāt**'dan sene-i ẟelāẟe-ᶜaşer ve ẟemāni-mie (813/-1411) ḥudûdında oldı. Müddet-i salṭanatı merḥûm sekiz yıl ve on ay ve on **(44b)** yedi gün idüği taᶜayyün buldı. Baᶜdehû meyyitini Burûsa'ya gönderüb anda defn itdirildi.

Baᶜżı müverriḫīn, "Ol ḳarye ḫalḳı mûmā ileyh şehriyārı öldürdiler" diyû taᶜayyün itmişler. Ḥattā "Sulṭān Mûsā bu yüzden bī-edebliklerine ġażab itmiş, ol ḳarye ḫalḳını bir büyük āḫûra toldurub kapusını bend idüb āteş urmuşdur" diyû tebyīn itmişler. Eṣaḥḥını Allāh bilür. Ammā ki, ḳavl-i evveliñ eṣaḥḥ idüğini bu bende baᶜżı delāyilile taḥḳīḳ kılur.

TEẔNİB DER-MEẔEMMET-İ İDMÂN-I ÂB-I ZEBİB

Ekṣer-i tevārīḫ-i mevfûru's-suṭûr bu ḥaḳīre maᶜlûm u manẓûr olub, selāṭīn-i selef ve mülûk-i ṣāḥib-şerefden herhangi şehriyār-ı nām-dār ki, şebān-rûz nûş-i şarāb-ı ḫoş-güvār ve gûş-i çeng ü nāy ve mûsiḳīler, emrine müdāvemet eyledi, lā-büdd mülkine zevāl ve niẓām-ı ḥāline iḫtilāl muḳarrer olub, evvelā efserden, baᶜdehû cān u serden çıkdı. Yaᶜnī ki, seylāb-ı şarābla varlığı milketini yıkdı. Pādişāhān-ı ᶜOẟmāniyān'da mezbûr Emīr Süleymān ve Selīm Ḫān bin Süleymān Ḫān ᶜayyāş-ı ẓāhiru'l-idmān idikleri ki, taᶜyīn-i müverriḫīn ile ẓāhir u ᶜiyāndır, ḥālā ki, Süleymān Şāh'ıñ zevāl-i milkine sebeb olması, Selīm Ḫān'ıñ iḫtilāl-i aḥvāline bāᶜiṣ olması bu taḥkīḳ ile ḳarīn-i burhāndır ki, Emīr Süleymān'ıñ zamānından bu yaña Tīmûr fitnesi āḫiri bir ṭarafdan vāriṣ-i tāc u taḫt tekāşüri ve neçe ḳavī birāderleriñ birbirlerine rezm ü ḥarble tebādüri, kendiniñ şürb-i (b48) müdām-ı ẓāhirīsi ᶜaynına munżamm oldı. Bu cümleniñ iḳtiżāsı ile zevāl-i mülk ü devleti taḥaḳḳuḳ buldı. Fe-ammā Selīm Ḫān bin Süleymān Ḫān'da vāḳiᶜ-i ḥāl bu minvāl ile bāhiru'l-iḫtilāl değildi. Ancak zamān-ı devletleri, vālid-i büzürg-vār ve cedd-i mācid-i nām-dārları ᶜaṣrı gibi kemāl-i ᶜadālet ü inṣāfla bedīdār görünmezdi. Zīrā

ki, vezīr-i a^czam kendülere dāmād-ı muḥterem ve mu^caẓẓamü'l-ḳadr olan Muḥammed Pāşā-yı mufaḫḫam, ḫilāf-ı ḳānûn-ı ḳadīm ba^cżı vergiler ile ṭarīḳ-ı celb ü irtişāyı iḫtiyār eylemişidi.

Cümleden biri, zümre-i ḳużāta defter-dārlık virilmek ve bir gûne dād üstādları (......) bā-Etrāk cem^c-i māl idelim diyû meẓālim ü meḫāyife müsāra^cat itmek anlarıñ idmān-ı ḫamr itmelerinden ṣudûr bulmuşidi. Ne ḳadar ki, tehdīd ü taḫvīf iderlerdi, "Ecdādımıñ ḳānûnına muḫālif bir vaż^ca ruḫṣatım yokdur" dirler idi. Yine bir ṭarīḳla mekr u firīb olunurdı. Ḥālet-i ḫumār u mestīde ^carż u i^clām olunmağla ḳabāḥati ne tuyulurdı ve ne bilinirdi. Fe-ammā ba^cżı selāṭīn ki, ^cīş ü ^cişret cihetinden tenḳıyesini haftadan haftaya irtikāb itmişler, cidden esās-ı bünyān-ı devletlerini ḫalel-pezīr kılmamışlar, şürb-i müdām olmayınca nāmûs-ı mülk ü devlete żarar virmedüğini bilmişler ve "Her nesneniñ ifrāṭı elbette muḫtelldir. Şarāb-ı nāb olduğınıtaḳdīrce de müdām isti^cmālle gûyā ki, zehr-i ḳātildir" dimişler.

Nitekim āḫir-i ḫulefā-yı ^cAbbāsiyye Mu^ctaṣım Bi'llāh'ıñ zevāl-i salṭanatı şürb-i müdāmdan olmuşdur. Nihāyet-i ġafleti ve ^cadem-i intibāhı āña munżamm olması ile ẓuhûr bulmuşdur. Bunuñ emşāli ^cayyāşīn-i ba^cżı mülûk-i pīşīn ki, nicesi Âl-i Mervān'dan ve ba^cżısı mülûk-i Selçûḳiyān'dan olub, ^cīş ü nûşda ifrāṭ itmişlerdir, lā-büdd keyfiyyet-i şarāb-ı devletiñ belā-yı ḫumārına giriftārlığla dünyādan gitmişlerdir. Gıbbe ẕālik, rivāyet-i müverriḫīn bu ẕikr olunan māddelerde katī iḫtilāf üzeredir. Ba^cżılar ḳavlince Sulṭān Mûsā nice kerre Süleymān Şāh cenginde münhezim oldı. Kaçarak ṭağlara düşüb,

taḫt-ı ḥükûmetindeki levend-i evbāş zümresi ile vaḳt-i furṣata müteraḳḳıb idüği taḥaḳḳuḳ buldı. Ḥattā bir def^ca Devle-oğlı ser-ḥaddinde savaşdılar, anda daḫī Sulṭān Mûsā'yı münhezim idüb, "Mebādā bir ṭarīḳla Edirne'ye düşmeye" diyû kendüler müteveccih oldılar. Ya^cnī ki, Süleymān **(45a)** Şāh ve vüzerā ve rüesā-i sipāh, süvār-ı semend-i rehvār oldı, ^cacele ılġār idüb, ma^cberi geçüb, taḫt-gāhına vuṣûl buldı. Bu keşā-keşde pûyān ve şebān-rûz tekā-pûyla meşdûdü'r-rikāb, memdûdü'l-^cinān iken, ya^cnī ki, Sulṭān Şāh Eflāḳ ser-ḥadlerinde mine'l-ġasaḳ ile'l-felaḳ müteḥayyir u ser-gerdān iken, Rûm-ili beğleri ḥareket eyledi. Sulṭān Mûsā'yı Edirne'ye getürüb taḫt-ı salṭanata geçürdi. Ya^cnī ki, bi'l-ittifāḳ Sulṭān Mûsā'ya vardılar, envā^c-ı i^czāz u ikrāmla Edirne'ye götürdiler. Fī nefsi'l-emr Sulṭān Süleymān Şāh'ıñ şebān-rûz idmān-ı ḫamr itdüğine remīde ve bālīn-i ^cişretden baş kaldırmayub, henüz bezm-i devleti ṣahbāsınıñ ḫumārı müteṣā^cidü'l-buḫār iken, şarāb-ı ḫoş-güvār hevāsından geçdüğine rencīde idiler. Âña bināen kendüden yüz çevirdiler ve karındāşı serīr-i salṭanata andan eḥaḳḳ u elyaḳ gördiler. Süleymān Ḫān ki, Rûm-ili ^caskeriniñ bī-vefālığını gördi ve karındāşına bi^cāt ve teba^ciyyet eylediklerini işitdi, ol mühimmiñ tedārüki eşnāsında bir ḳaryede vefāt itdi. Ve kāne ẕālik fī sene selāṣe ve şemāni-mie (803/1400-1). Cem^can müddet-i salṭanatı yedi yıl miḳdārıdır. (b49) Ammā ḥużûr u rāḥatla güẕerān iden evḳātı ancak bādīdir.

Mıṣrā^c:

Ḫoş ḫulḳ-ı kerem-kār-ı nīk-ḫaṣlet!

ve himem-giriftār pādişāh olmağla zamānında ᶜülemā ve şuᶜarā müreffehü'l-bāl olmuşlar. Cevāyiz-i seniyye ve ᶜaṭāyā-yı ᶜaliyyesinden behreler bulmuşlar. Ẕikr olunduğı üzre yedi yıl miḳdārı zamān-ı salṭanatda aṣlā fütûḥāta muḳayyed olmamışlar, hiç bir günceğiz kesel ü kelāl-i ḫumārdan göz açub sāᶜid ü müsāᶜid-i devleti bûs ve kenār-ı iġtināma furṣat bulmamışlar. Ancak eyyām-ı rāḥat u şādmānīleri gülgeşt-i bāġ u rāġ u çemen-zār ve nûş-ı ṣahbā-yı ḫoş-güvār ve ülfet ü ṣoḥbet-i şuᶜarā-yı rûzigār olmuş. Ke-mā yenbaġī kemāl-i ġaflet ve ᶜadem-i intibāhına bināen cāh-u celāl mühimmātı daḫī kendüden ibā vü tecennüble ferāġ-ı ḥāl bulmuş.

Li-Münşiihī:

Duḫter-i zerle görüb ülfetini
Âña el virmezidi şāhid-i baḫt,

İki karpuz sığmaz bir bağale,
Oldı zen-pāre maḥbûb işi saḫt.

Gice gündüz yer içerdi ol Şāh,
Dir idi yā tāḫt ola sāḳi yā baḫt.

AMMÂ VEZİRİ

36a

Yaᶜnī ki, Süleymān Şāh'ıñ vekīli, vālid-i mācidi vüzerāsından **ᶜAlī Paşa** idi ki, kendüsi ᶜīş u nûşe muḳayyed olduğı gibi, vekīl-i mezbûr ṣayd-i dilīrān-ı vuḥûşa naṣb u nefs itmeğin, umûr-ı mülk her vechile ḫalel-peẕīr oldı. Yedi yıllık zamān-ı devletleri fütûḥāt-ı memālike kār-sāz olmadıkdan ġayrı, tesḫīr kılub Yûnān'da bile merām-perdāz olmadı.

VE AMMÂ ᶜÜLEMÂU ᶜAṢRİH

Mevlānā Necmeddīn-i Ḥanefī: Ḫaylı ᶜālim oldukdan ġayrı muḥıḳḳ u fāżıl ve ḥaḳḳ ile bāṭıl beynini fāṣıl olmağın, neşr-i fetvāya meᵓmûr kılındı. Nice rûzigār Vilāyet-i Rûm'da ḥallāl-ı mufaṣṣalāt-ı nās oldı.

Mevlānā Yār ᶜAlī-i Şīrāzī: Bu daḫī ᶜālim ve fāżıl monlā idi. Müşkilātı olan ᶜülemā bunlara mürācaᶜat kılurdı.

ᶜAbdulvāḥid bin Muḥammed: Diyār-ı ᶜAcem'den Rûm'a gelüb kerāmāt u fezāille iştihār virdi ve ᶜulûm-ı Fıḳh u Tefsīr'de ve Ḥadīş'deki mahāretini gösterdi. Niḳāye'ye bir laṭīf şerḥ teᵓlīf itdi. Ve ᶜilm-i Usṭurlāb'a müteᶜalliḳ bir kitāb-ı manẓûm taṣnīf kıldı. Naẓm-ı beliğı daḫī şüyûᶜ buldı. Tārīḫ-i Şerḥ-i Niḳāye'si, sene sitte ve şemāni-mie (806/1403-4) ḥudûdında vāḳiᶜ oldı.

ᶜİzzeddīn ᶜAbdullaṭīf İbnü'l-Melek: Emīr Muḥammed Aydın'ıñ ḫocası idi ve Tīre Medresesi'nde müderris olub, şeref-i fezāil ve kemālāta ve ekşer-i fünûnda teᵓlīfāta iştiġāl üzere idi. Şerḥ-i Mecmaᶜu'l-Baḥreyn ve Şerḥ-i Meşāriḳu'l-Envār ve Şerḥ-i Kitābü'l-Menār taṣannufāt-ı laṭīfesidir ki, ᶜülemā-i Rûm beyninde iştihārı vardır.

Muḥammed bin ᶜAbdullaṭīf: Sābıḳu'ẕ-ẕikriñ veled-i reşīdi ve ferzend-i saᶜīdidir ve ᶜilm ü fażlile maᶜrûf ve teᵓlīfāt-ı ḥasene ile, vālid-i mācidi gibi mevṣûfdur. Kitāb-ı Viḳāye'yi **(45b)** laṭīf şerḥ itmişlerdir ve Ravżatü'l-Müttaḳīn nām kitāb taṣnīf idüb, bedᵓ-i ḫilḳat-

i ᶜāleme müteᶜallik nice āşār ve sāir ᶜulûma müteferriᶜ nice ahbār beyān eylemişdir. Hayli merğûb kitābdır.

Şeyh ᶜAbdurrahmān bin ᶜAlī bin Ahmed el-Bistāmī: Bunlar esrār-ı hurûf-ı aᶜdāda vākıf ve ᶜulûm-ı ruhāniyyeye külliyetle ᶜārif olan ᶜülemā-i murtāżīn zümresindendir. Mevliden Antākī, şehren be-Bistāmī; mevriden Burûsevī ve mezheben Hanefī idiler. ᶜİlm-i Fıkh ve Hadīş ve Tefsīr'de yed-i tûlā tahsīl itdükden soñra maᶜārif-i cifriyyeye vükûf-ı tāmm buldılar ve havāşş-ı āfāk-ı aᶜdāda muteᶜallik nice kitāblar taşnīf eylediler. Eşher-i müellefātı, Kitābu Fevāyihı'l-Müsekkebe fī Fevāyihı'l-Mükebbe'dir. Bu dahī Kitābu Şemsi'l-Âfāk (b49) fī ᶜİlmi'l-Hurûf ve'l-Evkāf'dır ki, ikisi de nādire-i āşārdır. Ve āhir-i ᶜömrine karīb Burûsa'ya geldiler. Mevlānā Şemseddīn Fenārī ile buluşdılar ve bi'l-cümle Burûsa'nıñ āb u hevāsıyla imtizāc idüb tavattun itdiler. ᶜÂkıbet Dār-ı Âhiret'e ol menzilden gitdiler. Kendüleriñ eşᶜār-ı belīğası vardır. Bu beytler ile Burûsa'da temekkünlerini işᶜār itmişlerdir:

Nazm:

Fakīrun ğarībün etā Rûme zāiren,
Daᶜiyyü ᶜAbdi Rahmāne'l-mukīm bi-Bursa.

Şeyh Fahreddīn er-Rûmī: Bir ᶜālim ü fāżıl u ᶜārif idi. Mudurnı nām kasabada mütemekkin ve zühd ü takvāsı müteᶜayyin olmuşdı. Ücret ile imāmet idene muktedāya iktidāyı cāiz görmezdi. "ᶜİbādātda ücret cāiz olmaz" diyû söylerdi. Daᶜavāt-ı meᵓşûreye müteᶜallik bir latīf kitāb itmişdir ki, fezāil-i zātiyesi ol kitābından maᶜlûmdur.

Mevlānā Şeyh Ramażān: ᶜÜlemā-i ᶜaşrından telemmüzle tahşīl-i fezāyil itdi. ᶜUlûm ve funûn-ı mütenevviᶜada iştihārına bināen Sultān Bāyezīd Hān ᶜaşrında Kādī-ᶜaskerlik pāyesine yetdi.

VE MİN MEŞÂYİHİ ZAMÂNİH

ᶜÂrif Bi'llāh Tabduk Emre: Bunlar Sakarya suyı Kurbında bir karyede sākin olurlar idi. Ziyāretleri ile müstesᶜad olan ebnā-yi sebīle, kerāmāt-ı ᶜaliyye gösterirlerdi ve ekşer-i eyyāmı ᶜuzlet u inzivāyla geçerdi. Mahall-i irşādda şakī ve saᶜīdi tefrīk ve tahkīk idüb seçerdi. Menkûldır ki, Hacı Bektāş-ı Velī Hażretleri'niñ nazarına varmışlar, meşāyih-i Rûm, ᶜazīz-i müşārun ileyhiñ velāyetinde şübhe itdikde bunlar dahī mütābaᶜat göstermişler. Baᶜdehû baᶜżı hālāt-ı seniyyesinden habīr olmuşlar. "Tabduk Emre" buyurmışlar. Âña bināen Tapduk Emre nāmı ile ᶜunvān bulmışlar.

Vāşıl Bi'llāh Yûnus Emre: Bunlar Tabduk Emre hulefāsındandır. Niçe yıllar ki, zāviyesine odun çekmişler, ne bir eğri odun getürmişler ve ne bir nā-hemvārını kesmişler. Eşnā-i kelāmda bir gün şeyhi kendüye suāl eyler: "Sen odun kesdiğiñ tağlarda hergiz eğri odun yok mıdır?" diyû söyler. Yaᶜnī getürdiğiñ odunlar cümle rāst ve hemvār olduğını sorub cevābını tefakkud eyler. Lā-cerem ol sālik-i muhterem bir latīf cevāb virirler: "Eğri iki cihāna yakışmaz, değil ki, siziñ āsitāneñüze lāyık ola" dirler. Ol hinde hayr-duᶜāsını alub, küllī ᶜināyetine mazhar düşer. Ve bi'l-cümle makāmāt-ı ᶜaliyyeye vāşıl olmışdır ve lisān-ı Türkī'de mermûz şiᶜr-i şerīfleri şudûr itmişdir.

VE MİN ŞUᶜARÂÎHİ Fİ ᶜAŞRİH

Nāme-i İskender müellifi ve yiğirmidört cildiyle ol sāde naẓmıñ şāᶜir-i muṣannıfıdır. Mefḫaru'n-nāẓımīn, eşheru'l-müteḳaddimīn, **Mevlānā Aḥmedī ṭayyeba'llāhu S̱erāhu**: ᶜUlûm-ı maᶜḳûl ü menḳûlde fāiḳ ve ᶜulûm-ı fürûᶜ u uṣûlde envāᶜ-i iᶜzāzla imtiyāz bulmağa lāyıḳ bir lāubālī ᶜālim u kāmil ve maṭbûᶜ-ı ṭıbāᶜ-ı ekṣer-i ehl-i feżāil idi. Evāyil-i ṭaleb ve seyāḥat, diyār-ı ᶜArab'da ᶜülemādan Monlā Fenārī gibi dānā ve fużalā-i eṭıbbādan Şifā müellifi Ḥacı Paşa'yla şirket üzre okurlar ve Mıṣr vilāyetine varub Şeyḫ Ekmelü'd-Dīn ḥużûrında **(46a)** taḥṣīl-i kemāl-i ᶜulûma kûşiş kılurlar. Ol eṣnālarda bir abdāl bunlara keşf-i aḥvāl ve ᶜarûż-ı kemālle rumûz-ı istiḳbāl idüb, Monlā Fenārī'ye, "Sen şemᶜ-i rûşenā gibi encümen-i ᶜülemāya nûr-efzā ve iḳtibās-ı envār-ı fażīlete beyne'l-fużalā hilāl-i çarḫ gibi engüşt-nümā olursuñ" ve Ḥacı Paşa'ya "Sen ᶜilm-i şerīf-i ṭıbba iştiġāl ve edā-yı mûcezle ṭıbbını şifā-sāz-ı erbāb-ı kemāl idüb, ol fende kemāl-i şöhret ile ᶜizz ü nāz ve ḥikmet-i şāmile ile kemā-yenbaġī naẓm-ı imtiyāz bulursıñ" ve Monlā Aḥmedī'ye "Sen tażyiᶜ-ı (b50) evḳāt ve tetebbuᶜ-ı naẓm-ı ebyāt idüb ᶜinde'ş-şuᶜarā Aḥmedī-i Ġazel-serā diyû añılursıñ" dimiş idi.

Fī nefsi'l-emr, her biri didüği gibi vuḳûᶜ bulmuş idi. Maᶜa-hāẕā Aḥmedī'niñ naẓm-ı bī-ḥālātı ve taṣavvuf ve taṣarrufdan ḫālī kemālātı, ḫuṣûṣā mufaṣṣal ve muṭavvel meṣneviyyātı ve ḥalāvet ü selāsetden müberrā ᶜibārātı, tażyīᶜ-ı evḳātına, belki taṣdīᶜ-ı eşrāf u sādātına ᶜillet-i müstaḳille olmuş idi. Ammā muḥāveresi şiᶜr-gûyliğine ġālib ve meclis-i ṣoḥbetine mülûk ü ekābir hemvāre ṭālib ü rāġıb olmağla,

bir gün cihān-gīr-i memālik-sitān, Emīr Tīmûr-ı Gûrkān ile ḥammāma girürler ve ol maḳûle ḫalvet-i ḫāṣṣ içinde perī-rûlar müẕākeresini kılurlar. "Bu sīmber-civān bu miḳdār sīm ü zere erzān ve bu Yûsuf-liḳā dil-sitān, mīzān-ı ḳadr u ḳıymetde andan girān" diyû muṭāyebe ḥīninde, emīr-i mûmā ileyh-i nām-dār kendü bahāsından daḫī istifsār idince, Mollā-yı nādire-dān "Senüñ bidāᶜatıñ ẓāhir ü ᶜiyān ve ḳıymetiñ seksen akçe ile vāżıḥ u beyāndır" didüği gibi, ol şehriyār-ı ᶜālem-meṭāf, ṭarīḳ-ı ᶜadāletden inḥirāf itmeyüb, "Benim ḳıymetimde ᶜöẕr-i ṣāf eylediñ, çāk başdan miyānımdaki piştemāl seksen akçeye alınduğı vāḳiᶜ-i ḥāl iken ġabn-i fāḥiş ṭarīḳasını mûcib söz söylediñ" buyurdı. Ol daḫī "Benim taḳdīrim hemān miyānıñdaki piştemāl içündür. Yoksa sen bir metāᶜ-ı kem-bahā ve ḳadr ü ḳıymete değmediğiñ hüveydādır" diyû ẓarāfete yüz urdı. Maᶜa-hāẕā kelām-ı dû-tāh ve Emīr Tīmûr incinüb ġażaba geldüği taḳdīrce teᵓvīl ve tedārüki bī-iştibāh olub, fi'l-vāḳiᶜ "Saña bahā yetmez ve ḳadr ü ḳıymetiñe künûz-i ḫafiyye pīşīn olur ise, yetişmez" dise olurdı ve ol şīr-i dilīriñ ser-pençe-i ġaẓabından ḫalāṣa dermān bulurdı. Ḥālā ki incinmedi, ḥaẓẓ itdi ve ol bahā bahānesine inᶜām u iḥsān ṭarīḳına gitdi.

el-Ḳıṣṣa, mezbûr Aḥmedī şāᶜir ve sāde-gûy ve meṣnevī ṭarzında baḥr-i ṭabīᶜatı bir akar sudur. Ve İskender-Nāme'sinde mesṭûr olan ebyātdan bu naẓm-ı meşhûr īrādı her vechile ḳāṭıᶜ-ı goft u gûdur:

Ṣıfat-ı Ḫazān:

Iᶜtidālinden ᶜudûl itdi hevā,
Gitdi gülden berg ü bülbülden nevā.

Nāle vü gülden mu'arrā oldı bāġ,
Bülbülin 'işret-gehini tutdı zāġ.

Ḫār-ı püştiñ ḫār şaklar cānını,
Terlemek döker samurıñ kānını.

el-Ḥaḳḳ ol kitābında bu maḳûle ebyāt ġāyetle nā-yābdır. Fe-ammā sādesi bī-ḥadd ve bī-ḥisābdır.

Ve Lehû:

Fikreyle mebdeiñ nereden bizedir ma'ād,
Hem geldüğiñden işbu maḳāma nedir murād.

"Bu maṭla' daḫī Divān'ındandır" diyû Mevlāna Laṭīfī Teẕkīre'sinde yazmışdır ve 'ilm-i Ṭıb'dan Mesāil'i, Ḳānûn ve Şifā'yı Türkī naẓmile kitāb eyledüğin daḫī beyān eylemişdir. Sivas vilāyetinden idüğine şübhe yokdur. Sehī'niñ ḳavlince Cemşīd ü Ḫurşīd adlu bir manẓûm kitabı daḫī vardır. Süleymān Şāh'a sunub cevāyiz-i seniyyesin almışdır.

Mevlānā Ḥamzavī: Sābıḳu'ẕ-ẕikriñ birāderidir. Mezbûr Süleymān Şāh bin Bāyezīd Ḫān'ıñ muṣāḥibi, eyyām-ı 'īş ü 'işret ve hengām-ı nûş-i meserretde her vaḳt ḫāṣṣı, ḫiẕmetiniñ rāġıbı idi. Ma'a-hāẕā Aḥmedī daḫī dāḫil-i meclis-i ḫāṣṣ idi. Ḥattā Şeyḫ-oğlı dimekle meşhûr Monlā Şeyḫī'niñ hemşire-zādesi diyû meẕkûr Cemālī nām dā'i-yi şākir el-Mesāvātiyye nām Aḥmedī meẕkûr olıcak, Aḥmed-i dā'ī her zamānda Muḥarrem-i ḥarem-i ḫavāṣṣīn idi. Gāh u bī-gāh ki, bezm-i ḫāṣṣ-ı Sulṭānī'de Pervīn gibi (b50) cem'iyyet **(46b)** iderlerdi. Ve gāh Benātü'n-Na'ş mişāl ve gāh Mizān-ı felek-timşāl

maṭbû' u mevzûn kelimāt-ı siḥr-i ḥelāl söyleşürlerdi. Cevāyiz-i seniyyesin dāmen dāmen alub avuc avuc virilen sīm ü zerre ḳanā'at itmezlerdi. Ve bi'l-cümle Monlā Ḥamzavī Ḥamza ḳıṣṣasınıñ yiğirmidört mücelledle naẓm ü neşrile cem'ine himmet itmişidi. Ḥattā bu te'līfden soñra Ḥamzavī maḫlaşını iḫtiyār kılmışidi. Birāderi Aḥmedī daḫī şevḳa gelüb İskender-nāme'ye kûşiş ve yiğirmidört mücelledle cem'ine sa'y-i verziş itmişidi. Ammā 'ulûm-i ma'ārifine söz yoğidi. Naẓmı sāde olduğı gibi levḥ-i ẕihni nuḳûş-ı fünûnda sāde değildi.

Sābıḳā Monlā Fenārī ve Şifā müellifi Hacı Paşa merḥûm ile şeriketen ders okudukları ve Mısr-ı Ḳāhire'ye varub Şeyḫ Ekmelü'd-Dīn'den telemmüẕ kıldıkları maḥallinde mesṭûrdur olmışidi.

Monlā Aḥmed-i Dā'ī: Bu daḫī ol devir şu'arāsından ve vilāyet-i Germiyān'ıñ ḳuẓāt-ı ẓurafāsından, ma'a ẕālik mezbûr Süleymān Şāh'ıñ nüdemāsından olub, ḫayli şöhret bulmuş idi. Ḫuṣûṣā Ferruḫ-nāme nām bir risāle naẓm idüb rezm ü cenge müte'alliḳ nice teşbīhāt-ı rengīn īrād itdikden ġayrı teressül-i meslûbından ba'ẓı münşe'āyile daḫī küllī iştihār virmişidi. "Bu beyt Ferruḫ-nāme'-sindendir" diyû Mevlānā 'Āşıḳ yazmışdır:

Beyt:

Eğer dilden gelen elden geleydi,
Gedālar kalmayub Sulṭān olaydı.

Neşr: Ve Mevlānā Laṭīfī bu maṭla'ı īrād itmişdir:

Maṭlaᶜ:

Gözüm hiç gördiğin var mı bi-ḥaḳḳı sûre-i Ṭāhā,
Benim yarim gibi fitne, benim göñlim gibi şeydā?

Neṣr: Ve ammā Sehī Beğ merḥûm ġayr-ı mükerrer bir muḫteraᶜ ġazelini īrād itmişdir ki, ṭarzı ḫaylice maḳbûldür:

Şiᶜr:

Eyā ḫurşīd-i meh-peyker,
Cemāliñ müşterī-manẓar.

Ne manẓar manẓar-ı ṭāliᶜ,
Ne ṭāliᶜ ṭāliᶜ-i enver.

Yüziñdir āyet-i raḥmet,
Öziñdir maẓhar-ı ḳudret.

Ne ḳudret ḳudret-i Ṣāniᶜ,
Ne Ṣāniᶜ Ṣāniᶜ-i Ekber.

Süleymān sīreti sende,
Sikender ṣavleti sende.

Ne ṣûret ṣûret-i Yûsuf,
Ne Yûsuf Yûsuf-i server.

Felek saṭrancını ütdiñ,
Saᶜādet milkini tutdıñ.

Ne milket milket-i devlet,
Ne devlet devlet-i Ḳayṣer.

Kapuñda kulları̄ñ bī-ḥadd,
Velī kemter kulıñ Aḥmed.

Ne Aḥmed Aḥmed-i Dāᶜī,
Ne Dāᶜī Dāᶜī-yi çāker.

CÜLÛS-İ SULṬÂN MÛSÂ BE-SERĪR-İ SALṬANAT-I ᶜUẒMÂ DER-PÂYTAḪT-I EDİRNE Fİ ᶜAHDİ'L-FETRE MİNE'L-EZMİNE

Li-Münşiihī:

Gelmelü olsa şāhid-i iḳbāl,
ᶜİzz-i devletle eyler istiḳbāl.

Ḫāṭıra gelmeyen merāmla kām,
Rām olur ādeme bilā-ārām.

Oldı Mûsā'ya çünki luṭf-i Ḫudā,
Gösterirse n'ola yed-i beyżā.

Nitekim ejderi ᶜaṣā oldı,
Âña ᶜiṣyān iden fenā buldı.

ᶜÂḳibet millet-i Süleymānī,
Ḫān Mûsā'ya oldı erzānī.

Līk ḫatmin bu devletiñ kıla,
Ẕāt-ı Muḥammediyye'de ᶜiyān.

Âña ᶜarż ide gencini maṭlab
Âña ḳuvvet vire ᶜamûd-ı neseb.

Bir vilāyet ki, zümre zümre yād ayağı musallaṭ ola, hafta hafta sarīr-i milkine bir şehriyārıñ cülûs itmesi ᶜaceb olmaya! Ve bir ḥavża-ı ḥükûmete ki, ᶜasker-i Tātār ayağı dem be-dem istīlā mertebelerin bula, māh-be-māh bir fermān-kārıñ ẓuhûr itmesi müstaġreb olmaya!

Bāyezīd Ḫān ki, Tīmûr'ıñ cinsinden iken genc gibi nihān oldı. Rûm illerine ba^cd ez-muḥārebe müstevlī olan Süleymān Şāh'ıñ ḳuvvet-i salṭanatı izdiyād buldı. Lākin nûş-ı cām-ı şarābdan bir ān ḫālī olmazdı. Keyfiyyet-i renc-i ḫumār ve derd-i ḫumārını neş°e-i cām-ı ḫoş-güvār ta°ḳīb itmekle bir sā°atcık ayağı elden ḳomadı. Ḥattā ṣabûḥı daḫī şürb (b51) idüb ve vaḳt-i teẕyīl itmekle, devr-i °ahd-i salṭanatı ḫ^vāb-ı ġaflet lāzimelerini, sekr ü ḥayret muḳaddimelerine taḥvīl eyledi.

Li-Münşiihī:

Bāde ile memleket berbād olur,
Salṭanat eyvānı bī-bünyād olur.

Çün āña ümmü'l-ḫabāyiṣdir laḳab,
°Āḳil ānıñ, içmek olmaz rûz u şeb.

Ḫaṣma ṣununca şarāb merg-i ayık,
Ne el āsûde gerek ne ayak.

Tīmûr-ı Gûrkān ise ba°d-ez **(47a)** vefāt-ı Bāyezīd Ḫān dīde-i intiẓārile nigerān ve iltifāt-ı bī-gīrānla teraḳḳub-künān idi ki, evlād-ı emcādından biri āsitānesine taḳaddüm eyleye. "Milk-i mevrûşımızı bīgānelere revā görmeñ" diyû söyleye. Tā ki, ẓihnde merkûz olan luṭf u kerem ve tefvīż-i ḥükûmet ve irsāl-i tīġ u kemer ve tûġ u °alem lāzimeleri °āyīn-i Moġol-i ġûl-sirişt olan ḳażā-yı mübrem soñında pey-der-pey ẓuhûr eyleye. Zīrā ki, Tīmûr kendüsi bi'ẕ-ẕāt milk-i düvvümde ṣābit-ḳadem olmak muḥāl idi. Hind ü Sind ve İrān u Tûrān'da °alāḳa-i keşīresi olan şehriyār bu maḳûle mesāfe-i ba°īdede mütemekkin olmak, bir netīcesi yok ḫayāl idi. Farażā ki, evlādından birisini

alıkosa, yanına vāfir °asker virüb "Milk-i Rûm'ı żabt eyle" dise, mümkinü'l-ḥuṣûl olmayacağını bilürdi. Sulṭān Muḥammed Ḫān gibi, cehl-i rezmile şöhre-i cihān olan noyīn-i İskender-i Tûrān ve Süleymān Şāh gibi şehriyār-ı memālik-nişān deryānıñ iki cānibini ḳablayub ahāli-yi vilāyet kendülere teba°iyyet kılub gitdikce ḳuvvet bulacakların bilürdi. Ol sebeb ile şehzādeleriniñ teveccühine teraḳḳub kılurdı. "Bāri minnetde bulunub, cihān-gīrlik ḳavā°idin icrā itmiş olayın" diyû yollar gözedirdi. Şehzādegān ise, āteş-i celāl-i iştiġāl ile istiḳbālden ḫavf iderdi. "Mekr ile inḳıṭā°-i nesl-i °Oṣmāniyān mühimmātına iştiġāl ide" diyû miḥnet ü elem çekerlerdi. Ol sebebden Cenāb-ı Tīmûr'a mürāca°atları ve irsāl-i tuḥaf u hedāyā ile °arż-ı ḫulûṣ, ve ammā muṭāba°atları müyesser olmamışidi.

el-Ḳıṣṣa, Timûr Ḫān ki, Semerḳand cānibine revān oldı, mā teḳaddemden ḥavāli-i milk-i Rûm'da ḳarār iden Tātār ṭāifesini °umûmen yanınca bile kaldırdı. Bu bābda Yıldırım Ḫān'ıñ vaṣiyyetini icrā ve ānuñ gibi küfrānü'n-ni°meleri izāle vü ifnā kıldı. Nihāyet fi'l-cümle ġubār-ı ḫāṭır gösterdi. Nedir kim, "Şehzādegān-ı ẕī-şān, ba°de'l-muḥārebe bu cānibe mürāca°at itmediler" diyû Kırşehri'ni ve Sivrıḥiṣār'ı ve Beybāzārı'nı, Karaman-Oğlı'na virdi ve Ḳasṭamonı ve Kandırı ve Ḳal°acik nevāḥīsini Ḫālid bin Velīd neslinden olub, ol memālike temellük-i ḳadīm olan İsfendiyār'a revā gördi. Bu maḳûle dād-īstād ve riḥlet-i °asākir-i Tātār-nijāda sene-i erba°a ve şemāni-mie-i Hicrī(804/1402)'niñ evāḫirinde ṣudûr buldı.

Li-Münşiihī:

Kıldı Tīmûr ol zamān kim irtiḥāl,
Her diyāra düşdi nār-ı iḫtilāl.

Kalmadı bir köy ki, yağmalanmaya,
Kul keniz olmaya evlād u ᶜiyāl.

Ḥakk Taᶜālā ol amānsız leşkeri,
Eylemişdi naṭār-ı nār-ı celāl.

Anlara meyden leẕīẕ olmuşdı ḫûn,
Yanlarında sanki kān içmek helāl.

Ve bi'l-cümle Tīmûr Ḫān ki, dāru'l-mülk-i ḳadīmine gitdi, ol āna dek ordusında maḥfûẓ tutulan Mûsā nām şehzāde-i celālet-nişānı ve cenāze-i Yıldırım Bayezīd Ḫān'ı, Germiyān-Oğlı Yaᶜḳûb Beğ'e teslīm itdi: (b51) "Ṭaleb itdikde Sulṭān Muḥammed Ḫān cenābına gönderesin" diyû ısmarladı. Fe-lā-cerem Muḥammed Ḫān-ı muẓaffer-ᶜalem ki, Tīmûr vilāyet-i ᶜAcem'e mürûr itdüği eşnāda Bursa pāy-taḫtına vardı, bilā-nizāᶜ cālis-i serīr-i milk oldı. Nihāyet birāder-i mihteri Şāh Süleyman Şāh ile mudārāt içün niçe eyyām ıẓhār-ı sikke vü ḫuṭbe ile ḳıyām itmedi. Ḫuṭabā-i menābir-nişīn birāder-i büzüg-vārı ile kendüyi maᶜan ẕikr itmeğin münāsib gördi. Ol eşnālarda birāderi Mûsā Ḫān ve naᶜş-i cenāze-i Sulṭān maᶜan kendülere gönderildi. Meyyitini kenz gibi defīn ve kendülerden genç olan li-eb ve ümm birāderini iḥyā ḳaṣdine yanlarında riᶜāyet-ḳarīn idüb alıkomışlardı.

Baᶜżı müverriḫīn ki, diğer birāderleri Sulṭān Mûsā ᶜĪsā'ya muᶜārıż oldı, şerīᶜat-ı Museviyye, rüsûm-i millet-i ᶜĪseviyye'yi nesḫ

(47b) itmek ḫāṭırasıyla üstine yürüdi. Lākin Emīr ᶜĪsā, "Ẓuhûr-ı Ḥażret-i Mesīḥā nāsiḫ-ı dīn-i Mûsā olmuşdur" diyû karındaşını göze göstermedi. Zuᶜmınca izāle-i mülk ü devletini muḳarrer kıldı. "Bu minvāl üzre niçe ḳīl ü ḳālden soñra Karasi vilāyetinde iḫtiyār-ı ceng ü cidāl mirāran iştiġāl-i āteş-i ḳıtāl kılındı" didikleri tafṣīl-i ġayr-i vāḳiᶜdir. Zīrā ki, Süleymān Şāh Sulṭān Muḥammed'iñ izālesi ḳaṣdına Anaṭolı'ya geçmek, bir iki defᶜa muḳābil olub, ḥālāt-ı intişār u inhizāmı birbirinden seçmek mertebesine varınca, Sulṭān Mûsā Muḥammed Ḫān'ıñ yanında bulunduğı, baᶜdehû ḥüsn-i icāzeti ile Rûm-ili'ne revāne kılındığı eṣaḥḥ-ı vāḳıᶜadır. Bā-ḫuṣûṣ ᶜan ḳarīb tafṣīl olınacakdır. Ve bi'l-cümle bu ḥaḳīriñ tetebbuᶜında aṣlā Sulṭān Mûsā ᶜĪsā ile ceng itmemişdır. Nitekim Sulṭān ᶜĪsā, Süleymān Şāh'la muḫāṣamet itmek müyesser olmayub dört kerre ceng ü cidāli ve tesḫīr-i mülk ü devlet içün ḥarb u ḳıtāli Sulṭān Muḥammed Ḫān'la vāḳiᶜ idüği ḥadd-i taḥḳīḳa yetmişdir.

SULṬÂN MÛSÂ BİRÂDER-İ MİHTERİ, SULṬÂN MUḪAMMED ḪÂN CENÂBINDAN İḪSÂN Ü İLTİFÂTLA ENGÜŞT-NÜMÂ OLDUĞI VE RÛM-İLİ YAKASINA GEÇÜB İᶜTİLÂ-İ ŞÂN BULDUĞIDIR

Şol zamān ki, Süleymān Şāh dāru'l-mülk Edirne'de mālik-i bārigāh ve Muḥammed Ḫān-ı ẓafer-dest-gāh, pāy-taḫt-ı Burûsa'da mālik-i milk-i sipāh olmuşidi, muḥārebāt-ı Sulṭān ᶜĪsā Muḥammed Ḫān'la dört kerre hüveydā olub, Sulṭān Mûsā, birāder-i ᶜazīzi Sulṭān Muḥammed'iñ ḫayāle-i riᶜāyet-nevālesinde ḳarār u temekkün bulmuşidi. Yaᶜnī ki, mühimmāt-ı ḫurûc u ẓuhûrdan bir nesneye mālik

değildi. Leşkerine ve ḫazīnesiz şāhid-i ḥarām yüz göstermeyeceğini bilürdi. Ḥareket ü cünbüşe mütehālik değildi. Lākin devlet-i Sulṭān Muḥammed Ḫān'a müterakḳıb idi ki, kendüyi daḫī behre-mend eyleye ve eyyām-ı saᶜādetinde bir livā-yi ḥükûmet-iḥtivā ile ᶜiẓam-i şān ve iᶜtilā-i ᶜunvān bula. Vaḳtā ki, Süleymān Şāh Burûsa pāy-taḫtına geldi, bir-iki defᶜa Sulṭān Muḥammed ile muḳābil olub, izālesine ḳaṣd itdi. Ḥattā ṣûret-i teġallübe nümāyān olub, Engürī'de temekkün itdi ve eṭrāf u cevānibe emrler gönderüb tekrār cemᶜ-i leşker-i bī-şümār idüb, Sulṭān Muḥammed'i taᶜḳīb niyyetine teşemmür itdi.

Li-Münşiihī:

Düşürüb furṣatı Sulṭān Mûsā,
Didi ey Ḫüsrev-i gencīne-nümā,

Ben kulıñ Rûm-ili'ne eyle revān,
Elim al, ṣun baña şimşīr u sinān.

Tā ki, aᶜdāya virem ḫaylī elem,
Çekeler miḥnet ü ḫüsrān ü nedem. (b52)

Bir daḫī kılmayalar bunda ḳarār,
Dir-dimez eyleyeler baḥri güẕār.

Neṣr: Bu minvāl üzre ki, bir şeb, meclis-i şarāb, dāfiᶜ-i şerm ü ḥicāb olub, dāḫil-i bezm-i ḫāṣṣ olan ümerā-i kām-yāb, cenāb-ı şehriyārīden mekārim-i bī-ḥisāb iltimās olunub, herkes maḳṣûd-ı müddeᶜāsını iktisāb ṣadedinde oldukda, Sulṭān Mûsā, Pādişāh-ı ᶜālem-penāha riᶜāyet-i ādābla bir tolu içüb ayağa kalkdı. ᶜArż itmeğe iẕn-i humāyûnların ṭaleb kıldı. Ol merām, ᶜalā mā hüve'l-meʾmûl ruḫṣat-ı şehriyārīye mevṣûl oldukda, şehzāde-i civān-baḫt, bir ṭarīḳla ᶜarż-ı

ḥāl eyledi ki, "Eğer fermān-ı ᶜālem-gīr, bu bende-i ḥaḳīr ḥaḳḳında ẓāhir ve sitīz olursa, icāzetleri ile Emīr İsfendiyār yanına varayın, ḥüsn-i tedārükle deryādan ᶜubûr idüb, Rûm illerine geçeyim. Dāru'l-mülk Edirne'yi bu furṣat ile żabṭ ideyin. Sikke vü ḫuṭbe Pādişāh'ıñ nām-ı şerīfine ola. Bu bende, sāir ümerā kulları gibi edā-i ḫiẕmet-i Pādişāhī'de imtiyāz-ı şān ve mādām ki, cān bedendedir, emr-i şerīflerine muḫālif evżāᶜ-ı nā-hemvārdan ve rıżā-yı ḫāṭırlarını ānen-fe-ānen iktisāb, bu bende-i kemīneniñ ᶜuhdesine ola" didikde, Sulṭān Muḥammed Ḫān, Sulṭān Mûsā'nıñ bu maḳṣûdına müsāᶜade kıldı. Kapusını düzüb levāzım-ı şāhānesini mükemmel kılub ḫayr-duᶜāları ile **(48a)** gönderdi. Emīr İsfendiyār'a ve İstanbul Tekvurı'na ve Eflāḳ ve Boğdān voyvodalarına murād idindüği üzre mektûblar virdi.

Li-Münşiihī:

Virdi ᶜaṭā luṭfına ol Şeh niẓām-ı ḥāl,
Mûsā yolına virmeye ᶜahdine iḫtilāl.

Fe-lā-cerem Noyīn-i muḥterem, himmet-i Şāh-i eᶜazz-i mükerrem ile çekilüb İsfendiyār yanına vardı. Ânuñ ḥużûrında maṭlûba vuṣûl müyesser olmaduğını bilüb, ḥattā murādı ne idüğini bildirmeyüb, Karamān-oğlı dāru'l-mülkine vāṣıl oldı. Henüz mühimmāt-ı ᶜubûra mübāşeret, Eflāḳ voyvodasından mektûb ve ādem geldi. Akıncı ṭāifesinden müteşekkī olmağın, Süleymān Şāh ise, Anaṭolı yakasında ᶜīş ü nûşe meşġûl olub, ol ser-ḥaddleriñ reᶜāyāsı teġallüb-i ehl-i ġāretden ıżṭırāb-ı küllī bulmağın, İsfendiyār'a ḥālini bildirmiş, şehzādegān-ı celīlü'l-miḳdārdan, Sulṭān Mûsā bu cāniblere güẕār itmesini iltimās idüb, küllī minnetler itmiş.

Li-Münşiihī:

Kişiye ṭāliᶜi idince yārī,
Olur āña muvāfıḳ rûzigār.

Âña kim, yüz tuta bir bir murādāt,
Vücûdın karşular envāᶜ-i ḥācāt.

Neşr: Yaᶜnī ki, Eflāḳ voyvodası Mirço böyle tedbīr itmiş ki, Sulṭān Mûsā'yı dāmād idine ve taḫt-ı ḥükmindeki memleket ᶜarûsını kendiniñ duḫter-i meᵓnûsı gibi naṭᶜ-ı murād üzre taṣarruf eyleye. Tā ki, Akıncılar şerrinden ol vilāyet ḫalḳı emīn ola ve ne anlara daḫī kimesne el suna ve ne ᶜazīmetleri taḥaḳḳuḳ bula.

el-Ḳıṣṣa, Sulṭān Mûsā ki, bu ḫaberleri Emīr İsfendiyār'dan işitdi ve gelen mektûblara bir bir naẓar itdi, ḫāṭırı ḫurrem olub, tekrār Sinob iskelesine vardı. Sefāyin-i nuṣret-refāyinle deryādan ᶜubûr idüb, Eflāḳ vilāyetine vāṣıl oldı. Mirço voyvoda ki, ḳudûm-ı Noyīn'e kām-baḫtī tutdı, ber-vech-i iᶜzāz u ikrām karşu çıkub, envāᶜ-ı iclālle kondurub, ḫuṣûṣā ki, gûne-gûn peş-keşler çeküb, ᶜubûdiyyet kıldı ve bi'l-cümle Sulṭān Mûsā'nıñ evvelā ᶜarûs-ı memleket-firāşında murādı (b52) ḥāṣıl oldı, ṣāniyen Süleymān Şāh'ıñ şürb-i müdāmından rencīde ve aḥvāl-i ġaflet-meālinde āzorde ve remīde olan Rûm-ili beğleri gürûhā-gürûh biᶜat ve tebaᶜiyyet ümīdine ḫāk-i pāylerine vuṣûl buldı. Ammā Süleymān Şāh'a ki, bu ḳażıyye maᶜrûż oldı, derûn-ı bīrûnı āteş-i kīn ü ıżṭırābla toldı, el isterlerden iken ayakdan çıkmak lāzım geldi, burun fikrinde iken kulak zaḥmeti vücûdına elem virdi. Bilā-teᵓḫīr ılġarile İstanbul'a geldi. Tekvurına baᶜżı yerler temlīkini taᶜahhüd idüb, deryādan ᶜubûr itdi. Eğerçi ki, viṣāl-i şāhid-i milk temennāsını

arzû idüb giderdi, lākin şarāb-ı nābdan baş kaldırmayub mecrûḥīn nahḍın itmeyüb, mezbûr ḥīn-i ḥareketi göstererek giderdi. Zīrā ki, mezbûr vezīr ᶜAlī Paşa Engürī derenginde vefāt itmişidi. Ânıñ memātı devlet-i Süleymān Şāh'ıñ niẓāmını iḫtilāle virmişidi. Vaḳtā ki, Süleymān Şāh, Edirne'ye toğrı revāne oldı, Sulṭān Mûsā, müretteb ve müsellaḥ leşkeri ile āña muḳābil oldı, geldi. Bir ṣaḥrā-yı vāsiᶜde turuşdılar, ḥarb u ḍarb mühimmātına cān u gönülden uruşdılar. Fe-ammā ümerā-yı Rûm, fitne ve bīdārlıkdan ḫālī olmadı. Kimi berüden öte ve kimi öteden beri dönüb mütābaᶜat gösterdi. Ne ḥāl ise, altı yedi yıldan berü Süleymān Şāh velī-niᶜmetleri idi. Ḫuṣûṣā muṣībet-dīde ve miḥnet-keşīde şehzāde-i ᶜālī-himmetleri idi. Ḥālā ki, ekṣeri yine andan rû-gerdānidi. Bahāneleri idmān-ı şarāb-ı erğuvāna müteᶜalliḳ olan ıżṭırāre idi. Ve'l-ḥāṣıl kimi maḳtûl u kimi ḳātil ve kimi müteferrid ü kimi māyil, ᶜalā külli ḥāl, nuṣret ᶜasker-i Süleymān Şāh'a muḳarrer oldı ve ḳesr u hezīmet Sulṭān Mûsā'ya yüz tutub kaçarak ḫalāṣ buldı. Nice kerre bu minvāl üzre ḳıtāl ve mā-beynlerinde ceng ü cidāl ki olurdı, her birinde Sulṭān Mûsā münhezim olub kurtulurdı ve ol ḥavālīdeki tağlarda gezer yürürdi. Tekrār cemᶜiyyet idüb, furṣatın düşürdükce Edirne'ye ᶜazīmet kılurdı.

Naẓm:

Metāᶜ-ı devlet-i dünyā ne tuḥfe nesne olur,
Cihānda dest-res ol dürre az kimse bolur.

(48b) *Hezār ceng ü cidāl eylese kesel gelmez,*
Vücûd-ı ṭālibe mā-dāme kim, ḫalel gelmez.

Zamāne salṭanatın Ḥaḳḳ ᶜaceb ᶜazīz itmiş,
Bu yolda nice ṭaleb-kārı zīr-i ḫāk itmiş.

el-Ḳıṣṣa, Sulṭān Mûsā bu derdile ṭağlara düşdi. Süleymān Şāh Edirne dāru'l-mülkiniñ bāğ-ı rāğında ᶜīş ü nûş itmeğe dürüşdi. Sulṭān Muḥammed ise, furṣatın düşürüb yine pāy-taḫt-ı Burûsa'ya cülûs ile merāmına irişdi. Bi'l-āḫare yine ceng ü cidālleri fayṣal bulmadı. İkisi de biribiri ḳaṣdına leşker çekmeden ḫālī olmadı. Niteki, ḳudemā-yı ḥükemā dimişler, bu mażmûnı bu yüzden taḥḳīḳ itmişlerdir:

Li-Münşiihī:

Bir ᶜacebdir ki, bir vilāyetde,
Mümteniᶜdir, sığa iki Sulṭān..

Sığışur bir ḫarābe evde, velī,
Nice dervīş-i bī-ser u sāmān.

Neşr: ᶜÂḳıbet yine Mûsā evbāş u levend ü ḳallāş zümresinden bir cemᶜiyyet-i ᶜuẓmā peydā kılub, tekrār Edirne'ye toğrı yürüdi. Baᶜżı ümerānıñ iḫbār u ilḳāsıyla bu kerre gelince tedārük gördi. ᶜAle'l-ḫuṣûṣ Miḫāl-oğlı Muḥammed Beğ'iñ bir yaña, Koyun Mûsā'sı nām merd-i mübrem bir yaña noyın nüvvābına delālet itdiler. Kendü devletlerine bāᶜiş olmağiçün ansuzın pāy-taḫt-ı Edirne'ye ᶜazīmet itdiler. Şol (b53) maḥalde ki, zemīn ü zamān āşār-ı nev-bahārıyla gülistān-ı cinān olmuşidi, Süleymān Şāh-ı kām-baḫt u kām-rān bezm-i şarāb-ı erğuvān idüb serv-ḳadd-i gülᶜiẕār ve lāle-ḳadd ü semen-ruḫsār sāḳīler elinden dost-kāmī nûşına koyulmuşidi. Ḥattā Edirne ḥammāmlarından ṭabᶜ-ı laṭīfine muvāfıḳ bir germābede ᶜīş u nûş ṣafālarını devr-i cāmiyle ḫoş görmişidi. Vaḳt-i ṣubḥ-i kāẕibdeki karavollar biribirine buluşub leşkeriñ öñi şehre girmelü oldı. Henüz Süleymān Şāh ğāfil ve silāḥ-ı rezmile atlanmadan berī ve lā-yaᶜḳıl

idi. İttifāḳ ümerāyla Koca Evrenos Beğ vardı, vāḳiᶜ-i ḥāli bildirüb "Devletle atlanuñ Pādişāh'ım!" diyû ḫaber virdi, yine müeşşir olmadı. "Beni bir miḳdār ḥużûr ve rāḥatda komazsız" diyû cevāb virdi. Der-ᶜaḳab Kol Ağası Ḥasan Ağa gönderildi. "Emek-dārān-ı ḳudemādan olmağla kelimātı teᵓşīr ide" diyû fehm olundı. Hemān geh ağā-yı mezbûr meclis-i ḫāṣṣa girüb söyledi, "Düşman geldi çatdı, atlanıñ" diyû beyān eyledi. Mizāc-ı şerīf-i şehriyārīye güç gelüb mezbûrı tutdırdı. Muḥkem kötekleyüb ᶜarażın yakdıkdan soñra, saçını sakalını yoldırdı. Ağā-yı nām-dār bu ṣûretle ki, bedīdār oldı, "İşte ben gitdim, taḥṣīl-i ᶜizz ü devlete müsāraᶜat itdim, beni isteyen gelsün" didi. Kapu ḫalḳından bir-iki yüz ḥavārine peş-revlik idüb Sulṭān Mûsā'ya vardı, kemāl-ı ğafletini ve bir ḥammāmıñ içinde idüğin ḫaber virdi. Fe-lā-cerem Şehzāde-i muḥterem "Kandadır ol ḥammām?" diyû at sürdi. Ḫaṣmını ḥammāmda avlayub tedārükini görmeği münāsib gördi. Meğer ki, Süleymān Şāh devletle atlanmış, sarāya gelüb ortalığı ḫālī görince iḫtiyār-ı ğaybeti münāsib görmiş. Ḫuṣûṣā ki, ümerānıñ bī-vefālığını ve kol ağasınıñ rû-gerdān olub gitdüğin mufaṣṣalen iẕᶜān kılmış. Kara Muḳbil ve Karaca nām ḥaḳīḳatlü beğler ile şehrden ṭaşra teveccüh itmiş.

el-Ḳıṣṣa, Süleymān Şāh ki, Rûm-ili ᶜaskeriniñ bu ḥālini gördi, kendüden rû-gerdān itdüklerini taḥḳīḳa irgördi. "**el-Firāru mimmā lā-yütāḳ min süneni'l-mürselīn**" mażmûnı mûcebince baᶜżı ḫuddām u ḫavāṣṣıyla İstanbul yolına ᶜazīmet kıldı. İttifāḳ reh-güẕārları bir ḳaryeye uğradı ki, āña Düğenciler dirlerdi, görince Süleymān Şāh'ı teşḫīṣ itdiler. Ardınca gürûh gürûh leşker geleceğini daḫī fehm itdiler. "Müslümānlara bir belā olub nice rûzigār sefer

olunması icāb itmesün" diyū üstine hücūm eylediler. Evvelā Karaca Beğ'i ve Kara Mukbil'i devirdiler. Ba'dehū kendüyi helāk idüb başını Edirne'ye gönderdiler.

Li-Münşiihī:

Budur āyīn-i resm-i çarḫ-ı gerdān,
(49a) *Kimin ḫandān ider kimini giryān.*

Kimi zer tācile mālik sipāha,
Kimi köhne remed bulmaz külāha.

Kiminiñ pisteridir sümbül ü gül,
Kiminiñ ferşi olmuş āteşīn-kil.

İrişince ḳażā ey merd-i āgāh,
Yüzer postunı şīriñ gork u'rūbāh.

Dimişdir fehm iderseñ ehl-i ʿibret,
Ṣadāy-ı ṭabl u kūs şāha nevbet.

Ammā baʿde zamān, Sulṭān Mūsā ol ḳarye ḫalḳına ġażab idüb, Süleymān Şāh ḳatline el uzadan kimseleri buldurub yine ol köyde bir evin içine doldurdı. Kapusın kapayub der-ḥāl o ḫāneyi (b53) āteşe yakub, cümleniñ külini göklere savurdı ve bi'l-cümle Sulṭān Mūsā'ya istiḳbāl-i cāh u celāl ve mühimmāt-ı milk-i devletden teveccüh ü iḳbāl ki, müyesser oldı, dāru'l-mülk-i Edirne'ye toğrılub, sene s̱elās̱e ʿaşar ve s̱emāni-mie (813/1410) ḥudūdında taḫt-ı salṭanata cülūs kıldı. Evvelā birāderine, yaʿnī ki, velī-niʿmet-i mihterine naḳż-ı ʿahd eyledi. Sikke vu ḫuṭbe Sulṭān Muḥammed nāmına olub, kendüsi şehzādelik āyīni üzre hükūmet itmek meşrūṭ iken, kuvvet buldığı gibi, ʿiṣyān u ṭuġyān eyledi. "**eẓ-Ẓulmü kemīnün fi'n-nefsi tuḫfīhi'l-ʿaczü ve**

tuẓhiruhu'l-ḳuvve" mażmūnını evżāʿu eṭvārı ile nümāyān eyledi. S̱āniyā, Rūm-ili beğleri ḥaḳḳında bed-gümān oldı. Nedir ki, "Karındāşım Süleymān Şāh'dan yüz döndürdiler" diyū kendüsi daḫī anlardan ru-gerdān oldı. "Gāh oldı ki, beni daḫī bırakdılar gitdiler. Savaş ber-ṭaraf olınca yanımı beklemediler" diyū ġażbān oldı. Bir gūne renciş ü töhmetleri ile ekṣer-i ümerāyı ʿazl idüb sancaklarını ḥarem-perver olan kullarına tevcīh itdi. Emek-dār olan ümerā-yı ṣāḥib-i kār u bārıñ her birini yavrı şāhin gibi ürkütdi. Zīrā ki, ol āna-dek ʿazl görmemişler idi. ʿAle'l-ḫuṣūṣ nice ḫiẕmetleri muḳābelesinde ol yüzden ihānet iḥtimālin virmemişler idi. Bir incindikleri vażʿı daḫī bu idi ki, mezbūr civān-baḫt-ı muḥterem, ḥadd-i ẕātında saḫī ve ehl-i kerem ve bāẕil-i dīnār u direm olmağın her gāh ki, deryā-yı seḫāsı cūş iderdi, ʿaṭāyāsı kendi kullarına maṣrūf u maḫṣūṣ olub, Rūm-ili ʿaskerinden himmetini dirīġ tutardı. Ve her kaçan ki, beẕl-i baḫşiş ü nevāl bezmine otururdı, akçe ve altunı sīm ü zer ḳadeḥlerine toldururdı. İnʿām itdüği bendelere bu ṭarīḳla ʿaṭā kılurdı. Ve Yeñiçeri zümresiniñ ḫod börklerini nuḳūd-ı zer ü sīmile pür iderdi. Rişk iden mümsik ü baḫīlleriñ ʿayn-ı ṭamaʿların şekūr eylerdi. Bu kerre şāḥid-i ʿizz ü taḫt Sulṭān Muḥammed'e yüz tutmak lāzım geldi. Az zamānda çok şehriyāriyle ülfet eyleyen tāc ü taḫt ol servere müteraḳḳib idüği bā-taḫmīn bilindi. Zīrā ki, aṣḥāb-ı tefriḳa, rūz-be-rūz pervāz idüb, cemʿiyyetleriniñ niẓāmı iḫtilāl bulmakda idi. Göze görinür bir seḫāsı varidi. Ānı daḫī nā-maḥallere itmeğin, ġalaṭ-baḫşiş nāmı ile şöhret bulmuşidi. ʿAle'l-ḫuṣūṣ levend fırḳasından devlete yetişmiş ḥattā çobanlıkdan ileru gelüb bir süri ağnāma mālik olmağla "Koyun Mūsā'sı" diyū meşhūr olmuş bir şaḫṣ-ı nā-dān şeb u rūz nedīmi ve ser-

vaḳt-i ḫâṣṣlarınıñ maḫrem ü hem-nişîni olmağla ḳulûb-i merġûb-i eşrâf muttaṣıl nefret itmekde idi.

Ve mine'l-Ḥavâdiş fî ᶜAṣrih

Ḥâdişe-i ûlâ: Cülûs-i serîr-i milk müyesser ve teveccüh-i şâhid-i baḫt u merâm aḥsen vechile muḳarrer oldukdan soñra, Şeh-Melik-i Aᶜver ki, dûr-dîde-ver gibi rûzgâr-dîde ve tedbîr-güster idi, vezâret ṣadrına lâyıḳ görüldi ve Miḫâl-oğlı Muḥammed Beğ, celâlet-i vâfire ve şehâmet-i bâhiresine binâen, Rûm-ili beğlerbeğiliği erzânî kılındı. Ke-ẕâlik Simavn-oğlı Monlâ Bedreddîn Maḥmûd ve fażîletle eşrefü'l-mevcûd bir monlâ-i dânâ-yi mesᶜûd ḳâḍî-ᶜasker naṣb olundı. Nitekî, ᶜAzeb Ağa nâm emek-dâr mîr-i ᶜalem rütbesi ile kâm-kâr kılınub ẕâtına imtiyâz virildi.

Ḥâdişe-i ṡâniye: Vaḳtâ ki, Sulṭân Mûsâ dâru'l-mülk Edirne'de (b54) kâr-fermâ ve tekmîl-i sikke vü ḫuṭbe ile engüşt-nümâ **(49b)** oldı, evvel-i Nev-bahârda leşker çeküb cihâd u ġazâ meşûbâtına raġbeti taḥaḳḳuḳ buldı. Yaᶜnî ki, târîḫ-i cülûsıñ ikinci senesinde Pravâdî ḳalᶜasını aldı. Baᶜdehû Muturnı ve Köpri fetḥi ile muẓaffer olub, ol ḥavâlîye âteşler saldı. Der-ᶜaḳab Akçabolı ḳalᶜasını daḫî tesḫîr itdi. Bu ẕikr olunan dört pâre ḳalᶜanıñ girifti ile ḳulûb-i aᶜdâsını kemâ yenbaġî tedmîr itdi.

Ḥâdişe-i ṡâlişe: Silivri fetḥine teveccüh itdi ve ol ḳalᶜa-i metînei muḥâṣara-i ẓafer-fercâmıdır ki, ġuzât-ı pür-şükûh, gürûhâ-gürûh ᶜarż-ı ḳudret itdiler. Az zamân geçmedin çokluk saᶜy ü iḳdâm idüb fetḥ olunmak mertebesine ḳarîb eylediler. ᶜAle'l-ḫuṣûṣ vâlid-i

mâcidi Bâyezîd Ḫân vezîrlerinden İbrâhîm Paşa ki, ḥüsn-i reᵓy ü tedbîrle beyne'l-vükelâ engüşt-nümâ idi, ânı İstanbul Tekvurı'na gönderdi. "Üç yıllık ḫarâc göndermez ise, işte vardım" diyû bildirdi. Lâkin ol eyyâmda bir nâ-dîde iḫtilâl-i tâmm ẓuhûr buldı ki, vezîr-i aᶜver-i bed-nâm firâr itmekle eyyâm-ı fetḥ u ẓafer teᵓḫîre kalmağı muḳtażî oldı.

Ḥâdişe-i râbiᶜa: Firâr-ı vezîr, intişâr-ı esbâb-ı tesḫîrdir ki, ol düstûr-ı pür-şürûr-ı aᶜver ḥaḳḳında merkûz olan ḫiyânet-i bî-mer mûcebince firârile İstanbul Tekvurı'na vardı. Mühimmât-ı fetḥ u tesḫîre belki muḳaddemât-ı raġbet-i ṣaġîre vu kebîre tamâm iḫtilâl virdi. Ḫuṣûṣâ Rûm-ili serḥaddiniñ yararı ve ekṣer ḳılâᶜuñ fâtiḥ-i nâm-dârı, tedbîr u riyâsetiñ gevheri, reᵓy-i dil-peẕîr mîşesiniñ şîr-i neri, her biri çâpuk-suvâr muḥârib ve meᶜârik ᶜarṣalarında sâz-kâr teberleri teyyâr, şimşîrleri âteş-bâr beş-altı biñ yarar kulları ve her biri bir küllî kapuya mâlik ve şehâmet ve celâdet ṭarîkına sâlik mîr-livâ oğlı mîr-livâ olan Evrenos Beğ ki, Selânik cânibini fetḥ idüb, ḳurbındaki Yiñice-i Vardâr'da mütemekkin idi, Sulṭân Mûsâ'nıñ baᶜżı evżâᶜ u eṭvârını pesend itmedüğine binâen daᶜvetine icâbet itmedi ve her kaçan ki, ṭaleb olundı, "Bir rûzgâr-dîde pîr-i aᶜmâyın, benden ne isterler?" diyû ᶜârıż eyledi turdı. Âḫir-i kâr, Sulṭân Mûsâ-yı nâm-dâr mezbûrı hezâr ibrâmla yanına getürtdi. Ṭaᶜâm çiğnerken imtiḥânen öñine bir tebsi bişmiş kurbağa yaḫnisi kodurdı. Evranos gördi ki, körlenmek lâzımdır, itmedüği taḳdîrce başdan çıkması emr-i müteḥammildir, hemânâ gâh kaşuk aramağa başladı, gâh aᶜmâ ṣûretin gösterdi. Ḥattâ berâ-yı maṣlaḥat, bir-iki kurbağayı yedi. Ol meclisden cânını ḫalâṣ idüb gitdi. Elbette baḫt-ı devlet, vaḳâr-ı

Muḫammed'iñ ḫiṣāl-i ḥamīdesinde nümûdārdır. Mûsā'daki evżāᶜ-ı nā-sāz-kār iḳtiżāsınca devleti nā-peydādurur diyû inṭifā-i şemᶜ-i salṭanatı muḳaddemātına mübāşeret itdi.

el-Ḳıṣṣa, İbrāhīm Paşa ki, ḫarāc bahānesiyle İstanbul'a vardı, Sulṭān Mûsā'nıñ erāẕil-perestliği ve Sulṭān Muḥammed' iñ reʾy-i rezīniyle zīr-destliğini taḥḳīḳ itmeğin Tekvur'ıñ ḳalbini daḫī āña merbûṭ kıldı. ᶜUbûdiyyet-nāmelerin alub kendüsi cenāb-ı Sulṭān'a ᶜazīmet itdi. Berû cānibden Şāh Melik-i Aᶜver muttaṣıl Muḥammed Ḫān'a mektûb salmakda idi. Ke-ẕālik Evrenos Beğ gibi emīr-i kebīr-i nām-ver ᶜubûdiyyet-nāme-i mükerrer salub "Hemān yürüsünler, cümle ümerāyı rikāb-ı humāyûnları ḫiẕmetinde bilsinler ve bu bende-i (b54) ḥaḳīri de cümleden muḳaddem çehre-güster ḳıyās itsünler" diyû iᶜlām itmekde idi. Fe-lā-cerem, günden güne ruesā-yı ᶜasker, Sulṭān Mûsā'dan nefreti muḳarrer idüb, Sulṭān Muḥammed ḳudûmına müteraḳḳıblar iken, ḥikmet Allāh'ıñdır, Gelibolı maᶜberi ānıñ żabṭında olmağla, sühûletle ol maḥalden geçemediler. Saᶜādetle **(50a)** Burûsa'ya gelüb iḳtiżā-yı zamānla birkaç gün ḳarār u ārām eylediler. Tā ki, Şāh Melik-i Aᶜver, İstanbul Tekvurı ile ᶜahd-i ḳarārı muḳarrer eyledi, ᶜāḳibet ol vesīle ile Baḥr-i Ebyaż'ı geçdi, İnceğiz nām maḥalle muḫayyem-i ḫıyām-ı nuṣret ḫitām buyuruldı.

el-Ḳıṣṣa, Şāh Melik bu ṭarīḳla rāh-ı ḫiẕmetde dāmen-der-meyān, Bāyezīd Paşa ise, ṭarīḳ-ı reʾy ü tedbīrde bād-ı vezān gibi pûyān olub, bu vechile tedārük gördiler ve eṭrāf u cevānibe nāmeler gönderüb, muḥaṣṣal-ı kelām, Evranos Beğ ve oğlı Muḥammed Beğ ve Miḫāl oğlı ᶜAlī Yaḫşī Beğ, ᶜarż-ı iṭāᶜatde cümleden sebḳat idüb, sāir

oğulları daḫī biᶜatde onlara mütābaᶜat idüb, her cihetle iclāl ü istiḳbāl pā-bûs-ı devletiyle kendülerin bāhiru'l-iclāl itdüklerinde Mûsā Ḫān ki, ᶜaskeriñ biᶜatini tuydı ve ümerā-i kirāmıñ tebaᶜiyyetini işitdi, bi'ż-żarûre Edirne'den kalkub, Lāz vilāyetine gitdi. Lākin yanındağı leşker gürûh gürûh ᶜavdetle Sulṭān Muḥammed cānibine yetdi. Ancak yanlarında kapu kulları ile akıncı ṭāyifesi kaldı. Anlar daḫī żaᶜf-ı ḳalb ḥāṣıl idüb, birer birer her yaña at saldı. Bu eşnāda Sulṭān Muḥammed Ḫān, ılgār-ı barḳ-reftāriyle pûyān olub ardına düşdi. Göz açdırmayup nāḥiye-i Samako'da ol maḫdûma yetişdi. Taḳaddüm iden delīlinden Bāyezīd Paşa ve Baḫşī Beğ nāmındaki emīr-i memālik-güşā kendüyi tutdılar. Sulṭān bī-ḳayd ve şīr-i jiyān-ı ṣāḥib-ṣayd iken bend-i elīme çekdiler. Ḥattā keşān ber-keşān ᶜizz-i ḥużûr-ı pādişāhīye yetürdiler. Yaᶜnī, "Maḥkûm-ı küfrānu'n-niᶜamıñ cezāsı budur ve sezāsı izālesine müteᶜalliḳ siyāset-i nīgûdur" diyû meʾḫûẕ u merbûṭ cenāb-ı salṭanata getürdiler. Yaᶜnī ki, żarar-ı ᶜāmmdan żarar-ı ḫāṣṣ evlādır diyû ol sāᶜat ḳaydını gördiler. Yaᶜnī ki, vücûd-ı bī-sûdını ᶜālem-i āḫirete gönderdiler. Cemᶜan iki yıldan ziyāde salṭanat itdi ve bir ḳavlde müddet-i eyāleti iki sālle iki ay ve yiğirmi güne yetdi. Ammā eğer ki, terk-i emel kılub ḳavl-i birāder ile ᶜamel itmiş olsa, bünyān-ı erkān-ı devletine naḳż u zelel ve eyvān-ı salṭanatına tezelzül ü ḫalel gelmezdi. Niçe rûzgār, celālet-i ḥükûmetle kām-kār ve übbehet-i riyāset ü eyāletle fermān-kār-ı bülend-iḳtidār olur kalurdı.

Li-Münşiihī:

Pendem ey nev-civān türāst be-dān,
Şode küfrān-ı neberd-i men küfrān.

Neşr: Muḳaddemā, ḫizmetinde bulunan evlād-ı Miḫāl, ümerā-i lāzımü'l-iclāl olmağın, siyāsetleri muḫāl, ancak Tokat ḳalᶜasına gönderilüb, Rûm-ili Beğlerbeğisi nāmındaki devletlû Çārtāḳ-ı Bedevī nām meclis içinde ḥabs kılındı. Mīr-ᶜalem ᶜAzeb Beğ ise, kaçub Eflāḳ vilāyetine gitdi. Ammā baᶜżı mücrimleriñ ḫilᶜat-i ᶜafv ile ᶜaybları örtilüb, ḫaṭā-pûşlığa rağbet gösterildi. Ke-ẕālik ḳāḍī-ᶜaskeri olub feżāyil-i vāfire ile ferīd-i ᶜaṣr u zamān ve teᵓlīfāt-ı keṣīre ile mā bihi'l-iftiḫār-ı devrān olan Simavn-oğlı'na yüz akçe ᶜülûfe-i teḳāᶜudiyle riᶜāyet idüb, fażlına bināen siyāset itmediler. Nihāyet, evlād u ᶜiyāliyle şehr-i İznīḳ'a sürgün buyurdılar. (b55) Bu ḫuṣûṣ, sene-i sitte-ᶜaşr ve ṣemāni-mie (816/1413) tārīḫinde vuḳûᶜ buldı.

Ammā Cāmiᶜu'l-Meknûnāt'da yazar ki, Mûsā Sulṭān-ı ber-geşte-aḥvāli kendü ḫavāṣṣından Saruca nām bir yüzi kara bed-nām müşterī kulı atını seğirleyüb düşürdi ve kendüsini bend idüb, keşān ber-keşān Sulṭān Muḥammed'e yitürdi.

Li-Münşiihī:

Bend eyleyen efendisini kār-zārda,
Küfrān-ı niᶜmet ancak olur rûzgārda.

"Bu Saruca-i sābıḳu'ẕ-ẕikr, Saruca Paşa'dan ğayrıdır diyû baᶜżı müverriḫīn işāret itmişlerdir ve bi'l-cümle Sulṭān Mûsā, iki buçuk sene salṭanat eyledi. Baᶜdehû Hicret'iñ sene-i sitte-ᶜaşer ve ṣemāni-mie (816/1413) ḥudûdında milk-i āḫirete gitdi.

VE MİN ḪAYRÂTİHİ'L-CELİLE Fİ'L-EYYÂMİ'L-ḲALİLE

Şehriyār-ı mesfûr **(50b)** cülûs-i taḫt-ı salṭanatla mesrûr oldığı sene-i mübārekede pāy-taḫt-ı Edirne'deki Cāmiᶜ-i ᶜAtīḳ'ıñ ṭarḥ u resmin itdirdi ve bir mübārek günde temelin bırakdırdı. Vaḳtā ki, eṣer-i binā yeryüzine çıkdı, pādişāh-ı mezbûrıñ resm-i heykelini naḳḳāş-ı ḳażā ḫāk-rīz itdirdi. Ol binā ᶜalā ḥālihī kalub, sоñra Sulṭān Muḥammed Ḫān ᶜaṣrında ğāyete yetdi. Baᶜżı müverriḫīn ḳavlince ekṣeriyā mühimmāt-ı binā Süleymān Şāh-ı bezm-ārā zamānında iḥżār olunmuşdı. Bu taḳdīrce ᶜimāret-i ûlā' anlarıñ, ᶜimāret-i vusṭā Mûsā Ḫān'ıñ ve āḫirīsi Muḥammed Ḫān'a müyesser olub, "**eş-Şeyᵓü lā yüṣennā illā ve ḳad yüṣelleṣ**" mefhûmı yerin bulmuşidi.

VE MİN VÜKELÂİHİ'L-CELİLE

Sābıḳu'ẕ-ẕikr küfrānü'n-niᶜme-i nām-ver-i emekdār ve ḫizmet-kār nāmındaki **Şāh Melik-i Aᶜver**'dir ki, ol şehriyārıñ inḳırāż-ı devleti ᶜalāmet ü ẓuhûr eyleyince ḫizmet eyledi. Baᶜżı āṣār-ı nā-hemvār belürdiği gibi firār idüb, İstanbul Tekvurı yanına vardı. Anda daḫī tek durmayub, Sulṭān Muḥammed Ḫān izdiyād-ı devletine müteᶜalliḳ nice muḳaddimāt-ı ᶜīşe mübāşeret kıldı. Ke-ennehû ẓuhûr-ı übbehet-şuᶜûrını ve kendiniñ pā-best-i erkān-ı vezāreti ile mezbûr Aᶜver-i Deccāl-sīret, Mûsā, ᶜīsā ile kıtāl itdüği ḥālet meyānında daḫī nice şirret ü ḫiyānet itmişidi. Ümmet-i Muḥammedī ẓuhûrına-dek Mûsā ḫizmetinde vekālet nāmı ile rûzgār geçürmişidi.

el-Kıṣṣa, bir aᶜver-i fettān idi ki, insān olan merdümān zümresini görecek gözi yoğidi. Yaᶜnī ki, manẓūr-ı aᶜyen-i aᶜyān olan Ḥaḳḳ-bünyān-ı rû-şināsān fırḳasına mekr u firībi ḥadd-ı ᶜadd ü iḥṣādan artuğ idi.

Muḥammed bin Miḫāl: ᶜOs̱mān Ḫān zamānından berû ṣadāḳatle meşhûr-ı cihān olan dûdmān-ı saᶜādet-nişāndan olmağın Rûm-ili beğlerbeğiligine ve ᶜumûmen serḥaddleriñ leşkerine merciᶜ u melāẕ olmağla devletini temhīd maḳāmāt-ı salṭanatdan ᶜadd itmişidi. Sulṭān Mûsā ḳatlinden soñra mezbûr Tokat ḳalᶜasında ḥabs olmuşdı. Sekiz yıl ḥabs-i elīm ve ᶜaẕāb-ı müstedīm belāsından soñra Sulṭān Murād Ḫān bin Muḥammed Ḫān ᶜaṣrında ḫalāṣ olmuşidi. Ḥattā ānıñ ıṭlāḳıyle bir fitne-i ᶜuẓmā basılmış gitmişidi.

Yaḫşī Beğ: Mezbûr Muḥammed Paşa'nıñ karındaşı yaᶜnī evlād-ı Miḫāl'iñ birisi daḫī mīr-i mezbûrdur. ᶜAhd-i devlet-i Ḫān'da Rûm-ili serḥaddlerinde emīr-i kām-rān idi. Ḥadd-i ẕātında şecāᶜat ve şehāmetle engüşt-nümā-yı aᶜyān olub, kılıcından kan tamardı. Bir dilīr-i büzürg-vār-ı devlet-nişān idi.

Fażlullāh: Ḳudemā-i ümerādan, ḫuṣûṣā işbāt-ı (b55) ḥaḳḳ iden küberādan, Emīr ᶜAbbās neslinden bir ᶜālim-i nām-dār ve müteşerriᶜ-i perḫīz-kār idi. Bir zamān Gekbüze ḳażāsına mutaṣarrıf olub, İstanbul Tekvurı ile ḥüsn-i muᶜāmelesi olmağla Sulṭān Muḥammed'iñ Rûm-ili'ne geçmesine ᶜillet-i müstaḳille olmuşdur. Süleymān Şāh ve Mûsā Ḫān Sulṭān Muḥammed'le ḥüsn-i mudārāta sālik olub, iḳtiżā-yı dīn ü devlet lāzımātını riᶜāyetle her biriniñ

ḫiẕmetinde işbāt-ı ḥaḳḳla ẓuhûr bulmuşdır. Gelibolı'da ḫayrātı ve ḫān-kāhı ve baᶜżı meberrātı vardır.

Baᶜżı müverriḫīn ḳavlince āḫir-i ᶜömrinde Kara Ḫalīl gibi bunlar da rütbe-i ᶜimārete vāṣıl olmuşdur.

VE MİN ᶜÜLEMÂİHİ'n-NEBĪLE

Mevlānā Şeyḫ Bedreddīn Maḥmûd bin İsrāīl ve ᶜAbdu'l-ᶜAzīz ki, Ḳāḍī-i Sımavna oğlı dimekle meşhûr ve ẕû-funûn-i fezāil-i şuᶜûr ve teᵓlīfāt-ı mütenevviᶜa ile maᶜrûf ve mezkûr ve kerāmāt-ı ᶜaliyye ile maᶜlûm-ı aᶜṣār u dühûrdur, bir feylesof-ı nām-dār ve ᶜālim–i mevṣûf-ı büzürg-vār idi. Kendüler vilāyet-i Rûm'da Sımavna ḳalᶜasında toğmuşlardır. **(51a)** Pederi vüzerāsından olmak üzere şöhret bulmuşlar.

el-Ḳıṣṣa, Ġāzī Ḫudāvendigār zamānında vücûde gelenlerdir, Kurᵓān-ı ᶜAẓīm'i ve mücevvedātı babasından görmüş, ceddi Mevlānā Şāhidī'den ve Monlā Yûsuf'dan telemmüẕ itmiş, andan soñra Konya'da Mevlānā Feyżullāh ki, Fażlullāh telāmiẕesindendir, dört ay miḳdārı telemmüẕ eylemiş, baᶜdehû ol vefāt itmekle Müeyyed bin ᶜAbdü'l-Müᵓmin nām ᶜammisi ile Mıṣr-ı Ḳāhire'ye varub Seyyid Şerīf Cürcānī ile şeriketen Mübārek-şāh-ı Manṭıḳī'den okumuş, baᶜdehû üstādı ile ḥacc-i şerīf idüb, Mekketu'llāh'da Mevlānā Zeylaᶜī'den istifāde itmiş, baᶜdehû yine Mıṣr'a gelüb Hidāye Şāriḥi Ekmelü'd-Dīn'den telemmüẕ idüb, Seyyid Şerīf'e şerīk olmuş, ḥattā Seyyid Şerīf Cürcānī her zamānda fażlına iᶜtirāf idermiş. Ve bi'l-cümle Monlā Bedreddīn iştihār-ı feżāyille şol deñlü vücûh bulmuş ki, Sulṭān-ı Milk-ı Mıṣr olan

Ferec bin Barkûk kendüden telemmüz eyledi. Hattā taᶜlīminden Sultān-ı müşārun ileyh hayli telezzüz itdi.

Bu hakīr mütālaᶜasınca Monlā-i müşārun ileyhiñ Şerīf Cürcānī'ye ġālib oldıġı maᶜlûm oldı. Zīrā ki, taᶜlīm-i Sultān efdal-i ᶜülemā münāsib görülmesini tedkīk-i ᶜakl-ı kāmil ile taᶜayyün buldı. Ve bi'l-cümle fāzıl-ı mûmā ileyh cezebāt-ı İlāhiyye'ye mazhar düşdi. Mısr-ı Kāhire'de sākin olan Seyyid Hüseyn Ahlātī huzûrına vardı, anda biᶜat idüb, kerāmāt-ı ᶜaliyyeye vusûl buldı. Baᶜdehû Tebrīz'e dāhil oldı. Beyne'l-meşāyih ve'l-ᶜülemā küllī imtiyāz buldı. Hattā Emīr Tīmûr-ı sāhib-zuhûr ki, Tebrīz'e vāsıl oldı, fuzalā-i diyār-ı ᶜizz-i pür-huzûrında mübāhase-i ᶜaliyyeye me'mûr kılındı. Lākin mebāhis-i külliyyeleri faysal bulmadı. Biriniñ hikmetine ġayrı kāil olmadı. Fe-lā-cerem Mevlānā Cezerī, Şeyh Bedreddīn'i Tīmûr'a vasf eyledi. "Anlar bu meclise gelmeyince bunlarıñ bahsi faysal bulıcakdır" diyû söyledi. Bināen ᶜalā zālik Tīmûr-ı vakûr Monlā-i mezbûrı meclise getürdi, mā-beyn-i fuzalāya hākim nasb idüb, hemān-geh mezbûra takrīr-i mahall itdiler, münākaşalarını bir bir bildirdiler. Bilā-te'hīr cevāb-ı dil-pezīr virdi. Tarafeyniñ rızāları muhakkak olub, çûn ü çerāya birisi kādir olmadı. Emīr Tīmûr ki, müşārun ileyhdeki fazl-ı mevfûrı gördi, cevāyiz-i bī-ġāye inᶜām u ihsān ve mā lā-nihāye ile iltifāt buyurdı. Baᶜde zālik Şeyh Bedreddīn yine Mısr'a vardı. Seyyid Hüseyn Ahlātī vefāt itmiş olmaġın, seccādesi āña teklīf kılındı. (b56) Bir kaç ay anda karār ve mürīdīn-i muᶜattaşını zülāl-i güftārıyla sīrāb u behre-dār itdükden soñra Konya'ya, Baᶜdehû Tīre'ye yetdi. Cezīre-i Sakız hākimi olan aᶜkal-i nasārā şeref-i İslām'ına delālet ider bir rü'yā görüb mûmā ileyhi taleb itdi. Varduġı gibi ānuñ telkīni ile

İslām'a geldi. Nice riᶜāyete mukārin oldukdan soñra Edirne'ye vāsıl oldı. Hattā vālideynini hayātda, hikmet Hudā'nıñdır, Sultān Mûsā kendü birāderi Mevlānā-i mezbûrı kādī-ᶜasker idindi. Ânıñ devleti munkarız oldukda Sultān Muhammed Hān, ayda bin akçe vazīfe taᶜyīni ile iltifāt u ihsān idüb, ehl ü ᶜiyāliyle İznīk'a gönderdi. Gözcisi olub, āhar memālike salıvirilmesini işāret kıldı. Baᶜdehû firārile Emīr İsfendiyār'a vardı. Vilāyet-i Deşt-i Kıpçak anılub, kalem-rev-i Tātār olan memālike vusûl murād idindi. Fe-ammā İsfendiyār, me'mûline ruhsat virmedi. Âl-i ᶜOsmān'ıñ şiddet-i ġazabı havfinden bu hāli iᶜlām idüb, şeyhini pāy-tahta gönderdi. Bu kerre tekāᶜudı, Zaġra dimekle maᶜrûf memlekete temekkün buyuruldı. Etrāf-ı memālikdeki ahibbāsı işidüb huzûrında cemᶜiyyet üzre oldı. Fe-lā-cerem baᶜzı müfsidīn-i mezmûmü'ş-şiyem, Sultān Muhammed'e bildirdiler ki, "Keşret-i ahibbāyile tālib-i saltanat idüġi mukarrerdir" didiler. Kendiniñ telāmīzi meşābesindeki Deylemī, yaᶜnī ki, Mevlānā Haydar-ı ᶜAcemī, bir tarīkla katline fetvā virdi. Tā ki, izālesine **(51b)** Şehriyār-ı rûzgāre ruhsat gösterdi. Ammā ki, fezāyiline nihāyet yoġidi.Te'līfāt u āsārı ve kerāmāt-i velāyet-şiᶜārı ġāyetde çoġidi. Nihāyet meşhûr olanları: Fıkh'a müteᶜallik Letāyifü'l-İşārāt ve Şerhu't-Teshīl idi ki, İznīk'da mahbûs iken tasnīf eylemişdir. Bir dahī Cāmiᶜu'l-Fusûleyn'i ve Maksûd şerhi Menkûdü'l-Cevāhir ve Tasavvuf'a müteᶜallik Vāridāt ve Sīretü'l-Kulûb nām kitābdır. Ve ızhār-ı kerāmāt sadedinde bir-iki defᶜa ihyā-yi emvāt eyledüġi ġāyetle meşhûrdur. Musībet-i vefātı, yaᶜnī ki, ᶜālem-i bakāya rihlet ü harekātı sene-i şemāni-ᶜaşer ve şemāni-mie (818/1415) hudûdında idüġi mestûrdur. Eġerçi ki, Sultān Mûsā'nıñ zamān-ı devletinde bunlardan ġayrı ᶜālim var idüġi maᶜlûm

değildir. Fe-ammā "**Rubbe Vāḥidün yûzenü elfen**" misdāḳınca Mevlānā-yı mûmā ileyhiñ yerini tutmadı ki, mu^cāṣırlarınıñ vücûd bulması mefhûm değildir.

MENÂḲIB-i SALṬANAT-ı SULṬÂN MUḤAMMED ḪÂN BİN YILDIRIM BÂYEZİD ḪÂN

-^cAleyhi'r-raḥme ve'l ġufrān-

Velādeti yediyüz seksen (780/1378) tārīḫinde ve cülûs-ı humāyûnları sekizyüz onaltı(816/1413)'da vāḳi^c oldı. Bu taḳdīrce sinn-i şerīfleri otuzbeşde iken taḫta geçdüği taḥaḳḳuḳ buldı. Fe-lā-cerem Tīmûr cenginde ondört yaşında idi. Onbir yaşında idi diyenleriñ güftārı muḫālif bulunur. Ol neberd-i ^caẓīmden soñra tārīḫ-i cülûsına-dek gāh zümre-i Tātār ile, gāh Ḫāricī nāmındaki eşrār ile, gāh birāderlerine müte^calliḳ olan leşkeri bī-şümār ile, cem^can kırk def^ca savaş itmişdir. Cümlesinde manṣûr u muẓaffer olub, ^cavdet itmişdir. Ve yine ṣevāb-ı ġazādan daḫī ḫālī kalmamışdır. Mihr-i devlet-i ^cOsmāniye zevāle ve baḫt-ı bīdārları surh-āb-ı iḫtilāle yüz tutmuş iken, nīrû-yi bāzû-yi şīrāne ve ṭāli^c-i müsā^cid-i merdāne ile ol iḫtilāli bi-^cināyeti'llāh niẓāma mübeddel kılmışdır.

Li-Münşiihī:

Nev-civān idi (b56) *velī pīr-i vaḳār,*
Kām-rān idi ġażanfer-kirdār.

Tehemten-heybet idi ḫaylī neberd,
Güstehem-ṣavlet idi kīne-güẕār.

Nereye gitse ẓafer, bedreḳası,
Kanda ^cazm eylese, nuṣret, dündār.

EVLÂD-I EMCÂDLARI

Sulṭān Murād, Sulṭān Maḥmûd ve Sulṭān Yûsuf ve Sulṭān Muṣṭafā ve Sulṭān Aḥmed'dir ki, mezbûrān, Sulṭān Yûsuf ve Sulṭān Aḥmed, maraż-ı vebādan ve Sulṭān Aḥmed-i āḫar imtilādan peder-i sa^cd-aḫterleri zamānında vefāt eyleyüb, ammā Sulṭān Muṣṭafā, babası veṣiyyetine rıżā göstermeyüb, ḫuṣûṣā ri^cāyet-i ādāb ṭarīḳını mer^cī tutmayub, ṭaleb-i tāc u taḫt itmekle ^casker çekdi. Gözlerine mil çekdi. Gözlerine mil çekdikden soñra dār-ı āḫirete riḥlet itdi.

Ḥilyeleri: Güler yüzlü, sükkerīn sözlü, müdevver-çehre, şecā^cat-behre, mevzûn-ḳāmet, nāzik-ṭabī^cat, çatma siyāh kaşlu, berrāḳ incü dişlü, kızıl beñizlü, siyāh elā gözlü, alnı ve sīnesi küşāde, celālet ve şehāmeti āmāde, ṣabûr u ġayûr ve mehīb-i bī-neheb ve vaḳûr pādişāh idi. Üslûb-ı destārı nezāketle perīşān, külāh-ı zer-keşi, ancak yukarısından nümāyān, libāsı yaraşık, reftārı yakışık, kerem-kār ve bülend-iştihār şehinşāh idi. Ḥattā ba^cde'l-iḫtilāl vilāyet-i Rûm-ı bunca ḳıtāl ü cidālle muntaẓamü'l-aḥvāl itmesi mülûk-i eṭrāfa mesmû^c u mefhûm idi. Evvelā Tīmûr Ḫān'dan Şāhruḫ Mīrzā ve sāyir bûniyān-ı milk-ārā fetḥ-nāmeler ve taḥsīn ve ^carż-ı muḥabbet ü āferīn itdikleri bi'ẓ-ẓāt kendülerle ṣudûr iden çihl-rezm, tā memālik-i Ḫorāsān u Kirmān u Ḫ^vārizm şöhret bulub, ṣāḥib-i ^cazm ve ġālib-i cezm idiklerini leşker-keşān-ı eknāf cezm eyledikte Münşeātü's-Selāṭīn'de yazılan nāmelerinde daḫī ma^clûm idi. Kendüler muḥārebe-i kübrādan soñra, livā-yı Amāsiyye'yi maḳarr idindiler ve peder-i

bürüzg-vârı dām-ı aᶜdâya giriftâr oldığını bildiler. Baᶜde'l-cezaᶜi'l-kebîr ve'l-fezaᶜi'l-vefîr, ser-rişte-i **(52a)** reʾy ü tedbîre el urdılar. ᶜUkalā vü ümerāyile meşveretleri bu ķażıyyede ķarār eyledi ki, evvelā cāsûslar gönderüb, muḫālifîniñ aḥvālini bileler. Vilāyet-i Rûm'da kışlar mı, yoksa çekilir gider mi, taḥķîķ kılalar. Andan soñra îcāb itdüğine göre tedārük göreler. Zîrā cünûd-ı Tātār ki, memālike müstevlî oldı, her mîşeniñ dibinde bir bebr ü peleng yatub, ol nerre-şîriñ izālesine ķaṣd ü āheng eyledikleri taᶜayyün buldı. Fe-lā-cerem, ol eşnāda kendüler muᶜasker u muḫayyem olan Tokat'dan göçdiler, menzil be-menzil Amāsiyye'ye müteveccih oldılar. Eşnā-yı rāhda öñlerine gelen ḫar u ḫāşākiñ taṭhîrine saᶜy ü himmetini münāsib gördiler.

VE MİNE'l-ḪAVÂDİŞ Fİ ZAMÂNİH Fİ'l-BEVÂᶜİŞ Lİ-ḪARBİHİ VE SULṬÂNİH

Maḫfî olmaya ki, bu defᶜada silk-i taḥrîre gelen vāķıᶜāt ve aḥvāl-i Muḥammed Ḫān-ı lāzimü'l-iclāliñ şehzādeliği zamānında ṣudûr eyleyen, yaᶜnî ki, muḥārebe-i kübrādan soñra tārîḫına varınca ẓuhûr eyleyen ḥavādiṣ-i ᶜuẓmādan baᶜde'l-cülûs bürûz idecek ḥarb u ķıtāl ve feterāt-ı nuṣret-meāl, maḥallinde işāret olunacakdır. Zîrā ki, rüesā-i Tātār ve ᶜuṣāt-ı dār u diyāriyle kırk kerre ṣudûr eyleyen kār u zārıñ baᶜżını müverriḫān-ı rûzgār yazmışlar. Cümlesini taḥrîr, bāᶜiṣ-i taṭvîl ü ıṭnāb olur diyû iḫtiṣār semtini tutmuşlardı.

Vāķıᶜa-i ûlā budur ki, dāyimü'l-evķāt Ḫānedān-ı Âl-i ᶜOṣmān'a ᶜadāvet ü ḫilāf üzre olan Emîr İsfendiyār, vaķt-i furṣatdır diyû, her

semtine nigerān ve şehzādeleriñ birer ṭarîķla izālesine raġbet-künān olub, ḫuṣûṣā, Sulṭān (b57) Muḥammed Ḫān'ıñ şebān-rûz furṣatın gözedüb, fikr-i fāsidi bu mażmûnda ķarār itmişdi ki, Tîmûr-ı ṣāḥib-ẓuhûr ve ᶜasākir-i Tātār ıṭlāk olunan üsûd ü gûr, merz-i bûm-i Rûm pîşe-zārında mecmûᶜ u maḥşûr iken kendüsi şehzāde aḥvālini ber-ṭaraf kıla, Sulṭān Bāyezîd'iñ ķatl ü helākine Tîmûr Ḫān'ı taḥrîş ide, baᶜdehû vilāyet-i Rûm bi'l-külliyye kendüye kala. Sāl-be-sāl Tîmûr-ı ṣāḥib-ķırān cenābına birer miķdār hedāyā ile mürāsele-i ᶜubûdiyyet irsāl itmekle, esās-ı bünyān-ı devleti istiḥkām bula.

Li-Münşiihî:

Kaçan oldı ki, rûbāh ola ḍarġama bedel,
Heyhāt ki, şahbāz yuvasın ala zāġ.

Heyhāt ki, İblîs bulub devlete ķurb,
Ṭamaᶜ-ı ᶜaynın ānıñ kaplaya kühl-i ***"mā-zāġ"***.[1]

Bu fikr-i fāsidle hemşîre-zādesi Kara Yaḥyā nām, ᶜaṣrında Rüstem gibi şecāᶜatle şöhre-i enām ve zamānında İsfendiyār-ı rûzgār (diyû) añılan şecîᶜ-i benām, biñ miķdārı dilîrān-ı ceng-āzmā ve her biri beş-on dilāver yerin tutar Türkmān-ı celādet-nümāyile ḥavāli-i Rûm'da gezer yürürdi. İşāret-i İsfendiyār ile maķdem-i şehzādeye teraķķub ᶜarżın kılurdı. Tā ki, nā-gehān bir maᶜberde ᶜiyān ola, her ṭarafdan tîr bārān idüb, zuᶜmınca nuṣret ü ẓafer bula. Fi'l-vāķiᶜ ol dilîr-i muḫtār, hezār ebṭāl ü hezārān mekr u āl ile ẓāhir oldı. Göz açdırmayub ceng ü cidāle koyuldı. Sālār-ı nev-civān, yaᶜnî şehzāde-i celādet-nişān, bi'ẓ-ẓāt elinde tîġ-ı bürrān ve zebān-ı gevher-feşānı

1) Kurʾān-ı Kerîm, LIII (Necm sûresi), 17.

tekbîr-gûyân ve hevâ-dâr olan beğleri ve ağaları pür-ḫâr-künân bir derecede iḳdâm itdiler ki ve bir mertebede ḳıtâle ihtimâm eylediler ki, Kara Yaḥyâ'nıñ leşkeri sındı. Her biri ḳarârı firâra değişdi. Kendiniñ istimâleti müfîd olmadı. Her Türkmân-ı bed-gümân, "**Lâ-ṭâḳate'l-yevm**"[1] naṣṣını vird-i zebân idinüb, cây-ı macrekede turmadı. Ekşeri ḳatl ve ḫûn-i gerdenleri şeyl oldukdan soñra, Kara Yaḥyâ delîl, bacd ez-ḳâl ü ḳîl biñ belâyla Tosya'ya düşdi. Biñ dilîriñ ekşeri, tucme-i şîr u şimşîr olub, bir-iki yüz miḳdârı âdem ile İsfendiyâr ṭarafına cazîmet kıldı. Bâ-ḫuṣûṣ ol târîḫde casker-i şehzâde, ceng ü cidâle âmâde, bilâ-noḳṣân u ziyâde ancak yediyüz dilîr idi. Anlar daḫî ġumûm u ḥüzne giriftâr bir bölük dil-gîr idi. Fe-ammâ şehzâdeniñ uğurın beğendiler. Min bacd ṭâlic-i sacâdeti evc-i şerefde lâmicdür diyû şenlikler itdiler **(52b)** ve bu eşnâda bacżı aḫbârile câsûsları daḫî geldi. Bâyezîd Ḫân'ıñ ṣıḥḥatine, nihâyet-i giriftârlığı miḥnetini ve Tîmûr'ıñ Aydın illerinde kışlamağa niyyetini bir bir carż kıldı.

Vaḳca-i şâniye: Kara Devlet-şâh nâm bir belâ-yı siyâh daḫî memleket-i Rûm'a musallaṭ olub, ḫuṣûṣâ bir ṭarîḳla Tîmûr Hân'dan emâret berâeti ḥâṣıl kılub, ekşeri Ekrâd, eḳalli Türkmân-ı bed-nihâd biñden ziyâde rüsvây mâder-zâde ki, her biri ḳuṭṭâc-ı ṭarîḳ serdârları, nehb-i erzâḳ u emvâle öğrenmiş levend ü evbâşlar ve bed-kirdârlardı. Devlet-şâh-ı bî-devlet ise, Türkmân ümerâsından gork-i bârân-dîde maḳûlesi bir pîr-i diyânet ve dilîr-i sepîd-rîş-i bâ-şehâmet olub, yacnî

1) Kur'ân-ı Kerîm, II (Bakara sûresi), 249. Âyette "**tâkate**" ile "**el-yevm**" kelimeleri arasında "**lenâ**" kelimesi vardır.

ki, "**Ve ke-ẕâlike nüvellî bacḍa'ẓ-ẓâlimîne bacḍan**"[1] faḥvâsınca ol zümre-i ẕemîmeniñ serdârı idi. Noyîn-i civân-baḫt ki, mezbûrın istîlâsını işitdi, câsûslar gönderüb, caskerini ve kandalığını tecessüs itdi. Der-caḳab bir câsûs-ı Cüneydî-laḳab bu aḫbârla yetişdi ki, gümrah-ı mezbûr, altıyüz miḳdârı pür-şürûr ile Ḳafâle'de naṣb-ı ḫiyâm idüb turur. Ferâġ-ı bâlile zucmınca ol memâliki (b57) taḫt-ı taṣarrufında bilür. Şehriyâr-ı kâr-dân bu ḫaberleri gûş eyledi, vaḳt-i furṣatdır diyû riyâḥ-ı riḥletle deryâ-mişâl cûş eyledi. Fe-ammâ ol küstâḫ-ı kallâş, sebük-bâr ılġâr idüb, vardı yetdi. Çarkacılarıñ öñi ve artları cenge taḳaddüm itdi. Fe-ammâ ol küstâḫ-ı ḳallâş ve taḫt-ı ḥükmindeki düzdân-ı evbâş, "**Lehum min Cehenneme mihâdün ve min fevḳıhim ġavâş**"[2] ḥâşâ "Nice herzelerini yersiñ, henüz bir tıfl-ı şîr-hore ve babañ ḥabs ü elemle maḥbûs bî-çâre iken ne yüziñle benim gibi gork-i bârân-dîdeye karşı turursıñ? Yüziñ suyı ile dönmezseñ şimdi cezâñı bulursıñ" didikde Sulṭân-ı nev-civân ol yâve-gûnıñ bu gûne kelimâtına ḫande-künân olub, dilîrân-ı ceng-âzmâya ruḫṣat buyurdı. cAle'l-fevr tîr u bârâna kelle-i gork-i bârân-dîde, gerçekden yârân oldı. Ḥattâ çeşm-i bedine bir ḫadeng urılub eñsesinden çıkdı. Ol zaḫmile atından yıkıldı. Bahâdırlar üşüb, her pâresin kulağınca itdiler. Yanındağı gürûh-ı mekrûhdan cüz'î âdem kurtılub, cümlesi kılıçdan geçdi.

Vaḳca-i şâlişe: Vilâyet-i Cânîk sükkânından câṣi-yi bed-nijâd, İbn Ḳubâd nâm ḍalâlet-nihâdı, memâlik-i şehriyârîden Niksâr ḳalcasını muḥâṣara itdüği mesmûc olındı. Ke-enneû vaḳt-i furṣatdır

1) Kur'ân-ı Kerîm, VI (Encâm sûresi), 129.
2) Kur'ân-ı Kerîm, VII (Acrâf sûresi), 41.

diyû ol kalᶜayı temellük ü teshîr murâd idindi. Yaᶜnî ki, emrine munkâd olan müfsidîn "**Fe-etbeᶜahü'ş-Şeyṭânü fe-kâne mine'l-ġâvîn**"[1] naṣṣına mâ-ṣadak oldılar. Memleket hâlî iken bir maṣlahat göreyüz kıyâs eylediler. Noyîn-i Cem-mikdâra Kara Devlet-şâh demârından soñra teshîr-i hâtır içün nûş-ı câm-ı hoş-güvâr ve birkaç gün sâkiyân-ı lâle-rûyânla seyr-i gül-zâr u gül-geşt-i güzâr üzre iken bir haber ki, semᶜ-i şerîfine vâṣıl oldı, elindeki kadehi yerlere çalub, kûşe-i derûnı hûn-âb ve kîne-i ġayretle toldı. Hemân ol gice sebük-bâr-ı irtikâb-ı ᶜazm-i Niksâr itdi. Zümre-i muhâlifîn bî-haber iken, bir seher zamânı vardı yetdi. Mezbûrânı Kubâd her çend ki, harb u darb lâzimesini bünyâd idüb, leşkerine istimâlet virdi ve defeᶜâtle dahî celâdet idüb, meydân-ı maᶜrekeye at sürdi, ve illâ şîr-i jiyân huzûrında rûbâhıñ ne kudreti var? Kendüsi zahm-nâk, firârı ihtiyâr idüb, biñ belâyile Taş-oğlı nâm hâkim-i gümrâh ülkesine yetdi. Hevâ-dârlarını dilîrân-ı Sulṭân, bi-esrihim hâke yeksân itdi. Sükkân-ı kalᶜa-i Rûm, devlet-i şehriyâriye duᶜâlarını vird-i zebân idindi.

Vakᶜa-i râbiᶜa: Kalᶜa-i Fenbel teshîri ve Cânîk vilâyetleri havâlîsinde ġâret ü tedmîridir ki, İbn Kubâd-ı Münkesiru'l-fuvâd, Taş-oğlı nâm dalâlet-nihâd yanına ki vardı, Sulṭân-ı civân-baht, ânıñ vilâyetine girüb, taht-ı **(53a)** taṣarrufındaki hâyinleriñ cezâlarını virüb, gâh u bî-gâh çây-i tebâh itdikleri Fenbel kalᶜasını alub, zor-ı bâzû-yi Hüsrevânesini etrâf-ı ᶜâleme bildirmek murâd itdi. Bilâ-teᵓhîr kalᶜa-i mezbûreniñ üstine gitdi. Nice günler ikdâm u muhâṣara vü mukâbeleye ihtimâm itdükden soñra Kanil kalᶜasını aldı ve bir yarar

1) Kurᵓân-ı Kerîm, VII (Aᶜrâf sûresi), 175.

dizdâr naṣb idüb, ol etrâfa akınlar idüb, ᶜasâkir-i manṣûresini sâlim ü ġânim, yine Amâsiyye'ye ᶜavdet kılındı.

Vakᶜa-i hâmise: Hükkâm-ı Türkmân'dan İbn İnâl fitnesidir ki, yiğirmi biñ süvâr u piyâde leşker, Kaz-âbâd ṣahrâsına geldi, evi-barkıyle konub etrâf-ı memâliki ġâret ve kıtâl-i âteş saldı. Hadd-i zâtında kendüsi yarar leşker-i (b58) âzmûde-kâr-ı Türkmân-ı gümân-dâr olmağın ve keşret-i hayl-ü haşemi efzûn idüği tahakkuk bulmağın bu haberleri işitdikde Sulṭân Muhammed Hân, ziyâde ġam-nâk u ġazab-nâk oldı. "Yine derd-mendî-i reᶜâyâ pây-mâl ve nâzenîn-i memleket sitem-dîde-i nehb ü kıtâl mi oldı?" diyû inhirâf-ı hâtır oldı. Lâkin vüzerâ-i hoş-tedbîr ve ümerâ-i rûşen-żamîr, hâtır-ı ᶜâtır-ı şehriyârîyi tesliyet itdiler. "Ol makûle nâ-cins Türkmân neye kâdir olacakdır? Bi-ᶜinâyeti'llâh tedârüki görilür" diyû söylediler.

Bi'l-âhare ber-mukteżâ-yı reᵓy-i mukarrer, kendüye resûl ve nâme gönderdiler. "Bu vilâyetlere gelüb, vedâyiᶜ-i Hâliku'l-berâyâ olan reᶜâyâyı yakub yandırmadan murâdıñ nedir?" diyû naṣîhat eyler. Huṣûṣâ "**Lâ-yeġurranneke tekallübü'llezîne keferû fi'l-bilâd**"[1] naṣṣını tefhîm, "**Şümme meᵓvâhum Cehennem ve biᵓse'l-mihâd**"[2] fahvâ-yı laṭîfi ile tatmîn eyleyüb, "Ekrâd'ıñla kalkub gitmez iseñ, muᶜaccelen üstiñe varurım, bi-ᶜinâyeti'llâh kıtâliñe sell-i seyf kılurın" haberin bildirdiler. İlçi ki, vardı vâṣıl oldı, keşret-i leşker-i ᶜadûdan göñline hirâs ü bîm hâṣıl oldı. Hezâr havf u haşyet ile vardı, nâme-i Sulṭân'ı eline virdi. Nâ-cins-i mezbûr ki, muṭṭaliᶜ-i

1) Kurᵓân-ı Kerîm, III (Âl-i ᶜİmrrân sûresi), 196.
2) Kurᵓân-ı Kerîm, III (Âl-i ᶜİmrrân sûresi), 197.

mefhûm-ı menşûr oldı, her giz mütenaşşıḥ olmadı ve niyyet-i fâsidesinden dönmedi. İlçiniñ ḳatlini buyurdı. Baᶜżı ümerâsı biñ belâyile ḫalâṣ kıldı.

Baᶜdehû kelâma geldi. "Muḥammed bu ṭarafda neyler? Bir ṣabiyy-i şîr-ḫᵛâre, lâkin nâmını Sulṭân koyub, ne eylemek ister? İmdi bâş u cânına emândır, hemân kalkub gitsün ve illâ benim ḳaṣdım kendine yamândır, savaş tedârükin görsün".

el-Ḳıṣṣa, Bu mażmûnda bir mektûb yazdı, ilçiye ruḫṣat virdi. Sâlâr-ı nev-civân çünki vâḳıf-ı ḥâl oldı, vüzerâ ve ümenâsına istimâletler virüb, hemân irtesi ılġâr buyurdı. Biñ güzîde âdem ile Ḳaz-âbâd'a geldi, şehbâz gibi ol zâġ-ı siyâhıñ ḳaṣdına pençe sundı. Eğerçi ki, yaġı-yi mezbûrıñ nîm-i ᶜaskeri âḫar semte gitmiş, bir serdâr ile vilâyet urmaġa ᶜazm itmiş, lâkin yanında mevcûd bulunan gümrâh, onbiñ güzîde-tebâh ve kemân-dâr-ı cevşen-i siyâh cünd, Sulṭân'ıñ ḳatline gitdi. Ḥaşarâtınıñ keṣretine maġrûr olmuş idi. "**Kem min fietin ḳalîletin ġalebet fieten keşîraten bi-iẕni'llâh**"[1] faḥvâsından teġâfül itmiş idi.

Naẓm:

Zi-maġrûrî külâh ez-ser şod dûr,
Me-bâd kes, be-zor-ı ḫᵛîş maġrûr.

Neṣr: el-Ḳıṣṣa, teḳâbül-i ṭarafeyn ve teḳâtül-i fieteyn olub, ur-tut ṣadâları feleke, bas-kes ġavġâları simâk-i semeke vâṣıl, ṣabâḥdan

[1]) Kurᵓân-ı Kerîm, II (Bakara sûresi), 249.

aḫşâma-dek muḥkem ceng oldukdan soñra, bi-ᶜinâyeti'llâhi Taᶜâlâ, nuṣret ü ẓafer, şehriyâr-ı dîn-dâra ve hezîmet ü keder reîs-i eşrâra müteᶜalliḳ oldı. ᶜAlemleri alınub, ser-nigûn kılındı ve kendüsi bir başıyla kurtılub, şirẕime-i ẕemîmesi kılıçdan geçirildi. Ol ṣaḥrâ-yı bî-pâyâna kondurduġı yiğirmibiñ miḳdârı ḫâneniñ ġâreti ve yarar atlar ve develer ve süri süri koyunlarıñ ġanîmeti dilîrân-ı nuṣret-kirdâra müyesser oldı.

Naẓm:

Her kücâ reftî, ẓafer rehber şode,
Tâc-dârân-ı cihân çâker şode.

Ḥâṣıl-ı kelâm, Pâdişâh-ı ẓafer-fercâm, iġtinâm-ı tâmm ve meserret-i mâ-lâ-kelâm ile otâġına indi. ᶜAskerini **(53b)** yokladub, maḳtûl ve gom-geşte nâmına, (b58) Cebel-oğlı ve Zaġarcı Yaᶜḳûb nâm iki bendesi bulunmadı. Der-ᶜaḳab anlar daḫî ser-pençe-i murdâr-ı hor elinden kurtulmuş kebg-i derî gibi geldiler. Ol muḥârebede kimsesi mutażarrır olmadı.

Vâḳıᶜa-i sâdise: Yine ser-keşân-ı Türkmân'dan Gözler-oğlı nâm bed-kirdârıñ ḫurûcı ve Kara-ḥiṣâr-ı Şâbin'i muḥâṣara kılub, ḳaṣd-ı vülûcidir ki, câsûslar lisânından maᶜrûż oldı. Şehriyâr-ı memâlik-sitân, kemâl-i ihtimâmla şitâbân-ı ılġâr ᶜazîmet-künân, bir seḥer Kara-ḥiṣâr'a yetdi. Kalᶜa muḥâṣarasına meşġûl olan gümrâhları ki, cemᶜan biñden ziyâde evbâş-ı ḍalâlet-güvâh idi, cümlesini maḥżar itdi. Şol dilâverler ki,

Li-Münşiihī:

Bedenim seng-i cefādan yıkamaz yār benim,
Ḳalᶜalar yapmalu bir pek yüreğim vār benim.

mefhûmına daᶜvāda mā-ṣadaḳ idi. Ḥadd-i ẕātında yaᶜnī ki, şehāmet ü şecāᶜatleri muḥaḳḳaḳ idi. Öyle zamānına-dek öyle sille yediler ki, süvār u piyādesinde sālim kimse kalmadı ve kimi firārile necāt semtine at saldı ve serdārları biñ belāyile kurtıldı. Bir-iki serdārları ile ḫûk-i murdār gibi bir ormān içinde gom oldı.

Vāḳıᶜa-i sābiᶜa: İbn Kelb muḥārebesidir ki, Sulṭān-ı şīr u jiyānıñ ᶜuṣāt-ı Türkmān'a urduğı silleleri tuydı. Zuᶜm-ı fāsidince ġayret-i cāhiliyyesi āteşi cānına koydı. Daᶜvā-yı merd idüb seg-i dīvāne gibi ortaya çıkdı. "Kani Sulṭān Muḥammed? Gelsün, cerāḥat-i rumḥ u sināndan muḳadder olan behresin alsun" diyû lāf urmağa başladı. Vardı diyār-ı ḳıble-i Artuġ-ābād'a konub, meymene vü meysere reᶜāyāyı yakub yandırmağa muḳayyed oldı. Fe-lā-cerem Ḫudāvendigār-ı muẓaffer-ᶜalem, ılġāriyle vardı yetdi. Bir bāmdād ḫvāb-ı ġafletde bī-ḫaber yatan aždādı kuşadub, velvele-i kûs u ṭabl u nefīr ve zümre-i sûrnāy-ı ṣûr-teᵓşīr ile rezm ü ḥarbe ruḫṣat virdi. Köpek oğlı köpek, maḥall-i mużāyaḳada maḍīḳ u teng maᶜberlere sığınmak, şīrān-ı ᶜadû-şikāriyle köpek cengin iderek cān kurtarmak, ḥīle-i cibillesi idi. Bu kerre ol tedārüke ḳādir olmadı. Ḥattā o ḫabīşler kılıç ḳabżasına el urmağa ḳādir olmadılar. "**Eyne'l-meferr**"[1] vādīsinden çıkmayub turdılar. Baḳiyyetü's-süyûf olanlar, güçle baş kurtardılar.

1) Kurᵓān-ı Kerīm, LXXV (Ḳıyāmet sûresi), 10.

Vaḳᶜa-i ṣāmine: Mezīd nām ḥarāmī-i şedīd ve serdār-ı ᶜuṣat-ı ḍalālet-nüvīd muḳātelesidir ki, mezbûr Mezīd, baᶜżı gümrāhlara serdār ve Sīvās şehrinde ve eṭrāfında fesādāt-ı bisyār idüb, ḳalᶜa gibi muḥkem dûr u dīvārı üstüvār ve müstahkem bir mescidi ḥıṣn-ı ḥaṣīn idinmişidi. "**Hel min mezīd**"[1] vādīsinde nehb-i emvāl ve ḳaṭᶜ-ı ensāl itdikce eline giren müzaḫrefāt-ı dünyeviyyeyi anda iddiḫār itmeği münāsib görmüşidi. Mezbûrıñ şikāyetcileri pey-der-pey gelirdi, Cenāb-ı Şehriyārī'ye şikāyet kılurlardı. Bi'ẕ-ẕāt kendüñiz varmayınca ele gelmesi muḥāldir dinür idi. Fe-lā-cerem, ol şehriyār-ı saᶜādet-nüvīd, "Aḫẕ ü ḳatl-i Mezīd ḫuṣûṣında vüzerādan Bāyezīd münāsibdir" diyû mezbûrı gönderdi, bi-eyyi vechin kān, ele getürmesini sipāriş itdi. Bāyezīd Paşa ki, Sīvās'a vardı, Mezīd Mezcid ḳalᶜasını taḥaṣṣun itmiş buldı. Her çend ki, emānla ṭaşra çıkmasın istedi, iṭāᶜat itmedi. Gāh derûn-ı revzeneden ve gāh minăresinden ceng itmeğe koyuldı. Āḫir-i kār, mescidi āteşe (b59) uracak oldılar. Nihāyet "Yine yapılsun" buyurdılar. Gördiler ki, żarûrīdir, çıkub iṭāᶜat kıldı. Mesfûr, Mezīd-i mezbûrı, ḳayd-ı bend ile ᶜizz-i ḥużûr-ı Şehriyārī'ye getürdiler. Zīrā ki, Mezīd'i gördiler, eşedd-i siyāsetle ḳatl olunmasını teẕekkür kıldılar. Her biri bir gûne siyāset ve ᶜörf ü işkence vü ḥaḳāret fikrin eyledi. Hiç birisi ḫalāṣın dilemedi. Ammā tāc-dār-ı kām-kār, cibilliyyetinde merkûz olan mekārimi ıẓhār idüb, "Her kişi seniñ siyāsetiñe teşne ve ᶜaṭşān, sen iseñ, ḳayd-ı bend içinde bī-dermān. ᶜAcabā inābet ü istiġfār itseñ olmaz mı? Ḥarāmīlik ṭarīḳından dilāverlik **(54a)** ve ġazā vü cihād meydānında erlik gösterseñ emārāt-ı devletiñ taḥaḳḳuḳ bulmaz mı?" buyurduklarında Mezīd daḫī ḫulûṣ-ı bālile tevbe-i ber-mezīd

1) Kurᵓān-ı Kerīm, L (Ḳāf sûresi), 30.

kıldı. Şehriyār-ı memālik-sitān daḫī **"Ve'l-kāẓımīne'l-ġayẓa ve'l-ᶜāfīne ᶜani'n-nās"**[1] naṣṣ-ı kerīmi ile ᶜamel kıldı. **"Ḫuẕi'l-ᶜafve ve'mur bi'l-ᶜurfi ve aᶜrıż ᶜani'l-cāhilīn"**[2] mûcebince, taḫmīn-i siyāset idenleriñ kelāmına iltifāt imeyüb, günāhını bağışladı. Baᶜde zamān Sīvās vilāyetine ḥākim naṣb idüb, bir emīr-i dīn-dār ve sālār-ı perḫīz-kār olmağla Mezīd Beğ, iştihār-ı küllī buldı.

Li-Münşiihī:

Laṭīfeş be-kudām ẕerre peyvest demī,
Ki ān ẕerre bih ez-lemᶜa-i ḫurşīd şod.

Vakᶜa-i tāsiᶜa: Tīmûr-ı Gurgān, nāme-i istimālet-nişān ve firistādegān-ı beşāret-resān gönderüb, Sulṭān Muḥammed Ḫān Ḥażreti'ni ordusına daᶜvet eyledüğidir ki, şehriyār-ı nām-dār, ᶜunfuvān-ı şebāb ḥālinde bu deñlü celālet ve celādetini ıẓhār idüb, çihl-rezmile şöhre-i dār u diyār olduğı Tīmûr'a maᶜrûż oldı. "İclās-ı taḫt-ı memlekete bu, cümlesinden eḥakk ancak" diyû daᶜvetine mücidd oldı. Tā ki, ḥużûrına gele ve gûnā-gûn iltifāt u riᶜāyetine sezā-vār ola. Babası ḥayātında velī-ᶜahd olub, cālis-i serīr olduğı taḳdīrce vālidinden soñra cülûsı taᶜayyün bula.

Bu niyyet üzre Yıldırım Ḫān'la ḫaberlendi ve Sulṭān Muḥammed'iñ şecāᶜatini vaṣf idüb, ᶜasākir-i Tātār'ı bi'd-defeᶜāt şikest itdüğini söyledi. Ḥālā kendüyi daᶜvete ve baᶜde'l-icābe riᶜāyete ᶜāzim olub, "İlçi göndersem gerekdir. Siz daḫī muḥabbet-nāme yazıñ. Mā-beynimizdeki vaḥşeti el-kıṣṣa maḥabbete mübeddel kılıñ" diyû beyān

1) Kur'ān-ı Kerīm, III (Āl-i ᶜİmrān sûresi), 134.
2) Kur'ān-ı Kerīm, VII (Aᶜrāf sûresi), 199.

eyledi. Anlar daḫī emre imtiŝāl idüb, mektûblar yazdı. Tīmûr cānibinden Ḫoca Muḥammed nām yarar ilçi revāne kılındı. Resûl-i Tīmûr ᶜubûr u mürûriyle Tokat'a geldi. Şehzāde-i civān-baḫt cānibine vuṣûl buldı. Baᶜde'l-iclāl ve'l-istiḳbāl, ᶜalā ṭarīḳı'ż-żiyāfe ve bezli'n-nevāl, daᶜvete icābeti muḳarrer itdi. Ümerā-i Lala, **"Lā, lā"** diDiklerince muḳayyed olmayub, Amāsiyye'ye gitdi. Rāh-āver u pīşkeş tedārükinden soñra ᶜOṣmāncıġ'a geldi.

Emīr İsfendiyār hemşīre-zādesi Kara Yaḥyā ki, sābıḳā Noyīn-i milk-ārāya muḳābil ü muḳātil olmuşidi. Ḳudûm-i meymenet-rüsûmı ḫaberin alub, "Vaḳt-i furṣat u intiḳāmdır" diyû küllīce ᶜasker ile yolın bağladı. Zuᶜm-ı fāsidince, ol şehriyārıñ izālesini muḳarrer bildi. Lākin bir rûbāh-ı nā-tuvān ki, zaḫm-ḫor-ı şīr-i jiyān ola, ne deñlü celālet ü cür'eti ẓuhûr bula. Muḳābil olduğı gibi sındı. Evvelkiden ziyāde aḳbaḥ hezīmetle kurtılub, olanca ᶜaskerini kırdırdı.

Baᶜde-mā Cenāb-ı Sulṭān, resûl-i Tīmûr Ḫān hem-rikāb u hem-ᶜinān, Murtażā-ābād'a kondılar, menzil be-menzil ordû-yı nuṣret-maḳrûne teveccühi muḳarrer kıldılar. Yine bir vāḳıᶜa daḫī ẓuhûr eyledi. Ol ḥavālīde sākin Sucı-oğlı (b59) ᶜAlī Beğ nām, Tātāriyyü'l-aṣl bir sālār-ı mütemekkin ki, ḫayli ḫûnī ve seffāk-i dimā ve dilīr-i bī-hemtā ve ceng-āzmā idi, Aḫī Muṣṭafā nām cāsûsını gönderdi, ẓarāfetle ne miḳdār ᶜaskeri var idüğini maᶜlûm idinüb, āña göre şeb-ḫûn ḳaṣdın eyledi. Ammā şehriyār-ı rûşen-rā, tedbīr-i fāsid-i aᶜdā ne yüzden idüğine dānā oldı. ᶜAzīmet-i hücûmda andan taḳaddüm idüb, mezbûr ᶜAlī Beğ'iñ üstine vardı. Leşkerini tār u mār ve ekŝerini ḫāk-sār-ı demār kıldı. Sālār olan bed-kirdār, güçle Selāsil ḳalᶜasına düşdi.

Resûl-i Tîmûr ki, bu ẕikr olunan muḥārebeleri gördi, şehzādeniñ ḥüsn-i tedbîr u cür᾽etini temāşā kılurdı, "Şehriyār-ı milk-i Rûm olmak bunlarıñ imiş" dir tururdı. Vaḳtā ki, ekşer-i menāzilde olan muḥārebātı ve gûnā-gûn vāḳıᶜāt u ḥādiṣātı rûz be-rûz eyledi. Sālār-ı civān-baḫt, Tîmûr Ḫān ordusına ᶜazîmetden ᶜavdeti münāsib gördi. İlçiye küllî iᶜzāz u ikrām ve me᾽mûlinden ziyāde iltifāt u inᶜām eyledikden soñra "Manẓûrıñız oldı ki, emr-i şerîflerine imtiṣālen **(54b)** bu deñlü menāzil ṭayy olundı ve bu yere-dek geldim ve bundan öte gidüldiği taḳdîrce reᶜāyā żuᶜafāsı aṣḥāb-ı fesādātıñ pāy-māli olub, kendülere ve bize, ᶜinda'llāh nice suāl vārid olacağını añladım. Lüṭf idüb ᶜöẕrimi beyān idesiñ. Kendülere ve vālid-i büzürg-vāre bu aḥvālleri bildiresiñ" diyû söyledi ve kendiniñ ḫocası Bāyezîd-i Ṣûfî nām mevlānāyı ilçiye hem-rāh idüb, bile gönderüb, ol menzilden kendüler girüye dönüb, Bolı vilāyetine ᶜazîmet kıldı.

Vaḳtā ki, Ḫoca-i büzüg-vār, resûl-i şehriyār ile maᶜan orduya yetdiler, ᶜarż-ı ḫulûṣ u inbisāṭ ile bûs-i bisāṭ itdiler. Yıldırım Ḫān, ᶜazm-i Dār-ı Cinān itmiş bulundı. Ammā nāme-i Muḥammed, Tîmûr-ı Gurgān cenābına müeṣṣir olub, ḫayli iltifāt idüb ve pederiniñ meyyitini ve karındāşı Mûsā Çelebî'i Germiyān-oğlı Yaᶜḳûb Beğ'e emānet virdi. "Muḥammed Ḫān ṭarafından ṭaleb olundukda viresiñ" diyû ısmarladı ve kendüsi rāyāt u cāh u celālle Âẕerbaycān'a toğrı ḥareket kıldı. Anda daḫî ḳarār itmeyüb, Semerḳand ḳaṣdine nehżat kıldı.

Fe-lā-cerem, Germiyān-oğlı Yaᶜḳûb-ı muḥterem Sulṭān Muḥammed'e müteveccih oldı. Bolı nevāḥîsinde mülāḳāt idüb,

Tîmûr'ıñ selāmını ulaşdırdı ve pederi vefātını bildirüb ġazāya iştiġāl kıldı ve naᶜş-ı merḥûmı virdi. Mûsā Çelebî nām maḫdûm kendüde idüğin ᶜarż kıldı. Noyîn-i kām-kār, bir kaç gün raġbet-i seyr ü şikār u kûhsār eyledi. Bolı semtindeki ulu tağlarda ve havāsı laṭîf yaylaklarda ᶜîş u nûşda defᶜ-i ᶜömr kıldı. Baᶜdehû Burûsa'ya ᶜazîmet kıldı.

Vaḳᶜa-i ᶜāşire: Sulṭān-ı mezbûr, birāderi ᶜÎsā Çelebî ile rezm itdüği ve nehr-i Ulubād kenārında ol iki cünd-i mevfûr, bir birine hücûm eyledüğidir. Vaḳtā ki, Sulṭān Muḥammed Ḫān, Bolı cānibinden İbn Germiyān ile Kara-ḥiṣār ve andan Tomaliç Derbendi nāmındaki reh-güẕāra toğrıldı. ᶜÎsā Çelebî āgāh olub, "Ben andan müsinnem, ānıñ ṣıġar-ı sinnile daᶜvā-yı tāc u taḫt itmek ne yolıdır?" diyû direng eyledi, muḳābil ü muḳātil olmağı muḳarrer kıldı. Ve bi'l-cümle Ulubād kenārında bir birine buluşdılar. Ṭarafeyniñ ceng-sāz u maᶜreke-perdāz bahādırları, rezm ü neberd ile bir birine girişdiler. Oklar atıldı, nîzeler çatıldı, bāzār-ı heycāda bāş u cānlar yok bahāsına satıldı. Destārlar ile ridālar dükkān-ı (b60) ḫallācdaki penbe gibi atıldı.

Li-Münşiihî:

İki şehzāde ṭālib-i mesned,
Der ıṣlāḥ u āteşî-mesned.

Tāc u taḫt ortalıkda sān maḫlûl,
Her biri ṭālib-i ḳarîn-i ḳabûl.

Şeh Süleymān ki, aldı kām-ı murād,
Olmadın taḫt milketi berbād.

Düşdi bunlar nizāᶜ u cenge hemīn,
Didiler münᶜadimdir ol āyīn.

Bāde ol kār-bārı bāde virür,
Ol revācı ḳadeḥ kesāde virür.

Tutalım kendi de Süleymān'dır,
Ḥātemī diyū nefse erzāndır.

Neşr: ᶜĀḳıbet nesīm-i nuṣret, Sulṭān Muḥammed'iñ tûğ-ı perçemine tokundı ve ṣarṣar-ı hezīmet, ᶜĪsā Çelebī'niñ bayraklarını sarsarak dü pāre kıldı. Leşker-i gorīzān dilāverleri taᶜaccüble keff-zenān, kendüsi daḫī bir cānibe gorīzān iken, İne Beğ Subaşı'ya gözi düş oldı. Kendü eliyle ḳatl idüb bir miḳdār göñli ḫoş oldı. Baᶜde-mā deryā sāḥiline cān atdı. Bir-iki ādemiyle bir sefīneye girüb, İstanbul Tekvurı'na ᶜazm itdi.

Ve ammā İne Beğ Subaşı ḳatlinden bedel, Tīmûrtaş ki, maḫdûm-ı mezbûra Lala-yı refīᶜu'l-maḥall idi, ḳayd-ı bend ile Sulṭān Muḥammed'e getürdiler. Bi-ḥasebi'l-fermān, başını kesüb bir diraḫta ber-dār kıldılar. Kellesini Emīr Süleymān'a gönderdiler. Eğerçi ki, ᶜĪsā Çelebī firār itdüğinde Muḥammed Ḫān leşkerine, taᶜḳībile ele getürmeğe icāzet virmeyüb, ancak mā-meleke ruḫṣat buyurmağın, ḫalāṣı müyesser oldı ve ammā **(55a)** ġanāyim-i emvāl ü eşkāle ḥadd ü iḥṣādan efzûn idüği taḥaḳḳuḳ buldı.

Vaḳᶜa-i ıḥdā-ᶜaşer: Şehriyār-ı civān-baḫt, dāru'l-mülk Burûsa'ya vuṣûli ve saᶜādetle cülûsin ḥuṣûlidir ki, inhizām-ı ᶜĪsā'dan soñra cāh u celāl ile Burûsa'ya vardılar. ᶜÜlemā ve eşrāfı karşulayub, pāy-ı

raḫşına pāy-endāz döşediler ve devām-ı devleti duᶜāsına iştiġāl gösterdiler. Muḳaddemāt-ı sikke vü ḫuṭbe tamām oldı. Aḫlāḳ-ı ḥasene ile ahāli-yi bilādı kendüye kul eyledi.

Li-Münşiihī:

Çāk olmayınca muḳarrer cülûs-i Sulṭānī,
Oturmadı yerine ḫalḳ-ı ᶜālemiñ cānı.

Baᶜde-mā aḥyānen nûş-i mey-i ḥamrā ve gûş-zen-i çeng ü şeştā ve āġûş-i dilīrān-ı rûḥ-efzā muḥassenātından daḫī behre-ver olub, ḳurbında vāḳiᶜ şehr-i İznīḳ fetḥine ᶜazīmet kıldı. Varduğı gibi memālik-i maḥrûsesine munżamm itdi. Andan soñra ādemler gönderüb, Germiyān-oğlı'ndaki birāderi Mûsā Çelebī'yi ve peder-i büzürg-vārınıñ tābûtını getürtdi. Bursa'daki medfen-i laṭīfinde defn itdirdi ve rûḥ-i şerīfi içün fuḳarā vü żuᶜafāya vāfir inᶜāmlar ve iḥsānlar itdi. Baᶜdehû vilāyeti devr iderek Tokat'a vardı. Bir nev-bahār güẕār idince ᶜīş u nûş kıldı ve Anaṭolı vilāyetinde, yaᶜnī Baḥr-i Ebyaż'ıñ ᶜArabistān ṭarafında münāziᶜ u muᶜārıż kalmayub, taḫt-ı salṭanata, ke-mā yenbaġī mutaṣarrıf oldı.

Vaḳᶜa-i işnā-ᶜaşer: Yine Sulṭān Muḥammed'iñ ᶜĪsā Beğ'le rezm ü ḥarbidir. Muḳaddemā münhezim olub, İstanbul Tekvuri'na vardıkda, şehriyār-ı cihān Burûsa dāru'l-mülkinde cülûs-ı taḫt-ı salṭanatla kām-rān olmışidi. Baᶜdehû, devr-i ṭarīḳla memāliki tolaşub, Tokat'a yazlamağa gitmişidi. Süleymān Şāh ki, bu aḥvāli işitdi, iştirāk-i salṭanata rıżā virmeyüb, Rûm-ili'ne geçmek fikrini vüzerā ile meşveret itdi. Baᶜżı ᶜuḳalā didiler ki: "Aḥsen-i tedbīr, Tekvur'dan ᶜĪsā Beğ'i ṭaleb-i dil-pezīrdir. Tā ki, varub, Sulṭān Muḥammed ile

mukābele ola. Birisi münᶜadim (b60) oldukda ve taht birine kaldıkda husûmet bize āsān görine". Bu tedbīr ile ᶜĪsā Beğ'i halāṣ eylediler ve muᶜāvenetle Gelibolı'dan Anatolı'ya geçürdiler. Karasi ve Aydın ilini tolaşdı. "Her kangınız memleketde pāydār ise, biz oña tābiᶜiz" haberlerin aldı. Tolaşub Beğbāzārı'na geldi. Anda kışlamağı münāsib gördi ve Sultān Muhammed'e sitāyiş ile nāme yazub, tehniyet-i saltanat eyleyüb, kışlamağa icāzet istedi. Anlar dahī **"Ehlen ve sehlen, merhabā"** mazmûnı ile muṣadder-nāme yazdılar. "Teklīfimiz yokdur" mazmûnın iṣrāb eylediler. Pes ᶜĪsā Beğ bu mektûbı temessük idinüb, nereye vardıysa "Birāderimle ṣulh itdim" diyû gösterdi. Āhir Burûsa'ya geldi. Ol tarīk ile hiṣāra girmek istedi. Burûsa'lı rızā virmedi. Kendüler kalᶜaya girüb āña yol virmediler. ᶜĀkibet bī-huzûrlığından Burûsa'ya āteş urdı. Aᶜyān-ı memlekete hayli hasāret itdi. Bu haberler Sultān Muhammed'e yetdi. Bilā-teᵓhīr Burûsa'ya ᶜazm itdi. Üçbiñ mikdārı ādemle on günde muvāṣalat itdi. Vaktā ki, ᶜĪsā Beğ haber alub, yanında mevcûd olan onbiñ ādemle mağrûr olub, üstine yüridi. Sultān-ı cihān ise her-giz ānı göze göstermedi. "Zahm-horde şikārımdır" diyû karşu vardı. Tekābül-i tarafeyn oldığı gibi, hikmet Hudā'nıñdır, yine ᶜĪsā Beğ sındı. Kaçarak beş-on atlı ile İsfendiyār memleketine düşdi. Fe-lā-cerem, Muhammed Hān şādān u hurrem Burûsa'ya girdi. Şehr halkına bī-nihāye inᶜāmlar kıldı. Yine taᶜmīrine emr idüb, ᶜīş ü ᶜişrete iştiğāl kıldı.

Vakᶜa-i ṣāliṣe-ᶜaşer: Yine mezbûrānıñ muhārebe-i ṣelāṣesidir. Emīr İsfendiyār-ı ğaddār, zuᶜm-i fāsidince ᶜĪsā'ya hevā-dār olub, leşkerini tedārük eyledi. **(55b)** Evvelā kalᶜa-i Selāsil'den yaña yüridiler. Yaᶜnī Engûrī fethin arzû kıldılar. Hākān-ı Çālāk ki, bu

haberi işitdi, üçbiñ mikdārı mevcûd olan cündiyle yola düşüb, Gerede'ye-dek vardı ve ol gice karavolları birbirine buluşdı. İrtesi ṣabāhdan çeng-i harbīler çalındı. Bahādırlar maᶜreke meydānına kazā gibi salındı, elleşdi ve dilleşdi. Uruşıldı ve duruşıldı. Yine nuṣret ü zafer, Muhammed Hān'a ve hezīmet ü keder, ᶜĪsā Beğ'e ᶜāid olub, kendüsi, Emīr İsfendiyār ve yanlarınca beş-on mikdārı süvār bin belāyile Kastamonı'ya düşdiler. Güçle canlarıyla kurtuldılar. Berû cānib ise, envāᶜ-ı māl ü menālle muğtenim oldılar, tuhaf ü tefārīkı yükler ile tefrīk kıldılar.

Pes, mülûk-i etrāf ve hükkām-ı ğālib-meṣāff, Sultān Muhammed'iñ şecāᶜatini, vücûh-i keṣīre ile bildiler. hüsn-i tedbīr-i vicāhetine muᶜterif oldılar. Taht-ı Devlet-i ᶜOṣmāniyān, āña münhaṣır olacağını idrāk kıldılar. Mukaddemce dostlığa ve ᶜarż-ı ᶜubûdiyyete rağbet gösterdiler. Evvelā, Karamān-oğlı, kādī-ᶜaskerini gönderdi. Ṣāniyā, Zü'l-Kadir-oğlı, duhteriniñ ahterine Cenāb-ı Şehriyārī'den nişān gönderildi.

Vakᶜa-i rābiᶜa-ᶜaşer: Merkûmānıñ muhārebe-i rābiᶜalarıdır ki, Gerede havālīsindeki kār-zārda münhezim ü bī-karār oldukdan soñra ᶜĪsā'nıñ İzmir-oğlı ülkesine varub, ancak ol kalmışidi, andan dahī istimdād ü istiᶜānete dāir recālar olmışidi. Zīrā ol zamānda memālik-i (b61) Anatolı, fülān ibn fülān nāmına hükkāmla toptolı idi. Her sancaklık yerde bir hākim-i nām-dār, sikke vü hutbe ile bülend-iştihār olmuşidi. Cümlesi ahāli-i Dīn-i İslām'dan olmağın izālelerine ᶜülemā-i müteşerriᶜīn rızā göstermezlerdi. İzmir-oğlı dahī ol hākimleriñ bir kavīsi olmağın, ᶜĪsā Beğ ānıñ yanına vardı. Eṣnā-yı kelāmda

"Kendimden tāze ṣabī milk-i mevrūs-i mütesebi elimden aldı. Ben ne ḳadar ki, saᶜy itdim, ṭażāyile bir māniᶜ oldı. Luṭfıñız olursa bir kerre dahī muḳābil olalım. Yine de ṭāliᶜimiz yirī kılmaz ise kendimizi bir belürsiz vilāyetde bī-nişān idelim" diyū ağladı ve mezbūrı muᶜāvenet ü imdāda rāżī eyledi. Fe-lā-cerem, emīr-i muẓaffer-ᶜalem, Aydın ve Ṣaruḫān ve Menteşā evlādına dahī mektūblar gönderdi. Cümlesi yek-dil ü yek-cihet oluḳ bir birine muᶜāvin olmak recāsına temennā eyledi. Tā ki, nefs-i İzmīr'de yiğirmibiñ ādem direng itdi. Fe-ammā ᶜale'l-fevr bu ḫaber Sulṭān Muḥammed cenābına yetdi. Bilā-teᵓḫīr, Rūm serverleriyle, yaᶜnī ki, taḫt-ı hükminde mevcūd olan onbiñ nefer bahādırlariyle İzmīr'etoğrı yüridi. Az zamānda bu iki ᶜasker birbirine muḳābil oldı ve ṭarafeynden ṭabl u ṣūnā çalınub kūsler döğüldi. Mübārizler meydāna girüb, birbirlerine ḥamle kıldı. Yine nesīm-i ᶜināyet-i İlāhī, livā-yı Pādişāhī şuḳḳasına esdi ve ṣarṣar-ı hezīmet -temā hiy- muḫālifin zümresiniñ ᶜalemlrine değdi. Bunlar şādān u mesrūr, anlar gorīzān u maḳhūr, tağıldılr. Bāş u cānla kurtulanlar Karamān vilāyetine düşdiler. ᶜĪsā Beğ, ol aralıkda nā-bedīd oldı. İzmīr-oğlı günāhına istiğfār idüb, cürmine muᶜterif olmağla yine milki kendüye virildi. Ammā Saruḫān ve Aydın ve Menteşā fetḥ olunub, naḳż-ı ᶜahd iden hükkāmıñ ellerinden alınub, şehriyār-ı cihān yine Burūsa'ya gelüb, ᶜīş ünūşe rağbet gösterdi.

Li-Münşiihī:

Ḫudā virmek gerekdir salṭanat taḫtın bir şāha,
Cidāl ü cengileesbāb-ı devlet kār-sāz olmaz.

Serīr-i milk birluṭf-i Ḫudā-dād oldıey ğāfil,
Mücerred zor-ıbāzū āña şāhım destres olmaz.

Vaḳᶜa-i ḫāmis-ᶜaşer: Süleymān Şāh'ıñ Dāru'l-mülk Edirne'den ḥareketi ve Sulṭān Muḥammed izālesi **(56a)** ḳaṣdına nehżat-i bī-bereketi şerḥindedir ki, çün Süleymān Şāh, birāder-i kihteri, mālik-i ᶜizz ü cāh ve ṣāḥib-i taḫt-gāh oldığını, ḫuṣūṣā birāder-i evsaṭı Sulṭān ᶜĪsā ānıñ leked-kūbi ile fenā bulub, tebāh olduğını tuydı. Ḫavf-i ḫātime ğuṣṣası cānına kār idüb, deryādan ᶜubūr ve Bursa cāniblerinde Sulṭān Muḥammed'le ḳıtāl-i mevfūr niyyetin idüb, Dāru'l-mülk Edirne'den ḥareket eyledi ve bu aḫbārile cāsūslar taᶜḳīb idüb, Süleymān Şāh'ıñ ḳaṣd ü niyyetini kendüye bir bir ḥikāyet eyledi. Fe-lā-cerem, Sulṭān-ı muẓaffer-ᶜalem, ᶜale'l-fevr dīvān eyledi. Vüzerā ve erkān-ı devlet bi-esrihim, ᶜizz-i ḥużūrına yetdi. Baᶜde müşāvere, sözleri bu mażmūnda ḳarār eyledi ki, Süleymān Şāh'la mebde-i maᶜrekede muḳābil olmayalar. Uğūr-ı humāyūnına ṣarılub, gāh yemīn ve gāh şimālden, gāh ᶜaḳab ve gāh ḳıbālden ḥarb u ḳıtālle furṣat u nuṣrete mutaraṣṣıd olalar. Bu niyyetle Sulṭān Muḥammed Ḫān, Burūsa'dan kalkub, Engūrī cāniblerine revān oldı. Cümle ᶜasker Anḳara'ya gelmek ve ol ḥavālīde direng idüb, rāğıb-ı dernek olmak tenbīhi ile emrler gönderdi. Ol cümleden, Toyuran Beğ ki, Tātār ᶜaskeriniñ fermān-kārı ve lāf u güzāf fenniniñ mekkār-ı nām-dārı, bir şaḫṣ-ı devvār idi, āña daḫī istimālet-nāmeler virüb, (b61) maḥall-i maᶜmūre yetişmesi emr olundı.

Vaḳtā ki, cünūd-ı nā-maᶜdūd ṣaḥrā-yı muḥāṣarada mevcūd oldı, vüzerā vü ümerānıñ tedbīrleri, muḳaddemā söyleşilen mażmūnda ḳarār kıldı. Eğerçi ki, Sulṭān Muḥammed'e milk muvaffaḳ u müeyyed olmağın, elbette ḳıbāl-i ḳıtāle rağbet iderdi. İllā baᶜżı ümerā ve İḳbāl Beğ nām dilīr-i kār-āzmā, defᶜ-i hücūma saᶜy ü diḳḳat idüb, muḳayyed

olurdı. Bu eşnāda Süleymān Şāh, mûr u melaḥ gibi nihāyetsiz sipāhla geldi, ḫaber yetişdi. Dernekde leşker, evhām u ḫayālāte düşdi. Muḥammed Ḫān-ı büzürg-vār, celādetin ıẓhār idüb, "Elbette durışalım, muḫanneşlikle yüz döndürmeyüb, maḥall-i maᶜrekede devlet yarışalım" didikde, İḳbāl Beğ ayağa kalkub, "Bu demde muḳābele ve muḳātele ḫaṭādır. Ḳalᶜaya biraz ādem koyub, ben eṭrāf-ı memleketi korıdub, öñlerinden ırılmak revādır" diyû söyledi. Bu minvāl üzre Sulṭān-ı ẕī-şān, Fīrûz-oğlı Yaᶜḳûb Beğ'i iç ḳalᶜaya nigeh-bān eyledi. Kendüler Selāsil'den göçüb, hıfẓ u ḥirāset-i reᶜāyā ḳaṣdına dervāze üzre oldı. Eğerçi ki, leşker-i Sulṭān'da fuḳarāya ḥimāyet muḳarrer idi, fe-ammā cünûd-ı Tātār ve Mīr Toyurān-ı bed-kirdār zümresinde ġayr-ı müyesser idi. Cümle ᶜasker bu ṭarafdan taᶜb u meşaḳḳatde olmağın, şimdi bir koldan Sulṭān ve bir koldan ānlar yürimek reᶜāyāya zaḥmetdir. Ammā Toyuran Ḫān "Ḥareket itmek münāsibdir" diyû buyuruldukda, ol ẓālim-i nā-üstüvārıñ eline furṣat girdi. Yād-ı yāġī gibi memāliki yakub yıkmak ardınca oldı. Ve bi'l-cümle memālik-i maḥrûseyi yıka yıka ve uğradığı ḳurā ve nāḥiyeleri yaka yaka menzil-gāhına gitdi. Zuᶜm-i fāsidince Sulṭān-ı büzürg-vāra ḫaylice ḫiẕmet itdi.

Fe-ammā Sulṭān-ı ẕī-şān bu ḳażıyyeden ḫaber-dār oldı. Ardınca ılġār idüb, ᶜale'l-ġafle yetişüb, leşkerin kırub, mā-melekin ġāret kılub, ehl ü ᶜiyālini esīr eyledi. Toyurān-ı nā-üstüvār, ancak bir esb-i reh-vāriyle ᶜuryānen ḫalāṣ oldı.

el-Ḳıṣṣa, Süleymān Şāh ki, deryāyı ᶜubûr idüb, Bursa pāy-taḫtına geldi, muḳteżāsı üzre baḫşīşler ve ᶜaṭālar idüb, aldı, virdi.

Gûyā ki, Vaṣṣāf-ı rûzgār, bu beytiñ mażmûniyle tehniyet-i salṭanat itdi:

Naẓm:

Ey milk-i türā ᶜarṣa-i ᶜālem ser-i kûyī,
V'ez milk-i tü yā milk-i Süleymān ser-i mûyī.

Baᶜde-mā, bir kaç gün istirāḥatden soñra göçüb Anḳara'ya ᶜazīmet itdi. Vaḳtā kim, ḥavāle-i şehre vardı, aᶜyān-ı memleket istiḳbāl idüb, atı ayağına pāy-endāzlar döşediler. **(56b)** "Pādişāhımız oğlıdır" diyû iᶜzāz u ikrāmda bir ferd, daḳīka fevt itmedi. Bu minvāl üzre şehre girüb kondı. Yaᶜḳûb Beğ'e ādem gönderüb, ḳalᶜasınıñ miftāḥların ṭaleb kıldı. Emrine imtiṣāl olunmamağın, bir kaç gün, bi-ṭarīḳı'l-muḥāṣara, ḳalᶜa cengine mübāşeret itdi ve nerdübānlar tedārük idüb, bir ṭarīḳla fetḥ u tesḫīr-i ḳalᶜayı muḳarrer eyledi.

Fe-lā-cerem, Emīr Yaᶜḳûb-ı pür-ġam, Muḥammed Ḫān cenābına ᶜarż-ı ḥāl eyledi. İne Ḫoca ve Bulġur Ağa nām ādemleri ile gönderdi. İki-üç güne-dek yetişilmez ise, ḳalᶜayı almaları muḳarrer idüğin bildirdi. Mektûb ki, ᶜizz-i ḥużûr-ı Sulṭān'a vardı, ikinci güni öyle zamānında feryād-res olmağın bildirdi. "Hemān ḫiẕmetinde er gibi olasıñ" diyû istimālet virdi. Ḥikmet Ḫudā'nıñdır, Bulġur Ağa ḫiẕmetleri kerr u ferr ile gelürken tutıldı. Çadır kuklası gibi, beyne'l-ḫiyām cilve-ger kılınub, Vezīr ᶜAlī Paşa'ya getürildi. Düstûr-ı ṣāḥib-reʾy ki, mektûb-ı Ḫudāvendigār'ı (b62) okudı ve mażmûn-ı merġûbına maḥrem oldı, ol mektûbı alıkoyub, Sulṭān cenābından bir müzevver teẕkire peydā kıldı ve İne Ḫoca'yı istimāletle kendiniñ idinüb, mektûb-ı sāmiyeyi ānuñla irsāl kıldı ki, mażmûnı "Çünki ḳalᶜa aḥvālini

bildirmişsiñ ve bunca günler muḥâfaẓada olub, cân u başla çalışdığıñ iʿlâm kılmışsıñ. Yetişmez iseñ, ḳalʿanıñ alınması muḳarrerdir, dimişsiñ. İmdi bizim ol semte teveccühimiz muḥâldir. Bundan böyle seniñ daḫî lecc ü ʿinâdıñ fâsid ḫayâldir. Ḳalʿa miftâḥlarını birâder-i büzürg-vârıma teslîm idesiñ. Ḥüsn-i icâzetleri ile sen, bu cânibe gele-gidesiñ". Ḥâṣıl-ı kelâm, bu mektûb ki, Yaʿḳûb Beğ'e değdi, ıżṭırâbda izdiyâd üzre olmağın, emre imtiŝâl ve furṣatını ʿayn-ı saʿâdet bildi ve ḳalʿa miftâḥlariyle Süleymân Şâh'a varub, taḳbîl-i yed itdi. Lâkin bu ḫaberler ki, Sulṭân Muḥammed'e maʿrûż kılındı, Anḳara ḳalʿasınıñ ne ḥîle ile alınduğın bildi. Kemâl-i ġayret ve ıżṭırâbından döndi ve Engûrî'ye yaklaşmışken ʿavdetle Beğbâzârı'na kondı. Baʿdehû Amâsiyye şehrine vardı. Süleymân Şâh daḫî taʿḳîb iderek Amâsiyye'-ye vâṣıl oldı.

Eğerçi ki, fetḥine ihtimâm itdi, nice günler muḥâṣara semtinde tesḫîrine kûşiş eyledi, lâkin bir taş koparmağa ḳâdir olmadı ve çâr dîvâr-ı üstüvârından fi'l-cümle bir raḫne daḫî ẓâhir olmadı. Bu ḥâlle dönüb, Burûsa'ya vardı. ʿÂdet-i meʾlûfesi olan nûş-i câm-ı şarâb ve gûş-i nây-i çeng ü rebâb lâzimesine müdâvemet itdi.

Naẓm:

Ḫoş-est ʿömr ki, bâ-rû-yi dostân güẕered,
Ḫoş ân demî ki, be-yârân-ı mihribân güẕered.

mefhûmını vird-i zebân idinüb, rûzgârın geçürdi.

Vaḳʿa-i sâdis-ʿaşer: Sulṭân Muḥammed Ḫân, Süleymân Şâh üstine varub Yiñişehr ḳurbında Çakırpıñar nâm mevżıʿdaki

muḥârebeleridir ki, Süleymân Şâh Bursa şehrinde mâlik-i taḫt-gâh olub, ümerâ vü vüzerâsiyle ʿîş ü ʿişret üzre iken bir câsûs çıkageldi.

Naẓm:

Me-bâdâ, devlet ez-bâlîn-i tü dûr,
Me-bâdâ, tâc-râ bî-farḳ-ı tü nûr.

Muḳîm-i câvidânî büved cânet,
Ḥarîm-i zindegânî âsitânet.

"Süleymân Şâh, derneğini tağıdub, beş-altıyüz âdemle Burûsa'da ʿîş ü ʿişrete meşġûldür. Bu furṣatda varılursa murâd-ı Sulṭânî ḥuṣûle mevṣûldür" ḫaberin virdi. Sulṭân Muḥammed Ḫân, meclisinde ümerâya ḫiṭâb itdi. "Ṭâlib-i mülḳ olan kişi, ihmâl ve tekâsülle iş bitürmez. Maṣlaḥatda mücidd olan, düşmenini maḥallü'l-merâm ve şâd-kâm görmez. Elbette ben giderin, şâhid-i maṭlûb yüz gösterince saʿy iderin. İsteyen gelsün ve kesel ü kelâl ʿarż iden bunda **(57a)** kalsun" diyû cevâb eyitdi ve hemân ol şeb, mevcûd olan leşkeriyle Burûsa'ya toğrı gitdi. Vüzerâ ve ümerâ daḫî bî-iḫtiyâr ardına düşüb, vardı yetdi. İttifâḳ Süleymân Şâh, Selmân Subaşı nâm âdemini taḥrîr-i vilâyete salmış idi. Nehr-i Saḳariyye kenârına gelüb, konmış idi. Vaḳtâ ki, gelen leşker, Sulṭân Muḥammed kulları idüğin bildi, kaçarak Bursa'ya düşdi. Süleymân Şâh, bir ḥammâmda nûş-i şebân-gâh üzere iken vâḳiʿ ḥâli bildirdi. Eğerçi ki, ḳadeḥini mermere çaldı, kendüyi (b62) ruʿb-i hirâsla ġamm u ġuṣṣa aldı. Bi-ṭarîḳı'l-ılġâr, Edirne'ye gitmeği muḳarrer kıldı. Lâkin Vezîr ʿAlî Paşa bu vażʿı münâsib gördi. Yiñişehr muḥâẕîsinde Çakırpıñarı nâm ṣaʿb vâdiye taḥaṣṣunla ceng ü cidâl itmeği ve eṭrâfındaki ʿaskere ulaklar salub,

gürûh gürûh gelüb yetmeği ma^ckûl fehmeyledi. Bu minvāl üzre Süleymān Şāh, kuvvet-i kalb ḥāṣıl kıldı. Bilā-te^ɔḫīr Burûsa'dan geçüb, ol maḥall-i maḍīkı ele getürdi. Zümre-i muḫālifīnden cānibe Ḥacı Evranos Beğ'i karavol ta^cyīn itdi. Sulṭān Muḥammed daḫī evżā^c-ı muḫālifīnden ḫaber aldı. Şehbāz-ı himmetini Çakırpıñarı semtine saldı. Ümerāsından Ḫoros-oğlı Aḥmed Beğ'i ve Çil-oğlı Muḥammed Beğ'i karavol gönderdi. Fe-lā-cerem, iki karavol birbirine munżamm olub, vāfir ceng ü cidāl oldı ve ṭarafeynden niceler düşüb ve niceler mecrûḥan kurtuldı. Bi'l-āḫare genc şāhīnler, Tülek Şahbāz nāmındaki Koca Evranos Beğ'i sıdı. Çil-zāde ve Ḫoros-zāde, ḥarb u ḳıtāle pençe-güster ve āmāde oldukları ḥālde sālim ü ġānim yerlü-yerinde tururdı. Henüz Süleymān Şāh ġam-nāk ve ^cAlī Paşa ve Şīr ^cAlī Paşa ve diğer ümerā zehre-çāk tururken, karşudan dıraḫş-ı elviye, gün gibi ẓāhir oldı, rengā-reng bayraklariyle Muḥammed Ḫān alayı bāhir oldı. Fe-ammā şevketle göründi ki, Süleymān Şāh'ıñ ḫavf u ḫaşyet-i tāmmesine sebeb oldı ve bir mehābetle alay gösterdi ki, ^casker-i muḫālifīniñ tāb u tevāndan eṣeri kalmadı. Yedibiñ yarar, tīr u tiğları āteş-bār, nīzeleri pür-ḫaṭar, sümmi semendleri şu^cle-dār,

Naẓm:

Heme kemān-keş ü rezm-āzmā-yı tīr-endāz,
Heme mübāriz-i āhen-külāh-ı güẓār u cevşen-der.

Heme fikende-ten ender münākeḥa-yı ḫaṭar,
Heme nihāde-dil ender nişāneḥā-yı ẓafer.

Neşr: Ya^cnī bu gûne bir gürûh-ı pür-şükûh-ı ḳażā-kirdār ki yüridi, Süleymān Şāh bu tertībi görüb, kaçmak tedārükini muḳarrer kıldı. Lākin ^cAlī Paşa envā^c-ı tesliyetle dil-küşā oldı. Yeñiden ḥīle ve

firīb nuḥûşına ṭarḥ-ı nev salub, dostluk yüzinden Muḥammed Ḫān'a bir mektûb gönderdi. Evvelā ser-nāmesinde vāfir ^carż-ı ^cubûdiyyet eyledi. Ba^cdehû nifāḳ vādīlerinde ^carż-ı tefennün idüb, "Cemī^c-i beğleriñ bu cānible ^cahdleşmiş, maḥall-i cengde seni tutub, ele virmeği muḳarrer itmişdir. Ḫudāvendigār merḥûmıñ hezār iḥsānın görüb, veliyy-i ni^cmetimiz oğlı maḫdûm-ı bülend-iḳtidārımız olduğuñıza bināen vaḳtiyle size bildirdim. Ṣoñ peşīmānlık netīce virmez idüğin bilüb, ḫāk-i pāye ^carża kıldım" diyû bildirdi. Mektûb-ı mezbûr, Sulṭān-ı vaḳûr cenābına vāṣıl oldı. Okuduğı gibi pāre pāre idüb yabanlara atdı ve rāz-ı ser-besteyi vüzerāsına ve ġayra açmadı. Ḥaḳḳan ^cunfuvān-ı şebāb ḥālinde mücerreb-i umûr olan pīrān-ı rûzgār-dīde gibi, ağır deprendi. Bu ṭarīkla neçe günler daḫī geçdi. Neçe yıllar sāḳi-yi bezm-i ḳażā kāsesinden ḫûn-ābe-i renc ü ^canā toluların içdi. Bu mā-beynde şarāb-dār-ı Ḫudāvendigār olan İlyās nām küfrānu'n-ni^cme, bir şeb ayağı götürüb, Süleymān Şāh ordusına kaçdı. Âbrû-yi nāmûsını meẓellet ü melāmet ḫāk-sārına saçdı. İrtesi Ḫıdīv-i cihān Sulṭān Muḥammed Ḫān-ı kār-dān, tenbīh-i dīvān idüb, vüzerāsına ^citāb **(57b)** kıldı. ^cAlī Paşa cānibinden gelen mefhûmı i^clān (b63) idüb, evvelki ṣabr-ı pīrāneyi bu evżā^c-ı civānānesi ile müzmaḥill itdi. "Ya^cnī ki, ^cAlī Paşa mektûbı ṣaḥīḥ olmasa, gitdükce ḳuvvet ü nuṣret ol cānibe rucû^c bulmasa İlyās gibi maḥrem-i esrār olan ḫiẓmet-kārımız kaçmazdı" didi. Ânıñ bed-aṣl idüğine ^camel itmeyüb kendüleriñ ża^cf-ı ḳuvveti iḥtimālin virdi. Vüzerādan Bāyezīd Paşa ve ba^cżı nüdemā "Bu def^ca te^ɔḫīr evlādır" didiler ve fetḥ u nuṣrete müretteb olan umûrı ta^cvīḳ idüb, Süleymān Şāh'ıñ ḥayāt-ı müceddedine bā^ciş oldılar. Bu minvāl

üzre Sulṭān Muḥammed Ḫān Tokat semtine revān olub çekildi. Süleymān Şāh ve tevābiᶜi şādān u ḫandān Burûsa'ya varub, bu niᶜmet-i gayr-i müterakkabeye el yetürdi. ᶜAlī Paşa'nıñ ḥīle ve tedbīri küllī netīceler virdi. Vükelā-i Sulṭān'ıñ sevḳ-i teʾḫīri, çehre-i behre-i merām, vech-i āḫardan yüz gösterdi.

Li-Münşiihī:

Sāᶜati gelmeyince bir müşkil,
Ḥall-i ᶜaḳdile āşikār olmaz.

Lā-cerem, iştihā-yı şīre göre,
Deştiñ āhûları şikār olmaz.

İntiẓām-ı umûr-ı devlet uman,
Var-yok yere bī-ḳarār olmaz.

Vāḳıᶜa-i sābiᶜ-ᶜaşer: Emīr Süleymān ki, Çakırpıñar'daki pıñar muḥāṣarasın savdı, Burûsa'da dāru'l-mülke gelüb, fi'l-cümle ayağı düz basdı. Eṭrāfa ulaklar salub, "Evvel-bahār-ı nüzhet-şiᶜārda ᶜumûmen sipāh u zuᶜamā ve mīr-alāy u ümerā Burûsa muḥāẓīsinde yāt u yarāğıyla ḥāżır olsuñ" diyû müekked evāmir-i ᶜāliye gönderdi. Bu esnāda sûr-ı ḥiṣārdan kendülere bir ḫaber-i meserret yetişdi ki, "Eğer şehriyār-ı kişver-küşā bu cānibe teveccüh-i nuṣret-şiᶜār buyuralar, ḳalᶜanıñ miftāḥını nüvvāb-ı kām-kāra teslīm olunmuş bileler. Süleymān Şāh ki, bu müjde-i cemīleden āgāh oldı, ᶜale'l-fevr ṣayd ü şikār üslûbiyle Burûsa'dan çıḳub, maḥall-i maᶜhûdeye vardı. Lākin ᶜahd ü mīṣāḳ, yerin bulmadı. Ḳalᶜa teslīmi değil, nüzûle bir menzil bile taḫliye kılınmadı. Fe-lā-cerem, Ḫıdīv-i ṣāḥib-ḥaşem, neçe günler

muḥāṣara emrine ihtimām-ı etemm buyurdı. Ḥālā ki, ṣûret-i merām, āyīne-i ihtimāmda bi-vechin mine'l-vücûh yüz göstermedi. Belki emr ber-ᶜaks olub, bu ḥareket-i bī-bereketiñ żararı kendilere ᶜāid ve fevāidi, Sulṭān Muḥammed żamīrine rāciᶜ u vārid oldı. Yaᶜnī ki, Karaḫān-oğlı bu furṣatda ḥareket itdi. Süleymān Şāh'ı ḫālī bulub, ol memleketi basmağı ve kemān-ı murādını yasmağı muḳarrer bildi. Fe-ammā Süleymān Şāh'la muḳābeleye ve menvī ve melḥûẓı olduğı üzre şeb-ḫûn idüb, muḳāteleye iḳdām idemedi. ᶜAle'l-ḫuṣûṣ, bu fikr-i fāsidini, ol şehriyār-ı memālik-güẕār tamāmen maᶜlûm idindi. Evranos Beğ'i ser-dār taᶜyīn idüb, leşker-i enbûh ile Karamān-oğlı ḳaṣdine gönderdi.

el-Ḳıṣṣa, ol bād-yār u yār-güẕār Karamān-oğlı, ġurāb-ı rû-siyeh-vār fevrī yüridi. Ha bu menzilde turuşuruz, ha bu maḥallde buluşuruz diyû Aksarāy'a-dek taᶜḳīb itdi. Ḫāin-i mezbûr ise, cidden muḳābeleye iḳdām idemeyüb, **"el-Firār mimmā lā-yuṭāḳ min süneni'l-mürselīn"** ḳavli ile ᶜamel kıldı. İç-il sancağındaki maḍīḳ u teng maᶜberleri geçüb, bir sengistān içinde bu kerre ᶜāḳıbet-endīşlik idüb, Sulṭān Muḥammed'e nāme yazub, çerb-zebān bir resûl-i bedīᶜu'l-beyān gönderdi. Cemāle ḳalᶜası muḥāẓīsindeki Anamāliye nām ṣaḥrāda ᶜarż-ı cemāl buyurmaların ve kendi dāmen-i ᶜubûdiyyeti der-miyān idüb, muvāfıḳ mizāc-ı şehriyārī niçe ḫiẓmetler itmesine müteᶜahhid oldı. Fe-lā-cerem, ol iki büzürg-vār-ı muḥterem, maḥall-i maᶜhûdde buluşdılar. Esās-ı bünyān-ı ittiḥādı müstaḥkem kılub, naḳż-ı ᶜahd u peymān itmemek üzre ᶜahdleşdiler. Fī-mā-baᶜd, İbn Karamān, bende-i fermān olub, Sulṭān Muḥammed'iñ dostlarına hevā-dār ve düşmanlarına ġaddār olmağı ve milk-i mevrûşınıñ nıṣfı miḳdārını

kendülere temlīk itmeği mukarrer itdi ve bu ḫaberi, **(58a)** baᶜżı cāsûslar lisānından Evranos Beğ daḫī işitdi. Ber-vech-i istiᶜcāl ᶜavdet idüb, Süleymān Şāh cenābına gitdi. "Min-baᶜd, aᶜdā-i devletiñ ḳuvvet buldı. Saña lāzım olan, açık yerde bulunmayub, Selāsil ḳalᶜasına arka virüb turmak olur" diyû re'y ü tedbīr kıldı. Süleymān Şāh, ol pīr-i muḫtārıñ re'y-i dil-pezīrini beğendi, sevdi. Ḥiṣār muḥāẓīsinden kalkub, Anḳara muḳābiline geldi, kondı. Tehiyye-i ālāt-ı rezm ü ḥarb ile vaḳt-i furṣata mutaraṣṣıd oldı.

Li-Münşiihī:

Vaḳt-i furṣatda el virir her iş,
ᶜAcele eyleyen çeker teşvīş.

Ḫalḳa Ḥaḳḳ bildirüb, bu faḥvāyı,
Altı günde yaratdı dünyāyı.

Vāḳıᶜa-i ṣāmin-ᶜaşer: Taḫt-ı ᶜaṣr-i salṭanat, ikinci defᶜada cülûs ḫuṣûṣıdır ki, Şüleymān Şāh ki, Sulṭān Mûsā fitnesi defᶜine Edirne'ye ᶜazīmet eyledi, yaᶜnī Sulṭān Mûsā, Muḥammed Ḫān cānibinden mücāz u me'ẕûn, Eflāḳ voyvodası Mirço yanına maḳrûn ve baᶜżı müverriḫīn taᶜyīni üzre āña dāmād-ı ᶜişret-nümûn olmak ḫāṭırasını işitdi, kemāl-i ıżṭırābından meclisi kaldırub Burûsa ḫalḳına vedāᶜ ile İstanbûl'a çekildi. Tekvur-ı dil-kûre nice vaᶜdeler itmeğin deryādan ᶜubûra muraḫḫas olub, Edirne'ye ᶜazīmet kıldı ki, Sulṭān Mûsā ile muḥārebātı ve nice kerre ṣudûr eyleyen ḥarb u vāḳıᶜātı maḥallinde mesṭûrdur, bu maḥalde maḳṣûd olan, Sulṭān Muḥammed Ḫān menāḳıb-ı cemīlesini naḳl-i dil-pezīr-i me'şûrdur. Ve bi'l-cümle Süleymān Şāh Edirne'ye gitdi. Sābıḳā Engûrī ḳalᶜası żabṭına me'mûr olan Yaᶜḳûb Beğ ki, ol

āna-dek Süleymān Şāh ordusunda kalmışidi, nezāketle cāsûsluk yüzinden neçe ḫizmetler kılmışidi, bu furṣatda Sulṭān Muḥammed ḫaber gönderdi ki, "Ey şehriyār-ı kām-yāb, el-Ḥamdü li'llāhi'l-Vahhāb, uyur baḫtıñ uyandı ve nā-gehān çerāġ-ı devletiñ, mihr-i ᶜālem-tāb gibi yandı ve zümre-i muḫālifīn, görünmez derde mübtelā oldı. Ḥālā Bursa ḫalḳı bi-esrihim ḫāk-i pāyine iştiyāḳ ᶜarża kıldı. Zamānıdır ki, bu cānibleri teşrīf buyurasız ve belā-yı firāḳa mübtelā olan sükkān-ı memleketi ᶜarż-ı cemālle müşerref kılasız". Zihī ḫoceste-zamān kim, berīd-i ṣabā-ṭarīd, müjde-i viṣāl-i yāriyle bezm-i şehinşāha irişdi, müjde-i kām-ı saᶜādetle süvār olub, raḫş-ı devleti sürüb, ᶜazm-i merām ve ṭayy-i menāzille ḳalᶜa-i Selāsil'e geldiler, Engûrī şehriniñ ḫalḳını ᶜarż-ı cemālle müşerref kıldılar, eṭrāfındaki ᶜuṣāt-ı ḥukkām, baḫt u devlet kendülere rām idüğin bildiler. ᶜAfv u ᶜāṭıfetle birer birer pāy-bûs ile devlete dest-res boldılar. Evvelā İbn İnāl, ḳarīn-i iḥsān u nevāl olub, ᶜatebe-i ᶜulyāları bendeleri silkine münselik oldı. Ṣāniyā Köpek-oğlı nāmındaki ḳattāl-i ḫāk, dergāha rûy-māl idüb,

Li-Münşiihī:

Şīr u nerseñ, ne söz benim şāhım,
Bī-nihāyet bu bende gibi segiñ.

Bekleyüb āsitāneñi şeb u rûz,
Olayın ben seniñ itin köpeğiñ.

mażmûnını müşᶜir edālarla ᶜarż-ı meskenet kıldı. Bu ṭarīḳla ki, Burûsa'ya vardılar, taḫt-ı ᶜizzet-i salṭanata yeñiden revnaḳ virdiler. Bilā-te'ḫīr, ᶜazīmet-i fetḥ u tesḫīr buyurub, Karesi ve Aydın ve

Saruḫān (b64) vilāyetlerini, bacdehû Menteşā ve Teke-ili ve Germiyān memleketlerini, tevābic u mużāfātiyle taḫt-ı ḥükûmetlerine dāḫil kıldılar.

Vāḳıca-i tāsic-caşer: Vezīr İbrāhīm Paşa'nıñ kendülere vuṣûli ve Sulṭān Mûsā'nıñ fitnesi defcine olan muḳaddemāt ḫuṣûṣıdır ki, mezbûr İbrāhīm Paşa, Yıldırım Ḫān vüzerāsından bir vekīl-i celīlü'l-ḳadr-i milk-ārā ve cilm ü mcrifetile beyne'l-vüzerā engüşt-nümā olmağın, Sulṭān Mûsā'nıñ iltifātına ḳarīn ve ṭaleb-i cizye ḫizmetiyle İstanbul Tekvurı'na varub, **(58b)** birkaç gün ṣoḥbet-güzīn oldukda, her çend ki, Mûsā'nıñ evżāc u eṭvārını fikr eyledi ve Sulṭān Muḥammed'iñ cadāletini ve efcāl-i mülûkānesini żikr eyledi. Tabīcatı ānıñ ḫiẓmetin[den firāḳına][1] rāğıb ve bunlarıñ vekāletine cānla ṭālib olmağın, ol furṣatıñ fevtini cāyiz görmedi. Kendüsi İstanbul'da iken Sulṭān Muḥammed'le ḫaberleşüb, irsāl-i ḫilcat ve nāme-i pür-mevhibet ile mucazzez ve mükerrem kılındıkdan soñra Burûsa'ya müteveccih oldı. Yacnī ḫiẓmet-i sāmiyesini cayn-i sacādet bilüb, dacvet-i Sulṭān'a her ḥālle icābet carża kıldı. Bacdehû Kûr-şāh Melik ki, Sulṭān Mûsā vezīri idi, evżāc-ı nā-sāz-kārından iḥtiyāṭ idüb, ol daḫī firār itmişdi. [İstanbul'a, bacdehû Burûsa'ya gelüb, Cenāb-ı Sulṭān'a cubûdiyyet carż kılmışdı][2].

el-Ḳıṣṣa, Sulṭān Mûsā, şehriyār-ı cihān Sulṭān Muḥammed Ḫān cenābından mufāraḳat itdüği zamānda mütecahhid oldığı ḫuṣûṣıñ birisi icrā itmedi. Sikke vü ḫuṭbe anlar nāmına olub, kendüsi

1) Matbû nüsha, 5/164.
2) Aynı yer.

şehzādeler resminde ḥükûmet itmek meşrûṭ iken, cahdine durmadı. Süleymān Şāh izālesinden soñra sikkeyi ve ḫuṭbeyi kendi nāmına okutdı. Ke-żālik mā-cerāsı iclām u inhā olunub, tehniyet-i salṭanat itmesi vācib iken, ol ḥuḳûḳı daḫī ricāyet itmedi. Fe-lā-cerem ḫışm-ı Sulṭānī ve ġażab-ı cihān-bānī, dimāġ-ı laṭīfinde müdġam oldı. İstanbul'dan Rûm-ili'ne geçmek tedārüki müşcar kılındı. İbrāhīm Paşa ve Kûr-şeh Melik ve Bāyezīd Paşa, Gelibolı macberi Mûsā żabtında olmağla andan geçilmek muḥāl idüğin bilüb, İstanbul Tekvuri'yle ḫaberleşüb, dostluk inhā olunduğı taḳdīrce deryādan cubûr itmek āsān olduğını bildirdiler. Tā ki, ol mühimmüñ muḳaddemātına mübāşeret kıldılar.

Vāḳıca-i cişrīn: Sacādetle İstanbul'dan Rûm-ili'ne geçdikleri ve Sulṭān Mûsā daġdaġasını ber-ṭaraf itmek içün dāru'l-mülk Edirne'ye müteveccih olduklarıdır ki, evvelā Tekvur'ile ḫaberleşdi, Bacdehû İstanbul muḳābili muḫayyem-i ordû-yı humāyûn kılındı. Tekvur cānibinden carż-ı peş-keş-i mevfûr ve basṭ-ı simāṭ-ı nicmet-i nā-maḥṣûr muḳarrer olundukdan soñra, Rûm-ili yakasına geçdiler. Menzil be-menzil İncüğez nām maḥalle varub kondı. Vaḳtā ki, Sulṭān Mûsā, maḳdem-i Sulṭān'ı işitdi, bi-taṣmīmi'l-ḳıtāl, lā bi-taḳdīmi'l-istiḳbāl ṣufûf-ı caskerini tertīb idüb, meydān-ı macrekeye müsāracat itdi. Muḳaddemā iki leşker birbirine muḳābil kondılar. Karavolları birbirine buluşub, āzmāyiş-i ḥarbile kılıç ḳabżasına el sundılar. Nā-gehān Sulṭān Mûsā'nıñ karavolları münhezim oldı. Ḥattā kendüsi, cümle caskeri sındı ḳıyās idüb, firār itmesi taḥaḳḳuḳ buldı. Lākin ḥaḳīkat-i ḥāl bilindi. Maẓhar-ı inhizām olan, ancak karavol ḫalḳı idüği maclûm oldı. Ol gice āsāyiş üzre konuldı. İrtesi, Sulṭān-ı ḫāver

ve fermān-revān-ı memleket-i bāḫter, sell-i seyf-i mücevher kıldı ve cüyûş-ı (b64) diyār-ı Zengibār'ı maḳhûr u münhezim idüb, cünûd-i nā-maᶜdûdını gorīzān itdi. İki şehriyār-ı cihān, tertīb-i ṣufûf-ı merdān ve tezyīn-i ṣunûf-ı reh-neverdān idüb, feżā-yı ᶜālem, muḫanneşler gözine teng, deşt-i pehnā-yı ᶜademde niçeler māil-i direng oldı. Meymene vü meysere ve alaylar bağlandı. Bed-dilleriñ āteş-i ḫavf u bīmle ciğerleri dağlandı. Evvelā leşker-i Tātār, ṡāniyen Türkmān-ı gümān-dār, ṡālişen Anḳara leşkeri nāmındaki dilīrān, rābiᶜan Papas-oğlı nām sipeh-sālāra müteᶜalliḳ olan nerre-şīrān ve bunlardan soñra mīr-livā olan ümerā ve şīr-i ᶜarṣa-i heycā olan küberā ve melikü'l-ümerā, yollu yollarınca yüridiler. Kollu kollarına gözedüb, rûy-i zemīni büridiler.

Li-Münşiihī:

Döğüldi kûs u ṭablıñ ṣûrnālar urdı feryādı,
Cihāna düşdi lerze, zemzemile **(59a)** *toldı her vādī.*

Bahādırlar alaylar bozdı yıkdı ḫāke merdānı,
Ḳażā miᶜmārı āsīb itdi yıkdı nice bünyādı.

el-Ḳıṣṣa, āvāze-i zurnā vu nefīr, ᶜāleme velvele saldı ve ṣadā-yı ṭabla ṭablıñ bü'l-ᶜaceb teᵓşīri, zemīn ü zamānı yangulandırdı. Bir derecede ceng oldı ki, gövdeyi kan götürdi ve bir mertebede ḳıtāl ü āheng ṣudûr itdi ki, tenler bī-ser, serler bī-efser kalub, iki cānibiñ bahādırları birbirine girdi. Bu eşnāda Miḫāl-oğlı, Sulṭān Mûsā'ya ḫiṭāb eyledi, "Baña birkaç yarar yoldaş koş ki, karındāşıñıñ çeşm-i ᶜālem-bīnine kār u bār-ı cihānı nā-bûd u nā-yāb ideyin" diyû cevāb eyledi. Tā ki, firār itmeğe ḳavl ü ḳarār itdükleri ümerāyla bilā-

ruḫṣat u cevābāt bırağub, Sulṭān Muḥammed alayına vardı, iṭāᶜat ü mutābaᶜat gösterüb, ümerā ṣaffına karışub, yerlü-yerine turdı. Yaᶜnī ki, bāzīçe-i levendāne gösterüb, ol ṭarafdan daḫī Sulṭān'a basṭ-ı kelām itdi. "Karındāşıñıñ izālesi, emr-i sehldir. Ne turursıñ?" diyû ᶜarż-ı ihtimām itdi. Ṭarafeyniñ ziyāde iᶜtiḳādına toḫm-ı ifsādı ilḳā ve bizr-i şerr u fesādı iki vechile hüveydā kıldı ki, her kangısı ġālib olursa āña mütābaᶜat eyleye. Ṣudûr iden muḳaddemāt-ı fāsidesini temessük idüb, semtine muvāfakat eyleye.

Li-Münşiihī:

Rûm-ili'niñ levend-i evbāşı,
Aṣlı yok ḳīl ü ḳāle cürᵓet ider.

Muḳleci zümresi Anaṭolı'nıñ,
Niçe kim, türrehāta rağbet ider.

Böyle mühmel sefīfe sözler ile,
Öğünür, yaᶜnī ᶜarż-ı ḳudret ider.

Sözi yalan olan levende ḫavāṣṣ,
Günde sad-bār ṭaᶜn ü laᶜnet ider.

Neṡr: Muḥaṣṣal-ı kelām, eṡnā-i cengde Sulṭān Mûsā'nıñ alayları bozuldı. Ümerāsı firār iḫtiyār idüb, münᶜaḳid olan ṣaffları çözüldi. Anlar hārib oldukca bunlar taᶜḳībe ṭālib olub, ardlarınca ḳaṣd ü āhenge fürce buldı. Leşkere bir derecede perīşānlık düşdi ki, Sulṭān Muḥammed, üçyüz mikdārı ādemle kaldı. Mûsā ise, ṣamt ü ḥayretle lāl olub, inḳıbāż buldı. Ümerāsınıñ leşkeri muḫālifīne karışdığın görmekle ᶜaḳlı perākende oldı. Bir-iki kerre firāra niyyet itdi, lākin eṭrāfındaki kapu ḫalḳı salıvirmediler. "Sen giderseñ bizi ḳatl-i ᶜāmm

iderler" diyû rikābına sarıldılar ve bi'l-cümle Sulṭān Muḥammed'e daḫī şaşkınlık düşdi. Mûsā'yı muḳābelesinde gördüği gibi at bırakdı. Kendü eliyle izālesin ḳaṣd itdi. Fe-ammā kendüsi üçyüz miḳdārı ādemle ᶜāzim-i Sulṭān Mûsā oldukda, Sulṭān Mûsā' nıñ eṭrāfında altı-yedi biñ kapu kulları nuṣret muḳaddemātına cāzim idiler. Kimisi oka (b65) tutdı ve kimisi ḫarbesin atdı. Sulṭān-ı nev-civān iki-üç yerde mecrûḥ oldı. Ḥattā atına daḫī niçe kerre ok tokundı. Gördi ki, ciğer-dārlığla iş bitmez, mücerred cürᵓetle ḫadeng-i himmet, ser-menzile yetmez, ᶜavdetle rağbet-i kenār eyledi. Kendü ᶜaskeriyle mā-beynini buᶜd-i mesāfe idüğin görünce dibelik firār eyledi. Mûsā ki, bu ḥāli gördi, kesr u inhizām ṭarafına ᶜāyid idüğini taḥḳīḳa ir-gördi. ᶜAle'l-fevr gelüb, Sulṭān Muḥammed turdığı maḥalde ṡābit-ḳadem oldı. Fe-lā-cerem kendü leşkerini taᶜḳīble gidenler ki, ᶜavdet iderlerdi, Sulṭān Muḥammed'i ḳıyās idüb, ol maḥalle gelürlerdi, yaᶜnī ki, Sulṭān-ı ẕī-şānıñ geşt ü güẕārı "**yevme yefirru'l-merᵓü min aḫīh**"[1] naṣṣ-ı kerīmi mûcebince iḥtiyāṭla firārını bilmezler idi. Bu ṭarīḳla ki, her gelen şaḫṣı tutdurub atın ve tonın alub, ᶜuryānen salıvirirdi ve baᶜżısını daḫī ḳatl itmek vuḳûᶜ bulurdı. Nihāyet naṣīḥat-i vükelāyile ᶜuryānen ıṭlāḳ itmelerine ruḫṣat virildi. Ammā Sulṭān Muḥammed Ḫān üçyüz miḳdārı atlu ile İstanbul'a revān olub, varduğı gibi karşu yakaya geçdi. Burûsa dāru'l-milkine varub vuṣûli taᶜayyün buldı.

Li-Münşiihī:

Ne ᶜacāyib ḳumāş olur devlet,
Biri birine ḫaṣm olur iḫvān.

1) Kurᵓān-ı Kerīm, LXXX (ᶜAbese sûresi), 34.

Naḳd-i cān saymağla her birisi,
(59b) *Tīğ-veş eyler ānı bend-i miyān.*

Çār-sû-yi fenā metāᶜında,
Birine sûd olur, birine ziyān.

Vaḳᶜa-i iḥdā ve ᶜişrīn: İzmīr-oğlı Emīr Cüneyd'iñ ᶜiṣyānı ve mütelāṭım biḥār-ı zeḫḫār gibi tuğyānı ḫuṣûṣıdır ki, Sulṭān-ı ẕī-şān, birāderi ile ceng itdükden soñra ᶜīş ü nûşe ıẓhār-ı meyelān ve semen-sīmā ve gül-endām ve gonca-fem sāḳīler elinden şarāb-ı ḫoş-güvār nûş itmeğe rağbet-künān iken nā-gehān, bir ḫaber-i pür-keder yetişdi ki, İzmīr-oğlı Cüneyd ser-keşlik idüb, leşker çeküb, Aydın ilini tesḫīrden soñra Ayasluğ ḳalᶜasını daḫī ḥiṣār eylemiş. Şöyle ki, yetişilmeye, Saruḫān vilāyetini daḫī alması muḳarrerdir. soñradan bu fitneniñ defᶜi gayri müyesserdir. Hemān-dem şehriyār-ı cihān eṭrāf u eknāfa emrler perān idüb, küllī cemᶜiyyetle gelesi, āy-ı şevket-nümā oldı ve menzil be-menzil Cüneyd'iñ memleketine toğruldı. Vaḳtā ki, İzmīr'e vardı, īl ü vilāyeti silk-i tesḫīre alındı. Cüneyd-i nā-be-kār, enderûn-ı ḥiṣārdan āğāz-ı iᶜtiẕār kıldı. "Ben, saᶜādetlü pādişāhımıñ bir güneh-kār bendesiyem. Min baᶜd böyle ᶜiṣyāna ve ṭuğyāna tāib bir ᶜabd-i ser-efkendesiyem. Bir avuç kanıma girmesün. Benim vücûdıma fenā virmesün" diyû recā idüb, ḫaber göndermeğin, günāhı ᶜafv olundı. Gelüb el öpdükde, ḫilᶜat-i teşrīf erzānī kılındı. Baᶜde-mā Yaᶜḳûb Beğ Anḳara sancağı beği idi. Ḫuṣûṣā, nām-dār oğulları ile ümerā zümresiniñ yeği idi. Muḳaddemā emr-i şerīf gönderilüb, derneğe daᶜvet olundukda gelmemişdi. "Anḳara vilāyeti, muttaṣıl-ı ser-ḥadd-i Karamān'dır, iḥtiyāṭ lāzımdır" diyû ᶜarż idüb, beyān-ı iᶜtiẕār itmişdi.

Âña binâen ḫâṭır-ı ʿâṭır-ı pâdişâhî, ol vażʿ-ı nâ-sezâdan münfaʿil olub, ḳatlini irâde eylemişdi.

Fa-ammâ, "Me-bâdâ, oğlı ʿişyân ide ve ḳalʿa-i Selâsil ol vechile taḫt-ı taṣarrufdan gide" diyû baʿżı vüzerâ, menʿine müteʿalliḳ söz söylemişdi. Pes Cüneyd'iñ İzmîr'e olacaḳ ġażabı aḥsen vechile savuldı, râyât-ı câh u celâl, Anḳara'ya müteveccih oldı. Yaʿḳûb Beğ ki, dest-(b65)bûs-ı ʿizzet-meʾnûsile müstesʿad kılındı. "Sâbıḳâ şu maḳûle ʿişyânıñ olmuşdur, vâcibü'l-izâle idiğin, ʿizz-i ḥużûrumda şübût bulmuşdur" diyüb siyâseti buyuruldı. Lâkin mîr-i mezbûr, sevgend-i mevfûr idüb, "Bunca rûzgârdır ki, bu bende, ṣadâḳat üzre ḫizmetle engüşt-nümâ-yı aḫyârım. Şimdi töhmet-i ḫiyânetle siyâset idersiñ. Yine bende-i emek-dâr-ı fermân-ber-dârım" diyû ağladı. Kendüsi elin ardına çevirüb, şehriyâr-ı ġażbâna karşu el bağladı. Fe-lâ-cerem, siyâsetden ʿafv olundı. Lâkin ḳayd-ı bendile Balṭa-oğlı'na teslîm olunub, Tokat maḥbesine gönderdi ki, Çârdâḳ-ı Bedevî nâmına bir maḥbes-i zindân idi. Maẓhar-ı ḥışm olan vüzerâ ve dilîrân, ekşeriyâ ol maḥbesde ẓâhiru'l-ḫüsrân idi.

176b

Vaḳʿa-i ṣânî ve ʿişrîn: Sulṭân-ı ẕî-şânıñ muḥâṣara tenbîhi ve eṭrâfındaki ḥükkâmıñ, fermân-ı şehriyârîye imtiṣâl vechi beyânındadır ki, Muḥammed Ḫân ki, İzmîr-oğlı fitnesini ber-ṭaraf itdi, eṭrâf-ı memâlike evâmir-i ʿaliyye gönderüb, cümlesini ʿatebe-i ʿulyâsına daʿvet eyledi. Żü'l-Ḳadir-oğlı ki, Ḫudâvendigâr'ıñ ḳayn atası idi, âña daḫî ilçiler gönderildi. Ya kendüsi veyâḫud cümleden yarar ve nâm-dâr olan oğlı ʿasâkir-i Türkmân ile ordû-yı humâyûna ʿazîmet buyurdılar. İşte bu minvâl üzre ḳalʿa-i Selâsil, cünûd-i nâ-mütenâhîye

menzil olub, Burûsa'ya toğrılub göçüldi. Eşnâ-yı râhda "Żü'l-Ḳadir-oğlı geldi" diyû müjde ḫaberleri yetişdi. Fe-lâ-cerem, ümerâ-i muẓaffer-ʿalem ve vüzerâ-i pâkîze-şiyem ve ağayân-ı muʿazzez ü muḥterem, bi-esrihim Żü'l-Ḳadir-oğlı'nı karşuladılar ve öñine düşüb otâğ-ı humâyûna getürdiler. Ḫilʿat-i dest-**(60a)**bûsiyle muʿazzez oldı. Muḳâbele-i Sulṭân'da riʿâyet-i âdâbla oturub, ḫulûṣını ʿarża kıldı. İrtesi, simâṭ-ı ʿişret-ârâste ve ḫvâce-i ṣoḥbet-pîrâste kılınub, pâdişâh-ı Ḫüsrev-nişîn, ol encümende ṣadr-güzîn ve Żü'l-Ḳadir-oğlı, serdâr-ı ehl-i yümn ve sâyir beğler yollu-yollarınca birbirine ḳarîn oldılar.

Li-Münşiihî:

Tolandı bugün meclis için câm-ı ḫoş-güvâr,
Zer-duḫterini şevḳile idince der-kenâr.

Şâh-ı cihân tolular içüb kullarına cest,
Bârân gibi yağdırdı zer ü sîmi bî-şümâr.

Kimisi ḫilʿat aldı, kimi raḫt u raḫş-i tîğ,
Şeh kıldı genc-i Ḫüsrev'i bezm ehline nişâr.

Neşr: Baʿde-mâ lüṭfile kullarına ḫiṭâb ve şehd-i şîrîn-i müsteṭâb gibi cevâb virüb, "İn şâa'llâhu Taʿâlâ Rûm-ili'ne seferim muḳarrer ve peder-i büzürg-vârımıñ taḫt-ı mevrûşine cüll-i himmetim müyesserdir. Bir raḫş-ı şeb-dîz ve bir ḳabża-i tîğ-ı ser-tîz bu ḥaḳîre kifâyet idüb, her ne deñlü iġtinâm elvirürse nuḳûd-i vâfire ve cevâhir-i mütekâsire sizüñ yoluñıza mebẕûldür. Menâṣıb u dirlik ḫuṣûṣında ḫod, her recâñız ḳarîn-i ḳabûldür" buyurdı. Ḫavâṣṣ-ı rüesâya nice iltifât u vaʿdler kıldı. Anlar daḫî, "Cân u bâşımız, yolıña fedâdır" diyû duʿâlar eylediler.

Meclis āḫir olub, menzillü menzillerine gitdiler. Fe-ammā ol simāṭdaki muraṣṣaᶜ sürāḫīler ve ḳadeḥler ve sīm-i ḫāliṣ maḳûlesi nuḳl-dānlar ve şemᶜa-dānlar, cemīᶜan Ẕü'l-Ḳadir-oğlı'na hibe kılındı ve kendü arkasında olan libāsını daḫī anlara revā gördi. Vācibü'r-riᶜāye, ādemlerine ḫilᶜatler giyirüb rağbet itdi. Fī-nefsi'l-emr, şehriyār-ı cihān-penāhıñ ḳayını ve ḥükkām-ı büzürg-vārıñ ṣadāḳatle eşheri olmağın bu yüzden riᶜāyet olundı. (b66)

Li-Münşiihī:

Milk isteyen kimesne belī beẕl-i māl ider,
Zīrā ki, māle māyil olan şeh vebāl ider.

Şol pādişāh ki, ᶜaskerine rağbet eyleye,
Herkes yolunda terk-i ser idüb ḳıtāl ider.

Almaz ᶜarûs-ı salṭanatı māle kıymayan,
Nāmûs u ᶜārı ᶜāḳibet ol pāy-māl ider.

Neṣr: el-Ḳıṣṣa, Anḳara'dan göçüldi, rāyāt-ı cāh u celālle mevcûd olan onbiñ miḳdārı leşkerle Bursa'ya geldi. baᶜdehû İstanbul muḥāẓīsine varılub, Üsküdār'da konuldı. Ḳayṣar-ı Rûm, ber-vech-i taᶜẓīm, istikbār eyledi ve nice günler ẓiyāfetler ve peş-keşlerle iclāl idüb, Sulṭān Mûsā'nıñ evżāᶜ-ı hem-vārından infiᶜāl ᶜarża kıldı. Bu minvāl üzre gemilere binilüb, Rûm-ili'ne ᶜubûr kılındı.

Eğerçi ki, Sulṭān-ı cihān, "Ḳayṣar-ı Rûm, bu seferimizde bile olsuñ" diyû fermān itdi. Lākin pīr-i bī-mecāl olmağın kendü istiᶜfā kılub, müstevfī leşkerle bir oğlını revān itdi. Vaḳtā ki, Vize suyı kenārına nüzûl buyuruldı, Ḥacı Evranos Beğ'den ᶜubûdiyyet-nāmeler

geldi. Mażmûnında, "Ḥażret-i Şehriyār, ol vilāyetde Sulṭān Mûsā'yla buluşmaya. Nihāyet ol ne semte giderse, yanından ve ardından kesilmeyüb, efkār u eṭvārından teğāfül kılmaya. Bu ḥālle evvelā Lāz vilāyetine düḫûl buyurılub, Derbend ḳalᶜası alına. Rüesā-yı serḥadden Paşa Yiğit ve Tûrān Beğ ve Tırḫala beği, Sinān Beği dāyimü'l-evḳāt iltifātlarına muḳārin kılına. Anlarıñ tesḫīr-i ḳalᶜayı muḳarrer olıcak, her murād u maḳṣûd elde biline ve iki leşker bir birine muḳābil ve envāᶜ-ı ḥarb u ḍarbile muḳātil olmazdan evvel bu ᶜabd-i ḳadīmleri daḫī, rikāb-ı humāyûnları ḫiẕmetinde ḥāżır buluna" diyû ḫayli ṣadāḳat beyān itmiş. Yaᶜnī ki, beẕl-i cān u bāş ve mā-melek ü ḫānumān ideceğini ẓāhir u ᶜiyān itmiş,

Li-Münşiihī:

Vāḳıᶜā öyle pīr-i pīş-ḳadem,
Pāy-dār olsa cümleden aḳdem.

Sāğ u soldan cüyûş-i fetḥ u ẓafer,
*"**Ḫayra maḳdem** "diyüb, gele dem dem.*

Neṣr: Muḥaṣṣal-ı kelām, Sulṭān-ı ẓafer-fercām, bu defᶜa tertīb-i muḳaddemātiyle ḳıyām idüb, Rûm-ili beğlerine ve ser-ḥadd ümerāsınıñ **(60b)** sipāh-ı nām-dārından olan çeribaşılarına şāhid-i fetḥ u ẓafer, Sulṭān Muḥammed ṭarafına cilve-ger idüği bilindi. Her kişi Sulṭān Mûsā ṭarafından nefret idüb, birer ṭarīḳla Ḫākān-ı ẕī-şān ḫiẕmetine ṣadāḳat ᶜarża kıldı. Henüz Edirne'ye varılmadın Evranos Beğ oğlı ᶜAlī Beğ, zümre-i muḫālifinden idi. Vālid-i büzürg-vārı ṭarafından işāretle, civān-baḫt ḫiẕmetine geldi. Küllī iltifātla ser-efrāz olub, meᵓmûline ziyāde riᶜāyet kılındı. Der-ᶜaḳab Miḫāl-oğlı

Bahşī Beğ takaddüm itdi. Babası Muhammed Beğ bin Mihāl, Rûm-ili beğlerbeğiliğiyle bāhiru'l-iclāl iken, Sultān Mûsā'dan şāhid-i devlet rû-gerdān olacağını bildi. Oğlını mukaddemce gönderüb, tehniyet-i saltanat hizmetini müeddā kıldı.

Ammā Sultān Mûsā ki, hücûm-ı şehriyārīden mütenebbih oldı, Edirne'den kalkub, Lāz iline toğruldı. Ümerāsından Kara Halīl Beğ'i bir bölük serdengeçdi ile tetebbuᶜ-i umûra nām-zed kılub gönderdi. Cenāb-ı Sultānī'den dahī Mihāl-oğlı Bahşī Beğ ilerü aşmışidi. Kara Halīl'e mukābil olub, gürûhā-gürûh, ceng ü cidāl-i enbûh (ve) harb u darbdan soñra Kara Halīl, sevād-ı vechile firār ve Bahşī Beğ rûy-i sepīd ile ordû-yi (b66) humāyûna toğrı güzār itmişidi. Vaktā ki, Edirne'ye gelindi, muhāsara kılınmasına ikdām olundı. Lākin ahāli-i şehr ᶜarz-ı hāller gönderüb, "Biz mutīᶜ u münkād ve kemend-i fermāna gerden- nihād bir bölük fukarāyız. Ahvāliniz ber-taraf oldukdan soñra, hāk-i dergāha çehre-sāyız. Şimdi bizi rencīde itmek muvāfıkı reᵓy-i kāmil ve münāsib-i ᶜadl-i şāmil değildir" didiler. Mesᵓûllerine ruhsat virilüb, muhāsara keşā-keşinden kurtuldılar.

Li-Münşiihī:

ᶜAdle meyl eyleyen şeh-i devrān,
İstemez milkine erişe ziyān.

Ceng ider birbiriyle iki şebān,
Kûsfendāne pes tünd-hüsrān.

Vākıᶜa-i şāliş ve ᶜişrīn: Muhammed Hān-ı milk-ārā, dağdağa-i Sultān Mûsā fitnesin ber-taraf itdüği ve bunlar mansûr ve anlar

makhûr olub, gitdüğidir ki, Sultān-ı humāyûn-ᶜalem Edirne'den geçüb Zağra vādīsini muhayyem kıldıkda, nerre-şīrān-ı ğuzāt, muhālifīn-i bī-şebāt zümresini Zağra vādīlerinde zağar gibi aramağa başladı. Ha bunda, ha şunda semtinde tecessüs ile düşmen cānibini āzmāyişledi. Yaᶜnī ki, ol havālīde Mûsā muttasıl gezmekde, bir fasl dahī fursatla tokunduğı takdīrce sābıkā mezākında çāşnī-dār olan nusret niᶜmeti telezzüzini sezmekde idi. Hattā baᶜzı ağaçlu yerlerde harāmī-vār görinürdi. Ammā ᶜasākir-i deryā-şümār, Evranos Beğ nasīhatiyle mütenassıh olub, görmezlenürdi. Bu tarīkla Filibe'ye ki, varıldı, Değirmenderesi nām ser-menzile konuldı. Andan geçüb, Meriç kenāriyle cān gezdirmek vādīsinde güzer kıldı. Lākin ānuñ fermāniyle İzmīr-oğlı Hamza Beğ ve Paşa Yiğit nām dilīrān, ikibiñ mikdārı çāpuk-süvārān ile Sultān ᶜaskeriniñ ardların sürdiler. Bir fursatla tokunmak kasdın eylediler. Lākin Mihāl-oğlı ki, bunları gördi, at koparub cenge girdi. Bu iki gürûh, ᶜarż-ı kerr u şükûh idüb, vāfir savaşdılar. Nīze vü tīr ve şimşīr ile bir birine girişdiler. Bi'l-āhare Mihāl-oğlı mansûr u muzaffer oldı ve İzmīr-oğlı ve Paşa Yiğit mağlûb u mükedder olub döndiler, semtlü semtlerine ᶜazīmet kıldılar.

el-Kıssa, Balkan tağına ᶜazīmet ve derbend-i mahûfdan güzer kılmağa niyyet olundı. Bāyezīd Paşa ᶜaskeriñ öñince, Mihāl-oğlı Bahşī Beğ ardınca hıfz u hirāset mühimmātına meᵓmûr kılındı. Bir gice Derbend'de yatıldı. İrtesi göçilüb şebān-rûz katᶜ-ı mesāfe ile Sofya'ya gelindi. Dilīrān-ı ᶜasker zād u zevādelerini müzahhar kılub, yine kûs-i rihlet çalındı. Tûğ-ı Sultānī **(61a)** bu kerre Şehr köyi muhāzīsinde salındı ve o menzil-i mübārekde Paşa Yiğit ve Budak Beğ ve Tırhala Beği Sinān Beğ cāniblerinden müferrah u dil-küşā haberler geldi,

kibār u ṣıġārıñ ḳulûbına meserret ilḳā itdi. Yaᶜnī ki, ol üç emīr-i dilīr, Cenāb-ı Ṣāḥib-serīr'e peyām göndermişler. "Üç nām-dār bende-i bī-miḳdārı ki, her birimiz birer süvār-ı cān-şikāra fermān-kārız ve bugünden soñra nuṣret-i Şehriyārī'ye ṭaleb-kārız ve her ne emr iderse fermān-berdārız, hemān saᶜādetle yürisünler, her murād u maḳṣûdı elde bilsünler" diyû bildirmişler.

Sulṭān Muḥammed ki, mazmûn-ı mektûbı bildi ve sāhte değil idüğini baᶜzı şevāhid ü delāyil ile tahaḳḳuk buldı, bilā-teʾhīr önlerindeki derbendden ᶜubûr itdiler. Ber-vech-i ılġār, ānun daḫī nihāyetine irdiler. Sulṭān Mûsā bir defᶜa daḫī ol maḥalde nümāyān oldı. Ḥattā Ḥaydarī kisvetine (b67) girüb, tebdīl-i ṣûretle leşker-i Sulṭān'ı görüb, muḳāteleye ḳābil değil idüğini bilüb, inkisārı

Li-Münşiihī:

Didi: Ben bende-i güneh-kārım,
O cihetden ḥazīn-efkārım.

Baña küfrān-ı niᶜmet oldı çü kār,
Olmazisem, ᶜaceb mi ber-ḫordār.

Ulu kardāşım idi Şāh-ı cihān,
Andan olmuşidi baña lüṭf u tuvān.

Ben ol iḥsānı eyledim inkār,
Şimdi olsam ᶜaceb midir ġamm-ḫᵛār?

Şükr-i neᶜmete eyledim ihmāl,
Baña mümkin mi salṭanatda viṣāl?

Neṣr: Ve bi'l-cümle, her çend ki, leşker-i Mûsā, baᶜzı ṣaᶜb u mazīk yerlerden görinürlerdi. Sulṭān-ı zī-şān anları görmezlenüb iğmāz kılurdı. Bu minvāl üzre Mora suyına konuldı. Bāyezīd Paşa menzilden Lāz iline gönderildi. Leşkeri ile hākim-i Lāz, muᶜāvenete gelmek emr olundı ve bu menzilde sābıḳu'ẓ-ẓikr üç emīr, yaᶜnī Paşa Yiğit ve Budak Beğ ve Sinān Beğ nām bu üç dilāver-i bī-naẓīr ve taḫt-ı ḥükûmetlerinde olan üçbiñ dilīr, devlet-i bûs-i rikābla müşerref oldılar. Meʾmûllerinden ziyāde inᶜām u iltifāta dest-res boldılar. ᶜAle'l-ḫuṣûṣ, şevket ü iḳbāl ve şöhret ü iclāl ile Evranos Beğ daḫī çıkageldi. Âvāze-i ṭabl u ṣûrnā ve nefīri ol vādīlere velvele saldı ve Tekvur-ı Kûr ki, şecāᶜatle meşhûr ve keşret-i leşker u tevābiᶜile mezkûr bir dil-kûr idi, Evranos Beğ'le hem-rāh ve ḳarīn-i ᶜubûdiyyeti bī-iştibāh olub, nice lütf u iḥsāna maẓhar kılındı. İrtesi ḥākim-i Lāz-oğlı nāmındaki mümtāz, nihāyetsiz ser-bāz ile vāṣıl oldı ve ordû-yi humāyûn-i Sulṭānī teḳādüm ü tezāḥumdan cāy-i muḥtereme nāẓīr göründi.

Li-Münşiihī:

Her birine hezār lüṭf u kerem,
Eyledi Pādişāh-ı bī-mānend.

Boynı bağlı kul oldı her birisi,
Bende mi kaldı, olmaya dil-bend.

Dest-i iḥsānı ol kerem-kārıñ,
Gerden-i ser-keşāna atdı kemend.

Neṣr: el-Ḳıṣṣa, ol maḥalden göçüldi, Vulve vilāyetine girildi. Ḥākimi olan Vulve-oğlı gelüb, dest-bûs-ı devletle murādına irdi.

Andan Kosova'ya varıldı. Bir-iki menzil yürünüb, Kûr Tekvur vilâyetine nüzûl buyuruldı ve ol menzilde İzmîr-oğlı Ḥamza Beğ daḫî rû-gerdān olub, çıkageldi. "**ᶜAfa'llāhu ᶜammā selef**"[1] mażmûnına mā-ṣadaḳ olub, gûnā-gûn riᶜāyete sezā-vār kılındı. Baᶜde-mā taḥḳīḳ kılındı ki, Sulṭān Mûsā yanında beğlerden kimse kalmadı. Ancak Rûm-ili Beğlerbeğisi Miḫāl-oğlı Muḥammed Beğ ve ḳāḍī-ᶜaskeri Sımavna-oğlı Monlā Bedreddīn ve kapu ḫalḳı ve mīr-ᶜalem ᶜAzeb Ağa kaldı. Anlardan ıżṭırāba düşüb, mürġ-ı nīm-bismil gibi tapıda göründi. Fe-lā-cerem, şehriyār-ı muẓaffer-ᶜalem, menzil be-menzil Karasu'ya, baᶜdehû ᶜAlāeddīn-oğlı Ṣaḥrāsı nām yazuya der-ᶜaḳab ser-menzil-i Çamurlı'ya kondı. Eṭrāf-ı memālikdeki ḥükkāmdan dāire-i iṭāᶜate girmedik kimse kalmadı. Bu eṣnāda Sulṭān Mûsā daḫī İhtimān'a nüzûl kıldı. Günden güne leşkeri eksilüb, beğleri bir bir kendiden yüz döndürüb, cüz'ī kimse ile kaldığına peşīmān ve elbette her çi bād ābād mażmûnı ile meydān-ı muḳābeleye raġbet-kunān, ḥālā ki, "**baᶜde ḫarābi'l-Baṣra**" nüktesi kendi ḥakkında nümāyān olmuşidi. Koca Evranos Beğ'iñ rāy-i dil-peẕīri, yaᶜnī ki, "Evvel mertebede **(61b)** tokunmayub, yanından daḫī ayrılmayub, celb-i (b67) ḳulûbe saᶜy idesiñ" diyû nuṣḥ u pend ve tedbīri, nuṣret ü ẓafer muḳaddemātı netīcesin buldı. Fī nefsi'l-emr, evvel mertebede muḳābelede intiẓām-ı ᶜasker, tesbīḥ dānelerine dönmedin muḳātele olunmuş olaydı, **-yaᶜlemu 'llāh-** küllī fesāda sebeb olurdı. Nuṣret muḳadder oldığı taḳdīrce taᶜab u zaḥmet muḳarrer olub, ḳulûb-i merġûb-i dilīrān, her cihetle ḍacret ü teneffür bulurdı.

1) Kur'ān-ı Kerīm, V (Māide sûresi), 95.

Li-Münşiihī:

Dimişler: Maḥallinde bir re'y-i nīk,
Ḳavī bir büyük leşkeri siñdirir.

Deminde dilīrāne ılġār-ı ceng,
ᶜAdû kanına kanmağa kandırır.

Neṣr: Muḥaṣṣal-ı Sulṭān Mûsā ki, İzmīr-oğlı'nıñ ve sāir beğleriñ firārını gördi, baḳiyye-i rüesā-i leşkere bī-ḥużûr olub, Tamacı-oğlı ve Savcı-oğlı nām alay beğlerini der-bend itdi. Sāir çerī başlarını dibelik ürkütdi. Aḫaṣṣ-ı ḫavāṣṣı nāmında olanlar ile Sulṭān Muḥammed'e yüz tutdı. Şehriyār-ı büzürg-vār, esbāb-ı devletini ki, gördi, secde-i şükr idüb, Ḥażret-i Ḥaḳḳ'a münācāt kılurdı. "Ey müntaḳim-i şedīdü'l-intiḳām, "**Lā iḥsān illā bi't-tamām**" faḥvāsınca, milk-i ᶜāleme niẓām ve Mûsā'nıñ izālesi ile salṭanatda inḥiṣār-ı tāmm recā eylerin" diyû yüzin göğe tutardı. Bu gûne meserretle Çamurlı'nıñ beri başından kalkdı, öte ucına nüzûl kılındı ve iki gün ancak istirāḥat buyuruldı. Sulṭān Mûsā gördi ki, "**Fi't-te'ḫīri āfāt**" mażmûnı muḳarrer, yanında bulunan yedibiñ kapu ḫalḳı ile Sulṭān Muḥammed'e karşu geşt ü güẕār ve muḳābil ü muḳātil olub, ceng ü cidāl-i bī-mer tażmīni muḳarrer itdi. Şehriyār-ı cihān daḫī ḫaber-dār olub, vüzerāyile meşveret ve tertīb-i alay muḳaddemātına mübāşeret üzre iken, der-bend ağzından bir toz kopdı. Bir alāy-ı heybet-nümā ẓāhir olub, yakın geldüği gibi iki bölindi. Yaᶜnī ki, dilīrān-ı Moğāl öñde ve kapu kulları ile Mûsā-i bāhiru'l-iclāl, ardlarında ᶜalemleri lerzān, tīr-i ḫadeng ü dāne-i tüfengleri perrān, ḳalbleri tersān, börkleri hirāsān, ṭabl u naḳḳāreleri āvāze-i teessüfle feryād-künān, gürûhā-gürûh

çıkageldiler. Gülbāng-i Muḥammedī ile ḫayli şevket gösterdiler ve illā berû cānibdeki dilīrān, ḳuvvet-i ḳalbile cünbān ve cür'et-i kāmile ile nümāyān, kılıçları raḫşān, atları bād-ı vezān gibi pûyān, hemān-geh alay alaya çatdı. Mûsā leşkeriniñ niẓāmı iḫtilālle mütebeddil oldı. Az kaldı ki, ısınalar, bir uğurdan sınalar. Helāk ü tebāh varṭasına göre āteş-i inhizāma ısınalar.

Bu ḥālinde Sulṭān Mûsā bi'ẓ-ẓāt maḥall-i maᶜrekeye toğrı cevelān idüb, at bırakdı. Tātār leşkerini dü-nīm idüb, Türkmān ḫayline kılıç koydı. Ol ḥīnde Bāyezīd Paşa, Sulṭān Mûsā'yı görüb bildi. Yanındaki Selāsil şīr u nerlerine işāret idüb, üstine at sürdi. Sulṭān Mûsā, ol girdābdan güçle kurtuldı. Kaçarak kapu kulı alayına gelüb, anlara istimālet virmek üzre oldı. Lākin anlar ceng ide ide yorulmuşlar, ekşeri mecrûḥ olub, mebhût kalmışlar idi. Ẓarāfetle Sulṭān Mûsā'yı tutmak ḳaṣdin itdiler. Yaᶜnī Sulṭān Muḥammed'e iletüb, ġavġādan ḫalāṣ olmağı münāsib gördiler. Sulṭān Mûsā ki, bu ḥāli añladı, bu kerre anlara daḫī rām olmayub, "Sizi Allāh'a ısmarladım" diyû (b68) vedāᶜla ṭaraf-ı āḫara gitdi. Bir çamurlı vādīye düşüb, çeltik argına iṣābet itdi. Bi'ż-żarûrī atından indi, ol batakdan çıkarub yine binmek tedārükine mücidd oldı. Lākin Bāyezīd Paşa ve Budak Beğ ve Miḫāl-oğlı Baḫşi Beğ yetişdiler ve tutub, ellerin bend itdiler. ᶜAle'l-fevr ᶜizz-i ḥużûr-ı Sulṭānī'ye getürdiler. Eşnā-yı rāhda leşker, ḫalḳı ki, görürdi, kimi ẓilletine raḥm idüb, şefḳat kılurdı. Ekşeri, "Mādde-i fesād munḳaṭıᶜ gerekdir" diyû ḳatlini münāsib görürdi. Hemān-geh, naẓar-gāh-ı Sulṭān'a yetdi. Reīsü'l-cellādīn-i āteş-endāz-ı dûdmān-güzīn, Balṭa-oğlı nāmındaki bī-rahm u pür-kīn eline virdi. Yaᶜnī ki, kendüsi Süleymān Şāh'ı gönderdiği yola

gönderildi. Miḫāl-oğlı Muḥammed Beğ, beğlerbeğisi idi. Bend-i elīmle Tokat maḥbesine gönderildi ve ḳāḍī-ᶜaskeri Sımavna-**(62a)**oğlı Şeyḫ Maḥmûd, fażlına bināen ḳatl olunmayub, ayda biñ akçe vaẓīfe-i muᶜayyene ile İznīḳ'a sürgün olunmak buyuruldı. Ehl ü ᶜiyāli ile anda gönderildi.

Li-Münşiihī:

Şāhid-i baḫt olunca rû-gerdān,
Leşkeriñ derneği olur tālān.

Bir şehiñ kim, ola saᶜādeti kem,
Baḫt-ı menḥûsı gösterir āña dem.

Ṭāliᶜi tāb-nāk olan ammā,
Görinür nuṣretle müsteşnā.

Vāḳıᶜa-i rābiᶜ ve ᶜişrīn: Sulṭān-ı ẕī-şānıñ taḫt-ı salṭanata üçünci defᶜa cülûsı, kibār u ṣıġār-ı ᶜaskeriñ kendilere ünsi maḫṣûṣı beyānındadır ki, evvel cülûsları sene-i ḫams ve şemāni-mie (805/1403) ḥudûdında, ikincisi, sene-i selāşe-ᶜaşer ve şemāni-mie (813/1410) şuhûrında vuḳûᶜ buldı. Pāy-taḫt Burûsa ki, ecdād-ı ᶜiẓāmına dāru'l-milk-i ḳadīmdir, anda ṣudûr itmişdi. Bu kerr u ferrile cülûsı ki, pāy-taḫt Edirne'de ẓuhûra geldi. Sene-i sitte-ᶜaşer ve şemāni-mie (816/-1413) tārīḫinde muḳarrer oldı ve eṭrāf-ı ᶜāleme müjde ḫaberleri ki, gönderilüb, pāy-taḫt-ı maᶜmûrede ḳaṣabalar tonandı. Bilā-nizāᶜ u şerīk ve sehīm, dāru'l-mülk-i ḳadīm kendilere müsaḫḫar oldı. Ammā ki, bir vechile ᶜadālet eyledi ki, ābā-i ᶜālī-mekānını unutdurdı ve şol deñlü inṣāfla deprendi ki, ecdād-ı kirām-ı maġfiret-nişānını kimse añmaz oldı ve bu defᶜa cülûsından soñra ṣādır olan ḥavādiş-i ġarībe başka şebt

olundı. Kable'z-zuhûr eyleyen yiğirmidört hâdişe-i ᶜacîbeden gayrı, min baᶜd vücûde gelen ahvâl, ᶜalâ vechi'l-maâl yazılmak münâsib görüldi:

Hâdişe-i ûlâ: Karamân-oğlı Emîr Muhammed'iñ ᶜişyânıdır ki, tâc-dâr-ı sâmî-mekân, birâder-i zî-şânı Sultân Mûsâ kıssasında mutlaku'l-ᶜinân iken, ol hâyin, "Devr-i vakt-i fursatdır" diyû Burûsa kasdına hareket itdi. Otuzbir gün tamâm muhâşara idüb, aᶜyân-ı vilâyete hayli ıztırâb virdi. Milk-i mevrûşı muzâfâtından değil iken ve selâtîn-i Âl-i ᶜOsmân'dan dört pâdişâh-ı celâlet-tuvân, ol belde-i tayyibeyi dâru'l-mülk idinmişken, sevdâ-yı hâmla üstine vardı. Şehr zâbıtı Hacı ᶜİvaż Paşa ile şebân-rûz mücâdele kıldı ve Pıñârbaşı'nda konub, vâfir lagamlar kazub, andan şehre duhûl kasdin eyledi. ᶜİvaż Paşa, haber-dâr olub, lagamlarını harâb eyledi ve lagamcılarını, bi't-tamâm âteşe yakdı ve ol tarîkla yüriyiş idenlere kılıç koyub, vâfir hasâret itdi. İttifâkâ otuzikinci gün Sultân Mûsâ'nıñ naᶜşı ki, Burûsa'ya geldi, emr olunduğı üzre Kapluca'dağı ᶜimâretde defn olunmak tedârüki görüldi. Karamân-oğlı ki, hâtime-i kârdan haber-dâr olub, nefs-i şehr ve ᶜamâyir u mesâcidi ihrâk bi'n-nâr (b68) idüb, bî-dîn ü bed-kîşliğini işbât itdükden soñra çekildi gitdi. Meşhûrdur ki, bir nedîmi, kendüye latîfe itmiş, "Hân'ım, biz, ᶜOsmânlı'nıñ ölüsinden bile kaçaruz, değil ki, dirisinden" diyû münâsib şahîfe eylemiş. Firârına Sultân Mûsâ'nıñ meyyiti bâᶜiş olmağın, bu nükteyi mahallinde beyân eylemiş. İşidenler pesend ü tahsîn eylemişler. Nedîminiñ ᶜaklı kendiden yeğdir diyû söylemişler.

Li-Münşiihî:

Nüdemâ gâh olur, zarâfet ider,
Toğrı söz söyler, istikâmet ider.

Ol sebebden ki, gâh olur şâhân,
Nüdemâ kulın eyler istihsân.

Hâdişe-i şâniye: Baᶜde'l-cülûs, vilâyet-i Aydın kenârında Trebûzen nâm sâhilde Şofi-yi Kisrâ nâm Börklüce Muştafâ şöhretiyle be-nâm bir mubâhî peydâ olub, Enûşirvân neslinden olmak üzre, hilâf-ı Şerᶜ-i Şerîf baᶜżı nâ-şâyeste ahvâl ile küllî cemᶜiyyet eyledi. Hattâ nübüvvet daᶜvâsın bile eyledi. Sâbıkâ Sımavna-oğlı'nıñ şeyh iken mürîdi ve kâdî-ᶜaskerliği hâlinde ket-hudâsı ve mürîdi olmağın, bir tarafdan zuhûr şeklin gösterdi. Giderek şeyhiniñ vücûd bulmasına tertîb-i mukaddime kıldı. Şehzâde Sultân Murâd, Magnîsâ sancağında mîr-livâ bulunmağla defᶜ-i fitneye meᵓmûr kılındı. Bâyezîd Paşa ile yek-dil ü yek-cihet olub, erbâb-ı rafż u ilhâdıñ haklarından gelindi. Sultân-ı **(62b)** cihân-sitân, vezîri Bâyezîd Paşa'yı ser-dâr-ı nuşret-nişân gönderüb, şehr-i Tîre kurbında anlarıñla neçe harb ü kıtâl vâkiᶜ oldı. ᶜÂkıbet ol ravâfıż maġlûb u makhûr olub, dörtbiñden ziyâde müfsid ü mülhid, tîg u nîzeyle fenâ buldı. Reîsü'l-mülhidîn, mecrûhan ahz olunub, ol yâreden helâk oldı. Meredesi "**Lâ ilâhe illa'llâh**" dirlerdi "**Muhammedün Resûlu'llâh**" dimezlerdi. Ke-ennehû ser-dârları olan mülhidi, hâşâ, peygamber yerine korlardı.

Hâdişe-i şâlişe: Pâdişâh-ı gazâ-kirdâr, tedbîr-i ᶜâlem-gîrini ızhâr ve cibilletinde merkûz olan gayret ü satveti âşikâr idüb, küffâr-ı hâk-sârla ᶜahdini üstüvâr kıldıkdan soñra, leşker-i enbûh-ı kûh-şükûhı

tertīb idüb, Karamān-oğlı Emīr Muḥammed memālikine yürüdi. Bu intiḳāmla ki, sābıḳā Burûsa şehrini yakub yıkduğı yanına kalmaya ve Müslümānlar'a bunca meẓālim ü meḫāyifiñ cezāsı virilüb ḥaḳḳından geline. Pes ᶜasākir-i ṣarṣar-vuṣûl, memālik-i maḥẓûle mevṣûl olunca, celālet-i şāhāneden ẓuhûra gelecek fütûḥātı bildi. Muḳaddemce ilçiler ve pīş-keşler ᶜarż idüb, muṣālaḥa ṭaleb itdi. Şehriyār-ı muẓaffer-ᶜalem **"el-Kāẓımīne'l-ġayẓa ve'l-ᶜāfīne"**[1] naṣṣ-ı laṭīfine mutābaᶜat buyurdı. Ẕāt-ı kerem-kirdār-ı kām-bīnleri, **"Va'llāhu yuḥibbü'l-muḥsinīn"**[2] faḥvā-yı ġarrāsına maẓhar idüğin ṭuyurdı.

Ḥādiṣe-i rābiᶜa: Yāġı-yi mezbûr, neçe müddet mürûrdan soñra cemᶜ-i ḥaşr-i mevfûr kılub, tekrār Anaṭolı vilāyetlerinde ḥareket ve baᶜżı nevāḥī ve ḍiyāᶜ fuḳarāsını nehb ü ġāret eyledi. Muḳaddemā vāḳiᶜ olan ᶜafv-i cemīl-i Pādişāhī'niñ şükrinden taḳṣīrāt-ı fāḥişesin müşbet eyledi. Bināen ᶜalā ẕālik ol şeh-süvār-ı nuṣret-mesālik, ᶜasākir-i desākir-temellük ile kendiniñ ᶜaḫẕ ü ḳalᶜine ve bi'l-külliyye ṭard u ḳamᶜine mütehālik olub, üzerine vardı. Konya muḥāẓīsinde ᶜaẓīm ḳıtāl oldı. Karamān-oğlı Emīr Muḥammed ve ferzendi Muṣṭafā nām olan nā-müeyyed, ol cengde esīr (b69) kılındı. Lākin yine, luṭf u iḥsān-ı Pādişāhī'ye maẓhar olub, günāhı bağışlandı. Nihāyet memālikden Beğşehri ve Seydīşehri ve Niğde ve Oklağı ve Sivriḥiṣār ve Kırşehri, ᶜizz-i ḥużûr-ı Sulṭānī'ye itḥāf olunub, ikisi de ḫalāṣ buldı. Fe-ammā havāsına tābiᶜ olan ḳallāşlarıñ tīġ-ı pür-ḫāş ile ol savaşda ser-borīde kılındı ve ḫānumānları ḫarmanı nesīm-i ḳahr u mārile göklere savrıldı. Ḥattā Muḥammed Ḫān-ı Karamānī ve oğlı Muṣṭafā

1) Kurᵓān-ı Kerīm, III (Âl-i ᶜİmrān sûresi), 134.
2) Aynı âyet.

nām cānī ve baş güm-rāhānı muḳayyed ü maḥbûs ve ḫalāṣ u rehā bulmadan meᵓyûs, rikāb-ı nuṣret-niṣāb-ı fetḥ-iktisāblarına getürdiler ve memālikde nehb ü ġāretle neçe yerinden āteş-i fürûzān urdılar. Tā ki, Bursa ḫalḳına itdüği nār-ı ḳahr u cefā ḫānumānına sular koydı ve ḥikmet-i Kirdkār-ı Ḳahhār'la sırr-ı mücāzāt, bu deyr-i mükāfātda müeddā kılındı. Fe-ammā şehriyār-ı dād-ger, **"el-ᶜAfvu zekātü'ẓ-ẓafer"** mażmûnını muḳarrer idüb, dest-beste ve dil-şikeste getürdiklerinde ᶜizzetle istiḳbāl ve ḫilᶜat-i fāḫire ve ᶜaṭāyā-yı lāyıḳa-i vāfire iclāl buyurdı ve yine memleketi ḥükûmetini kendüye tefvīż kıldı ve gürûhā-gürûh, mānend-i Elburz-kûh, nice leşker cemᶜ idüb, niyyet-i ġazā ve cihādile Rûm-ili'ne geçmek ṣadedinde oldı.

Ḥādiṣe-i ḫāmise: Pes-perde-i taḳdīrde, vilāyet-i Rûm u Ermen'de iḫtilāl-i keṣīre bāᶜiṣ-i düşmen ve ġayr-i ẓāhir ve cāy-gīr olub, küfrānu'n-niᶜme-i nā-dān, aᶜnī bihī, Kara Yûsuf-ı Türkmān-ı Karakoyunlu'dan cünd-i bī-girānla yürüdi. Âl-i ᶜOṣmān'ıñ bunca iḥsānlarına isāet ve Tīmûr Ḫān Rûm memleketine gelmesine bāᶜiṣ ü bādī kendiniñ taḥrīk ü fesādı iken, ḫasāret-i gûnā-gûne cesāret idüb, Amāsiyye ve Tokat ḥavālīsinde kat kat fesādāt ü şenāᶜāt itdi ve Erzincān'ı aḫẕ eyleyüb, Pīr ᶜÖmer nām müfsidi vālī naṣb idüb, maḳarr-ı müsteḳarrına çekdi ve gitdi ve mezbûr Pīr ᶜÖmer henüz Erzincān ḥükûmetinde muḳarrer değil iken, ḳurbındaki Karaḥiṣār-ı Şābīn fetḥine heves kıldı. **(63a)** Ḥattā muḥāṣarasına meşġûl iken, mīr-livā olan Ḥasan İbn Melik Aḥmed, bir ṭarīḳla ḫalāṣ olub, ᶜatebe-i ᶜulyā mülāzemetine geldi. Bundan ġayrı Ḫāricī zümresinden Ḥasan nām nā-müstaḥsen daḫī ẓuhûr idüb, Cānīk ḳalᶜasını aldı ve mīr-livāsı Alp Arslan nām ḥākimi ḳatl idüb, ol vilāyete fitne vü āşûb āteşlerin

saldı ve bu furṣatda Emīr İsfendiyār daḫī yüridi. Samsûn ḳalᶜasını ve Bafra'yı fetḥ idüb, ḥükûmetini püser-i bī-şeref-i nā-ḫalefi Ḫızır Beğ'e münāsib gördi. ᶜArṣa-i āfāḳ, "**Ve min ehli'l-Medīneti meredû ᶜale'n-nifāḳ**"[1] ṣadāları ile toldı ve Ḫāḳān-ı memālik-sitān "**Fa-'ḍribû fevḳa'l-ᶜinaḳ**"[2] fermāniyle ġuzāt zümresini müteraṣṣıd-ı ḳıtāl kıldı. Yaᶜnī ki, mûr-şümār, ᶜuṣfûr-güẕār, ṣarṣar-reftār, seyl-i revān gibi ılġār-ı cünûd-i mesfûru'l-enfāriyle bundan kopdı, berḳ-ı ḫāṭif gibi yetişüb, süyûf-i şerer-bār ve ṣunûf-i āteş-kirdārile zümre-i muḫālifīniñ ḳalᶜ u ḳamᶜına ve şirẕime-i muᶜārıżīniñ ḳatl ü defᶜine kûşiş buyurdı. Muᶜīn-i Ḳādir, kendülere yār u nāṣır olmağın, Alp Arslan-oğlı Ḥasan Beğ, müstevlī olan Cüneyd Beğ'i öldürüb, Cānīk (b69) vilāyetini tekrār aldı. Bulduğı evbāşlara yaḫşī kılıç çaldı ve Karaḥiṣār Beği Melik Aḥmed-oğlı diğer Ḥasan Beğ daḫī imtidād-i Sulṭānī ile ol ḥavālīdeki fitneyi izāle kıldı. Ve bi'l-cümle niçesi şimşīr-i ᶜunfile, baᶜżısı mudārā vü luṭfile defᶜ idüb, alınan yerleri yine żabṭ itdiler ve Mīr İsfendiyār'ıñ recāsiyle ṣulḥ idüb, Ilgaz tağını taᶜyīn-i ḥudûd-ı sınur idüb, herkes "**Raḥima'llāhu'mraen ᶜarafe ḳadrah**" sırrını bile. "**Ve lem yeteᶜadde ṭavrah**" mûcebince ḥaddinden tecāvüzi, müstevcib-i ḳahr-ı İlāhī taṣavvur kıla. Ve bi'l-cümle bu mühimmāta daḫī encām virdiler. "**el-ᶜAvdü aḥmed**" faḥvāsınca dāru's-salṭanatları olan Burûsa şehrine toğruldılar.

Ḥādiṣe-i sādise: Taᶜbiye-i ᶜasākir-i desākir-küşā ve tehniye-i ālāt-ı ḥarb-iḳtiżā idüb, ᶜan ṣamīmi'l-ḳalb, niyyet-i ġazāyile Rûm-ili

1) Kurᵓān-ı Kerīm, IX (Tevbe sûresi), 101.
2) Kurᵓān-ı Kerīm, VIII (Enfāl sûresi), 12. Āyette "**ᶜinaḳ**" yerine "**aᶜnāḳ**" kelimesi vardır.

yakasına geçdiler. Kendüler bundan esbaḳ, Anaṭolı cānibindeki iḫtilāle niẓām virmek üzre iken, küffār-ı ḫāk-sār-ı Eflāḳ, ittifāḳ-ı pür-nifāḳ ile taḫrīb itdikleri Sakcı ve Sāle ve Gözgören nām üç pāre ḳalᶜayı ṣuġûr-ı İslām'da vāḳiᶜ ve taᶜmīri mütekāşıru'l-menāfiᶜ olduğına bināen tecdīd-i binā ile ābādān kıldılar. Baᶜdehû, Ungurus cānibine ᶜazīmet buyurdılar ve uğurlarına rāst gelen Severīn ḳalᶜasını aldılar. Ammā küffār-ı ḫāk-sār, gürûh-ı ġuzāt-ı dīn-dār ve cüyûş-ı dilīrān-ı ceng ü peykār cānibinden olan ṣademāt-ı nuṣret-āṣāra döyemediler ve mühimmāt-ı fetḥ u tesḫīre mübāşeret kılınınca küyemediler. Ṭaleb-i amān ve recā-yı rāḥat u iṭmīnān kılub, kırāl-zādeler ile vāfir tuḥaf-i girān-māye ve peş-keş-i ẕī-ḳıymet pīrāye gönderdiler ve sāl be-sāl ḫarāc irsālini serīr-i muᶜayyen kılub, ṣulḥ istidᶜāsın itdiler. Bu şarṭla, mādāme ki, Sulṭān-ı Ġāzī, devlet ü iḳbālle muᶜammer ve sāye-i saᶜādetleri, cümle-i ᶜālemiyān üzre muḳarrer ola, cidden muḫālefet ve ser-keşlik itmeyeler ve girībān-ı münāzaᶜātdan baş gösterüb, ṭuġyān u ᶜiṣyān ṭarīḳına gitmeyeler ve ṭaleb buyuruldıkca üç nefer kırāl-zāde müsellaḳ ᶜasākiri āmāde-i ḫidemāt-ı Ḫüsrevāne'de ve ṣayf ü şitāde olub, dāyimü'l-evḳāt südde-i seniyyeleri kullarından maᶜdûd u maḥsûb olalar. Fe-lā-cerem, Ḫıdīv-i Ḫudāyigān-ı kām-bīn "**Ḫuẕi'l-ᶜafve veᵓmur bi'l-maᶜrûf ve aᶜriḍ ᶜani'l-cāhilīn**"[1] naṣṣ-ı ḥikmet-ḳarīnine mütābaᶜat buyurub, mültemeslerin icābet eyledi ve kendüler devlet ü iclāl ile pāy-taḫt-ı ᶜālem-medāra, yaᶜnī Edirne nāmındaki menbaᶜ-ı ṣayd ü şikāra ᶜazīmet üzre oldı, az zamān geçmedin saᶜādet ü iḳbālle vuṣûl buldı.

1) Kurᵓān-ı Kerīm, VII (Aᶜrāf sûresi), 199. Āyette "**bi'l-maᶜrûf**" yerine "**bi'l-ᶜurf**" kelimesi vardır.

Ḥādiṣe-i sābiᶜa: Sımavna-oğlı Şeyḫ Bedreddīn ḫurûcıdır ki, İznīk'da ehl ü ᶜiyāliyle sākin iken, hemān-geh mürīdi Börklüce Muṣṭafā'nıñ ẓuhûra cür'etini **(63b)** işitdi. Bī-iḫtiyār ḥareket idüb, Emīr İsfendiyār yanına gitdi ve ḫufyeten gemiye binib, Rûm-ili yakasına geçdi. Baᶜżı müverriḫīn ḳavlince kendiden bir ḥadeṣ ẓāhir olmağın, emr-i Pādişāhī'yile İznīk'dan sürüldi. Muḥaṣṣal-ı kelām, Kefe'ye geçdi. Tolaşub Silistre'den Dobruca içine geldi. "Börklüce Muṣṭafā aṣlına ḫurûc itmişdir. Lākin ḥaḳḳ-ı ḫurûc u ẓuhûr benimdir" daᶜvāsın itdi. Günden güne ḍalālete düşüb, yanına neçe levend ü evbāş üşdi. Bu minvālle muḍıll ü ḍāll olub gezerken (b70) Sulṭān Muḥammed'e bildirildi. Kapucıbaşı Elvān Ağa'yı iki-üçyüz ādemle gönderüb, Zağra'da tutuldı. Siroz'a getürilüb, ᶜAcem Mevlānā Ḥaydar fetvâsıyla bir çarşuda ṣalb olundı. Mevlānā Rûḥī ḳavlince ol Monlā'-nıñ fetvāsıyla kendüye gösterildi, "Ḳatli ḥelāl ve mālı ḥarām" dinildiği ḳavli kendüsi daḫī imżā idüb, ṣûret-i fetvāyı nişānladığına bināen, ḥaḳḳından gelindi. Ammā fażīleti ve sāir ḥāleti, faṣl-ı ᶜülemāda taḥḳīḳ olundı.

Ḥādiṣe-i ṣāmine: Torlak Hû Kemāl nām abdāl, evbāş u ḳallāş zümresini ıḍlāl idüb, ikibiñ miḳdārı müfsid ü ḍāll çeng ü çegāne ile mānend-i Deccāl, gezerlerdi. Kemālīler nāmına [bir gürûh][1] ser-gerde olub, ḫalḳı ıḍlāl iderlerdi. Bu Ḳıṣṣa daḫī maᶜrûż-ı Ḫudāvendigār oldı. Leşker gönderilüb, ekşeri kılıçdan geçürilüb, mezbûr Torlak Hû Kemāl, nefs-i Mağnīsā'da ber-dār kılındı. Bu ṭarīḳla merede-i ḍāllesi tağıldı, gitdi. Bu ẕikr olunan ġazavât u āṣār ki, Fütûḥāt-ı Erbaᶜīn'den

1) Matbû nüsha 5/180'den.

mā-ᶜadā ḥavādiṣ nāmına bir senede müeddā, baᶜżı mülḥaḳātı ile be-dīdār olduğı taḳdīrce "**Tilke ᶜaşeretün kāmileh**"[1] ḥisābiyle nümû-dār ve şöhre-i şehriyārān-ı dār u diyārdır. Maḥż-ı te'yīdāt-ı İlāhiyye ve farṭ-ı tesḫīrāt-ı nā-mütenāhiye ḳabīlinden olub, müddet-i ḳalīlede bu deñlü āṣār-ı celīle-i kerāmet velāyetsiz müyesser değil idüği ẓāhirdir. ᶜAle'l-ḫuṣûṣ, fitne-i leşker-i Tātār ve Tīmûr Ḫān gibi memālik-güẕār, vilāyet-i Rûm'ı berren ve baḥran, muḫtelifetü'l-eṭvār cebren ve ḳahren muḥtemeletü'l-intişār, yemīnen ve şimālen muḫtelifetü'l-āṣār, ḳafāen ve ḳıbālen ġāret ü ḫasāretile tār u mār itmişiken dürer u ġurer-i leyālī vü eyyām gibi muntaẓam olması ve ṣadr-ı güher-i sübḥa-i şühûr u aᶜvām-miṣāl münḫarıṭ u hem-vārelikle intiẓām bulması bir pādişāha müsaḫḫar değil iken, bu kerem-i bāhire ve siyāḳ u sibāḳ delāletiyle kemāl-i iḫtilāli āyīne-i tefekkür ve taṣavvurda mütebādirdir.

VE AMMÂ KEYFİYYETÜ VEFÂTİH VE ḲAṬᶜU DERECÂTİH

Dār-ı dünyā ki, kār-ḫāne-i zecr u ḳahr ve mā-ṣadaḳ-ı "**Ve eyyü naᶜīmin lā yükeddiruhu'd-dehr?**" vāḳiᶜ idüği lāzime-i mürûr-ı sinīn ü şühûrdur, efrāddan bir āferīde bu varṭadan ḫalāṣ olmaz ve hiç bir rûzgār-dīde, ᶜārıża-i mevtden kendüye felāḥ-ı ḫāṣṣ bulmaz. Bināen ᶜalā ẕālik, Sulṭān Muḥammed Ḫān bir kaç gün bu sarāy-ı sipenc ü nişīmen-i pür-derd ü renc-i salṭanatla kām-rān ve enfās-ı müteberrekesi rûḥ-baḫş-i ᶜālemiyān iken sene-i erbaᶜa ve ᶜişrīn ve ṣemāni-mie (824/1421) tārīḫinde maraż-ı ṣudāᶜdan altı ay miḳdārı

1) Kur'ān-ı Kerīm, II (Baḳara sûresi), 196.

ḫāste ve ᶜāḳıbet dār-ı baḳā riḥletine kemer-beste olub, vüzerāsını daᶜvet kıldı. Veṣāyāsını beyān idüb, erşed-i evlādı, ekber-i esᶜad-i ferzendān-ı bülend-nihādı Sulṭān Murād Ḫān-ı pāk-nijādı velī-ᶜahd taᶜyīn eyledi ve taḫt-gāh-ı Edirne'de iken ᶜuḳbāya riḥlet itdi. Meyyitini yiğirmiüç gün ve ᶜinde'l-baᶜż onüç gün sakladılar. Sulṭān Murād Ḫān'ı serīr-i salṭanata geçürince ifşā itmediler. Ammā zamān-ı salṭanat-ı Ḫān Muḥammed sekiz yıla ḳarīb, celāl ü cāhla müeyyed oldı. Ve ammā Bursa dāru'l-milkine cülûsları iᶜtibāriyle ontokuz yıl, Anaṭolı vilāyetinde ḥükûmet itdiler. Cülûs-ı s̱ānī iᶜtibāriyle ki, Süleymān Şāh vefātında ẓuhûra gelmişdir, onbir yıl miḳdārı salṭanat eylediler. Fe-ammā üçünci cülûsları, münāziᶜ u muᶜārıż (b70) kalmadıkdan **(64a)** soñra, hem Rûm-ili'ne ve hem Anaṭolı'ya müstevlī olmuşlardır. Sekiz yıla ḳarīb taḫt-ı salṭanatda s̱ābit-ḳadem oldı. Āḫir, bunca cihād u ġazā meṣûbātiyle çekilüb, sarāy-ı ḫuld-i berīne yol buldı. **-Raḥimehu-'llāhu Taᶜālā ve eskenehu'llāhu fi'l-ġurafı'l-aᶜlā-**

VE MİN ḤASENÂTİH Fī ḤÂLİ ḤAYÂTİH

Evvelā pāy-taḫt-ı ᶜizzet-medār ve bender-gāh-ı tüccār-ı dār u diyār olan Burûsa'da bir cāmiᶜ-i şerīf-i vālā ve ᶜimāret-i ᶜāmire-i Beyt-i Maᶜmûr-āsā ve Sulṭāniyye dimekle meşhûr bir medrese-i bī-hemtā ve kendüleri āsûde olmağiçün ḳubbe-i felek-i ᶜulyā gibi bir künbed-i muᶜallā, cümlesi muḫaṣṣaṣ u muraḫḫaṣ, müzeyyenü'l-ercā, "**mā lā ᶜaynün raet**"[1] mażmûnı ile nāẓırīne ḥikmet-nümā "**ve lā üẕünün semiᶜat**"[2] faḥvāsına sāmiᶜīne rāḥat-efzā bir mecmûᶜa-i

1) Hadīs-i Şerīf.
2) Hadīs-i Şerīf'in devamı.

cihān-ārādır ki, ārā-i ehl-i nühā ḳavlince ol āna gelince ol maḳûle ḫayrāt-ı müsteṣnā vāḳiᶜ olmuş değil idi ve bu yüzden ḥasenātıñ evṣāfı, bir müstemiᶜiñ ṣımāḫ-ı semᶜine yol bulmuş değildi. Ve bir cāmiᶜ-i şerīf daḫī Edirne'de binā itdiler ki, Eski Cāmiᶜ dimekle meşhûr, maᶜbed-i laṭīfdir. Karındāşı Mûsā Ḫān zamān-ı salṭanatında temelin bırağub, binā yeryüzine çıkdıkda fevt olmağla soñradan Sulṭān Muḥammed Ḫān, ol cāmiᶜ-i şerīfi tekmīl itmişlerdir. Bunlardan mā-ᶜadā o, Rûm-ili'nde ḳaṣaba-i Filibe ḳurbında Koniş nām ḳaryede medfûn Minnet-zāde Ġāzī Muḥammed dimekle meşhûr mücāhid-i s̱evāb-efzûn merḳadına bir cāmiᶜ-i şerīf yapdırdılar [ve bir ᶜimāret-i ᶜāmire daḫī mülḥaḳ itdirdiler][1]. el-Ḥaḳḳ, şāhān-ı ātiyeye ḳadr-şināslık semtini taᶜlīm ve bende-nüvāzlık meziyyetini, maᶜnen tefhīm buyurdılar. ᶜAle'l-ḫuṣûṣ, sāl be-sāl Mekke-i Mükerreme fuḳarāsına ve Medīne-i Münevvere żuᶜafāsına ṣurre nāmındaki māl-i mecmûᶜ-ı muᶜayyeni irsāl, evvelā bunlardan ṣudûr itdi. Bānī-i ḫayrāt ve sāmi-yi meberrāt olan ecdād-ı emcād ve ābā-i ecyādlarına bu bābda taḳaddümleri ẓuhûr eyledi.

VE EMME'l-MAḲBÛL Fī VÜZERÂİHİ'l-ᶜÂMİLīN Bİ-AḤSENİ REᵓYİH

Bāyezīd Paşa: Cümleniñ aḳdemi ve pīşvā-yı muḥteremidir ki, sipāhīlik mühimmātınıñ mûcidi ve emṣāl-i aḳrānıñ mācidi, hüner-ver-i büzürg-vār ve ṣāḥib-reᵓy ü ḳarār bir vezīr-i celīlü'l-miḳdār idi. Her kangı ḫiẕmete istiḫdām olundıysa **-ᶜalā mā hüve'l-meᵓmûl, bel ezyedü mine'l-mesᵓûl-** ḫidemāt-ı mebrûresi ẓuhûr itmişdir.

1) Matbû nüsha 5/181'den.

Ḥükemādan bir ferd-i ᶜaẓīmü'ş-şānı selb itmek semtine gitmemişdir. Bi'l-āḫare yine edā-i ḫiẓmet ṭarīḳında mün ᶜadim olmadı. Sulṭān Murād-ı S̱ānī devrinde Düzmece Muṣṭafā nām Celālī'niñ fitnesi defᶜine gönderildikde ẓulmen ḳatl olunduğı tafṣīli maḥallinde mesṭûrdur. Bu maḥalde yazılması istidrāke maḥmûl olmağla ġayr-i meᵓşûrdur.

Biri daḫī **İbrāhīm Paşa**'dır ki, babaları Sulṭān Bāyezīd'e daḫī vezīr olmuşidi. ᶜÜlemā ṭarīḳında iken, iltifāt-ı Pādişāhī'ye muḳārenet kesb idüb, rütbe-i rātibe-i vekāletle imtiyāz bulmuşdur. Bi'l-āḫare sene-i iḥdā ve s̱elās̱īn ve s̱emāni-mie (831/1428) ḥudûdında Sulṭān Murād-ı S̱ānī vüzerāsından iken Edirne'de vefāt itmişdir. ᶜİlm-i maᶜḳûl ve menḳûlden ḥaẓẓ itmiş, baᶜż-ı aḳrān u ekiffāsına ġalebe eyleyüb, rumḥ-ı ḫāme ile meydān-ı ᶜirfāna at salmış bir vezīr-i rûşen-żamīr idi. **-Nevvera'llāhu Taᶜālā merḳadeh, mā-dāme fi'l-ferādīsi erḳadeh-**

Biri daḫī **Ḥacı ᶜİvaż Paşa** ki, üçbiñ akçe tīmār sipāhīsi iken ṣıdḳ-ı güftārı ve emānet-i kirdārı ve selāmet-i aṭvārı ile ilerü gelmişdir. Neçe pāye ḳaṭᶜın idüb, Bursa subaşısı oldukdan soñra vezāret virilmişdir. Sulṭān (b71) Muḥammed, merḥûm karındaşı Sulṭān Mûsā ile Rûm illerinde ḥarb u ḍard-ı nuṣret-rüsûm üzre iken, "Vaḳt-i furṣatdır" diyû Karamān-oğlı ki, Burûsa'ya hücûm itmişdi, merḥûm ᶜİvaż Subaşı, merdāne ḥareket ve dilīrāne cünbüş-i bā-bereket Burûsayı virmedüğinden **(64b)** ġayrı yağı-yi merḳûmıñ neçe ümerāsını helāk idüb, ol ḫiẓmet-i nā-medḫûl, maḳbûl-i ṭabᶜ-ı pāk-i Şehriyār olmağın, muḳābelede vezāret virilmişdi. Bi'l-āḫare ol

mertebede muḳarrer bir ṣāḥib-devlet-i ṣāḥib-naẓar iken sarāy-ı Āḫiret'e cilve-gīr olmuşidi.

VE EMME'L-ᶜÜLEMÂᵓ Fİ ᶜAṢRİH VE'L-FUḌALÂᵓ Fİ EYYÂMİ NAṢRİH

Ol fırḳa-i celīleden biri, **Mevlānā Burhāneddīn Ḥaydar**'dır ki, Muḥammed Ḫavāfī oğlıdır. Mesḳıṭ-ı reᵓsi, şehr-i Ḥirī'dir. Mevlānā Saᶜdeddīn Taftāzānī şāgirdlerinden bu maḳûle merātib-i ᶜāliye-i feżāile vāṣıl olmuş, üstādı müellefātına Seyyid Şerīf Cürcānī ṭarafından vārid olan suāllere aḥsen-i vechile cevāb virmiş monlā-i nādirdir. Şerḥ-i Keşşāf üstādınıñ yazduğı ḥāvāşīye müteᶜallıḳ olan esᵓileyi reddinden ġayrı, ᶜilm-i Maᶜānī'de İżāḥ'a ve Ferāiż-ı Sirāciyye'-ye şerḥleri vardır. Veraᶜ u taḳvāsı ḫod nihāyetde idüği müttefeḳun ᶜaleyh-i ᶜülemā-i aḫyārdır. Bā-ḫuṣûṣ muᶜammer olmadı. Otuz yaşında iken vefāt itdi. **-Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh-**

Mevlānā Faḫreddīn ᶜAcemī: Diyār-ı ᶜAcem'deki ahālīden, ḥattā Seyyid Şerīf gibi mevle'l-mevālīden taḥṣīl-i ᶜulûm itdükden soñra Diyār-ı Rûm'a geldi. Muḥammed Paşā-yi İbn Fenārī'niñ iᶜādesine dest-res boldı. Baᶜdehû baᶜżı medārise müderris oldı. Ḥattā Sulṭān Murād bin Muḥammed Ḫān ᶜaṣrında yevmī otuz akçe ᶜülûfe ile ṣadr-ı iftāda taᶜayyün buldı. Her bār ki, vaẓīfesinden ziyāde teraḳḳī olundı, "Maᶜāşıma kāfīdir" diyû ziyādesini ḳabûl itmedi, "Beytü'l-Mālden müsteḥaḳḳ olduğım, maᶜāşıma kifāyet idecekleyin vaẓīfedir" diyû cevāb virdi.

Li-Münşiihī:

Zihī ehl-i taḳvā, sezā āña fetvā,
Değil ḥabbe-deñlü, ḥużûrında dünyā.

Neşr: Mevlānā Ḫoca-zāde, Kitāb-ı Ticāret'i kendülerden okumuşdır. Ḥattā icāzet virüb ᶜiẓam-ı şānını taᶜayyün buyurmuşdır.

Ḥikāyet olunur ki, Ebü'l-Fetḥ Sulṭān Muḥammed Ḫān bin Murād Ḫān ᶜaṣrında Tebrīz'de peydā olan Fażlullāh-ı Ḥurûfī'niñ bir mürīd-i pelīdi, merede-i pelīdesi ile Milk-i Rûm'a geldi. Bir ṭarīḳla Şehriyār-ı mezbûra taḳarrub idüb, ḥużûrında küllī iltifāta maẓhar düşdi. Ḥattā Dāru's-Saᶜāde'de kendü için bir mesken-i ḫāṣṣ döşetdi. Vezīr Maḥmûd Paşa, ᶜülemādan olmağla, bu ḫuṣûṣa āzorde oldı. "Pādişāh-ı zamānıñ ᶜaḳīde-i ẓāhiresi tekeddürine bāᶜişdir" diyû defᶜi ṭarīḳına mücidd olub, bir gün müftī-i mezbûrı ḥarem-i sarāyına getürtdi. Verā-i ḥicābdan iclās idüb, ḫalīfe Fażlullāh'ı daᶜvet kıldı. Eşnā-i kelāmda meẕheb-i bāṭılına meyelān gösterib, vāfir söyletdi. Mevlānā Faḫreddīn şol maḥalle-dek sükût eyledikce mülḥid-i mezbûrıñ maāl-i kelāmı ḥulûl ḳıṣṣasına yetdi. Fe-lā-cerem, ıẓhār-ı ḥaḳḳda ḳażā-yı mübrem maḳûlesi olmağın ṣabr idemeyüb, ṭaşra çıkdı. Mülḥid-i Ḥurûfī'ye vāfir sebb ü laᶜn eyledi. Mezbûr, kaçarak Dāru's-Saᶜāde'ye gitdi. Monlā-yı mezbûr, kemāl-i ḥiddetle ardınca varub, taᶜḳīb itdi. Ḫᵛāh u nā-ḫᵛāh, mezbûrıñ yakasın alub, ve sāir nāsı bir yere getürtdi. Baᶜdehû minbere çıkub, melāḥide-i Ḥurûfiyye'niñ meẕheb-i bāṭıllarını bir bir beyān eyledi. Andan soñra "**Ḥakemtü bi-ḳatlihim ve nifāḳıhim, ḥattā bāşertü bi-iḥrāḳıhim**" diyerek minberden indi. Müslümānlar'a

vāfir odun getürdib, bi'ẕ-ẕāt āteş üflemeğe mukayyed oldı. Lihyesi ḫayli ṭavīl olmağın, sakalınıñ bir miḳdārı yandı. Mülḥid-i mezbûrı ve meredesini iḥrāḳ bi'n-nār idüb, ẕihn-i pāk-i Sulṭān'ı tekeddür töhmetinden ḫalāṣ kıldı. Pīdişāh-ı mûmā ileyh, monlā-yı mesfûrıñ veraᶜ u taḳvāsından ḥicāb idüb, menᶜine müteᶜalliḳ bir söz söylemedi. Menḳûldür ki, marażı mevtinde Mevlānā ᶜAlī Ṭûsī, ᶜiyādete varmış, "Bize ne vaṣiyyet **(65a)** idersiñ?" diyû sormuş, "Ẓahr-ı ᶜavāmmı, şerīᶜat ᶜaṣāsından ḫālī itmeñ" diyû buyurmuş. Cenāzesi maḥrûse-i Edirne'de defn olunmuşdır. **-Nevvera'llāhu merḳadeh-**

Mevlānā Sarı Yaᶜḳûb-ı Ẕû-fünûn: ᶜİnde'l-ᶜülemā fażīleti müsellem idi. Bā-ḫuṣûṣ, uṣûl-i furûᶜda yed-i ṭûlāsı var idi. Burûsa'ya geldikde Monlā Yegān kendülerle buluşmuş, baᶜżı müşkilātın ᶜarża kılmış, mevlānā-yı mezbûr her birini istiḥsān itmiş. İᶜzāz u ikrāmını ḳaṣd idüb, cevāba müteṣaddī olmuş. Ve bi'l-cümle monlā-yı mezbûrıñ fażlına her kişi muᶜterif idi ve ekşer-i ᶜülemā ve fużalā, biḥār-ı ifādesinden mugteriḳ idi. Bir müfīd risāle teᵓlīf itdi. "**İnnā le-nenşuru rusülenā**"[1] naṣṣ-ı kerīmi ile "**Ve yaḳtülûne'n-nebiyyīne bi-ğayri ḥaḳḳ**"[2] āyetindeki muᶜārażai aḥsen vechile taṭbīḳ eyledi. Menḳûldür ki, monlā-ı mezbûr, Ḥażret-i Resûlu'llāh **Ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**'i rüᵓyāda görmüş, ""**Luḥûmü'l-ᶜülemāi mesmûneh, femen şemmehā meriḍa ve men ekelehā māt**,,, ṣaḥīḥ hadīs-i şerīfiñiz midir?" diyû sormuş, cevābında, "**Kul yā Yaᶜkûb, luḥûmü'l-ᶜülemāi semûm**" buyurmuşlar.

---

1) Kurᵓān-ı Kerīm, XL (Gāfir sûesi), 51.
2) Kurᵓān-ı Kerīm, III (Āl-i ᶜİmrān sûesi), 21.

Monlā Yaᶜḳûb bin İdrīs: Kara Yaᶜḳûb dimekle meşhûrdur. Hattā Karamān diyārında Niğde nām ḳaṣabadan idüği meẕkûrdur. ᶜİlm-i Uṣûl-i ᶜArabiyyet ve Maᶜānī'de tamām mahāreti ve Meṣābīḥ'a şerḥi ve Hidāye'ye ḥavāşī taḥrīrine müteᶜalliḳ fażīleti vardır. Sene-i selāşe ve şelāşīn ve şemāni-mie (833/1430) ḥudûdında fevt oldı. Sinnen kırkdört yıl ḥisābiyle maḥsûb boldı.

Mevlānā Bāyezīd-i Ṣûfī: ᶜÂlim ve kāmil, veraᶜ u taḳvā ile meşhûr bir fāżıl idi. Bināen ᶜalā ẕālik, Yıldırım Bāyezīd Ḫān, mezbûra iltifāt eyledi. Veled-i reşīdi Sulṭān Muḥammed Ḫān'a taᶜyīn idüb, ḥüsn-i teveccühini bu teveccühi ile işbāt eyledi. Risāletle Tīmûr Ḫān'a daḫī gönderilmiş idi. Ṭalāḳat-i lisānına bināen umûr-ı müşkileye istiḫdām olunmışdır.

Monlā Fażlullāh: Gekbüyze ḳażāsına mutaṣarrıf idi. Ḳayṣar-ı Rûm ile pādişāh-ı İslām miyānındaki ḥüsn-i mudārāta istiḫdām olunub, ḥadd-i ẕātında ṣadāḳatle muttaṣıf idi.

Mevlānā Muḥyiddīn: Kāfiyeci dimekle maᶜrûf, ᶜİlm-i Naḥv'e keşret-i iştiğālle oldığına bināen, bu laḳabla mevṣûf idi. İsmi, Muḥammed bin Süleymān bin Saᶜd bin Mesᶜûd'dur. Rûmīdir. Aṣlında nefs-i Bergama'dan idikleri muᶜāṣırlarınıñ maᶜlûmıdır. Mevlānā Celāleddīn Süyûṭī bunlarıñ fażlına ḳāil olub, **"Şeyḫune'l-ᶜAllāme, Üstādü'l-Üstādīn, Muḥyiddīn Ebû ᶜAbdullāh el-Kāfiyeci"** evṣāfı ile yazub, "Sene-i şemān ve semānīn ve sebᶜa-mie (788/1386) ḥudûdında tevellüd itdi. Diyār-ı ᶜAcem'e ve Bilād-ı Tātār'a varub, efāḍılından taḥṣīl-i ᶜulûm kıldı. Baᶜdehû Şemseddīn Fenārī'den ve

Burhāneddīn Monlā Ḥaydar'dan ve Şeyḫ Vāḥid'den[1] ve İbn Ferişteh-i Şāriḥ-i Mecmaᶜ'dan ve Ḥāfıẓuddīn Bezzāzīden telemmüẕ eyledi. Kendüden daḫī ᶜülemā-i Mıṣr-ı Ḳāhire taḥṣīl-i ᶜulûm idüb, bir zamān meşīḫate naṣb olunmağla niẓām-ı maᶜāşından teleẕẕüẕ itdi.

Ammā taṣnīfātına nihāyet yokdur. Ḥattā kendiden esāmīsini sorduğumda, "Benim müellefātım vāfire ve ᶜilm-i maᶜḳûl ü menḳûle müteᶜalliḳ āşārım mütekāşiredir. Nicesiniñ isimlerini ben bile unutdum" diyû cevāb virmişdir. Ancak, Şerḥ-i Ḳavāᶜid-i İᶜrāb ve Şerḥ-i Kelimeteyi'ş-Şehāde ve ᶜİlm-i Ḥadīş'e müteᶜalliḳ bir Muḫtaṣar ve ᶜİlm-i Tefsīr'e Teysīr nām bir muḫtaṣar esāmīsi bildirmişdir. Ve selīmü'l-ᶜaḳīde ve pāk-iᶜtiḳād idüğin beyān kılmışdır. Ondört yıl meclisine mülāzemet itdim, bir işitdiğim taḥḳīḳātını mükerrer işitmedim ve her gün ki, varurdım, taḥḳīḳāt-ı ġarībe aḫẕ idüb, müstefīd olurdum. Ḥattā bir defᶜa baña suāl eyledi, ""**Zeydün ḳāimün**" terkībiniñ iᶜrābında ne dirsiñ?" diyû söyledi. "Ben ṭıfl-i ṣaġīr miyem ki, baña bu maḳûle cüzᵓī nesne sorarsız?" didiğimde, **(65b)** ""**Zeydün ḳāimün**" terkībinde yüz onüç baḥş vardır" buyurdı. Ben daḫī ḳasem itdim ki, ol cümlei işitmedin meclisinden gitmeyem. Yalıñuz biricik de kalursa, yine ferāġat itmeyem. Fe-lā-cerem, ol söyledi, ben yazdım, cümlesini kendülerden istifāde kıldım" dimişdir. Yaᶜnī, Celāleddīn, monlā-yı mezbûrıñ fežāyilini bu vechile beyān kılmışdır. Baᶜde ẕālik monlā-yı mezbûr, sene-i tisᶜa ve sebᶜīn ve şemāni-mie Cemāẕiye'l-Ûlā'sınıñ dördinci (4 Cemāẕiye'l-Evvel 879/16 Eylül 1474) güni leyle-i Cumᶜa'da vefāt eyledi. **-Raḥmetu'llāhi**

1) Evḥadī'den (Matbû nüsha, 5/184).

Ta°ālā °aleyh-. Ammā bu ḥaḳīr dirin ki: "Nolaydı bu ta°ammuḳı, °ilm-i Ẕātu'llāh baḥrinde olaydı. "**Zeydün ḳāimün**" terkībinden geçüb, izdiyād-ı °ibādāt-ı ḳıyām fi'ṣ-ṣalāt mezāyāsı baḥşinde ta°ayyün bulaydı.

Li-Münşiihī:

Ne revādır ki, naḳd-i °ömr-i °azīz,
Ḳīl ü ḳāl içre ḫāk-rīz ola tīz.

Bu faḳīr ki, sene-i sittīn ve tis°a-mie(960/1553)'de °İlm-i Naḥv'e meşġûl idim. Mevlānā Ḥabīb-i Ḥamīdī'den Kāfiye ḳırāat idüb, telemmüẓ itmişidim. Üstādımız bu °İlm-i Naḥv ve Ṣarfı tekemmülle meşhûr idi. Ḥattā yüz altmış pāre şürûḥ ile Kāfiye'yi ḥıfẓ itdüği kendü lisānından meẕkûr idi. Fī nefsi'l-emr, bu bābdaki kemāli ṣaḥīḥ u rāst idi. Fe-ammā sāir °ulûm nuḳûdında mīzān-ı ṭabī°atı nāḳıṣ u kāst idi. Ḥālā ki, °aṣrınıñ Kāfiye'cisi idi, berāet-i ẕihni müttefeḳun °aleyh-i ism idi.

VE MİNE'l-MEŞÂYİḪ Fī ZAMÂNİHİ'l-MÜTELEẒẒEẒ Bİ-TENA°°UMİ İḤSÂNİH

Şeyḫ °Abdullaṭīf-i Muḳaddes: Bunlar, °Abdullaṭīf bin °Abdurraḥmān bin °Alī bin Ḥātem-i Anṣārī'dir. Taḥṣīl-i °ilm-i ẓāhire meşġûlken, süveydāsında tekmīl-i °İlm-i Taṣavvuf havāsı bedīd olmuş, °Ârif bi'llāh, Şeyḫ °Abdul°azīz ḫiẕmetinde yetişüb, ḥüsn-i icāzet ḥāṣıl itdikleri ta°ayyün bulmış. Vaḳtā ki, Şeyḫ Zeyneddīn-i Ḥāfī, Ḳuds-i Şerīfe varmışlar, Şeyḫ °Abdullaṭīf ḫānesine nüzûl buyurmuşlar. Ba°de zamān ki, şeyḫ-i müşārun ileyh, ḥacc-ı şerīfe varmışlar ve °avdet

itmişler, Şeyḫ °Abdullaṭīf'i hem-rāh idinüb, Ḫorasān'a gitmişler. Nice ḫalvetler ve erba°īnler çıkarub, tekmīl-i mücāhedāt ve taḥṣīl-i riyāżiyyāt füyûżātına ṭabī°atlarını müştaġil itmiş, ba°dehû şeyḫiñ emri ile şehr-i Cām'a varmış, Şeyḫ Aḥmed-i Naḥīfī merḳadinde bir erba°īn daha çıkarmış.

el-Ḳıṣṣa anlardan daḫī mücāz olmamışlar, evvelā Dimaşḳ-ı Şām'a, ṣāniyen Konya şehri gibi cāy-i merāma toğrılmışlar. İrtesi ki, Mevlānā Celāleddīn Rûmī mezārını ziyāret itmişler, kendü bedenini °uryān müşāhede kılmış. Ba°dehû Şeyḫ Ṣadreddīn ziyāretine varmış, merḳad-i münevverindeki ḳafeṣden bir el çıkub, dāmenine yapışub, içeru çekdüğini görmüş. Ba°dehû Şems-i Tebrīzī mezārına ziyāret olmuş, "Anlar benden du°ā iltimās eyledi, ben daḫī ānuñ merḳadında namāz kıldım" diyû buyurmuş.

el-Ḳıṣṣa Konya'dan geçüb, Burûsa'ya varmışlar, anda daḫī °aṣr-i āḫir-i Ṣa°bān'dan ḫalvet-i ḫāṣṣa girüb, rûz-i °īde-dek bir erba°īn çıkarmışlar. Ve bi'l-cümle, şeyḫiñ ululuğına nihāyet yoğidi. Mürīdīn ü ḫulefāsı gibi āṣārı daḫī çoğidi. Merātib ü maḳāmāta müte°alliḳ Tuḥfe nām bir kitāb te°līf itdiler. İçinde çokluk nefāyis ve nevādir derc itdiler. Sene-i sitte ve ḫamsīn ve ṣemānī-mie Rebī°u'l-Evvel'iniñ ġurresi, (1 Rebī°u'l-Evvel 856/22 Mart 1452) Yevmü'l-Ḫamīs'de sinn-i °azīzleri yetmişde iken fevt oldılar. Nefs-i şehr-i Bursa'daki zāviyesinde defn olundı.

Şeyḫ °Abdurraḥīm bin °Azīz: Merzifonī'dir. Bunlar Merzifon'da toğdılar. Lākin taḥṣīl-i °ulûmı Mıṣr-ı Ḳāhire'de eyleyüb,

Şeyḫ Zeyneddīn Ḥāfī'ye anda mülāḳāt kıldılar. Neçe zamān anlardan cüdā olmayub, neçe erbaᶜīnler çıkardılar.

el-Ḳıṣṣa ḫırḳayı anlardan giydiler. Maḳāmāt-ı ᶜāliyeye anlaruñ irşādı ile irişdiler ki, andan soñra ᶜAvārifü'l-Maᶜārif ve Aᶜmālü'l-Hüdā nām iki kitāb ki, Şeyḫ Şahābeddīn Sühreverdīāşārından iki mücelled-i müsteṭābdır, anlaruñ rivāyetine icāzet aldılar. Ḥattā kendüleriñ Veṣāyā-ı Ḳudsiyye nām kitābını ve sāir muṣannafātını (66a) naḳl itmekde mücāz oldılar. Vaṭanları olan belde-i Merzifon'a varub, fuḳarāyı irşād üzre olmasını emr itdiler. Ḥīn-i vedāᶜda ki, dest-bûs idüb, gitdiler, "**Erseltü ilā bilādi'r-Rûm nāra'l-ᶜişḳ**" buyurdılar. Yaᶜnī, "Vilāyet-i Rûm'a ᶜaşḳ āteşini gönderdim, neçe mürīd-i sālikin yanub yakılmasına bir mürşid revāne kıldım". Ve bu şeyḫ-i mezbûruñ sûz u güdāzını ḥāżırīne tuyurdılar.Vaḳtā ki, Merzifon'a vardı, Sulṭān Murād Ḫāna iᶜlām olunub, andaki Sulṭān Muḥammed Cāmiᶜi evḳāfından yevmī seksen akçe vaẓīfe ve on müdd ġalle taᶜyīn kılındı. Ve bu şeyḫ-i mezbûruñ kerāmātına ve ḫārik-ı ᶜādātına nihāyet yokdur. Nefs-i Merzifon'da vefāt itmeğin, anda defn olunmuşdur. el-Ân merḳad-i muṭahharı, meẓānn-ı icābet-i duᶜā olan mezārātıñ eşheridir. ᶜAzīz-i müşārun ileyhiñ baᶜżı Türkī naẓmı daḫī vardır. Maḫlaşlarını "Rûmī" iḫtiyār itmişdir.

Şeyḫu'l-ᶜÂrif, Ḳutb-i Keṡīru'l-Maᶜārif Pīr İlyās-ı Amāsī: Fażlile meşhûr, maᶜārifle ẓātı maᶜmûr, aḫlāḳ-ı ḥasenesi şeyḫ u şābb meyānında meẕkûr olub, Amāsiyye nevāḥīsinde sākin iken, Emīr Tīmûr, memālikine mürûr itdükde, şeyḫ-i mesfûrı vilāyet-i Şirvān'a göndermişler. Vech-i maᶜāşına kifāyet idecek miḳdārı

vaẓīfesini taᶜyīn kılmışlar. Iżṭırārī, anda bir zamān sākin olmuşlar. Ṭalebe ṭāifesine ifāde-i ᶜulûm itmeğe saᶜy itmemişler. Vaḳtā ki, Şeyḫ Ṣadreddīn Şirvānī ile buluşmuşlar, anlardan beyᶜat idüb, işāretleriyle ḫalvete girmişler. Riyāżāt ve mücāhedātdan soñra, ke-mā yenbaġī mütelezziẕ olmuşlar. Fe-ammā şeyḫ-i mezbûr, ümmī olmağla, fetretden berī olmamışlar. Baᶜdehû göçüb, vaṭanına gelmiş. Şeyḫ Zeyneddīn Ḥāfī'niñ ṣīt ü ṣadāsın işitmeğin, anlara teveccüh niyyetin kılmış, lākin rüᵓyāsında yine Şeyḫ Ṣadreddīn ve bu feyż-i fetḥ-i meᵓmûl andan muḳarrer idüğini tuyurmış. Vaḳtā ki, Şirvān'a yakın varmış, Şeyḫ Ṣadreddīn, bi-ṭarīḳı'l-keşf, ḳudûmını maᶜlûm idinüb, "Bizim İlyās geleyürür, varuñ, karşulañ" diyû mürīdīne tenbīh kılmış. Fī nefsi'l-emr, pīr-i mezbûr ki, gelmiş, dest-bûs-ı şeyḫile muᶜazzez olmuş. Tekrār bir keşf daḫī idüb, "Yā İlyās, bunı muḳarrer bil ki, Ḥażret-i Resûlu'llāh **-ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem-**, seni irşād itdiği gibi bizi irşād itmez. Değme sālike, 'Fülān mürşidi konukla, ānıñ yanuna ᶜazīmet kıl' buyurmaz" diyû işāret kılmış. Bu kerre Pīr İlyāsıñ ḥüsn-i iᶜtiḳādı mużāᶜaf olmuş. Bu ṭarīḳla neçe rûzgār Ṣadreddīn ḫiẓmetinde leyl ü nehārın geçürmiş, ᶜāḳıbet ḥüsn-i icāzetleriyle ṣıla-i raḥim içün Amāsiyye'ye gelmiş. Şol zamān ki, şeyḫuñ vefātını işitmiş, kendüsi daḫī irşād seccādesine geçüb, fuḳarāsına terbiyete iştiġāl kılmış. Meşhûrdur ki, şeyḫ-i mezbûr, Amāsiyye'de vefāt itmiş. Tenşûyı nehr kenārında bir nā-hem-vār maḥalle konulmağla, eğrilüb düşeyazmış. Fe-lā-cerem, ol ᶜazīz-i muḥterem, bī-rûḥ idiği ḥālde elini uzadub, serīrini toğrultmış, meyyitini yaykamağa varan ġassāl ve sāir ḥāżırīn-i ṣāḥib-ḥāl, bi-reᵓyi'l-ᶜayn, bu ḥāli görmişler, kerāmetine taᶜaccüb kılmışlar. Ḥālā

şehr-i Amāsiyye civārında, Sevādiye nām maḥalde medfûndur. Merḳad-i muṭahharı, ziyāret-gāh-ı erbāb-ı ḥācāt olub, bünyādını Sulṭān Bāyezīd Ḫān bin Muḥammed Ḫān inşā itdüği meşhûrdır.

Müellif-i ḥaḳīr, iki kerre Rûm'a defterdār ve Amāsiyye'ye bir defᶜa, mīr-livā-i emāret-şiᶜār kılındım. Her ziyāret itdikce kerāmāt-ı ᶜāliyesine vuḳûf taḥṣīl itdim. Ḥattā vaṣf-ı cemāllerinde bu maḳûle bir-iki rubāᶜī diyüb, mezārı künbedine yapışdırdım.

Rubāᶜī:

ᶜÂlī kulıñı eyleme bī-gāne kıyās,
Ḥāżır ol āña her varṭadan yā Ḫıżır-İlyās!

Dergāhıña mensûbdur ol beyne'n-nās,
Sal devleti bünyādına ᶜadliñle esās!

Dīger:

Ey ehl-i velāyet, meded ey Ḥażret-i Pīr!
(66b)*Kıldıñ beni emriñle bu yerlerde emīr,*

Ġam baḥri, belā bādiyesi olsa yerim,
Ḫıżır ol, yetiş ey vāṣıl-ı İlyās-ı Münīr!

Şeyḫ Zekeriyyā Ḫalvetī: Pīr İlyās-ı Amāsī muṣāḥiblerindendir. Kaçan kim, pīr-i müşārun ileyh, fevt oldı, ḥāl-i ḥayātında seccādelerine kim cülûs ideceğin taᶜyīn itmemekle, fuḳarāsı ḫayli iḫtilāfa düşdi. Bellü biriniñ taᶜyīni vücûd bulmadı. Bi'l-āḫare istiḫāre kıldılar. Ol saᶜādet, Şeyḫ Zekeriyyā'ya müteᶜalliḳ idüğini bildiler. Aḫẕ-i bīᶜatine müsāraᶜat kıldılar. Bunlarıñ daḫī

mezārı Amāsiyye'dedir. Lākin pīriñ merḳadine bir miḳdār baᶜīd olan Mescid-i Serrācīn civārındadır.

Şeyḫ ᶜAbdurraḥmān bin Ḥüsāmeddīn: Bunlar Gümüşlü-oğlı dimekle maᶜrûf ve Pīr İlyās-ı Amāsiyye'niñ duḫter-zādesi diyû mevṣûf olub, ᶜİlm-i Taṣavvuf'ı Şeyḫ Zekeriyyā'dan aḫẕ itdiler. Ḥattā vefātından soñra seccādesine bunlar geçdiler. Babaları Ḥüsāmeddīn, Gümüş nām ḳaṣabadan olmağla Gümüşlü-oğlı şöhretin buldılar. Meᶜden-i ᶜışḳ u muḥabbetiñ cevheri ve pûta-i riyāżatin ḫāliṣ zeri, nuḳûd-ı kerāmetiñ behre-veri, ehl-i sülûk ve aṣḥāb-ı ḥācātı miḥakk-i imtiḥāna çekmiş, ṭarīḳ-ı ṣûfyeniñ gerçek eri idüği ṣābitdir. Kerāmāt-ı ᶜāliyesine ḫod, nihāyet yoğıdığı muḳarrerdir.

Menḳûldür ki, Sulṭān Murād Ḫān, üç şehzāde-i saᶜādet-mendi bir ᶜīd-i şerīfde ḥużûr-ı şeyḫa revān ve duᶜā-i ḫayrından istimdād-ı himmet-nişān itdükde, şehzādeler ki, birer birer dest-bûsa mübāderet kılmışlar, Sulṭān-ı merḥûm ki, Ebü'l-Fetḥ'ile mersûmdur, ol şehzādeleriñ sinnen kihteri ve ammā ᶜaḳlen ve fehmen mihteri imiş, dest-bûs devleti āña yetdikde, anlar el öpmemiş. Şeyḫ ᶜAbdurrāḥmān'ıñ ayağına düşüb, ke-enneû ḳaṭᶜ-ı pāyede, kendülerden istiḥżār eylemiş, mürşid-i büzürg-vār daḫī elindeki ridāyı Sulṭān Muḥammed'iñ gerdenine taᶜvīd kılmış. Yaᶜnī ki, ḫizmet-i müslimīn salṭanatını anlarıñ boynına urunduğını her gören, remzile bilmiş. Fī nefsi'l-emr, taḫt u tāc-ı salṭanat anlara müyesser olmuş. Pāyeye düşmeleri, pāye ḳaṭᶜına bāᶜiş olmağla, iᶜtilā-i şānları muḳarrer olmuş.

Li-Münşiihī:

Taᶜẓīmile teslīmdedir iki gözüm ḥāl,
İlḳā-i ridā-i devletle zāyid olur dāl.

Ayağa düşen nola el üstinde tutulsa,
İḳbāline şāhiddir ānıñ ḥālet-i iḳbāl.

Neşr: Ve şeyḫ-i müşārun ileyh, taᶜbīr-i menāmda ᶜaceb ḳuvvet-i rāsiḫası vāridi ve ᶜişḳa müteᶜalliḳ Türkī naẓmile ebyātı bī-şümār idi. Ḥattā maḫlaṣları Ḥüsāmī iḫtiyār olunub, vālid-i mācidlerine intisābla bedīdār idi. Mezārı Yaᶜḳûb Paşa zāviyesindedir. Mezār-ı Pīr İlyās'a ḳarībdir.

Şeyḫ Şücāᶜaddīn Karamānī: Bunlar Şeyḫ Ḥāmid-i Ḳayṣarī'ye yetişmişlerdir. Anlaruñ enfās-ı ṭayyibesi teᵓṣīriyle ḥadīd-ı nefsāniyyeden ẕirve-i rûḥāniyyeye ᶜurûc itmişlerdir.

Şeyḫ Muẓaffereddīn: Bunlar daḫī Şeyḫ Ḥāmid-i Ḳayṣarī'den feyż almışlardır. Mesḳıṭ-ı reᵓsleri Lārende ḳaṣabası olmuşdur. Ṣāḥib-i kerāmāt, keşīru'l-mükāşefāt bir ᶜazīz idi.

Şeyḫ Bedreddīn ed-Daḳīḳ: Bunlar Şeyḫ Ḥacı Bayrām ḫiẓmetinden istifāża-i envār itmişdir. Deḳāyıḳ-ı kerāmāt-ı ᶜaliyyeye anlaruñ irşādı ile yetmişlerdir.

Şeyḫ Bedreddīn-i Aḥmer: Bunlar daḫī Şeyḫ Ḥacı Bayrām naẓar-kerdelerindendir ve kerāmāt-ı ᶜaliyye ile rûşenā olmuş, manẓar-geştelerinden bir ᶜazīz idi.

Baba Naḫḫās-ı Anḳaravī: Sülûkleri Şeyḫ Bayrām ḫiẓmetinde olmuşdur. Maḳāmāt-ı ḫilāfetine vuṣûlleri daḫī, anlarıñ enfās-ı ṭayyibeleri berekātında taḥaḳḳuḳ bulmuşdur.

Şeyḫ Ṣalāḥaddīn: Bunlar daḫī ḳaṣaba-i Bolı'dandır. Şeyḫ Ḥacı Bayrām irşādiyle rütbe-i ᶜulyāya vāṣıl olmuşdur.

Şeyḫ Muṣliḥiddīn Ḫalīfe: Bunlar daḫī, Şeyḫ Ḥacı Bayrām ḫulefāsından **(67a)** ve ḥüsn-i terbiyetleri ile ṣadr-ı irşāda cülûs iden aṣdiḳāsındandır.

Şeyḫ ᶜÖmer Dede: Bunlar Burûsa'lıdır. Ṭarīḳı, evvelā Şeyḫ Ḥāmid-i Ḳayṣarī'den, baᶜdehû Ḥacı Bayrām-ı Anḳaravī'den görmüşdür. Neçe ḥālāt taḥṣīl idüb, maḳāmāt-ı ᶜāliyeye vuṣûl bulmuşdur.

Şeyḫ Luṭfullāh: Bunlar Emīr İsfendiyār evlādından olub, Balıkesrī'de emīr iken cezebāt-ı İlāhiyye'ye muḳārin oldı. Yaᶜnī aṣḥāb-ı saᶜādetden birisi bunları bir ḥammām bināsı içün Anḳara'ya gönderdi. Vaḳtā ki, şehre vardılar, Şeyḫ Ḥacı Bayrām'a buluşdılar. Naẓar-ı şerīfleri luṭf-i İlāhī'ye Luṭfullāh'ı cezb itdi. Bināen ᶜalā ẕālik, binā-i ḥammām eṣnāsında neçe kerre geldi, gitdi. Gāhī Ḥacı Bayrām'a Balıkesrī'i vaṣf itdi. Anlar da, "Varalım, görelim" diyû teşrīf itmeğe ᶜahd iderdi. Bu minvāl üzre Şeyḫ, Balıkesrī'ye iletdi, "Seniñ içün evler yapdırub, neçe zamān Şeyḫ-i büzürg-vār, anda iḳāmet itdi ve Luṭfullāh'a erbaᶜīn teklīf idüb, mücāhedesine mücidd oldı. Bi'l-āḫare kendüler Anḳara'ya ᶜazīmet itdiler. Şeyḫ Luṭfullāh'a ḫilāfet virüb, Balıkesrī'de alıkodı.

VE MİNE'ş-ŞUᶜARÂ᾿ Fİ ᶜAHDİH VE'l-BÜLEĞÂ᾿ Fİ ZAMÂNİ SAᶜDİH

Monlā Ezherī: Akşehr gibi meyve-ḫānede neşv-i nemā bulmuş, bāğ u rāğ-ı ṭabīᶜatı, ezhār-ı ḫayālāt rengiyle ḥāṣıl olmuş şuᶜarā-i ḳudemādan ve Mevlānā Enverī ve Şeyḫ ile muᶜāṣır olan büleğādandır. İsmi Nûreddīn olmağla Ezherī tahallus itmiş, Bāğ-bān-zādelikle iştihār virmeğin, şāḫ-sār-ı ḳalemi şükûfe-i maᶜrifetle berg ü bār ber-āverde kılmış. Bā-ḫuṣûṣ, ber-ḫordār-ı nev-bāve-i ᶜilm ü ḥikmet olub, zamānının zebān-ı vuḳûᶜı üzre naẓmile ṣemere-i fuād behresin virmiş şāᶜirdir. Nihāyet-i edā-i rengīn ve belāğat ü leṭāfet-ḳarīn eşᶜārına ğayr-i ḳādirdir. Zamāne, nā-dāne ihānet ve ehl-i ᶜirfāna rağbet ü riᶜāyet itdüği maẓmûnda bu ebyāt ānındır:

Şiᶜr:

Müdd ile sīmi merd-i nā-dānıñ,
Dā'sı yok elinde dānānıñ.

Şiᶜr:

Bûriyāya sarılub ṣaḥrāda ditrer ney-şeker,
Gel piyāzı gör ki, kat kat arkasında cāmesi.

Fe-ammā,

Gel piyāzı gör ki, kat kat cāme-i rengīn giyer.

dimiş olsa, maṭlaᶜ-ı rengīn olurdı. Ḫuṣûṣā, ḳadd-i ḥanī ke-mā yenbağī ẓuhûr bulurdı.

Cemīlī: Türkistān şāᶜirlerinden Nevāyī ve Dost-i Zinnī-ārā meyānında söz naẓm idüb, evsāṭ-ı nāsıñ māhirlerinden bikr-i maẓmûnıñ cemāl-i Cemīl'i min vechin görmiş, kelām-ı mevzûnını secᶜ u ḳāfiye ile encāma irgörmiş ṭālib imiş.

Naẓm:

Olsun ol encümen kim, anda ṣahbā bolmaya,
Bolmasun ṣahbā daḫī ger bir dil-ārā olmaya.

Ẓihnī: Yıldırım Bāyezīd Ḫān oğlı Sulṭān Muḥammed merḥûm, Kefe sancağına vāli-i ᶜadālet-rüsûm iken, bunlar defterdārı olmuşlar, bir miḳdār cevdet-i ẓihnile şöhret virmişiken düzd-i naḳd-i maᶜnī ve sāriḳ-ı māl-i mā-la-yaᶜnī olmağla şöhret bulmuşlar. Issı çıkmazsa bu maṭlaᶜı āña isnād itmişler:

Naẓm:

Gerçi ki, nigārıñ daḫī iki güle beñzer,
ᶜÂşıklarınıñ nālişi de bülbüle beñzer.

Mevlānā Şeyḫī: Şeyḫ-i ḫānedān-ı ehl-i ᶜirfān ve mürşid-i ṣāḥib-sülûk-i aṣḥāb-ı bedīᶜ u beyān, mevlidi Kütāhiyye idüği ᶜiyān, ḫuṣûṣā āsitān-ı vilāyet-i Germiyān ve kemāl-i ḥikmet-rān ve ᶜahdindeki nām-ı meşhûrı Ḥakīm Sinān. Bu bir pīr-i pīş-ḳadem idi ki, ṭumṭurāḳ-ı edā vādīsinde gûyā ki, lisānı ebkem idi. Eğerçi, ol zamānda cārī olan Türkī lisān gûyā ki, semt-i belāğatden hirāsān, dāḫil-i naẓm kılınması āsān, bir ğarīb naᶜtle nümāyān idi ki, şāhid-i maᶜnā, şol ḥüsn-dār dilber-i ᶜaẓrā-ᶜiẓār gibi nezāket ü ẓarāfetden berī idi. Ḫuṣûṣā, libās-ı müsteᶜārı muraḳḳaᶜ libāsa, belki cāme-i pelāsa

beñzemeyüb, rûḥ-ı kelâm-hüner-veri, zîb **(67b)** ü zînet muḥassenâtından ġayri idi.

Eğerçi şiᶜre ol mertebede lâzım olan bikr-i maᶜnâ, baᶜd-ez-ân libâs-ı edâ, andan soñra tevriye ve istiᶜâre ve ibhâm muḥassenâtı idüği ẓâhir u hüveydâ iken, ol ᶜaṣrıñ şuᶜarâsına ya budur ki, ol iᶜtibârât şaḳîl gelürdi, veyâḫud ḥüsn-i edâya ḳâdir olmadıklarına binâen gûyâ ki, ḳubḥ-i ᶜibâret kendülere cemîl görinürdi. "Cism-i resmîsi rûḥ-ı muṣavverüñ sûret-i ṭılsımı olan maḥbûbıñ leṭâfet-i ḥüsn ü cemâl ve ṭarâvet-i melaḥ u delâli yetmez mi? Bûriyâ pâresinden libâs giyerek şâhid-i ṭannâzıñ mücerred müşâhedesinden ᶜâşıḳ-ı nâẓırı ṣafâ-güster itmez mi?" dirlerdi. Gûyâ ki, bir dil-sitân-ı ḫoş-fehmi rûstâyî kisvetiyle taḥḳîr iderlerdi.

Li-Müellifihi:

Fikr-i suḫan murâd ise evvel edâ gerek,
Baᶜd-ez külâh u câme münaḳḳaş ridâ gerek.

Neşr: Niteki bu ḳıṭᶜamız daḫî bu mażmûnda vâḳiᶜdir, âña binâen maḥâfil-i şuᶜarâ ve bülegâda şâyiᶜdir.

Li-Münşiihi:

Bikr-i suḫan ki, anda edâ olmaya,
Bir büt-i bî-nuṭḳa döner ol cemâd.

Ḳubḥ-ı edâ bir yakışıksız libâs,
Kuklaya beñzer şeref-i ḥüsne yâd.

ᶜİşve ḳabâsından olan büt-i perî,
Peyker-i bî-cân gibi dehşet-nihâd.

Neşr: Fi'l-vâḳiᶜ ol ᶜasrıñ şuᶜarâsı ᶜumûmen ḥüsn-i edâya muḳayyed olmazlardı. Gerek Mevlânâ Şeyḫî ve Aḥmedî, gerek bir-iki ḳarn soñra gelen Aḥmed Paşa ve Niẓâmî, feṣâḥat ü belâġat ne idüğin bilürlerdi, ḥâlâ ki, ᶜamele getürmezlerdi. Fe-ammâ Mevlânâ Necâtî, anlara nisbet ḥüsn-i edâya muḳayyed idi. Nihâyet naẓm-ı cevâhir-niẓâmı çesbân olmamağla gûyâ ki, leṭâfet-i lisânı bedîᶜ-i beyân libâsından mücerred idi ve bi'l-cümle Mevlânâ Şeyḫ, ᶜaṣrınıñ ser-âmedi ve zamânınıñ emîru'l-kelâm-ı müeyyedi idi. Germiyân-oğlı nâmındaki ḥâkim-i rustâyî ki, suḫan cevâhirini seng ü meder sanurdı, mezbûrın ḳaṣâyid ü eşᶜârını fehm itmedüğine binâen riᶜâyetinden ve istimâᶜ-ı naẓmından usanurdı. Menḳḳûldür ki, rûstâyî, evzân neydüğini bilmez ozanlardan biri Germiyân-oğlı'na gelmiş,

Naẓm:

Benim devletlü Sulṭânım, ᶜaḳîbâtıñ ḫayır olsuñ,
Yediğüñ bâlile kaymak, yüridiğin çayır olsuñ.

Neşr: güftesini okumuş, mîr-i ḫoş-fehm ki, mizâcına muvâfıḳ olan mażmûn-ı ġarîbi fehm itmiş, ol ḫar-ı dü-pâye bezl ü ᶜaṭâ kılub, bir seh-pâ bağışlamış. "Henüz bir ḫoşca söz işitdim, faḥvâsını ve edâsını beğenüb, pesend itdim. Bizim Şeyḫî, hiç bilmezin, ne söyler. Medḥimiz itmek ister, ammâ gûyâ ki, bizi ẕemm eyler" dimiş. Derd-mend Şeyḫî, işitdüği gibi ġamden helâk olmuş.

Bir ᶜaṣrıñ ki, ekâbiri, ᶜaḳîbâtı ᶜâḳıbetden ve ḫayrı çayırdan seçmeye, ᶜizz-i ḥużûrında yabâna söyleyen ozanıñ ḫayrını çayır maᶜnâsına sanmağile anda kalub, Şeyḫî'niñ bâġ u râġ-ı eşᶜârı nüzhet-gâhına geçmeye. Fe-lâ-cerem, zamânına göre edâları be-ġâyet

münāsib imiş. Mevlānā Aḥmed ve ġayrı, bu sebeb ile Türkī edāya rāġıb imiş.

el-Ḳıṣṣa Şāʿir-i mezbûr, naẓm-ı Ḫüsrev ü Şīrīn'le meşhûr ve Dīvān-ı Ġazeliyyāt'ı, nā-yāb u mestûr, şeyḫu'ş-şuʿarā idüği maʿrûf u meẕkûrdur ve kitāb-ı mesṭûrda ḫoş-āyende baʿżı ebyātı ve zebān-ı vuḳûʿ-ı resminde elfāẓ u ʿibārātı mütekāŝir u mevfûrdur. Ol sebebden bir kaç beytle iktifā olundı ve ol kitābında ḳaṣīdesinden sırr-ı tevḥīdde bir-iki beyt-i laṭīf ü naẓīfine dest-res bolundı ki, Ḫüsrev ü Şīrīn'iñ mükālemesine müteʿalliḳdır. Neçe mükāleme, ʿayn-ı muʿāyinesinden ṣudûr eylemişdir.

Min Naẓmihī:

Revān itdi felek çün cām-ı cevher,
Cihānı cürʿasında kıldı pür-zer.

Seḥerden turdı Ḫüsrev, cām elinde,
Sanasıñ cāmdır, eyyām elinde.

Yanında ol nigārīn-i dil-fürûz,
Oturmuşdı gözedüb ʿışḳile rûz.

Urarken kerm şeftālûye dendān,
Ele girdi turunc-ı nār-ı bostān.

Dutar ol iki nārı, öyle muḥkem,
(68a)*Ki, olur gül-deste gibi pīç ü derhem.*

Öküş zor itdi Şīrīn-i cihān-gīr,
Ki, şīrin pençesinden çıkdı naḫcīr.

Görür pervīzi tīz ü germ-ṣûret,
Didi merdāne-ṣûretden żarûret.

Ne bunca ben żaʿīfe erlenürsiñ?
Neçe bir ʿavrete ġayretlenürsin.

Mevlānā ʿÂşıḳ, Teẕkiretü'ş-Şuʿarā'sında yazmışdır ki, Yıldırım Ḫān oğlı Sulṭān Muḥammed Ḫān, baʿd ez-vāḳıʿa-i Tīmûr-ı Gürgān, gāh Anaṭolı'dağı fitneler defʿine pûyān ve gāh Rûm illerindeki feterāt izālesi ḳaṣdına şitābān oldığı, iḳtiżā-yı ʿunfuvān-ı şebāb ve istidʿā-yı keŝret-i ẕehāb u iyāb, bir maraż-ı hāile ibtilā olmuşlar, ṭabīb-i ḥāẕıḳ tefaḳḳudı eşnāsında Şeyḫī-yi derd-mendi bulmuşlar. Vaḳtā ki, nabż-ı laṭīfine el ve çeşm-i maʿlûli ile ḳārûresini görürler, "Cevher-i mizāc-ı şehriyārīye ʿārıż olan ʿaraż, ifrāṭ-ı ġamm u ġuṣṣadan ḥāṣıl olmak (olma) bir marażdır ki, çāresini, nā-gehān bir feraḥ-ı tāze ve sürûr-ı bī-endāze ile mümkindir. Yoḫsa, aḫlāṭ-ı keŝīfe-i muḫtelife, vücûd-ı pür-cûdlarında mütemekkindir" diyüb, baʿżı eşribe vü maʿācīn tedārükinde mübāşeret ṣadedinde iken, añsuzın Cenāb-ı Pādişāhī'ye bir müferriḥ u dil-güşā müjde ḫaberleri gelüb, neçe eyyāmdan beri fetḥ u tesḫīri maṭlûb olan ḳalʿa, silk-i ḥükûmete dāḫil oldığı bildirilüb, fī nefsi'l-emr günden güne ol maraż zāil olub, ẕāt-ı laṭīf-i şehriyārīye ʿāfiyet ḥāṣıl olur. Baʿde-mā, ol Pādişāh-ı Milk-ārā, Şeyḫī'niñ ḥaẕāḳatini beğenüb, ṭabīb-i ḫāṣṣ idüb, sekizbiñ akçe yazar. Tokuzlar ḳarye-i arpalık ṭarīḳıyla tīmār virilür. Tīmār-ı mezbûrıñ eski ṣāḥibleri ki, bu ḫuṣûṣda duruşurlar, bir gün tīmārına gider, yolına inüb, başına üşüb, vücûdına ḍarb üşürüb, vuruşurlar. Yaʿnī ki, nā-çār bir kaç yerde mecrûḥ idüb, geñ cihānı başına tār iderler ve bu sarāy-ı sipençde her neye mālik ise, ġāret ü tālān idüb giderler. Bī-çāre Şeyḫī, üftān ü ḫīzān, der-i devlete varır ve tīmār ucından marīżu'l-mizāc oldığını ʿarż kılur. Ḥattā Ḫar-nāme nām bir manẓûme ile ḥasb-i

ḥālin bildirir, ṭarīḳ-ı hidāyete dāll olur. Kimse bulunmamağla bir dāl ziyāde idüb, "Ḫired-nāme" ile tesmiyede teğāfül kılur. ᶜAlā külli ḥāl, ol küstāḫları buldururlar, Şerᶜ'ile her biriniñ cezālarını virirler. Şeyḫī'niñ giden mā-melekini, maᶜa ziyāde, müretteb kılurlar. Ammā Ḫüsrev ü Şīrīn'i Sulṭān Murād Ḫān ᶜaṣrında teᵓlīf eylemişdir. ᶜÖmri müsāᶜid olmayub, nā-tamām kaldukda, hemşīre-zādesi Cemālī, bi'l-ihtimām tamām itmişdir. Müellif-i Şaḳāyıḳ ḳavlince, Monlā Şeyḫī, Aḥmedī'den telemmüẓ eylemişdir ve ᶜilm-i maᶜḳûl ü menḳûli ġayrılardan daḫī görüb, ᶜulûm-ı ẓāhireden telemmüẓ ve telezzüẓ itmişdir. Baᶜdehû, Ḳutbü'l-eyyām Ḥacı Bayrām Ḥażretleri'niñ kendilerinden bīᶜat eylemişler, fuḳarā libāsına girüb, ḫırḳa-i faḳr u nān-ı ḫuşk ü fāḳaya ḳanāᶜat itmişler. Eğerçi ki, keḥḥāl imiş, ḥālā ki, ᶜalīl-i ber-geşte-aḥvāl imiş. Ẓurafādan biri bir akçelik küḥlin almış, muḳābele bir yerine iki akçe virmiş ve "**Hāẕā ḥaḳḳu küḥlik**" diyû ḳaṣdını bildirmiş. Yaᶜnī "Kendi ᶜalīl ü aᶜmā ve ᶜillet-i ᶜayn ile nā-bīnā iken illere küḥl satarsıñ ve kendiñe ᶜilāc itmeğe tevaḳḳuf idersiñ" mażmûnını işāret itmiş. Eğerçi ki, Şeyḫī ḥaḳḳında bu miḳdār ṭavīl güftār cāiz değil idi. Lākin şeyḫu'ş-şuᶜarā ve Ḫüsrev ü Şīrīn gibi kitābla şöhre-i büleğā olmağın bu deñlü inhā lā-beᵓsdir dinildi.

Cemālī-zāde: Merḥûm Şeyḫī'niḥ hemşire-zādesi ve Germiyān-oğlı'nıñ nişāncısı ve defterdārı nāmında bir muṣāḥib-i dil-dādesi idi. Ḥattā Süleymān Şāh meclisine daḫī bi'd-defeᶜāt dāḫil olmuşidi. Fe-ammā **(68b)** Şeyḫī vefāt idüb, Ḫüsrev ü Şīrīn'i nā-tamām kaldıkda, bunlar itmām itmişdir.

Naẓm:

Gel ey billûr cāmın nûş idenler,
Bu ḥikmet sözlerini gûş idenler.

Neşr: Maḥallinden başlayub, naẓm-ı evvel ve ṡānīsiniñ imtiyāz u niẓāmını iᶜlām itmişdir. Mezbûrıñ ekṡer ḳaṣāyidi, mevāᶜiz üslûbundadır. Şuᶜarā-i ᶜAcem ḳaṣīdelerini tetebbuᶜ idüb, Monlā Şenāyī'niñ Rāiyye'sine muḳābil bir ḳaṣīdesi daḫī vardır. Bu ebyāt, ol manẓûmesindendir:

Naẓm:

Çün göñüldür ḫazīne-i esrār,
Ṭaleb it ol ḫazīneyi ey yār.

Sīneñi rûşen eyle yoklukda,
Tā saña rûşen ola her ne ki vār.

Neçe bir hezl ü neçe bir kengel,
Neçe bir levḥ u neçe laᶜb-i ḳumār.

Her dem āşüfte, her zamān bī-hûş,
Her gice mürde, her seḥer mürdār.

ᶜĀlem içinde buysa dirlik,
Ölmek anda saña yeğ ola hezār.

Naẓm-ı Ḫorşīd ü Feraḥ-şād daḫī böyledir. Merḥûm Bāyezīd-i Pādişāh Ḫān Ḥażretleri'ne itḥāf idüb, neçe riᶜāyete muḳārin olmuşdur.

Kemāl Ḫalvetī: Ḳudemā-i Şuᶜarā-i Rûm'dan ve Ḥacı Bayrām -ḳuddise sirruh- fuḳarāsından olan gürûh-ı maᶜlûmdandır. Âña binā'en eşᶜārı ṣûfiyāne ve cümle güftārı taṣavvufāne vāḳiᶜdir. Ġazeliyyātından bir-iki maṭlaᶜ kati şāyiᶜdir.

Naẓm:

Dost olmaz, nefse düşmen olmayan, Mevlā'yile,
ᶜİzz-i dünyā cemᶜ olur mı, devlet-i ᶜuḳbāyile?

Ve Lehû:

Gel ey ᶜārif, göñül virme fenā dünyā-yı ġaddāra,
Eğer şehbāz-ı vaḥdetseñ, çü kerkes konma murdāra.

DER-ẒİKR-i SALṬANAT-ı ḪÂḲÂNU'l-ᶜAṢR SULṬÂN MURÂD ḪÂN BİN EBU'n-NAṢR SULṬÂN MUḤAMMED ḪÂN BİN EBU'l-HURÛZ BÂYEZİD ḪÂN, BÂ-TAFṢİL-i ŞEMÂİLİHİ VE EVLÂDİHİ'N-NÜCEBÂ VE MAÂŞİRİHİ'l-VÂḲIᶜA Bİ'l-ḤARBİ VE'D-DUᶜÂ MAᶜA TEFÂṢİLİ AḤVÂLİ'l-FUẒALÂ VE'l-ᶜÜLEMÂ VE'l-MEŞÂYİḪ VE'ş-ŞUᶜARÂ DER-ᶜAHD-i ḤÜKÛMETİHİ'l-ĠARRÂ

Li-Münşiihī:

Güzīn ü eşher-i ᶜOṣmāniyān-ı ṣāḥib-rā(y)
Sütûde-baḫt-ı ẓafer-raḫt u maᶜdelet-fersāy.

Murād-baḫş-i cihān, ser-firāz-ı ᶜālem-gīr,
Ḫıdīv-i nām-verān-ı mülûk-i milk-güşāy.

Neṣr: Velādet-i bā-saᶜādetleri, sene-i sitt ve şemāni-mie (806/-1403) ḥudûdında ve cülûs-i ᶜizzet-meᵓnûs-i pür-miknetleri sene-i erbaᶜ

ve ᶜişrīn ve şemāni-mie (824/1421) şuhûrında ẓāhir oldı. Yaᶜnī ki, sinn-i ᶜazīzleri onsekiz sāle ḳarīn iken onsekiz biñ ᶜāleme kār-fermāy olmak meşābesinde, ṭanṭana-i şevket ü celāletleri iştihār buldı. Rûm-ili ve Anaṭolı vilāyetlerindeki memālik-i maḥrûseye ᶜumûmen pādişāh oldılar. Anaṭolı ve Rûm-ili ıṭlāḳ olunan üç beğlerbeğilik memālike Ḫüsrev-i zerrīn-külāh olub, iştihār-ı küllī buldılar. Tā sene-i sitt ve erbaᶜīn(846/1442)'e dek sāye-i saᶜādetlerinde ḫalk-ı ᶜālem manṣûr ve ḥużûr-ı rāḥat buldı. Ammā baᶜżı ḥavādiş īcāb itmekle ol tārīḫde ḥüsn-i iḫḫtiyāriyle taḫt-ı salṭanatları, ferzend-i erşed-i esᶜad Ebü'l-Fetḥ Sulṭān Muḥammed cenābına teslīm kılınub, iki yıl miḳdārı anlarıñ ḥükûmeti muḳarrer oldı. Tekrār baᶜżı feterāt ẓuhûrı ve aᶜẓam-ı vezīrān olan şaḫṣ-ı pür-ḥiyeliñ mekr-i mevfûrı istidᶜā idüb, sene-i şemān ve erbaᶜīn(848/1444)'de cülûs-i şānīleri muḳarrer ve baᶜżı şuᶜarā lisānından ẓi-devlet nişān tārīḫi muᶜteber kılındı. Yaᶜnī ki, bu maḳûle ḥüsn-i ülfet ve bu gûne übüvvet ü bünüvvet ᶜalāḳası, devām-ı devletden nişāne ᶜadd olundı ki, tafṣīli ātiyede mestûrdır. ᶜAmûd-ı neseb iᶜtibārınca (b76) altıncı şehriyār-ı memālik-sitān olmağın ᶜazl olunması, ḥavādiş-i kevniyyeden bir ḳāᶜide-i ġarībü'ẓ-ẓuhûrdur.

el-Ḳıṣṣa, Sulṭān Muḥammed Ḫān ki, dāru'l-mülk-i Burûsa'da vefāt eyledi, vüzerā-yı ᶜaṣr olan Bāyezīd Paşa ve İbrāhīm Paşa ve Ḥacı ᶜİvaż Paşa, ḥirāset-i nāmûs-ı memleketde yek-dil ü yek-cihet **(69a)** olub, çāşni-gīr başı olan Elvān Ağa, vaṣiyyet-i şehriyārī mûcebince, Amāsiyye'ye revān kılındı. Murād Ḫān-ı kār-fermā, ol memleketde mīr-livā olmağın, müjde-i ẓuhûr-ı devlet kendülere anda vuṣûl buyuruldı. Bu ṭarīḳla kırk gün miḳdārı mektûm-i pādişāhī-yi meyyit, vāṣıl-ı ḫuld-i berīn idüb, cülûs-i humāyûn ḳıṣṣası, emr-i

mevhûm olub, "Me-bādā, Yiñiçeri zümresi tuyalar, şehriñ ġāret ü ḫasāretine el koyalar" diyû bir ḥüsn-i tedbīr daḫī eylediler. "Karamān vilāyetine seferimiz vardır" diyû cümlesini bir kaç gün muḳaddemce gönderdiler. Fe-ammā Sulṭān Murād Ḫān ki, ılġārile Burûsa ḥavālisine geldi, ṭaşra giden Yiñiçeri fırḳası vāḳiᶜ-i ḥāli tuyub, esnā-i rāhda karşuladı. Kimseniñ mā-melekine el uzatmaları vuḳûᶜ u ḥudûş bulmadı ve bu ẕikr olunan fetret eyyāmında bir ḫuṣûṣ īcāb itmekle Vezīr İbrāhīm Paşa daḫī, ittifāḳ-ı vüzerā ile, İstanbul Tekvurı yanına gitdi.

Vaḳtā ki, saᶜādetle Burûsa'ya geldi, dāḫil oldılar, delālet-i vüzerā ve ṣāḥib-rāyile, Emīr Muḥammed Buḫārī diyû nām-dār ve beyne'l-Ervām Emīr Sulṭān ᶜunvānı ile şöhre-bend-i iştihār olan veliyy-i büzürg-vār cenābına vardılar. Dest-bûs-ı ᶜizzet-meʾnûsile müstesᶜad oldukdan soñra, ḫayr-duᶜā ve cüll-i himmetlerini recā kıldılar. Ḥattā anlarıñ mübārek eliyle kılıç kuşanub, Sulṭān Muṣṭafā nāmında Rûm-ilinden peydā olan ve küllī cemᶜiyyetle ẓuhûrı ve fitnesi hüveydā olan güm-rāh-ı muḥtālin defᶜine teveccüh buyurdılar. Baᶜżı tevārīḫ-i ḳadīmede mesṭûrdur ve bu ḥaḳīre manẓûrdur ki, Seyyid Muḥammed Buḫārī -**ᶜaleyhi raḥmetü'l-Bārī**- ol zamānda murāḳıb olmuşlar. ᶜālem-i müşāhedelerinde memālik-i ᶜOsmāniyye'yi Muṣṭafā şaḫsa muḳarrer bulmuş, baᶜde-mā ᶜarż-ı teveccüh ve bükā ve derûn-i dilden duᶜā idüb, Ḥażret-i Ḥabīb ve Resûl-i Müctebā Muḥammed Muṣṭafā -**ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**- cenābından recā idüb, yine devlet-i ᶜOsmāniyye ve ḫānedān-ı Orḫāniyye'den āḫara naḳl itmemesine ṣarf-ı maḳdûr kılmışlar ve Ḥażret-i Mevlānā-yı Rûmī'niñ,

Naẓm:

Evliyā-rā hest ḳudret ez-İlāh,
Tīr-i ceste bāz gerd, ender zi-āh.

Nesr: Mażmûnınıñ taḥḳīḳını ıẓhār u işbāt itmişler. Veliyy-i mezbûrıñ bir kerāmeti daḫī bu yüzden ẓuhûr itmiş ki, Sulṭān Murād'a kılıç kuşadub, "Hemān turmañ, buyuruñ" buyurdukları sāᶜat, Celālī-i mesfûr, ruᶜāf marażı ile renc-ver olmuş, üç gün üç gice burnı kanı diñmeyüb, ḫavāṣṣ-ı bāhiru'l-iḫtiṣāṣ, ṣıḥḥat u ḥayātından meʾyûs kalmış, biᶜl-āḫare neçe yüzden ᶜilāc muḳarrer kılınub, biñ belāyile ᶜāfiyet bulmuş.

Ammā Pādişāh-ı Mezbûrıñ Ḥilyeleri: Orta boylu, melek ḫuylu, yassı yağrınlu, kırmızıya māil ak beñizlü, beşāşet-i veche mālik, aḫlāḳ-ı ḥasene yollarına sālik, kumral kaşlu, seyrek dişlü, ḫaṭṭı nev-resīde, şehlā gözleri güzīde, ṣāf-derûn, ḳuvvet-i bāzûsı füzûn, kemān-keş ü tīr-endāz, bahādır u heycā-sāz bir ḫoş-ṭabᶜ pādişāh idi. Ḫuṣûṣā, muḥabbeti bülend (b76) ve ẕātı merd-i ercümend ü ᶜālī-nigāh idi.

Şehzādeleri: Sulṭān Muḥammed ve Sulṭān Orḫān ve Sulṭān Aḥmed-i ẕī-şān ve Sulṭān ᶜAlāeddīn-i sāmī-mekān, Sulṭān Ḥasan-ı vāfiru'l-iḥsān. Ammā Sulṭān Aḥmed, Amāsiyye sancağında vefāt eyledi. Ceddi Sulṭān Muḥammed Ḫān bin Yıldırım Ḫān evlādıyla defn kılındı. Sulṭān ᶜAlāeddīn daḫī, şehr-i Amāsiyye'de riḥlet itdi. Vālid-i mācidi, Burûsa'da, Sulṭān Murād-ı Ḳadīm türbe-i münevveresinde defnini işāret eyledi. Ammā Sulṭān Ḥasan ve Orḫān, pāy-taḫt-ı

Edirne'de fevt oldılar. Nehr-i Tunca kenārında defn olundılar. **-Ṭayyeba'llāhu şerāhum ve ceᶜale'l-Cennete meşvāhum-**

Fütûḥāt-ı şerīfeleri:

Muḳaddemā fetḥi müyesser olan yerleriñ baᶜżısı, yine ᶜadû-yı devletleri żabṭına düşmekle tekrār fetḥ eylediler ki, ol fütûḥāt-ı cemīle bu ẕikr olunan yerlerdir: Fetḥ-i ḳalᶜa-i İzmīr, ᶜan yed-i Cüneyd Beğ fetḥ-i Aydın-ili fetḥ-i vilāyet-i Saruḫān ve fetḥ-i **(69b)** vilāyet-i Ḥamīd-ili ve fetḥ-i Menteşā. Bu vilāyetler alınub, beğleri Karamān-oğlı yanına vardılar, "Bize muᶜāvenetiñ gerek" diyû yalvardılar. Fetḥ-i Kocakayası, tābiᶜ-i ᶜOşmāncık ve fetḥ-i ḳalᶜa-i Cānīk ve fetḥ-i ḳalᶜa-i Atina, fetḥ-i ḳalᶜa-i Selānīk, mükerreren fetḥ-i ḳalᶜa-i Kartene. Ve kendüler sefer-i nuṣret-eşerde iken, Karamān-oğlı'nıñ yine ᶜırḳ-ı şerri ḥareket ve cibilletinde merkûz olan silsile-i ḫiyāneti nehżat idüb, "Vaḳt-i furṣatdır" diyû Beğşehri'n de muḥāṣara idüb, almağla, ᶜavdet-i humāyûnlarında Anatolı'ya geçüb, cezāsını virdiler. Akşehr'i ve Konya'yı ve sāir ḳaṣabāt-ı vilāyet-i Karamān ve bi'l-cümle İç-il sancağından ġayrı yerleri fetḥ u tesḫīr eylediler. Lākin Monlā Ḥamza nām ᶜālim ve fāżılı ilçi gönderüb, ᶜarż-ı ᶜubûdiyyet ve "Bilmezlik itdim" diyû ıẓhār-ı nedāmet ve min-baᶜd daḫī ṣadāḳat üzre turmasına eymān-ı ġılāz u şidādile recā-yı ᶜafv u himmet itmekle günāhı ᶜafv buyuruldı.

FETḤ-i ḲALᶜA-i MORA VE FETḤ-i ḲALᶜA-i KOPRUK VE FETḤ-i ḲALᶜA-i AKÇAḪİŞÂR VE FETḤ-i ḲALᶜA-i BALLUBADRA VE FETḤ-i ḲALᶜA-i KOCACIK TÂBİᶜ-i VİLÂYET-i ARNABUD VE BİNÂ-i ḲALᶜA-i ḤAVÂLE DER-ḲURB-i BELGRÂD BE-DEST-i ŞEHÂBEDDİN PAŞÂ-yı NİG-NİHÂD

Ve mine'l-Ḥavādiş fī ᶜUmrihī:

Ḥādişe-i ûlā: Tīmûr Ḫān cenginde nā-bedīd ü bī-nişān olan Şehzāde Sulṭān Muṣṭafā'nıñ nāmına bir şaḫṣ-ı şerīr, Selānik cāniblerinde zuᶜmınca reᵓy ü tedbīr idüb, "Sulṭān Muṣṭafā benim" diyû, Evranos Beğ oğullarını inandırdı. Nitekim, şikeminde sûzen-i cerrāhla dûḫte zaḫmını, celb-i māl itmeğe ser-māye idinüb, "İşte bu yara, sābıḳā Tīmûr cenginde olmuşdur" diyû ekşer-i nāsa gösterirdi. "Tā ki, bir ḥīle vü direng, maḥż-ı nīreng ola" didiğinde nihāyetsiz levend-i evbāş cemᶜiyyet ü dernek itdi. Bu ṭanṭana ile Sīroz'a gelüb, ḳalᶜasını żabṭ eyledi ve Edirne'ye gelüb cümle Rûm-ili ᶜaskeri mütābaᶜat itdi. Vüzerādan ᶜİvaż Paşa ve İbrāhīm Paşa, vezīr Bāyezīd Paşa'yı onamayub, kendüler sırr-ı şecāᶜatinden dûr ve Bāyezīd Paşa ḥüsn-i tedbīr ve celādetle maᶜmûr olmağın, zevāline ḳaṣd itdiler, "Yarar ādemdir, bu ḫiẕmete anlaruñ liyāḳati cümlemizden muḳaddemdir" diyû ānı gönderdiler ve bu bahāne ile żāyiᶜ olub ḳatl olunmasına cüll-i himmet itdiler. Mezbûr Celālī'niñ ḥaşr-ı mevfûrı ve ᶜale'l-fevr (b77) kırk-elli biñ leşker ile Rûm-ili'nde ẓuhûrı ki, maᶜrûż-ı şehriyārī oldı, ḳalᶜaya küllī hirās müstevlī olub, her vezīr bir tedbīr-i dil-peẕīr mühimmātında ᶜarż-ı maḳdûr itmeğe ihtimām kıldı. Evvelā reᵓy-i mülk-ārāları bu mühimmüñ ḥuṣûline taᶜalluḳ itdi ki, sekiz yıldan berû

Tokat zindānında maḥbûs olan Miḫāl-oğlı Muḥammed Paşa'yı getüreler, Rûm-ili ümerāsınıñ muḳalled-i mā-bihi'l-iftiḫārı olmağla, celb-i ḳulûbe ānıñ tavassuṭını ᶜillet-i müstaḳille farż ideler. Hemān ol maḥbûs u meᵓyûs, Burûsa'ya getürdilüb, Rûm-ili beğlerbeğiliği taᶜahhüdi ile istimālet virildi. Baᶜdehû Rûm-ili'ne geçmek tedārükine mübāşeret kılındı.

el-Ḳıṣṣa Ḫāricī-i mezbûrıñ seylāb-ı ᶜiṣyān u ṭuğyānı başdan aşdı. İstanbul Tekvurı'nı inandırub, gemilerle Rûm-ili'nden, yaᶜnī ki, Gelibolı maᶜberinden Anaṭolı'ya geçmeği muḳarrer itdi. Pes Düzmece Muṣṭafā ki, gemilerle Gelibolı'ya vardı, taᶜahhüd üzre Gelibolı ḳalᶜasını Tekvur-ı dil-kûr vekīline teslīm murād eyledi. Mīr-livā olan Şāh-Melik'e ṣadāḳat üzre ṣābit-ḳadem oldı. Ḳalᶜayı ve şehri kāfire żabṭ itdirdi. Lākin Celalī-i mezbûrı, sipāh-ı ceng-āzmā, gerçekden Yıldırım Ḫān-oğlı **(70a)** sandılar. Bu ṭarīḳla elli biñ atlu ve yiğirmi biñ ᶜazeb ile cemᶜiyyet itdi. Sulṭān Murād'uñ rezm ü ḥarbile defᶜine miyān-ı himmetini berkitdi. Vüzerādan İbrāhīm Paşa ve Ḥacı ᶜİvaż Paşa ki, şehrlüden devlete irmiş, ḥarb u ḍarb emrinde ğāfil idükleri taḥḳīḳa yetmiş vezīrler idi, ammā Bāyezīd Paşa ki, vezīr-i aᶜẓamlıkla beğlerbeğilik manṣıbına maᶜan mutaṣarrıf idi, cerāet ü celādetine ve ḥüsn-i tedbīr u şeḥāmetine kimse çün ü çirā diyemez idi. Sulṭān Murād, biᶜẕ-ẕāt Caᶜlī Muṣṭafā'ya teveccühinden menᶜ kıldılar. "Bunlar varmak münāsibdir" diyû Bāyezīd Paşa'yı sevḳ itdiler. Ḥīn-i teklīfde "**Lā**" dimedi. Rıżā gösterüb, kendüsi ve birāderi Ḥamza Beğ bir miḳdār leşker ile İstanbul'dan geçüb, Sazlık nām menzilde muḳābil oldı.

Li-Münşiihī:

Pāydār olmadı ammā leşker,
Tapdı her biri ᶜadû cānibine.

Yālıñız kaldı birāderle vezīr,
Gitdi ol ḥīle ile ṣāḥibine.

İmtiṣāl idüb, o daḫī döndi,
Yaᶜni iclāl-i mülk ṭālibine.

Neṣr: Eğerçi ki, evvelā vezīr idindi, baᶜd ez-ān, baᶜżı ümerā iğvāsı ile, Bāyezīd Paşa'yı ḳatl itdi. Ḥālā Sazlu'da türbesi maᶜlûmdur.

Muḥaṣṣal-ı kelām, İzmīr-oğlı Cüneyd Beğ ve neçe ümerā andan yeğ, hemān-geh muḳābele ve muḳātele ḳaṣdına varurlardı, ḥīle ve rīvine aldanub mutābaᶜat kılurlardı. ᶜUmûmen Rûm-ili'niñ yayası müsellem nāmına idi. Vaḳt-i ᶜazīmetlerinde ellişer akçe ḫarçlık tevzīᶜ kıldı ki, müsellem olanlara sefer oldukca ellişer akçe virilmek ol zamāndan kaldı. Bu ṭarīḳla Düzmece Muṣṭafā, Gelibolı maᶜberinden Anaṭolı'ya geçdi. Bir ᶜaẓīm leşkerle Burûsa'ya toğrılub, Ulubād suyınıñ berû cānibine kondı. Nehr-i mezbûrıñ bu ṭarafında leşker-i Murād Ḫān ve bir cānibinde Celālī nāmındaki bī-amān. Ḥālā ki, bunlarıñ ᶜaskeri bī-pāyān ve Sulṭān Murād leşkeri, ol çerī-i bī-girāna nisbet, mānend-i nehr-i revān, köpriler ise, maḳtûᶜu'l-bünyān.

Li-Münşiihī:

Ulubād suyınıñ kenārında,
İki leşker bırakdılar lenger.

Akdılar gāh şarḳa, gāh ġarba,
Bī-vefālıklar itdiler bī-mer.

Neşr: Sulṭān (b77) Murād hevā-dārları olan Umûr Paşa ve Oruç Beğ ve ᶜAlī Beğ ki, Tīmûr-tāş oğulları idi, Miḫāl-oğlı Muḥammed Paşa ile şeb ü rûz fikr iderlerdi. Ḫāricīniñ leşkeri efzûn olmağla muḳābeleden üşenürlerdi. Āḫir-i kār, bir gice Miḫāl-oğlı Muḥammed Paşa nehr kenārına vardı, Rûm-ili beğlerini ᶜale'l-esāmī çağırdı ve kendüsini bildirüb, Muṣṭafā nesl-i ᶜOṣmāniyān'dan değil idüğini bildirdi. Fe-lā-cerem, firīb ü rīvile bend olan cemᶜiyyetleri çözüldi. Ümerā ve zuᶜamā, Sulṭān Murād Hān cānibine at yüzdürerek geçmeğe muḳayyed oldı. Hattā Evranos Beğ ve Turhān Beğ ve İremli-oğlı nāmındaki beğler ki, vāḳiᶜ-i hāli tuydılar, cümleten Sulṭān Murād Hān'a mütābaᶜat kıldılar. Bu minvāl üzre ki, mā-cerā şüyûᶜ buldı. Caᶜlī Muṣṭafā'ya havf u haşyet galebe idüb, miyān-ı şebde bir miḳdār ᶜaskerle gorīzān ve Gelibolı maᶜberinden Rûm-ili'ne revān oldı. İskelesinde bulduğı gemileri karaya çekdirüb, Gelibolı'da temekkün itmeğe ḫāṭırı iṭmī'nān buldı.

Sulṭān Murād yanında bulunan ᶜasākir-i nuṣret-nihād ardlarına düşdiler. Gelibolı muḥāẓīsine gelüb, mütevaḳḳıf oldılar. Ammā müverriḫ Monlā Neşrī ḳavlince, şol zamān ki, iki leşker, Ulubād'ıñ kenārında, meymene vü meysere kondılar, Miḫāl-oğlı kendüyi bildirüb, ḳulûb-i ümerāya tefriḳa düşdükden soñra, her beğe ve baş baş topcılara mektûblar yazdılar. Gönānlu Bāyezīd nām bir merd-i ḫizmet-güẕārı Celālī cānibine gönderüb, mezbûr ki, nehr-i mesfûrıñ yukarusından **(70b)** ᶜubûr eyledi ve sāir beğlere ve İzmīr Beği Kara

Cüneyd'e daḫī mektûblar ulaşdırub, iᶜtiḳādlarına ḫalel virdi. Bā-ḫuṣûṣ, bu ḳıṣṣadan evvelce "Altıyüz miḳdārı sekbān re'ṣ-i nehrden geçsünler" diyû nigeh-bān idi. Cünûd-i Celālī'den dört biñ güm-rāhān, şeb-ḫûn ḳaṣdına revān olunca birbirlerine muḳābil oldı. "**Kem min fietin ḳalīletin ġalebet fieten keşīraten bi-iẕni'llāh**"[1] mûcebince, ol dört biñ güm-rāhān çerīsini sındırub nuṣret ü ẓafer buldılar. Ol neşāṭla cümle Yeñiçeri ṭāyifesi ittifāḳ idüb, yüridiler. Zümre-i muḫālifīniñ ordusını basub, ᶜazeb leşkerini münhezim kıldılar. Aṣldan bāᶜiṣ-i firār bu yüzden ceng ü peykār oldı ve Caᶜlī Muṣṭafā, Gelibolı'ya geçüb, ferāġ-ı bāl buldı.

el-Ḳıṣṣa, deryādan ᶜubûra gemiler bulunmadı. Ne ḳadar ki, cüst ü cû kılındıysa, müyesser olmadı. Bi'l-āḫare, rûzgār-ı devletleri kalkıdı. Ceneviz bāzirgānları ile bir ᶜaẓīm bārçe çıkageldi. ᶜAle'l-ḫuṣûṣ, Anaṭolı yakasına yakın leşker saldı. Hemānā vüzerā, bārçeniñ reīsine dörtbiñ filûrī ücret virdiler ve neçe ᶜahd ü goftile istimāletler virdiler. Tā ki, leşkerden bir kaç yüz ādemle karşuya geçdi, Gelibolı limānında kadırgalara toplar atub, āteşler saçdı. Ol maḥalde er dökmelerine māniᶜ oldı. Bī-iḫtiyār Kozludere sāḥiline vardılar. İçindeki leşkeri karaya çıkardılar. Bir naḳle daḫī gitdiler, lākin leşker-i Celālī, ol sāḥilde çıkanlara hücûm itdiler. Fe-ammā, meksûr u münhezim oldılar. Ekṣeri mecrûḥ olub gitdiler. Bu furṣatda bārçe yine geldi, bir ol deñlü ᶜasker daḫī getürdi. Bu kerre Gelibolı, tamāmen fetḥ olub, Celālī, ḳarārı firāra tebdīl itdi. Kadırgalar Sulṭān Murād'ı geçürmeğe gitdikleri gibi **-el-Firār mimmā lā-yutāḳ**

1) Kur'ān-ı Kerīm, II (Baḳara sûresi), 249.

min süneni'l-mürselīn- diyû kaçarak Eflāḳ vilāyetine cān atdı. Ammā ekṣer-i (b78) ḫayme vü ḫar-gāhı alındı ve hevā-dārlarınıñ neçesi ṭuᶜme-i şimşīr olub, lākin fermān-ı ḳażā-cereyānı vārid olub, atları dinc ve kendüleri şāhīn gibi görünce güzīde leşker ile Miḫāl-oğlı Muḥammed Paşa, ardlarınca gönderildi. Çamurlu'da yetişüb, yay kirişiyle boğdurub, mezbûrı helāk itdi. Ve kāne ẓālik fī ḫams ve ᶜişrīn ve ṣemāni-mie (825/1421).

Li-Münşiihī:

Celālī nāmına bu nā-sezāya şāhid-i milk,
Revā mıdır, ide fetḥ u ẓaferle ᶜarżı cemāl.

Ânıñ gibilere lāyıḳ mı rûzgār ola rām?
Zihī ümīd-i muḥālif, zihī hevā-yı muḥāl!

Neṣr: Bu ṭarīḳla āyīne-i ᶜālem gerd ü kederden muṣaffā olub, Murād Ḫān, dāru'l-mülk-i Edirne'ye vardı. Anlar varduğı gibi, mezbûr ḫāricīniñ kellesi Edirne'ye getürildi. Ḥiṣār burcına konub, serverlik sevdāsın idenler serden çıkması ḫalḳ-ı ᶜāleme işāᶜat kılındı. Ol kış anda ᶜīş ü ᶜişret idüb, Evvel-bahār-ı ḫoceste-āṣārda İstanbul fetḥi niyyetine taṣmīm-i niyyet kılındı.

Ḥādiṣe-i ṣāniye: İbn Karamān rāh-ı fesād u şenāᶜatden dāmen-der-miyān olub, pīşesi naḳż-ı ᶜahd ü peymān idi. Şāhinşāh-ı ᶜālī-şān, Rûm-illeri'nde cihād ṭarīḳına pûyān iken, yine muṣālaḥayı muᶜādāta mübeddel kıldı. Antākiyye ḳalᶜası fetḥine ārzû kılub, Teke-iline toğrı yüridi. Ol vilāyetiñ ḥākimlerinden biri ki, ᶜOṣmān nām mīr-livā idi, ol daḫī nehżat idüb, Antākiyye ḳaṣdın kıldı. Ḥattā İstanoz nām

yaylakına gelüb, kondı. Bu fikrile ki, Karamān-oğlı gele, ikisi yek-dil ü yek-cihet ola ve Antākiyye ḳalᶜasını ala. Âl-i ᶜOṣmān'ıñ niᶜmet-ḫordeleri iken, küfrān-ı niᶜmetle her biri küllī iştihār bula. Fe-lā-cerem, ḳalᶜa-i mezbûrdaki ḥākim-i muḥterem, Âl-i ᶜOṣmān'ıñ ḳudemā-i nüvvābından Fīrûz Beğ nām mīr-ᶜalem idi. Sulṭān Muḥammed Ḫān'ıñ **(71a)** vefātı eṣnālarında ol daḫī vefāt itmişidi. Lākin Ḥamza Beğ nām oğlı Karaḥiṣār subaşısı idi. Yaᶜnī ki, ber-vech-i zeᶜāmet mutaṣarrıf idi. Hemān-geh babası vefāt eyledi. Karaḥiṣār'ı bir ādemine ısmarlayub, kendüsi Antākiyye żabṭına vardı. Ol eyyām-ı nā-fercām idi ki, "Karamān-oğlı nāmındaki siyeh-kāse-i enām geleyürür" iḫbārını işitdi, baᶜżılar İstanoz'a ᶜOṣmān nām ḥākimiñ konduğını naḳl itdi.

Li-Münşiihī:

Her ṭarafda bölük bölük aᶜdā,
Eylemiş ḳaṣdına ānıñ nehżat.

Şöyle kim, kem görüb, tedārükini,
Yeter elbette kendüye āfāt.

Neṣr: Hemānā ol şeh-i levend-i ceng-āzmā, ḥüsn-i tedārükle cûyān olub, Teke-oğlı ḳaṣdına ılgār eyledi. "Ol ortadan gitmeyince bu fitne ber-ṭaraf olmaz" diyû ḫavāṣṣına söyledi. Fi'l-vāḳiᶜ bir adam gönderüb, basdı. Reᵓs-i fitne vü fesādı ortadan götürüb, okun atdı, yayın yasdı. Ḥattā cümle mā-melekini ve bir ḥüsnā hemşiresini bile ḳabża-i taṣarrufına aldı. Baᶜdehû nikāḥ idüb, ārāyiş-i ḫānedān idindi. Ol aḫşām ki, ādemleri muḥaṣṣalü'l-merām ḳalᶜaya geldi. İrtesi ᶜale's-seḥer Karamān-oğlı Muḥammed Beğ bir leşker-i enbûhla gelüb vāṣıl

oldı. Ḫuṣûṣā Teke-Oğlı'nıñ helākine vāfir yandı, yakıldı. Ḳaṣd-ı intiḳām kuşağını berk idüb, ḳalᶜai döğmeğe toplar çekdi. Ol eṣnālarda idi ki, Sulṭān Murād, birāderler ile neberd ü savaş lāzimelerine bünyād üzre idi. Berû cānibde (b78) Karamān-oğlı'nı "Altı ay tamām dem-i furṣatdır" diyû muḥāṣaraya ḳıyām idüb, Antākiyye ḳalᶜası fetḥine ihtimām itmeden ḫālī değildi. Vaḳtā ki, ol ḥavādiṣ ber-ṭaraf oldı, "Sulṭān Murād Ḫān Antākiyye'ye geliyor" ṣadāları şüyûᶜ buldı. İbn Karamān bu ıżṭırābla atlandı, ḥiṣār eṭrāfını tolaşub, yürüyişe ḳābil bir yer aramağa saᶜy itdi. Ḳudûm-ı şehriyārīden evvel maṣlaḥatını göre. Żarar u ziyān görmedin çekile ve gide. Lākin ḥükm-i ḳażā bu ḳıṣṣaya rıżā virmedi. Ḳalᶜadan nişānlanduğı gibi bir top gelüb, böğrine tokunub düşdi. Etrāk-i Karamān, zemzeme-gûyān, ānıñ üstine üşdi. Meğer ki, bir alaca ata binmişidi, çiftesin atarak başın alub gitdi. At ānuñ oldığın bilen merdümān-ı ḥiṣār, vāḳiᶜ-i ḥāli añlayub, Ḥamza Beğ'e müjdesin itdi.

Li-Münşiihī:

Ortadan gitmeğin İbn-i Karamān,
İki oğlına irişdi fermān.

Birbirine dokunub ol iki şûm,
İtdiler kaçmağa irḫā-i ᶜinān.

Neṣr: Yaᶜnī ki, İbrāhīm ve ᶜAlī nām iki ferzendi kaldı. Ekṣer-i ḫalḳ, İbrāhīm Beğ'e teveccüh kıldı. Âña binäen ᶜAlāeddīn Ḫān, korkusundan kaçub ḥiṣāra girdi. İbrāhīm Beğ daḫī babası cenāzesini arkurı bir bār-gīre yükletdi. Bār u büngāh u ḫayme vü ḫangāh nakline ḳādir olmayub, firār itdi. "Ardımızca ᶜOṣmāniyān geliyor" diyû bir

gün bir gice gitdiler. İrtesi ki, selāmet yakasına yetdiler, beğleri nāmındaki müfsidüñ meyyitini ġarīb ṣûretde gördiler. Bir vechile yüziniñ ve başınıñ derisini gice içinde ḫas ü ḫāşāk sarmış, ancak bir kuru kemik kalmış. Ne ḥāl ise getürdiler, yerlerine vardıklarında defn eylediler. Ammā ehl-i ḳalᶜa ki, taşra çıkdılar, bu deñlü māl ü menāl ve ḫayme vü ḫar-gāhı iġtinām kıldılar. Ol top taşını zincirleyüb, ḳalᶜa kapusına asdılar. İle'l-ān ānda bir nişānedir. Karamānīler'iñ ḥikāyāt-ı inhizāmına bir ᶜalāmet-i yegānedir.

Vaḳtā ki, Ḥamza Beğ bu aḥvāl-i meserret-āṣārı, ḫuṣûṣā Karamān-oğlı ᶜAlāeddīn nām muṭīᶜ u fermān-berdārı ᶜatebe-i ᶜulyāya gönderdi. Sulṭān Murād Ḫān, küllī ḥaẓẓ idüb, Ḥamza Beğ'e baᶜde ẕālik küllī iştihār boldı.

Ḥādiṣe-i ṣāliṣe: Yiğirmi altı (826/1423) senesiniñ āḫirinde şehzāde-i Küçük Muṣṭafā bin Sulṭān Muḥammed Ḫān ki, Ḥamīd-ili sancağı beği idi, Karamān **(71b)** ve Germiyān-oğulları taḥrīki ile cihānıñ serverine, yaᶜnī ki, birāder-i mihterine ᶜāṣī olub, Burûsa'ya geldi. Vāfir māl ü menāl cemᶜ idüb, şehr-i İznīḳ'a vardı. Ḥażret-i şehriyār, āgāh u ḫaber-dār oldığı gibi ılgār idüb, tokuz günde yetişüb, mezbûr Sulṭān Muṣṭafā'yı ve bir oğlın tutub, ḥaḳḳından geldi.

el-Ḳıṣṣa Sulṭān Muṣṭafā, leşker çeküb, vardıkda kırk gün İznīḳ ḥiṣārını muḥāṣara kılmışdı. İçinde mīr-livā olan ᶜAlī Beğ İbn Fīrûz Beğ mā-cerāyı ᶜarż itdükde "Murād Ḫān ḥiṣārı virüb, tebaᶜiyyet itdi, diyû şekli gösteresin. Lākin bize kulluk tutub, ᶜale'l-ġafle vardığımızda ḳalᶜayı açıviresin" buyurmağın, İznīḳ ḥiṣārı teslīm olunmuşidi. Anlar

yerleşüb, ferāġ-ı bālile ᶜīş u nûşe meşġûl olmuşidi. Der-ᶜaḳab bir seḥer, ᶜaskerle Sulṭān Murād Ḫān yetişdi ve ḳalᶜanıñ dört kapusından içerü girildi. Aṣlā firāra mecālleri kalmayub, Şehzāde Muṣṭafā Ḫān'-ıñ ve vezīri Tāceddīn nām yād-illü bed-rāyıñ ḥaḳlarından gelindi ki, ol tārīḫde Muṣṭafā Ḫān oniki yaşında idi, bir-iki bed-ḫᵛāhıñ taḥrīkleri ile ᶜiṣyāndan dem urmuşidi, ḥaḳḳından gelindi. Meyyitini āḫar yere naḳl itdirmeyüb, İznīḳ'da gömüldi.

Ḥādiṣe-i rābiᶜa: Sene-i sitt ve ᶜişrīn (826/1423) nev-bahārında Sulṭān Murād, kerr u ferrile İstanbûl'a yürịdi. Fetḥ u tesḫīrine mübāşeret üzre oldı. Vezīr İbrāhīm Paşa ki, Muḥammed Ḫān vefātında anda gitmişidi, küllī peş-keşle çıkageldi. Şehriyār-ı kerem-kār, ānuñ ḫiẕmetini ḫoşgörüb, vezāretini muḳarrer kıldı ve meᵓmûlinden ziyāde iltifāt buyurdı.

Beşinci vāḳıᶜa: İzmīr ḥākimi Cüneyd Beğ ki, şecāᶜatle ekşer-i ümerādan yeğ idi, ammā küfrānu'n-niᶜmelikle ḫiyānete geldikde gûyā ki, tuz etmek bilmez bir seg idi, "Maḥall-i furṣatdır" diyû ᶜiṣyān itdi. Neçe kerre bu vechile ṭuġyān idüb, ḫaṭāsı ᶜafv olunagelmeğin, yine maġrûr olub, eski pīşesine raġbet gösterdi. Fe-lā-cerem, Ḥażret-i Şehriyār-ı muᶜaẓẓam-ᶜalem, evvel-bahār-ı mevfûru'n-niᶜamda Anaṭolı'ya geçdi. Evvelā Anaṭolı ᶜaskeri ile Mīr-i Mīrān Ḥamza Paşa'yı ol yaġīniñ izālesine nām-zed kıldı. Bunlar gürûhā-gürûh ᶜarż-ı şükûh idüb, varmada, yaġī-yi nā-be-kārıñ oğlı Kurd Ḥasan nām gork-i merdüm-ḫvār, şecāᶜatine iġtirārile babasına pīş-revlik idüb, karşulamada. İttifāḳ Akḫiṣār altında Gülnār nām maḥalde muḳābil oldılar. Ḥamza Paşa'nıñ ḥarb u rezmine ṭuramayub, ṭağıldılar.

Kaçarak, Kara Cüneyd ki, İpsala nām ḳalᶜaya girdi, taᶜḳīb iderek Ḥamza Paşa yetişüb, ḳalᶜayı muḥāṣara itdi. Lākin mezbûr Cüneyd, marīż u bī-mecāl ve her cihetle perīşān-ḥāl olmağın, Ḥamza Paşa emāniyle taşra çıkdı. Lākin Ḫalīl Beğ ve Balta-oğlı, ānıñ ḫaberi yoğiken boğazladılar. Kelle-i bī-devleti, Sulṭān Murād Ḫān'a gönderildi.

Li-Münşiihī:

Ser-keşlik eyleyen kişi, serden çıkar müdām,
Eyler zamāne, ᶜömrini ol mühmeliñ tamām.

Bir melik ki, ḥaḳḳ-ı nān u nemek ḥıfẓın itmeye,
Boynına müstaḥaḳḳdır ānıñ, tīġ-ı intiḳām.

Altıncı ḥādiṣe: Ser-cümle Aydın-ili ve Mağnīsā vilāyeti fetḥ olunub, reᶜāyāsınıñ āyīne-i ṭabīᶜatları gerd-i kederden ṣāf ve ḫuṭbe vü sikke nām-ı Pādişāhi'yle manẓûmü'l-evṣāf oldığıdır ki, Şehriyār-ı cihān, İpsala ḳalᶜasını fetḥ idib, Burûsa'ya gelürken baᶜżı aḥvāl iḳtiżā eyledi. Tā ki, ol merām ü meṭālib, bi'l-külliyye müyesser oldı. Baᶜdehû, Cānīk beğleriniñ ᶜiṣyānı ḫaberi geldi. Anlarıñ ıṣlāḥı, Yörgüç Paşa'ya ısmarlandı ki, ᶜumûmen Rûm'ı teftīş eyledi. Mütemerrid ve müteᶜannid olanlarıñ ḥaḳlarından gelindi. Bu ḫuṣûṣ, sene-i tisᶜ ve ᶜişrīn ve şemāni-mie (829/1425) ḥudûdında vuḳûᶜ buldı.

Yedinci vāḳıᶜa: Şehriyār-ı nām-dārıñ Lāz vilāyetine sefer-i nuṣret-eṣeridir ki, evvelā Rûm-ili beğlerbeğiliğini Sinān Beğ'e virüb, Lāz vilāyetine muḳaddem gönderdi. Tā ki, varub, Alacaḥiṣār'ı fetḥ

(72a) eyledi. Sancağı Mezîd Beğ'e münâsib görildi ve ol kış Edirne'ye gelüb, sene-i iḥdâ ve selâşîn(831/1427)'de nice iltifâta muḳârin oldı.

Sekizinci ḥâdiṣe: Selânik fetḥidir ki, İstanbul Tekvurı ser-keşlik idüb, ba^cżı küffâr gemileri Selânik'e er döküb, Müslümânlar'a żarar ve ta^caddî itdikleri ma^crûż oldukda, vüzerâdan İbrâhîm Paşa ve Ḥacı ^cİvaż Paşa, Rûm-ili Beğlerbeğisi Sinân Paşa ve Anaṭolı Beğlerbeğisi Ḥamza Paşa ve Muḥammed Ağa, bi'l-ittifâḳ, Selânik üstine yüridiler, ^casâkir-i İslâm'la ol (b79) vâdîleri büridiler. Der-^caḳab Sulṭân Murâd Ḫân bi-'ẕ-ẕât revân oldı ve elli gün miḳdârı Selânik ḳal^casını muḥâṣara kıldı. Her çend ki, İstanbul Tekvurı'ndan istimdâd itdiler, ya^cnî ki, "Bize feryâd-res ol" diyû küffâr-ı ḫâk-sâra yalvardılar, müfîd olmayub, fetḥi müyesser oldı. Sene-i ṣelâṣe ve ṣelâṣîn(833/1429)'de memâlik-i maḥrûseye ilḥâḳ olundı ve yine ol sene Edirne'ye gelüb, mütemekkin olundı.

Tokuzıncı vâḳı^ca: Emîr İsfendiyâr ki, nesebi Ḫâlid bin Velîd'e çıkmak üzre[1], bir ḥâkim-i bülend-iştihâr idi, lâkin ṭanṭanası ma^clûm oldığı gibi, ṣıḥḥat-ı nesebi ^can^canesi ma^clûm değil bir ḥâkim-i büzürg-vâr idi. Gâhî furṣat buldukca ḥareket iderdi. Günden güne Âl-i ^cOṣmân'ıñ izdiyâd-ı ḳuvvet ve şevketlerini görüb, küllî ḫavf u ḫaşyet çekerdi. Bu eṣnâda yine ṭarîḳ-ı râstdan inḥirâf itdi. Ṭama^c-ı ḫâmla, Taraklıborlı nâm ḳaṣabanıñ tesḫîri ḫâṭırasiyle ^casker çekdi. Kendi bu ḥâletde iken Şehriyâr-ı cihân, ṣayd u şikâr semtiyle İznîḳ ḥavâlîsinde

1) Çok mahalde böyle "Filânın nesebi Hâlid İbnü'l-Velîd'e müntehî olur" diyerek yazarlar. Bu ise hilâfdır. Zîrâ beyne'n-nessâbe müttefekun ^caleyhdir ki, Ḥazret-i Hâlid'in neseb-i şerîfi munkatı^cdır. (Li-Muḥammed el-fakîr). (Kenârdan).

cilve-künân idi. Barḳ-ı ḫâṭıf gibi üzerine ılgâr itdi. Bolı nâḥiyesinde yetişüb, ^cazîmet-i rezm ü şikâr itdi. İsfendiyâr'ıñ Ḳâsım Beğ nâm oğlı ki, "**Yuḫricü'l-ḥayye mine'l-meyyit**"[1] mefhûmına mâ-ṣadaḳ idi, her cihetle ṣadr-ı ḥükûmete babasından elyaḳ idi, bi-ṭarîḳı'r-rehn, ^catebe-i ^culyâ mülâzimlerinden olmağın İsfendiyâr leşkeri kendiden rû-gerdân oldılar. Te^ɔṣîr-i baḫt-ı Sulṭân ḳuvveti ile, Ḳâsım Beğ ḥużûrına gelüb, iḫtiṣâṣ buldılar ve ol sâ^cat at başın dönderib, İsfendiyâr'ıñ baḳiyye-i leşkerine silâḥ u rimâḥ ile koyuldılar. Mîr-i nâm-dâr iḫtiyâr-ı firâr idüb, biñ belâyile Sinob ḳal^casına düşdi. Küçük oğlı Murâd Beğ'i nihâyetsiz pîş-keş ile gönderüb, ^carż-ı ^cubûdiyyet ve istiğfâr itdikden mâ-^cadâ Zelîyḫâ gibi ḥasnâ, ḥüsn ü cemâlle bî-hemtâ bir duḫter-i cemîle-i celîlesini Sulṭân-ı nâm-dârıñ taḫt-ı nikâḥına ilḳâ itmeğe müte^cahhid oldı. Fe-lâ-cerem, Ḥażret-i Şehriyâr-ı Ẕü'l-kerem, maṭlûbına müsâra^cat kıldı. Az zamân geçmedin, sûr-ı pür-sürûr-ı cem^ciyyetle ol ^cafîfe-i muḥteremei, ḫalvet-sarây-ı ḫâṣṣına getürdi. Bu kerre ḳâ^cide-i ṣulḥ u ṣalâḥ ve ^carûs-ı fevz ü felâḥ, âsûde-i taḫt-ı nikâḥ olan düşîze, gereği gibi müekked ü müstaḥkem oldı.

Onuncı ḥâdiṣe: İbn Delve nâm kâfir ü fâcir-i muḥaḳḳaḳ ḫufyeten tedârükle, Semendre ḳal^casını yapdı. Saruca Paşa ki, Rûm-ili Beğlerbeğiliğiyle vezârete ma^can mutaṣarrıf bir vezîr idi, ya^cnî ki, kemâl-i taḳarrubla Pâdişâh-ı ^câlî-câha maḥrem ve beyne'l-ümerâ mu^cazzez ü mükerrem ve muḥterem bir müşîri idi, ol eṣnâlarda serḥadde yakın bulunub, Semendre ta^cmîrini, ba^cżılar ḳavlince tuyub,

1) K. Kerîm, VI (En^câm), 95, X, (Yûnus) 31, XXX (Rûm), 19.

ᶜarż u iᶜlāmında müsāmaḥa idüb, kendü taḳrīrince "Tuymadım" diyû cehli ᶜöẕr idinmek vādīsinde dāmen-i iᶜtiẕāra teşebbüş idinmek murād itmeğin, bilā-teʾḫīr ᶜazl olundı. Riᶜāyeti ihānete mübeddel kılınmağla, niçelere mûcib-i ᶜibret oldı ve o sene der-ᶜaḳab, Evranos-oğlı Aḥmed ᶜAlī Beğ'e Arnavud vilāyetine akın buyuruldı. Ekşer-i ġuzāt, māl ü menāl-i ġanāyime müstaġrak oldukları ḥālde ᶜavdet kıldı ve yine ol eyyāmda Pādişāh-ı cihān, "**Tenākeḥû**"[1] fermānına mütābaᶜat-künān, ḥüsn ü cemālle şöhre-i düşīzegān olan, İbn Ḍelve **(72b)** duḫterini nikāḥla (b80) aldı. Ḳatᶜ-ı murād üzre taṣarruf kılub, nefs-i nefīsi ġavvāṣını dürer-i şeh-vār olan ümmīdi ile ṣadef-i semīn-i dü-nīm ḳaṣdına şebān-rûz ve her sāᶜat-i fīrûzda muᶜāşeret deryāsına saldı.

Onbirinci vāḳıᶜa: Ebü'l-Fetḥ-i nām-dār, Sulṭān Muḥammed-i kām-kārıñ saᶜādeti ve velādeti ḳıṣṣasıdır ki, sene-i erbaᶜa ve selāsīn ve şemāni-mie Receb'iniñ yedinci (7 Receb 834/21 Mart 1431) güni Şenbeh (Cumartesi) gicesi idi, vuḳûᶜ u ẓuhûr buldı. Sükkān-ı Mele-i Aᶜlā, "Menᶜût-i Muḥammed Muṣṭafā **ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem** olan -**Ḫayru'l-Ümenāʾ**-, yaᶜnī ki, Müsteftiḥ-i Ḳosṭanṭıniyye, "**Niᶜme'l-emīru emīruhum**"[2] vaṣf-ı laṭīfiyle engüşt-nümā olan şehzāde-i milk-ārādır" diyû birbirlerine beşāret itdi.

Onikinci ḥādiṣe: Sene-i sitt ve selāsīn (836/1432) ḥudûdunda küsûf-i küllī ẓāhir olub, ᶜālem bir derecede deycûr oldı ki, kevākib-i pür-nûr cemīᶜan, sākinān-ı ᶜālem-i ġabrāya manẓûr kılındı. Gûyā ki,

1) Hadīs-i Şerīf.
2) Hadīs-i Şerīf.

"**Yüḳallibu'llāhu'l-leyle ve'n-nehār**"[1] naṣṣ-ı şerīfi mûcebince nehār-ı pür-envār muẓmaḥill olub, şeb-i tār vücûd-ı ẓuhûr buldı ve ol senede ᶜAlī Beğ İbn Evranos ki, akın ḫuṣûṣına meʾmûr olub, Arnavud vilāyetine gönderildi, nuḥûset-i küsûfetle ol merām elvirmeyüb, ṣıfra-'l-yed ᶜavdet kılındı.

Onüçünci vāḳıᶜa: Serḥadd beğlerinden Şāh Melik nām dilīr, cünbüş-i kebīr ile Eflāḳ vilāyetine eyyām-ı şitāda akın itdi. Lākin rûzgār elvirmeyüb, ekṣer-i nāsıñ elleri ve ayakları düşdi. Her çend ki, ġuzāt-ı mücāhidīn Erḥame'r-Rāḥimīn cenābına taẓarruᶜ kılurdı.

Naẓm:

Be-nāḫun-i kedûdān-ı saḥrā-yı serd,
Be-ᶜuzlet-güzīnān-ı şeb-hā-yı derd.

Be-derdī zi-zaḫmeş nümûdār nīst,
Be-zaḫmī ki, bā-merhemeş kār nīst.

Zi-hod der-ġam-ı ᶜışḳ derdem me-sāz.
Zi-germī vü serdī fütûrem me-sāz.

Neṣr: diyû yolı ararlardı. Bir pāre āteş şerāresini biñ ḥaseneye ve bir aḫkeri nice biñ laᶜl-i raḫşendeye berāber tutub, taẓarruᶜ kılurlardı, ḥālā ki, dest-res bolamazlardı.

Ondördünci ḥādiṣe: Şehriyār-ı tāc-dār ve Anaṭolı'da, Anaṭolı ᶜaskeri nāmındaki gürûh-ı ḳattāl ü cevvār ve Rûm-ili dilāverleri diyû

1) Kurʾān-ı Kerīm, XXIV (Nûr sûresi), 44.

ma‘dûd olan nā-ma‘dûd celādet-şi‘ār öñlerince, Eflāk voyvodası ve Drakula nām dilīr-i ḫarāc-güẕār ve taḫt-ı ḥükminde küffār-ı ġāret-kār, kırk gün tamām, meymene vü meyserede yüridiler. Ungurus vilāyetini yakub, yıkub, āfetler eylediler. Esīrleri ġumûm-ı ‘uşşāḳdan ziyāde çıkardılar. Sāyir ġanāyimi cevr u cefā-yı ma‘şûḳāndan efzûn getürdi. Ba‘de-mā, nehr-i Tuna'yı Niğbolı muḥāẕīsinden geçüb, dāru'l-mülk-i Edirne'ye vāṣıl oldılar.

Onbeşinci vāḳı‘a: Sûr-ı humāyûn cem‘iyyetidir ki, Tāc-dār-ı cihān, Sulṭān Muḥammed'i ve birāderi Sulṭān ‘Alāeddīn Ḥażarātı'nı sünnet itmek ṭarīḳına revān ve sünnet-i Muḥammedī'ye mutāba‘atı ri‘āyet-i tenāsüble nümāyānī kıldı. Ammā sûr-ı pür-sürûr cem‘iyyeti ber-ṭaraf kılındıkdan soñra, ba‘żı ḥavādiş īcāb itmekle yine Saruca Paşa, kerreten ba‘de uḫrā, ‘azl olundı ve Rûm-ili Beğlerbeğisi Sinān Paşa fevt olub, yeri İbrāhīm Paşa'ya virildi. Ḳāḍī-‘askerlik ḫiẕmeti ise, Şā‘ir Aḥmed Paşa'nıñ vālid-i mācidi Mevlānā Veliyyüddīn'e tevcīh kılındı ki, ol zamānda ḳāḍī-‘asker idi. Rûm-ili ve Anaṭolı memleketini ma‘an taṣarruf iderdi.

Onaltıncı ḥādişe: Kār-fermā-yı ‘ālemiñ Belgrād'a teveccühidir ki, ‘asākir-i İslām'la fetḥ u tesḫīr ḳaṣdına ‘azīmet kılındı. Lākin, **-el-Umûru merhûnetün bi-evḳātihā-** mażmûnı muḳteżāsınca, ol senede fetḥi müyesser olmadı. Ba‘de-mā, Evranos Beğ-oğlı ‘Alī Beğ ki, ‘asrınıñ ‘ālīsi idi, zamānınıñ şīr-merd vālīsi idi, fermān-ı ḳażā-cereyān mûcebince, Ungurus **(73a)** vilāyetine akın itdi. Her cihetle nām-dār, ṣāḥib-i sikke ve mālik-i ḥiṣār, ẕü'l-ḳudre ve'l-i‘tibār ondört bānı esīr idüb, der-mānde-rûyān gibi kemāl-i ‘aczile der-i devlete

getürdi. Cümlesiniñ cebeleri, zer-endûd u sīmīn ve kendüleri mehīb ü bī-nehīb-i sehm-gīn idi.

Ve bu senede Şahābeddīn Paşa daḫī bir miḳdār ‘asker-i ceng-āzmāyla vardı, Novabri ḥiṣārını silk-i tesḫīre getürdi.

Onyedinci vāḳı‘a: Şehriyār-ı manṣûr, sûr-ı meserret-me’şûr idüb, ṭarafeynden beẕl-i mevfûr ile bir cem‘iyyet-i ‘uẓmā ẓuhûra geldi ki, Sulṭān nām duḫter-i bülend-aḫterini Emīr İsfendiyār-oğlı'na virdi. Ḳāḍī-‘asker olan Mevlānā Veliyyüddīn nikāḥ idüb, ‘aṭāyā-yı gûnā-gûnla ri‘āyet kılındı. Ba‘dehû, Kaba Beğ nām emek-dār ve pīr-i rûşen-żamīr-i muḫtār, ‘arûs-ı ‘izzet-me’nûsile giden ekābir u ḫavātīne sālār koşulub gönderildi.

Onsekizinci ḥādişe: Serḥadd beğlerinden Mezīd Beğ nām dilīr-i bī-tedbīriñ şahādetidir ki, küffāra akın itmeğe me’mûr oldı. Lākin cāsûslarla düşman ḥālini tefaḥḥuṣ u tefaḳḳud itmedin zor-ı bāzûsına maġrûr olub, leşker çekdi. Meğer ki, Yanko nām bir mel‘ûn ki, sābıḳā Evranos-oğlı ‘Alī Beğ'iñ cāsûsı idi, ‘asker-i İslām aḥvālini, kemā-yenbaġī añlamış ve bilmiş idi, ba‘dehû ‘Alī Beğ ḫiẕmetinden kaçub, Ungurus kralına varub, beğlerbeğisi nāmına olmış idi. Mezīd Beğ'iñ aḥvāl-i perīşānını bilürdi. Akın itdikce ‘askerini żabṭ itmeyüb, irḫā-i ‘inān itdüğini taḥḳīḳ kılurdı. Hemān-geh, mīr-i mezbûr leşker-i nā-maḥṣûrla kāfir vilāyetine girdi. "Koma kurdlarım!" diyû aġnām-ı re‘āyā iġtināmına ruḫṣat virdi. Yanında cüz’ī kimse kalub, kibār u ṣıġār, toyumluk ḫāṭırasıyla perīşān-rûzgār oldukda, Yanko bir ṭarafdan zemzeme ile çıkdı, ol şirẕime-i ḳalīli ortaya aldı. Eğerçi ki,

çalışdılar, ammā netīce elvirmedi. On biñ kāfire dört-beş yüz miķdārı ādem muķābil olamadı. ᶜĀķıbet, mezbûr Mezīd'iñ ḫvānçe-i şahādetden "**Hel min mezīd?**"[1] diyû fenā cāmını çekdi. Kendüsi ve bir yarar oğlı, ol maḥalde şehīd ü saᶜīd olub, bezm-gāh-ı ḫuld-i berīn ṭarafına çekildi.

Li-Münşiihī:

Murād-gāh olacak yer değil mi ᶜarṣa-i ceng?
Kimini ḫurrem idüb, kimisin kılur dil-teng.

Kimiñ ṣevāb-ı ġazā ile ṣāḥib-i saᶜādet ider,
Kimiñ de çarḫ-ı şahādet beyān-ı ḥüccet ider.

Ontokunuzcı vāķıᶜa: Vezīr Şahābeddīn Paşa ḫuṣûṣıdır ki, müşīr-i müşārun ileyhiñ ṭavāşī ķısmından bir merd-i cerī idi, lākin ķuvvet-i bāzûsına maġrûr olmağın, meydānı reᶜy ü tedbīrde serserī idi. Bā-ḫuṣûṣ geçen senedeki, Mezīd Beğ hezīmetinden ᶜibret almadı. Her-giz ᶜasker żabṭına mukayyed olmayub, nām eksikliğine bāᶜiş oldı. Bu ṭarīkla ki, ᶜumûmen Rûm-ili leşkeri ve akıncı şīr-nerlerini, ḫuṣûṣā serḥadd ümerāsından Yaᶜķûb Beğ ve Fīrûz Beğ ve Āl-i Fenārī'den Ḫıżır Balı ve Kapucı-başı Umûr Beğ ve bi'l-cümle ikibiñ Yeñiçeri ve onbeş nām-dār mīr-livā-yı ẕevi'l-iķtidāriyle varub (b81) Belgrād öñindeki ḥavāle ķalᶜasını yapdı. Baᶜdehû Eflāķ'dan geçüb, Ungurus vilāyetine akın eyledi. Kibār u ṣıġār, iġtinām hevāsiyle perīşān-rûzgār olub, atlusı neçe menzil-i baᶜīd gitdi. ᶜAzeb ve Yeñiçeri zümresinden piyādeleri daḫī tārāc u ġāret ṭamaᶜı ile eṭrāfa tağıldı. Sābıķā Mezīd Beğ inhizāmına ᶜillet-i müstaķille olan Yanko-i bī-dīn,

1) Kur'ān-ı Kerīm, L (Ķāf sûresi), 30.

ġarķ-ı āhen ve nihāyetsiz müşrikīn ile çıkageldi. Bir ᶜaẓīm ceng ü cidāl ve bir mertebede āheng ü ķıtāl kılındı ki, onaltı sancak beğiniñ onbeşi düşdi. Paşā-yi bī-tedbīr, kaçarak güçle kurtuldı. Melᶜûn-ı mesfûr, ġanāyim-i nā-maḥṣûriyle ḥaşr-ı mevfûrını **(73b)** behre-mend itdükden soñra Eflāķ voyvodası Drakula ki, ḫarāc-güẕār ve ḫulûṣ u mütābaᶜatla şöhre-i dār u diyār bir ẕimmī idi, nā-gehān, āña daḫī musallaṭ oldı. Başını kesüb, leşkerini soyub, memleketini kendi tevābiᶜi zümre-i ẕemīmesinden Badmara nām kāfir-i fācire tevcīh kıldı ve bi'l-cümle ol kāfir-i bahādırıñ bir-iki senede ehl-i İslām üzerine ẓāhir olan mekr ü ġadri daḫī bir zamānda olmamışidi. Aḥvāl-i ehl-i İslām'a, kemā-yenbaġī vuķûfına bināen her nereye teveccüh itdi, müntic-i ġanīmet ve muẓaffer olmışidi.

Li-Münşiihī:

Vāķıf-ı ḥāl olan ᶜadûlardan,
Lā-cerem iḥtiyāṭ lāzımdır.

Furṣat elvirmeyince anlardan,
Rıfķile inbisāṭ lāzımdır.

Yiğirminci ḥādiṣe: Vilāyet-i Karamān'da vāķiᶜ, envāᶜ-ı taṣarrufātla ve nuṣretle şāyiᶜ seferleridir ki, baᶜżı fütûḥāt-ı laṭīfede, ḫuṣûṣā, mukaddemā cünûd-ı İslām'la İslāmiyān'a müyesser olan Selānik fetḥinde ki, ḥükkām-ı eṭrāfa beşāret aḥkāmı gönderilmişdi, varan çavuşlara meᵓmûllerinden ziyāde raġbet kılınmışidi. Ol minvāl üzre Karamān-oğlı İbrāhīm Beğ'e daḫī fetḥ-nāme gönderilmişidi. Ḥattā iḥtiyāṭan, lā-iḥtiyācen "Bize yararca bir at daḫī gönderesiñ" dinilmişdi. Nā-cins-i maġrûr, ol melik-i ṣāḥib-tācı ṣadrında sanub,

ilçisine riᶜāyet eylemişidi. Ḥattā taḫaffüf-i küllī idüb, riᶜāyeten li'l-edeb, bellü bir cevāb daḫī virmemişidi. Hemān-geh Şehriyār-ı ẕī-şān, vaḳt-i furṣat idüğini iẕᶜān buyurdılar. Vüzerā ile meşveret idüb, vilāyet-i Karamān'a seferi muḳarrer itdiler.

el-Ḳıṣṣa, eṭrāfa tenbīh emrleri gitdi. Kibār u ṣıġār-ı ᶜasker, bāb-ı humāyûna ᶜazīmet itdi. Bu ṭarīḳla Anaṭolı'ya geçüb, evvelā Konya'ya varıldı. Baᶜdehû Akşehr ve Beğşehri fetḥ olundı. İbn Karamān, muḳābeleye ḳādir olmadı. Sābıḳā babası Muḥammed Beğ, Antākiyye fetḥine çalışurken helāk oldukda ki, cāy-ı pederde muḳīm oldı, ᶜülemā ve meşāyıḫı tavassuṭ itdirüb, yedi yıla dek ṣulḥ aḥkāmı riᶜāyetine taᶜahhüd itmişiken yine naḳż-ı ᶜahd itmeğin işi ileru geldi. Taş-ili didüği ṣaᶜb vilāyete kaçub, müteḥaṣṣın oldı. Fe-ammā, ġażab-ı Sulṭānī Konya sükkānını vaṭanlarından bīrûn itdi. Sürgün emr olunub, cümlesi Karaḥiṣār'a girdi. Âḫir-i kār, ḥalīle-i celīle-i büzürg-vār ki, İbrāhīm Beğ ḥibālesinde bir bānû-yi ᶜiṣmet-diṣār idi, Ḥażret-i Şehriyār-ı kām-kārıñ ḫvāheri olmağın, mā-beynine tavassuṭ eyledi. Ânıñ şefāᶜatiyle **"eṣ-Ṣulḥu ḫayr"**[1] mażmûnına rağbet gösterdi. Tā ki, Karamān-oğlı'-nıñ günāhı bağışlandı, sürgün olan ḫalḳ, yerlü yerine varmağa ruḫṣat virildi. Alınan memālikden Beğşehri ile Akşehri yine kendüye hibe olundı. **Ve kāne ẕālik, fī tisᶜ** (b81) **ve ṣelāṣīn ve ṣemāni-mie** (838/1435).

Yiğirmibirinci ḥādiṣe: Ḥażret-i Ḫüdāvendigār'ıñ Ungurus vilāyetine akın itdüğidir. Kendüler saᶜādetle Karamān-oğlı fitnesiniñ defᶜi içün Anaṭolı'ya geçdiklerinde krāl-i ḍāll, "Vaḳt-i furṣatdır" diyû

1) Kurᵓān-ı Kerīm, IV (Nisā sûresi), 128.

nihāyetsiz leşker salmışidi. Alacaḥiṣār sancağın nehb ü ġāret kılub, reᶜāyāsını tālān itmişidi. Fe-lā-cerem, ol şehriyār-ı aᶜẓam, Anaṭolı ᶜaskerini der-hem kılub, yüridi. Ungurûs vilāyetinde üç ay miḳdārı gidüb, neçe pāre ḳalᶜaların aldı. Nihāyetsiz esīr u ağnām ve sāir ḥayvānāt-ı keṣīre ile Niğbolı'dan geçüb, Yergöği ḳalᶜasını yapdırdı. Dizdār u merdümān ḥiṣāriyle żabṭ itdükden soñra, dāru'l-mülk-i Edirne'ye gelüb, ᶜīş u nûşa meşġûl oldı. **Fī iḥdā ve erbaᶜīn ve ṣemāni-mie** (841/1437).

Yiğirmiikinci vāḳıᶜa: Semendre fetḥidir ki, gāh u bī-gāh, krāl-i güm-rāh, Semendre'den geçüb, Müslümānlar'ı ḫasāret iderdi. Defᶜine ādem yetişmeğe mecāl olmayub, çekilür, giderdi. Sulṭān-ı **(74a)** cihān gördi ki, Semendre tesḫīri, lāzime-i memleket-i ābādāndır, bā-ḫuṣûṣ Semendre ḥākimi olan Desbût nām pīr-i fertût, dāimā krālıñ hevāsına tābiᶜ olub, yol virdüği nümāyāndır. Bilā-teᵓḫīr, mevkib-i humāyûn, Semendre'ye ᶜazīmet itdi. Baᶜde'l-muḥāṣara Desbût, firārile kurtılub, iki oğlını ḳāim-i maḳām alıkodı ve gitdi.

Li-Münşiihī:

Nice biñ şīr-pençe-i çākşûr,
İki rûbāh-ı nā-be-kār-ı muḥīl.

Ṣarf-ı maḳdûr idüb, ġuzāt-ı cihān,
Nice biñ kāfir oldı anda ḳatīl.

Neşr: İki ay miḳdārı muḥāṣara ve şebān-rûz ḥarbile muḥāṣaradan soñra, ḳalᶜa-i Semendre alındı ve Desbût'ıñ oğulları

Toğan Beğ nām şahbāzile Tokat maḥbesine salındı. Ba^cdehû gözlerine mil çekdirilüb, ikisi daḫī, nān-kör olduklarına bināen ^calīl kılındı.

Yiğirmiüçünci ḥādiṣe: Desbût-ı fertût ki, firārile yanına varub, ḳarār itmişdi, ānı ve eṭrāfındaki küffār beğlerinden Yanko nām bed-gümānı taḥrīkle kaldırub, Belgrād'dan geldi, geçdi. Alacaḥiṣār'ı yakub, Nīş vilāyeti ḫalḳını nīş-i rumḥ u nīze ile mecrûḥ u dil-rīş kıldı. Ba^cdehû, Şehrköyi'ni ḫasāret idüb, İzlādiyye'yi ḫasāret itdi. Vaḳtā ki, bu aḫbār, ma^crûż-ı Şehriyār oldı, Rûm-ili ^caskeri ile yüriyüb, evvel Sofya'yı yıkdı, yakdı, ba^cdehû İzladi derbendine müteveccih oldı. Zamān-ı şiddet ü şitā olmağın, bir kaç gün ol ḥavālīniñ ḥıfẓ u ḥirāsetini evlā gördi. Tā ki, küffār-i ḫāk-sār daḫī, zaḫm-ḫorde-i sermā olub, ẓulmet sarāyına ^cavdet kıldı, fe-ammā Ḥażret-i Ḫüdāvendigār, Turḫān Beğ nām mīr-livā-yı bülend-iştihār ve taḥt-ı ḥükmindeki dilīrān-ı çāpuk-süvār ve ^cumûmen Rûm-ili ^caskerinden ma^cdûd şeh-levendāna kār u güẕār-ı serdār kılındı ve Anaṭolı cünûdına Balaban Paşa nām, bāz-ı bülend-pervāz-ı naḫcīr-ḳıyām gürûhına sipeh-sālār koşulub, küffār leşkerini ta^cḳīb idüb, bir konak ardlarınca yürimeleri, tekrār memālik-i maḥrûseye żarar ḳaṣdın ider ise, īcāb itdüğine göre ḥareket itmeleri emr olundı. Vaḳtā ki, Nīş derbendine varıldı, kefere-i fecere ardlarınca olan ^casker-i mütekāṣireden ḫaber-dār oldı ve derbend içinde küllī tedārükle pusu alıkodı, ġuzāt-ı İslām, ferāġ-ı bālle vardılar, pusudaki küffār, āşikār olub, ^cale'l-ġafle ol maḥall-i mażīḳ u tengde rezm ü ḳıtāle koyuldılar. Ḥikmet Ḫudā'-nıñdır, ^casākir-i Müslimīn inkisār (b82) buldı. Bolı sancağı beği Maḥmûd Beğ ki, Vezīr Ḫalīl Paşa birāderi ve Şehriyār-ı cihānıñ zevc-i ḫ^vāheri, ya^cnī ki, dāmād-ı ferri idi, zümre-i küffār elinde esīr oldı.

Vaḳtā ki, Sulṭān Murād, pāytaḫt-ı Edirne'ye geldi, ḫ^vāher-i ^cafīfesi, libās-ı mātemle ḥużûrına varub, giryeler kıldı. Fe-lā-cerem, āña merḥameten ve ^cināyeten ve mudārāten, Semendre'yi küffāra virüb Maḥmûd Beğ'i ḫalāṣ eylediler. Ḥattā Desbût'ıñ, mīl-keşīde iki a^cmā oğlını gönderüb, aṣlā eṭrāf u cevānibde düşman kalmadı. Bir zamān, sipāh-ı nuṣret-dest-gāh, fāriġ u āzāde-ḥāl olub, ^cīş u nûşe raġbet kıldı.

Li-Münşiihī:

Bī-fitne-i düşman olsa eyyām,
Rûşen kıla dil sarāyını cām.

Rezmile keşā-keş olsa ammā,
Bezm içre ser-keş olmaz ḳaṭ^cā.

Nûş-i mey-i nāb virdi maḥbûb,
Olmaz dem-i ^cişret içre merġûb.

Yok, kimde ki, noḳta deñlü iẕ^cān,
Heb ^cusret ü ^cişret ki, yeksān.

Ser-ḫoşlik içinde ser ḫoş olmaz,
Devlet düşine gözin düş olmaz.

Benden işidirseñ ey püser, pend,
Ḳayd içre ayağı añıla [1] pā-bend.

Yiğirmidördinci vāḳı^ca: Şehriyār-ı kār-dār, ser-keşān-ı küffār ile muṣālaḥa ebvābını ḳaviyyü'l-bünyān kıldı ve eṭrāf u cevānibdeki a^cdā-yı mażarrat-nişān daḫī raḳabe-i iṭā^cati gerdenlerine ilḳā itdiler. Cümle "**eṣ-Ṣulḥu ḫayr**"[2] lafẓını ḥilye-i lisān idüb, bendelik **(74b)**

1) Matbû nüsha, 5/210'da "añıla" veya "eğlene" şeklindedir.
2) Kur^ɔān-ı Kerīm, IV (Nisā sûresi), 128.

da'vālarını vird-i zebān idindiler. Bu furṣatda Sulṭān Murād Ḫān, oğlı Sulṭān Muḥammed Ḫān'ı sa'ādetle cülûsile kām-rān ve ḥāl-i ḥayātında veliyy-i 'ahdini mālik-i milk-i cihān ve 'āmme-i memālike fermān-rān itmeği münāsib gördi. Ḳudemā-i vüzerādan Vezīr-i A'ẓam Ḫalīl ve müşīr-i mufaḫḫam Şihābüddīn Paşa ve müdebbir-i celālet-'alem Saruca Paşa, vükelā-i 'uẓamā-i memālik ta'yīn olunub, Dürer u Ġurer müellifi Monlā Ḫüsrev'e ḳāḍī-'askerlik tevcīh olundı. Kendüler Aydın ve Saruḫān ve Menteşā sancaklarına ber-vech-i teḳā'ud, ḳanā'at kıldı. Maḥremān-ı ṣadāḳat-nişānlarında Şarāb-dār Ḥamza Beğ ve İsḥāḳ Paşa'yı ve sāir ḫavāṣṣ-ı nüdemāyı hem-rāh idinüb, pāy-i 'azm ü taleb-i dāmen-i ḥazm ü ḳanā'ate çeküb, ferāġ-ı bālile Anaṭolı cānibine çekildi.

Li-Münşiihī:

Pādişāh iken oldı mīr-livā,
İdinüb bezm-i 'uzleti me'vā.

Milkini virdi nev-resīdesine,
Salṭanat oldı manẓarında hebā.

Neşr: Sulṭān Muḥammed ki, cālis-i serīr-i milk oldı, ḫuṭbe vü sikkesi muḳarrer olub, her cihetle i'tilā-i şān buldı. Ba'żı nā-merd-i fitne bīdār, ḫuṣûṣā, Karamān-oğlı didikleri müfsid-i bed-kār, piç Ungurûs krālı Yanko'yı bu vāḳı'adan ḫaber-dār idüb, "Ḫüdāvendigār ḥālā teḳā'udle kenāra çekildi ve bir ferzend-i ṣaġīrine taḫt-ı salṭanatı revā gördi. Siz ol semtden, biz bu ṭarafdan 'asker çekelim, bunları ortadan götürüb, memleketlerine toḫm-ı şer ekelim. Ḥattā ba'de'l-ḥuṣûli'l-merām, siziñle uḫuvvet idüb, görişelüm. Semtlü semtimize

münāsib olan memleketlerini ḫüsn ü rıżāyile bölüşelüm" diyû mektûblar gönderdükde krāl-i ḍāll daḫī, vāfir gürûh-ı mekrûhla yüriyüb, Rûm-ili ġāzīleri ile uġraşub, küllī fitneye cesāret itdi. Ammā Ḥażret-i Kirdigār, fetḥ u nuṣreti Müslümānlar'a müyesser idüb, (b82) ġuzātıñ bir serveri, 'āḳibet Niko krālıñ serini kesdi. Ya'nī nuṣret yelleri yine dindār olan yelān cānibine esdi. Ammā müverriḫ Mevlānā Neşrī ḳavlince, Sulṭān Muḥammed Ḫān, 'unfuvān-ı şebāb ḥālinde, kemāl-i ḳuvvetle nümāyān ve bir nev-civān ki, ṣayd ü şikāra ālüfte bir şīr-i jiyān olmağın, gördi ki, evlād-ı Karamān ṭarafı, ferzendān-ı İsfendiyār cānibi, ḫuṣûṣā, küffār-ı füccārıñ semt-i ecānibini basar, hem ṣulḥla ser-beste kılmış, kendüler 'asker çeküb, ḥarb u rezm içün varacak bir kûşe kalmamış, murād idindiler ki, muḥarrik-i silsile-i ceng olalar. 'Afārīt-i melā'īni bir ṭarīḳla īḳāẓ idüb, üzerlerine ḳaṣd-i āheng kılalar.

Vaḳtā ki, Ḫalīl Paşa, ḫufyeten bu aḥvāli i'lām kıldı, Sulṭān Murād Ḫān bu ḳıṣṣadan āzorde-i ḫāṭır ve ġażab-nāk olub, Sulṭān Muḥammed'e bend-engīz ve vüzerāsına, ser-zeniş-āmīz mektûblar gönderdi. **"el-Fitnetü nāimetün, le'ana'llāhu men eyḳaẓahā"** ḥadīşiniñ mefhûmını bilmez misiz?" diyû pend ü nuṣḥ eyledi. Keẕālik a'dā ṭarafına daḫī ḫaberler gönderüb, iskāt ü ıṣlāḥa cüll-i himmet kıldı. Ba'dehû tekrār ṭarafeynden āġāz-ı kār ẓāhir u bedīdār olub, "İşte bu fitne-i 'uẓmā, āşikār olayürür" diyû feryādcılar vardukca hergiz müfīd olmadı. "Muḥammed Ḫān'a müte'alliḳ ḫuṣûṣdur. Anlara varıñ" diyû şāfī cevāblar virdi. Lākin Ḫalīl Paşa'dan, 'ale't-tevālī bir kaç mektûbı vardı ve her biriniñ mażmûnında vāfir yalvardılar ki, "Sa'ādetle bi'ẕ-ẕāt bu cānibe ki, teveccüh itmeyesiz, milk-i

mevrûşıñızı yâdlar taṣarrufında görüb, taḥṣîl ve ibḳāsında çokca ıżṭırâb çekersüz" diyû bildirdi. Neyledi ise eyledi, Sulṭān Murād'ı Rûm-ili'ne müteveccih eyledi. Zîrā ki, zamānındaki vezāreti, Sulṭān Muḥammed ᶜaṣrında idememiş idi. Sulṭān-ı nev-civān, reᵓyinde müstaḳill bir pādişāh-ı ġażbān olmağın, dāimā bāş u cānı ḫavfine düşmişidi. "Eñ soñ bu beni helāk ider" diyû ḫavf itmişidi. Bu minvāl üzre, İbn Karamān'ıñ taḥrîki, krāl-i ḍālli yerinden kopardı. **(75a)** Sāyir ḥükkām-ı küffār-ı bed-fercām daḫî ānı görüb, serḥadlü serḥaddine vardı. Eğerçi ki, Sulṭān Muḥammed'iñ reᵓy-i rezîni kāmil ve tedbîr-i metîni ve iṣābeti şāmil bir nev-civān şehriyār-ı ᶜāḳil idüği muḳarrer idi, nihāyet aṣḥāb-ı aġrāżdan olanlar, ṣıġar-ı sinni ḥāline naẓar idüb, "Me-bādā bir fesād ola" diyû, Sulṭān Murād'ıñ gelmesine teraḳḳub gösterirlerdi. Evvelā Ungurûs krālı, furṣatı ġanîmet bilüb, küllî ᶜaskerle Eflāḳ ve Boğdān vilāyetine uğradı. Andan geçüb, Varna ḳaṣabasına varub, kalᶜasını muḥāṣara eyledi.

Ṣāniyā, mezbûrıñ mektûbı mûcebince, Frengistān ḥākimleri daḫî tonanmasın çıkardı. Altmış beş pāre kadırga ile deñiz yüzinden Gelibolı boğazına geldi. Eṭrāf u cevānibdeki Müslümānlar'ı nehb ü ġārete ve azcık muḳābil olanları tob u tüfengle ḫasārete başlayub, küllî ıżṭırāb virdi.

Li-Münşiihi:

Kapladı berr u baḥri cündiyle,
Yıkdı, yakdı cihānı nār-ı veġā.

Kalmadı bir ṭarafda emn ü ḥużûr,
Kapladı dehri fitne vü ġavġā.

Neşr: Bu eşnālarda Sulṭān Murād'a mirāran feryādcılar varub, elbette Rûm-ili'ne geçmeleri, mühimmāt-ı dîn ü devletden olmağla, Yalak-ābād'a vardılar. Baᶜżı (b83) gemiler tedārük idüb, Rûm-ili'ne geçdiler. Ḫalîl Paşa istiḳbāl idüb, Edirne'ye vardılar. Kapıkulı ve Rûm-ili beğlerbeğisi Dāvûd Paşa ve Anaṭolı beğlerbeğisi Karaca Paşa ve sāir ümerā ile ittifāḳ idüb, Sulṭān-ı pîr u civān u nerre-şîr, menzil be-menzil Varna'ya varub, andağı küffār ile muḳābil oldılar.

Muḥaṣṣal-ı kelām, bu defᶜaki ḥālet, **"Yevme'lteḳa'l-cemᶜān"**[1] vāḳiᶜ oldı. Ṭarafeyn'den, **"Ve cāehümü'l-mevcü min külli mekān"**[2] zümresi taḥaḳḳuḳ buldı. Maḥżā, iᶜtibārān-ı vehmiyye ile akıncı beğleri, ḳaṭarāt-ı bārān gibi perîşān ve sāir ᶜasākir-i ḳıyāmet-nişān bir ṭarîḳla gorîzān oldukları ḥālde ḫûn-efşān olub, Rûm-ili ve Anaṭolı kolı sındı. Sulṭān Murād Ḫān'ıñ dāmādı Karaca Paşa ki, ḫayli dilîr-i ceng-āzmāydı, saᶜādet-i şahādet cāmını nûş itdi. Sāir ümerāya daḫî bāᶜiş-i tefriḳa oldı. Varniye'den Kamçısuyı nām menzile ki, üç günlük yol idi, münhezimînden āña bir günde varmış dilîr-i çābuk-süvār vāfiridi. Eğerçi ki, Pādişāh-ı fārig-dil, küllî ᶜaskerle Rûm-ili'ne geçüb, meydān-ı ḥarb u vaġāya vuṣûl bulmuşidi. Ve illā eşnāf-ı kefere-i Efrenc ve ḫaẓele-i fecere-i Efrencî-renc, ġuluvvi tāmmile, krāl-i ḍāll ise, ġurûr-ı ġabāvet-encāmla hücûm idüb, Müslimîn alayına muḳābil olmuşdı.

el-Ḳıṣṣa, leşker-i İslām'a perîşānlık düşdi. ᶜİyāẕen bi'llāh, zevāl-i milk ü devlet ḥāletleri müşāhede olunmak mertebelerine yaklaşdı.

1) Kurᵓān-ı Kerîm, III (Âl-i ᶜİmrān sûresi), 155, 166, VIII (Enfāl sûresi), 41.
2) Kurᵓān-ı Kerîm, X (Yûnus sûresi), 22.

Hattā krāl-i ḍāll, "Türk'i tamām itdük" diyû kendüsi at bırakdı. Lākin bi-ᶜināyeti'llāh, Koca Ḫızır nām bir Yeñiçeri, ol maḥalde ḥāżır yetişdi. Krālıñ altındağı atını siñirleyüb düşürdi. Her çend ki, kalkmağa mücidd oldı, mümkin olmadı. Bir kaç Yeñiçeri daḫī gelüb, reīs-i keferenin reᵓs-i nā-mübārekini kesdiler ve firāz-ı nīzeden gösterildiği gibi, krālıñ düşdüği maᶜlûm olub, küffār-ı ḫāksāra küllī hezīmet ü tefrika düşdi.

Li-Münşiihi:

Ser-i krāli ser-i nīzeden gören küffār,
Çekildi dûzaḫa her biri tutdı semt-i firār.

Gidince bāş, çü ayak pāydār olmaz imiş,
Şerār-ı nāra şebīh oldı tağılub füccār.

Ġuzāta bırakdı kamû kār u bārını küffār,
Bırakdı mā-melekin bed-dilān-ı şırk-āşār.

Neşr: Monlā Neşrī kavlince, meğer ki, Bahādır nām bir bahādır-ı zaᶜīm, krāl-i gümrāhı teşḫīṣ idüb, gözlerdi. Arkurıdan gelüb, nīzesini ḥavāle kıldı, lākin yıkamadı ve krāl kafa-dārlarından cānını daḫī kurtaramadı. İkisi gelüb Bahādır'ı şehīd itdi. Lākin anları daḫī, ehl-i İslām'dan iki mücāhid-i **(75b)** nām-dār katlile nā-bûd u ḫāksār kıldı. Baᶜdehû, Rüstem nām bir dilīr-i Rüstem-kām, krāl-i ḍālliñ atını sinirledi. Tā ki, atdan yıkılub, Yeñiçeri zümresiniñ meyānında kaldı. Fe-lā-cerem, neçesi üşüb, tīğ u ḥarbe ile melᶜûna girişdiler. Fe-emmā bu küllīsinden krālıñ başını kesüb, bedeninden ayırmak, sābıku'z-zikr Koca Ḫızır'a müyesser oldı. Bu makûle tafṣīl, ṣıḥḥat-ı mā-cerāya delīl olmağın, taḥrīri cāiz görüldi. **-Ve kāne ẕālike fī selḫi şehri**

Receb li-sene şemān ve erbaᶜīn ve şemāni-mie- (Receb sonu 848/12 Kasım 1444).

Krāl-i ḍāll düşdükden soñra, Niko didikleri ḍāll, gerçi ki, bir mikdār tayandı, "Bizim cengimiz, dinimiz ġayretinedir, krāliñ muḥabbetine değildir. Ol öldiyse (b83) neçesi daḫī ölür" diyû, küffāra istimālet virdi. Ḥattā gürûh gürûh üç kerre ᶜasākir-i İslām'a ḥamleler itdiler. Gördi ki, gitdikce leşker-i Müslimīn kuvvetde ve şirẕime-i müşrikīn hezīmetdedir, bu defᶜa daḫī ᶜarabalarını ḫalāṣa çalışdılar. Anda daḫī saᶜy netīce virmeyüb, firārile rehā buldı. Fe-emmā ᶜaceb midir ki, cemīᶜ-i müverriḫīn, maᶜreke-i mezbûrede Sulṭān Muḥammed bile mi idi, değil miydi, taᶜarruż itmemişler. Ol tārīḫde salṭanat sikkesi kendi nāmına iken yine müsāmaḥa kılmışlar. Ġālibā bile değildi. Anlar pāy-taḫtında kalub, vālid-i mācidleri ser-dārlık tarīkıyla sālār-ı mücāhidīn olmuşidi. Menkûldür ki, ol tārīḫde Sulṭān Murād, bir derecede münhezim oldı ve leşker-i ehl-i İslām bir vechile intişār buldı ki, şehriyār-ı mesfûrıñ yanında ancak üçyüz ādem kaldı. Ümerādan Yûsuf Beğ ve Şādi Beğ ve Kapancı Emīn Beğ ve Muḥammed Beğ ve Minnet-oğlı ve ᶜAzeb Beğ ve Beğlerbeği Şahābeddīn Paşa kalub, kalanları hezīmet ü firār vādīlerine at saldı.

Laṭīfe-i nādiredir ki, krālın başı kesilüb, şirẕime-i ẕemīmesi kıtālden soñra ki, Sulṭān Murād Ḫān, küffār lāşelerini seyr eyledi, ol gürûh-ı mekrûh ser-i borīdeleriniñ ekşerini siyeh-rīş görüb, içlerinde aṣlā bir sepīd-rīş kimse görmedikde, ᶜAzeb Beğ'e ḫiṭāb itmiş: "Ne ᶜaceb ki, bu mürdeleriñ içinde bir rûzgār-dīde, germ ü serd çeşīde kimse görünmez, ancak" diyû söylemiş, mezbûr daḫī, furṣatın düşürüb,

"İçlerinde iş görmüş pîrler olsa başlarına bu işler gelmezdi" diyû bildirmiş. Yaᶜnî ki, Sulṭān Muḥammed'i ṭıfl-i ṣagîr, lāyıḳ-ı cülûs-i serîr değildir" didiklerine münāsib laṭîfei temşîl kılmış.

SULṬÂN MURÂD'IÑ MAĞNİSÂ'YA GİTDÜĞİ VE KÂR U BÂR-ı SALṬANATI KERRETEN BAᶜDE UḪRÂ SULṬÂN MUḤAMMED'E TESLİM İTDÜĞİDİR

Kaçan ki, Varna muḳābilindeki ḥarb u vegā vuḳûᶜ buldı, ᶜasākir-i bî-intihā üç gün iġtinām eyledi, "**Ülāike lehüm naṣîbün mimmā kesebû**"[1] naṣṣ-ı kerîmine mā-ṣadaḳ olub, meserret-i kāmile ile dönüldi. Pādişāh-ı büzürg-vār ve sāir mücāhidîn-i aḫyār, dāru'l-mülk-i Edirne'ye geldiler. Kār u bār-ı memleket-i fānî, yine Sulṭān Muḥammed'e müsellem oldı. Peder-i nām-ver u vefā-dārı, ber-ḳarār-ı sābıḳ, livā-yi Mağnîsā'ya çekildi. Ḥattā Şehriyār-ı nev-civān, tebdîl-i sikkeye daḫî fermān-revān olub, şol ki, mühimmāt-ı dîn ü devlet ve lāzimāt-ı ḥükûmet ü memleketdir, kemā-yenbaġî görüldi. Ancak vālid-i mācidi ḥayātı, kibār u ṣıġārıñ dilleri dünîm olmağa, belki ihtimāmen meydān-ı siyāsete getürilüb, ḫarbuze-i kelleleri dilim dilim kılınmağa, gûyā ki, bāᶜiş-i kār-zār idi. Her kaçan bir cüz'îce ḫuṣûṣ içün bir iş olsa, "Nev-civān-ı nev-devlet olan Şehriyār'ıñ milki böyle olur" dirlerdi. Vezîr Ḫalîl Paşa'nıñ durulığı cihetinden mā-lā-yaᶜnî sözlere cür'ete iḳdām iderlerdi.

el-Ḳıṣṣa, Sulṭān Murād Ḫān ki, Saruhān vilāyetine gitdi, Sulṭān Muḥammed Ḫān, Ḫalîl Paşa ve Şahābeddîn Paşa ile aḥkām-ı ḳavāᶜid-i memleket mühimmātına mübāşeret itdi, lākin gerek vüzerānıñ ve gerek sāir ᶜasākir-i **(76a)** ümerānıñ dāimā re'y ü tedbîrleri bu idi ki, (b84) Sulṭān Murād'ı yine pāy-taḫta getüreler. Fe-ammā bir ḥîle ile berû cānibe ᶜazm itdirüb, ṣadr-ı ḳadîmine geçüreler. Bu tedbîr ile Sulṭān Murād Edirne'ye geldi. Saruca Paşa'nıñ sarāyına nüzûl kıldı. Pes, oğlına ilḳā ve żiyāfet itmek lāzimesini Sulṭān Muḥammed'e inhā itdiler. Ol tedārüki daḫî görüb, envāᶜ-ı iclālle sarāya getürdiler. Vaḳtā ki, ferzend-i ercümend ve peder-i saᶜādet-mend bisāṭ üzre oturub, mihr u vefā ḳaṣrına kemer-bend kılınmak mertebeleri söyleşildi, ẓāhir budur ki, "Ṣadr-ı güzîni babañıza teklîf idesiz" didiler. Riᶜāyet-i ādāba tergîb şeklini gösterdiler. Meğer ki, Sulṭān Murād daḫî nevᶜan peşîmān olmuş imiş. Bu deñlü cāy-ı furṣatı farażā ki, güçle bulmuş imiş. Hemān-geh, şehriyār-ı nev-civān-baḫt, teklîf-i cülûs-i taḫt kıldı. Bir miḳdār nāz ṭarîḳını işᶜār iderek cevāz gösterib, geçdi, oturdı. Ḥekmit Ḫüdā'nıñdır, irtesi ittifāḳla ṣayd u şikāra binildi. Eşnā-yı naḫcîrde livā-i Mağnîsā'yı Sulṭān Muḥammed'e tevcîh olunub, emri gönderildi. Eğerçi ki, Sulṭān Muḥammed Ḫān-ı nām-dār, "**Semᶜan ve ṭāᶜah**" diyû fermān-ber-dār oldı. Beş yıldan ziyāde salṭanat itmişken, vālid-i mācidine ᶜāḳḳ olmağı münāsib görmedi. Emrine rām olub, iṭāᶜati münāsib gördi. Evvelā bu ḫuṣûṣ, Ḫalîl Paşa mekri ile olduğın bilüb, teessüf-künān, Anaṭolı'ya gitdi. Vüzerādan İbrāhîm Paşa ve Saruca Paşa bile koşuldı. Ammā Zağnos Paşa vezāretden ᶜazl olunub, Karasi sancağı virildi.

Li-Münşiihi:

İḳtiżā ḥükmin eylese taḳdîr,
Gāh sulṭān olur kişi, gāh mîr.

1) Ḳur'ān-ı Kerîm, II (Bakara sûresi), 202.

Ḥākim-i bī-zevāl Mevlā'dır,
Olmaz anda baḳāsı raḫne-pezīr.

ŞEHRİYÂR-ı CİHÂNIÑ MORA ḲALᶜASINI FETḤ U TESḪİRİ VE GERME ŻABṬINDAKİ REᵓY-i DİL-PEẒİRİDİR

Vaḳtā ki, Sulṭān Muḥammed Ḫān, Mağnīsā'ya gitdi ve Sulṭān Murād Ḫān menkûḥası gibi zīr-i fermānındaki memāliki taṣarruf itdi, ol kış dāru'l-mülk Edirne'de ᶜīş u nûş eyledi. Serḥadd beğlerinden Turḫān Beğ, şevket ü ḳudreti ekṣer-i ümerādan yeğ bir emīr-i dilīr idi, ᶜizz-i ḥużûr-ı şehriyārīye geldi. Eṣnā-yı muṣāḥabetde Mora vilāyetini ḫayli vaṣf itdi ve bi'l-cümle fetḥini bir vechile terġīb eyledi ki, Sulṭān Murād, ḳādir olsa ol semte toğrı uçardı. Şiddet-i şitā māniᶜ olmasa, sürᶜatle göçerdi. Lākin eṭrāfa tenbīh emirlerini gönderdi. Evvel-bahārda sefer-i nuṣret-meāşire tenbīh eyledi. Ḥattā henüz nebātāt yetişmedin ve ḥubûbāt irişmedin ḫuyûl ü devābb ḳısmı yerde sunmadın pāy-taḫtdan göçdi. Evvelā Sīroz'dan geçüb Tırḫala'ya, āndan menzil be-menzil Mora'ya ᶜazīmet itdi. Ammā Toğān Beğ, beyne'l-ümerā bir şehbāz ve çalub çarpmada ġāyetle şikār-bāz idi. Öñce giderdi, gûyā ki, ḫas ü ḫāşāk-ṭarīḳ olan ehl-i şirkden buldığını pāk iderdi. Kaçan ki, Mora'ya vardılar, beş ḳıṭᶜa ḥiṣārı bir birine havāle buldılar. Küffār-ı ḫāksār ise, Germe'yi tamām taᶜmīr ve yāt u yarāğını tertīb-i dil-peẕīr itmişler. "**Ve lev küntüm fī bürûcin müşeyyedeh**"[1] ḥükminde iġmāzla ferāġ-ı bāl ḥāṣıl kılmışlar. ᶜAle'l-ḫuṣûṣ ḫandaḳ ḳaᶜrına ki, āb-ı revān salmışlar. Yaᶜnī ki, ᶜubûra ḳādir

1) Kurᵓān-ı Kerīm, IV (Nisāᵓ sûresi), 78.

olmaya diyû (b84) su akıtmışlar. Vaḳtā ki, ᶜasākir-i ehl-i İslām vardı, ol ḫandaḳı toldurub, suyunı ḫuşk u yābis kıldı. Bilā-teᵓḫīr yüriyişle ġuzāt içine girdi. Mā-melek-i küffārı nehb ü ġāret kılub, ḫānumānlarını fenāya virdi ve bi'l-cümle ṭarfetü'l-ᶜaynda Germe fetḥ olundı. Şol ḳadar esīrler çıkdı ki, bir kāfir yiğirmi-otuz akçeye satıldı. Sāir ḳılāᶜıñ fütûḥātını vaḳt-i āḫara teᵓḫīr īcāb itmeğin, ᶜalā ḥālihī terk olundı ve ol ġanāyim-i keṣīre ile iktifā kılındı. Ve bu nuṣret-i tesḫīr, sene-i ḫamsīn ve ṣemāni-mie (850/1446) ḥudûdında vuḳûᶜ buldı. Ammā Germe fetḥi ile **(76b)** şād-kām ve keṣret-i iġtinām ile mücāhidān-ı ẓafer-fercām müyesseru'l-merām oldukdan soñra ki, dönüldi, eṣnā-i rāhda Ballıbadra ḳalᶜası fetḥ olundı ve baᶜżı ḳalᶜalar daḫī nehb ü ġāretle ḫāke berāber kılındı.

ḤÂDİṢE-i UḪRÂ, PÂDİŞÂH-ı MEMÂLİK-KÜŞÂNIÑ ARNAVUD VİLÂYETİNE AKIN İTDÜĞİ VE KENDÜSİ EDİRNE'DE ᶜİYŞ Ü ᶜİŞRET EYLEDÜĞİ VE EVVEL-BAHÂRDA YİNE OL KÜFFÂR-ı ᶜANÛDIÑ ÜSTİNE ḤAREKETİ, Bİ'l-ÂḪARE KOSOVA'DAKİ ḲITÂL Ü NUṢRETİ ŞERḤİNDEDİR

Sene-i iḥdā ve ḫamsīn(851/1447)'de ki, Pādişāh-ı rûzgār, hengām-ı şitā güẕerān idince pāytaḫta ber-ḳarār oldı. Ḫuṣûṣā Sulṭān Muḥammed Ḫān'ıñ livā-yi Mağnīsā'da Sulṭān Bāyezīd nām oğlı vücûda geldi ve bu müjde ḫaberleri yetişdi ki, bu şükrāneye binā'en, Şehriyār-ı kār-fermāy, Arnavud vilāyetine akın ruḫṣatın virdi. ᶜAlā mā hüve'l-meᵓmûl, bel ezyede mine's-suāl, meṣûbāt-ı cihāt-ı cihād ḥuṣûlinden mā-ᶜadā ġuzāt-ı dīn-dār, iġtinām-ı nuṣret-şiᶜārile müreffehü'l-bāl ᶜavdet kıldı. Baᶜde-mā sene-i ātiye nev-bahārında

rāyāt-ı cāh u celāl ḥareket itdi. Ya^cnī ki, Ḫüdāvendigār-ı memālik-güzār, Arnavud vilāyetine girdi. Evvelā Kocacık nām ḥiṣārı feth itdi. Ba^cdehû kefere-i ^canûdıñ beğleri nāmındaki İskender nām merdûdı çıkardı. Bu cānibden ḫalāṣ olmayacağını bilüb, gemilerle deryāya ve ba^cẓı cezāire cān atdı. Ba^cdehû Akçaḥiṣār'a varıldı. Arnavud İskender'-iñ ^cammī-zādesi Ḥamza Beğ, "Bi-^cināyeti'llāh alıvireyin" diyû ta^cahhüd itmeğin teveccüh olundı. Ḥattā Mağnīsā'ya ādem gönderüb, Sulṭān Muḥammed'i getürtdi. Ol ḳażāda bile bulunmasını münāsib gördi. Ve'l-ḥāṣıl vardılar, iki ay tamām ḥarb ü rezmile nice iğtinām ḥāṣıl itdiler ve ḥiṣārıñ su ḫazīnesini bulub, dökmekle küffārı susuz kodılar. Bu ṭarīḳla ḫ^vāh u nā-ḫ^vāh ḳal^cayı feth u tesḫīr kıldılar. Ammā bir ġanīmet aldılar ki, naḳl ü taḥvīlden ^cāciz ü fürû-mānde kaldılar. Ve bu eşnāda bir ḫaber-i ^cacīb yetişdi ki, Ungurus krālı Yanko mel^cûn ḥareket itmiş ve eṭrāf-ı memāliki tob u tüfengle yangulandırmış. Belgrād'dan geçüb, memāliki yaka yıka Kosova'ya toğrı ^cazīmet kılmış. Pādişāh-ı encüm-sipāh ki, bu ḫaberleri işitdi, gicei gündüze katub ılgārile Sofya'ya ^cavdet eyledi ve eṭrāf-ı memālikdeki ^casākire "Yetişesüz!" diyû evāmir-i ^caliyye dağıtdı.

el-Ḳıṣṣa, ^cumûmen Anaṭolı ^caskeri, Rûm-ili vilāyetiniñ şīr-nerleri ve onbiñ ^cazeb, sekizbiñ Yeñiçeri ve otuzbiñ akıncı, ḫuṣûṣā kāfir ṭarafından "Nefīr-i ^cāmmdır" diyû cihād-ı ekber niyyetine yarar at ve yarar silāḥ ve ālāta ḳādir olan şehr ḫalḳı yürüdiler. Cûş u ḫurûş eylemiş, deyyār-ı bī-girān gibi ma^cārik feżālarını büridiler. (b85) Ḥāṣıl-ı kelām, leşker cem^cine şol ḳadar ihtimām olundı ki, Karamān-oğlı gibi dü-rûydan bile ādem geldi. Lākin ser-dārları olan Akçaylu-oğlı ānları Ḥażret-i Ḫudāvendigār'a ^carz itdükde, bir alay at uğrısı

Turgutlu nāmına çırlak ve çıplak eğerleri, tutuk-ı üzengüleri kayışdan ve ibden idüği muḥaḳḳaḳ bir bölük alçakdan alçak ḥarāmīler idi. Pādişāh-ı cihān ki, ānlara nigāh gitdi, "Bi-^cināyeti'llāh benim ānlaruñ mu^cāvenetine iḥtiyācım yokdur" diyû ol Etrāk'e icāzet virdi. Ordu ḫalḳı, "At uğrısından emīn olmak yeğdir" buyurdı. Pes, şöhre-i cihān, bir cāsûs-ı çālāk-ı ṣāḥib-iẕ^cān ki, āña Merḫûṣ Toğān dirlerdi, umûr-ı külliyyeye ekṣeriyā ānı kullanurlardı, āñsuzıñ çıkageldi. Bu fesād, Delve-oğlı'nıñ taḥrīki ile olduğını ve Ungurûs bānınıñ Mu^cādil nām ve er bānlarından Leh bān, Çeh bān, Lök bān oğlı ile Sikület bān menba^c-ı fesād olan Yanko nām ḫoryād öñlerince revāne idiğini bildirdi. Ḥażret-i Ḫüdāvendigār, **(77a)** müteveccih-i Kirdigār olub, Sofya'dan kalkub, yüridi. Menzil be-menzil Kosova'ya vardı. Küffār ^caskerini karşudan gelürken, küllī zemzeme ile ki, gördi, bilā-te^ɔḫīr atından inüb, iki rek^cat namaz kıldı ve münācāt idüb, el yüze sürdi. Ba^cde-mā, çarḫacıların üzerine varub, "Yürüñ!" diyû icāzet virdi.

el-Ḳıṣṣa, rûz-i Cum^ca idi. Gün toğdukda muḳābil ü muḳātil oldılar. Vaḳt-i şāma dek küffār-ı ḫāksāra eyü kılıçlar çaldılar. Tā ki, şirẕime-i müşrikīni ḫayli perīşān itdiler ve zümre-i ẕemīme-i küffārıñ nice sancakları alınub, ża^cf u inkisār buldı ve ol gice ẓarfında ekṣer-i ^casākir at arkasında rezm ü ḥarbe ḥāżır turdı. İrtesi ki, yevmü's-Sebt idi, alay alaya muḳābil, müşrikīn ü mücāhidīn birbirlerine muḳābil, **"Yüḳātilûne fī sebīli'llāhi fe-yaḳtülûne ve yuḳtelûn"**[1] naṣṣına maẓhar, kefere-i fecere-i ḍalālet-nümûn **"Ve cünûdü İblīse ecma^cûn"**[2] mażmûnına mā-ṣadaḳ-ı muḳarrer bir emr-i ^caẓīm ceng oldı

---

1) Kur^ɔān-ı Kerīm, IX (Tevbe sûresi), 111.
2) Kur^ɔān-ı Kerīm, XXVI (Şu^carā^ɔ sûresi), 95.

ki, nice beğlere şahādet ve küffārıñ nice bānlarına katlile hasāret mukarrer oldı ve nicesi dahī dest-beste ve mecrûh-ı dil-şikeste esīr kılındı. Sipāh-ı zafer-dest-gāh, "**Ve me'n-naşru illā min ᶜindi-'llāh**"[1] naşşına güvāh oldı. Niteki, müşrikīn-i dalālet-penāh, "**Fe-hezemûhum bi-iẕni'llāh**"[2] zemzemesi ile küllī inkisār buldı. Ammā ol mertebede ki, küffār-ı hāksār ġālib oldı. Yanko-yı bī-dīn evvelā Anatolı kolını, şāniyen Rûm-ili ᶜaskerini şikest kıldı. Berû cānibde żaᶜf u hezīmet ve aᶜdā tarafında kuvvet ü nuşret mukarrer iken pey der-pey hücûmlar idüb, Sulṭān Murād'ı yerinden ayırmağa kûşiş kıldılar. Lākin bir kadem yerinden ırmadı, kara tağ gibi tayandı, turdı. Eğerçi ki, küffārı hāksār ol mertebede pāy tā-be-fark āhene ġark olub, alayla hücûm itdiler. ᶜAsākir-i İslām deryā-yı dü-nīm olub, ānlara yol virdiler. Der-ᶜakab ardların alub, kılıç koydılar. Küffārdan kimse girû dönmeğe kādir olamadı. Bā-huşûş birbirini çekinüb, tīğ-ı ᶜuryān havfinden kendü kendülerin şikest itdi.

el-Kıṣṣa, (b85) bu vechile inhizāmdan sonra atları kaldı, ekşeri yayan oldı. Nicesi koçulara binüb, yāt u yarāğı vāfir olmağın ᶜarabaları hişār idinüb, ahşama dek ᶜazīm ceng oldı. Vaktā ki, gice karañusı oldı, "Ben, ᶜasker-i İslām'ıñ ardın alayın" diyû Yanko çekilüb gitdi. Şabāh olmayınca bilinmedi. Ammā piyāde kaçub, bir büyük hālī köye vardılar, evlerine koyuldılar. Fe-lā-cerem, ᶜasker-i muzaffer-ᶜalem, köy evleriniñ kapularını bağladılar. Mütehaşşın olan küffārı çıkarmak içün āteş urdılar. Lākin yalıñ kılıç korkısı nār-ı fürûzāndan eşedd oldı. Cümlesi yerlü yerinde yanub, birisi taşra çıkmadı. İrtesi

1) Kurᵓān-ı Kerīm, III (Āl-i ᶜİmrān sûresi), 126, VIII (Enfāl sûresi), 10.
2) Kurᵓān-ı Kerīm, II (Bakara sûresi), 251.

habāh, ᶜarabalar da alındı. Yanko'nuñ firārını duyan küffār, şabāha dek ceng itdiklerine nādim oldı ve bi'l-cümle Lök bān-oğlı ve Sikület bānı depelendi. Leh bānı esīr olunub, şirzime-i küffār, kılıca zedelendi. Hattā baᶜżı bānların ki, esīr olmuşlar, kendüler kim idüğini bildirmemişler. Nice kapulara satıldıkdan soñra, bir furşatla kurtulmuşlar. Kaçan ki, Çeh bānını dest-beste getürdiler, ᶜizz-i hużûr-ı Şehriyārī'ye yetürdiler. Pādişāh-ı ᶜālem-penāh kendüye sordı: "Benümle ᶜadāvet-i sābıkañız yoğiken niçün dāru'l-İslām'a leşker çeküb geldiñiz?" diyû suāl kıldı. Ol dahī nice iᶜtiẕār idüb, "Gözimize görinecek vārimiş, ol sebeb ile hareket itmişüz. Fe-ammā Hażret-i Şehriyār, günāhımdan geçerse, vilāyetimi harāca keserse, her bir mühimminde beş-onbiñ yarar ādemle ben kulını hizmetinde hāżır bilüb ve nice pāre kalᶜalarım vardır, **(77b)** cümlesi yoluna fedā olsuñ" diyû yalvardı. Lākin Hüdāvendigār, ol sözlere iltifāt itmeyüb, boynını urdı. Kaçan ki, baᶜde'l-inhizām ᶜasker-i İslām'a nuşret nā-mukarrer oldı, tağılub firār iden ehl-i cihād, tekrār ᶜavdet idüb, bir yere geldi, gürûhā-gürûh küffār-ı hāksāra koyuldı. Yanko gördi ki, każiyye hilāf-ı meᵓmûl żuhûr itdi, baᶜżı tevābiᶜini alub, vilāyetine toğrı kaçarken, Lāz-oğlı Desbût ki, Semendre hākimi idi, ādem gönderüb, yanına getürdi ve żiyāfet idüb, tesliyet üzere oldı. Baᶜżı beğler ki, tuydılar, "Bozgunlığı hālinde Yanko'yı Lāz-oğlı'ndan taleb idüñ" diyû delālet kıldılar. Ammā Sulṭān Murād, zebûn-keşliğe tenezzül itmedi. "Ol ne melᶜûndur ki, ben ānıñ izālesinden ᶜāciz olam?" buyurdı. "Kāşki, ānuñ gibi nice muᶜānid horyād olsa ki, bizi cenge kandırub, bāᶜiş-i huşûl-i meşûbāt-ı cihād olsa" cevābını virdi. Bu nuşret-intiẓām, sene-i işnā ve

ḫamsīn(852/1448)'de meşhûr-ı enām oldı. Baᶜdehû Şehriyār-ı peleng-intiḳām, menzil be-menzil dāru'l-mülkine teveccüh buyurdı.

BİR CEMᶜİYYET-i KÜBRÂ DAḪĪ SÛR-ı MESERRET-NÜMÂDIR Kİ,

Şehriyār-ı milk-ārā, Sulṭān Muḥammed'i evermek diledi. "**Tenākeḥû, tenāselû**"[1] emrine imtiṡāl vācibātdan olmağla, ḥükkām-ı ẕī-şāndan Ẕülkadir-oğlı Süleymān Beğ'iñ kerīmesini alıvirmek istedi. Eğerçi ki, cümlesi beş duḫter idi, ammā birisi ḥüsn-i cemālle cümleden bihter idi. Fe-lā-cerem, Ḫızır Beğ Ḫātûnı dimekle maᶜrûf, ḫayli müdrikelikle kiyāset ü firāseti şāmile bir ḫātûna, baᶜżı ḫātûnlar konukladı. Ümerādan daḫī bir-iki muḫtār-ı sepīd-rīş emek-dār, mīr-livā-i kām-kār bile gönderildi. Vaḳtā ki, Ḫızır Beğ (b86) Ḫātûnı vardı, gördi, içlerinden birini beğendi. Süleymān Beğ ise, bu devletle iftiḫār idüb, "Benim kızım ise, kendüleriñ cāriyeleridir" diyû cevāb virdi. Tā ki, mühimmāt-ı sûr ve tecemmülāt-ı mevfûr tertīb olunub, sene-i ḫams ve ḫamsīn Muḥarremi(855/Şubat 1451)'nde bu merām daḫī encām buldı.

Li-Münşiihī:

Ne ḫoş ṣafā vü ne ḫoş vaḳt olur, zamān-ı sürûr!
Ḥiṣār-ı pīşe, ḫuṣûṣā ki, bezm-i sevādla sûr.

Kaçan ḥalīlesi Belḳıs olsa Süleymān'ıñ,
Olur şarāb-ı viṣāliñ ṣafāsı nā-maḥṣûr.

1) Hadīs-i şerīf.

BU NÂDİRE-i ĠARİBE-i ĠARÂİB DAḪĪ SÂLÂR-ı ᶜAṢRIÑ VEFÂTINA MÜTEᶜALLİḲ OLAN ḤİKÂYÂT-ı ᶜACİBEDİR Kİ,

Sûr-i humāyûndan soñra Pādişāh-ı cihān, pāytaḫt-ı Edirne'de Ada köprisiniñ başında güẕerān iken, ṣûret-i fenāda bir dervīş turmuş, gözlerini Pādişāh'a dikübˌ ḫiṭāb kılmış ki, "Ey Pādişāh-ı nām-dār, mevḳıt-i raḥīl ü güẕār yakın gelmişdir. Cümle günāhlarıña istiġfār eyle! Min baᶜd, sefer-i Âḫiret tedārükine lāzım olan ẕeḫāyiri iḥżār eyle!" diyû ḫaber virmiş. Ol maḥall idi ki, Ḫüsrev-i ᶜaṣrıñ bir yanında Saruca Paşa ve bir ṭarafında İsḥāḳ Paşa yanaşmışlar idi. Ḥattā dervīşiñ sözini ānlar da işidüb, "Emīr Sulṭān mürīdlerindendir" dimişler idi. Hemān Şehriyār-ı milk-ārā ḫvāb-ı rāḥatdan uyanur gibi gözin açdı, ol iki vezīr-i müşīri tevbesine şāhid tutdı ve cemīᶜ-i günāhlarına ḫulûṣ-i bālle inābet kıldı ve ol ṣayd-gāhda çokluk eğlenmeyüb, sarāyına geldi. Hikmet Ḫüdā'nıñdır, haftasına varmadın baᶜżı emrāżdan ḥādiṡ oldı. Bi'l-āḫare sarāy-ı Âḫiret'e riḥlet ve intiḳālleri muḥaḳḳaḳ boldı. Onüç gün meyyitini sakladılar. Kemā fi'l-evvel dīvānların itdiler ve virgülerin virdiler. Sulṭān Muḥammed gelince ol ḥāli kimseye ifşā itmediler. Ammā ol geldikden soñra bilindi, naᶜre-i vā-veylāyile rûy-i zemīn toldı, ağlamakdan dīdeleri nā-dīde oldı, feryād itmedik miḥnet-keşīde nā-şinīde idi.

Li-Münşiihi:

Oldı mevtine herkesiñ burhān,
*Âyet-i "**Küllü men ᶜaleyhā fān**"*[1]

1) Kurᵓān-ı Kerīm, LV (Raḥmān sûresi), 26.

Bunda Şāh u gedā berāberdir,
Herkese ol memerr, maᶜberdir.

Birine mesken oldı zīr-i zemīn,
Birini server itdi tāc u nigīn.

Neşr: Bi'l-cümle otuz yıl salṭanat itdi. Bu mā-beynde üç yıla ḳarīb eğerçi ki, Sulṭān Muḥammed velī-ᶜahd-i müebbed olmuşidi, lākin yine ekşer-i reᵓy ü **(78a)** tedbīr ve fetḥ u tesḫīr anlardan ṣudûr itmişdir. Baᶜde-mā "**İrciᶜī ilā Rabbiki**"[1] nidāsını ışġā itdükde sinn-i ᶜazīzi kırk tokuzda idi. Ḫayrāt ü ḥasenāta ḫayli meylleri vār idi ve ᶜahd-i ᶜadlindeki memālikde Anaṭolı Beğlerbeğisi ve Rûm-ili Beğlerbeğisi ve Ervām Beğlerbeğisi ki, Sivās eyāletidir, ancak bunlar idi. Beğlerbeği nāmına ġayri kimse yoğidi.

AMMÂ ḪAYRÂT U ḤASENÂTI VE MESÂCİD Ü ᶜAMÂYİRE MÜTEᶜALLİḲ MEBERRÂTI

Evvelā, sene-i iḥdā ve erbaᶜīn ve şemāni-mie (841/1437) ḥudûdında dāru'l-mülk-i Edirne'de bir ᶜālī ᶜimāret ve cāmiᶜ, şöhreti Üç Şerefelü dimekle vāḳiᶜ ve yine anda bir cāmiᶜ daḫī ki, aḥsen-i mesācid idüği şāyiᶜdir, bunlardan mā-ᶜadā iki medrese ve bir Dāru'l-Ḥadīş daḫī yapdı. Bu cümleniñ evkāfını, kılıcı ile fetḥ itdüği memleketlerden taᶜyīn kıldı. Baᶜdehû yine şehr-i mezbûrda bir Mevlevī-ḫāne inşā itdi. Âñıñ daḫī ᶜaḳar ve evḳāfını müretteb kılub, cümlesini mütevellīlerine teslīm ü tescīlle şerāyiṭ-ı ṣıḥḥat-ı vaḳfiyyetini muḳarrer eyledi. Ve üçyüz altmış gözile Ergene köprisini yapdırdı. Âña muᶜādil ḫayr-i cemīl ve şevābına muḳābil ecr-i cezīl

[1] Kurᵓān-ı Kerīm, LXXXIX (Fecr sûresi), 28.

değmede mutaṣavver değildir. Zīrā ki, evveli memerr-i çirkāb-şiᶜār bir balçıklu ormanlık ḥarāmī yatağı, tüccār yükleriniñ batağı maᶜber dinilür idi ki, uğrayan tüccār, ḳuvvet-i vāhimeye bināen cānsız geçerdi. "ᶜAcabā ṣıḥḥatla bu ormanıñ mā-verāsına varabilüriz?" diyû tereddüd çekerlerdi. Vaḳtā ki, bināsını tamām itdiler, ᶜizz-i ḥużûrına maṣārıfını bildirdiler. Emri ile iki ucunda iki ḳaṣaba bünyād olundı. Eṭrāfdan māl-dār ve güçlü ḳuvvetlü reᶜāyā sürdürüb, refāhiyyet-i aḥvāl-i tüccār içün ol iki ḳaṣabada iskān emr olundı. Ve cisr-i mezbûrıñ nihāyetinde bir ᶜimāret yapdırdı ki, ṭaᶜām-ı müstevfā ve mesākini meᵓmen-i rāḥat-efzā ve sāir ᶜamāir āña göre gûyā ki, nā-maḥall yerlere inşā olunmuşdur. Ḥattā itmām-ı binā mahallinde bi'ẕ-ẕāt varub bir peştemāl kuşanub, evvelki gün ṭaᶜām-ı fuḳarāyı kendüler kotarmışdır. Keẕālik Bursa'da bir ᶜimāreti ve bir medresesi ve kendüler āsûde olmak içün bir türbe-i maᶜmûresi vardır. Ve kendüsi fetḥ eyledüği memālikde nice mesācid ü cevāmiᶜ ve ḫavāniḳ u ᶜamāyir ve medāris īcād eylemişdir. Sāl be-sāl sādāt u eşrāfa biñ sikke altun taṣadduḳı evvelā bunlar itmişdir. Ḫuṣûṣā Kaᶜbe-i Muᶜaẓẓama ve Medīne-i Münevvere-i Mükerreme ve Ḳuds-i Şerīf-i Muḥarreme fuḳarāsına yıldan yıla üçbiñ beşyüz sikke ḥasene irsāli yine bunlarıñ iḫtirāᶜ-ı ḫāṣṣıdır. **-Teḳabbela'llāhu ḫayrātihī ve rafeᶜa fi'l-Cenneti derecātihī-**

AMMÂ VÜZERÂ-i ẒÜ'l-ḲADR VE VÜKELÂ-i REFÎᶜU's-ṢADRI

Umûr Paşa: Ḳudemādan Timurtaş Paşa oğlı Ġāzī Umûr Beğ'-dir ki, ġāyetde bahādır u dilīr ve ṣāḥib-i reᵓy ü tedbīr olub, Celālī

Muṣṭafā ḫuṣûṣında çok ḫizmeti sebḳ itmeğin, Beğlerbeğisi olmuşidi. Baᶜdehû vezāretle iᶜtilā-i şān bulmuşidi.

Oruç Paşa: Sābıḳu'ẕ-ẕikriñ birāderi, dilīr u şecīᶜ ve beyne'l-mücāhidīn rütbesi ve ḳadri refīᶜ kimse olmağın paşalık ṣadrına lāyıḳ gördiler. Ḫuṣûṣā Pādişāh-ı mağfûrıñ leh zamānında çokca iltifāta maẓhar düşdi.

Ḫalīl Paşa: Bunuñ dedesi Ḫayreddīn Paşa Orḫān'a ve babası ᶜAlī Paşa Yıldırım Ḫān'a, kendüsi işbu şehriyār-ı ẕī-şāna ve āti'ẕ-ẕikr Sulṭān Muḥammed Ḫān'a Vezīr-i Aᶜẓam olmuşdur. Ḳāḍī-ᶜasker iken, babası vefātından soñra ṣadāret virilmişdir. Ammā ğāyetle tedārük ehli idi. Merḥûm Sulṭān Murād, ferzend-i reşīdine taḫtı virüb, çekildikde, tekrār pādişāh olması, müşīr-i müşārun ileyhiñ saᶜyi ile olmuşdur. Āña bināen soñ ucı Sulṭān Muḥammed cenābından nice cefālar çeküb, ḳatl olunmuşdur. Ḫānedān-ı ᶜOsmāniyān'ıñ ḳadīmī emek-dārları olmağın, **"Ve's-sābıḳûne's-sābıḳûn"**[1] naṣṣına imtis̱āl olundı. **"Ülāike'l-muḳarrebûn"**[2] naṣṣı mûcebince **(78b)** saᶜādet-i taḳarruba mezbûr Ḫalīl Paşa lāyıḳ görilüb, Pādişāh-ı mağfûrıñ cülûsı es̱nālarında vezāret virildi. Soñra ki, Sulṭān umûr-ı salṭanatdan çekilüb, velī-ᶜahdi Sulṭān Muḥammed Ḫān'ı serīr-i ḥükûmete iclās idüb, Edirne'ye gitdi, baᶜżı müverriḫīn ḳavlince mezbûr, daᶜvā-yı iḫtiṣāṣ ile yanından ayrılmayub bile gitdi. Lākin **"Āḫiru mā yaḫrucu min ḫayşûmi'ṣ-ṣādiḳayni ḥubbü'l-cāh"** faḥvāsınca her kaçan ki, vezāret ṣadrını fikr iderdi, derd-i (b87) dil birle elbette

1) Kurᵓān-ı Kerīm, LVI (Vāḳıᶜa sûresi), 10.
2) Kurᵓān-ı Kerīm, LVI (Vāḳıᶜa sûresi), 11.

āh iderdi. Bi'l-āḫare Sulṭān Murād'ı taḥrīk eyledi. İstanbul'a getürdüb, kār u bār-ı salṭanatı yine āña temlīk itdi.

Saruca Paşa: Mezbûr şehriyārıñ maḳbûllerinden olub, gāh vezāretle Rûm-ili beğlerbeğiliğiyle maᶜan mutaṣarrıf oldı, gāh ᶜazl olunub, inkisār-ı ḫāṭır buldı. Ebü'l-Fetḥ Sulṭān Muḥammed Ḫān Ğāzī cülûsında ğāyetle pīr ve vezāret maḳāmında cālis-i serīr bulunmağın riᶜāyeten ibḳā olundı. Ḥarem-i muḥteremden çıkmışdır. Gelibolı'da ᶜālī ᶜimāreti ve cāmiᶜi ve pāyesi müteyemmen medreseṣi vardır.

Eks̱er-i mevālī āña uğramışlardır. Dirāsetinden teyemmün müşāhede idüb, merātib-i ᶜāliyeye irmişlerdir.

Şehābeddīn Paşa: Ḥarem-i muḥteremden çıkma tavāşī zümresinden vezīr olmadır. Nevᶜan ḫod-rāy ve zor-ı bāzûsına iğtirārla şöhre-i yoḫsul u bāy bir vezīr idi. Sulṭān Muḥammed Ḫān velī-ᶜahd olub, taḫta cülûs itdükde vezīr bulunub, Yeñiçeri zümresi ol zamānda ᶜiṣyān itdiler. Mezbûrıñ sarāyını basub, mālını ğāret itdiler. Kendüsi bir ṭarīḳ-ı maḫfīden kaçub, sarāya dāḫil oldı. Ol ṭarīḳ ile ānlarıñ hücûmından kurtuldı.

Dāvûd Paşa: Beğlerden iken beğlerbeğileri olmuşdur. Ḥattā Varna üzerinde ḫayli ḫizmeti ve şecāᶜati sebḳ eylemişdir. **Kara Paşa:** Pādişāh'a dāmād olmuşdur ve Anaṭolı beğlerbeğiliğiyle iştihār-ı küllī bulmuşdur. Bā-ḫuṣûṣ ziyāde bahādır ve savaş günlerinde celādetle nümû-dār idi. Krāl-i ḍāllile ceng es̱nāsında şehīd olub, maḥallinde tafṣīli tasṭīr kılınmışdır. Fe-ammā merdāne ḥareketler ve ṣīrāne

cür'etler itdüği nice zamān dillerde meẕkûr olmuşdur. Ḫayrāt u ḥasenātından Gelibolı'da bir tekkesi vardır.

İsḥāḳ Paşa: Ümerā-i sālifeden Paşa Yiğid'iñ oğullığı idi. Nāṣiyesinde āṣār-ı celādet mesṭûrdur ve levḥa-i cebīninde envār-ı şahāmet ü şecā'at manẓûr olmağın, Ebü'l-Fetḥ cülûsında yine vezāret ṣadrında ibḳā kılınmışdır. Ḫuṣûṣā evlād-ı Menteşā ve Germiyān ümerāsınıñ 'iṣyānları zamānında serdār gönderilüb, küllīce ḫiẕmeti sebḳ eylemişdir. Fe-lā-cerem, ba'de zamān, pīr-i marīż olmağla teḳā'ude rağbet gösterildi. Kendü ṭalebi ile Selānik sancağını bi-ṭarīḳı't-te'bīd tercīḥ kılındı.

Zağnos Paşa: Vüzerādan iken, Sulṭān Muḥammed'iñ evvelki cülûsından soñra yine emāretle Mağnīsā'ya gönderildi. Mezbûr 'azl olunub, teḳā'ud ṭarīḳıyla Karasi sancağı virildi. Ölünce Balıkesir'de istirāḥat itdi.

Ḳāsım Paşa: Ḥarem-i muḥterem-i Pādişāhī'den ḳaṭ'-ı merātible rütbe-i emārete, ba'dehû mertebe-i eyālete vāṣıl oldukdan soñra ümerā-yı Cānīk 'iṣyān itdükde gönderilüb, anları teftīş ve müttehemlerini tehdīd ü taḫvīf ile dil-rīş itdükden soñra Şahābeddīn Paşa ki, beğlerbeğiliğinden vezīr oldı, mezbûr Ḳāsım Paşa ānıñ yerine Rûm-ili beğlerbeğisi olub, imtiyāz buldı.

Yörgüç Paşa: Sābıḳā Sulṭān Murād'ıñ lalası idi. Soñra ümerā-yı Cānīk 'iṣyān itdükde gönderilüb, anlara teftīş ve

müttehemlerini tehdīd ü tahvīf ile dil-rīş itdükden sonra beğlerbeğilik **(79a)** virilmişdir.

Balaban Paşa: Anaṭolı beğlerbeğisi idi. Evvelā emārete çıkub, Rûm-ili'nde vāḳi' ġazālarda küllī şecā'ati ẓuhûra gelmişdir. Gelibolı'da medresesi vardır.

Sinān Paşa: Ümerādan iken Rûm-ili beğlerbeğisi (b87) oldı. Ḫayli sipāhī ve silāḥ-şörlığı yerinde ve terbiyeti kemā-hiy ādem idi.

Fażlu'llāh Paşa: Hekīm-i Şehriyārī, ya'nī ṭabīb-i Şehriyār-ı tāc-dārī iken, ḥüsn-i re'y ü tedbīrine bināen vezīr oldı. Ol zamānıñ pādişāhları hemān re'y-i rezīne naẓar iderlerdi. [Her zümreniñ bir 'āḳil ve kāmilin bulurlar idi. Vekīl-i celīl idinüb][1] ve fikr-i raḍiyye iltifāt kılurlardı. Ammā ümerādan Fīrûz Beğ ve Turḫān Beğ ve Mezīd Beğ ve Ḥamza Beğ ve Maḥmûd Beğ, her vechile nām-dār, zamānemüzüñ beğlerbeğileri gibi bülend-iḳtidār, bahādır beğler idi. Ancak Maḥmûd Beğ, ġazāda iken küffāra giriftār oldı. Ba'dehû Semendre ānuñ muḳābelesinde virilüb, ḫalāṣ kılındı. Zīrā ki, hem Vezīr Ḫalīl Paşa birāderi idi, hem dāmād-ı Şehriyār-ı ẕü'l-i'tibār idi.

VE EMME'L-'ÜLEMÂ' FĪ 'AṢRİH VE'L-FUḌALÂ' FĪ 'AHD-İ NAṢRİH

Mevlānā Muḥammed bin Armağān ki, Mevlānā Yegān dimekle ma'rûf ve Mevlānā Fenārī'den soñra medrese ve fetvāya ve Bursa'daki ḳażāya mutaṣarrıf olmuş, fāżıl-ı mevṣûfdur. Evvelā Aydın ilindeki

1) Matbû nüsha, 5/224.

ᶜülemādan taḥṣīl-i ᶜülûm eyledi. Baᶜdehû, Mevlānā Şemseddīn Fenārī ḫizmetine vardı. Tā ki, rütbe-i rātibe-i feżāile vāṣıl olub, baᶜżı medārise müderris oldı. Vaḳtā ki, Fenārī-zāde, "İrciᶜī" ḫiṭābını gûş kıldı, riyāset ve dirāset ve ḳażā-i Burûsa, müşārun ileyh Yegān-zāde'ye rücûᶜ kılub, Sulṭān-ı İslām ḥużûrında ve ᶜumûmen ḫavāṣṣ u ᶜavāmm naẓarlarında maḳbûl ü merᶜī tutulub, muḳalled-i nās oldı. Baᶜde-mā bu cümlei terk idüb, ḥacc-ı şerīfe gitdi. Ol saᶜādetle müstesᶜad olub, Rûm'a geldikden soñra zülāl-i aᶜmālini bir daḫī mükedder itmeyüb, tā ölünce manṣıb ḳabûl eylemedi. Ḫayli pāk-ṭabīᶜat idi. Ancak ḳuvvet-i ḥāfıẓası yoğidi. Şeb u rûz muᶜāşerete rağbet üzre idi.

Ve **Mevlānā Mahmûd Şāh İbn Yegān:** Burûsa kazāsına mutasarrıf iken fevt oldı.

Mevlānā Yûsuf Bālī İbn Yegān: Müderris iken Telvīḥ'a ḥāşiye yazdı. Menāṣıb-ı ᶜālīye vāṣıl olmadın fevt oldı. Ḫayli ẕekī ve fehim ü baḥḥāṣ-i lāzimü't-tekrīm idi.

Ve **Mevlānā Muḥammed İbn Neşrī:** Bir ᶜālim-i niḥrīr idi. Evāyil-i ḥālinde Burûsa'ya gelüb, Sulṭān Medresesi'nde mütemekkin oldı. Giderek istiᶜdād ḥāṣıl idüb, medrese-i mezbûreye dānişmend ve muᶜīd kılındı. Baᶜde müddet ol medreseye müderris olub, ifāde-i ᶜulûm üzre iken vefāt eyledi. Taḥṣīl-i ᶜilme ḥarīṣ olmağın yevm-i Cumᶜa ile eyyām-ı ᶜīdeynden ġayrı taᶜṭīl iᶜtibārın itmezdi. Menḳûldür ki, medrese-i mezbûrede Şerḥ-i Meṭāliᶜ Ḥavāşīsi ki, Seyyid-i Şerīf'iñ

müellefidir, otuzaltı kerre, min evvel ilā āḫirihī ḫatm eylemiş. Sāir ᶜulûma daḫī buña göre kûşiş kılmış.

Mevlānā Şerefeddīn bin Kemāl Kırīmī: Şāriḥ-i Menār ve beyne'l-ᶜülemā ḳadri büzürg-vār ve Ḥāfıẓuddīn Bezzāzī'den telemmüẕi mā bihi'l-iftiḫār bir ehl-i ᶜilm idi. Vilāyet-i Kırım ḫarāb oldukda Rûm'a geldi. Şehriyār-ı müşārun ileyh, maᶜāşa kifāyet idecek vaẓīfe taᶜyīn itmeğin, ölünce vüsᶜatle geçindi.

Mevlānā Seyyid Aḥmed bin ᶜAbdullāh Kırīmī ki, Şerḥ-i ᶜAḳāid'e ve Telvīḥ'a meşhûr ḥāşiyeleri vardır. Seyyid Şerīf'iñ daḫī yazmışdır. Beyne'l-ᶜülemā meşhûr ve Sulṭān Muḥammed Ḫān devrine yetişüb, anlarıñla muṣāḥabeti meẕkûr olan Monlā Kırīmī'dir. (b88) Mezbûr Şerefeddīn-i sābıḳdan taḥṣīl-i ᶜilm idüb, Sulṭān Murād Ḫān'ıñ Merzifon'daki medresesine müderris olmuşidi. Baᶜdehû Sulṭān Muḥammed Ḫān devrinde dāru'l-mülke geldikde yevmī elli akçe taᶜyīn kılındı. Evḳātını ifāde-i ᶜilm ve ᶜibādete ṣarf itmişidi. Menḳûldür ki, Sulṭān-ı mezbûr İstanbul'dan Edirne'ye müteveccih oldığı gün Monlā-i mezbûrı yanaşdırdı. "Kırım ne maḳûle memleket idi?" diyû sordı. **(79b)** Monlā Kırīmī cevāba müteᶜaddī olub, "Sābıḳā şöyle maᶜmûr imiş ki, nefs-i Kırım'da altıyüz fetvāya ḳādir ᶜülemā ve üçyüz teᵓlīfāt ve āṣāriyle meşhûr fużalā anda mütemekkin ve engüşt-nümā iken bir vezīr-i ẓālim musallaṭ oldı. ᶜÜlemā ṣınfı andan gûnā-gûn ihānetler görüb tağıldı. Tā ki, baᶜde müddet, şehr ḫarāb oldı" didi. Sulṭān Muḥammed, ᶜale'l-fevr, Vezīr Maḥmûd Paşa'yı istedi. "Göre Maḥmûd! Seniñ gibi bir vezīriñ ẓulmiyle bir memleket-i maᶜmûre ḫarāb olmuş" buyurdı. Müşīr-i müşārun ileyh daḫī nezāket eyledi: "Öyle ẓālimi

vezīr iden pādişāh ẓulminden ḫarāb olmuşdur. Yoksa vezīr kimdir ki, vilāyet ḫarāb ide?!" diyū söyledi. Sulṭān-ı mesfūr ve Mevlānā-yı mezkūr, Maḥmūd Paşa'nıñ cevābını pesend itdi.

el-Ḳıṣṣa, Mevlānā Kırīmī, ᶜālim ve ᶜābid idi. Ḥālā mezārı, Burūsa'da mekān-ı icābet-i duᶜā olan maḳābirdendir.

Mevlānā ᶜAlāeddīn Semerḳandī: Sūre-i Mücādile'ye dek Tefsīr-i şerīfi teʾlīf itmişdir ve ḳavāᶜid-i daḳīḳa cemᶜi ile taṣnīf idüb, dört mücellede derc eyledi ve içinde nice fevāid naḳl idüb, maḳdūrını āña ḫarc eyledi. Sinni ikiyüz sāle, baᶜżılar ḳavlince yüzelli yıla vardı. Vilāyet-i Rūm'da böyle muᶜammer olmuş kimse işidilmedi. Fe-ammā kenāra rağbet eylemişdir. Dāyimü'd-dehr Lārende'de tevaṭṭun itmişdir.

Mevlānā Şemseddīn Aḥmed bin İsmāᶜīl Gürānī: Faḳāhatle meşhūr, ṣalābeti dillerde mezkūr olub, Mollā Yegān ḥacca vardıkda Monlā-yı mezbūrı Kaᶜbe yolında refīḳ idinüb ve Rūm'a geldükde Sulṭān Murād merḥūma "Size bir müfessir ve muḥaddiṣ monlāyı armağan getürdüm" diyū vaṣf itmişdir. Mezbūr, Sulṭān Muḥammed Ḫān'a muᶜallim ve gāh Ḳāḍī-ᶜasker ve gāh vezāret teklīfi ile nām-ver ve baᶜdehū Burūsa ḳażāsı ile behre-ver, ḥattā fetvā-yı memālik-i ᶜOṣmāniyye ile ᶜülemāya ser-defter olub, yevmī ikiyüz elli akçe vaẓīfe taᶜyīn olundı ve her ayda yiğirmibiñ ve sene başında ellibiñ akçe hibe-i muᶜayyene ve bundan mā-ᶜadā tuḥaf u hedāyā ve ᶜabīd ü cevārī ve esb ü esterden nice żamīme irsāli ile muᶜazzez ü muḥterem kılındı ve bu ḳadar eşġāl-i dünyeviyyeden soñra Ġāyetü'l-Emānī nām

tefsīr-i şerīfi ve Buḫārī'ye Kevṣeru'l-Cārī nām şerḥ-i laṭīfi vardır ve Şerḥ-i Caᶜberī'ye ḥāşiye-i münīfi vardır. ᶜİlm-i Ḳırāat ve Tefsīr'de ve sāir ᶜulūmda yed-i ṭūlāsı varidi. ᶜİlm-i Ḥadīṣ'de İbn Ḥacer'den mücāz olub, Mıṣr-ı Ḳāhire'de dersi-ᶜāmm itmişidi. Monlā-yı mezbūra evvelā Sulṭān Bāyezīd Medresesi virildi. Baᶜdehū Sulṭān Muḥammed Ḫān'a muᶜallim taᶜyīn olunub, Mağnīsā'ya gönderildi. Menḳūldür ki, ol zamāna dek nice ḫocalar gönderilmiş, aṣlā birinden taᶜallüm itmeyüb, hevā üzre olmuş. Sulṭān Murād ki, Gürānī'niñ ṣalābetini görüb, "Muḥammed Ḫān'ı okudur ise bu monlā okudur" diyū muᶜallim gönderür. (b88) Ḥattā eline bir ḫayzürān çubuğı virüb, "Sözüñ tutmazsa taᶜzīr idesiñ" diyū ruḫṣat virildi. Vaḳtā ki, Mağnīsā'ya varmış, ḫayzürānı elinde, küllī ṣalābetle sarāya girmiş. "Her kaçan ki, sözüm tutmayub, hevāya meyl idesiñ, seni döğerin" diyū çubuğı göstermiş. Ḥattā Sulṭān Muḥammed Ḫān bī-ihtiyār gülmüş. Lākin "Bunuñ gözini korkutmak gerekdir" diyū ağalara tutdurmuş, şehzāde-i ẕī-şāna ḍarb-ı şedīd urmuş. Fī nefsi'l-emr, fī-mā baᶜd korkusı derūnunda yer eylemiş. Ḳābil-i taᶜlīm ü taᶜallüm olub, okumuş, yazmış. Vaḳtā ki, eḳall müddetde ḫatm-i Ḳurʾān-ı Şerīf itdüği Sulṭān Murād'a ᶜarż olunur, Monlā Gürānī'ye emvāl-i cezīle ve hedāyā-ı nefīse irsāl buyurur.

Bāᶜiṣ bu idi ki, Sulṭān Muḥammed Ḫān, mezbūra küllī riᶜāyet iderdi. Ḥattā bi'd-defeᶜāt vezāret teklīf itmişidi. "Benim gibiler vezīr olunca ḥarem-i muḥteremiñ ḫiẕmet-kārları dil-gīr olur. "Baᶜde-mā ḳāḍī-ᶜasker kılınmışidi. **(80a)** Lākin ḳażā ve medrese tevcīhinden **-ᶜalā mā cerat bihi'l-ᶜādeh-** ẕāt-ı Şehriyārī'ye ᶜarż itmeyüb, müsteḥaḳḳ ve ehl olanlara kendüsi tevcīh itmeğin, Sulṭān Muḥammed

Ḫān bu vażᶜına incindi ve bir ṭarīḳla vüzerā lisānından tenbīh itdirdi. Fe-ammā defᶜine imkān olmadı. Bināen ᶜalā ẕālik, "Burûsa'daki ecdādım vaḳfı muḫtell olmuş, siziñ varub görmeñiz lāzımdır. İtmāmına dek zamān mürûrı muḳarrer olmağın maᶜāşıñız içün Burûsa ḳażāsı tevcīhi müteḥattimdir" buyurdı. Monlā Gürānī'ye Burûsa ḳażāsın virüb, gönderdi ve ᶜumûmen evḳāf-ı Selāṭīn tevliyetini bile munżamm kıldı. İttifāḳ, mühimmāt-ı devletden bir ḫuṣûṣ munḳażī olmağla nevᶜan şerᶜa muḫālif bir ḳażiyye içün emr-i şerīfle mübāşir gönderildi. Monlā-yı mezbûr, "Bu ḫuṣûṣ, şerᶜa muḫālifdir" diyû, emr-i Sulṭānī'yi yırtub, getüren ġulām-ı Şāhī'niñ taᶜzīrine cürᵓet kıldı. Tā ki, Ḫüdāvendigār-ı rûşen-żamīr bu vażᶜından dil-gīr olub, mezbûr ᶜazl olundı. Ol daḫī göçüb, Mıṣr'a gitdi. Merḥûm Sulṭān Kayıtbay, kendüye kemā-yenbaġī riᶜāyet eyledi. Nice yıllar anda kaldı. Fe-ammā Sulṭān Muḥammed Ḫān bu vażᶜına peşīmān olub, "Vilāyetimden böyle bir fāżıl-ı mutaᶜaṣṣıb kalkub gitmek, āḫarıñ memleketinde temekkün itmek, nāmûs-ı salṭanata ḫalel virmişdir" Müstaḳill ādemlerle müşārun ileyhe mektûb gönderdi. Ḥattā Sulṭān Kayıtbay'a daḫī muḥabbet-nāme yazub, "Elbette irsāl idesiñ" diyû minnet eyledi. Eğerçi ki, Kayıtbay, tevcīhine māniᶜ-i ḳavī oldı, lākin "Mā-beyniñizde ᶜadāvete sebeb olurum" diyû Monlā-yı mezbûr, ᶜazīmeti münāsib gördi. Tekrār pāytaḫt-ı Rûm'a geldi. Ḥattā Kayıtbay ṭarafından bī-nihāye hedāyā daḫī getürdi. Tā ki, kendüye Burûsa ḳażāsı virildi. Baᶜdehû ikiyüz akçe vaẓīfe ile fetvāsı daḫī tevcīh kılındı. Evḳātın ifādeye ve ᶜibādete ṣarf itdükden ġayrı nice āşārı daḫī ẓuhûra geldi.

Telāmīẕinden biri bir gice mevlānā-yı mezbûra ḍayf olub, kitāb-ḫānesinde yatmış. Ṣalāt-ı ᶜişāyı edādan soñra Ḳurᵓān-ı ᶜAẓīm

tilāvetine başlayub, her uyandıkca mezbûrı Ḳurᵓān-ı ᶜAẓīm tilāvetinde bulmuş. Tā ki, seḥer zamānına dek ḫatm idüb, ṣalāt-ı fecri edā eylemiş, mihmān-ı mezbûr baᶜżı ḫuddāmına sorar: "Ne ᶜaceb ki, bu gice monlāñız istirāḥat itmedi" diyû söylediler. Anlar (b89) daḫī "Maḥall-i taᶜaccüb değil bu" dirler, "Her gice ānıñ ᶜibādeti budur" diyû söylerler.

el-Ḳıṣṣa, mutaṣallib-i aḳvāl-i Ḥaḳḳ, ᶜālim-i ᶜāmil-i mutlaḳ muḥaḳḳiḳ idüği muḥaḳḳaḳ monlā imiş. Pādişāh-ı ᶜaṣra ve vüzerāsına elbette ismi ile ḫiṭāb eyler imiş. Eyyām-ı ᶜādiyede ve sāir medᶜuvv olduğı evḳātda, meclis-i Sulṭān'a dāḫil olurmuş. Aṣlā inḥinā ve taḳbīl-i yed-i Pādişāh'a tenezzül itmeyüb, "**es-Selāmü ᶜaleyküm**" diyû muṣāfaḥa idermiş. Menḳûldür ki, bir gün Sulṭān Bāyezīd, mezbûrı sarāya daᶜvet itmiş. Yağmurlu havā olmağın, "Bugün varamayın, ḫuff u mûzemi ısladır, mülevveş ider" diyû taᶜallül kılmış. Tekrār ḫādim gelüb, "Lüṭf eyleñ, buyuruñ. Pādişāh kendüsi atdan indüği maḥalde nüzûl kılıñ" diyû ḫaber virilmiş. Andan soñra müteveccih olub, dāim ol maḥalde iner biner imiş.

Sulṭān Muḥammed Ḫān'la vuḳûᶜ bulan leṭāyifindendir ki, Emīr Tīmûr, Monlā Saᶜdeddīn'e küllī riᶜāyet iderdi. "Her kangı memlekete vardımsa benim seyfimden evvel bunuñ müellefātı dāḫil olmuş bulunur" didi. "Li'llāhi'l-ḥamd, benim de teᵓlīfātımdan Tefsīr-i Ḳurᵓān-ı Kerīm bi'l-fiᶜl Mekke-i Mükerreme'de mevcûd ve lāzimü't-taᶜẓīmdir. Ḥālā ki, henüz seniñ kılıcıñ āña vāṣıl değildir" didikde, Sulṭān Muḥammed Ḫān gülmüş, "Ammā tefsīriñi sen kendiñ yazub göndermeñle vāṣıl olmuşdur" buyurmuş. Ḳıllet-i āṣār-ı iştihārını bu

remz ile tuyurmuş. Mevlānā-yı mezbûrıñ ḍıḥk-i **(80b)** mevfûrına sebeb olmuş ve bi'l-cümle ᶜülemā-i ẓāhirde ol maḳûle ᶜaḳīdesi ṭāhir ve ᶜilm ü taḳvāsı bāhir kimse katī nādir idi. Sene-i şelāşe ve tisᶜīn ve şemāni-mie(893/1488)'de vefāt idüb, İstanbul'da defn olundı. Bilā-ᶜarż-ı maraż ᶜülemāyı ve ḳurrāyı daᶜvet idüb ve cemīᶜ-i vüzerā ᶜiyādetine gelüb, söyleyü söyleyü fevt olmuşidi. Vaṣiyyeti mûcebince namāzında Sulṭān Bāyezīd ḥāżır bulunmuşidi.

Mevlānā Mecdüddīn: Ehl-i fażl ve sīret-i Muḥammediyye'ye mālik olmağla Monlā Gürānī yerine ḳāḍī-ᶜasker olmuşidi.

Mevlānā Ḫıżır Beğ bin Celāleddīn: Mevlidi Sivriḥiṣār ve üstādı Monlā Yegān gibi fāżıl-ı nām-dār, ḫuṣûṣā anlara dāmād-ı muḫtār olub, taḥṣīl-i ᶜulûmdan soñra evvelā Sivriḥiṣār'a ḳāḍī oldılar. Ehl-i fażl-ı ẕû-fünûn olmağın, ᶜİlm Tağarcığı diyû şöhret buldılar. Ṣāniyā Sulṭān Muḥammed Ḫān fużalā tetebbuᶜına küllī meyelān idüb, "Monlā Fenārī'den soñra ᶜulûm-ı ᶜarabiyyei müstecmiᶜ bir fāżıl-ı nādire-dān bulunmadı" diyû teessüf-künān ve eṭrāf u cevānibdeki ahālī zümresini cüst ü cû ṭarīḳında dāmen der-miyān iken Monlā-yı mezbûrıñ ḫaberin aldılar. Müstaḳill ādem ve emr-i muḥterem ile pāytaḫta getürdiler. Ol tārīḫde diyār-ı ᶜArab'dan İstanbul'a gelüb, baḥş-i ᶜilmīde mevāli-yi Rûm'ı ilzām kılub, münferid olan ehl-i ᶜilmile baḥş içün meclis-i Pādişāhī'de bir yere getürdiler. "Bolay ki, sāir ᶜülemā gibi sen de mülzem olmayasıñ ve bizi ḥicāba düşürmeyesiñ" buyurdılar. Mezbûr Ḫıżır Beğ, sipāhī libāsında henüz tāze civān ve levendāne eṭvāriyle destārı perīşān olmağın, ol şaḫṣ-ı fāżıl taᶜaccüble istihzāya başladı ve ānıñla mübāḥaşeye ᶜār idüb, yüz döndürdi. (b89)

Lākin merḳûm Ḫıżır Beğ, "**Hāti mimmā ᶜindek**" diyû baḥşe müteṣaddī oldı. Giderek mükālemeleri ve ᶜilm-i ādāb üzre mübāḥaşe ve mükābereleri ve fünûnıñ ekşerinden münāẓara ve muḥādeşeleri ki, vāḳiᶜ oldı, her yerinde Monlā Ḫıżır Beğ ḥāżır bulundı. Baᶜdehû nevbet kendü cānibinden suāllere geldi. Onaltı fenne müteᶜalliḳ ġayr-ı mündefiᶜ onaltı suāl īrād kıldı. Monlā-yı ᶜArab cidden cevāba ḳādir olmadı. mebhût ü mağlûb mülzem oldı, kaldı. Sulṭān Muḥammed, şiddet-i ṭarab ve kemāl-i sürûr-ı şeğabdan gāh turur ve gāh otururdı. Mevlānā Ḫıżır Beğ'e nice inᶜāmla ceddi Sulṭān Muḥammed'iñ Burûsa'daki medresesini elli akçe ile ṣadaḳa buyurdı. Baᶜdehû maᶜāşına vüsᶜat gelsiñ diyû İnegöl ḳażāsını ilḥāḳ itdi. Fe-lā-cerem, mevlānā-yı aᶜlem, ol medresede küllī cemᶜiyet itmişidi. Ḥattā Monlā Muṣliḥiddīn Ḫoca-zāde ve Monlā Şemseddīn Ḫayālī maᶜan kendülere muᶜīd olmuşlar idi. Bi'l-āḫare Sulṭān Muḥammed Ḫān ki, İstanbul'ı fetḥ eyledi, müşārun ileyh mevlānāyı āña ḳāḍī naṣb itdi. ᶜÂḳıbet sene-i şelāşe ve sittīn ve şemāni-mie (863/1459) ḥudûdunda vefāt idüb, anda defn olundı. Kütüb-i müdevvenede teʾlīfātı yokdur. Ammā ᶜArabī ḳaṣāyidi ve sāir manẓûmātı çokdur. Cümleden biri, ᶜaḳāide müteᶜalliḳ Ḳasīde-i Nûniyye'si ve ᶜUcāle-i Leyleteyn nām manẓûme-i seniyyesi vardır. Ḫuṣûṣā, "**Yā men meleke'l-ünse bi-lüṭfi'l-melekāti fī ḥüsni ṣafāī**" mıṣrāᶜı ile müftetiḥ olan müstezād-ı laṭīfesi vardır ki, Mevlānā Aḥmed Paşa İbn Veliyyüddīn ve baᶜżı ᶜülemā-i müteaḫḫirīn naẓāir dimişlerdir. Ḥattā sene-i şemān ve tisᶜīn ve tisᶜa-mie (998/1589) tārīḫinde bu ḥaḳīr, yaᶜnī müellif-i keşīru't-taḳṣīr āzmāyiş-i ṭabᶜ-ı müstenīr içün, ol müstezādlar ki, evveli mevlānā-yı nādire-dānıñ, ṣānīsi Aḥmed Paşa-yı kām-rānıñ, ṣāliṣi İbn

Tüccār-ı şārif-bünyānıñ, rābiᶜi bu şenā-kār-ı ḳalīlü'l-ᶜirfānıñ olub, iᶜtiḳādımızca şanāyiᶜ-i bedīᶜiyye ve bedāyiᶜ-i şiᶜriyye tekmīlinden fāris-i yekrān-ı meydān ve mizmār-ı ḫayālāt ü belāġatde ḳaşabü's-sebk behresiyle engüşt-nümā-yı **(81a)** ḫayyālān ve fārisü'l-ḫayl-i hüner-mendān olmak ümīdine simet-i feşāḥatle inşā ve ᶜaşrımızdaki ᶜülemā-i ahālī ve ᶜuẓamā-i mevālīden keyfiyyet-i rüchānı istiġnā kimi manẓûm-ı meᵓşûr ve ekşeri müstecmiᶜ u menşûr ecvibe-i laṭīfe ile taḥṣīl-i ḥāṣıl ve tebcīl ve tavṣīf ẕirve-i ᶜulyāsına yetmişidik. Bu kitābda tasṭīr-i ıṭnāb ve taḥrīr-i tevārīḫda tafṣīl-i esbāb iḳtiżā itmekle, terki evlā görüldi. Nihāyet her birinde dörder-beşer beyt intiḫāb olunub, ᶜülemā-i mevālīden daḫī dört ᶜālim-i mütebaḥḥiriñ cevābları bile tasṭīr olundı. Yaᶜnī ki, ser-cümle taḳrīr olunmayub, beyne'l-ᶜülemā şöhretine bināen bu miḳdār işāret ü īmā ile iktifā kılındı. Fużalā-i muḥaḳḳıḳīn ve ᶜülemā-i müdaḳḳıḳīn zümre-i şerīfelerinden mesᵓûl müellif-i kemterīn budur ki, naẓar-ı iksīr-eşerleri müteᶜallik oldukda bi-ḥasebi'l-mesālik anlar ekābir-i ᶜülemādan, bu aḥḳar, fırḳa-i ümerādan olmağla, naẓar-ı şerīfleri menāsıba olmaya. Yaᶜnī ki, miᶜyār-ı iᶜtibārlarından bile ve güher-dār-ı zeyn-i zer ü ġabr u meder ve "**Lā-tenẓur ilā men ḳāl**" lāyıḳ-ı sikke olan sebīkeyi pûte-i tecribe ile ḳāl itmesinde reyb ü işkāl yokdur.

Ḥāṣıl-ı kelām, ol ẕikr olunan müstezādlar ve muḳābilinde tetebbuᶜ olunan cevāblar bunlardır ki, naḳl olundı:

Ḳad iḫteraᶜa'l-Mevlā Ḫıżır Beğ ẕālike'l-müstezād ve fāḳa ve (b90) **tefevvaḳa ᶜale'l-ġayri bi-hidāyeti'l-īcād.**

Yā men meleke'l-ünse bi-lüṭfi'l-
Melekāti, ḥarrekte cünûnī bi-

Fünûni'l-ḥarekāti,
Fī ḥüsn-i şıfāti.

Bi-ecinneti ẕātī'l-ᶜārıż ve'l-ḫāl
Ve aşdāᶜuke ḥaḳḳat ve'l-cinnet,

Keyfe isteceyt?
Māe'ş-şehevāti.

Eṭrāfe muḥayyāke min külli ḥayāti,
İn ḍāḳa ᶜale'l-vüsᶜi ᶜibārātü lisān,

Fi'l-ḳalbi nikāti,
Kütibet bi'l-ᶜiberāti.

Lā ᶜibrete fīhā yaḥkī nikebātī ḳad sāle
ᶜAlā bābike enhāru dümûᶜī, fe'r-raḥmu

ᶜAle's-sāili evle'l-ḥasenāti
Leylen ve nehāran yevme'l-ᶜAraşāti.

Fī ḫaṭṭī:

İẕā nuḳıle min fīhi mişāl, min şāribihi'l-
Ḫudri redā fi'ẓ-ẓulumāt bi-ḥayyike

Bi-lütfin ᶜan
ᶜAyni ḥayâti.

Şümme naẓẓamahu'l-Mevlā Aḥmed Paşa bin Veliyyiddīn, ve ḥassenehû bi'l-belāġati fevḳa't-taḥsīn:

Mā rāmā ḳalbī bi-sihāmi'l-ḫaṭṭāb[1],
Mā ziltü fidāen leke rûḥī ve ḥayātī,

Heyhāte necātī
Min ḳabli memātī.

Ġaffet ilā bābike yā ḳurrate ᶜaynī[2],
Eşhedtü ᶜale'l-vechi midādī ve devātī,

Bi'd-demᶜi kitāben,
Sel min ᶜiberātī.

Cilbāb ve cā şudġake ḳad aşbaḥa sekken
Ḳad aḥraḳa fi'ṣ-Ṣīni ḳulûbe'ḍ-Ḍabbiyyān[3]

Yā ẓabye ḥarīmi
Nāru'l-ḥaserāti.

1) Mecdī, s. 219'da bu mısrā şöyledir: **Yā rāmiye ḳalbī bi-sihāmi'l-laḥaẓāti.**
2) Aynı yerde bu mısrā da şöyledir: **Nemmaḳtü ilā bābike bāḳırate ᶜaynī.**
3) Yine aynı yerde bu beyt şöyledir:
Cilbābü dücā şudġıke müẓ aşbaḥa misken
Ḳad uḥriḳa fi'ṣ-Ṣīni ḳulûbu'ẓ-Ẓabeyāti

Kem tuḥriḳu aḥşāye ve fī fīke dilāl[1],
Yaḥkī Ḫadrā mevridihī māu ḥayātī,

Ve'ş-şāribü minhu
Âtī fi'ẓ-ẓulumāti[2].

Min Aḥmed fī leyleti ışdāᶜi milāḥ[3],
Min nesemetihā fāḥa bi-miski'd-deᶜavāti,

Lā ḥubbu kelimāti.
Ḥabībi'l-ġadevāti[4]

Şümme tetebbeᶜa ileyhā Mevlā İsḥāḳ ve bedā beyne'l-ekfāri bi-kemāli'l-istiḥḳāḳ:

Yā mûnise men yeẕküruhû fi'l-ḫalevāti,
Esfeyte fe-erdeyte ẓalmāe'l-ġalevāti,

ᶜİnde'l-kerebāti.
Min māi Furāti.

Lā naḳṣa ᶜaleyye bi-ᶜaẕābin hüve ḥaḳḳī,
Edᶜûke İlāhī bi-ḫulûṣi'd-deᶜavāti, iġfir

Ve teraḥḥam
Fī külli ġadāti,

1) Aynı yerde "**zülāl**"
2) Aynı yerde "**Lā fi'ẓ-ẓulumāti**"
3) Aynı yerde bu mısrā şöyledir: **Men ecidü fī leyletin aşdāġa mellāḥın.**
4) Aynı yerde bu beyt de şöyledir: **Lāḥat kelimātün Ceybe'l-ġadevāti.**

Enşe'te bi-maḥżı'l-keremi şümme iẕā mā
Lā tülḳı ᶜalā nefsī tilke'l-ḥaserāti,

Ve raᶜat vücūdī
Ḥīne's-sekerāti.

Tūbā li-men istaġraḳa fī ḥubbike ḥattā
Yecẕibühü'l-ᶜışḳu bi-ḥabli'l-ceẕebāti,

Lā yüdrikü nefsehū
Fī külli cihāti.

Lā tūcedü nefsün ḫuliḳat sūen ḥālen,
Suḥḳan leke, edrekte bi-tilke'l-fehevāti,

Min nefsike İsḥāḳ,
Taḥte'd-derekāti.

Şümme tetebbeᶜa ileyhim Mevlā Muḥyiddīn bin en-Neccār ve evżaḥa naẓmehū ve ḫālefe li-cīrānihī ve cabbār:

Yā men ḫalaḳa'n-nāse ᶜalā aḥseni ẕāti,
Meyyezte ẕevi'n-nuṭḳı bi-aᶜle'l-melekāti,

Fī külli şıfāti,
Min külli cihāti.

Ṭūbā li-nefsin beẕeleti'n-nefsü bi-şeyyin
Fī ḥubbike yā muᶜṭıye esbābi necāti.

Ṭavᶜan ve ḳabūlen
Ḥīne'l-ᶜaḳabāti.

Mā küntü ᶜalā emrike min ᶜumrī ḥasenen,
Esraftü bi-ẕi'l-ᶜumri li-ecli'ş-şehevāti,

Lākinne mirāran
Min kīsi ḥayātī.

Men cāe ilā bābike bi't-tevbi İlāhī, iẕ
Tesḳuṭu bi'l-edebi ke-evrāḳı nebāti,

Lā yarciᶜu ḫuluvven
İcrāme ᶜuşāti.

Şümme ḫateme'l-ᶜabdü'l-muᶜterif bi-ḳılleti'l-biḍāᶜat ve ḳaṣade ṣanāyiᶜa'l-bedīᶜiyyeti ḥatte'l-berāᶜat:

Yā ḳurrate ᶜaynī, e-nesīmü ḫıdemātī
Min ᶜaynike ḳad esḳaṭani't-teseffülāti,

Külle'l-laḥaẓāti,
ᶜAyne'l-ᶜiberāti.

Mā ziltü ġarīḳan leke fī baḥri dümūᶜī,
Aḥraḳtü fuādī bi-ḍarmi'l-ḫiberāt, (81b)

Mā aᶜcebe fi'l-māi
Ṭālibü ḥaserātī.

Ehlen bike maḫye'l-ḫiyâli müheyyâ,
Cennâtü Naᶜîmin leke niᶜme'l-vecnân,

Bi'l-cismi ve bi'r-
Rûḫi lestü'l-ᶜıdâti.

Sel min ᶜiberâtin ᶜaberat seyle dümûᶜî,
Keyfe enᶜamte fîhi cünûde'l-ᶜamerâti,

Yekfî leke ᶜibretü
İbni'l-ᶜamerâti.

Sehlen bi-muġayyirâtike yâ ḫayle Yezîd,
Men nâdâ Selmâ ḫayran lehû bike âti,

Fî sürreti vâdî
Mis̱le'n-nesemâti.

Yâ vaḫşe ġazâlî, leke lâ faḫra yemessüke,
Ẓabyün ḫalaḳa'llâhü mine'l-miski bi-ẕâti,

Bel yeftaḫiru'l-miske
Beyne'ẓ-ẓabeyâti.

Mâ raġibeti'l-ᶜışḳu ᶜalâ ḳaṣri ḫayâl,
İlle'l-visâlü ke-cinâni'l-ᶜArafâti,

Fî berzaḫin heceranî
Ḫâle ḫayâtî.

Ẓâ küntü baṣîran li-muḫayyâk, (b90) fe-ebḳâ
Fî faṣli rebîᶜin maṭarun bi'l-ḳaṭarâti,

Min nâri firâḳın
Baᶜde'l-cemerâti.

el-ᶜUmru ke-naḳdin ve leyâlîhi fülûs, lâ
Keyyisün men esrafe min kîsi ḫayâti,

Yâ leyte s̱ebâten,
Beli's̱-s̱ehevâti.

Fî fîke bedet ᶜaynü zülâli'l-ḫayevân,
Ke'l-Ḫaḍıri teġaddâ raġaden külle ġadâti,

Ve's̱-s̱âribü s̱âribün
Lâ fi'ẓ-ẓulumâti.

Ṣârat mededü'l-ġammi mede'd-dehri midâdî,
Ḳalbî s̱eribe's̱-s̱erbete min keᵓsi devâtî,

Ḫasran bi-liḳâike
Lâ li'n-neṣâṭi.

Câûhu ᶜusrânen ve yeᶜûdûne bi-ekfân,
Min dehrin ẕî-ᶜacebin li's̱-s̱ekevâti,

Va'llâhu neḳâhum
ᶜİnde'l-ḫażarât.

Ve lā ġālī miskin hiye, bel ᶜaleyhi misk,
Bi'd-demᶜati ḫammerat türābe'l-ᶜinebāt

ᶜÂlī, bi-raḫīşın ve
Şettete raşaḥātī"

Ve bi'l-cümle Mevlānā Ḫıżır Beğ, ehl-i fażl Monlā idi. Ammā zeyyine ve zīnetine naẓar iden, nevᶜan inkārı ile hüveydā idi. ᶜUcāle-i Leyleteyn nāmına bir ḳaṣīde diyüb, cenāb-ı Salṭanat'a gönderdi. Maṭlaᶜı,

Le-ḳad zāde'l-hevā fi'l-buᶜdi beynī,
Ve beyne'l-beyni bedru'l-meşriḳayni.

beyti idi. Mevlānā Gürānī gördi, "Kelime-i 'zāde' lāzımdır, müteᶜaddī değildir" diyû daḫl eyledi. Vaḳtā ki, emr-i Pādişāhī ile ol iᶜtirāż, ḳaṣīdede yazıldı ve gönderilüb, "Cevābıñ var mıdır?" diyû istifhām kılındı. ᶜAle'l-fevr, mevlānā-yı mezbûr, "**Fī-ḳulûbihim marażun fe-zādehumu'llāhu marażā**"[1] naṣṣ-ı kerīmi ile iḥticāc idüb, yine irsāl eyledi. Yaᶜnī ki, kendiniñ fażīletini ve Gürānī'niñ ve āna mütābaᶜat idenleriñ ḥasedini, "**Ḥaseden min ᶜindi enfüsihim**"[2] ġarażı marażları şiddetini bildirdi. Ḥaḳḳā ki, iṣābet kıldı. Ammā müellif-i Şaḳāyıḳ, bir ᶜālim ve kāmil-i fāyıḳ-ı ᶜazīz iken bu bābda bir ġarīb nesne yazmışlar. "Monlā Ḥażretleri'niñ telāmīẕinden Hacı Ḥasan-zāde, Mevlānā Muḥyiddīn üstādına nevᶜan iᶜtirāż idüb, "Niçün

1) Kurᵓān-ı Kerīm, II (Bakara sûresi), 10.
2) Kurᵓān-ı Kerīm, II (Bakara sûresi), 109.

"**Ve iẕā tüliyet ᶜaleyhim āyātuhû zādethüm īmānen**"[1] āyet-i kerīmesi ile istidlāl itmediñiz?" didikde, "Fi'l-vāḳiᶜ ol yeğ idi" diyû istiḥsān-ı beyānın kılmışlar. Ḥālā ki, bu ḥaḳīr ḳavlince naṣṣ-ı kerīm-i evveldeki nükte-i laṭīfe enseb ve evlā iken ḳavl-i şāgirdi kelām-ı üstāddan tercīḥ semtine ẕāhib olmuşlar. Zīrā ki, "**Zādethüm īmānen**" naṣṣ-ı laṭīfi şol zamānda münāsib idi ki, Mevlānā Ḫıżır Beğ fażlına nevᶜan muᶜterif olalar idi. Maṭlaᶜ-ı kelāmda "Lāzımı müteᶜaddī sanmış" didikleri, meziyyetini inkār-ı ṣırf iken, ḳavl-i laṭīfi ile evleviyyet-i istidlālde evleviyyet iki vechile müteᶜayyindir. Ṣāḥib-i fikr-i daḳīḳ olan ehl-i tedḳīḳ ḥużûrında beyn-i mā-beyn katī mübeyyendir.

Ġıbbe ẕālik Sulṭān Murād Ḫān ᶜaṣrındaki mevālīniñ biri daḫī **Mevlānā Şükrullāh**'dır ki, Karamān-oğlı'na resûl gönderilmişdir. Mīr-i mezbûr daḫī āti'ẕ-ẕikr Mevlānā Ḥamza'yı bunuñ muḳābelesinde göndermişdir, "Ḥāliyā bu ṭabaḳada taḳrīre mālik ᶜülemā, bizim memleketimizde daḫī hüveydādır" mażmûnını ḳaṣd itmişdir. ᶜİlmi ile ᶜāmil bir ᶜazīz idi.

Mevlānā Tāceddīn İbrāhīm: İbn Ḫaṭib dimekle meşhûr, Mevlānā Yegān ṭalebesinden olmak üzere meẕkûrdur. Baᶜżı medārise müderris oldukdan soñra, yevmī otuz akçe ile İzniḳ Medresesi'ne müderris olmuş, ḫayli ᶜālim ve müteṣallib ve bi-nehīb monlā imiş. Sulṭān Muḥammed'iñ evāil-i salṭanatında vefāt eyleyüb, İznīḳ'da defn olunmuş.

1) Kurᵓān-ı Kerīm, VIII (Enfāl sûresi), 2.

Mevlānā Ḫıżır Şāh: Menteşā'lıdır. Gāh Mıṣr-ı Ḳāhire'de ve gāh ᶜaṣrında ᶜilmi ile maᶜrûf olan ᶜülemādan Rûm'da taḥṣīl-i ᶜilm idüb, Burûsa'da Sulṭān Murād Ḫān Medresesi'ne müderris oldı. Ammā "ᶜAṣrında (b91) ᶜilmi ile ᶜāmil bir ᶜazīz idi" diyû iştihār-ı küllī buldı.

Mevlānā Muḥammed bin Ḳāḍī-yi Ayasluğ: (82a) İbn Sāᶜātī'niñ Mecmaᶜ'ına şerḥ yazmış ve Hidāye'niñ şurûḥına esᵓile-i ᶜacībe taᶜlīḳ itmiş ehl-i fażldır.

Mevlānā ᶜAlāeddīn Ṭûsī: Fużalā-i ᶜAcem'den iken diyār-ı Rûm'a gelüb, Sulṭān Murād Ḫān, baᶜdehû Sulṭān Muḥammed Ḫān, ikrām-ı bāliğla mükerrem ü muḥterem tutub, evvelā elli akçe ile Burûsa'da Sulṭān Muḥammed Ḫān Medresesi virildi. Baᶜdehû kenāyisden medāris vażᶜ olunan Şemāniye'niñ birine müderris oldı ki, el-ān Zeyrek Cāmiᶜi didikleri maḥall ol zamānda āña medrese virilen kenīsedir. Ḥattā müderris iken nā-gehān Sulṭān Muḥammed çıkageldi. Müderris-i mezbûrı yine mekānında iclās eyleyüb, kendüsi sağında Maḥmûd Paşa ile maᶜan oturdı. Tā ki monlā, ṭalebesine ders didi, vāfir fevāid beyān eyledi. Onbiñ akçe kendüsine, beş akçe ṭalebesine inᶜām eyledi. Baᶜdehû müceddeden taᶜmīr olunan Şemāniye'niñ birine naḳl itdi ve ol tārīḫde āti'ẓ-ẓikr Ḫoca-zāde daḫī Şemāniye Medresesi'niñ birinde müderris oldı. Ḥattā emr-i Sulṭān ile, İmām Gazzālī'niñ Tehāfüt'i ile ḥükemā mā-beynini muḥākeme içün bir kitāb teᵓlīfine meᵓmûr oldılar. Mevlānā Ḫoca-zāde dört ayda teᵓlīf itdi ve Mevlānā Ṭûsī altı ayda teᵓlīf idüb Ẓahr nāmı ile müsemmā kıldı. Ammā Ḫoca-zāde'niñ teᵓlīfini, yaᶜnī taḥrīrini ve simet-i dil-pezīrini tafḍīl eylediler ve cāize-i seniyyede daḫī imtiyāz virilüb,

Monlā Ṭûsī'ye onbiñ akçe ve Ḫoca-zāde'ye onbiñ akçe ve bir güzīde ester gönderildi. Ve bu ḳażiyye Ṭûsī'niñ tekrār ᶜAcem'e gitmesine sebeb oldı. Ammā ᶜAcem seferinde Ḥażret-i Kirdigār, Mevlānā-yı mezbûra fevāid-i mevfûre baḫş idüb, yolca giderken Tebrīz'de Şeyḫ-i İlāhī ve Māverāennehr'de Ḫoca ᶜAbdullāh-ı velāyet-penāhī ḫiẕmetlerine yetişüb, ᶜilm-i bāṭında daḫī tekmīl-i ṭarīḳat itdi. Baᶜdehû ᶜālem-i ünsden ḥażīre-i ḳudse gitdi. Teᵓlīfātından, Seyyid Şerīf taṣnīfātından Şerḥ-i Mevāḳıf ve Şerḥ-i ᶜAḍuḍ'a ve Ḥāşiye-i Keşşāf'a ve Şerḥ-i Meṭāliᶜ Ḥāşiyesi'ne maḳbûl ḥāşiyeleri ve ᶜAllāme-i Taftazānī'niñ Telvīḥ'a ḥāşiyesi ve baᶜżı resāili vardır ki, cümlesi ᶜinde'l-fużalā muᶜteber ve merğûbdur.

Mevlānā Ḥamza Karamānī: Müfessir ve muḥaddiṣ-i ᶜazīz olub, Tefsīr-i Ḳāḍī'ye ḥāşiye yazmışdır ve nice zamānlar tedrīs ve fetvā ḫiẕmetlerin itmişdir.

Mevlānā İbn Temcīd: Fārisī ve ᶜArabī naẓma ḳādir ve Ḳāḍī Beyżāvī Tefsīri'ne ḥāşiye yazmış ve ḥavāşī-i Keşşāf'dan fevāyid-i lāzime telḫīṣ itmiş, ᶜālim ve māhir kimse idi. Ḥattā Sulṭān Muḥammed Ḫān'a ḫoca olmuşdur.

Mevlānā Seyyid ᶜAlī-i ᶜAcemī: Seyyid Şerīf ṭalebesinden olub, taḥṣīl-i kemālāt itdükden soñra Rûm'a gelüb, bir zamān Kastamonı ḥākimi İsmāᶜīl Beğ'iñ riᶜāyeti ile mükerrem, baᶜdehû Sulṭān Murād Ḫān'ıñ naẓar-ı ᶜāṭıfeti ile muḥterem olub, Burûsa'da Sulṭān Bāyezīd Ḫān Medresesi'ne müderris oldı. Ebü'l-Fetḥ Sulṭān Muḥammed Ḫān zamānına dek ḥayātda idi. Seyyid Şerīf teᵓlīfātından

Şerḥ-i Şemsiyye'ye ve Şerḥ-i Meṭāliᶜ Ḥāşiyesi'ne ve Mevāḳıf Şerḥi'ne taḥrīri, ᶜale'l-ḫuṣûṣ ḫaṭṭ-ı ḥasen-i dil-peẕīri varidi. Sene-i sittīn veṡemāni-mie(860/1455)'de fevt oldı.

Mevlānā Seyyid Ḥasan bin ᶜAlī: (b91) Tokat'ıñ ḳurbında Gönük nām ḳaryedendir ki, sābıḳā ḳaṣaba-i maᶜmûre imiş. Viḳāye'yi şerḥ idüb, nāmını Ġınāye komuşdur. Zīc-i Şāmile daḫī yazmışdır.

Mevlānā Ḥüsām Tokāṭī: Naᶜl-bend-zāde dimekle meşhûrdur. Şeyḫ ᶜAbdülḳādir Cürcānī'niñ Mie'sine şerḥi maḳbûl ve meşhûrdur. Ḫuṣûṣā Seyyid Şerīf'iñ Şerḥ-i Tecvīd'ine ve Şerḥ-i Şemsiyye'ye ḥāşiyesi ve Ḳavs-i Ḳuzaḥ'a müteᶜallik taᶜlīḳası beyne'l-ᶜülemā mesṭûrdur.

Mevlānā İlyās bin İbrāhīm: Ḳaṣaba-i Sinob'dan ḥadīdü't-ṭabᶜ, şedīdü'ẕ-ẕekā monlādır. Bursa'da Sulṭāniye müderrisi iken vefāt eylemişdir. ᶜAllāme Taftazānī'niñ Şerḥ-i Maḳāsıd'ına ḥāşiyesi ve Fıḳh-ı Ekber'e maḳbûl şerḥi vardır. **(83a[1])**[1] "Ḫuṣûṣā serīᶜu'l-ḳalem olub, Muḫtaṣar-ı Ḳudûrī'i bir günde yazmışdır" diyû Şaḳāyıḳ'da mesṭûrdur.

Mevlānā İlyās bin Yaḥyā bin Ḥamza-i Rûmī: Ḳaṣaba-i Merzifon'da ḳāḍī ve müderris ve müftī olmuşdur ve ᶜİlm-i Fıḳh'ı Kitāb-ı Faṣle'l-Ḫiṭāb müellifi Mevlānā İmām Muḥammed Pārsā Ḥazretleri'nden aḫẕ itmişdir. Niteki, ḫoca-i müşārun ileyh, Ebû Ṭāhir

[1]) 82^{a1} ve 82^{a2} asıl nüshada eksiktir.

Muḥammed bin Muḥammed Ṭāhirī'den ve anlar Ṣadru'ş-Şerīᶜa ᶜAbdullāh bin Maḥmûd Burhānī'den aḫẕ eylemişlerdir.

Mevlānā Muḥammed bin Ḳāḍī-i Manyās: Muḥaddiṣ ve müfessir ve fünûn-ı ᶜArabiyye'de māhir ehl-i fażl olub, Şerḥ-i ᶜAḳāid'e ḥāşiye-i maḳbûlesi ve ṭılsımāt ve nīrencāta müteᶜallik bir kitāb mecmûᶜası vardır. Kitābü'l-ᶜAcāyib ve'l-Ġarāyib diyû tesmiye itmişdir.

Mevlānā ᶜAlāeddīn Koçḥiṣārī: Rûm'da taḥṣīl-i ᶜilm itdükden soñra diyār-ı ᶜAcem'e varub, Seyyid Şerīf Cürcānī ve Saᶜdeddīn Taftazānī'den telemmüẕ idüb, baᶜdehû yine Rûm'a gelüb, baᶜżı medārise müderris olmuşdur. Taftazānī'niñ Şerḥ-i Miftāḥ'ına maḳbûl ḥāşiye yazmışdır.

Mevlānā Ḳāḍī-i Balat: ᶜİlm-i Naḥv'de Ḍavᵒ-i Miṣbāḥᶜa ḥāşiyesi vardır.

Mevlānā Baḫşāyiş Faḳīh: "ᶜİlmi ile ᶜāmil ehl-i ᶜilm idi" diyû meẕkûrdur ve feżāili münderic baᶜżı resāil-i maḳbûlesi ile meşhûrdur.

Mevlānā Muḥammed bin Ḳutbeddīn İznīḳī: Monlā Fenārī'den ᶜilm-i ẓāhiri taḥṣīl itdikden soñra ṣûfiyyûn ṭarīḳına sülûk idüb, ᶜilm-i ṭarīḳat ve ḥaḳīḳati tekmīl eylemişdir. Baᶜdehû Şeyḫ Ṣadreddīn Konevī'niñ Miftāḥu'l-Ġayb nām kitābını şerḥ itmişdir.

Mevlānā Fethullāh Şirvānī: ᶜUlûm-ı ᶜakliyye ve nakliyyeyi Seyyid Şerīf'den ve ᶜulûm-ı riyāziyyeyi Semerkand'da iken Kādī-zāde-i Rûmī'den tahsīl itdükden sonra Rûm'a gelüb, Kastamonı'da temekkün idüb, hākimi İsmāᶜīl Beğ'iñ küllī riᶜāyetine mukārin olmuşdur. Şerh-i Mevākıf'ıñ İlāhiyāt'ına hāşiyesi ve Çağmīnī Şerhi'ne ve Mevākıf'ıñ evāyiline taᶜlīkaları vardır.

Mevlānā Şücāᶜaddīn İlyās ki, **Müfred Şücāᶜ** dimekle meşhûr ve yine Şeyh-i Üsküb lakabiyle meşhûrdur: Kırk sene Üsküb'iñ medrese ve İshākiyye'sine müderris olmuşdur. Müstecābü'd-daᶜve, tārik-i riyāset-i dünyeviyye ve ehl-i fażl ᶜazīz imiş.

Mevlānā İlyās Hanefī: ᶜİlm-i zāhir ve bātında behre-mend ve ᶜulûm-i ᶜakliyye ve nakliyye ile ercümend bir ehl-i ᶜilm imiş.

Mevlānā Süleymān Çelebī: Sultān Murād-ı zī-şāna vezīr olan Halīl Paşa'nıñ oğlıdır. Babası vezīr iken kendüsi kādī-ᶜasker olmuşdur. Menākıb-ı celīle ve fezāil-i hamīdesi, ol ᶜaşrıñ ᶜülemāsı mā-beyninde mezkûr imiş.

VE MİNE'l-MEŞÂYİH Fİ ᶜAŞRİH

Meczûb-ı ᶜāşık-ı matlûb, Akbıyık nām ᶜazīz: Şeyh Hacı Bayrām hulefāsından ve musāhiblerinden iken halvet esnāsında kendüye dünyā tenaᶜᶜumı ᶜarż olundı. Şeyhi her çend ki, "Cīfe-i dünyāya māil olma!" (b92) diyû nasīhat itdi, mukayyed olmadı. "**ed-Dünyā mezraᶜatü'l-āhireh**" hadīsini temessük idindi. Âhir-i kār, "**Hāzā firāku beynī ve beynik**"[1] diyû savmaᶜasından redd itdi. ᶜAzīz-i mezbûr çıkub, giderken kapunıñ üst eşiğine tokunub, tācı başından düşdi. Fehm eyledi ki, şeyhi cānibinden redd olduğına bināen artık müddet-i ᶜömrinde başına tāc ve āhar kisve giymedi. Ser-berehnelikle ᶜömri geçdi. Tāc yerine mûy-i jülīdeye kanāᶜat itdi. Baᶜdehû bir oğlı dahī vücûda geldi. Ol dahī ᶜömrinde tāc u külāh giymedi. Ammā Şeyh Akbıyığ'a dünyā bir vechile el virdi ki, akçe ve altun, savmaᶜasında pāy-māl olurdı. Aslā hıfzına ve hisāb rağbetine mültefit olmazdı. Burûsa'da bir vāsiᶜ evler yapmışidi. Âyende vü revendeye niᶜmeti mebzûl sāhib-i kerāmāt ve mazhar-ı hārik-ı ᶜādāt bir ᶜazīz idi ve gāhī Mevlānā ᶜAlāeddīn ᶜArabī'den ol ser-berehnelikle telemmüze tālib idi. Ve Şeyh-i ᶜÂrif Bi'llāh, münzevī ᶜani'l-halk ve mütevekkil ᶜala'llāh ve mazhar-ı kerāmāt-ı hāriku'l-ᶜāde ve Burûsa'da medfûndur. Ekser-i evkātda şükri, dacretine ğālib idi.

Şeyh Muhammed eş-Şehīr bi-Yazıcı-zāde: Bunlar da Şeyh Hacı Bayrām hulefāsından olub, cihād u ğazāya rāğıb, Gelibolı'da temekkün itmişler ve Muhammediyye nām kitāb-ı latīfi **(83a²)** ol şehriñ sāhil-i deryāsında teᵓlīf itmişler. el-Hakk, bir kitābdır ki, kadrini bilen sofiyyûna, her nazmı bir gevher-i nā-yābdır. Cāmiᶜ-i lügāt-i ᶜacībe ve müstecmiᶜ-i ahvāl-i ğarībe, mebde-i ᶜālemden vefāt-ı Seyyid-i Benī Âdem'e gelince yazmışlardır. Maᶜārif-i İlāhiyye'sine ve makāmāt-ı nā-mütenāhīye mezāyāsını ol manzûmede göstermişlerdir. Hattā esnā-i teᵓlīfde Hażret-i Hızır'la musāhabetleri, baᶜżı müşkilāta anlardan meşveretle mübāşeretleri meşhûr oldukdan

1) Kurᵓān-ı Kerīm, XVIII (Kehf sûresi), 78.

mā-ᶜadā, kendülere ol ḳadar sûziş-i ᶜışḳ-ı Rabbānī ve ḥarāret-i muḥabbet-i Yezdānī mevcûd imiş ki, ol kitābı teʾlīf iderken bir maḥalle gelürler ki, "**Âh**!" lafẓını yazarlar ve derdile bir kerre āh iderler, muḳteżā-yı ḥāle muvāfıḳ, ol varak sûz-i āhlarından yanar, kenār-ı saḥīfeyi āteş-i fürûzān iḥrāḳ ider. Bi'l-fiᶜl mevcûd ve kendü ḫaṭlariyle meşhûr olan Muḥammediyye'de bu ḥālet maᶜlûm u meʾşûrdur, ḥattā bu ḥaḳīre de manẓûrdur.

Ḥikāyet iderler ki, şeyḫ-i mezbûr, faḳr u fāḳa ile meşhûr olub, evlād-ı ṣıġāriyle maᶜīşeti tamām-ı mużāyaḳa üzre iken, eyyām-ı ṣıyāmdan bir günde ḫātûnı, oğlancıkları ile ḥammāma gider ve bir çölmeğe bir miḳdār etceğiz koyub, "Ben gelince görüñ" diyû şeyḫa işāret ider. Tā ki, geldükde bir miḳdār birinc katalar, aḫşām oldukda ṣıyāmı ol şorba ile sıyub, cānlarına cān katalar. Baᶜde zamān, bir sāil, "**Şeyʾen li'llāh**!" eydür, ᶜazīziñ kapusından içerü çölmeğe toğrı nigāh eyler. Eğerçi ki, zād u zevād-ı eṭfāl ol çölmeğe münḥaṣır idi ve illā şeyḫiñ maṭbaḫ-ı tevekkülinde, niᶜmet-i mütenevviᶜası vāfir idi, āña bināen sāiliñ nā-murād gitmesine rıżā virmeyüb, çölmeğini yaḫnisiyle eline virirler ve "Bu gice evlādımıñ ḥāli nice olur?" dimezler. Sāiliñ riᶜāyet-i ḫāṭırını her cihetle evlā görirler. Vaḳtā ki, ḫātûnı ḥammāmdan gelüb, çölmeği tecessüs ider, ᶜazīz daḫī sāiliñ gelmesini ve çölmeği görmesini, āḫir kendiniñ ᶜaṭıyyesini bir bir söyler. Lākin nāḳısu'l-ᶜaḳl olan (b92) ḫātûn, kemāl-i ḥiddetle ḍacret-nümûn olub, "Be hey ẓālim, ya bu oğlancıklar bu gice ne yirler? Tutalım ki, biz ṣabr itmişiz, anlar nice ṣabr iderler?" diyû ᶜitāb-ı tāmmı ṣudûr bulur ve ol hengāme eşnāsında, şeb-hengām daḫī ẓuhûr ider. Ḫātûn ve eṭfāl, ᶜazīziñ bu ḥāline āzorde-ḫāṭır kalurlar. Şeyḫ

görür ki, olmaz, teveccüh-i tāmmile ṣavmaᶜasına girüb, ᶜiyāline nafaḳa recāsına, Cenāb-ı Rezzāḳ'a teveccüh kılur. Bu eşnāda der-ḥāl kapuyı döğerler. Kemāl-i istiᶜcālle bir kaç kerre daḳḳ iderler. Ḫātûn daḫī şeyḫa ḫaber idüb, yaᶜnī ki, "Kapuyı var, gör" diyû söyler. Fe-ammā şeyḫ-i nām-dār, ıẓhār-ı ıṣrār idüb, "İstediğiñ niᶜmet-i bī-şümār ve Cenāb-ı Rezzāḳ'dan ṭalebile şerm-sār oldığım aṭᶜime-i bisyārdır ki, geldi, yetdi. Nefs-i bī-ṣabrıñıñ āzordeliği bizi ḥicāba düşürüb, incitdi" diyû buyurur. Fi'l-vāḳiᶜ çıkar, görür ki, tamām on cins ṭaᶜām, her biri leẕīẕ ü şīrīn-kām. Meğer ki, ol gice ḳāḍī-i şehr yanına Cenāb-ı Pādişāhī'den bir çavuş gelmiş. Sofra gelicek zamānda ḳāḍīdan ᶜazīzi sormuş. Fe-ammā ḳāḍī-i cāhil, ᶜazīziñ kerāmātından ġāfil olmağla, ḥāşā "Ol maḳûle mürāyīniñ nesin öğersiñ ve āñıñ ẕātında bir ḥālet mi var kıyās idersiñ?" diyû ṭaᶜna başlamış. Çavuş-ı mezbûr müʾmin ve muᶜtaḳid ve meʾşûr olmağla, ḳādīniñ bu kelāmından incinib ve "Ol ᶜazīz ile bu ḥaḳīr bir şehrde olam ve anlar bu ṭaᶜāmdan tenāvül itmedin ben tenāvül idem. Vallāhi muḥāldir" diyû vāfir and içer. ᶜAzīziñ ol meclise daᶜvetini elbette teraḳḳub ider. Lākin gelmeyeceğini bilürler. Yaᶜnī ki, leyle-i rûzede ṣavmaᶜa terkini itmeyeceğini idrāk kılurlar. Aṭᶜime-i nefīseden on ṣaḥan ṭaᶜām gönderürler. Hem ᶜazīziñ duᶜāsı ḳabûl olmuş olur ve hem "**Men cāe bi'l-ḥaseneti fe-lehû ᶜaşru emşālihā**"[1] sırr-ı şerīfini ᶜayān iderler. Bir çölmek şorbaya on kab ṭaᶜām mükāfāt idüği nükte ẓāhir olur. **(83b)** Ve bi'l-cümle kerāmātına nihāyet yokdur. Ve Fuṣûṣ-ı Celiyye-i ᶜArabiyye'ye şerḥ-i laṭīfleri vardır ki, Şeyḫ'iñ ᶜilm-i ẓāhirdeki fazlına şāhid ve tanıkdır.

1) Kurʾān-ı Kerīm, VI (Enᶜām), 160.

Şeyḫ Aḥmed bin Kâtib: ᶜAzîz-i mûmā ileyhiñ karındāşıdır. Aḥmed-i Bî-cān dimekle meşhûr ve "Kitāb-ı Envāru'l-ᶜÂşıḳîn bunlarıñ müellefidir" diyû meẕkûrdur. Menḳûldür ki, evāyil-i ḥālleri, ᶜîş ü ᶜişret ve şürb-i müdāma müdāvemet üzre olmağla, bir gün ᶜazîze didiler ki, "Siziñ bunca eşeriñiz olub, rûz-ı Ḳıyāmet'e dek ḫayr-duᶜāñıza bāᶜişdir. Bende ise bu maḳûle biżāᶜat ve teᵓlîfe ḳādir olacakleyin sermāye yokdur" diyû söyler. Şeyḫ daḫî teraḥḥum buyurur, Kitāb-ı Envār'ı anlarıñ nāmına teᵓlîf kılur ve kendülerin dest-i tevbe ile irşād ider, az zamān geçmedin sālik-i rāh-ı reşād eyler. Ve ᶜazîzān-ı mezbûrānıñ babaları, Kātib Ṣalāḥaddîn'dir ki, ᶜulûm-ı nücûmda yed-i ṭûlāsı ve ḥavādiş-i zemîn ü āsumāna müteᶜalliḳ Melḥame-i manẓûme-i kübrāsı vardır. Menşe-i mevlidleri Ankara yāḫud velāyet-i Rûm'ıñ ḳaṣabātından biri olmak iḥtimāldir. Bu ẕikr olunan rivāyāt, sükkān-ı Gelibolı ḳudemāsından ᶜanᶜane ile meşhûr olan ḥālātı ve ile'l-ân mā-beynlerinde naḳl olunan ḥikāyātdır. -**Ṭayyeba'llāhu şerāhum**-

Biri daḫî **Şeyḫ Muṣliḥiddîn**'dir ki, **İmām-ı Debbāġîn** dimekle meşhûrdur. Dāimü'l-istiġrāḳ, serdār-ı zümre-i ᶜuşşāḳ olub, gicede yüz rekᶜat nāfile namāz kılması ve her iki rekᶜatde (b93) bir tecdîd-i vużû eylemesi, beyne'ṣ-ṣulehā meşhûrdur. Ḥaḳḳā bir ᶜibādetdir ki, ekşer-i ᶜābidîne ġayri maḳdûrdur. Kendüler Edirne'de vefāt eylemişler, mezār-ı şerîfi anda vāḳiᶜdir. Ḥattā meẓann-ı icābet-i duᶜā olan mevāḳıfdan idüği şāyiᶜdir.

Şeyḫ Pîrî Ḫalîfe ki, Ḥamîdî'dir. Fażl u kemālāt ve ḫārıḳ-ı ᶜādāt-ı kerāmāt ile zümre-i zühhādıñ saᶜîdidir. Şeyḫ ᶜAbdullaṭîf Maḳdisî'den beyᶜat itmişdir.

Şeyḫ Tāceddîn bin İbrāhîm bin Yaḫşî Faḳîh: Manavgat'lıdır. ᶜİlm-i ẓāhiri taḥṣîlden soñra, ᶜAbdullaṭîf Maḳdisî ḫizmetine varub, aḥvāl ṭarîḳını daḫî tekmîl itmişdir. Menḳûldür ki, bir defᶜa ṣûfîleri şeyḫ-i mezbûrı sürdiler. Baᶜde zamān Keşîş Ṭağı'nda bir ḫālî yerde ᶜibādet üzere oldılar. Soñra Ḫoca Rüstem nām muḥibbi ol maḥalle ḥucurāt yapdı. Yaᶜnî ki, āña riᶜāyeten iḥyā eyledi.

Şeyḫ Ḥasan Ḫoca: Karasi vilāyetindendir. Emîr Sulṭān Ḥażretleri'ne muḳārenet ve defeᶜātle muṣāḥabet eyledikden soñra Ḥażret'iñ vefātı ḳarîb olmuş, "Yeriñize kimi taᶜyîn idersiz?" diyû aḥibbāsı istiḫbār kılmış. Seyyid Ḥażretleri, "Biz bu maṣlaḥatı falān yerdeki falān meczûba ḥavāle eyledik" dimişler. Ve baᶜde vefāt ol meczûba ki varmışlar, celāli zamānına rāst gelmiş iken, ne ḥāl ise ibrām eylemişler. "Şeyḫ Muḥammed Buḫārî'niñ size vaṣiyyetidir" diyû iḳdām idüb, "Vaẓîfeleri kimiñ olsuñ?" diyû istifhām eylemişler. Anlar daḫî, "ᶜArş'a naẓar eyleñ, ḫalîfe kim idüğini biliñ" diyû semā cānibine işāret itdükde, hemān-geh naẓar kılurlar, ᶜArş-ı İlāhî'yi görürler. Ol maḥalde Ḫoca Ḥasan'ı Emîr Sulṭān'ıñ karşusında turur görüb, ḫalîfesi ol idüğini bilürler.

Şeyḫ Velî Şemseddîn: Ḫoca Ḥasan ḫulefāsından taḳıyy-i zāhid ve naḳıyy-i ᶜābid, ḫuṣûṣā muḥaddiş ve müfessir ve ekşer-i

fünûnı taḥḳīḳa ḳādir ᶜazīzdir. -**Ḳaddesa'llāhu merāḳıdehum ve yessera ᶜan icmāli maḳāṣıdihim**-

VE EMME'ş-ŞUᶜARÂ' VE FUṢAḤÂ DER ZAMÂN-ı SULṬÂN MURÂD ḪÂN-ı ŞÂNİDİR

Monlā Ḫākī: Kastamonı'dandır. Âl-i İsfendiyār'dan Emīr İsmāᶜīl zamānında gelüb, ehl-i cihād maḳûlesi iken ḥüsn-i terbiyeleri ile iksīr-i ġınāya vāṣıl olmuşdur. Yaᶜnī ki, ḫākīliği muḳarrer iken cevher-i mükerrem gibi beyne'l-ümerā maḳbûl tutulmuşdur. Eğerçi anlarıñ zamān-ı devletinde Dīvān'ı meşhûr olmuş, baᶜdehû ol vilāyetler, selāṭīn-i Âl-i ᶜOṣmān taṣarrufına düşüb, mezbûrdan efṣaḥ şāᶜirler ẓuhûra gelmeğin ebyāt u eşᶜārı unudulmuş, gitmiş. Ṣanᶜat-ı Tecnīs-(**84a**)nāme'de bu maṭlaᶜ ānıñdır:

Matlaᶜ:

Ey murād-ı mü'min ü tersā, muᶜīn-i merd ü zen,
Ḳudretiñdir taşı geh mercān u geh mermer düzen.

Ol ᶜaṣrıñ vüzerāsından birine ḳaṣīde sunub, cāizeye vāṣıl olmadıkda, bu ḳıṭᶜayı dimişdir.

Ḳıṭᶜa:

Kerem ehli maḳāmıdır bu ṣadr,
Bu ululuk yā bī-seḫā nice olur?

Gel beğim, sen vezāretiñ baña vir,
Beni medḥ eyle gör ᶜaṭā nice olur.

ᶜAṭāyī: Vüzerādan merḥûm Ḥacı ᶜİvaż Paşa'nıñ oğlıdır. Babası vefāt itdikde, ehl-i kemāl, ṣāḥib-i ḥüsn ü cemāl bir ḫûb-rûy-i melek-ḫiṣāl olmağın, merḥûm Sulṭān Murād, ḥarem-i muḥteremi ḫiẕmetine almak murād idinür. Yaᶜnī ki, genc-i ḥüsn ü melāḥati (b93) şuᶜbān-ḫaṣlet olan maḥbûb dostlar taṣarrufına düşmekden sakınur. Fe-ammā civān-ı bī-hemtā beyne'n-nās içerü alınmak töhmetine rıżā virmez. ᶜAṭāliği güç olunmak mażmûnına muḫālif didüğini bilmez. Ol vażᶜ-ı Şāhāne'niñ defᶜi recāsına bir tāze ġazel gönderir. Maḳṭaᶜına bu edā-yı nā-mülāyimle feyż virir.

Naẓm:

ᶜAdline sığınur idi ẓulm-i zamāneden,
Şimdi ᶜAṭāyī'ye güci Sulṭān ider dirīġ.

Neṣr: Ġālibā ol ġazelle kendüyi ṭaleb ve viṣāline ᶜarż-ı şûr u şeġab ber-ṭaraf olmadıkda tekrār bu beytle müẕeyyel bir küşādece ġazel getürür. Yaᶜnī ki, siyāsete ḳāil olmasını, ol riyāsete ḳābil olmaması muşarraḥ beyān kılur.

Naẓm:

Ol cānı, yā cihānı ḳabûl it didim dile,
Cān terkin eylerin didi, cān bir, cihān iki.

Neṣr: Maᶜlûm oldı ki, Necātī merḥûm bu zemīni bulmada muḫteriᶜ değilmiş. Niteki, Aḥmed Paşa Güneş Ḳaṣīdesi'ni bunlarıñ naẓmını tetebbuᶜla söylemiş.

Naẓm:

Baḥr-i gamda görmedi mihrinden akan göz yaşın,
Pes neden dermiş ᶜAṭāyī, oldı der-be-der güneş.

Bu iki maṭlaᶜ daḫī ᶜAtāyī'niñ eşᶜār-ı pesendīdesindendir.

Naẓm:

Zāhid, ìḫlāṣla gel, secde kıl işbu ṣaneme,
Var riyā ile heves kılma ṭavāf-ı Ḥarem'e.

Ve Lehû:

Zülfi düşürür bir kılla sünbüli bende,
Lüᵓlüyi kılur ḫorde ile dişleri bende.

Neṣr: Mevlānā Lüṭfī[1], bunları nāẓım-ı Mevlûd-i Nebī olan Süleymān Çelebī'niñ küçük birāderidir, dimişdir, ḥālen büyük ḫaṭā eylemişdir. Zīrā ki, anlar Sulṭān Murād-ı Ḳadīm devrindedir. Mābeyndeki sinīn-i müteᶜaddideye tevfīḳı mümkin değildir.

Faḫḫārī: Gāh Âl-i ᶜOṣmān medāyiḥın idüb, cevāyiz-i seniyyelerini alurmuş ve gāh evlād-ı Karamān evṣāfın kılub, iltifātlarına maẓhar olurmuş. Ammā ġāyetle pür-gûy olub, her nesne kim, ᶜālem-i milkde vardır, ᶜālem-i ülfde bulmağa muḳayyed olurmuş. Âña bināen İlāhiyyāt'a müteᶜalliḳ meṣnevīlerine ḥadd ü ġāyet yoğimiş.

1) Matbû nüsha, 5/239'da "Latīfī" şeklindedir.

Min Naẓmihī:

Meğer bir ḫāne-i maᶜmûrı ᶜāḳıl,
Kılubdur cism-i insāna mümāṣil.

Müşābihdir dimāğa gurfe-i dār,
Daḫī dehlīzdir ḫulkûm ey yār.

Derānıñ yine ağzıdır müretteb,
İki kanat kapusıdır iki leb.

Eviñ saḳfın başa beñzetdi üstād,
Yüzine sor didi ehl-i bünyād.

Meğer gözlerdürür ol evde manẓar,
Ki, olur ten ḫānesi ānuñ münevver.

Ḫudā ḫalk eyleyübdür Levḥ-i Maḥfûẓ,
Göñül var ādemīde Ḥaḳḳ'a melḥûẓ.

Ḳalem yaratdı Yaradan cihānı,
Beşerde lehce-dār kılur beyānı.

Mümāṣil isteseñ dār-ı cihāna,
Naẓar kıl, ẓāt-ı insānda cenāna.

Eşheru'l-ᶜUşşāḳ Seyyid Nesīmī: Vilāyet-i Türkmān'da ẓuhûr eyleyen sādātdan ve nesāyim-i ᶜışḳ-ı İlāhī ile ẕātı deryāsı cûş u ḫurûş eyleyen vālihīn-i ẓevi's-saᶜādātdandır. Iṣṭılāḥāt-ı meşāyıḫda ḳurb-ı ferāyiż ıṭlāḳ olunan berzaḫa uğramışlar, Ḥüseyn bin Manṣûr-ı Ḥallāc'la hem-şürb bulunub, ifşā-yı rāz kılmışlar. Fe-lā-cerem, ol cürm-i ẓāhiri, bi-ḥasebi'ş-şerᶜ ifnā-yı vücûd itmelerine bāᶜiṣ oldı.

Ya'nī ki, emānet-i esrār-ı kudsiyyede olmadıkları, ḫuṣûṣ-ı manṣûṣ-ı ᶜālem-i milkden şahādete yetmelerine sebeb-i ḥādiṣ oldı. Fażlullāh Ḥurûfī ki, vāḳıf-ı esrār-ı ḥurûf olan evliyā-yı güzīniñ meẕāhib-i şerīfelerini fehm itmedi, ṭarīḳ-ı inḥirāfa meyelānla **(84b)** ıẓhār-ı ilḥād idüb, ser-menzil-i ḥaḳīḳate yetmedi, anlarıñ ḥurûfī iᶜtibār itdükleri ṣunûf-ı (b94) nīrānī-ẓurûfı ẓāhirine ḥaml idüb, her bir ḥarfiñ şebīhini levḥ-i beşere-i insāniyyede bulmuş, zuᶜm-ı fāsidince aḥkām-ı şerᶜiyyeye medār olan Muṣḥaf-ı Şerīf'i ol yüzden taᶜbīr u temṣīl itmekle ḍalālete düşmüş. Mezbûr Nesīmī daḫī ol ṭarīḳ-ı çālākı ve ol meslek-i bī-tevfīḳıñ sālik-i bī-pāki olmağın, ᶜülemā-i Ḥaleb, ḳatline fetvā virdiler. Nefs-i Ḥaleb'de derisini yüzüb, siyāsetle helāk itdiler. Menḳûldür ki, ḳatline fetvā virüb, ol ᶜaṣrda şeyḫülislām olan ḳudve-i enām, mezbûrıñ izālesini lāzım idinüb, mübālağasını iᶜlām idüb, "Kendüsi ve ḳanı murdārdır. Her kangı ᶜużva bir ḳatresi tokunsa, elbette ḳaṭᶜı vācib ve sezā-vārdır" diyû ellerini salarak tafṣīl iderken, seyyidiñ bir ḳaṭre ḳanı sıçrar, müftīniñ engüşt-i miyānesini muḥannā ider. Fe-lā-cerem, baᶜżı mutaṣavvıfînden bir pīr-i pīş-ḳadem, "Fetvāñız mûcebince siziñ parmağıñızı kesmek lāzım geldi" dimiş. Müftī ise, "Ben temṣīl iderken iṣābet eyledi. Şerᶜan nesne lāzım gelmez" diyû cevāb virmiş. Seyyid ki, meydān-ı siyāsetde bu ḥāli görür, bedīhe bu beyti söyleyüb, müftī kendü ḥükminden ibā itdüğini işāᶜat kılur.

Min Naẓmihī:

Zāhidiñ yek parmağın kesseñ döner Ḥaḳḳ'dan kaçar,
Gör bu miskīn ᶜāşıḳı, ser-pā soyarlar, ağlamaz.

Neşr: Monlā Laṭīfī ḳavlince ismi, ᶜİmādeddīn'dir. Bağdād vilāyetinde Nesīm nām ḳaryeden olmağla Nesīmī maḫlaṣ idinmişdir. Ḥālā ki, bu ḳavl, Türkmān ṭāifesinden olmasını münāfī değildir.

Bu daḫī menḳûldür ki, Kemāl Ümmī ile seyyid-i müşārun ileyh, Sulṭān Şücāᶜ tekyesine gelmişler. Baba Sulṭān'ıñ icāzeti yoğiken fużûlī bir koçını boğazlayub, ḫora geçirmek ḳaṣdın itdiler. Bunlar ol kebşüñ derisin yüzerken Babā-yı mezbûr çıkagelür. Bilā-ruḫṣat böyle küstaḫlıklarına āzorde-ḫāṭır olub, cemāl celāle mübeddel oldığı ḥālde Nesīmī'niñ öñine bir ustura kor, Kemālᶜiñ naẓarına bir kemend ᶜarża kılur. Dār-ı cihānda anlarıñ derisi yüzilüb, siyāset kılınmağı, bunlar Manṣûr gibi ber-dār olunmaklığı ol remz ile işāret buyurur.

Lākin Şeyḫ Şiblī, Monlā Laṭīfī'niñ bir ḳavli ve "Sulṭān Murād ᶜaṣrında Rûm'a geldi" dimesi cāizdir. Lākin "Şeyḫ Şiblī mürīdlerinden iken terk idüb, Fażlullāh-ı Ḥurûfī'ye irādet getürdi" didüğiniñ ṣıḥḥati ğayri bārizdir. Zīrā ki, Şeyḫ Şiblī ile Nasīmī'niñ ẓuhûrı mā-beyni nice yüz sāle ḳarībdir. Murād, "Şiblī ṭarīḳında iken rû-gerdān oldı" dimek ise, min vechin teᵓvīl ve taḳrībdir. Ve bi'l-cümle ḥaṣb-i ḥāline Ḫudā'sı vāḳıfdır. Ehl-i şerᶜ olanlar "**Ve naḥnu naḥküm bi'ẓ-ẓāhir, va'llāhu aᶜlem bi's-serāir**" ḥücceti ile iᶜmāle munṣarıfdır. Evvelā Türkī şiᶜre şöhret viren seyyid-i mezbûrdır. ᶜArabī ve Fārisī eşᶜārı daḫī mevfûrdur. Ḥattā müretteb Fārisī Dīvān 'ını bu ḥaḳīr gördüm. Tevḥīd ve naᶜt-ı şerīf-i Nebevī'de aᶜlā ğazellerini gözden geçürdim. Ve didüği vāridātındandır.

Nazm-ı Fârisî:

Ṭālib-i Tevḥîd-rā bāyed ḳadem bûlā-zeden,
Baᶜd ez-ān der ᶜālem-i vaḥdet dem-i illā zeden.

Reng ü bûyî ez ḥaḳîḳat ger be-dest āverdeî,
Çün gül-i ṣad-berg bāyed ḫayme ber ṣaḥrā zeden.

Ey Nesîmî, bā-muḳallid sırr-ı Ḥaḳḳ żāyiᶜ me-kun,
Ez tecellî-dem çe ḥāṣıl pîş-i nā-bînā zeden.

Neşr: Ve yine eşᶜār-ı ḥaḳîḳat-şiᶜārından,

Ve Lehû:

Rûşen-est (b94) *în ve rāst mî-gûyed,*
Ân ki, meh-rûy-i mā-st mî-gûyed.

Sünbüleş goft: Melik Ḥasan tü-rā-st,
Kec nişeste est, rāst mî-gûyed.

Neşr: Bolay ki, bu iki beyt şâhid-i ḥallāli ola. Maḥfil-i Şerᶜ-i Şerîf'de eğri oturub, toğrı söyleyenlerden idüği, ᶜinda'llāh muḥaḳḳaḳ bola. Zîrā ki, Menāḳıbü'l-Vāṣılîn nām kitābda "Nesîmî, Ḥurûfî değildir. Nihāyet ol ᶜilmiñ rumûzından ḫaber-dār idi" diyû yazılmışdır. Ḥālā ki, Mevlānā ᶜÂşıḳ sitem-ẓarîflik vādîsine muvāfıḳ kelimātla Seyyid-i müşārun ileyhi taḥḳîr eylemiş. Ḥaḳḳındaki sırr-ı mestûr **(85a)** ḥaṣb-i ḥāl-i Manṣûr gibi meskûtün ᶜanh-i ekşer-i cumhûr iken, şemᶜ gibi ortaya atılmış, kendüsi sādātdan iken, ḥaḳḳ-ı ḳarābet-i nesebiyyeyi riᶜāyet itmeyüb, diline geleni taḥrîr kılmış. Bu daḫî Türkî eşᶜārındandır ki, iştihārına bināen bu miḳdār ile iktifā kılındı.

Ve Lehû:

Gelgil ki, kapdı şevḳ-i cemāliñ ḳarārımı,
Fāş eyledi firāḳ-ı ruḫıñ ḥāl-i zārımı.

Yā Rabb, zamāne ḫalḳına ben neyledim ᶜaceb,
Benden cefā vü cevrile ayırdı yārimi?

Yakmış firāḳıñ ey gül-i ḫandān, içinde nār,
Gelgil söyündür āb-ı viṣāliñle nārımı.

Ey Lāt'a tapucı seni ᶜayb itmezem, neden,
Kim, görmemişsiñ ol ṣanem-i gül-ᶜiẕārımı.

Zülf ü kaşıñ şümārını gel sor Nesîmî'den,
Tā sen ḥisābını bilesiñ, ben şümārını.

Ve Lehû:

Düşürmiş ġabrîn zülfüñ humāyûn gölgesin āye,
Taᶜāla'llāh, zihî sünbül, Taᶜāla'llāh, zihî sāye.

Şāh Ḫandān: Nesîmî'niñ karındāşıdır ki, Jülîde-mûy laḳabı ile meşhûr, sālik-i vāṣıl nāmına bir ᶜāşıḳ-ı maḫrûr idi. Birāderiniñ keşf-i esrār itdüğinden ḫaber-dār oldukda,

Naẓm:

Gel bu sırrı kimseye fāş eyleme,
Ḫᵛān-ı ḫāṣṣı ᶜāṣiye āş eyleme.

Neşr: beytini yazub, göndermiş. Yaᶜnî ki, pend ü naṣîḥat semtine sülûk itmiş. Seyyid-i mesfûr daḫî bu ebyātı yazub, göndermiş. İḫtiyār elinde değil idüğini işāret kılmış.

Min Naẓmihī:

Deryā-yı muḥīṭ cûşe geldi,
Kevnile mekān ḫurûşe geldi.

Sırr-ı ezel oldı āşikārā,
ᶜÂşıḳ nice eylesüñ mudārā?

Bir köy arası Ḥaḳḳ oldı muṭlaḳ,
*Söyler def ü çeng ü nāy "**Ene'l-Ḥaḳḳ**".*

Kemāl Ümmī: Mezbûr, vilāyet-i Karamān'da Lārende dimekle meşhûr olan ḳaṣabadandır. Vilāyet-i ᶜAcem'i seyāḥat itmiş, vāṣılīnden çok ᶜazīzler ḫidmetine yetmiş. Baᶜżılar ḳavlince bu daḫī keşf-i esrār itmekle ber-dār kılınmış. Ebyātı dervīşāne, naẓm-ı vāridātı babayāne bir sālik imiş. Ekṣer-i kelimātı, ᶜālemiñ ḥudûṣ ve fenāsına müteᶜalliḳ olan ḥālātla vārid olmuşdur. Bu ebyāt daḫī anlardandır.

Naẓm:

Bu ḫān içre nice Ḫān kondı göçdi,
Bu taḫta nice sulṭān kondı göçdi.

Kamûsı ağlayurak geldi gitdi,
Eyit, kangısı ḫandān kondı göçdi?

Bulmadı ecel zehrine tiryāk,
Bu şehre nice Loḳmān kondı göçdi.

Hümāmī: İzniḳ nām ḳaṣabadan peydā olmuş, yaᶜnī ki, o devrde vezīr olan Ḫalīl Paşa nāmına Sī-nāme nām risāleyi Türkī'ye terceme kılmış. Yaᶜnī ki, otuz nāme ki, her biri lisān-ı ᶜāşıḳdan maᶜşûḳa

yazılmış ve zamān-ı hicrān ve firāḳdaki şedāyidi bildirüb, zülāl-i viṣāle ārzûsın beyān kılmış, meyān-ı ṭālib ü maṭlûbda cārī olan muᶜāmelātı naẓma koyub, müeṣṣir kelimātla bildirmiş. Ol cümleden biri, ṭarz-ı meṣnevīde bu mektûb-ı manẓûmdur ki, naḳl olundı.

Nāme-i (b95)Manẓûme:

Dilā, ey serv-ḳadd ü rāst-peyker,
Mübārek-ṭalᶜat u ferḫunde-aḫter.

Yanāğı lāle-i bāğ-ı leṭāfet,
ᶜİẕārı verd-i gül-zār-ı ṭarāvet.

Yedi iḳlīm-i ḥüsniñ şehriyārı,
Tokuz meydān-ı çarḫıñ şeh-süvārı.

Selāmī der-nesīm-i sünbül ü gül,
Selāmī-çün nevā-yı sāz-ı bülbül.

Peyām-ı pür-firāḳ-ı derd ü ḥasret,
Ki, andan feyż alur mihr u muḥabbet.

Görelden ḥüsniñi nûr-ı başarda,
Esīriñ oldı göñlüm bir naẓarda.

Neṣr: Mezbûr ol ᶜaṣrdaki üstādān-ı ᶜAcem revişine taḳlīd ile bir muṣannaᶜ ḳaṣīde daḫī naẓm itmiş. Ḥaḳḳā ki, zamānına göre tamām Süleymān'lık şīvesini göstermiş.

Min Naẓmihī:

Ey Sikender-der, Süleymān-saṭvet ü Dārāb-dār,
Vey Ġażanfer-fer, Nerīmān-rütbet ü miḥrāb-vār.

Râyetiñ şu'bânı katıñda olur Tîmûr mûr,
Medhinüñ ġayri şi'ārında olur eş'ār 'ār.

Neşr: Ve bi'l-cümle mezbûr, zamānına göre eyû şā'ir idi.

(85b) **Mevlānā Şīrāzī:** Aṣḥāb-ı ṭab'dan bir sāde-gûy şā'irdir. Ġālibā bu da Sulṭān Murād zamānında ẓāhirdir. Gülşen-i Rāz adlu bir manẓûm kitābcıġı vardır. Taṣavvuf'a müte'allik ebyātla pesend ü taḥsīn olunmaġa sezā-vārdır ve bu şi'r ānıñ güftārındandır.

Naẓm:

'İẓārında ḫaṭṭı mektûb-ı cāndır,
Muḥabbet-nāme-i āḫir zamāndır.

Bu beytiñgölgesi düşdiği yerler,
Kamû uçdan uca serv-i revāndır.

Mevlānā Şemsī: Bu daḫī Şehriyār-ı maġfûrun leh 'aṣrındaki şu'arādandır. Ḫuṣûṣā ser-vaḳt-i ḫāṣṣlarına dāḫil olmuşdur. Ḥattā ol ḫizmetde ifnā-yı vücûd itmişdir. Bu ebyāt, ānıñ vāridātındandır.

Min Naẓmihī:

Ey aġa, sinīn 'ışḳa nişān, derd 'āşıḳın burhānıdır,
Kāfir dimeñ 'āşıḳlara, 'ışḳ anlarıñ īmānıdır.

Mevlānā Ḥasan: Bu daḫī ol Şehriyār'ıñ nüdemāsından ve cevāiz-i seniyyesine gāh u bī-gāh dest-res bolan şu'arāsındandır.

Min Naẓmihī:

Bugün ey dil, nigāra hem-demsiñ,
Ḥamdü lillāh ki, şād u ḫürremsiñ.

Monlā Ṣafī: Bursavīdir. Üstād-ı naḳḳāş olmaġın ekşer-i ḫayālātı bārīk ü ma'nevīdir. Ekşer-i evḳātda ol Şehriyār-ı ḥamīde-ṣıfāt kendüyi maẓhar-ı iltifāt buyurmaġın, "Küfr söyledi" diyû isnādla ḥabs itdirdiler. Kimi şāhid ve kimi müştekī olub, ḳatline sa'y-i mevfûr itdiler. Lākin Şā'ir Aḥmed Paşa'nıñ babası Mevlānā Veliyyüddīn, Ḳāḍī-'asker'e sulṭān-ı dīn olub, Monlā Ṣafī kendüye bu ḳaṣīde ile 'arż-ı ḥāl itmeğin maḥbesden ıṭlāḳ olundı. Lākin nāzik-mizāc oldıġı eclden cefā-yı ḥabs ü zindān, giriftār-ı derdī vü bī-dermān olmasına sebeb oldı. Kurtuldukdan soñra çokluk mu'ammer olmadı, öldi. Bu ebyāt, mevlānā-yı müşārun ileyhe gönderdiği naẓmındandır.

Min Naẓmihī:

Kār-ı baḫtım kim, perīşāndır bugün,
Raḥmetiñden nola ger bulsa niẓām?

Bükdi serv-i ḳaddimi belden belā,
Tutdı māh-ı devletim ġamdan ġamām.

Her ne bed-fi'l itdim ise 'āḳıbet,
Aldı benden ṭāli'-i bed intiḳām.

Gāh āteş-veş yedim bisyār çûb,
Gāh ḥabs oldı baña cāy-ı maḳām.

Monlā Ża'īfī: Gelibolı diyārındandır. Sālār-ı Enbiyā'ya hem-nām ve Muḥammed ismi ile şöhre-i enām olan ehl-i güftārdandır.

ᶜAle'l-ḫuṣûṣ Sulṭān Murād'ın gazavātını bir kitāb-ı manẓûm eylemiş, (b96)zamānında nevᶜan kadrile iᶜtibār bulub, makbûl tutulmuş.

Ve Min Naẓmihī:

Ey bād-ı ṣabā, lüṭf idüb ol Ḫān'a ḫaber vir,
Bu ben kulunıñ ḥālini Sulṭān'a ḥaber vir.

Hem mûrçe-veş olduğımı ḫāke berāber,
Ol taḫtı yüce, baḫtı Süleymān'a ḫaber vir.

Monlā Nedīmī: Bu daḫī ol devr şuᶜarāsındandır. Ḥacı Bektāş Velī kisvetiyle ekābire maḥrem ü nedīm olan büleğādandır. Bu şiᶜri ᶜacīb vāḳiᶜ olmuşdur. Gûyā ki, "Bikr-i maᶜnā gibi taṣarruf itdüği ġazellerindendir" diyû şöhret bulmuşdur.

Min Naẓmihī:

Feleğiñ yazdı çāk burûcında,
Ki, dönem ben daḫī bir ucunda.

Çünki bir oldı esfel ü aᶜlā,
Ehl-i dil kaldıysa ᶜurûcunda.

Ne zekātın idem ṭamaᶜ māliñ,
Ne namāzında, ne orucunda.

Monlā ᶜÂrif ᶜAlī: Vilāyet-i Rûm ḳaṣabātınıñ birindendir. Zamānında ᶜÂrif ᶜAlī diyû şöhret bulmuşdur. Evāyil-i ḥālinde erbāb-ı tīmārdan idi. Sulṭān Murād Ḫān'ıñ emri ile Melek Aḥmed, Dānişmend fütûḥātını bir manẓûm kitāb eylemiş. ᶜAlāᵓ Beğ münşī lisān-ı Fürs-i Ḳadīm üzre yazduğı kitābından hikāyātını aḫẕ itmiş ve ol muḳābelede nice cevāiz-i seniyyeye dest-res boldukdan soñra bi-ṭarīḳı't-teᵓbīd

Tokat dizdarlığın alub, ḥuẓûr u rāḥat ṭarīḳına sülûk itmişdir. Ve bu ebyāt ol kitābdaki naẓmın güzīde ebyātındandır.

Min Naẓmihī:

Çü ṣubḥ irdi, belürdi gün ṣafaḳdan,
Bezedi yer yüzin altun varaḳdan.

Cihāna raḥmet āṣārı saçıldı,
Güneş toğdı, kara akdan seçildi.

Giceniñ ẓulmetini **(86a)** *eyledi dûr,*
Serā-ser dehr içini kıldı maᶜmûr.

Teẕyīl: Eğerçi ki, bu maḳûle ebyāt nāẓımınıñ ᶜidādde dāḫil olması bu yüzdendir, lākin her pādişāhıñ ᶜaṣrındaki nice kerre yüzbiñ āḥād-ı nās ve evsāṭ-ı bī-ḳıyās ẓuhûr itdükde içlerinden beş-on ehl-i naẓmıñ bulunması, ᶜalā külli ḥāl, güzīde-i enām ve zübde-i ᶜavāmm-ı aᶜvām olduklarına delīldir. Âña bināen, cümlenün ᶜale'l-esāmī īrādı cāiz görülmüşdür.

ẔİKR-i SALṬANAT-ı EBÜ'l-FETḤ-i NÂM-DÂR SULṬÂN MUḤAMMED ḪÂN-ı ᶜÂLEM-MEDÂR VE KEYFİYET-İ CÜLÛS-İ ÂN ŞEHRİYÂR BER-TAḪT-ı ḤÜKÛMET-i BÜLEND-İḲTİDÂR BE-EŞNÂF-ı ᶜADÂLET Ü CELÂLET-i REᵓFET-ŞİᶜÂR BE-ECNÂS-ı REᶜÂYÂ VÜ BERÂYÂ-i DÂR U DİYÂR

Bunlar da babaları gibi, erīke-i salṭanata iki kerre cülûs eylediler ve her birinde reᶜāyā vü berāyā envāᶜ-ı mekārim ü ġāyāta meᵓnûs kıldılar. Velādetleri sekizyüz otuzdört senesi Receb'inüñ yedinci güni (7 Receb 834/21 Mart 1431) Sebt gicesi olmağın evvelki

cülûsları ki, kırkyedi (847/1444) senesindedir. Kendüler onüç yaşında iken vāḳiᶜ oldı. İki yıldan ziyāde pādişāh oldukdan soñra ki, babalarınıñ rıżā-yı ḫāṭırını riᶜāyeten ber-müslimīniñ ṣıyānet-i ḫāṭırı içün tekrār emāret iḫtiyār idüb, Mağnīsā'ya gitdiler. Beş yıl miḳdārı zamān mürûr itdükden soñra sene-i ḫams ve ḫamsīn ve s̱emāni-mie Muḥarrem'iniñ onaltıncı güni (16 Muharrem 855/18 Şubat 1451) Pencşenbeh idi. Ṣafā-yı ḫāṭırla mesned-i ᶜizzeti teşrīf ve cemāl-i bā-kemāliyle maḥremān-ı ḥarem-i salṭanatı talṭīf buyurdılar ki, sinn-i şerīfleri yiğirmibir olmuşidi. Ve cülûs-i humāyûnları, maḳarr-ı ᶜizzet-baḫş-ı selāṭīn olan Edirne'de taḥaḳḳuḳ bulub, "**raḥmetü Rabbih**" lafẓını tārīḫ düşürmüşidi. Baᶜdehû Emīr İsfendiyār kızından vücûda gelmiş, Sulṭān Ḥasan nām bir birāder-i kihteri vāridi, niẓām-ı ᶜālem içün ānı sālik-i dār-ı āḫiret kıldı. Ṣabiyy-i mezbûrıñ meyyitini, pederi Sulṭān Murād merḥûmuñ naᶜşiyle bile gönderdi, andaki ᶜimāretinde defn itdirdi.

Ḥilyeleri: Rāst-ḳāmet, mevzûn-ṭabīᶜat, dirāz-gerdān, mülaḥḥam-beden, küşāde-rû, siyāh-ebrû, ṣāḥib-idrāk, ḫilḳati pāk, bī-hirās ü bī-bāk, bāzûları ḳavī ve ṭalᶜati tāb-nāk, nāzik-libās, ḳadr-şinās, mürebbī-i şuᶜarā, mütecessis-i ᶜülemā, ṣadef-i ᶜālemde bir gevher-i yektā ve kān-ı ekvānda bir cevher-i girān-bahā idi ki, ne naẓīri gelür ve ne ᶜadīli basīṭ-ı milk-i salṭanatı müşerref kılur. Ḫuṣûṣā himmeti ᶜālī ve bülend ve firāseti kunkure-i eflāke kemer-bend, kāmilü'l-inᶜām, şāmilü'l-ikrām, ḥaḳḳa ḳāil ve fuḳarāya māil pādişāh idi. Sübḥāna'llāh, ol dürr-i laṭīfiñ nücûmı teʾs̱īrātından mıdır veyāḫud, Allāh-**Sübḥānehû ve Taᶜālā**-'nıñ ᶜibād-ı ᶜināyet-muᶜtādına elṭāf-ı mekārim-i bī-ġāyātından mıdır ki, ol ᶜaṣrda pādişāh

olanlar, elbette ehl-i ᶜirfāna rağbetde, ᶜülemā ve şuᶜarāya ᶜāṭıfet ü ᶜināyetde birbirlerine taḳaddüm ve taġallüb ḳaṣdın iderlerdi. Memālik-i maḥrûselerinde ẓuhûr iden aṣḥāb-ı kemālātdan ġayrı yād illerdeki erbāb-ı maᶜārifden olanlara bile, ceẕb-i ḳulûbına cüll-i himmet idüb, cāsûslar gönderirlerdi. Saᶜy-i cemīlleri bu idi ki, üstāẕları mecmaᶜ-ı fuzalā-i nādire-dān ola. Ve luṭf-i cezīlleri bir mertebede idi ki, aḳṣā-yı arżda, ḥattā Ḫaṭā ve Ḫoten'den ve memālik-i Mıṣr u Yemen ve ᶜAden'deki ᶜülemā-i rû-şināsān, bāb-ı saᶜādet-meāblarına gelüb, ḥüsn-i terbiyetleri ile imtiyāz bula. Cidden māl ü menāle rağbet ve ẓāhiri maᶜmûr ve temevvülle meşhûr olan aġniyāya cüll-i himmet itmezlerdi. Meslek-i selāṭīn-i ḳadīm olan cādde-i ḳavīmi koyub, hırṣ u arżû, ḫıṣāl-i ẕemīmeden olan ḥubb-i dünyāyile imtiyāz ṭarīḳına gitmezlerdi. Ve bi'l-cümle, merḥûm Sulṭān Muḥammed Ḫān cümleye teferrüd ve ᶜülemā ve şuᶜarā cüst ü cûyinde bi'ẕ-ẕāt kendüleri taḳayyüd iderlerdi. Vāy **(86b)** ol vezīr-i aᶜẓamına ki, ẕāt-ı laṭīf-i şehriyārīden ol fużalā tetebbuᶜına diḳḳat itmeye idi. Ve ṭabᶜ-ı Pādişāhī ḥāżır ve kendüsi ġāfil bulunub, taḳaddüme müsāraᶜat itmeye idi. Farażā ki, vüzerāi öğerek göğe çıkarsa terġīb ü tavṣīfde her ne deñlü mübālaġa kılsa aṣlā bī-hünerlere rağbet ve mücerred maḥrem-i ḥarem-i ᶜizzet olmağla ḥaddinden ziyāde manṣıbla riᶜāyet itmezlerdi. Elbette iltifātı ḳābil-i şān olanlara ve maᶜrifetle ẕī-şān olmadıkları taḳdīrce, bāri vicāheti ḳıyāfet-nāmeye muvāfıḳ olub, giderek ileru gelmesi min vechin müteᶜayyin olanlara idi. Ve gāh olurdı ki, ıẓhār-ı himmet-i ᶜulyā içün bir ednā kulunı bir uğurdan bir pāye-i bālāya irgörürdi. Tecessüs olundukda ya ebnā-yı mülûkden veyāḫud iᶜlām-ı ḥāl itmemekle riᶜāyeti metrûk olan ehl-i sülûkden

bulunurdı. Ve bu tafṣīl, Mevlānā İdrīs'iñ Heşt-Behişt'indeki tesvīd-i bī-ᶜadīldir. Bu ṭarīkla fużalā-i ᶜArab u ᶜAcem (b97) ve mevālī-i Hind ü Sind ü Deylem, bāb-ı saᶜādetine çehre-sāy olmada ve rûz be-rûz gûnā-gûn iᶜzāz u iḳrām ve iltifāt u inᶜāmları anlar ḥaḳḳında ṣudûr bulmada idi. Baᶜde-mā bunlar zamānına gelince Âl-i ᶜOsmān zerkeşī külāh-ı Mevlevī üzre destār-ı perīşān sarınurlardı. Bunlar üsküf-i zerrīni ḫuddāma taᶜyīn idüb, ḥilline ve ḥürmeti ḳaṣdına ve ᶜülemāya teşebbüh niyyetine ṣûf-i mücevveze resminde mevṣûf bir gûne tāc giydiler. Baᶜdehû ᶜasker-i İslām'ıñ şevket-i zerrīni çoğaldı ve herkes fāḫir libāsa ve zer ü zīnet ve serā-ser kemḫā ve aṭlasa meyl üzre kaldı.

Şehzādeleri:

Bāyezīd Ḫān ve Muṣṭafā Sulṭān ve Cem Sulṭān. Merḥûm Sulṭān Muṣṭafā yedi yıl Karamān eyāletine mutaṣarrıf oldukdan soñra eyyām-ı civānīde fevt olmağın, mülhim-i ġaybī merṣiyyesinde bu maḳûle maḳāle ile terennüm-i lā-reybī kıldı:

Naẓm:

Yā kevkeben lime kāne aḳṣara ᶜumruhû,
Ve keẕāke ᶜumru kevkebi'l-esḥār.

ᶜAccele'l-maḥẓûfe ᶜaleyhi ḳable evānih
Fe-meḥāhu ḳīle: Teẓınnetü'l-ebdār.

Neṣr: Mezārları Burûsa'da vāḳiᶜdir ve bunlarıñ vefātından soñra eyāleti Cem Sulṭān'a muḳarrer oldığı şāyiᶜdir. Lākin vālid-i büzürg-vārı vefātından soñra ṣādır olan ġarāib-i müşkilāt ki, eşher-i

vaḳāyiᶜdir, maḥallinde tafṣīl olunacakdır. Zīrā ki, hevā-yı salṭanat ve sevdā-yı riyāset ile gāh Mıṣr u Şām u Yûnān'a ve gāh Kaᶜbe ve beriyye-i ᶜUrbān'a, ᶜāḳıbet dīb-i Frengistān'a sefer eyledi ve taḥṣīl-i milk ü devlete saᶜy ü kûşiş-i bī-mer kılub, semend-i himmetin ᶜinānını ḳāyid-i ḳażāya virmeyüb, iḫtilālle umûr-ı dīn ü devleti gitdikce evvelkiden beter ayledi. Bu ḥaḳīr, Dīvān-ı Eşᶜār'ını gördüm ve sāde ᶜāşıḳāne sözlerin okudum ki, ekṣeri Sulṭān Bāyezīd Ḫān'la ki, tāc u taḫt daᶜvāsına müteᶜalliḳ idi, aġrāż-ı nefsāniyye ile gāh müteᶜannid ve gāh mütemellik idi. Ḥattā bir nāmelerinde gördüm ki, Sulṭān Bāyezīd Ḫān, bī-baḳā olan devlet-i dünyā ṭalebinde bu ḳadar teᶜab u bī-girān iḫtiyār itdiklerini taᶜyīb idüb,

Naẓm:

Ḥaccü'l-Ḥaremeyn'em diyûben daᶜvā kılursıñ,
Bu salṭanat-ı dünyā içün bunca taᶜab ne?

Neṣr: beytini bend üslûbında derc itmişler, anlar daḫī cevāb yazub,

Şiᶜr:

Sen pister-i gülde yatasıñ, şevḳile ḫandān,
Cem hicrile bālīn idine ḫārı, sebeb ne?

naẓmı ile baᶜżı dürer-i ġurer ḫarc itmişler. Ammā ne fāide? Kurı kûşiş ü ṭalebden ne ᶜāide?

Naẓm:

Ân-rā ki, bi-dādend bi-dādend bi-dādend,
Ân-rā ki, ne-dādend ne-dādend ne-dādend,

Neşr: mażmûn-ı laṭîfi bu nizâʿı ḥall ider. Devlet gelmelü olunca bî-zaḥmet gelür. Ammâ gitmelü oldukda ṭalebinden nice biñ fersaḫ ırak gider.

İCMÂL-i FÜTÛḤÂT-ı KÜLLİYYELERİ

Evvelâ, binâ-i ḥiṣâr-ı Boğazkesen ki, **(87a)** Rûm-ili ṭarafında vâḳiʿdir ve fetḥ-i ḳalʿa-i Ḳosṭanṭıniyye-i Kübrâ ki, cülûs-ı humâyûnlarınıñ ikinci yılı, sekizyüz elliyedi senesinde ki, Cemâẓiye'l-Âḫir'iñ onsekizinci (26 Haziran 1453) Çarşamba güni vâḳiʿ olmuşdur ve fetḥ-i ḳalʿa-i Silivri ve ḳalʿa-i Burgus ve ḳalʿa-i Bigados ve ḳalʿa-i Aynos ve ḳalʿa-i Sütül ve ḳalʿa-i Sivriḥiṣâr ve ḳalʿa-i Novabardo ve cümleniñ fetḥi elliyedi (857/1453) senesinde encâm bulmuşdur. (b97) Ammâ fetḥ-i ḳalʿa-i Körfûz ve ḳalʿa-i Güğercinlik be-dest-i Maḥmûd Paşa ve ḳalʿa-i Biranço ve ḳalʿa-i Semendre ve vilâyet-i Mora ve ḳalʿa-i Amasra, altmışdört senesine dek (864/1459) tevârîḫ-i muḫtelife ile alınmışdır. Ammâ Kastamonı ve ḳalʿa-i Sinob ve ḳalʿa-i Tarabozun ve ḳażâ-yı Gürcistân ve ḳalʿa-i Kumluḥiṣâr ve ḳalʿa-i Midillü ve ḳalʿa-i Yaniç'e tâbiʿ Bosna ve ḳalʿa-i vilâyet-i Hersek ve ḳalʿa-i Dırâc ve ḳalʿa-i İznîḳ ve fetḥ-i vilâyet-i Bosna, cemîʿan, altmışsekiz (868/1463) senesine varınca, ḍarb-ı tîğ u şimşîr ile żabṭ olunmuşdur ve binâ-i ḳalʿa-i Elbasan ve fetḥ-i ḳalʿa-i Güzelḥiṣâr ve Arnavud vilâyetine ġazâ-yı nuṣret-nişân ve fetḥ-i vilâyet-i Karamân ve fetḥ-i ḳalʿa-i Ereğli ve ḳalʿa-i Aksarây ve ḳalʿa-i Gülek ve ḳalʿa-i Gergen ve fetḥ-i ḳalʿa-i ʿAlâiyye ki, ḥâkimi Kılıç Arslan Beğ, ḫavf-i saṭvet-i Ḫüsrevânî'den iḫtiyâr, ḳalʿasını teslîm eyledi, kendüye Gümülcine'de yarar zeʿâmet virildi ve fetḥ-i ḳalʿa-i Eğriboz ve ḳalʿa-i Karaḥiṣâr-ı

Şarḳî ve ḳalʿa-i Silifke ve ḳalʿa-i Ermenek ve ḳalʿa-i Menkûb, bu iki ḳalʿa Gedik Aḥmed Paşa eliyle fetḥ olundı. Fetḥ-i vilâyet-i Karaboğdan, fetḥ-i ḳalʿa-i İskenderiyye ve fetḥ-i cezîre-i Limyos ve fetḥ-i cezîre-i Poliye be-dest-i Gedik Aḥmed Paşa.

VE EMME'l-ḤAVÂDİŞ Fİ ZAMÂNİH VE'l-ÂŞÂR Fİ ʿAṢRİHİ VE ÂVÂNİH

Evvelki ḥâdiṣe: Karamân-oğlı İbrâhîm Beğ nâm düredi-yi fitne-cûyıñ üstine teveccühleridir ki, muḥarrik-i fürûzân-güftâr, ṣûretâ İslâm'la be-dîdâr bir müfsid ü mekkâr ve miyân-ı ḫânede fürûzân olan nâr-ı şerer-bâr maḳûlesi olub, her ne semte teveccüh olunsa furṣatı ile Anaṭolı câniblerinde ġâret ü ḫasâretlerini eksik itmeyüb, cümleden evvel ânıñ üstine çekildi. ʿAskerliğiñ miḳdârın bilüb, ẕeyl-i iʿtiẕârda teşebbüş kılub ve rikâb-ı müsteṭâbların yolda karşulayub, baʿżı ʿülemâ tavassuṭı ile ṣulḥa ṭâlib olmağın günâhı ʿafv buyuruldı. Egerçi ki, naḳż-ı ʿahd ü peymân evlâd-ı Karamân ʿâdeti idi, aṣlâ sevgendlerine iʿtimâd câiz olanlardan değildi. Fe-ammâ cenâb-ı Pâdişâhî'den bu ḫiẓmete meʾmûr olan emîr-i dilîr-i ṣâḥib-rây, Ḳaṣṣâb-oğlı Muḥammed Beğ nâm mîr-livâ idi ki, şerâyıṭ-ı ṣulḥı gereği gibi riʿâyet itmişidi, der-ʿaḳab naḳż itmeyeceklerine bâʿiş baʿżı şurûṭla silsile-i ʿahdi münʿaḳid kılmışidi. Ve bi'l-cümle Âl-i Karamân üzerine teveccühden ki ʿavdet olundı, Bursa dâru'l-mülkine ʿazîmet buyuruldı. Ol gün ki, şehre girildi, Yeñiçeri zümresi bir yerde cemʿiyyet idüb, cenâb-ı Salṭanat'dan baḫşiş recâsın itdiler. Lâkin bu evżâʿ-ı nâ-hemvâr, ḫâṭır-ı Pâdişâhî'de bâʿiş-i ġubâr oldı. Şehâbeddîn Paşa ile Turḫân Beğ gönderildi. Bu maḳûle evżâʿ-ı nâ-sezâya bâʿiş ne idüği

soruldı. Hattā katl-i ᶜāmmla cümlesiniñ izālesi emr olundı. ᶜÂmme-i vüzerā ve baᶜżı mesmûᶜu'l-kavl ᶜülemā mā-beyne girüb, bu günahları bağışlanmasını recā itdiler. Bu vażᶜ-ı bī-edebāneleri kabāhatin idrāk idemeyüb, "Sāde-dil olduklarına bināendir" diyû söylediler. Tā ki, gażabları zāil oldı, katl olunmaları maᶜfuvv (87b) kılındı. Fe-ammā (b98) ol tārīhde Yeñiçeri Ağası olan Furuncı Toğan muhkem döğilüb, ᶜazl olundı. Ağalığı Muṣṭafā Beğ nām merd-i ᶜākıle münāsib görüldi ve cümle yayabaşılar ve żabtcılar muhkem değnekden geçdi.

İkinci hādiṣe: Vilāyet-i Menteşā fethidir ki, Pādişāh-ı ᶜālemiyān Bursa'dan kalkub Edirne'ye revān oldukda, Anatolı Beğlerbeğisi İshāk Paşa serdār kılındı. ᶜUmûmen Anatolı ᶜaskeriyle Menteşā iline varub, evlād-ı Menteşā'dan İlyās Beğ'i sıyub, Rodos kalᶜasına dek kaçırdı. Taht-ı taṣarrufundaki memālikini silk-i teshīre çeküb, kendisi döndi geldi. Şehr-i Kütāhiyye'de temekkün idüb, etrāfa göz-kulak tutmak buyuruldı.

Üçünci vākıᶜa: Boğazkesen nām kalᶜanıñ bināsı huṣûṣudır ki, sene-i sitt ve hamsīn (856/1452) hudûdinda, yaᶜnī ki, ol tārīhde İstanbul tekvurına hulûṣ-ı ṣûrī yüzinden mektûb gönderüb, "Her zamān ᶜasker-i İslām Rûm-ili'nden Anatolı'ya ve ol semtden ᶜubûr itdüklerince İstanbul müzāhamesinden perīşān-ahvāl olub, hem leşkerimize bāᶜiṣ-i şefkat olub ve hem siziñ kişveriñize zahmet mukarrer, lākin Anatolı cānibindeki kalᶜa-i ṣagīremize mukābil Rûm-ili cānibinde dahī bir burc-i yesīr yapılsa çekilen ᶜusret defᶜ olunur" diyu kelām-ı firībiyle tekvur-ı bī-dīnden iltimās-i pāre-i zemīn itdikde, melᶜûn-ı mağrûr, bilā-fikret cevāb ve "Matlûb olan zemīn, Galata cānibinden olmağın, bize müteᶜallik olmayub, Galata'ya hükûmet iden Mülûk-i Efrenc elindedir" diyû mektûb-ı bā-ṣavāb gönderdikde, "Ol kalᶜanıñ yapılmasından hemān siziñ hāṭırıñız yıkılmasun. Çünki ġayrıñdır. Biz anlarla söyleşebilürüz" diyû ᶜale'l-fevr ᶜasākir-i manṣûreye emr itdiler. Kırk gün içinde Rûm-ili topraġındaki Boğazkesen nām kalᶜayı binā itdirdiler. Yaᶜnī ki, Karadeñiz'den zahīre yüklenüb gelen gemileri toplayub, menᶜine ikdāmla İstanbul keferesiniñ boğazını zād ü zevāde tenaᶜᶜumından kesdiklerine bināen ve hadd-i ẕātında bu boğazda vukûᶜına mübeyyinen Boğazkesen nāmını ıtlāk itdiler. Tekfûr-ı ġāfil ol vechile cevābına nādim ve Galata tekvurı ise, defᶜine ᶜaczine cāzim, bu minvāl üzerine kalᶜa yapıldı. Deryādan cānibine olan dīvārına yiğirmi dāne ṣakbeler konub, ṣuᶜbān-düm ve ejder-dem toplar vażᶜ itdirildi.

Li-Münşiihī:

İn kalᶜa ki, ihtirāᶜ-ı Şāhī'st,
Ber kuvvet-i hadṣ-i o guvāhī'st.

Ger dīde besī cihān-devīde,
Ger dīde velī çünān ne-dīde.

Kᶜīn kalᶜa kilīd-i bahr u ber est,
Sermāye-i feth-i çend şehr est.

Neşr: Muhaṣṣal-ı kelām, evvelā Karamān-oğlı'nıñ defᶜi fitnesi kaṣdına ki, yüridiler, mezbûr, gāh cürmini iᶜtizār ve gāh vilāyetindeki mevālīi şefīᶜ tutunmağla ki, halāṣ oldı, yaᶜnī ki, **-eş-Ṣulhu hayr-**[1] mażmûnı mā-beynlerinde tahakkuk buldı, ᶜavdet idüb, Boğazkesen

1) Kurᵓān-ı Kerīm, IV (Nisāᵓ sûresi), 128.

ḥiṣārı maḥalline gelindi. Ol ᶜaṣrıñ Sinimmār-ı bülend-iştihārı ᶜumdetü'l-mühendisīn Miᶜmār Muṣliḥiddīn ile bir burgusa temel bırağıldı. İtmām-ı bināy Ḫalīl Paşa'ya fermān olundı. Ḥattā ḫandaḳı ḥafr olunurken bir ᶜaẓīm hammām ḳubbesi ẓāhir olub, taşları binā-yı ḥiṣāra ṣarf kılındı. Baᶜdehû iki (b98) burgus daḫī yapdırub, ara yerlerini germe itdirdi. Baᶜdehû muḳābilindeki ḳalᶜayı daḫī yapdırub, deryādan cānibine toplarla her birini tonatdı. Deryā yüzinden İstanbul'a gemiler geçmek muḥāl oldı. Andan soñra tekvur cānibine ıẓhār-ı ᶜadāvet idüb, şehr ḥavālīsine uğradı. Bağlarınıñ dıraḫtını kırdırub, pāre pāre itdi, toğradı. "Evvel bahārda sāir mühimmātını görevüz" diyû Edirne'ye ᶜazīmet buyurdı ve eṭrāf-ı ᶜāleme ulaklar dağıdub, İstanbul fetḥine mübāşeretini ᶜasākir-i nā-mütenāhīsine ve ġayra tuyurdı.

Dördünci ḥādiṣe: Toplar dökdürdükleri ḫuṣûṣ-ı şāyiᶜadır ki, Saruca nām üstād **(88a)** üçyüz ḳanṭardan bir ṣuᶜbān-niṣān tob-ı āteş-feşān dökdi ve yine zümre-i küffārdan Donan nām hüner-mend-i ṣanᶜat-nihādına üçyüz ḳanṭardan bir midfaᶜ-i hevl-nāk daḫī īcād kılındı. İkisine daḫī küllī riᶜāyet olunub, sene-i ātiye Nev-bahārında İstanbul fetḥine teveccüh-i humāyûnları muḳarrer oldı. ᶜAle'l-ḫuṣûṣ ol topların ṣīt u ṣadāsı şarḳdan ġarba āvāzeler saldı. Eṭrāf-ı memālikdeki muḫālifīn başlu-başı ḳaydına düşdi.

Beşinci vāḳıᶜa: Fetḥ-i Ḳosṭanṭıniyye'dir ki, aᶜẓam-ı medāyin-i dünyā ve ekber-i memālik-i kübrādır. Ḫafī olmaya ki, şehr-i Ḳosṭanṭıniyye'niñ tesḫīri, melḥame-i ᶜuẓmā idüğine delāyil, ᶜaded-i nücûmdan çokdur. İllā Ebû Hüreyre-**raḍıya'llāhu ᶜanh**-'den rivāyet

olunan ḥadīṣ-i şerīf-i ṭavīl, vāḳıᶜ-i ḥāle delīl-i celīl idüğinde söz yokdur. Zīrā buyurmuşlar ki:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : هل سمعتم بمدينة جانب منها في البر وجانب منها في البحر ؟ قالوا : نعم يا رسول الله . قال : لا تقوم الساعة حتى يغزوها سبعون ألفا من بني إسحاق . فإذا جاؤها نزلوا فلم يقاتلوا بسلاح ولم يرموا بسهم إلا قالوا : لا إله إلا الله والله أكبر ، فيسقط جانبها الذي في البحر . ثم يقولوا الثانية : لا إله إلا الله والله أكبر ، فيسقط جانبها الآخر . ثم يقولوا الثالثة : لا إله إلا الله والله أكبر ، فيفرّج لهم فيدخلوها .

Maᶜni-yi şerīf: Yaᶜnī ki, Resûlu'llāh **ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem** ümmet-i celīlü'l-himmetden bi-ṭarīḳı'l-iᶜlām istifhām buyurub, "Hiç bir şehr işidir misiz ki, iki cānibi baḥre ve bir ṭarafı berre ola?" didiklerinde "Buyur yā Resûla'llāh!" diyû cevāb virilüb, Ḥażret-i Sulṭān-ı Enbiyā **ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem** daḫī taᶜyīn-i melḥame-i kübrā kılub, "Ḳıyāmet kopmaz, illā muḳaddemā evlād-ı İsḥāḳ **ᶜaleyhimü's-selām**'dan yetmişbiñ kişi ol şehre ġazā iderler. Muḥāṣara itdiklerinde ne silāḥla ceng ve ne sehmile ḳaṣd-i āheng eylerler. Ancak evvelā "**Lā ilāhe illa'llāhu va'llāhu ekber**" didiklerinde baḥre muttaṣıl olan iki burcıñ birisi yıkılur. Ṣāniyen tekbīr eylediklerinde ol baḥre mümāss olan cānibiñ biri daḫī ḫāke berāber olur. Ṣālişen tekbīr itdikleri gibi berr ṭarafdaki sûrı daḫī dökilüb ol mücāhidlere yol açılur. Bu ṭarīḳıle ol medīne-i kübrāya ehl-i İslām düḫûl idüb, fetḥ olunur"[1] diyû buyurulmuşdur. Pes selāṭīn-i Âl-i ᶜOṣmān olan ᶜIyş bin İsḥāḳ **ᶜaleyhi's-selām**'dan idikleri yukaruda beyān olunmuşdur ve İstanbul fetḥine meᵓmûr olan (b99) ġuzāt-ı cumhûr cemᶜan yetmişbiñ nüfûs-ı meᵓşûr idüği ve fetḥ u

1) Müslim, el-Fiten, 78 (2920).

teshīre mübāşeret-i mücāhidīn tīr u şimşīr ile vuķūᶜ bulmayub, her ne cānibe yüriyiş itdiler ise tekbīr-kunān ve şahādet kelimesini gûyān oldukları ḥālde nuṣret ü ẓafer bulduķları Mevlānā İdrīs-i Münşī'niñ Heşt Behişt'inde ve baᶜżı kütüb-i müverriḫīnde taḥķīķ kılınmışdır. Ḫuṣûṣā dīvār-ı ḥiṣārıñ baḥrden cānibine yıkılması ve berr ṭarafdaki sûrı ḍarb-ı topla düşüb ḫāke berāber olması cemīᶜan mażmûn-ı ḥadīş-i şerīfe muvāfıķdır.

Eğer suāl olunub, "Bu ḥadīş-i şerīfde işāret olunan fetḥ-i Ķosṭanṭıniyye eşrāṭ-ı sāᶜatden olan fetḥi olmak ve baᶜdehû żabṭ-ı Müslimīn küffār-ı müşrikīn taṣarrufına düḫûli maķṣûd idüği muḥaķķaķ bolmak ve evlād-ı İsḥāķ'dan murādını İsrāīl nāmındaki ķavm-i Yehûd olmak cāiz değil midir ve ḥadīş-i şerīfde mesṭûr olan kelime-i tāmme-i şahādet eylememesi ile ḫilāfı bāriz değil midir?" dinilürse cevāb virevüz ki, "Ḥażret-i Sulṭān-ı Enbiyā'nıñ **ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem** ümmetine bi-ṭarīķı't-tebşīr buyurdukları ḥadīş-i şerīf ve maḥall-i āḫarda müfettiḥ-i Ķosṭanṭıniyye "**Ni'me'l-emīru emīruhum, ni'me'l-ceyşü ceyşuhum**" naẓmındaki maķāl-i laṭīf, ol iḥtimāle māniᶜdir. Zīrā sebīl-i cihād u ġazāda **(88b)** iᶜlā-i kelime-i ᶜulyā maķṣûd olub, ġuzāt-ı muvaḥḥidīn ve ᶜādetā ol maḥallerde şahādet kelimesini gûyā olub, tekbīre muᶜtād oldukları ḫod beyān vāķiᶜdir. Fe-lā-cerem ḫulāṣa-i maḥṣûb-i raķam ve netīce-i aḥkām-ı ceffe'l-kalem, bir faḥvā-yı ġazā-yı müsellemdir ki, Pādişāh-ı kişver-küşā Ebü'l-Fetḥ Sulṭān Muḥammed Ḫān, ḫulûṣ-ı niyyet ve mühimmāt-ı ġazāya mübāşeretle, envāᶜ-i sefāyin-i kibār u ṣıġārdan dörtyüz pāre gemi donadub, ekşerini deryā ṭarafından ve yetmiş pāresini kurı yerden ᶜaraba gibi tekerlekler üstine bindirüb, bā-ḫuṣûṣ

muvāfıķ rûzgārile yelkenlerin açdırub, korudan ālet oñarub ol sefāyin-'i żeḫāyir-defāyini yüritdi. Yaᶜnī ki, deryādaki cereyān gibi cārī eyleyüb, ḥükm-i şerīfini anda daḫī icrā itdi. Baᶜdehû Ķosṭanṭıniyye ile Ġalata mā-beyni ki, deryā mīli ile bir mīlden ziyāde bir ķaᶜr-nāk deryādır, Ebā Eyyûb-i Anṣārī **ᶜaleyhi'r-raḥmetü'l-Bārī** mezārı muķābilinde peydā ve żikr olunan sefāyini birbirlerine peyvest ü muḥkem rīsmānlar ile müstaḥkem ü beste kılub, bir cisr-i ṣırāt-menāṭ peydā kıldı ki, hûy-i hāy-i mellāḥīn ü nām-dārān ile rûz-i Rustaḫīz'den bir ᶜalāmet idi. Gûyā ol rûz-i mevfûru'l-vaᶜīd, yevm-i ķıyāmet idi. Ol keştīler ki, kerāmet-i rûzgārile geçerdi, küffār-ı ḫāk-sārıñ gözlerine karşu, ḥālā Ķāsım Paşa nām ķaṣaba hüveydā oldı ve ol vādīden deryāya indirildi. Bi'ṭ-ṭûl ve'l-ᶜarż ol köprüyi görenler "Öyle cisr-i ķavs-i ķuzaḥa nisbet, beyne's-semāi ve'l-arż, mühendisīn-i rûy-i zemīn **ᶜammera'llāhu beyte bānīhā**" diyû miᶜmārı muᶜammer olmasına vāfir duᶜālar idüb, ᶜarż-ı taḥsīn kıldılar. Âşār-ı şevket ü ṭanṭanası "**Mā lā ᶜaynün raet**" ve ġavġā-yı ehl-i veġāyile top u tüfeng velvelesi "**ve lā üẕünün semiᶜat**" meķûlesi idüğini kemā-yenbaġī bildiler. Bu ṭarīķla her tedārüki görüldi. Ceng ü cidālle fetḥ u teshīr (b99) mühimmātına mübāşeret olundı. Eğerçi ki, Tekvur-ı dil-kûr Kir Luka nām vezīrini Ḫalīl Paşa'ya gönderdi. "Ḫarāc buyururlarsa virelim, ķāḍī ve subaşı naṣbına teveccüh iderlerse āña da rıżā gösterelim. Tek bizi incitmeye" diyû vāfir meskenetler eyledi. Lākin ᶜizz-i ḥużûr-ı şehriyārīde aṣlā iltifāt olunmayub, menzil be-menzil üstine varıldı. Evvelā küffār-ı ḫāk-sār gemileri ve yāt u yarāğla memlû ve müzeyyen bārçeleri ki, deryā cānibini ḥirāset niyyetine tertīb olunmuşdı, hemān-geh ehl-i İslām sefāyini geldi ve

Atcılar'dan berû kurudan indirdikleri gemiler daḫī, Ebā Eyyûb-ı Anṣārī muḥāẓīsindeki limāna indi. Cümleden büyük bārçelerin topla urub, helāk itdiler. Bu ḥāli gören küffār, gemilerini bırağub kaçarak ḳalᶜaya girdi ve Edirne'de dökülen toplar ise, her nereye ki, atılurdı, dokunduğı dīvārı yıkub büyük raḫneler açılurdı.

el-Ḳıṣṣa, küffārın cümle-i bed-kīşānı ki, bu aḥvāli gördiler, her cihetle ḫavf idüb, żaᶜf-ı ḳalb ḥāṣıl kıldılar. Ḥattā Tekvûr-ı bī-nûr, vezīr-i pür-şürûrı Kir Luka'yla meşveret itdi. Ḳalᶜayı virmek endīşesini silk-i taḥrīre getürdi, lākin Freng keferesi rıżā virmediler. "Sen virürseñ biz virmeziz. Mādām ki, cānımız tendedir, çalışıruz" diyû hücûm itdiler. Zīrā ki, bu ruhbānları kendülere ḳuvvet-i ḳalb virirlerdi. "Bu ḳalᶜanıñ fetḥi şimdi muḥāldir. Kitāblarımızıñ aḥkām-ı nücûmiyyesi bizim taṣarrufumuza dālldir" diyû söylerdi.

Naẓm:

Ḥisābī ber-girift ez-rāh-ı tedbīr,
Ne-bûdā ki, zebānī-hā-yı taḳdīr,

Zi-bīm-i pençe vü cengī çü şemşīr,
Hirāsān şüd güher-i gork ez-civān-ı şīr.

Neṣr: Ġuzāt-ı dīn-dār her ṭarafdan ṣadā-yı "**Allāh Allāh**" ile bedīdār ve mücāhidīn-i ẓafer-kirdār, gürûhā-gürûh ṭanṭana ve heybet-i şükûhile āşikār, ḫuṣûṣā evliyā-i vāṣılīnden ᶜumde-i meşāyiḫ-i dīn ve ḳıdve-i ehl-i yaḳīn ᶜÂrif bi'llāh Akşemseddīn ve ṣuleḥā-i müteşerriᶜīn zümre-i ḥamīdesinden **(89a)** Akbıyık nām merd-i güzīn, niçe ricālu'llāh-i vāṣılīn, bu fetḥ-i cemīliñ mühimmātı taḥṣīlinde dāmen

der-miyān, ṭanṭana-i "**Allāhu ekber**" ṭaraf ṭaraf ve debdebe-i ṭabl u ṣûrnā-i Yā Hû-teᶜşīriyle mücāhidīn fırḳası ṣaff ṣaff bir özge hûy u hāy ve bir ṭurfa maᶜreke-i ceng-āzmāy itdiler ki, havāda kuşlar ṭayerān itmez oldı, meğer ġāzīlere sāye-gerlik içün, deryāda māhīler, senārlikden ferāġat buldı, ṣuleḥāyle ẕikr u tesbīḥa hem-serlik içün.

Fe-ammā müverriḫ-i belāġat-nümā Mevlānā İdrīs-i Bercis-inşā bu maᶜnāyı böyle imlā itmişdir ki, mażmûn-ı merġûbı "**İẓā erāde'llāhu bi-ᶜabdin ḫayran heyyee esbābeh**" manṭûḳı şāhidini çehre-küşā ve İstanbul fetḥini teᵓyīd iden muḳadderāt-ı İlāhiyye'i bi-vechin mā īmādan ḫālī değildir. Bir ṭarīḳla ki, merḥûm Sulṭān Muḥammed Ḫān Edirnekapusı semtinden cihān-āşûb toplarla āteş-feşān olub, dīvār-ı ḥiṣār, ḳulûb-i küffār-ı ḫāk-sār gibi raḫneler īcād itdikde Tekvûr-ı dil-kûrıñ ḫavāṣṣ-ı ḳudemāsına naẓar-ı bīgāne ᶜadd olunan, zümre-i Freng-i bī-mürüvvet ol raḫneleriñ ḥıfẓ u ḥirāsetine ve min ciheti't-termīm ve't-taᶜmīr (b100) ṣıyānet ü reṣānetine meᵓmûr kılınub ᶜinān-ı iḫtiyārlarını ṭāife-i Efrencī-rence teslīm ü irḫā itdiklerinde eğerçi ki, derd-i bī-devā ve maraż-ı bī-müdāvā maḳûlesi idüğini bilürlerdi, lākin sipārişinde mecbûr olub, "Hem-meẕhebimiz değillerdir, ammā hem-kīşimizdir. Nihāyet vaḳt-i mużāyaḳada ṣûret-i ḫulûṣ gösteren nefer-i bed-endīşimizdir" diyû ġamdan ve elemden berī değillerdi. ᶜAle'l-ḫuṣûṣ ḳudemā-i Naṣārā, Freng ümerāsı istiḫdām olundığına ve maḥall-i ḫavf u ḫaṭar olan yerler anlara iᶜtimād kılındığına rişk-i ḥased peydā idüb,

Naẓm:

Ez-reh-güẕār-ı dīn resed raḫne-hā be-dil,
Ber-çeşm-i ḫvīş nīst der-īn devr iᶜtimād.

Neşr: mażmûnında Tekvur-ı dil-kûra pend iderlerdi, "Bāri sen anlarıñ üzerlerine bizden nāẓırlar naṣb eyle. Naṣb ᶜaynıñ ise de bu ḫiẕmeti anlara bi-ciheti'l-istiḳlāl münāsib görme" diyû söylerlerdi. Vaḳtā ki, bu ḳīl ü ḳāl Freng ṭāifesinden olan aᶜyān-ı nā-iẕᶜāna münᶜakis oldı, "Çünki bize iᶜtimād olunmaz ve beẕl-i cān u ser olan ḥuḳûḳ u ḫiẕmetimiz bilinmez, bī-hûde renc çekmekde ve bu maḳûle mevāḳiᶜ-i pür-ḫaṭar ve maḥāll-i sûl u żararda cān fedā itmek ne kārımızdır?" Nevᶜan ihmāl üzre deprendiler. Ḫuṣûṣā ki, bu żarûretde merciᶜ u melāẕ idüklerini bilüb, şīve vü nāz ṭarīḳasındaki üslûba āġāz eylediler.

Naẓm:

Çü der-leşker-i düşmen üfted ḫilāf,
Tû şimşīr-i kīn-rā nümāyān ġılāf.

Neşr: Ḥikmet Ḫodā'nıñdır, ol eşnāda derûn-ı şehrdeki küffārdan diller alındı. Küffār-ı Naṣārā ve Freng mā-beynine bu gûne muḫālefet ü nīreng ve ṣafā-yı ḳalb-i ẓulmānīlerine küdûret ile jeng vāḳiᶜ olduğı bilindi, hemānā semiyy-i Resûl-i muḫtār Sulṭān Muḥammed Ḫān-ı nām-dār, ġuzāt-ı aḫyāra istimālet-i bisyār ve kümāt-ı ẓafer-kirdāra mevᶜid-i bī-şümār idüb, zümre-i müşrikīniñ żaᶜfı anlarıñ ḳuvvet-i ḳalblerine sebeb oldı. Niteki, fırḳa-i muvaḥḥidīniñ ḳuvveti ve küffār-ı bī-dīniñ żıᶜf-ı żaᶜfları vuḳûᶜına bāᶜiş idüği taḥḳīḳ buldı.

el-Ḳıṣṣa, fetḥ olundı ve içinde ġarīb ḫazāyin ve ᶜacīb tefārīḳ u defāyin bulundı. Ednā ᶜazeb, dāmen dāmen sīm ü zer ele getürdi. Süfle-i ḫuddām, tuḥaf-i zer-endûd ve muraṣṣaᶜāt-ı ẕeheb-ālûd ve aḳmişe-i zer-rişte-i tārûpûd temellüki ile ḫayāline gelmeyen ṭurafı dest-i taṣarrufında mevcûd gördi.

Naẓm:

Silāḥ u seleb-rā ḳıyāsī nebved,
Peẕīrāned, bed-rû-şināsī nebved.

Zi-her gûne cinsī ki, bāşed ġarīb,
Ve z'ān maḫzen-i ḫalḳ bāyed naṣīb.

Be-ḫordār-ı zerrīn pīş ez-şümār,
Neverd-i mülûkān füzûn ez-hezār.

Neşr: Lāle-ruḫsār düşīzeler ise ezhār-ı bāġ-ı bahārdan füzûnter ele girdi. Serv-ḳadd, gül-ᶜiẕār nev-resteler ise şāḫ-ı **(89b)** ᶜarᶜar ve nihāl-i şanevber gibi iflāsiyān-ı ḳallāş ve teng-destān-ı evbāş nişīmenlerinde el kavşırub dikildi turdı.

Naẓm:

Heme genc ez-milk-i tü nāgehen,
Ki ān-rā ez-ser büved peydā zi-ten.

Be-gencīne-i Şāh perdāḫtend,
Ki, deryā be-deryā-der endāḫtend.

Cevāhir ne çendān ki, ez debīr,
Der-āred yaᶜnī geşt bā-der-żamīr.

Fütāde be-dest heme kān-ı genc,
Be-tevfīḳ-ı Yezdān, ne ez-kesb-i renc.

Neşr: Ḥāṣıl-ı kelām, muḥāṣara ki, kırk yedinci güne vardı, üç gün ᶜale't-tevālī hücûm-ı tāmm ve yüriyiş-i mā lā-kelām ile yağmaya ruḫṣat oldı. (b100) ᶜAsākir-i nuṣret-nişān, ḫuṣûṣā faḳr u fāḳa ocağında kül olmuş ᶜuryān, bir derece ġınāya vāṣıl oldı ki, oñmaduk felek-zedeler taḳûm-ı nücûm gibi meblaġ-ı mevfûrile oynardı. Nuḳl-dān mihr u māh gibi zer ü sīmden tebsilerle ekṣeri tenāvül-i niᶜmet-i maḥdûd-i iġtināma mücidd olmuşidi. Bu minvāl üzre muḳaddemāt-ı fetḥ u ẓafer müheyyā ve niçe niçe nerdübānlar āzmā ve hüveydā oldukdan soñra, eyyām-ı ġāretiñ üçünci güni rûz-i saᶜīd-i fetḥ olacakdır, seḥerden yüridi. Münādīler nefīr-i ᶜāmmile "Hücûmdur!" diyû ḫalḳı mütenebbih kıldılar ve şehriyār-ı İslām baᶜde edā-i ṣalāti'ṣ-ṣubḥ atlandı. Yüriyişe ḳābil olan raḫneleri tolaşmağa gitdi.

el-Ḳıṣṣa, Sulṭān Muḥammed Ḫān'ıñ himmeti müsteftiḥ-i Ḳosṭanṭıniyye "**Niᶜme'l-emīru emīruhum**" kendiniñ ṣafahāt-ı āṣārına yazılmak ve ecdād-ı ᶜiẓāmı mā-beyninde bu ḥadīṣ-i şerīfden ẕātına ᶜāyid olan vaṣf-ı cemīlle imtiyāz bulmak idi. Niteki evliyā-i güzīnle zümre-i mücāhidīniñ saᶜy-i diḳḳatleri tetimme-i ḥadīṣ-i Resûl **ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem** olan "**Niᶜme'l-ceyşü ceyşühüm**" ser-nāmesiyle, evṣāf-ı ḥaseneleri rûz-i ḳıyāmete dek dillerde destān olmak idi.

Bi'l-cümle keşiş ü gûşişde diḳḳatleri tāmm ve cünbüş-i verzişinde ihtimāmları mā-lā-kelām iken yine ellibirinci günde güçle alındı. Sene-i sebᶜa ve ḫamsīn ve şemānī-mie Rebīᶜu'l-Evvel[1]'inde yiğirminci birinci güni (21 Rebīᶜu'l-Evvel 857/1 Nisan 1453) ki, rûz-i Se-şenbeh (Salı) idi, kuşluk zamānı fetḥ olundı. Bu ḥuṣûlü'l-merām, ᶜasākir-i İslām, burûc u bārûları gûnā-gûn bayraklar ile tonatdılar ve nerre-şīrān-ı hizebr-intiḳām, içindeki ḫanāzīr kellesini şīr-i şemşīrile tağıtdılar. Şirẓime-i küffār pür-üştülüm "**Lev naᶜlemü ḳıtālen le'ttebaᶜnāküm**"[2] diyû evvelce istīmān itmediklerine nādim oldılar. Bahādırān-ı nuṣret-kirdār ise, "**Lev eṭāᶜûnā mā ḳutilû**"[3] naṣṣ-ı kerīmi iḥticācı ile ceng ü cidāle koyuldılar. Bundadır ki, vezīr-i aᶜẓam olan Ḫalīl Paşa ve baᶜżı mīr-i mīrān ve ümerā yek-dil ve yek-cihet olmuşlar idi ki, muḥāṣara ḳaydını ber-ṭaraf kılalar. Tekvûr-ı dil-kûrıñ naḳd-i mevfûr ve tuḥaf u tefārīḳ-ı nā-maḥṣûr fi'l-ᶜArab, muṣālaḥa bünyādına temel bırağalar. Ancak pīşvā-yı vāṣılīn ve reh-nümā-yı müteşerriᶜīn Şeyḫu'ş-şuyûḫ Akşemseddīn ve ᶜumdetü'l-müfessirīn ve üsvetü'l-muḥaddiṣīn Mevlānā Aḥmed Gürānī ve vükelā-i ᶜuẓamādan dilīr-i ṣāḥib-tedbīr-i gencīne-küşā ve vüzerā-i şāhīn Zağnos Paşa, mutlaḳā Sulṭān-ı nām-dārı fetḥ u nuṣrete terġīb iderlerdi. "**Naḥnu'lleẕīne bāyeᶜû Muḥammedā, ᶜale'l-cihādi mā baḳīnā ebedā**" dirler idi. Ḫuṣûṣā,

Şiᶜr:

Beşşertü Muḥammeden biᶜāmi'l-fetḥi,
Yevmen ṭalaᶜa'l-fecru bi-nûri'l-fetḥi.

---

1) Cemāẓiye'l-Evvel olmalı. Bunun 21'inci günü de 30 Mayıs Çarşamba gününe rastlamaktadır. (Bkz.: Neşrī, Kitāb-ı Cihān-Nümā, II, 703, 705).
2) Kurᵓān-ı Kerīm, III (Âl-i ᶜİmrān sûresi), 167.
3) Kurᵓān-ı Kerīm, III (Âl-i ᶜİmrān sûresi), 168.

Şāhedtü muḳaddimāti naḍrin leme^cat,
Min rifḳı murādinā ke-ufḳı'ṣ-ṣubḥi.

Neşr: ebyātını vird-i zebān idinürlerdi. Kaçan ki, āṣār-ı fetḥ u tesḫīr u nuṣret ḳarīb oldı, küffār-ı melā^cīn, başlarına gelecek serencāma ıṭṭılā^c buldı. Anlarıñ aḥvāl-i pür-melāline ḳal^canıñ burc u bārûları gülmeğe başladı. Ṭaraf-ı deryādaki gemiler ise, zebān-dirāzlığla ṭa^cn u teşnī^ca müteṣaddī oldı.

Naẓm:

Leb ü dendān göründi, şu ḳadar güldi ḥiṣār,
Başladı ṭa^cna, dil uzatdı (b101)*sefāyin ki, vār.*

Bilmeyen ānı, bedenlerdeki dendāne sanur,
Gemilerden kayalıklar görinür ṣā^ciḳa-bār.

Neşr: Ve bi'l-cümle her rûz **(90a)** dīvār-ı ḥiṣārda raḫneler bürûz iderdi. Küffārıñ baḳā-yı devletleri gibi tezelzülini ta^cayyün bulurdı. Zīrā ki, müte^cāḳıb-i muḳāra^ca, ber-vefḳ-ı **"el-Ḳāri^catü ve mā edrāke me'l-Ḳāri^cah"**[1] müteḥaḳḳıḳ olurdı. Elem-resīdegān-ı küffār,

Mıṣrā^c:

Āḫireş ez-nuḫust ma^clûmest.

Neşr: mıṣrā^cını ḥilye-i lisān-ı ^cacz iştihār iderlerdi. Lā-siyyemā **"Yec^calûne eṣābi^cahum fī āẕānihim mine'ṣ-ṣavā^ciḳı**

1) Kur^ɔān-ı Kerīm, CI (Kāri^ca ṣûresi), 2-3.

ḥaẕera'l-mevt"[1] vaṣf-ı ḥālleri idüğini bilüb, "Her çe bād ābād" kelāmına müsāra^cat kılurlardı.

el-Ḳıṣṣa, baḳiyyetü's-süyûf-i müşrikīnden ḳal^caları istiḥkāmına mağrûr olan kāfirīn-i ḫāsirīn ü ḫāibīn, ef^cāl-i bī-meāllerine nādimīn **"Fe-ġulibû hünālike ve'nḳalebû ṣāġırīn"**[2] diyû ġāh tekvurları olan müfsid-i dil-kûre ser-zeniş itdiler ve ġāh lisān-ı ḥālle Pādişāh-ı rûy-i zemīne beşāret-i fetḥ müjdesin yetürdiler.

Li-Münşiihī:

Ol şehinşehdur Muḥammed Ḫān ki, Sulṭān-ı Rusül,
Ẕātını vaṣf eyleyüb, ḥaḳḳında dir ***"Ni^cme'l-emīr"****.*

Fetḥ-i İslāmbol'da ḥāżır bulunan ġāzīleriñ,
Netekim, medḥinde ***"Ni^cme'l-ceyş"*** *okur naẓm-ı Beşīr.*

Vāli-i vālā-himemdir ol emīr-i muḥterem,
İsmi sāmī, ḳadri ^cālī, baḫtı çün mihr-i münīr.

el-Ḥaḳḳ, İstanbul fetḥi ki, nādire-i fütûḥāt ve u^ccûbe-i tesḫīrāt, ḥasretü'l-mülûk-i āfāḳ, neticetü's-sülûk-i selāṭīn-i ḳavī-istiḥḳāḳ idi, ol Pādişāh-ı keṣīru'l-in^cāmıñ yümn-i himmetinde ve bereket-i meymeneti devletinde ^casākir-i İslām'a müyesser oldı ve ecdād-ı emcād-ı ^ciẓām ve ābā-i kirām-ı Cennet-maḳāmına müyesser olmayan künûz-i ^caẓīm kendülere müsaḫḫar oldı. Ḫuṣûṣā, **"Beldetün ṭayyibeh"**[3] lafẓ-ı şerīfi tamām tārīḫ-i fetḥi bulundı. Andan mā-^cadā

1) Kur^ɔān-ı Kerīm, II (Baḳara ṣûresi), 19.
2) Kur^ɔān-ı Kerīm, VII (A^crāf ṣûresi), 119.
3) Kur^ɔān-ı Kerīm, XXXIV (Sebe^ɔ sûresi), 15.

ol ḫīnde bu maḳûle bir vaṣf-ı mevzûn daḫī dinilmiş. Yaᶜnī ki, lafẓ-ı "**āḫirûn**" ol fetḥ-i cemīle tārīḫ bulunmuş.

Naẓm:

Fetḥ-i İstanbul'a nuṣret bulmadılar evvelûn,
*Fetḥ idüb Sulṭān Muḥammed düşdi tārīḫ "**āḫirûn**".*

Neṣr: Ġıbbe-ẕālik, şehriyār-ı nuṣret-mesālik teferrüc ṭarīḳına sālik ve Ayasofya nām kenīse-i ᶜaẓīmeyi maᶜbed-i ehl-i İslām itmeğe mütehālik olmağın, saᶜādetle dāḫil-i şehre ḳadem basdılar. Nāvek-i ḥamd ü şükri ᶜArş-ı berīne vāṣıl idüb, emel kemānını yasdılar. Dilāverān-ı ẓafer-bār tuḥaf-ı ġanāyimle zīr-bār ve bahādırān-ı āḫiret-şiᶜār, üsārā-i cemīlü'l-meḥāsinle kām-kār olub, "**el-Mülkü li-men ġaleb, ve'r-raḫlü li-men seleb**" dirlerdi. Nihāyetsiz ġanāyimle dest-res bolurlardı. Bu ṭarīḳla teng-destler genc-i sīm ü zere vāṣıl, dil-küşteler, tamām hemyānlarla menziline dāḫil, ammā server-i zümre-i mücāhidīn "**Ülāike lehum rızḳun maᶜlûm**"[1] naṣṣ-ı kerīmine teẕekküre māil niçe biñ yıllık māl ü menāl ve aḳmişe-i mütenevviᶜa-i ḥarīr-miṡāl, çihre-dār maḥbûblar, nûr-i cemālleri ẓulmet-i küfrile merġûblar, müsteṣnā düşīzeler ve ebkār-ı bāᶜiṣ-i inşirāḥ-ı ḫavāṭır ve keṡret-efkār emīrler, esīr-i bed-kīşler, dīne edānī dīn-dārlar, düyûn eleminden āzādegān ve bi'l-cümle ol şehr-i vāsiᶜu'l-erkān, Müslümānlar'a Cennet-i Aᶜlā'dan nişān, ve küffār-ı ḫāk-sāra ḫuld-i berīn iken, ḳaᶜr-ı Caḥīm gibi peẕīrān, kiminiñ ḳafasında şapā-şāb-ı ḫadeng ü nīze ve niçesiniñ farḳ u bī-ferinde çekā-çāk-i kûpāl ü şimşīr, feryād u nāle(b101)den söz işidilmek muḥāl ve tīġ u nīze

1) Kurᵓān-ı Kerīm, XXXVII (Sāffāt sûresi), 41.

ḳısmını iṭāleden kûteh-destler pā-şikest ü bī-mecāl ruhbānların nevāsı, beğleriniñ ᶜazli ḫayāli ile ġazāl eṭfāl ve mübtelā zenān āvāzesi dü-gāh u se-gāh ṣûretlerine dāll, ᶜālem yankulandı. Niko İbn Mādyān'ıñ ḫoros-ı cānı gûyā ki, kûr-ı deycûrında kuşkulandı. Bu fetḥiñ ṣīt u ṣadāsı ġarb u şarḳa çavlandı. Gûyā bir bād-ı vezān idi ki, basīṭ-ı arżı tolandı. Bu ḥāletle ve bu gûne sipās u meserretle maᶜbed-i kadīme toğrıldı. Yaᶜnī ki, Ayasofya deyrin bedr olmuş ay gibi teşrīf buyurdılar. Gördiler ki, bir deyr-i pür-asnām, ᶜibādet-gāh-ı İslām olmağa sezā-vār ve bir kenīse-i sûr-fercām ki, ᶜarz-ı dīdār-ı **(90b)** sulehāya yarar, fi'l-hāl secde-i şükr eylediler.

Evvelā, ikinci gün rûz-i Cumᶜa ola, Cumᶜa'da edā-i salāt cemᶜiyyetini "**Ülāike yüsāriᶜûne fi'l-hayrāt**"[1] mûcebince gerek kendüler ve gerek sāir vüzerā-i nām-ver mukarrer etdiler.

Sāniyen, ol suver-i ᶜacībenin bozulması ve ruhāmeler taᶜyīni üzre mahall-i kıbleye mihrāb düzülmesi ve ber-vech-i istiᶜcāl minber ve mahfil yapdırılub, rûz-i Cumᶜa'dan evvel tekmīl kılınmasını buyurdılar. Bināen ᶜalā zālik ol nukûş-ı masnûᶜayı bozdular. Gûyā bir cesed idi ki, derisini yüzdiler.

Nazm:

Cemālin ᶜarz idince Şāh-ı ᶜālem,
Bozuldı cümle butlar hacletinden.

Silindi gitdi ol deyrin nukûşı,
Ruh-ı zıll-i İlāhī ruᵓyetinden.

1) Kur'ân-ı Kerîm, XXIII (Mü'minûn), 61.

Belī min vech kılurlar reng-i sûret,
Olur zāil günün germiyyetinden.

Mukarrer nakş-ı fānī muzmahilldir,
Cemāl-i nakş-ı Bākī talᶜatinden.

Nesr: Tarīk-ı tezyīf ve üslûb-ı tahrif mukarrer oldukdan sonra, her dīvār lisān-ı hālle ol şehriyāre ᶜarz-ı hāl-i nezāket-şiᶜār idüb,

Garaz mihrāb-ı ebrûdur ᶜibādet-gāh-ı ülfetden,
Berīdir gönlümüz but-hānesi eşkāl-i sûretden.

Cemālinden senin yüz bulduk ey Şeh çün bu vechile,
Bugünden sonra yüz döndürmek evlādır bu zīnetden.

Kadīd olduk, tayandık kaldık idi sath-ı dīvāre,
Bi-hamdi'llāh ki, dīdārınla kurtulduk bu milletden.

Baᶜde-mā bennāyān-ı endāze-kirdār ve sanᶜatında gālib-i sehhār olan niçe miᶜmār ki, her biri dest-kārlikde Habīb-i Neccār ve rāst-gāhlikde üstād-ı bülend-iştihār idiler, şebān-rûz çalışdılar, giceyi gündüze katub duruşdılar, vakt-i salāt-ı Cumᶜa'den evvel yetişdirdiler.

Fe-lā-cerem, kibār u sığār-ı mükerrem, nüfāt-ı guzāt-ı muzaffer-ᶜalem ve dilāverān-ı silāh-iştihār-ı letāfet-şiyem, gürûhā-gürûh geldiler ve ceng ü cidāle dirilür gibi tāᶜat ü mücāhede içün saff saff dizildiler. Hāfız-ı Kelāmu'llāh olan cārī hāfızlar, ᶜaşr-hᵛānlığa ve hoş-āvāze müezzinler gürûhı tekbīrāt ü ezāna başlayub, mühimmāt-ı edā-i salāt mükemmel ü müretteb ve şeyḫ-ı mürtāż-ı vāsıl Akşemseddīn gibi ᶜazīz-i kāmil, minber-i berīnde her vechile mübeccel kılındıkdan sonra salāt-ı Cumᶜa tamām oldı ve devām-ı

devlet-i Pādişāhī duᶜālarına havāss u ᶜavāmm el kaldırdı. Şol denlü zārī vü tazarruᶜ ve enīn ü ḥanīn ve tevakkuᶜ kıldılar ki, cümle sürûş-i melāike ol duᶜāya "**āmīn!**" didiler ve nesl-i ᶜOsmānī'nin izdiyād-ı devletine ve zāt-ı Hākānī'nin ᶜömr-i sermedle huzûr u rāhatına ve dāimā bu makûle fütûhāt-ı cemīle ile beyne(b102)'l-mülûk şöhretine ve mesûbāt-ı cihād u gazā ile ᶜinda'llāh rifᶜat-i menziletine duᶜālar itdiler ve ol esnālarda nefs-i İstanbul'daki kenāyisden cā-be-cā ᶜaded-i mikdārı cevāmiᶜ u mesācid-i muᶜallā taᶜyīn olundı. Cümlesinin evkāf u ᶜakārı ve erbāb-ı cihātın vezāyif-i bisyārı muᶜayyen kılındı ve Ayasofya civārında bir medrese dahī inşā olundı. Baᶜdehû inᶜām u sadakāt deryāsı cûşe geldi. Katarāt-ı sīm ü zerden hezārān-hezār sāil behre-mend oldı. Keff-i direfşān-ı Sultānī, ebr-i bahār-ı bārānī ve sehāb-ı bārān-ı Nisānī gibi muttasıl feyezān üzre oldı. Çok bī-murād-ı ber-geşte-rûz, ol rûz-i pīrûzda maksûdına dest-res boldı.

Nazm li-münşiihī:

İn deyr-i kühen zi-deyr-gāhest harāb,
Pes millet ü kīş k'ender şod be-nikāb.

İn kubbe-i zer-nigār der-mānde be-cāy,
Der-dīn-i Muhammedī be-tākateş mihrāb.

Nesr: el-Hakk, tabᶜ-ı şerīf-i Pādişāhī cümleden ziyāde ol maᶜbed-i kadīmin ihyāsına müteᶜallik oldı. Sāirin tıbāᶜı taleb-i sīm ü zer ve rağbet-i genc ü güher takayyüdinde iken anların şûr u şağabları "**Ehabbü'l-bilādi ila'llāhi mesācidühā**" mazmûnına bināen Ayasofya ihyāsına teveccühle taᶜayyün buldı ki, ol zamānda bin ikiyüz yıllık eser ve maᶜbed-i muᶜteber, kadīm kār-gīr idi. Hālā ki, zīb ü zīver

ve kıbāb-ı bālā-terinde (91a) zelel ü halel eseri mukarrer idi. Vaktā ki, şehriyār-ı cihān ve sāir a^cyān u erkān, ol ma^cbed-i rāsihu'l-bünyān içine dühûl itdiler, gûyā ki, sımāh-ı hālle "**E-lem yerav ennā ce^calnā haramen āminen**"[1] mantûk-ı latīfini ānun harem-i muhteremi vasfında işitdiler.

Nazm:

Her ki, mī-dīd, āferīneş goft,
Âsitāneş be-dīdehā mīroft.

Âsumān, kıble-i zemīn h^vāndeş,
^cAkl-ı küll, menzilī emīn h^vāndeş.

Nesr: ve bi'l-cümle nev^c-i āferīdeden her ferīd ü vahīd ki, ol binā-yı bī-hemtāyı görürdi, sālis-i Haremeyn ve rābi^c-i Yesrib ü kıbleteyn vasfını hûy u hāy ile evc-i ^cayyûka irgörürdi.

Şi^cr:

Şeyhu'l-bennāi le-yü^caddü merka'l-merkad,
Hatte'stetāle mahalle fevkı'l-ferkad.

Beytün yetûfu'l-muhrimûne bi-bābihī,
Ve'l-haccü keynetü vüfûdi's-sü^ɔded.

Nesr: Sultān Muhammed Hān ise, evvel Cum^ca'da ki, cem^ciyyet-i ^cuzmā ile ol ma^cbed-i a^clāya dühûl ve secedāt-ı şükr ile mihrābını cebīn-i pür-nûrına mevsûl kıldı, minber-i vālāsına nazar ve kubbe-i ^culyāsına sarf-ı basar kıldıkça H^vāce Hāfız'ın,

---

[1]) Kur^ɔān-ı Kerîm, XXIX (^cAnkebût), 67. Âyette "**E-lem**" yerine "**E-ve-lem**" kelimesi vardır.

Nazm:

Şükr-i Hodā ki, her çi taleb kerdem ez Hodā,
Ber müntehā-yı himmet-i hod kām-rān şodem.

güftesini huffāz ve ^caşr-h^vānlara mukābil kirāran ve mirāran okurdı ve hatīb ü lebīb hutbe-i latīfesinde mahāmidini takrīr u tertīb itdükde, hāsıl-ı encām bulub, ganāyime mülhak olan kitābları bir yere getürdiler. Ehil olan ruhbānların tercümānlığı ile Türkī lisāna döndürdiler. Gerek Ayasofya binās ve gerek Kostantıniyye, ya^cnī sinn-i zamāndan berû ^cimāretdir ve kaç kerre harāb olub, kaç kerre ihyāsını mestûr u müsbetdir, tafsīl ü tasrīhını murād idindiler. Kütüb-i müte^caddideden niçe günler istinbātla ol merāma dahī dest-res boldılar ki, bu minvāl üzre beyāza çıkmışdır ki, tastīr olundı.

FASL: KOSTANTINİYYE'NİN KADİMİ BÜNYÂDI VE ÜÇ DEF^cA ^cİMÂRET VE HARÂB-ÂBÂDI

Ne vechile idüği eğerçi ki, ba^czı kütüb-i tevārīhde (b102) mestûrdur, lākin ihtilāfāt-ı kesīre ile menkûl ü meşhûrdur. Zīrā ki, bu kubbe-i pertevīnde ^cadem-i bakā ve kusûr-ı çarh-ı berrīnde elbette zevāl ü fenā mukarrer olmağla rûzgār-ı zor-kār, hiç bir ma^cmûre yokdur ki, kerrātle harāb u yebāb eylemeye ve ^cimārāt-ı girdiş-i gaddār ol dāru'z-ziyāfe değildir ki, mihmānların nevāle-i derd ü gam ve hûnāb-ı eşk ü nedem zevādesiyle sīrāb eylemeye. Hz. Hızır Nebī **^cAleyhi's-selām**'dan ba^czı evliyā-i güzīn rivāyet-i sıhhat-karīn iderler ki, "Bu tārīhde memālik-i ^cArab'dan bir nāhiyeye uğradım, etrāf u cevānibi ma^cmûre karyelerle ābādān ve bevādī vü siyāseti

ümem-i muhtelifetü'ş-şiyem süknālarıyla bāğ-ı cinān gibi şādāb u şādān bolub, nev^c-i beşerin kesretini görüb istiğrāb eyledim ve "Bu vilāyet ne zamāndan berû ma^cmûrdur?" diyû söyledim. Didiler ki: "Beş-on mertebeye-dek karnen ba^cde karn, mütemekkin olmuş. ābā vü ecdādımızın bu nevāhīde süknāları ma^clûmdur ve keyfiyyet-i ahvālleri temessükāt ve milk-nāmelerimizde dahī ma^clûm u mefhûmdur" Beşyüz yıldan sonra yine ol vādiye uğradım. Evvelki ümem ve şenliğe bādī olan benī ādem cinsinden bir ferdi görmedim. Hālā ki, cüzvīce eser-i binālari zāhir, ammā kendülerden ve ser-encāmlarından haber alınması muhāl ü nādir. Ve bi'l-cümle beşyüz yıl mikdārı dahī zamān mürûr eyledi. Kerreten ba^cde uhrā ol vilāyetden ^cubûrile bir sebeb zuhûr eyledi. Bu kerre ol nevāhī ve aktārı gûl-i beyābān sıfatında bir kavmile memlû buldum ve ne kadar ki, suāl eyledim, cümlesini sābıkdaki ümemden bī-haber buldum, müte^caccib oldum". İmdi ahvāl-i ^cālem her-āyīne böyledir. Mir^cāt-ı felek niçe sûretden göründiği mukarrerdir.

Nazm:

Kitī ki, evveleş ^cadem ü āhireş fenā-st.
Der hakk-ı o gümān-ı sebāt u bakā hatā-st.

Nesr: Bu mukaddemātdan maksûd, İstanbul şehrinin resm-i kadīmi beyānıdır ki, Hz. Süleymān Nebī **^cAleyhi's-selām** zamānından sonra fi^cle gelen ma^cmûreliği ve harābesi ba^czı kütüb-i tevārīhde yazılmışdır. Husûsā, İbrāhīm bin Hanīf Şāh ^cAcāyibü'l-Kübrā nām kitābında nakl itmişdir ki, üç kerre vāki^c olan ta^cmīrin evveli ve cümleden esbet **(91b)** ve ahkem ve ekmelidir, fī-mā ba^cd,

ümmete mûcib-i ^cibret ve mahz-ı pend ü nasīhat olmağiçün tahrīr kılınmışdır.

FASL Fİ't-TA^cMİRİ'l-EVVEL Bİ-MÜBÂŞERETİ'l-MİLEL VE'l-ÜMEMİ'l-ÜVEL

Hz. Süleymān **^cAleyhi salavātü'l-Mennān**, cemī^c-i hükemā ve selātīne fermān-revān ve ins ü cānn kısmından ve dīv ü ded cinsinden olan mülûke sāhib-kırān olub, vuhûş u tuyûr, emrine rām ve ümem-i nā-mahsûr, fermānına imtisālle muntazamu'l-eyyām iken vilāyet-i mağribde vāki^c ve Frengistān cezīrelerinin birinde Meydûn ve bir rivāyetde ^cAngûr nām bir ulu pādişāh var idi. ^cİsyān u tuğyānla be-nām ve ser-keşler hayline ser-leşker-i dalālet-fercām olub, yüzbinden ziyāde ^caskere kudreti nümû-dār idi. Ammā kemāl-i tecebbürden ve tekebbürden Hz. Süleymān'a bile ser-fürû itmezdi ve kemāl-i kehānet ü sihrile rûzgārın geçürüb, ekseriyā ülfeti İblīs-i pür-telbīs ile olmağın, hiç kimseye baş indirmezdi. Kendü ismi ile müsemmā olan Meydûn nām cezīrede hükûmet iderdi. Vaktā ki, mezbûrun (b103) ^cinād ü gafleti ve ^cisyānı Hz. Süleymān **^cAleyhi's-selām**'a ma^clûm oldı, ins ü cinn ve dīv ü perīlerden nihāyetsiz ^caskerile ol cabbārın memleketine yüridi. Eğerçi ki, cehāleti muktezāsınca ^cinād ile bünyād-ı ceng ü cidāl idüb, kırışuldı, lākin peşşenin ^cankā-i lā-mekāna ve mûrçenin Hz. Süleymān **^cAleyhi's-selām**'a mukābil olması muhāl ve fāsid hayāl olmağın, leşkeri münhezim ü mahzûl ve kendüsi merbût u mağlûb getürildi ve ne kadar ki, İslām ^carz itdiler, itā^cat eylemedi. Bi'l-āhare boynı urılub, memālik-i ma^cmûresi zabt olunub, ol cezīreye āhar hākim nasb olundı.

Ammā vāfir genc-i şāygānı ve mütekāsir hazāyin ü defāyini zuhûr idüb, beyne'l-ᶜasākir kısmet kılındı. Ancak sāhib-cemāl, mevzûn-bāl ü yāl, hüsn-i melāhatle şöhre-i enām ve tarāvet ü letāfetle matbûᶜ-ı hāss u ᶜāmm bir nāzenīn duhteri, yaᶜnī ki, hüsn-i müstesnā bir düşīze-i melek-manzarı zuhûr eyledi. Ol dahī Hz. Süleymān **ᶜAleyhi's-selām**'a ganīmet ᶜarz olundı. Vaktā ki, nezar-ı pāk-i Hz. Süleymānī ol nigār-ı Belkıs-akrān cemāline müteᶜallik oldı, süveydāsında sevdā-yı ᶜaşk eserleri ānen fe-ānen şedīd olub, günden güne muhabbeti kemālin buldı. Fe-ammā ol düşīze-i bī-hemtā, subh u mesā girye vü bükādan hālī değildi. Dāyimā babasının zamān-ı devletin anar, ağlardı. Her çend ki, Hz. Süleymān Nebī **ᶜAleyhi's-selām**, "Li'llāhi'l-hamd, benim saltanatım baban devletine göre midir? Tamām ve ānın kudreti benim yanımda her cihetle nākıs u nā-fercām iken, sebeb nedir ki, ağlarsın, ānın firākı āteşiyle ciğerin tağlarsın?" didikde, ol mahbûbe-i gül-endām, Hz. Süleymān'a ilhāh u ibrām idüb, "Lillāhi'l-hamd ki, bunca ins ü cinn ve perī taht-ı yedindedir ve bunca ser-keşlerin tasarrufı yed-i müeyyedinizdedir, ne var benim riᶜāyet-i hātırım içün fermānınız olsa, rûz-gār-dīde ᶜifrītler ve sāl-horde perīler ve cinnīler bir lā-nazīr kûşe bulsa, tā ki, benim içün ol kalᶜada veyāhud ol mahalde bir sarāy-ı ᶜāmire bünyād olunsa ki, bakiyye-i ᶜömr-i nāzenīn saᶜādet-i sohbetinize karīn olub, ᶜīş ü ᶜişretimiz ol bukᶜa-i latīfede vākiᶜ olsa ve bir musavvir üstād, benim pederimin çehresini tasvīr idüb, bana virse, firāk-ı elemleri gālib oldukca āna nazar kılmağla gözüm ve gönlüm açılsa" diyû recā itmeğin, Hz. Süleymān **ᶜAleyhi's-selām**, **"Semᶜan ve tāᶜah"** diyû ᶜafārīte emr eyledi. Elbette ol makûle bir kûşe bulmak gerekdir" diyû söyledi. Baᶜdehû babasının

tasvīrini bir ᶜifrīt-i sehhār'a ısmarladı. Meğer ki, duhtere bu husûsı ilkā iden Şeytān-ı laᶜīn idi ki, sābıkā babası olan sāhir ile musāhib ve yārān idi. Lā-cerem, kudemā-yı cinniyān maᶜmûre-i ᶜālemi serā-pā deverān itdiler ve her kanda ki āb u havāsı rûh-efzāyile meşhûr bir yer işitdiler ise tefahhus ve tecrübeye gitdiler. Hezār gûşiş ü ikdāmdan sonra vilāyet-i Yunān'a hem-civār āb-ı deryāda şöhre-i dār u diyār Aydıncık nām sāhil-i rûşen-makām ve cāy-gāh-ı hadrā-nām-ı nüzhet-fercām **(92a)** zemīni buldılar ve şimdiki hālde Temāşālık nāmındaki cāy-i latīfde bir sarāy-ı bī-hemtānın ve bir kasr-ı bī-kusûr-ı ᶜulyānın bināsına mübāşeret olundı. Ammā mühimmāt-ı bināda ol kadar saᶜy ü dikkat eylediler ki, gāh kûh-ı Elburz'a güzer ve gāh kulle-i Kāf'a ᶜazm-i sefer kılub, her kanda (b103) bir latīf mermer buldularsa Aydıncığ'a getürdiler, nerede maᶜden-i ruhām işitdilerse çār kûlunkler idüb, maᶜādindeki rengīn ve nukûş-ı müteneviᶜaya karīn olan mermerleri çıkarub mahall-i maᶜhûde getürdiler. Sipāriş olundığı üzre babasının tasvīrin dahī huzûr-ı duhtere getürdiler. Şol dem ki, kasr-ı bī-hemtā bināsı tamām oldı, duhter-i sāhib-cemālle Hz. Süleymān Nebī **ᶜAleyhi's-selām**, anda karār idüb, niçe günler taᶜayyüş ü tenaᶜᶜum lāzimeleri kemālin buldı. Lākin bānû-yı nāzenīn ol kasr-ı güzīni igende beğenmedi, "Ancak bir ciheti deryāya müşrifdir" diyû çokluk müşerref eylemedi. Hattā Hz. Süleymān'a gāh u bī-gāh teklīfe ve visāliyle taltīf itdikce meyl-i tabīᶜatını Beytü'l-Mukaddes'e tahrīfe başlayub, "Elbette beni Kuds-i Şerīf'e vāsıl eyle, anda dahī benim-çün bir karār-gāh bünyād idüb, huzûrundaki murādımı hāsıl eyle" dimeğin bu merāmına dahī isābeti mukarrer oldı. Yaᶜnī ki, Beytü'l-Mukaddes'e teveccühleri tahakkuk buldı. Meğer

ki, ol mekkāre-i dûr-endīş, zülf-i siyāhı gibi kāfir-kīş olub, mahfī but-perestlik iderdi. Cevārīsini hem-hāl idinüb, babasının şeklindeki saneme secdeler eylerdi. Gāh u bī-gāh İblīs-i dalālet-penāh, ol sanemin verāsından duhtere söylerdi ve "Bu vazᶜı gāyetle hob itdin, beni ihyā itdin" diyû hitāb eylerdi. Düşīze-i nākısu'l-ᶜakl dibelik ihtilāle düşerdi. Ammā ol duhterin Hz. Süleymān yanındaki hayli muhabbeti vāridi. İttifākā bu haberi vezīr-i dānā āsāf bin Berahyā tuydı, gāyetle elemler çeküb, ıztırāba düşdi. Lākin ol duhterin Hz. Süleymān yanında menziletin bilmekle tasrīhan söylemedi. Ancak taᶜrīz ve kināye ile işᶜārı münāsib görüldi. Bir gün ki, vaᶜz u nasīhata çıkdı, ᶜale't-tertīb bu tarīkla ki, enbiyā-i ᶜızāmı ve evvel ᶜömürlerinden vefātlarına gelince geçen her yerindeki ser-encāmı bir bir vafs itdi. Bu tertīb üzre Hz. Süleymān Nebī **ᶜAleyhi's-selām**'ın medāyihına takrīb düşdükde ancak ᶜunfuvān-ı şebābı hālindeki mücāhedelerin nakl eyledi. Hükûmet ve saltanatı hilālindeki efᶜāl zikrini tayy itdi. Pes Süleymān **ᶜAleyhi's-selām**, āsaf'ın bu nüktesinden reng-pezīr oldı, "Benim ᶜibādet ᶜālemindeki hālimi vasf idüb, sāir evkātımı tayy itmeğe sebeb nedir?" diyû sordı. Ol dahī fursat düşürüb, "Yā emīna'llāh, bir peygamberin ki, haremi sarāyında puta tapıla, göz göre hidāyet tarīkından sapıla. Ben ānın gibi zamhanı niçe vasf iderin? Hālik'ım yanında mezmûm olan niçe medh eyleyeyin?" diyû cevāb virdi. Tā ki, Hz. Süleymān **ᶜAleyhi's-selām** müteessir olub, harem-i sarāya girdi, ol duhterin maᶜbûd eylediği sanemleri ihrāk bi'n-nār idüb ortadan götürdi ve bi'l-cümle Hz. Süleymān'ı bu ahvāle muttaliᶜ kıyās idüb, cinnīler bu hālet-i duhteri bildirmezdi ve irādetu'llāh'ı ketme müteᶜallik olmağın nübüvvet kuvvetiyle dahī Hz. Süleymān

ᶜAleyhi's-selām'a maᶜlûm olmazdı. Vaktā ki, göçüb gitmesi mukarrer oldı, Beytü'l-Mukaddes'e kemāl-i teşevvukından, ol nigār-ı mekkār, sanem-i murassaᶜını kasr-ı bī-hemtānın zīr-i ferşinde unutdı. Zīrā ki, "Me-bādā, Hz. Süleymān **ᶜAleyhi's-selām**, ol sanemi benim elimde göre" diyû saklamağı ᶜādet idinmişidi. ᶜAzm-i sefer esnālarında āna bināen unuduldı. Yanko bin Medyān zamānına-(b104)dek zīr-i zemīnde mestûru'l-hāl turdı.

Bu dahī baᶜzı kısas-ı enbiyāda mestûrdur ki, Hz. Süleymān niçe zamān taht u tācından cüdā düşüb, zevāl-i devleti ve mübtelā olduğı derd ü mihneti ol duhter-i furû-māyenin gizlü din tutduğına bināen idi. Hattā kırk **(92b)** gün ki, saltanatdan maᶜzûl oldı, Benī İsrāīl içinde zilletle gezdi, ol duhterin saneme ᶜibādeti kırk gün olmağla bu yüzden mücāzāt kılınduğı tahakkuk buldı. Bi'l-āhare yine tahsīl-i hātem ve milkini kemā fi'l-evvel tekmīl-i mühimmāt-ı devleti ol düşīze-i dalālet-sāyenin küfrine vākıf oldukdan sonra katl itdüğine ibtināen vākiᶜ idi. Zīrā şol sāᶜat ki, Hz. Süleymān **ᶜAleyhi's-selām**, ol bed-kīşin but-perestliğini tuydı, letāfet-i hüsn ü cemāl, kesāfet-i kubh u zevāline mübeddel olub, nûr-ı ruhsārı nār sıfatında bedīdār oldı ve zülf-i tarrārı zinā sûretinde görinüb katl olunması tahakkuk buldı. Zihī bed-sirişt ü dalālet-āsār ki, bunca rûzgār envār-ı nübüvvet matlaᶜında gün gibi nümû-dār ola, yine şeb-i tār-ı küfr u gavāyetden kurtulmayub, ᶜākıbet ol berzahda ifnā-yı vücûd kıla.

el-Kıssa, Süleymān Nebī ki, ᶜālem-i ᶜukbāya rihlet eyledi, niçe pādişāhlar gelüb, geçüb, mürûr-ı zamānla milk-i Yûnānī ve Rûm-ı ᶜād evlādından ve āl-i ᶜAmālik'ın nijād-ı dalālet-nihādından Yanko bin

Medyān tasarrufına ᶜavdet eyledi ki, hubût-ı ādem'den ānın cülûsı tārīhine gelince dörtbin altıyüz yıl olub, İskender-i Rûmī toğmazdan dörtyüz otuz yıl evvel idi. Ammā Kostantıniyye ol Kaysar-ı Rûmī-nijād bünyād uralı Sultān Muhammed feth eylediği tārīhe gelince ikibin ikiyüz seksensekiz yıl olmuşidi. Pes Kaysar-ı mezbûr, kār u bār-ı mevfûr ile bir zamān ol kasr-ı bī-kusûrda sākin oldı ve rhuzgārdan niçe murādāt alub, beyne'l-mülûk iᶜtilā-i şān birle imtiyāz buldı. Ammā hikmet Hudā'nın, bugün ol sanem-i mücevher bulundı. Gören vüzerā ve hükemāsı taᶜaccüb kılub, niçe güft ü gûlarına bāᶜis oldı ve Yanko bin Medyān ol sanem-i murassaᶜdan ᶜibret alub ve ᶜibret-pezīr u yakzān olub, bir gün cemᶜiyyet-i dīvān eyledi. "Bizden evvel gelenler niçe niçe bu makûle bir eser kodılar ise ben de bir eserle anılmağa bāᶜis eser komak isterim" diyû söyledi. Eğerçi, ümerā ve vüzerādan her biri bir nesne sevk eyledi. Ammā Kantûr nām vezīri, bir rûzgār-dīde vekīl-i müşīri idi. Husûsā Mescid-i Aksā'yı ziyāret itmiş olub, her vechile umûr-dīde ve kār-āzmûde-i bī-nazīr idi. Yanko'ya hitāb idüb, "Her ᶜasrın bir Süleymān'ı ve her Süleymān'ın bir eser-i hikmet-nişānı olub, sen de bu ᶜasrın Süleymān'ısın. Her ne makûle eser īcād idersen āna erzānīsin. Lākin benim reʾyim budur ki, bir ᶜazīm şehr bünyād idesin ve etrāf u cevānibini benhi nevᶜ-i insānla ābād idesin. Tā ki, rûz-i kıyāmete-dek nām-ı şerīfin meşhûr ve evsāf-ı iktidārın elsine-i nāsda mezkûr ola" dimiş idi. Pes mezbûr Yanko ki, memālik-i vesīᶜatü'l-aktār ve cümlesi maᶜmûre-i dār u diyār, ser-hadd-i Rûm'dan Ungurûs vilāyetine ve ᶜumûmen Frengistān'a ve mağrib-zemīn ve diyār-ı ᶜArabistān'a ve bilād-ı ᶜAcem ve merz ü bûm-ı Şām'a varınca ve bir tarafdan dahī Semerkand hudûdundan Hatā vü Haten'e ve

sevāhil-i diyār-ı Hind'e ve deşt-i Bulgār ve Kıpçak ve Aykûd (Uykûr) ve Moğol ve Fāris ve Türkistān nihāyet bulunca ve bir tarafdan (b104)Çerkes ve Rûs ve Boğdān ve Cesār'dan Eflāk ᶜumûmen zīr-i destinde oldukdan mā-ᶜadā mülûk-i etrāf kendüden endīşe-nāk olub, emrine imtisāl iderlerdi ve her ne fermān eylese "**Semᶜan ve tāᶜah**" dirlerdi. Yaᶜnī şol mertebede kudretlü pādişāh idi ki, Buhtu'n-Nasr'la Kuds-i mübārekde savaşmışidi. Hattā sıyub münhezim kılmışdı.

el-Kıssa, Yanko bin Medyān ki, vezīri Kantûr'un ilkāsiyle bir şehr-i ᶜazīm bünyādın mukarrer itdi ve lākin ne makûle mahalde esās bırakmasında mütehayyir idi. Dāyimā fikr iderdi ki, her çend bir şehr-i kebīr, sûr-ı müstedīr ile taᶜmīr olunması āsāndır; fe-ammā rûzgārda āna zād ü zevāde yetişdirmesi husûsunda hākimler hirāsāndır. Meğer ki, beyne'l-bahreyn bir münāsib yerde ola ki, rûzgārdan biri **(93a)** sefāyin ve merākible zād ü zevāde getürürse biri boşalub gide. Bu minvāl üzre, tefahhus ve tahrīrden sonra hükemā-i mühendisīn ve esātize-i mütekaddimīn ve zümre-i miᶜmārān-ı pīşīn Bahreyn-i Ebyaz ve Esved meyānını taᶜyīn kıldılar. "Ol şehr-i ᶜazīmi yapacak kûşe elbette ol mahaldir" diyû hālen İstanbul olduğı sāhili gösterdiler. Lākin ol zamānda birbirine muttasıl olmayub, İskender zamānından evvel olmağla mā-beyninin katᶜ u faslını dahī ilkā eylediler. Fī-nefsi'l-emr beledden sonra āna dahī mübāşeret itmeği mukarrer itmişidi. Lākin irādetu'llāh'da İskender-i Rûmī elinde husûle yetmişidi. Fe-ammā hükemānın bu tergībinden Yanko bin Medyān kemā yenbağī itmīnān-ı hātır bulmadı. "ᶜAcabā dahī münāsib yer yok mudur?" diyû taharrīden hālī olmadı. Bir şeb bu fikrile ki, hᵛābe vardı, uyandıkda serīri ile kendüyi İstanbul yaylacığı kenārında

buldı. "Âyā düş midür?" diyû hayrān ve ta^caccüb-künān iken yerinden turdı. Firāş u tahtiyle kendözini bir görmediği mahalde gördi. "Bir mikdār gezeyin" diyû deryā kenārında bir mīşeyistān içinde hayretle tolanurken bi'l-āhare ol havālīde pûyān ve tenhālık meşakkatinde nālān u giryān iken sāhil-i bahrde bir balıkcı sayyād gördi, ānın hidāyet ü irşādiyle yolı bir kayre-i ma^cmûreye çıkdı. Ümerāsından birini anda bulub, pāy-ı tahtına haber gönderüb, ol cānibde dahī pādişāh firāşiyle gāyib ve herkes cüst ü cûsına rāğıb ve "^cAcabā kanda gitmişdir?" diyû tefahhusile tālib iken, beşāret haberi yetişdi. ^cāmme-i erkān-ı devleti ber-vech-i isti^ccāl İstanbul mahalline ^cazīmet itdi. Eğerçi ki, bi-hasebi'l-^cakl Yanko'nın serīriyle anda bulunması ve cinniyān ve periyān kapub ol mahalle iletmesi bu yüzdendir ve lākin bu makûle bir eser-i ^cazīm ve mecma^c-ı ünās-ı dāim ve ^cibādet-gāh-ı kadīm olacak sun^c-i ^camīm içün bi-irādeti'llāhi'l-Kerīm beyān olundığı üzre, remz-i kadīm ve sırr-ı hafī-yi müstakīm ^caceb değildir. İnsānda bi-hasebi'l-kerāmāt tayy-i mekān tecvīz eyleyen Hodā-yı Yektāy, ^cibād-ı vāsılīnden biri yedinden bu hikmeti işā^ca ve īmā buyurması, zevi'l-^cukûl katında müstağreb değildir.

Vaktā ki, vüzerā ve hükemāsı geldiler, mühendisīnle ol cāy-gāhı tolaşdılar, ne makûle şehr olacağını tahmīn idüb, tedārikine başladılar. (b105) Fi'l-vāki^c şekl-i müsellesīde bir cāy-ı nüzhet-sādır ki, şarkan ve garben ve yemīnen etrāfı deryā, ancak şimāl cihetinden cevānib-i bahrden berr-i müberrā bü'l-^caceb mahall-i rûh-efzā ve turfa-i cāy-gāh-ı dil-ārādır ki, cezīre-i vebā olmakdan gayrı ^caybı yokdur. Ammā dilīrān-ı vefā-dār ve hüsn-i bī-hemtā nisvānı semt-i cefādan perhīz-kār olmağla havāss-ı mehāsini me^ɔmûl olan

mertebelerden artuğdur. Nihāyet halkının vahşet ve bī-vefālığı, sāde-rûlarının mülāyemet ve hātır-nüvāzlığına göre gāyetle çokdur.

Ve bi'l-cümle cemī^c-i emākin-i ma^cmûreye ulaklar gönderildi. Mühendis ü mi^cmār ve müneccim ü pesendīde-kirdār vār ise ol mahalle getürildi. Vaktā ki, ol mahalle temel kasdine el uruldı, ^cumkan kırk arşın mikdārı kazıldıkda bir murahhas ve muhassas kubbe zāhir oldı ki, dāiresi ve kaddi kırkar zirā^c idi. Kapusını ki, açdılar, içinde beş yerde yedişer kerkes buldılar ve bir yerde dahī altı kerkes gördiler ki, bu cümleden ancak birinin başı var, mā-^cadāsı bī-serlikle nümû-dār ve bu zikr olunan kerkesler mıknātısdan düzilmiş ve gözleri elmasdan vaz^c olunmuş ve her birinin önünde bir levh turur ki, tārīhleri yazılmış ve ol kerkeslerden murād ne idüği kazılmış. Lākin o lisānı bilür ādem bulunmadı. Ne kadar ki, tecessüs olundı, okumağa kādir kimse çıkmadı. Bā-husûs ki, Eflātûn'a mu^cādil nice hükemā vār idi. Her biri mahāret ve fazīletle şöhre-i dār u diyār idi. Nihāyet ber-vech-i tahmīn bu rumûzı ta^cyīn eylediler ki, altı yerdeki kerkesler cihāt-ı sitteye **(93b)** işāret ve ol mürgın bin yıl yaşaması meşhûr-ı ekser-i millet olmağla, her kerkes bin yıl ^cömr süren mahlûkāta ve ekseri serverlikle dünyāya gelüb, ser virüb, gitdikleri vākı^cātına ve hātimedeki kerkesin dürüst olması, hālā milk-i ma^cmûre-i dünyāda serverlik iden şehriyār-ı devlet-simāta delālet ider rumûz u hālet ola ve bu cümleden maksûd, Hazret-i Kadīm-i bī-zevālin devām-ı sebātı ve dünyā halk olunalı kerkesler hisābınca Hazret-i Âdem'e gelince kırkbir bin yıl olub, andan sonra gelen ümem-i muhtelifetü'ş-şiyemde ol gûne rumûz-ı mübhem yoğıdığı tahakkuk bula. Fe-lā-cerem, ol şehriyār-ı akdem, yedi yıl ^cale't-tevālī, lāzime-i binā olan ahşāb ve

ahcār ve kirecini ihzār itdirdi. Etrāfdan yardıma gelen ᶜasākirle kendü ᶜaskeri cemᶜan kırk kerre yüzbin ādem oldı ve kırkbin bennā taᶜyīn olub, ikiyüz bin ırgād takdīr kılındı. Baᶜdehû müneccimīn bir şeref-sāᶜat ve saᶜd-hālet gözetdiler ki, otuz yılda bir gelürdi, ol gûne saᶜādete mukārenet ancak bir karn-ı kāmilde müyesser olurdı, tā ki, ol hīnde temel bırāğıla, ol sevād-ı aᶜzamın rûz-ı kıyāmete-dek maᶜmûreliği ve sükkānının intizâm-ı ahvāli, bi-irādeti'llāh müyesser ola. Pes yer yer mināre-misāl ve kulel-i cibāl-timsāl meyiller yapdırdılar ve birbirlerine muttasıl ibler gerdirüb, cā-be-cā çanlar asdılar ki, ol saᶜd-sāᶜat geldikde cüzʾī tahrīkle cümle çanlar çalına, ellerinde hāzır taşlar tutub temel bırakmağa müterakkıb olan akvām-ı muntazırīn bir uğurdan esās ilkā idüb, faᶜᶜāllerin efᶜāl-i pesendīdesinde basīt-ı arza āvāzeleri salına. Ol sāᶜat tamâmına-dek temel bünyādı vech-i arza çıka.

el-Kıssa, yer yer müneccimīn, usturlābiyle murassıd-ı saᶜādet-sāᶜat-karīn olubtururken kable'l-vakt bir leylek bir yılanı götürüb geçerken efᶜānın zahm-ı nīşi teʾsīr idüb, ıztırābından bırakdı. Düşen yılan rīşmāna rāst gelüb tokundukda çanlar bir uğurdan sadā virdi. ᶜAle'l-fevr mütenebbih olan mutarassıdīn temel-i maᶜhûdı ilkā itdiler. Kemāl-i ihtimāmla temel ᶜamelini encāma irgördiler. Her çend ki, nücûmīler feryād itdiler, müfīd olmadı, her ne kadar ki, "Sāᶜat-i nuhsdır" diyû çağırdılar, gûş kılınmadı. Gördiler ki, cüzvī zamānda taᶜzīl-i ahcār mümkin değil, irādetu'llāh ol şehrün dāru'l-hüzn ve cezīre-i vebā olmasına müteᶜallik iken anların gûşiş-i bī-fāidesi ile

mündefiᶜ değil, ferāğat itdiler. "**el-Hayru ma'htārahu'llāh**"[1] diyû bünyādın izdiyādına cüll-i himmet itdiler. Bu tarīkla kırk kerre yüzbin ᶜasker ve kırkbin bennāyān-ı hüner-ver ve ikiyüz bin nefer ırgād-ı bīşe-ger bi'l-ittifāk çalışdılar. Gice-gündüz ikdāmla dürüşdiler. Kırk günde ol şehr-i ᶜazīmin sûrını gāyete ir-gördiler. Husûsā eyyām-ı senevī hisābında üçyüz altmış burgus yapdılar ve her iki burgus meyānında otuz rīden bünyād idüb, eyyām-ı şehre işāret kıldılar ve altmış yerde kapu açub altmış burgus ve altmış kapu ki, cemīᶜan yüzyiğirmi olur, otuzardan kısmet olunsa, dört bölük bulunur, dört fasla remz itdiler ve baᶜde'l-itmām bāc-ı bāhiru'n-nizām taᶜyīn olunub, her gün ikişer kapudan işlemelerini, yaᶜnī ki, her bir ayda altmış kapusını devr itmelerini mukarrer kıldılar. Baᶜdehû bin kıtᶜa kilīsā ve altmış bin büyût-i süknā ve yüz ᶜaded hammām-ı hayāt-efzā ve beşyüz pāre kārbān-sarāy-ı bī-hemtā binā itdirdiler. Tā ki, şehr-i mezbûr tamām oldı, baᶜdehû ᶜArab u ᶜAcem'den ve memālik-i Türk ü Deylem'den, husûsā Ungurûs ve Frengistān'dan cebren ve kahren nice evler sürildi ve nice şehirler vīrān kılınub halkı İstanbul'a getürildi. Pes her gelen bed-duᶜāya ve dār u diyārından ayrılub nāliş ü vā-veylāyile gelmeğin **(94a)** İstanbul şehri zulümle memlû oldı, dār-ı vebā ve cezīre-i renc ü ᶜinā ve mecmaᶜ-ı derd ü belā ve menbaᶜ-ı iflās u fenā olması tahakkuk buldı. Eğerçi ki, ᶜadāletle işlenmesi ve şenlenmesi hüsn-i ihtiyārile ve lākin nice kimselerin süknāsı olub, ābādān kılınması ilā-nihāyeti'd-devrān maᶜmûr olmasına bāᶜis idüği zāhir iken küfr u zulmiyyeti nûrāniyyete hāil olmağın ol tarīk-ı ahseni fikr itmediler. "Zulmile şenleneceğine ᶜadl ü insāfla şenlensin"

[1]) Arap atasözü. Aslı "**el-Hayru fîma'htârahu'llâh**" şeklinde olacaktır.

dimediler. Vaktā ki, şehir binâsı tamām oldı, ismi Yanko konılub, bānīsi şöhretiyle be-nām oldı. Bacdehû etrāf-ı şehirde, yacnī nevāhī ve kurāsında cā-be-cā üçyüz pāre burûc-ı mucallā dahī yapdırıldı. Her birinin sāhasına yüzbin atlu sığınmak mümkün olsun diyû ısmarlandı. Tā ki, mahall-i zarûretde etrāfından leşker talebine ihtiyāc olmayub, ol kalcalardaki nüfûs-ı sükkān şehrin hirāsetine kādir ola ve bu tarīkla müddet-i medīd harāb olmayub, şenlenmesi tahakkuk bula. Hālā "Çorlı ve Ereğli ve Silivri ol hisārlardandır" dirler. "Gayrıları mürûr-ı ezmānla münderis olmuşdur" diyû tacbīr iderler.

Andan sonra beşyüz arşun yükseklikde bir mīl-i (b106) cazīm yapdılar. Bünyādını bakırdan bir atın üzerine vazc itdiler ve bir mīl dahī binā itdirüb, torısında yedi başlu bir ejderhā ve ānın üzerinde bakırdan Yanko bin Medyān'ın sûreti mukarrer ve önünde bir ulu kilīsā dahī kār-gīr kılındı ki, tamām bin hücre ile macmûr ve her bir hücrede yedi ruhbān-ı bāhiru'l-buhrān temekkünle meşhûr idi ve ol hīnde dīn-i cĪsā zuhûr itmedüğine bināen okudukları Tevrāt u Zebûr idi ve ol casırda Beyt-i Mukaddes'de sākin bin beşyüz yaşında bir keşīş vār idi ki, cümle ruhbānlara ser-defter-i sālār idi. Yanko hezār iczāz ile ānı getürtdi. Hûd Peygamber zamānından kalmış rāhib olmağla vücûdını mahzā teberrük ü teyemmün bildi ve günde bir kerre gelüb ānı ziyāret kılurdı ve yedibin ruhbānı ānun hizmetine tacyīn idüb, küllī rağbet ü kadr virmişidi ve bu zikr olunan keşīşlerin gıdāları mücerred zeytûn idi. Vilāyet-i Rûm'da ise zeytûn nādir olmağla nükte-şināsiyān-ı ahyār ve vākıcāt-ı dakāyık-āsār bu tarīkla ihbār iderlerdi ki, "Ol zamānda vilāyet-i mağrib müneccimlerinden Rûkıyā nām bir merd-i kāmil-i Aristo-kıyām vār idi, fenninde mā bihi'l-iftihār-ı ahyār idi,

ittifāk ol esnālarda şehr-i mezbûra geldi ve fenn-i tılsımātdaki mahāretini halka bildirmek kasdın eyledi. Fe-lā-cerem, zer-i hālisden bir sığırcık kuşı ile bir zeytûn çekirdeği düzdi, ikisini dahī elmāslarla müzeyyen kıldı ve çekirdeği ol kuşun ağzına virdi ve sāfī altundan bir levh peydā idüb, İdrīs Peygamber'in **caleyhi's-selām** kitābından istihrāc eyledüği havāss-ı latīfeden ve Tevrāt ve Zebûr'daki esmāu'llāh'dan baczı vefk u tılsımāt resm eyleyüb ol levha kazdı ve ol kilīsā-yı cazīmenin kapusı üstinde muhkem berkitdi. Bacdehû yüz dāne kumkuma ile Isfahān vilāyetine toğrıldı. Nevāhīsindeki Sığırcık suyundan ol kumkumaları beşer yüz dirhem suyla memlû idüb, İstanbul'a getürdi. Fe-lā-cerem, irādetu'llāh'da bu hāssa mukarrer idi ki, her yüz dirhem suya bir süri sığırcık müsahhar ola ve ol su her nerede konursa ol sığırcıklar anda āşiyān tutub mütemekkin ola. Ammā yere konulmayub yüksekde asılduğı takdīrce eğlenmeyüb tağılmaları tahakkuk bula. Ve bi'l-cümle bu camel-i mutalsemi ki, tamām eyledi, bir mübārek sācatde mahalline ilkā itdi. Fe-lā-cerem, her kaçan ki, ol levh-i zer sığırcık şeklindeki tılsım-ı mücevhere asılurdı, her kuş üçer dāne zeytûnla, biri burnunda, ikisi iki ayağında çıkagelürdi. Ol mutalsem olan sığırcık üzerine nisār kılurdı. Hakīm Rûkiyā ki, bu hünerleri gösterdi ve mahallinde camel itmesini ruhbānlara bildirdi. Tā ki, her sene beşyüz dāne sığırcıkdan hāsıl olan zeytûn bu kadar ruhbānlara müstevfī gıdā olurdı. Hattā "Vefk-ı Hakīm **(94b)** Rûkıyā" diyû ol vāridāt nice rûzgār iştihār-ı küllī buldı.

Bacde zamān bir üstād dahī geldi ki, aña Erkānos Hakīm dirlerdi. Rûkiyā ile Hoca-tāş olmuşidi ve cilm-i hikmet ve tılsımātda iştihār-ı küllī bulmuşidi. Çünki Rûkiyā'nın ol sancatını gördi, ol dahī

ızhār-ı kudret idüb, tûcdan bir hüsrevānī kûb düzdi ve top (b106) şeklinde müdevver, içini mücevvef idüb, zībakla toldurub ve zer-i hālisden bir balık şeklin düzüb, içine koydı ve yine zer-i hālisden bir balık şekli dahī düzüb, bacżı havāss ve esmāu'llāh ve hurûfdan ol timsālī semekenin zāhirine kazdı. Bacdehû zībakla memlû küpin üstine kodı. Andan sonra deryā kenārında minâre-misāl bir mīl-i mevzûn bir eşkāl yapdurub ol top şeklindeki küpi ānın torusına vazc eyledi. Sācatiyle ol havālīdeki kenār-ı deryāda ne mikdār balık vārise deniz yüzine çıkub ol mīle karşu turdı. Gûyā ki, kıble-gāhları idi ki, teveccühleri mukarrer oldı. Niçe ki, koyuncuklar Ülker'i gözedirlerse, anlar dahī ol tılsımı gözedirlerdi ve eyyām-ı tābistān olub, güneşin harāretinden ol top kızub ve içindeki zībak hareket itmekle mutalsem olan balık dahī nevcan hareket eyledi. Elbette deryā çalkanmağa ve balıklar şevka gelüb irileri hordelerin kovalamağa, hordeleri dahī ol müzāyakadan mīlin etrāfına cemc olub, sığınmağa başlarlardı. Bu tarīkla her gün vāfir balık sayd olunurdı ve akçeleri deyr-i kebīrdeki ruhbānlara vakf olub, ihrācāt-ı lāzimelerine sarf kılınurdı. Deyr-i kebīr rāhiblerinin cihet-i macīşetleri ancak bu iki tılsımın hāsılından idi.

Ve bi'l-cümle Yanko bin Medyān, ol kenīsedeki ruhbānān, hiç olmazsa bāri ikişer-üçer yüz yıl mikdārı cömür sürerlerdi. Hālā ki, yaşadıkca dalāletleri artub, zucm-ı fāsidlerince dürlü dürlü mezhebler ve bidcatler peydā iderlerdi. Her Evvel-Bahār'da ki, cālem sebze-zār olub, hengām-ı Nevrûzile ol deyr-i kebīrde cemciyyet-i cuzmā idüb, dünyā halkı gürûhā-gürûh gelürdi. Ol bin yediyüz yaşındaki keşīşi ziyāret iderlerdi. Bacdehû Yanko'yı görmeğe giderlerdi. Ol dahī

Şemse Bānû'nın mücevher sanemini eline alurdı ve kendi sûretin düzüb ol mīlin üstine çıkardı, güneşe bakub secde iderdi ve hem kendüyi halka gösterirdi ve İblīs-i Lacīn ol butun içine girüb söylerdi. Ol tekellümi işiden süfehā tacaccüb idüb, ol saneme secde iderlerdi. cİnād idüb, ol buta tapmayanları āteşe yakarlardı. Dāimü'l-evkāt bu tarīkla dīn ü īmān yolundan çıkarlardı ve Yanko kaçan ki, ol kilīseye girürdi, yanınca üçyüz altmış beğler ve bin nefer, dahī ol beğlerin hizmetin iden hāssa nûkerler bile girerdi. Yılda bir kerre bu makûle cemciyyet-i cuzmāları mukarrer idi. Yine Nevrûz'da ki, gürûh gürûh ol kenīseye koyuldılar ve āyīn-i bātılları üzere but-perestliğe mukayyed oldılar.

Li-münşiihī:

Meğer ki, vacdesi yetmiş o kavm-i murdārın,
Zamānı gāyete irmiş gürûh-ı füccārın.

Meyān-ı Arz u semā toldı racd u bark u matar,
O denlü suyile alışdırdı kahrı Cabbār'ın.

Zemīne zelzele düşdi zamāna velvele cest,
Yeri ve gökleri ditretdi havfi Kahhār'ın.

Esib nesīm-i gazab kırdı kavm-i müşriki heb,
Şerāreler gibi vārın yoğ itdi eşrārın.

Nesr: Yacnī ki, Hz. Kirdigār-ı Kahhār ve Perverdigār-ı Müntakim-i Cabbār, (b107) ol zümre-i zemīme-i bed-kirdāra hışm eyledi. Sarsar-ı nesīm ve rīh-ı cakīm bārān-ı tekerek-i bī-pāyān yağdırdı ve bir zelzele-i cazīme peydā olub, ol kilīsenin kubbesini ve sāir bināsını bi'l-külliyye yerlere geçürdi **(95a)** ve içinde bulunan

müşrikīn ve rahābīn ve Yanko-yı bī-dīn ve beğleri ve huddāmı nāmındaki melā^cīn bi-esrihim helāk oldı ve ol zelzele Hz. Fahr-i ^cālem **Salla'llāhu ^caleyhi ve sellem** hazretlerinin velādeti bā-sa^cādetlerinden yediyüz on yıl evvel odı. Ekser-i müverrihīn kavlince ol senede Hz. İlyās **^cAleyhi's-selām** ve Hızır **^cAleyhi's-selām** ve İskender-i Zü'l-Karneyn dünyāya geldi. Ve'l-Hāsıl Hz. Âdem **^cAleyhi's-selām** hübûtından ol güne gelince ol makûle zelzele-i şedīde vāki^c olmuş değildir. Sāir halk ki, bu kazā-i İlāhī ki, gördiler, ^cibret-bīn olub, āhar memleketlere tağıldılar. Yanko'nın Bûzantīn nām bir oğlı vāridi. Anda hāzır bulunmayub, Ungurûs vilāyetinde sancak tasarrufında idi. Ol dahī İstanbul'dan ibā eyledi, Ungurûs kişverini pāy-taht idinüb, etrāfındaki tevābi^cini anda nakl itdirdi. Bu tarīkla İstanbul kırk yıl harābe kaldı. İçinde envā^c-ı vuhûş ve hayavānāt-ı semûm ve nihāyetsiz ejdehā-yı āteş-hücûm belürdi. Ol miller ve tılsımātın ekseri yıkıldı. Te^ɔsīrātı ve menāfi^ci bi'l-külliyye muzmahill oldı.

FASL Fİ't-TA^cMİRİ'ş-ŞÂNİ MA^cA TEFÂSİLİ'l-MEBÂNi

Ammā kırk yıldan sonra mezbûr Bûzantīn yine şehr-i İstanbûl ta^cmīrine dikkat-i himmet-karīn idüb, leşker-i enbûh ile dāru'l-mülk-i kadīmeye geldi. İkdām-ı ihtimām-ı tāmm ile ta^cmīrine mübāşeret kıldı. Bu vechile ki, ekseriyā evleri üçer-dörder tabaka olub, ^culvīsi şimdiki yer evleri mesābesinde ola, sāyirleri zīr-i zemīnde ta^cmīr olunub, kārgīrlikle istihkām bula. Tā ki, zelzele ve sā^cikadan zarar-pezīr olmayub, zu^cmlarınca kendülere mesken ü me^ɔmen ola ve fi'l-

hakīka ol tarīk üzre yapıldı. İstanbul'ın altı mücevvef olmak Bûzantīn bināsından oldı. Vaktā ki, tamāmen ma^cmûr eyledi. Babası zamānında yapılub, zelzeleden yıkılan mīlin yerine ol dahī bir mīl-i tavīl yapdırub, üzerinde bir fīl sûreti düzdürdi ve kendü şeklini dahī bakırdan dökdürüb, ol fīlin üstüne vaz^c itdirdi. Zīrā ki, Bûzantīn gāyetle firbih ü şahm olmağla fīlden gayrı nesne āna tahammül idemezdi. Kendüyi fīl üzerinde göstermeğe bā^cis bu idi. Ammā ki, ol mel^cûn dahī babası Yanko mağbûn gibi hem puta tapardı ve hem halkı kendüye secde itdirirdi. ^cİnād ideni ol mīlden aşağa atdırub siyāsetle helāk kılurlardı. Bu makûle küfr u dalāletle yüzotuz yıl hükûmet itdikden sonra, evvelā Hz. Bār-ı Hodā ol melā^cīne leşker-i vebā gönderdi, az zamānda sükkān-ı şehrin çoğı kırıldı, gitdi.

Sāniyen bir Nevrûz-ı behcet-efrûzda ki, zīr-i zemīnlerinde ^cīş ü ^cişrete meşgûller idi, bir rīh-ı ^cakīm ile bir zelzele-i ^cazīme peydā olub, cümlesi genc ü defīn gibi hāk-rīz oldı, kaldı. Yine İstanbûl şehri evvelki gibi hālī vü harābe yatdı ve mürûr-ı ezmānla ki, İskender-i Rûmī zamānı geldi, ol zamānda Bûzantīn evlādından Gebremihāl nām müşrik-i dāll, (b107) Kostantıniyye nevāhīsine beğ oldı ve zamān-ı İskender-i Feylesof'dan ikiyüz altmış yıl sonra, yine evlād-ı dalālet-nihād-ı Bûzantīn'den Kostantīn bin ^cAlāniye nām bir pādişāh kopdı, ^calāniyeten ızhār-ı dalālet ü ^cisyān idüb, put-perestliği şīve idinmişdi ve ecdād-ı bed-nijādı semtine sālik olub, İstanbûl'ı ma^cmûr itmek istedi. Lākin sükkān-ı etrāf ve re^cāyā-yı eknāf, "Her ta^cmīr olundukca zulümler olur. ^cākibet yine kahr-ı İlāhī ile fenā bulur" diyû komadılar. Kaysariyye pāytahtında Harkīl nām bir şehriyār-ı bed-kīş ü nā-fercām vār idi, āna vardılar, "Elbette yapdırmazız" diyû ikdām

kıldılar. Ba^cdehû Hz. ^cİsâ ^c**Aleyhi's-selâm** meb^cûs oldı ve Harkîl, dîn-i ^cİsâ'yı kabûlle şeref kesb idüb, küllî müknet ü kudret buldı. **(95b)** Fe-ammâ Kostantıniyye'de Harkîl'e mukâbeleye cür'et ü kudret olmayub, vilâyet-i Mısr'a gitdi. Havâriyyûn'dan Şem^cûn nâm, müstecâbü'd-da^cve ^câbidin du^câsın alub, küllî ^caskerle gemiler donadıb, İstanbul semtine ^cazîmet itdikde, Harkîl dahî sefâyin-i leşker-defâyinle karşulayub, muhkem kıtâl olub, lâkin Şem^cûn'ın du^câsı berekâtinda Kostantîn, muzaffer-i nusret-karîn ve Harkîl-i şehâmet-rehîn, mağlûb-ı endûh-gîn ^cavdet itdükde, tekrâr Şem^cûn tarafından nâme ile âdem geldi. Ol iki pâdişâhın mâ-beynini ıslâh-pezîr kıldı. Hattâ Harkîl'in Sofiyye nâm duhter-i cemîlesi ol ^câbid-i müstecâbü'd-da^cvenin iltimâsiyle Kostantîn'e tezvîc kılındı.

FASL Fİ't-TA^cMİRİ'ṣ-ṢÂLİṢ MA^cA'L-BİNÂİ'L-HÂDİS EL-MÜSEMMÂ Bİ-AYASOFYA

Meyân-ı Kastontîn ve Harkîl, istihkâm-ı sulhile musâfât-sebîl oldukdan sonra, ikisinin ittifâkiyle şehr-i İstanbul ta^cmîr olundı ve yine yer yer miller binâ itdirildi ve harâbe kaldıkda vâfir yılanlar düreyüb, sükkânına zarar itmesi müte^cayyin olmağın, bir üstâd-ı kâmil, tucdan birbirine sarılmış yılanlar tılsımın idüb, Atmeydanı'nda vaz^c itmekle şehrin yılanları kırıldı, gitdi. Fi'l-vâki^c âsâr-ı binâ olan vîrânelerde yılan ve çiyân kesreti mukarrer iken, İstanbul harâbesinde ol ma^cnâ zâhir olmadı ve binâ itmâmından sonra, bânîsi Kostantîn olmağla nâmı Kostantîniyye ta^cyîn olundı ve ehli İslâm'a musahhar ve müyesser oldukda tashîh-i lafızla Kostantîniyye ol şehirde ^calem oldı ve bi'l-cümle bu ta^cmîr ve tecdîd ve termîm-i ahîrdir ki, ile'l-ân

bâkîdir ve ol yılanlar tılsımı dahî Atmeydanı'nda mevcuddur. Nihâyet Sultân Süleymân ^casrında Vezîr-i A^czam-ı makbûl, ba^cdehû gazab-ı Pâdişâhî ile maktûl olan İbrâhîm Paşa, bir gün Atmeydanı'nda cirid seyrin idüb, havâssı ile at oynadırken debbûsın çıkarub, atdı. Tılsıma rastgelüb, bir köşesini şikest itdi. Ol zamândan berû İstanbul'da câ-be-câ yılan zâhir olmağla görünmeğe başladı. Hâlâ ki, zuhûr idenleri dahî za^cîf ve bî-mecâl olub, zarar u gezende kâdir değildir.

el-Kıṣṣa, Ḳostanṭîn ki, İstanbul'ı ta^cmîr eyledi, ^cavreti Sofiyye ile ẓevḳ u ṣafâya meşğûl olub, dünyâ leẕâyiẕinden tena^{cc}uma başladı. Lâkin Sofiyye ğâyetle mizâcı za^cîfe ve ba^czı emrâżile cismi zerd ü lâğar ve naḥîf olmağın, ekṣer-i evḳâtda (b108) Rûm-ili'nde Sofya diyû meşhûr olan ḳaṣabanın Venoş nâm yaylağına varub, anda iḳâmet iderdi. âb u havâsı mizâcına muvâfıḳ olmağla eṭıbbâ, temekkünini anda evlâ görmüşidi. âḫir-i kâr, ânıñ temekküni ile ol yaylak ḳurbında bir şehir yapdırıldı ve Sofya diyû ad virildi. Bu ma^cnâ Dürr-i Meknûn nâm kitâbda yazılmışdır ve bi'l-cümle az zamân geçmedin meẕkûre anda vefât eyledi. Metrûkâtından olan hazâyin ü cevâhir-i vâpesîn ile cânı içün bir deyr-i kebîr yapdırılmasını vaṣiyyet eyledi. Fe-ammâ bir binâ ola ki, ḳubbe-i ^câlemde ṣânîsi olmaya. Farażâ âñâ mânend bir kenîse daḫî murâd olunsa, âñâ mi^cmâr olan üstâddan ğayri bânîsi bulunmaya. Fe-lâ-cerem tâ Frengistân'dan bir mi^cmâr-ı güzîn ve mühendis-i dûr-bîn ve bennâ-i endâze-kirdâr-ı firâset-karîn getürilüb, hezâr ihsân ü mevâ^cidile mühimmât-ı binâya mübâşeret olundı. Evvelâ kırk arşun temel kazdırılub, gâyet metânet ve istihkâm üzre esâs bırağıldı. Bu tarîkla sa^cy ü ikdâm ve rasânetine ihtimâm olunub, kubbe-i kübrâsı bağlanacak mertebeye geldikde mi^cmâr-ı nâdire-kâr

bir gice firār ihtiyār itdi. Kostantīn bin ᶜAlāniye'nin haberi yoğiken hufyeten Frengistān'a çekildi, gitdi. **(96a)** Her ne kadar ki, cüst ü cû itdiler, bulunmadı ve ne denlü ki, saᶜy itdiler, kanda gitdüği bilinmedi. Ol ᶜasırda mevcûd olan üstādān ise, ol binaya el urmadılar. ānın yerine hizmet idüb, itmām-ı bināya cür'et idemediler. On yıl tamāmen ol hālle kaldı. Kostantīn me'yûs u mahzûn olub, tekrār be-tekrār etrāf u cevānibe ādemler saldılar. Ol esnālarda miᶜmār dahī Frengistān'dan çıkageldi. Meğer ki, memālik-i Frenc'e varmış, Ayasofya üslûbunda bir deyre dahī anda mübāşeret kılmış ve on yıl bu cānibden gaybeti ve on yıl ol tarafda āhar bināya saᶜy ü dikkati bilindikde, murādı maᶜlûm oldı ki, ol gûne ağır binā ve kubbe-i ᶜulyā on yıl mikdārı terk olunub turmadın tepesi bağlansa müstahkem olmaya. Yaᶜnī kı, tez zamānda yıkılub, niçe rûzgār sebāt u istikrār bulmaya. Fi'l-vākiᶜ gördiler ki, ol binā-yı girān on yılda beş arşun mikdārı tenezzül eylemiş, kubbesin bile tahammül eylememiş. Fe-lā-cerem, kār-fermā-yı ᶜālem, ol bennāya hilᶜat-i girān-māyelerle vāfir lutf u kerem kıldı. Ol dahī tekmīline başlayub, istihkāmına niçe vechile saᶜy-i muhkem eyledi. Baᶜzılar kavlince kubbesi bağlanub, bir sofra mikdārı kaldukda, bir yıl mikdārı dahī battāl kaldı. Ammā bu defᶜa hazīnelerinde Sofiyye mālından nesne kalmayub, baᶜīd vilāyetdeki evkāfından akçe gelmek içün te'hīr kılındı. Pes bennālardan bir tāze oğlan vāridi, sâirler taᶜām yemeğe gitdükde ekseriyā ol civān ālāt ü esbāb bekcisi kalurdı. Bir gün yine ol hālle tururken mihrāba mukābil olan kapudan içeru sol cānibdeki direğin dibinden bir şahs-ı nûrānī zāhir oldı ve ol civāna "Bu binā niçün itmām olunmaz?" diyû suāl kıldı. Civān dahī, "Hazīnede akçe kalmaduğına binäen te'hīr olunur"

diyû bildirdikde "Var üstādını çağır, ben āna bir defīne göstereyin ki, bu binā ānınla tamām ola." cevābını virdi. Civān-ı mezbûr, "Ben gitmeğe havf iderin ki, (b108) me-bādā, baᶜzı ālāt zāyiᶜ ola, üstādımın hakkımda hışmu gazabı vukûᶜ bula" diyû söyledi. Ol şahs-ı Nûrānī yemīn ü ᶜahd eyledi ki, "Tā ol civān gelmeyince yabana gitmeye, ol mühimmātı hıfz u hirāsetde dakīka fevt itmeye". Bu tarīkla nev-civān-ı mezbûr, üstādına vardı, beşāret-i ᶜazīzden hayr-haberler virdi. Fe-lā-cerem "Ol şeyh-i mükbûlü'ş-şiyem, tehī ādem değil, ancak" diyû geldiler. Ol nev-civānı bile getürmeyüb, "Kim bilür ānı gördüği gibi gāyib ola" diyû hīle eylediler. Fī nefsi'l-emr, ol bennā ki, geldi, ᶜazīz-i mezbûr āna defīne yerin gösterdi. Baᶜdehû yine ol direğin dibinde pinhān oldı. Fe-ammā "Ol direk karār-gāh-ı evliyā ancak" diyû gelenler yüz sürmekden ve baᶜzıları hāssiyyeti kasdına bıçağla yonub, çizmekden küllī ihtiyāt eylediler. Hattā ol sütûnı pirinc zarfla kapladılar ki, ol direk maᶜlûmdur ve ol görinen defīneden haber viren ᶜazīz, Zekeriyyā Peygamber **ᶜaleyhi's-selām** olmak üzere mersûmdur.

Li-münşiihī:

İrādetinde Hodā'nın ki, āhir ol maᶜbed,
Çün oldı secde-geh-i cemᶜ-i millet-i Ahmed.

Delālet itdi ānın-çün ol sālih ᶜābid,
O lutfı sanma Nasārā içündür ey zāhid.

Yapan eğerçi ānı, ümmet-i Mesīhā'dır,
Velī, netīcesi şerᶜ-i Habīb-i Mevlā'dır.

Murād olan şeref-i asfiyāya ᶜİsā'dır,
Kadīmī-maᶜbedi sen sanma kim, kilīsādır.

Nesr: Ve bi'l-cümle ol zāhir olan define ile Ayasofya binası itmām kılındığı ve etrāf-ı ᶜālemde bulunan rengīn ve pür-nakş mermerler anda getürildüği tafsīli baᶜzı kütüb-i muᶜteberede mestûrdur. Nihāyet katī meşhûr değil, mestûrdur. Hattā Hz. Süleymān Nebī **ᶜAleyhi's-selām**, Şemse Bānû içün Aydıncık'da yapdırdığı binānın mermerleri ve yine Kuds-i mübārekdeki bünyād-ı kadīmin ruhām-ı muᶜteberleri Ayasofya bünyādına sarf kılındığı yazılmışdır ve surha māyil somākī mermerden sekiz kıtᶜa sütûn-ı **(95b)** sütûde-peyker ki, vardır, "Dīvler kûh-ı Kāfᶜdan getürdiği direklerdir" diyû haber virilmişdir. Ammā somākī ve diğer mülevven mermer direkler husûsunda ᶜukalā ihtilāf idüb, bir bölüği, beyān olundığı üzre "Kûh-ı Kāf'dan dīvler getürmişler" dirler. Ve ammā hükemādan bir zümre "Yine kûh-ı Kāf'da bir giyāh vardır ki, hāssası, suyunı dökdürüb taş eylemekdir. Pes ᶜafārīt-i akviyā her ne gûne sütûn-ı bālā peydā itmek isteseler, evvelā āna göre bir kalıb düzerlerdi ve içine ol suyı doldurub, istedükleri rengle televvün idüb, ol giyāhı bile halt iderlerdi. Bir zamān durdukdan sonra döküb, münakkaş mermer direkler olurdı" diyû bildirirler. Lākin "Ol sanᶜat ve ol giyāh-ı pür-hāssiyet dīvlere müsahhardır. Benī nevᶜ-i insāna ol amel gayr-i müyesserdir" dimişlerdir. Ve ammā "Ayasofya'nın kapuları, sefīne-i Nûh **ᶜaleyhi's-selām** tahtalarındandır" dirler. Yaᶜnī Hz. Süleymān **ᶜaleyhi's-selām** ki, Beytü'l-Mukaddes'e ve Şemse sarāyına teberrüken ve teyemmünen ol tahtalardan kapular itdirmişdi, Ayasofya nām tamām oldukda ol tahtaları getürdiler ve teyemmün kasdına anlarda kapular eylediler. Vaktā ki, binā-i maᶜbed-i kadīm tamām oldı, etrāfına üçyüz hücreler dahī inşā kılındı ki, her birinde

rāhibler sākin olurlardı. Şebān-rûz āyīnleri üzre ᶜibādet kılurlardı ve Ayasofya'nın mihrābı (b109) kıble-i ûlāya, yaᶜnī Kuds-i Şerīf-i muᶜallā'ya olmuşidi. Zīrā ki, ol zamānda maᶜmûlun bihā olan kıble ol idi ve mezbûr Kostantīn bir mīl-i tavīl yapdırub, üzerine bir bakır at kodurmuşidi ve kendü sûretini tılsım şekli ile ol at üzerine vazᶜ itdürmişidi. Baᶜzı keferenin zuᶜmlarınca ol, tılsım-ı tāᶜûn idi. Mādem ki, ol mīl üzerinde idi, Kostantıniyye'ye tāᶜûn girmezdi. Andan mā-ᶜadā bir mīl-i vālā dahī binā olundı, üstine bir çelīpā konuldı, hattā Kostantīn ol haçı kendü eliyle vazᶜ idüb, mīlden aşağa indikde burnı kanayub, aslā dinmeyüb, ol rencden mürd olmuşdur. Ammā Ayasofya bināsının ihrācātında ᶜumhumen vilāyet-i Rûm ve Frengistān mühendisleri ve kār-dānları ihtilāf idüb, niçe niçe bahs itdiklerinde miᶜmār-ı dānā ve emīn-i binā kavlince üçyüz sebke altun harc olunmuş idi. Her bir sebke üçyüz bin filori tahmīn kılınmış idi.

RİVÂYET-İ UHRÂ DER BİNÂ-İ AYASOFYA

Baᶜzı tevārīhde mestûrdur ki, mezbûr Kostantīn ki, ol deyr-i kebīrin bünyādını niyyet eyledi, cümle vüzerāsını ve aᶜyān-ı devlet ve vükelāsını cemᶜ idüb, "Şu makûle bir eser-i ᶜazīm komak murādımdır. Buna kādir miᶜmār bilür misiz?" diyû söyledi. Ana bināen eğer pāytaht ve eğer sāyir memāliki cemīᶜan tecessüs olundı, ol makûle binā-yı müntehāya miᶜmārlığa boyun urur kimse bulunmadı. ᶜākıbet ol ᶜasırda binyediyüz yaşında bir keşīş-i pür-teşvīş vāridi. Ana dahhi sordılar, "Bu makûle bir niyyetimiz vardır, husûlüne imkān var mıdır?" diyû söylediler. Pes ol ruhbān, ızhār-ı remz-i nihān idüb, "Ol kār-ı düşvār, şol merd-i nādire-kārın elinden gelür ki, bir düz

mermerin üzerinde bir yumurdayı dike, durgura. ānın gibi ādem gerekdir ki, didiğiniz şuğl-i hatīri itmāma irgöre" didükde, vilāyet vilāyet ādemler gönderdiler, mümkinü'l-vücûd olan ᶜukalā ve ezkiyāya ol husûsı teklīf kıldılar, hiç bir kimsede ol işe kudret bulunmadı. Yaᶜnī her vechile olursa olsun, bir beyżai mermer üstüne dikedurgurur ādem ele girmedi. "Dahī kimse yok mudur?" diyû tekrār tefahhus olunub, hattā hammāmlardaki kül-hān bucaklarını bile yokladub, bi'l-āhare bir nev-civān-ı nā-maᶜlûm-nijād, belādeti zāhir bir garībü'l-bilād **(97a)** bulunub, ol dahī getürdilüb, beyza kıssasını teklīf eylediler. Ol civān, tersān u hirāsān, cānib-i Yezdān'a tazarruᶜ-künān ve nāliş-i bī-girān idüb, "Yā Rabbī, bu ıztırābdan beni sen kurtar" diyû teveccüh üzre iken, der-hāl bir şahs-ı nûrānī-timsālzāhir oldı. "Üşenme, yumurdayı mermer üzerinde durgurabilürin, cevābını vir" diyû söyledi. Fī nefsi'l-emr, "İmdi sözini isbāt eyle" diyû teklīf olundukda, yine ol şahıs, eline bir yüzük virdi, "Bunı mermer üzerine koyub üstüne bir yumurdayı dikine durgur" diyû öğretdi. Eğerçi ki, ol civān-ı belādet-nişāndan ol kudreti gördiler, lākin Ayasofya gibi binā-yı ᶜazīm resm ü tarh ideceğinde mütereddid oldılar. Baᶜzı ᶜukalā dirler ki, "Üzerine kerāmet düşer, kim bilür, belki muvaffak ola" ve kimi söylerdi ki, "Vāsıl-ı Hakk olanlardan birine manzûr ise, cāizdir ki, ol husûsa kudret (b109) bula". Bu minvāl üzere aᶜyān-ı devlet ki, suāl iderlerdi, her ne dirlerse taᶜlīm-i pīr ile ol civān "İdebilürin" dir idi. ᶜākıbet yapılacak kilisenin resm olunması teklīf kılındı. Ol dahī işāret-i üstād ile binā mahallini düzdürtdi ve üzerine vāfir kum dahī dökdürdi. Basīt reh-vār oldukdan sonra ne vazᶜ üzere yapılacağını resm eyledi. Taᶜlīm-i pīr ile "Yarın tekrār gelsün" diyû irteye kodı ve

ol şeb mürşid-i hidāyet-nümā civāna taᶜlīm ü inhā kılub, nice olacağını resm eyledi. İrtesi, gelenler hāzır u müheyyā resm olunmuş buldı. Eğerçi ki, civān-ı nā-tuvān, o pīr-i hidāyet-nişānı görürdi, ammā meclis-i Pādişāhī'deki rû-şināsān ne görür ve ne ihtimāl virürdi. Baᶜzılar kavlince ol civān, ebnā-yı mülûkden bir iᶜtikādı pāk ehl-i īmān idi. Çünki Hz. Allāh **Celle ve ᶜalā**, külhān bucaklarında nevha vü bükāsına rahm itdi ve ricāl-i gaybden birini āna mürşid-i savāb-nümā taᶜyīn buyurub, hātime-i kārda devlet ü iᶜtibārı ol yüzden zuhûr eyledi. Zīrā ki, baᶜde'l-itmām sāyir riᶜāyet ü inᶜāmdan gayrı bir murassaᶜ tāc ve cevherī-hilᶜat-i bā-revāc virildi ve deyrin bir köşesinde ol libās u tācla tasvīr itdirilüb, "Ayasofya'nın miᶜmārı budur" diyû şerh kılındı ki, ehl-i İslām'a nasīb oldukda dahī ol tasvīr dururdı. Şerhini okuyanlar, andan murād miᶜmār idüğini bilürdi. Ammā müşārun ileyh miᶜmār, civānlığı hālinde mübāşir-i kār olmuşdı ve hānei bünyād ve hencārda pīr-i sepīd-rīş-i muhtār bulunmuşdı, yaᶜnī ki, binā-i mezbûr ancak nihāyet bulub, pāyāne irmişidi. Bu dahī menkûldür ki, ol bināya temel bırakıldıkda Kostantīn, ᶜukalā ile meşveret-i dûr-bīn eyledi ki, ruhām yerine hışt-i sīm-i hām zeyn eyleye ve somākī mermer vazᶜ olunacak mahallerde zer-i hālisden vuslalarla vazᶜ itdirile. Lākin ol ruhbān-ı sāl-horde menᶜine ikdām eyledi ki, "Kitāblarımızda mestûrdur, āhiru'z-zamānda bir dünyā-perest kavim gelecekdir ki, bā-husûs pāytahtları bu medīne-i ᶜuzmā olacakdır. Bu takdīrce hışt-i sīm-i zerrīni sökerler. Biz sahrāda ᶜibādet ideriz, diyû maᶜbedi yıkarlar" dimişidi. Maᶜa-zālik, eğerçi ki, bünyādı mermerden oldı, ammā vilāyetlerden ki, baᶜiddür, hezār zahmetle getürilüb yerlû yerine konunca her taşı girān-māye

güher mesābesinde kıymet buldı. Yaᶜnī ki, tahmīnen zer ü sīmden girān-ter bulundı.

Ve bi'l-cümle, "Binā-i Ayasofya cemīᶜan ikiyüz kubbe ve ikiyüz kebīr u ṣaġīr kapu ile seksen yılda tamām oldı" diyû Dürr-i Meknûn nām kitābda mesṭûrdur. Fe-ammā ol mikdār müddet çok değil idüği maᶜlûm u meᵓşûrdur. **(97b)** Zīrā bu teᵓvīle ki, Cāmiᶜ-i Süleymāniyye binası onbeş yılda tamām olmuşdur. Ayasofya'nın nuḳûş u taṣvīrātı iᶜtibāriyle ancak seksen yılda encām bulmuşdur. Gıbbe-ẕālik, Ḳosṭanṭīn bu kār-ı ᶜaẓīme sālik oldukdan soñra rāh-ı mevt-i fenāya sālik oldı. İlyā nām oğlı taḫtına cülûs idüb, mühimmāt-ı cāh u celāl cemᶜine müteᶜalliḳ oldı. Baᶜdehû ānıñ defteri daḫī dürüldi, encümen-i hestīden zād ü zevāde getürildi, Herḳīl nām oğlı, yerine ḥükûmet kıldı. Ziyāde ᶜadl ü dāde māil (b110) olmağın ānuñ zamānında iki cihān faḫri Muhammedüni'l-Mustafā **ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**, saᶜādetle dünyāya geldi ve aṣḥāb-ı büzürg-vārdan ᶜUḳbe bin Ḫalīfe, bu ḥavādiṣi ᶜülemā-i İncīl ve rāhibān-ı ḍalālet-sebīl-zedesinden kemāl-i diḳḳatle tefaḥḥuṣ u taḥḳīḳ eyledi ki, "Mezbûr Herḳīl, Hz. Resûl **Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem** Cenāb-ı şerīfine īmān getürmişdir. Nihāyet millet-i Naṣārā fetretinden ve ehl ü ᶜiyāli fitnesinden, ıẓhār eylememişdir. Kendüden soñra yerine ḥükûmet eyleyen ḫalef-i bī-şeref Yorgi nām melᶜûn, ẓāhiren ve bāṭınen küfr iḫtiyār itmişdir" diyû bildirildi ve Hz. Ḥabīb-i Ḫodā, ṭabīb-i emrāż-ı mā-sivā olan Hz. Muhammed Mustafā'nın **Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**'in leyle-i velādet-i bā-saᶜādetlerinde ki, biñbir kenāyisi ile ṭāḳ-ı Kisrā yere geçdi, Ayasofya ḳubbesiniñ daḫī bir miḳdār yeri yıkıldı. Andan soñra eğer ānı ve eğer sāir kilīsāları taᶜmīr ve vażᶜ-ı

ḳadīm üzre termīm murād idinliler, mümkin olmadı. Taş ve kireç birbirlerine yapışmadı. Bi'l-āḫare Hz. Faḫr-i ᶜālem Muhammed Mustafā-**Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**-'den Herḳīl mektûb ile recā eyledi, "Yapsunlar" diyû ruḫṣat buyrulmayınca tekmīli ve termīm-i aṣlı mümkin olmadı. Ve baᶜżılar ḳavlince, mübārek elleriyle bir avuç toprak iḥsān idüb, "Bunı kirecine ḫalṭ idüb yapın" buyurdılar. Ol minvāl üzre yapılmayınca durmaduğını ḫalḳ-ı ᶜāleme tuyurdılar. Fe-lā-cerem, her ᶜāḳıl ü dānāya bu remz-i mübhem, gün gibi rûşendur ki, evvelā Ayasofya ḳubbesinin cüzᵓī yeri yıkılub, ḳubbenin ekṣeri yıkılmamak, ṣāniyen taᶜmīri eṣnāsında sāirleri binā tutmayub, iẕn-i Hz. Resûlullāh **Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**'le binā tutub, ol ḳubbe, künbed-i gerdûn-imtiyāz bolmak, baᶜde zamān ümmet-i celīlü'l-himmetine naṣīb olmak içün idi. Hattā yukarıda beyān olunan tefāṣīlde bir şaḫṣ-ı nûrānā çıkub, şāgird ve bennāya defīne göstermek ve "Ol ẕāt-ı büzürg-vār, Hz. Zekeriyyā Nebī **ᶜAleyhi's-selām** idi" diyû haber virilmek ve yine mermer üzerinde yumurda durdurmağa, baᶜdehû ol binā-yı aᶜlānın bu vechile resmini urmağa ve sāir nāsın gözine görinmeyüb, ol nev-civāna görinüb, itmām-ı bināya cüll-i himmet kılmağa ṣarf-ı maḳdûr eylemek, bu ẓāhirdir ki, küffār-ı bed-kirdāra put-ḫāne olmağiçün değildi. Belki Hz. Muhammedüni'l-Mustafā **ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**, ümmet-i celīlü'l-himmetine müyesser ve müsaḫḫar olub, anda ᶜibādet ü ṭāᶜat kılmak içün olmuşidi

KALᶜA-İ KOSTANTINİYYE'NİN SULTÂN MUHAMMED MERHUM FETHİNE GELİNCE DOKUZ KERRE MUHÂSARTI, ONUNCIDA OL ŞEHRİYÂR-I BÜZÜRG-VÂRIN TESHİRÂTI

Kütüb-i nefīse-i muᶜteberede bu vechile beyān olunmuşdur ki, evvelā Hicret'in kırküçünci (43/663) yılında Muᶜāviye'nin zamān-ı hükûmetinde ᶜasākir-i Şām ve nerre-şīrān-ı hizebr-intikām, gemiler ile Rodos kalᶜasına geldiler. Kalᶜadaki küffār-ı hāk-sārı bī-mecāl ber-geşte-etvār ve perīşān-rûzgār itdükden sonra hezār tazarruᶜ u niyāz itmeleriyle harāca kesdiler ve sālim ü gānim Dimaşk-ı Şām'a gitdiler ve kırkdördünci (44/664) senede **(98a)** Bişr-i Ertāl nām sipeh-sālār-ı kıtāl, gürûh-i müʾminīne pīş-vā-yı celādet-meāl kılındı ve ikiyüz pāre sefāyin-i ᶜasākir-defāyin ile ki, dilīrān-ı cünûd-ı mahsûb u maᶜdûd kırkbin nüfûs u vücûd idi, İstanbul fethine gönderildi. Teshīri müyesser olmaduğı takdīrce, kalᶜ u tedmīrine cüll-i (b110) himmet kılınması sipāriş olundı. Vaktā ki, Bişr-i Ertāl muhāsara emrinde ikdām-ı ganīmet-meāl kılındı ve etrāf u civārındaki maᶜmûreleri yıkub, yakub, vāfir esīrler ve emtiᶜa kısmından nihāyetsiz ganāim aldı, sükkān-ı küffār-ı Rûm ve hanāzīr-i nusarā-i hücûm, leb-i deryāda vāfir cengler itdiler. Lākin her muhācemede mağlûb u menkûb u makhûr kılınub, hezīmetle deryāya döküldiler. Halās olanları hisāra tahassun idüb, bir dahī taşra çıkmadılar. āhir feth u teshīr-i hisār haylice müşkil ve düşvār olmağın, ganāyime ve aᶜdā-i dīne olan hasārete kanāᶜat idüb çekildiler.

Yine sāniyen Hicret'in elliikinci (52/672) senesinde ᶜalem-dārını ashāb-ı Resûl'ün pīş-vā-yı mukarrebi Hz. Ebī Eyyûb-i Ansārī **ᶜaleyhi**

rahmetu'llāhi'l-Bārī ve efdal-i ahbāb-ı şerīᶜat-libās Hz. ᶜAbdullāh bin ᶜAbbās ve meşāhīr-i ümmetden nice ahyār ve ᶜAbdullāh bin Zeyd ile nice büzürg-vār, beşyüz pāre gemi tonatdılar ve ellibin şeciᶜ u dilīr ve refīᶜu'l-kadr-i belādet-mesīr ᶜasākir-i desākir-teshīre sālār-ı pīş-vā olub, Kastontıniyye fethine çekildiler. Altı ay subh u şām, siperleri burc-i ihtimāma bedr-i tamām ve nīzeleri şihāb-ı sākıb gibi, şeyātīn-i melāᶜīne rücûm-i nücûm-āteş tamām olub, ceng itdiler. İçindeki küffār-ı liyām tamāmen hāsir u ᶜāciz ve bī-ārām kılınub, **"İnnā fetahnā leke fethan mübīnā"**[1] nass-ı şerīfine mā-sadak olmak mertebesin eylediler. Bi'l-āhare bir rûz-i Cumᶜa'da cemᶜiyyet-i ᶜuzmā ile ki, yüridiler, kefere-i fecere-i müşrikīnden bir bī-dīn, Hz. Ebī Eyyûb'ın levh-ı cebīnini zenberek nāveki ile mecrûh u hûnīn idüb, safha-i nûr-ı mübīn, levha-i āteşīn üzere ol gün rû-gerdān olmalarını taᶜyīn şeklin itmekle yarası ziyāde elem virdi. Kābil-i ᶜilāc ü yarāy değil idüğini herkes dahī bildi. İnşā-i vasiyyet ve sāir guzāta pend ü nasīhat buyurub, teslīm-i rûh itdükden sonra "Benim meyyitimi hayy-i mecrûh sûretinde getürün, cümleniz kılıçlarınızı ᶜuryān idüb, hücûm-ı kıyāmet- nişānla mümkin olduğı kadar beni kalᶜaya karīb bir mahalle yetürün. Ekseriniz savaşa meşgûlken birkaçınız dikkatle cenāzemi ol mahalde definle mestûr u bī-nişān idüb çekilin. Tā ki, irādetu'llāh mûcebince baᶜde zamān bu şehr u kalᶜa Hz. Peygamber'in ümmetine müsahhar ola, ol zamānda benim merkadim zuhûra gelüb, minnet üzre taᶜmīri müberrā ola" diyû emr itmeleriyle rû-şināsān-ı guzāt dahī öyle eylediler. Hücûm-ı tāmmile ilerû varabildikce varub, ceng ü cidāl meşgalesi meyānında defn idüb, mestûr kıldılar. Lākin İstanbul

[1]) Kurʾān-ı Kerîm, XLVIII (Feth), 1.

tekvurı Yorgi nām laᶜīn ve ekser-i hanāzīr-i müşrikīn cünd-i İslām-ı hidāyet-karīnden biri şehīd ve şerbet-i (saᶜādet ü) şahādetle (müşerref) saᶜīd olduğını bildiler ve ol harāretle günden güne ziyāde harb ü rezm ideceklerini anladılar, senevī virgülerini taᶜyīn idüb, sulh eylediler.

Baᶜde zālik cemᶜiyyet-i ehl-i İslām'a perīşānlık lāzımgeldi. Kimi kurudan ve ekseri gemilerle deryādan yerlü yerine müteveccih olub çekildi. Ammā laᶜīn-i hāk-sār, şirk üzerine nakz-ı ᶜahdi dahī ihtiyār idüb, iki oğlını ser-dār eyledi ve gemiler donadıb, vāfir ᶜasker-i nuhûst-rehber ile ardlarınca gönderdi. (b112) Pes ikinci günde yetişdiler. Tarafeynden cenge koyılub, tīğ u teberle birbirlerine **(98b)** girişdiler. Kimi gemiye çatub, kimi maᶜreke bahrine ve kimi deryā kaᶜrına batub, rûzgār ise, sille-i tesādüm-i guzātdan havfle ditreyüb, el-kıssa, zīr-destān-ı kemān ve āfitāb-ı ᶜālem-tāb-ı süyûf-i guzāt, şirzime-i bed-kīşānı, zerreler gibi birbirine katub, bir turfa ceng oldı ki, deryā-yı ᶜummān, tīğ-ı hûn-bāş-ı dilīrān himmetiyle surh-ı atlas libāsa girdi ve deniz mālikleri gīsû-yi benefşe-mûlarını nahl-i erguvān ve nice mercān mesābesinde gördi. Ammā Hz. ᶜOsmān'ın li-eb karındāşı ki, ᶜAbdullāh (bin) Saᶜīd idi, ol ceng ü neberdde nice dilāverlikler eyledi ve defeᶜātle küffār gemilerini sıyub, cengcilerini deryāya dökdi ve ser-dārları olan laᶜīn-i güm-rāh İstanbul tekvurının oğlı nāmındaki bed-nigāh idi, zahm-ı nāvekle bir gözi çıkdı. Baᶜdehû hazele-i müşrikīn havfile gözin yumub, hezīmet ü firāra āğāz itdi. Yaᶜnī ki, gürûhā-gürûh kurıya döküldiler. Ol sevāhildeki kurā vü nevāhīye can atmak ardınca oldılar. Lākin ᶜAbdullāh (bin) Saᶜīd Hazretleri ol zümre-i zemīmei, āteş-i fürûzān gibi taᶜkīb itdi.

Ardlarına düşüb, ekserini tuᶜme-i şīr u şimşīr itdükden gayrı Tekvûr-ı dil-kûr oğullarının ikisini bile tutdı, amān virmeyüb, bakiyyetü's-süyûf olan küffāra karşı ber-dār eyledi ve bi'l-cümle āsār-ı ganāyimle mesrûr oldılar. Her mücāhid ü gāzī, müteᶜaddid esīrler ve Frengī ve Rûmī akmişe ve tuhaf-ı mütenevviᶜa ile Şām'a ᶜavdet eyledi. Vaktā ki, İstanbul Tekvurı Yorgi bu mā-cerāyı tuydı, oğulları firākı ve ekser-i ᶜaskeri kırıldığının ihtirākı cānına koydı, ol hicrānla hançere düşüb, derk-i esfele toğruldı. Yerine Kostantīn-i Kûçek nām bir oğlı hākim oldı. Mezbûr Kostantīn, Hz. Ebī Eyyûb mestûr u medfûn kılındığı zemīn üzre geceler nûr-ı mübīn ve baᶜzı nûrānī ᶜalāmet-i güzīn görünmeğin, "Elbette bu makām tehī yer değildir" diyû üstine bir ᶜālī kubbe yapdırdı ve hulûs-ı niyyetle istimdād idüb, ziyāret itdikce andan nice menfaᶜatler müşāhede kıldı. Hikmet Hodā'nındır ki, ol esnālarda bir latīf ve lezīzü'l-mā' bıñār-ı nezāhet-nümā dahī hüveydā oldı ve ol sudan içen merzā dahī meᵓmûllerinden ziyāde şifā buldı. Hattā bir derecede iştihār virildi ki, suyunı kumkumalarla dīb-i Frengistān'a iletirlerdi. Meczûmīn ve merzā-yı mağmûmīn nice şifā āsārını ᶜayniyle müşāhede iderlerdi. Ammā baᶜzı tevārīhde Hz. Ebī Eyyûb şahādeti bu vechile yazılmışdır ki, ᶜasākir-i muvahhidīn İstanbul sûrını muhāsara-i himmet-karīn idüb, küffār-ı hāk-sār sûret-i ᶜacz ile bedīdār olduklarında taşra haber gönderüb, "Bizden murādınız nedir? Eğer feth-i kalᶜa ise, ol muhāl nesnedir. Andan özge murādınız vār ise söylen görelim ve illā bu makûle lecc ü ᶜinādden ne hāsıl olur?" didiklerinde, rû-şināsān-ı ümmet birbirleriyle meşveret idüb, āhir Hz. Ebī Eyyûb ve sāyir dilīrān-ı mergûb, bi'l-ittifāk Ayasofya'yı ziyāret ve ikişer rekᶜat namāz kılub, ᶜarz-ı tāᶜat ve baᶜdehû vilāyet-i Şām'a ᶜavdet

husûsını bildirdiler. Ya^c^nî ki, Hz. Resûl **Salla'llāhu ^c^aleyhi ve sellem**, "Ayasofya'da iki rek^c^at (b112) namāz kılan Huld'e dāhil olur" buyurduklarını yād idüb, ol sa^c^ādetle müstes^c^ad olub, maksûdları hāsıl olacağını mukarrer eylediler ve hem zîrā tarafeynde ^c^acz-i tamām ve ziyāde ihtimām iderlerse, emāret-i inhizām zāhir idüğini bilişdiler. Vaktā ki, tekvura bu haberler vardı, meşāhîr-i millet ve ruhbānlarla meşveret eyledi. Bi'l-āhare, ba^c^de külli kelām, sözleri bu netîcede kıyām eyledi. Meşāhîr-i guzātdan bin ādeme ruhsat vireler. Anlar dahî iki nevbetde beşer yüz ādemle şehre gireler. Yāt u yaraklarını taşrada koyalar. Şehirden çıkdıklarından sonra yine kuşanalar. **(99a)** Bu ^c^ahd ve bu minvāl üzre evvelā beşyüz ādemle Hz. Ebî Eyyûb deryā semtinden geldi. Ayasofya semtine karîb olan kapudan bilā-silāh, cümlesi şehre girdi ve Ayasofya'ya dāhil olub, birer mikdār ^c^ibādet ve tā^c^at kıldı. Bunlar bu vechile tazarru^c^ ve namāzda iken Galata cānibinden, hālā Galata Sarāyı vāki^c^ olan mahall-i refî^c^de bir kenîse-i menî^c^ada sākin bir sāl-horde rāhib vāridi. Nasārā kavminin ve cümle bıtrîkların bi-tarîkı'r-riyāza sālār ve pîş-vāsı idi. Ehl-i İslām'ın Ayasofya'ya girdiğine incinüb, ol gazabla tekvûr dîvānına gelüb, "Bu ne rüsvāylıkdur ki, bir bölük Müslümānları ma^c^bedimize kodınız. ^c^İbādet-hāne-i tāhiremizi nā-pāk itdiniz. Eğerçi olacak oldı, muhāsara muzāyakasından çekilen metā^c^ib bu irtikāba sebeb idüği muhakkak boldı. Lākin bunların sağlığla çıkması, ^c^ırz u nāmûsa haleldür. Bu hoş tedbîrile tu^c^me-i şîr-i şimşîr kılınmaları mahalldir" diyû tedbîr eylediler ki, giren mücāhidîne deryā cānibinden yol virmeyüb, "Şehri seyr iderek Balat cānibinden çıksun" didiler. Bu tarîkla beşyüz mücāhidîn Balat kapusı semtlerine yakın oldukda ol zamānda

mecma^c^-i besātîn ve kenîse-i bıtrîkān-ı dalālet-karîn olan mahall-i sehm-gîn kurbına vardıkda, hemānā bir bölük keşîşler ceng ü cidāle koyuldılar. Müslümānlar dahî ellerine giren hacer ü şecerle harb iderek şehir kapularına toğruldılar. Lākin her kangısına vardılar ise mesdûd ve himāyelerinde cengcilerin mevcûd buldılar. Nā-çār, sûr-ı kal^c^a dibini sıyırdarak yine deryā cānibine meyl itdiler. Hikmet Allāh'ındır, Eğri Kapu'dan aşağa sekizinci burgusda bir uğrın kapu vāridi, ānı açık buldılar. Sıyāneti tenbîhde dāhil iken bi-^c^ināyeti'llāhi-'l-Fettāh, kapanması unudılub, zümre-i mücāhidîn içün ānı bir muhlis-ı lakıs müşāhede kıldılar. Eğerçi ki, ānda dahî der-bānlar vāfir idi, lākin sāir kapulardağı gibi dilîrānın def^c^ine ^c^adem-i kudretleri zāhir idi. Ammā ol mahalldeki sûr iki kat idi ve mā-beyndeki nekebāt pür-yarāğ u yāt olmağın cengleşüb çıkarken, Hz. Ebî Eyyûb vücûd-ı şerîfini bir seng-i girānla ser-gerdān eylediler. Mu^c^āvenet-i ḫullānla kıyām itdiği gibi mübārek alnına bir nahş okı urub, zahm-nāk ve bî-mecāl kıldılar. Eğerçi ki, müşrikîn-i bed-kirdār, ol mahallde Hazret'in şahādetine ve Huld-i Me^c^vā'ya vasl sa^c^ādetine bā^c^is oldılar. Lākin gumûm-ı mātemle kasd-ı intikām iden guzāt-ı dilāverān-ı kemān-dārān zümresinin harb (b113) u darb-i bark-iltihābdan katarāt-ı bārān gibi hāk-i fenāya döküldiler ve savā^c^ik-i lāhika, sütûn ve eşcār-ı gûnā-gûn gibi ser-nigûn olub, hākister kılındılar ve ol hazretin meyyitini, taşra kādir olamadıklarına mukarrer kıldıkda "Bāri ketm idüb, küffāra ma^c^lûm olmasun" diyû ekseri ceng ü cidālle iştigālde ve niçesi mühimmāt-ı vaktile ıztırāb-ı melālet-meābda olub, genc-i defîn gibi mestûr-ı zîr-i zemîn eylediler ve ol iki hisār mā-beyninde yetmiş nefer ashāb-ı sa^c^ādet, mest-i bāde-i şahādet olub, beyne't-turāb ve'l-ahcār

belürsiz oldılar. Halās u rehā bulub, orduya varanlar bu musībet haberlerini bildirdikde, karada mecālleri olmayub, ol sā^cat gemilere binüb, çekildiler. "Hey, bunlar zebûn oldı" diyû ardlarına düşen küffār gemileri ile mukābil olub, bundan evvel beyān olunduğı üzre vāfir ceng ü cidāl ve mütekāsir harb ü kıtāl eylediler. Hālā meksûr ve mahzûl ve makhûr oldukları hālde bin belā ile ol kāfirler, Müslümanlar'ın elinden güçle kurtuldılar.

Ba^czılar kavlince Hz. Eyyûb **Radiya'llāhu ^canh** hazretlerinin mezārı ol iki sûr arasında vāki^cdir ve yine ^cinde'l-ba^cz, "Ol mahalldeki merkad, hazretin karındāşı türbesi" diyû şāyi^cdir. Lākin ba^czı ^calāmetler belürmesi ve ol āb-ı lezīzin eseri yoğiken peydā olması, dahī sonra başları ucundan bir serv-i mevzûn bitüb, ol devha-i bāğ-ı **(99b)** kerāmeti īmā kılması, Sultān Muhammed fethinde Akşemseddīn merhûmın yakīni mûcebince esahhı, şimdi ziyāret-gāh olan mahall-i şerīfdir.

Sālisen: Hicretin toksanikinci (92/711) yılında yine hukkām-ı Benī Ümeyye'den Süleymān bin ^cAbdullāh, hilāfeti zamānında kız karındāşı oğlı ^cÖmer bin ^cAbdü'l-^cAzīz, seksenbin leşkere ser-dār idüb, gönderdi. Hemān-geh mezbûr ^cÖmer, Kostantıniyye'ye geldi, deryā cānibine muta^carrız olmayub, kurusı tarafından muhāsara şekli ile nevāhī ve kurāsını yakdı, yıkdı ve buldığı re^cāyāsını esīr kıldı. Ammā kal^ca fethine zafer bulmayub, çekildi ve gitdi. Andan Sinob'a varub, ba^cdehû bir yıl mikdārı Kastamonı hisārını muhāsara kıldı. Bi'l-āhare feth u teshīrile muhassalu'l-murād olmayub çekildi ve gitdi.

Rābi^can: Tekrār mezbûr Süleymān bin ^cAbdullāh, kız karındāşı oğlını sipeh-sālār idüb, Hicretin toksanyedinci (97/716) yılında, yüz yiğirmibin ^caskere ser-dār kıldı. Gelüb, Aydıncık'da kışlayub, Evvel-bahār'da Kostantıniyye'yi muhāsara eyledi. Eğerçi ki, yine de feth olunmadı. Lākin tarafeyne bir mertebede muzāyaka vāki^c oldı ki, kaht u galādan küffār, ādem yahnisini yediler. Fursat düşürdükce birbirlerini yimek mertebesine vardılar. Guzāt-ı dīn-dār dahī zād ü zevāde kılletinden, ot otlamak vādīsine yaklaşdı. ^cākıbet, husûl-i feth u teshīr bir zamāna dahī te³hīr olunub, ferāğat olundı.

Hāmisen: Sābıku'z-zikr ^cÖmer bin ^cAbdü'l-^cAzīz Halīfe, bi^cz-zāt kendüsi geldi ve İstanbul'a karşu Galata hisārını havāle yapdırub, adını Medīnetü'l-Kahr kodı. Kostantıniyye küffārını tamām ^cāciz ü zebûn itdükden sonra, Süleymān bin ^cAbdü'l-Melik'den icāzet alub, bir mühimm iş içün Şām'a gitdi. Ammā Halīfe ve Müslim koyub gitmeyüb, muhāsarasına mücidd olmağla, küffār-ı hāk-sār sulh semtin tutdılar. (b113) Ol hīnde ellibin altun harāc virilüb; her sene ol mikdār hazīnelerini irsāl itmek üzre ^cahdleşdiler ve ehl-i İslām, küffārdan aldukları esīrler ki, kimi Mısr u Şām'da ve kimi Trablûs ve āhar yerlerde idi, şart-ı musālahaları üzerine küffāra redd eylediler. Bu minvāl üzere Müslim ve ^cÖmer bin ^cAbdü'l-^cAzīz gemilere girüb, Şām cānibine giderken meğer ki, fitne bīdārlığın İstanbul tekvurı Mīhāīl-i bī-dīn, dīb-i Frengistān'a mektûblar gönderüb, "Elbette yolların alasız. Ben dahī ardlarından gelüb, muzāyaka vireyim" diyû kavl ü karār eylemeğin, sefāyin-i guzāta bī-hadd küffār gemileri zāhir oldı. Anlar dahī cenge āmāde olub, üç gün üç gice savaşdılar. Der-^cakab Kastantīn tekvurı Mīhāīl-i bī-dīn dahī yüz pāre gemi ile ardların

aldı. Gördiler ki, küffār gemilerinde kesret var, ᶜÖmer bin ᶜAbdü'l-ᶜAzīz ve Müslim, zümre-i mücāhidīn ile kuruya döküldiler, basīt-ı hākden alaylar bağlayub, savaşmağı münāsib gördiler. Mezbûr Mīhāīl dahī karaya çıkdı ve alaylarını bağlayub harb u darbe dikkat kıldı. Tekrār üç gün üç gice ceng ü peykār oldı. ᶜākıbet Hz. Kirdigār, ehl-i İslām'ı nusret ü zafer behreleri ile kām-kār kılub, küffār-ı hāk-sār-ı şirzime-i gaddār münhezim oldı. İstanbul tekvurı ve baᶜzı ümerā-i dil-kûrı esīr olunub, Halīfe Bağdād'a nakl olundı. Anların emriyle cümlesi salb-i siyāset kılındı ve ser-leşker-i müslimīn olan Müslim ise, sefāyin-i müşrikīnden yediyüz pāre gemilerin aldı, üçyüz pāresine āteş virüb deryāya saldı ve mā-ᶜadāsıyla çekilüb Şām iskelesine teveccüh kılındı. Ammā maslûb olan Mīhāīl-i zelīlin iki oğlı kaldı ki, biri Yorgi idi. Hattā cüzzām renciyle müstekreh-i ᶜālemiyān **(100a)** olub, helāk oldı ve ol birisi İstefān nām melᶜûn idi. Babası yerine bir sene pādişāh oldukdan sonra mürd oldı. Evlādından kimsesi kalmadı. Lākin cüzzām Yorgi'nin Tarfil nām bir oğlı kalmışdı, ānı yeğlediler. Yaᶜnī ki, nesl-i mülûkden olmağla sāir fürû-māyelerden yeğlemediler. Maᶜa-zālik, ol dahī deryāya gark oldı. Taᶜkīb ider evlādı kalmadı. Bu kerre İstefan'dan hāmil kalan ᶜavreti, eri öldükden sonra ki, bir oğlan toğurmışidi ve nām-ı meşᵓûmını İlya komışidi, bi'z-zarûre ānı tahta geçürdiler ve cemīᶜ-i ser-keşān-ı Nasārā ānın emrine baş indirdiler. Az zamānda bir nām-dār pādişāh oldı ve şevket ü kudretle Frengistān kralları mā-beyninde küllī şöhret ü rağbet buldı.

Sādisen: Tārīh-i Hicret'in yüzaltmış beş(165/781-82)'inde Mervān bin Hakem'in hükûmeti esnāsında tekrār yüzelli bin leşker ve bin pāre gemiler tedārik olundı ve mezbûr Mervān bin Hakem, bi'z-zāt

kendüsi İstanbul'a gelüb, altı ay hisār eyledi ki, ol zamānda sābıku'z-zikr İlyā mürd olmuşidi ve yerine Harkīl nām oğlı pādişāh olub, beyne'l-kefere imtiyāz bulmuşidi. Bi'l-āhare kefere-i Kostantıniyye ol muhāsaradan ᶜacz-i küllī çeküb, bi'z-zarûre sulhla şehri teslīm eylediler ve tarafeynden taᶜahhüdle (b114) ehl-i İslām'a başka mahallāt taᶜyīn kılındı ve cāmiᶜler ve mescidler yapdırıldı ve ol hīnde beşyüz bin filori ve haddi ve hasrı nā-maᶜlûm tuhaf u tefārīk kabz olundı ve sāl-be-sāl beşyüz bin filori cizye irsāli mukarrer kılınub, ricᶜat olundı.

Bu mā-beynde sābiᶜan: Yetmişdört yıl dahī geçüb, tārīh-i Hicrī ikiyüz otuztokuz (239/853-54) yıla varub, hulefā-i Benī ᶜAbbās'dan Yahyā bin ᶜAlī zamānı oldukda ellibin yarar ve gāret ve şecāᶜat-kirdār, ᶜasākir-i bī-kār karavol dahī yüriyüb, evvelā Malātıyye'i feth eyledi ve ol havālīde bin pāre maᶜmûre karyeleri yıkub yakub, yiğirmibinden ziyāde esīr aldı. Baᶜdehû Kostantıniyye mukābiline gelüb, ᶜazīm mukātele eyleyüb, onbinden ziyāde kāfiri kılıçdan geçürdi, lākin şehri feth idemeyüb, çekildi ve gitdi.

Sāminen: Onaltı yıl dahī mürûr idüb, Hicret'in ikiyüz ellibeş (255/869) senesinde ki, sābıku'z-zikr Harkīl vefāt itmişidi. ānın dahī İlyā nām oğlı kalub, babası milkine hükûmetini isbāt eylemişidi. Hulefā-i ᶜuzamādan Hārûnu'r-Reşīd, yüzelli bin ᶜasker ile bedīdār olub, dört ay İstanbul'ı muhāsara eyledi ve bu muhārebātda niçe server düşdi ve niçesi mesûbāt-ı gazāyla ser-efrāz oldı. Bi'l-āhare bir sığır derisi mikdārı yer taleb olunub, küffār dahī "Ne cüzᵓī nesnedir!" diyû virüb, yine sulh olundukdan sonra, ol postı bir keskin bıçağla ince

iplik resminde dildirüb, tamām bir mahalle sığacak yeri ihāta kıldı. Küffār-ı hāk-sār dahī ᶜināda kādir olmayub, rızālarıyla bir cüzᵓī mahalleye bin Müslümān yerleşdirdi ve ol yere mescidler yapıldı ve on yıllık harāc ve ellibin filori resm-i peş-keş alub, ᶜavdet kılındı ve seneden seneye ellişer bin altun cizye göndermeleri muhakkak oldı. Lākin Hārûnu'r-Reşīd, Bağdād'a vardığı gibi ol sene İlyā yine ᶜisyān eyledi. İstanbul içindeki müslümānları harāca kesüb ve nicesini helāk eyledi ve ol mikdār mücāhidīn dahī, geyret-i dīniyye ile hücûm idüb, "**Kem min fietin kalīletin galebet fieten kesīraten bi-izni-'llāh**"[1] nass-ı şerīfi mûcebince küffārı münhezim idüb, hākimleri olan İlyā'yı katl itdiler ve niçe kimesneyi esīr ve katlile darīr kıldılar.

Tāsiᶜan: Bir yıl **(100b)** dahī geçdükden sonra ki, Yağfûr bin İlyā İstanbul'a gelür oldı. Tekrār Halīfe Hārûnu'r-Reşīd ve Seyyid Caᶜfer-i Battāl nām merd-i ferīd, niçe bin ᶜasker-i mezīd ile Kostantıniyye'ye geldiler. Üç gün üç gice ceng-i ᶜazīm ve neberd-i dilīm idüb, sekizbin kāfiri kılıçdan geçirdiler ve şehirden ve nevāhīden yiğirmibin mikdārı nüfûs-ı menhûsı esīr idüb, cāy-gāhların hālī kodılar ve ol hīndeki tekvûr, yaᶜnī Yağfûr-ı dil-kûr diri tutılub Halīfe'ye getürildiği sāᶜat ile ber-dār kılınub, mezbûr Seyyid Caᶜfer Gāzī ve Halīfe-i reīsü'l-megāzī Bağdād'a ᶜavdet eyledi. Bu defᶜa dahī Kostantıniyye yedi yıl vīrān turdı.

Taᶜmīr-i rābiᶜ: Baᶜdehû Nasārā-yı Rûm yerine Freng tāifesi hücûm idüb, İstanbul'ı maᶜmûr kıldı ve Yağfûr salb olundukda Kanātûr nām kiçirek oğlıyle Frengistān'a firār iden ᶜavreti yine getürildi.

1) Kurᵓān-ı Kerīm, II (Bakara), 249.

Mezbûr Kanātûr, tekvur-ı dil-kûr kılınub, İstanbul ve Galata maᶜan zabt olundı. Niçe rûzgār tāife-i Efrnec-i bed-kirdār (b114) ellerinde kaldı ve mezbûr Kanātûr ki, āhir-i kayāsıra-i dil-kûr ve hātime-i tekvûrān-ı bī-nûrdur, neseb-i bātılları bu vechile mestûrdur ki, zikrolunur: Kanātûr bin Yağfûr bin İlyā Harkīl bin İstefān bin Mihāīl bin Kostantīn bin Yorgi bin Harkīl bin İlyā bin Yorgi bin Harkīl bin İlyā bin Kostantīn bin Kīr Mihāl bin Trendefīl bin İlyān bin İstefān bin Mihāīl bin Kanātûr bin Bûzantīn bin ᶜAmlāķ bin İlyān bin Filor bin Buzantin bin Yanko bin Madiyan bin ᶜAmlāķ bin İrem bin ᶜİvaz bin Sām bin Nûh **ᶜAleyhi's-selām**, yaᶜnī ki, neslen baᶜde nesl ābā-i lāzimü'l-ibā ve ecdād-ı bed-nijād-ı vācibü'l-inhāları ᶜale't-tertīb yiğirmisekiz ataya çıkduğı müverrih Zeynü'l-ᶜArab ve Tirmizī ve Kurtubī rivāyetlerinde bu vechile meşhûrdur.

ᶜÂşiran: Âl-i ᶜOsmān'dan Ebü'l-Feth Sultān Muhammed Hān bin Murād Hān merhûmun fethidir ki, Kelām-ı Kadīm ve Furkān-ı ᶜAzīm'-de "**Beldetün tayibeh**"[1] lafz-ı şerīfinde Hicret'den berû sekizyüz elliyedi (1453) seneye işāret kılınub, "**Tilke ᶜaşeratün kāmileh**"[2] mefhûm-ı latīfi ol pādişāh-ı gāzīnin feth-i dil-pezīri ile kemālin bulmuşdur.

Tahkīk-ı dakīk: Ve bi'l-cümle Hz. ādem **ᶜAleyhi's-selām** hubûtundan Yanko bin Medyān taᶜmīrine gelince dörtbin altı yuz yıldır. Ve bu tecdīd ü taᶜmīrden tārīh-i teᶜlīf-i dil-pezīre gelince ki, Hicret'den berû bin (1592) senedir, āna nihāyet bulunca, ikibin beşyüz

1) Kurᵓān-ı Kerîm, XXXIV (Sebeᵓ), 15.
2) Kurᵓān-ı Kerīm, II (Bakara), 196.

otuz yıldır ki, üçyüz yıl tamām İstanbul maᶜmûre kaldı. Baᶜdehû kırk yıl harābe yatdı ve ol zamāndaki harābesi, tārīh-i velādet-i bā-saᶜādet-i Fahr-i ᶜālem **Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**'den yediyüz on yıl oldı. Pes kırk yıl harābelikden sonra Bûzantīn ki, taᶜmīr eyledi, yüzotuz yıl maᶜmûre turdukdan sonra yine harāb oldı. Ammā Hz. Resûl **Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**'ün velādetinden ikiyüz altmış yıl evvel bir dahī Kostantīn maᶜmûr eyledi ki, andan evvel ikiyüz seksen yıl harābe yatdı ve ol demden berû yine hāletü't-tahrīre-dek bin ikiyüz seksen yıldır ki, İstanbul maᶜmûredir. Nihāyet bu mā-beynde Hicretin ikiyüz ellialtı (870) senesinde Halīfe Hārûnü'r-Reşīd ve Seyyid Caᶜfer Battāl-i ferīd harābesi dahī vardı ki, yedi yıldır, andan sonra Kanātûr taᶜmīr eyleyeli yediyüz kırk yıldır. Bu takdīrce, mahmiye-i İstanbul dört kerre tahrīb ve dört defᶜa taᶜmīr olunmuşdur. Evveli Yanko bin Medyān, ikinci, Bûzantīn-i dalālet-nişānın, **(101a)** üçünci, Kostantīn-i hasāret-bünyānın, dördünci, Kanātûr-ı gabāvet-erkānındır ki, cemīᶜan İstanbul'un evvelki taᶜmīrinden tārīh-i teʾlīfe gelince ikibin otuz yıl olur.

FASL-ı DİĞER DER-TAFSİL-i BİNÂ-i KOSTANTINİYYE Kİ,

Monlā İdrīsi Münşī, Heşt Behişt nām kitābında bunı dahī yazmışdır ki, bu vechile evvelā cemᶜu'l-bahreyn Hz. İskender'in āsārı mıdır, değil midir, ānı beyān idüb, zāt-ı İskenderī ki, ᶜilm-i hikmet ve saltanatla müeyyed ve ᶜinde'l-baᶜz kuvvet-i nübüvvetle dahī teʾyīdi müşeyyeddir, bu takdīrce ᶜarzı rubᶜ fersah ve tûlı dört fersah olan boğazın katᶜı ve iki bahrin birbirine haltı ānın kudret-i nübüvvetine nazaran çok nesne değildir. Zīrā ki, o mahallde Akdeniz'in şiddeti ve

etrāfındaki āsār-ı binā ᶜalāmeti elbette aᶜmāl-i insāniyyeden (b115) idüğini şāhiddir. Husûsā ki, "Kütüb-i tevārīhin ekserindeki rivāyāt-ı sahīha bu maᶜnāya müsāᶜiddir" diyû yazılmışdır. Ammā tevārīh-i Kayāsıra-i Rûm'da bu vechile mersûmdur ki, Kostantıniyye'nin bināsı nisbet olunan Kostantīn dört mesned-nişīndir ki, cümlesi Hz. İskender'-in zuhûrından sonra vücûd bulmuşdur ve Kayāsıra-i maᶜlûmü'r-rüsûm, yaᶜnī ki, şehriyārān-ı milk-i Rûm, iki tāifedir ki, birinin nesli Efrenc tāifesine müntehī olur ve bu kısmının hasebleri, Yûnānīler'de nihāyet bulur. Ammā Yûnānīler muahhar ve Efrencīler mukaddemdir ve şehr-i Kostantıniyye'nin evvelki bānīsi Kostantīn bin Varnos'dır ki, Kayasıra-i Efrenciyye'nin cedd-i müntehīleri Ogustus evlādıdır ki, Hz. İsā **ᶜaleyhi's-selām**'ın zamān-ı şerīfinde zāhir olmuşdur ve mezbûr Kostantīn'in babası tamām-ı memālik-i Frengistān ve Rûm'ı taht-ı tasarrufuna alub, mezbûr kendüsi İspānya tāc-dārının duhterinden toğmuşdur. Ol ᶜasırdaki hukkām u selātīn ki, ekseri dīn-i Yahûdā üzerine esātīn-i mesānid-nişīn idiler. Mesfûr, anların mā-beyninde kemāl-i zühd ü takvā ve cāh u celāl-i milk-ārāyla meşhûr, ammā iktizā-i ᶜālem-i kevn-i fesāda göre maraz-ı baras ᶜārızasına mübtelā olub, etıbbā, ᶜilācına kādir olmamağın Osklandarus Papa ki, Hz. ᶜİsā **ᶜAleyhi's-selām**'a kāim-i makām olanların otuzdördüncisi idi, ᶜilm ü hikmet ve zühd ü takvāda ve diyānetde enām ve engüşt-nümā-yı havāss u ᶜavāmm olmağın etıbbā, ᶜilāc-ı Kostantīn'de ᶜāciz oldukdan sonra papa-yı mezbûr, feth-i bāb idüb, cesedini barasdan halās itmeğin, ol hakīmi Rabbānī ve tabīb-i rûhānīden müşāhede kıldığı hikmet ve kerāmet müessir olub, ihtiyār-ı dīn-i Mesīh kıldı. Evkātını kıssīsān ve ruhbānānla tāᶜat ü ᶜibādete sarf eyledi. Bu tarīkla tekmīl-i

derecāt-ı maᶜneviyye itdükden sonra, heves-i tahsīl-i tabakāt-ı sûriyye kılub, vilāyet-i Rûm'a leşker çekdi ve Rûmiyye-i Kübrā ki, hālā Rim-papa didikleri belde-i meᵓvādır, ānın hükûmetini Pisgalendaros Papa'-ya tefvīz kıldı ve kendüsi hubût-ı ādem'den beşbin yediyüz elli yıl tamām oldığı tārīhde Rûm-ili nāmındaki Makedon memālikine ve hālā İstanbul didikleri dāru'l-mülke vusûl buldı. Ammā Rim-papa'nın pāytahtındaki kıssīsān, beyne'l-Efrenc, Hulefā-i ᶜAbbāsiyān mertebesinde tutulub, etrāf-ı ᶜālemdeki ondört pādişāh ki, dīn-i Mesīh üzere ki, sāhib-taht u külāh idiler, yaᶜnī ki, Ungurus ve Freng ve Sakālibe ve Purtukāl ve Almān ve sāir hükkāmı milel-i Mesīhī-beyān memleketlerine pādişāh oldılar. Elbette Rīm-papa'dağı taht-nişīnden nişān almayınca ve karīb oldukları takdīrce ānın eli ile tāc giyüb, kılıç kuşanmayınca daᶜvā-yı saltanat itmezlerdi ve ol rāhiblerden mesned-nişīn olanla fevt olur giderdi. Yol ve tarīk kangı bıtrīkın ise, bi-tarīkı'l-hilāfet, ānın makāmına ol cülûs iderdi. Çünkim Kostantīn ol mahalle nüzûl kıldı, hisārını kemāl-i **(101b)** hasānet ü rasānet üzre görüb, mülûk-i sābıkadan Verando nām hākim nāmiyle tārīhini muvaşşah kıldı ki, kayāsıradan evvel ol diyār ānın taht-ı hükminde idi. Kostantīn ol mahalle varınca nesl-i (b115) Verando'dan oniki ten ol şehr-i menīᶜı vatan tutmışidi. Nihāyet silsileleri munkarız ve eyyāmları munakkas olmağın, bir müddet dahī ol diyār hālī kalub, Kostantīn-i mezbûrın taht-ı tasarrufına girmiş idi ve At Meydānı'nda ve sāir yerlerdeki āsār u emyāl ve tılsımāt u eşkāl ānın devrinde īcād u ihtirā kılınmışdı. Gûyā ki, kitābelerinde,

Nazm:

Fe'nzurû baᶜdenā ile'l-āsār,
İnne āsāranā tedüllü ᶜaleynā.

Nesr: Mefhûmı yazılub, vasf-ı hāllerini bildirmişidi. Vaktā ki, otuz yıl saltanat itdi, baᶜdehû reh-zen-i ecel, dār-ı dünyā gibi mezleka ber-vahal, ānın da ᶜömri sermāyesini gāret itdi. Yerine Kastos nām oğlı pādişāh oldı. Onbeş yıl tamām icrā-yı ahkām itdikden sonra ol dahī fevt olub, muhassenāt-ı devlet ü şevketi zevāl buldı. Baᶜdehû İstanbul tahtına Kostantīn nebīresi, yaᶜnī ki, oğlının oğlı cülûs eyledi. Lākin cedd ü pederi dīnini terk idüb, but-perestliğe rağbet kıldı ve cühûdlara ruhsat virüb, Beyt-i Makdis'i gāret itdirdi. İki sene sekiz ay saltanat itdikden sonra Kisrā-yı ᶜAcem'le musāff kasdına nehr-i Dicle kenārına, yaᶜnī ki, Diyārbekir diyārına vardı. Zevāl-i dīni inkızā-i āyīni mûcib olub, sipāh-ı ᶜAcem'den birinin eliyle hāk-i vücûdını fenāya virdi.

Gıbbe zālik, o nesl-i celālet-mesālikden onbeş nefer şehriyār, kayāsıra-i sābıka gibi taht u efsere mālik ve İstanbul şehrine mütemellik oldı ve onbeşinci Kaysar Bolistınatos idüği taᶜayyün buldı ve sābıkdaki vākıᶜanın intikāmını almak kasdına ol dahī leşker çeküb, Ruhā kurbına vardı. Ol hīnde Kisrā-yı ᶜAcem olan Enûşirvān, babası Kubād'ile küllī musāff kıldı. Lākin eşedd-i inhizāmla münhezim olub, bir mikdār ādemle Antākıyye şehrine düşdi. āhir ol inkisār u hasār sadedinde mülk-i zindegānīsi Mālik-i Hakīkī'ye tabşırub, kendüsi derk-i esfele çekildi ve bu mahallde Efrenciyyü'l-asl olan Kayāsıra'nın nesli nihāyet buldı. Bundan sonra Yûnān Kayāsıra'sı vücûd bulub, anlar

dahî cilve-gāh-ı mülk ü millet ve bir müddet münceli oldı ve anların zamān-ı devletleri Resûlullah **Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**'in zamān-ı saᶜādetlerine-dek pāyidār olub, hattā ol ᶜasr-ı bāhiru'n-nasrda Kaysar olan şahsın ismi Hirakliyüs olub, baᶜzı elsinede Harkîl-i ᶜAzîm-i Rûm diyû iştihār buldı ki, Yûnānîler'den olan Kaysar'ların dördüncisi oldur. Zamān-ı devleti evān-ı saᶜādet-i İslām'a karîb olması, husûsā ᶜadālet ü hikmet ve maᶜrifet-i tevārîhde mahāret ve ᶜilm-i nücûmda kudret cihetinden tamāmet-i Rûm u Şām ve Frengistān'a hükûmetle ve dîn-i ᶜİsevî'de zühd ü takvā ve riyāzātla beyne'l-kayāsıra haylice makbûldür. Her bār meclisinde Hz. Fahr-i Cihān **Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**'in evc-i nübüvvete suᶜûdını ahkām-ı İncîl'den istihrāc eyledügi delāyille zuhûr-ı mevᶜûdını ol ᶜasrın dānālarına bildirirdi ve Hz. Resûlu'llāh **Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**'in medh u senāsında sarf-ı makdûr kılurdı. Şol zamānda ki, efser-pûş-i "**Sümme denā**"[1] ve mesned-nişîn-i "**Fe-evhā ilā ᶜabdihî mā evhā**"[2] aᶜnî bihî Hz. Muhammed Mustafā **Salla'llāhu ᶜaleyhi ve ᶜalā musallîhi ᶜaşran** kendüyi Dîn-i İslām'a daᶜvet buyurdı, mezbûr Harkîl-i Rûm'a dahî ol Cenāb-ı Risālet-meāb, bu yüzden cevāb gönderdi ki,

1) Kur'ān-ı Kerîm, LIII (Necm), 8.
2) Kur'ān-ı Kerîm, LIII (Necm), 10.

Sûret-i Mektûb-ı Hz. (b116) Resûlu'llāh Salla'llāhu ᶜAleyhi ve Sellem:

Bi'smi'llāhi'r-Rahmāni'r-Rahîm,

Min Muhammedi'bni ᶜAbdi'llāhi Resûlihî ilā Harkîle ᶜAzîmi'r-Rûm. Selāmün ᶜalā meni'ttebeᶜa'l-hüdā. Emmā baᶜd, (102a) fe-innî edᶜûke bi-diᶜāyeti'l-İslām, eslim, teslem, yü'tike'llāhu ecrake merreteyn. Fe-in tevelleyte, fe-inne ᶜaleyke işme'l-ezeliyyîn. Ve "Yā ehle'l-kitāb, teᶜālev ilā kelimetin sevāin beynenā ve beynekum, en lā naᶜbüde illa'llāh, ve lā nüşrike bihî şey'en ve lā nettehıze baᶜżunā baᶜżan erbāben min dûni'llāh. Fe-in tevellev fe-kûlü'şhedû bi-ennā müslimûn"[1].

Pes nāme-i nāmî-i Hazret-i Resûlullah **Sallallahu ᶜaleyhi ve sellem** ki, vilāyet-i Şām'da Hirakl'e yetişdi ve Mekke-i Mükerreme'-den tüccār geldügini işitdi, hemānā Hicāz ve Mekke tācirlerini taleb eyledi ve Ebû Süfyān bin Harb bin Ümeyye ki, Muᶜāviye'nin pederidir ki, dahî dîn-i İslām'a dühûl itmemişdi, Hz. Resûlu'llāh **Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**'in ahvāl ü efᶜāl-i hamîde ve etvār u akvāl-i dil-pesendîdelerini sordı. Mā-beynlerinde Ebû Süfyān ve sāir rufekāsıyla nice suāl ü cevāb vukû'ından sonra ol mecmaᶜ-ı ᶜazîmde Ebû Süfyān'a hitāb idüb, bu vechile söyledi ki, zikr olunur.

1) Kur'ān-ı Kerîm, III (Âl-i ᶜİmrān), 64. Âyette "**nettehıze**" yerine "**yettehıze**" kelimesi vardır.

Cevāb-ı Hirakle'r-Rûm:

Fe-in kāne mā teḳûlü ḥaḳḳan fe-se-yemlikü mevżıᶜa ḳademeyye hāteyni ve ḳad küntü aᶜlemü ennehû ḫāricün ve lem ekün eẓunnu ennehû minkum. Fe-lev ennī aᶜlemü innī uḫallişu ileyhi le-teḥaşşemtü liḳāehû ve lev küntü ᶜindehû le-gaseltü ᶜan ḳademeyhi.

Bu ᶜibāret kütüb-i ṣaḥīḥada mesṭûr ve mükāleme-i Ḫarḳīl ve Ebû Süfyān, Kitābu Şevāhiḳı'n-Nübüvve'de muḳayyed ü meᵓşûrdur ve bi'l-cümle Ḫarḳīl'iñ īmāna geldiği muḳarrerdir. Nihāyet ġayret-i cāhiliyye ve evlād ü ensāb ve ᶜasākir-i bī-ḥisāb ṭaraflarındaki ḍalālet, ketmine bāᶜiş olub, ıẓhārından ibā eyledüği mesṭûrdur.

Mezbûr Harkīl vefātından sonra Kostantinos nām oğlı mesned-nişīn oldı. ābā vü ecdādı meyānında ol dahī hısāl-i hamīde ile iştihār buldı. Emīru'l-Müᵓminīn Hz. ᶜÖmer **Radiya'llāhu ᶜanh** hilāfeti ānın zamānında vukûᶜ bulub, fütûhāt-ı memālik-i Mısr u Şām ve Beytü'l-Mukaddes ānın ᶜahdinden müyesser oldı. Otuz yıl saltanat itdikden sonra fevt olub, yerine aᶜḳal oğlı Kostantinos-ı Sānī cülûs itdi ve ābā vü ecdādı semtinde meyseret ü hasletle deprenüb, ehl-i İslām'la mudārā üzre oldı. ānın dahī ᶜömri gāyete yetdi. Bu kerre oğlı Kılinos, Kaysar-ı Rûm oldı.

Ammā ahlāk u tedbīr sitāsında ve teᵓlīf-i kitāb-ı nücûm ve sāir maᶜrifetde gayrilere galebesi tahakkuk buldı ve ᶜakl-ı kāmil ve hads-i şāmili muktezāsınca ehl-i İslām'a cizye edāsına müteᶜahhid oldı.

el-Kıssa, sekiz mertebeye-dek evlād-ı Kayāsıra tahtında sābit-kadem olub, sekizincisi yine Kostantin nāmına hākim-i Mesīhī-kīş ü ᶜİsevī-dīn oldı ki, kendüsi Kostantıniyye'de ve evlādı vilāyet-i Efrenc-i Fransa'da temekkün kıldı. Ammā ᶜasākir-i İslām ve nerre-şīrān-ı hidāyet-encām ki, memālik-i Garb u Şark ve hudûd-ı Çīn ü Hıtā'ya mālik oldı.

Ḳosṭanṭīn-i mezbûr, ᶜAbdu'l-Melik bin Mervān'ıñ ḫilāfeti zamānına rast geldi ve Müslim bin ᶜAbdu'l-Melik İstanbul'ı muḥāṣara itdikden soñra mezbûr Ḳosṭanṭīn, Rûm'ıñ şarḳ ve cenûb ṭarafından ve Frengistān'daki evlādı garb cānibinden ᶜasākir-i İslām'la bi'd-defeᶜāt muḳātele vu muṣāff iḫtiyār kıldılar. Bi'l-āhare her muhācemede mazarrat u peşīmānīden gayrı netīce virmeyüb, ekser-i evkātda "**es-Sulhu hayr**"[1] ile ᶜamelini evlā bildiler.

el-Kıssa, İstanbul'a hükm iden (b116) dört Kostantīn ki, āhiri, zikr olunan bī-dīndir ve bānī-i şehr olan Kostantīn, Kayāsıra-i Efrenciyye'den idüği īzāha karīndir ve Sultān Muhammed merhûm İstanbul'ı feth itdüği tārīh içinde hākim bulunub, "**Se-(ye)hlikü Kaysar ve lā kaysara baᶜdehû**" hadīsi şerīfine mazhar olan Belinos idi ki, el-Melhametü'l-ᶜUzmā fethu Kostantīniyyete, ahkām-ı hākim-i millet-i Muhammediyye ve nāzım-ı umûr-ı şerīᶜat-i Ahmediyye, aᶜnī bihī (Eb) el-feth Sulṭān Muhammed Hān -**Nevvera-'llāhu madcaᶜahû bi-envāri'l-gufrān**- nām-ı nāmīsi ile şeref buldı ve mezbûr Belinos'un nāmı Kayāsıra-i dalālet-āyīn meyānında bī-nişān **(102b)** oldı. Ammā baᶜzı tevārīh kitāblarında şehr-i İstanbul

1) Kurᵓān-ı Kerîm, IV (Nisâᵓ), 128.

Kostantīn'in taᶜmīrinden evvel iki kerre harāb olub ve ᶜimāret kılınmışdır ki, eveli Efrenciyyü'l-asl olan Kaysarlar'dan evveldir ki, anların menşei Ogustus'dur ve ᶜāmir ve bānī Yanko bin Madiyān'dır ki, İskender-i Rûmī'nin zuhûrından dörtyüz yetmiş yıl evvel ve Hz. İsā ᶜ**Aleyhi's-selām** mebᶜasinden bin yüzyiğirmi yıl öndindir ve Sultān Muhammed merhûm İstanbul'ı feth itdüği tārīha gelince ikibin seksen yıl olmuşdur.

Ve Yanko bir pādişāh idi ki, hudûd-ı Bulgār ve Rûs'dan aksā-i memālik-i Efrenc'e ve Mısr'a varınca cümle vilāyet-i Sakālibe ve Rûm ve Ermen'i tā ser-hadd-i ᶜAcem'e-dek ānın mahkûmı idi. Beş-altı günlük yolı sûr içine aldı ki, bir tarafdan Halīc-i Bahr-i Freng'e ve bir cānibden şimālde vākiᶜ Deryā-yi Tīredeng'e vāsıl olmuşdur ki, el-ān sevāhil-i Vasāle'de niçe āsārı mevcûddur. Ve havāli-i İstanbul'da üçbin pāre kasabāt ve kurāsı maᶜdûd idi ki, kütüb-i mezbûrede mersûm u meşhûrdur, "Mezbûr Yanko, nice zühhād ü ᶜubbād ile Deyr-i Kebīr'de bulunub, zelzele-i ᶜazīme ile yıkıldıkda altında kaldı. Baᶜdehû Ungurûs vilāyetindeki Bûzantīn nām oğlı gelüb, İstanbul'ı taᶜmīr eyledi. Otuz yıl saltanat itdikden sonra vebā-i ᶜazīm hādis olub, şehr-i mezbûr yine harāb oldı" diyû mestûrdur. Ve Kitāb-ı Heşt Behişt'indeki tafsīl bu mahalle gelince mersûm u mezbûrdur.

Nazm:

Kār-ı gītī ki, pīç der-pīç-est,
Evveleş hīç ü āhireş hīç-est.

Her ki, ez-bezm-i zindegī ber-hāst,
Behr-i taᶜzīm-i mā zeber-hīc-est.

Tāliᶜaş-rā müneccimī ne-şināht,
Rasad u çarh-ı ebu'l-ᶜaceb-i zīc-est.

FASL-ı DİĞER BER-VECH-i İCMÂL

Bu dahī fāzıl Bercīs-celīs, müverrih Mevlānā İdrīs kitābında vech-i āharla nakl u tastīr itdüği tafsīl-i nefīsdir ki, Hz. Ebu'l-Beşer ādem Peygamber ᶜ**Aleyhi's-selām** hubûtından beşbin elliiki yıl geçdikden sonra İstanbul şehrinde Drando nām bir pādişāh-ı zī-şevket ü ihtişām peydā olub, berren ve bahran Frengistān ve diyār-ı Rûm'a hükûmet idüb, ekser-i selātīn-i rûy-i zemīn, ol şehriyāre fermān-berdār ve zīr-i nigīn olmağın, hālā İstanbul oldığı mahallde ki, yedi pāre cebel-i refīᶜ ve sevāhil-i menīᶜı müştemildir, bir şehr-i latīf tarh eyledi. Mürûr-ı eyyāmile ol pādişāhın evlādından oniki hükkām-ı sāmī-mekān ol pāy-tahtda ārām idüb, mahsûd-ı mülûk ü selātīn, ammā tārīh-i hubûta beşbin yediyüz elli sāle vardıkda rütbe-i kübrā hālā Rīm-papa şehri dimekle müsemmādır. Ol havālīde Kostantīn (b117) nām cihān-dār-ı celālet-karīn hurûc idüb, memālik-i şark u şimālī teshīrine leşker-i sehm-gīn çeküb, memleket-i Makedon'a geldikde ki, hālā Rûm-ili didikleri diyār-ı vāsiᶜu'l-aktārdır, İstanbul'ı feth idüb ve Drando evlādından şehriyār-ı vakt olan fermān-kār, mukāvemete kādir olmayub, bi'z-zarûre, pāy-tahtını bırakdı ve āhar memālike çekildi ve gitdi.

Fe-lā-cerem, Kostantīn, şehriyār-ı hakīm-i dûr-bīn olmağın, İstanbul'daki kenāyis āsārı ve At Meydānı'ndaki talāsīm-i garābet-şiᶜārı cemīᶜan ol īcād u ihtirāᶜ eyledi. Andan mā-ᶜadā rehābīn-i dīn-i

Mesîh içün Deyr-i ᶜAzrâîl nâm bir kenîse-i ᶜazîme bünyâd eyledi ki, Ebu'l-Feth Sultân Muhammed Hân binâ eylediği câmiᶜ-i şerîfin cânib-i cenûbında baᶜzı âsârı mevcûd ve ekser-i muhassenâtı mehdûm u nâbûddur. Ve bir kenîse dahî Hz. Yahyâ Peygamber **ᶜAleyhi's-selâm** rûh-ı şerîfiyçün Ayasofya'nın cânib-i cenûbîsinde bünyâd itdirmişdir ki, gâlibâ Küçük Ayasofya didikleri makâm, ol kenîse-i bâhiru'l-inhidâm yerindedir. Otuz **(103a)** yıl saltanatdan sonra Kostantîn öldi, yerine İlyanos nâm oğlı şehriyâr oldı. Ve bi'l-cümle bunların evlâdı meyânında yüzsekiz yıl saltanat-ı Rûm ber-karâr ve her biri İstanbul pây-tahtında pâyidâr olub, millet-i Mesîhiyye'ye mâniᶜ ve gayr-ı tâbiᶜ olan âteş-perestân peydâ olub, ᶜâleme küllî ihtilâl vukûᶜında zikr olunan selâtîn, dîn-i ᶜİsevî sıyânetinde saᶜy-i belîğ ve cehd-i bî-dirîğ iderlerken, saltanat-ı Rûm, Aston Bânû nâm şehriyâr ismiyle mevsûm oldı. Hem-vâre melâhide-i âteş-perestân defᶜine ikdâm ve ibkâ-i Dîn-i Mesîh'a saᶜy-i cemîl ü ihtimâm sadedinde Sarây-ı ᶜÎsâ ki, hâlâ At Meydânı'nda idi, ittifâk bir gün Aston Bânû, sarâyında baᶜzı ᶜİseviyân ve âteş-perestân, dîn ü mezheb bahsinde kîl ü kâl iderken ve ol mükâbere ve cidâl-i bî-maâl, müncerr-i cidâl ü kıtâl olub, Mesîhî olan zümre-i dîn-dâr, Mecûsî anılan kavm-i vâcibü'l-levm-i nâ-üstüvâr ile birbirlerine girdiler ve daᶜvâlarına tîğ u şimşîr ile faysal virmek kasdına ceng ü harbe koyuldılar.

Şehriyâr-ı mezbûr, dîn-dâr olan kavm-i maᶜmûr tarafından olmağın Mecûsîler'e gâlib ve anlardan hârib olanların kıtâline râğıb olub, cümlesini kılıçdan geçürdiler ve intikâmla Ayasofya mahallindeki âteş-gedeleri ki, har-puşte resminde yapılmış bir binâ-i ᶜazîm idi ki, yakub, yıkub, hâke berâber eylediler. Ol esnâda tâc-dâr-ı

mesfûr, rüᵓyâsında ber-şekl-i matbûᶜ bir nûr görür ki, nihâyet-i hüsn ü cemâlde, lâkin nümâyişi kemâl-i heybet ü celâlde mezbûra hitâb idüb, "Eğer Hz. ᶜÎsâ'nın şerîᶜatinde kemâl mertebe mahfûz olmak dilersen bir ᶜibâdet-hâne-i ᶜulyâ ve maᶜbed-i mukarnas-ı bî-hemtâ inşâ eyle ki, memâlik-i rûy-i zemîndeki maᶜâbidden aᶜlâ ve Kaᶜbe gibi ekser-i mesâcidden muᶜallâ ola" diyû taᶜlîm ve hâlet-i teyakkuz u intibâhda telkîn ü tefhîm itmeğin, Aston Bânû ol hidmete cân u gönülden bel bağladı.

ᶜUmûmen memâlik-i Freng ü Rûm ve Rûs u medâyin-i Sakâlibe ve Makedon u Ungurûs taht-ı hükminde olmağla, mühimmât-ı binâ vu bennâ ve miᶜmârân (b117) u mühendis-i engüşt-nümâ cemᶜiyyetini fermân idüb, az zamânda çokluk mukaddimât-ı ferâhem kıldı ve cemîᶜ-i aᶜyân-ı devlet ve erkân-ı saᶜâdeti, "Ol eser-i hâss ve maᶜbed-i muᶜteber-i mûcibü'l-ihlâs, hedm olunan âteş-gede-i Mecûsiyân mahallinde olmak münâsibdir" diyû ittifâk eyledi. Ol cümleden yüz nefer merd-i mâhir-i muᶜteber ve miᶜmârân-ı pâkîze-nazar ki, her biri bir iklîmde ferîd-i bî-karîne idüği mukarrer idi, İstanbul'a getürildi ve Agnadiyos nâm mühendis-i Batlamyûs ki, her maᶜkûl âna mahsûs ve her mahsûs âyîne-i zevât-i ᶜâlî-nüfûs idi, cümlesine sâlâr ve zümre-i üstâdâne şekl-küşâ-yı pâkîze-kirdâr taᶜyîn olundı ve üstâdân-ı pîşe-kârân ve zûd-ger ressâm u âhen-gerân ve seng-tirâş-ı be-nâm ve nakkâş u musavvir-i pesendîde-aklâm, beşbin hüner-ver-i güzîde-aᶜmâl ve onbin nefer ᶜamele ve şâgird ü kaffâl ki, her gün onbeş nüfûs ve yüz miᶜmâr ile üstâzü'l-esâtize Agnadiyos sarf-ı makdûr ve saᶜy-i meşkûr itmek mukarrer kılındı ve ibtidâ-i mubâşeretde ikibin reᵓs ganem ve bin baş gâv ferâhem kılınub, şükrâne-i esâs ve fidye-i

cemāhīr-i nās taᶜyīn olundı ve sāyir niᶜam-ı gûnā-gûne gāyet ve bezl olunan nefāyise nihāyet yoğidi ve üçbin gendenā sim ki, ol ᶜahdin ıstılāhında bir gendenā bin akçe nāmındaki nukûd-ı kavīm idi ki, cemᶜan otuz kerre yüzbin akçe olur, rûz-i muhteremde fukarāya inᶜām ve baᶜde'l-itmām ol vechile dahī ikrām kılındı ve ol pādişāh-ı dīn-dār, Hz. Cihān-āferīn-i Dādār ile böyle ᶜahd eyledi ki, ol maᶜbedin bināsı hayr ile itmām ve kendinin hāl-i hayātında karīn-i encām olursa fukarāya üçbin gendenā altun ᶜatā eyleye. Yaᶜnī ki, ibtidāsında **(103b)** sīm infāk itdiği gibi ihtitāmında otuz kerre yüzbin filori ile muhtācını karīn-i gınā eyleye ve taht-ı mülk-i saltanatında ne mikdār mücrim-i mahbûs vārise ıtlāk eyleye.

Ammā hikmet-i İlāhī ve mübeşşirāt-ı nā-mütenāhīden biri dahī bu rüᵓyā-yı kemā-hiydir ki, üstādān-ı mühendisīn ol maᶜbedin tarh u resmini gûnā-gûn muhayyelātla taᶜyīn itdiklerinde pādişāh-ı nīgû, mezbûr Aston Bānû ol rüsûmın birini makbûl tutmayub, "Bunlardan aᶜlā bir resm-i bī-hemtā olsa" diyû teessüf iderken ᶜālem-i menāmında sürûş-mānend bir pīr-i kerāmet-hûş ve serv-i bûstān-ı hadrā-pûş zāhir oldukda, elinde bir mücellā rüsûm-ı matbûᶜla muhallā levh-i sīm-i musaffā tutub, "İşte bak, Ayasofya'nın resm-i sahīhi budur" diyû şāhı tebşīr ider. Ol dahī "Ayasofya ne makûle maᶜbeddir?" didikde "Yapacağın ᶜibādet-gāh-ı aᶜlādır" diyû ol resmi şehriyār-ı mezbûra gösterir. Ve lafz-ı Ayasofya lügat-i kadīm-i Rûmiyān'da "Beytu'llāh" ve "Mecmaᶜ-ı ehlu'llāh" dimek idüğini bildirir.

Pes ol şehriyār-ı dīn-dār, hᵛābından bīdār ve seher zamānı Agnadiyos'ı taleb-kār oldukda elinde tıbk-ı levh-i sīm bir tabak kāğıd-ı

resīm getürüb, ᶜarza kılur ki, ol şeb rüᵓyāda gösterilen nümû-dārın ᶜaynı, ancak mugāyiri, sīm-i hām ve varak-ı sepīd-i hām, mā-beyni olmağla ol bināya irādetu'llāh müteᶜallik olduğını ve kazā vü kaderde resmi ol vechile tevsīm kılındığını yakīnen bilürler ve hāk-i gabrāya cebīnini ilkā idüb, secde-i şükr-i sitāyişini (b118) mükerrer kılur.

Fe-emmā bir vechile esāsına dikkat ve istihkāmına cüll-i himmet iderler ki, mertebe-i istiᶜdād-ı nevᶜ-i beşer andan ziyāde vü bālā-ter olmak muhāl ve bin endīşe ol tarīk-ı hidāyet-refīkın verāsında bir reh-güzār bulmak fāsid hayāl ola. Evvelā İstanbul meyān-ı bihārda vākiᶜ ve ekser-i eyyāmda kulûb-i mergûb-i ashāb-ı vesvās gibi ihtizāz ve tezelzüli şāyiᶜ olmağın, ittifāk-ı erkān ve teᵓsīs-i bünyān içün bu mazmûnı mukarrer itdiler ki, terāküm-i ebhur ve tezāhum-i arzına tehārīk-ı ebniye haysiyyetinde mündefiᶜ olub, Ayasofya kubbesinin zīr u zemīni ve mā-beyn-i esās-ı mekīni mecmaᶜ-ı āb u anbār-ı hīzāb ola ki, zelzele oldukca istihkāmına bāᶜis ve hem mahall-i zarûretde ol masnaᶜ-ı masnûᶜda rehābīn ve ᶜubbādın sīrāb olmalarına sebeb hādis olması teyakkun bula ve itdikleri āsār-ı mücerrebān-ı rûzgār ol kişverde ihtiyār eyledikleri tarh-ı maᶜhûd u meᵓlûf üzre ihtitām kılına.

Beyt:

İze'stenceze'l-merᵓü't-tecāribe ᶜanhumû
Terāhum musīben ᶜāmilen bi-fiᶜālihimû.

Fī-nefsi'l-emr ol vechile yapıldı ve kıbābı bināsına sarf olunan hāk-i pākdeki vezn ü ᶜayār cihetinden tecribe-i miᶜmār bu yüzden nümû-dār kılındı ki, her diyārın hākinden birer hışt düzdiler ve

mi^cyār-ı sahīha vezn idüb, mikdār-ı teşhīsde Rodos cezīresinin türābını cümleden ehaff ve miyās u iltisākda sāyirinden eltaf buldılar. Bināen ^calā zālik, binā-i kubbe-i ^culyā ve ebniye-i kıbāb-ı vālāya hemān ol cezīre türābını isti^cmāl idüb, Rodos hākimini zümre-i müzdûrāndan bir müzdûr ^cadd idüb, ikrāmen ve ihtirāmen ol hidmet-i ^cāliyeye me³mûr eylediler.

Nazm:

Zühal zi-mihr şeref-i lārkī zi-şekl-i hilāl
Bi-sāht tā ki, ber-o gil-i neberdiyān āvered.

Ve şekl-i kubbe vu mencûk-ı veşt mi^cmāreş,
Berā-yı çeşm-i felek meyl-i serāmedān āvered.

Nesr: Ammā sāni-i Batlamyûs ser-i mi^cmārān olan Agnadiyos, istihkām-ı deyr-i dīrīn içûn bir gûne re³y-i metīn eyledi ki, ^cakākīrden lisānü'l-^casāfīr dırahtının meşrebini muttasıl kazganlarda kaynatdı ve ol nebātın kirec ve alçısın ol mu^cāmele **(104a)** memzûc idüb, isti^cmāl itdi ki, tutkaldan ziyāde yapışurdı, āña bināen mücerrebān-ı mi^cmārān ānı elden ele kapışurdı ve her seng-i mermer ki, vaz^c olunurdı, elbette kendiyle üstüvār itdikden sonra konulurdı ve sekiz dāne somākī mermer direk ki, hezārān hezār seyyāhān ve tīrek anların mislin görmüş değildi. Künbed ü maksûre ve mihrāb, ol pāyeler üstine bağlanmışdır. Esahh-ı akvāl budur ki, vilāyet-i Habeşe'de ma^cden-i asīli bulunub, andan getürülmişdir ve ba^czı tevārīhde şehr-i Atina'da ve dāru'l-mülk-i İskender Fīlkos olan medīneden Evliyālû nām pādişāh-ı kadīm Hz. İbrāhīm **^cAleyhi's-selām** ^casrında yapduğı

deyr-i ^cazīm harābesinden alınmış ve ol binānın ferş ü ^carşı tamāmet somakī mermerden düzülmiş ola.

Ammā mānend-i sīm-i hām beyāz ve berrāk olan ruhām, mermer ma^cdeninden ve sāyir cezāir-i Yûnān'dan sebz-reng olanları şehr-i Ayasluk'dan ve surh-ı hām ve la^cl-i bedahşān-reng olan ruhām Mihālic'den ve sāyir mermer-i ahdar, Nīkoş nevāhīsi Şām ve Karamān'dan ahz olunub, ol binā-i a^clāya sarf olunmuş. Bu tarīkla tekmīl cem^c-i mühimmāt yedi yıl, üç ayda, andan sonra binā-yı külliyyāt sekiz yıl ve iki ayda vukû^c bulmuş idi. Lākin ol binā-i ^cazīm, tāk u tāşın mahalline yakın olub, kıyāsen masārif-i (b118) lāzime-i binā ve ihrācāt-ı mühimmine, zümre-i bennā, sülüs li-gayri bakiyyesine mebnī oldukda Aston Bānû'nun hizānesi itmāma karīb oldı. Ya^cnī ki, ol āsār-ı ^cuzmā gāyet-pezīr olmayub, tahsīl-i ihrācāta ta^clīk ve ta^cvīkla te³hīri īcāb itmesi tahakkuk buldı. Ol pādişāh-ı nīk-kirdār, a^cnī bihī Aston Bānû didikleri kār-güzār hizānesi dükendüğine yāhud Ayasofya binası gāyet bulmaduğına gam-nāk olub, bir şeb Cenāb-ı Hālik'a tazarru^c ve itmām-ı merāmını bār-gāh-ı ^cizzetden tevakku^c sadedinde sābıkā resm-i binā levhini ilkā iden pīr-i münīr-i sebz-kabā, müşāhedesi bāğında serv-i bālā gibi peydā ve hadrā-pûşliği Hızır idüğini īmā itdikden sonra, lisān-ı fasīhle gûyā ve "Ben Ebu'l-^cAbbās Hızır'am" diyû ism-i şerīfini inhā idüb, "Lāzime-i tekmīl-i binā ki, hālā vāfir u müstevfī direm ü dīnār idüği azhar u eclādır. Kasaba-i Silivri kurbında evc-i püşte-i refī^ca kurbında zīr-i zemīnde kemīn bir ruhām-ı kebûd-fām zemīn vardır ki, ānın altında senin içün nihāde, ya^cnī ki, itmām-ı hayr itmen eclīçün āmāde ve yedi dāne ham-ı Hüsrevānī vardır ki, tûc ile memzûc bakırdan döğülmüş

küplerdir, cümlesi pāy tā-be-ser toptolu sīm ü zerrdir" diyû haber virdi ve bu meserretle ol şehriyār-ı rāst-bīn uyandı. Bilā-te'hīr ol mahalle cān atub, pīrin haber virdüği üzere ol genc-i şāyegānī ve nukûdla menkûd u medfûn nice murassa'āt-ı evānī bulub, hazīnesine getürdi ve safā-yı kalbile muhassenāt-ı bināya sarf idüb, cür'et-i cüll-i himmeti müteza'if oldı.

el-Kıssa, binā tamām oldı ve bellü ve sīm ü zer dörder dāne büyük şam'-dānlar konılub, şem'-i kāfûrīleri şeb-tā-seher şu'le virürdi ve zīr-i kubbede sīm-i hām zencīrler ile altıbin 'aded kandīl asıldı ve nice mücevher u murassa' ve sīm ü zer kanādīl-i tuhaf ve āvīzehā-yı turaf-ı selātīn-etrāf ve esātīn-eknāf hedāyāsıyla ol ma'bed-i hāssa mülhak oldı.

Nazm:

Nāzırān ez-şiküft der-mānend,
Cümle hayrān-ı nakş-ı īvānend.

Çünki mencûk, kubbe-eş me-nümûd,
Der-hayret, dehān-ı hod be-güşûd.

Nesr: Bu dahī mestûrdur ki, ol Pādişāh-ı me'sûr ba'de itmāmi'l-binā' diledi ki, direkler mā-beynine zer ü sīmden tarabozanlar vaz' idüb, tarsī' kıla ve kapularını zer-kār u cevāhir-şi'ār eyleyüb, la'l ü yākûtla müzeyyen göstere. Ba'zı 'ukalā nasīhat itdiler ki, "Sizden **(104b)** sonra nehb ü gāreti ve hiç olmazsa serīka ve hasāreti mukarrerdir. Lākin bir tarīk ile vaz' olunsa ahz ü celbi gayr-ı müyesserdir" diyû ba'zı cevāhiri tılā vü sīm ile eritdiler, ba'zı kapular

ve derīçeler meyānına dökdiler. Bir tavr ile müncemid oldı ki, hem maksûd hāsıl olub, temāşā kılındı ve hem ol şehriyārın tarīk-ı dīn-i 'Īsevī'ye bezl-i makdûr itdiği bilindi ve bi'l-cümle zīb ü zīneti tafsīl olunursa kubbesi gibi ıtnāb mukarrer olur. 'Ârif olan bu mikdār işāretden künhine kemā-yenbağī vukûf bulur. Ammā tevfīk-ı İlāhī ile ol ma'bed-i hidāyet-dest-gāhī tamām oldukda Aston Bānû, şükrāne-i hamd ü minnet, 'āmme-i 'ibād-ı Mesīhī-nijādı ziyāfet ve fukarā ve gurabāya hemyān hemyān sīm ü zer-i himmet ve dāmān dāmān nukûd u cevher kısmet idüb, kapusından içerû ki, girdi, mütevālī ve müte'akıb secedāt-ı şükrile tā-kûşe-i mihrāba irdi.

Beyt: (b119)

Müsellem kerdşehr u rûşenā-rā,
Ki, bihter dāşt ez-dünyā-ri'ā-rā.

Ba'de-mā ber-vech-i ithāf u nüzûr, cem' olan nukûd u tuhaf-ı nā-mahsûrdan mā-'adā, kendü hazīnesinden masrûf olan māl-i mevfûrun defter-i mestûrın istedi. Muhāsibān ü ümenā tatbīk-ı defātir-i ihrācāt-ı binā kılub, mecmû'-ı masārif ki, 'arza kılındı, üçyüz bin ve dörtyüz gendenā altun harc olundığı mukarrer oldı ki, her gendenā bin filoriden 'ibāret olub, her filori bir dirhem zer-i sırf idüği tahakkuk buldı ki, cem'an otuzdört kerre yüzbin altun ve zamān-ı devlet-i 'Osmāniyye'de mu'teber olan dīnārile kırk kerre yüzbinden efzûn olur. Ma'a-zālik evkāfına üçyüz pāre kasabāt u bilād ve kurā gayr ez-hammāmāt ve dekākīn u hānāt ve tavāhīn-i lā yuhsā vilāyāt-ı Rûm u Freng ve Bulgār ve bilād-ı şimāl ve Rûs u Saksīn ve aktārda ta'yīn olundı ve vakfiyesi yazılub, dīn-i Mesīh şerī'ati üzre tescīl ve teslīm-i

mütevellī kılındı ve Aston Bānû'nun mekārimi bir zerre-i kuzāt-a^cmār ve müstecellāt-ı vülāt-rûzgārda ber-vakf-ı huccet-i mebşûtü'l-mazmûn kemā-yenbaği bilindi.

Şi^cr:

Tomār-ı rûzgār zer-ger-i mekārimeş,
Zi-erbāb-ı nakl hem-çü kitābī müseccel-est.

Her k^co be-deyr-i dehr çünīn be-keş güzāşt,
Şān meğer tüst ü büzürg-tebeccül-est.

Nesr: Garābet bundadır ki, altı ay mikdārı ol ma^cbedde ^cibādet ve mecāmi^c-i rû-şināsānda cem^ciyyet-i havātırla nısf sene tā^cat itdikde

Beyt:

İzā temme emrun denā nakşuhû,
Tevakka^c zevālen izā kīle "Temme".

Nesr: mazmûnı mûcebince Aston hayātı, Bānī-i mebānī-i kāināt meşiyyeti ile mütezelzil ve şimşīr-i mākıf-ı matbû^cu'l-harekātı ke-ennehû secde-i şükrile müte^cazzil olub, emrāz-ı muhtelifeye mübtelā ve etıbbā-i İsevī ref^c-i renc ü ^canāsında kemāl-i ^caczile bī-medār olub,

Mısra^c:

Şinīdem ez-hükemā morg-rā devāyī nīst.

Nesr: vefkınca intikāli mukarrer oldı. Nihāyet vücīdı, evlāddan berû-mend olmağın, birāder-zādesi Aston Bûs nām vāris-i lāzimü'l-ikrām cenābını huzûrına da^cvet eyledi. Nasāyih-ı müşfikāne ve

mukaddimāt-ı nāsıhāneden sonra keyfiyyet-i vaktini bildirdi ve Ayasofya mukābilinde bir ^camûd-i memdûd vaz^c itdirüb, kendü şeklini mis-i zer-endûddan bir rahş-i sīm-ālûd üzere resm itmesini ve bir eline bir elma virüb, dest-i dīgerini tehī-dest göstermesini tenbīh kıldı. Tā ki, görenler bu ma^cbedin bānīsi idüğini bileler ve "Saltanat-ı dünyāya mālik olub, bir sīb-i hoş-bûy-i rengīn kokmak kadarca intifā^cımı ve āhirine tehī-dest gidüb, milk-i dünyādan meveddetle intizā^cımı idrāk kılalar" diyû söyledi.

Beyt:

Keyfe bi'l-bināi medāran lā-sebāte lehā?
Fe-hel semi^cte bi-zıllin müntakılī?

Nesr: Fi^cl-vāki^c, sipāriş itrüği üzere defn kılındı ve ol deyr-i ^camûd üzere resminin vasfı mukarrer olundı. Lākin bu mühimmātın itmāmından evvel nāgihān Ayasofya'nın kubbe-i maksûresi yıkıldı ve muhassenāt-ı ma^cbed olan **(105a)** nice tuhaf u turaf, hāk-rīz olmağla telef oldı.

Aston Bûs, mi^cmār Agnadiyos tarafından taksīrāt haml olunub, ahz u siyāset kasdın itdikde "Benim bu bābda ^cözr ü taksīrim yokdur. Nihāyet Aston Bānû, isti^ccāl-i itmām-ı bināda ve kānûndan ve mu^ctāddan hāric evvelā çöb bendeleri izālesinde emr-i vācibü'l-imtisāl itdikden mā-^cadā yıkılan kubbenin sakfını resm-i kadīm-i lāzımından beş arşun bülend yapdırdı. Ne kadar ki, feryād idüb, zarardır, didim ise dinlemedi. Bā^cis-i sukût olur diyû cevāb-ı bā-savāb virdikde söz te^ɔsīr (b119) itmedi" diyince cümle-i erkān u a^cyān

kelāmına muvāfık şahādet itdiler, mezbûrı ahz ü siyāsetden halās itdiler.

Ba^cdehû yine tecdīd ve beş zirā^c pest yapılmağla bünyādı temhīd kılındı. Nihāyet zīb ü zīverinde evvelki tekellüfāta hazīneleri mütehammil olmamağın ber-vech-i ihtisār, tezyīn olundı. Gıbbe-zālik ol ^camûd üzre Aston Bānû resminin vaz^c-ı ma^chûdı lāzım geldikde, mezbûr Aston Bûs mi^cmār Agnadiyos hakkında hātır-mānde ve ol yüzden helāk ü izālesin hātır kendüye nişānde olmağın, fermān eyledi ki, ol sütûn üzere Agnadiyos çıka, vaz^c-ı resm itdikden sonra emr-i şehriyārī ile neccārlardan biri karaçavların yıka, mi^cmār-ı rāst-kār, mānend-i Simmār (Sinimmār), cezāsın bulub, cī^cān u bī-dermān ve mahbûs-ı ser-gerdān teslīm-i rûh idince ol varta-i muhālif-şartada kala. Ammā bu vaz^c-ı nā-sāz-kār ^cacabā iktizā-i sipihr-i mekkār mıdır ki, bennāların müzd-i ^catā mukābelesinde binā-i vücûdları tahrībile hebā ola ve mi^cmārların ücret-i lā-tuhsā mahallinde ^cimāret-i bedenleri harāb u yebāb kılınub, resm-i zindegānīleri fenā bula? Fi'l-vāki^c, kasr-ı Havarnak mi^cmārı Simmār, me^ɔmûlünce ri^cāyet olunmadıkda bām-ı a^clāsından kendüyi atub, hāk-sār kaldı. Ve mezbûr Agnados-ı kār-güzār, Ayasofya bināsı gibi nādire-i kurûm u a^csār īcādı mukābelesinde bu makûle habs-i nā-ma^ckûl ile giriftār kılındı ve müteahhirīnden Mi^cmār Sinān ki, Sultān Muhammed Hān Cāmi^ci bünyādında dāmen-der-miyān ve nīze-i ser-tīz gibi fikr-i müstakīm-i sābıkla engüşt-nümā-yı a^cyān iken ba^cde itmāmi'l-binā cüz^ɔī taksīrine bināen boynı uruldı. Ancak Sultān Süleymān Hān **^cAleyhi'r-rahme ve'l-gufrān** cāmi^c-i şerīfi mi^cmārı üstād-ı mahāret-nişān ve nādire-kār-ı rasānet-beyān mühendis-i rāsihu'l-bünyān mütehaddis-i vāzıhu

'l-izᶜān miᶜmār-ı tuvān cenābına rağbet-i bī-girān ve mensûbātına iltifāt-ı mürüvvet-nişān kılınub, oğlına güzīde sancaklar virildi ve mensûb-ı ᶜālī-mansıblarla imtiyāz virildi.

el-Kıssa, Aston Bûs fermānı mûcebince miᶜmār Agnadiyos vazᶜ-ı mersûmdan sonra halās u rehādan meʾyûs ve ol ᶜamûdın firāzında bī-bend ü zencīr mahbûs olub, nice eyyām geçdikden sonra zevcinden bir kāğıd-pāreye dest-res boldı ki, hīn-i ᶜurûcda meyānında bulunan kalem ve devātla bir kāğıd-pāreye yazmış, "Falān rīsmānı serā-pā ziftleyüb, bir tarīkla atub, bana ulaştırasın" diyû ısmarlamış. Vaktā ki, mezbûre ᶜavret, didiği mühimmāt itmāmına rağbet ve kendüye ilkāsına cüll-i himmet eyler, miᶜmār-ı mezbûr şeb-i tārda ol tār-ı üstüvārile zemīne iner ve indiği gibi bir şemᶜa-pāre getürüb, ol rīsmān-ı kīr-endûdı dutuşdurub, yakar. Fe-ammā kable'n-nüzûl bu vech-i maᶜkûl ile libās u ᶜimāmesini ol cāy-ı mürtefiᶜde muhkem bend vazᶜ ider. Şol vech ile ki, aşağıdan görenler, ānı Agnadiyos tasavvur eyler ve bi'l-cümle bu tarīkla kurtulur ve ᶜiyāline vedāᶜ kılur. Ruhbān libāsına girüb, Frengistān memālikine çekilür. Tokuz yıl tamām emr-i seyāhate karīn kıyāmdan sonra bi'l-āhare hubb-i vatan ve ārzû-yi mīhen kılub, İstanbul'a gelür. Henüz ol libās **(105b)** ve ᶜimāmesini cāy-gīr ve ᶜāmme-i halāyık Agnadiyos'dur diyû tahmīn-i dil-pezīr itdiklerini işidir. Hālā Küçük Ayasofya makāmındaki Deyr-i ᶜAzrāīl'e varub, ruhbānlarile ᶜibādet ü tāᶜate meşgûl olur. İttifāk bir gün, Aston Bûs ol deyri teşrīf ve ferden (b120) ferdā ruhbānlarını musāhabetiyle taltīf idüb, "Sen kimsin ve ne zamāndan berûbu maᶜbedde hādimsin ve senin adın nedir ve dār u diyārın nerededir?" diyû hātır-sāzlık yüzinden her

birinin husûsını tefahhus esnāsında nevbet, miᶜmār-ı mezbûre gelür. Yaᶜnī ki, ol dahī sāirler gibi mesʾûl olur. Hemānā şāh-ı ᶜāleme hitāb ve "Miᶜmār Agnadiyos'um" diyû cevāb ider. "Gerek kahrile öldür ve gerek lutf u ihsān ile güldür" diyû söyler. Fī-nefsi'l-emr, görse Agnadiyos'dur, bunca yıllar firāz sütûn üzre mahbûs kıldığı meʾyûsdur, ser-encām-ı pür-melālini sorar. Teşrīfāt-ı lāyıka ile küllī ihsānlar eyler. Tā ol zamāna gelmeyince vākiᶜ-i hāli bilinmez. Firāz ᶜamûddaki libās u cāme Agnadiyos zann olunur, gayri ihtimāl virilmez.

Şiᶜr:

Hüner-mend-i dānā, dil-i hûş-mend,
Zi-āsīb-i devrān be-gerded be-çend.

Nesr: Ammā kütüb-i tevārīh-i Rûm'da mersûmdur ki, Ayasofya'nın binā-i sānīsi biᶜset-i Nebiy-yi ᶜArabiy-yi ᶜālī-makām ve daᶜvet-i ᶜāmm-ı dīn-i İslām tārīhinden ikiyüz altmış yıl evvel olmuş ola. Vaktā ki, şehr-i Kostantıniyye hem-nām-ı Ahmed-i Muhtār ile olan Sultān Muhammed-i Mahmûdetü'l-etvār cenābına ᶜanveten meftûh kılındı, ol hālde nefs-i şehrde mevcûd olan dekākīn ü hānlar ve arāzī ve esvāk u kārbān-sarāylar ücûr-i müteᶜārefe ile ol maᶜbed-i aᶜlāya vakf u şart kılındı.

Nazm:

Ayasofiyyetü hayru'l-bilād,
Celā fī cevfihī nûru'l-fuād.

Tudāhi'l-Mescide'l-Aksā bināen,
Ve lākin sınvu beytin fi'l-ᶜidād.

Benev akveme mebānin ᶜāliyāt,
Ve lem yuhlak ke-hāzā fi'l-bilād.

Ve Zü'l-Karneyni lev edrake binähā,
Kema'htāce'l-cedīdü li's-sedād.

Fe-sārat kubbete'l-İslāmi yevmen,
Vetāhā bi'z-zürā fi'lü'l-ciyād.

İMÂRET-İ SARÂY-I ᶜATİK Bİ-HULUSİ'N-NİYYETİ VE'T-TEVFİK

Nazm li-Münşiihī:

Kangı şeh kim, bināya māil ola,
Kasr-ı dil yapmadır ānın kārı.

Ol binā irişince pāyāne,
Olur ol kāḫ lutf-i miᶜmārı.

Kala ammā be-şart-ı ān ey dil,
Cüst ü cû hāl-i kalb-i neccārı.

Zulm olunmaya hiç bir ferde,
Ola anda ᶜadālet āsārı.

İᶜtimād itmez ise muᶜtemede,
İstikāmet kılur ᶜasā-dārı.

Müzdimiz devre vāsıl olmayıcak,
Ummasun müzd-i ecr miᶜmārı.

Gāh olur, nice bin gönül yıkılır,
Bir binā bitince dīvārı.

Ol ᶜimāret esās-ı dīni yıkar,
Ser-zenişdir kulûba mismārı.

Ger medāris, mesācid olsa binā,
Farz olur ihtiyātın ızhārı.

Tā ki, mahsûb ola sevāb u kabûl,
Böyledir ehl-i haber pindārı.

Nesr: Feth-i İstanbul müyesser olduğı sene-i mübārekede şehr ortasında vākiᶜ āb u havāsı nāfiᶜ bir püşte-i refīᶜa-i vesīᶜada hālā Eski Sarāy nāmı ile müsemmā ve meşhûr olan mekān-ı latīfi maᶜmûr ve büyût u kusûrını beyt-i bī-kusûr eylediler ve sene-i selās ve hamsīn (853/1449)'de Cenāb-ı Hātif'den sımāh-ı şehriyārīye "**Enzili'd-dāra bāniyehā**" meseli vārid olub, sāha-i matbûᶜu'l-mesāhasını teşrīf buyurdılar. Ammā kibār-ı müsteᵓmen zümre-i zemīmesinden olan sükkān-ı Galata ve bu vādīde rāh-ı galata düşüb, birbirleri meyānında güft ü gû ve "Pādişāh-ı İslām, bīm ü hirās-ı ehl-i asnāmla ahālī-i şehr ortasında temekkün itdi, bu tarīkla kendinün zātī hidmesini ebdān u ecsām ile zāhiru't-taᶜayyün itdi" diyû reᵓy ü tedbīrde noksān ihtimālini cüst ü cû itdikden mā-ᶜadā ol esnālarda sālār-ı ᶜAcem ve sipeh-sālār-ı Kisrā-haşem olan Uğurlu Muhammed ki, dāru'l-mülk-i Tebrīz'de sākin-i celīl olan Mīr Hasan Tavīl evlādından hulk u izᶜānı cemīl bir mīr-zā-yı bī-ᶜadīl **(106a)** idi, hīn-i musāhabetde Sultān Muhammed Hān'ın (b120) sāir mülûkden hadem ü haşem yönünden imtiyāzını ve kemāl-i edeb ve vakār u şerᶜ-i Muhammedī'ye küllī riᶜāyet ve iᶜtibārile devlet ü saltanatında kār-sāzını beyān eyledi. Āyīn-i mülûke muhālif vazᶜımız vārise bilā-şerm ü hicāb söylemesini Pādişāh dahī recā eyledi. Fe-lā-cerem, mīr-zā-yı muhterem murahhas-ı matbûᶜu'ş-şiyem oldukda "Meyān-ı şehrdeki temekkünleri, imtiyāz-ı şānla taᶜayyünleri husûsına mugāyirdir. İle'l-ān zuhûr

eyleyen selātīn u havākīn husûsunda bu ma^cnā hilāf-ı mütebādirdir" didi. ānın kelām-ı dil-pezīri te^ɔsīr itmekle Sarāy-ı Cedīd ta^cmīrine mübāşeret olundı.

Li-Münşiihī:

Hüsrev-i ma^ckûl-fehme toğrı söz kār eyledi,
Gün gibi bir gayri burca kıldı tahvīli dürüst.

Şāh-ı hod-rāy olsa ammā dinlemezdi ol sözi,
Şahs-ı mīr-zānın gelürdi āna güftārı dürüst.

Nesr: el-Kıssa, mīr-zānın kelāmı ve Galata halkının güft ü gûy-ı galat-fercāmı muharrik olub, ol sarāy ba^czı merzāya ve nisvāna ve perestārān zümresindeki hidmetden munkatı^clara tahassus kılındı. Ba^cdehû Sarāy-ı Cedīd ta^cmīrine mübāşeret olundı.

TA^cMİR-İ SARāY-I CEDİD DER-İSTANBUL

Şi^cr:

Pādişāh-ı cihāna lāzımdır,
Der-kenār ide cāy-ı süknāsın.

Halkdan inkıtā^ca rāğıb ola,
Kıla şāhāne beyt-i me^ɔvāsın.

İki yıl mikdārı Sarāy-ı ^cAtīk'ı teşrīf ve erbāb-ı hācātı Dīvān-hāne-i Humāyûn'dan ^carz-ı dīdār ile taltīf itdikden sonra Sarāy-ı Cedīd'in şehrden infisālini ve burûc-ı bārûlarla başka bir hısn-ı hasīn olub, leb-i deryāya ittisālini ve bennā-i binā-i arazīn ü semāvāt

irādāt-ı ezeliyyesinde ol kûşeyi mahzā Sarāy-ı ^cāmire içün tertīb eylemenin maālini bundan mā-^cadā iki cānibini deryā ve mā-beyni hadāik-ı hadrā ve sāhasına icrāsı mümkin olan āb-ı revān-ı pür-safā bi-vechin-mā āb-ı hayāt-ı rûh-efzā şāye idüği hüveydā olmağla Sultān Muhammed Hān Hazretleri bi^cz-zāt mübāşir ve mu^ctemedleri gibi mu^ctemid-i ^casā olub, binā üzerinde hāzır ve vüzerā ve erkān-ı devlet ve ümerā kollu kollarında edā-i hidmetle zāhir, ^cale'l-husûs izdiyād-ı bennā-i bināya cehd ü ciddile olanlara ^catıyyāt u ihsānları ānen fe-ānen mebzûl ü bāhir olduğı sebebden az zamānda mühimmāt-ı binā gāyet-pezīr oldı ve bir karnda ancak nihāyet-karīn olmasını tasavvur kılınurken sekiz yılda encām buldı. Ya^cnī ki, sene-i sitt ve settīn (866/1462) tārīhinde ba^cde't-tertīb ve tezyīn bir sa^cd-sā^catde sāhası teşrīf buyuruldı. Hattā efsah-ı vüzerā Veliyyü'd-Dīn oğlı Ahmed Paşa bu mısrā^cı ol cāy-ı rûh-efzāya tārīh düşürdi.

Nazm:

Bünyād-ı Sarā bu ki, budur ahsen-i tārīh:
Kim, ide mübārek tapûna hayy ü tuvānā.

Nesr: Eğerçi ki, bünyān beynindeki lafzı hülk makûlesi ve Zāt-ı Bārī'ye tuvān ıtlākı isti^cmāl-i fusahāda dāhil ^cibāret olmaması ve ol makûle sarāy-ı Huld-āsāya lāyık ve bānīsi olan şehriyār-ı kişver-güşāya muvāfık u münāsib ve ma^cmûr, mānend-i Beyt-i Ma^cmûr bir tārīh-i matbû^c dinilmesi me^ɔmûl idi. Zāhir budur ki, işgāl-i vezāret tab^c-ı latīflerinde andan ziyāde rezānetine māni^c olmuşdur ve yāhûd meleke-i zihniyyeleri ancak bu gûne edā vu inşāya kudret bulmuşdur.

İNŞÂ-İ CÂMİᶜ-İ KEBİR DER-KASTONTINİYYE

Sarāy-ı Cedīd bināsından halās oldukları sene ki, sebᶜ ve sittīn (867/1463) idi, ber-mûceb-i fermān-ı Sultān-ı Dīn, Eski Sultān Muhammed Cāmiᶜi diyû meşhûr (b121) olan maᶜbed-i dīrīn ve ᶜibādet-gāh-ı güzīn temeline ve ilā nihāyeti'd-devrān pāyende ve bākī olacaklığın ᶜameline ve rûy-i zemīndeki mesācid ü maᶜābidin cümlesinden aᶜlā ve evlā olmak emeline miᶜmār-ı Simmār-kudret ve Sinān-şöhret ve sāir bennāyān-ı pākīze-sanᶜat bi'l-ittifāk mübāşeret itdiler. Husûsan **(106b) "E-fe-men essese bünyānehû ᶜale't-takvā mina'llāh"**[1] mısdākınca esāsında istihkām-ı küllī lāzimesini gözetdiler. Verā-i cidd ü cehd-i ihtimāmda kusûrları yoğiken sekiz yılda güçle itmām idüb, sene-i hams ve sebᶜīn (875/1470-71) tārīhinde teᵓkīd-i bünyān ve teşyīd-i erkān ve tahsīn-i bī-girān ve tezyīn-i cüdürān ile gāyet-pezīr eylediler. el-Hakk, bir cāmiᶜ-i şerīfdir ki, şeref-i rûhāniyyeti cāmiᶜdir ve her seng-i ruhāmında ᶜibādet ü tāᶜat nûrları güneş gibi lāmiᶜdir. Ortasına şadırvān ve ānın sahnında āb-ı revān ve havālī-i medārisdeki besātīn-i ser-sebz ü reyyān ihātasına nazaran, meyān-ı ceseddeki cān ve Hz. Hızır'ın bedenindeki āb-ı hayavān gibi nümāyān oldukdan mā-ᶜadā, mihrāb dīvārından cānibe bir hadīka-i raᶜnā ve ravza-i dil-güşā peydā itdiler ki, hākinde envāᶜ-ı şükûfe-i bûyā ve dirahtān-ı fevākih-i aᶜlā, rişk-i bāğ-ı Behişt-zībā ve hased-kerde-i Sidre vü Tûbā idüği beyān-ı vākiᶜdir.

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, IX (Tevbe), 109.

BİNÂ-İ MEDÂRİS-İ SEMÂN VE TETİMMÂT U ᶜİMÂRÂT VE DEBİRİSTÂN U GERMÂBE-İ RÂHAT-RESÂN VE BİMÂRİSTÂN

Nākılān u rāst-beyān ve ᶜākılān-ı firāset-bünyān, çār-erkān-ı cevāmiᶜ havālīsindeki ᶜimāret ü bünyān nakl ü tasvīrin bu minvālle ızhār u iᶜlān eyledi ki, nefs-i İstanbul'da binā eylediği cāmiᶜ-i şerīfin yemīn ü şimālinde dörder medrese-i ᶜulyāya ve her birinde ontokuz bāb hücre-i süknā ki, ikisi muᶜīd içün müheyyā, onbeş dānişmendān içün hüveydā, ikisi dahī ferrāş u bevvāb niyyetine binā olunmuşdur ve mecmûᶜ-ı dāru'l-mülk İstanbûl'ın meyānında vukûᶜ bulmağın, Sahn Medreseleri dinilmişdir. Husûsā ki, sekiz medrese olmağla rişk-i semāniye-i Cennāt ve hased-kerde-i sebᶜ-i semāvāt, Medāris-i Semān nāmı ile karīn-i iltifāt kılınmışdır. Kezālik her medresenin esfelinde birer tetimmesi vardır ki, sekiz hücresi mukarrer ve her birinde üçer talebe-i müstekırra ve māh be-māh onikişer akçe şemᶜa-bahāları, vakfiyyesinde muharrerdir.

el-Kıssa, medreseler ki, tamām oldı, ᶜİmāret-i ᶜāmire mühimmātı dahī gāyete binüb, bālāda ol cāmiᶜ-i şerīf-i ᶜāliye ve tarafında heşt behişt medāris-i dāniye cihāt-ı sitte ve erkān-ı erbaᶜada şöhret-i ᶜalāniye buldı. Baᶜdehû bir aᶜlā debīristān ve dāru'ş-şifā nāmına bir bīmāristān ve iki hammām-ı rāhat-nişān ve sāyir levāzım-ı müşeyyedü'l-erkān serā-pā müretteb ü mükemmel inşā kılındı ve vākıfına **"ᶜAmmera'llāhu beyte bānīhā"** diyû nice duᶜālar olundı. ᶜİmāret-i güzīn ise envāᶜ-ı nefāyise karīn olub, müsāfirīn-i nāzilīn, huddām-ı niᶜmet-keşān-ı kāyimīn ellerindeki niᶜme-i mütenevviᶜa-i şīrīn içün **"Rabbenā enzil ᶜaleynā**

māideten mine's-semā'"[1] münācātı ᶜakabinde rûh-ı vākıfına duᶜā ve ol zümre-i münaᶜᶜamīn ise, "**İnnemā nutᶜimukum li-vechi'llāh, lā nürīdü minkum cezāen ve lā şükûrā**"[2] nass-ı kerīmi mefhûmında gûyā olub, hidmetlerinde ᶜarz-ı hulûs u safā itdiklerinde şübhe yokdur. Menzil-gāh-ı enām (b121) olan hucurāt-ı Cennet-makām ise, vāridīn ü sādirīn içün müheyyā, ferrāşlarındaki lutf-i kelām (**Selāmün ᶜaleyküm, tıbtüm**)[3] mantûkı ile hüveydādır. **Tekabbela'llāhu hayrātihī ve kessera fütûhātihī ve hasenātih**.

Nazm:

Türaşşahu niᶜmetü'l-eyyāmi fīhā,
Ve yuksemü fīhā erzāku'l-ᶜibādi.

TAᶜMİR-İ CāMİᶜ VE MEDRESE VE HAMMAM VE TÜRBE-İ EBİ EYYUB VE TÜRBET-İ CÂMİᶜ VE ZÂVİYE-İ ŞEYH EBÜ'L-VEFÂ ᶜALE'L-VECHİ'L-MERGUB

Cāmiᶜ-i muᶜallā ve medāris-i ᶜulyāya ve sāir mühimmāt-ı binā ihtimāmından sonra Hz. Ebû Eyyûb-i Ansārī -ᶜ**Aleyhi'r-rahmetü'l-Bārī**- ki, Hz. Resûlu'llāh -**Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**-'in ᶜalem-dārı ve Ansār zümre-i hamīdesinin muhtārı ve ekser-i ashāb u ahbābın büzürg-vārı idi, Hicret'in elliüçünci (53/673) yılında

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, V (Mâide), 114.
[2]) Kur'ân-ı Kerîm, LXXVI (İnsân), 9.
[3]) Kur'ân-ı Kerîm, XXXIX (Zümer), 73. Metinde boş bırakılan yerde bu âyet olabilir.

Muᶜāviye'nin zamān-ı hilāfetinde Yezīd bin Muᶜāviye ser-dār-ı ᶜasker-i İslām iken, ol ᶜalemdār-ı nām-dār-ı büzürg-vār gazā niyyetine **(107a)** Kostantıniyye'ye gelüb ve küffār-ı hāk-sāra mukābil olub, saᶜādet-i şahādetle kām-rān ve bu menzil-i hāk-dānīden revān ve dāhil-i Cinān olduklarının ahvāli, kütüb-i tevārīhde mestûr ve elsine-i nāsda mezkûrdur. Lākin mezār-ı şerīfleri nā-maᶜlûm ve merkad-i münevvereleri nā-bedīd ü mektûm olmağla, fātih-i pāy-taht-ı Rûm, ol meşhed-i mübārekin yakīnini murād idindi ve ᶜizz-i huzûrlarındaki meşāyih-i kibār-ı vāsılīne ve ᶜale'l-husûs kutbu'l-āfāk Şeyh Ak Şemseddīn Hazretleri'ne suāl buyurdı. Anlar dahī bir mikdār mükāşefe bahrinde gark-endāz oldukdan sonra sāhil-i deryāya geldiler. Hālā mezār-ı şerīfleri olan mahalli gösterdiler. ᶜAle'l-husûs, "Hālen rûh-ı şerīfleriyle buluşdum ve bu fethile bize tehniyet buyurdılar. Zulmet-i kefereden halās ve şeᶜāir-i envār-ı Müslimīn'e şeref-i hāss bulduklarını söylediler. İşte mezārı bu mahalldedir. Size mahfī, bana zāhirdir. Zāhir olan nûr, bu ᶜirfāna vesīledir" diyû gösterdiklerinde Sultān Muhammed Hān hüsn-i kabûlle vāfir imtinān eylediler. "**Lākin li-yatmeinne kalbī**"[1] mazmûnını işᶜāren "Bir ᶜalāmet-i vāzıhasını dahī buyurun" diyû söylediler. Şeyh tekrār mükāşefe ve esrār-ı gaybiyyei müşāhede kılub, "Şu mahall-i mübārek, başları ucıdır. Hafr idün, bir beyāz mermer çıksa gerekdir, görün ve üstünde bir hatt-ı ᶜİbrānī vardır. Ehline okudın. Tā ki, şübheniz zāil ola, merkad-i münevvereleri bu mahallde idüğine vukûf hāsıl ola" diyû buyurdılar.

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, II (Bakara), 260.

Fi'l-vâkiᶜ kazdılar, ol beyâz mermeri buldılar ve hatt-ı ᶜİbrânîsini okutdılar. Şübheleri zâil olub, Hz. Ebû Eyyûb-ı Ensârî'nin mezâr-ı şerîfi idüğini bildiler. Binâen ᶜalâ zâlik, ol gevher-i yektâya sunduk-vâ bir türbe-i ᶜalâ münevvere-i pür-envâr ve künbed-i murahhas u muhassas üstüvâr binâ eylediler ki, seyyâhân-ı dâr u diyâr ânın gibi merkad-i latîf görmüş değiller ve kubbe-i mukarnas-ı şerîf seyr itmiş değillerdir. ᶜAle'l-husûs bir câmiᶜ-i bî-hemtâ ve bir medrese-i latîfe-i vâlâ ve bir çifte hammâm ve evkâfına müsâᶜid ᶜakârât-ı bâhiru'n-nizâm tertîb olundı.

Baᶜdehû kutb-ı rûzgâr ve gavs-i bülend-iştihâr Şeyh Muslihi'd-Dîn Ebü'l-Vefâ Hazretleri'ne dahî hucurât u zâviye ve süknâ ve bir câmiᶜ-i latîf-i muᶜallâ yapdırılub, bu cümlenin evkâfı ve ᶜattâr-ı zâhiru'l-evsâfı taᶜyîn olunub, mütevellîlerine teslîm kılındı. Çünki bünyân-ı Medâris-i Semâne ki, görüldi, ᶜülemâ tarîkının nizâmına cüll-i himmet buyuruldı. Tâife-i (b123) celîle-i bî-ᶜadîlenin nehc-i bâ-tevfîka sülûkleri bir râh-ı câddeden gösterildi ki, nihâyetinde sadr-ı şerᶜ-i şerîfdeki seccâde cülûsına müntehî ola ve içlerinde ecânibden kimse karışmasun diyû silsile-i tarîkatları kemâl-i intizâmla istihkâm bula.

DER-BEYÂN-I NEHC-İ ᶜÜLEMÂ VE BÜNYÂN-I TARİK-I ASHÂB-I DİRÂSET VE KAZÂ

-Ahkemehu'llâhu Taᶜâlâ Mâ Dâme'l-Kader ve'l-Kazâ ve Mâ Berihati'l-Eyyâm ve Leyâlîhâ-

Nazm:

ᶜÜlemâdır ᶜimâd-ı hâne-i dîn,
Turur anlarla bî-sütûn berîn.

ᶜÜlemâsız bu ᶜâlem sordı,
Döner ol şehre, olmaya sûrı.

Alsan olmasun ehl-i fazl u kemâl
Gelmedikce kemâl-i fazla zevâl.

Nesr: Tâyife-i celîle-i ᶜülemâ-i selâtîn-i sâlife zamânlarında, husûsâ havâkîn-i âl-i ᶜOsmân'ın evâil-i müknet-i saᶜâdet-nişânlarında mücerred fezâilelerine göre merᶜî tutulub, farazâ medâris ü kazâ, ol fuzalâ-i meşgûlîne nâ-gehânî, kazâ mertebelerinde görinüb, bin belâyile ᶜarz iderlerdi ve her biri tahsîl-i kemâlât ve tekmîl-i maᶜârifle katᶜ-ı derecât idüb, sünen-i marziyye-i selef tarîkası üzere inşâ-i kitâb müellef kılub, "**Men sannefe fe-kadi'stühdif**" meziyyetindeki ser-zenişlere rağbet gösterirdi.

Fi'l-vâkiᶜ Hüsrevân-ı zî-şân ve vüzerâ-i nebâhet-nişân cenâbında nazar-dâne olmak münâsibdir ve iltifât-ı bî-hadd her fuzalâ-i pesendîde-sıfâta masrûf kılınmak mukteżâ-i ᶜadl-i şâmil-i ᶜizz-i dânîdir. Binâen ᶜalâ zâlik, Ebü'l-Feth Gâzî Leyşü'l-Mehârib ve'l-meğâzî Sultân (107b) Muhammed Hân -ᶜ**Aleyhi'l-mağfire ve'r-**

rıḍvān- zamān-ı sa'ādetlerinde, tekşīr-i bilād ve tevsī'-i memālik-i sevād vuḳū'ı, ḫuṣūṣan Ḳosṭanṭıniyye fetḥi gibi istiḳlāl ve istirşād, tevfīr-i aṣḥāb-ı isti'dādı mūcib olmak şuyū'ı ol ṭāife-i müneccelenin ri'āyet ve iḥtirāmlarını iḳtiżā eyledi. Lā-siyyemā tarīḳ-ı 'ülemādan ẓuhūr ve ṣadāret rütbesine bir ṣadr-ı meşhūr olan Maḥmūd Paşa **Nevvera'llāhu merkadeh** ta'yīn olunub, merātib-i 'ülemāya ol şehriyār-ı sāhib-ma'rifeti rāğıb bulması, i'tilā-i fuzalāi istid'ā eyledi.

Fe-lā-cerem, Medāris-i Semāniye ki, Sahn Medreseleri dimekle ma'rūf ve Heşt Behişt-evsāfile ol belde-i tayyibede mevsūfdur, bir uğurdan inşā olundı ve her medreseye tetimme nāmıyla birer zamīmenin dahī binası buyuruldı ki, ol sekiz medresede ellişer akçe vazīfe ile sekiz müderris-i fazīlet-nümā ve dörder akçe vazīfe ve nān u şorbā ile birer mu'īd-i müsta'idd-i sāhib-nühā ve onbeşer hucurāta dahī birer dānişmend-i ma'rifet-inhā ki, her birine yevmī ikişer akçe vazīfe ile nān u şorbā hakk-ı lāzımü'l-edā oldukdan mā-'adā her mu'īd, zümre-i müsta'iddīne zābıt-ı sa'īd olmak ta'yīn olundı. Ve medresesine zamīme olan tetimme kendü ma'rifetiyle koyulan talebe ki, ehl-i Rûm ıstılāhınca suhtegān ıtlāk olunmuşdur, evkātını kesb-i 'ulūm ve talebe tarf eyleyüb, mu'īd-i mezbūrdan veyāhud ol medresedeki müsta'iddīn-i sāhib-zuhūrdan telemmüz itmeleri tebyīn kılındı.

Ma'a-hāzā her tetimmede sekiz hücrede üçer tālib-i 'ilme süknā ve her nefere māh be-māh onikişer akçe şem'a-bahā ve subh u mesā 'imāret-i 'āmirenin me'kel-i ma'mūresinden yahni ve şorbā rûz-merre ve evkāt-ı eshārda pirinç ve hengām-ı 'asrda gendüm āşlarından gızā mukarrer oldı.

Bu zikr olunan medāris-i 'āliyeden gayrı, Ayasofya Cāmi'i'ne mülāsıka bir medrese dahī vaz' olunub, altmış akçe ile bir fāzıl-ı (b123) fāyika virildi ve Hz. Ebū Eyyūb-i Ansārī -**'Aleyhi'r-rahmetü'l-Bārī**- merkad-i münevveresine bir 'imāret dahī inşā kılınub, Dāhil nāmına elli akçe vazīfe ile bir ehl-i 'ilm-i lāhika tevcīh olundı.

Pes bir şehriyār-ı büzürg-vār ki, 'ülemāya rağbet-i bī-şümār idüb, teksīrini murād eyleye, lā-büdd, vüzerā ve ümerāsı belki pāy-tahtının tüccār ve ağniyāsı dahī "**en-Nāsü 'alā dīni mülûkihim**"[1] muktezāsınca ol müslime sülūk itmek vācib ola. Bu takdīrce evlād-ı Etrāk zirā'at ü hirāsetlerinden pāk ve 'ilm-i şerīf talebinde cest ü çālāk olmaları, teksīr-i 'ülemāyı mūcib oldı. Fe-lā-cerem, teksīr-i 'ülemā dahī ri'āyet-i şer'-i Nebevī ve sıyānet-i dīn-i Mustafavī mezāyāsını her cihetle müstevcib oldı.

el-Kıssa, vüzerāsından sābıku'z-zikr Mahmūd Paşa ve Dāvūd Paşa ve Mustafā Paşa ve ba'zı ümerā dahī medreseler yapdılar. Envā'-ı rağbet ü iltifātla fuzalā-i 'asra teveccühini recā eylediler.

Nazm:

Eyledi ehl-i 'ilme rağbet-i nām,
Ola şeh-i nīk-baht u 'ālī-nām.

Olmağile ānın 'atāsı zahīr,
Düşdi tahrīre 'ālim-i nihrīr.

---

[1]) Hadîs-i Şerîf.

Fāzılān-ı Rûm'dan oldılar peydā,
Semt-i te'līfi tutdı ehl-i nühā.

Nice bir geldi tā ᶜAcem'den hem,
Harem-i ihtirāma hep mahrem.

Fuzalā-yı Tatār-ı zī-şānı,
Kim Kırīmī, kimisi Gürānī.

Hāsılı ehl-i ᶜilm-i mülk-i ᶜArab,
Fuzalā-yı diyār-ı Şām u Haleb,

Oldılar mısr-ı pāy-tahta revān,
Kıldılar ᶜilm ravzasın reyyān.

Nesr: Fe-ammā tarīk-ı ᶜilm-i hidāyet-refīk bu nehc-i sedīdle pür-tevfīk kılındı ki, bir tālib-i kesb-i kemālāt u maᶜārife rāğıb olub, Nahv u Sarf'a iştigāl ve ᶜilm-i Mantık u ādāb-ı kelāma tevaggul çerāğını iştiᶜāl idüb ᶜale't-tertīb Hey'et ve Hendese ve Maᶜānī ve Bedīᶜ u Beyān mezāyāsından dahī fi'l-cümle makzıyyü'l-āmāl oldukdan sonra dānişmend-i evvele, medāris-i sāmiye'nin ednā pāyeleri ki, **(108a)** yiğirmişer ve yiğirmibeşer akçe vazīfeli Hāşiye-i Tecrīd Medreseleri'dir, evvelā anlarda hareket kıla. Yaᶜnī ki, her biri pāy-taht-ı ᶜaliyye ile mersûm ve āb-ı rûy-i bilād-ı ᶜArab u ᶜAcem ü Rûm olan İstanbul ve Edirne ve Bursa nāmındaki dāru'd-darb, maᶜlûm medārisinde mihakk-i tecribe ve imtihānla zer-i hālis gibi kendüyi nümāyān ide, tā ki, nār-ı fakr u fākadan zātī postı iştiᶜāl-i ᶜilm ü kāl ile zāhir u ᶜiyān eyleye. Bu üslûbla bir sene mikdārı hareket idüb, bizāᶜatini iᶜlān itdikden sonra Miftāh Medreseleri'ni Kırklı Medreseler'e, baᶜdehû Hāric ve Dāhil ve Sahn'a veyāhud Altmışlı

nāmındaki Süleymāniye Medreseleri'ne ve emsāline varub, tedrīc ve istihkākla şuğl eyleye. Ve her medresede ki, Usûlü Fürûᶜ ve Tefsīr'den veyāhud Kelām ve Maᶜānī ve āhar ᶜilimden üçer ders teharrurdur. Ve anlarda her bir derse bir zamān muvāzabet ve fi'l-cümle tekmīl-i hidmet eyledikde kuzāt-ı pāy-tahtın birine virile veyāhud Mısr ve Şām ve Haleb ve Mekke ve Medīne ve Dāru'l-mülk ᶜIrāk-ı ᶜArab kadılarına mektûbla gönderile. Bu tarīkla zamānı gelüb, eskilikle ve akrānı mülāzim olub, sivrilmekle kendüsi dahī mülāzim ola. Veyāhud bu vechile husûl-i merām müyesser olmazdan mukaddem monlāsı fevt ola, bi-tarīkı'l-asāle mülāzim olmasını taᶜayyün bula. Yaᶜnī ki, dānişmendleri üç kısım olub, zamānen kudeması mülāzimīn-i asīl hükminde yiğirmişer akçe kazā ve yiğirmibeşer akçe kazā ve onbeşle bukᶜa medārisinden mahzûh ola ve zümre-i āharı ki, zamānen cedīd ve hādis olan (b124) talebesidir, ᶜumûm nāmiyle mülāzim olalar ve defᶜaten kazā mansıbına lāyık görülmeyüb, bukᶜa medreselerinin tarīk-ı tahsīlinde nice yıllar tek ü pûdan sonra pāye-i sāfile-i kazā ki, yiğirmi akçelik mansıb nāmiyle müeyyeddir, āna vāsıl ola, yine bu tedrīcle sāirler gibi mā-verāsındaki pāyelere mütevāsıl ola, nihāyet, mülāzemetinde fevt olmaya ve ahibbādan mülāzim olanlara müzāhim olacakleyin ruhsat bulmaya. Maᶜa hāzā yine yüzelli akçelik kadılıklara varınca menāsıba mutasarrıf ola ve bu zümre-i mercûhadan kimse İç-il medārisine tasarrufla giderek, mevālīden olmak cāiz olmaya ve bi'l-cümle ümerā kuzāta ve ağniyā sikāta ve ᶜāmmeten hayrāt ehli yapduğı medreselerin bukᶜalardan mā-ᶜadā en ednāsı yiğirmişer ve yiğirmibeşer akçe vazīfelüsidir ki, vilāyet-i Rûm'da, yaᶜnī ol tārīh-i behcet-rüsûmda meskûk-i rāyic olan rubᶜ dirhem-i şerᶜiye bir ᶜOsmānī akçe dinürdi ve mikdār-ı dirhemden rubᶜ

nākıs veznile hālis altuna bir Sultāniye ıtlāk olunub, altmış akçe cārī olurdı. Bu hisāb üzere medārisin ednāları yiğirmişer, ba^cdehû yiğirmibeşer akçe vazīfe ile ta^cyīn oldı ve talebesi Muhtasarāt tahsīlinden sonra müsta^cidd oldukda Hāşiye-i Tecrīd ta^callüm itmek münāsib görüldi. Hattā ol medreseler Hāşiye-i Tecrīd Medārisi ile meşhûr oldı ve anların bālāsında otuz akçeli medreseler ki, vardır, elbette birer dersleri Ma^cānī'den Şerh-i Miftāh olması irāde kılındı. Tā ki, anlar dahī Miftāh Medārisi ile iştihār buldı.

Ba^cdehû Kırklı Medreseler ve anların arasındaki Hāric Ellili nāmına medāris ki, ta^cyīn oldı, Kırklı Hāric, Ellili Medreseler ebnā-i mülûk-i sābıka ve havātīn-i havākīn-i māziye ve vüzerā-i ^cuzmā nāmındaki ashāb-ı merātib-i rātibe ve ümerā-i küberā-i fāika inşāları olub, aşağa dersleri Ma^cānī'den Şerh-i Miftāh ve vustāsı Kelām'dan Şerh-i Mevākıf ve a^clāsı Furû^c'dan Hidāye olması ve her müderris, kable'd-ders Mesābīh ve Meşārık veyāhud Sahīh-i Müslim ve Buhārī'den bir mikdār ahādīs-i şerīfe nakl idüb, ba^cdehû derse şurû^c olunması fermān olundı.

Fe-ammā, Dāhil Elli Medārisi vālide-i **(108b)** şeh-zādegān olan ^cafīfe-i muhteremelerinin veyāhud duhterān-ı şāh-ı cihān-sitān ^cidādındaki havātīn-i mükerremelerin ve ba^czısı şe-zādegān-ı pādişāhān-ı zī-şān olan e^cāzım-ı ekārim-i mu^cteberenin hayrātına ^cunvān olub, derslerinin ednāsı Furû^c'dan Hidāye ve vustāsı Usûl'den Telvīh ve a^clāsı Keşşāf-ı Zemahşerī ve Kādī Beyzāvī ve müellefleri olan tefsīr-i bāhiru't-tenkīh olmak revā görüldi. Ve bu kānûn mukarrer oldı ki, tertīb-i sābık üzere bir müderris-i pāk-tīnet ve mu^callim-i

sāhib-dirāset ki, kat^c-ı merātib-i derecātla Dāhil Medresesi'ne dāhil ola. Ya^cnī ki, gāh fakr u fāka ve gāh meşakkat-i ^cazlile bī-tāka olub, bevādi-i ^cazm ü talebdeki berāzihı geçdikden sonra ki, beyne'l-akrān zāten ve zamānen imtiyāz bula. Elbette masdûka-i Semāniye-i Cennāt ve masbûga-i seb^c-i semāvāt olan Medāris-i Semān^cın birine müderris ola.

Fe-ammā Hāric Medreseleri'ne vusûlde medāris, menāsıbdan ^cazli menhī olub, cihet-i ma^cāşı Cennet ni^cmetleri gibi tetābu^c u tevālī ile mu^cāşeret lezzetin bula. Andan yukarı yine selātīn-i Cennet-mekān inşālarından altmışlu nāmına bir medresede ifāde-i ^culûm idüb, (b124) Şām ve Haleb ve Bağdād'da ve fazīleti mihr-i çārum gibi vāzıh ise Bursa vü Edirne ve İstanbul nāmındaki taht-gāh-ı selāseden bir milk-i Cennet-ābāda tahmīnen beşyüz akçe ile kādī nasb oluna. Ammā Sahn Medreseleri'nde ve Altmışlılar'da dersleri Dāhil Medārisi'ndeki ifādeleri hükminde ola.

Bu minvāl üzre kimi Haleb ve Şām ve Mısr'ı ^cale't-tertīb tolaşub, ba^cdehû Bursa'ya ve Edirne ve İstanbul vilāyetlerindeki cibāl-i rāsihayı aşub, tamām icrā-i ahkāma kıyām ve medārisde tahsīl eyledüği ^culûmla inşā-i hükûmete ihtimām itdikden sonra, evvelā vilāyet-i Anatolı kādı-^caskerliğiyle rütbe-i rātibesi ^culyā ve mertebe-i ^cāliyesi müntehī olub, mahsûl-i kazādan bi't-tahmīn ta^cyīn olunan beşyüz akçe vazīfe bu kerre māh be-māh beytü'l-māl-i Müslimīnden ber-vech-i nakd virile ve umûr-ı şer^ciyyede müte^callik olan ahkām-ı pādişāhī anlar cānibinden virilüb, her diyārın resm-i kısmeti ^cavāyid-i cezīlelerinden ^cadd oluna. Husûsan Tecrīd ve Miftāh ve Kırklı

Medreseleri ve yiğirmibeşden yüzelliye varınca kadılıklar anlar tevcīh idüb, ᶜale'l-istiklāl her biri taht-ı hükmindeki vilāyetlerin menāsıbını münāsibine taklīd eyleyeler. ᶜÜlemāya müteᶜallik olan sāir menāsıb-ı ᶜāliye, vezīr-i aᶜzam ve sadr-ı muhterem olanlar cenābından ᶜarzile tefvīz buyurula.

Li-Münşiihī:

Ahsente ne turfa tavr u āyīn,
Kim gördi bunun gibikavānīn?

Her ᶜālime ihtirām olundı,
Hem nısfet-i maᶜdelet olundı.

Bu vazᶜı o Şeh ki, itdi peydā,
Hakk Cennet'in ide āna iᶜtā.

Nesr: Egerçi ecdād-ı ᶜizāmında Yıldırım Bāyezīd Hān'dan kendülere gelince vākiᶜ olan ābā-i kirām bu kavānīnin bir mikdārını icrā buyurmuşlar, lākin bi't-tamām tertīb ü ihtitām niyyetini gûyā ki, Ebü'l-Feth merhûmın mesûbātı defterine taᶜlīk kılmışlar. Ammā bu nehc-i latīf, meslûk-i vazᶜ-ı şerīf oldukdan sonra baᶜzı fevāzıl-ı meşāhīr ve müellifīn-i sāhib-tahrīr olan nehārīr zümre-i celīlesinden merhûm Hatīb-zāde ve Hᵛāce-zāde ve anların emsāli fuzalā-i pāk-nihāda tayy-i merātible riᶜāyet olunub, otuz akçe medreseden Hᵛāce-i Şehriyārī ve Kadı-ᶜaskerlik gibi pāye-i kām-kārī rütbe-i sāmiyesiyle iltifāt u rağbet buyurmaları vukûᶜ buldı. Yaᶜnī ki, fuzalā-i nādire-dān, feylesofān-ı mevsûfān-ı zī-şān, husûsan ashāb-ı teᵓlīf nāmındaki rûşen-i rû-şināsān hakkında ki, her birinin kaddi "**Ve le-kadi'stafeynāhu fi'd-dünyā**"[1] hilᶜatiyle maᶜnā müzeyyendir, **(109a)** anların riᶜāyetinde metāᶜ-ı himmet-endāze lāzım olmaduğı remz-i vāzıhları şüyûᶜ buldı.

Muhassal-ı kelām, minvāl-i meşrûh üzere Kadı-ᶜasker pāyesine vāsıl ve andağı mukaddemā Anatolı'ya, sāniyen Rûm-ili'ne hükûmetine şāmil oldukdan sonra pāy-taht-ı muᶜallādaki fetvā hidmet-i hatīresi hallāl-ı müşkilāt-ı enām ve merciᶜ-i melāz-ı hāss u ᶜāmm olmağla Şeyhu'l-İslām ᶜunvānı ile be-nām ve cümle ᶜülemāya tasaddurla cenābı müzdeham-ı ekābir-i eyyāmdır. Cümle mevālīden fālikı ve fazīleten ve diyāneten ol sadrın lāyıkı ol iki kādı-ᶜaskerden veyāhud ol pāye-i sāmiye maᶜzûllerinden her kangısı ise āna virilüb, vazīfe-i muᶜayyenleri hizāne-i ᶜāmireden ikiyüz akçe ᶜülûfe ve dahī meşrûtları Sultān Bāyezīd Hān inşāsı, ellili medrese sayfī ve şitevī hilᶜatler ve sûfa kaplu sāl (b125) be-sāl ikişer sammûrla kādı-ᶜaskerler gibi iᶜzāz u iltifāt-ı mevsûfe ānın hakkında dahī mukarrerdir. Maᶜa-zālik, hᵛāce-i büzürg-vār ve muᶜallim-i şehriyār-ı nām-dār olan ᶜumde-i ᶜülemā-i kibār ve üsve-i fudalā-i ahbār rütbesi bi'l-iᶜtibār ve Şeyhu'l-İslām mertebesinden bālā-ter, zīrā ki, nazar-ı şerīf-i Pādişāhī "**Men ᶜallemenī harfen...**"[2] mazmûnunadır. Bu bābda meziyyet ü fazīlet iᶜtibārı ve fünûn-ı gûnā-gûnla mahāret iktidārı devlet ü cāh u celāl-i maᶜneviyye nitedür ve Dīvān-ı Humāyûn'dan sayfī ve şitevī sammûrlar ile riᶜāyetler, husûsan yetmişbeş bin akçe yazar arpalık ve zeᶜāmetle iltifāt ve rağbetler zümre-i ᶜülemādan ancak hᵛāce-i büzürg-vār ve Şeyhu'l-İslām'a, baᶜdehû kādı-ᶜaskerler nāmındaki

[1]) Kur'ân-ı Kerîm. II (Bakara), 130.
[2]) Hz. Ali.

ᶜülemā-i aᶜlāma mahsûs rağbet-i mesnûnedir ve Dāhil Medreseler Şeyhu'l-İslām'a hakkınca vākiᶜ olan fudalānın mülāzimlerine mansıb-ı kazā yiğirmi beşerle ve merātib-i medāris yiğirmişerle virilmek kānûnı mukarrer iken hᵛāce-i büzürg-vār mülāzimlerine medrese-i yiğirmibeşerle ve mansıb-ı kazā otuzar akçe ile tevcīh olunmak buyurulmuşdur.

Li-Münşiihī:

Rağbet ise ᶜulûma ancak olur.
Ülemā böyle şāhı kande bulur?

Cennet'in Hakk āna makām itsün,
Dûzah'ı cismine harām itsün.

Az olur öyle şāh-ı kadr-şinās,
Hulle-i Cennet olsun āna libās.

Nesr: Fe-ammā tarīk-ı kazā bu minvāl-i vāzıhla hüveydā olmuş idi ki, bir dānişmend mülāzim olub, Rûm-ili kādı-ᶜaskerinin defterine lāhik ve müstaᶜiddīn zümresinden tefrīkı muhakkak oldukda, iki-üç sene mikdārı istirāhatle tahmīl ve tekmīl-i ᶜulûma gûşiş itdüği sinīn ü şuhûr gumûmunun defᶜine meşgûl ola. Yaᶜnī ki, ol mikdār zamān akrabā ve taᶜallukāt ile rûz-gārın geçirüb, refāhiyyetle sılasına vusûl bula. Baᶜdehû şedāyid-i mülāzemete giriftār ve beyne'l-akrān zāten ve zamānen mansıb tevcīhine sezā-vār olub, matlabı kazā ise yiğirmibeşer akçe kādīlik virile.

Üç yıl tekmīl-i müddet itdikden sonra maᶜzûl olub, yine hidmet-i mülāzemeti bā-sebāt zāten ve zamānen liyākatini isbāt itmekle, otuz akçe kazāya lāyık görile. Bu kānûn üzere elliye varınca beşer akçe terakkī ve seksene çıkınca onar akçe izdiyād kendinin hakkı olub, seksenden yüz akçe kazāya bin belāyile vāsıl ola. Baᶜdehû yüzotuzla, dahī sonra yüzelli ile merāmı hāsıl ola. Gıbbe-zālik yüzellili nāmındaki kazālara sālik olub, ne eksile ve ne arta, seksene çıkdığı mansıbdan ol mertebeye vusûl bulunca āsīb-i kazā kendiyi gāh silke, gāh tarta. Eğerçi ki, kānûn-ı kadīmdeki hālleri bu minvāl üzere olmuşdur, ammā fī zamāninā ol yüzellili kādīler ikiyüz, baᶜdehû üçyüze, dahī sonra dörtyüze, hattā kuzāt-ı diyār-ı Mısr'dan bir mechûl ᶜāmī ᶜilimden ᶜārī kimse bezl-i derāhim ü denānīri müstedᶜāsınca dörtyüz toksan **(109b)** tokuz akçe kazāya vāsıl ve akrānına tefevvuk u tasaddur içün bu mertebelere müsāᶜī ve bāzil idüği, sene tokuzyüz toksantokuz (999/1591) tārīhinde tahakkuk bulmuşdur. Vüzerā-i ᶜizāmın bu makāmda sükût itmeleri Hizāne-i ᶜāmire'ye ᶜāid olan rüsûm-i şehriyyelerine haml olunmuşdur. Kezālik müddet-i ᶜörfiyyeleri üç yıl iken iki seneye tenezzül itmişlerdir. Lākin bu hisāb dahī dürüst ve müstetāb olmayub, henüz iki yıl tamām (b125) olmağa yedi-sekiz ay mikdārı zamān vār iken tevkītle mansıbını āhara tevcīhi cefālarına bi'z-zarûre her biri tahammül itmişdir. Niteki, bunlar hakkında dinilmişdir:

Nazm:

Kādī iken kazāya akçe sayub,
İrtişā nakdine gulām oldın.

Mansıbın üç yıla tekannün iken,
Yılda üç ᶜazle müstehâm oldın.

Yerüni erken alsa bir nā-merd,
Sanasın düşde ihtilām oldın.

Nesr: Bu dahī hafī olmaya ki, selātīn-i sālife-i ᶜOsmāniyye her sınıfın zübdesini ve her gürûhın nebzesini tecessüs idüb, miᶜyār-ı iltifātlarında mekādīr-i nās derāhim-i nücûm, keffeteyn-i mihr u māha mümāss oldığı gibi zāhiru'l-kıyās olmağla kuzāt, kasabātda baᶜzı ehl-i kalem ve vilāyet tahrīri hidmetiyle zāt-ı muhterem olanların Hizāne-i ᶜÂmire'ye defter-dār ve giderek fevkındaki menāsıb-ı ᶜāliyeye sezā-vār eyleyüb, Sultān Süleymān'ın evāsıt-ı eyyām-ı saltanatında dāmād-ı efham, vezīr-i muhterem olan Rüstem Paşa, Bayrām nām kādı hakkında bu kānûnı icrā idüb, der-i devletdeki defter-dārlara ilhāk itmekle, sene-i semānīn ve tisᶜa-mie (980/1572) tārīhinde bu vazᶜ-ı garīb ve kānûn-ı ᶜacīb mukarrer oldı ki, mütemevvilīn-i kuzāt-ı zāhiru'l-hidemāt ve lāyık-ı tāmāt u dārāt ᶜadd olunub, defᶜaten hazīne defterliklerine, ol olmazsa bāri ᶜamāyir tevliyetlerine veyāhud tīmār defter-dārlıklarına şāyeste görilüb, riᶜāyet oluna.

Fe-lā-cerem, bu tarīkla ekser-i kuzāt irtişāsını isbāt ve cemᶜ-i nakd-i mālla bāᶜiş-i şeneāt ve hādim-i kasabāt olub, bi'l-āhare gözyaşı ile tahsīl itdüği mā-melekini saydı, küffār defter-dārlıklarının yerine dest-res bolub, metāᶜ-ı irtidādını sûk-ı himmete yaydı. Binäen ᶜalā zālik ᶜilm tarīkına ihtilāl ve ashāb-ı kalem silkine teşvīş-i mekr u āl, rakam-zede-i kilk ü bāl ve hatt-keşīde-i imlā-i melāl olması taᶜayyün

buldı. Maᶜa-zālik, icrā-i ahkām idüb, seccāde-i şerᶜ-i şerīfe cülûsından sonra tebdīl-i tarīk u kisvet iden kuzātdan değmesi, muhassalu'l-āmāl olmadı. İçlerinde nādir kimse bulundı ki, muhtellü'l-ahvāl oldı. Evāhir-i ᶜömrleri zilletle geçmek mukarrer oldı. Baᶜzısı fels-i ahmere kādir olmayub, tekrār tarīk-ı ᶜilme girüb oturmağa dahī ᶜār idüb, beyne'l-yeᵓs ve'r-recā, niteki beyne'l-kader ve'l-kazā müzebzeb olub, kalduğı tahakkuk buldı.

ZİKR-İ KÂNUN-I CÜLUS-I ᶜÜLEMÂ VÜ KUZÂT VE MÜDERRİSİN-İ ZÜ'n-NÜHÂ BE-TAKRİR-İ MEVKİᶜ-İ DİVÂN-I AᶜLÂ BE-TAᶜYİN-İ EBÜ'l-FETH-İ MÜLK-ÂRÂ

Ammā bu zümre-i şerīfenin birbirleri mā-beyninde tasaddura rağbetleri ve tefevvukla, tekebbür tarīkında müsāraᶜatları bir derecededir ki, bir meclis-i hāssa bir pāyede iki şahsın cemᶜi ancak mümkindir. Üç oldığı takdīrce riᶜāyetleri muhāl ve müşkildir. Meselā kuzāt-ı mevālīden biri sadr olsa Medāris-i Semān müderrislerinden ikisi yemīn ü şimāline ve yine Dāhil ve Hāric müderrislerinden ikişeri anların iki tarafına otursa yine de şimāle cālis olanlara yemīnde oturanlarına tercīh suālin itmek mukarrerdir. Bir mikdār emr-i cüzᵓī iᶜtbār idüb, zāhir-perestliklerini bildirmeğe müteᶜallik olan evzāᶜları mükerrerdir. Muhassal-ı kelām, hᵛāce-i şehriyārın Şeyhu'l-İslām'a tasadduru takannün **(110a)** değildir. İltifāta müteᶜallik bir kānûn-ı müşkildir.

Ammā müftīnin kādı-ᶜaskerler nāmındaki fuzalā-i fihāma (b127) tasadduru ber-nehc-i sülûk-i müteᶜayyindir. Baᶜde-mā kibār-ı ᶜülemādan mansıbına göre herkesin rütbesini tasavvurı muhakkak

oldukdan sonra, vüzerâyile cem^c olduklarında cenâhayn şekli oturulub, elbette sadr-ı a^czam sadr-ı i^ctibâr olan cânib-i yemîne vükelâ-i kibâr ^calâ kadri derecâtihim, yesârına ^cülemâ-i ahyâr ^calâ tefâvüti tabakâtihim cülûs kılınur. Ammâ bir mahall-i madîk u tengde ki, cenâhayn tasavvurı muhâl ve mürg-ı fikret-meâl ol hevâda münkesiru'l-bâl olub, sadr-ı a^czam nihâyet-i saffda vâki^c olsa, h^vâce-i büzürg-vâr ve müftî-i fezâyil-medâr ol meclisde sâir vüzerâya tefevvuk itmek, ahyânen ^cilm-i şerîfe ri^câyeten vâki^c olur. Ve lâkin kânûn-ı kadîmde vüzerânın tasadduri ve tazarrurı sayfî ve şitevî ^cavâyid-i ^caliyye ve cevâyiz-i celiyye tefâvütünden dahî ta^cayyün ü tahakkuk bulur.

Ammâ kâdı-^caskerlere cemî^can beğlerbeğlerin tasadduri ve ol tarîkla zümre-i ^cülemânın mir^ât-ı hâtırları tekeddüri mukarrer iken, hâkân-ı şevket-nihâd Sultân Selîm Hân'ın veled-i reşîdi Sultân Murâd zamânında ya^cnî sene 987/1579 evânında fudalâ-i mütesallibîn ve küberâ-i müteverri^cîn zümre-i hamîdesinden Kâdi-zâde Mevlânâ Şemse'd-Dîn Rûm-ili kâdı-^caskeri bulunub ve tevsî^c-i memâlik ve teksîr-i mesâlik cihetinden beğlerbeğiler çoğalub, hattâ kendüden birkaç mertebeden olan ehl-i kalemden birine mîr-i mîrân rütbesi müyesser olub, tefevvukı lâzım geldikde, Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhin ^cırk-ı hamiyyeti hiddet ü gazabını mûcib olub, kazâyâ arzına girdüği gibi tarîk-i ^cilme olan ihâneti ^carz eyledi ve zîr-i destinde olan şahsın vezîr gibi kendüye tefevvukını söyledi.

Fe-lâ-cerem, ol şehriyâr-ı ^cadl-âyîn, bu i^ctidâlle ta^cyîn-i kavânîn buyurdılar ki, mansıbda olan kâzı-^caskerlere Rûm-ili beğlerbeğisinden

gayrı kimesne tasaddur eylemeye, sâir memâlik-i mîr-i mîrânları anlardan tefevvukı bir dahî tasavvur eylemeye. Hâlâ ki, bu kânûn-ı cedîd, gâh mer^cî ve gâh nâ-mer^cîdir. Ya^cnî ki, esâtize-i ^cülemânın havâtır-ı mir^âtı gerd-i ihânetden bir vechile ahyânen masûn u mahmîdir.

Muhassal-ı mîr-i mîrân-ı sâhib-^cunvân kâdı-^casker-i bî-şân-ı nâdiru'l-^cirfân üzerine bir hâl tasaddur ider. Ammâ ber-^caks oldukda icrâ-i kânûn-ı cedîdi her biri tasavvur ider. Ammâ altmış akçe medreseden beşyüz akçe kazâya vâsıl olanlar eyâlet nâmındaki ümerâ-i zî-şâna ve kenârdaki ve Dîvân-ı Humâyûn'daki defter-dârâna, kezâlik eyâlet nâmındaki hukkâm ile ^cumûmen defter-dârlar müderrisîn nâmındaki fudalâ-i kâr-dâna tasaddur iderler. Ve Sahn müderrisleriyle altmışlılar ke-ennehû ümerâ-i a^cyâna tefevvuk tarîkına giderler. Ancak sancak beğlerinin Hâric ve Dâhil müderrislerine ve tîmâr ve defter-dârlarının ve kol ağalarının Dâhil'den aşağa müderrisîne tasadduri kânûndur. Belki zî-şân ve ehl-i ^cirfân ve paşa-zâdelikle rû-şinâsân olanların Sahn müderrislerinden gayra tefevvukları ^câdet-i humâyûndur.

Fe-ammâ kasaba kâdılarının yüzelli pâyesine varanları Hâric Elli Medrese hükminde olub, merâtib-i âtiye kâdı-^caskerliğe ve fetvâya müftî olmak ihtimâliyle gâh olur ki, Hâric müderrisleri anların bâlâsına câlis olur. Ve ammâ anlar kazâya rızâ virdikleri takdîrce pâyeleri yüzelli akçe kazâ olduğı haysiyyetle gâh olur ki, tenezzülleri tasavvurı te^hîrlerine bâ^cis olması tahakkuk bulur.

Muhassal-ı kelām, bu bābda (b127) zāten ve zamānen ve şānen ve ᶜirfānen iᶜtibār olunur zī-şānların tefevvukı mahz-ı taᶜayyünle vücûd u sübût bulur. Kezālik müderrisīn ve kuzāt baᶜzı müteferrikalara ve cümle çāşni-gīrlere ve çavuşān ve küttāb-ı dīvān olan kebīr u sağīr takaddüm itmek mukannendir. Niteki, ᶜamāyir-i selātīn mütevellīlerine ancak **(110b)** kırklıdan yukarısı tasaddur itmesi kānûn-ı müberhendir.

Li-Münşiihī:

ᶜÜlemā-i selefde bu yoğıdi,
Anların ᶜilm ü fazlı artuğidi.

Her ne meclisde olsalar cālis,
Sadr-ı ᶜālī olurdı ol meclis.

Ehl-i ᶜilme düşürme cāh u celāl,
Düşürür çāha anları o vebāl.

Merd-i zāhir-pereste ᶜilm ola dûr,
Fikr-i sadāretse hātırına hutûr.

Kibriyā vasfı hāss-ı Mevlā'dır,
ᶜÂlime ānın terki evlādır.

Rütbe içün ᶜulûm iden tahsīl,
ᶜAmel ü ᶜilmi ᶜaynen itdi ᶜadīl.

Oku İhyā'sını Gazālī'nin,
Rütbesin bil bu kavm-i ᶜālīnin.

Terk-i cāh eyleyendir aᶜlāsı,
İtmeyendir o kavmin ednāsı.

Belki, anlardan olmaya maᶜdûd,
Māla māil esāfil-i merdûd.

ᶜİlmile ᶜāmil olmayan ᶜülemā,
Bir şecerdir ki, meyve nā-peydā.

Nesr: Eğerçi ki, fī-zamāninā nizām-ı ahvāl-i ᶜālem muhtell oldığı gibi mekādīr-i ecnās ismi dahī mühmeldir. Zümre-i müderrisīn sûf cāme ile mevsûfīn ve saçaklı ᶜabālarla maᶜrûfīn olan müteᶜallimīn yüce yerdir ki, bir beğlerbeğinin üstüne otura. "Bāᶜis-i takaddüm nedir?" dinildikde āna nisbet, kendü ᶜālim idüğini beyāna getürür. Maᶜa-zālik, böyle iken beyān itdüğümüz kānûnı merhûm Celāl-zāde Mustafā Çelebī muvakkıᶜān-ı dīvānın sāhib-kemāl-i ᶜālī-meşrebidir ki, bu hakīre takrīr itdiler. Kendüler muvakkiᶜ-i kadīm Seydī Beğ-i ᶜadīm cenābından nakl idüb, "Ebü'l-Feth-i Kerīm kānûnı böyledir" diyû tasvīr itdiler.

ᶜAlā külli hāl hazīne defter-dārları ki, zümre-i müderrisīnin en aᶜlā pāyedeki eşrāfına tasaddur itmek kānûndur, ancak beşyüz akçe kazā mansıbına mutasarrıf olduklarında bu kānûn diğer-gûndur. Fī-zamāninā olan müderrisīnin haftadan haftaya dört derse müdāvemetleri muhāl oldı. Dānişmendleri dahī tarīk-ı iştigāl ve istifāde bir geçmiş hayāl oldı. Müderris vardır ki, ayda bir kerre medreseye varmaz. Nice varsın ki, tahsīl-i ᶜulûma kāyil dānişmend zümresi bulunmaz. Bulunsa dahī kendüsi ders virüb, ifāde-i ᶜulûm itmeğe kādir olmaz. Eğer baᶜzı ᶜukalā "ᶜAdem-i iştigāle bāᶜis olan

fahvā nedir?" diyû istifsār iderler ise, birisi mevālī-zādelerin zuhûrı ve nā-bāliğ oldukları gibi, mubālağa-i fazīlet da^cvāsın iderek, birer medrese ta^ctīline vusûl mutasavverleridir ki, h^vāce-zāde ise hadd-i bülûğunda Dāhil Ellili Medrese'ye vāsıl olur. Müftī-zāde ise ol sene de Hāric'e vusûl bulur. Kādı-^casker oğulları ise, ibtidāen Kırk akçe Medrese alur. Ednā-i kuzāt-ı pāy-taht dahī elbette Yiğirmibeşlü'de veyāhud Otuzlu'da olur. Tarīk-ı tahsīlde kendüler, hareket lāzım olmayub, bend-i gehvāre iken elbette mülāzim olur. Nutka kudret bulduğı gibi hod bī-şebīh ahz-i mansıba ^cāzim olur. Bu tarīkla hadd-i bülûğunda mevleviyyetine cāzim olur.

Li-Münşiihī:

Çelebīlerdeki bizā^cati sen,
Sanma kim, ^cilm-i mevleviyyetdir.

Birbirine nisbeti ammā,
Kadr-ı ^cunvān-ı evleviyyetdir.

Nesr: Fudalā-i müteveggılīnden ol pāyeye tālib olana müstehıkkīn baka kalur. Bu tarīkla tirāş-āver olunca menāsıb-ı medārisi tolaşır. Hattın koduğı **(127b)**[1] gibi mevleviyyetle beşyüz akçe kazā mansıbına ulaşır. Bu takdīrce bir dahī eline kitāb alması nādir olur. Alsa dahī muhādarāt ve ceng ü gazeliyyāt idüği tahakkuk bulur.

[1]) (b) nüshasından.

Pes evvelā: Etrāk nice şuğl eylesünler, medāris-i ^cāliyede nice tahsīl-i ^cilm itsünler? Anlar evāhir-i ^cömründe varmayacakları mansıba bir çelebī şeref-i nisbet ü haseble sıbā ^cāleminde vāsıl olur. Bundan sonra anların iştiğālinden ne fāide tahakkuk bulur? Eğerçi ki, ba^czı fāzıl çelebīler dahī kopar, ma^cārif ü fezāil semerātiyle memlû nihāl-i tāze gibi zülāl-i edāsı tālibīn-i mahrûrīnin yüreklerine sular seper. Hiddet-i tab^c u zekāları hod jāle-dār olmuş derd-i ter gibi bi-vechin-mā ter düşdükce bulutdan nem kapar. İllā "nādiren" kaydı ile istisnā mukarrerdir. Bu seseble ki, çelebīler zümresinde ^cilm ü fazlile müstesnā olanlar gāyetle kalīl ü kem-terdir.

İkinci: Evlād-ı Etrāk'den olan müsta^ciddīnin ekābire intisābları ve paşalara ve ağalara istinādile cehālet ve betāleti iktisāblarıdır ki, birer tarīkla mülāzim olurlar, ne okurlar ve ne yazarlar, ne taleb-i ^cilme ^cāzim olurlar.

Üçüncisi: Müderrisīn ü kuzātın cāhil kalmalarıdır ki, fī-zamāninā ^cilme rağbet yok. Cāhil māl-dārın ri^cāyeti, ashāb-ı fezāilden artuk, cemī^c-i menāsıb lāyık ve münāsibine virilmez. Belki artıcak rüşvet sayub, ^carz-ı dīnār iden rāğıbına virilür. Bu sebeble gerek müderrisīn, gerekse kuzāt-ı müteşerri^cīn, ekābire istināda çalışurlar. Anlara ittikā ile cem^c-i māl idüb, kat^c-ı merātib sa^cyinde, fudalā-i ^casr olanlar ile yarışur. Ma^ca-hāzā anları geçer, anlar henüz menzil başında seğirdime hazırlanırken ol kat^c-ı merātib idüb, menzili seçer.

Dördünci: Mekādīr-i nās bilinmemesi ve cehlen ve fazlen birbirinden fark olunmamasıdır ki, nakd-i irtişā, bāzār-ı teāmüldeki

esrārı ifşā ideli meziyyet-i te'līf ü inşā nā-bûd-ı nā-peydā oldı. Her mansıbı akçeye mālik olanlar iştirā idüb, bī-direm ü bī-behre kalan fezāyil ashābı kûşe-i humûl ü inzivāda kaldı. Ve bu yüzden ihtilālin bir delīl-i vāzıhı budur ki, bālāda mestûr oldığı üzre Hāric Medreseleri, vüzerānın, Dāhilleri benāt-ı mülûk-i zī-şānun, Semāniye Ebu'l-Feth-i Cennet-mekānın, Altmışlı Medreseler Sultān Bāyezīd ve Selīm ve Süleymān Hān'ın ve ecdād-ı emcādları olan rû-şināsānın olub, zātlarındaki tefāvüt-i merātib-i hayrāt u meberrātlarında dahī sābit ve rātib iken Sultān Murāt Hānı Sālis ᶜasrında Üsküdār'da vākiᶜ Vālide Sultān Medresesi şāyiᶜ olan medrese Dāhil hükminde olmak lāzım iken, ol kānûn tezyīf olundı. Sultān Süleymān Gāzī medārisindeki müderrislere pāye-i ᶜāliye hükmi ile tevcīh kılındı. Esnā-i kitābda Vālide-i Sultān Muhammed Hān olan Safiyye Hātûn nām ki, kenār-ı bahrde bir medrese inşāsına mübāşeret eylediler, Süleymān Hān Medresesi'nden Sultān Murād Hān-ı Sālis Medresesi'ne varub, müderris olmağla Ebu'l-Feth-i Nām-dār Medārisi ile üç mertebede pāye katᶜından sonra hātûn-ı müşārun ileyhin medresesi tedrīsine bir şahs-ı maᶜlûmu'l-kadri lāyık gördiler. Maᶜa-zālik ders-i ᶜāmm itmekle iltifāten lā tarīkan ve lā zāten kırk-elli mülāzim virmesi, hattā mülāzimīn-i müstaᶜiddīn lāyıkına virmeyüb, māl-dār olanlara **(128a)**[1] tevcīh itmesini buyurdılar. Bāniye-i medresedeki haseb ü nesebe iᶜtibār olunmayub, nārdan zuhûr iden nûrdan nûra menbaᶜ bir şerer olan nārın rütbesi bülend ve fark-ı Ferkadān-ı kemer-bend mülāhazası olunmağı münāsib ᶜadd itdiler.

[1]) (b) nüshasından.

Li-Münşiihī:

Cengīz Hān gibi şeh-i sāhib-kırān-ı dehr,
Geh kārı şehd-i lutf idi dünyāda, gāh zehr.

Ebnāsına vefātı deminde vasiyeti,
Olmuşdı sālik oldığı kānûn sıyāneti.

Derdi: Kaçan ki, naks ire kānûn u ᶜādete,
Lāzım gele zevāl ü hasāret bu devlete.

Kānûnumuz kaçan ki, bezm-i şerᶜa tev'emān ola,
Aᶜdā-yı dine nusretimiz her zamān ola.

Ecdādı hall ü ᶜakdin o şeh kim bozar, yıkar
Yā mülkin aldırır o, yāhud başdan çıkar.

Nesr: el-Kıssa, fī-zamāninā manāsıb-ı ᶜaliyyedeki feylesofān, ānın ekseri sûfla mevsûf, Dāhil Medreseleri'ne ve anlardan yukārû ᶜülemāya mahsûs olan saçaklu çuka ᶜabāyīlerle maᶜrûf, salābet ü celāletlerini müşᶜir sekizer-tokuzar kıtᶜa destārile mevsûf, hıffet murād eyleyenler de **(111b)** iki-üç vukıyye penbe, iki kıtᶜa dülbendile melhûf olub, fahr-i kesīrleri vaşak u sammûr kürkler ve müteᶜaddid ve battāliyye müteᶜayyin kitāblara masrûfdur ve mübāhāt-ı dil-gīrleri, ziyāfetlerindeki taᶜaddüd-i atᶜime ve kesret-i imlā vü esbāba mahsûs idüği mekşûfdur. Nicesim gördüm ve şeref-i sohbetlerine mukārin olub, oturdum, durdum ki, Dāhil Medreseleri'ni teşevvukla talebleri, mahzā saçaklu ᶜabāyı urunmak içün idi ve Medāris-i Semāniye'ye şûr u şağabları, mücerred ümerāya tasaddura ruhsat bulmak içün idi. Maᶜa hāzā rûz u şeb endīşeleri Mısr u Haleb ve Şām'a kādı olsak, nihāyetsizce māl ü menāle dest-res bolsak mazmûnı idi ve her

meclisde ᶜādet ü pīşeleri "Fülān paşa bana böyle iltifāt eyledi ve fülān ağa bana iᶜzāz u ikrāmı fülān efendiden ziyāde isbāt eyledi" mübāhātının mefhûmı ve meşhûnı idi.

Li-Münşiihī:

Tahsīl-i ᶜilme mansıb içün iştigāl iden,
Cemᶜ-i kitāb u rağbet-i māl ü menāl iden,

Kalb-i sevādın itdi müşābih harābeye,
Döndi ᶜanāsır anda rubāᶜī kitābeye.

Gerçi kitāb-hānesi pürdür nice kitāb,
Ammā kitābe gibi okunmakda irtiyāb.

Yığmış kitābı āna yeterdi bu hoş kemāl,
Her çār-fasla eyleye bir bāba iştigāl.

Başında bir gürlü sarık, arkasında sof,
Zuᶜmunca kendi fazlıyle mevsûf feylesof.

Öyle sarık sarınmadı Sultān-ı Enbiyā,
Fāş olmadı selefde ānın gibi kibriyā.

Nesr: Eğerçi ol pādişāh-ı gāzīnin tabᶜ-ı şerīflerinde ᶜilm-i şerīfe muhabbet ve ᶜülemā zümresine rağbet ve iᶜtilā-i şānlarına cüll-i himmet ve talebe-i müstaᶜiddān fırkasını ālām-ı fakr u fākadan sıyānet mukarrer olmağla bu zümreye taᶜyīn-i merātib ve yollu yollarınca tertīb-i menāsıb buyurdılar ve taleb-i ᶜilm iden āmûhtegān ve fakr u fenā āteşiyle dil-sûhtegān olan sûhtegān zümresinden tā Şeyhu'l-İslām rütbe-i rātibesine varınca yol tarīk-ı riᶜāyetini gözetdiler.

Bu niyyet-i hasene ile ki, ᶜülemā dāyimā fakr u fākadan masûn olalar ve katᶜ-ı merātib-i menāsıb, tahsīl-i fezāil ü kemālātda katᶜ-ı merātib cihetinden idüğini bilüb, izdiyād-ı masārifle zû-fünûn olalar.

el-Kıssa, ol devr-i celīlde nizām-ı hālleri, didikleri üzere oldı ve Sultān Süleymān merhûmın evāhir-i eyyām-ı saltanatına gelince vākiᶜ-i ᶜahd-i bī-ᶜadīlde tarīk-ı tahsīl emri nizām u intizām buldı. Bināen ᶜalā zālik, Seyyid Şerīf-i Cürcānī (b129) mevāli-i Rûm'a mahsûs olan ᶜizam u şānı, yaᶜnī ᶜörf ü izāfet ve ᶜunvānı kendü zamānında ki, gördi ve gitdikce izdiyād bulmasını tasavvur kıldı, bu makûle bir kıtᶜa ile ol üslûb-i pür-maᶜyûbı ahāli-i etrāfa tuyurdı:

Li-Münşiihī:

Şems-i ᶜilm ez-ufk-ı hazᶜ-i ᶜArab tāliᶜ şod,
İstivā yāft velī der-vasat-ı milk-i ᶜAcem.

Yāft dürer dem-i zevāl ez-kesret-i ᶜörf,
Cirm-i bī-nûr-ı ziyā mānd der-ān dār-ı elem.

Vakt-i ān şod ki, be-yek-pāre-i devrān be-gurûb,
Zulmet-i cehl bi-gīred heme rûy-i ᶜālem.

Nesr: Fi'l-vākiᶜ hālā rûzgār ol resm-i maᶜhûdla be-dīdārdır ve ᶜülemā kisvesindeki cühelā fırkası bī-gāye ve bī-şümārdır. Hattā fudalā-i Rûm'dan biri o mazmûnı müşᶜir bu gûne bir manzûm-ı nādir söylemişdir.

Nazm:

Fazl u kemāl-i Rûm bûd der-mücevveze,
Dāniş muᶜkıdest be-destār-ı sad-kerre.

Nesr: Ve bi'l-cümle gitdikce tarīkları bozuldı ve vüzerāya duhûl idüb, [baᶜzı ağniyāya, fudalā yerine ve zümre-i ağniyā şefāᶜat-i ekābirle baᶜzı mansıblara duhûl idüb][1], engüşt-nümā ve kadr u rütbesi gitdikce cāh u celālle muᶜallā olmağa başladı. Hālā ki, tarīk-ı ᶜilmin sıyānetine ve kānûn-ı Muhammedī, şerīᶜat-i Ahmedī **(112a)** gibi bozulmayub, ehlinin sebāt u müknetine saᶜy u belīğleri lāzım olan mevāli-i ᶜizām ve ahāli-i fazīlet-fercām, ekābir havātırını riᶜāyet tınmadılar ve bir cāhil, erbāb-ı devlete intisābla ilarû gelmek ve meşgûl ü münzevī olan ᶜülemā zilletle bucaklarda çürümek, tarīkımızın ihtilāline bāᶜisdir dimediler. Fe-lā-cerem anların sükûtı bu fāidei ifāde itdi ki, ol maᶜnā tā kādı-ᶜaskerlere varınca müeddā ola. Yaᶜnī ki, ekābir mülāzemetin iden cühelā ol merātib-i ᶜāliyeye vāsıl olub, fudalādan imtiyāz bula.

Fi'l-vākiᶜ böyle oldı. Şeyhu'l-İslām ve müfti'l-enām-ı eyyām olub, zamāna zātını taᶜyīn ve mevleviyyet evleviyyetini tebyīn itmekle ve ekābire isnādile ol mansıb-ı celīle vāsıl olan cühelā fetvā virmeğe ve havāss u ᶜavāmmın müşkilātını hall itmeğe kādir değil idüğini bilmekle -bi-hamdi'llāhi Taᶜālā- rütbe-i rātibe-i fetvā, ağniyā-i ağbiyā pençelerinden kurtuldı. Hele Ebü'l-Feth-i Gāzī kavānīninden ancak buncağız halās oldı.

[1] (b) nüshasından.

Fe-lā-cerem Sultān-ı Zü'l-kerem ve Hākān-ı Memdûhu'ş-şiyem, zümre-i ᶜülemāya riᶜāyet yüzinden gadr ü ihānet itmiş gibi oldı. Tarīk-ı ᶜilmi ümerā mansıbları gibi pāye ber-pāye göstermekle ve ekser-i ᶜülemā-i fudalā-i selef gibi fakr u fākaya mübtelā olmakdan kurtarub, ᶜavāyid-i kesīre ve gınāya vāsıl itmekle ekl ü şürbile nefsleri rûhlarına gālib oldı ve feres ve rukûb diliyle bedenleri rāhat ve huzûra düşüb, her biri tālib-i manāsıb oldı.

Âhir-i kār, harīr giymeğe ve tāzī atlara binmeğe ve her cānibi maᶜmûr sāde-rûlar kullanmağa ve vaşak ve sammûr postīnler giyüb salınmağa, gündüzin ekābir kapuların gezüb, tahsīl-i manāsıba vesīle tutunmağa, giceler kürk sohbetleri peydā idüb, nefīs taᶜāmlarla ten-perverliğe ve ol ten-perverlik muktezāsınca dünyā behiştinin hûr u gılmānından temettuᶜla pister-güsterliğe ittifāk itdiler. Hevālarına tābiᶜ ve sohbetlerine dāḫil olmayanları "Sadedden ḫāricdir" diyu mezemmet ve nifāk itdiler. Hāletü't-tahrīr ki, sene isnā ve elf (1002/1594) tārīhiyle bāhiru't-tastīrdir, ahvāl-i ᶜülemā bir tabakada ihtilāl buldı ki, sığama sarıklar, oyma yenlû dar ve kısa kaftānlar önlerince kallāvī sarıklû mû-miyān nev-civānlar, hattā izdiyād-ı neferāt u ᶜunvān içün hadd-i bülûğa vāsıl olmamış etfāl ve merkûblarına altun özengiler ve cevherī şakāklar (b129) ile zīb ü zīver ve ālüfte-i māl ü menāl ve āşüfte-i cāh u celāl oldılar. Ümerā tarīkından ihtiyār itmedikleri, ancak kendüler serā-ser ve tellû hāreler giymek ve atları sīm zencīrden zeyn-i zerrīnle eğerlenmek kalub, bu bābda dahī kasdları tedrīcle vusûl olmağın huddām-ı perī-rûyān ve reşk-i gılmān olan civānān zümresinde serā-ser ve atlaslar diraht-ı zerrīnle libāslar tahakkuk buldı ve bi'l-cümle okumak ve

yazmak ᶜayb oldı ve bu ᶜayb arasında ᶜilm ü maᶜrifet gayb oldı. Zīrā fezāil-i zātiyyeden sorulmak muhāl ve ehl-i fazla bī-kīse mansıb u kazā virilmek fāsid hayāl, fī-zamāninā ᶜunfuvān-ı şebābda mevleviyyet mansıbına vāsıl, ammā mevleviyyeti zıll-i zāil olanların ekserī mevālī-zādelerdir ki, ibtidāen mansıbları kırkar, ellişer akçe ile medāris-i ᶜulyādır. Yedişer, sekizer yılda kazāya vāsıl olmaları, halk-ı ᶜāleme nā-gehānī kazādır. Bir fırkası dahī vüzerā hvāceleri ve ümerā mensûbātıdır ki, katᶜ-ı merātibde her biri bād-ı vezān ve tayy-i menāsıbla seyl-i revān gibi şitābān, bezl-i mālde cürᵓetleri vāfir, ᶜale'l-husûs māl ü menālleri mütekāsir, ne virirler ise virirler, metāᶜ-ı mansıbı müşterā kul gibi satun alurlar, muᶜīn ü zahīrlerine yalvarırlar, üstādlarını kendülere halef kılurlar.

Li-Müellifihī:

Tarīk-ı ᶜilm-i şerīfin bozuldı kānûnı,
(112b)*Mücevvezile saçaklı ᶜabāyı müstevkīm.*

Sahn Medārisi bir mekteb idi, sān enbûde,
Mizāc-ı dīn zaᶜīf oldı, zāt-ı şerᶜ-i kavīm.

Cihānı oğlan uşak tutdı, ᶜālem oldı ᶜadīm,
Müderrisīn ise, sıbyān-ı vācibü't-taᶜlīm.

İçinde hidmet-i fetvāya lāyık ādem yok,
Sorulsa her biri, monlā-yı vācibü't-taᶜzīm.

Nukûd ü rüşvetle mansıb aldı kādīler,
Sahīh olur mı ki, itdikleri nikāh-ı ᶜamīm.

DER-TAFSİL-İ AᶜYÂN-I DEVLET-İ ÂL-İ ᶜOŞMÂNİ VE ERKÂN-I SAᶜÂDET-İ ŞÂHÂN-I Zİ-ŞÂN

Ki, müverrih-i Bercīs-Celīs, āb-ı rû-yi hāk-i teblīs, Mevlānā İdrīs, Heşt Behişt nām kitābında Ebü'l-Feth Sultān Muhammed bin Murād Hān merhûmın nakl ve rû-şināsān u nüvvābında resm itdüği fasl üzere bu kitābda dahī bir makāle tastīr kılındı. Andan sonra izdiyād bulan gürûh-ı bī-şükûh dahī mahalli geldikce beyān olundı. Zīrā ki, semiyy-i Ahmed-i Muhtār, Sultān Muhammed Hān-ı kām-kār bir şehriyār-ı nām-dār idi ki, cüll-i himmeti ᶜālem-gīrliğe masrûf ve zimām-ı ᶜātıfeti İskender gibi şarkdan garba hükûmet vādīlerine maᶜtûf olmuşidi, tarīk-ı ᶜülemāya ki, tamām nizām virdi, refāh-ı hāl-i ehl-i seyf ü kaleme müteᶜallik olan umûra sarf-ı makdûr buyurdı.

Nazm:

Hemān resm-i peder ber-cāy mī-dāşt,
Deheş devlet ü dīn ber-pāy mī-dāşt.

Nesr: Dāyimā zevāl-i milkden ihtiyāt iderdi. Celb-i kulûb-ı sipāh u raᶜiyyete kemā yenbağī dikkat eylerdi.

Nazm:

Ki, der-gass-i milkeş ne-yāmed zevāl,
Bi-māned be-hayr mülk-i İyzd-makāl.

Nesr: Ve bunı tahakkuk itmişidi ki, mā-dām ki, ᶜülemā tarīkı muntazamu'l-hāl ola, ne levāzım-ı devlet ü saltanatları ihtilāl bula ve ne safahāt-ı havādis-i mümkinātda nām-ı şerīfi nā-revā rivāyetlerle,

Nazm:

Esās-ı şerᶜ ez-īn be-çe sān tuvān efkened,
Ki, dest-i kudret īn kavm kām-rān bāşed.

Nuhust bār ki, ikbāl-i bāb-ı feth küşād,
Binā-yı ᶜadl ez-īn tarh hānedān efkened.

Nesr: (b130) Eğerçi münşī-i müşārun ileyh çār erkān-ı devletin evvelini vüzerā-i ᶜızām, ikincīsini kuzāt-ı ᶜasākir-i zafer-fercām, üçüncisini defterdārān-ı pesendīde erkām, dördüncisini ser-i bevvābān olan āğāyān-ı vācibu'l-ikrām ᶜadd itmişlerdir. Lākin kirbās-ı aᶜlā ve dīvān-hāne-i muᶜallā ki, mahkeme-i hukkām-ı mülk-ārādır, ser-i bevvābān olanlar ol mastaba-i ᶜulyāda dāhil değiller iken "Çār erkānın birisi anlardır" diyüb, Hāric'i Dāhil hükmünde kılmışdır. Kendüsi vilāyet-i ᶜAcem'den gelüb, umûr-ı dīvāniyyeden birine mansûb olmamağın, tahkīkda kusûr eylemişdir. Öyle olsa, fi'l-hakīka çār erkān-ı saltanatın rükn-i evveli vüzerā-i ᶜizām ve rükn-i sānīsi kādıyān-ı ᶜasākir-i zafer-fercām ve rükn-i sālisi defterdārān-ı fihām ve rükn-i rābiᶜi tuğrā-keş-i pesendīde-aklām olub, her vezīr ile müşīrin onikişer kerre yüzer bin akçe yazar hāssları, yaᶜnī tīmārları vardır. Hālā ki, bi't-tahmīn olmağın, subaşıların muhāsebesinde onikişer yüke bağlanan hāssları, yiğirmişer, otuzar yük mahsûl-i senevīye mütehammildir. Bundan mā-ᶜadā yazlık hilᶜat-i katīfe-i bī-

hemtā ki, her biri altun düğmeler ile hüveydādır, ve kışlık hilᶜat-i katīfe-i garrā ki, bitāneleri postīn semmûrlar ile müretteb ve celālet-nümādır.

Pes bu zümre-i hamīde-i ᶜulyānın ᶜadedleri münhasır olmayub, ikiden yediye varınca nasb oluna gelmişdir. Yaᶜnī ki, gāh vezīr iki veyāhud üç, dört olur ve gāh olur ki, bir vācibü'r-riᶜāyenin ihtirāmı veyāhûd dāmād-ı pādişāhī olmak rütbesi ile irtifāᶜ-ı tāmm maksûd olub, havāss-ı humāyûn-ı pādişāhīden keyfe me'ttefak oniki yük yazar tīmār virilüb, vüzerāya ilhāk kılınur ve birbirlerine tefevvuk ve tasaddurları hidmetlerinde rûzgār **(113a)** mürûr idüb, eskimekle olur. Ammā gāh olur ki, bir vācibü'r-riᶜāye, mezīd-i iltifāt-ı hüsrevānīye mukārin kılınub, mā-fevkında olanlar tasaddur itdirilüb, hālā ki, bu husûsda, gāyetle kudret üzere vukûᶜ bulur.

Ve bi'l-cümle vüzerānın ser-defter-i muᶜazzamı, vezīr-i aᶜzam olan düstûr-ı sütûde-sıfāt-ı muhteremdir ki, hall u ᶜakd u mihr-i hazīne ve nukadānın kabza-i iktidārına tefvīz kılınmışdır. Sāyirleri her ne recā iderler ise andan recā ide gelmişdir ve şikāyetci ziyāde oldukca, vezīr-i sānī dahī şikāyet dinlemek, reīs-i küttāb sadr-aᶜzam önünde turduğı gibi, ānın dahī önünde tezkirecilerden biri turub, sunulan ᶜarzı okumak, yine sadr-aᶜzam tarafından ruhsatile olur.

Hālā ki, umûr-ı cüzviyyeden gayrı ᶜazl u nasba müteᶜallık olan ᶜarzlara ve küllīce terakkī recā idenlere cevāb virmeyüb, ānın gibileri vezīr-i aᶜzama havāle kılur ve bi'l-cümle bir sancak beğinin, beğlerbeğisine tevāzuᶜ u ihtirāmı ne mertebede ise, sāir vüzerā, vekīl-

i celīl-i a^czam olan mülk-ārāya ol vechile mütāba^cat ve ri^cāyet üzere olurlar. Hattā hafta günlerinden yevm-i sebt ve ahad ve isneyn ve sülāsāda ki, seherden dīvān-hāne-i humāyuna varırlar, sāir vüzerā ve kāzī-^caskerler ve meşāhīr-i küberā bāb-ı sa^cādet açılmadın varub, tevakkuf kılurlar. Ve ba^cde fethi'l-bāb ve "Müfettehaten lehümü'l-ebvāb"1 yollu yollarınca ol mastabe-i ^culyāya girüb, otururlar. Bir mikdār celse-i hafīfeden sonra, vezīr-i a^czam-ı nām-dār önünce nice çāvuşān-ı senā-kār übbehet-i vakār ile mümtāz u ser-efrāz dīvān-hāne-i meram-perdāz suyuna teveccüh kılub, mukaddemce varan vüzerā ve kāzı-^caskerler beynine ve nişāncı ve defterdārlar yesārına (b130) mastabeden taşra çıkub, merātibleri hasebince el kavşırub, tururlar. Ya^cnī ki, bu minvāl üzere selāmlayub, vezīr-i a^czam önce anlar ardlarınca içerü girürler. Ba^cdehû huddām-ı havass-ı vālā-makām zümresi içerü dāhil olurlar. Vezīr-i a^czamın karşusunda turub, mesālih-i mehâmm-ı müslimīne mübāşeret kılurlar. Kezālik ^carza girdikleri eyyāmda dahī sadr-a^czam cümleden takaddüm ider. Ol ^carz u telhīs okumağa meşgûlken gayriler sāmi^cīnden olub, telemmüz ve ta^callüm ider ve vekīl-i kebīr bir mikdār munfasılca turur. Hattā ba^czı umûrı anlar işitmedin bildirmesi mümkin olur ve cenāb-ı saltanatdan suāl olunmadın anların tekellümleri muhāl mertebesi tahakkuk bulur.

MEVÂDD-I ^cAŞERE-İ MÜLK-ÂRÂ DER-HAKK-I VEZİR-İ A^cZAM-I CELÂLET-NÜMÂ

Ammā sadr-a^czama mahsûs ba^czı hālāt u iltifāt-ı bī-gāyāt vardır ki, Devlet-i ^cOmāniyye'de elbette mer^cīdir. Cümleden biri, mühr-i

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, XXXVIII (Sâd), 50.

şerīfdir ki, ol gönderildiği gibi mansûb ve alındığı gibi ma^czûl ü menkûb olur. Dāyimā koynunda götürür. Tuğrā-yı garrāy resminde bir altun hātemdir ve her dīvān güni hazīneyi ve defter-hāneyi çavuş başı ānınla mühürler, ba^cdehû kendüye teslīm kılur.

Bir dahī ikindü dīvānıdır ki, sāir vüzerāya dīvān itmekle ruhsat yokdur. Ammā vezīr-i kebīr hafta günlerinden gayride her ikindüden mücevveze ile dīvāna çıkmak ve kendü tezkirecileri yemīnen ve şimālen ve selām çavuşı kıbālen turmak, muhtāc-ı ^carz olmayan umûra hükm-i şerīf buyurulmak elbette cārīdir.

Bir dahī, çavuş başının kendüye hidmet-i mahsûsasıdır ki, ba^cde'd-dīvān cümle çavuşlar ile her gün sarāyına götürmek ve yine ikindü vaktin varub, dīvānında hāzır bulunmak ve cum^ca günlerinde önine düşüb, cum^ca namāzına bile alub, gitmek kā^cidesidir.

Biri dahī, kādı-^caskerler ve defter-dārların hafta mülāzemetidir ki, her hafta çarşamba güni defter-dārlar ve pencşembe güni kādı-^caskerler dīvān-ı pādişāhīye vardıkları ebvāb üzere kendüler ve hidmet-kārları mücevvezelerle vezīr-i a^czama gelmek, ānın şānını ta^czīm itmek bir kadīmī **(113b)** ^cādetdir.

Biri dahī, rikāb-ı humāyûn ağaları her hafta isneyn güni kendüler mücevvezeler ve ādemleri üsküfleri ile vezīr-i a^czam dīvānına gelmek husûsıdır.

Biri dahī, edā-i salāt-ı cum^cadır ki, vezīr-i kebīr olandan gayrı vükelā ve sāir ekābir gibi rûz-merre giydikleri libāsla namāza

varurlar. Ammā sadr-ı aᶜzam, müşīr kulları, üsküf ve ağaları ve kendüsi mücevveze ile cumᶜa namāzına çıkar. Çavuş başı zümre-i çavuşānla ve dīvān hidmetin iden çāşni-gīrler ile ve müteferrikalar kisvet-i dīvāniyyeleriyle ve rikāb-ı humāyûn ağalarından baᶜzı ᶜarz-ı ihlās ve ihtisās idenler gelüb, önine düşerler ve edā-i namāzdan sonra yine sarāyına getürüb, selāmlayub, giderler. Mā-dām ki, pādişāh-ı cihān, cumᶜa namāzına çıkmaya, vekīl-i kebīri bu lāzimei müeddā kıla, meğer bir māniᶜ-i kavīsi ve ᶜözr-i şerᶜīsi ola ki, bu vazᶜ ile cumᶜaya çıkmaya.

Biri dahī, Yiniçeri Ağasıdır ki, bilā-māniᶜ gelmesi, Yiniçeri Ağası her hafta dīvān libāsıyla ve önince bī-şumār Yiniçerisi ve ol ocakdaki ağalar ile sadr-aᶜzama gelür, ᶜarz-ı ihtisās idüb, baᶜzı lāzimü'l-ᶜarz ahvāli var ise iᶜlām kılur. İki-üç haftada bir, sāir vezīrlere dahī varması kānûndur. (b131) Ammā vezīr-i aᶜzama mülāzemeti gibi elbette edāsı lāzım hizmet değil idüği mukarrerdir.

Bir dahī, ahyānen şehri gezmesi ve Ters-hāne-i ᶜÂmire'ye varmasıdır ki, sāir vüzerāya cāiz değildir. Zīrā ki, hükümleri nāfiz değildir. Amā sadr-aᶜzam-ı nām-dār, istedikce atlanur ve pāy-tahtı tolaşub, [İstanbul kādısı ve Yiniçeri Ağası, husûsan muhtesib ve şehr subaşısı önine düşüb,][1] sāir ahvāli ve narh u esᶜārı görürler ve gāhī Tersāne-i ᶜÂmire'ye varub, elbette kapûdān olan mīr-i mīrān hāzır bulunub, andağı īrād u masārıfı dahī maᶜlûm idinürler.

---

[1]) (b) nüshasından.

Bir dahī, mevāli-i ᶜizām ve ümerā-i kirām mücevvezeler ile varub selāmlamak ve haftadan haftaya isterse varmak, her gün varub, buluşub, ᶜarz-ı hāl kılmak sadr-aᶜzam olanlara mahsûsdur. Sāir vüzerāya varmazlar. Vardıkları takdīrce dahī muhabbeten varmak sûretinde varub, mücevveze giymezler.

Bir dahī, ᶜīd-i şerīf cemᶜiyyetidir ki, rûz-i ᶜarefedeki dahve-i safrāda sadr-aᶜzam olanlar mücevveze ile dīvān hānesine çıkar. Yine ᶜādet üzre çavuş başı ve cümle çāvuşān varurlar, sağ tarafından defter-dārān ve ümenā-i ᶜizām ve baᶜzı eşrāf-ı kirām ve solunda beğlerbeğileri ve beğler ve bölük ağaları yollu yollarınca dīvān tertīb olundukdan sonra, sadr-aᶜzam devletle harām-serāsından çıkar, huzzār-ı dīvān, bi-kadri merātibihim tehniyet-i ᶜīd-i şerīfle el öper. Bu tarīkla cemᶜiyyet ancak sadr-aᶜzamda olur. Sāir vüzerāya aᶜyān u ekābir gürûh gürûh varub, buluşdukca bayramlaşur. Ânın gibi vezīrin vücûd-ı pervīni her sāhib-cûd pādişāh-ı maᶜnevī ᶜidādında maᶜdûd bilür.

Nazm:

Düstûr-ı nīk-hᵛāh çü pādişāh yek dāşt,
ᶜAkd-i umûr muntazam u ᶜadl şāmil-est.

Ez-hüsn-i iᶜtikād-ı vezīr emīn şinās,
Ger melik eymen-est ü eğer şāh ᶜādil-est.

Nesr: Eğerçi sadr-aᶜzam olan zāt-ı mümtāz, pādişāh-ı maᶜnevī nāmına bir ser-efrāz, istedüği gibi herkese merām-perdāz ve ᶜülemā

vü sulehā ve ümerā vü fukarāya yollı-yolunca hātır-sāz olub, heme yerde i^ctilā-i şānı ve her tarīkla imtiyāz u ^cunvānı mukarrerdir.

Fe-ammā bu zikr olunan mevādd-ı ^caşere, sāir husûslarından eşherdir ve bi'l-cümle sefer ve hazarda rütbesi cümleden bālā-terdir. Husûsā ki, hāssları mahsûl cihetinden gāyetle müfīd ve ma^cnī-dār ve behre-verdir. Ammā sāir vüzerā umûr-ı mu^cazzama tedbīrinde dāhil ve havādis-i dīvāniyyenin vakāyi^cına vāsıl, übbehet-i devletleri kāmil ve nebāhet ü celāletleri **(114a)** şāmil, nām-dār ve engüşt-nümā-yı rûzgār olduklarından mā-^cadā, bir cānibine ser-dār gönderilmelü olsa ve ol semtdeki beğlerbeğilerin ve beğlerle zabt u rabtı elzem ü yakīn bolsa, lā-büdd vüzerādan biri gönderilür. Ol maslahatın iktizāsına göre bir mikdār Yiniçeri ve çavuşān ve bölük halkı koşulur ve cānib-i mīrīden tabl u ^calem mehterleri virilür ve bir-ikiyüz kıt^ca dārib-zenler ile top ^carabaları ve topcular gönderilür ve bir mikdār hazīne, yā defter-dārlardan biri veyā küttāb-ı hazīnenin nām-veri biylece irsāl kılınur. Bunlardan mā-^cadā tuğrā-yı garrāya dahī ruhsat virilür ve kendinin tezkirecisi, reīs-i küttāb makāmında hidmet kılur. Gitdüği yerlerde şikāyetci dinlemek ve şer^c u kānûn ile emirler virmek ve Yiniçeri ve sipāha yollarınca ri^cāyet itmek, el-kıssa, bilā-^carz beğlikler (b131) ve beğlerbeğlikler tevcīh itmek, ruhsat-ı pādişāhī ile cāiz olur. ^cAlā külli hāl ^cazli ve nasbı makbûl tutılur ve ba^cde edāi'l-hidmet der-i devlete geldikden sonra ruûsını vezīr-i a^czama ^carz eyler ve virdüği menāsıb-ı ^cāliye ve çavuşluklar ve müteferrikalıklar makbûl tutulmak recāsıyla vāfir tazarru^clar ider. Mezīd-i ^cināyete mukārin olursa ve edā itdüği şuğl-i hatīr recāsıyla bir hidmet-i

müşkile-i dil-pezīr ise cümle virgüleri karīn-i kabûl olub, ruûsiyle ^camel kılınur.

RÜKN-i SÂNİ Kİ KÂZI-^cASKERDİR

Vezīr-i a^czama karīb oturan Rûm-ili kāzī-^caskeridir. Yevmī beşyüz akçe ^cülûfesi ve ^cumûmen Rûm-ili'ndeki rüsûm-ı kısmet-i ^caskerī ^cavāyidinden tahmīnen rûz-merre sekizbin akçe hāsıl olmak kābildir ve taht-ı hükûmeti olan memālik-i mahrûsedeki kuzāt u müderrisīne menāsıbı kendüsi tevcīh ider. Ancak yüzellişer akçe nām-dar kādılıklar ile kırk akçe levāyıh ile medreselerini, sadr-a^czama murāca^catlarını ^carz eyler. Zīrā kuzāt-ı kasabāt menāsıbı ve yevmī elli akçeden aşağı iç-il medārisinin merātibi, anın ^carzıyla tevcīh olunur ve iç-il i^ctibārı İstanbul ve Edirne ve Bursa medārisine ve bunların havālisindeki kasabātda vākı^c medārisin güzīdelerine mahsûs olur.

Kezālik Anatolı kazı-^caskeri dahī yevmī beşyüz akçeye mutasarrıfdır. Pāyede Rûm-ili kāzı-^caskeri pāyesinden aşağadır. Lākin mahsûl-i resm kısmında iki Rûm-ili denlû ^cavāyidi, "mā lā-kelām bilā-dikkat ve'htimām" yevmī onbeş bin akçe ^cavāyidi mukarrerdir ve Anatolı vilāyetlrindeki kazā ve medārisi, yukarıda beyān olunduğı üzere yine bunlar tevcīh' ider ve lāzimü'l-^carz olan eşyāyı sadr-a^czama i^clām eyler ve dīvān-ı hümāyûnda de^cāvā husûsunda dahī umûr-ı mu^cazzamaları ve sāir Rûm-ili'ne müte^callīk husûsı, lā-siyyemā askeri olub, Hudāvendigār kullarına müte^callik da^cvāları, Rûm-ili efendisi dinler. Anatolı'ya müte^callik umûrı, Anatolı kāzı-^caskeri istimā^c eyler

ve bunlardan biri ma^czûl olsa, yüzellişer akçe ile tekā^cud virilür. Gāyetde ehl-i fazl olub, şuğlden hazz eyler ise, ri^cāyeten Semāniye'den ve Dāru'l-Hadīs olan medārisden birisi dahī ilhāk kılınub, ^cülûfesine takviyet virilür.

Ammā ^cizz-i huzûr-ı pādişāhīye ^carz-ı umûr içün girmeleri, selātīn-i sābıka zamānından bu āna gelince haftada dört gün ki, dīvān olurdı, dördünde bile ^carza girilürdi. Ammā şimdiki hālde memālikde vüs^cat ve umûr-ı mühimmede kesret olmağla gāh ahad ve sülāsā günlerinde ^carza girilür ve ekser-i eyyāmda hafta ol günlerin biri ile iktifā olunur.

Bu minvāl üzere ki, ta^cām yindikde ve Yiniçeri Ağası girüb, çıkdıkdan sonra iki kāzı-^casker ma^can girerler, inhāsı lāzım olan menāsıb ve umûrı **(114b)** ^carz iderler ve çıkdıkda yine mastabe-i ^culyādaki yerlerine girüb, otururlar. Ba^cde zamān vüzerā ^carza girürler. Anlar da çıkdıkdan sonra bir müddetcik dahī kādı-^caskerler mesālih görürler. Ba^cdehû vükelā-yı ^cizāmı selāmlayub, gider. Ba^cdehû bāb-ı sa^cādet mā-beyninde celse-i hafīfe ile ba^czı umûr dahī görürler. Andan sonra evlü evlerine gidüb, (b132) sülāsā ve erbi^cādan gayrı her gün evlerinde ikindi dīvānın iderler ve menāsıb rāğıbı kuzāt ve müderrisīn, yollu yolunca selāma girür.

Sene-i tis^cīn ve tis^ca-mie (990/1582) tārīhine-dek mahlûtan görürlerdi. Ammā sûr-ı humāyûndan berû vilāyet-i ^cAcem'den niçe yerler feth idüb, mesālih-i cumhûr mütezāyid ve müterākim olmağla Anatolı kāzı-^caskeri dīvān iki sınıfa oldı. Ya^cnī ki, esnāf-ı mülāzimīn

gün-aşurı mülāzemete iktifā ider oldı. Bu cümleden ki, bir gün yüz akçelü ve anlardan yukarû kādılar görürler ve irtesi, yüzden aşağası mülāzemet kılurlar. Her hafta ki, altı günün üçi eşrāfa ve üçi esnāfa mahsûs olmak üzere tereddüd eylerler.

RÜKN-İ SÂLİS Kİ, DEFTER-DÂRLARDIR

Evāyil-i Devlet-i ^cOsmāniyye'de bir defter-dār Rûm-ili'ndeki hāssları görüb, baş defter-dār nāmıyla tasaddur iderdi.

Biri dahī Anatolı havāssını gözedüb, Anatolı Kalemi diyû i^ctibār kılınurdı.

Ve bir defter-dār dahī Haleb'de oturub, āna ^cArab u ^cAcem Defter-dārı ıtlāk olunub, Haleb ve Şām ve Âmid'e hükm iderdi. Fukarāya der-i devlet seferi meşakkat olmasun diyû Haleb'e defter-dār gönderilmişdi.

(........) tārīhinde Rûm ve Anatolı kalemlerindeki ayrılmadı, İstanbul içindeki mukāta^catla müstakill bir kalem kılındı ve ol mansıba Şıkk-ı Sānī diyû ad virilüb, müstakill defter-dārlık olmağla, dīvān-ı humāyûndaki defter-dārlar üç oldı ve bunların mu^cayyen hāsslarında tabakāt gözedilüb, yüzaltmış bin akçelik tīmār, baş defter-dāra ve yüzkırk bin andan aşağı oturan Anatolı Defter-dārı'na ve yüzotuz bin akçe Şıkk-ı Sānī mukāta^cātına mutasarrıf olan defter-dār-ı sālise virildi ve seneden seneye yazlıkları birer şīb ve birer kırmızı katīfe hil^catdir ki, düğmeleri altındır. Niteki, kışlıkları ol gûne ikişer hil^catle bir sammûr ve bir vaşak postıdır ki, kezālik hāss u harcı

ekmekleri mukarrerdir. Ber-vech-i i^ctidāl tutılub, semt-i irtişādan tecennüb olundığı takdīrce bu zikr olunan ol üç mansıbın her biri senevī ᶜāyide cihetinden onbeş yüke ve ᶜArab u ᶜAcem defter-dārlığı yiğirmibeş yüke mütehammil idüği taᶜayyün buldı.

Bu zikr olunan defter-dārlar, her biri kendü kaleminde müstakilldir. Nihāyet kenār defter-dārlıklarında vākiᶜ umûr-ı muᶜazzama ᶜarzını baş defter-dār olan görüb ve cümlesine nāzır mesābesinde idüği vāzıh u şāmildir. Baᶜde-mā māla müteᶜallik olan deᶜāvī anlara mufavvazdır. Şikāyetcilerin dinlerler ve iktizā itdüğine göre tuğrālı emirler virirler. Nihāyet kendülerden çıkan evāmirin zahrına imzāları yazarlar ve her hafta sülāsā güni ᶜizz-i huzûr-ı pādişāhīye vüzerāyile bile ᶜarza girerler. Vüzerā mahzarında evvelā baş defter-dār, sāniyen sānī ve sālisen sālis, muhtāc-ı ᶜarz olan umûrların telhīsde okurlar ve iᶜtirāz lāzım geldikde, cevābını vezīr-i aᶜzama hitāben virirler. Anlar dahī hemān ol sāᶜat cenāb-ı saltanata bildirürler, baᶜdehû selāmlayub, çıkarlar.

Ammā ol ᶜarz idecekleri umûrı içerû girmezden evvel vezīr-i aᶜzama ᶜarz iderler. Yaᶜnī ki, mukābeleye bir kalıça düşünür. Ol defter-dār ve kenār defter-dār ve kenār defter-dārlarından el öpmeğe varub, bile bulunanlar vüzerānın mukābilinde otururlar. Mādde be-mādde her husûsı okurlar, Sadr-aᶜzam tecvīz itdüğini içerüde ᶜarz iderler. Ruhsat **(115a)** (b132) virmedüğini battāla bırağurlar. Ve bu beyān olunan umûr sāir vüzerāya dahī maᶜlûm olur. Yaᶜnī ki, okunurken anlar da işidürler.

Ammā şimdiki hālde bidᶜat-i haseneler çoğaldı. āna binâen Hizāne-i ᶜÂmire'deki nukûd az kaldı. Yaᶜnī ki, Tuna yalılarındaki hāssları tahammül yoğiken evvelā başka defter-dārlık kılındı. Altı-yedi yıl mikdārı müstakill defter-dārlar vār idi ve her biri teftīşler ve envāᶜ-i teşvīşler ile defᶜ kılındı. Bu ahvāl-i maᶜrûza südde-i sidre-misāl oldukdan sonra yirine havāss-ı harem-i muhteremde baᶜzı devletlüler murād idinmekle, yüzyiğirmi bin akçe hāssla birine virildi. Defter-dār-ı rābiᶜ diyû ad konulub, yazlığı ve kışlığı ve sāyir levāzımı taᶜyīn kılındı. Lākin nā-münāsib bidᶜat olmağın yine refᶜ olundı. Kenār defter-dārlığı hod pāre pāre oldı. Ümerā hidmetindeki pāre subaşılarına döndi ve semt-i irtişāyile baᶜzı kuzāt karışmağın defter-dārlar dīvānı nevāhī nüvvābı mahkemelerine benzedi.

Evvelā Diyār-ı Bekr ayrıldı, sāniyen Şām vilāyeti başka defter-dārlık kılındı. Sālisen Arz-ı Rûm dahī ifrāz olundı. Rābiᶜan Tarābulus-ı Şām dahī ifrāz olunub, başka defter-dārlara virildi. Yaᶜnī ki, ᶜArab u ᶜAcem Defter-dārlığı cemᶜan beş defter-dārlık oldı ve Âsitāne'deki Anatolı Kalemi'nden dahī evvelā Sīvās-ı Rûm, sāniyen Karamān nāmındağı merz-bûm, müstakill defter-dārlıklar oldı. Ol dahī üç mansıbda nihāyet buldı. Ve bu zikr olunan menāsıb, beyne't-tālibīn ve'r-rāğıbīn mezād olunub, siyākatla siyāk u sibākı fehm itmemiş gāfillere ve kara cümle nice yazılduğın bilmez ᶜāmmī ve cāhillere virilüb, beytü'l-māl-i müslimīn nā-ehl kādılar pençesine girdi ve rüsûm-i hüccet ü sicille riyāzatla vāsıl olan tabla-hvārlara dünyā ciheti el virdi. Fukarādan maᶜa-ziyāde hukûk u rüsûm alındı. Belki üçer-dörder yıllık mahsûl-i ātiyeye bile salgınlar salındı.

Ammā Hazīne-i ᶜÂmire'ye ᶜöşri dāhil olmadı. Anların yirine gelen defter-dārlar ise, reᶜāyānın ekserini yerinde bulmadı.

Biri dahī, nişāncı-i celīlü'l-kadr nāmındaki mevkiᶜ-i dīvānī ve tuğrā-keş-i sultānī olan mağnī-i kānûn ve merciᶜ u melāz-ı küttāb-ı rûz-efzûndır. Eğerçi ki, pāyede defter-dārlar ile tutılub, tasaddurda kıdem-i hidmetlerine nazar olunur, kangısı evvelce mansıba duhûl itdiyse ol tasaddur kılur. Fe-ammā ᶜāide-i māliyye cihetinden defter-dārlar ziyāde oldığı gibi pāye hasebi ile dahī nişāncılar rütbesi muᶜallā vü efzûndır. Bu tarīkla ki, defter-dār, yeden bi-yed vezīr olmak, Pīrī Paşa merhûma vākiᶜ olmuşdır. Lākin nişāncılara vezāret virilmek on māddeden ziyāde tahakkuk bulmuşdır. Bundan mā-ᶜadā defter-dārların zeᶜāmetleri ki, aᶜlāsı yüzaltmış bindir, nişāncı hāssları üçyüz binden ziyāde yazlığı ve kışlığı ve sāir ᶜavāyidi yine anlarınla berāberdir ve defter-dārlara tuğrā hidmeti virilür.

Ammā nişāncılar defter-dār olmak nādir vākiᶜ olur ve hidmet-i lāzimesi evāmir-i ᶜaliyyeye tuğrā çekmek ve ahkām müzāhamesinde en aşağı pāyedeki vezīre bölük bölük gönderüb, nişān çekdirmek ve kānûna müteᶜallik emirleri ve bi'l-cümle menāsıba müteᶜallik olmayub, reīs cānibinde yazılan menāşīr-i şerᶜiyye ve kānûniyye gözden (b133) geçürüb, tashīh itmekdir. Husûsā mastabadaki ashāb-ı yemīndendir ve dīvān-hāne-i humāyûnda beğ nāmı ile muᶜanven bilmeyen ᶜavāmm-ı der-hvāhān meyānında nişāncı ᶜunvānı ile şānı muᶜayyen olan rû-şināsān-ı güzīndendir ve her reīs-i küttāb olan dāniş-ver-i kām-yāb, zümre-i küttāb şāgirdān iᶜtibār olundığı takdīrce halīfe nāmındaki ser-defter-dār-ı ülü'l-elbāb olub, nişāncı olan

ümerāya kemāl-i teslīm ü inkıyādla hidmetde, hattā bir cemᶜiyyet-i ᶜuzmāsı ve vüzerā-yı ᶜuzamā gelmelü sûr-ı pür-sürûr-ı bī-hemtāsı oldukda **(115b)** sofrayı ol bast idüb, ᶜarz-ı ihtisās ve ᶜubûdiyyetinde olmak kānûn-ı kadīmdir. Kezālik tezkireciler dahī reīs-i küttāba nisbetle ol mertebededir. Yaᶜnī ki, reīs-i küttāb, bir ziyāfet-i nefīs itse, hidmet-i bast-ı simāt anlara lāzım olur mertebe-i mürettebedir.

İmdi erkān-ı saᶜādet didikleri mastabe-i ᶜulyāya dāhil olan erkān-ı devlet ve aᶜyān-ı hidmet ᶜadd olunan zevāt-ı ᶜālī-menziletdir ki, bunlarda berāt olmaz ve mansıbları tevcīh olundukda müjde ile gelen hükm-i şerīfden gayrı temessük virilmez. Yaᶜnī ki, zātları temessük ve hüccetdir. Meşāhīr-i erkān-ı devlet, erkān olanlara ne hācetdir?

Erkān-ı ehass-ı civānī dahī vardır ki, ānların dahī beyānları lāzımdır. Erkān-ı bīrûnī zümresinin evveli Yiniçeri Ağası'dır ki, cümle ağalardan mukaddem ü mükerremdir ve yevmī beşyüz akçe ᶜülûfesi üstüne ellisekiz bin akçe mikdār arpalık munzammdır. Ekseriyā emīr-i āhûr-ı kebīr olanlardan ve kapucı başılardan olur. Ammā gāh olur ki, mīr-ᶜalemden ve sāir ağalardan birine dahī virilmesi tecvīz olunur.

Pāy-taht-ı ᶜaliyye, yaᶜnī ki, Kostantıniyye'nin iki hākim-i şerᶜisi ki, Rûm-ili kāzı-ᶜaskeri ile İstanbul kādı-ᶜaskeridir, iki hākim-i ᶜörfīsi dahī vardır ki, biri sadr-aᶜzam ve biri Yiniçeri Ağasınāmındaki mufahhamdır. Gicelerde ve cemᶜiyyet-i ᶜuzmā olan günlerde kol dolaşmak iktizā itdüğine göre kimin döğüb ve kimin habs itmek ve

ba^czı umûr-ı mu^cazzamayı sadr-a^czama, belki cenāb-ı şehin-şāha ^carz u i^clām itmek ola gelmiş ^cādetdir.

Ammā cerāyim nāmına nesne almaz. Ol ma^cnā İstanbul şubaşısına mahsûsdur ve hidmet olmağla ağa olan kişi āna karışmaz. Mezbûrın tarīkı küllī ri^cāyet olunduğı takdīrce Rûm-ili beğlerbeğiliği veyāhud kapu-dānlıkdır. Mutavassıtu'l-hāl iltifātında etrāf-ı memālikde bir vilāyete mīr-i mīrānlıkdır. Ammā nev^can gazabla çıkub, ihāneti matlûb olduğı takdīrce sancak beğliği, husûsā Kastamonı imāreti gibi fermān-rānlıkdır ve ^cāidesi gûyā ki, bir altun olukdur. Kapusı esnāf-ı Yiniçeriyāna Ka^cbe gibi melāz olmağın, kesret-i ^cavāyidinde söz yokdur. Cümleden biri, Sultān Süleymān Hān'ın evāhir-i ^cömrine-dek oniki bin nukre ve Sultān Murād vefātına-dek yiğirmibeş bin nefer ve tārīh-i Hicrī'den sene-i sitt ve elf(1006/-1597)'e-dek otuzbeş bin mikdārı dahīetrāk arasındaki gılmāna ve İstanbul ve Edirne bağçelerindeki sekizbin mikdārı ^cacemiyāna, yāhûd bā-husûs altıyüz solağa ve kırkaltı atlu sekbāna, husûsan yüzbir yaya başına dahī altmışbir bölük başına Gelibolı'da ve İstanbul'da otuzyedi ^cacemī yaya başına ve otuzbeş nefer zağarciyān süvāriye ve otuz(b133)altı ^caded sekbānlar bölüğüne ve ağalarına ve İstanbul ağasına ve Rûm-ili ve Anatolı ağalarına bi'l-külliyye hākimdir. Cümlesinin ^cazl ü nasb ve tebdīli ānın ^carzı ile olduğuna her kişi cāzimdir. Ancak Yiniçeri Ocağı'nda kātib olanları ol ^carz itmez. Mahzā āna zīr-dest olub, hevāsına tābi^c olmasun içün ānın mansıbını vezīr-i a^czam görür, ol görmez. Ve Sultān Muhammed kānûnında Ocak Ağaları nāmındaki kibār u sığār kendü içlerinden olması mestûrdır.

Ancak ağa ve kātib taşradan olub, ānlardan olmaması tenbīhāt-ı kesīre ile mezkûrdur. Zīrā ki, ol kudret-i ^culyā kendü esnāfından birine virilse tahammül itmez ve üstād bābında üstād peydā olub, olur-olmaz ahz ü celbe tenezzül itmez.

Fi'l-vāki^c sene-i tis^cīn ve tis^ca-mie (990/1682) tārīhinden berû hilāf-ı kānûn-ı Muhammedī, Yiniçeri kitābeti nāmındaki cāh-ı ser-āmedī yiniçerilikden neşv ü nemā bulanların birkaçına virildi. **(116a)** Onüç binden bulunan nefer yiğirmi ve otuzbine çıkmağa anlar sebeb oldı.

el-Kıssa, Yiniçeri ağalığının der-āmedine nihāyet yokdur. Yalnız Yiniçeri beytü'l-mālinin sülüsi ki, āna ^cāiddir ki, ol māl-i firāvān gün başına onar bin akçe mevācibden artukdur.

İkinci, rikāb-ı humāyûn ağalarıdır ki, evveli mīr-i ^calem, ba^cdehû dört kapucı başıları ve iki mīr-āhûr-ı muhterem, çāşni-gīr başı ve şikāra mahsûs āğāyān-ı mükerrem, ya^cnī ki, çakırcı başı ve şāhīnci başı ve atmacacı başı nāmındaki zevāt-ı zevi'l-hademdir, yüzellişer akçe ^cülûfeleri, mu^cayyen birer ze^cāmet mikdārı arpalıkları mukarrerdir.

Ammā mīr-i ^calemin hidmeti mehterān-ı tabl u ^calem āna nefer ve huddām kayd olunmuşdur ve tamām beğlerbeğilerden tokuzbin ve benim beğlerbeğilerimden onbin ve sancakdan bin akçe ^cāidesi ta^cyīn kılınmışdır. Mertebede sāir ağalardan yukaru ancak Yiniçeri Ağası'ndan aşağıdır ve baş kapucı başı ki, hidmet ve zamān cihetinden sāirinden kadīm olmağadır. Ammā ^cavāyid-i memālik-i mahrûsedeki

mahzar başlıklar da müteᶜallik tīmārlardandır. Sāirīnin muᶜayyen ᶜāyideleri yokdur ve illā Eflāk ve Leh ve Boğdān voyvodalığı tebdīl ü tecdīd olundukca iletüb, beklemek anlardan birine virile-gelmişdir. Eğerçi Sultān Süleymān Hān zamānında on yük akçe nakdiyye ve beşer yük mikdārı bār-gīr ve zahīre tahsīl idüb, gelirlerdi. Fī-zamāninā ellişer yük nakdiyye ve bir ol mikdārı dahī tuhaf u huyûl ve zahīre ile ᶜavdete rızā göstermediklerine bināen, ol memālik-i maᶜmûre harāb u yebāb ve reᶜāyāsı perākende ve pür-ıztırāb oldığı muhakkakdır.

Mīr-āhûrların ise, ᶜavāyidine nihāyet yokdur. Eğerçi ki, Istabl-ı ᶜāmire masārıfında olmağla hürmeti kesretinden artukdur ve şikārī ağaların dahī her birinin ᶜavāyid-i muᶜayyeneleri mukarrerdir.

Üçünci, bölük ağalarıdır ki, evveli ebnā-i sipāhiyān ağası, ikincisi silāh-dār başı, üçünci ᶜülûfeciyān-ı yemīn, dördünci ᶜülûfeciyān-ı yesār, beşinci gurabā-i yemīn, altıncı gurabā-i yesār ağalarıdır ki, cihāt-ı sitte mukābil altı bölük halkını altı zümre-i bī-muᶜādildir ki, sefer-i nusret-eser vākiᶜ oldukda, şehriyār-ı āfākın kafasını beklerler ve her biri, (b134) bir reng bayrak götürüb ve ᶜülûfelerinin ekalli on, ekseri elliden efzûn olub, kimi harem-i hāssdan çıkma ve kimi Yiniçeri Ocağı'ndan hāsıl olma ve baᶜzısı dahī Mısr u Bağdād ve Yemen bölüklerinden gelme veyāhûd ekābir kulundan bölüğe duhûl itmeğe yarar ve şecāᶜat-şiᶜār fırkalardır. Husûsan harāc hidmetleri ve koyun hakkı cemᶜinin maslahatları, pāy-taht hidemātının baᶜzı hāletleri anlara mahsûs gibidir.

Ammā fī-zamāninā "Kesret-i sefer ve meşakkat geşt ü güzerden hayli pestlikleri ve fakr u fākaya ibtilāyile teng-destlikleri mukarrerdir" diyû zikr olunan bölük ağalarından olanların ᶜülûfeleri yevmī yüz akçe ve onaltışar veyāhûd onyedişer bin yazar arpalıkları mukarrerdir. Gerçi Monlā İdrīs, kitābında Sultān Muhammed Hān'ın Kostantıniyye'yi feth-i müstetābında ebnā-i sipāhiyāndan ve silāh-dārāndan ikişer bin mukarrerdir ve ᶜülûfeciyān-ı yemīn u yesār ve gurabā-i çep ü rāst nāmındaki dilīrān-ı kār-zār biner nefer dilīr u dilāver-i muᶜteberdir ve gırbān-ı tīr-endāz-ı Rûm-ili ve Anatolı kolunda mümtāz otuzbin nefer ser-bāz olub, yüzbaşıları ve binbaşıları nāmında zābıtları mukarrerdir.

Ammā sene-i sitt ve elf (1006/1597) tārīhindeki defterleri mûcebince zümre-i ebnā-i sipāhiyān yedibin ᶜadedle nümāyān ve fırka-ı silāh-dārān beşbin hisābında ᶜayān, niteki ᶜülûfeciyān-ı yemīn binsekiz yüz ᶜidādına karīn ve yesārındaki sipāh-ı güzzīn binbeş yüz hisābında zāhir u müstebīn oldukdan sonra **(116b)** gurabā-i rāst, elf-i kāmil ile maᶜdûd, bī-kem ü kāsiddir. Nitekim, cānib-i çepdeki gurabā ancak sekizyüz ᶜaded şumārında zāhir u hüveydā olmuşdur.

Ammā bu zikr olunan fırka-i sitenin kesreti bī-bereketliklerine sebeb oldı. Ecnebīler duhûliyle çoğaldıkca iᶜtibārları gidüb, fakr u fākaları taᶜayyün buldı. Bunlardan mā-ᶜadā yukaruda beyān olunduğı üzere,

Döndünci cebeci başı ve tobcı başı ve mehter başı ve ᶜalem-i ser-mehterān-ı haymedir ve ᶜarabacı başıdır ve bir kısmı dahī ehl-i

hiref hükminde olanlar derzī başı ve nakkāş ve kürkci başı ve bīrûnı hazīne-dārān başıdır ki, bunların cümleden yukarısı cebeci başıdır ki, yevmī yetmiş akçe ᶜülûfeye mutasarrıfdır ki, Sultān Süleymān zamānında yediyüz nefer ve şimdiki hālde dörtbinden efzûn-terdir. Kezālik tobcı başı dahī bulundığı ᶜülûfe ile mutasarrıf olub, neferi sābıkā ikibin ve fī-zamāninā dörtbinden efzûndur. Kezālik her birinin mahsûs neferleri ve ᶜülûfeleri ve arpalıkları mukarrer olub, ehl-i hiref nāmındaki olanların ᶜülûfeleri müşāhere olunub, aydan aya virilür. Merciᶜ u melāzları hazīne-dār başı olmağın cümlesi mevācibini andan alur. Cebeciler dahī bu tārīhde dörtbin tamām ve ehl-i hiref zümresi gibi zevāyid-hvārān-ı be-nām üçbin ᶜadedlik bāhiru'l-encām bulunmuşdur.

Nitekim bevvābān-ı enderûnī ve bāb-ı humāyûn ikibin ᶜıdādına makrûn olub, serrācān-ı ıstabl-i hāssa ikiyüz nefer üstād ile üçyüz şāgird ve serrācān-ı āhûr-ı bār-gīr yüz nefer üstād ile ikiyüz şāgird ve bunların taht-ı hükmindeki zümre-i sāyisān ve bakkālān ve üştür-bān altıbin nefer mevācib-hvārān idüği mesbûku'z-zikr iki (b134) fırka serrācān ve şāgirdān, altıbinde dāhil değil idüği muhāsebāt defterlerinden yoklanub tahakkuk olunmuşdur.

Ammā bunlardan gayrı çār-erkān-ı meşāhīr-i civānī vardır ki, evveli bāb-ı saᶜādet ağasıdır ki, ᶜülûfesi toksan akçedir. Sāl be-sāl onbeş dülbend ve onaltı endāze atlas ve üçbin akçe kuşak-bahā ve onsekiz bin nakd-i sāliyānesi vardır. Sarāy-ı ᶜāmire'de başka odada sākin olmak, ancak bunlardadır. Gayrı ağalar huddām-ı enderûnī arasında birer kerevetde yatmak kānûndur ve kapu ağasının kullandığı

miftāh oğlanı ve gayri büyük odadandır ki, gulām-ı miftāh, gulām-ı pīş-gīr, gulām-ı şerbet, gulām-ı ibrīk nāmına dört oğlandır. Niteki, hazīne-dār başı hazīneden ve kilārcı başı kilārdan ve sarāy ağası dahī andan hidmet-kārlar kullanurlar. Mezbûr cümle Sarāy-ı ᶜÂmire'deki kavmin hākimidir. Sāyir ağalar dahī ānın neferi makûlesi olub, emrine fermān-berdārlardır. Ke-ennehû zāt-ı şerīf-i pādişāhī bir genc-i şāyegāndır. Ol mesābe-i suᶜbāndaki nigehbānı kapu ağasıdır. Seferde ve hazarda ve cāmiᶜa çıkdıkda biledir. Nihāyet sayd ü şikār ve teferrüc ve bāğ u rāğ-ı kenārda bile bulunması kānûn olmayub, ānın gibi mahallerde Sarāy-ı ᶜÂmire hıfzındadır.

İkincisi, hazīne-dār başıdır ki, ānın rütbesi kapu ağasından aşağadır ve bāb-ı saᶜādet ağalığı mahlûl oldukda āna virile gelmişdir. Mezbûrun ᶜülûfesi yevmī altmış akçe ve sāliyānesi yine kapu ağalığı yıllığı gibi olur. Seferde ve hazarda cenāb-ı saltanatdan dûr olmaz ve cumᶜa namāzına çıkıldıkda mücevveze ile mukaddemce varub, seccāde-i pādişāhīi anlar döşer ve ihtiyātan mahall-i secdesine bir-iki kerre yüzin sürer ki, me-bādā zehr-nāk itmiş olmayalar ve bed-hvāh-ı dīn ü devlet olanlar zarar ve gezend kasdın kılmayalar. Oldığı takdīrce kendüye isābet ide. Yaᶜnī ki, ol yüzden (117a) vech-i pāk-i hüsrevānei sıyānet ide ve ikibin mikdārı ehl-i hiref ki, Hizāne-i ᶜÂmire'den muvazzafdır, cümlenin ağası hazīne-dār başıdır ve aydan aya ᶜülûfelerini andan alırlar ve taşra hazīne-dārlar başı bunun gayrıdır. Ol, mehter başılar pāyesindedir. Ol rütbeden kimse ilerû geldiği yokdur.

Üçünci, kilācı başıdır ki, rütbesi hazīne-dār başıdan aşağadır ve ᶜülûfesi elli akçedir ve sāliyānesi yukarudaki ağalar gibidir. ᶜUmûmen Kilār-ı ᶜÂmire halkı bunun zīr-i destindedir. ᶜAzl ü nasb ve terakkīleri ānın ᶜarzı ile ola gelmişdir ve hidmet-i lāzimesi sabāh-akşām cenāb-ı saltanata çekilen taᶜāmın taᶜmını ve kotarıldıkdan sonra önine düşüb, halvet-i hāsslarına īsāli ve orta kuşağla mümessek ve müneccez makramalar ile murassaᶜ bıçaklar ve hançerlerle tonanub ve önine ibrişīm peştemāl tutunub, sofrayı köndüsi vazᶜ eyler ve ilikli kemiğin yidirmeği ve bunun emsāli takarrubı mûcib hidmetleri anlar edā idüb, vaktiyle eşribe ve maᶜācīnin ve ānın emsāli zehāyir-i sükkerīnin tedārüki anlara lāzımdır. İhmāl itdüği takdīrce muᶜāteb ü mesᵓûl, belki muᶜākab ü maᶜzûl, gāh olur ki, mahzûl ü maktûl kılınur. (b135)

Dördünci sarāy ağasıdır ki, çār erkān-ı civānīnin temeli oldır. Yaᶜnī ki, cümleden aşağasıdır. Farazā ki, kapu ağalığı mahlûl oldukda hazīne-dāra, ānın yeri kilārcı başına ve ānın yeri sarāy ağasına ve sarāy ağalığı kapu oğlanı kethudāsına virilmek kānûndur. ᶜÜlûfesi yevmī kırk akçe ve sāliyānesi üslûb-ı sābık üzeredir. Hidemāt-ı lāzimesi Sarāy-ı ᶜÂmire'yi pāk ve tāhir tutmak ve lāzimü't-taᶜmīr bir kûşe oldukda sāᶜatiyle tedārükin görmek ve cenāb-ı saltanata sefer vākiᶜ oldukda bu zikr olunan erkān-ı erbaᶜanın üçi gidüb, ancak sarāy ağası gitmeyüb, Sarāy-ı ᶜāmire'yi görüb, gözetmek mühimmāt-ı dīn ü devletdendir.

Bu zikr olunan dört ağadan kapu ağası yolı, Mısr beğlerbeğiliği mezīd-i ᶜināyet-i ᶜālīye mukārin olıcak bir uğurdan vezāretdir. Sāirleri küllī iltifāta mukārin oldukda, beğlerbeğilik nāmındaki

eyālet olmazsa kānûnları imāretdir. Ammā kapu oğlanları müteferrikalıkla taşra çıkmak veyāhûd ber-vech-i tekāᶜud ziyādece yevmiye ile Mısr'a gönderilmek kānûn-ı muᶜtāddır.

Ammā kapu oğlanları otuz nefer tavāşīdir. Baᶜzılar kavlince artar, eksilir makûlesidir ki, yevmī onar akçe ᶜülûfeleri ve beşer dülbend ve akmişeden sāliyāneleri vardır. Her kangısı zamānen kadīm ise ol zümreye kethudā olur. ᶜÜlûfesi yevmī kırk akçe taᶜyīn olunub, sāliyānesi dahī hurmeten ve rağbeten izdiyād bulur. Bu zümrenin hidmeti budur: Harem-i muhterem sarāyındaki odalar ki vardır, biri küçük oda ve biri büyük oda nāmıyla müsemmā ve her odada nice kerevetler, yaᶜnī suffalar bağlanmışdır ve gürûh gürûh gılmān-ı mezbûr ol kerevetlerde sākin olmuşdur, her kerevetde bir kapu oğlanı anlara nāzır ve nigeh-bān şeklinde yatub ve kandīlleri şeb tā-seher yanub, anları efᶜāl-i şenīᶜadan menᶜ u hıfz itmek üzeredirler.

Ve bi'l-cümle gerek sābıku'z-zikr dört ağalar ve gerek kapu oğlanları ᶜumûmen beyāz hādimlerden, yaᶜnī tavāşī kısmından olmak kānûndur.

Bunlardan özge erkān-ı ehass-ı civānī dahī vardır ki, anlar dahī dört nefer ağalardır:

Evveli, odabaşıdır ki, pādişāhı ol giydirir ve soyundukda ol soyar. Cümleden mukarrebdir. ᶜÜlûfesi yevmī altmış akçedir ve sāliyānesi beş pāre cāme-i hāssa-i pādişāhī olmak üzere mürettebdir. Gāh olur ki, tavāşī kısmından dahī olur. Ammā ekseriyā iç oğlanlarından ol mertebeye vushul bulur. Pāyesi küllī himmete

mukārin olucak kapu ağası pāyesidir. Ammā zāhirde yine kapu ağasının zīr-desti gibidir.

İkinci, silāh-dārdır ki, rikāb-ı humāyûnlarından ayrılmayub, kılıcın zabt ider ve yümninde (1176) yüriyen zülfile üsküf-pûş ānlardır. ᶜÜlûfesi yiğirmi akçe ve sāliyānesi dört pāre cāme-i hāssadır.

Üçünci, çûka-dārdır ki, cenāb-ı saltanatın hāss yağmurluğını ānlar getirüb, zabt ider. ᶜÜlûfesi yiğirmi akçedir ve sāliyānesi dört pāre cāme-i hāssadır.

Dördünci, rikāb-dārdır ki, rikāb-ı humāyûn ağaları hāzır olmayub, tenhāda bāğçe seyrine ve ol makûle teveccüh ü ᶜazīmetle süvār oldukca, rikāb-ı şerīflerin tutmak ānların hidmetidir. ᶜÜlûfesi yiğirmidir ve sāliyānesi çûka-dār gibidir. Bunların tarīkları böyledir ki, silāh-dār küllī hadd-i himmete mukārin olursa Yiniçeri Ağalığı virilür ve illā kapucı başılığla [b135] çıkar. Ānın mahlûlü çûka-dāra ve ānın yiri rikāb-dāra virilür. Ammā gāh olur ki, ānlardan biri dahī kapucı başılığla veyāhûd büyük mīr-āhûrlığla taşra çıkmak vākiᶜ olur. Hiç olmazsa bāri yüz akçe veyā toksan akçe müteferrikalikleri tahakkuk bulur.

Beşincisi, toğancı başıdır ki, sayd ü şikārda ᶜizz-i huzûr-ı şehriyārīye sāyirinden karībdir ve taşra dahī bāz-dārlar sayd ü şikār getürdükce ᶜarz itmek ve tertīb idüb, bahşiş çıkarmak āna müteᶜallikdir. Ammā tarīkı, gāh olur ki, ol yerleri gibi mīr-āhûrlığla çıkmak cāiz olur. Lākin çakırcı başı veyā şāhīnci başılığla çıkub,

riᶜāyeti ol cihetden tahakkuk bulur. ᶜÜlûfesi yiğirmi akçe ve sāliyānesi rikāb-dār gibidir ve iᶜtibārlarında hāss ota vardır. Otuz mikdārı zülfli iç oğlanı vardır. ᶜÜlûfeleri yiğirmişer, virgüleri altı ayda birer serā-ser tolma ve yılda birer çatma katīfe üst ve birer kuşak ve birer tākiye, rikāb-dārdan sonra dülbend oğlanı ağa hükmündedir, mukaddemdir. Sāirleri eskiliğe göredir.

Baᶜdehû hazīne otası vardır ki, altmış mikdārı zülfli oğlan anda mukarrerdir. ᶜÜlûfeleri sekizer, yıllıkları ikişer münakkaş katīfe ve birer çatma ve birer kuşak telli virilür. Bunlar hazīne-dār başının zabtındadır. Niteki hāss ota başının taht-ı hükmindedir.

Büyük ota vardır ki, yüz mikdārı oğlan olur. ᶜÜlûfeleri sekiz akçedir ve birer çûka ve birer çatma ve birer tākiyedir.

Baᶜdehû kilār-ı hāssadır ki, otuz mikdārı oğlandır. ᶜÜlûfeleri ve virgüleri hazīnenin gibidir.

Nihāyet peş-gīr başı ve mûm başı ve peş-gīr şāgirdi, yılda birer tek sāyirinden ziyāde alurlar. Bunlar da hāss otalı gibi üsküf giyerler, dāyimā başlarındadır.

Bir dahī, küçük ota vardır. Altmış mikdārı oğlandır. Virgüleri büyük otalı gibidir. Ammā ki, kapu oğlanı nāmına onaltı hādim vardır ki, bāb-ı humāyûna girürler ve çikarlar. Selīmī sarık giyerler ve dīvān günlerinde mücevveze urınurlar. Kethudāları bunlar eskisidir. Onaltı akçe ᶜülûfeleri, sāirinin onar akçedir. Yıllıkları beşer dülbend ve kumaşdır ve kapu oğlanı kethudāsı sarāy ağası olmak kānûndur.

Bunlar eksildikce sāir otalardaki zülflü tavāşīden alınub, bunlara katılur.

Ammā cûceler ve dilsüzler ol otalara karışık olurlar. Sāir oğlanlar gibi ᶜulûfe ve yıllık alurlar. Her otanın bir cücesi muᶜayyendir. Bunlardan gayrı zülfli, sarı külāhlı (............) mikdārı baltacılar vardır. ᶜUlûfeleri üçer akçe, yıllıkları birer çûka ve birer kuşak ve bir külāhdır ve hāss otalı, pādişāh yidüği müteᶜaddid atᶜimeden yirler. Sāir ota oğlanları yahni ve bir cins şorba ile geçünirler.

Altıncı, bostāncı başıdır ki, hāss bāğçeye hidmet iden, devşürmekle ᶜacemiyāndan eskimekle kethudā olunur. Baᶜdehû bostāncı başılığa çıkub, yevmiyesi ve sāliyānesi ile taᶜyīn (118a) bolur. Fe-ammā ᶜāidesi li-ekall rûz-merre yiğirmibin akçeden artukdur. Cemīᶜ-i bostānlar ve hāss bāğçeler mahsûllerinden ketm ü belᶜinden gayrı hāss bāğçedeki sekizyüz oğlan ki, her kaçan yoklansa, be-cehd üçyüzi mevcûddur. Sāir beşer-altışar akçe yevmiye kesme kesilüb, kendü (b136) kār u kesbe meşgûl ve makyûd ve bāğçe-i hüsrevānede mefkûddür ve saᶜādetle kayığa girdiklerinde dümeni anlar tutar ve küreği neferātından olan bostāncılar çeker.

Pāyesi himmet olıcak beğlerbeğilikdir ve illā erkān-ı sittenin gayrisi gibi kapucı başılıkdır. Gāh olur ki, sancak dahī virilür. İhāneten ol vechile izālesi münāsib görilür.

Tezyīl: Ammā harem-i muhterem-i celīlde nisvāna mahsûs olan halvet-hāne-i bī-ᶜadīl ve ser-vakt-i mahfī-i ᶜismet-sebīl dahī vardır ki,

Habeşī ve Bûnī tavāşīlerden biri zamān hasebiyle eskiyüb, andağı siyeh-rû kapu oğlanlarına kethudā olmak, baᶜdehû Eski Sarāy ki, Sarāy-ı Cedīd-i ᶜÂmire'den özge zenān-ı ᶜiffet-nişāna mahsûs bir harem-sarāy-ı saᶜādet-bünyāddır, āna ağa olmak, gıbbe zālik Sarāy-ı Cedīd'deki kızlar ağalığı mahlûl oldukda āna nasb olunmak kānûndur. Ammā gāh olur ki, mezīd-i himmete sezā-vār olub, Sarāy-ı ᶜAtīk'a varmadın ol mertebeye vāsıl olmak cüll-i himmet-i rûz-efzûndur. Ve bi'l-cümle ol mansıbda olanlara dirler ki: "ᶜUlûfe-i yevmīdir, sāliyānesidir. Mertebe cihetinden çār erkān-ı civānīnin cümlesinden aşağadır ve lākin harem-i muhterem, cenāb-ı saltanata gāh u bī-gāh mukarreb ü mükerrem oldığı haysiyyetle dem olur ki, katī makbûl olur.

Sāir ağalar cemīᶜan āna ihtiyāc ᶜarza kılur [āna muhtāc olur][1]". Ve biᶜl-cümle zāt-ı şehriyārīnin meyli harem-i nisvāna olub, kızlar ağası olan hidmet-güzār-ı dil-ārā matbûᶜ-ı tabᶜ-ı gevher-zā olduğı takdīrce, kemāl-i takarrubı ve sāirine tegallübi mukarrerdir.

Fe-ammā meyl-i tabᶜ-ı latīf-i şāhin-şāhī harem-i sıbyāna oldukda kızlar ağası cānibine rağbet ve istidᶜā itdüği husûslarda ruhsat bir yüzden olur ve zikr olunan kızlar ağasının zīr-i destinde nefer kapu oğlanları vardır ki, cümle siyeh-rûlardır ve en eskileri ol zümreye kethudā olmak kānûndur.

Ammā gāh olur ki, harem ağalığı erkān-ı erbaᶜa-i civānī ᶜadd olunan tavāşīnin birine virilmek, yaᶜnī ki, siyeh-rûlar istihdāmı

---

[1]) İkinci nüshadan.

mukannen iken sefīdü'l-vech olanlardan biri kullanılmak vākic olur. Şol zamānda ki, siyāh-rûlardan bir yüz karalığı zāhir olub, kabāhatleri tahakkuk bulur. Cümleden biri Pādişāhımız zamānında sene-i elf (1000/1592) tārīhinde kızlar ağası olan Muhammed Ağa Habeşiyyü'l-asl-ı dānā ve kār-āzmûde-i mülk-ārā olub, umûr-ı devlete liyākati Sultān Mahmûd-ı Gaznevī'nin ayās-ı hāssından artuğidi ve mühimmāt-ı reʾy ü tedbīrde vech-i bī-rīşi gibi kıl eksiği yoğidi. Farazā ki, ānın hisāl-i hamīdesi Sultān Süleymān casrındağı Selmān Ağa'dan çoğidi. Onyedi sene mikdārı cümletü'l-mülk oldı ve çerāğ-ı tābendelerinde vezāret-i cuzmā makāmında vāsıl olmuş eserleri tahakkuk buldı.

Pāy-taht-ı caliyyede cāmic-i şerīfi hüsn-i tedārükine dāll idi. Farazā çehre-i devlet, behre-i cāh u celālle bir yektā hāl idi. Ol vefāt itdikden sonra yeri Sarāy-ı cAtīk'daki Sünbül Ağa'ya virildi. Kemāl-i salāh u diyānet üzere olduğına bināen, ol rütbe-i sāmiye āna münāsib görüldi. Lākin sāir siyeh-rûlar āna garaz itdiler. Baczı isnādāt ü iftirālar ile mansıbından ferāgat itdirdiler. Kendi talebiyle Mısr'da yevmī (.....) akçe tekācud virildi. Mahlûli ol zümreden birine tevcīh sadedinde Habeşī ve Bûnī ağalar zümresinden, ibā ve ferāgati mûcib (613b) baczı sözleri istimāc olundı. Bināen calā zālik nasīhatile camel kılınub, çār erkān-ı civānīden Sarāy Ağası olan Mustafā nām ağaya virildi ki, zāhiren sefīd-rûy ve macnen (118b) macrifet dacvālariyle dil-cûy, ammā bātında bed-hulk u bed-hûy ve cabûsü'l-vech, mütekebbir ve turş-rûy, husûsā bī-edeb ü bī-hayā, yacnī ki, bī-hayālığı iki yüzden hüveydā bir mucānid cāhil ü mağrûr ve mactûh u lā-yackıl

kopdı ki, ol bāb-ı sacādet-maāba carz-ı cubûdiyyetle varan ashāb-ı mühimmāt-ı mezbûre bed-ducā ve düşnāmsız cavdet itmek muhāl oldı ve kacb-ı şûmı nā-mübārek olub, ol bāb-ı mucallāya vardığı günden beri nāmûs-ı devlet ve cırz-ı saltanata mütecallik ve muhāl olan ahvāl bi'd-defecāt vukûc buldı.

Bosna ser-haddinde Yaysa nām kalca varoşından bir rezīl, yacnī ki, nā-cins ü bed-asl u sefīl, bu Türk sulb-i nā-mübārekinden inmiş, yine ol kalca civārındaki cacûz-i kerīhe ve selīta-i sefīhenin rahm-i vācibü'r-recm-i murdārında karār itmiş ve enhas-i sācātde cālem-i kevn ü fesāda çıkub, tucme-i mekrûhe-i harāmla beslenmiş ve sabāvet cālemin geçüb, bülûğ mertebesine bāliğ oldukda nice sıbyān-perest erāzil-i evbāşın feyezān-ı īnşātı ile nahl-i şevk-kāmeti neşv ü nemā bulmuş, murdār-ı nā-üstüvār iken levend ü evbāşlardan biri kendüyi zahīre-i rāh idinür, Māriya cāriyeler mesābesinde kīrin burdurarak tā beline indürür. Tamām-ı istīfā ve bezlinden sonra istikrāh u ibā itmeğin Yemen'deki Mahmûd Paşa'ya pīş-keş kılur.

Nazm:

Pīş-keş her levend kolunca,
Yā zen olmak gerek yāhûd oğlan.

İkisi dahī anda heb mevcûd,
Nice kullansalar rızāsı ciyān.

Nesr: Derd-mend Mahmûd Paşa mezbûrı bikr-i nev-māde kıyās eyler. Gāhīce mikhale-i zirnīhını mīl-i şengerf-gûnına mümāss eyler. Vaktī ki, Yemen'den maczûl olur, Mısr eyāleti recāsına der-i devlete gelür, sāir pīş-keşi ile mezbûrı dahī carza kılur. Fe-lā-cerem, ol

harem-i muhterem bir ᶜummān-ı heft-yemmdir ki, pāk ü murdār ānun içinde nā-maᶜlûm ve mahfiyyü'l-āsār olur. Fī-nefsi'l-emr, deryāya kangı cīfe bırakılmaz ve nice necāset dökülmez ki, bahrin tabᶜ-ı pāki andan teneffür ve tekeddür bulur? Hezār ol gûne necis bırakılsa ᶜummānın tahāretine zarar virmez.

el-Kıssa, ol gaddār ve bed-hûy u dil-āzār ve sitem-kār, ol āsitāne-i saᶜādet-medāra tamām ihtilāl virdi ve kendüden evvel geçen siyeh-rûları duᶜā-i hayrile andırdı. Hakkā ki, nakkāş-ı kār-gāh-ı ezel,

Mısrāᶜ:

Bālā-ter ez-sipāhī-şekl ü ger ne-bāşed.

mısrāᶜı ile makām-ı hidmetindeki siyeh-rûlar yirini sûretā beyāzu'l-vech ve maᶜnen sevādü'l-vech-i nā-müvecceh olanlar tutmak nā-şāyeste ᶜamel idüğini maᶜrûz-ı ashāb-ı emel kılmış iken, mezbûrın husûl-i merāmına vāsıta olan erāzil, ol maᶜnādan nice vechile mufaddal olub, Sünbül yerine ānı götürmüşdür. Kendü zuᶜmınca zehr-i bābunc sünbül-i hoş-bûya bedel olmak hātırasıyla āğı karadan fark itmeyüb, ᶜizz-i huzûr-ı şehriyārīde ᶜarza cürᵓet itmişdir.

Nazm:

Zihī ᶜakl-ı kāsır, zihī tabᶜ-ı keç,
ᶜAlā zātihī lā-yelīku'l-ferec.

Nesr: ᶜAle'l-husûs, mezbûr Muhammed Ağa muᶜtemed-i mülk-ārā ve umûr-ı külliyye inşāsına lāyık ve ahrā ādem olmağın, Haremeyn-i Şerīfeyn Evkāfı'nın nezāretini görürdi. Yaᶜnī ki, Fahr-i

ᶜālem **-Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem-** cenābına olan hidmeti (b137) zuhr-i āhiret idinmek mülāhaza kılurdı. Mezbûr-ı bī-idrāk dahī ol vādiye yeltenüb, **-ᶜİyāzen bi'llāhi Taᶜālā-** hazret-i rûh-ı şerīf-i Resûlu'llāh **-Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem-**'i ümmet-i celīlü'l-himmeti mazlûmlarının nāle vü bükāsiyle āzorde-hāl eyledi. Zīrā ki, saᶜy iderin sanub, sûret-i ᶜadlde zulümler eyledi. Kurûn-ı gayride vakfiyyet-i evlād üzere tasarruf olunan karyeleri kuvvet-i kāhire ile kapucılarına zabt itdirdi. Ashāb-ı istihkāk nālān ü giryān ve fakrile hātır-perīşān, zaleme-i hademe-i āfāk, "Haremeyn Evkāfı'na saᶜy ideriz" diyû şādān u minnet-kunān, bu hālile Sultān Murād Hān'ın devleti munkazī oldı. Veled-i reşīdi Sultān Muhammed Hān, cülûs-ı taht-ı saltanatla şān buldı.

Mezbûr yine ağalığında sābit-kadem ve dûd-ı āh-ı mazlûmān ᶜArş-ı berīn-i İlāhī'ye varınca ᶜalem ber-ᶜalem olub tururken, işbu sene-i erba ve elf (1004/1596) tārīhinde (119a) mezbûr redd olundı ve bed-duᶜā-i dād-hᵛāhān, makrûn-ı icābet-i Deyyān olmağla, bir gözi ᶜaynı ile soğuldı. Zālim-i mezbûrı ᶜādil ve munsıf zann idüb, "Eyüdir" diyen cühelānın şübheleri hall oldı ve veliyy-i niᶜmeti olan Pādişāh-ı Kām-rān'ın hakk-ı nān ü nemeki ol küfrānü'n-niᶜmenin gözine turdı. Çünki tafsīl-i ᶜimāret-i Kostantıniyye ve taᶜyīn-i kavānīn-i ᶜülemā-i şerᶜ-i Nebeviyye **-Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem-** ve tebeyyün-i diyāreyn, erkān-ı devlet-i Muhammediyye, merhûm Ebü'l-Feth-i nām-dārın zamān-ı devletinde havādis-i mütenevviᶜa meyānına idhāl olundı. Yaᶜnī ki, tertībi mukaddemāt-ı havādis-i fütûhāt arasında anların beyānı iktizā eyledi.

Fe-lā-cerem, bu mā-beynde nice sahāyif u sütûr geçüb, siyāk u sibāk imtizācına nevᶜan buᶜd-i vahşet düşmeğin, ber-vech-i iᶜtizār bu rābıta-i tenāsüb-şiᶜār tastīr u nigār kılındı. Yukaruda beyān olunan havādis-i hamsenin altıncısı tahrīrine mübāşeret olundı idi.

Altıncı hādise: Lās vilāyeti ki, Belgrād etrāfıdır, Şehriyār-ı Cennet-meᶜād merhûm Sultān Murād baᶜzı yerler feth idüb, memālik-i İslāmiyye'ye zamīme kılındıkdan sonra ve Yalk-oğlı nām kāfir-i bed-nihād vakt-i fursatda baᶜzı nesne zabt idüb, İslām'a zarar ve gezend irgördikden mā-ᶜadā, mecmaᶜ-ı tüccār olan Üsküb gibi nām-dār benderin yollarını münsedd idüb, fesād u şenāᶜatden hālī olmaduğına bināen sene-i 858/1454, Pādişāh-ı sāhib-şeref, İstanbul fütûhātını ber-taraf kıldıkdan sonra Lās hākimine müteᶜallik olub, mukaddemā ehl-i İslām'a makarr u meᵓvā olan yerleri taleb itdiler. Bir mikdārın teslīm idüb, mā-ᶜadāsın baᶜzı ᶜözr ü bahāne semtine āğāz itmeğin ᶜasākir-i mansûre ve cünûd-ı mevfûre-i nā-mahsûriyle, ol kāfir-i muᶜānidin memāliki teshīrine gitdiler ve Akıncı tāifesine ol havālīnin gāretine ruhsat virdiler.

Allāhu ekber. Terk-i tāz, vādīleri āteş-gāh-ı pür-şûr ve nevāhī ve kurādaki düşīzegān u gılmān zāhiren esīr-i dest-beste ve muhakkar, yaᶜnī ārāyiş-i cān-ı müstemendān idikleri mukarrer ve Yalk-oğlı ise, ahmāl ü emvālini Sivri-hisār nām mahall-i hısn-ı hasīnde sıyānet ve cāy-gāhı olan Semendire kalᶜasını aᶜyān-ı memlekete vedīᶜat kılub, kendüsi leşker-i hezīmet-rehberi ile Ungurus kralına toğrı **"Eyne'l-meferr"**[1] mazmûnı ile nakl ü güzār itdikde, ᶜasākir-i Müslimīn ve

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, LXXV (Kıyâme), 10.

Müᵓminīn, gāret-i etrāfa ᶜāzimīn ve ancak rikāb-ı Sultānī'de (b137) Yiniçeri zümresiyle, yaᶜnī huddām-ı havāss feth u nusrete cāzimīn iken, ᶜırk-ı şecāᶜatleri hareket itdi. Anlar dahī Sivri-hisār'ın kalᶜ u kamᶜına mübāşeret eyledi. Lākin derûn-ı kalᶜadan küffār, top u tüfeng ile şerāre-bār olduklarından mā-ᶜadā, kalᶜadan taşra çıkub, bünyād-ı kār-zār ve mücāhidān-ı nusret-nişān zümresini evvel mertebede tār u mār itmekle nevᶜan şād-mān ve bāhiru'l-iᶜtizār oldukdan sonra vaktī ki, şikāre-berrān olan şehbāzān haymeleri āşiyānesine rīzān ve kabz itdikleri ganāyim-i bār-girānīden bī-kayd olub, bir gice dinlendiler. İrtesi, hücûm-ı zāhiru'l-ᶜumûm ile kalᶜanın kalᶜına, mütehassın olanların hilᶜat-i rāhatları halᶜına mübāşeret eylediler.

Gürûhā-gürûh ᶜarz-ı şevket ü şükûh ve izāle-i kavm-i mekrûh idüb, ol makûle kalᶜa-i üstüvār, hisār-ı çarh-i berīn gibi resānetle bedīdār idi, bir günin içinde āfitāb-ı ᶜālem-tāb gibi içine sāye-i nûr-perrānların saldılar, yaᶜnī ki, ahşāma komayub, kalᶜai tamāmen aldılar. Baᶜdehû Fīrûz Bīğ Oğlı Beğ'i tekrār Akıncı leşkerine sālār taᶜyīn idüb, nezdīk ü dûr olan memālik-i pür-şurûr ki, ol melᶜûn-i mağrûra müteᶜallik idi, gāret ü hasāretine gönderdiler. Ve bi'l-cümle her semte akın saldılar ve bahr-i ganāyime taldılar. Ellerine giren gılmān u ebkār-ı nā-süfte-gevherlere nümû-dār olub, hezār müflis ü evbāşın gönline gınā virdi ve bu sefer-i nusret-eserde Mahmûd Paşa'nın hidmeti meşhûr olub, vezāret virildi ve feth olunan diyār u hisāra kādī ve mīr-livā nasb olunub, sālimīn ü gānimīn **(119b)** Edirne'ye ᶜavdet buyuruldı ve ol sene guzātın āsāyiş ü rāhatlarına ruhsat-ı ᶜaliyyeleri müteᶜallik oldı.

Nazm:

Çün kār-ı sipeh be-gāh bü'gzeşt,
Bā-leşker-i h̬ᵛīş bāz pes geşt.

Yedinci vākıᶜa, kalᶜa-i Aynos fethi ve destpot melik-i Lās olan pīr-i fertût fevtidir ki, kalᶜa-i mezbûre küffārından İbsāla halkı ve havālīsindeki reᶜāyā şikāyet idüb, "Bize kul ve cāriye kullandırmazlar, ayardırlar. ᶜAle'l-fevr tuyub taleb idersen müjdemiz alub, virürler. Cüzvī zamān mürûr iderse içerû kāfiristāna irsāl kılurlar" diyû bildirüb ve hadd-i zātında küffār memlahaya dest-i dirāz idüb, daᶜvā-yı iştirākle emīnler gāib iken tāife-i Efrenc tuz beyᶜ idüb, hīle ve hudᶜadan hālī değiller idüğin bilüb, fasl-ı şitāda āsitāne-i ᶜulyāda bulunan huddām-ı havāssla ol pādişāh-ı cihān-dār zahmet-i ılgārı irtikāb itdiler. Ber-vech-i istiᶜcāl, ol kalᶜa-i vācibü'l-kalᶜın üstüne gitdiler ve muhāzīsinde vākiᶜ Gelibolı maᶜberinden muhāsaraya müteᶜallik olan ālāt u esbābı gönderüb, ol mahalle getürdiler.

Tekvur-ı mağrûr, hisārında mahsûr kaldı. Bi'z-zarûre istīmān idüb, tīğ-der-kef ve kefen-der-gerden hāk-i pāy-i Şāh'a yüz urdı.

Nazm:

Fe-in künte sultānen hebi'z-zenbe va'ᶜfunī,
Ve in künte cellāden huzi's-seyfe va'ktül.

Nesr: Beytini zebān-ı hālle inşād kıldı. Bu tarīkla kalᶜa-i Aynos ve Tabanos feth olundı. ᶜUmûmen ol diyār memālik-i İslāmiyye'ye mülhak oldukdan sonra dāru'd-devle Edirne'ye teveccüh kılındı.

Ammā hikmet Hudā'nındır, müteᶜākib bir müjde-i celīle dahī yetişdi ki, pīş-vā-i zümre-i **"Ve'llezīne keferû evliyāuhumu**(b138)**'t-tāğût"**[1] gebr-i sāl-horde-i mebhût, yaᶜnī melik-i milk-i Lās olan despot kāfir, diraht-i cevz-i köhne gibi mevtle hāke berāber olmuş ve bu tantananın sīt ü sadāsı beyne'l-küffār tā ser-hadd-i Cevzā burcına vusûl bulmuş.

Sekizinci hādise, Lās vilāyetinin ekser-i memāliki ve ahāli-i İslām'a lāzım ve ehemm olan mesāliki silk-i teshīre geldüğidir. Gebr-i fertût-i sābıku'z-zikr despot fevtinden sonra vilāyet-i Lāz ol ᶜarûs-ı tannāz makûlesi oldı ki, kābīn-i beyᶜ-i kebīr ve mihr-i kahr-ı sehm-gīn ile hacele-i nāze vusûli ve meyl-i mīl-i Sultānī'nin ol mikhaleye dühûli, ednā iltifātlarına mevkûf ola. Pes ol pādişāh-ı cihād-farz, Lās diyārının aᶜlā ve ednāsını ber-mûceb-i **"Ve li'llāhi hazāinü's-semāvāti ve'l-arz"**[2] ahz ü kabzını zimmetine lāzimü'l-edā farz bilüb, tīğ-ı ᶜālem-gīr-i memālik-güşā **"İnne'l-arza li'llāhi yûrisuhā men yeşā'"**[3] kitābesi ile rûy-i neberdī kudretini müveşşā u mersûm kıldı ve senei 859/1455 tārīhinde şitānın şiddeti ber-taraf ve ᶜasākir-i yah u berf, sihām-ı bārān-ı bahārīye hedef olduğı esnālarda, Şāh, nev-bahār gibi hıyām-ı rengīnle taşra çıkdılar.

Evāyil-i fasl-ı Rebīᶜ'de mahall-i matlûba varub, evvelā Navabarda kalᶜasın feth itdiler ve meᶜādin-i zer ü sīm ve muhāl filizzāt-ı kadīm zabtı ile tevkīr-i beytü'l-māle saᶜy-i cemīl eylediler ve

---

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, II (Bakara), 257.
[2]) Kur'ân-ı Kerîm, LVIII (Münâfikûn), 7.
[3]) Kur'ân-ı Kerîm, VII (A'râf), 128.

ol mukābelede "**Ahsin ke-mā ahsena'llāhu ileyk**"[1] emrine imtisāl ile guzāt ü mücāhidīne, endāze-i tahmīnden bīrûnī bahşişler virdiler. Ba^cdehû bir nice be-nām kal^cayı ve ol havālīdeki burûc-ı mürtefi^cayı tamām alub, mergûb-ı a^cdā gibi yıkub, hāke berāber kıldılar.

Nazm:

Mülk be-īn zīb ü giyāhī ki-rāst?
Sīne-keşī sīne-keş-i berk-rāst.

Nesr: Ve mühimmātın husûlinden sonra sipāh-ı çālāk-ı Akıncıyān'la Karaçi Beğ nām emīr-i kār-dān ve Yalk-oğlı nāmındaki küffār-ı dalālet-nişān memālikini gāret ü hasārete ve kābil-i istihdām olan nisvān ve düşīzegān ve çühregān-ı perī-çehregān temellüki ile ganīmete gönderildi. Ol merām dahī ^calā vechi'l-ihtimām pāyān u encām mertebelerin buldı.

Kosova'da ordu-yı humāyûna nice nukûd ü tuhaf-ı ^cazīzü'l-vücûdiyle ümerā-i zevi'l-cûd zümresi sadākat itdi. Ba^cdehû ^casākir-i (120a) encüm-şümāra ol ay ruhsat virilüb, vatanlu vatanlarına gönderildi ve kendüler havāss-ı bāhiru'l-ihtisās ve musāhibān-ı zāhiru'l-ihtisās ile sebük-bār ve teferrüc-kunān Selānik cāniblerine revān olub, giceleri cevāri-i hûrī-peykerlerle ülfet ve gündüzleri gılmān-ı melek-manzar makûlesi sīm-berlerin la^cl-i rengīnine karşu nûş-i cām-ı ahmer kılub, zāhirde rağbetleri ^cīş ü nûşa, ma^cnīde iltifāt u

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, XXVIII (Kasas), 77.

^cazīmetleri dervāze-i vilāyetdeki mezālim ü mehāyif def^cine müte^callik gûşiş-i ma^cdelet-hurûşa müte^callik oldı.

Bu tarīkla menzil be-menzil evvelā Edirne'ye, sāniyen İstanbûl-i Cennet-nümûn'a sa^cādet-nüzûlleri tahakkuk buldı. Der-^cakab, Yalk-oğlı'ndan tuhaf-ı mülûkāne ve turaf-ı bī-girāne ile ilçiler gelüb, sāl be-sāl otuzbin sikke harāc irsāline müte^cahhid olmağın, bakiyye-i memālikine ta^carruz olunmamak içün mukārin-i merhamet olub, sāir harāc-güzārından mahsûb u ma^cdûd buyuruldı.

Nazm:

Der-mülk girift cāneş ārām,
Çün gül zi-neşāt ber-kefeş cām.

Der-sāye-i Şeh karār ki yāft? (b138)
Ez-tü dil karār ser ne-mī-yāft.

Tokuzuncı hādise, Belgrād kal^cası fethi niyyetine varıldıkda vāki^c olan hezīmet ve naks u şān ki, sene-i 860/1456 tārīhinde ^cayn-ı gazā-yı Bedr (u) Huneyn semiyy-i Nebevī olan nûr-ı ^cayn-ı beyne'n-nehreyn ol mā-cerāya mā-beyn olub, Sultān-ı Mahmidet-şi^cār ^carz-ı leşker-i cerrār idüb Belgrad üzerine vardı. Nehr-i Tuna'nın beri yakası derya-i bī-girān olan fırka-i mücāhidāna ve öte semtindeki berrī cānibi, zümre-i zemīme-i müşrikāna mahall ü me^cvā olub, bir müddet ehl-i İslām'a huzûr ve rāhat kasdın eylediler. Lākin nehr-i Sāva ve Tuna meyānındaki Belgrād kal^cası ki, burûcı burc-ı buhûr-hem-ser ve iç kal^cası burc-ı cevzāya berāber, belki rû-peyker mesābesinde mu^callā ve ber-ter idi, ber-takdīr-i tansīf cānib-i ehl-i İslām'daki nasīfi taz^cīf itmeğin elbette ānın ahzine cüll-i himmet ve kal^ca-güşālık

mühimmātına kemā-yenbaği rağbet kılınub, üstüne varıldı ve Rûm-ili Beğlerbeğisi Karaca Paşa, guzāt-ı mücāhidīnle memlû olan sefāyin-i nusret-defāyine kapudān ve sālār ta^cyīn olunub, kırāl-i dāll semtinden mu^cāvenet ve ehl-i kal^canın vech-i ma^cāşlarına takviyet tarīklarını sedd içün gönderildi.

Fi'l-vāki^c sālār-ı nām-dār, fermān-berdār olduğı hidmete şīrāne çalışdı. Kal^ca-i Belgrād'ı ol keştīlerle tamāmed ihāta kılub, "āmed, şüd" yollarını bi'l-külliyye münsedd kıldı.

Fe-lā-cerem, Pādişāh-ı muzaffer-^calem, kal^ca muhāsarasında cidd ü cehdile sābit-kadem olub, tob ü tüfeng mancınıkile kal^c u kam^cına āheng üzere iken atılan tobların, Yanko nām krāl-i bed-nām, Ungurûs memleketine hākim dalālet-encām idi, Belgrād kal^cası feth olunmak kendü hānumānına yol bulunmak mertebesinde idüğini bilüb, ^casker-i enbûhla vāfir gemiler donadub, yāt u yarāğ ve tob u tüfeng ālātını me^ɔmûl olandan ziyāde efzûn idüb, cānib-i bahrden gönderdi ve kendüsi leşker-i müsellah-ı pür-şükûhla bahr-i nehrin berrī tarafından Belgrād kal^casına cān atdı. Vaktā ki, küffār gemileri ehl-i İslām tonanmasına mukābil oldılar. Hālā ki, bunlar kalīl, anlar kesīr ve tob u tüfenglerine nisbet sefāyin-i Müslimīn yāt u yarāğı şey^ɔ-i yesīr idüği, ta^cdīl-i ^cādille tahakkuk-ı şāmil iken, birbirlerine mukābil oldılar. Meyān-ı nehreyni āteş-i fürûzāna gark eylediler.

Eğerçi Karaca Paşa, bi-haysü mā yeşā hüsn-i tedbīr idüb, Belgrād ile Ungurûs cānibine hāil olan cezīrei der-kenār itmek ve karadan gelecek küffār, kal^cadaki nā-sāz-kārlara feryād-res olmak semtini mesdûd eylemek kasdın itdi. Ba^czı erkān-ı devlet, mahzā ānın

hidmeti hidmet olmamak içün Cenāb-ı Şehriyār'a hilāfını ^carz ve mahz-ı tercīhle gemilerin ol cezīreye varmasını farz eylediler. Hemānā bu fursatda **(120b)** küffār gemileri ol cezīreye cem^c oldı ve ol esnāda Yanko krāl dahī leşker-i bī-girānla kal^caya yol buldı.

Ve bi'l-cümle a^cdā-i dīn her taraf harb u rezme karīn olub, ol ihmal gemilerden nef^c ümīdini ber-taraf ve "**el-vaktü seyfün kātı^c**" fahvāsınca iğvā-yı fāsidān, her keştii bir bölük keştīnin tob u tüfenge hedef idüb, krāl-i dāll bi'z-zāt kal^caya girdi ve mukaddemā açılan rahnelere dühûl kasdın iden mukaddemlere mukābil geldi. Bu hāletde Sultān-ı İslām'ın hasāretle (b139) cānı taraldığından lebleri yarıldı. Hûn-ı a^cdāya (yalmanı) yalmanı, lā-yenkatı^c kanları revān oldı. kemāl-i tehevvür ve hışm-ı tedaccür ile bi'z-zāt cenge mübāşeret itdi ve rumh-ı su^cbān-peyker ile kendüye zarar kasdın iden kāfir-i fācir-i bahādırın bilā-ma^cādīn ü makārīn kellesini toprağa düşürdi ve nicesine dahī tīr u şimşīr ile zahm irgördi.

Lākin huddām-ı havāss ^cunfile zamān-ı zimām tutdılar. "Zimmet-i himmet-i selātīne vācib olan seyf-i tedbīr ile cihāddır" diyû hücûmdan men^c itdiler. Ammā Pādişāh'ın bu gayretini gören dilāverlerden her biri ciğer-dār u cerī beşyüz Yiniçeri kal^caya, yıkdıkları yerlerden içeru girdiler. Guzāt-ı mücāhidīn ta^ckīb itmek ümīdiyle harb u darbe koyuldılar. Lākin krāl-i bed-fi^cāl, ol hücûmı ki, gördi, havāss-ı dilīrānla def^cine müsāra^cat idüb, ol dilāverler ile ^caskerin mā-beynini münsedd itdi. Ol ān şepā-şāp-ı şimşīr, semāvāta zelzele ve velvele bırāğub ve nice bin nüfûs, meyān-ı kal^cada gark-ı

hûn oldı. Yaᶜnī ki; "**Ferīkun fi'l-Cenneti ve ferīkun fi's-Saᶜīr**"[1] mazmûnı meyān-ı Müslimīn ve müşrikīnde tahakkuk buldı.

Beyt:

Ber-kalb zedend, ber-şikestend,
Kuştend u be-rīhtend ü hastend.

Nesr: Berû cānibde Karaca Paşa'ya dahī tob tokunub, şühedāya karışdı.

el-Kıssa, "**Fe-yevmün ᶜaleynā ve yevmün lenā**" mazmûnı mukarrer olub, ol seferleri eğerçi ki, feth-i müfettah olmadı, lākin nusret-i zafer, tarhı müstevcib olub, kalᶜa-i Belgrād rahnelerle harāb-ābād ve ekser-i küffār-ı bed-nijād küşte ve morde ve mecrûh u hāk-nihād kılındı ve bundan mā-ᶜadā bir mevhibe-i İlāhī dahī, Yanko krālın gözine ok tokunub, çıkması oldı ki, küffārın görür gözi ol melᶜûn idi. ānın aᶜmālığı, çeşm-i bahtları kör ve ᶜayn-ı gayretleri bī-nûr ve ekserinin menzili tīr ve kûr olmağa sebeb ᶜadd olundı. Eğerçi ki, "**el-ᶜavdü ahmed**" mazmûnına mütābaᶜatdan evvel bu husûs mesmûᶜ-ı Şehriyārī-i nusret-nusûs olsa kalᶜa fethine cidd ü cehdleri mukarrer idi.

Üç menzil gidildikden sonra haber-i sahīh gelmeğin, ᶜavdet ihtiyār olunmayub, vakt-i āhara teʾhīri evlā görüldi. Fe-ammā fi'l-hakīka ol tārīhde feth-i Belgrād müyesser olmaduğuna bāᶜis Allāh **Sübhānehû ve Taᶜālā**'nın verā-i perde-i meşiyyetinde mestûr olub, ol fütûh Sultān Süleymān cānibine tekaddür idüği husûsı imiş ki,

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, XLII (Şûrâ), 7.

bunca saᶜyleri netīce virmedi. Muhālif-i takdīr olan umûrda cüll-i himmet ve tedbīrin medhali yoğidüği maᶜlûm oldı.

Onuncı hādise, cezīre-i Mora fethidir ki, sābıkā babaları Sultān Murād ahz ü teshīr itmişiken, hulûl-i ecel-i muᶜaccel māniᶜ olub, itmām-pezīr olmadı ve hīn-i intikāl ü irtihālde Pādişāh-ı kām-kāre sipāriş ve tavsiyet itdikleri vesāyānın biri dahī Mora fethi idüği tahakkuk buldı. Bināen ᶜalā zālik "**Ve'ttebaᶜtü millete ābāī**"[1] nassı mûcebince sene-i 861/1457 tārīhinde ol niyyet-i latīf ile Siroz'a geldiler. Siroz'da ziyāde istirāhat idüb, ᶜasākir-i nusret-meāsir cemᶜ olunca tevakkuf buyurdılar. Baᶜdehû Yinihisār[2]'dan geçüb, Mora cānibine tarīk-ı müstakīm açub, esnā-i rāhda Fisleke nām kalᶜaya varıldıkda, evvelā sünnet-i Hazret-i Resûlu'llāh -**Salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem**-'e iktidā ve ber-mûceb-i "**Ve mā künnā muᶜazzibīne hattā nebᶜase rasûlā**"[3] ol kalᶜa küffārını dīn-i mübīne daᶜvet buyurdılar. (b139) ᶜİnād ü ᶜisyānları haberi vāsıl oldukda, cünûd-i mevfûreye işāret buyurılub, kemāl-i ihtimām ile feth itdiler ve içindeki **(121a)** küffār merbût, dest-beste kılınub, kalᶜa-i Körfos mukābiline vardılar ve cümlesini anlara karşu helāk idüb, başlarını nīzelerle püşteler tezyīn eyleyüb, kulûb-i küffāra küllī havf ü haşyet düşürdiler. Bi'z-zarûre amān isteyüb, kalᶜayı teslīm itdiler. Fe-lā-cerem, māl ü menāl ve evlād ü ᶜiyālleri ile cümlesi İstanbul'a gönderilüb, çekildiler, gitdiler. Baᶜdehû Tokmak hisārına teveccüh buyurub, bi-tarīkı'l-ᶜunûn ānı dahī feth idüb, ism-i kalᶜanın teʾsīri, ol

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, XII (Yûsuf), 38.
[2]) (b) nüshasında Yinişehir şeklindedir.
[3]) Kur'ân-ı Kerîm, XVII (İsrâ), 15.

kefere-i fecerenin dest ü pāları kahr-ı tokmağla hord u hām olmak mukadder olmağın ol yüzden siyāset kılındılar. Bu tarīkla yol üzerindeki kalᶜalar feth olunarak kalᶜa-i Korfos fethine teveccüh buyuruldı. Körfos'ın gayrıdır ve muᶜazzamāt-ı kalᶜa-i metīnedendir. Kuvvet-i kāhire-i Hüsrevāne ile Korfos kalᶜası dahī feth olundı. Gāyet-i metānet ve kemāl-i resānetden bünyād olalı, feth olunmuş kalᶜa değil.

Nazm:

Ger havāle mī-kuned ber-kalᶜa-i heftüm-felek,
Māh-ı ikbāleş be-yek māheş musahhar mī-kuned.

Nesr: Ol merām dahī encām-pezīr oldukdan sonra Ballubadra fethine teveccüh buyurdılar. Mora cezīresindeki bilādın āb u havāsı mergûb ve nüzhet-bahş-i kulûb, bir latīf memleket idi. Ahālī-i vilāyet havf-i satvet-i Hüsrevāne'den ᶜisyān u ᶜinādı terk ve istikbāl-i ᶜarzı ᶜubûdiyyet ve iclāl vādīlerinde miyān-ı mütābaᶜatlarını berk idüb, sāir reᶜāyādan maᶜdûd bir bölük fukarāyız (diyu) istīmān itdiler.

Nazm:

İtātun bike't-tevfīku min külli cānib,
Ve cāet-ke min külli'l-bilādi'l-beşāir.

Nesr: Çünki muᶜazzamāt-ı kılāᶜ ve ümmehāt-ı kasabāt u ziyāᶜ silk-i teshīre çekildi, yümn-i iğtināmla ᶜavdet olunub, ᶜinān-ı teveccühleri Üsküb'e masrûf kılındı. Ve bu fütûhāt-ı cemīleden altı ay sonra sene-i isnā ve sittīn (862/1458) duhûl eyledi. Birbirine mukābil iki cüz-ez-her mümāsil toğub, biri şark cānibinde ve biri garb

tarafında tāliᶜ ve ol ᶜasrdaki selātīn-i zālimīnden iki şahsın kevkeb-i bahtı rāciᶜ olmak üzere ahkām yazıldı ve yine ol sene Ramazān-ı Şerīf'de hīn-i seher küsûf-ı küllī vukûᶜı baᶜzı delāil-i menhûsa takrībi ile mazmûn-ı evveli müeyyid oldı ve şehzādelerden Sultān Bāyezīd ile Sultān Mustafā ol senede sünnet olub, ᶜazīm cemᶜiyyetler ve ᶜavāmm u havāss nicelere ziyāfetler oldı.

Onbirinci vākıᶜa, Lās vilāyetinin bakiyyesi teshīrine Vezīr Mahmûd Paşa'nın bin Yiniçeri ve ᶜumûmen Anatolı eyāletindeki ceyş-i cerī ile irsālidir ki, ol Pādişāh-ı Muhammed-nām ve müeyyed-harām bi-hasebi'l-ismāᶜ Mahmûd Paşa'yla münāsebet-i tāmm ve Mahmûd'ı Ayās-ı hāss makāmında istihdām, kuvvet-i baht-ı saᶜādetlerine delīl-i zafer-fercām olmağın,

Nazm:

Hem-nām-ı Nebiyy-i Şehī ki, mevᶜûd bûd,
Der-dīn-i hüdā be-nass-ı maᶜhûd bûd.

Mahmûd be-feth-i sû sınāt-est semer,
Her kemter İyās, o çü-Mahmûd bûd.

Sultān Muhammed ān ki, Ebü'l-Feth,
Bā-hāme vü tīğ mesᶜûd bûd.

Nesr: Sene-i 862/1458 tārīhinde ol mühimmātın tahsīline, yaᶜnī ki, Lās vilāyetinin bakāyā-i zıyāᶜı ve kılāᶜı teshīriyle umûr-ı cihāndārı lāzimeleri tekmīline gönderildi. Menzil be-menzil Sofya (b140) sahrāsına vāsıl oldı. Ammā Yanko krālı ki, Belgrād vezminde çeşm-i nā-bīnāsı zahm-i tīrile kör, baᶜdehû menzil-i tīre-gûr olmağın milket-i

Lās, ᶜarûs-ı bī-şohere kıyās olunub, Cenābı Pādişāhī'ye teslīmi maᶜhûd u mevᶜûd idi ve kendüler Mora fethine teveccüh idüb, bu hidmete Mahmûd Paşa nām-zed kılınması, kemāl-i sühûletine bināen maksûd idi.

Hālā ki küffār, ol niyetlerinden ᶜudûl ihtiyār idüb, "ᶜAhdimiz bi'z-zāt rikāb-ı humāyûnlarına teslīm idi. Çünki bu vilāyete ᶜazīmetleri mümkin olmadı, bi'l-vāsıta teslīmden ise, Ungurûs krālı her kim ise, āña mütābaᶜat, muvāfık-ı tabᶜ-ı selīm **(121b)** idi" diyû haberler gönderüb, ekser-i ümerā ""**el-ᶜavdu ahmed**,, fahvāsıyla ᶜamel yeğdir ve biz bu cānibe bu makûle şuğl-i hatīre mübāşeret ve Pādişāh'ımız Mora semtine feth u teshīre mübāderet bī-netīce suğrā ve kübrā şeklidir" diyû mantûkları mantıkī hezār kaziyyei müştemil kelimāta āğāz itdikde Mahmûd Paşa, reᵓy-i rezīnle engüşt-nümā olmağın "**et-tevakkuf ᶜinde'l-hezīmeti hezīme**" kavliyle ᶜamel itdi, ferāğat şeklin gösterüb, ol havālīdeki küffāra cevāb-ı har-gûş virdikden soñra nerre-şīrān-ı cān-şikār ve hizebrān, tuᶜme-i sinān-ı merdüm-hᵛār ile ber-vech-i ılgār on merhale mikdār menāzili, şebān-rûz güzār eyledi. "**E-fe-emine ehlü'l-kurā en yeᵓtiyehum beᵓsünā beyāten fe-hum nāimûn**"[1] fahvāsınca ᶜale'l-gafle ehl-i nevāhī ve kurāyı gāret ve iki pāre Rasād, āmûl nām kalᶜalarını teshīre cesāret itdi. Der-ᶜakab Semendre kalᶜasına teveccüh idüb, şehir ve kalᶜayı pergār-vār çevirdi ve meyān-ı leşker-i seyyārda ol burc u kişver, mihver-i seyyāre-şekle münhasır olmak dāiresine vardı. Ammā bir kalᶜa-i rasīne ki,

---

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, VII (A'râf), 97. Âyette "**fe-hum**" yerine "**ve hum**" kelimesi vardır.

Nazm:

Handakaş çün fikr-i dānāyān ᶜamīk,
Pās-bān-ı burc-ı ān bāme-refīk.

Nesr: Burûcı mānend-i āhenīn ve sûrı hemçü bārû-yi zemīn ve nehr-i seyyāl-i Tuna ise etrāfını ihāta vādīsinde manzûr-ı ehl-i zemīn, her vechile kalᶜası rükn-i derkīn ve ednā burcı hısn-ı hasīn numû-dār-ı kıbāb-ı ᶜilliyyīn iken kemend-i himmeti kungure-i ᶜulyāsına beste kıldı. İçindeki haşr-i mevfûr, "**Bel leccû fī ᶜutuvvin ve nufûr**"[1] nassına mā-sadaklar iken "**İmme'l-İslām evi's-samsām**" peyāmını gāh tob u gāh tüfeng ağzından kendülere rivāyet itdi.

Nazm:

Ve esmeᶜahum kelāme'l-mevti cehran,
Bi-ezānin mine't-taᶜni't-tevᵓemi.

Nesr: Eğerçi ki, küffār gayret-i cāhiliyye ile mirāran neberd ü peykār kılub, gāh nīze gibi itāle-i lisān eylediler ve gāh tirvāk tob u tüfeng gibi taᶜnile bulduklarını söylediler. Lākin her hücûmları ᶜumûmen gumûmlarına sebeb oldı ve her teveccüh-i nā-müveccehleri, rû-gerdānlıkları sûretinde tahakkuk buldı.

Nazm:

Bûd vücûd-ı hasûd sûret-i ᶜisyān u küfr,
Sille-i kahret resīd, gerden-i ᶜisyān şikest.

---

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, LXVII (Mülk), 21.

Nesr: Husûsan gāh u bī-gāh "Krāl-i dāll gelür" diyû tahvīfleri kevkeb-i bahtlarının inhitāt u zevāline ve tāli^c-i bī-serflerinin nuhûsetle rahvet vebāline müeddī olmakdan özge netīce virmedi.

Nazm:

E-kā(ne) gayru'llāhi li'l-mirāi ^cuddeten,
Allāhu'llezī eyā min-vücûhi'l-fevāidi.

Nesr: Ve bi'l-cümle bir hafta mikdārı gāzīlere keşiş u gûşiş gösterdiler. O, batrīk-tārīk u ruhbān-burhān olan keşīşlerin helāk ü dimār ve izāle-i kibār u sığārına el yitürdiler ve illā bu vechile nice mücāhidīn ta^cn u cerāhate karīn olmak lāzım gelür. Cüll-i himmetle hücûm ve kal^canın ahzine külliyyetle ^cazm-i isābet-rüsûm semtini mukarrer idüb, bakiyye-i ālāt-ı (b140) ceng ve tehiyye-i esbāb u āheng ile evvelā ümerā-i nām-verden İshāk Beğ ve ^cAlī Beğ İbn Ahmed Beğ envā^c-ı nasāyiha makrûn ve teslīm-i kal^caya müte^callik pend-i devlet-mend-i gûnā-gûn ilkā eylediler. Hālā ki, gurûr-ı küffār, ol akvālin imzâsına bā^cis ve sımāh-ı bāhiru'l-insilāhları penbe-i gafletle memlû olub, "**İnnehum ^cani's-sem^ci le-ma^czûlûn**"[1] vefkınca istimā^clarına māni^c hādis olduğın bildirdiler. Bi'l-āhare nerre-şīrān-ı vegā "**Kul: Len yusībenā illā mā keteba'llāhu lenā**"[2] nass-ı kerīmini gûyā olub, sadā-yı "**Allāh! Allāh!**" ile kal^ca ^cazīmet ve nevā-yi tekbīr u tehlīlle feth u teshīre cüll-i himmet idüb, kelime-i şahādeti gûyān ve şahādet şehdini mûrān-ı gorisne gibi cûyān, üç kat bārûdan bād-ı vezān gibi revān ve üç handak-ı ^camīk'dan seyl-i firāvān gibi güzerān

1) Kur'ân-ı Kerîm, XXVI (Şu'arâ'), 212.
2) Kur'ân-ı Kerîm, IX (Tevbe), 51.

oldılar. "**Ve zannû ennehum māni^catuhum huşûnuhum**"[1] vādīsinde sābit-kadem olan müşrikleri berk-ı tīğ-ı ceng ve ^cavā^cik-ı tob u tüfeng ile katarāt-ı **(122a)** bārān gibi nehr-i Tuna'ya dökdiler. Fe-ammā "**Eyne'l-meferr**"[2] dāyiresinde geşt ü güzer itdiler. "**Fe-ferrû mine'l-matar ile'l-mīzāb**" mazmûnına mā-sadak u mazhar oldılar.

el-Kıssa, ekseri "**Ve külle men ehaznā bi-zenbih**"[3] ma^cnāsına mā-sadak ve nicesi darb-zenlerin āsīb-i riyāhı ile hāk ü hāre mülhak, ya^cnī ki, "**Fe-minhum men erselnā ^caleyhi hāsıben**"[4] fahvāsınca musaddak ve nicesi tob u tüfengle min-şıkkın "**Fe-minhum men ehazethu's-sayha**"[5] nassına mā-sadak idüği muhakkak ve ba^czısı zīr-i pāy-ı merākibde pāy-māl ve hāk-i siyāh içinde ber-geşte-ahvāl "**Ve minhum men hasefnā bihi'l-ard**"[6] mazmûnına zāhir-i hāli dāll ve bir zümresi dahī nehr-i revān içinde gark-āb ve sille-horde-i seylāb-ı bā-şitāb, ya^cnī ki, "**Ve minhum men ağraknā**"[7] mashûbına üftāde ve musāb, "**Ve lākin kānû enfusehum yazlimûn**"[8], "**Ve yezeruhum fī tuğyānihim ya^cmehûn**"[9], el-kıssa, tamāmı şehr u hisāra yağma ve sabī ve gılmān ve düşīzegān ve ammā katl-i sanādīd-i küffār ve sefk-i dimā "**Kā^can**

1) Kur'ân-ı Kerîm, LXIX (Haşr), 2.
2) Kur'ân-ı Kerîm, LXXV (Kıyâmet), 10.
3) Kur'ân-ı Kerîm, XXIX ('Ankebût), 40. Âyette "**Ve külle men**" yerine "**Fe-küllen**" kelimeleri vardır.
4) Aynı ayet.
5) Aynı ayet. Âyette "**Fe-minhum**" yerine "**Ve minhum**" kelimeleri var.
6) Aynı ayet.
7) Aynı ayet.
8) Aynı ayet.
9) Kur'ân-ı Kerîm, VII (A'râf), 186.

safsafen lā terā fīhā ᶜivecen ve lā emten"[1] mazmûnı müeddā kılındı. Semendire'nin iç kalᶜasından gayrı ol nevāhīde zabt olunmadık yer kalmadı. ānın teshīri teʾhīre mûcib olmağın nerre-şīrān-ı gorisneyi sayd ü şikāre tahrīs içün ahz-i ganāyim semtlerine tergīb kılındı. Baᶜdehû Havāle nām kalᶜa-i mezbûre ki, nām-ı maᶜrûfı Güzel-hisār'dır, evvel feth olunub, tûc maᶜdenleri zabt olundı. āndan sonra şehr-i Nīş'e gelinüb, "**Külû mimmā ganimtüm halālen tayyiben**"[2] zümre-i guzāt-ı cihād-intimā savm u salātla şebān-rûz ᶜarz-ı hācāt ve duᶜa kıldılar. Baᶜdehû tehālük-i tāmm ve tedārük-i zafer- fercām ile Güğercinlik kalᶜasına toğru bāz-ı humā-pervāz gibi bāl açdılar. Ol mühimmi dahī itmām idüb, Nodtarav nām kalᶜaya ᶜale'l-gafle koyuldılar. Üsārā-i gılmān ü ebkārdan vāfir toyum oldılar.

Baᶜde-mā āb-ı Tûna ile nehr-i Sāve mā-beyninde beydā-i Makova nām vilāyet-i behişt-āsā gāreti emr olunub, akıncı beği Muhammed Beğ ki, Minnet-zāde dimekle maᶜrûf ve kemāl-i celālet ü celādetle mevsûfdur, ol cānibe revān ve iğtinām ve gılmān u düşīzegān itdiklerinden sonra, Tuna'nın kābil-i ᶜubûr olan yerlerinden geçdiler. Muᶜasker-i Paşa'ya sālimīn ü gānimīn mülhak oldılar. İttifāk, ardlarından ikibin mikdārı küffār ve Ungurûs ᶜaskerinden ol mikdār sitīze-kār (b141) geldiler, yetdiler. Baᶜzı mazīk u teng yirlerde mürûr u ᶜubûr-ı guzāta māniᶜ olmak ārzûsın itdiler. Lākin ᶜasker-i İslām, bi'l-muᶜāyene müşāhede idüb, evlād u ᶜiyāllerin natᶜı tasarruf-ı mücāhidīnde kevden-i segān kemāl-i ızdırābla ᶜavᶜav-kunān, hālā ki, ahz ü intikāmda bī-tāb u kudret ve nā-tuvān ve bi'l-cümle ordû-yı pür-

¹) Kur'ân-ı Kerîm, XX (Tâhâ), 106.
²) Kur'ân-ı Kerîm, VIII (A'râf), 69.

iğtinām, ebkār-ı tûbā kadd u sidre-hırām ile "**Hûrun maksûrātün fi'l-hıyām**"[1] mazmûnına mā-sadak-ı tāmm olub, gāh girye vü gāh zārīye āğāz itdiler ve gāh şetm ü düşnāmla yāve-gûlik semtinde ızhār-ı rāz eylediler.

Nazm:

Ânçi, maksûd-ı gork bûd rubûd,
Oşto(lo)m-ı şebān ne-dāred sûd.

Nesr: Bu tarīkla ᶜasākir-i şehriyār-ı cihān, envāᶜ-ı fütûhātla şādmān ve cünûd-ı maᶜdûd-ı maᶜhûdu'l-erkān Mahmûd Paşa murāfakatıyla kām-rān, ittisāl-i saᶜd-i ekber u asgar mukarrer oldı ve vezīr-i sāhib-takrīr ve sāib-tedbīr, teşrīfāt-ı lāyıka ile imtiyāz-ı tamām buldı.

Nazm:

İn halle halle'l-mecdü fī ağnāihī
Ev sāra sāra'n-nasru tahte livāihī.

Gıbbe zālik icāzet-i Hākān'la herkes menziline sālik ve huddām-ı havāss rikāb-ı humāyûn murāfakatı ile pāy-taht-ı ᶜaliyyelerine mütehālik oldılar.

Li-Münşiihī:

Mülûk-i dilin dilin dāᶜī ve mutīᶜ u rehīn,
Hudā-yı ᶜAzze ve Celle Hāfız u Nasīr u Muᶜīn.

¹) Kur'ân-ı Kerîm, LV (er-Rahmân), 72.

Onikinci Vākıᶜa: Sene-i selāse ve sittīn (863/1459) tārīhinde Şehriyār-ı Cihān-ı Fermān-kān-ı ins ü cānn, bakiyye-i kalᶜa-i Semendire teshīri niyyetine ᶜazm-i rāh ve bāz-ı āteş ise de, semender-vār kānûn-ı heycāya dühûl-i bī-iştibāh kasdına ᶜasker-i İslām'la Sofya'ya **(122b)** geldi. Hikmet Hudā'nındır, nevīd-i feth u zafer, te'yīd-i humāyûnlarını istikbāl idüb, Bosna krālından nāmeler yetişdi ki, "Çün nüvvāb-ı ᶜālī-mekāna kalᶜa-i Semendire lāzım olmuşdur. Bi't-tavᶜ ve'r-rızā teslīm olundı. Zabtına ādem gönderile. Nitekim, Sereskī nām kalᶜaya āndan yol virile" diyû bildirildi.

Pes, hātır-ı ᶜātır-ı Şehriyārī her zamānda ol kalᶜanın ahzine ve Ungurûs krālı, memālik-i İslāmiyye mā-beyninin faslına müteᶜallik olmağın, muᶜaccelen zabtına ādem gönderildi.

Fe-ammā Bosna krālı reᶜāyānın, kable'l-vakt hukûk u rüsûmın alub, nice düyûn ahz itmesi bedel virilmeğe māniᶜ olub, Semendire kalᶜası meccānen memālik-i mahrûseye zabt olunmuş oldı ve bu niᶜmet-i gayr-i müterakkabenin şükrānesi ᶜasker-i İslām'a ᶜavdet içün ruhsat virildi. Kendüler dahī saᶜādetle pāy-taht savbına teveccüh buyurdı. Ammā ol sene-i mübārekede ol mikdār fütûhāt-ı celīleye kanāᶜat itmeyüb, himmetini bülend ve kemend-i satveti kungure-i sipihre kemer-peyvend olmağın İstanbul civārında Bolı nām kalᶜaya baᶜzı nevāhī vü sīgayı müştemil idi. İçindeki küffār, sûret-i tāᶜatda bāᶜis-i gezend-i tüccār ve kuttāᶜ-ı tarīk-ı kuttān-ı kıtār iken, ecdād-ı emcād u ᶜizāmları cüzvī dürr-i kevākible ol fesādātdan tegāfül ve nevᶜan "Ruhsat-dādemizdir" diyû evzāᶜ-ı fāsidelerinden tecāhül üzere idiler.

Ammā bu pādişāh-ı dīn-dār, reh-güzār-ı Müslimīn'den bāᶜis-i nusret ve hassār olan umûrın küllī ve cüz'īsine ruhsat virmeyüb,

Nazm:

Lā tahkiranne şağīraten, inne'l-cibāle mine'l-hışni vādıᶜ
Ke-māşin fevka ardı'ş-şevki yuhaddiru mā yerā.

mefhûmınca ol eşrārın berran ve bahran mazarratlarını işidüb, sayd u şikār nāmı ile ol cānibe nerre-şīrān, kemāl-i celādetle güzerān kıldılar. Cüzvī teveccühleri ol zümre-i zemīmei hirāsān idüb, (b141) ᶜalā vechi'l-istīmān memleket ve kalᶜalarını teslīm eylediler ve ruhsat-ı Sultānī ile āhar semte çekildiler.

Fe-lā-cerem, ol memālike mīr-livā-i sāhib-ᶜalem ve kādı-i şerīᶜat-rādī-i muhteşem taᶜyīn buyurub, saᶜādetle İstanbul'a ᶜavdet buyurdılar.

Onüçünci Vākıᶜa: Fütûhāt-ı diyār-ı İslām'dan Kastamonı ve Sinob ve Samsun ve Bakırküre gibi memleket-i mergûbdur ki, Pādişāh-ı İslām, gazā-yı garrā-yı Trabzon kasdına ol semte revān ve baᶜzı mühimmāt-ı rezm ü harbi rûy-i deryādan Sinob iskelesine irsāl ve kendülerin Kastamonı nevāhīsinden geçüb gitmeleri zāhiru'l-ahvāl olub, Kastamonı hākimi İsmāᶜīl Beğ ki, evlād-ı İsfendiyār'dan bir emīr-i bāhiru'l-iclāl idi, varan gemilere muᶜāvenet ve kendüsi daᶜvā-yı sābık-ı hulûs u tebaᶜiyyet mûcebince ᶜaskeri ile ordû-yı humāyûna muvāsalat husûsunda tarīku'l-icmāl ve müteᶜākıbü'l-istiᶜcāl olmasına mirāran meveddet-nāmeler gönderilüb, inhā olunmuş iken, "Daᶜvā-yı

milk-i mevrûsı ile mîr-i mezbûra bed-ḫᵛāh olan mebādā nifāk ide" diyû havf eyledi.

Hazret-i Pādişāh-ı vālā-cāh, mihmān-ı dil-ḫᵛāhın ziyāfeti bāᶜis-i izdiyād-ı niᶜmet iken tekāsül ve ihmāl idüb gelmedi. Hemānā gazab-ı sultānî mānend-i āteş-firûzānî mültehib u müşteᶜil olub, Hasan Çelebî bin İsmāᶜîl Beğ ki, dergāh-ı muᶜallā hidmetinden hālî değil idi, kayd-ı bendile habs kılındı. Ve Trabzon fethinden o memālik-i māᶜmûrenin zabt u teshîri takdîm olunub, vezîr-i aᶜzam Mahmûd Paşa Sinob Kalᶜası fethine gönderildi.

Nazm:

Zi-zahm-i na'l-i süvārān u sümm-i sinān
Henüz kal'a-i İsfendiyār perrānest.

Nesr: Eğerçi ki, mezbûr İsmāᶜîl Beğ ol kalᶜanın metānetine iᶜtimād idüb, mütehassın oldı. "**Ve illā ke-ihātati'l-hāleti bi'l-kamer**" inhisār ve ıztırābı mukarrer oldukda mezbûr Mahmûd Paşa kendüsi imlā vü inşā idüb, bu makûle bir mektûb gönderdi. **(123a)** Ol ᶜasrın vezîrlerinin fezāilini işᶜār, ol mektûb-ı merğûbu'l-üslûb ᶜaynile nakl olundı.

Sûret-i Mektûb:

Erşedeke'llāhü bi'l-hayri fi'd-dāreyni bi-hurmeti Seyyidi'l-Kevneyni ve's-Sekaleyn. Baᶜde'd-duᶜāi'l-müstecāb bi-salāhi'l-beyn. Zamîrimize ki kazā ve kader rumuzuna hayyizdir, mahfî olmaya ki, bu muhlisin ol cenāb-ı şerîfle nisbet-i muhabbet ü ülfet-i meveddeti böyle iktizā itmezdi ki bu minvāl üzere terk-i

mülākāt itmeniz mulhak-ı zannımız olaydı. Ammā hadîs-i kudsiyyede buyurulmuşdur ki "**Ene melikü'l-mülûk, ve kulûbü'l-mülûki seviyyün ükallibuhā keyfe şāe**" gālibā ol mazmûna bināen bu emr-i nādire vākiᶜ olmuşdır.

Nazm:

Ez zemāne nemî kunem güline
Ki be-dāniste-em ki mecbûrest

Elbette "**el-İslāmü'n-nasîha**" fahvāsınca dostluk semeresi ve muhabbet netîcesi bizden size nasîhatdır. "**Fe-inne'z-zikrā tenfeᶜul-müʾminîn**"[1] mazmûn-ı latîfi cûd-ı maᶜlûmunuzdur.

İmdi şimdiki halde cevānib-i berr ü bahrdan ᶜasākir-i zafer-meāsir sizi ihāta kılmışdır. Aslā fürce-i halās mutasavver değildir. Ammā vech-i müvecceh böyle görinür ki, kendünizin ve ehl-i ᶜiyālinizin ᶜırzını sakınub ve hakîkatda ᶜiyālu'llāh olan ahālî-i memleketi leked-kûb-i hayl-i seyl-rukûbla pāymāl olmadın anlara dahî terahhüm idüb, ᶜizzet ü ihtirāmla kalᶜadan taşra çıkub, memleketi teslîm idesiz. Ve bu makālede ᶜavātıf-ı pādişāhāneden mahzûz (b142) olub, bu memālike bedel her nereyi taᶜyîn iderlerse, fārigu'l-bāl ve hoş-hāl olub, o semtde temekküm itmeğe gidesiz.

Nazm:

Sad kalᶜa ber küned çü küned leşker hücûm,
Sad kûh eğer büved fikened tob-ı în sipāh.

---

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, LI (Zāriyât), 55.

Nesr: Bu leşker-i cerrāra kalᶜa tayanmaz. ᶜākil olan hısn-ı hasīnin metānetine inanmaz. **-Ve neᶜûzü bi'llāhi min sûi'l-hāl-** pes bu nasīhatı, hakk-ı meveddetin edāsı ᶜadd eylen ki, "**Belliğ mā ᶜaleyke fe-in lem yakbelû fe-mā ᶜaleyke şey°**" hükemānın nesāyih-i hikmet-āmīzindendir. Lütuf buyurun "**Kable en yenkeşife'l-gıtā ve yehılle ᶜaleyküm minne'l-hatā**" cevāb-ı bā-savāb ne ise irsāl kılın, ve's-selām.

Bu mektûb-ı müessir ki İsmāᶜīl Beğ'e vardı, bilā-tevakkuf kalᶜadan inüb, Mahmûd Paşa'yla musāhabet itdi. Anların mevāᶜīd-i cemīlesi ile ber-vech-i iᶜtizar ᶜatebe-i bûsı hātırasıyla, geşt ü güzār idüb, kazāy-ı Sinob'da muᶜasker-i Humāyûna vāsıl oldı.

Āyīn-i ta'zīm u iclāle ber vech-i ziyāfet ü istikbāl mukarrer oldı. Baᶜdehû tevfīr u tevkīr ile meclis-i Hümāyûna getürildi. Sultān-ı kerīmü'l-ahlāk ber-mûceb-i ᶜahd ü mīsāk neçe kadem-i makdemini karşuladı. Ve şeref-i pāy-bûse ser-āğaz itdikde ᶜarz-ı muhabbetle kaldırıb, muᶜānaka ve musāfaha yönünden ser-efrāz kıldı. Ve kelimāt-ı mülātafet-simātla muhıbbin mahbûba şekvāsından şīrīnter idi. Hātırın ele aldı ve Yinişehir sancağını ber-vech-i taᶜvīz tevcīh ü tefvīz idüb, hoş-hāl ü fāriğu'l-bāl ehl ü ᶜiyāli ile gönderdi.

Nazm:

Devlet ān ser ki büved pāy-ı ûst,
Baht der ān dil ki, der u cāy-ı ûst.

Nesr: Bu tarīkla Samsun ve Sinob ve Kastamonı ve Bakırküresi gibi cāy-ı merğûb memālik-i ᶜOsmāniyyeye ilhāk olundı.

On dördünci hādise: Trabzon fethi ve Koyunlu Hisār'ın teshīridir ki, Sultān-ı mahmidet-nişān, feth-i memālik-i İsfendiyār ile kāmrān oldukdan sonra, ber-nehc-i evvel matlab-ı mezbûra şûr u şağabları mükemmel olub, esnā-i rāhda Koyunlu Hisār'a vāsıl ve hıyām-ı nusret-hitāmla sahrāy-ı vāsiᶜ ve fezāy-i şāyiᶜa nāzil olduklarında ol nevāhīnin hākimi ve Akkoyunlu'dan Hasan Beğ-i Tavīl cenābına ḫᵛīşān zümresinden olmağın andan istiᶜānete gitdi. Ve Trabzon tekvurına dahī dāmād olmağın vāsıta-i musāheretle ol dahī istidᶜā-i muzāheret itdi.

Eğerçi ki Tekvur-ı mezbûr kalᶜasının metānetine ve etrāf-ı şehrinin cibāl-i rāsiyātile resānetine mağrûr ve ol ān gelince selātīn-i ehl-i İslām'dan feth u teshīrine kimse **(123b)** mübāşeret itmedüğini ol memālik ahzine mecāl muhāl olmak semtine ᶜamel idüb, fāriğu'l-bāl ve mesrûr idi. Ve illā ol dahī Hasan-ı Tavīl'den muᶜāvenet recā eyledi. Mezbûr hākim-i mağrûr ikisinin de ilticāsını makbûl tutub, ᶜasker irsālini mukarrer itdi. Vaktā kim sālār-ı dīndārın deryā tarafından irsāl itdüği ᶜasker ve defāyin-i bī-mer "**Ve hüve'llezī yusehhıru lekümü'l-bahra litebteğû min fadlih**"[1] nassına mā-sadak idikleri mukarrer ve ordûy-ı Humāyûnla kara cānibinden gelen leşker-i muzaffer-fer "**Ve Hüve'llezī sehhara leküm mā fi'l-ardı cemī'an**"[2] fahvāy-ı garrāsına mısdāk ve mazhar düşüb, mukaddem vardılar. Hattā kalᶜayı muhasara idüb, mübāşir-i harb u darb oldılar.

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, XVI (Nahl), 14. Ayetin aslı "**Ve Hüve'llezī seḫḫara lekumu'l-baḥra li-te°külû minhu laḥmen ṭariyyen ve testaḫricû minhu ḥilyeten telbesûnehā ve li-tebteğû min faḍlih...**" şeklindedir.
[2]) Kur'ân-ı Kerîm, XLV (Câsiye), 13. Ayette "**mā fi'l-arḍ**"'dan önce "**mā fi's-semāvāt**" kelimeleri vardır.

Şehriyār-ı cihān dahī Bayburd'a toğrı revān ve Koyunlu Hisār hākimine müte^callık olan Türkmānān, Kemāh kal^casına ve etrāfında kulel-i cibāle tehassun-künān olmak sadedinde Hûrşīd Beğ ki ^cammi-zāde-i Hasan Beğ'dir, (b142) ba^czı gümrāhānla kuttā^cu't-tarīk resminde anlara feryād-res gönderildi. Kendü yerleri ve yurdları olub, ehl-i vukûf olduklarına bināen ba^czı mazīk ma^cberlerde, ^casākir-i İslām'a zarar u gezend kasdında oldı. Ol esnāda Gedik Ahmed Paşa mukaddime-i ^casker tarīkında reh-neverd-i cenk-cûyā olub geçmek üzere iken mezbûr Hurşīd Beğ ve ana ^casker koşılan nice bin seg gāret kasdına çıkdılar. Nerre-şīrān-ı rezm-āzmāya gāfil düşürmek kasdın itdiler.

Hālā ki Ahmed Paşa'nın mihr-i kahrına nisbet mezkûr Hurşīd-i kem-zerre ve ol Türkmānlar deryāsı ^cayn-ı i^ctibārından yek katre olmağla şīrāne hareketle ol gürkān-ı gürsine giri tüsgürdi. Nicesini tu^cme-i tīğ u şimşīr idüb, kovarak tā Hasan Beğ mu^caskerine irgördi. Ammā Pādişāh-ı muzaffer "**Ene gayûrun va'llāhu e^cazzu**" hadīsini gûya olub, Trabozun fethinden Hasan Beğ cengi yorımını mukarrer ve otāğ-ı Hümāyûn teveccühini ol cānibe niyyet-i mükerrer kıldı. Bir vechile ol Dārāy-ı ^cAcem terk-i müdārātla neye uğradığını bildi.

Nazm:

Hayāl-i havsala-i bahr-i berr u sehāb
Çıhāst(?) der ser-i īn katra muhāl endiş.

Nesr: Çünkim ol bed-diller mikdārlarını bildiler ve deryā-yı ^casker-i şehriyārīye nisbet, katre değül idüğini idrāk kıldılar, ^cale'l-fevr itdikleri evzā^ca nādim olub semt-i i^ctizār ile dāmen-i isti^cfāya

teşebbüs itdiler. Ve ba^czı mu^ctemedün ^caleyh adamları ile vālidesini istid^cāy-ı ^cafv-i cerāyime gönderdiler. Vaktī ki mu^casker-i Hümāyûna vāsıl oldılar, vezīr-i a^czam Mahmûd Paşa şefā^catıyla harem-i muhterem-i Pādişāhiye yol buldılar. Hilkat-i latīfe-i sultānī ki, bezl-i mekārim ve ^cafv-i cerāyimde mecbûl idiler, merāhim-i cemīle-i şehriyārī ile günāhından geçüb ve gelen ilçilerin ri^cāyet-i tarīkle mu^casker-i hümāyûnda alıkoyub, havāss-ı mu^ctemedīnden birini rasûl gönderdiler. Eğerçi ki, himmet-i zimmet-himmetinize elzem-i lāzım olan, zümre-i guzāta rehber u hemrāh olmak ve mu^cāvenet icāb iden mahallerde bezl-i muzāheretiniz vukû^c bulmak vācibāt-ı dīn ü devletden idi, zāhir budur ki, ba^czı mevāni^c-i ^cārızī hasebi ile ol ma^cnā müte^cazzir olmuşdır. Fe-lā-cerem bu bābdaki a^czār-ı latīfe makbûlümüz olub, ol teklīfe cür^ɔet olunmuşdur. Ammā himmetiniz bize rehber ola ve zamān-ı ^cavdetimizde vālidenize ve sāir adamlarınıza ruhsat virülüb, cenābınıza gönderile, diyü yazıldı.

Ve kendüler sa^cādetle ol havālī-i refī^cai ārāmgāh idinüb, vezīr Mahmûd Paşa bir mikdār ^casker-i ceng-āzmāyla Trabozon fethine gönderildi. Vaktā ki, vardılar, Trabozon etrāfında bir bevādī vü cibāle eşi^{cc}a-i elviye-i zerrīnle pertev bırakdılar. Derûn-ı kal^cada ki küffār yine giriftār olduğını bildi ve māl-i kār-zārına müncerr olacağını anladı, ol muhāsaradan kurtulub **(124a)** firārı ve āhar kal^caya cān atub, inhisārı muhāl bilmeğin pāy-ı rahş-ı şāha ilticāyı cümleden enseb ü evlā mülāhaza kıldı. Bu tarīkla hāk-i pāy-ı sultānīye muvāsalat ve re^ɔy-i tedbīrinde isābet idüb, ehl-i ^ciyāli ve cümle-i māl ü menāli ile İstanbul'a gönderildi. Ve ma^cāşına murād üzere kifāyet idecekleyin, mevācib ta^cyīn kılındı. Ve Hasan Beğ cānibinden risāletle

vālidesine hemrāh olub gelenler kemāl-i riᶜāyet ve teşrīfāt ki, (b143) ber-vech-i dil-hᵛāh murahhas u mücāz ve muhabbet-nāme-i pādişāhāne ile dil-nüvāz ᶜavdet itdirildi. Ve kendüler, saᶜādetle Canik yollarından pāy-taht-ı ᶜaliyye-i mahmiyye-i behiyye-i Kostantıniyye tarafına murācaᶜat buyurdılar.

Eğerçi ki o yollar mazīk u teng ve kalīlu'l-kiyāh-ı pür-seng olub, zehr-nāk giyāhla ve telh-miyāh sûr-i sütûrān-ı āğışt-i şereng itmeğin küllī zarar-ı mālī ve husrān ve suᶜûbet-i mālī cihetinden nice zahmetler ve meşekkatler çekdiler. Ve illā ol hasārātı ganāyim-i fütûhāta kıyāsla göze göstermediler.

Nazm:

Fe-üheyyiü ve ahtāruhû mevāte arzın.
Muᶜattaleten tebyezzu bihe'n-niᶜāmu

Ve üzlifeti'l-cennātü li sākinīhā,
Ve fezza ᶜani'l-fütûhı lehüm hıtāmu.

Onbeşinci vākıᶜa: Eflāk voyvodası Kazıklu nām melᶜûnın ᶜisyānı ve memālik-i mahrûseye müteᶜallik hasāret ü gāreti bünyanıdır ki, hadd-i zātinde kāfir-i şecāᶜat-nihād ve mübāşir-i lecc ü rezm ü ᶜinād olmağın hazret-i şehriyār-ı ᶜadl ü dād Trabozon fethi niyyetine sālik-i rāh-ı cihād olub, zamān-ı meydānı merdāndan hālī ve sāha-i tabᶜ-ı nā-pāki sevdāy-ı bātıla māil bolmağın hareket-i bī-berekete cürᵓeti ki, ana nice fesād u şenāᶜat itdirdi, hattā ser-hadd ümerāsından Yûnus Beğ ve Hamza Beğ iki emīr-i zī-şānı ve her biri çeşm-i ᶜālem-bīn-i ᶜālemiyān gibi manzûr-ı şehriyār-ı cihān-sitān idi, vech-i maᶜkûlle

menᶜ u defᶜa, husûsan mükātebāt-ı nasīhat-uslûbla pend-i pür-nefᶜa vardıklarında, bī-tevakkuf, bünyad-ı cidāl ve īrād-ı ālāt-ı kıtāl idüb, üzerlerine nīze vü tīğ u teber üşürdiler. Ol iki dilīr-i nāmdārı ᶜale'l-gafle şehīd düşdi. Baᶜdehû ol memālik ᶜarsa-gāhını nevᶜan hālī bulub, nevāhī ve kurādaki sükkān u kuttāna dest-i teᶜaddīsini dirāz itdi.

Nazm:

Meydān çü şüd ez-merkeb-i merdān hālī
Gûyīle murād-ı hᵛīş me-zen hālī.

Nesr: mazmûnından inşād ile keşf-i rāz itdi. Vaktā ki ol Pādişāh-ı gayûrın mesāmiᶜ-ı ᶜaliyyesine bu haberler yetişdi, kānûn-ı gazab-ı pür-lehebleri müşteᶜıl olub, hamiyyet-i İslāmla zebān-ı āteş-feşānlarından mültehib olan zebāne-i müntekımān ile semāvāt-ı sebᶜ tutışdı. Bahār-ı nüzhet şiᶜārda enhār-ı cārī-vār vilāyet-i Eflāk'e akın salarak gide. Zīrā mezkûr bī-dīn-i pür-kibr, pür-kes laᶜīn idi ki, hānesine mukābil bir sahrāyı bir vāsiᶜ bāğ u rāğ idüb, draht-ı meyve-dārına vāfir yonulmuş kazıklar diküb, zeyn itmiş idi. Ve etrāfındaki aᶜdāsından ki kendüye hem-kīş u hem-dīn kabāyil-i müşrikīn-i müfsidīn ile ele giren adamlarını siyāsetle hār u zār ve ol drahistān-ı bī-berg ü bār ser-i hûn-ālûdelerini mānend-i sīb ü enār sertār karīn-i meyve vü esmār itmek ve dāyimā anlara nazar kılub, "Merd-i dilīrin bāğ u rāğı bu yüzden meyve-dār olur ve nihāl-i hışm u gazabı bu vechile meşv ü nemā bulur", diyû fahr idinmek ᶜādeti idi. Fi'l-vākiᶜ bir yana bu gûne salāsı ve bir tarafdan pādişāh-ı dīndār-ı ᶜālem-medār āsitānesine harāc-güzār olduğını, devletin kuvveti ol bed-aslın beyne'l-

küffār küllī iktidārına bāᶜis itdi. Hālā ki kıllet-ı ᶜaklı dimāğını fesāda **(124b)** virüb, veliyy-i niᶜmetine ᶜisyān itmek cürᵓetine ol gafleti sebeb-i hādis idi.

el-Kıssa: Sene hamse ve sittīn (865/1461) nev-bahārında ᶜasker-i İslām-ı serīᶜu'l-intikām, kemāl-i celādet-fercām ile cemᶜ olub, cemᶜan iki yüzbin cünûd-ı (b143) maᶜdûd ile Eflāk vilāyetine teveccüh buyuruldı. Ve ᶜAlī Beğ ibn-i Evrenos Beğ akıncıyān-ı tīz-reftār ile nehb ü gārete gönderildi.

Nazm:

Yelan-rā ezīn müjde nevrûz şüd,
Ki bīdād-ı düşmen-i cihān sûz şüd.

Ez-o bûm-i kişver bī-kenāregī,
Sutûh āmedend ez sitem-kāregī.

Nesr: Ammā Vezīr Mahmûd Paşa ki, ᶜādet-i maᶜhûde üzere talīᶜa-i asker-i zafer-rehber olub, önce giderdi. Baᶜzı mazīk u teng maᶜberlerden ᶜasākir-i nā-maᶜdûdını güzer kılması nice günler müks u tevakkuf icāb itmeğin, anlar bir mikdār ᶜaskerle elbette takaddüm iderdi. İttifāk bir vādiye uğradılar ki beş fersah mikdārı menzilde su bulunmazdı ve harāret-i tābistāndan ᶜatşān olanlarına ne kadar ki, saᶜy iderlerdi, mûları mīzābından revān olan seyl-i ᶜarakdan gayrı bir katra görünmezdi. Esb ü ester ise lisān-ı hālle gûyāter olub, "**Efīdû ᶜaleynā mine'l-māᵓ**"[1] sırr-ı şerīfine mā-sadaklar idi. Hālā ki āb-ı

1) Kur'ân-ı Kerîm, VII (Aᶜrâf), 50.

telh u lezīz nāyāb ve ahyānen bi-vechin mā ihyā ve müzeyyen iden miyāh u enhār şekli dahī mahzā serāb idi.

Nazm:

Âb taleb kerde besī çeşme sār
Dīde-i rahmeş şüde zān eşkbar,

Teşne-lebān kerde, zebānhā dirāz,
Sûz-ı derûn geşte ᶜiyān zi-ehl-i rāz.

Nesr: Bi'l-āhare Hazret-i Pādişeh-i dādger, rikāb-ı hümāyunlarında cilveger olan ᶜaskeri ber-vech-i istiᶜcāl ü şitāb güzer kıldılar. Sermāye-i ser-i māya vāsıl oldukları gibi cengāblar(?) ve rāviyeler toldurub, bāz-māndelere karşu gönderdiler.

Hikmet Hudā'nındır, hākim-i Eflak Tarakola(?) nām merdûd-ı āfāk, Boğdan voyvodosiyle ᶜadāvet ü nifāk üzere olmağın, vilāyetime ılğar ide, diyû ihtiyātan tokuz sancak mikdārı küffārı tefrīk itmiş ve ol akıncılar serdārı olan ᶜAlī Beğ ᶜaskerinden āgāh olub, bir muzayaka mahallinde mukābele olalım ve aldıkları ganāyim ve esīrleri bırakdıralım, hātırasıyla gelirken nāgehān pādişāh-ı kāmrān-ı cihān-sitān ᶜaskerine rast geldiler. Beri cānibde görenler dahī Eflāk hākimi olan kāfir-i küstāhı sanub, alaylar bağlayub, muterassıd-ı harb oldılar. Vaktā ki iki cānibin hakikat-ı hāli maᶜlûm oldı, şirzime-i zemīme-i küffār firāra yüz tutub, yüzleri tersine döndi.

Nazm:

Hasm-ı tü çünki ez tü bügrīzed,
Hāk-i idbār der-pes engīzed.

Nesr: mazmûnunca nerre-şīrān-ı çālāk, ol mekān-ı hevl-nāk ardınca at bırakdılar. Kimin sancıb ve kimin pāreleyüb, ekserini atdan yıkub, bu tārikla yedi bin mikdārı küffār-ı hāksārı tu°me-i şimşīr-i kīn itdiler. Sağ kolda °Ömer Beğ bin Turhān ve Ahmed Beğ bin Evranos ve Mihāl oğlı °Alī Beğ ve Malkoç oğlı Bālī Beğ ve sol tarafda Arnābud hākimi Nasûh Beğ ve Esved Beğ ve Mihāl oğlı İskender Beğ ve sāir ümerā vü küberā vü °uzamā ve bi'l-cümle berāy-ı tamām, vilāyet-i Eflāk-i bed-nām muhayyem-i °asākir-i İslām olub, gürkān-ı tīzkām-ı Yusuf-likā dilīrlere ve nerre-şīrān-ı peleng-intikām, düşīze-i semtberlere mālik-i visāl-encām oldılar. Emvāl-i ganāyimi hod cefāy-ı mahbûbān-ı cihān gibi hadden ziyāde buldılar. Ol esnālarda mel°ûn ve mezbûr on bin yarar küffār-ı pür-şürûr ile °asker-i (b144) mansûrı **(125a)** şebīhûne kasd ider ve bu zu°m-i fāsidile ki, kefere-i fecere meyānında iftihārına bā°is bir hücûm-ı dalālet rüsûm ile meşhûr olmağı irāde ider. Hālā ki;

Nazm:

Kerd bādī ki hār u has kende
Şüde temkīn kûh-ı şermende

Seyl eğer kûh-rā be-galtāned,
Çün be-deryā resed furû māned.

Nesr: mazmûnundan tegāfül idüb,

Mısrā°:

Sayd-rā hûn-ı ecel āyed sûy-ı sayyād-ı dûr

mefhûmına mā-sadak olmağa gider. Fe-ammā hātır-ı ğayb-dān-ı sultān mānend-i āyīne-i cām-ı cihān-nümā ol vāki°anın vukû°ından gûyā haberdār oldılar. Her kula Tarakola nāmındaki mel°ûnun kasd-ı fāsidini tuyurdılar. Pes nısf-ı leylde ki °ālem kal°a-i küffār gibi muzlim ve nûr-ı māh ve şu°ā°-i nücûm dil-i tārīklerindeki pertev-i īmān gibi mübhem idi,

Nazm:

Şebī bûd mānend-i katrān siyāh
Ne horşīd peydā, ne pervīn, ne māh.

Ne āvāz-ı mürğ, ne harrāy-ı ru,
Zamāne zebān-beste ez-nīk ü bed.

Nesr: Nāgehān ol gümrāhān-ı bed kīşān, segān gibi °av°av künāne tablik oldılar. °Asākir-i İslāma kesr u inhizām irgörmek niyetine cenge koyuldılar. Ma°a-hāzā rişte-i tınābla dām-ı belāya uğradı. Ve ol pā-bend ile pāymāl u hāksār iken süyûf-ı guzāt ve kemān ciğerlerini toğradı. Bir tabakada kırdılar ki, şimşīrlerin harb ü rezm itmeden yüzi döndi. Ve bir derece zahm ir-gördiler ki, teberlerin çehreleri kana boyandı.

Nazm:

Dil mānde şüd ez ciğer der-beden,
Şimşīr hacl zi-ser bürīden melᶜûn.

Mezbûr bin belāyile çeng-i ceng-i mücāhidīnden kurtuldı. Lākin hasm-ı sābıkı Engürüs kralının pençesine giriftār kılındı. Nice ᶜazāb-ı elīmle habs edilmeden sonra hāzin-i nār-ı Cehenneme tapşurdılar. Ve bu da bā-ᶜatāyāy-ı üsküff-i zerrīn dü tiğ u kemer ve harāc-ı lāzimü'l-irsāl mukarrer ᶜatebe-i ᶜulyā mülāzemetindeki Raddil(?) voyvodaya tefvīz buyuruldı. Şehriyār-ı āfāk dahī memālik-i mahrûse cānibine saᶜādet ile ᶜavdet buyurdı.

On altıncı hādise: İzmir fethidir ki Eflāk vilāyetinde ki, fütûhāt, bahār ve tābistānda zāhiru'l-gāyāt olub, mevsim-i hazānda ki evkāt, eyyām-ı hāliyāt olduğına pādişāh-ı kerem-kirdār-ı heycā-kār, ol taᶜtīle ᶜār u ᶜālem-gīr olan şehriyār-ı leyālī ve nehār-ı āfitāb-ı ᶜālem-medār gibi, memāliki ihāta itmek, bir mevsimde milk-i şark teshīrinde ise, fasl-ı āharda kılāᶜ-ı diyār-i ᶜArab tedbīrinde gerekdir, diyû ᶜasākir-i desākir-kuşāya tenbīh-i sefer ve İzmir fethine nāmzed ve me'mûr kılub, ᶜāzim oldılar. Ammā bu teveccüh-i pākle ki gûyā zabt u teshīrini şübhesiz cāzim oldılar.

Nazm:

Sikender güft ber-hākān-ı Çīnī
Ki şāhī nebuved er ᶜātıl nişīnī.

Nesr: Bu hātıra-i ᶜātıra ile Gelibolı maᶜberine sefāyin-i mühimmāt-defāyin ve zevrakhāy-ı ālāt uyarağ u yāt-hazāyin gönderildi.

Sāniyen erkān-ı devlet ve huddam-ı bāb-ı saᶜādetde Anadolu ᶜaskeri ile mülākāt û ülfet kılub, tamamı taht-ı kadīm olan Bursa'dan geçildi. Saruhan vilāyetine tābiᶜ Ayazmend nām mahalle varılub, ol maᶜberde āsumān mānend sāyebānlar kuruldı. Ve gemiler geldügi gibi girilüb, ol sefāyin-ı ᶜasker-defāyini dahī **"Tecrī bihim fī mevcin ke'l-cibāl"**[1] nassına māsadak düşüb, cezīre-i Midilli'de herbiri lenger bırakdı.

Nazm:

Zi deryā dilī şāh-ı gerdûn şükûh,
Der āyed bederyā pür āmed çü kûh.

Nesr: Vaktā ki cezīreye varıldı. Toplar ejder-i demkeşler gibi fereslere çekildi. Tob u tüfeng zahmi ile kalᶜa (b144) dīvārları rahne rahne kılındı. Ve seng-dāne-i kal'alar beliyyātı müteᶜākıb ve ikāmetden hāric āfāt u nevāzil-i mütefāvit gibi küffār-ı hāksār üstüne döküldi. Ammā ol cezīredeki, kesret-i müfûsın zād u zevvādesi kılletde ve ᶜasākir-i deryā-misāl ol makûle mahall-i muzīkde zindegānī halk mertebe-i meşekkatde olmağla, kable'l-fetih şehriyār-ı deryā-nevāl keştilerle Ayazmend'e güzār ve ol hizmete taᶜyīn itdikleri serdārān-ı heycā-kārı cidd ü cehd husûsına fermān-berdār kıldılar. Ve kendüler saᶜādetle **(125b)** ol hāvālīde bi-tarīkı's-sayd tevekkuf

1) K. Kerîm, XI (Hûd), 42.

buyurdılar. Bu tarıkla cezîre ve kalᶜa tamâmen feth olundı. Halkı dört kısma taksîm olunub, Efrenciyyü'l-asl olub, muᶜâvenete gelen bedkârların boyunları urıldı. Ve ashâb-ı sanâyiᶜ ve ehl-i zirâᶜât olanlar imâret-i bilâd içün takdîr-i cizye ve harâcla ibkâ olındı. Ve mürâhik mertebesinde olub, envâr-ı îmân cebîninde nümâyân olan ebkâr u gılmân ârâyiş-i cân u dil-i mücâhidân kılındı. Ve berây-ı kesb ü ticâret ol kalᶜaya gelenlerin murâdı üzere, malları iğtinâm kılındıkdan sonra rehâ olundı. Hâkim ve kâzî nasb olunub, sadây-ı nâkûs yirine gülbâng-i penç nevbet-i Muhammedî mukarrer oldı.

On yedinci Vâkıᶜa: Livâ-i Bosna ve Hersek fethidir ki, sene 896 (1491) târîhinde ᶜasâkir-i İslâm ile teveccüh buyuruldı, Bosna kralı mikdârını bilmeyüb, Semendire hâkimi destbot-ı fertûtın dâmâdı ve dalâlet-nihâdı olmağla, ol muzâharatı bâᶜis-i istihkâk u râst bilüb, bildügi ve bilmedügi sözleri söyledi. Binâen ᶜalâ zâlik memleketine varıldı. Kendüsi mukâbele ve mukâvemete kâdir olmayub, evvelâ Yayca, sâniyen Sokul ve sâlisen Kaluçe nâm kalᶜalara tahassun idüb, metânet cihetinden hısâr-ı evvel sânîden ve sânî sâlis-i mukhem-mebânîden ahsan ve haysiyyet-i tahassunda cümleden ahsen olmağla Kaluçe'de karâr itmişler. Bir mazîk u teng derbend-i târîk ve verâ vâsiᶜi medâ meyân-ı sîm-i sîmâyân gibi bârîk olduğına mağrûr olub, ferâğ-ı bâlle oturmuşlar. Vaktâ ki pâdişah-ı memâlik-sitân ol vilâyete gelindi, miftâh olan Nofca nâm kalᶜa-i metînei nigerân ve bâdî nazarda ki, nâdî mebâdı budur diyû fethine ricᶜat-künân oldılar. Mukaddimât-ı fütûhâta andan mübâşeret idüb, ᶜafe'l-fevr silk-i teshîre getürdiler. Baᶜd ezân

Nazm:

Be hırâm derîn kişver-i dil-keşî be-selâmet,
Tâ nusret-i ikbâl ki bi-bâyed be-selâmet

Nesr: mazmûnını münşid mülhim-i İlâhî'den istimâᶜ kıldılar. Gıbbe zâlik râğıb-ı rağbet-i sâkîn ve mesâlik u tâlib-i menâhîc u memâlik olub, nerre-şîrân-ı dil-i sâf, gürûhâ gürûh istidᶜâ mesâff ve ol memâlik-i maᶜmûre metâf-ı meskûnesini kaᶜbe-i cihâd niyyetîle tavâf idüb, berr u nehr ve sebîl ve vaᶜr bir merr (memerr) u maᶜber kalmadı ki paymâl-i mevâkib-i musret-merâkib olmaya ve bir karye ve kişver bulunmadı ki, berîd-i zafer-teᵓyîd, muᶜdim-i nâlî olub, ol bevâdî vü cibâli gâretde bir makdem-i merd-i mukdim bolmaya. Ammâ bir vilâyet-i dilârâ ki fezâsı kalb-i müᵓmin-i vesîᶜ ve beydâ ve mağâraları küffârın tîre gönli gibi çâh-ı ᶜamîk-ı dûzah-nümâ olub, cevârî-i havârî-peykerlerine ve gılmân-ı sehî-kad ve melek-manzarlarına nazar-ı bâğ u râğı nümûdâr-ı gülistân-ı (b145) İrem ve mağâraları nümûne-i çâh-ı Cehennem.

Nazm:

Besî bürde der perde bî şevherî
Sebk bürde ber mâh u ber müşterî.

Heme rûy-i sahrâ pür ez hᵛâste
Be-gencîne-i gevher ârâste.

Nesr: Eğerçi ki, ganâyim şecâᶜat-ı sultânî gibi gâib ve fütûhât u gâret-i gâraya müteᶜallik melâhime ve merâhim-i hâkânî gibi, nihâyet yok. Lâkin maksûd-ı aslî Bosna kıralının ele gelmesi ve

gelmesinden ziyāde ayağ uzatduğı içün hakkından gelinmesi idi. Ba^cde't-tefehhus Külûç kal^casına vülûc itdügi tahakkuk bulmağın, vazīr-i a^czam-ı nām-dar, a^cnī bihi Mahmûd Paşay-ı kār-güzār, her kanda ise kıralı ele getürmege ve tahassun itdügi kal^cayı yıkub, zīr u zeber itmege fermān-berdār kılındı. Bilā te^ɔhīr ol āsaf-ı bī-nazīr ve yanına koşulan zümre-i nerre-şīrān ol derbend-i müşkile geldiler. Emr ile "**Kaddimi'l-ḫurûc kable'l-vülûc**" mazmûnına müte^callik meşveret itdiler. Egerçi ki ekser-i pür-dilān ol derbendin su^cûbetini beyān ve kal^ca-i Külûç dāhil-i vûlûc **(126a)** müşkil idügini i^clān idüb, "Bu makûle varta-i helāke dühûlden nükûl yegdir" didiler. Sipehsālār-ı gazā-kirdārı men^ca müte^callik nice sözler söylediler. Lākin zātında merkûz olan şecā^cat ve ikdām, aslā tereddüd ve tevekkufa rızā göstermedi. "Biz bu kal^canın kal^cına ve kıralın ahzine me^ɔmûruz" diyû mücidd oldı. Ne kadar ki "**Fe-a^crız ^can men tevellā**"[1] didiler, işitmedi. Ya^cnī ki;

Nazm:

Ey pīş-i tü, düşmen-i tü mürde,
Düşmen heme geşte gebr-i mürde.

Nesr: beytin okudılar. Kulağına koymadı. "**Fe izā ^cazemte fetevekkel ^cala'llāh**"[2] nassı ile mütereddidīne pend eyledi.

el-Kıssa: ^cÖmer Beğ bin Turhān Beğ ki, pişvāy-ı ^casker-i İslām oldı, meyān-ı şeb-i tārda hidāyet-i İlāhiyye meş^caleleri ile ol bevādī-i

1) K. Kerîm, LIII (Necm), 29.
2) K. Kerîm, III (Âl-i 'İmrân), 159.

hevām ve sibā^ca toğrıldı. Ve bu makûle beyt-i nazmı vird-i zebān idinüb, nihāyetine irdi.

Şi^cr:

Merre rufetün ^calā vādi's-sibā^cı ve lā edrī,
Ke-vādi's-sibā^cı hīne yezlimü vādiyen.

Nesr: Husûsā ki, ahval-i kırala vākif dillerle getürüb leşkerkeş-i nāmdār cenābına gönderdi. Egerçi ki, kırāl-ı bed-fi^cāl mānend-i rubāh-ı muhtal, cümle-i gürkānı mu^cāyeneten gördi, kal^caya duhullerini muhāl ve kendinin re^ɔy-i fāsidi gibi batıl hayāl ^cadd idüb, istihzā ve istihkār semtine sülûk idüb, ele cām-ı hoşgüvār aldı. Pes zīr-i kal^cadaki nehr-i ^cazīmin ki, köprüsi kurulmuşidi ve mezbûr ^cÖmer Beğ'in tevābi^cı isti^ccāl idüb geçmişidi, derhāl ^casker-i kıraldan bir gürûh-ı mekrûh ol köprüyi kesdiler. ^cAsker-i İslāmdan feryād-reslik ^calākası munkati^c oldığın bilüb, ol zümre-i kalīle ile ḥarb ü kıtāle āğāz itdiler. Vaktī ki Mahmûd Paşa yetişdi, kat^c-i cisr mācerāsını ve dûr-ı verāsında cenge vürûd iden küffārın istīlāsını seyr itdi. Herkes ^cālem-i hayrette hāmuş ve māverā-i nehr ve diyārdaki ceng ü cidāle ne çāre deyû me^ɔyûs ve medhûş iken irsāl-i tedārük-i mā-fāt kıldı. Ve şināverān-ı dilāverān, ol nehri yüzerek öte geçmesini emr itdi. Bilā te^ɔhīr nice yüz nerre-şīr şināverlikde dilīr olub, geçdiler. Ol serdār-ı fermān-kārın emrinden tecāvüz itmeyüb, sür^catle tecāvüz itdiler. Zihī ^casker-i itā^cat-ger ve zümre-i āb-ı rûy-ı kişver ki nice tīğ-i ^curyān ve rimāh-ı timsāh-nişān, merdümrübālık şivesinden zāhir u ^cıyān iken cevāze cevāz göstereler. Ve meşy ^cale'l-mā^ɔ tereddüdi ile velāyet gösterüb, bir dakīka tereddüd göstermeyeler. Şimdiki (b145) hālde

dirlikden geçerler. Ol mekûle ma^cberden geçmezler. Serdârları sözile dil-teşne olmadıkları halde bir içim su içmezler.

Nazm:

Dide ez kulzüm-i dil ^carka-i dilest merâ,
Kâr-ı in çeşme zi ser çeşme harâbest merâ.

Nesr: Ba^cdemâ kıralın ^caskeri darb-ı şimşîr ile rûgerdân kılındı. Ve kelle-i hanâzîrin her zahm nâk-i bedteri sayd-ı nîm-bismil gibi birer köşede mürde-i bî-cân bulundı. Kıral ise hâli ne olacağın bildi. Ol sipeh sâlâr-ı kerem-girdârın istimânla dâmen-i lutfuna teşebbüs kıldı.

Nazm:

Bi'l-mihveriyyi'l-kudreti zü'l-isbâti
În yemzı bi kavmin fe yekûmü bânî.

Nesr: Bu tarıkla kal^canın zabt-ı ve kiralı dallin makâl-i ta^cahhüd-meâl serd-i siyeh seble rabtı mukarrer oldukdan sonra birâder-i kıral ki ol pelîd-i dâllin ma^cdûm olduğı takdirce, kâyîm makâm-ı bâhiru'l-idlâl olmasında şek yokdur. Hâlâ ercây-i kal^cada mütehassın idügi mesmû^c-ı vezîr-i dilîr olmağın, anın fethi dahî vâcibatdan idügi kelâm yokdur. Binâen ^calâ zâlike ana teveccüh eyledi. İştihâr bulundı.

Ol nâmdârı, o fetihle dahî ercümend idüb, içindeki küffâr-ı emân-h^vâhân ve birâder-i kıral, anlar ile dest-beste vü nâtuvân ve ser-

keşân-ı sipeh sâlâr-ı nusrat-resân **(126b)** cenâbına teslîm olundı. Ba^cdehû Baysa Kal^cası'na teveccüh kılınub, ol hısâr-ı üstüvâr daha himmet merdân-ı zor-kârile teshîre çekildi.

Nazm:

Çü şüd kârân kişvarâ râste
Ruvad şüd ez râh ber ḫâste

Ber ân kavm-i müslim velî ber kumâşt
Ki dâned dil-i çend râ bâş dâşt.

Nesr: Fe-lâ-cerem her kal^cayı ki cengile feth itdi. ^cAle'l-fevr termîm idüb, nasb-ı hırâse ve dizdârîle ^cukde-i hırâsetine berkitdi. Şad-kâm ve muhassalü'l-merâm, kırâl-ı dâllin ve birâder-i kırâlin ve sâir emân-hâhân-ı pür-dalâlle cenâb-ı şehriyârîye gitdi. Ve pay-kûs-ı sa^câdet me^ɔnûsı ile müşerref oldukdan bu ebyâtı okudı:

Nazm:

Etrâf-ı bilâd-ı tu şüd ez şer^c müzeyyen
Esbâb-ı murâd-ı tu şüd ez feth müheyyâ.

el-Minnetü li'llâh ki derin feth ne dârî,
Cüz minnet-i hakk celle tebâreke ve te^câla.

Nesr: Fe ammâ teşrifât-ı lâyıka ve istimâlet ve iltifât-ı muvafaka ile, bende-i nevâz-ı hâtır-sâz olduklarından sonra, tekrar mezbûrı Hersek vilâyeti fethine me^ɔmûr eylediler. O vilâyeti dahî cemî^ɔ-i muzâfâtı ile ol mülkin ve Bosna diyârının ba^ɔz-ı mu^ɔânidîn-i

dalālet-simātı bi-tarīkı'l-emān rikāb-ı vezīr-i kām-yāba revān ve anların murāfakatı sa^cādetiyle e^cālī-i cenāb-ı hüsrev-ı nusrat-nisabı cûyān oldılar. Ve muradları üzere ri^cāyete mukārin olub, bir mikdar memleket tevcīhi ile nice nice merām-ı kām buldılar.

Nazm:

Şüd zi Mahmûd vān Muhammed pāk
^cArza-i şirk çün dil-i eflāk.

Nesr: İkisine dahī mīr-livā ve kāzī ve sipāh ve zü^camā ve ma^cādin-i sīm ü mis ve lāciverd ve āhen zabtına ümenā ta^cyīn idüb, pāy-ı taht-ı ^cāliyyelerine teveccüh kıldılar.

Nazm:

Neşāt-ı tu engīht der rûzıgār,
Zi fīrûzī-i devlet-i kāmkār.

Bāyīn-i dīn-kārān-ı mülk sāht,
Muhalif şikest u fakīrān nevāh.

On sekizinci hādise: Evlād-ı Karaman'la vākı^c tafsīl-i eserde, anların dûdmān-ı devlet-nişān-ı Osmāniyye ile lāyenkati sudûr eyleyen münāza^cāt ve muhārebātlarını tahrirde ve ol zümre-i zemimenin nifāk u kizb u şikāhlarını mutazarrı^c hususlarını ve ibtidā-i zuhûrlarını tasdīrdadır ki, Selātīn-i āl-i Selçuk'dan merhûm Sultan Gıyāsu'd-Dīn cenābını kulları (b146) katl idüb, vilāyet-i Yunan hālī kaldıkda, şeyh Muhlis Paşa ra^cāyā ibrāmīle altı ay pādışāh oldı. Ba^cdehû saltanatdan ebā ve isti^cfā idüb, babası Şeyh İlyās sûfīlerinden

Nûreddīn nām sûfīnin Karamān adlu beş yaşında oglunı ilhām-ı İlāhī ile Yunan Padışāhı idüb, tahta geçürdi.

Pes ^cAl-i Osmān kuffār-ı hāksār ile ğazāvu cihāda meyelān idüb, Yunan cānibine iltifat itmemekle anlar Karamān Vilāyetine müstekıl pādişāh oldılar. Ve ahyānen muhabbet-nāme ve irsāl-i tühaf ü hedāya ile geçindiler. Ba^cde zaman mezbûr Karamān vilāyetinden ^cAlāaddin Beğ Yıldırım Bāyezīd'e ^cisyān itmekle tutub katl itdi. Bu aralıkda Muhammed nām bir oğlı nābedīd olub, Timur Hān'a vardı. Ceng-i ^cazīmden sonra Timûr Hān ^cadālet kasdına her vilāyeti hākim-i kadīmine virdi. Mezbûr Karamanoğlı Muhammed Beğ'e dahī Yunan mülkini tevcīh kıldı. Lākin tek turmadı. Nācins olmağla kasd-ı fesād u şenā^catdan hālī olmadı. Ahir-kār Sultan Muhammed Hān bin Bāyezīd Hān üzerine vardı.

Mezbûr Muhammed bin Karamān ve Mustafa nām bir oğlı esnā-i cenkde giriftar oldı. Sultan Muhammed'in merhamet ve şefkati ğālib olmağla ve ol eyyāmda Timur Hān vālidini ve birāderini ele getirmişiken katille hāksār itmedügi ecilden, kendüsi dahī "**el-^cAfvü (127a) zekātü'z-zafer**" diyû mezbûra ve oğluna hıl^catlar giydirdi. Ve i^czāz u ikrāmla eyāletini mukarrer idüb, tecdīd-i ^cahd ile mülkine gönderildi.

Vaktā ki Sultan Murad Ḫān zamānı oldı, Karamān-oğlı yine tek turmayub, şehzāde-i küçük Sultan Mustafa, ki, pādişāhın birāderi idi, tahrik ve iğrā ile ^cāsī eyledi. Ba^cdehû ba^cz-ı husûs içün Sultan Murad Hān Hamīd ve Menteşa ve Aydın ve Sarûhan oğullarına muhāsamāt itdikde, Karamanoğlı Muhammed Beğ cümlesini yanına aldı. Tahrik

ve ifsāda müteᶜallık nice hidmetler eyledi. Bundan māᶜada pādişāh-ı cihān Rum-ili'ne geçüb, küffār-ı hāksār vilāyetlerini ğāret-kümān iken, vakt-i fursatdır deyü, leşker çekük, Antākya-i muhāsara kıldı. Fetih sadedinde iken kalᶜadan kendüye tok atub, vucûduna tokunub, pāre pāre oldı.

İbrāhim Beğ ve dīger ogulları yine dergāh-ı saltanata gelüb, biz bu āsitanenin kuluyuz deyü, babalarının cürmi ile muᶜāteb olmamalarını dilediler. Saᶜādetlü şehriyār-ı kām-kār izhār-ı mürüvvet-i lûşümār idüb, İbrāhim Beğ'e eyālet-i KaramanI virdiler. Sāir evlādına dergāh-ı muᶜallā müteferri kalığı taᶜyīn buyuruldı. Baᶜde zaman yine ᶜisyān ve nehr-i ᶜāsī gibi tuğyān idüb, hudāvendigār-ı cihān Rum ilinde ğazāda iken leşker çekdi. Ceng-i kesīr ile Beğşehrini alub, zemīn-i vāzıᶜına fiten tohmın ekdi. Hamza nām bir ehl-i ᶜilm ve sāhib-kemāl ᶜazīzi ilçi gönderüb, istidᶜā-i ᶜātıfet itmekle yine günāhı bağışlandı. Ve yine pādişāh-ı ᶜālī-cāh Rûm-ilinde terbiye-i sipāh idüb kendü hāline meşgûl iken meydānı halī, bu fursatda kevkeb-i bahtım ᶜālīdir, tasavvurı ile ᶜasker çekdi. Beğpazarı'na gelüb, vāfir müslümanların hûn-ı gülgûnunı hāk-i siyaha dökdi.

Gıbbe zālik Sultān Murād Hān huzûra sālik, oğlı Sultān Muhammed Hān cülûs-ı evvelle mülke mālik oldukda nedir ki pādişāh-ı pür-nātuvān oldı. Ve bir tıfl-ı sağīri veliyy-i ᶜahd (b146) idinüb, saltanatı virdi, vakt-i fursatdır deyü kral-ı dālli tahrīk eyledi. Rûm-ilinde vāfir müslümānların māl ü emlāki gāretine sebeb oldı. Bu defᶜa hakkından gelinmek mukarrer ve levh-i hünerden vucûdı

hatt-ı müşevveş gibi silinmek, safha-i tedbīrde muharrer iken taht-ı nikāhdaki ḫᵛāher-i şāhı şefīᶜa tutundı. Hemşīresi recā itmekle bu günāhı dahī ᶜafv buyurılub, pes bu denlû habāset-i kesīre ve husûmāt-ı vefīre ᶜākıbet izāle-i mülk-i devlete müstevcib olub, muhīl u muhtāl ve fasl ve dāll ve hāin-i bed-fiᶜāl olmağla Ebu'l-Feth-i Gāzī bu cümlenin kökün i kesdi.

Sene-i selās ve sebᶜīn ve semāni-mie tārīhinde mülk-i Yunān'ı tamāmen feth itdi. Hakkā ki bīr mülk-i vāsiᶜdir ki, Konya ve Akşehir ve Niğde ve Aksaray ve Lārende nām güzīde şehrleri vardır ki hıtta-i Konya'nın hāki, merākıd-i meşāyıh-ı evliyayile pür-nûrdır. Husûsan ᶜārif-i esrār-ı ledünnī, hakīm-ī kadīm Eflātûn dahī ve āna muᶜādīl baᶜzı hükemā ve ᶜuzamā ve meşāhīr-i evliyā mekābiriyle maᶜmûrdır. Ve ānın gibi mülk-i latīf ve diyār-ı şerīf, memālik-i maᶜmûre-i mevfûrelerine mülhak oldı. İtdikleri hıyānet ü belādet mukābelesinde Âl-i Karamān dahī cezāsın buldı. Ve bunların zamān-ı saᶜādetlerinde Menteşa ve Germiyān ve Hamīd ve Saruhān oğulları dahī eyālet sevdālarını suveydālarından giderdiler.

Pes müddet-i eyālet-i evlād-ı Karamān bi't-takrīb yüz altmış yıldan ziyādece idüği tahakkuk buldı. Fe' ammā cümleden sonra vākıᶜ olan ceng ü cidāl ve ol fırka-i leime ile baᶜis-i **(127b)** infisāl olan rezm ü kıtāl muᵓerrih-i maᶜārif enis, Mevlānā İdrīs kavlince bu vechiledir ki, çünki ebnā-i Karamān'ın dudmanları buğz u nifākdan hālī olmayub, içlerinden biri bir kaç gün "**Le-in şekertüm le-ezīdenneküm**"[1] fahvāy-ı ğarrāsı mûcibince pādişāh-ı dindārın

1) K. Kerîm, XIV (İbrâhîm), 7.

ni^c^meti şükrin eylese der-^c^akab "**Ve le-in kefertüm inne ^c^azābī le-şedīd**"[1] mazmûn-ı ^c^ıbret-numāsına min haysü'l-istikbār mazhar düşmesini mukarrer idi. Buna bināen Karamān nifāk iktirānın bakā-i devlet ve irtifa^c^-ı menziletleri ğayr-i müyesser idi.

Pes sene semāni ve sittīn ve semāni-mieye (868/1464) Karamān oğlı İbrāhim Beğ, da^c^vet-i lebbeyk-fermānına icābet ve bedeni mülkini ruh-ı tabi^c^atı hükûmetinden biri olmak üzere mebkût ^c^ālemine müsāferet itdi. Ve evlādından üç ferzend-i kine peyvendini nāib-i menāb menzilesine ikāmet idüb, gitdi. Ekber evlādı, ki İshāk Beğ idi, "**el-^c^Aceletü min fi^c^li'ş-şeytān**" ^c^unvānını irtikabla Akkoyunlu'dan Hasan Beğ cenābından isti^c^ānetle cehālet itdi.

Şi^c^r:

Men iste^c^āne bi ğayri'llahi fī talebin
Fe inne te^ɔ^hīrehû ^c^aczün ve hızlānu.

Nesr: Ammā ikinci oğlı ki, ^c^ammi-zāde-i Sultan Pīr Ahmed Beğ nāmına bir sāde-dil nev-civān idi. ^c^Atebe-i ^c^aliyye-i şehriyārīye ilticā ve intisāb emrinde mahz-ı isābet itdi.

Fe-lā-cerem Mīr İshāk bed-şiyem mülk-i mevrûsında ibkası niyyetine endīşe-i ber-hatā kılub, bir alāy türkmān-ı bed-gümān-ı nā-dānı vilāyet-i Yûnāna getürdi. Ve emvāl-ü erzāk-ı sükkān ve re^c^āyāyı Akkoyunlı'dan olan Türkmān-ı gürkāna ağnam-ı iğtinām san^c^atında bezl itmiş gibi olub, ol mekûle sayd u şikāra mu^c^tād olan gursine

1) Aynı âyet.

sükkān sukkān-ı lāzımü'l-iskānın cünûd ve devāb ve māmelek ü esbābından her ne buldı ise, çaldı, getürdi (b147) ve birāderi Pīr Ahmed Beğ Antakya hākimi Hamza Beğ murāfakatıyla İshāk Beği vilāyetinden sürdi ve çıkardı. Tārāc-ı Türkmānāne bināen dibelik kendüden rû-gerdān olan ra^c^āyayla yek-dil ü yek-cihet olub, mu^c^āvenetine bezl-i mechûd iden Türkmān ve Karamān halkının havf-i ser-hābını darb-ı tiğ-ı kahrile hāk-i siyāha kardı. Bilāhare ehl ü ^c^iyālini Silifke Kal^c^ası'na mütehassın kılub, Diyārbekir cānibine firār ve mu^c^īn ve zahīri Hasan Beğ cenābına tekrār ilticā ihtiyār eyledi.

Bu tarīkla Ahmed Beğ mülk-i mevrûsunda sābit-kadem olub, sābıku'z-zikr Hamza Beğ'le kendüye mu^c^āvin ve hem-rāh gelenlere ^c^atāyā-yı seniyye ve teşrīfāt-ı ^c^aliyye ile envā^c^-ı in^c^āmāt-ı cezīle kılub, murāca^c^atlarına ruhsat virdi. Ve bu mekûle cüll-i himmetleri mukābelesinde hazret-i şehriyār-ı kudret cenābına dahī ma^c^ziret-i eltāf yüzinden ba^c^z-ı memālik-i menābī^c^u'l-eknāf ithāf idüb, birkaç gün müreffehu'l-hāl ve münbesitü'l-bāl olub oturdı. Ammā birāder-i kûçekleri Kāsım Beğ meyān-ı birāderānı nifāk-ı şikāk-iktirānla bünyān-ı vifāk ve ittifaklarını münhedimü'l-erkān idüb, lā yezāl ve her ān ol üç birāderān-ı nā-mihribān birbirlerine ızhār-ı ^c^udvān ve lā yenkatı^c^ sell u seyf ü şimşīr ile kat^c^-ı erhām pīşesini istihsān itmekle, ekser-i memālikdeki sükkān cilā-i evtān idüb, çekildi ve gitdi.

Vilāyet-i Yûnān ma^c^mûrelerini görenler Cengiz ve Tīmûr harābelerinden ^c^add itdi.

Dehalû keenne'l-beyne* (128a) *kāne ^c^ummāneh
Haccet büdûran minhüm ve nücûmen

Bu minvālle dört yıl geçüb, mezbûr Pīr Ahmed Yûnān mülkinde sābit-kadem ve müeyyed ve sāir hukkām, etrāfa göre tahsīl-ı nām-ı mücedded kılub, tārīh-ı hicrī yetmiş üç (773/1468) sāle vardıkda hākim-i mezbûr iğvāy-ı şeytānī ile pür-ğurûr olub, nām-i dīger Nīst vādīlerinden dem urmağa başladı. Hālā ki "**İnne'llāhe lā yuğayyıru mā bi kavmin hattā yuğayyirû mā bi enfüsihim**"[1] mazmûnına mā sadak düşüb, kendüyi ve tevābiᶜını yed-i müeyyedi ile taşladı.

Her ki ne der kavl-i Hakk ıkrār kerd
Çerh sereş der ser-i ān kār kerd

Nāgehān bir şeb-i tīrede mānend-i düzdān-ı bī-tevfīk, Karamān ru-siyahlarını refīk idinüb, Ahmed Beğ kalᶜa halkına şebīhûn kasd itdi. ᶜAtebe-i ᶜulyālarından iken, ol gürûh-ı pür-şükûhın darb-ı tiğle izālesine gitdi. Merdān-ı hisār olan dilārān-ı nerreşīrān merdāne kıtāl ve tarafeynden revān olan hun-ı seyyāl idüb, hiç bir vechile ol virmediler, ᶜāciz ü şermende ᶜavdet eyledi. Kazā-i māfāt niyyeti ile Lārende şehri niyyetine ᶜazīmet eyledi. Anda dahī baᶜz-ı ᶜaceze ve mesākīne dest-res bolmak cerāyiminden ğayri bir işe kādir olmayub, hāib u hāsir "**Ve yukzefûne min külli cānib, duhûran velehüm ᶜazābün vāsıb**"[2] ᶜasker-i hezīmet-rehberi ile murācaᶜat eyledi.

Amma zebān-ı tīğ u sinān mānend-i zebāne-i āteş-feşān ol isyāna itāle-i lisān idüb, lā yezāl bu mekûle makāl ile müterennim oldı.

1) K. Kerīm, XIII (Raᶜd), 11.
2) K. Kerīm, XXXVII (Sāffāt), 8-9.

Şiᶜr:

Fi'l-vüddi erāke hāriᶜan melāza,
Fi nakzıke ᶜahdü men vefā nefāza,

Eşmette ᶜaduvven ve tekalledte demen
Mā şartuke fiyye evvelen eczāī hāzā.

Nesr: Bu tabakada iᶜlān-ı isyān itdikden sonra müdām müdāvemet-i tuğyāndan idmānı bi'z-zarûre lāzım gelüb, birāder-i kemteri Kasım-ı esīm dahī tarh-ı resm-i nifāk u ᶜadāvetde ana hem-ser olub, memālī-i pādişāhīden olan nevāhīde (b147) kec-rûlukla cilve-künān idikleri maᶜrûz-ı tabᶜ-ı rāst-fehm-i şāhī oldukda havāss-ı erkāndan Rûm Muhammed Paşa, Anatolı'ya müteᶜallik ᶜasākir u ümerādan bi-haysu mā yeşāʾ dilāverān-ı kişver-küşāyile ol tāgīlerin mekr u fitnesi defᶜine fermān-berdār, yaᶜnī ki, kār-āzmûde serdār taᶜyīn olundı. Gümrāh-ı bed-hᵛāh-ı mezbûr yanındağı haşerāt-ı mevfûr ile Lārende Hisārı fethine ciddü nā māhsûr üzere iken serdār-ı meʾmur-ı besk-ı hātif yetişdi. Ve rīh-ı ᶜāsıf gibi ol has ü hāşāke tiğ u teberler girişdi. Cidden mukāvemete kādir olamayub, Taş ili nām sengistāna kaçub, tahassun itdi. Ammā meyān-ı sengde fitne vü nīreng içün taᶜbiye olunmuş şerāre-i şuᶜle-reng gibi fırsat buldukça āteş-zen misāli penbe-i mehr u āli, māil-i işᶜal itmeden hālī olmadı.

Nazm:

Tīğ u tīz-i düşmen ammā āhenī mī-güft serd,
Tīğ çün ber-cevşen-i takdir berded kār-gīr.

Nesr: Ammā mezbûr Muhammed Paşa ihrāc-ı eşirrādan sonra, emniyyet-i memleket bābında Lārende Kal^{c}ası ta^{c}mīrini salāh görüb, sāir ^{c}askere icāzet virdi. Ve kendüsi dört sancak Beğiyle hidmet-i ta^{c}mīre iştiğāl kıldı. Bāğī-i mekkār ki kıllet-i ^{c}askerden haberdār oldı, vakt-i fursatdır, diyu, gümrāh-ı nā-üstüvār ile ^{c}ale'l-gafle Lārende kasdına yürüdi. Egerçi ki mezbûr Muhammed Paşa ve mu^{c}askerindeki ümerā kemāl-i gafletle hüveydā bulundı. Ve illā mukadderāt-ı ilāhiyyeden hān-ı nusret u zafer, ni^{c}met-i gayr-ı müterakkabe şeklinde mukarrer olub, mezbûr münāfık ve hevāsına tābi^c olan fitne bidādān, muvāfık ber-karār-ı sābık hezīmet ü firārla Taş iline lāhık oldılar. Ve kuttā^c-ı tarīk sıfatında fursat buldukça gāret-i bilād ve hasāret-i ibād vādīlerinden iğtināma koyuldılar. Lākin Pādişāh-ı gayûr, ^{c}arz-ı ^{c}asker-i mevfûr kılub, rāyet ü ikballe ol diyāra müteveccih oldı. Ve tuğlar pīrān-ı sepīd-rīşān gibi reh-nümālık sa^{c}ādetine yol buldı.

Nazm:

Subh-i zafer **(128b)** *ez-matla^c-ı ikbāl ber-āmed,*
Ashāb-ı garaz-rā şeb-i sevdā be-ser āmed.

Nesr: Ya^{c}nī ki makdem-i humāyûnları mes^{c}ûd u masûn olub, evvelā kişver-gerlik sevdāsında ol havālīde sāhib-zuhûr-ı bī-zahīr olan İshāk Beğ, raht-ı ikāmeti nevāhī-i dār-ı dünyādan pehn-i deşt-i mülk-i ^{c}ukbāya çekildi. Ve birāder-i kihterleri Kāsım Beğ ^{c}Acem Şāhı Emīr Hasan-ı Tavīl cenābına ilticāda müteveffā birāderine nāib-i menāb oldı. Bu tarīkla āl-i Karamān rûzān u şebān nikbet ü intikāsda ve etbā^c u ensārı ile ol hānedān selb-i raht u emānda, re^{c}āyā-yı eşbāh ise "**el-Halku ^{c}ibādu'llāh**" mazmûnına mā-sadak-ı

dil-h^{v}āh, fe-lā-cerem ol şehriyar-ı gālib-sipāh "**Li-meni'l-mülkü'l-yevm, li'llāh**"[1] vādīsinde ^{c}arz-ı teyakkuz u intibāh idüb, ol memālik-i nikbet-mesāliki ^{c}umûmen teshīr ve kal^{c}alarını ta^{c}yīn-i hıfza dizdār ve bikā^c u kasabātını tevcīh-i kuzāt u hükkām-ı kār-güzār ile rāhat-ābād-ı memālik-i ma^{c}mûreye nümû-dār idüb, ^{c}avdet buyurdı ve şol ki, lāzime-i dil-nuvāzı ve dād-güsteridir, ol vilāyetdeki fukarā vü zu^{c}afā hakkında müeddā kılındı. Ba^{c}dehû pay-taht-ı felek-bahtına teveccüh üzere oldı.

Lākin Pīr Ahmed-i muhtālın şeāmet-i mekr u āli vezīr Mahmûd Pāşāy-ı bed fi^{c}āle sirāyet itdi. Her zaman vāsıta-i salāh olub, ol hayinin dāire-i itā^{c}atdan taşra çıkmasına, sābıkan müte^{c}ahhid olduğı lutf u ihsānına bināen sadāret-i (b148) vezāretden ^{c}azl olundı. Ve bu hādise-i ğayr-i müterakkabenin sene selāse ve seb^{c}ûn (873/1468) tārīhında vukû^c buldı.

On tokuzuncı hādise: Küffār-ı hāksārın def^{c}aten tarh-ı nifākı, ya^{c}nī ki, vilāyet-i Firengistān hükkāmından İspanya kralı Vidindik(?) ve Ungurus ümmet-i Muhammed ve sükkān-ı memleket-i Muhammedī'ye zarar u gezend kasdına ıttifākıdır ki, ol kefere-i mütenevvi^{c}a dalālet-nümā "**Tahsebühüm cemī^{c}an ve kulûbühüm şettā**"[2] fahvāsınca, mā-sadak-ı ^{c}adāvet-ārā olub, sene tis^{c}a ve sittīn ve semāni-mie (869/1464-65) tārīhinde birbirlerine haberleşüb, bir vakt-i ma^{c}hûd ve zamān-ı mev^{c}ûdda sultān-ı dīndār üzerine hücûm ve berren

1) K. Kerīm, XL (Gāfir), 16.
2) K. Kerīm, LIX (Haşr), 14.

ve bahren leşker çeküb, kasd-ı hezīmet-i mazarrat-rüsûm itdiklerinde, egerçi ki, mülhim-i hoşgû,

Nazm:

Encümen sāht-düşmen-i bed-hûy,
Z'o çe āyed bahr-i sipāhi rûy.

Nesr: inşādı ile bu teng vādilerde tek u pûy kıldı. Re°y-i tedbīr-i lāzime-i ᶜukûl u fuhûr-ı ᶜālemgīr olmağın "**Ve şāvirhum fi'l-emr**"[1] fermānına mütābaᶜat kıldı.

Nazm:

Çün lutf-ı Hudā refīk-i tu her nefesest;
Der defᶜ-i belā penāhestān lutf-ı besest,

Bā yārī-i Hakk zi-mekr-i aᶜdā çi gamest
Düşmen çi küned çü dost feryād-res est.

Nesr: Egerçi ki, "**Va'llāhu yaᶜsımüke mine'n-nās**"[2] nassı nāzil olan zāt-ı Muhammedī'ye hem-nām olan Sultan Muhammed müeyyed ittifak-ı küffārdan ne ğam. Ve lākin muvāfakat takdīr olan re°y u tedbīrden şān-ı salābet-nişānlarına ne nakzu elem.

Nazm:

ᶜUhûdün yaḍhakü's-süfehāü minhā,
Ve yebkī min ᶜavākıbıhe'l-lebību,

1) K. Kerīm, III (Âl-i ᶜİmrān), 59.
2) K. Kerīm, V (Māide), 67.

Nesr: Vaktā ki bu babda vezīr ile meşveret ve sanādīd-i ᶜAkka'yla tevsīᶜ-i dāire-i cüll-i himmet olundı. Herkes bu ᶜukdenin hallini zimmet-ı himmet-i şehriyārīden sudûr eyleyen re°y-i münir ve tedbīr-i dil-pezīre havāle kılındı. Fe-lā-cerem re°y-i mülk-ārāy-ı şāh-ı ᶜālem cüll-i ᶜakdi, bu ᶜukdenin tahlīli ile müstahkem kıldı ki, tavāif-i Efrenc yarāğ u yāt ve sefāyin ü ālāt cemᶜinde sāir kefereden zī-kudret ve berren ve bahren zarar u gezende kudretleri müsbet, seyyāhhān-ı bihār-ı mekr-i zecret ve seyyāhān-ı sevāhil-güzār fitne vü fetret-i mütemevvilānān-ı rûzgār, bir bölük küffār-ı füccār-ı nā-üstüvār olub, evvel mertebede kasd-ı fāsidleri Mora vilāyetinin zabtına ve sāniyen ᶜalākaları Midilli cezīresindeki kalᶜanın kendi nehdatına merbûtdur. Bu takdirce ᶜasker-i İslāma dahī evvel emir **(129a)** lāzımu'l-ihtimām, Fireng tarafından olan hücûmun defᶜine ikdām ve baᶜdehû Ungurûs kralının izāle-i şerr u mazarratı bābında tahrīk-i iᶜlāmdır, buyurılub, kitāb-ı bī-irtiyāb fikretleri maᶜruz-ı ezhāna hıbret-nisāb oldukda,

Şiᶜr:

Fetantü li'l-ᶜulyā hīne tehayyeret
Fīhe'l-ᶜukûlu ve dalleti'l-ezhānu.

Nesr: mazmûnunda vāfir tahsīn ve melāik-ārānın ᶜılliyyûn kubelīnden nice āferīn kılındı. Fi'l-vāki ol esnālarda serhad Beğlerinden haberler geldi. Kefere-i Efrencī-renc Mora vilāyetine er döküb, berren ve bahren gelecek ᶜasākir-ı zafer-makrûm menᶜu defᶜ içün midfaᶜlarla müretteb Kerme nām germiyyeti müstağreb, bir kalᶜa bünyād idüb, müterassıd-ı kıtāl idikleri istimāᶜ kılındı. Bu tedbīr-i del-pezīr üzere bilā-te°hīr vezār Mahmûd Paşay-ı dilīr, talīᶜa-i sipāh-ı

mensûr kılınub, bir mikdār güzide ᶜasker ile mukaddemce gönderildi. Ve şehriyār-ı ᶜālemgīr dahī bi'z-zāt süvār-ı merkeb-i ᶜazm nīze-dār-gīr ve dār-ı harb olub, nidāy-ı gazāy-ı ekber ve nefīr-i ᶜāmm ılgār nevᶜ-i beşerdir, diyû Mora vilāyetinin tahlīsı niyyetine yola girdiler.

Ammā ᶜasākir-i Fireng mübāşir-i neberd (b148) ü ceng olub, evvelā kerm olub, Kerme nām bir hisār-ı nāmdārı maᶜmûr ve üstüvār kılmışlar. Ve Mora vilāyetine kara cānibinden ᶜasākir-i İslām dûhûlüni müteᶜazzir bilüb, ferāğat-ı hātırla ol vilāyet-i maᶜmûrede ki kılāᶜ-ı mahsûsadan Gerfûs(?) nām hısn-ı hasīnı mukāsara kılmışlar. Ol ser-hadde mirlivā ve hākim-i kalᶜa-i mezbûşe-i bī-hemtā olan Sinān Beğ İbn-i ᶜUlvān Beğ nām şīr-merd-i dilīr ve kār-āzmûde-i Peşendīde tedbīri kehhāle ikātatü'l-hālet-i bi'l-kamer tedvīr eylemişler.

Mīr-i mezbûr ve sāyir dilāverān-ı gayûr Melik-i Muᶜīn-i Gafûr Cenābına teveccüh idüb, hafiyyen ve cehren:

Nazm:

Ez tu cûyem penāh-ı hû herdem,
Ey penāh-ı men u penāh-ı heme.

inşādı ile dilleri gûyā ve gönülleri mahall-i fursatda bir şebīhûn lāzımesini cûyā oldukları halde, küffārın ᶜazīm topları ve ejder-düm ve suᶜbān-dem fevāriᶜ-ı pür-āşûbları ol kalᶜa-i metīnenin ekser-i bürûc-ı müşeyyedesini vīrān eyledi. Ve içinde mücāhidān ve mezbûr Mīr Sinān "**Eynemā tekûnû yüdrik-kümü'l-mevt ve lev**

küntüm fī bürûcin müşeyyedeh,"[1] fahvāsını ᶜaynen ve ᶜiyānen müşāhede ve seyrān eyledi.

Fe-lā-cerem zümre-i hāricīn, yaᶜni ki gayr ez-mecrûhīn altmış nefer mücāhidīn "**Kalbü'l-Kurᵓāni Yāsīn**"[2] mazmûnına mā-sadak-ı hidāyet-rehīn "**Hayru'sseriyyeti ᶜadedü's-sinīn**" diyû, baᶜde'l-müşāvere sebhān emrini taᶜyīn ve ol gûne kemīn kasdına dillerini pür-temkīn idüb, bir şeb-i tārda ne Mirrīh peydā ne māh tābdār, ne Zuhal nümāyān idi. Ne gök ve ne seyyār ᶜale'l-husûs ehlu'llāhın bātın gözleri bīdār ve küffār-ı dil-siyāhın çeşm-i zāhir-bīnleri pür-hᵛāb u gaflet u humār olub, bu bünyān-ı kılāᶜ havāss-i hams içün bürûc-ı müşeyyede dimāğ u kuvāda ne tasarruf-ı şemm ü hiss var idi, ne kabz u lems medāhil ü mehāric-i ekdān-ı zulmānı şehr-i bend-i ecsād-ı heyûlān-ı āmed-şüdünden gāfil idi. Bu'n-nefs bu mekûle şeb-i hengām-ı fursatda mezbûr Sinān Beğ ile altmış nefer mücāhidīn sellü seyf-i kīn idüb idüb, kalᶜadan taşra oldılar. Ve sadāy-ı tabl u nefīr ve nevāy-ı surnāy-ı surnā-tesīr gavgası ile göz açdırmayub, ol mürde-dillerin kıtāline koyuldılar. Ve bi'l-cümle ol dilīrān-ı kāliᶜa "**el-Kāriᶜatü me'l-kāriᶜatü ve mā edrāke me'l-kāriᶜah**"[3] tilāvetiyle her girīve vü şāriᶜa naᶜre-perdāz u seng-endāz olub, küffār içine girdiler. Ve mahmûr u hᵛāb-ālûde füccār-ı nā-üstüvārı kırabildiklerince kırdılar. Husûsan müeyyidāt-ı maᶜneviyyeden evvelā bu maᶜnā **(129b)** dahī lāyıh ve Efrenc leşkeri meyānında bir-iki gün mukaddem meşhûr vāzıh olmuşdı ki, vezīr Mahmûd Paşa vāfir ᶜasākir-i desākir-küşāyile

1) K. Kerîm, IV (Nisâ'), 78.
2) Hadîs-i Şerîf.
3) K. Kerîm, CI (Kâri'a), 1-3.

gelmek ardıncadır. Ve bu ihtimāl-i nusret-fezā ol gürûh-ı mekrûh içinde şüyûᶜ bulmışidi ki, nerre-şīrān-ı İslām haylice yakıncadır. Pes ol şeb-i tīrdeki hāy u hûyı anların şebhûnına haml itdiler. Aslā tahammüle cürᵓet idemeyüb, havālī-i kalᶜadaki bevādī derk-i esfeline gitdiler.

Nazm:

Serāsīme şüd hofte ez dār u gīr
Ber ādemed yekī ebr u bād, āteş ü tīr.

Yekī tīr-bārān be-kerdend saht
Çü bād-ı hazān pür hamīd ber dıraht

Nesr: Tā bir tarīkla mahzar-ı demnûn-ı şebhûn oldukları esnāda Sedd-i Germe Hisār müstahfızları olan bī-dīnleri dahī talīᶜa-i (b149) rāyāt cāh u celāl galebesinin gulgulesi yetişdi. Yaᶜnī ki, Mahmûd Paşa'nın ol havālīye vüsûlī tevātüre irişdi. Bu tarīkla küffarın hüzn u kasāvetleri hālinde Sinān Beğ cānibinden Mahmûd Paşa cānibinde ki ᶜaskere dahī kusr u hezimet-i aᶜdā haberleri vardı. Fātiha-i fālleri, hātime-i aᶜmālleri saᶜādetine delālet kılub, intizām-ı hālleri yüz gösterdi.

el-Kıssa, ᶜasākir-i İslām Sedd-i Germe'ye cān atdılar. Pādişāh-ı İslāmın yümn-i himmetleriyle aᶜdāyı girīzān ve ol mahalli bī-düşmenān ve dīvān buldılar. Yaᶜnī anlar firārile perīşān ve mā-melekleri ve topları hāke yeksān, cümlesi ᶜasākir-i İslāma ganāyim-i nā-mahsûre oldı. Halās bulan ehl-i hüsrān "**Men necā bireᵓsihī fe-ḳad rabiḥ**" fahvāsınca yalnız başıyla kurtuldu.

Vaktā ki bu haber-i nusret-eser Pādişāh-ı cihān Sultān Muhammed Hān cānibine vardı, hezār şükr u sipāsla çehre-i zafer-behresini tazarruᶜ u mezellet hākine sürdi. Körfûs ve Germe'den yoldaşlıkda bulunan sükkāna inᶜāmlar ve terakkīler buyurub, Mahmûd Paşa'yı ol vilāyetin nizāmı içün Mora'da alıkodı. Kendüler rāyet-i cāh u celālle Ungurus kralına ᶜazīmetlerin mukarrer kıldı ki, ol laᶜīn-i bed-kirdār Bosna ser-haddine güzār idüb, Yayça Kalᶜası'ndaki muhannesleri cüzᵓī yaygara ile kalᶜayı virmişler. Ammā sāir kılāᶜ-ı İslām'ı makdem-i hümāyûn-ı Sultān'ı mukarrer bilüb, tevakkufı enseb ü evlā görmüşler.

Ammā muhannesān-ı Efrenc iki vechile münhezim olduklarından pür-derd ü renc olub, "Bāri bu vechile tekmīl-i nāmûs, yaᶜnī ki sıyānet-i salīb u nākûs idelim" diyû Germe'den germiyetle Midilli'ye toğrı gitdiler. ānın gāret ü teshīrini zuᶜm-i fāsidlerince mukarrer itdiler. Lākin bu haber ki sultān-ı İslām'a münᶜakis oldı bī-tevakkuf Mahmûd Paşa'yla kendüye koşulan ᶜasākir-i ceng-āzmāyile Midilli'ye feryād-res yetişmek buyuruldı ve ᶜasker-i zafer-rehber-i sultānī Sofya sahrāsını muhayyem-i hıyām-ı nusret-hitām idüb, bir kaç gün tevakkuf itmek lāzım geldi. Hikmet Hudā'nındır. Krāl-i dāll Körfûs Kalᶜası'nı hisār iden küffār-ı pāmāl ve Sedd-i Germe'ye giştigāl kılan füccār-ı bergeşte ahvāl ne tarīkla inhizām bulduklarını işitdi.

Mısrāᶜ:

Âhıreş ez nühust maᶜlûmest,

Nesr: diyû fursat u nusret cünûd-ı İslāmla tev᾿emān idügini idrāk itdi ve ol makûle vefret-i sipāh-i dalālet-güvāh ile çekdüği taᶜb u nasb-ı rāh mukābelesinda Yayça fethi nasīb olduğına kanāᶜat idüb, döndi ve gitdi. Ve Midilli'ye zarar kasdına ve erkān-ı küffār-ı hākṣār dahī bedreka-i "**Yefᶜalü mā yeşā᾿**"[1] ile Gelibolı maᶜberinden deryā-neverd gemilerile genc-i bād-āverd gibi gelmekde idügin tuydılar. Miknet-i kararı sûret-i karara tebdīl idüb, girdāb-ı ecelden rehā bulmuş fûkān u murgābyān gibi geldikleri cānibe murācaᶜat kıldılar.

Nazm: **(130a)**

Hasm eğer püşt kerde hīç megûy,
Ger zemīn püşt ne zikr-ı dûn rûy.

Nesr: Çünki Midilli'de küffār-ı hezimet-nişān haclet ve hasāratla yerlerine revān oldılar. Ve Engurus kralının makarr-ı sakar-eserlerine sefer itdügi kemāl-i şermle ru-gerdān olduğın tuydılar. Sultan Muhammed Han Mahmidet-semīr vezīr Müşīr Mahmud tedbiri, pāy-taht-ı ᶜaliyye cānibine ᶜazīmet buyurdılar. Sāyir serhadlerdeki küffār-ı ḫāksār dahī āsīb-i nesīm ḫavf u iᶜtibārdan perīşān-ı rûzgār olub, (b149) keşef gibi baş hırkaya çekmeği münāsib gördiler.

1) K. Kerîm, III (Âl-i ᶜİmrân), 40; XXII (Hacc), 18.

Yiğirminci Vākıᶜa: Sene sebᶜīn ve semāni-mie evvel-i rebīᶜin Rebīᶜ-ı Evvel'inde (Rebīᶜu'l-Evvel 870/Kasım 1465) pādişāh-ı nām-dār ve şāhin-şāh-ı memālik-güzār Bosna ser-haddine ᶜazīmet ve kral-ı bed-fiᶜal zabt itdügi Yayça Kalᶜası fethine katı yaydan çıkan tīr-i ceste gibi cüll-i himmet itdügidir ki mücāhıdān-ı kavī-dil, katᶜ-ı merāhıl ve tayy-i menāzil birle ol hisār-ı üstüvare varıldı. Ricāl ve alāt-i kıtāl cihetinden kemāl-i metānet üzere bulundı. Ümerā-i nām-dār zümresine metrisler taᶜyīn olunub, kalᶜanın bürûcı kāriᶜa-i sāᶜıka-bādıyla mümhedim ve etrāfındaki sengistān ve ahcār surme-i tûtiyā gibi mahlûl ü muzmahıl, belki maᶜdum olmak üzere iken kral-ı zemīmü'l-hısāl, vākıᶜāt-ı muhāsara vü kıtāl istimāᶜından havf u bīmle ber-geşte hāl olub, kalᶜa-i mezbûrei genc-i memālikine kilīd ve ol feth oldığı takdirce, mübeşşirān-ı nevīdān sāir kılāᶜın fütûhatını "**Hel min mezid**"[1] tergībi ile ānen fe-ānen tecdīd itmek mukarrar idügini bilüb, bilā te᾿hīr ol kāfir-i fācir-dalalet-sīrāb sādeden geçüb, memālik-i maᶜmûrede İzvirnik Kalᶜası'na ᶜasker çekdi. Yaᶜnī ki ol tohm-hırām-ı küfr-encām, fitne vü fesad tohmını ol vādīlere ekdi. Tāki sultān-ı İslām ol kalᶜayı istihlās içün berû semte ᶜāzim ola. Bu tarīkla Yayça Kalᶜası ᶜasker-i mensûrın hücûm-ı nusret-rüsûmundan halās u rehā bula. Egerçi ki zāhīr ol kalᶜanın nefīr-i feth-i fātihası mücmel konulub gidilmek dindārān-ı bāhiru'l-ihlāsa bāᶜıs-i şeyn u ᶜār gibi gelürdi. Ve illā "**ᶜAsā en tekrehû şeyᶜen ve yecᶜale'llahü fīhi hayran kesīrā**"[2] nass-ı kerīmini zīd-i nusret-i zafer-teᶜyīd īle beşāret virürdi.

1) K. Kerîm, L (Kâf), 22.
2) K. Kerîm, LXI (Saff), 13.

el-Kıssa: Pādişāh-ı nām-dār-ı muzaffer "**Raca^c^nā mine'l-cihādi'l-asğar ile'l-cihādi'l-ekber**" hadīs-i şerīfinin ma^c^nā-i zāhiresi safahāt āmāllerine muharrer ve müstetar olduğın bilüb, ba^c^zı ümerā-i nāmver ve ğuzāt-ı nusret-rehber ile Minnet oğlı Muhammed Beg'i Kal^c^a-i Yayça muhāsarasında alıkoyub, kral-ı dāll talebine cilveger oldılar. Ve her kande ise ol rûbāh-ı muhtal ve şağal-ı iştiğal şīrān-ı kıtāl pençesinden kurtulmağa kasd idüb gurûhā gürûh çekildiler. Eğerçi ki ol kāfir-i bed-hisāl-i hûşın şīre mukābelesin muhāl bilüb, önünden ayrılmağı münāsib-i hāl gördi, lākin tekmīl-i nāmûs-ı menhûs içün İzvirnik Kal^c^ası'nı feth itdikden sonra, irtihāli mukarrar idüb, ^c^asākir-i İslām'a memerr u ma^c^ber olan bevādī-i tārīk ü girīvehā-yı bārīk semtlerini tā bir günlük yol derbend u kulel u cibāli evc-i feleğe kemer-bend olan ^c^ubûrı muhāl mahalden berû ahşab u ahcār ile beşte ve cā-be-cā toplar ve pûşīde yerlere kemāndār ve tüfeng-endāz ^c^asker ve nüfûs-ı menhûsda bī-ser koyub, ta^c^biye-i ālāt-ı ceng ü cidāli bir vechile bir birine peyveste kıldı ki, bād-ı vezāndan gayrı ol berzahdan revān olması muhāl oldı. Ol dahī güzār idince revāyic-i bārût ve buhar-ı **(130b)** kavārı^c^ āteş kuvveti ile dimāğı pür ihtilāl olması sıhhat buldı.

Ammā şiddet-i şitā yetişüb, katarāt-ı berf ü tegreg ^c^ale't-tevālī zemīne düşüb, suların ayağı donmuş ve mest-i sebûların ayağı tutmaz olmuş. Bir garib sermā ve nahvet-i bürûdet-i āb u hevā mukarrar olmağın, sultān-ı (b150) mücāhidīn bi'z-zarûre Soyfa kışlasına karīn ve zemheririn zehr-i kahr-ālûdı geçince, hiddet-i kalbe ateş nīşīn oldı. Lākin evvelā beşyüz nefer-i kār-āzmûde-i dilīr-i zafer-rehber ile, Mīhāl oğlı mīr İskender-i nāmver İzvirnik Kal^c^ası muhāsarasındaki,

guzāt-ı feryad-res mukarrer kılunub, irsāl olundı. Sāniyen vezīr-i müşīr-i zafer-menşe^ɔ^ a^c^nī bihī dilīr-i sāhib-tedbīr Mahmûd Paşa, Rûm-ili ^c^askeri ile müte^c^ākiben revāne kılındı.

Fe-lā-cerem vezīr-i dilīr muti^c^u'ş-şiyem ki İzvirnik havālisine rāst-güftār ve kizb-i dürûğdan perhīzkār cāsûslar gönderub, ahvāl-i küffārı kemā yenbeğī bildi ki, yāt u yarağ ta^c^biye olunan yollardan geçilmesi muhāl vegeçildüği takdirce Krāl-ı dāllin ^c^asākir-i mevfûresi ile mukābele-i mühlike ve ma^c^raz-ı zevāl "**Fe emme'l-harbu hud^c^a**"[1] mukaddimesi zāhir ve semt-i hīleden birtedbīr ile bin ^c^asker-i kesīr münhezim kılınması sādır;

Eger düşmenī pīs-gired sıtīz,
Be şimşīr-i tedbīr hāneş birīz.

Nesr: ^c^Ale'l-fevr vākıf-ı sāhil-i gûr nice cest u tīz-rev mārtulos uçurub, gûyā ki himmet-i hamāmelerinin zīr-bāllerine hidāyet nāmeler gönderir. Ba^c^z-ı mahfī olan yollardan kal^c^aya karīb olan püştelere vara. Ve āvāz işidülür kullelerden dilīrān-ı mahsur, nā mahsûra kudûm-ı şehriyār-ı celālet-mersûm müjdelerini bitüreler. Ve nüfûs-ı za^c^īfelerine nev^c^an takviyet olub, ^c^asākir-i İslām makdemlerinin mukaddimeleri mukaddemātını mukaddem bileler. Anlar dahī bu āvāzei beyne'l-küffār işā^c^at idüb, nehdat-ı zafer menkıbetine müterakkib ola. Tā ki gaflet ile kal^c^ayı teslīm ve inkisār u dacretle firār-ı vahīme ihtimalatı ber-taraf ola. Ve irādetu'llah'da mukadder olan iltāf-ı hafiyye nāgehān kuvvet-i zuhûr bula.

---

1) Aynı âyet.

Pes her martulos sīsek-pā, mānend-i hüdhüd-i Sebā hem-rāh-ı berīd-i sabā olub, maᶜhûd olan bu yire vardılar. Ve meşāhīr-i guzātı adlu adı ile çağırub, sipāh-ı mansûr ve dilīrān-ı nā-mahsûr kudûmını ol müciddān-ı mahsûra bir bir haber virdiler.

Nazm:

Sadāy-ı şādmānī şüd ber eflāk,
Ki devrī hāst ez dilhāy-ı ğamnāk,

Beşāret dāde her kes bār-ı hodrā.
Ki devlet kerd āhir-i kār-ı hodrā

Nesr: Yaᶜnī ki dilīrān-ı kalᶜa ve kār-güzārān-ı bürûc-ı mürtefiᶜa sadāy-ı tabl u nefīr u sûr ve zemzeme-i cünd-i nā-mahsûr ve velvele-i pür-tantana-i meserret-meᵓsûr idüb, her burca bayrak dikdiler. Ve yer yer sancaklar kaldırdılar. Gülbank ve tekbir ve Allah Allah! sadāsı ile ᶜālemi pür-teᵓşīr kıldılar.

Fe-ammā zümre-i küffār bu etvār-ı nusrat-şiᶜārdan havf u hırāsla mağmûm ve pür-efkār olub, teᵓyīd-i beşāret gaybı karīn-i secde-i nehiyy-i la raybī olub, "**Nusırtu bi'r-ruᶜb**"[1] mazmun-ı şerīfi gün gibi zuhûra başladı. Krāl-i melᶜûn ve çend dāll-i mağmûm baht-ı vājgûne ile mağmûm u mahzûn olub, "**İn kānet illā sayhaten vāhideten fe izā hüm hâmidûn**"[2] nass-ı latīfi ol küffār-ı nācāmid zümresini mürde-dilān ve ḫāmidûn gösterüb, güya dest-i kudret ol kuştenīleri taᶜne taşları ile taşladı. Fī-nefsi'l-emr hem-nām-ı Rasûl-i

---

[1]) Hadîs-i Şerîf.
[2]) Kur'ân-ı Kerîm, XXXVI (Yāsīn), 50.

Ahmed -**Salla'llāhü ᶜaleyhi ve sellem**- ve Semiyy-i Muhammed-i müeyyed olan Sultān Muhammed ism-i sāmīsinin teᵓsīrini zāhir u bedīd görmeğe mûcib-i meserret ve nevīd işitmek mertebeleri taᶜayyün buldı. (b150) Ol sīt u sadādan sonra küffār-ı hāk-sār bir birlerine düşüb, ittifākları, ihtilāfa mübeddel oldı.

Nazm:

Çün cām-ı gurûr-ı şāh **(131a)** *tehī şüd,*
Ve'z-hāb-ı humārā gehī şüd.

Dīdend ki bezīşān ferde est,
Şemᵓ-i tarab, ez-meyāne mürde est.

Zīn raht beste kītī sāye ki dānī
Gerdānīde varak zi-şādmānī.

Nesr: Ve bi'l-cümle ricāl-i gaybın imdādı bir iki şebāngāh ve bāmdād vezīrān-ı küffār ve efrād müneccimlerine mesābeten evtād olan Rûs-ı menhûs-ı dalālet-nihād esās-endāz bünyān-ı ᶜinād olub, birbirlerine inkıyādları muzmahill oldı. Ve ikinci bāmdād ordularında "**Fe-sāe sabāhu'l-münzerīn**"[1] velvelesi intişār buldı. Krāl-i ber-geşte-hāl ne denlû kīl u kāl ve ne mertebede mekr u āl itdi ise cāy-gīr olmadı. Bilā-ceng ü cidāl ve bilā-zahm-i kıtāl çekilen çekilenin olub, ve cümle yāt u yarāğ u ālāt ve nice girān-bahā ve sakīl kāriᶜāt Kalᶜa-i İzvīrnīk mukābilinde döküldi ve kaldı.

---

[1]) K. Kerîm, XXXVII (Sāffāt), 177.

ᶜAsker-i İslām'la Pādişāh-ı zafer-fercām geldi, yetişdi, havfi ile her gümrāh-ı bī-basīret ü intibāh şitāb u tefrika yollarından nehr-i Tuna kenārına cān atdı. Vaktāki dilīrān-ı kalᶜa bu husûsı cenāb-ı vezīre inhā ve vākıᶜāt u firārı berīd-i meserret-nevīd ile inşā kıldılar. Bilā-teʾhīr ol sipehsālār-ı düşmen-gīr vādīsine mücāhidān-ı sāib-tedbīr nerre-şīrān-ı kazā-tehciye ve kader-nahciye zümresi ardlarınca revān ve tā-Nehr-i Sāve'ye varınca şitābān idüb, şol denlû küffār kırıldı ki lā-tuhsā ve ol kadar esīr alındı ki, silsileleri muselsel ü bī-intihā, suya gark olanlar "**Ezyedü mine'l-ᶜaddi ve'l-farz**" ve pā-der-gil olub, meyān-ı Dicle'de ecel-i muᶜaccel ile cān virenler, mā-sadak-ı "**Fe-hasefnā bihimü'l-arz**"[1], el-kıssa, binde biri kurtulmadi. Varta-i helākden sāhil-i necāta değme kimse yol bulmadı. Bir fırkası āteş-ı tīğla helāk ve bir zümresi cān ātub, meyān-ı nehr-i kahrda garkāb u gam-nāk; ikisi de "**Uğrikû fe-üdhilû nāran**"[2] mazmûnına mā-sadak bāk ve baʾzılarını teşne-i endûh nāk iken zehr-i āb-ı tīğ [bī-dirīğla hātûnları sīrāb, sad-çāk ve gayra harāset u ᶜazābet sīrāb-ı serāb-ı kahr oldukları][3] maʾlûm-ı zihn-i derrāk.

Nazm:

Zi āb-ı tīğ halkī teşne mürde,
Zi tīğ-ı āb her halkī füsürde

-**Sübhāna'llāhi'l-Kavī**-, ol makûle ᶜasker-i nā-mahsûrı gavā-berrān içinde fetret-i maᶜnevī cümlesini muhtevī olub, bilā-tehācüm ü

[1]) K. Kerīm, XXXIV (Sebeʾ), 9.
[2]) K. Kerīm, LXXI (Nûh), 25.
[3]) İkinci nüshadan.

tedārub sandırdılar. Bilā-tesāhüm ü tecārüb canlarından usandılar. Ve ᶜasākir-i nusret-meāsir-i müslimīn feth-i gayr-i müterakkabla kām-bīn ve sālimīn ü gānimīn muᶜasker-i celālet-rehīn savb-ı ᶜālīsine rāciᶜīn u ᶜāzimīn olub, mütevālī "**Ve lā-yezālü biʾs-selāsili ve'l-ağlāl**" giriftārānı kıtāl ve esīrān-ı kayd u bend-ı ᶜıkāl ile ki, ekserī zincirhā-i tıvāl "**Sümme fī silsiletin zerᶜuhā sebᶜûne zirāᶜan**"[1] nass-ı latīfine mısdak-ı sadākat-meāl, husûsā ki, "**Fe'slükûh**"[2] tetimme-i şerīfesi fermānına her mücāhid-i zafer-nevāl, fermān-berdār-ı bāhiru'l-imtisāl olub, bu makûle makāl ve sınıf-ı hāllerine dāll olmuşdur. "**Le-kad elbese'llāhü'l-bilād ve ehlehā bi-dıhkin nācilen bi-cemālin turdā zükiret bakāe'd-dehri türcā ve tebkā fe-me'l-mülkü en yedurra ve tenfeᶜā**" yaᶜnī ki bī-hadd esīr ser be-ser der-zincīr pīşkeş-i Cenāb-ı hilāfet-masīr kılındı. Ve pāy-taht-ı ᶜaliyyeye ᶜavdet buyurılub, bu mevhibe-i behiyye-i İlāhiyye'nin (b151) şükrinde cārī zebān ve Cenāb-ı Vābihü'l-āmāle niyābiş-i sitāyiş-meālları cülle-i lisān olub, ol ᶜafārīt ü divān ᶜarsa-i dīvān ve dest-āmûz nev-hīzān dergāh-ı Hazret-i Süleymān olmak buyuruldı. Nüfûs-ı menhûs-ı sābiᶜadan olmağla izāleleri revā görilüb fermān-ı ᶜālem-gīrleri üzre cümlesinin boyunları uruldı.

Yiğirmi birinci hādise: Küffār-ı ᶜanûd ve füccār-ı Arnābûd cānibindeki gazāları ve İlbasan kalᶜasını istīlālarıdır ki, ol kefere-i cühûd, yaᶜnī ki, fecere-i ᶜanûd-ı Arnābûd, cibilletleri zehr-ālûd ve hilkatleri sevdā-yı bī-sûd ile meşhûd bir kavm-i mezmûm-ı nābûddur ki, sāir akvām-ı muhtelifetü'l-edyān gibi birbirlerine ülfetleri gayr-i

[1]) K.Kerīm, LXIX (Hākka), 32.
[2]) Aynı āyet.

ma'hûd (131b) ve tevattun u temekkünleri simet-i şitâb u tefrika ile mevcûd olub, her biri bir tâğ başını sebu'-ı dârr ve peleng-i mazarrat-girdâr gibi der-kenâr itmişdir ve ülü'l-emr olan ümerâ vü selâtîne ser-fürû itmediklerinden gayrı kendü cinslerinden bir ferdi serdârliğe kabûl itmediklerinden gayrı hemvâre birbirlerine şevâhik-ı cibâl ve şi'âb-ı sı'âb-ı dalâlde lâ-yezâl ceng ü cidâl itdikleri tevâtüre yitmişdir. Fe-lâ-cerem ol tâife-i mezmûmü'ş-şiyem, küffâr-ı etrâfın ittifâkı pür-nifâkları senesinde tahlîl-i 'ahd-i muhkem kılub, şîve-i cinâyet ü 'isyânla vâdi-i 'amâda sâbit-kadem olduklarına binâen üzerlerine varılmak ehemm ve izâlelerine cüll-i himmet-i Şehriyârî mütehattem ü elzem olmağın Hazret-i Pâdişâh-ı 'âlem-Medâr, sene-i ihdâ ve seb'în (871/1467) nev-bahârında ol zümre-i bed-girdâr kasdına nehdat-ı humâyûn kıldılar. Dâru's-saltana Edirne'den şehr-i Manastır'a mu'asker-i celâlet-makarr ta'yîn idüb, mecma'-ı 'asker-i bî-mer ol reh-güzâra idüğin tebyîn buyurdılar. Bu tarîkla 'asâkir-i zafer-me'âsir bir yere geldi ve ol 'usât-ı müşrikîn menâzil ü me'vâları olan tilâl ü cebâle muvâzabet kılndı. Nerre-şîrân-ı cihâd ki, cüll-i himmetlerine cebel ü sehl ü diyâr yeksândır, gürûhâ-gürûh sayyâdân-ı şikârî gibi ol bevâdî vü deşti süzmeğe başladılar ve temmûz-ı pür-zor-ı şecâ'at-nihâd ki, geşt ü güzârları se kenâr u meyân ve ka'r-ı suyınla nümâyândır, ol pîşe-zâr u cengelistânı sibâ'-ı merdüm-şikâr gibi gezmeğe gitdiler.

Nazm:

Zi-müşkilât-ı tarîkat 'inân-ı metâb ey dil
Ki merdüm-i râh ne-yendîşed ez-nişîb ü firâz

Nesr: Ve bi'l-cümle kangı mahalle tahassun itdiler ise vardılar, ebkâr u gılmân ve zerârî vü vildân ganâyiminden me'mûllerinden ziyâde ele getürdiler.

Nazm:

Zi-sahrâ ganâyim ber-âverde kûh
Zi-gevher keşîden sütûrân sütûh

Kavî-dest-râ fetih şod reh-nümûn
Be-zinhâr hâhî der-âmet zebûn.

Nesr: Dörder-beşer bine erzân gılmân ü düşîzegân, ikişer-üçer yüz akçeye satıldı ve hüsn-i cemâle mâlik 'azîz-i hûbân olan Yûsuf-likâ civânân fırkasının muğtenim-i muğtenemleri "**Ve şeravhu bi-semenin bahsin derâhime ma'dûdeh**"[1] nass-ı kerîmine mâ-sadak bulundılar. Siyyemâ müçâhidân-ı bevâr-peymâ ve şîr-i neberd-âzmâ zümresi 'ânne-i "**Uktülü'l-müşrikîne kâffeh**"[2] fermânına imtisâl idüb, ol kefere-i bâhiru'd-dalâlin kıtâline kemâl-i iştiğâlle koyuldılar.

el-Kıssa, ol kehene-i küberâ-i mütemerrid ve dîv-i heykelân-ı müte'annid zümre-i zemîmesinden üç-dört bin gümrâh ve beşer-altışar bin gûlân-ı gavâyet-penâh, ba'zı 'ubûr u dühûline mecâl muhâl, ba'zı su'ûbeti müte'ayyin tilâl ü mahâllde cem'iyyet üzere bulunurdı. Ber-vech-i istîsâl katl olunub, vücûd-ı bî-sûdları tamâmen izâle kılınurdı. Bu vechile (b151) ki, ol arâzi-i dânî vü kâsî tathîr kılındı. Hâkim-i vilâyet olıcak emîr-i nâm-dâr ve sipâh u zu'amâ-i kâr-güzâr

1) K. Kerîm, XII (Yûsuf), 20.
2) K. Kerîm, IX (Tevbe), 36. Âyette "**Uktülû**" yerine "**Kâtilû**" kelimesi var.

süknālarīçün İlbasan nām bir kal^ca inşād itdirilüb kādı ve mīr-livā ve hafaza ve dizdār-ı burc-intimā ol kal^ca-i ma^cmûrede alıkonulub, pāy-tahta ^cavdet olundı. Ammā hikmet Hudā'nındır, sene-i isnā ve seb^cīn (872/1467) zemistānında bir hādise-i garībe ve kaziyye-i nā-marziyye-i ^cacībe zuhûr idüb, harem-i muhteremde neşv ü nemā buldukdan sonra taşra çıkan gılmān-ı dalālet-nümādan Hāyin İskender nām Arnāvudiyyü'l-asl-ı nā-fercām, ol zümre-i zemīmeye eşrār-ı nām-dār olanlardan birine püser-i hıyānet-perver-i fitne-encām olmağın cidden Sarāy-ı ^cāmire'deki te^odīb devleti salāh-ı hāline bā^cis olmadı ve müteferrikalığla beyne'l-akrān i^ctilā-i şān bulmasından tefrika-i hātır-ı dalālet-meāsirinin izālesi hādis olmadı. āhir kendü gibi birkaç gümrāha pīşvā olub, irtidād ile imtidād-ı fesādı irtikāb itdi. "**Ve men yertedid ^can dīnihī fe-yemüt ve huve kāfir**"[1] fahvā-yı garrāsına mā-sadak **(132a)** olub, gāyet-i gabāvetle tarīka gavāib görmedi ve ba^cz-ı yerleri temellük şeklin itdikden sonra hattā eser-i hāss-ı sultānī olan İlbasan kal^cası ahzine dahī leşker çekdi. Bī-heberdir ki, o kār-ı şāhbāzān-ı humā-şikār, gurāb-ı rû-siyāha neşīm-i neşīmen-medār olmaz ve efkār-ı kerkesān-ı murdār zirve-i ^culyāda pervāz iden bādbādile hem-cenāh[2] olmağa kudret bulmaz. Eğerçi ki ümerādan birine buyursalar bu ihtilālin intizāma tebdīli kābil idi, vüzerādan biri gönderilse hod zümre-i eşirrānın isti^cāli bile hāsıl idi. Lākin cenāb-ı sultānı ol küfrānü'n-ni^cmedeki kār-ı hüsrānı gāyetle müstağreb görüb, hātırları böyle iktizā itdi ki, bi'z-zāt teveccüh buyura, ol mürtedd-i vācibü'r-reddin izālesine nefs-i nefīsiyle mübāşir olalar. Fi'l-vāki^c

[1]) K. Kerîm, II (Bakara), 217. Ayetin aslında "**yertedid**" kelmesinden sonra "**minkum**" kelimesi de var.
[2]) (b) nüshasında "hemçünân" şeklindedir.

Hāyin İskender mütehassın oldığı yerler sehlen ve de^{cc}ar ser be-ser ol zıllu'llāh-ı muzaffer cenābına cilve-gāh u manzar oldı ve bevādī vü siyāsī ihātaları "**Va'llāhu muhītun bi'l-kāfirīn**"[1] nass-ı latīfi ile gûyā"ki, mu^cabber oldı. Ammā alınan cevārī ve gılmāna gāyet olmadı. Cevārī ve düşīzegān kesretine bināençendān rağbet olmadı. Mürtedd-i mezbûr sa^cy-i nā-mahsûr ile bir sāhile cān atdı ve katre-i nāçīz-i misāl-i ^cummān-ı dalālet olan Firengistān'a düşüb, metā^c-ı dīn ü īmānını nāsire-i fısk u fücûra satdı. Şehriyār-ı fermān-kār dahī lāzimü'l-i^ctibār olan umûra nesak u nizām virdikden sonra dāru'l-mülk-i a^clāsına çekildi ve gitdi.

Çü der-hāne-i münhaviyeş reft āfitāb,
Zikr mī-şod endām-ı a^cdā kebāb.

Yiğirmi ikinci hādise: Eğriboz cezīresinin feth u teshīri ve sultān-ı guzātın ol cānibdeki gazā-yı dil-pezīridir ki, Arnābûd keferesine olan cihād ve ^cakabince evlād-ı Karamān'ın fitneleri def^cine müte^callik sefer-i nusret-nihād encām u ihtitām buldukdan sonra pādişāh-ı ^cālī-nijād birkaç günceğiz ^cīş u nûş kasrına bünyād ve metā^cib-i geşt ü güzār ve meşakkat-i nakl ü sefer cihetinden nev^can harāb-ābād olan kulûb-i guzātı ta^cmīr ve bezm-i girdiş-i eyyāmda cām-ı kām-ı müdām olub, tena^{cc}um-i yesīr kasdına Karadeniz kenārında ba^cz-ı havāss ile ^cişret-i dil-pezīr üzre iken sene-i selāse ve seb^cīn (873/1469) tārīhinin kuvvet-i (b152) tābistānında nāgehān "**Ve le-tüs^oelünne ^cani'n-na^cīm**"[2] mazmûnını müş^cir hitāb-ı ^citāb-

[1]) K. Kerîm, II (Bakara), 19.
[2]) K. Kerîm, CII (Tekâsür), 8. Âyet hatâlı yazılmış, doğrusu "**Sümme le-tüs'elünne yevmeizin 'ani'n-Na'im**" olacaktır.

iktirān-ı "**Ve lā-tekün mine'l-gāfilīn**"[1] nass-ı kerīminde ba^cz-ı āyāt-ı ^cibret-resān ile gûş-i hûş-i Sultānīye bu ahbār-ı perīşān vāsıl oldı. Venedik düzinin melikü'l-edāsı ve kapudān-ı sefāyin-i dalālet-nümāsı olan cerrān-ı bī-dīn sekiz pāre kadırga ile tehiyye-i ālāt-ı āteşīn idüb, memālik-i İslāmiyye'den olan sevāhil ü cezāyir kasdına deryāya karīn, Pādişāh-ı deryā-sipāh-ı sa^cādet-rengīn serīr-i ^cīş ü ^cişretde ferāğ-ı bālle kām-bīndir diyû Aynûrī mukābilindeki sāhile er dökmüş ve ba^cz-ı nevāhī vü kurānın, ebr zulümātı gibi akın salub üzerlerine çökmüş. Fe-lā-cerem bu peyām-ı pür-gam pādişāh-ı ^cālem cenābında bā^cis-i gayret ü elem olub, hātırları sāhiline nesīm-u arzû bu yüzden halecān eyledi ki, cezīre-i Eğriboz fethine müteveccih oldılar ve sefāyin-i ^casker-defāyin ol havālīdeki küffārın sākini harāb idüb nice gizlü genclere dest-res boldılar. Pes ol esnālarda İshāk Paşa vezīr-i a^czam ve Mahmûd Paşa vezāretden azlile kapudān-ı ekrem ve Gelibolı sancağiyle mīr-i mīrān-ı muhterem kılınmışdı. Tertīb-i sipāh-ı deryā anlara ısmarlandı ve mühimmāt-ı neberd ü heycā tehiyyei ol merd-i kār-āzmāya buyuruldı. Bu minvāl üzere ol vezīr-i müşīri nīk-nām deryā ser-^caskerliği hizmetine kıyām, "**Ve lehu'l-cevāri'l-münşeātü fi'l-bahri ke'l-a^clām**"[2] mazmûnına mā-sadak iki yüz pāre keştī tedārükine ikdām eyledi ki, meyān-ı deryāda her **(132b)** biri "**Ke't-tavdi'l-^cazīm**"[3] ve dıraht-ı bād-bānları ile ol sefāin-i ^cizām "**Ke'l-^curcûni'l-kadīm**"[4] fahvāsına mā-sadak-ı tāmm, ya^cnī ki, vilāyet-i Rûm-ili'nde Atina nām medīnetü'l-hukkām-ı be-nām

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, VII (A'râf sûresi), 205.
[2]) Kur'ân-ı Kerîm, LV (Rahmân sûresi), 24.
[3]) Kur'ân-ı Kerîm, XXVI (eş-Şu^carâ), 63.
[4]) Kur'ân-ı Kerîm, XXXVI (Yâsîn), 39.

olan şehrin muhāzīsinde ^cuzûbet-i āb u havā ve letāfet-i fevākih ü nemā rûh-efzā ile ma^clûm her ^cālim ü dānā olan cezāyir-i Yûnān'dan Eğriboz cezīresine teveccüh-i müveccehleri mukarrer oldı ki, deryā ile ol cezīrenin meyānındaki fāsıla bir ok atımı mikdārı yerdir. Ammā hisārı hirāset ve burûc-i üstüvārı kemāl-i metānetle mukarrerdir ve bīgāne dühûline ruhsat virilür. Merdümān-ı hisār hıfzında bir cisr-i memdûdı vardır ki, sāir illere kıyāsen "Dünyā sırātı" diyû mu^cteberdir. Ve bi'l-cümle Şehriyār-ı memālik-küşā kara cānibinden şehr-i İstīfā yolundan istīfā-i cem^ciyyet-i guzātla Eğriboz'a toğrı revān ve mahmûd Paşa dahī tonanma-yı humāyûn ile deryādan bād-ı vezān gibi şitābān, ^cinān ber-^cinān gitdiler ve "**Huve'llezī yüseyyirukum fi'l-berri ve'l-bahr**"[1] mazmûnını bi-vechin-mā ^ciyānen teferrüc itdiler. Bu minvāl üzere rûy-i deryā kesret-i ^casākir-i ceng-āzmāyile te^cyīd ve her sefīne zevāt-ı beşeriyyei müştemil bir bahr-i zahhār gibi hüveydā olub, ^cale'l-fevr küffārın ref^c itdikleri cisrden bedel bir müstahkem ve mükemmel köpri bağlandı ve gemiler birbirine peyveste kılınub, ol meyānedir ki, nazarda nā-bûd u nā-peydā olmağla mā-beyne berr u bahr zemīn-i ma^cmûre gibi göründi.

"Şode āh sûd-ı bahr gark leşker
Garīk keş ne-şod her kûyeş ner".

Bu esnālarda seksen pāre sefīne ile haber-i āl-i bed-fi^cāl çıkageldi. Darb-ı top u tüfengle cisr-i ehl-i İslām'ı yıkmak ve kal^caya muvāsalat idüb, küffār-ı hisār ile ceng ü cidālde yek-dil ü yek-cihet olmak hātırasın idüb, vaktī ki, birkaç keştī müsābakat idüb, meydāna

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, X (Yûnus), 22.

geldi. Etrāf-ı cisrde ta^cbiye olunan toplara āteş virilüb cümlesi rīze rīze kaldı ve ve içindeki küffār (b152) top u tüfeng-i āteş-bār serā-pā gark olub deryāya gitdi. Çünki matlûblarına fāiz olmadılar ve kal^caya hīç bir tarīkla vusûl bulmadılar, ^caskere mukābil nā-çār meyān-ı deryāda leşker bırakdılar ve ashāb-ı cihād kal^caya hücûm itdikce ardlarını alub ceng eylemeyi mukarrer itdiler. Pes Sultān-ı ilhām-nişān bu kıssai künhi ile iz^cān ve efkār-ı fāside-i düşmenānı tamāmen ihāta-i hidāyet-resān idüb ber-mûceb-i "**el-Harbu hud^cah**"[1], bu hīle-i latīfeye tarh-endāz oldılar ve üçünci günī yürüyişdir diyû "Dīvār-ı hisāra su^cûda ve ol esnāda kıtāl-i ma^chûde lāzım olan nerdübānlar ve sāyir mühimmāt hāzır u āmāde olsun" buyurdılar. Bu tenbīh-i ekīd ber-vefk-ı tahvīf ü tehdīd mukarrer oldukdan sonra ^casker-i mansûr-ı huddāmından biri leb-i deryāda suya girdikde alındı ve söyletdirilüb ol tenbīh olunan rûz-i mev^cûd bilindi. Ammā ol hidmet-kārın veliyy-i ni^cmeti bu ma^cnāyı tedārük idüb, nüvvāb-ı ^cālī-makāma bildirdi ki, me-bādā mukaddem beyān olunan günde yürüyiş ola ve küffār-ı hāk-sār ehl-i hidmet-kārdan haber almış olub mā-cerāya vukûf bula ve tedbīr-i dil-pezīr-i Pādişāhī nusret ü zafer netāyicin virmedüğinden gayrı belki bir küllī hasāret ü nedāmete bā^cis ola ve kendüye söz gele. Fi'l-vāki^c bu hallin ^cakdinden Sultān-ı nām-dār ziyāde hatlar eyledi. Hemānā irtesi yürüyiş tenbīhi te^ɔkīd buyurub evvelki fermānların güni tehallüf itdi. Bu tarīkla āvāz-ı gülbāng-i Muhammedī āfāka velvele salub, seherden "**Allah! Allah!**" sadāsıyla sipāh hareket eyledi.

[1]) Hadîs-i Şerîf.

Nazm:

Subh ez-behr-i fütûh-i tü du^cā hānd der-mīd
Be-du^cā-i seher īn feth müyesser şodenest.

Nesr: Ammā sipāh-ı küffār, ol hücûm bir gün sonra i^ctibār itmeğin gāfil bulundılar. Ol tedbīr-i fāsidleri üzere ^casker-i İslām'ın ardların almağa kādir olmadılar ve bi'l-cümle deryā cānibinden gemilerle Mahmûd Paşa ve kara tarafından ^casākir-i desākir-küşā ve ceng-āzmā **(133a)** gürûhā-gürûh ^carz-ı şevket ü şükīh ile top-endāz u ceng-sāz u neberd-perdāz olmağın esvār-ı hisār-ı üstüvār kulûb-i a^cdā gibi sûrāh sûrāh oldı ve hītān-ı bāhiru'l-ihtiyāt-ı burûc u bārû dil-i düşmenān misāli rahne rahne kılınub, nerre-şīrān-ı mücāhidīn, sāhasına yol buldı.

Nazm:

Zi-her sûy leşker pür-āşüftend
Be-yekbār nevbet fürû giriftend.

Nesr: ^cādāt-ı rûz-i mu^cādāt-ı Freng üzere esnā-i cengde vāfir fānûslar yakdılar. Kimse feryād-res olmadıkda āteş-i harāret ü iltihābların efzûn kıldılar. Aslā deryā tarafındaki gemilerden nehdat ü mu^cāvenet ü müzāheret içün ciddden hareket görmediler. Zīrā ki, ol hidmet-kārın haberini tahakkuk bilürlerdi. Bir gün mukaddem yakdıkları āteş-i harāretle bī-sabr u bī-tāb oldukları ıztırāba haml kılurlardı.

el-Kıssa, dahve-i kübrāya-dek harb u darbla kıyāmet-i ᶜuzmā oldı ve zamānı zuhrda erbāb-ı cihād ricāl-i gaybdan müstazhar olub ve kalᶜai feth eyleyüb, burûc-ı dünyeviyyeye katıldı. Vaktā ki, cezzāl-i laᶜīn ve gemilerdeki müşrikīn, guzātı müᵓminīnin rusret ü iğtināmlarını tuydılar, mātem tutub gemilerinin yelkenlerini katrana batırub siyāh kıldılar ve bu gûne terāneler ve fesānelerle nevhalar bünyād idüb, söylediler.

Nazm:

Ey dil tü-rā çe goft ki, īn-cā karār gīr,
V'īn cān-ı nāzenīn hod ender-hisār gīr?

Der-bahr-i gam nişīn ü berīn çeşme çün
(b153)*Habāb çünīn vatan zīr-i ihtiyār gīr.*

Nesr: Ammā Pādişāh-ı kerem-kār humus-i ganāimi bahşīş ü ᶜināyet-āsār kılub cidden taᶜarruz kılmadılar. Ve lākin "**Men cāe bi'l-haseneti fe-lehû ᶜaşru emsālihā**"[1] mantûkına mā-sadak olub, meyān-ı deryāda ve feth olunan kalᶜaya karşu Kızıl Hisār nām bir burc-ı girdāb-nihāda ki, Eğriboz kalᶜası ağniyāsının māl ü menālleri ekseriyā anda āmāde idi, ᶜasker-i İslām'a fethi müyesser olub, içindeki tuhaf u nükûd ol Pādişāh-ı zü'l-cûd hazīnesine ᶜāid oldı ve bu cümlenin levāzim-i taᶜmīri ve termīmi ve hafaza vü dizdār u hükkāmı tetmīmi görilüb der-i devletlerine ᶜavdet taᶜayyün buldı.

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, VI (el-En'âm), 160.

Yiğirmi üçünci hādise: Vilāyet-i ᶜAlāiyyefethidir ki, sene-i sitte ve sebᶜīn (876/1471-72) tārīhinde Karamān beğlerbeğisi Gedik Ahmed Paşa'ya buyuruldı ve hākim-i sābık Kılıç Arslān Beğ be-tarīk-ı istīmān ol memleketi teslīm kıldı. Zīrā ol diyār Karamān vilāyetinin hirāsetine bāᶜis ü medār ve ᶜumûmen Anatolı memālikinin emniyyetine kār-sāz-ı nusret-āsār tasavvur olunub, alınması vācibhat bilindi ve mezkûr Kılıç Arslān bakāyā-i hükkām-ı āl-i Selçuk'dan olmağın mülkinden bedel ᶜivaz virilüb, ᶜalā eyyi hāl ol mülk-i vāsi'u'l-aktār zamīme-i vilāyet-i hirāset-āsār olmasına teveccüh-i nā-müvecceh buyuruldı. Bu vechile ki, Sultān Muhammed Hān-ı nām-dār, Pādişāh-ı memālik-sitān-ı kerem-kirdār, Şehriyār-ı felek-bār kār-ı sevābit-medār olub her cihetle memleketden vüsᶜat, berren ve bahran saltanatda füshat mukarrer iken ol makûle hākim-i nesībin ol kār-ı muhakkarına tamaᶜ kılmak şān-ı şerīf-i bülend-iştihārına düşmezdi ve cedd-i aᶜlāsı ᶜOsmān Hān'a tabl ü tûğ u ᶜalem gönderüb, zuhûrına ruhsat viren veliyy-i niᶜmetleri ve pāy-i pest-bünyān-ı devletleri Sultān ᶜAlāeddīn neslinden ancak bir merd-i dīn-dār kalub ol havālīde kanāᶜatle rûzgārın geçürürken "Elbette bu vilāyet bana lāzımdır" diyû tavᶜan ve kerhen taleb kılınması daᶜvā-yı ᶜālem-gīrī birle ser-efrāz-ı şāhāne anlamasına yetişmezdi. Farazā ol memleket memāliki meyānında bir gerekli vilāyet oldığı takdīrce, ya mezbûrın inkırāz-ı ᶜömrine-dek tevakkuf itmek gerekdi veyāhud āb u havāda ve mahsûl-i bād-i hevāda andan maᶜnī-dār bir eyāletle tesliyet eylemek gerekdi. ᶜAle'l-husûs milket-i ᶜAlāiyye leb-i deryāda vākiᶜ ve nevāhī vü kurāsı āzāde yerde şāyiᶜ, eknāf-ı vāsiᶜ, etrāfı sāyiğ bir kûşe idi.

(133b) Cidden talebleri hırs-ı kişver-gīrliğe mahmûl olmadan gayrı mahlas yoğidi. Gālibā "ᶜOsmānlı'da hakīkat olmaz" diyû beyne'n-nās mesel-i meşhûr ve "Ol hānedānın hāne-dānına iyilik yaramaz" diyû maᶜlûm-ı enām olan sühan-ı mezkûr bu husûsa binâen imiş. Baᶜz-ı vüzerā-i asdikānın hakk-ı hizmetleri bilinmemek ve cüz'ī bahâne ile tahayyür u taᶜannüd vādīlerinde katl itdirilmek cibilletlerinde merkûz olan mürüvvete ibtināen imiş. Eğerçi ki, müverrih Mevlānā İdrīs, nevᶜan tedārük itmiş, mezbûr Kılıç Arslān hükkām-ı āl-i Selçuk bakāyāsından yazub, hāricden bir şahs olmak üzere göstermiş, hālā ki, hükkāmından değil, ol selātīn-i māziyenin evlād-ı benātındandır. Farazā ki, hükāmından dahī olsa, ecdād-ı emcādı bir āsitāneye mensûb bir merd-i müslim-i mergûb iken tavᶜan ve kerhen memleketi alınmak münāsib nesne değil idüğine taᶜarruz itmemiş ve bi'l-cümle mīr-i mīrān-ı Yûnān olan Ahmed Paşā-yı kār-dān, ber-mûceb-i (b153) fermān-ı ᶜālī-şān Karamān ᶜaskeri ile hākim-i bī-günāhın kasdına revān oldı ve "Memleketler cenāb-ı saltanata lāzım olmuşdur, mukābelesinde bundan aᶜlā vilāyetle [riᶜāyetiniz mukarrerdir" diyû nāmeler gönderdi. Mezbûr Kılıç Arslān dahī mikdārını bilüb, anlarınla lecc ü ᶜinād netīce][1] virmeyeceğini idrāk kılub, hᵛāh nā-hᵛāh yüz yıldan berû mutasarrıf oldığı mülk-i mevrûsını teslīm itdi. Küllī ᶜināyet ve ezᶜāf-ı muzāᶜaf ᶜivazlarla riᶜāyet ümīdine der-i devlete gitdi. Hālā ki, derd-mende memlehadan cüz'ī zeᶜāmet gösterildi ve ᶜAlāiyye gibi aᶜlā ve bī-bedel olan vilāyetden bedel bir nāhiye-i kalīlü'l-ᶜamel tevcīhi revā görüldi. Mezbûr dahī imtisālen li'l-emr eğerçi ki,

[1]) (b) nüshası 153a 2-3. satırdan alındı.

Gümülcine'ye vardı, lākin ol makûle cefāya tahammül idemeyüb kurbında vākiᶜ Kavala'dan bir gemiye girüb Mısr sultānı yanına gitdi.

ᶜAzīz-i Mısr ve sāir hükkām-ı ᶜasr, mezbûrın hakkındaki mürüvveti istiğrāb eylediler, "Hırs-ı māl u cāh-ı çāk bu mertebe cāiz değil idi" diyû söylediler. Az zamān geçmedin Kılıç Arslān Mısır'dan ᶜAcem vilāyetine nehdat itdi ve ol derd-i serle sefer esnālarında milket-i bedeniyyesini dahī kābız-ı ervāha tapşırdı.

Nazm:

Tā ki, ecel ez-kemīn borden tāht
Nā-sāhte kār, kār-ı o sāht.

Yiğirmi dördünci hādise: Ve vākıᶜa-i ᶜuzmā İrān zemīninde vākiᶜ olan muhārebāt ve mālik-i memālik-iᶜAcem Uzun Hasan Beğ ile vākiᶜ olan muhācemāt u muhāsemātdır ki, rûzgā-ı zorkār-ı tarafeynden ol heycā-yı rezm hencārı muktazī oldı ve mā-beynlerinde eben ᶜan cedd mahabbet ü vifāk ve musāfāt-ı hüsn-i ittifāk mukarrer iken nice muhārebāt u ihtilāfāt vukûᶜ buldı. Bu tarīkla ki, mezkûr Hasan Beğ bin ᶜAlī Beğ bin Kara ᶜOsmān-ı Bayındırī, Akkoyunlu Türkmānlarından sikāt-ı meşāhīr ve berrāt sāhib-serīrinden olub, evāyil-i hurûcında hezār zor u zārile Diyārbekr vilāyetini teshīr ve etrāfındaki baᶜz-ı hukkām-ı nāfizü'l-ahkām ile dār u gīr idüb, memālik-i İrān'a şāh olmasını muhāl bilürken levendāne baᶜz-ı cünbüşler ve bahādırāne türktāz verzişler ile Uzun Hasan Beğ diyû Karakoyunlu ümerāsından kavī şöhret bulmak üzere iken Karakoyunlu hukkāmından pādişāh-ı İrān ve kār-fermā-yı memālik-sitān olan şāh-

ı cihān Cihān-şāh bin Kara Yûsuf-ı Türkmān gibi kazā-kemān ve kader-tīr ve kavs-i kuzah-kebāde ve sehm-endāz-ı kavī-tedbīr, şast bahtla zemīn-nümāde menziller atub niçe toz kopardı ve kemān-ı zamān-ı celādetinin terengā-terengde derre-gīri gûş-i hûş-perûşa te'sīr idüb,* zemzemesi ṭā evc-i ᶜayyûka vardı. Nāgehān mezbûr Hasan-ı Tavīl ol pādişāh-ı celīli makhûr u münhezim kılub, bir yılın içinde cemīᶜ-i mā-melek ü memālīk ve hazāyini temellük itdi. Der-ᶜakab Emīr Hasan ᶜAlī bin Cihān-şāh üçyüz bin güzīde sipāh ile Âzerbāycān'dan hurûc **(134a)** eyledi. Hālā ki, Hasan Beğ ᶜaskeri, mezbûr Hasan ᶜAlī'nin cünd-i bī-merrinin āb-ı hayāt-ı zindegānīlerini zehr-i āb-ı kahr-ı mergle mecrûh eyledi. Baᶜdehû sāhib-kırān-ı celādet-nişān Emīr Timûr-ı Gürgān üftādında Şehriyār-ı devlet-penāhī Sultān Ebû Saᶜīd-i Mīrān-şāhī, teshīr-i memālik-i ᶜIrāk ve Âzerbāycān niyyetine nehdat kıldı ve Karabāğ ve Moğan ᶜarsa-gāhında ānınla dahhi mukābil olub, Gürgān'a hareketler eyledi. Lākin mezbûr Sultān Ebû Saᶜīd'in sû-i tedbīrinden yüz bin mikdārı merd-i cerī, yaᶜnī ki, müsellah ve rezm ü neberde āmāde çerī kaht u galā ve mevt-i devābb (b154) ve vebā ᶜavārızı ile mükedderu'l-ahvāl olub, Hasan Beğ ᶜaskerine mağlûb ve giriftārlıkla helāk kılındı.

Nazm:

Der-ān bāğ-ı rengīn dirahtī tûst
Ki, mānd ez kafā-yı teber zīn dürüst.

Nesr: Bu tarīkla Mīr Hasan-ı Tavīl bir fermān-kār-ı celīl olub, tamāmen memālik-i ᶜAcem'e ve hudûd-ı Herāt'a varınca mülk-i Horāsān'a mutasarrıf olmağın Türkmān-ı bed-gümānlığı ᶜurûkı

hareket eyledi. Baᶜzı garaz-ı nefsānī ve tamaᶜ-ı fāsid-i şeytānī ile "**İnne'l-insāne le-yatgā, en raāhu'stağnā**"[1] mazmûnına mā-sadak oldı. Yaᶜnī gāh mülk-i Haleb ü Şām'a ve gāh memālik-i pādişāh-ı gazā-fercāma teveccüh-i nā-müvecceh sadedinde nice hareketler eyledi.

Nazm:

Ve le-kad raeytü'd-dehra fī efᶜālih
Müstaᶜcilen ve nahhāleten şāmilā.

Nesr: Âhira'l-emr küstāhlığı bir dereceye vardı ki, evlād-ı Karamān-ı şeytanet-rişt ile Pādişāh-ı Zī-Şān Sultān Muhammed Hān gibi tāc-dār ve celādet-erkānın zılāl-i rāyāt-ı cāh u celhallerinde müstezıll olan sükkān-ı memleket-i Yûnān nehb ü gāretine ᶜayn-i tamaᶜını küşāde ve dest-i cināyetini dirāz ve hasāret-āmāde kıldı. Babası ᶜAlī Beğ birāder-i mihteri ᶜOsmān Beğ hışmından evlād u hadem u haşemi ile Pādışāh-ı Cennet-medār Sultān Muhammed Hān peder-i maᶜdelet-güsteri Sultān Murād-ı Firdevs-karār Hazretleri -**Ravvaha'llāhu rûhah**- cenābına Iticā idüb Rûmiyye-i Suğrā nevāhīsinde kasaba-i İskilib ve nevāhī ve kurāsında baᶜz-ı emkine-i dil-firīb nice zamānlar vech-i maᶜāşları içün taᶜyīn kılınmağla ol Türkmān-ı bed-gümān veliyy-i niᶜmet hukûkını oynadub küfrānu'n-niᶜmelikle nice dürlü hasārete cesāte itdi.

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, XCVI (el-ᶜAlak), 6.

Nazım:

Cûyed ᶜahdî zindegān buved maᶜhûd
Taᶜayyün-i ᶜahd-kirdār u hulf mevᶜûd.

Nesr: ᶜAle'l-husûs mezbûr Hasan Beğ sābıkan hukkām-ı Haleb ü Şām'dan ahz u intikām itdi. Sadedinde Şāh-zāde Sultān Bāyezîd Hān Hasînü'l-Mirᵓāt nām ve Amāsîle nāmiyle şöhre-i enām olan vilāyet eyāletinden rāfiᶜ-i aᶜlām iken mā-beynlerinde baᶜz-ı mahabbet nāmeleri vārid olub ᶜukûd-i hubb u dād ol yüzden dahî şāmihu'l-evtād iken "**Ellezîne yenkudûne ᶜahda'llāhi min baᶜdi mîsākıh**"[1] mazmûn-ı ᶜibret-nümûnına kendüyi mā-sadak-ı sadākat-meşhûn kıldı. Yaᶜnî ki, sālik-i mülk-i İrān iken düzdān-ı gümrāhān-hasletlerini terk itmeyüb akvāl-i hukemādan "**Ve mā bi'z-zāti lā-yezûlü bi'l-farz**" vefkınca Gürgān tamaᶜ-ı hāmile iğtinām mesābesindeki reᶜāyādan iğtināma mütesaddî oldı ve şehr-i Tokāt ve nāhiye-i Kazābād sükkānının vefret-i niᶜmetini istimāᶜ idüb vezîr-i aᶜzam-ı nā-muᶜazzamı Emîr ᶜÖmer bin Bektāş-ı Mevsılî'ye vāfir ᶜasker koşub, kasd-ı ılgārile ol vilāyeti hasār u esār niyyetine gönderildi.

Nazm:

Yā zālimen sāᶜadehû zalemetuhû
Eyyü zalûmin dāme fî mülkihî.

Nesr: Fe-lā-cerem ol gûne zulm ü hışmı mükemmel haşem nehb ü gāret-i memālike nasb-ı kadem kılub ol vilāyet-i maᶜmûreyi yıkdılar

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, II (el-Bakara), 27; VII (er-Ra'd), 25.

ve yakdılar ve hānumān-ı Türkān ve dûdmāna mazlûmāne şîve-i müslümānān olmayan zulm ü bîdād üzre āteşler bırakdılar. Hattā azlem-i sipāh "**Ve men meneᶜa mesācida'llāh**"[1] nassına mā-sadak-ı bî-iştibāh olub, buldukları mesācid ve cevāmiᶜi tahrîb itdiler. Ol tārîhde Amāsiyye'de mîr-livā-i Cem-cāh **(134b)** olan şeh-zāde Sultān Hān Bāyezîd Hān-ı encüm-sipāh ᶜale'l-fevr nusret ü celālet-destgāh ile yetişdiler. Ol fie-i bāğıye-i nuhûset-tāliᶜa müteᶜallik ricᶜatle gönderdiler. Hattā Bāyezîd Hān'a bu cürᵓet ve celādet mukābelesinde Rûm beğlerbeğiliği virildi. Yaᶜnî ki, Amāsiyye imāretine ol eyālet dahî ilhāk kılındı. Baᶜdehû yine sene-i (b154) sebᶜa ve sebᶜîn (877/1472-73) tārîhinde Karamān Oğlı Pîr Ahmed Beğ ve Kāsım Beğ delāletleri ile yiğirmi bin Türkmān-ı çālāk ᶜammîsi oğlı Yûsufca Beğ İbn-i Bāyındır nām serdār-ı bî-rahm u bî-bāk vilāyet-i Karamān'dan Kaysariyye nevāhîsine geldiler. Şehzāde Sultān Mustafā gibi şibl-i nām-dār ve şîr-i merdum-şikār ol havālîde āşikār iken bir bölük gorkān-ı deşkān sükkān-ı vilāyetin nehb u gāretine el uzatdılar.

Nazm:

Zālim ez-gork u seg beter bāşed
Bā-çünîn kes sefer-i sefer bāşed.

Nesr: Ammā şehzāde-i kām-kār ve Anatolı Beğlerbeğisi Dāvûd Paşa-yı şehāmet-kirdār ber-mûceb-i emr-i fermān-kār ol düzdān-ı bî-tevfîka mukābil ü mukātil oldılar. ᶜAşr-i ᶜāşiri ancak rehā bulub mezbûr Yûsufca Beğ'i ve sāir Akkoyunlı ümerāsını dest-beste vü

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, II (el-Bakara), 114. Âyetin doğru metni şöyledir: "**Ve men azlemü mimmen meneᶜa mesâcida'llâh**"

giriftārān şehz-āde-i civān-baht-ı kām-rānī cenābına getürdiler. Anlar dahī bilā-te'hīr ᶜatebe-i ᶜulyāya irsāl buyurdılar.

Nazm:

Şikest üftād ber-hasm-ı cihān-sûz
Be-şādī baht-ı Şāhī geşt fīrûz

Esb ü merd ez-nehīb-i gorīz
Huşk mānde çü sûret-i şeb-dīz

Dest-hā ez-ᶜinān be-mānde cüdā
Bā-bahādır rikāb u ser-i şeydā.

Nesr: Ammā Şehriyār-ı memālik-sitān, aᶜnī bihī Sultān Muhammed Hān "**Lā-taktülû Yûsufe ve elkûhu fī gayābeti'l-cübb**"[1] nass-ı kerīmine imtisāl-kunān mezbûr Yûsuf Beğ'i der-zindān u ᶜākıbet-endīşlik hātırasıyla siyāsetinde te'hīr lāzimesini nümāyān kıldılar ve şiddet-i şitā güzerān olduğı gibi ki, evvel bahār eserleri peydā ve nesīm-i sabā sahrā-neverd ve vādī-peymā oldı, otāğ-ı humāyûn-ı celālet-ārā Üsküdār cānibinde kurılub, ᶜasākir-i desākir-güşā gürûhā-gürûh İstanbul maᶜberinden ve Rûm-ili ᶜaskeri Geliboh iskelelerinden ᶜubûra me'mûr olub, nefīr-i ᶜāmmile sefer niyyetine nefīr uruldı ve muᶜasker-i humāyûn Yinişehir havālīsinde numûne-i mahşer görildi. Fe-lā-cerem nasb-ı hıyām u aᶜlām ile menzil be-menzil Rûmiyye-i Suğrā ve Sīvās-ı Rûm nāmı ile müsemmā olan diyār-ı fesīhatü'l-ercāya varılub, Noyīn-i Cem-mikdārı ve Şehzāde-i Sikender-iktidār Sultān Bāyezīd Hān-ı nām-dār ve birāderleri Sultān

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, XII (Yûsuf), 10.

Mustafā Hān-ı meᶜālī-medār, kemāl-i zīb ü zīnetle āşikār ve ālāt-ı rezm ü harbe rağbetle bedīdār olub, beğlerbeğiler yollu yollarına rāyet-güster ve ümerā-i nām-ver yerlerinde mukarrer iken Şehriyār-ı memālik-güzār, ᶜarz-ı leşker-i nusret-şiᶜār fermān idüb, buyurdılar ki: "Nüvvāb-ı kām-kār ve vüzerā-i zevi'l-iktidār hadem ü haşem gösterüb, ᶜarz-ı kudret ü iktidār eyleyeler ve kānûn-ı ᶜOsmānī mûcebince lāzım olan cebelülerine āteş-i sûzāndan ziyāde görüneler ve ne makûle gayret çekdiler ise nazar-ı maᶜdelet-güster-i Pādişāhīde bir bir zuhûra getüreler".

Nazm:

Sipihr-i feth-i Ebu'l-Feth Hüsrev Gāzī
Ki, zıll-i rāyet-i fetheş sipihr-i āᶜlā şod.

Bürûz-i ᶜarz-ı sipāheş zi-berk-ı naᶜl mestûr
Sitārehā zi-şerāreş be-cerh peydā şod.

Nesr: Kendüler saᶜādetle bir mürtefiᶜ yerde ahvāl-i ᶜasker nazar ve cünûd-ı mesᶜûd-ı nusret-pervere sarf-ı basar kılub, lāzimü't-tahsīn olanlara pesend ü āferīn ve teşrīfāt-ı lāyıka ile baᶜz-ı kelimāt-ı istimālet-karīn buyurıldı.

Nazm:

Ke'ş-şemsi hafete bi's-suᶜûdi ve havlehû
Hademün ke-emsāli'l-kevākibi vakkafehû

Nesr: el-Kıssa, tamāmen ᶜasker-i zafer-(b155)rehber yüz binden ziyāde şīr nerler idüği mukarrer oldı ve yoklama defterleri nazar-ı

şerîflerinde (135a) min evvelihî ilâ âhirihî manzûr kılındı. Bu minvâl üzere cânib-i yemîn-i meymenet-karîn Şeh-zâde Sultân Bâyezîd cenâbına ta'yîn olundı ve taraf-ı yesâr-ı yesîr-i'tibâr, celâlet-rehîn-i noyîn-i nev-âyîn Sultân Mustafâ Hân'a nâm-zed-i celâlet-temkîn buyuruldı. Bir vechile ki, gark-ı pûlâd olan dilâverlerdeki deşneler gûyâ lisân-ı hâlle birbirlerine "**Fe-basaruke'l-yevme hadîd**"[1] âyetini tefsîr iderlerdi ve guzâta zîr-i rân-ı mekrân-ı eşkar-nijâddaki deşneler hemângeh "**Nasrun mina'llâhi ve fethun karîb**"[2] nass-ı şerîfini bi't-takrîb tebşîr iderlerdi. Ricâl-i gayb zümresindeki mücâhidîn ise gâh "**Ve beşşiri'l-mü'minîn**"[3] tekmilesiyle kulûbi ferhân ve du'â-gûyân-ı rîsmân ve zemîn ise "**Allâhumme'nsur men nasara'd-dîn**" lâzimesini vird-i zebân idinürlerdi. Bu tarîkla gürûhâ-gürûh 'arz-ı şevket u celâlet-şükûh iderek Erzincân havâlîsine revân ve muhâlifîn-i 'adâvet-karîn zümresini cûyân oldılar. Mîr Hasan-ı Tavîl ve ümerâsından olan her serdâr-ı celîl dahî itdikleri evzâ'a peşîmân u nedâmet-karîn olub, "Sar sar" diyû tertîb-i yemîn ü yesâr ve ba'z-ı birâderi cibâle tahassun itdiler ki, şevâhik u girîveleri cây-i firâr ola ve hezîmete giriftâr oldukları esnâlarda her Türkmân mânend-i gorgân 'âdet-i mu'tâdeleri üzre sa'b ü melâl çengelistâna kaçub, nerre-şîrân-ı rûmiyân pençelerinden halâs bula. 'Asâkir-i zafer-meâsirden Rûm-ili beğlerbeğisi Hâss Murâd ola. Kula müte'allik olan ümerâ-i pâk-nihâd ve Turhân Beğ oğlı 'Ömer Beğ ve ânın emsâli birbirlerinden yeğ nice serverân-ı Rüstem-nijâd ki, ekser zor-ı bâzûlarına i'timâdile bir bölük

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, L (Kâf), 22.
[2]) Kur'ân-ı Kerîm, LXI (Saff), 13.
[3]) Aynı âyet.

nev-civânân-ı pâk-i'tikâd idi, hasmın hîlesinden gâfilîn ve kemâl-i tekâdüm ü tehâcümle nusret husûline câzimîn olub, a'dânın sûret-i firârile göründüğine inananlardı. Hem-râh-ı ceng ü cidâle tergîble ta'kîb kasd iderlerdi. Eğerçi ki, Mahmûd Paşa gork-i bârân-dîde-i pârsâ vü şîr-i nahcîr-güzîn idüği sahrâ-intimâ olub, ol nev-civânları men' sadedinde oldı ve illâ ba'z-ı câhilân-ı bî-pervâ "Murâdı seni nusretden temennu' kılmakdır ve muhassenât-ı feth u zafer kendi tedbîri ile zuhûr bulmakdır" diyû Hâss Murâd'a ihtisâs u ihlâs 'arz iderlerdi. "Fursat elde iken düşmana amân kangı mezhebde tecvîz olunmuşdur" diyû Murâd'ı âhir bu yüzden tahrîkleri mîr-i mîrân Hâss Murâd Paşa'nın sebük-serlikle hareketine bâ'is oldı Mahmûd Paşa'nın sevk-i pendine 'amel eylemeyüb zâhiren sûret-i firâr içün leşkerin ardına düşmesi ve Mahmûd Paşâ-yı dilîr yanında 'asker-i mansûrdan ayrıldığı gibi başlarına sihâm-ı şast-kazâ üşmesi tahakkuk buldı. Her çend ki, şîrâne çalışdılar, meyân-ı a'dâda bulunmağla halâsları muhâl oldı. Ne kadar ki, tîr u şimşîr ile kûşişler itdiler, varta-i helâkden bir kenâra çıkmalarına mecâl olmadı.

Nazm:

Derîn perde çünîn bâzî besî reft
Sitem tenhâ ne tîr çün o kesî reft.

Nesr: Eğerçi ki, Hâss Murâd cenâb-ı saltanata ehass-ı havâss ve hizmet-kerde-i bâhiru'l-ihtisâs olmağın bu kaziyyenin vukû'ından hâtır-ı 'âtırları deryâsı fi'l-cümle mütekeddir oldı ve illâ Sîvâs vâdîlerindeki 'arz-ı sipâh-ı bî-kıyâs sadedinde kendülere nev'an gurûr ve 'asâkir-i mansûra i'timâd-ı mevfûr buyurmaları zelle vü taksîr bu

mikdār hezīmet ile, li'llāhi(b155)'l-hamd ki, mündefi^c oldı, ammā Rûm-ili beğlerbeğiliği Mahmûd Paşa'nın vezāretine ilhāk olunub, sene-i tis^ca ve seb^cīn (879/1474) tārīhinden ^cazli zamānına gelince mutasarrıf oldı. Ba^cdehû Havāss-ı bāhiru'l-ihlās-ı Pādişāhī de **(135b)** Süleymān Paşa'ya tevcīh buyuruldı. Ve bi'l-cümle Mīr Hasan-ı Dirāz "**el-Harbu hud^cah**"[1] hīlesi ile bir hafta mikdārı gāh girīz ve gāh sitīz ile ceng-sāz olub, vakt-i fursata tarassuddan hālī olmazdı. Ammā sultān-ı mücāhidān, ber mukteżā-yı "**^cUluvvü'l-himmeti mine'l-īmān**"[2] ahvāl-i düşmenān evvelki günde ber-taraf olmaduğına bir ān elem ü gussadan halās bulmazdı. Giceler sabhaha-dek Cenāb-ı Hakk'a niyāz ve savb-i Feyyāz-ı Mutlak'a ızhār-ı sûz u güdāz itmekle bi'l-āhare sene-i seb^ca ve seb^cīn Rebī^cu'l-Evvel'inin onaltıncı güni (16 Rebī'u'l-Evel 877/21 Ağustos 1472) ki, rûz-i Çihārşenbeh idi, mezbûr Hasan-ı Tavīl Dārā-i ^cAcem olan Cihān Şāh'ı Yevmü'l-Erbi^cā'da zelīl idüb, kār u bār-ı taht u tāca ol günde vāsıl olub ve her kār-ı su^cûbet-şi^cāra Çihār-şenbeh güni mubāşeret mu^ctād olmağın ol rûz-i Erbi^cā'da cihāt-ı sitti muhīt ve havāss-ı hamsei müstevcib-i mürekkebāt u basīt olan ^casākir-i bī-pāyān izālesi kasdına saflar bağladı. Hālā ki, kuvvet-i baht-i sa^cīd-i hāsıliyyet-i rûz-i cedīdi nā-bedīd ideceğini fikr eylemedi. Ol günde sahrā-yı Tercān iki cānibinden sufûf-ı nerre-şīrān olub, alaylar bağlandı. Muhanneslerin havf u bīm āteşi ile ciğerleri tağlandı. Ya^cnī ki, sağ kolda otuznām-dār sancak beğleri ile Rûm-ili beğlerbeğisi ve önlerinde ^cazeb nāmına surh-külāh tamām yiğirmi bin sipāh ve sol tarafda yiğirmi dört emīr-i kār-güzār ile Anatolı

[1]) Hadîs-i Şerîf.
[2]) Hadîs-i Şerîf.

beğlerbeğisi Dāvûd Paşa ve yiğirmi bin ^cazebān-ı ceng-cûyā, ^cale'l-husûs cānib-i yümndeki Rûm-ili ^caskerinin kafāsında kutb-ı felek-medār vāris-i mülk Şehzāde Sultān Bāyezīd-i nām-dār ve semt-i yesārdaki Anatolı dilāverlerine gavs-i ber-gays-i bülend-iştihār noyīn-i ^casr Sultān Mustafā Hān-ı büzürg-vār ki, hem ol tārīhde Karamān beğlerbeğisi idi, niteki birāder-i mihterleri Sultān Bāyezīd Hān Sīvās-ı Rûm melikü'l-ümerāsı idi, bunlardan mā-^cadā Pādişāh-ı cihād-nihād ise kemāl-i şevket ü celādetle cümle ^caskerinin kafāsında āşikār ve önlerinde oniki bin Yiniçeri tüfeng-endāzları bark-āsār ve müstazher-i ^cināyet-i İlāhī olan şecā^cat-zuhûrlarında bin beşyüz nefer ebnā-i sipāhiyān ve iki bin nefer zümre-i silāh-dārān ve dört bölük dahī ^culûfeciyān ve gurabā-i nīze-güzārān ki, her bölükde yemīn ü yesār i^ctibār olunub dört bin nefer civānān-ı çāpûk-süvār dahī bunlardan müretteb oldı. Müteferrika vü çāvuşān ve zümre-i güzīde-i çāşnigīrān u serrācān u ra^cd-endāzān tobciyān u cebeciyān u bevvābān u ^carabaciyān, lā-siyyemā mehterān-ı tabl u ^calem ve hayyām-ı gerdûn-hıyām-ı muhterem, cemī^can yüzbin piyāde vü süvār ceng ü cidāle āmāde ^casker meydān-ı ceng ü vegāda cilveger oldı. Hasan Beğ dahī kırk binden ziyāde Türkmān ve haşrān-ı bed-gümān ile havāli-i Tercān'daki cibāle arka virüb alayların bağladı. Fe-lā-cerem Rûm-ili ^caskeriyle Mahmûd Paşa ve Anatolı dilāverleri ile Dāvûd Paşa cenāhayn olub (b156) yüridiler. A^cdā-i ber-geşte-hāli mahall-i girdāba döndürüb bahr-i muhīt gibi etrāfın alub yüridiler. Ol iki alay gûyā bir matla^c-ı kasīde-i rezm-ārāy oldı ki, zemīni metīn, redīfi ceng lafzına karīn ve harf-i revīleri dāl-i[1] neberd-āyīn ve

[1]) (b) nüshasında "dil-i" şeklindedir.

Mahmûd-ı Dāver kāfiyeleri ile satrı pür-tezyīn, mazmûnı nusret ü zafer bir vādi-i gayr-ı mükerrer Mīr Hasan-ı Dirāzᶜaskerinin kalbinde sāhib-rāz ve vüzerā vü ümerāsından her kangısını ki, meydān-ı maᶜrekede bī-sebāt görürdi, ᶜale'l-fevr feryād-res olub takviyet kılurdı. Fī-nefsi'l-emr ceng-sāz-ı mütevehhim ve sehm-endāz-ı mütebahhir bir garīb şahs idi ve ol tārīhe **(136a)** gelince nice cenglerde nefretle mümtāz ve sāir hukkāma nisbetle gören dirāz u ser-efrāz ādem idüği müsellem idi. ᶜAle'l-husûs sağ tarafında Yek-çeşm-i nām-dār ve şecāᶜatle şöhre-i dār u diyār olan ferzend-i kihteri ve sol cānibinden Uğurlı Muhammed nāmı ile şehāmet-şiᶜār veled-i nām-ver-i mihteri āheste āheste dāmen-i cebelden aşağa indiler ve makarr-ı mahlasların tedārük iderek maᶜrekeye geldiler. İttifākāt-ı hasene ve teᵓyīdāt-ı müstahseneden ᶜasker-i Rûm bu gûne bir lütufla zafer-mevsûm kılındı ki, ol vādīler deryā-yı ᶜasker-i zafer-rehbere teng olub, bi'z-zarûre dāmen-i cibāle suᶜûd lāzım oldı. Anatolı beğlerbeğisi ve ᶜazebleri hīle ve rīvile girīvelere tahassun iden gümrāhların kıtāline toğruldı. Kezālik Şehzāde Sultān Bāyezīd Hān dahī merākı-yi ᶜizzet ü saᶜādetle suᶜûd resminde ᶜazīmet-i tilāl buyurdıklarında hikmet Hodā'nındır, Hasan Beğ'in ferzend-i mihteri Uğurlı Muhammed'e mukābil çıkdılar ve harb u darbe bir vechile kûşiş kıldılar ki, Sīvās sancağı sipāhīlerinden Oruç nām bir dilīr, düşman ser-efrāzına havāle-i şimşīr kılub kelle-i hasmı Sultān Bāyezīd Hān'ın atı ayağına pāy-endāz kıldı. Baᶜdehû deryā-yı ᶜasker Sultān-ı riyāh-rihletle temevvüc idüb, bunların çarkacıları Hasan Beğ çarkacılarına mukābil ü mukātil olub, çekā-çāk-i şimşīr sadāları dünyāyı tutdı ve meydān-ı sāriᶜāt ve

meyān-ı sāriᶜātda **"es-Sāᶜatü sabru's-sāᶜah"**[1] fahvāsınca bir zamān tevakkuf buyurub şimşīr-i berrāk bark gibi nümāyān ve tüfengler velvelesi raᶜd-misāl hurûşān oldukça tīr-i nāvek-i kavvāsān mānend-i katarāt-ı bārān ve ser-i borīde-i hasmān meyān-ı bārāndaki tegerg dānelerinden nişān olub bir turfa ceng oldı ki, muhannesān evrāk-ı hazān gibi rīzān ve āhen-dilān-ı şecāᶜat-tevān nahl-i erguvān-misāl hûnla nümāyān kılındı.

Nazm:

Terāhu ile'l-heycāi evvele rākib
Ve ᶜinde harīri'l-hayfi esraᶜu nāzil.

Nesr: Bāyezīd Hān ise muttasıl Uğurlı Muhammed'e kûpāl-i himmetle serzenişde ve anlar dahī gayret-i cāhiliyye ile gûşiş ü kûşişde idiler.

Nazm:

Çü şeh zahmet kalb-i leşker keşīd
Der ān rahne sedd-i Sikender keşīd.

Be-kûşīde merdāne merdān-ı merd
Ki hengām-ı kīn est ü rûz-i neberd.

Nesr: Cānib-i yesārdan dahī Şehzāde Sultān Mustafāve Anatolı beğlerbeğisi Dāvûd Paşa surh-külāh ᶜazebler ile dāmen-i kûhda bir tarafa lālezār peydā idüb nīze-güzārlar mānend-i sanevber kemāl-i

[1]) Hadis-i Şerif. Doğrusu **"eş-Şecāᶜatü sabru sāᶜah"** şeklinde olacak.

imtiyāz ile nümāyān ve tīğ-zenlikler iden merdān şimşīrler gibi müşārun ileyh bi'l-benān olub, tīr u tüfengi bārān idüb, Mīr Hasan-ı Tavīl üzerine hamle kıldılar. Ol gork-i bārān-dīdei, nerre-şīrler pençesine giriftār olan nerre-pīle döndürdiler ve bi'l-cümle Akkoyunlı dilāverleri ağnām-ı nīm-bismil gibi ser-geşte ve kûsfendān-ı mezbûh sıfatında tabīde vü hûn-āğaşte (b156) Anatolı kolundağı ᶜazebler ağası Mahmûd hadd-i zātında bir dilīr-i mesᶜûd olmağın Emīr-zāde Zeynel Beğ'in üstüne at sürdi. Eğerçi ki, Türkāne tehevvürle birkaç kadem tekaddümini gördi ve illā sarsar-ı inhizāmla şikest olmuş ᶜaskerin hareketinde ne fāide ve meyān-ı bebr u pelenge giriftār olan kûsfend-i kûhīye ᶜarz-ı celādet ü şehāmetden ne ᶜāide?

Nazm:

Çü bed-dil şiddet-i leşker-i ceng-cûy
Me-keş tīğ u dest ez-dilīrī be-şûy.

Nesr: Bu tarīkla rezm ü neberd esnāsında Hasan Beğ-Zāde Zeynel Beğ'in kellesi borīde ve Sultān Mustafā pāy-i rahşına Mahmûd Ağa yedinden galtīde kılındı. ᶜAle'l-fevr Şehzāde-i muzaffer cenābından ol borīde-ser, kadāyim-i Pādişāhī'ye irsāl ve nüvīd-i makaddeme-i feth u zafer ve ser tā-pā ᶜarza-i ᶜarsa-i celādet-meāl boldı.

Şiᶜr:

E-tereccā bakāe'l-leyli ve's-subhu şāhid
ᶜAleyhi hasāhā ahlesathu'l-kayākılü

Vücûdü'l-ᶜadedi leylü vechike mukbilen
Bi-subhın bihi'd-deycûru **(136b)** ***lā-şekke zāilü.***

Nesr: Vaktī ki, Zeynel Beğ katl olundı ve Hasan Beğ'in ᶜadud-ı cenāhı per-i pāl-i ikbāl gibi şikest boldı. Baᶜdehû Türkmānlar haylinin ser-rişte-i nizām-ı hengāmları güsiste oldı ve kibār u sığārının çehreleri zerd olub, dest ü pāları raᶜşeye giriftār merdālar gibi göründi.

Nazm:

Düzd-i rûzān āfitāb-ı hāverī z'ān üftā
Ruh ne-bāyedu ᶜinān-rā tāht şûy-i bāhter.

Nesr: Henûz Hasan Beğ gayret-i Türkmāniyye ile sancağı dibinde mukarrer iken vüzerā ve ümerāsı ser be-ser mecrûh u maktûl ve bīser kılındı ve meāl-i hāl neye müncerr oldığını bilüb, firār tedārükinde oldı.

Nazm:

Lerze der-üftād bād hemçü bīd
Rûy hacil geşt ü dil nā-ümīd.

Nesr: Bu hāletde Albāvut Pīr Muhammed Beğ nām emīr-i kebīri veliyy-i niᶜmetine cānını fedā kıldı. Nevᶜan şekl-i şemāilde āna şebīh olmağla ānı tarīk-ı firāra ilkā ve kendü nefsini ānın makāmında ibkā eyledi. Bu tarīkla Hasan Beğ halās u rehā buldı. Bir başı at boynına düşüb, üç konak baᶜīd olan ordusına ol gice vusûl buldı. Ber-vech-i istiᶜcāl ehl ü ᶜiyāliyle Alatāğ'a çıkub bir saᶜb mahalde tahassun

kıldı ve ᶜasākir-i mansûr ardlarınca yürimek veyāhûd ᶜAcem memālikini serā-pā zabt itmek tasavvurātı ile nice günler ekl ü şürb ü rāhatdan berī oldı. Ammā Şehriyār-ı memālik-sitān kemāl-i şādmānī vü nusretle handān ve zāt-ı ᶜazīzleri "**Ve yensurake'llāhu nasran ᶜazīzā**"[1] hitāb-ı müstetābına mazhar-ı nümāyān, hālā ki, bu āyeti kerīme ᶜayniyle tārīh-i feth idüği zāhir u ᶜiyān ve hem-nām-ı Habīb-i Yezdān oldukları ism-i sāmī-ᶜunvān anlara olan hitāb ile dahī muhātab olmalarına burhān oldı.

el-Kıssa, Albāvut Muhammed Beğ tutuldı, Hasan Beğ'in keyfiyyet-i firārı andan maᶜlûm kılındı ve üç gün üç gice ᶜale't-tevālī mahbûs olan Türkmānān-ı ber-geşte ahvāli kıtāl buyuruldı. Tā bu mertebeye-dek ki, tīğ-ı hûn-bār istīfā-i hatt idüb, ol makûle rû-gerdānları kırmakdan yüzleri döndi, dördünci sabāh şemᶜ-i cemᶜ-i kıtāl sarsar-ı fermān-ı bāhiru'l-ikbāl ile muntafiᶜ olub söyündi. Ammā ser-i borīdelerin hisābında hussāb ᶜāciz ve küttābın tayy-i kitāb-ı āmālinde kitāb-ı kazā-evtārla bāriz oldı. Baᶜdehû bakiyye-i süyûf olan mahbûsān-ı masnûfun esmār-ı sıfāt u merātib ü derecātları ki, tefahhus olunub bilindi. Akkoyunlu kısmından olan bed-gümānların katille izālesi fermān kılındı ve yine bir gün subh-ı (b157) sādıkda başlanub, "**Hāzā yevmü'l-fasli'llezī küntüm bihī tükezzibûn**"[2] şemāteti ile cümlesinin boyunları uruldı ve baᶜz-ı mīrzālar ki, Tīmûr-ı Gürkān neslinden ol gorkāna mürācaᶜat ve Bāyındırī Kara ᶜOsmān'ın duhter-zādesi oldığı haysiyyetle Uzun Hasan Beğ cānibine irtikāb-ı mülāzemet itmişlerdi, anların Amāsiyye kalᶜasında habs olunmaları

[1]) Kur'ân-ı Kerîm, XLVIII (el-Feth), 3.
[2]) Kur'ân-ı Kerîm, XXXVII (es-Sâffât), 21.

münāsib görildi. Yaᶜnī ki, Emīr Tīmûr Yıldırım Bāyezīd Hān'a gālib oldukda evlādı niçe makbûz kılındı ise mükāfāt kasd olunub, anların dahī ebnāsına ruhsat virildi. Ammā Karakoyunlu ümerāsından olub, kadīmden āsitān-ı āl-i ᶜOsmān'a daᶜvā-yı ᶜubûdiyyet kılan Kara Yûsuf-ı Türkmān neslinden olanların ıtlākları fermān olundı.

Nazm:

Sitāyiş kunān refte zāt-ı merzu-bûm
Mürüvvet-i zebûnān u merdī zi-Rûm.

Nesr: Hemān Akkoyunlu ümerāsından Albāvut Pīr Muhammed Beğ'le ᶜÖmer Beğ ibn-i Bāyezīd Beğ habs kılındı ve ol ᶜaskerde bulunub hadd-i zātında maᶜārif ü kemālā cihetinden vācibü'r-riᶜāyelikleri sābit olan Mevlānā Kādī Mahmûd-ı Şerᶜī ki, kuzāt-ı ᶜIrāk'ın müteᶜayyinlerinden idi ve Mevlānā Kādī ᶜAli-yi Hasan-keyfī ki, Mīr Hasan-ı Tavīl'in imāmet ve musāhabeti devletiyle mukarreblerden idi, (**137a**) husûsan ᶜulûm-i şerᶜiyye ve hadīs ve kırāatde mahāret-i tāmmesi var idi, bu zikr olunan efādıl ve sāir ashāb-ı kemālātdan olan emāsil iltifāt-ı Pādişāhī'ye mukārin kılınub meᵓmûllerinden ziyāde riᶜāyetler ile nice rûzgār rikāb-ı humāyûnları hizmetinde cüdā olmadılar ve metāliblerine hāiz olub baᶜz-ı menāsıb-ı ᶜāliyeye dahī dest-res boldılar.

Nazm:

Makādīr herkes be-dīdār kerd
Heme kār-ı Şāhī sezāvār kerd.

Nesr: Bunlardan gayrı ahāli-i hiref olan erbāb-ı sanāyiᶜ dahī zahm-i tīğ u şimşīrden emīn oldılar ve her biri silk-i sülûk idüb, intizām-ı hāssa küşāyiş-i hātır buldılar. Ammā alınan hizāne vü tuhaf u kütüb-i nefīse vü akmişe ve turaf-ı kısmete nihāyet yoğidi. Her ne denlü mübālağat ile tahmīn kılınsa cümlesinden artuğidi.

Nazm:

Serīr u serā-perde vü tāc u taht
Ne çendān ki ber-tuvānend baht

Zarāyif-keşān-rā be-fersûd naᶜl
Billûrīn tabᶜhāy u hᵛānhā-yi laᶜl

Heme tāzī esbān bā-zīn der
Hatāyī civānān zerrīn kemer

Cihān-dār ez-ān genc endûhte
Çü gencī şod ez-gevher eftrûhte

Nesr: Pādişāh-ı kazā cünbān ve Şāhenşāh-ı kader-tuvān ise Cenāb-ı Yezdān-ı Kirdigār'a şükr-i ferāvān ve sipās-ı bī-pāyān idüb evvelā ᶜumûmen memālik-i mahrûseye feth-nāmeler gönderildi ve pāy-taht-ı selātīn-i āl-i ᶜOsmān olan İstanbul ve Bursa ve Edirne'ye tonanma tenbīhi ile emirler irsāl olundı ve kendülerin ribka-i ᶜubûdiyyetlerinde rakabeleri dāhil olan nice yüz bin rikk-ı memlûk bir kelime-i cāmiᶜa ile ᶜitk u āzād kılındı ki, cemᶜan kırk gulām-ı hāss bulundı ve ol sefer-i nusret-eserde hazīneden istikrāz iden medyûnların ki, akçeleri yerlü yerine vardıklarında ᶜulûfelerinden ve tīmārları mahsûlünden alınmak mukarrer idi, cümlesi hibe olunub, cemᶜan yüz

yük akçe inᶜāmları tahakkuk buldı. Bundan mā-ᶜadā her beğlerbeği ve sancak beğleri esīrlerin ᶜizz-i huzûr-ı Sultānī'ye ᶜarz itmek emr olunub, cemᶜan on bin nefer ādem dahī resm-i muᶜtādla mukarrer ve Bāyezīd Hān kullarının giriftārları cümleden füzûnter ve celādet ü merdāne(b157)likleri günden azhar olmağın anlar hakkında dahī veliyy-i ᶜahd ıtlākı lafz-ı şerīflerinden sudûr buldı ve ᶜarz olunan esīrler bāᶜis-i fesād u şenāᶜat idikleri rüsûm-ı defter olmağla cümlesi tuᶜme-i tīğ u şimşīr olmak buyurulmak buyuruldı. Ol gün rûz tā-şeb isāle-i Ceyhûn-hûnla menzil-gāhları Kızılırmağ'a nümûdār mülāhaza olundı. Fe-ammā Hasan Beğ'i taᶜkīb ve ordusunı nehb ü gāret-i bī-nehīb ve ᶜAcem memālikini zabt u tasarruf-ı dil-firīb husûsunda nice kīl ü kāl kılınub ekser-i ümerā vü vüzerā, "Ardlarınca varılmak evlā ve bu fursatda memālik-i İrān-zemīn silk-i teshīre çekilmek enseb ü ahrādır" diyû tergīb itdiklerinde vezīr Mahmûd Paşa ki, vüfûr-ı ᶜakl u dānişle mevsûf ve kemāl-i firāset ü kiyāsetle maᶜrûf bir müdebbir-i mülk-ārā idi, cidden taᶜkīble ᶜikābı ve ᶜAcem vilāyetlerindeki ᶜülemā vü efādıla gāret ve ᶜazābı münāsib görmedi. "**Ve in ᶜāḳabtüm fe-ᶜāḳıbû bi-mişli mā ᶜûḳıbtüm**"[1] nass-ı kerīmi mazmûnını beyān idüb, "**Ve-le-in şabertüm le-huve ḫayrun li'ş-şābirīn**"[2] tekmile-i latīfesiyle müveşşah kıldı ve "Şol fürsān-ı fāris ki, "**Lev kāne'd-dīnü bi'ş-Şüreyyā le-nālehû ricālün min Fāris**" hadīs-i sahīhī ile menᶜût ü mevsûf idikleri muᶜayyendir. Zebûn-keşlikle anları kıtāl, ᶜadāleten ve diyāneten gayr-ı maᶜkûl ve nā-müberhendir" diyû Pādişāh-ı ᶜālem'i menᶜ eyledi. Bu tarīkla ᶜavdet kılındı ve yolları

---

[1]) Kurᵓān-ı Kerīm, XVI (en-Nahl), 126. Âyette cümlenin sonunda "**bih**" kelimesi de var.

[2]) Aynı ayet.

Karahisār-ı Şābīn'e uğrayub, inhisārı fermān **(137b)** olundukda Verāb nām beğ-i Akkoyunlu satvet ü salābet-i Hüsrevāne'i mülāhaza kılub amān-hāh kalᶜai teslīm kıldı ve kurbındaki zāc maᶜdeni zabt olunub ümenāsı nasb kılındı. Baᶜde-mā ᶜasākir-i nusret-intimā, envāᶜ-ı mekārim-i Pādişāhāne ile engüşt-nümā olub, yümn ü ikbālle Kostantıniyye'ye teveccüh buyuruldı ve kibār u sığār, devām-ı devlet-i Pādişāhī'ye duᶜālarını tekrār idüb, bu makûle ebyāt okıyarak istikbāl eyledi.

Nazm:

Minnet Hodāy-rā ki, ᶜalā rağm-i hāsidān
Mansûr geşt rāyet-i Sultān-ı kām-kār

āmed sûy-i makarr-ı şeref-bāz-ı dost-kām
Teᵓbīd ber-yemīneş ü ikbāl ber-yesār

Yiğirmibeşinci Vākıᶜa: Emīr-i celīl Hasan Beğ-i Tavīl inhizāmından sonra evlād-ı Karamān'dan Pīr Ahmed-i ber-geşte-hāl ber-vefk-ı sürᶜat ü istiᶜcāl firār ile vilāyet-i Karamān'a gelüb, Tāş-ili'nde mütehassın olan küçük karındāşı Kāsım Beğ'le ittifāk idüb, evlād u ᶜiyāllerini Silifke kalᶜasında koyub kendüler Lārende'nin feth u teshīri sadedinde oldılar.

Nazm:

Dü bīdār bīş be-mülk enderûn
Be-bīdār-ı hod halk-rā rüstemûn

Nesr: Mezbûrānın bu vechile fesādātı semᶜ-i şerīf-i Sultānī'ye vāsıl oldukda vüzerādan kezālik Ahmed Paşa serdār-ı kalᶜa-küşā ve sālār-ı cihād-intimā bir düstûr-ı sütûde-efᶜāl-i şecāᶜat-nümā idi. Anatolı ᶜaskeri ile defᶜ-i fitneye meᵓmûr oldı ve ol havālīye vāsıl olduğı gibi Pīr Ahmed Beğ'e çerb-zebān ilçi-i pesendīde-beyān gönderüb dergāh-ı saᶜādete mütābaᶜat ve devletine delālet itdi. Lākin mezbûrın baht-ı zişt ve hilkat-i dürüşt ᶜinādını bilüb bu vechile hāb-ı hargûş virdikden sonra üzerlerine ılgār eyledi. Henüz ilçi ziyāfetine meşgûller iken talīᶜa-i çāpuk-süvārān zümresi vardı yetişdi. Mezbûr Pīr Ahmed Beğ saᶜy ü hīle ile halās olub yine bir kûhistāna mütehassın oldı. Ammā aᶜyān-ı Yûnān ve rû-şināsān-ı (b158) Karamān'da çok sanādīd-i zī-şān ᶜasker-i mansûra giriftār bir hüsrān ve cümle memālik ve ehl ü ᶜiyālleri maᶜraz-ı nehb ü gāretde tālān olub, yine ser-leşker-i kār-dān Lārende'ye revān oldı ve Tāş-ili'nde vākiᶜ olan kalᶜaları feth u teshīr içün toplar tedārükine iştigāl kıldı ve bilā-teᵓhīr Erlenāk kalᶜasına hücûm-ı pür-tedbīr idüb, bi-terīkı'l-istīmān teshīr eyledi. Baᶜdehû Mīnāk kalᶜası ki, hısn-ı hasīn ve bir bürûc-i metīn idi ki, hasānetinde ittifāk vār idi.

Nazm:

Çünān güzeşt be-rifᶜat zi-çarh ger kemereş
Hemī-nümāyed ü çeşm-i felek çü cirm-i Sühā.

Zi-sahn-ı burc-ı refīᶜaş hemī-şodī hānden
Kitābeten heme esrār-ı ᶜālem-i bālā.

Nesr: Mezbûr Pīr Ahmed ehl ü ᶜiyālinin, husûsan hazīne vü ahmālinin bir mikdārını da ol kalᶜada yerleşdirüb, kendüsi mukābil

kal^c^adaki kûhsāra tahassun idüb, makdûrını ol hisārın ibkāsına sarf itmekde idi. Lākin topların leked-kûb u āşûbı hadden aşub, burûc-i mürtefi^c^asını kulle-i kûha berāber kılub, mütehassın olanların ru^c^b u hirāsları mukarrer olundukdan sonra serdār cānibinden müessir edālarla bir mektûb-i mergûbü'l-üslûb vardı. Tarīk-ı hidāyete da^c^vetleri müdde^c^āsı hayyiz-i kabûle mevsûl kılınub kılā^c^ nüvvābı Şehriyār-ı Mu^c^allā cānibine bi-haysü'l-istīmān teslīm olundı ve içindeki ehl ü ^c^iyāl-i Karamān-Oğlı ki, ta^c^allukāt-ı Pādişāh-ı memālik-sitāndan idikleri ma^c^lûm-ı cümle erkān idi, kemāl-i hirāset ü sıyānetle ^c^atebe-i ^c^ulyāya irsāl kılındı ve kal^c^anın **(138a)** burûc u bārûları reng-āmûz bayraklar ile tezyīn kılınduğını ki, ansızın Pīr Ahmed Beğ muhāzīsinde kulle-i cebelden gördi, vāveylāyile rīş-i seyl-ten bulub kendüyi ebrile ceng iden bebr gibi kûhsārdan aşağa atdı.

Nazm:

Pāyeş ez-seng-i hādise çü şikest
Hīç kes-i merd-rā nigered dest.

Nesr: Lākin mukābiline bir dıraht-ı şevk rāst gelmeğin ol bevāri-i Cehennem-vādī ile kulle-i kûh mā-beynindeki berzahda ilişdi kaldı. Huddām takarrub hitāmı rīsmān-ı tedbīr ile halās idüb mecrûhan güçle kurtuldı. Ammā Ahmed Paşā-yı nām-dār kal^c^ayı zabt ve meşāhīr-i Karamānī'den olanları rabt ve nicesinin dahī terkīb-i vücûdlarını hāk-i helākde bast idüb, kal^c^a-i Silifke fethine teveccüh itdi ki, sābıkan bir def^c^a evlād-ı İshāk Beğ tasarrufında iken ol kal^c^ai sālār-ı mezbûr feth u teshīr itmişdi. Ba^c^dehû Mīr Hasan-ı Tavīl fitnesinde ol mebānī hālī bolmağın Pīr Ahmed Beğ karındāşı Kāsım

Beğ telbīs-i hīle ile zabt eylemişdi ve sāir Hodāvendigār kullarını ihrāc idüb, topcılarını ifrāt-ı ri^c^āyetle alıkomış idi. Bilā-te^ɔ^hīr Ahmed Paşā-yı şecā^c^at-şīr kemend-i ser-rişte-i tedbīr ile ^c^azm-i feth u teshīr kılub ol topcılara nihānī haber gönderdi ve nice hüsn-i va^c^deler eyledi ki, bu fursatda ^c^asākir-i mansûreye küllī hizmetleri sebk ide, günāhları afv olundukdan gayrı her birinin hakkında kat^c^-ı merātible ^c^ināyet-i ri^c^āyetleri muhakkak ola. Fe-lā-cerem ra^c^d-endāzān-ı rāsih-dem hengām-ı fursatda bārût anbārını bir bahāne ile hemān tutuşdurdılar ve kal^c^anın burc u bārûları hāk-i siyāha berāber oldukda cünd-i nā-mahsûr ol kavm-i mahrûr u mahsûr üzerine girüb sühûletle (b158) kal^c^anın fethine sebeb oldılar. Zihī tedbīr-i dil-pezīr, zihī serdār-ı saff-şiken gālib-i teshīr!

Nazm:

Ki o Yeşkürī dāşt ez-rāy-i hīş
Ki derd-i hezār sad siyāset pīş.

Nesr: Ve ol kal^c^ada mütehassın olan a^c^yān-ı kabāyilden Yüz seksen ādem ele girdi ki, her biri zürrā^c^-ı tohm-ı mekr u fiten ve mennā^c^-ı hayr-i zindegānī vu sulh-ı hasen idi, ser be-ser başları kesildi ve haklarından gelinüb izāleleri revā görüldi.

Nazm:

Her ki ez hükm-i Şeh keşed gerden
Tīğ be-yed be-cāy-i ser borden.

Nesr: Ba^c^dehû Pīr Ahmed Beğ'in ele gelmesi tedbīrine müteveccih oldukda bu sırrı mukarrer bildi ki, seng-i hāre

meyānındaki nār-ı fīrûzān gibi ne kadar ki, Tāş-ili'nde germiyyetle nihān olsa elbette seyf-i hadīd-i bīga gibi ānı meydāna çıkarırlar ve burc-ı hīle vü tedbīri her ne kadar müstahkem iseGedik Ahmed Paşa'nın yed-i müeyyedi ile niçe gedikler ve rahneler peydā idüb ānın giriftine bulur. Bināen-ᶜalā zālik havāss-ı bāhiru'l-ihtisāsından bir gürûhla vilāyet-i Tarsûs u Şām'a firār eyledi ve anların hukkāmından muᶜāvenet recā itmek sadedinde oldı. Serdār-ı nām-dār dahī vākıᶜ olan hāli iᶜlām idüb ber mûceb-i fermān, cemᶜiyyetini perīşān idüb der-i devlete geldikden sonra bāğı-yi mezbûr tekrār Karamān'a geldi. Sükkān u kuttānı āzorde idüb mā-meleklerini nehb ü gāret idüb, ol esnāda düzd-i ecel sermāye-i ᶜömrini tārāc itdi. Gavgā-yı īn ü āndan halās bulub, sene-i tisᶜa vü sebᶜīn ve semāni-mie (877/1472-73) tārīhinde fevt oldı.

Yiğirmi altıncı hādise: Şehzāde Sultān Mustafā vefātı ve noyın-i nev-āyīn Cem Sultān Kastamonı sancağı ile kām-rān iken Konya sancağına tebdīl buyurulması, ammā beğlerbeğilik ifrāz olunub Rûm Muhammed Paşa'ya virilmesidir ki, **(138b)** bu ahvāl sene-i tisᶜa ve sebᶜīn (879/1475) hudûdunda vukûᶜ bulub bakiyye-i evlād-ı Karamān Kāsım Beğ ve Ayvāz dimekle meşhûr olan Ulaş-Oğlı Hasan Beğ lā-yenkatıᶜ havāli-i Yûnān'da fesād u şenāᶜat ve ᶜaceze vü mesākīn zümresinin mā-meleklerini nehb ü gāret itdikleri maᶜrûz-ı Bāb-ı ᶜālī kılındıkda Karamān beğlerbeğisi mezbûr Muhammed Paşa bu fitnelerin defᶜine me'mûr kılındı. Kezālik Ahmed Paşa gibi gedik eri olmak hātırası ile bu makûle hizmet-i müşkileye nām-zed buyuruldı. Zikr olunan müfsidān iki binden ziyāde müsellah düzdān olub vilāyet-i Rûm u Şām yollarını katᶜ idüb fesāddan hālī değiller iken Paşā-yı

mezbûr beğlerbeğliğine tābiᶜ ᶜasker-i mevfûr ile ol müfsidlerin mütehassın oldukları cibālü tilāle cān atdı. "**Kaddimu'l-hurûc kable'l-vülûc**" mukaddimesiyle ᶜamel kılmayub bir saᶜb çengelistāna hücûm itdi ki, bir piyāde-i kemān-dār bin süvār-ı nām-dārla ceng itmek zafer bulub, ekserini tuᶜme-i şīr-i şimşīr eylemek müyesser idi ve darbet-i çûb ü seng ü neberd şimşīr u nīze ile ceng mukaddimātına māniᶜ olub her tarafı varta-i helāk ve berzah-ı megāk idüği mukarrer idi.

Nazm:

Zi-baht-i hofte-i hod şod sitīzeş
Ne destā-rīz ü ne pāy gorīzeş.

Nesr: Ve bi'l-cümle ol makûle teng mahalle duhûl eyledi ve lākin hurûcı müteᶜassir olub sû-i tedbīr ile ᶜaskerin hezīmetine ve tevābiᶜinden birkaç ādemle necāt vādīsine müsāraᶜatına sebeb oldı. Bāğıyān-ı mezbûr küllī silāh ve ālāt-ı ve rahş-i çāpûk-harekāta kādir (b158) olmaları taᶜayyün buldı.

Şiᶜr:

Ve ferraka sarfu'd-dehri şemle cumûᶜihim
Ve eyyü ferīkın lā-tüferrikuhu'd-dehru?

Nesr: Vaktā ki, Rûm Muhammed Paşa'nın sû-i tedbīr ile hücûmı maᶜrûz-ı ᶜatebe-i felek-mevsûm kılındı, şefāᶜat-i gāyibāne ile pençe-i siyāsetden halās olub, ᶜazl ü reddile kurtuldı.

Yiğirmiyedinci Vākıᶜa: Bu sene Muhammed Paşa'ya Karamān beğlerbeğiliği tevcīh olunub, ᶜusāt-ı sābıka ile ceng ü cidālidir ki, yine

tis^ca ve seb^cîn (879/1475) târîhinde evlâd-ı Karamânî'den Kâsım Beğ ve âna hevâ-dâr-ı kadîm olanlardan on bin mikdârı müfsid seg bi'l-ittifâk Lârende fethine müteveccih olurlar. Lâkin bu sene Muhammed Paşa mukaddemce haber-dâr olub, yanında mevcûd olan sipâh u zu^camâ ile anlardan mukaddem Lârende'ye vusûl bulub, fe-lâ-cerem ahşâm zamânı olmağın rezm ü neberd hengâmını vakt-i subha te'hîr idüb, kûs-i âsâyiş ile birbirlerine mukâbil konuldukdan sonra ol şeb-i târda mâh-ı çihâr-deh ziyâsıyla pür-envâr olduğı hâlde Kâsım Beğ Şeb-hûnla isâle-i hûnda tekaddüm ider, ya^cnî ki, mehtâba karşu ceng ü cidâl semtlerini te^callüm ider, hiç bir cânibin galebesi mütehakkık olmaz. Nihâyet Kâsım Beğ Devlet-i ^cOsmâniyye'deki kuvvet-i kâhire tasavvurı ile rû-gerdân olub, Tâş-ili'ne gitmekden gayrı çâre bulmaz.

Yiğirmisekizinci hâdise: Kezâlik Ahmed Paşa'nın Kefe vilâyeti fethine irsâlıdır ki, küfr u îmân mîzânının dü kefesi ki, garbîsi Frengistân ve şarkîsi memâlik-i ehl-i İslâm olan Rûm ve ^cArabistân semtleriyle nümâyân iken, mahrûse-i Kefe-i dü-keffeden hâric-i şekl olub, İstanbul şehri mâ-beyninde Fâzıl'a düşmüş iken İspanya küffârı ve Ceneviz hâkiminin ümerâ-i muhtârı halîc-i Bahr-i Ebyaz'dan gelüb Bahr-i Esved boğazından içeru girüb Çâñ nihâyetinde vâki^c olan Kefe şehrini zabt eylemek gayret-i İslâmiyye'ye kıyâsen **(139a)** bâ^cis-i şeyn ü ^câr ve bir menzil âna karîb olan Hân-ı Tâtâr ki, Cengîziyân-ı celâlet-şi^câr ^cunvânı ile ma^crûf dâr u diyârdır, mücerred Frengî-metâ^c kısmından intifâ^c içün müsâ^cade itdikleri gayretsizliklerine delîl bir kâr-ı nâ-hencâr olmağın Pâdişâh-ı İslâm ol şeyn ü ^câra rızâ göstermedi. Kezâlik Ahmed Paşa'ya sipeh-sâlâr gönderüb fethine mübâşeret eyledi. Sene-i semânîn ve semâni-mie (880/1476) târîhinde

iki yüz pâre sefîne vü leşker-defîne-i pür-tâb, yât u yarâğ u hazîne kılınub gönderildi. Vardıkları gibi muhâsara kılınub şebân-rûz döğmeğe ve dîvârlarında rahne peydâ itmeğe başlandı. Pes ehl-i şöhret ve ra^ciyyet ü sanâdîd-i kavm ü millet hâkimlerine hurûc idüb, "Size dîb-i Frengistân'dan feryâd-res gelmesi muhâl ve bu mikdâr ^casker-i cerrâr ve sipeh-sâlâr-ı gazâ-kirdâr pençesinden kurtulmak fâsid hayâl iken bu vechile ^cinâd u bî-meâl izâle-i hayât u mâl ü menâl idüği mukarrerdir. Bu takdîrce ^cavk u te'hîr mukteżâ-yı re'y-i münîr değildir. Ya bi-terîkı'l-^cahd ve'l-istîmân kal^casını virin veyâhûd biz elimüzle me'hûz ü merbût kendünizi ^casker-i İslâm'a virilmiş bilin.

Nazm:

Eyne'l-makarru ve lâ-meferra lenâ
Rabbene'l-muhîtâni's-serâ ve'l-mâ.

Nesr: diyû cevâb itdiklerinde tekfûr-ı kefûr-ı Kefe ve sâir şirzime-i kefere bi'z-zarûre Ahmed Paşa cenâbından istîmân itdiler. (b159) Dördünci günde şehir ve kal^cayı teslîm idüb râyât-ı ehl-i İslâm'la müzeyyen olduğını gördiler. Hizâne-i hukkâma müte^callik olan mâl ü menâl ve gılmân ü cevârî ve emsâli hazîne-i hizâne-i Pâdişâh-ı bâhiru'l-ikbâl içün zabt olundı ve sâir şehr u kal^cada gılmân-ı Rûsî-nijâd ve kenîzân-ı Ungurûsî-mîlâd ve şûh düşîzegân-ı siyâh-çeşmân-ı Çerkesiyyü'l-asl-ı insiyyü'l-vasl ve bi'l-cümle emti^canın ecnâsı tefârîkın tuhaf u bî-kıyâsı ^casâkir-i İslâm tasarruflarına makrûn oldı. Olur-olmaz müflis ü evbâş beş-altı baş genc-i nihâne râz-dâş olub, nat^c-i murâd üzere tasarrufı tahakkuk buldı.

Nazm:

Gulāmān u cevārī cümle zībā
Semūr u kāsım u kemhā vu dībā.

Nesr: Bu tarīkla Kefe kal'ası zabt olundukdan sonra evvelā Bānû-Germe, sāniyen Erāk benderini Sakālibe memālikinin ve vilāyet-i şimāl mesālikinin tamāmet ma^cberidir, tā memālik-i Türkistān ve Māverāü'n-Nehr tüccārının bender-i mukarreridir, cümlesi alındı. Sālisen Menkûb kal^cası fethine teveccüh kılındı. Eğerçi ki, Tekvurı amān ile çıkub teslīm sadedinde iken akrabā-i tekvurdan bir dil-kûr kal^canın metānet u istihkāmına i^ctimāden Tekvur'ın ehl ü ^ciyāl ve māl ü menālini taşra bırakdı ve kendi tevābi^ciyle kapanub nice günler muhāsara çeken kavme tekrār muhāsara belāsın çekdirdi. Ammā serdār-ı memālik-küşā, müdebbir-i bī-nazīr olan Ahmed Paşa bu bābda bu yüzden hīle peydā kıldı ki, kal^cayı hisār iden ehl-i İslām'ın nasfından ziyādesi birkaç günden sonra çekildiler. Serdārlarına muhālefet şekli ile bi-tarīkı'l-imtiyāz bir mahalde sākin oldılar ve bir-iki günden sonra ol bakiyyesi dahī hizmet-i muhāsaradan gitdi. Ke-ennehû "Biz bu belāyı nice bir çekeriz?" diyû mutāba^catı terk itdi. Bu esnālarda fursat bulub, nice eyyām muhāsara belāsından muztarr u bī-ārām olan küffār-ı akvām gürûh gürûh taşra çıkdılar, bir mikdār teneffüs hātırasıyla karībinde bāğ u bāğçelerine sular gibi akdılar. Fe-lā-cerem kemīn-gāhında āmādegān-ı rāsih-dem olan guzāt-ı muzaffer-^calem nāgehānī kal^caya seğirtdiler. Taşra çıkanları māni^c-i dühûl olub, nehb ü gāret ve katl ü hasāret itdiler. Cüz^ɔī ādemle hālī kalan kal^cayı dahī az zamānda suhûletle teshīr kıldılar. Ya^cnī ki, ol mertebede **(139b)** istimāletle

kal^cayı teslīm sadedinde Tekvur akrabāsından olan tekfûrun mekr u tezvīri mukābele İslām ehlinin hīle-i dil-pezīri muvāfık-ı re^ɔy-i münīr oldukdan mā-^cadā dakīke-şināsān-ı nükte-i "**Lā-rayb**"[1] ve müfessirān-ı "**Ve ^cinde mefātihu'l-gayb**"[2] lisān-ı mu^cciz-beyān-ı belāğat-nümûn-ı "**Ve mekerû mekran ve mekernā mekran ve hum lā-yeş^curûn**"[3] sırrına makrûn oldı.

Yiğirmi tokuzuncı kazıyye: Arnavud İskenderiyyesi'nin hisārı ve Kara Boğdān Voyvodası'nın tegallüb ü tasallüb-şi^cārı ve Şehriyār-ı gazā-kirdārın ol me^ɔhaz (ve) ol memālikin feth u teshīrine geşt ü güzārıdır ki, mukaddemā Rûm beğlerbeğisi Süleymān Paşa ^cumûmen Rûm-ili ^caskeri ile İskenderiyye fethine gönderildi. Nice günler ol hisārı zāhiru'l-inhisār kılub, fethine mücidd ü sā^cī olduklarında sāha-i kal^ca-i maksûde ^cubûr u dühûli kābil bir fürce bulunmayub, her çend ki, toplarla bir rahneye kasd itdiklerince hisār-ı nāmûslarında gûnā-gûn rahneler peydā (b159) oldı. Kemāl-i metānet ü hisānetden fethi muhāl oldı. Etrāf memālikinden ele giren nefāyis-i cevārī vü gılmān iğtināmına kanā^cat olunub "Evāil-i fasl-ı şitādır" diyû ^cavdeti Paşā-yı mezbûra ^carz olundı ve illā gayret-i pādişāhī ol mikdār cüz^ɔiyyāta kanā^catlarını cāiz görmeyüb müekkid bir emr-i şerīf gönderildi ki, çünki ol hizmetleri nusret ü zaferi müntic olmayub, nāmûs eksikliğiyle ^cavdet eylediler. Bu def^ca andan bedel Kara Boğdān voyvodası olan kāfir-i dûzah-mahall üzerine varılub, cebr u noksāna sa^cy-i belīğ ve tekmīl-i nāmûs-ı dīn ü devletde cehd-i bī-dirīğ

---

[1]) K.Kerîm, II (Bakara), 2.
[2]) K. Kerîm, VI (En^câm), 59. Âyette "^c**inde**" yerinde "^c**indehû**" kelimesi var.
[3]) K. Kerîm, XXVII (Neml), 50.

eyleyeler. Eğerçi ki, ol makûle hengām-ı şitāda Boğdān vilāyeti ile İskenderiyye mā-beynindeki bir aylık menzilin suları geçilmek ve sa^cb tāğları ve vādīleri kat^c olunub, ser-menzil-i maksûda yitilmek mümteni^cātdan bilindi ve illā gazab-ı āteş-leheb-i Sultānī şiddet-i şitāya göre bā^cis-i huzûr u rāhat ^cadd olunmayub her ne hāl ise teveccühleri evlā görüldi. Bu tarīkıle hezār zor u zārile yola girdiler. Üftān u hīzān bād-ı vezān önince pûyān olan gird-bād gibi Boğdān hudûdına dāhil oldılar. Ammā hākim-i mezbûr bir sāl-horde tekvur ve toksān yıl pāy-i hükûmetle mühimmāt-ı dünyeviyyesine mağrûr, ^cale'l-husûs Ungurûs ve Eflāk ve Cesār krālları meyānında şehāmet ü tedbīr ile ma^cmûr bir kāfir-i fācir-i dil-kûr olmağın ^cumûmen ^caskerini yanına aldı ve memālikinin derbend ü reh-güzārlarını mesdûd kılub, Paşā-yı mezbûrla mukābeleye teveccüh kıldı. Zīrā ki, bi'd-edfe^cāt hānān-ı deşt-i Kıbcāk ile ceng itmiş ve hukkām-ı Ungurûs ve Eflāk'la niçe niçe rezm ü āheng itmiş rûzgār-dīde ve nīk ü bed güzīde mel^cûn idi. el-Kıssa, hengām-ı kıtālde ^casker-i küffār gālib ve mücāhidīn-i ahyār münhezim ü hārib olub, bu haber-i pür-gamm Şehzāde Sultān Mustafā'nın fevti haberi ile müdgam ve Hezret-i Şehriyār-ı ^cÂlem ol esnāda iki cihetden gam-gīn-i mātem olmağla İstānbûl'da iki sene rāhatları bi'z-zarûre hareketlerini müstevcib olub bi'z-zāt Boğdān gazāsına teveccühleri mukarrer oldı.

Nazm:

Ez-hurûş-i sipāh-ı Şeh der-kahr
Bahr lerzān ü sākin ez-vey nehr.

Nesr: Fe-lā-cerem, serhadd-i Boğdān'a vāsıl ve bevādī vü cibāline ^casākir-i İslām dāhil olub, mel^cûn bed-kirdār kurā vü nevāhīsinden aslā insān ve hayvān kısmından bedīdār nesne komayub ve cünûd-ı mes^cûd kaht u galāya mübtelā olmağiçün bu tedbīr-e sahtı tedārükde taksīr itmeyüb, ehl-i İslām tamāmen muztarr u pür-ālām oldukda **(140a)** mukaddemā ^catebe-i ^culyādan sefīnilere tahmīl olunan zahīre vü defīneler Karadeniz boğazından nehr-i Tuna'ya, andan mu^casker-i humāyûna yetişmekle bi-^cināyeti'llāh ol muzāyaka mündefi^c oldı. Lākin mezbûr la^cīn ve tevābi^cinden olan ^casker-i pür-şürûrdan eser görünmeyüb, anların talebine cilve-gerler iken bedreka-i rāh ki, kulāğuz ıtlāk olunan merd-i sāhib-basīret ü intibāhdır, bildüği tarīkı yitürdi. Cünûd-ı nā-ma^cdûdın küllī ser-gerdānlığına bā^cis olub, Pādişāh-ı zī-şān cenābı gerçekden müteellim ü muztarib oldı. Eğerçi ki, evvelā gazab-ı Sultānī ol bedrekanın katlini muktazī oldı ve illā "Belki Allāh Sübhānehû ve Ta^cālā'nın irādet-i ezeliyyesi buna müte^callik ola" diyü sabr u sükûnı evlā gördi. Fi'l-vāki^c "**Men yehdi'llāhu fe-huve'l-mühted**"[1] fahvāsınca ol Pādişāh-ı müeyyed (b160) anda dahī muvaffak u müstes^cad olub, ol ser-gerdānlık ^caskeri matlûba vāsıl kıldı. Ya^cnī ki, hākim-i Boğdān mütehassın olduğı mahall ü kal^caya varıldı.

Nazm:

Besā latīfe ki, der-kār-hāne-i takdīr
Vedī^ca īst nihānī zi-dīde-i tedbīr

---

[1]) K. Kerîm. XVIII (Kehf), 17.

Nesr: Ammā melᶜūn-ı mezbûr bir garīb saᶜb yerde mütehassın olmuş ki, bir tarafı kat kat çāh-ı Cehennem, bir tarafı eşcār u ahcār ve ālāt-ı āhen-kārdan nice sûr-ı pür-şurûr müdgam-ı muᶜadd hāzā yine kat kat tob u tüfeng ve tarbûzen ü şakalos ü zenberek, bu cümlenin meyānı ise tobtolu ᶜakārib ü mār u çihl-pāyān u mesmûmāt-ı kejdüm-kirdār.

Nazm:

Be-seng ü çûb sûrī kerde bünyād
Furû-beste reh āmed şod bād

Ne fikr-i hûş-mendān-rā der-ān rāh
Be-gerdān-ı sabā gerdīde gümrāh

Nesr: Eğerçi nerre-şīrān-ı İslām ol bīşi-zāra āteş-i furûzān gibi duhûle saᶜy itdiler ve illā top u tüfeng ü tīr u zenberek ü hadeng yağmur gibi yağmakda, bi'z-zarûre bir mikdār mütevakkıf oldılar. Andan mā-ᶜadā bi-ᶜināyeti'llāhi Taᶜālā küffārın topları yüksek yerlerde ve ᶜasākir-i hidāyet-rehber nevᶜan nişībe māil mahalde olmağla ekseriyā top u tüfeng dāneleri aşurı giderdi. Değmede müslimīne ve huyûl-i güzīne tokunmazdı, geçerdi.

el-Kıssa, tekrār Şāhenşāh-ı cihād-eşᶜār hücûm-ı ᶜasākire fermān-kār ve tahrīs u tergīb vādīlerinde lutf u himmetleri nümûdār olduğı gibi bilā-teʾhīr mücāhid-i dilīr, ᶜazm-i rezm ü dār-gīr itdi ve bu inşādla terennüm iderek āteş-i furûzāne mukābil gitdi:

Nazm:

Be-hasmī eğer bā-felek ser-zenem
Külāh-ı meh ez-nār-keş ber-kunem.

Eğer rû be-şīr-i jiyān āverem
Resed ez-dil-i o kebāb āverem.

Nesr: Bu tarīkla Sultān-ı kām-kārın ikdām-ı tāmmı muharrik-i aᶜlām olub, evvelen Gedik Ahmed Paşa kolundan bir gedik peydā oldı. Yağmur gibi yağan benādık u sihāma bakmayub ᶜasker ol rahneden içeru koyuldı. Sāniyen Yiniçerī Ağası Muhammed Ağa yürüdi, zümre-i çeri-yi dilīrān Yiniçerī mukābilinde mevāniᶜi ber-taraf kılub, ān-ı vāhidde şerāre-i āteş gibi ol hisār etrāfını bürüdi ve bi'l-cümle dahve-i suğrādan beyne's-salāteyne-dek ceng-i ᶜazīm ve neberd-i dilīm oldı, nevbet-i āheng-i tīğ u hançer u külünge ve rukûb-i küffār-ı fücārın ekseri fenā buldı.

Nazm:

Zi-pes-i küşte k'üftād rû deşt-i kīn
Zemīn püşte şod tā be-çarh-ı berīn

Nesr: Zümre-i mücāhidīnden dahī niceleri şehādet şehdine karīn, lāyık-ı niᶜmet-i Bihişt-i ᶜilliyyīn olub hākim-i Boğdān, havāssından birkaç düzdānla bir kûşeden güçle halās buldı ve cümle mā-melek ü ehl ü ᶜiyālini tārāc u yağmāya müheyyā vü āmāde olub "**Men yeciü bi-raʾsihī fe-kad rabih**" mazmûnına mazhar düşmeği evlā görüb, ammā Şehriyār-ı cihān iki ay tamām ol havālīde gāret-i nevāhī vü büldān idüb, kimini lokma-i şīr-i şimşīr ve nicesini esīr u

beste-zincīr (140b) kıldıkdan sonra ibtidā-i zemistānda nehr-i Tuna'dan ᶜubûr ve Edirne şehrine mürûr kıldılar ve dilīrān-ı ceng-āzmāyānın kibār u sığārına me³mûlinden ziyāde riᶜāyet ü iltifātlar eylediler.

Nazm:

Ânrā ki, zi-rāh-ı sıdk u cān bāht
Dil-dād hezār gûne be-nevāht

V'ānkes ki be-rezm cān fedā bûd
Der-menzilet nasībeş efrûz

Nesr: Ammā saᶜādetle Edirne'ye geldikleri gibi Semendire vālīsi (b160) Mīhāl-Oğlı ᶜAlī Beğ'den haberler geldi ki, krāl-i Ungurûs, baᶜz-ı ᶜasker-i menhûs ile Hazret-i Şehriyār-ı Cihān mübāşir-i feth-i mülk-i Boğdān iken nehr-i Tuna kenārında Morova suyuna mukābil Kumluca dimekle maᶜrûf mahalde ki, dāhil-i memālik-i İslāmiyye'dir, hasr-ı nā-mahsûrla gelüb iki kalᶜa bünyād idüb, yarāğ u yāt u top u tüfengü ālāt ile maᶜmûre vü ābād itmişler. Bilā-ihmāl izālesine teveccüh-i mazarrat-meālleri müteᶜallik olduğı takdīrce eyyām-ı zemistānda kalᶜalarının bināların temhīd ve ol havālīdeki memālik-i mahrûseye nehb ü gāretle zarar-ı şedīd itmeleri mukarrerdir.

Nazm:

Vakt-i her kār-ı nigeh-dār kināfiᶜ ne-buved
Nûş-i dārû ki pes ez-merg be-şehrāb dihend

Nesr: Eğerçi ki, ol makûle şiddet-i şitā vü sarsarda "**es-Seferu kıtᶜatün mine's-Sekar**" mazmûnı mukarrerdir ve illā nigehbān-ı

mülk-i dīn ü devlet olanların tekāsül ü ihmālle te³hīri bāᶜis-i izāle-i cāh u celāl idüği safahāt-ı takdīrde muharrerdir. Fe-lā-cerem ol Şehriyār-ı ᶜÂlem ve hātır-nevāz-ı benī Âdem bilā-te³hīr ᶜasker u haşem birle ol fitnenin izālesine müteveccih oldılar. Yiğirmi günlük rāh-ı saᶜb ki, serā-pā nişīb-i firāz u tilāl u cibāl idüği maᶜlûm-ı ehl-i rāz idi, berk-ı hātif gibi yetişdiler ve yapılan kalᶜaların handak-ı ᶜamīkını nice tahta pāreleri ile toldurub hisāra yüriyiş itdiler. Hilāf-ı kıyās futûhāt-ı bī-kıyās ile şādān olub, içindeki kefere-i fecerei kılıçdan geçürdiler. Baᶜde-mā etrāf-ı memlālik-i küffāra akın emr idüb şiddet-i şitādan kenār-ı āteşde ᶜīş u nûşa māil olan bed-kīşleri kānûn-ı rezm ü neberd zebāneleri yalın kılınçlar ile helāk idüb, evlād-ı bed-nijādlarını gül öksüzleri gibi giryān ve kayd-ı bend-i selāsile müselsel, muttasıl nālān ve baᶜzı yalın yüzlülerini evbāşlar sīneleri tennûrında huzûr ve rāhatla teneffuh-kunān idüb saᶜādetle pāy-tahta ᶜavdet kıldılar ve ᶜasākir-i İslām'a ol zemistānda birkaç gün istirāhat ruhsatın virdiler.

Nazm:

Burûz-i farh-ı devlet-fezā-yı meymûn-fāl
Nihād rûy sûy-i müstekarr-ı ᶜizz ü celāl

Otuzuncı hādise: İskenderiyye kalᶜası fethidir ki, sene-i erbaᶜ ve semānīn (884/1479) tārīhinde Pādişāh-ı memālik-sitān, aᶜnī bihī Sultān Muhammed Hān İskender kalᶜası fethine revān oldı ki, gāyetle hısn-ı hasīn ve burûc-ı feleğe karīn bir kalᶜa-i mürtefiᶜa idi ki, İskender-i Zü'l-Karneyn bünyād itmişdi.

Nazm:

Ne-bāş ez-nehb ez-nāb-ı hûrşīd
Ne bûmeş-rā gezend ez-ebr u bārān

Nesr: Eğerçi ki, Arnavud keferesi vilāyetleri meyānında vākic idi ve illā pāy-ı kalcada muttasıl olan nehr-i cārī Deryā-yı Ebyaz'a vusûl bulmağın ol kalcanın hükûmeti Venedik hākimi olan Efrenc-i bī-dīn tasarrufunda şāyica idi ve karībinde Liş ve Dercûs ve Gölbaşı nām üç kalca vākic olub, anlar feth olmayınca İskenderiyye fethi mümkin değildir.

Nazm:

Der-gerdûn-ı ārzûst dest-i tedbīr
Be-nger be-hıred ki çarh kerde teshīr

Nesr: Vaktī ki, kalca civārına varıldı, hevā-yı toblar ile ferāzīne āteşler salındı. İçinde kefere-i fecere-i dalālet-nümā **"Ve emtarnā caleyhim hicāraten mine's-semā°"**[1] **(141a)** mazmûnına mā-sadak idikleri hüveydā olub, sekene kısmından olan cacezeye tamām-ı (b161) muzāyaka virildi. Lākin silk-i teshīre gelmesi mümkin olmayub, cale't-tevālī muhāsara ile içindeki küffārı zebûn itmeyince miftāh-ı feth u teshīr dest-i tasarrufa gelmeyeceği maclûm-ı sağīr u kebīr olub, Rûm-ili beğlerbeğisi Dāvûd Paşa Göl Burcı'nın fethine ve Anatolı melikü'l-ümerāsı Süleymān Paşa Dercûs Kalcası teshīrine me°mûr olub, gürûhā-gürûh mübāşir-i harb u rezm-i pür-şükûh olduklarında cale'l-fevr Dāvûd Paşa Göl Burcı'nın miftāhını hāsıl ve dest-i tasarruf-ı

---

[1]) K. Kerîm. XV (Hicr), 74. Âyette **"es-semâ°"** yerinde **"siccîl"** kelimesi vardır.

Sultānī'ye vāsıl kıldı. Ammā Süleymān Paşa ol hizmetin edāsıyla engüşt-nümā olması zāhir u hüveydā olmağın Dāvûd Paşa ile macan çalışmaları emr olundı ve bi'l-cümle āvāze-i tārāc u yağmāyile Dāvûd Paşa ānı dahī feth eyledi. Bacdehû ol iki paşā-yı kişver-küşā Liş Kalcası fethine vardılar. Ânın mukaddimātına mukayyed oldılar. Pes içindeki küffār-ı Efrenc havf u bīmle ber-derd ü renc olub, evvel feth olunan iki kalca micyārından mikdār-ı ceng ü peykārı bildiler. "Mukāvemet muhāldir" diyû gemilere girdiler ve cümle mā-melek ü ciyāllerin yerleşdirdiler. Frengistān'a güzār ve kalcayı kalca-dārlara sipāriş-i meskenet-şicār üzerine oldılar. Vaktā ki, gemilerle nazar-gāh-ı Şehriyār'a geldiler. Macberleri ol mahalden olmağla bi'z-zarûre mucasker-i humāyûn civārından cevāz kasdın eylediler. Lākin nehengān-ı deryāy-ı ceng ol ganāyim-i deryā-misāl āheng idüb, cale'l-fevr curyān oldılar ve tīğ-ı curyānlarını dendānlarıyla tutub, şināverlikle gemilere toğrı çekildiler. "Siz bizim uğrumuza gelmiş şikārımızsız" diyû harb u rezme koyulub ol gemileri aldılar. İçindeki küffārın kimini küşte-i şimşīr ve kimini esīr idüb, nihāyetsiz cevārī vü gılmān ve nefāyisi akmişe vü hānumān ele getürdiler ve bacz-ı gemilerle ol havālīde Cezīre-i Çengelistān'a tahassun u karār eylediler. Nerre-şīrān-ı kār-zār anları dahī sayd ü şikār idüb, bir cān kurtarmadılar. Bir tarīkla ol uc feth olundı. Liş Hisārı tedmīr u tahrīb kılınub Dercûs ve Gölbaşı kalcaları zabt u tacmīr itdirildi. Fe-ammā İskenderiyye fethi bunca kûşiş ü ikdāmla mümkin olmayub, teşvīk u tevfīk iktizā itmeğin bu ahvāl erkān-ı devletin ihmāllerine haml olunub, Süleymān Paşa ki, mukaddemā Rûm-ili beğlerbeğisi iken İskenderiyye fethine gönderilüb, bacdehû Boğdān memāliki fethine irsāl kılınub, ikisinde bile bir pesendīde hizmete kādir olmaduğına

binâen gûş-mâl içün Anatolı beğlerbeğiliği virilüb, emr-i ber-ᶜaks-i silsileye rızâ gösterilmişdi. Bu defᶜa sudûra gelen kusûr u ᶜaczi andan dahî ᶜazlini müstevcib oldı. Anatolı beğlerbeğiliği Gerger Muhammed Paşa'ya tevcîh kılındı. Gıbbe zâlik ümerâ-i nâm-dârdan Ahmed Beğ ibn-i Evranos Rûm-ili beğlerinin ekserine serdâr nasb olunub, İskenderiyye muhâsarasında alıkonuldı ve nehr-i Yûnân üstüne bir cisr-i ᶜazîm ü müstahkem bend olundı ve kalᶜa min-külli'l-vücûh muhâsara olunub, gerek deryâ tarafından keştîler ile ve gerek kara semtinden süvâr u piyâde leşker ile kimse gelüb gitmek tarîkı münsedd oldı. Hıdîv-i memâlik-sitân saᶜâdetle dâru'l-mülkine revân olub gitdi. Pes kâᶜide-i mukarrere üzere altı ay tamâm muhâsaraya ikdâm olundukda bi'l-âhare icâzet-i (b161) serdâr ile Venedik revzenine bir âdemleri ve mektûbları vardı. Kemâl-i ᶜacz-i[1] hâllerini bildirüb, icâzetleri ile kalᶜa teslîm olundı ki, İskender-i Zü'l-Karneyn binâ eylelden berû ol kalᵓanın fethi bâbında hiç bir pâdişâhın **(141b)** murg-ı himmeti tayerân itmemişdi ve bir dahî burûc-ı çarh-ı berîn gibi dâimâ ᶜimâret-karîn olub, künküre taᶜallukına bûm-ı hevâ vü heves konmak vâkiᶜ olmamışidi. -Li'llâhi'l-hamd- nüvvâb-ı Şâh-ı ᶜÂlî-cenâba fetih müyesser oldı. Baᶜde'l-ahz ve't-teshîr mezbûr Ahmed Beğ ve baᶜz-ı serdârân-ı hizmet-güzâr ᶜatebe-i ᶜulyâ türâbına yüzler sürüb, küllî riᶜâyetler ile imtiyâz buldı ve İskenderiyye fethinden sonra Venedik küffârı harâc-güzâr olub ve tehniye-i itâᶜate boyun urdılar ve ᶜatebe-i ᶜulyâya vâfir mâl ü menâl ü harâc gönderildi.

[1]) (b) nüshasında "ᶜizz ü" şeklindedir.

Otuz birinci vâkıᶜa: Nehr-i Azak kenârında vâkiᶜ Nûme nâm hisâr fethidir ki, Foça ili sancağı beği otuz pâre gemiler ile gönderildi. Ruᶜb u hirâs leşker-i küffârı istîlâ itmişken kalᶜaları teslîm kılındı.

Otuz ikinci hâdise: Torul fethidir ki, hâkimi olan bed-nihâd sâniyen Mîr Hasan-ı Tavîl'le Pâdişâh-ı ᶜÂlî-nijâd meyânında bünyân-ı fitne vü fesâd idüb, hakkından gelinmesi ve memleketi alınması vâcibâtdan olunmağın Şehzâde Sultân Bâyezîd Hân-ı civân-bahta fermân olundı. Lalası Vakkâs Sinân Beğ ile sipâh-ı nusret-refâhını gönderüb, yümn-i himmet-i Pâdişâhî ile silk-i teshîre getürdi ve hâkim-i Torul Hasan-ı Tavîl cenâbına ilticâ iledir. Lâkin ânın öz başına dermânı olmamağın milk-i mevrûsından biᶜz-zarûre katᶜ-ı tamaᶜ kılındı.

Otuz üçünci vâkıᶜa: Boliye bakiyyesi ve Bozca vü Susâm atası fütûhâtıdır. Vilâyet-i Karamân mülhakât-ı memâlik-i ehl-i edyân olalı cezâyir-i Yûnâniyye'den Bozca Atası ve Susâm Atası saᶜâdet-i kurb-ı civârla müstesᶜad iken harâbe kalub husûsan baᶜz-ı levend gemileri altlarında sulanub huccâc u tüccâr sefînelerine zarar u gezendden hâlî omamağın reᵓy-i ᶜâlem-ârâları buna müteᶜallik oldı ki, ol cezâyirleri şenlendire. Reᶜâyâ tekâlîf-i ᶜörfiyyeden muᶜâf olub, kemâl-i refâhiyyetle geçineler ve ᶜubûr iden gemilerin esenine sebeb olub, vilâyeti âbâdân kılalar. Fi'l-vâkiᶜ öyle oldı. Mezbûrân Bozca Atası ve Sîsâm Atası bâğ u râğ u mezâriᶜ u zıyâᶜ ile maᶜmûr kılındı.

Nazm:

Harābī ki şod Bekr-ābād kerd
Der-i zulm-rā hāne-i dād kerd

Nesr: Kezālik Gedik Ahmed Paşa dahī vilāyet-i Hûlīne'den der-i devlete gelüb Poliye cāniblerinin feth u teshīrini tergīb itmekle kifāyet mikdārı sefāyin ü ᶜasākir virildi. İktizā itdüğine göre hizmet itmek üzere tenbīh olunub, gönderildi ve ve dinildi:

Nazm:

Be-dest ser-hadd-i düşmen be-tīğ
Be-mülk-i ᶜadû tīr u bārān çü-menᶜ.

Nesr: Fī-nefsi'l-emr vāfir kalᶜalar feth eyledi ve ganāyimi bahr idüb Kostantıniyye halīcine toğrı akıtdı.

Nazm:

Kalᶜa-gīrān hızānehā bordend
Kalᶜahā bā-kilīd be-bordend

Her kesī rûz-nāme nev mī-kerd
Cān be-tevkīᶜ-ı o girev mī-kerd

Nesr: Ammā tamām-ı ᶜadālet üzere direndi ve mekādīr-i nāsı riᶜāyet idüb kibār u sığārın riᶜāyetlerine saᶜy ü belīğ eyledi ve hezārān küffārı dāire-i īmāna getürüb devlet-i diyānetle ser-efrāz kıldı.

Nazm:

Ô çü bā-kār-ı memleket perdāht
Her kesī-rā be-kadr-i hod (b162) *be-nevāht*

Kār-ı bī-revnakī be-sāz āvered
Refte kᶜān-rā be-mülk bāz-āvered.

Otuz dördünci hādise: Nāmûs-ı dīn ü devlete mahall baᶜz-ı etvār zuhûrıdır ki, iktizā-i zamān pāy-dār olmağın ümerā-i nām-dārdan Īsā Beğ ibn-i Hüseyn Beğ ve ᶜAlī Beğ ibn-i Mīhāl ve Bālī Beğ ibn-i Malkoç otuz bin süvār ile Ungurûs memleketini terk-i tāze gönderildi, tā ki, Eflāk vilāyeti ki, halkı harāc-güzārāndır, anların nevāhīsinden girüb, vilāyet-i küffāra **(142a)** akın salalar. Lākin bu zikr olunan beğlerin her biri "Menem dīğer nīst" vādīlerinin rehberi olub birbirlerine muhālefet itmeğin Krāl-i dāll ise nefīr-i ᶜāmmile gelüb husûsan ᶜasker-i İslām'da ittifāk yoğidüğini bilüb, ganāim bār-ı girānına gark oldukları hālde ᶜavdetleri fursatını gözedüb yolların bend itmeğin mezbûr Īsā Beğ'e şehādet nasīb oldı.

Nazm:

Gerçi ez-bād-ı fenā şemᶜ-i hayāteş mordest
Lemᶜa-i nûr-ı şehādet be-sereş tābān buved

Nesr: Ve sāir sipāh-ı fetret-güvāh yollarını bağlu görüb, bi'z-zarûre ceng iderek nicesi helāk olub bir mukdārı hezār meşakkatle halās oldı.

Nazm:

Dānī çe kerd çarh-ı sitem-kār u ahtereş
Nāmeş me-ber ki, çe çarh ne-çarh u ne çīzest

Nesr: Ammā bu hezīmet ü inkisār Sultān-ı mücāhidāna küllī dacret ü mihnet virüb nice zamān dilleri gam-gīn ve dīdeleri nem-gīn bu beytle hasb-i hāllerini tebeyyün üzere oldılar:

Nazm:

Ictimādī nīst ber-ebnā-i dehr
Belki ber-gerdûn-ı gerdān nīz hem.

Otuz beşinci vākıca: Mesīh Paşa'nın Rodos cezīresi fethine gönderildüğidir ki, mezbûra sene-i hamse ve semānīn ve semāni-mie (885/1480) tārīhinde cumûmen Anatolı leşkeri ve beğler ve zacīmleri ve tīmārları ve üç bin müsellah ve mükemmel Yiniçeri ve dört bin cazebān çerī virilüb altmış pāre sefāyin-i kibār ve cevāri-i nesīm-güzār ile Gelibolı macberinden geçüb Rodos fethine revān oldı ve ol kalca cezāir u sevāhil-i Frengistān'ın dili ve tılsım-ı feth u nusretin cümleden müşkili olub, sāl be-sāl sefāyin-i huccāc-ı vācibü'l-iclāl ve merākib-i tüccār-ı Mısr ve cummāl-i ticāret-acmāl ekseriyā Rodos derbendinden alınub, fethi mühimmāt-ı dīn ü devletden olmağla ol husûsa himmet-i culyāları tacayyün buldı. Vaktā ki, mahall-i machûde varıldı, sābıkan Mucāviye bin Ebī Süfyān'ın imāreti hālinde varan casākir-i curbān serdārı ol hisārın sûrına mukābil bir burc-ı kebīr-i üstüvār yapdurub vech-i teshīr āyīne-i tedbīrde cilve-i dil-pezīr kılmadıkda ol burc-ı cArabī calā hālihī kalub menāfici müslümānlar cānibinden fethine mütecallik olması meɔmûl iken emr ber-caks olub,

zümre-i mücāhidīnin sûr-ı üstüvārdan menc u defcine sebeb oldı ve küffār-ı hāksār ol burcı yāt u yarāğla hısn-ı hasīn-iştihār idüb ānınla korınur oldı. Fe-lā-cerem Paşa-yı rāsih-tedbīr-i mubārek-kadem cüzɔi küllden takdīm itdiler. "Evvel lāzım olan burc-ı cArabī fethidir" diyû hisār-ı garbī teshīrine mubāşeretin teɔhīrini evlā gördiler. Lākin etrāfı sengistān olmağla ol burcın sāye-i dīvārına hem-sāye olamadılar. Nice günler kûşiş ü sacyleri hebā oldukdan sonra maksûdün bi'z-zāt olan hisārın mühimmāt-ı fethine mubāşeret kıldılar. Evvelā (b162) eşcār u ahcārla birbirine peyveste ve üstüvār bir cisr-i cazīm-i nā-pāy-dār bağladub ve nihāyeti pāy-i burca muttasıl olub dilīrān-ı cesāret-kirdār ol cisrden cubûr u güzār sadedinde birbirlerine müsābakat kasd idüb, cisrden içerusı nevcan hāmun gibi olmağın nice dilāverān şimşīrleri der-dendān-ı şināverān u sibāhat-kunān bi-eyyi vechin burca revān olmakda kemāl-i terāhum u tekādüm üzere iken ol köpri kazā-i İlāhī ile üç yerden kırıldı. Nihāyetsiz guzāt u mücāhidīn deryāya gark oldı ve kara cānibinden hücûm idenler dahī garkāb-ı bahr-i hayret olub küllī şûr u şerr u ıztırāb buldı. Fe-lā-cerem küffār-ı eşrār burûc-ı hisārdan ānı gördiler ki, deryā yüzi sepīd cimāme vü destārla zeyn oldı. Hubāb-vār nice külāh-ı bī-ser ve hezār ser-geşte-efser rûy-ı deryāda cilve-ger olub, meyānında cā be-cā surh-reng cazeb börkleri **(142b)** dahī cûya düşmüş lāle evrākı gibi göründi. Pes bu macnā casker-i İslām mā-beyninde bācis-i ıztırāb oldukdan mā-cadā küffār cānibinde muharrik-i harb u darb olub, kenāra cān atanları zahm-ı tīr u tüfengle ve curyānen deryāda bulunub meyānede hāil-i müşkil olan köprī ber-taraf olmağın Şakalos ve Zenberek ve bacz-ı yerlerde müşt ü sengle bir ān içinde nice gāzīler garkāb ve rûy-i deryā hûn-i şühedā ile ālûde-i hûnāb

olub, zümre-i müslimîne her cihetle inhizâm u hızlâm yüz göstermeğin serdâr-ı hoş-rây ve müdebbir-i kâr-fermây bi'z-zarûre ol hücûmı te'hîr itdiler ve ol mehleke-i tehlikeden halâs bulanlar ile âhar tedbîr itmek üzere sâhil-i selâmete çekildiler.

Nazm:

Perdâştend âred ber-ümmîdî ki dâştend
Ser-berehne dâştend zahmî ki kâştend

Nesr: Ba'de-mâ seyâhat-ı sahrâ ve sibâhat-i deryâyile kâr-dân-ı engüşt-nümâ olanlar müşâvere idüb, mezbûr Mesîh Paşa nakş-i feth u teshîre bir tarh-ı nev dahî ilkâ eylediler ki, dilîrân-ı çâlâk u mücâhidân-ı bî-bâk burc-ı bârû-yı hisâra ve dîvâr-ı süvâr-ı üstüvâra kemend-i ᶜazmile karîn ve şerâre-i mütetâyir gibi hadîdden vâsıl-ı evc-i berîn olub, bir sanᶜatla yüriyiş idüb, toplar zahminden peydâ olan rahne-i berterîn kendülere menâfiz-i ᶜilliyyîn olub gürûhâ-gürûh dilîrân-ı pür-şükûh derûn-ı hisâra koyuldılar ve mevᶜûd u maᶜhûd olduğı ruhsatla târâc u yağmâya mübâşeret kıldılar.

Şiᶜr:

Fe-ke-ennemâ sevvere'n-nimâle ve hammerahâ
Ve bette bi-eydin fî ᶜulâhu ve ercüli

Nesr: Tevfîk-ı Yezdânî ile yemînden "**Nasrun mina'llâh**" ve şimâlden "**Ve fethun karîb**"[1] sadâları nevîd-i feth u te'yîd olmak sadedinde serdâr-ı âzmûde-kâr bunca akmişe vü esîr-i girân-mikdâr gâret ile nasîb-i ağyâr olmadan ibâ kıldı ve yürüyişe meşgûl olan

[1]) K. Kerîm. LXI (Saff), 13.

dilîrân-ı kâr-zâr meyânına dellâllar salub bu mazmûnı tenbîh ü işᶜâr kıldı ki, derûn-ı kalᶜadaki hânumân u mâl ü menâl ve üserâ-i bâhiru'l-cemâl olan ehl ü ᶜiyâl ᶜumûmen hizâne-i ᶜÂmire içün zabt oluna, zinhâr kendülerin kıyâs idüb tatvîl-i yed kılınmaya. Fî-nefsi'l-emr nakz-ı ᶜahd ü mîsâk itdükden sonra âteş-i harb u vegâ germâ-germ iken gûyâ kâse kâse mâ-i bâridle intıfâsına saᶜy itdi ve kulûb-ı nâ-mergûb-ı ehl-i heycâ ümmîd-i gılmân u ebkârla mülâyim ü nerm iken hemân her birini dil-saht idüb, ᶜâzim olanların ᶜavdetine ve ᶜavdet idenlerin (b163) sitâreleri ricᶜatine meyân-ı kalᶜada bulunanların kemâl-i hayretine ve âteş-i harb u darb şerarehâ-i tîr u tîz ile müşta'il iken kemâl-i hayretle dacretine bir uğurdan söyünmesi küffârın hareketine ve firâsetle ehl-i İslâm ihtilâflarını tuyub müceddeden hücûm ve cür'etine sebeb oldı. Hattâ gürûh-ı müslimîn girdüği rahne-i ber-terîn-i süyûf-i kâfirînle münsedd kılınub içerüde bulunanların taşra çıkmağa kâdir olmayacakların bilüb bu tarîkla cânları kutvâli beden kalᶜasını hâlî koyunca çalışdılar. Nîze vü tîr-i şimşîr-i sitîz iderek şehâdet râhından ser-menzil-i Bihişt'e yol yarışdılar. Sâbıkâ melikü'l-ümerâ iken Kastamonı sancağıyla ol seferde bulunan Süleymân Paşa ve nice nice ümerâ vü zuᶜamâ serdârlarının bu makûle gadr-i sarîhle ve tamaᶜ-ı turaf u kabîhle cemîᶜan helâk oldılar. Zihî re'y ü tedbîr-i murdâr u bed. Fi'l-vâkiᶜ Mahmûd Paşa gibi müdebbir-i mülk-ârâ ve Gedik Ahmed Paşa makûlesi vezîr-i dilîr-i ceng-âzmâ hidemâtına muᶜtâd olan Pâdişâh-ı nîk-nijâd ü Şâhen-şâh-ı şecâᶜat-nihâd ednâ bahâneler ile kimin maktûl ve kimin mahbûs u mahzûl kılub ol makûle mezmûm-ı fuhûl olan şahsı fuzûl serdârlığına rızâ gösterdiğinin (**143a**) cezâsı ᶜaskerinin bu vechile hebâsı ve güzîde kâr-âzmûde beğlerinin bu makûle sû-i tedbîr ile fetret ü dacret-

nümāsı idiği mukadderāt-ı İlāhiyye ile mücellā-yı zuhûra geldi. Sa^cādet-i tāli^cleri anların kuvvet-i bahtları ile müeyyed idüği esrār-ı hafiyye gün gibi kendin gösterdi.

Beyt:

Nüh-sad dilīr yekī bāşed ān ki tevfīkaş
Husām-ı fām-ı kātı^c u bāzû-yı kām-kār dihend

Nesr: Bu ahvāl ma^crûz-ı Şehriyār-ı sāhib-celāl oldukda fermān-ı lāzimü'l-imtisāl sādır oldı ki, Rodos fethine müctemi^c olan ^casker ^cavdet-i haclet-eser kılub, Aydın ili sāhilinde vāki^c Motrum kal^cası diyû şāyi^c olan hisāra geleler. Bāri ānı silk-i teshīre çeküb bu denlü meşakkat ü ihrācāt mukābelesinde ol makûle nusret-i cüz^ɔiyyeye kanā^cat eyleyeler. Lākin safahāt-ı takdīrde mersûm olmamağın ol dahī müyesser olmadı. Ne denlü kûşiş itdiler ise şāhid-i matlûb yüz göstermedi.

Beyt:

Be-kûşiş metālib ne-yāyed be-cāy
Meğer baht-ı nīkeş şeved reh-nümāy

Nesr: Bi'l-āhare ^caskere icāzet virildi ve Mesīh Paşa vezāretden ^cazl olunub, hizmeti mukābelesinde Gelibolı sancağı virilüb ber-murād kılındı.

Beyt:

Her ki ne-yāyed behr-i dest-res
Bī-hüner der-dil-i otāğ bes.

Otuz altıncı hādise: Ol senedeki idbār-ı baht nā-hemvār u ikbāl-i nuhûset-i melāmet-āsār ol senede Gedik Ahmed Paşa cānibine dahī sirāyet idüb. Polya yakasında nice fütûhātla kām-kār ve ganāyim-i bī-gāyetle bülend-iktidār olub onaltı pāre kadırgayı tefārīk-ı akmişe vü tuhaf u üserā-i sāhib-cemāl ve turaf ile memlû idüb dergāh-ı sa^cādete ^cazīmet ile gelürken ittifāk Efrenc kapudānlarının korsanları Paşā-yı kār-güzārın teveccühinden haber aldılar ve "Bu fursatla intikām alınacak mahaldir" diyû birbirlerine kāsıdlar saldılar. Bu hāletde sābıkan Paşā-yı mezbûrın havfinden Polya yakasında mülk-i mevrûsını bırāğub firārla İsfanya pādişāhına istigāse ve ilticā iden Dika nām hākim-i mekkārı kırk pāre gemilerle ahz ü intikāma gönderdiler ve her sefīnei top u tüfengle pür ve kullanmakda üstād olan melā^cīne (b163) defīne gibi kılub, müretteb ü müsellah oldukları hālde irsāl eylediler. Pes mezbûr Dika, Paşā-yı mesfûrın ardına düşüb ve ba^cz-ı tār boğazlarda yollarını mesdûd itmek niyyetiyle gelürken nesāyim-i ^cināyet-i İlāhī murāda muvāfık vezān oldı. Mezbûr Paşā'yı menzil ü me^ɔvāsı olan Hûline vilāyetine vāsıl kılub ol eyyāmda der-i devlet seferin itmesi mümkin olmadı. Fe-ammā "**Ve Huve'llezī ersele'r-riyāha büşran beyne yedey rahmetih**"[1] mazmûn-ı latīfei ol demde esen yeller tamāmen muvāfık oldı. Paşa ve rufekā "**Fe-enceynāhu ve men ma^cahû fi'l-fülk**"[2] mazmûnına mā-sadak olub meyān-ı deryāda iken yetişmeleri müyesser olmadı. Nihāyet kenār-ı deryādaki keştīlerine yetişüb cengcisi taşra çıkmış sefīnelerin aldıklarına mezbûr Dika ve sāir kefere müftehir oldı.

---

1) K. Kerîm. XXV (Furkân). 48.
2) K. Kerîm. XXVI (Şu^carâ^ɔ). 119.

Nazm:

Ger çāre-i bed kerd ü bed-endīş velīkin
Devlet ki kavī buved çi gûyem kiçehā kerd?

Nesr: Vaktī ki, Ahmed Paşa Hûline'den müteveccih-i dergāh oldı, esnā-i rāhda musībet-i rihlet-i Sultānī semᶜine yetişüb, ser-i cümle erkān-ı cism ü cānı tezelzül ve ıztırāb buldı.

Şiᶜr:

Kezāke'l-menāyā bi-neşfi'l-bahri bi'r-rediyy
Ve teᶜattafe bi'l-azfāri bi-şimrāhi bezīli

Kad'işferra vücûhü'l-mülki huznen li-fakdihī
Ve kad kāne muhmerran bihī ve Muhammedī.